
IVAN
GONCEAROV
Râpa

I. A. GONCEAROV

OPERE
ÎN OPT VOLUME

Volumele V şi VI

RÂPA

Roman în cinci părţi

Traducere din limba rusă de:
Dumitru Petrescu şi Constantin Toria

EDITURA PENTRU LITERATURA
UNIVERSALĂ
Bucureşti
1962

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI
PARTEA A DOUA
PARTEA A TREIA
PARTEA A PATRA
PARTEA A CINCEA
NOTE

PARTEA ÎNTÂI

I

Într-un apartament mobilat anapoda de pe o stradă principală din Petersburg stăteau de vorbă doi domni, unul de vreo treizeci şi cinci de ani, celălalt, cam de patruzeci şi cinci.

Primul era Boris Pavlovici Raiski, cel de-al doilea – Ivan Ivanovici Aianov.

Boris Pavlovici avea o faţă foarte vioaie şi expresivă. La prima vedere părea mai tânăr decât vârsta lui; fruntea sa era înaltă, albă şi netedă, iar ochii lui ba se luminau de un gând, de un sentiment sau de-o izbucnire de bucurie, ba căpătau o expresie pierdută, de visare, ca la un adolescent; câteodată, însă, privirea. de om matur, obosită şi plictisită, îi trăda vârsta. Sub ochi i se zăreau trei riduri uşoare, semne necruţătoare ale timpului şi experienţei. Părul negru şi-l purta pieptănat lins spre ceafă şi peste urechi, la tâmple îi străluceau câteva fire argintii, pe lângă ochi şi în jurul gurii obrajii îşi mai păstrau prospeţimea, ca şi fruntea, dar la tâmple şi în jurul bărbiei, pielea avea o culoare gălbuie.

În totul, după înfăţişarea lui îţi dădeai seama cu uşurinţă că Boris Pavlovici trecuse de epoca în care se dă lupta dintre tinereţe şi maturitate – că intrase în a doua perioadă a vieţii, când orice eveniment mai important, orice zguduire sufletească sau boală îi lasă omului urme vizibile în trăsăturile feţei. Numai gura mai păstra în zâmbetul ei şi în tresărirea imperceptibilă a

buzelor subţiri o expresie de tinereţe, uneori de prospeţime aproape copilărească.

Raiski, îmbrăcat într-o haină de casă de culoare gri, stătea cu picioarele pe canapea.

Ivan Ivanovici, în schimb, era în frac negru. Mănuşile albe şi pălăria se aflau lângă el, pe masă. Chipul său trăda calmul sau, mai bine zis, expectativa nepăsătoare a omului faţă de tot ceea ce se petrece în jurul său.

Smead, privire inteligentă, gură expresivă, părul tuns cu îngrijire, favoriţi cărunţi, gesturi măsurate, vorbă cumpătată, costum fără cusur – iată aspectul lui exterior.

În ochii lui citeai o liniştită siguranţă de sine şi înţelegere a semenilor săi. După o mai amănunţită cercetare, ai fi, spus despre el: „A văzut şi a trecut prin multe, cunoaşte bine viaţa şi oamenii” – şi dacă nu l-ai fi trecut în categoria oamenilor excepţionali, superiori, în orice caz nu ai fi socotit că face parte dintre cei naivi.

Reprezenta prototipul celor născuţi în cosmopolitul Petersburg, fiind şi un aşa-zis om de societate. Aparţinea Petersburgului şi înaltei societăţi şi ţi l-ai fi închipuit cu greu trăind într-alt oraş şi în alt mediu decât acela al faimoasei pături sus-puse a populaţiei petersburgheze. În ciuda slujbei şi a treburilor personale, era un obişnuit al saloanelor, petrecându-şi vremea dimineaţa cu vizite, la prânz, invitat pe undeva, iar seara, la serate, unde îl găseai totdeauna jucând cărţi. Nu avea, de fapt, o personalitate precisă; nu ai fi putut să spui despre el că e un om de caracter sau nu, că e cult sau ignorant, că are anumite convingeri sau e un sceptic.

Incultura şi lipsa de convingeri îmbrăcau la el forma unei negări uşoare şi superficiale a tot şi toate. Privea cu nepăsare lumea înconjurătoare, nu admira nimic cu sinceritate, nu lua nimic în serios şi nu se lăsa cuprins de pasiuni adânci. Era puţin ironic, sceptic, indiferent şi lipsit de toane în

purtarea lui faţă de alţii, fără să simtă vreo prietenie statornică şi mai adâncă, dar şi fără să urmărească pe cineva cu ura lui.

Aianov se născuse în Petersburg, unde crescuse, studiase şi trăise până la bătrâneţe, fără să fi trecut vreodată de Lahta şi Oranienbaum şi nici de Toksov şi Sredneaia Rogatka, ceea ce făcea ca în personalitatea lui să se oglindească, aidoma razelor de soare într-o picătură de apă, întreaga societate şi tot spiritul practic al Petersburgului, obiceiurile, manierele, felul de a fi al oamenilor şi specificul vieţii de slujbaş – această a doua natură a petersburghezului, dar nimic mai mult.

Despre tot ceea ce era străin de cadrul vieţii cunoscute de el nu avea alte concepţii şi păreri în afară de cele exprimate de gazetele din ţară şi de peste graniţă. Pasiunile petersburgheze, concepţiile petersburgheze, vâltoarea petersburgheză a viciilor, virtuţilor, ideilor, afacerilor, politicii şi, poate, chiar şi a poeziei – iată mediul lui, din care nu încercase niciodată să iasă şi în care găsea cu prisosinţă împlinirea tuturor năzuinţelor sale.

Timp de patruzeci de ani privise cu nepăsare cum în fiecare primăvară porneau spre ţărmuri străine vapoare ticsite cu pasageri, cum diligenţele, iar mai târziu trenurile plecau spre interiorul Rusiei, încărcate cu oameni care, senini, se duceau să respire alt aer, mai proaspăt, şi să se bucure de impresii şi distracţii noi.

El nu simţise niciodată nevoia de a evada din mediul lui, dar nu le-o recunoştea nici altora, privindu-i pe aceştia calm, indiferent şi cu un aer foarte cuviincios, ca şi cum ar îi spus: „Faceţi ce poftiţi, dar eu nu plec!”

Vorbea cu simplitate, trecând cu uşurinţă de la un subiect la altul. Era la curent cu tot ceea ce se petrecea în lume, în societate şi în oraş, urmărea desfăşurarea războiului, dacă era război pe undeva, lua cunoştinţă cu nepăsare despre schimbarea guvernului englez sau francez, citea ultimul

discurs ţinut în parlament ori în camera deputaţilor din Franţa, era totdeauna informat despre ultima piesă jucată la teatru şi despre asasinatul comis cu o noapte mai înainte în cartierul Vîborg. Cunoştea genealogia şi cronica mondenă a fiecărei familii cu vază din capitală, ştia cum le mergeau treburile şi ce venituri le dădeau moşiile; ştia oricând ce se petrece în instituţiile de stat, cunoştea schimbările intervenite, avansările, decorările, era la curent cu cancanurile din oraş – într-un cuvânt, era un bun cunoscător al lumii lui.

Dimineţile şi le petrecea rătăcind prin saloane, ocupându-se între timp şi de treburile, şi de slujba sa; serile şi le începea destul de des cu un spectacol şi le sfârşea, totdeauna cu o partidă de cărţi la clubul englez sau la vreun cunoscut, iar cunoscut era de toată lumea.

Cărţi juca ireproşabil şi avea reputaţia unui partener plăcut pentru că era îngăduitor faţă de greşelile altora şi nu se supăra niciodată, privind greşeala cu amabilitate, ca şi cum adversarul lui ar fi jucat strălucit. Juca şi pe mize mari, şi pe mize mici, cu jucători de forţă, dar şi cu femei capricioase.

Slujba şi-o îndeplinise cu succes, lustruindu-şi pantalonii vreo cincisprezece ani prin cancelarii, ca executant al proiectelor altora. Ghicea gândul şefului până în cele mai mici amănunte, era totdeauna de aceeaşi părere cu el şi aşternea pe hârtie, cu dexteritate, fel de fel de proiecte. Odată cu schimbarea şefului, se schimba şi proiectul, şi punctul lui de vedere asupra lucrurilor. Aianov lucra cu tot atâta pricepere şi abilitate şi cu noul şef la noul proiect, iar referatele lui plăceau tuturor miniştrilor sub care slujise.

Acum era ataşat pe lângă cabinetul unui ministru, având însărcinări speciale. Dimineaţa, după ce trecea pe la cabinet, se prezenta în salonul soţiei superiorului său, unde făcea într-adevăr unele comisioane, iar seara, în anumite zile, juca

neapărat o partidă cu cei care-l solicitau. Aianov avea o funcţie şi o leafă destul de mare şi – nicio treabă.

Dacă am putea pătrunde în sufletul omenesc, la Ivan Ivanovici nu am descoperi nimic nebulos, nicio taină, nicio problemă greu de dezlegat şi ne-am da seama că nici chiar vrăjitoarele macbethiene n-ar fi putut să-l ademenească prea uşor cu vreo soartă mai strălucită, ori să i-o smulgă pe aceea spre care el păşea atât de conştient şi demn. Cea mai arzătoare dorinţă a lui era să avanseze din funcţia de consilier de stat la cea de consilier titular, iar mai apoi, ca o încoronare a unei activităţi îndelungate şi rodnice, a „râvnei lui neobosite", atât la serviciu, cât şi la jocul de cărţi, să fie făcut consilier intim şi să ancoreze în portul unei oarecari comisii sau al unui comitet permanent, păstrându-şi remuneraţiile. Încolo, zbuciumă-se oceanul omenirii, schimbă-se vremurile, prăbuşească-se în beznă popoare şi împărăţii – toate vor trece, fără să-l atingă câtuşi de puţin, până când un acces de apoplexie sau vreun alt acces îi va curma firul vieţii.

Aianov fusese însurat, rămăsese văduv şi avea o fată de doisprezece ani, care era internă la un pension de stat, iar el, după ce-şi aranjase astfel treburile, ducea o viaţă de holtei, liniştită şi fără de griji.

Un singur lucru îl supăra – hemoroizii, pe care-i căpătase datorită vieţii sedentare, şi se gândea cu îngrijorare că doctorul îi recomandase să-şi întrerupă pentru câtva timp traiul obişnuit şi să plece undeva la băi.

— Nu crezi că ar fi vremea să te îmbraci? E patru şi un sfert, spuse Aianov.

— Da, ar cam fi, răspunse Raiski, trezindu-se din visare.

— La ce te gândeai?

— Vrei să zici, la cine mă gândeam, îl corectă Raiski. Desigur… la Sofia…

— Tot la ea?! exclamă Aianov.

Raiski începu să se îmbrace.

— Te car mereu cu mine la dânsa! Nu te plictiseşti? îl întrebă Raiski.

— Câtuşi de puţin! Mi-e totuna unde joc cărţi, acolo sau la Ivlev. E drept că mă cam mustră conştiinţa să câştig banii unor bătrâne. Anna Vasilievna taie orbeşte cartea partenerului, iar Nadejda Vasilievna strigă în gura mare ce va juca.

— Fii fără grijă, miza e numai de cinci copeici, aşa că n-o să le sărăceşti, iar bătrânele au un venit de aproape şaizeci de mii de ruble.

— Ştiu! Şi toată averea asta o să-i rămână Sofiei Nikolaevna?

— Da! E nepoata lor. Dar când o să le moştenească?

— Sunt nişte zgârcite şi-or să trăiască mai mult decât ea.

— Mi se pare că nici tatăl ei nu prea mai are avere…

— Nu. A părăduit tot.

— Dar pe ce cheltuieşte, că doar cărţi nu prea joacă?!…

— Cum, pe ce? Dar femeile? Dar viaţa asta agitată, toate aceste *petits soupers*[1]? Tot acest *train*[2]? Numai iarna asta i-a dăruit Armancei, cu prilejul unei serate, un serviciu de masă de cinci mii de ruble, iar ea nici nu l-a poftit măcar la dineu…

— Da, da! Am auzit! De ce i l-o fi dăruit? Ce-o căuta la ea?…

Râseră amândoi.

— Se pare că Sofiei Nikolaevna nu prea i-a rămas mare lucru de pe urma bărbatului ei!

— Ai dreptate! Numai un venit de vreo şapte mii de ruble – banii ei de buzunar; ce-i mai trebuie capătă de la mătuşi. Acum hai să plecăm! Înainte de prânz aş vrea să fac şi e plimbare pe Nevski.

Aianov şi Raiski porniră pe stradă, salutând sau strângând mâini în dreapta şi în stânga.

— Stai mult la Belovodova?

— Ca de obicei, până m-o da afară. Ce, te plictiseşti?

— Nu! Mă întrebam doar dacă-mi mai rămâne timp să mă reped şi la Ivlevi… Eu nu mă plictisesc niciodată…

— Ce om fericit! zise Raiski, cu invidie. O, de n-ar fi plictiseala asta! Crezi că există pe lume boală mai grea?

— Ssst! îl întrerupse Aianov cu o frică superstiţioasă. Taci! Cine ştie ce nenorocire mai atragi asupra mea! Mi-ajung hemoroizii! Doctorii atâta ştiu: părăseşte Petersburgul! S-au agăţat de viaţa mea sedentară, de la care spun că mi se trag toate nenorocirile! Ba susţin că nici aerul din oraş nu mi-ar fi prielnic, or, ce poate fi mai bun decât aerul de aici? Şi trase cu plăcere aerul în piept. Dar mi-am găsit un esculap mai de treabă, care vrea să mă trateze la vară cu lapte bătut, că, ştii, hemoroizii mei sunt interni. Vasăzică, de plictiseală te duci pe la verişoara ta?

— Ce întrebare! Nici vorbă! Tu nu joci cărţi de plictiseală? Toţi fug de plictiseală, ca de ciumă!

— Jalnic leac ţi-ai ales împotriva plictiselii! Îţi pierzi vremea cu o femeie! Bateţi apa-n piuă în fiecare zi!

— Parcă tu nu faci acelaşi lucru la cărţi? Ţi-ai găsit refugiul în ele tot de plictiseală…

— Nicidecum! Nu-i nici pe departe acelaşi lucru! Nu ştiu care englez a demonstrat că aceeaşi combinaţie nu se repetă la cărţi decât o dată la o mie de ani… Dar şansele? Dar caracterele jucătorilor sau felul lor de a se comporta, greşelile?… Nu-i deloc acelaşi lucru! Pe când pe tine nu te înţeleg cum poţi să-ţi pierzi timpul cu o femeie, vara, iarna, zi de zi…

— Ce ştii tu de frumuseţe! N-am ce-ţi face! Unii nu se pricep la muzică, alţii, la pictură – da, e şi asta un soi de înapoiere…

— Da, tocmai – un soi. Am avut odată un subaltern pe care-l chema Ivan Petrovici. Se agăţa de toate funcţionarele şi servitoarele, numai frumoase să fi fost. Tuturora le spunea vorbe dulci, le aducea bomboane şi buchete de flori. Şi vrei să zici că ăla era luminat?

— Hai să nu mai vorbim de asta, zise Raiski. Mai ştii? Ne ieşim din fire şi te pomeneşti că ne mai luăm şi la păruială. Eu nu mă pricep la cărţile tale şi mă poţi socoti pe bună dreptate un ignorant, iar tu nu te băga în chestiunile astea de frumuseţe. Fiecare savurează în felul lui un tablou, o statuie sau frumuseţea unei femei. Ivan Petrovici al tău, într-un fel, eu într-altul, iar pe tine nu te interesează deloc – şi n-ai decât!

— După câte văd, femeile înseamnă pentru tine un joc, spuse Aianov.

— Desigur, un joc! Ei şi? Şi tu joci cărţi şi câştigi aproape totdeauna, pe când eu pierd mereu. Ce găseşti rău în asta?

— Sofia Nikolaevna este o femeie frumoasă şi mai e şi o partidă bogată! Însoară-te odată cu ea şi termină!

— Da, termin şi începe plictiseala! râse Raiski, pe gânduri. Dar eu nu vreau să termin, asta e! De altfel, fii pe pace, n-or să mi-o dea niciodată de nevastă!

— Atunci ce rost mai are să te duci pe la ea? Eşti pur şi simplu un Don Juan!

— Da, da, un Don Juan, un om frivol, asta vrei să spui?

— Dar ce, Don Juan nu a fost un om frivol?

— Atunci şi Byron, şi Goethe, şi o mulţime de pictori şi de sculptori; toţi au fost frivoli…

— Dar tu eşti Byron sau Goethe?…

Raiski îi întoarse înciudat spatele.

— Donjuanismul este pentru neamul omenesc acelaşi lucru ca şi donquijotismul. Ba chiar mai mult! E o necesitate şi mai firească… exclamă el.

— Păi dacă e o necesitate, însoară-te… ascultă-mă pe mine…

— Of! făcu Raiski, aproape cu desperare. Oricând poţi să te însori o dată, de două, chiar şi de trei ori, dar de ce să nu te poţi delecta cu frumuseţea unei femei cum te-ai delecta cu frumuseţea unei statui? Don Juan se simţea atras de femei în primul rând dintr-o necesitate estetică, deşi se desfăta cu ele, ce-i drept, în chip grosolan. Fiind un fiu al veacului său, al educaţiei şi al obiceiurilor de pe atunci, a depăşit limita desfătării estetice, asta-i tot! Dar de ce mi-oi pierde eu vremea cu tine?!

— Dacă n-ai de gând s-o iei de nevastă, n-are niciun rost să te mai duci pe-acolo, repetă Aianov, apatic.

— S-ar putea să ai şi tu dreptate! Dar trebuie să ştii o dată pentru totdeauna că pasiunile mele sunt sincere şi dezinteresate – nu-s un afemeiat. E destul ca o femeie să se apropie cât de puţin de idealul pe care fantezia mea îl creează numaidecât prin influenţa ei, că restul vine de la sine şi apare, în sfârşit, idealul fericirii familiale…

— Atunci, dacă-mi dai dreptate, ia-o de nevastă… zise Aianov.

— Ascultă-mă cu răbdare, nu te pripi! Idealul meu nu a rezistat niciodată până în ziua nunţii; de fiecare dată se ofilea, se destrăma şi mă îndepărtam dezmeticit… Ceea ce crea fantezia, distrugea analiza, cum ai distruge un castel din cărţi de joc, sau idolul mă părăsea, fără să mai aştepte dezmeticirea mea…

— Dar nici să stai zi de zi cu o femeie şi să tot flecăreşti… stăruia cu încăpăţânare Aianov, clătinând din cap. Ia spune, ce-o să vorbeşti astăzi cu ea? La urma urmei, ce vrei de la dânsa, dacă n-au de gând s-o mărite cu tine?

— Acelaşi lucru te întreb şi eu: tu ce vrei de la mătuşile Sofiei? Să vezi ce cărţi o să ai? Cât o să câştigi sau o să pierzi? Doar nu te duci la ele să le

câştigi tot venitul de şaizeci de mii de ruble! Te duci să joci şi să te-alegi şi tu acolo cu ceva…

— Nu-mi fac niciun fel de calcule. Joc cărţi de… de plăcere…

— De… de urât, asta e! Ei bine, tot de plăcere mă duc şi eu la ea, şi, ca şi tine, fără calcule. Dar cum mă delectez eu cu frumuseţea, tu şi Ivan Petrovici al tău nu înţelegeţi, nu vă fie cu supărare nici ţie şi nici lui. Asta-i tot! Ştii doar că unii oameni se roagă cu patimă, pe când alţii nu simt nevoia asta, şi…

— Cu patimă! Patima te împiedică să trăieşti. Munca – iată singurul leac împotriva plictiselii! Trebuie să ai o ocupaţie, spuse Aianov, cu gravitate.

Raiski se opri din mers, îl opri şi pe Ivan Ivanovici şi-l întrebă, zâmbind sarcastic:

— Spune-mi, te rog, despre ce fel de ocupaţie vorbeşti? E foarte interesant!

— Cum despre ce fel de ocupaţie? Despre slujbă.

— Dar ea, slujba, e – ocupaţie? În afară de câteva excepţii, arată-mi o slujbă care să-ţi dea o ocupaţie de care să nu te poţi lipsi.

Aianov fluieră cu uimire.

— Asta-i bună! exclamă el, uitându-se în jurul lui. Apoi: Iată un exemplu! continuă dânsul, arătând un poliţist care privea stăruitor în lungul străzii.

— Întreabă-l, răspunse Raiski, de ce stă acolo, la ce se uită cu atâta atenţie şi pe cine aşteaptă? Îţi spun eu: pe general! Dar pe mine şi pe tine nu ne vede, aşa că orice trecător poate să ne scoată batista din buzunar. Sau socoţi cumva că slujba ta, cu hârţoagele ei, e o treabă serioasă? Hai să nu mai stăruim, dar îţi spun drept că mai multă treabă fac eu când îmi mâzgălesc pânzele, zdrăngănesc la pian sau admir frumuseţea…

— În afară de frumuseţe, ce te mai atrage le verişoara ta?

— În afară de frumuseţe? Dar bine, ea este totul! De altfel, o cunosc prea puţin şi tocmai faptul acesta şi frumuseţea ei mă atrag spre dânsa…

— Cum aşa, staţi toată ziua împreună şi spui că nu o cunoşti îndestul?…

— Da, asta spun. N-am ajuns să-mi dau seama ce se ascunde sub înfăţişarea ei liniştită, nu-i cunosc trecutul şi nu sunt în stare să-i ghicesc viitorul. E femeie sau păpuşă? Trăieşte sau vegetează? Îndoiala asta mă chinuieşte… Uite, o vezi pe femeia de colo?

— Care? Aia grasă cu bocceluţa în mână, care se suie în trăsură?

— Da, şi pe cealaltă, care se uită pe fereastra cupeului? Mai uite una care abia a apărut de după colţ şi vine în întâmpinarea noastră!

— Şi ce-i cu ele?

— Ei bine, dintr-o singură privire poţi să citeşti pe faţa tuturor acestor femei o grijă, un dor, o bucurie sau un gând oarecare, vezi la ele, într-un cuvânt, mişcare, viaţă. Nu trebuie să fii prea ager ca să-ţi dai seama că una este mamă de copii şi are, prin urmare, un trecut; că alta este stăpânită de o pasiune sau de o simpatie adâncă şi are, prin urmare, un prezent, iar pe faţa tânără a celei de a treia se oglindesc speranţe şi dorinţe nestăvilite, prevestind un viitor furtunos…

— Ei şi?

— La toate descoperi ceva viu, activ, care cere viaţă şi răspunde la chemările ei… Pe când la Sofia Nikolaevna nu descoperi din toate acestea nici măcar o urmă – nici măcar apatie sau plictiseală, care să arate că şi-a trăit viaţa şi şi-a distrus-o – nimic! Radiază şi străluceşte de frumuseţe, nu cere nimic şi nici nu dă nimic! Iar eu nu ştiu nimic despre ea! Şi te mai miri că mă frământ?

— Aha! Să-mi fi spus asta mai demult, fiindcă şi eu sunt tot ca ea, zise Aianov, oprindu-se pe

neaşteptate. Aşa că în loc să te mai duci la dânsa, vino la mine…

— Tu, tot ca ea?

— Da, eu!

— Nu cumva străluceşti de frumuseţe?…

— Strălucesc de linişte şi mă delectez cu ea ca şi Sofia… Ce mai vrei?…

— De la tine – nimic. Ea, însă, e o frumuseţe, frumuseţe!

— Însoară-te, dar dacă nu vrei sau nu se poate, las-o şi apucă-te de treabă!

— Găseşte mai întâi o treabă demnă de un om cu un suflet pasionat şi o minte vie, căruia îi e silă de tot ceea ce e mort, şi arată-mi cum să-mi folosesc energia în slujba unui ideal pentru care merită să lupţi! Iar cu cărţile tale de joc, vizitele, recepţiile şi serviciul tău – mai du-te dracului!

— Eşti nestatornic, spuse Aianov. N-a avut cine să te ţină din scurt şi nici printr-o şcoală severă n-ai trecut, de-aia o şi iei razna… Ţi-aminteşti de ce mi-ai povestit, cândva, pe când trăia Nataşa ta…

Raiski se opri brusc şi, copleşit deodată de tristeţe, îl apucă pe Aianov de mână.

— Nataşa! repetă el în şoaptă. E singura durere pe care o port în suflet. Nu amesteca amintirea ei cu impresiile şi afecţiunile mele trecătoare…

Apoi amândoi porniră tăcuţi spre biserica Sf. Vladimir, cotiră pe o ulicioară şi pătrunseră sub portalul unei case boiereşti.

II

Raiski o cunoştea abia de un an pe Sofia Nikolaevna Belovodova, care rămăsese văduvă la douăzeci şi cinci de ani, după o scurtă căsnicie cu Belovodov, diplomat de carieră.

Sofia Nikolaevna se trăgea din vechea şi bogata familie a Pahotînilor. Maică-sa murise înainte de a-şi mărita fata, şi tatăl ei, care fusese cu totul stăpânit de soţia sa, de cum se văzuse liber, îşi amintise că şi-a jertfit tinereţea prea de timpuriu pe altarul căsniciei şi că nu a ajuns încă să-şi trăiască viaţa şi să se bucure de ea.

Începuse, aşadar, să ducă o viaţă de burlac, încercând să-şi înfrunte vârsta şi natura, fără să izbutească, fiind nevoit să se uite doar la alţii cum mâncau şi beau bine, fiindcă stomacul lui nu mai digera cum trebuie. Izbutise totuşi să dea o lovitură de graţie averii sale.

În locul plăcerilor de care nu se mai putea bucura, se trezise vanitatea bătrânească de a părea ştrengar şi se recompensa pentru fidelitatea sa din timpul căsniciei cu nişte legături năstruşnice, pentru care irosi în scurtă vreme toată averea şi bijuteriile nevestei, iar până la urmă şi cea mai mare parte a zestrei fiicei lui. Bunurile imobile, ipotecate, de altfel, încă înainte de căsătorie, erau acum încărcate de datorii şi mai mari.

După ce resursele lui secaseră, îşi mai îngăduia din când în când, o dată sau de două ori pe an, câte o ştrengărie costisitoare, cumpărând bijuterii,

trăsură sau servicii de masă vreunei Armance, ducându-se pe la ea vreo trei săptămâni, însoţind-o la teatru, dând mese, invitând tineret, după care se liniştea din nou până ce-şi procura alţi bani.

Nikolai Vasilievici Pahotîn era un bătrân chipeş, cu prestanţă, puţin încărunţit, ceea ce-i dădea un aer impunător; după înfăţişare îl luai drept cel puţin un Palmerston[3].

Ţi se părea deosebit de frumos mai ales când, plin de mândrie, conducea la braţ pe Sofia Nikolaevna undeva la vreun bal ori la vreo serbare câmpenească. Cei care nu-l cunoşteau îi făceau loc cu respect, iar cunoscuţii, când îl zăreau pe simpaticul ştrengar, îi zâmbeau, glumind şi strângându-i mâna cu familiaritate, şoptindu-i la ureche vreo istorioară nostimă, îndemnându-l să aranjeze o masă veselă…

Bătrânul glumea, spunea anecdote, făcea calambururi, plin de vervă. Îi plăcea mai ales să-şi aducă aminte, împreună cu cei de o vârstă cu el, de tinereţea apusă, de zilele scurse. Îşi aminteau cu însufleţire de contele Boris sau Denis, care pierdeau grămezi de aur la cărţi, amărâţi că ei înşişi cheltuiau prea puţin, duceau, chipurile, un trai mizerabil, şi iniţiau tineretul, care-i asculta cu mare atenţie, în marea artă a vieţii.

Lui Pahotîn îi plăcea nespus de mult să-şi poarte gândul. la Parisul amintirilor sale, când ruşii apăruseră acolo, în opt sute patrusprezece, ca învingători mărinimoşi, întrecându-i în amabilitate pe francezii de pe vremea aceea, deformaţi oarecum în această privinţă de revoluţie, şi lăsându-i în urmă, cu risipa lor nesăbuită, chiar şi pe darnicii englezi.

Bătrânul îşi trăia viaţa glumind; râdea oricând cu plăcere, spunea numai lucruri vesele, ba chiar şi dramele de teatru le privea cu zâmbetul pe buze, admirând picioruşele sau uitându-se cu lornionul la *gorge*[4]-ul vreunei artiste.

Când însă nu era vorba de recepţii, de vreo întâmplare veselă sau de vreo dramă ispititoare de culise, ci de furtunile vieţii cu trăsnetele şi fulgerele ei, când trebuia rezolvată vreo problemă vitală, grea, care cerea gândire şi voinţă, bătrânul dădea dovadă de o mare lipsă de pricepere, căzând într-o tăcere nervoasă şi muşcându-şi stăruitor buzele.

Se bucura de o minte ageră, scăpărătoare, de un ascuţit spirit de observaţie, iar pe vremuri avusese şi veleităţi de om curajos. La vârsta de şaisprezece ani, intrase într-un regiment de gardă, după ce învăţase la perfecţie să vorbească, să scrie şi să cânte franţuzeşte, în schimb, ruseşte abia ştiind să buchisească. Avea pe vremea aceea e locuinţă foarte elegantă, cai, trăsură şi un venit de vreo douăzeci de mii de ruble.

Nimeni nu se îmbrăca mai bine decât el, ba chiar şi acum, la bătrâneţe, îl îndruma pe croitorul său, învăţându-l norme de bun gust. Hainele îi veneau totdeauna ireproşabil, umbla ţanţoş, cu aerul lui de nobil, exprimându-se cu siguranţă şi fără să-şi iasă vreodată din fire. Judecata lui era lipsită adesea de logică, dar ştia să folosească sofismul cu o neobişnuită abilitate.

Poţi să nu fii de acord cu el, dar să-l urneşti de pe poziţia lui e foarte greu. Întreaga sa viaţă, experienţa şi societatea nu i-au dat acestui om niciun conţinut, din care cauză se teme ca de foc de lucrurile serioase. Dar aceeaşi experienţă, viaţa petrecută mereu în mijlocul oamenilor, contactul neîntrerupt cu ei şi uşurinţa de a lega cunoştinţă cu oricine i-au format o inteligenţă plăcută, lipsită, însă, de adâncime, şi graţie ei, deseori, cei care nu-l cunosc prea bine ţin seama de părerea lui, ba chiar îi urmează sfatul, până în clipa când, descoperind că s-au înşelat amarnic, se dumiresc cu cine au de-a face.

Abia apucase omul să se arunce în viitoarea primejdioasă a vieţii celor care au timp de pierdut

şi bani de cheltuit, că ia vârsta de douăzeci şi cinci de ani îl şi însuraseră cu o fată frumoasă, de familie, dar rece şi cu caracter despotic, care prinsese numaidecât slăbiciunile soţului său şi pusese, dârză, stăpânire pe el.

Acum, Nikolai Vasilievici Pahotîn lua parte la şedinţele săptămânale ale unui consiliu oarecare, avea un grad mare şi două decoraţii, aşteptând, cu o chinuitoare nerăbdare, pe cea de-a treia. Aceasta era situaţia lui în societate.

Mai aştepta şi altceva – să plece în străinătate, adică la Paris, de data aceasta nu cu arma în mână, ci cu aur greu, ca să trăiască şi el acolo cum se trăise în trecut.

Îşi amintea cu plăcere şi invidie de istoriile hazlii de pe vremea revoluţiei din Franţa, ca, de pildă, de un mare uşuratic din înalta societate, care spărsese o ceaşcă într-un magazin şi, întărâtat de dojana negustorului, sfărâmase o mulţime de obiecte, plătind apoi toată marfa din prăvălie; sau de altul, care cumpărase de la rege o vilă, ca s-o dăruiască apoi unei dansatoare. Totdeauna îşi termina povestirile, oftând cu regret după timpurile apuse.

Curând după moartea soţiei sale, ceruse un paşaport ca să plece la Paris, dar felul lui de viaţă, purtarea şi poznele sale erau atât de bine cunoscute, încât i se refuzase cererea cu un răspuns scurt: „Nemotivată!” El îşi muşcase buzele, se lăsase pradă splinului, apoi făcuse o mare năzbâtie, care-l costase foarte scump, şi se liniştise. Mai târziu, după ce şi-a risipit tot avutul, i-a pierit şi cheful de a mai pleca la Paris.

În afară de aşteptarea chinuitoare a celei de a treia decoraţii, după ce-şi pierduse toată averea, mai avea o preocupare, o năzuinţă statornică, o grijă asupra căreia îşi concentra întreaga atenţie, fantezie şi tactică – grija de a stoarce bani pentru nebuniile sale de la surorile lui mai mari, mătuşile Sofiei, care rămăseseră fete bătrâne.

Nadejda Vasilievna şi Anna Vasilievna Pahotîn, deşi erau zgârcite şi nu puneau niciun preţ pe personalitatea fratelui lor, ţineau la numele pe care-l purta, precum şi la reputaţia, faima şi trecutul familiei lor, aşa că, în afară de suma de cinci mii de ruble pe care i-o fixaseră drept bani de buzunar, îi mai dădeau în timpul anului alte cinci mii de ruble, pentru ca la sfârşitul anului, dojenindu-l, făcându-i morală şi aproape plângând, să-i achite notele croitorilor, tapiţerilor şi ale altor furnizori, care se ridicau la încă pe atât.

Ele ştiau pe ce-şi cheltuia Nikolai Vasilievici banii, dar îl iertau cu mărinimie, amintindu-şi de îngăduinţa cu care erau priviţi tinerii zvăpăiaţi de pe vremea lor şi socotind astfel de moravuri ca fireşti pentru un bărbat. Atât numai, ca femei morale ce erau, îşi astupau urechile când el începea să se laude cu aventurile lui amoroase, sau când alţii încercau să le povestească vreo năstruşnicie de-a lui.

Socoteau că e un om de nimic, incapabil de a face vreo treabă sau de a da vreun sfat folositor, un bătrân care nici măcar îndatoririle de părinte nu şi le îndeplineşte, dar e un Pahotîn. Or neamul Pahotînilor era de viţă străveche, portretele strămoşilor ocupau toţi cei patru pereţi ai salonului, arborele lor genealogic nu încăpea pe o masă mare, şi din neamul lor se distinseseră multe personalităţi de seamă.

Cele două surori erau mândre de familia lor şi-i iertau lui Nikolai Vasilievici orice greşeală, numai pentru că era un, Pahotîn. Şi dânsele avuseseră odinioară vremea lor de strălucire, dar, din cauze uitate de toţi în afară de ele, rămăseseră domnişoare. Se retrăseseră în casa părintească şi-şi trăiau acolo bătrâneţile, în familia fratelui, înconjurând cu o atenţie plină de severitate, afecţiune şi grijă, pe singura fiică a lui Pahotîn – Sofia. Măritişul fetei schimbase pentru câtva timp felul lor de viaţă, dar după ce Sofia rămăsese

văduvă şi cum nu avea nici mamă, intrase iar, ca într-o mânăstire, sub autoritatea şi tutela mătuşilor ei.

Erau două bătrânele tacticoase, înalte şi cărunte, care purtau prin casă rochii grele de mătase de culoare închisă, bonete mari şi aveau degetele pline de inele.

Nadejda Vasilievna suferea de un tic nervos, îşi acoperea capul, sub bonetă, cu o scufie de catifea, iar pe umeri purta o caţaveică tot de catifea, căptuşită cu hermină; Anna Vasilievna îşi punea bucle false şi se înfăşura într-un şal mare.

Amândouă aveau câte un săculeţ de mână, Nadejda Vasilievna şi o tabacheră masivă de aur, iar lângă ea câteva batiste şi un mops bătrân, totdeauna somnoros, care sforăia mereu şi de bătrân ce era nu mai recunoştea pe nimeni dintre cei ai casei, în afară de stăpâna sa.

Casa lor era o clădire veche, lungă, cu etaj, cu blazonul familiei sculptat pe fronton, cu ziduri groase, masive, cu ferestre adânc îngropate şi aşezate la distanţe mari una de alta.

În nesfârşitul şir de odăi tapetate cu stofă, de-a lungul pereţilor se înşiruiau, ca nişte sarcofage, dulapuri grele, de lemn sculptat, de culoare închisă, pline cu porţelanuri vechi şi argintărie, canapele masive şi scaune în stil rococo, luxoase, dar tari şi neconfortabile. Portarul semăna cu Neptun, lacheii erau bătrâni şi tăcuţi, fetele din casă umblau în rochii de culoare închisă şi cu bonete pe cap. Trăsura era înaltă, cu franjuri de mătase, iar caii, bătrâni, de rasă, cu gâturi şi spinări lungi, cu buzele albite de bătrâneţe, dădeau puternic din cap în timpul mersului.

În camera Sofiei – mai plăcută decât celelalte, mai ales când era acolo şi stăpâna ei – se aflau flori, note muzicale şi multe nimicuri la modă.

Dacă ar fi fost aranjată cu mai puţină grijă şi pedanterie, dacă în ea ar fi fost mai mult zgomot şi mai multă lumină, ar fi putut fi într-adevăr un

refugiu îmbietor, vesel şi senin, în care să te laşi purtat pe aripile visului, furat de o carte, o melodie sau – poate – chiar de dragoste.

Dar florile erau puse în vase grele şi vechi, ca în nişte urne mortuare, iar vitrina cu obiecte de argint masiv, patinat de vreme, dădea odăii un aspect şi mai vetust. Mătuşile, pe de altă parte, nu puteau să sufere neorânduiala. Când florile se răsfirau în voie în vasul de flori, Anna Vasilievna o chema pe fata cu bonetă şi-i poruncea să le aşeze simetric.

Dacă o carte cu coperte scumpe rămânea uitată pe o canapea sau pe un scaun. Nadejda Vasilievna o lua şi o aşeza în raft; dacă în odaie pătrundea o rază prea şăgalnică de soare, licărind pe cristaluri, oglinzi şi pe obiectele de argint, Anna Vasilievna socotea că oboseşte ochii, arăta servitorului draperia, fără să spună o vorbă, şi perdeaua grea, ţeapănă, de mătase aluneca încet pe inele, astupând izvorul de lumină.

În schimb, la catul de jos, la Nikolai Vasilievici, domnea o neorânduială de neînchipuit. Mobila de stil vechi se amesteca cu urme de confort modern; lângă o piesă masivă, cu incrustaţii de Boulle[5] descopereai o sofa cumpărată de la Gambs; căminul gotic, înalt, era ascuns de un paravan, cu scene de aventuri galante în genul lui Faublas[6]; zorile dimineţii surprindeau adesea pe mese resturi de la cina din ajun, pe canapea găseai uneori o mănuşă sau un pantof de damă, iar camera de toaletă era un adevărat magazin de cosmetică.

Pe cât de liniştit şi de tăcut era sus, pe atât de des se auzeau jos glasuri cristaline şi râsete. La Nikolai Vasilievici domnea o continuă animaţie şi o desăvârşită dezordine. Valetul lui, de origină francez, vorbea respectuos, dar avea privirea obraznică.

III

Înainte de a ajunge în locuinţa propriu-zisă, adică în odăile unde-şi petreceau vremea cele două bătrâne şi Sofia Nikolaevna, Raiski şi Aianov trebuiră să treacă prin mai multe încăperi.

Când intrară în salon, mopsul mârâi, dar, nemaiavând putere să latre, se învârti pe loc şi se lungi din nou.

Anna Vasilievna îi primi cu o înclinare a capului, iar Nadejda Vasilievna le răspunse la salut cu o privire prietenoasă, îşi suflă nasul bucuroasă şi trase îndată tabac pe nări, în aşteptarea apropiatei partide de cărţi.

— *Ma cousine!*[7] exclamă Raiski, întinzându-i mâna Sofiei, oare i-o strânse, înclinându-şi capul, zâmbitoare.

— Sophie, sună să se servească dejunul, zise mătuşa mai vârstnică, după ce musafirii se aşezară la masă.

Sofia Nikolaevna se ridică de pe scaun, dar Raiski i-o luă înainte şi trase de şnurul soneriei.

— Spune-i lui Nikolai Vasilievici că noi începem să mâncăm, îi zise bătrâna, servitorului, cu un aer grav şi rece. Şi grăbiţi-vă cu masa! Ce-i cu tine, Boris, de-ai întârziat? E cinci şi un sfert! îl dojeni ea pe Raiski.

Acesta le era bătrânelor nepot de-a doua spiţă şi văr de-al doilea cu Sofia. Şi el se trăgea dintr-un neam de viţă veche, pe vremuri bogat, înrudit cu

familia Pahotîn, pe care o cunoscuse, însă, abia cu un an mai înainte.

Asta numai din vina lui, fiindcă atunci când bătrânele auziseră de el, se interesaseră numaidecât dacă nu cumva era din familia Raiski, aceea care locuise în cutare loc şi se înrudea cu cutare şi cutare.

Aflase şi el că stârnise interesul bătrânelor, dar nu dăduse nicio atenţie acestui lucru, socotind că nu merita să facă cunoştinţă cu o familie plictisitoare, ceremonioasă şi bogată.

Raiski nu era nici plictisitor, nici ceremonios şi nici bogat, iar faptului că se trăgea dintr-un neam de viţă veche nu-i dădea nicio importanţă, nu se gândea la el şi aproape-l uitase.

Rămăsese orfan încă de copil, în grija unui tutore burlac şi nepăsător, care-l încredinţase numaidecât unei rude, soră cu bunica lui Raiski.

Dânsa avea un suflet minunat, dar nu voia să ştie de nimic altceva în afară de ceea ce se petrecea în jurul ei – şi acolo, în cuibul acela liniştit, prin grădini şi crânguri, în atmosfera grijilor mărunte ale gospodăriei şi vieţii de familie, Raiski îşi petrecuse câţiva ani, însă abia răsărise puţin, că tutorele îl şi dăduse intern la liceu, unde din mintea copilului se şterseseră aproape cu desăvârşire poveştile care aminteau de bogăţia de altădată a neamului său şi de legăturile de rudenie cu alte familii vechi.

Pe măsură ce creştea, preocupările şi noile sale concepţii îl îndepărtau pe Raiski tot mai mult de tradiţiile familiei sale.

Nu se grăbise să se apropie de rudele din Petersburg, care nu-l cunoşteau decât din auzite, dar în iarna trecută o văzuse întâmplător la un bal pe Sofia, vorbise de vreo două ori cu ea şi se hotărâse să intre în relaţii cu familia ei. Calea cea mai uşoară pentru a-şi atinge scopul i se păruse a fi tatăl Sofiei şi procedase în consecinţă.

Cu prilejul unei serate, dată de o artistă frumuşică, pe care o cunoştea, îl cuceri pe Pahotîn cu felul lui de a fi; mai târziu îi dărui portretul artistei pictat de el, îi aminti bătrânului de neamul său, despre legăturile vechi dintre familiile lor şi după câtva timp fusese prezentat bătrânelor şi Sofiei.

Le fermecă într-atât pe bătrâne cu purtarea lui când timidă, când supusă faţă de înţelepciunea vârstei lor, sau ca interlocutor vioi şi plin de veselie, încât acestea se pomeniră după puţină vreme tutuindu-l şi numindu-l *notre neveu*[8]. iar el, la rândul său, începu să-i spună Sofiei Nikolaevna, verişoară, devenind într-o oarecare măsură familiar şi căpătând în casa Pahotîn drepturi pe care un altul nu le-ar fi căpătat nici într-o sută de ani.

Cu toate acestea, nu era pe deplin mulţumit – deşi i se îngăduise să vină în casă de două ori pe zi, să aducă note muzicale şi cărţi, ori să apară în timpul mesei, fără invitaţie specială – fiindcă se obişnuise cu societatea în care domneau noile moravuri şi cu o purtare degajată faţă de femei.

Sofia rămânea foarte puţin singură cu el: totdeauna era de faţă ba una, ba cealaltă dintre bătrâne, iar convorbirile lor treceau arareori peste limitele preocupărilor de fiecare zi sau ale amintirilor de familie.

Când începeau să discute probleme interesante, mai profunde, bătrânele interveneau numaidecât, punându-şi pecetea pe orice discuţie, prin tenul sentenţios şi concluziile lor categorice.

Dar Raiski ardea de dorinţa nu s-o cunoască pe Sofia Nikolaevna Belovodova, despre care nu putea să afle altceva decât că era frumoasă, de neam, avea o educaţie aleasă şi era o femeie fină – ci să descopere în ea pur şi simplu femeia, să întrezărească şi să determine ce se ascunde sub învelişul acesta de frumuseţe calmă şi imobilă, cu strălucirea ei potolită şi egală; voia s-o cunoască pe femeia aceasta, în a cărei privire nu surprindeai

niciodată vioiciune, pasiune, neastâmpăr, ori, în sfârşit, plictiseală sau oboseală, şi căreia niciodată nu-i scăpa vreo vorbă nestăpânită, necugetată sau pripită.

Era, într-adevăr, minunată, şi faptul că devenise femeie, că rămăsese văduvă, nu-i lăsase nicio urmă; pe fruntea ei mare, albă ca laptele, şi în trăsăturile nobile, pronunţate ale feţei citeai o expresie feciorelnică, o necunoaştere aproape copilărească a vieţii.

Parcă nici nu auzise că pe lume existau pasiuni, frământări sufleteşti, jocul sălbatic al întâmplării şi al sentimentelor, care te fac uneori să-ţi blestemi soarta şi-ţi şterg strălucirea de pe faţă.

Ochii ei mari, de un albastru-cenuşiu, erau plini de un foc domol, fără scânteieri, dar păreau să ascundă şi un oarecare sentiment; da, părea să nu fie o femeie lipsită de suflet.

Însă ce fel de sentiment? Era un fel de bunăvoinţă, de bunătate faţă de tot ceea ce există, un sentiment, dacă poate fi numit astfel, care luminează ochii oamenilor sătui, fără de griji, ai celor pe deplin mulţumiţi, care nu ştiu ce înseamnă amărăciunea şi nevoile.

Părul ei era închis, aproape negru, şi coada groasă abia i se ţinea pe ceafă, prinsă cu nişte ace mari de cap; umerii şi pieptul te uimeau prin splendoarea lor.

Chipul, umerii, mâinile ei pline de prospeţime şi strălucitoare de sănătate nu fuseseră atinse vreodată nici de boală, nici de nenorociri.

Dacă cercetai cu de-amănuntul tot ce purta, vedeai că se îmbracă simplu, dar părea minunat îmbrăcată. Până şi stofa rochiei sale îţi făcea o impresie deosebită, iar pantofii purtaţi de ea păreau altfel decât dacă i-ar fi purtat oricare altă femeie.

Când Raiski a văzut-o pentru prima oară la o serată, i-a apărut ca un tablou minunat, ca o viziune de vis.

Într-altă seară, a zărit-o de departe la teatru, a treia oară a văzut-o iar la o serată, apoi pe stradă – şi de fiecare dată tabloul avea aceeaşi strălucire, aceleaşi culori.

Zadarnic se străduia el să-i pătrundă gândul, sufletul – ceea ce se ascundea sub învelişul acesta fermecător. În afară de un calm adânc, nu descoperea nimic, părându-i-se că vede mereu acelaşi tablou sau aceeaşi minunată statuie de muzeu.

Toţi găseau că Sofia era un model de demnitate, în accepţia cea mai înaltă a cuvântului, o femeie *comme il faut*[9] regretau că nu se bucura de fericirea vieţii de familie şi aşteptau ca un nou Himeneu[10] să o ferece în lanţurile sale.

Mătuşile ei, bătrânele şi bătrânii prieteni ai casei încercau adesea să ghicească, de faţă cu ea, printre diferiţii pretendenţi, pe viitorul ei soţ: ba un general ajuns vestit de curând, ba un ambasador venea în casă mai des decât alţii – ba, odată, se vorbise foarte stăruitor chiar şi de un străin în vârstă, urmaş al unei familii regale dispărute. Sofia, însă, îi asculta nepăsătoare şi tăcută, ca şi când n-ar fi fost vorba despre ea.

Unii găseau că purtarea ei era foarte naturală, distinsă şi chiar *sublime;* numai Raiski se străduia, Dumnezeu ştie de ce, să schimbe felul ei de a fi, dorind s-o vadă purtându-se altfel.

Stăruinţelor lui, dânsa le răspundea cu o privire blândă şi zâmbitoare; pe faţa ei nu descopereai nici cea mai mică nelinişte, dorinţă sau elan.

Zadarnic o observa la teatru, într-un moment dramatic, zguduitor, ca s-o vadă reacţionând într-un fel oarecare – ea nu se lăsa cuprinsă de încordarea chinuitoare a întregii săli şi nici de compătimire naivă.

Iar satirizarea vieţii, scenele comice, care dezlănţuiau râsete prelungi în toată sala, abia o făceau să schiţeze un zâmbet şi să schimbe o privire cu vreo altă doamnă din aceeaşi lojă cu ea.

„Şi femeia aceasta a fost măritată!” se gândea Raiski, nedumerit.

După ce începuse să fie primit în familia Pahotîn, îl adusese şi pe fostul său coleg de slujbă, Aianov, pentru ca mătuşile să aibă un partener la jocul de cărţi, de două ori pe săptămână, iar el, folosindu-se de mici vicleşuguri de felul acesta, să se poată apropia cât mai mult de verişoara lui, s-o asculte şi s-o soarbă din ochi, fără să-şi dea nici el seama de ce şi pentru ce făcea asta.

IV

Nikolai Vasilievici îi găsi la masă când intră, îmbrăcat într-un surtuc scurt, eu o cravată legată impecabil, proaspăt bărbierit, strălucind tot, de la albul jiletcii şi înfăţişarea lui tinerească, până la părul său cărunt, frumos şi parfumat.

— *Bonjour, bonjour!* zise el, înclinând capul spre fiecare. Nu vă deranjaţi, nu mănânc cu voi, *ne vous dérangez pas,* răspundea el, când era invitat să se aşeze la masă. Astăzi iau masa afară din oraş.

— Vai de mine, Nicolas, afară din oraş? exclamă Anna Vasilievna. Dar bine, nici nu s-a topit încă zăpada… Sau nu te-a mai chinuit de mult reumatismul?

Pahotîn ridică din umeri.

— N-am ce face! *Ce que femme veut, Dieu le veut!*[11] *La petite Nini*[12] i-a cerut ieri lui Victor să organizeze o masă la fermă: „Vreau, a zis ea, să respir puţin aer curat…” aşa că şi eu vreau…

— Te rog, te rog, păstrează-ţi reflecţiile pentru *la petite Nini,* zise Nadejda Vasilievna, făcând un gest de protest.

— Nu e bine să riscaţi, se amestecă şi Aianov în vorbă. Eu sunt cu paltonul şi tot am îngheţat.

— Ei, *mon cher*[13] Ivan Ivanovici, dacă ai fi îmbrăcat şuba, n-ai mai fi îngheţat!…

— *Partie de plaisir*[14] afară din oraş, în şubă! exclamă Raiski.

— Prin noţiunea „afară din oraş” tu înţelegi pesemne iarbă verde, un pârâu, păstori, ba poate şi

o păstoriţă… Eşti un artist, *mon cher!* Dar ia închipuie-ţi o petrecere afară din oraş, fără iarbă verde şi fără flori…

— Fără căldură şi fără pârău… îl întrerupse Raiski.

— Numai cu aer… pe care, de altfel, îl pot respira şi în casă. Aşa c-o să îmbrac şuba… Şi-o să-mi mai pun şi o tichie de catifea sub pălărie, că de ieri îmi tot vâjâie capul. Mi se pare că aud mereu sunând nişte clopote; aseară, la club, vorbeau lângă mine nemţeşte, şi mie mi se părea că ronţăie careva alune… Cu toate acestea, mă duc. Eh! Femeile!

— Şi ăsta-i un Don Juan? îl întrebă în şoaptă Aianov pe Raiski.

— Desigur, în felul său. Îţi repet, Don Juanii, ca şi Don Quijoţii sunt nespus de feluriţi. La Pahotîn, admiraţia fină şi artistică a frumuseţii a dispărut cu totul, a fost înlocuită de ceva mai grosolan, senzual…

— Tii, frate, faci atâta metafizică în jurul frumuseţii!

— Acum, femeile nu se mai distrează decât cu bărbaţi de vârsta noastră, continuă Pahotîn. (Nu spunea niciodată că-i bătrân.) Şi de-aţi şti cât sunt de drăguţe! Pauline mi-a spus, de pildă…

— Te rog, te rog! îl întrerupse Nadejda Vasilievna, scoasă din fire. Dacă nu vrei să rămâi la masă, du-te…

— *Ah, ma soeur!*[15] Numai două vorbe, se adresă el surorii lui mai mari, aplecându-se şi şoptindu-i ceva la ureche cu un aer rugător.

— Iar! îl întrerupse Nadejda Vasilievna cu o asprime plină de uimire, apoi răspunse cu îndărătnicie: N-am!

— *Quinze cents!*[16] o implora el.

— N-am, *mon frère*[17], n-am! Abia în săptămâna mare ţi-am dat trei mii de ruble şi nu mai ai un ban… Extraordinar!…

— *Eh bien, mille roubles!*[18] Trebuie să-i plătesc contelui datoria de săptămâna trecută. Mi-e şi ruşine să dau ochii cu el!

— Nu şi nu! Cu mine nu ţi-e ruşine să dai ochii?

Pahotîn se îndepărtă, pe gânduri, muşcându-şi buzele.

— Ai fost anunţat, *papà,* că astăzi te-a căutat contele? îl întrebă Sofia, când auzi pomenindu-se de el.

— Da, şi-mi pare rău că nu m-a găsit. O să trec mâine pe la dânsul.

— Mâine dimineaţă pleacă la Ţarskoe Selo.

— Ţi-a spus el?

— Da, a fost pe-aici. Zicea că are treabă cu dumneata şi trebuie să te vadă neapărat…

Pahotîn îşi muşcă iar buzele.

— Ştiu, ştiu de ce mă caută! îşi aminti el deodată. Ca să-i rezolv nişte hârtii. Îţi foarte mulţumesc! Când a fost vorba de decorare, de sfintele sărbători, pe mine m-a omis, în schimb a fost decorat Ilia! *Qu'il aille se promener!*[19] În parcul de vară n-ai fost încă? o întrebă el pe fiica sa. Iartă-mă că n-am avut timp…

— N-am fost încă, dar mă duc mâine cu Catherine! Mi-a promis că vine să mă ia.

Nikolai Vasilievici îşi sărută fiica pe frunte şi plecă. Masa se terminase. Aianov şi bătrânele se aşezară la cărţi.

— Eeee! Să nu te superi, Ivan Ivanîci, zise Anna Vasilievna, dacă oi uita iar şi-oi bate propria mea damă de treflă. Am visat-o şi azi-noapte. Nu-nţeleg cum de s-a-ntâmplat să tai valetul cu nouarul, când aveam dama în mână…

— Se-ntâmplă! zise Aianov, curtenitor.

Raiski şi Sofia mai rămaseră puţin în salon şi trecură în biroul Sofiei.

— Ce-ai făcut în dimineaţa aceasta? o întrebă Raiski.

— Am fost la Lidia, la institut.

— Aha, la verişoara dumitale? E drăguţă? Când termină institutul?

— La toamnă! O să petreacă vara la noi, la vilă. Da, e foarte drăguţă, s-a făcut frumuşică, numai că e încă tare caraghioasă… ca, de altfel, toate colegele ei.

— De ce?

— Au tăbărât pur şi simplu pe mine. Orice le entuziasmează: dantela, rochia, cerceii! Ba m-au rugat să le las să-mi cerceteze şi pantofii… zise Sofia, zâmbind.

— Şi le-ai lăsat?

— Nu. La vară o s-o dezvăţ eu pe Lidia de naivităţile astea…

— Pentru ce s-o dezveţi? Sunt nişte fetişcane naive, pe care le preocupă şi le înveseleşte orice, şi slavă Domnului că le interesează pantofii. Mai târziu o să le intereseze florile şi copacii de la vila dumitale… Sau, n-o să le dai voie să le admire nici pe astea?

— O, nu! Florile, copacii – cum să nu le îngădui să le admire? Numai pantofii n-am vrut să le arăt – n-ar fi avut niciun rost, ar fi fost ceva de prisos.

— Crezi că se poate trăi şi fără lucrurile de care n-avem neapărată nevoie, de prisos?

— Cred că iar vrei să te războieşti cu mine! zise ea. Te rog numai să vorbeşti mai încet, fiindcă, dacă mătuşile mele prind vreun cuvânt, or să ceară amănunte şi e plicticos să tot repeţi.

— Cât de lipsită de conţinut şi de plictisitoare ar fi viaţa dacă am reduce totul la ceea ce e necesar şi serios! continuă Raiski. Or, după părerea mea, viaţa devine frumoasă numai prin născocirile şi adăugirile omului. Numai în abaterea de la ordinea riguroasă, de la formele impuse şi de la preceptele voastre plictisitoare găseşti o satisfacţie…

— Dacă *ma tante*[120] ar auzi vorbe ca „abatere de la precepte”… îl întrerupse Sofia.

— Ar spune numaidecât: „Te rog, pân-aici!” completă Raiski. Dar dumneata ce părere ai? o

întrebă el. Descurcă-te măcar o singură dată fără *ma tante!* Sau, în ceea ce priveşte abaterea de la precepte, asta este chiar părerea dumitale proprie, expusă prin prisma autorităţii aceleiaşi *ma tante?*

— Ca de obicei, vrei să faci din dorinţa fetelor de a-mi cerceta pantofii o adevărată problemă, ca apoi să mă dojeneşti şi, până la urmă, să mă sileşti să fiu de părerea dumitale… Nu-i aşa?

— Aşa e, răspunse Raiski.

— Ce-i cu mania asta de a persecuta bietele mele precepte?

— Fiindcă nu sunt ale dumitale.

— Dar ale cui?

— Ale mătuşilor, bunicelelor şi bunicilor, străbunicelor şi străbunicilor dumitale, ale tuturor acestor doamne şi domni decoloraţi, cu jabouri şi manşete, urmă Raiski, arătându-i tablourile de pe pereţi.

— Vezi cât de mulţi sunt de aceeaşi părere cu mine? glumi ea. De părerea dumitale câţi sunt?…

— Şi mai mulţi! răspunse Raiski, dând la o parte draperia de la fereastră. Îi vezi pe oamenii aceştia, care merg pe jos sau cu trăsura, în susul şi în josul străzii? Pe oamenii aceştia vii, nedecoloraţi? Toţi sunt de părerea mea! Mergi înainte, spre ei, verişoară, nu înapoi! Acolo-i viaţa… şi, lăsând draperia să cadă, adăugă: Pe când aici e un adevărat cimitir!

— Ai putea, cel puţin, *mon cousin* să faci odată pentru totdeauna *un résumé*[21]? Să-mi spui, zise ea, arătând oamenii de pe stradă, care sunt preceptele *lor,* în ce constau ele şi de ce trebuie să schimbăm aşa deodată normele de conduită după care au trăit vreme îndelungată atât de mulţi oameni, cu altele, după care trăiesc…

— Întrebarea dumitale cuprinde şi răspunsul: „au trăit”, ai zis. Şi-au trăit traiul, adaug eu. Pe când aceştia, urmă el, făcând un semn spre stradă, trăiesc! Cum trăiesc, e greu de spus, pentru că ar trebui să-ţi vorbesc despre viaţă în general şi

despre aceea de azi în special. Îţi vorbesc, de altfel, de mult în toate chipurile: discut, dau exemple, citez, dar zadarnic… tot n-am ajuns la capăt.

— Şi cine e de vină, eu?

— Desigur că da. Chiar dacă n-aş şti multe lucruri, darul vorbirii îl am, totuşi dumneata rămâi neclintită, nu te tulbură nimic, nu vrei să ieşi niciodată din cetăţuia în care te-ai închis… şi eu mă plec adânc în faţa dumitale.

Şi se plecă până la pământ, iar ea-l privi, zâmbind.

— Principalul e să rămânem amândoi neclintiţi, să nu ne părăsim preceptele… spuse ea.

— Să rămânem orbi – nu-i o dovadă de cine ştie ce eroism!… Lumea se îndreaptă spre fericire, spre succese, spre desăvârşire…

— Dar, oare nu sunt… desăvârşită, *mon cousin?* Doar mi-ai spus asta alaltăieri, şi chiar erai gata să mi-o demonstrezi, dacă aş fi vrut să te ascult…

— Da, eşti desăvârşită, verişoară, dar Venus din Milo, busturile lui Greuze, femeile lui Rubens sunt şi mai desăvârşite! În schimb… viaţa dumitale, preceptele după care te conduci… sunt departe de a fi desăvârşite!

— Atunci spune-mi ce să fac, pentru ca să înţeleg viaţa de care-mi vorbeşti şi preceptele dumitale complicate? întrebă dânsa cu o voce calmă, care dovedea că nici nu-i trecea prin gând să se străduiască să le înţeleagă şi că le discuta numai fiindcă venise vorba despre ele.

— Ce să faci? repetă el. În primul rând, să înlături atât perdeaua de la fereastră, cât şi pe cea din viaţă, şi să te uiţi la toate cu ochii deschişi. Atunci îţi vei da seama pentru ce s-au decolorat şi te mint bătrânii aceştia, pentru ce te înşală cu neruşinare, pândindu-te din ramele lor poleite…

— *Mon cousin!* exclamă, zâmbind, Sofia, în apărarea strămoşilor săi, la replica prea tăioasă a lui Raiski.

— Da, aşa e, continuă el cu înflăcărare, mint! Uită-te la bătrânul acesta pudrat, cu privirea ca de oţel, adăugă dânsul, arătând spre unul dintre portretele de pe perete. Se zice că era sever chiar şi cu propria lui familie. Oamenii se temeau de privirea lui… Îl vezi cum îţi vorbeşte din rama sa: „Păstrează-ţi demnitatea!” Despre ce fel de demnitate vorbeşte el? Despre aceea de om, de femeie? Nu – „fii demnă de neamul tău, de numele pe care-l porţi”, asta-ţi spune. Şi dacă, Doamne fereşte, îţi apare în cale un om, al cărui nume nu însemna nimic până mai ieri, dar a ajuns să fie astăzi cineva, datorită propriilor sale merite – „nici să nu-ţi ridici ochii la el! Să nu uiţi că porţi numele de Pahotîn!”… Nicio privire mai mult decât se cuvine, nicio afecţiune firească şi îndrăzneaţă… Să te ferească Dumnezeu de o *mésalliance!*[22] Cât despre el, după ce criterii acorda sau nu acorda favoarea unei apropieri? *„Il faut bien placer ses affections!”*[23] spune dânsul în limbajul său neomenesc, exprimând concepţii inumane. Dar pentru ce fel de *affections* şi-a irosit el sănătatea, viaţa? Şi-a dăruit afecţiunea soţiei lui, acelei bătrânele uscăţive, cu nasul ascuţit?… urmă Raiski, arătând spre un portret de femeie. Nu, dovadă sunt ochii ei adânc înfundaţi în orbite şi privirea tristă. Şi dânsa este o victimă a bontonului, a neamului ei şi a bunei-cuviinţe… ca şi dumneata, biata şi nefericita mea verişoară.

— *Mon cousin, mon cousin!* îl întrerupse, zâmbind, Sofia.

— Da, da, verişoară! Eşti minţită, ca şi mătuşile dumitale, care şi-au trăit viaţa în cea mai grosolană minciună, jertfindu-se unei fantome, unui vis, unor amintiri prăfuite… Asta, pentru că a poruncit el, continuă Raiski, privind aproape furios portretul. Viaţa lui a fost minciună, viclenie şi samavolnicie, a fost un risipitor, făcea tot felul de grozăvii, dar altora le poruncea să nu iubească, să nu se bucure!

— *Mon cousin,* să mergem în salon. Nu sunt în stare să-ţi răspund la monologul acesta minunat… Îmi pare rău că se pierde în zadar!… zise ea cu o uşoară ironie.

— Da, continuă el, strămoşul triumfă! Regulile de comportare lăsate de dânsul sunt trainice. El te admiră, verişoară! Calmul, puritatea şi strălucirea frumuseţii dumitale morale te învăluie ca o aureolă…

Raiski oftă.

— Te frământi degeaba, *mon cousin!* replică ea. Din tot ce ai spus nu-i nimic adevărat. Strămoşul meu nu mă admiră şi nici aureolă nu am. În schimb, eu te admir şi n-o să mă duc multă vreme la teatru fiindcă îl am aici şi nu am nevoie să mă deplasez… Ştii de cine îmi aminteşti? De Ceaţki[24]…

El căzu pe gânduri, încercând să-şi închipuie propria lui imagine din clipele acelea şi zâmbi.

— Nici vorbă că sunt un prost şi un caraghios, spuse dânsul, apropiindu-se de ea cu un zâmbet vesel şi îngăduitor. Tot ce se poate să fi nimerit şi eu „ca Ceaţki, de pe un vas la bal…”[25] Dar avem şi Famusovi[26] în rochii! urmă el, făcând un semn spre cele două mătuşi ale ei. Ar fi cu putinţă oare ca peste cinci sau zece ani…

Dar nu-şi termină gândul, făcu un gest nervos cu mâna şi se aşeză pe canapea.

— De ce vorbeşti dumneata de minciună, viclenie şi samavolnicie, că doar nici pomeneală nu-i de aşa ceva? Nimeni nu se amestecă în treburile mele… Ce vină are strămoşul meu?… Este el vinovat că nu eşti în stare să-mi lămureşti regulile dumitale de conduită? Ai încercat de-atâtea ori s-o faci, dar degeaba…

— Da, ai dreptate, verişoară! Cu dumneata – e degeaba. Strămoşii dumitale…

— Şi ai dumitale, pentru că-i ai şi dumneata.

— Ei bine, strămoşii noştri au fost oameni deştepţi, care ştiau să se descurce, continuă el.

Când nu se puteau impune prin voinţă sau forţă, creau un sistem, apelau la tradiţie – şi dumneata te prăpădeşti în mod sistematic, credincioasă tradiţiei, întocmai ca femeia indiană care era arsă pe rug împreună cu cadavrul soţului ei…

— Ascultă, *monsieur* Ceaţki, îl întrerupse ea. Spune-mi, cel puţin, de ce mă prăpădesc? Fiindcă nu înţeleg viaţa asta nouă… nu… nu mă supun… cum îi spui dumneata… evoluţiei? Pentru cuvântul ăsta ai o adevărată slăbiciune! Dumneata, însă, eşti cu adevărat evoluat? Aşa-i? Totuşi, te aud în fiecare zi plângându-te că te plictiseşti… Ba mai molipseşti şi pe alţii cu plictiseala asta…

— Şi pe dumneata?

— Să lăsăm gluma! Îmi pare rău de dumneata…

— Când vorbeşti despre dumneata, verişoară, nu te pune pe aceeaşi treaptă cu mine. Eu sunt un monstru… De altfel, nici eu singur nu ştiu ce sunt şi nimeni nu ştie. Sunt un om bolnav, anormal, care şi-a irosit, şi-a sfărâmat şi şi-a denaturat viaţa, sau mai bine zis, care n-a înţeles-o, pe când dumneata eşti integră, cu un caracter ferm. Soarta dumitale nu are niciun ascunziş şi totuşi mă îngrijorezi. Mă chinuieşte gândul că ţi se iroseşte viaţa ca apa unui râu ce curge în pustiu… Oare asta să-ţi fi hărăzit natura? Priveşte-te…

— Ce trebuie să fac, *mon cousin?* Nu înţeleg! Mi-ai spus adineauri că pentru a înţelege viaţa trebuie să dau la o parte perdeaua care o acoperă. Ei bine, să presupunem că am dat-o şi că nu mai ascult de strămoşii mei, că ştiu încotro şi pentru ce aleargă toţi oamenii aceştia, continuă ea, arătând spre stradă, că ştiu ce-i frământă şi ce-i nelinişteşte. Şi după aceea?

— După aceea trebuie…

El se ridică, aruncă o privire spre salon, se apropie tiptil de ea şi-i şopti încet, dar clar:

— Să iubeşti!

— *Voilà le grand, mot!*[27] exclamă ea ironic.

Tăcură amândoi.

— Mi se pare că şi pe ele le învinuieşti că nu iubesc, adăugă ea, zâmbind şi arătând cu capul spre salonul unde erau mătuşile ei.

Raiski făcu, supărat, un gest cu mâna spre salon.

— Parcă dumneata eşti mai bună decât ele, verişoară? ripostă el. Atâta doar, că ele sunt bătrâne şi bolnave, pe când dumneata eşti minunată, strălucitoare şi orbitor de frumoasă…

— *Merci, merci!* îl întrerupse ea repede, cu acelaşi zâmbet stereotip, parcă încremenit pe buze.

— De ce nu mă întrebi, verişoară, ce înseamnă – a iubi? Cum înţeleg eu iubirea?

— Pentru ce? Fiindcă nu vreau să ştiu.

— Ba fiindcă n-ai curajul să-ntrebi.

— De ce?

— Ca să nu audă ei, răspunse Raiski, arătând spre portretele strămoşilor, şi fiindcă ele nu-ţi dau voie… continuă dânsul, cu un gest spre salonul unde se aflau mătuşile Sofiei.

— Nu, ci ca să nu audă *el!* zise dânsa, arătând spre portretul soţului ei, în mărime naturală, atârnat deasupra canapelei, încadrat în ramă gotică, aurită.

Apoi se ridică, se apropie de oglindă şi-şi aranjă, îngândurată, dantela de la gât.

Între timp, Raiski studie portretul soţului Sofiei – ochi cenuşii, nas mic, ascuţit, buze strânse într-un zâmbet ironic, părul tuns scurt şi nişte favoriţi roşcaţi. Apoi privi silueta minunat de frumoasă a Sofiei şi încercă să şi-l închipuie pe fericitul care, cucerindu-i inima, ar fi în măsură să-şi impună voinţa faţă de această zeiţă.

„Nu, nu-i el! îşi zise Raiski, uitându-se la portret. Şi el e tot un strămoş care încă nu s-a decolorat. Nu lui i te supui tu, ci principiilor tale…”

— Vorbeşti atât de des despre dragoste, subiectul dumitale preferat, *mon cousin,* fără să ţii seama că am îmbătrânit amândoi şi-ar fi timpul să

nu ne mai preocupe! zise dânsa, privindu-se cu un aer cochet în oglindă.

— Adică ar fi timpul să ne hotărâm să nu mai trăim?… În ceea ce mă priveşte, mai treacă-meargă, dar dumneata, verişoară?

— Dar alţii, aş putea spune aproape toţi, cum trăiesc fără dragoste?

— Nu-i adevărat! o întrerupse el cu hotărâre.

— Cum? după părerea dumitale, prinţul Pierre, Anna Borisovna, Lev Petrovici... ei toţi…

— Trăiesc sau cu amintirea dragostei, sau iubesc şi se prefac…

Ea râse, aşeză simetric florile în vas şi se apropie iar de oglindă.

— Desigur că au iubit sau iubesc, dar fără să se afişeze şi fără să facă din asta o problemă, adăugă ea, îndreptându-se spre salon.

— Numai o vorbă, verişoară! o opri el.

— Despre dragoste? întrebă ea, oprindu-se.

— Nu te teme, cel puţin acum n-am nicio dispoziţie să vorbesc despre dragoste. Am vrut să spun altceva.

— Vorbeşte, spuse ea domol, aşezându-se.

— O să intru direct în subiect: fii bună şi spune-mi, de unde iei calmul acesta? Cum de izbuteşti să-ţi păstrezi liniştea, demnitatea, prospeţimea feţei, siguranţa asta şi să fii în acelaşi timp atât de modestă în orice clipă a vieţii dumitale? Cum de eşti în stare să scapi de orice luptă, orice patimă, orice înfrângere sau victorie? Ce faci ca să poţi fi aşa?

— Nimic! răspunse ea uimită. De ce vrei neapărat să mă vezi în convulsiuni, ca să zic aşa?

— Bine, dar eşti înconjurată de oameni cu care nu semeni, pe feţele cărora citeşti durere şi frământare.

— Da, îi văd şi-i compătimesc. *Ma tante,* Nadejda Vasilievna, se plânge mereu că suferă de un tic nervos, iar *papà,* că-i creşte tensiunea…

— Dar alţii, ceilalţi, o întrerupse el, cum trăiesc? Te-ai întrebat vreodată, pentru ce ei se zbuciumă, plâng, lâncezesc, iar dumneata nu? Pentru ce lor le e lehamite atât de des de viaţă, iar dumitale nu? Pentru ce ei se zbat, iubesc, urăsc, iar dumneata nu?…

— Vorbeşti de cei de colo? întrebă ea, arătând spre stradă, de cei care aleargă şi se agită? Dar chiar dumneata ai spus că nu-i înţeleg – şi ai dreptate, nu-i cunosc pe oamenii aceştia, nu le înţeleg viaţa şi nici nu mă interesează…

— Nu te interesează?! Atunci înseamnă că nu te interesează viaţa! strigă Raiski atât de răstit, încât una dintre mătuşi îşi întrerupse pentru o clipă jocul şi spuse cu glas tare: „Ce tot vă ciondăniţi acolo? Numai să nu vă bateţi!… Despre ce-or fi vorbind?”

— Iar „viaţa!”… Repeţi mereu cuvântul acesta, de parcă aş fi moartă! Prevăd ce-o să urmeze, spuse ea, râzând şi arătându-şi dantura minunată. O să ajungem numaidecât la norme de conduită, şi după aceea… la dragoste!

— Olimpul mai există încă! exclamă el. Eşti o adevărată zeiţă olimpică, verişoară. Iată concluzia discuţiei, adăugă dânsul, oarecum deznădăjduit că nu izbutise să tulbure această mare liniştită. Să mergem în salon!

El se ridică, dar ea rămase nemişcată.

— Nu binevoieşti să coborî până la muritorii de rând, să-i vezi cum trăiesc – te mulţumeşti cu fericirea olimpică, neclintită, guşti nectar şi ambrozie şi… ferice de dumneata!

— De ce aş mai avea nevoie? Am tot ce-mi trebuie şi nu-mi mai doresc nimic…

Dar nu-şi termină bine vorba, că Raiski sări ca ars de la locul lui.

— Spunând „am tot ce-mi trebuie şi nu-mi mai doresc nimic”, ţi-ai pronunţat singură sentinţa, verişoară! izbucni el ca o furtună. Dar te-ai întrebat oare vreodată câţi oameni nu au nimic şi

au nevoie de toate? Priveşte în jurul dumitale! Nu vezi decât mătăsuri, catifele, statuete de bronz şi porţelanuri. Nici nu ştii cum şi de unde-ţi vin bucatele gata pregătite. Trăsura te aşteaptă la scară, să te ducă la bal sau la operă. Zecile de slugi care te înconjoară nici nu te lasă să-ţi exprimi o dorinţă, fiindcă îţi ghicesc până şi gândurile… Nu te enerva, ştiu că toate acestea sunt locuri comune… Dar te-ai gândit măcar o dată de unde vin toate aceste lucruri şi cine ţi le procură? Sunt sigur că nu! Logofătul îţi trimite de la moşie banii, care ţi se prezintă pe o tavă de argint, şi dumneata îi iei fără să-i numeri măcar şi-i bagi în sertarul de la măsuţa de toaletă…

— În schimb, mătuşica îi numără de zeci de ori şi-i ascunde bine, pe când eu îmi cer partea care mi se cuvine, ca o şcolăriţă, şi ştii doar cu, câtă morală este însoţită suma care mi se dă.

— Totuşi, ţi se dă. Asculţi morala, dar cheltuieşti banii. Dacă însă ai şti că acolo, la ţară, pe arşiţă, seceră o muiere însărcinată…

— *Mon cousin!* încercă ea să-l oprească, plină de spaimă. Dar nu era un lucru uşor când Raiski se înflăcăra.

— Copiii şi i-a lăsat acasă şi se tăvălesc prin ogradă laolaltă cu găinile şi purceii, şi dacă n-au pe lângă ei vreo bătrână oricât de nevolnică, viaţa lor atârnă în fiece clipă de un fir de păr: îi muşcă un câine, îi calcă un car pe uliţă, sau se îneacă în vreo băltoacă… Bărbatul ei se chinuieşte şi el, brăzdând ogorul sau mergând pe lângă căruţă pe un ger năprasnic, ca să-şi câştige pâinea, pur şi simplu bucata de pâine, cu care să potolească foamea familiei – şi să poată plăti cinci sau zece ruble la administraţia moşiei, bani care ţi se prezintă dumitale pe tavă… Toate acestea nu le ştii şi spui că „nu te interesează”…

Pe faţa ei se aşternu umbra unei nedumeriri şi a unei nelinişti neobişnuite.

— Ce vină am eu? Şi ce pot să fac? îngăimă ea, încet, umilă şi fără ironie.

— Fii liniştită, verişoară, nu propovăduiesc comunismul. M-ai întrebat: „Ce-i de făcut?" şi-ţi răspund. Dar mai vreau să-ţi dovedesc şi că nimănui nu-i este îngăduit să nu cunoască viaţa. Ea te înhaţă, te zgâlţâie şi te trezeşte din starea de somnolenţă fericită – câteodată destul de brutal. Eu nu te pot învăţa „ce să faci" – nu mă pricep. Or să te înveţe alţii. Eu nu vreau decât să te trezesc la realitate, fiindcă vegetezi, nu trăieşti. Ce-o să iasă din toată povestea asta – nu ştiu, dar nici nu pot să privesc cu nepăsare cum vegetezi.

— Dar, *mon cousin,* dumneata ce faci pentru nenorociţii aceştia? întrebă ea, curioasă. Doar şi dumneata ai mujici şi… cum le spui… muieri.

— Spre ruşinea mea sau a celor care m-au educat, fac puţin sau aproape nimic. Nu mai sunt de mult sub tutelă, totuşi moşia mi-o administrează acelaşi tutore şi habar n-am cum. O bunică de-a mea mai trăieşte undeva, într-un colţ de ţară, pe un petic de pământ care-mi aparţine. Ei îmi conduc treburile mai bine decât mine. Dar eu cel puţin socotesc că nu am dreptul să mă apăr, spunând că n-aş cunoaşte viaţa. Nu, nu, o cunosc în oarecare măsură, vorbesc despre ea ca, de pildă, acum: discut, uneori scriu… în sfârşit fac ceva. Ba mi-am ales şi o ocupaţie. Îmi place arta… mă ocup puţin… cu pictura, muzica… scriu, repetă el încet, privindu-şi vârful ghetei.

— Îmi spui lucruri foarte grave! zise ea, îngândurată, şi chiar dacă nu m-ai trezit, m-ai speriat. Cred că n-o să dorm bine în noaptea asta. Nici mătuşile mele, nici soţul meu, Paul, nimeni nu mi-a vorbit aşa. Ivan Petrovici, logofătul moşiei, îmi aduce scriptele şi banii. Câteodată l-am auzit vorbind cu ceilalţi despre cereale sau recolte proaste, dar despre… muieri… copilaşi… niciodată.

— Ar fi *mauvais genre!*[28] Parcă ţi-e şi ruşine să pronunţi faţă de un om ca dumneata cuvinte ca „mujic”, „muiere” şi mai ales „însărcinată”… Bontonul nu-i dă voie omului să se arate aşa cum este… Trebuie să renunţi la propria ta personalitate şi să te străduieşti să semeni cu toată lumea!

— Nădăjduiesc c-o să ne petrecem vara la ţară, *mon cousin,* spuse ea mai vioaie decât de obicei. Te rog să vii şi dumneata acolo şi… n-o să lăsăm copiii să se tăvălească laolaltă cu câinii – asta întâi şi întâi. Apoi îl vom ruga pe Ivan Petrovici să nu trimită… muierile acelea să muncească… În sfârşit, voi renunţa la banii mei de buzunar…

— O să aibă grijă Ivan Petrovici să-i bage în buzunarul lui. Mai bine să lăsăm asta, verişoară. Am ajuns să discutăm economie politică şi nu ştiu care alte ştiinţe economice, ba chiar şi socialism şi comunism, fără să mă pricep la aşa ceva. Sunt mulţumit şi cu atât, că am izbutit să-ţi tulbur liniştea. Spuneai că n-o să dormi bine la noapte. Ei bine, asta am şi vrut. Poate că mâine chipul dumitale n-o să mai strălucească aşa ca astăzi, în schimb se va lumina altfel, de o frumuseţe omenească, nu de una angelică. Iar cu vremea, o să-ţi cauţi şi o treabă serioasă, în afară de vizitele şi de timpul pierdut fără rost – şi-o să vezi strada cu alţi ochi. Închipuie-ţi că te afli acolo, printre oameni, măcar din când în când. Că, de pildă, mergi pe jos, într-o seară de iarnă, urci scara la etajul cinci, ca să dai nişte lecţii. Că nu ştii dacă o să ai cu ce să-ţi încălzeşti odaia şi dacă o să-ţi ajungă banii pentru ghete şi palton – nu pentru dumneata, ci pentru capii! Apoi să te obsedeze gândul ce-o să te faci cu copiii, dacă n-o să mai poţi munci?… Şi să trăieşti sub povara acestui gând „ca sub ameninţarea unui nor întunecos, zece,douăzeci de ani…

— *C’est assez, mon cousin!*[29] spuse ea, agitată.. Ia banii mei şi împarte-i celor de acolo…

Şi făcu un semn spre stradă.

— Învaţă să-i dai singură, dragă verişoară. Dar mai întâi încearcă să vezi zbuciumul oamenilor, să-l înţelegi, abia după aceea vei învăţa să dai şi bani.

Amândoi tăcură.

— Iată, aşadar, acele *principes*[30]… Şi mai departe? întrebă dânsa.

— Mai departe… să iubeşti… şi să fii iubită…

— Şi după aceea?

— După aceea… „să naşteţi, să vă înmulţiţi şi să populaţi pământul”; dumneata nu te supui acestei porunci…

Ea se înroşi, se strădui să se stăpânească, dar până la urmă începu să râdă, şi râse şi el, mulţumit că-l ajutase chiar dânsa să-şi exprime atât de limpede gândul despre ţelul final al dragostei.

— Dar dacă am iubit? răspunse Sofia.

— Dumneata?! o întrebă Raisiki, cercetându-i chipul rece. Dumneata ai iubit şi… ai suferit?

— Dimpotrivă, am fost fericită. De ce trebuie neapărat să fi suferit?

— Uite, tocmai de aceea nu cunoşti viaţa, nu cunoşti suferinţele altora; de aceea nu ştii cine şi de ce are nevoie, de ce mujicul munceşte scăldat în sudoare, de ce muierea seceră sub o arşiţă de nesuferit – de aceea nu înţelegi, fiindcă n-ai iubit. Nu există iubire fără suferinţă. Nu! continuă el. chiar dacă ai vrea să minţi, ochii n-ar minţi; ce! puţin pentru o clipă, li s-ar tulbura lumina. După ochii dumitale, însă, parcă te-ai fi născut ieri…

— Dumneata eşti un poet, un artist, *mon cousin.* Dumitale îţi trebuie drame, răni, suspine şi mai ştiu eu ce! Nu înţelegi ce înseamnă o viaţă liniştită şi fericită, după cum nici eu n-o înţeleg pe a dumitale…

— Văd, verişoară, văd, şi mă întreb dacă o vei înţelege vreodată! Aşadar, spui că ai iubit, însă nicicând nu ţi-ai pierdut calmul dumitale olimpic?

Ea încuviinţă din cap.

— Cum ţi-a izbutit aşa ceva? Mărturiseşte! Priveai ca şi acum, liniştită, la tot ce te-nconjoară? Te îmbrăcai cu tot atâta răbdare, ajutată de cele două zâne ale dumitale, şi cu aceeaşi neclintită linişte aşteptai trăsura, ca să te ducă acolo unde te chema inima? Nu ţi-ai ieşit niciodată din fire, nu te-ai întrebat de o mie de ori: oare o fi acolo? Mă aşteaptă? Se gândeşte la mine? N-ai simţit niciodată cum te arde dorul, nu te-ai îmbujorat la faţă de nerăbdare când vedeai cum clipa zboară zadarnic, sau de fericire că-l găseşti aşteptându-te? Nu ai pălit, nu te-ai speriat, nu te-ai mirat când nu l-ai găsit?

Ea clătină din cap.

— Nu ţi s-a întâmplat să te copleşească bucuria – când intră el pe uşă să te avânţi spre dânsul, fără să fii în stare să scoţi o vorbă?…

— Nu, răspunse ea cu acelaşi zâmbet.

— Dar când te duceai la culcare…

Pe faţa ei se ivi o oarecare nelinişte.

— Nu-l simţeai alături?… continuă Raiski.

— Vai, *mon cousin?!* spuse ea, aproape înspăimântată.

— Nu-l vedeai, măcar în închipuire, nu se apleca asupra dumitale?…

— Nu, nu… se apără ea, dând din cap.

— Nu te prindea de mână, nu te săruta?…

Obrajii Sofiei se aprinseră ca focul.

— *Mon cousin,* am fost măritată, doar ştii… *assez, assez, de grâce*[31]*...*

— Dacă ai fi iubit, verişoară, continuă el, fără s-o asculte, nu ai fi uitat cât e de minunat să te trezeşti, după o astfel de noapte, cât de fericită eşti că trăieşti, că există universul, oamenii şi *el*...

Ea îşi lăsă în jos genele lungi, ascultându-l cu oarecare iritare şi mişcându-şi vârful pantofului.

— Dacă toate astea n-au existat, atunci cum ai iubit, verişoară? încheie Raiski.

— Altfel.

— Povesteşte-mi şi mie, de ce să tăinuieşti o dragoste *sublimă?*

— Nu am ce să tăinuiesc; dragostea mea nu a fost nici tainică, nici sublimă, ci o dragoste ca oricare alta…

— O, numai nu ca oricare alta! Numai asta nu! Mă-ntreb, dacă n-ai iubit până acum şi o să iubeşti cândva, vreodată, atunci ce-o să se-ntâmple cu dumneata, cu odaia asta tristă? Florile n-or să mai fie atât de simetric aşezate în vaze şi toate de aici vor vorbi de dragoste.

— Destul! Destul! îl opri ea cu un zâmbet abia întrezărit, nu din cauză că se plictisise ascultându-l, ci fiindcă discuţia asta iritantă parcă o obosise. Nici nu vreau să-mi închipui ce-ar face mătuşile mele dacă în cameră ar domni neorânduiala, spuse ea, râzând; dacă s-ar găsi aici flori şi cărţi împrăştiate şi dacă cei din stradă ar putea să privească nestingheriţi înăuntru!…

— Iar mătuşile! o dojeni el. Niciun pas fără ele! Toată viaţa o s-o duci aşa?

— Da… desigur! spuse ea, îngândurată. Cum ar putea fi altfel?

— Dar dumneata ce eşti? Cum? Oare nimic nu ţi-e îngăduit? Nicio dorinţă, niciun pas liber, un capriciu, o ştrengărie, ba chiar şi o prostie…

Ea căzu pe gânduri şi parcă-şi aminti de ceva, apoi zâmbi deodată şi se înroşi.

— Ah, verişoară, te-ai înroşit! Asta înseamnă că mătuşile n-au stat toată vremea lângă dumneata, n-au văzut şi nu ştiu totul! Spune-mi, ce-a fost? o imploră el.

— Mi-am adus aminte de o prostie, pe care o să ţi-o povestesc cândva. Eram încă fetiţă. Ai să vezi că şi eu ştiu ce înseamnă lacrimile, fiorii emoţiei, roşeaţa în obraji… *et tout ce que vous aimez tant*[32]. Şi-o să-ţi povestesc asta, ca să nu-mi mai vorbeşti despre dragoste, pasiuni, suspine şi vaiere. Dar acum, hai la mătuşi!

El trecu în salon, iar Sofia se apropie mai întâi de toaletă, luă un flacon, îşi turnă în palmă câteva picături de apă de colonie, îşi mirosi palma, gânditoare, se privi în oglindă şi se duse şi ea după el.

Se aşeză lângă mătuşi şi începu să urmărească, atentă, jocul, în timp ce Raiski o urmărea pe dânsa.

Sofia era liniştită şi avea o faţă luminoasă, pe când Raiski, dimpotrivă, se zbuciuma, îl frământa dorinţa de a şti la ce se gândea ea, ce se petrecea în sufletul ei. Voia să-i citească în ochi dacă o mişcase oricât de puţin, dar Sofia nu-şi ridica privirea spre el. Abia mai târziu, după ce se termină jocul, se uită la dânsul şi-i vorbi, dar cu aceeaşi expresie a feţei ca şi cu o zi, două sau chiar cu o jumătate de an în urmă.

„Cum trăieşte şi ce o preocupă pe femeia aceasta? Dacă nu cunoaşte chinul, nu o tulbură speranţele, nu o frământă grijile, dacă planează, într-adevăr, «deasupra lumii şi a pasiunilor», cum de nu se plictiseşte, nu lâncezeşte… cum mă plictisesc şi lâncezesc eu? Tare aş vrea să ştiu!”

V

— Ei, ce-ai făcut? îl întrebă Raiski pe Aianov, când ieşiră în stradă.

— Am câştigat patruzeci şi cinci de ruble. Dar tu?

Raiski dădu din umeri şi-i povesti discuţia pe care o avusese cu Sofia.

— Ei, şi asta e ceva! Tot e mai bine decât nimic. Şi te-ai distrat?

— Ce cuvânt prostesc! Distracţie! Numai copiii şi francezii sunt în stare să se distreze – *s'amuser.*

— Dar ceea ce faci tu ce-i? Şi de ce faci asta?

— Ţi-am mai spus de ce, îi răspunse supărat Raiski. Fiindcă frumuseţea ei mă atrage şi mă aţâţă. Aici nu-i vorba de plictiseală, fiindcă mă delectez, înţelegi? De pildă, chiar acum mi-a venit gândul să-i fac portretul. O să am nevoie cam de-o lună, după aceea o voi studia…

— Bagă de seamă să nu te îndrăgosteşti, îl întrerupse Aianov. Zici că nu poate fi vorba de căsătorie, cu atât mai puţin de un joc al pasiunii. Odată şi odată ai să te arzi…

— Mie-mi spui? îl întrerupse Raiski. Parcă n-aş şti! Dar vezi că dorinţa aceasta mă urmăreşte până şi-n vis, doar asta caut, să mă ard. Dacă m-aş aprinde vreodată de o pasiune fără leac, ei bine, atunci m-aş însura… Dar, din păcate, pasiunile mele sau se vindecă, sau, dacă nu, sfârşesc altfel decât prin căsătorie. Pentru mine nu există un ţărm

al liniştii: ori pasiune arzătoare, ori – somn şi plictiseală!

— Of, Doamne, sub câte aspecte ai apărut astăzi în faţa verişoarei tale! Ea te-a asemănat cu Ceaţki… Dar tu ai fost şi Don Juan, şi Don Quijote. O adevărată performanţă! Nu m-aş mira dacă ţi-ai îmbrăca un anteriu şi-ai porni să ţii predici.

— Nici eu nu m-aş mira, spuse Raiski. Dar chiar şi fără anteriu pot să ţin predici, şi cu toată sinceritatea, oriunde văd minciună, prefăcătorie, răutate – într-un cuvânt, oriunde descopăr lipsă de frumuseţe, deşi mi se întâmplă şi mie să fiu dezgustător… Reacţionez la orice; trezeşte-mi doar nervii – şi începe iureşul!… Ştii? Mă gândesc de mult cu toată seriozitatea să scriu un roman. Aş vrea să-mi dedic tot timpul acestei îndeletniciri.

Aianov râse.

— Serioasă idee! repetă el. Vorbeşti despre un roman ca despre ceva serios! Dar, în definitiv, scrie. Ce ai altceva mai bun de făcut decât să scrii romane…

— Te rog să laşi glumele şi să nu mai râzi de mine. Într-un roman poţi cuprinde tot – nu e ca o dramă sau o comedie, e ca un ocean, n-are ţărmuri, sau nu le vezi; în el e loc destul, încape tot ce vrei. Ştii cine mi-a dat ideea asta cu romanul? O cunoştinţă de-a noastră. Ţi-o aminteşti pe Anna Petrovna?

— Artista?

— Da, e o poveste nostimă! Ea e drăguţă, şireată şi ştie ce vrea, ca de altfel orice femeie, atunci când, ca şi peştii, nu iese la mal, ci rămâne în apă, adică în elementul ei…

— Aşa… Şi?

— Ei bine, Anna Petrovna mi-a povestit ce a păţit odată: se pregătea un spectacol în beneficiul ei şi nu găseau o piesă potrivită. Dramaturgi sunt puţini, iar cei care aveau vreo lucrare terminată o

făgăduiseră altora. Să joace într-o piesă tradusă nu voia, şi atunci s-a gândit să scrie ea una…

— Nu-i cine ştie ce scofală, şi-o fi zis ea.

— Tocmai. Şi să vezi cu ce naivitate drăgălaşă îmi destăinuia raţionamentul ei. Spunea, de pildă, că în *Prea multă minte strică – excusez du peu*[33] – toate personajele sunt oameni cât se poate de obişnuiţi, vorbesc despre lucrurile cele mai simple, după cum simplă e şi tema: Ceaţki s-a îndrăgostit, nu i-au dat fata, îndrăgiseră pe altul, el a aflat, s-a îmbufnat şi a plecat. Tatăl fetei s-a supărat pe amândoi, ea, la rândul ei, pe Molcealin – şi asta-i tot!… Şi la Molière, spunea ea, zgârcitul – e zgârcit, Tartuffe – e o canalie cu două feţe, ori, ar fi putut să născocească şi el ceva mai ingenios, o intrigă mai interesantă. Cu alte cuvinte, comedia i se părea o chestiune tot atât de puţin serioasă cum ţi se pare ţie romanul. Să scrie o dramă nu se încumeta; mi-a mărturisit cu toată modestia că nu se simţea în stare. Aşa că s-a apucat să aştearnă pe hârtie o comedie, şi într-o săptămână a scris vreo zece coli. Când am rugat-o să-mi arate şi mie ce făcuse, n-a vrut pentru nimic în lume. „Ai terminat?” am întrebat-o eu într-o zi, şi ea mi-a răspuns: „Oricât m-am străduit, nu i-am găsit sfârşitul. Personajele mele meliţă şi meliţă din gură şi nu mai termină. Aşa că m-am lăsat păgubaşă.” Sărmana! Păcat că-şi alesese comedia, care trebuie să aibă un început şi un sfârşit, o intrigă şi un deznodământ. Dacă s-ar fi apucat să scrie un roman, poate că nu s-ar fi lăsat de el, şi personajele ei ar vorbi şi astăzi. Ei bine, Aianov, eu o să scriu un roman. În el încape întreaga viaţă, şi în totalitatea ei, şi parţial.

— Viaţa ta, sau a altora? întrebă Aianov. Te pomeneşti c-o să ne zugrăveşti pe toţi acolo…

— Fii liniştit. Ce merge pentru penel nu merge şi pentru alt gen de artă. Totul depinde de culori şi de o oarecare fantezie, de bogăţia imaginaţiei şi de

originalitatea concepţiei. Puţin umor, sentiment şi sinceritate, simţul măsurii şi ceva… poezie…

Tăcu, urmându-şi drumul, adâncit în gânduri.

— *Excusez du peu!* repetă şi Aianov. Scrie ce-ţi trece prin minte. Până la urmă, o să iasă ceva.

Raiski oftă.

— Nu, nu, răspunse el, îţi mai trebuie un lucru, despre care n-am pomenit încă: talentul!

— Desigur că un neştiutor de carte n-o să scrie…

— Şi tu ştii carte, de ce nu scrii? îl întrerupse Raiski.

— La ce bun? Eu am ce scrie. Scriu chestiuni de serviciu…

— Iar te lauzi cu „serviciul" tău! Cred că abia când ai să te laşi de chestiunile tale de serviciu, o să poţi zice că ţi-ai făcut şi tu un serviciu.

— Ia spune, mă rog, romanul tău mi-ar da un salariu de cinci mii de ruble, plus o locuinţă încălzită, gradul şi?…

— Şi… nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa? Când o să fim şi noi oameni în adevăratul înţeles al cuvântului?

— Am început să fiu om în adevăratul înţeles al cuvântului din clipa în care am avut un venit de două mii de ruble şi acum înţeleg că problemele de umanitate sunt strâns legate de cele economice…

— Ştiu, ştiu, dar de ce te-i fi lăudând tu, atâta cu egoismul ăsta cinic?

Aianov tocmai se pregătea să-i răspundă, furios, dar în aceeaşi clipă era să-i calce o trăsură, vizitiul strigă la ei şi discuţia se întrerupse.

— Aşadar, adio pictură! spuse Aianov.

— De ce adio? Dar portretul Sofiei? O să-l încep chiar zilele astea. Am cam neglijat academia şi nu m-am mai întâlnit cu nimeni. Mâine o să mă duc pe la Kirilov. Îl cunoşti?

— Nu-mi amintesc! Mi se pare că l-am văzut o dată – unul neţesălat, aşa…

— Da, da, dar un adevărat pictor! Un artist desăvârşit, cum nu mai găseşti astăzi: ultimul mohican!… N-o să mai pictez decât portretul Sofiei şi-o să i-l arăt. După aceea o să-mi încerc puterile la roman. Am mai scris şi înainte câte ceva: am unele însemnări, câteva fragmente, dar acum o să mă apuc serios de lucru. Pentru mine e un gen nou. Mai ştii, poate c-o să reuşesc să fac treabă!

— Ascultă, Raiski. Cred că cel mai bun lucru ar fi să te laşi mai întâi de Sofia, nu de pictură, şi să nu faci din viaţă romane, dacă vrei să le scrii… Mai bine împarte-ţi timpul aşa: dimineaţa scrie la roman, iar seara joacă şi tu cărţi – pe miză mică, negustoreşte… Asta nu enervează…

— Ba la roman tocmai de asta am nevoie – să mă enervez. Dacă m-apuc să joc cărţi, apoi să ştii că pierd nu numai cămaşa de pe mine, dar şi paltonul de pe tine. Şi acolo există o vâltoare! Mulţumesc lui Dumnezeu că nu m-am lăsat ispitit de vâltoarea asta, iar dacă m-aş lăsa n-ar mai fi vorba de roman, ci de o tragedie. Dar ai dreptate! Slugă la doi stăpâni nu poţi să fii! Să sfârşesc mai întâi povestea cu Sofia, să-i fac portretul, şi după aceea, sub impresia frumuseţii ei… Vezi steaua aia? Cum îi spune?… Nu ştii? Nici eu nu ştiu, dar e totuna – o iau pe ea ca martoră că până la urmă o s-o scot la capăt cu ceva: ori cu pictura, ori cu romanul. Da, da, romanul! Să-ţi împleteşti viaţa cu a altora, să descrii o serie nesfârşită de impresii, gânduri, experienţe, portrete, tablouri, senzaţii, sentimente… *une mer à boire*[34].

Păşeau tăcuţi. Aianov fluiera, iar Raiski mergea cu ochii în pământ, gândindu-se, când la Sofia, când la roman. La răscrucea unde trebuiau să se despartă, Raiski întrebă deodată:

— Când mai trecem pe-acolo?

— Pe unde?

— Pe la Sofia.

— Iar? Credeam că ai şi început să lucrezi la roman şi nu voiam să te stingheresc.

— Ţi-am spus doar: viaţa e un roman, şi romanul – viaţă.

— Viaţa cui?

— A tuturor, chiar şi a ta!

— Mătuşile m-au poftit miercuri la o partidă.

— E cam mult până atunci, dar n-am ce face! Aşadar, pe miercuri!

VI

Raiski locuia de vreo zece ani în Petersburg, sau mai bine zis avea acolo un adăpost: trei camere încăpătoare, închiriate de la o nemţoaică, pe care le reţinea tot anul, deşi după ce rămăsese fără slujbă nu se întâmpla decât arareori să stea în Petersburg şase luni pe an.

Îşi părăsise serviciul demult, aproape numaidecât după ce-l căpătase, fiindcă, după ce cercetase puţin viaţa din jurul său, ajunsese la concluzia originală că slujba nu era un scop în sine, ci numai un mijloc de a plasa într-un mod oarecare o mulţime de oameni, care, altfel, n-ar fi avut de ce să se nască. Dacă n-ar fi fost ei, n-ar fi fost nevoie nici de slujbele pe care le îndeplineau.

Tutorele lui, care-i era şi unchi de gradul al doilea, îl făcu mai întâi militar, apoi îl trecu într-o slujbă civilă. Asta, pentru ca să scape de răspundere şi de eventuale învinuiri că nu se interesa de nepotul său, dar şi din acelaşi motiv pentru care erau trimişi de obicei tinerii la Petersburg şi anume: ca să nu stea acasă fără niciun rost, „să nu-şi facă de cap, să nu taie câinilor frunză” şi aşa mai departe – aceasta, din punctul de vedere al laturii negative a problemei.

La Petersburg înveţi să ai o ţinută, eşti supravegheat şi ai de lucru. Acolo poţi să capeţi un post de procuror, iar cu timpul poţi să devii şi guvernator – asta, din punctul de vedere al laturii pozitive a problemei.

Mai târziu, după ce trăise mai multă vreme la Petersburg, Raiski ajunsese la concluzia că în oraşul acesta locuiau oameni întregi, pe când toţi cei din provincie erau nişte neisprăviţi.

Dar el trecuse de treizeci de ani şi nu semănase nimic, nu culesese nimic şi nu apucase pe niciuna dintre căile pe care mergeau cei veniţi din provinciile Rusiei.

Nu era nici ofiţer, nici funcţionar, nu-şi făcea niciun fel de carieră prin muncă sau prin legăturile pe care le avea, rămânând parcă într-adins, în ciuda tuturor, singurul neisprăvit din Petersburg. La poliţie era înregistrat cu funcţia de Secretar de colegiu, în retragere.

Chiar şi unui fizionomist i-ar fi fost foarte greu să-i precizeze după trăsături însuşirile, înclinaţiile şi caracterul, fiindcă faţa lui era atât de schimbătoare, încât nu puteai să sesizezi nimic temeinic.

Uneori părea foarte fericit, ochii îi străluceau, plini de vioiciune, dar abia apucai să crezi că avea o fire deschisă, comunicativă, ba chiar indiscretă, ca peste o oră-două, când te uitai din nou la el, să rămâi uimit de paloarea feţei sale, pe care citeai o suferinţă ascunsă, parcă de nevindecat, şi să presupui că omul acesta nu ştie ce e zâmbetul.

În astfel de momente părea urât: trăsăturile îşi pierdeau armonia, culorile vii din obraji piereau, fiind înlocuite de o paliditate bolnăvicioasă.

Dar dacă viaţa prindea iarăşi a curge lin, ori, pur şi simplu, era într-o stare sufletească bună, pe faţa lui se oglindeau voinţa, armonia lăuntrică, stăpânirea de sine şi, câteodată, un fel de evadare spirituală, o nuanţă de visare foarte potrivită cu chipul său, pe care o întrezăreai când în irisul lui întunecat, când în tresărirea uşoară a buzelor.

Chipul lui moral era şi mai greu de descifrat. Uneori, după cum îi plăcea să spună, „îmbrăţişa întregul univers”, îşi deschidea inima cu o gingăşie fermecătoare, şi cei care-l surprindeau în astfel de

clipe susţineau că nu există un om mai bun şi mai delicat decât dânsul.

Alţii îl surprindeau în momente neprielnice, când faţa îi era pământie, buzele i se schimonoseau într-un tremur nervos şi răsplătea cu o privire rece; inexpresivă şi cu vorbe tăioase orice manifestare de simpatie şi bunăvoinţă. Aceştia se îndepărtau de el, cu un sentiment de amărăciune şi duşmănie strecurat în sufletul lor, uneori pentru totdeauna.

Când se manifesta o stare sufletească şi când alta nu ştia nici el, şi nici nimeni altcineva.

— Un om rău, egoist şi îngâmfat! spuneau cei care-l nimereau într-o zi proastă.

— Vai, dar e un om fermecător! Ieri ne-a vrăjit pur şi simplu! Toţi sunt încântaţi de dânsul! spuneau alţii.

— Actor! susţineau unii.

— Un ipocrit! răspundeau alţii. Când vrea să obţină ceva, te miri de unde ia darul vorbirii şi cât de plăcută îi e privirea şi expresia feţei.

— Ba deloc! E un suflet cum nu se poate mai cinstit, nobil, dar e o fire nervoasă, pătimaşă, care se înflăcărează şi se irită uşor! îl apărau câţiva prieteni.

Aşa că nici măcar printre cunoştinţele lui cele mai apropiate nu se formase despre el o părere precisă şi, cu atât mai puţin, nu ajunsese nimeni să-i descopere adevăratul caracter.

Chiar şi în frageda lui copilărie, pe vremea petrecută în casa bunicii, înainte de a începe să se ducă la şcoală, şi apoi pe băncile şcolii, avea un caracter tot atât de insesizabil şi era tot atât de inegal şi de nestatornic în înclinările sale.

Când tutorele îl dusese la şcoală, şi el se aşezase în bancă, i-ar îi stat bine, ca unui elev abia venit, să asculte lecţia cu atenţie, să se intereseze de ceea ce întreba profesorul şi de ce răspundeau elevii. Dar Raiski începu să-şi studieze dascălul: cum arată, cum vorbeşte, cum prizează tabac, ce fel de sprâncene şi favoriţi are. Apoi îi cercetă îndelung

brelocul de calcedonie, care i se bălăbănea la brâu, după care descoperi că avea degetul cel mare de la mâna dreaptă despicat la vârf, de parcă erau două nuci lipite una de alta.

După aceea, cercetă pe fiecare elev în parte, atent la orice particularitate: unul avea fruntea teşită şi tâmplele adâncite, altul, faţa plină, cu fălci proeminente; mai încolo, observă la doi elevi câte un moţ de păr – la unul, în dreapta, iar la celălalt, în stânga frunţii şi, tot aşa mai departe, îi studia şi-i observa pe toţi, fără să-i scape nimic.

Asta se uită, sigur de sine, la profesor, rugându-l din ochi să-l întrebe şi scărpinându-şi nerăbdător genunchii şi capul. Celălalt schimbă feţe-feţe, nesigur şi şovăitor. Un al treilea şi-a pironit cu încăpăţânare privirea în pământ, de frică să nu fie întrebat. Câte unul se scobeşte în nas, cu gândul aiurea. Cel de colo pesemne că e grozav de puternic, iar negriciosul ăsta – un viclean. Se uită atent şi la tabla pe care se scriau problemele şi-şi opri o clipă ochii la cretă şi la cârpa de şters tabla. Ba, se observă şi pe sine însuşi cum şedea în bancă, întrebându-se cum arată la faţă şi ce gândesc alţii despre dânsul când îl privesc – ce impresie face asupra lor?

— Ce-am spus acum? îl întrebă deodată profesorul, care-i surprinsese privirile rătăcind distrate prin clasă.

Spre mirarea lui, Raiski îi repetă cuvânt cu cuvânt tot ce spusese.

— Şi ce anume înseamnă? îl întrebă mai departe profesorul.

De data aceasta, nu ştiu să răspundă: ascultase în mod mecanic, tot aşa după cum privise şi prinsese cu urechea doar cuvintele.

Profesorul mai explică o dată. Boris sesiză iar numai o înşiruire de vorbe, dintre care unele i se păreau scurte, concise, retezate parcă, altele, tărăgănate, ca într-un cântec, iar altele, vreo zece, rostite repede, una după alta.

— Aşa, acum spune! zise profesorul.

Raiski se înroşi, ba chiar şi asudă puţin de teamă că nu ştie despre ce e vorba şi tăcu.

Era ora de matematică. Profesorul se duse la tablă, scrise problema şi începu să explice.

Raiski îi urmări mişcările repezi şi precise cu care scria cifrele; apoi văzu cum se îndreaptă spre el – mai întâi pântecul profesorului, cu brelocul de calcedonie, iar după aceea pieptul acestuia, cu plastronul presărat cu tabac. Înregistra totul, până la cel mai mic detaliu, afară de felul în care trebuie dezlegată problema.

Învăţă, cu chiu, cu vai fracţiile, precum şi regulile de algebră, dar când ajunse la ecuaţii, se opri, obosit de atâta încordare, fără să-i pese de ce şi cum se extrage rădăcina pătrată.

Profesorul se chinuia adesea cu el, ca să-l facă să înţeleagă, dar aproape de fiecare dată îi spunea cu un oftat:

— Treci la loc! Eşti un fluşturatic!

Când însă profesorul se distra, în clipele lui de bună dispoziţie, inventând probleme, fără să le citească din carte şi fără să se folosească de tablă, cretă, reguli şi ghionturi, Raiski găsea cel dintâi soluţia, cu o agerime scânteietoare.

Capul lui era populat cu un adevărat univers de cifre sub formă de imagini, care i se rânduiau în minte într-un chip anumit, întocmai ca soldaţii. Născocea pentru ele nişte semne speciale sau chipuri, apoi le aşeza în rânduri, le aduna, le înmulţea sau le împărţea, toate având înfăţişarea ori a unor oameni cunoscuţi, ori a tot felul de animale.

— Păi, vezi! N-am zis eu că e un fluşturatic?! exclama profesorul. Să rezolve o problemă prin aplicarea unei reguli, ceea ce-i prin urmare mai uşor, nu e în stare, dar la nimereală, rezolvă! Te pomeneşti că cei care au născocit regulile au fost mai proşti decât noi doi!

Să scrie, însă, şi să citească, Raiski a învăţat foarte repede. Citea cu pasiune cărţi de istorie, epopei, romane, fabule, pe care le cerea de la oricine şi cu orice prilej. Îl interesau numai cărţile cu acţiune; speculaţiile filosofice nu-i atrăgeau, după cum nu-l atrăgea nimic ce l-ar fi putut îndepărta de lumea fanteziei lui, apropiindu-l de realitate.

Din geografie nu era în stare să spună nimic ordonat, după carte, cum se învăţa în clasă, cu clasificări după climă sau popoare, mai ales când profesorul îl întreba:

— La să-mi spui tu mie munţii din Europa! Sau: care sunt porturile din Marea Mediterană?

Dar în afara orelor de clasă, când începea să povestească despre vreo ţară, un ocean sau un oraş oarecare, te întrebai uimit de unde luase atâtea cunoştinţe! Fiindcă ele nu se aflau nici în manualul şcolar, şi nici profesorul nu vorbise de ele, iar Raiski povestea de parcă fusese acolo şi văzuse totul cu ochii lui.

— Minţi! exclama câte un ascultător sceptic. Vasili Nikitici nu ne-a spus aşa ceva.

Directorul îl prinse o dată povestind despre sălbaticii mâncători de oameni, de pădurile de pe meleagurile lor, de locuinţele şi armele acestora, descriindu-i cum se ascund prin copaci să vâneze animale, ba imitând chiar şi felul lor gutural de a vorbi.

— La palavre văd că eşti mare meşter, îi zise directorul, dar la examen nici măcar râurile nu le-ai ştiut! Lasă că-ţi trag eu ţie o mamă de bătaie, să te-nvăţ minte! Nu vrei să te-apuci odată de treabă, fluşturaticule! Şi-l luă de urechi..

Raiski îl observa cum stă, cum vorbeşte; se uita la ochii lui reci şi răi, căuta să-şi dea seama de ce-l trecuse un fior, când acesta îl apucase de ureche. Îşi închipui cum o să fie dus la caznă, şi-l vedea pe colegul său, Sevastianov, îngălbenindu-se de frică şi trăgându-se la faţă, pe Borovikov tremurând,

sărind într-un picior şi chicotind nervos, pe Masleanikov cel cumsecade îmbrăţişându-l cu lacrimi în ochi şi luându-şi rămas bun de la el, ca de la un condamnat la moarte. Îşi închipuia apoi cum îl vor dezbrăca şi cum, de spaimă, o să îngheţe inima în el şi-o să i se răcească mâinile şi picioarele, cum n-o să poată să se întindă singur jos, ca să-l bată, şi-l va culca încetişor paznicul Sidorîci…

În închipuirea lui îşi auzea chiar propriile strigăte deznădăjduite, se vedea zbătându-se şi se cutremură…

Din ziua aceea, se descurajă, îşi pierdu somnul şi pofta de mâncare. Îl jignise chiar şi numai simpla ameninţare şi era convins că dacă ameninţarea s-ar înfăptui, tot ce avea bun în el ar pieri, iar din viaţă nu ar mai rămâne decât ceva urât, searbăd şi îngrozitor, iar el ar fi ca un cerşetor, dispreţuit şi părăsit de toţi.

În timpul acela, ca un făcut, preotul, profesorul lor de religie, tocmai le povestea viaţa lui Iov, pe care-l lăsaseră toţi în părăsire, zăcând pe o grămadă de gunoi, plin de suferinţe…

Ascultându-l, pe Raiski îl podidiră lacrimile şi, de atunci, băieţii îl porecliră „Bâzâilă”. Vreo trei zile umblă mâhnit şi posomorât, de nu-l mai recunoşteai, şi nu le mai povesti nimic colegilor săi, deşi aceştia îl rugară cu stăruinţă.

A dus-o aşa până în prima duminică. În ziua aceea, Raiski a plecat acasă, unde a găsit în dulapul cu cărţi *Ierusalimul eliberat,* tradus de Moskotilnikov, şi din momentul acela a uitat de orice ameninţare, nu s-a mai ridicat o clipă de pe canapea, a mâncat în grabă şi s-a întins din nou, citind până s-a făcut întuneric. Luni dimineaţă luă la şcoală cartea cu el, continuând s-o citească pe ascuns, în grabă şi cu lăcomie, iar după ce o termină, vreo două săptămâni povesti cele citite oricui voia să-l asculte.

În visuri pline de frământare îi apăreau ţinuturi îndepărtate, oameni neobişnuiţi, îmbrăcaţi în armuri grele, iar pustiurile pietroase ale Palestinei scânteiau în faţa lui cu frumuseţea lor uscată, ameninţătoare; vedea nisipuri bântuite de arşiţă, oameni care duceau un trai aspru, plin de încercări grele, dar erau în stare să-şi sacrifice viaţa cu cea mai mare uşurinţă.

Îl mistuia dorinţa să stea şi el pe o piatră din pustiu, să ucidă eu sabia un sarazin, să se chinuiască de sete, să-şi sacrifice viaţa, numai aşa, ca să arate că şi dânsul ştie să moară. Noaptea, în loc să doarmă, citea despre Armida, care-i vrăjise pe cavaleri şi chiar pe vestitul Rinaldo[35].

„Cum o arăta la faţă?" se gândea el şi şi-o închipuia cu înfăţişarea ba a mătuşii Varvara Nikolaevna, care umbla mijindu-şi ochii şi clătinând din cap, întocmai ca o pisică de jucărie, ba a nevestei directorului, care avea nişte mâini foarte albe şi o privire tăioasă şi pătrunzătoare, ba a unei fetiţe drăguţe şi zglobii de treisprezece ani, cu pantalonaşi de dantelă – fiica poliţaiului.

Înghemuit, citea cu nesaţ, cu respiraţia tăiată şi frământat de emoţii, dar când ajungea, de pildă, la pasajul în care viteazul Rinaldo sau Malec Adel, din romanul scriitoarei Cottin, se chinuiau la picioarele zânei vrăjite, arunca deodată cartea, furios, şi o lua la fugă ca un bezmetic.

Câteodată, închipuirea îl ducea, pe neaşteptate, cu vreun Ossian, pe alte meleaguri, unde descoperea o altă viaţă, alte peisaje, mai măreţe şi mai fantastice, deşi mai sobre decât celelalte.

Tot ceea ce nu semăna cu viaţa obişnuită din jurul său îl prindea ca într-o vâltoare plină de vrajă, din care se trezea ca dintr-o beţie.

Şi umbla multă vreme palid şi plictisit, până când viaţa şi bucuriile altora îl înviorau din nou, de parcă ar îi băut apă vie.

Unchiul lui îi dăduse să citească istoria celor patru Henrici, a Ludovicilor, până la cel de-al

XVIII-lea şi a domniei celor câţiva Carol, până la Carol al XII-lea inclusiv, dar el avusese impresia că bea apă chioară, după ce s-a obişnuit cu rom. Numai Ioan al III-lea şi al IV-lea şi Petru cel Mare îl mişcaseră întrucâtva.

Ca să se îndepărteze cât mai mult de viaţa din jur, se apucase să-l citească pe Plutarh, dar şi acesta i se părea searbăd, fiindcă în el nu găsea imaginile şi tablourile din cărţile pe care le citise mai înainte, sau ca în *Aventurile lui Telemac* şi, mai târziu, în *Iliada.*

Cu colegii se purta atât de ciudat, încât aceştia nu ştiau ce să creadă despre el. Simpatia lui faţă de oamenii din jurul său era atât de schimbătoare, încât nu avea nici prieteni, nici duşmani statornici.

Într-o săptămână se împrietenea cu un băiat, se ţinea de el peste tot, petrecându-şi vremea cu dânsul, citindu-i, povestindu-i, şoptindu-i la ureche, până când îl părăsea pe negândite şi-şi fixa atenţia asupra altuia, pentru ca, după ce-l studia cu de-amănuntul, să-l uite şi pe acesta.

Dacă un coleg îl supăra cu vreo vorbă, se bosumfla, în suflet i se dezlănţuiau instinctele rele, îmbrăcând toate formele de duşmănie înverşunată; deşi, cu vremea nu mai simţea jignirea cu aceeaşi intensitate, uitând ceea ce o stârnise, îşi continua manifestările de duşmănie, manifestări urmărite de întreaga clasă şi mai ales de el însuşi.

Apoi se străduia să-şi descopere trăsături de blândeţe şi mărinimie, cuprins de o plăcere intensă când se manifestau, şi se organiza scena împăcării, cu multă demnitate şi generozitate, ceea ce-i preocupa pe toţi, dar mai ales pe el.

Făcea impresia omului care priveşte totul de la distanţă şi se delectează, uitându-se la sine şi la alţii, precum şi la tablourile care i se perindau pe dinainte.

Şi când totul se sfârşea, când vuietul, tumultul, toată viitoarea din sufletul lui piereau, se trezea deodată ca dintr-un vis, se uita mirat în jur şi o

voce lăuntrică parcă-l întreba: „Ce rost au toate acestea?” Atunci ridica din umeri, neştiind ce să răspundă.

Alteori, dimpotrivă, îl extazia o nimica toată: de pildă, un elev sătul care-şi dăruia mâncarea unui cerşetor – aşa cum fac copiii filantropi din poveştile de prin manualele şcolare sau din exemplificările preceptelor de morală – ori vreun băiat, care lua asupră-şi năzbâtia făcută de un altul. Ori, năzărindu-i-se că vreun coleg, care stătea încruntat, se gândeşte la cine ştie ce probleme profunde, se lăsa cuprins de un interes plin de înflăcărare pentru dânsul, vorbea despre el aproape cu lacrimi în ochi de emoţie, descoperea în el ceva misterios şi neobişnuit şi-l copleşea cu respectul lui, molipsindu-i şi pe ceilalţi cu atitudinea sa de neînţeles.

Dar nu trecea nicio săptămână şi Raiski întâmpină cu hohote de râs vorbele de laudă ale băieţilor la adresa respectivului fenix.

— Aţi dat şi voi de-un netot şi-l dădăciţi! Ia şterge-o de-aici, amărâtule! exclama el.

Toţi rămâneau cu gura căscată, şi lui îi era ruşine de entuziasmul său de mai înainte. Aureola care înconjurase „minunea” pălise, culorile vii dispăruseră, trăsăturile celui adulat se banalizaseră, iar Raiski se lepăda de el, căutând cu ochi lacomi un alt fenomen, un alt spectacol, alte sentimente, şi, dacă nu găsea – se lăsa pradă urâtului, era irascibil, nerăbdător sau se pierdea în visare.

După ce termină şcoala, se simţi prea puţin atras de vâltoarea vieţii, cu distracţiile ei, cu activitatea ei aspră. Dacă tutorele său îl ducea să-i arate cum se treieră grâul, cum se ţese postavul, sau cum se înălbesc pânzeturile – el se strecura de lângă dânsul şi, după împrejurări, sau se suia pe terasa de deasupra clădirii, ca să admire pădurea din zare, sau o lua spre râu, unde cutreiera tufişurile şi lăstărişul, uitându-se la roiurile de insecte, urmărind cu atenţie încordată vreo păsăruică –

cum arată, cum zboară sau cum îşi curăţă ciocul; dacă prindea un arici, se juca cu el; zile întregi şi le petrecea la pescuit cu băieţii, sau ascultându-l pe un bătrân căzut în mintea copiilor, care locuia într-un bordei de la marginea satului, cum povestea despre Pugaciov, înregistrând cu lăcomie amănunte despre execuţii şi chinuri crunte, cu privirea ţintă în gura ştirbă a moşului sau în ochii lui aproape stinşi, adânciţi în orbite.

Urmărea ceasuri întregi, cu o curiozitate bolnăvicioasă, bolboroseala „smintitei Fekluşka". Acasă citea toate nimicurile, *Tâlharul din Saxonia*[36] dacă-i cădea în mână, sau îl scotea din dulap pe Eckartshausen[37] şi, datorită marii lui fantezii, ajungea pe dibuite la concluzii clare; citise de vreo zece ori *Tristram Shandy*[38], pe care-l descoperise din întâmplare. Dacă găsea pe undeva o carte cu *Tainele magiei orientale,* o citea şi pe aceea; astăzi se ţinea de basmele şi bâlinele ruse, iar mâine se repezea din nou la Ossian „Tasso şi Homer, sau călătorea cu Cook[39] prin ţinuturi minunate.

Dacă nu avea nicio treabă, stătea culcat zile întregi, fără să se mişte, dar aşa, ca şi cum făcea cirte ştie ce muncă grea: fantezia lui zbura departe, lăsându-i în urmă pe Ossian, Tasso şi chiar pe Cook, ori îl scuturau frigurile unor senzaţii noi, ale unor impresii trecătoare, şi când se ridica din pat, era ostenit şi palid şi multă vreme nu izbutea să-şi vină în fire.

— Un leneş, un adevărat trândav! spuneau cei din jurul lui.

Învinuirea asta îl speria şi plângea pe ascuns, întrebându-se deznădăjduit": de ce era el un leneş, un trândav? „Ce sunt eu în realitate? Ce se va alege din mine?" se gândea dânsul şi parcă o voce severă îi spunea: „Învaţă! Îi vezi pe Savrasov, Kovrighin, Maliuev, Ciudin cum învaţă? Sunt în fruntea clasei!"

Aceştia învaţă bine la toate materiile – la matematică, istorie, se pricep să facă compoziţii, schiţe, desene, cunosc şi limbi străine, în sfârşit, tot ce se cuvine – ce fericiţi sunt! Toţi îi respectă, ei au o privire mândră, dorm liniştiţi şi sunt echilibraţi.

Pe când el, Raiski, astăzi e palid şi tace chitic, iar mâine cântă şi sare într-un picior, numai Dumnezeu ştie de ce.

Mai ales compătimirea jignitoare a pazniculuі Sidorîci îl enerva şi-l chinuia, dar îl şi impresiona prin naivitatea ei. Profesorul îl prinsese de două ori la rând cu lecţiile nepregătite şi-i pusese în vedere că dacă a doua zi nu ştie lecţia, va rămâne fără masă. Se făcuse însă târziu, toţi se culcaseră şi el nu mai avea când să înveţe.

Atunci Sidorîci s-a dus încetişor, a aprins o lumânare şi i-a adus cartea din clasă.

— Învaţă, taică, până nu se deşteaptă ăilalţi! Hai, că n-o să te vadă nimeni, şi mâine o să ştii mai bine decât ei! De ce te-or năpăstui ei pe tine, biet orfan?!

Pe Raiski l-au podidit lacrimile, şi fiindcă se simţea umilit, dar şi din pricina bunătăţii lui Sidorîci. I-a ascultat o vreme pe sârguincioşii clasei cum sforăiau în somn şi, din mândrie, nu a învăţat lecţiile.

În schimb, când îl atingeau în amorul lui propriu, când se ambiţiona, arunca o singură privire pe carte şi parcă fotografia lecţia: ţinea minte coloane întregi de cifre, rezolva problemele şi dădea dovadă de o inteligenţă scânteietoare, uimind întreaga clasă şi câteodată chiar şi pe profesor.

„Aha! Se preface că-i prost!” gândeau colegii lui. „Ce capabil e leneşul ăsta!” îşi zicea profesorul.

Raiski simţea şi înţelegea că de vină nu erau nici lenea, nici trândăvia lui, ci cu totul altceva, dar asta o simţea şi o înţelegea numai el – totuşi, nu

putea să-şi dea seama ce anume era acest altceva şi nu se găsea nimeni care să-l lămurească şi să-l facă să înţeleagă dacă are vreun rost ca el să înveţe matematica sau altă materie.

La serviciu îşi făcu repede aceeaşi faimă de om fluşturatic. Nimeni nu-l văzuse vreodată întocmind un referat ca lumea sau cercetând cu seriozitate vreun dosar, dar ştia să spună anecdote şi să creeze la birou o atmosferă plină de veselie şi râsete, adunând în jurul lui totdeauna o mulţime de oameni.

Dacă nu era nevoit să-şi înţeleagă lucrul din cuprinsul unor rapoarte, ca pe vremuri limba rusă din gramatică, ci ideea o prindea fără efort, printre glume, îi era totul foarte limpede, numai să nu fi avut de-a face cu hârţoage.

Raiski îi uimea pe colegii săi de slujbă cu noutatea vederilor sale. Şeful lui de birou îl asculta, îi lua zâmbind hârtia pe care i-o încredinţase s-o rezolve şi o dădea altuia.

— În timp ce Boris Pavlovici o să ne „zugrăvească" proiectul său, fă dumneata, te rog, referatul acesta, spunea el.

Şeful de birou avea dreptate: Raiski îşi dezvolta părerile asupra lucrării, de parcă ar fi zugrăvit un tablou, poate fiindcă i se conturau în minte tot ca un tablou.

Imaginaţia i se aprindea foarte repede şi, datorită unei perspicacităţi scânteietoare, prindea din zbor o umbră, un crâmpei de adevăr, imaginaţia sa având grijă să adauge restul, scutindu-l în felul acesta de o muncă şi o experienţă îndelungată, ca să poată ajunge la o victorie sigură.

Dar chiar şi numai atâta îl istovea, pornea mai departe, ochii şi imaginaţia lui căutau altceva, şi el zbura pe aripile fanteziei peste prăpăstii, munţi şi oceane, peste care cei mulţi treceau numai datorită răbdării şi curajului lor. Nu-şi dădea seama ce era cunoaşterea, dar parcă o vedea reflectându-se în

imaginaţia lui, ca într-o oglindă, gata formulată, o intuia şi nu cerea mai mult. Munca de aprofundare îl plictisea şi părăsea problema care-l sâcâia, căutând să cunoască ceva nou, dinamic, uimitor, care să-l facă să freamăte, să se cutremure, să palpite şi să-i răspundă vieţii cu toată fiinţa sa.

Dar nimeni din jurul său nu canaliza pe un anumit făgaş elanurile acestea nestăvilite de curiozitate.

Tutorele se mulţumea doar să-l vadă ducându-se regulat la şcoală, şi meditatorii să vină la orele stabilite, iar bunica lui nu se interesa decât ca el să fie sănătos, să aibă poftă de mâncare, să doarmă bine, să fie îmbrăcat cu îngrijire şi curat şi, după cum se cădea unui copil bine crescut, „să nu se înhăiteze cu vreo haimana”.

Dar despre ce citea, despre cărţile care-i treceau prin mână nu se interesau; bunica îi dăduse cheile de la biblioteca tatălui său din casa cea veche, unde el se încuia, citind ba pe Spinoza, ba un roman de Cottin, ba pe sfântul Augustin, ca a doua zi să-l scoată din raft pe Voltaire sau Parny, ba chiar şi pe Boccaccio.

Pentru artă avea mai multă înclinare decât pentru ştiinţă, dar şi în domeniul acesta o lua razna Profesorul le dăduse elevilor din clasa lui să deseneze două săptămâni la rând numai irisuri, însă el nu se putuse stăpâni şi adăugase la irisuri un nas, ba începuse să facă şi nişte mustăţi, până când profesorul l-a prins şi l-a luat de chică, dar după ce s-a uitat mai atent la ceea ce făcuse, l-a întrebat:

— Cine te-a învăţat să desenezi?

— Nimeni, a răspuns el.

— E bine, băiete! l-a lăudat profesorul. Dar vezi ce înseamnă s-o iei singur înainte? Fruntea şi nasul sunt desăvârşite, însă ia te uită unde ai agăţat urechea! Iar părul, parcă-i un caier de cânepă!

Raiski jubila: „E bine, băiete! Fruntea şi nasul sunt desăvârşite!” era pentru el ca o cunună de

lauri.

În ziua aceea se plimbă prin curte, singur, plin de înfumurare, convins că nimeni nu mai era ca el, dar a doua zi se făcu de râs faţă de toţi la un „obiect serios”.

Desenul, însă, îl pasiona, şi după o lună de când începuse cu „irisurile”, desenă, după o poză, un băieţaş cârlionţat, apoi capul lui Fingal[40].

Dar cea mai mare dorinţă a lui era să facă o copie după portretul unei femei din locuinţa profesorului. Aceasta îşi ţinea capul puţin aplecat într-o parte, cu privirea galeşă, îngândurată şi pierdută în depărtări.

— Daţi-mi voie să fac o copie după portretul acesta! s-a rugat el timid de profesor, cu o voce dulce ca de fetiţă şi cu un tremur nervos al buzei de sus.

— Dar dacă ai să spargi geamul? i-a răspuns profesorul. Totuşi i-a dat portretul.

Boris era fericit. Ori de câte ori îl invita profesorul şi vedea căpşorul acesta de femeie, inima îi bătea cu putere. Şi iată că acum ajunsese să-l deseneze!

În săptămâna aceea niciun alt profesor de materii „serioase” nu mai putu s-o scoată la capăt cu el. Şedea tăcut în colţul său şi desena, ştergea, trăgea linii cu tuş, ştergea iar sau cădea pe gânduri; ochii lui se învăluiseră parcă în ceaţă, cu reflexe albăstrii, iar buzele i se mişcau uşor, pline de prospeţime şi culoare.

Noaptea lua tabloul cu el în dormitor, şi odată, pe când se uita atent în ochii gingaşi ai portretului şi urmărea linia capului aplecat, simţi că se cutremură, inima parcă-şi opri bătăile, i se tăie răsuflarea şi, pierdut, cu ochii închişi, cu un geamăt involuntar, uşor înăbuşit, cu respiraţia grea, strânse tabloul, la piept cu amândouă mâinile atât de tare, că geamul trosni şi căzu cu zgomot pe duşumea…

Când termină copia după capul de femeie, nu-şi mai încăpea în piele de mândrie. I-au expus desenul, împreună cu ale celor din clasele superioare, la o expoziţie publică, după ce profesorul îi adusese foarte puţine îndreptări: întărise pe ici pe colo părţile mai slab conturate cu câteva linii groase şi sigure, de parcă ar fi făcut un grilaj de fier, adăugase la păr trei-patru trăsături negre, pusese câte un punct în centrul fiecărui ochi – şi aceştia parcă se aprinseseră deodată, plini de viaţă.

„Cum a izbutit? De unde a scos el îndrăzneala, vigoarea, viaţa asta?" se întreba Raiski, uitându-se cu atenţie la liniile şi punctele adăugate, dar mai ales la cele două puncte care însufleţiseră ochii. Multe linii şi puncte a mai făcut el după aceea, străduindu-se să prindă viaţa, focul şi forţa care se desprindeau din liniile şi trăsăturile atât de viguroase şi hotărâte ale profesorului. Uneori parcă surprindea taina, dar îi scăpa iar, ca şi cum i se prelingea printre degete.

Să deseneze însă de câte o sută de ori numai irisuri, nasuri, liniile frunţii, urechi şi mâini, asta îl plictisea de moarte.

Creiona ochi în fugă, punând cu grijă doar punctele acelea ale profesorului său, ca să le dea viaţă, şi dacă nu izbutea, lăsa totul baltă, îşi rezema trist coatele de masă şi încăleca, cu capul în mâini, pe calul său favorit, fantezia, sau. o lăsa poate pe aceasta să-l încalece pe ei, avântându-se în spaţiu, în lumea închipuirilor lui.

Se îmbăta de succese uşoare şi era tare mândru de ele. „E talentat! E talentat!" îi răsuna mereu în urechi, dar după câtva timp, ajunseseră toţi să cunoască valoarea desenelor lui şi nu se mai mirau, iar succesul i se părea şi lui ceva obişnuit şi nu-l mai impresiona.

Când se duse la ţară, îl pasionă din nou desenul şi începu să facă portretele cameristelor, al vizitiului, apoi ale oamenilor din sat.

Pe smintita Fekluşka o desenă în peşteră, luminându-i în chip foarte reuşit numai faţa şi părul în neorânduială, lăsând trupul să se piardă în întuneric, pentru că nu avea răbdare şi nici pricepere să finiseze mâinile, picioarele şi corpul. De altfel, cum să poată sta liniştit toată dimineaţa, când razele soarelui umpleau de voioşie râul şi pajiştea…

Sau de la vecini venea în goană un călăreţ, poate să-i cheme la dans…

După vreo trei zile, lucrarea concepută pălea şi în imaginaţie se înfiripa alta. Ar fi vrut să reprezinte o horă, un moşneag beat sau o troică în goană şi imaginile acestea îl urmăreau vreo două zile, de parcă le vedea aievea. Mujicul şi femeile de la ţară le-ar fi făcut el, dar de troică nu-i venea să se apuce, fiindcă „la şcoală nu învăţase să deseneze cai”.

Peste o săptămână uita şi tablourile acestea, fiind înlocuite de altele…

Muzica îl îmbăta, din care cauză se şi legase cu o prietenie statornică de Vasiukov, un băiat mărginit, dispreţuit de sârguincioşii clasei.

Toţi îl trăgeau pe Vasiukov de urechi, zicându-i: „şterge-o, prostule, de-aici! Tontule!” Numai Raiski; îl privea cu duioşie, fiindcă Vasiukov, pe care nu-l interesa nimic şi era un adormit, un molâu, care nu-şi învăţa niciodată lecţiile, nici măcar la profesorul de limba rusă, atât de iubit de toţi elevii, îşi lua în fiecare după-amiază vioara şi, proptindu-şi-o sub bărbie, începea să tragă cu arcuşul pe strune, uitând de şcoală, de profesori şi de bobârnace.

Pierdea orice legătură cu realitatea, şi ochii lut păreau că se uită undeva, departe, unde vedea ceva tainic, deosebit. Avea când o privire stranie, severă, când parcă-l podidea plânsul.

În astfel de clipe, Raiski se aşeza înaintea lui, urmărindu-i cu uimire expresia feţei. Băiatul îşi scotea cu o privire tâmpă vioara din cutie, lua

arcuşul fără pic de energie, îl freca cu sacâz, încerca strunele cu un deget, strângea cuiele, iar încerca strunele, apoi trăgea o dată cu arcuşul peste ele, păstrând mereu aceeaşi privire adormită. Dar abia începea să cânte, că se trezea deodată şi parcă-şi lua zborul spre zări îndepărtate.

Nu mai era acelaşi, nu – părea cu totul altul. Pupilele i se dilatau, ochii lui larg deschişi se făceau tot mai senini, mai luminoşi şi mai profunzi, privirea – mândră şi inteligentă, în timp ce pieptul îi sălta rar în respiraţie adâncă. Pe faţă îi citeai fericirea, beatitudinea, pielea i se făcea mai gingaşă, iar ochii, mai albaştri ca de obicei, revărsau o adevărată mare de lumină; în clipele acelea era minunat de frumos.

Raiski se străduia să pătrundă cu închipuirea până acolo unde ajungea privirea lui Vasiukov, ca să vadă ceea ce vedea şi acesta, şi în jurul lui piereau toate şi totul: elevi, scaune şi dulapuri, cufundându-se parcă în ceaţă.

După câteva acorduri, se deschidea o poartă nevăzută spre un spaţiu nesfârşit, cu o întreagă lume în mişcare – valuri, corăbii, oameni, păduri, grămezi de nori, toate plutind şi perindându-i-se pe dinainte. Iar el însuşi avea senzaţia că creşte tot mai mult, şi i se tăia răsuflarea, de parcă-l gâdila cineva, sau se scălda…

Şi visul acesta dulce se curma odată cu muzica.

Un zgomot, un ţipăt, vreun ghiont îi trezea deodată, şi pe el, şi pe Vasiukov. Melodia se frângea, pierea visul şi Raiski se trezea la realitate: în jurul lui apăreau iar elevii, băncile, mesele, iar Vasiukov îşi strângea grăbit vioara în cutie, pe când vreunul îl trăgea de urechi. Atunci Raiski se repezea furios la bătăuş, şi după aceea umbla multă vreme adâncit în gânduri.

Nervii, aidoma strunelor, îi cântau imnuri minunate, viaţa clocotea în toată fiinţa lui, tălăzuind ca marea, cu valuri nesfârşite de gânduri

şi sentimente rostogolindu-se spre zări necunoscute, într-o spuză de stropi şi spumă.

Şi în cântecele acestea i se părea că răsună ceva cunoscut; din adânc răsărea umbra unei amintiri, o femeie care-l ţinuse cândva pe genunchi.

Îşi răscolea memoria şi ca prin ceaţă o întrezărea pe mama lui ţinându-l în braţe, şi pe sine, lipit cu obrazul de pieptul ei, cum îi urmăreşte degetele alunecând pe claviatura pianului, atent la melodia tristă sau veselă şi în ureche cu ritmul bătăilor inimii ei.

Femeia i se contura tot mai limpede în memorie, de parcă se ridica în clipele acelea din mormânt şi i se arăta aievea.

Raiski îşi amintea cum, după ce înceta să mai cânte, ea-l săruta cu patimă, concentrând în sărutarea aceea tot fiorul încântării ei. Îşi aducea aminte cum îi explica tablourile: cine era bătrânul cu liră, pe care-l asculta cu nesaţ un mândru rege, neîndrăznind nici măcar să se mişte, cine era femeia pe care o târau la caznă.

Apoi îşi mai amintea cum maică-sa îl ducea pe malul Volgăi, unde rămâneau ceasuri întregi cu ochii pierduţi în depărtări, cum îi arăta câte un munte luminat de razele soarelui, tufele de un verde-întunecat, vapoarele plutind pe apă.

Îşi amintea de privirea ei fixă de atunci şi cât de senini şi de adânci erau ochii ei frumoşi… „ca ai lui Vasiukov”, se gândea el.

Aşadar, şi ea vedea în tufişurile verzi, în valurile fluviului, în cerul albastru, ceea ce vede Vasiukov când cântă la vioară… Munţi, mări şi nori… pe care-i văd şi eu”…

Dacă cineva, de pildă guvernanta vecinilor, cânta la pian tocmai când Raiski fugea la pescuit şi el auzea pe neaşteptate sunetele instrumentului, încremenea, cu gura căscată, apoi se ducea şi se ascundea în spatele scaunului ei.

Parcă se destrăma în aer, pierzându-se cu totul, şi o putere nevăzută îl purta prin văzduh. Simţea,

deodată, că începe să crească şi capătă o forţă atât de uriaşă, încât ar fi în stare să ridice şi să ţină pe umeri întregul Univers, ca şi acela pe care l-a înlocuit Hercule[41].

Fiecare sunet parcă-i rănea inima, îi pătrundea în creier, îl treceau sudorile, ochii i se umezeau…

Dar melodia se curma deodată, el se trezea şi a lua ruşinat la goană.

Începu să studieze muzica. Mai întâi vioara, cu Vasiukov. Dar o săptămâna întreagă plimbă arcuşul pe strune înainte şi înapoi, în timp ce Vasiukov repeta tărăgănat: de, re, mi… de, re, mi… fără să izbutească să scoată măcar un sunet care să nu-i zgârie auzul. Ba atingea două coarde deodată, ba mâna, ostenită, îi tremura. Nu, nu mergea! Când cânta Vasiukov, mâna acestuia parcă zbura.

Se strădui două săptămâni, însă uita mereu cum să-şi mişte degetele. Până la urmă, colegii lor se supărară.

— Lua-v-ar dracu! se răstea la ei premiantul clasei. Noi trebuie să ne vedem de treabă, şi voi ne scârţâiţi toată ziulica la urechi!

Raiski se lăsă de vioară şi-l rugă pe tutorele lui să-i ia un profesor de pian.

„Pianul e mai uşor, o să-l învăţ mai repede”, îşi zicea el.

Tutorele angajă un profesor de pian, un neamţ, dar se hotărî să vorbească serios cu pupilul său.

— Ascultă, Boris, începu el, am vrut să te întreb de mult: ce-ai de gând?

Băiatul nu înţelese întrebarea şi tăcu.

— Mergi pe al şaisprezecelea an, urmă tutorele, şi ar fi timpul să te gândeşti serios la o carieră, dar până acum văd că nici nu te-ai întrebat măcar ce-o să urmezi la universitate şi ce carieră îţi alegi. Ca să te faci militar e greu, ai o avere prea mică şi după rangul familiei tale ar trebui să intri într-o unitate de gardă.

Raiski tăcea, urmărind cu ochii pe fereastră, ba doi cocoşi, care se băteau, ba un porc scormonind gunoiul, ba o pisică furişându-se spre un porumbel.

— Eu îţi vorbesc de lucruri serioase, şi tu te uiţi aiurea? Răspunde, ce vrei să te faci?

— Vreau, unchiule, să mă fac artist.

— Cu-um?

— Vreau să mă fac pictor.

— Uite ce drăcie a mai născocit! Dar cine o să te lase? Tu ştii ce înseamnă artist? îl întrebă el.

Raiski tăcea.

— Artistul este un soi de om, care, ori te tapează de bani, ori îţi toarnă la palavre de nu te mai dezmeticeşti o săptămână întreagă… Auzi, artist!… Ştii ce înseamnă asta? continuă unchiul. O viaţă fără căpătâi, de ţigan nomad, şi cea mai cruntă sărăcie, în care nu ai nici bani, nici încălţăminte şi nici haine cumsecade, fiind bogat numai în iluzii! Artiştii ăştia trăiesc ca păsările cerului prin podurile caselor. I-am văzut la Petersburg. Sunt nişte aiuriţi care se adună seara îmbrăcaţi în costume fanteziste, ca să stea tolăniţi pe canapele, să fumeze cu pipa, să toarne la verzi şi uscate, să declame versuri, să bea votcă până nu mai pot şi după aia să strige în gura mare că sunt artişti. Sunt nişte neţesălaţi şi nişte nespălaţi…

— Am auzit, unchiule, că pictorii se bucură acum de un mare respect. Poate dumneata îţi aminteşti de cum erau pe vremuri, dar astăzi, elevii Academiei de arte frumoase ajung oameni vestiţi…

— Nu sunt aşa de bătrân ca să nu ştiu ce se petrece astăzi, şi cunosc lumea, ripostă unchiul său. Ai auzit şi tu un dangăt de clopot, dar nu ştii de la ce clopotniţă bate! Auzi – oameni vestiţi! E drept că sunt şi artişti, şi doftori cu faimă, dar ia întreabă-i când şi-au cucerit faima? Îţi spun eu: după ce au căpătat o slujbă şi au ajuns consilieri intimi! Zideşte o catedrală sau ridică un monument

în piaţa publică şi-aşa capătă cinstire. Dar la început sunt nişte sărăntoci, care aleargă după o bucată de pâine. Ia interesează-te şi-o să vezi că cei mai mulţi dintre ei sunt eliberaţi din şerbie, târgoveţi, străini sau ovrei. Numai nevoia îi împinge să se facă artişti, din nevoie s-apucă de artă. Pe când tu – eşti un Raiski! Ai pământ şi pâinea ţi-e asigurată. Desigur că e bine să ai calităţi care te fac să străluceşti în societate: să ştii să cânţi la pian, să desenezi ceva într-un album, să cânţi o romanţă… De asta l-am şi angajat pe neamţ. Dar să te faci artist de profesie – ar fi o adevărată neghiobie! Ai auzit tu de vreun cneaz, ori de un conte care să fi pictat vreun tablou, sau de un nobil, care să fi sculptat vreo statuie?… Nu! Şi de ce, mă rog?…

— Dar Rubens? îl întrerupse Raiski. A fost doar curtean, ambasador…

— Ce exemplu! Acum două sute de ani! răspunse unchiul, şi asta unde? La nemţi!… Tu să faci bine să urmezi Facultatea de drept şi-apoi să-ţi iei o slujbă la Petersburg. Învaţă meseria, străduieşte-te să ajungi procuror, şi neamurile or să te ridice până la rangul de kammerjunker! Şi dacă n-o să fii un gură-cască, la treizeci de ani, cu numele tău şi cu rude ca ale tale, te trezeşti guvernator! Asta-i cariera ta! Dar, din nenorocire, nu te preocupă nimic serios! Te duci la pescuit cu toate haimanalele, uite, colo – ai desenat o baltă şi un ţăran beat lângă o cârciumă… Umbli haihui pe câmp şi prin pădure, dar nici pomeneală să-l întrebi pe vreun ţăran cum şi când se seamănă grânele, pe ce preţ se vând… Nici nu ţi-a trecut prin cap aşa ceva! Nu, nu, tu n-o să fii niciodată un bun gospodar.

Şi unchiul oftă, iar Raiski se întristă. Zadarnic îl dojenise unchiul, dojana nu avusese un alt efect decât să-l enerveze puţin.

Ca şi Vasiukov, neamţul, profesorul lui de pian, începu prin a-l chinui cu exerciţii de digitaţie,

bătând tactul cu piciorul şi cântând: de, re, mi… de, re, mi… fără să piardă din ochi nicio apăsare pe clape.

Raiski îndură chinul ăsta numai fiindcă-i era ruşine de tutorele său, şi după câteva luni izbuti cu chiu, cu vai să-şi însuşească primele noţiuni. Era tare capricios: ba lovea clapele pianului cu degetul care-i venea la îndemână, nu cu acela pe care i-l indica profesorul, ba nu voia să exerseze gamele, preferind să cânte după ureche melodii de care-şi amintea, tresărind de fericire când izbutea să le redea cu aceeaşi expresivitate şi forţă, pe care le admirase la alţii, minunându-se de performanţa acestora cum se minunase pe vremuri de liniile şi punctele profesorului lui de desen.

Cu notele, nu se împăca. Nu studia în ordinea cuvenită caietele de muzică, îngălbenite şi pline de praf, pe care i le aducea profesorul. Adesea cânta, pierdut, ascultându-se cu luare-aminte, simţind cum trupul i se scutură de fiori.

Se vedea, în viitor, într-o sală plină de oameni, cutremurând pereţii şi inimile melomanilor prin interpretarea sa, vedea femeile ascultându-l îmbujorate, iar obrajii îi ardeau ca para focului de emoţia succesului!…

Îşi ştergea încet lacrimile, care i se rostogoleau pe obraji, cuprins de senzaţii mistuitoare, destrămându-se parcă în propriile sale visuri.

După ce învinse, în sfârşit, eu mare caznă, greutăţile începutului, degetele lui porniră să cânte o melodie proprie, care parcă-i evoca sala din închipuirea lui cu femeile şi laudele dătătoare de fiori – dar teme grele nu cântau.

Curând le întrecu pe suavele domnişoare de provincie, uimindu-le cu vigoarea şi îndrăzneala interpretării sale, cu uşurinţa şi însufleţirea cu care îi alergau degetele pe clape. Ele rămăseseră încă la străvechiul rondo şi la sonatele cântate la patru mâini, pe când el, dispreţuind orice metodă, sărise şi peste sonate, mai întâi la cadriluri şi marşuri,

apoi la opere, învăţând după un program propriu, dictat de imaginaţia şi urechea lui.

Când auzea o orchestră cântând, memora ceea ce-l impresiona şi repeta apoi melodiile, îmbătându-se de admiraţia tinerelor fete. Era cel mai bun dintre toţi cei care urmau cursuri muzicale; neamţul spunea despre el că e foarte înzestrat, ba chiar uimitor de înzestrat, dar că lenea lui e şi mai uimitoare.

Însă aceasta nu avea nicio importanţă, fiindcă lenea şi neglijenţa le stă bine artiştilor. Şi-apoi, cineva îi spusese că un om talentat nu trebuie să se străduiască prea tare; numai cei lipsiţi de har muncesc, ca să-şi creeze, printr-o strădanie răbdătoare şi plină de chin, o palidă asemănare cu puternicul şi atotbiruitorul dar al naturii – talentul.

VII

După ce termină liceul, Raiski se înscrise la universitate şi într-o vacanţă de vară plecă la Tatiana Markovna Berejkova, sora bunicii lui, care-i ţinea loc de bunică.

Bunica aceasta locuia la o mică moşie strămoşească, moştenită de Boris de la mama sa. Era o sfoară de pământ, în apropierea oraşului – de care-i despărţea numai o câmpie şi suburbia de pe malul Volgăi – şi cuprindea cincizeci de ţărani şi două case – una de piatră, părăsită şi căzută-n paragină, iar cealaltă mai mică, de lemn, construită de tatăl său. În căsuţa de lemn locuia acum Tatiana Markovna, împreună cu două nepoţele, tot de gradul al doilea – orfane, fetiţe trecute de cinci şi şase ani, rămase de la o nepoată pe care o iubise ca pe propria ei fiică.

Bunica avea şi ea averea ei proprie – bani şi un sătuc moştenit de la părinţi; rămăsese nemăritată, şi după moartea tatălui şi mamei lui Raiski – nepotul şi nepoata ei – se stabilise la această moşioară.

Conducea moşia ca pe un mic regat: cu pricepere, economicos, ocupându-se de cele mai mici amănunte, dar în chip despotic şi cu metode feudale. Nu îngăduia tutorelui să-şi bage nasul în treburile ei, nevrând să recunoască niciun fel de acte, hârtii, zapisuri şi documente, respectând ordinea statornicită de ultimii proprietari; la scrisorile tutorelui răspunsese că toate actele,

zapisurile şi documentele erau înscrise în conştiinţa ei şi c-o să dea socoteală nepotului său, când acesta se va face mare, dar până atunci, potrivit dorinţelor lăsate cu limbă de moarte de părinţii acestuia, ea avea dreptul să gospodărească aşa cum credea de cuviinţă.

Până la urmă, tutorele lăsase totul baltă, socotind că moşia era mică şi apoi în mâinile unei gospodine ca Tatiana Markovna nu avea decât de câştigat.

La bunica aceasta venise Raiski după ce se înscrisese la universitate – ca s-o vadă şi să-şi ia rămas bun de la ea, poate pentru multă vreme.

Ce rai se deschisese deodată dinaintea lui în colţişorul acesta de ţară, unde-şi petrecuse o parte din copilărie, iar mai târziu şi unele vacanţe de vară! Ce peisaje minunate! Fiecare fereastră a casei era ca o ramă pentru un alt tablou, cu farmecul său propriu!

Pe o latură, Volga, cu malurile ei râpoase şi ţinutul Zavoljie; pe alta – câmpii întinse, în parte cultivate, în parte părăginite, şi râpe, toate pierzându-se în zarea îndepărtată şi unindu-se cu lanţul albăstrui al munţilor. Pe a treia latură vedeai sate, cătune şi o parte a oraşului. Aerul curat şi răcoros te înfiora, întremându-te, întocmai ca scăldatul, vara.

În jurul casei erau aceleaşi privelişti minunate, acelaşi aer tare, parcul şi câmpiile; parcul mare, în preajma celor două clădiri bine întreţinut, cu alei umbrite, cu chioşc şi bănci, iar. pe măsură ce te îndepărtai de conac, lăsat în părăsire.

Lângă un ulm uriaş şi rămuros, cu o bancă putredă, se înghesuiau câţiva vişini şi meri; mai încolo – nişte scoruşi, iar niţel mai departe, un pâlc de tei încercând să închipuie o alee, apoi pierzându-se deodată în pădure, între brazi şi mesteceni. Totul se sfârşea pe negândite cu o râpă, năpădită de tufişuri ce se întindeau pe vreo jumătate de verstă de-a lungul Volgăi.

Lângă parc, destul de aproape de casă, erau grădinile de zarzavat, cu varză, ridichi, morcovi, pătrunjel, castraveţi şi dovleci uriaşi, şi sera cu pepeni verzi şi galbeni. Pe întinsul acesta verde, floarea-soarelui şi macul închipuiau pete viu colorate, care-ţi atrăgeau luarea-aminte, iar pe haracii subţiri se încolăcea fasolea turcească.

În faţa ferestrelor casei celei mici strălucea pestriţ în soare o grădină întinsă de flori, cu o portiţă spre curte, o altă portiţă, eu geamuri, dând spre un fel de verandă mare, care ducea în casa de lemn.

Tatianei Markovna îi plăcea ca privirea să pătrundă departe, în zare, casa să nu dea impresia unei cocioabe, soarele să bată din plin şi aerul să fie încărcat de mireasma florilor.

Din partea cealaltă a casei, care dădea spre ogradă, ea putea să vadă tot ce se petrecea în curtea mare, în locuinţele slugilor, la bucătărie, la fânărie, în grajd şi în beciuri, uitându-se la toate, de parcă le avea în palmă.

Numai casa cea veche stătea în fundul curţii ca un spin în ochi, mohorâtă, aproape totdeauna în umbră, cenuşie, decolorată, pe alocuri cu ferestrele bătute în cuie, cu cerdacul năpădit de iarbă, cu uşile grele închise cu zăvoare zdravene, dar zidită masiv şi solid. În schimb, din jurul căsuţei de lemn, copacii se retrăseseră departe, ca să-i lase spaţiu şi aer, şi razele fierbinţi ale soarelui s-o scalde de dimineaţă până seara; numai grădina de flori o înconjura ca o ghirlandă, dinspre parc, iar tufele de trandafiri, daliile şi multe alte flori parcă se rugau să le laşi să intre înăuntru, pe geam.

În jurul casei zburau rândunelele, care-şi făcuseră cuiburi sub streşini, parcul şi crângul erau pline de pitulici, granguri, scatii şi sticleţi, iar noaptea auzeai cântecul privighetorilor.

Prin curte mişunau fel de fel de păsări şi câini de toate rasele. Dimineaţa, vacile şi un ţap cu două capre erau duse la păscut şi se întorceau abia seara;

în grajd rămâneau doar câţiva cai, fără nicio treabă.

Printre flori roiau albine, bondari, libelule, aripile fluturilor licăreau în lumina vie a zilei, pe la colţurile casei se tolăneau pisicile cu puii lor, încălzindu-se la soare.

Şi ce pace şi bucurie domnea în casă! Ce nu găseai acolo? Odăile erau mici, dar prietenoase, cu mobila veche, luată din casa cea mare a bunicilor şi unchilor, cu portretele zâmbitoare ale părinţilor lui Raiski şi ale tatălui şi mamei celor două fetiţe orfane, pe care le creştea Berejkova.

Duşumelele erau vopsite, date cu ceară şi acoperite cu linoleum; sobele, întocmite din plăci de teracotă pestriţă, de pe vremuri, fuseseră luate tot din casa cea mare. Dulapurile gemeau de veselă antică şi de argintărie care zăngăneau când treceai pe lângă ele.

La vedere erau puse ceşti vechi de Saxa, bibelouri, ciobănaşi, marchize, statuete chinezeşti, apoi ceainice burduhănoase, zaharniţe şi linguri grele de argint. Vedeai scăunaşe rotunde încercuite cu aramă, mese cu mozaic de lemn şi măsuţe care se pitulau prin unghere, toate aranjate cu mult gust.

În camera de lucru a Tatianei Markovna se afla un birou vechi, ferecat în bronz şi împodobit cu sculpturi, cu o oglindă, cu nişe, lire şi tot felul de figuri mitologice.

Dar bunica acoperise oglinda. „Te stânjeneşte la scris când îţi vezi mutra-n faţă”, spusese ea.

Mai era acolo şi o masă rotundă, pe oare ea prânzea, îşi lua ceaiul ori cafeaua, şi un fotoliu vechi de piele, destul de tare, cu spatele înalt, în stil rococo.

Bunicii, educată după moda veche, nu-i plăcea să stea tolănită, ci şedea drept, cu o simplitate degajată şi cu o decenţă reţinută în maniere, fără să-şi ghemuiască niciodată picioarele sub ea, cum făceau alte cucoane: „Poziţia asta e ruşinoasă pentru o femeie”, spunea ea.

Lui Boris i se părea nespus de frumoasă şi era, într-adevăr, o frumuseţe.

Înaltă, cu un trup nici prea slab, nici prea gras, bătrânica plină de viaţă, care, de altfel, nu împlinise nici cincizeci de ani, avea ochi negri, vioi şi un zâmbet atât de blând şi de graţios, încât chiar când se mânia şi ochii îi scăpărau, dezlănţuind furtuna, ţi se părea că şi întrezăreşti cerul senin.

O umbră de mustaţă, şi pe obrazul stâng, aproape de bărbie, o aluniţă cu un smoc de păr dădeau chipului ei o şi mai mare blândeţe.

Îşi purta părul cărunt tăiat scurt şi umbla prin casă, prin curte şi prin parc cu capul descoperit. În zilele de sărbătoare, însă, şi când avea musafiri, îşi punea o bonetă, dar boneta nu-i stătea bine, abia i se ţinea de vârful capului şi-ţi făcea impresia c-ar putea s-o piardă din clipă-n clipă. De altfel, după vreo cinci minute îşi cerea scuze de la oaspeţi şi şi-o scotea.

Până la prânz, umbla îmbrăcata într-un halat alb şi larg, cu cordon şi buzunare mari; după masă îşi punea e rochie cafenie, iar când era o sărbătoare mare, purta un veşmânt de culoare deschisă, ţesut parcă din fire de argint, care abia se îndoia şi foşnea zgomotos; mai purta şi un şal antic, pe care numai Vasilisa avea dreptul să-l scoată din dulap şi să i-l aranjeze pe umeri.

— L-a adus unchiul Ivan Kuzmici din Orient! L-a plătit cu trei sute de galbeni! Astăzi nu mai găseşti un lucru ca ăsta cu niciun preţ! se lăuda ea.

Atârnate de cordon şi prin buzunare avea o mulţime de chei, aşa că atunci când bunica umbla prin curte sau prin parc o auzeai de departe, ca pe un şarpe cu clopoţei.

Vizitiii, de îndată ce o simţeau, îşi ascundeau pipele în carâmbul cizmei, fiindcă bătrâna se temea de incendiu mai mult decât de orice, din care pricină socotea fumatul ca un foarte mare viciu.

Când cheile zdrăngăneau de departe, bucătarii şi bucătăresele puneau şi ei mâna pe cuţite, pe polonic sau pe mătură. Kiriuşka o zbughea repede de lângă Matriona spre poartă, iar aceasta o pornea spre grajd cu vreo troacă, de parcă se apucase de treabă înainte de a fi apărut bunica.

În casă, de îndată ce auzea sunetul cheilor stăpânei sale, care se întorcea din curte, Maşutka îşi scotea şorţul murdar şi-şi ştergea mâinile cu ce apuca – cu vreo cârpă oarecare sau chiar cu batista cucoanei. Scuipând în palme, îşi netezea cozile subţiri şi rebele, apoi punea pe masa rotundă o faţă curată şi foarte fină, iar Vasilisa, o femeie tăcută şi serioasă, de aceeaşi vârstă cu stăpâna ei, mai mult puhavă decât grasă şi gălbejită de veşnicul stat în casă, aducea un serviciu. de cafea de argint.

Maşutka se retrăgea în vreun ungher, ascunzându-se totdeauna în umbră, ca să n-o vadă stăpâna, şi străduindu-se să dea impresia că e o fată îngrijită. Cucoana pretindea să fie curată, ceea ce pentru Maşutka era foarte stingheritor. Când avea mâinile bine spălate, nu putea nici lucrurile să le apuce cumsecade şi numai ce te pomeneai că-i scăpau; samovarul şi ceştile îi lunecau din mâini, iar o rochie curată o stingherea şi ea la mers.

Când era nevoită, duminica, să se spele, să se pieptene şi să se îmbrace curat, zicea că toată ziua se simte de parcă-i cusută într-un sac.

Pare-se că se simţea fericită numai, când era murdară din cap până-n picioare, cu părul vâlvoi de atâta spălat de vase şi de geamuri şi de-atâta frecat la duşumele şi uşi; nu-i mai recunoşteai faţa şi capul, iar mâinile îi erau atât de murdare, încât dacă voia să-şi scarpine nasul sau sprinceana, trebuia să se folosească de cot.

Vasilisa, dimpotrivă, era singura slugă mai curăţică, femeie ţanţoşă şi plină de trufie, care vorbea totdeauna în şoaptă. Intrase în slujba stăpânei din fragedă tinereţe ca fată-n casă, nu se despărţise niciodată de dânsa, îi cunoştea toată

viaţa şi acum trăia pe lângă ea ca menajeră şi femeie de încredere.

Vorbeau între ele în monosilabe. Tatiana Markovna aproape că nu avea nevoie să-i dea vreun ordin, fiindcă aceasta ştia să se descurce singură, iar când se ivea vreo treabă neprevăzută, bunica nu-i poruncea, ci mai mult o sfătuia ce şi cum să facă.

Oamenilor de la curte bunica le poruncea, potrivit cu firea ei de feudală. De rugat nu înţelegea să-i roage. Valetul, lacheul, fata în casă – toţi aceştia erau pentru ea valet, lacheu, fată în casă şi nimic mai mult, orice s-ar fi întâmplat.

De altfel, rar avea cineva cinstea să primească porunci direct de la ea; pentru treburile gospodăriei dădea ordine Vasilisei, iar pentru acelea ale moşiei, vechilului sau starostelui. În afară de Vasilisa pe nimeni nu-l onora cu numele lui întreg, doar dacă avea vreun nume care nu putea fi prescurtat sau ciuntit; de pildă, ţăranilor Ferapont şi Pantelimon le spunea Ferapont şi Pantelimon, starostelui, Stepan Vasiliev, iar toţi ceilalţi erau: Matrioşka, Maşutka, Egorka şi aşa mai departe.

Dacă însă îl chema pe cineva cu numele patronimic, acela ştia că-l ameninţă furtuna.

— Ia vino-ncoace, Egor Prohorîci! Unde mi-ai fost ieri toată ziua? Sau: Mi se pare, Semion Vasilici, că ieri ai binevoit să tragi din lulea în fânărie! Bagă de seamă! zicea ea, ameninţându-l cu degetul.

Câteodată se scula în timpul nopţii şi se uita pe fereastră ca să vadă dacă nu licăreşte vreo lulea ţie undeva sau umblă cineva cu un felinar aprins prin curte sau prin şoproane.

Nimeni şi nimic n-ar fi putut să-i şteargă din minte deosebirea dintre slugi şi stăpâni. Era severă, fără exagerare, cu oarecare îngăduinţă şi omenie, în limita concepţiilor boiereşti. Când Irina, Matriona sau o altă fată din curte năştea

vreun copil nelegitim – asculta vestea, fără să spună o vorbă, cu un aer de demnitate ofensată, şi poruncea Vasilisei, uitându-se cu dispreţ, într-altă parte, să-i dea lehuzei cele trebuincioase, adăugând doar: „Să n-o mai văd în ochii mei pe ticăloasa asta!” Matriona sau Irina, după ce-şi terminau lehuzia, vreo lună de zile se fereau să dea ochi cu cocoana, dar apoi toate intrau pe vechiul făgaş, iar copilul era trimis „în sat”.

Dacă i se îmbolnăvea o slugă, Tatiana Markovna se scula chiar şi noaptea din pat să-i trimită spirt şi alifii, şi a doua zi o şi expedia la spital sau, de cele mai multe ori, la Melanholiha – dar pe medic nu-l chema. Dimpotrivă, dacă pe vreuna dintre nepoţelele ei o mânca doar vârful limbii sau i se balona puţin burtica, îl şi vedeai pe Vlas sau pe Kiriuşka pe spinarea unui cal, galopând pe deşelate în oraş, după doctor.

„Melanholiha” era o babă din mahalaua oraşului, care lecuia slugile cu mijloace empirice şi „le lua boala cu mâna”. Câteodată, după leacurile ei, bolnavul se gârbovea pentru totdeauna sau îşi pierdea vocea, de nu mai putea să scoată decât nişte sunete surde tot restul zilelor lui; câte unul se întorcea de la ea fără un ochi sau o falcă – dar durerea trecea şi omul sau femeia se apucau iar de muncă. Ceea ce era de ajuns, şi pentru bolnavi, şi pentru doftoroaie, dar mai cu seamă pentru moşier. Şi cum Melanholiha îi doftoricea numai pe ţăranii iobagi şi pe târgoveţi, organele sanitare o lăsau în pace.

Tatiana Markovna îşi hrănea oamenii cu mâncare săţioasă şi îmbelşugată, săturându-i până-n gât cu ciorbă şi păsat. În zilele de sărbătoare le dădea plăcinte şi carne de berbec, de Crăciun, friptură de gâscă şi de porc, dar bucate sau îmbrăcăminte alese nu le îngăduia, resturile de la masa ei dându-le de pomană uneia sau alteia dintre femei.

Ceai şi cafea beau, îndată după stăpâna lor: Vasilisa, apoi fetele din casă şi bătrânul Iakov. Vizitiii, oamenii din curte şi starostele erau cinstiţi în zilele de sărbătoare cu câte un pahar de vin pentru munca lor grea.

Dimineaţa, după ce se strângea de pe masă serviciul de cafea, dădea buzna în odaie dădaca nepoatelor Markovnei – Verocika şi Marfenka – o femeie zdravănă, cu obraji foarte mari şi roşii care râdea mereu, orice i-ai fi făcut – urmată de o fetiţă de vreo doisprezece ani, ajutoarea ei, aducând copiii să ia micul dejun în odaia bunicii.

— Ei, păsărelele bunicii! Ia spuneţi ce mai faceţi? întreba Tatiana Markovna, găsindu-se totdeauna în grea cumpănă pe care s-o sărute mai întâi. Ce-i, Verocika? Oh! Bravo, fetiţo, te-ai pieptănat!

— Şi eu, bunicuţo! Şi eu! ţipa Marfenka.

— De ce are Marfenka ochişorii roşii? N-o fi plâns în somn? o întreba ea îngrijorată pe dădacă. Sau o fi bătut-o soarele? Nu cumva n-ai tras perdelele? Bagă de seamă, te ştiu cam gură-cască! O să te controlez.

În odaia slugilor găseai şi vreo trei-patru fete-n casă, care, cu spinarea-ndoită, coseau din zori şi până-n noapte, sau împleteau dantele, fiindcă bunica nu putea să sufere să vadă pe careva stând fără lucru. În schimb, în antreu, şedeau cu mâinile-n sân, fără nicio treabă, împreună cu Egerka-rânjitul, un băieţandru de vreo şaisprezece ani, îngânduratul Iakov şi vreo doi-trei lachei, ajutoarele lui, care erau schimbaţi destul de des.

Nici Iakov nu avea altceva de făcut decât să servească la masă. Gonea alene muştele cu o crenguţă şi tot atât de alene şi dus pe gânduri schimba farfuriile, fără să scoată o vorbă. Chiar când îl întreba stăpâna lui ceva, răspundea anevoie, de parcă cine ştie cât de chinuitoare era pentru el viaţa şi sufletul i-ar fi fost apăsat de cine ştie ce greutate, cu toate că în realitate nu-l supăra

nimic. Stăpâna îl numise vătaf peste slugile din curte, numai pentru că era om liniştit, bea cu măsură, adică nu-şi bea minţile, şi nu fuma, iar pe lângă toate acestea, mai era şi bisericos.

VIII

Raiski o găsi pe bunică ocupată cu micul dejun al nepoatelor ei. Când îl văzu, bătu din palme de bucurie şi sări de la masă, de era cât pe-aci să răstoarne farfuriile.

— Boriuşka, ştrengarule! n-ai scris o vorbă! Ai picat ca din cer! M-am şi speriat când te-am văzut!

Îi luă capul în mâini, îl privi o clipă drept în ochi, gata să plângă, dar se răzgândi şi-i strânse numai puternic capul în palme, aruncând o privire spre portretul mamei lui Raiski şi înăbuşindu-şi un oftat.

— Da, da!… începu ea, voind să spună sau să întrebe ceva, dar nu făcu niciuna, nici alta, ci râse doar, ştergându-şi iute ochii cu batista. Băiatul mămichii! Leit maică-ta, nu alta! Ia uită-te cât de frumoasă era! Uită-te, Vasilisa… Îţi aminteşti de ea? Aşa e că-i seamănă?

Cafeaua, ceaiul, franzeluţele, micul dejun şi prânzul – toate se revărsară peste bietul student, care era încă un adolescent modest, timid şi delicat, înzestrat cu e straşnică poftă de mâncare – şi se înfruptă din plin din toate. Iar bunica nu-şi mai lua ochii de la el.

— Chemaţi slugile! Vestiţi-l pe staroste şi spuneţi tuturor că a venit stăpânul! Adevăratul stăpân! Boierul! Poftiţi, conaşule, bine-aţi sosit în cuibul părintesc! zise ea cu o smerenie plină de veselie şi ironie, imitând felul de a se purta al ţăranilor. Nu ne lipsiţi de mila Domniei Voastre.

Tatiana Markovna ne nedreptăţeşte şi ne duce la sapă de lemn! Apăraţi-ne!… Ha-ha-ha!… Poftim, ia-ţi cheile, catastifele, porunceşte şi cere socoteală bătrânei: unde-s banii? De ce s-au dărăpănat izbele?… Te pomeneşti că-n oraş numai ţăranii din Malinovka cerşesc pe la porţile oamenilor… Ha-ha-ha! Iar la unchiu-tău, tutorele, la moşia cea nouă, bănuiesc că ţăranii se plimbă, fără doar şi poate, încălţaţi cu cizme lustruite şi îmbrăcaţi cu cămăşi noi, iar izbele lor sunt cu etaj… De ce taci, stăpâne? De ce nu-mi ceri socotelile? Mănâncă şi-apoi o să-ţi arăt totul.

După micul dejun, bunica îşi luă o umbrelă mare, îşi încălţă ghetele eu talpa groasă, îşi puse pe cap o glugă de pânză şi porni cu Boris să-i arate gospodăria.

— Uită-te, stăpâne, uită-te bine, şi de cum găseşti o neregulă, nu fi îngăduitor cu bunică-ta. Vezi grădiniţa asta de sub ferestre? Am sădit-o de curând, spuse ea, când trecură prin grădina de flori, îndreptându-se spre curte. Verocika şi Marfenka se joacă aici, în nisip, tot timpul sub ochii mei. Nu mă pot bizui pe dădacă şi le supraveghez de la fereastră. Când or creşte fetiţele, n-o să fie nevoie să cumpărăm flori, le avem pe-ale noastre.

Intrară în curte.

— Kiriuşka! Eriomka! Matrioşka! Unde v-aţi ascuns? strigă bunica din mijlocul curţii. Ce-i, arşiţă? Ia ieşi careva afară!

Atunci apăru Matrieşka şi spuse că Kiriuşka şi Eriomka fuseseră trimişi în sat să-i cheme pe ţărani.

— Asta-i Matrioşka. Îţi mai aduci aminte de ea? îl întrebă bunica pe Raiski. Vino mai aproape, proasto! Ce-ai încremenit aşa? Sărută mânuţa boierului! Nu-l recunoşti? E nepoţelul meu!

— M-am fâstâcit, cucoană, nu-ndrăznesc! răspunse Matriona, înaintând spre Raiski.

El o îmbrăţişă, sfios şi ruşinat.

— Astea-s nişte dependinţe noi, bunico, nu le ştiu, zise Boris.

— Le-ai şi văzut! Ţi-aminteşti de cele vechi? Aveau în duşumele nişte crăpături cât palma, sennegriseră şi se afumaseră ca vai de lume, şi ia te uită acum!

Intrară în noile dependinţe, şi bunica îi arătă transformările făcute la grajduri, caii, despărţitura specială pentru păsări, spălătoria, ba chiar şi cocinele.

— Şi bucătăria veche am dărâmat-o, iar pe cea nouă am ridicat-o dinadins mai încolo, ca să nu facem foc în casă, şi oamenii să aibă mai multă lărgime. Acum are fiecare colţişorul lui, cât de mic, dar al lui. Uite, aici e grâul, ici proviziile, în partea asta am făcut un alt beci şi-am transformat şi subsolurile.

— Dar tu de ce stai pe-aci? se întoarse ea către Matriona. Dă fuga şi-i spune lui Egorka să alerge-n sat să-l anunţe pe staroste că venim noi acolo.

În parc, Tatiana Markovna îi arătă fiecare copac, fiecare tufă, îl conduse pe alei, în crângul de pe deal şi ajunseră, în sfârşit, în sat. Era cald, şi grâul de toamnă tălăzuia lin în adierea vântului de amiază.

— Iată-l pe nepotul meu, Boris Pavlîci, îi spuse ea starostelui. Ei, strângi fânul cât ţine căldura? Că după arşiţa asta cred c-o să-nceapă ploile. A sosit şi boierul, adevăratul stăpân, nepotul meu! le spuse ea ţăranilor. Îl vezi, Garaska? Ia uite cum arată! Ascultă, Iliuşka, viţelul ăla din semănături nu-i al tău? întrebă ea deodată, apoi, fiindu-i în drum, trecu şi pe la heleşteu. Iar au întins rufe la uscat pe copaci! izbucni ea, furioasă, întorcându-se spre staroste. Şi doar v-am spus de o mie de ori să vă puneţi o frânghie! Ia-o la rost pe oarba aia de Agaşka, ştiu că ei îi place să atârne cămăşile pe salcie! Mintoasă, nevoie mare! O să rupă crengile!…

— N-avem o frânghie atât de lungă, răspunse starostele, agale. Ar trebui s-o cumpărăm din oraş…

— De ce nu i-ai spus Vasilisei! Ea m-ar fi anunţat. Doar mă duc în fiecare săptămână în oraş şi aş fi cumpărat demult una.

— I-am spus, da' se vede treaba că uită, ori şi-o zice că nu se cade să vă stingherim pentru atâta lucru.

Bunica îşi făcu un nod la batistă. Îi plăcea să spună că dacă n-ar fi ea, n-ar mişca nimeni un deget, deşi frânghia asta, de pildă, putea s-o cumpere oricine. Dar nu încredinţa cuiva bani, ferească sfântul!

Cu toate că nu era zgârcită, mânuia banii cu mare grijă. Chibzuia mult înainte de a se hotărî la o cheltuială, se agita, ba se şi supăra puţintel, dar după ce dădea banii, uita numaidecât de ei şi nu se obosea să-şi facă vreo însemnare; dacă trecea, totuşi, suma în carnet, făcea asta, după cum spunea ea, ca să nu uite pe ce dăduse banii şi să se sperie. Mai ales, nu-i plăcea să plătească dintr-odată sume mai însemnate.

În afară de preocupările mari, viaţa ei clocotea de treburi şi griji mărunte. Punea fetele să croiască, să coasă şi să cârpească, să gătească şi să cureţe. Când spunea: „Fac toate singură", însemna că avea grija să supravegheze munca altora.

Nu lucra singură nimic, ci-şi punea o mână în şold cu o graţie de om bătrân, şi eu cealaltă arăta poruncitor cum şi ce trebuia făcut, unde şi ce trebuia rânduit.

Cheile care-i zdrăngăneau la şold erau de la dulapurile, cuferele, cutiile şi cutioarele în care se păstrau pânzeturile, rufăria veche şi scumpă, dantelăriile de preţ, îngălbenite de vreme, bijuteriile hărăzite ca zestre nepoatelor, dar mai ales, banii. Cheile de la cutiile cu ceai, zahăr, cafea şi alte provizii erau la Vasilisa.

În fiecare dimineaţă, bunica dădea mai întâi ordinele necesare mersului gospodăriei, apoi, după ce-şi bea cafeaua, îşi făcea socotelile, stând în picioare lângă birou, după care se aşeza la fereastră să supravegheze munca oamenilor sau ce se petrecea în curte, şi dacă nu-i plăcea ceva, trimitea pe Iakov sau pe Vasilisa cu porunci.

Mai târziu, dacă era nevoie, se ducea în oraş după cumpărături şi făcea şi vizite, dar nu zăbovea niciodată prea mult, ci intra la fiecare cunoştinţă doar pentru vreo cinci minute şi la prânz era acasă.

Dacă nu se ducea în oraş, ea primea vizite şi-i făcea mare plăcere să-şi oprească musafirii la micul dejun şi la prânz. Niciodată nu se întâmplase să plece cineva de la dânsa, fără să-l fi ospătat din belşug, oricând s-ar fi ivit în casa ei – dimineaţa sau seara.

Iarna, după-prânz, când era singură, bunica se aşeza în faţa căminului şi se lăsa furată de gânduri. Şedea ca o cucoană lipsită de griji, într-o atitudine maiestoasă, cufundată parcă într-o meditaţie adâncă sau preocupată de vreo amintire îndepărtată, bucurându-se de singurătate şi de liniştea din jur cât mai multă vreme, în întunericul străveziu al odăii. Vara, îşi petrecea vremea în parc sau în grădina de zarzavat: aici, după ce-şi punea mănuşile din piele de căprioară, pentru întreţinerea sănătăţii lua o lopată uşoară, o greblă ori o stropitoare şi săpa la un strat oarecare, stropea florile sau curăţa vreo tufă de omizi, ori nişte tulpini de coacăze, de pânzele de păianjen; obosită, îşi încheia seara la o ceaşcă de ceai cu vechiul şi bunul său prieten, Tit Nikonîci Vatutin, confidentul şi partenerul ei de vorbă.

IX

Tit Nikonîci era întruchiparea gentileţei. Avea în aceeaşi gubernie vreo două sute cincizeci sau trei sute de suflete – nici el nu ştia bine câte – nu se ducea niciodată la moşie, îi lăsa pe ţărani în voia lor şi lua dări atât cât pofteau ei să-i dea. Nu-i controla niciodată. Încasa sfios banii aduşi, îi băga în sertarul biroului, fără să-i numere, şi le făcea ţăranilor semn cu mâna că-s liberi să plece unde vor.

În tinereţe fusese militar. Bătrânii îşi aminteau de el ca de un ofiţer foarte frumos, modest, bine crescut, îndrăzneţ şi cu suflet deschis.

Pe vremea aceea venea adesea la maică-sa, la moşie, unde-şi petrecea concediul. Mai târziu îşi dăduse demisia din armată şi se întorsese în oraşul său natal, unde cumpărase o căsuţă mică, cenuşie, cu trei ferestre spre stradă şi-şi durase un cuibuşor statornic.

Deşi avea studii destul de reduse – absolvise doar liceul militar – îi plăcea să citească mai ales lucrări de politică şi ştiinţe naturale. Vorba, manierele şi mersul lui vădeau o delicată sfiiciune, lăsând să se întrezărească încrederea în propria sa demnitate, cu care nu făcea însă niciodată paradă, fiind, totuşi, mereu prezentă, gata să se afirme în orice clipă, dacă ar fi fost nevoie.

Era totdeauna foarte politicos şi cumpătat în vorbă şi gesturi, oricât de apropiat i-ar fi fost cineva. Guvernator, prieten sau o cunoştinţă nouă,

pe toţi îi saluta în acelaşi fel, bătând uşor din călcâie şi trăgându-şi puţin un picior îndărăt, potrivit cu vechea modă a politeţii. Nu se aşeza niciodată jos înainte de a se aşeza doamnele; chiar şi pe stradă stătea cu ele de vorbă cu capul descoperit, sărea în orice clipă să ridice o batistă căzută sau să aranjeze mai comod un taburet de picioare. Dacă în casă se aflau şi domnişoare, venea totdeauna îmbrăcat în frac, cu o pungă de bomboane şi cu un buchet de flori, străduindu-se să dea discuţiei tonul potrivit vârstei, preocupărilor şi înclinărilor acestora, purtându-se cu cea mai aleasă politeţe, îmbinată cu neclintitul respect al cavalerilor de altădată, fără să-şi îngăduie nu numai vreo aluzie, dar nici măcar un gând îndoielnic.

Nu fuma, dar nici nu se parfuma, nu căuta să pară mai tânăr, era îngrijit, elegant prin ţinuta sa, cu o înfăţişare, atitudini şi maniere pline de nobleţe. Se îmbrăca totdeauna curat, ţinea mult mai ales ia lenjeria de corp şi se remarca nu prin portul vreunor podoabe sau prin croiala hainelor, ci prin albul imaculat al cămăşilor sale.

Se îmbrăca simplu, dar tot ceea ce purta parcă strălucea de curăţenie. Pantalonii de nanghin gălbui erau curaţi şi călcaţi fără cusur, iar fracul albastru parcă abia fusese scos din cutie. Împlinise cincizeci de ani, dar datorită perucii şi obrazului său totdeauna proaspăt bărbierit, arăta ca un om de patruzeci, cu faţa luminoasă şi rumenă.

Cu privirea şi zâmbetul lui plăcut cucerea numaidecât pe oricine. Deşi nu era bogat, avea aerul unui boier darnic: arunca o sută de ruble cu un gest atât de larg şi uşuratic, de parcă ar fi dat mii.

Pentru bunica nutrea o prietenie plină de respect, ba aproape de veneraţie, dar pătrunsă de atâta căldură, încât numai după felul în care intra la ea, se aşeza şi o privea, îţi dădeai seama că o iubea la nebunie. Dar, potrivit obiceiului său, nu-şi

îngăduia niciodată nici cea mai mică familiaritate, nici în relaţiile lui cu dânsa, nici în prezenţa ei, cu toate că o vizita în fiecare zi.

Dânsa îi răspundea cu aceeaşi prietenie, dar cu mai multă însufleţire şi intimitate. S-ar putea chiar spune că datorită firii ei vioaie dispunea de el cum voia.

Cei care o cunoşteau din tinereţe spuneau despre ea că fusese o fată veselă, foarte frumoasă, zveltă, dar cam mândră, şi că grijile gospodăriei o prefăcuseră într-o femeie veşnic agitată şi bună de gură. Urmele frumuseţii, însă, şi ale manierelor ei de altădată se mai vedeau şi acum.

Când stătea cu şalul pe umeri, pierdută-n gânduri, semăna cu portretul unei doamne din galeria strămoşilor din casa cea veche.

Câteodată, se trezea în ea un sentiment de mândrie, autoritate şi forţă, parcă; atunci îşi îndrepta trupul şi faţa i se lumina de un gând profund şi important, răsărit deodată în mintea ei, care o purta departe de viaţa aceasta meschină, parcă într-o altă viaţă.

Alteori, în singurătatea ei, pe faţă i se ivea un zâmbet atât de graţios şi de visător, de parcă ar fi fost o boieroaică lipsită de griji, bogată şi răsfăţată. Alte dăţi stătea cu mâna în şold ori cu braţele încrucişate pe piept, cu ochii pierduţi în valurile Volgăi, uitând de treburile gospodăriei, pe obraz cu o umbră de tristeţe.

Nu trecea zi în care Tit Nikonîci să nu facă vreun dar bunicii sau nepoatelor ei. În martie, înainte de a răsări măcar iarba, venea cu câte un castravete sau cu un coşuleţ de fragi; în aprilie, aducea un pumn de ciuperci proaspete – „trufandale”, iar dacă în oraş apăreau portocale sau piersici, le vedeai numaidecât pe masa Tatianei Markovna.

Umblase odată zvonul, care, de altfel, se stinsese cu vremea, că Tit Nikonîci, când venise în tinereţea lui în oraş, se îndrăgostise de Tatiana

Markovna, şi aceasta de dânsul, dar părinţii fetei nu încuviinţaseră căsătoria lor, hărăzindu-i alt mire.

Ea nu voise să-l ia pe cel ales de părinţi şi rămăsese nemăritată.

Numai ei singuri ştiau dacă toate acestea erau adevărate sau nu. Oricum, el apărea în fiecare zi la conac – la prânz sau seara, şi acolo îşi încheia ziua. Cu vremea, se obişnuiseră toţi cu prezenţa lui şi nu mai făceau niciun fel de presupuneri.

Lui Tit Nikonîci îi plăcea să discute cu Tatiana Markovna despre toate câte se petreceau în lume: care eu cine se războia şi pentru ce; ştia de ce erau grânele ieftine în Rusia şi ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi exportat în străinătate. Cunoştea pe de rost toate familiile nobile vechi, precum şi biografiile tuturor conducătorilor de oşti şi ale miniştrilor; vorbea despre mări, explicând de ce nivelul uneia era mai înalt decât al alteia; era primul care afla ce mai descoperiseră englezii ori francezii şi putea să spună dacă descoperirile lor erau folositoare sau nu.

Tot el o înştiinţa pe Tatiana Markovna că zahărul se ieftinise la Nijni – ca să n-o păcălească negustorii – ori că ceaiul se va scumpi curând, pentru ca ea să-şi facă din vreme proviziile necesare.

Dacă Tatiana Markovna avea treabă la vreo instituţie, tot Tit Nikonîci făcea totul, aranjând lucrurile, câteodată ascunzând chiar şi câte o cheltuială neprevăzută, pe care dacă ea o descoperea întâmplător de la alţii, îl certa, iar dânsul, intimidat, îi cerea iertare, pocnindu-şi călcâiele şi sărutându-i mânuţa.

Ea nu se înţelegea niciodată cu autorităţile, fie că trebuia să cartiruiască pe cineva sau să repare drumurile, fie că i se cerea plata impozitelor. Toate dispoziţiile de soiul acesta ale autorităţilor erau, după părerea ei, un abuz de putere, se înfuria, se certa cu funcţionarii, refuza să plătească, iar despre

binele obştesc nici nu voia să audă. „Fiecare să-şi vadă de-ale lui”, spunea ea. Nu-i plăcea poliţia, dar mai ales poliţaiul, pe care-l privea aproape ca pe un bandit. După ce încercase de câteva ori s-o împace cu ideea binelui obştesc, dar nu izbutise, Tit Nikonîci fusese mulţumit s-o vadă împăcată chiar şi numai cu administraţia locală şi cu poliţia.

Iată dar în ce colţ patriarhal, plin de linişte, nimeri tânărul Raiski. Orfanul se trezi din nou parcă în sânul propriei lui familii, cu mamă şi surori, Tit Nikonîci închipuindu-l pe idealul unchi plin de bunătate.

X

Bunica abia începu să-i vorbească de semănături şi să-l lămurească ce era mai rentabil să cultivi în perioada aceea, că nepotul şi începu să caşte.

— Ascultă la ce-ţi spun, că doar toate astea sunt ale tale, eu le administrez numai… zicea ea. Dar, căscând, el încerca să descopere ce fel de păsări se ascundeau în secară, urmărea zborul libelulelor, culegea albăstrele sau se uita atent la ţărani, dar cu şi mai mare atenţie asculta liniştea satului şi privea cerul albastru, care i se părea nespus de înalt prin locurile acestea.

Bunica intră în vorbă cu sătenii, iar el porni în fugă prin parc, coborî în râpă, merse prin desiş până la malul Volgăi şi încremeni când văzu priveliştea care i se deschise deodată în faţă.

„Da, e încă tânăr, copil! Ce ştie el ce-i munca? se gândi bunica, petrecându-l cu privirea. Uite cum îi scapără călcâiele! Ce-o să se aleagă de el?”

Volga curgea visătoare printre maluri, bogată în ostroave năpădite de tufişuri şi plină de bancuri de nisip. Departe, departe se zărea galbenul coastelor nisipoase, al dealurilor acoperite de vânătul pădurii; ici-colo răsărea câte o pânză albă şi pescăruşii se lăsau pe apă, fâlfâind lin din aripi, dar abia o atingeau că se şi învârtejau în înalt, în timp ce sus, peste livezi, plana domol un uliu.

Boris nu mai vedea priveliştea dinaintea lui, ci urmărea cu încordare cum se reflecta ea în

imaginaţia sa; cum se rânduiseră în ea munţii, dacă şi coliba aceea din hornul căreia ieşea fumul se afla acolo, controla şi constata că nici bancurile de nisip nu lipseau, şi pânzele albeau în depărtare.

Stătu multă vreme aşa, cu ochii închişi, şi din adânc îi răsări copilăria: se văzu şezând lângă maică-sa, îşi aminti de chipul ei şi de strălucirea ochilor ei îngânduraţi, când privea peisajul acesta…

Porni agale spre casă şi se caţără pe coasta râpei, urmărit de imaginea aceluiaşi peisaj, care parcă-i unduia pe dinaintea ochilor.

Despre râpa aceasta în Malinovka şi prin împrejurimi umbla o legendă tristă. Pe vremea când trăiau părinţii lui Raiski, un croitor din oraş omorâse în fundul râpei, în tufişuri, din gelozie, pe soţia sa necredincioasă şi pe rivalul său, apoi se sinucisese şi el, tăindu-şi beregata, iar pe sinucigaş îl îngropaseră chiar acolo, pe locul crimei.

Cei din Malinovka şi suburbie, familia lui Raiski, orăşenii, toţi au fost cuprinşi de groază. Ca totdeauna în astfel de împrejurări, în popor se zvonise că sinucigaşul rătăcea prin pădure înveşmântat în alb, se urca uneori pe creasta râpei, ca să se uite la locuinţele oamenilor, şi apoi se destrăma în văzduh. Din pricina fricii superstiţioase, partea aceasta a parcului, care se întindea de la râpă spre deal şi era despărţită cu un gard viu de pâlcuri de brădet şi de tufele de măceşi, rămăsese în părăsire.

Nimeni dintre oamenii curţii nu mai trecea prin râpa aceasta, iar ţăranii din Malinovka şi cei din suburbia oraşului o ocoleau, coborând dealul spre Volga pe alte coaste şi văgăuni, sau pe drumul de care abrupt dintre două garduri de nuiele.

Gardul de nuiele care despărţea parcul lui Raiski de pădure căzuse de mult şi nu mai rămăsese nici urmă din el. Copacii parcului se amestecaseră cu brădet şi cu tufişuri de măceşi şi caprifoi, împletindu-se atât de strâns, încât alcătuiseră un

loc sălbatic, de nepătruns, în care se ascundea un chioşc părăsit, pe jumătate putred.

Tatăl lui Raiski poruncise să se sape un şanţ de hotar în partea de sus a parcului, nu departe de creasta văgăunii.

Băiatul îşi aminti de întâmplarea aceea tristă şi în timp ce cobora în râpă prin tufăriş, simţi cum îi trec fiori reci prin şira spinării.

Vedea cu o nespusă claritate în imaginaţia lui cum soţul gelos, tremurând de emoţie, se strecoară prin tufişuri, se repede la rivalul său şi-l înjunghie – cum soţia acestuia se zbate la picioarele lui, implorând îndurare, dar el o loveşte, cu spume la gură de furie, făcându-i rană după rană, după care îşi taie beregata, prăbuşindu-se peste cele două cadavre.

Raiski se cutremură şi se întoarse acasă adânc mişcat şi trist de la locul blestemat. Totuşi, porţiunea aceasta sălbatică a pădurii îl atrăgea cu întunericul ei misterios în râpa de unde se deschidea priveliştea minunată spre Volga şi spre malurile ei.

Din ziua aceea, Boris se adâncise cu totul în contemplarea peisajului din închipuirea sa: era mereu îngândurat şi se simţea atât de bine, încât ar fi stat aşa toată viaţa.

Închidea ochii, încercând să-şi adune gândurile, dar nu izbutea – ele răsăreau şi se mistuiau ca valurile Volgăi – înăuntrul său auzea parcă o melodie minunată, iar în închipuire i se reflecta, ca într-o oglindă, acelaşi tablou pe care-l vedea mereu unduindu-i pe dinainte.

Numai Verocika şi Marfenka l-au mai sustras de la gândurile lui. Nu-i dădeau pace o clipă, îi cereau să le deseneze găini, case, cai, să facă chipul bunicii şi al lor, fără să se îndepărteze un pas de el.

Verocika era o fetiţă smeadă, eu ochi negri şi pătrunzători, care ajunsese la vârsta când începi să-ţi dai puţină importanţă şi ţi-e ruşine de propriile tale ştrengării. Sărea, de pildă, vreo doi-trei paşi

copilăreşte, se oprea deodată, uitându-se ruşinată în jur, pornea încet mai departe, ca s-o ia pe negândite la fugă, să ciugulească vreo bobiţă, iute, pe furiş, ca o păsărică, să rupă o crenguţă de coacăze, s-o bage repede în gură şi să-şi strângă apoi cuminte buzele.

Dacă Boris îi punea mâna pe cap, ea îşi aranja numaidecât părul, dacă o săruta, ştergea încet locul pe care-l atinseseră buzele lui. Se juca puţin cu mingea, şi dacă aceasta se rostogolea prea departe, nu se ducea s-o ia, ci, sărind într-un picior, rupea o frunză şi încerca s-o facă să pocnească.

Era tare încăpăţânată. Când îi spuneai: „Hai să mergem în cutare loc", te refuza, sau, dacă se învoia, n-o făcea dintr-odată, ci mai întâi dădea din cap în semn că nu vrea, apoi o rupea la fugă, sărind într-un picior.

Nu se ruga de nimeni să-i facă desene, dar dacă cineva începea să deseneze la rugăminţile Marfenkăi, îl urmărea mai atentă decât surioara sa, fără să spună o vorbă. Nici nu cerea, ca Marfenka, poze sau creioane. Verocika avea şase ani şi câteva luni.

Marfenka, dimpotrivă, era o fetiţă albă, rumenă şi durdulie, de vreo cinci anişori. Făcea adesea nazuri şi plângea, dar nu prea multă vreme, şi cu ochii încă plini de lacrimi începea să chiuie şi să râdă.

Verocika, în schimb, plângea rar şi pe ascuns, şi dacă o supăra cineva, se bosumfla, îi trecea greu şi nu-i plăcea să fie silită să ceară iertare.

Tăcea o vreme, apoi se înviora pe neaşteptate şi începea să alerge ţopăind şi să rupă pe furiş coacăze, dar mai ales boabe negre de boz care creşteau prin şanţuri şi erau foarte dulci, pe care, însă, bunica nu-i dădea voie să le mănânce, fiindcă făceau greaţă.

„La ce s-o tot gândi? se străduia bunica să ghicească, atunci când îşi vedea nepotul căzând brusc pe gânduri, după o izbucnire de veselie tot

atât de bruscă – şi ce-o fi făcând tot timpul în camera lui?”

Dar Boris îi spulberă curând nedumerirea. Îi arătă mapa plină cu desene, apoi îi cântă la pian cadriluri, mazurci, arii din opere şi, în sfârşit, fanteziile sale.

Bătrâna îl asculta uimită.

— Leit maică-sa! exclamă ea. Şi ea tot aşa tânjea, n-avea chef de nimic şi ofta mereu, de parcă cine ştie ce aştepta, ca să se înveselească deodată şi să înceapă să cânte, sau să se adâncească în vreo carte, pe care n-o mai lăsa cu niciun chip din mână. De! Ia uită-te la el, Vasilisa, cum ne-a desenat pe-amândouă, de parc-am fi în carne şi oase! Ştii ce? Acum, acum o să pice şi Tit Nikonîci: tu fă-i chipul, fără ştirea lui, şi mâine o să trimit pe careva să i-l agaţe pe furiş în birou. Vezi ce nepoţel am? Şi cum cântă! Nu cântă mai rău decât franţuzul ăla emigrant, care trăia în casa mătuşă-mii… Şi tu tăceai chitic, nu spuneai o vorbă! Chiar mâine o să te duc la oraş, să te cunoască şi prinţesa, şi mareşalul nobilimii! Hm! Numai de gospodărie nu vrea s-audă! Eh, tinereţea!

Boris, ba-i povestea bunicii *Ierusalimul eliberat,* câteva crâmpeie din Ossian şi din operele lui Homer sau chiar câte ceva din cursurile lui de şcoală, ba îi făcea iar portretul, ori îi desena pe copii sau pe Vasilisa, după care se aşeza din nou la pian.

Apoi dădea fuga la Volga, se aşeza sus, pe marginea râpei, sau cobora până la mal, unde, întins pe nisip, urmărea vreo păsărică, vreo şopârlă sau cine ştie ce gânganie din vreun tufiş, observându-se şi căutând să-şi dea seama dacă priveliştea se mai oglindea în imaginaţia sa cu tot atâta exactitate, cu detalii tot atât de luminoase şi – peste o săptămână descoperi că priveliştea din închipuirea lui începe să se destrame, să păleasca şi că el… parcă se plictiseşte.

Bunica încerca mereu să-i prezinte socotelile; îi explica ce impozite plăteşte, cât costa întreţinerea gospodăriei, cât cheltuise cu noile transformări…

— Socotelile Verocikăi ale Marfenkăi le ţin osebit, zicea ea. Uită-te, să vezi şi să nu crezi cumva că măcar o copeică din ce-i al tău se cheltuieşte cu ele. Ascultă…

Dar el n-o asculta, ci observa cum făcea socotelile, cum îl privea pe deasupra ochelarilor, îi cerceta ridurile, aluniţa şi când ajungea la ochi şi-i vedea zâmbetul, izbucnea în hohote de râs şi se repezea s-o sărute.

— Tu-i vorbeşti de treburi, şi el se ţine de şotii! Ce lipsă de seriozitate! Adevărat copil! spuse ea odată. Zburdă şi desenează cât vrei. O să-mi fii recunoscător mai târziu, când o să ai la bătrâneţe un colţişor al tău. Că, de, cu cealaltă moşie a ta numai Dumnezeu ştie ce-o să se-ntâmple, cum o s-o scoată tutorele la capăt! Asta-i moşie din bătrâni, s-au adunat de toate în ea…

El o rugă să-l lase să vadă casa cea veche.

Bunica nu putu să-l refuze, dar îi dădu cheile fără nicio tragere de inimă, şi el porni ca să cerceteze odăile unde se născuse şi-şi petrecuse o parte din viaţă şi de care abia-şi mai amintea.

— Ce-ar fi, Vasilisa, să te duci şi tu cu el? zise bunica.

Aceasta se ridică să-l însoţească.

— Nu, nu! Mă duc singur, se împotrivi Boris cu încăpăţânare şi plecă, uitându-se cu luare-aminte la o cheie grea, cu golurile dintre zimţi acoperite de rugină.

Egorka-rânjitul – poreclit aşa din cauză că şedea aproape tot timpul în odaia fetelor şi-şi bătea joc fără milă de cameriste – îi deschise uşa.

— Şi eu, şi eu merg cu unchiul! se rugă Marfenka.

— Tu? Oh, draga mea, dar acolo-i urât – baubau! făcu bunica.

Marfenka se sperie, în schimb Verocika nu spuse nimic, dar când Boris ajunse în faţa casei vechi, o găsi lipită de uşă, ţinându-se cu mâinile de belciuge, de teamă că n-o s-o lase să intre.

Raiski pătrunse în vestibul cu inima strânsă de frică, uitându-se speriat în odaia următoare, o sală cu coloane şi cu două ferestre atât de mucegăite şi de pline de praf, că-n loc de lumină vedeai doar două revărsări de amurg.

Verocika, de cum intră în vestibul, începu să sară-ntr-un picior, apoi porni în goană de-i sfârâiau călcâiele, privind în fugă portretele din pereţi – şi pieri dinaintea ochilor.

— Vera, Vera, unde fugi? strigă el.

Dar abia apucă s-o mai zărească oprindu-se cu mâna pe clanţa uşii următoare, uitându-se o clipă tăcută la el şi dispărând pe după uşă.

Sala dădea spre câteva odăi întunecoase şi afumate. Într-una dintre ele văzu două statui învelite în pânză ca două stafii şi nişte lustre antice, acoperite şi ele cu pânză.

Camerele erau pline cu fotolii masive, de stejar sau abanos, înnegrite de vreme, cu mese împodobite cu ornamente de bronz şi mozaic de lemn. Ici, vedeai vaze mari, chinezeşti, colo, un ceas cu zeul Bacchus călare pe un butoi, dincolo, oglinzi mari, ovale, încadrate în rame aurite în formă de ramuri; în dormitor, patul uriaş părea un sicriu bogat, acoperit cu brocart.

Raiski nu izbutea să-şi închipuie cum putuse să doarmă cineva pe catafalcurile acestea – nu-i venea să creadă că oameni vii fuseseră în stare să se odihnească aici. Sub baldachin, un cupidon aurit, pătat şi decolorat ţintea cu arcul drept în pat; prin colţurile dormitorului erau dulapuri sculptate, cu incrustaţii de os şi de sidef.

Verocika deschise un dulap şi-şi băgă mutrişoara înăuntru, apoi trase sertarele unul după altul, vârându-şi nasul în fiecare şi lăsând să răzbească în afară un miros de praf şi umezeală, desprins din

caftanele vechi şi hainele de gală cu fireturi şi cu nasturi mari.

Pereţii erau acoperiţi cu portretele strămoşilor, de privirea cărora nu te puteai ascunde nicăieri.

Casa, pustie, era îmbâcsită de praf. Prin colţuri parcă foşnea ceva. Raiski făcu un pas şi dintr-un ungher i se păru că aude paşi.

Podelele tremurau sub greutatea lui, făcând să cadă de pe coloane şi tavane praful adunat de scurgerea vremii; din loc în loc, pe duşumele vedeai bucăţi şi sfărâmături de tencuială desprinsă din pereţi; pe geamul plin de praf al unei ferestre bâzâia trist o muscă, parcă rugându-te să-i dai drumul afară.

„Da, bunica a avut dreptate! Aici e înfricoşător!” îşi zise Raiski, cutremurându-se.

Dar Verocika apucase să se vâre prin toate ungherele, şi acum se întorcea de sus, din odăile de locuit, care, spre deosebire de sălile şi saloanele mari de jos, semănau cu nişte chilii, fiind mai mici, mai primitoare, cu ferestrele spre cele patru zări.

Odăile erau posomorâte, lipsite de viaţă, purtând parcă pecetea morţii, dar dacă-ţi aruncai privirea pe fereastră, te simţeai împăcat – afară te întâmpină cerul albastru, o mare de verdeaţă şi trebăluiala oamenilor.

Printre vechiturile acestea, Verocika părea un pui de pasăre; pe ea n-o intimidau nici privirile strămoşilor, care te urmăreau pretutindeni, nici praful, nici umezeala, nici tristeţea paraginei.

— Ce bine e aici! E loc mult! spuse ea, uitându-se în jur. Da’ să vezi sus! Ce tablouri mari şi o mulţime de cărţi!

— Tablouri? Cărţi? Unde sunt? Cum de nu mi-am adus aminte de ele? Bravo, Verocika!

Raiski o luă în braţe şi-o sărută, iar ea îşi şterse buzele şi porni în goană înainte, să-i arate cărţile.

Descoperi vreo două mii de volume şi se adânci în cititul titlurilor. Găsi toţi enciclopediştii; dădu de Racine, Corneille, Montesquieu, Machiavelli,

Voltaire, clasicii antici în traducere franceză, *Orlando Furioso,* Sumarokov, Derjavin, Walter Scott; găsi cunoscutul *Ierusalim eliberat, Iliada,* în limba franceză, pe Ossian, în traducerea lui Karamzin, pe Marmontel şi Chateaubriand şi numeroase lucrări memorialistice. Multe cărţi cu filele netăiate dovedeau că proprietarii lor – tatăl şi bunicul lui Boris – nu apucaseră să le citească.

Din ziua aceea, Raiski abia se mai simţea prin casă; nu se mai ducea nici măcar la Volga, ci doar citea, înghiţind cu sete volum după volum.

Citea, apoi desena, ca puţin mai târziu să cânte la pian; bunica îl asculta cu nesaţ, iar Verocika încremenea cu ochii la el, cu bărbia rezemată de marginea pianului.

Ba compunea versuri şi le citea cu glas tare, îmbătându-se de muzica lor, ba desena iar un colţ de natură de pe malul Volgăi sau se lăsa pradă emoţiilor şi beatitudinii: aştepta ca în orice clipă să descopere ceva uimitor – ce anume, nici el nu ştia – dar tresărea, cuprins de înfrigurare şi parcă de presimţirea unor desfătări minunate şi încântătoare, într-o lume plină de melodii, cu privelişti ca de basm, cu o viaţă ispititoare, care pulsează, clocoteşte şi unduie în valuri, ca cea din cărţi, nu ca aceea din jurul lui.

— Ia spune, voiam să te întreb de mult, zise într-o zi bunica. De ce te-ai mai înscris la şcoală?

— La universitate, bunico, nu la şcoală.

— E tot aia, doar e un loc unde înveţi. Oare nu-ţi ajunge? La tutore ai învăţat, la liceu ai învăţat, acum desenezi, cânţi la pian – ce mai vrei? De la studenţi n-o să te deprinzi decât cu fumatul şi te pomeneşti, Doamne fereşte, că te-apuci şi de băutură! Mai bine ai intra în armată, într-un regiment de gardă.

— Unchiul zice că n-avem mijloace…

— Cum să n-avem? Dar toate astea ce sunt?

Ea arătă spre ogoare şi spre sat.

— Astea?… Din ce-ai putea aici…?

— Cum, din ce? Şi începu să socotească sute şi mii de ruble…

Ea nu trăise în capitală, nu slujise în armată şi de aceea nu ştia câţi bani îţi trebuiau pentru aşa ceva.

— N-avem mijloace? Păi numai provizii pot să-ţi trimit pentru un regiment întreg! Cum… n-avem mijloace?! Dar unchiu-tău ce face cu veniturile tale?

— Eu, bunico, vreau să mă fac artist.

— Cum aşa, artist?

— Pictor… după ce termin facultatea, mă înscriu la Academia de arte…

— Vai de mine, Boriuşka, zi Doamne fereşte! exclamă bunica, nepricepând bine ce voia el să spună. Vrei să fii profesor?

— Nu, bunico, nu toţi artiştii ajung profesori. Sunt şi talente mari care-şi fac faimă şi câştigă bani mulţi cu tablourile lor sau cu muzica…

— Adică, să faci tablouri pe bani, ori să cânţi seara la cine te tocmeşte?… Vai de mine, ce ruşine.

— Nu, bunico, artistul…

— Oh, Boriuşka! Te rog să n-o superi pe bunică-ta; aş vrea să mă bucur să te văd venind aici ca brav ofiţer, îmbrăcat în uniforma unui regiment de gardă…

— Dar unchiul m-a sfătuit să-mi aleg o carieră civilă…

— Să te faci funcţionar? Să scrii toată ziulica, aplecat de şale, înotând în cerneală? Să baţi drumul la instituţie! Dar bine, cine o să te mai ia de bărbat? Nu, nu, tu să te-ntorci aici ofiţer şi să te-nsori cu o fată bogată.

Deşi Raiski nu împărtăşea părerea bunicii şi nici pe aceea a unchiului său, se şi închipuia, ba în uniformă de husar, ba în cea de kammerjunker. Încerca să se vadă în închipuire dacă avea o ţinută bună pe cal sau dacă dansa frumos. În ziua aceea făcu şi un desen, în care se reprezenta pe sine cu o

manta ofiţerească pe umeri, rezemat nepăsător de un cal înşeuat.

XI

Într-o zi, bunica porunci să se înhame caii la trăsura cea veche şi înaltă, îşi puse pe cap boneta, se găti cu rochie argintie, îşi luă pe umeri şalul turcesc, dădu ordin lacheului să-şi îmbrace livreaua şi porni în oraş să facă vizite, să-şi prezinte nepotul şi să treacă pe la prăvălii pentru cumpărături.

Cei doi cai bine hrăniţi mergeau, icnind, în trap mărunt. Vizitiul, cu biciul într-o mână, smucea din când în când hăţurile de pe genunchi, căscând şi uitându-se alene la locurile cunoscute de pe o parte sau alta a drumului.

Aceasta a fost cea mai pompoasă plimbare a bunicii prin oraş. Nu era om care să n-o salute. Uneori, ea se oprea ca să schimbe o vorbă cu câte cineva. Îi spunea pe fugă, din mers, nepotului ei numele fiecărui om care le ieşea în cale şi-i explica, în trecere pe lângă diferite case, cine locuia în ele şi ce viaţă ducea.

Ajunseră la piaţă şi primul negustor o întâmpină cu plecăciuni şi zâmbete, ţinând pălăria în mâna mult îndepărtată de corp, iar capul, puţin aplecat într-o parte.

— Tatianei Markovna, plecăciunile mele!… zise el, arătându-şi într-un zâmbet larg dinţii albi şi strălucitori.

— Bună ziua. Uite, l-am adus pe nepotul meu, ca să-l cunoşti! El e adevăratul stăpân al moşiei.

Banii lui îi risipesc eu în prăvălia dumitale. Dac-ai şti cum desenează şi cum cântă la pian!…

Raiski o trase de mânecă.

Kuzma Fedotîci îl salută şi pe Raiski tot atât de adânc.

— Cum merg treburile? îl întrebă bunica.

— M-ar bate Dumnezeu dacă m-aş plânge, doamnă. Dar dumneavoastră veniţi. atât de rar pe la noi! răspunse el, ştergând praful de pe un fotoliu şi împingându-l respectuos spre bunică, în timp ce lui Raiski îi oferi un scaun.

În prima încăpere, negustorul avea stofe şi fel de fel de ţesături, iar în a doua: brânzeturi, acadele, mirodenii, ba chiar şi obiecte de artă, turnate în bronz.

Bunica răscoli peste tot, se interesă de costul brânzeturilor şi al creioanelor, vorbi de preţul cerealelor… apoi trecu într-altă prăvălie, de acolo, într-a treia, şi când ieşi, în sfârşit, din piaţă, ducea cu ea numai o frânghie, pe care o încredinţă lui Prohor, ca să nu mai vadă femeile întinzând rufele la uscat pe copaci.

Acesta se uită îndelung la funie, îi încercă tăria centimetru cu centimetru, privi stăruitor cele două capete şi o ascunse în căciulă.

— Şi-acum să-ncepem vizitele, zise bunica. Să mergem la Nil Andreevici.

— Cine e Nil Andreevici? întrebă Boris.

— Ce, nu ţi-am spus? E un om de vază, preşedintele administraţiei financiare, o persoană aşezată şi inteligentă, care scoate greu vorba din gură, dar, când o scoate, nu spune fleacuri. Toţi se tem de dânsul – vorba lui e sfântă! Să fii drăguţ cu Nil Andreevici, că lui îi place să facă morală…

— Ce rost ar avea, bunico, morala lui? Nu vreau…

— Eşti tânăr. Da, da, încă tânăr! Mai târziu o să-i fii recunoscător. Slavă Domnului că mai sunt şi oameni din ăştia, care să-i povăţuiască pe alţii! Dar şi ce mare plăcere e să-l auzi lăudând pe careva! E

şi credincios! De-ai şti ce mi l-a frecat odată pe un filfizon, care nu se dusese la biserică de Sfânta treime! Şi ăla n-a îndrăznit să scoată o vorbă. „O să te denunţ, i-a zis el, că eşti liber-cugetător!” Şi să ştii c-o face, cu ăsta nu-i de glumit. Pe doi moşieri i-a pus sub curatelă. Toţi se tem de el ca de foc. Într-altfel, e om bun: când întâlneşte, de pildă, vreun copilaş pe stradă, îl mângâie pe cap, nu calcă niciodată o gânganie care-i iese în drum, ci o dă la o parte cu bastonul, că „dacă nu poţi să dai viaţă, zice el, n-ai dreptul nici s-o iei”. Şi e un bărbat cu o mare prestanţă, cu o frunte ca a bunicului tău, cu faţa severă şi sprâncene îmbinate. Unde mai pui că vorbeşte atât de frumos că ţi-e mai mare dragul să-l asculţi! Tu vezi să-i placi. E şi bogat. Se spune că şi-n buzunarele lui ar fi o adevărată administraţie financiară şi, după gura lumii, cică ar fi jefuit-o pe o nepoată de-a sa, pe oare a băgat-o la balamuc. Eh, un păcat, un păcat pe suflet…

Dar Nil Andreevici lipsea de acasă, era dus la slujbă.

Când trecură pe lângă casa guvernatorului, bunica îi întoarse, ostentativ, spatele.

— Aici locuieşte guvernatorul Vasiliev… sau Popov, cum i-o fi zicând. (Bunica ştia bine că-l chema Popov şi nu Vasiliev.) Asta şi-a închipuit c-o să-i fac eu prima vizită şi n-a dat pe la mine! Auzi, Tatiana Markovna Berejkova să facă prima vizită unui Popov sau Vasiliev oarecare!

Guvernatorul nu-şi „închipuia” nimic, dar Tatiana Markovna era înciudată că nu-i dăduse nicio atenţie.

— Deşi Nil Andreevici e mai ceva decât el, mai vârstnic şi mai cu greutate, de Anul Nou şi de Paşte îmi face totdeauna câte-o vizită, ba uneori vine şi la masă!

S-au dus s-o vadă pe o bătrână prinţesă, oare locuia într-o clădire mare, întunecoasă.

Impresia de casă locuită nu-ţi făcea decât colţişorul în care-şi rânduise ea cuibul, celelalte douăzeci de odăi semănând cu cele din clădirea cea veche a bunicii.

Prinţesa era o bătrânică uscăţivă, cu nasul ascuţit, îmbrăcată cu o rochie de culoare închisă, cu multe dantele, cu o bonetă mare pe cap şi cu nişte mâini mici, osoase şi uscate, brăzdate de vine albastre, iar pe degete cu o mulţime de inele antice.

— Prinţesă dragă!… Tatiana Markovna!… exclamară cele două bătrâne.

Un căţeluş lătra din răsputeri de sub canapea.

— L-am adus pe adevăratul stăpân al moşiei, pe nepotul meu, ca să vi-l prezint! Să vedeţi ce frumos desenează şi cântă!

Raiski trebui să cânte ceva la pian. Apoi i se servi o farfurie cu fragi, iar bunica şi prinţesa băură cafea. Boris Pavlovici cerceta cu privirea odăile, portretele de pe pereţi, mobila şi grădina plină de verdeaţă, care parcă se uita, veselă, pe ferestre; văzu o alee îngrijită şi pretutindeni curăţenie, ordine; auzi cum prin odăi sunară, pe rând, vreo jumătate de duzină de ceasuri de perete sau de masă, din bronz şi malahit; examina portretai prinţului, cu ochi saşii şi cu lentă roşie peste piept, apoi pe acela al prinţesei, cu un trandafir alb în păr, cu faţa rumenă, cu ochi vioi, şi-l compară cu originalul. Toate şi le întipărea pe rând în minte, urmărind cum se oglindeau în imaginaţia lui casa, prinţesa, căţeluşul, feciorul cu părul cărunt, îmbrăcat în livrea, bătaia pendulelor…

Mai trecură şi pe la o tânără doamnă, o „frumuseţe” locală, Polina Karpovna Kriţkaia, pentru care viaţa nu era decât un nesfârşit şir de cuceriri; ziua în care nu-i arunca nimeni măcar o privire tandră sau nu-i făcea un cât de mic compliment era o zi pierdută pentru ea.

Femeile care ţineau la morală şi judecătorii severi, printre care şi Nil Andreevici, o condamnau pe faţă, iar Tatiana Markovna, care o socotea fluşturatică, nu simţea pentru ea nicio simpatie, dar o primea la dânsa ca pe toţi ceilalţi, buni sau răi. În schimb, tineretul se dădea-n vânt după ea.

Bunica nu stătu decât vreo zece minute la Polina Karpovna Kriţkaia, totuşi gazda găsi destulă vreme să-mbrace o bluză cu dantele, care abia de i se încheia în faţă…

Ea-l sorbea din ochi pe Raiski, fără să-i pese câtuşi de puţin că era prea tânăr, găsi chiar şi un prilej potrivit să-i şoptească repede că avea gură şi ochi fermecători, că o să facă multe victime, începând cu dânsa…

— De ce vorbiţi aşa cu el? E încă un copil! zise bunica, destul de supărată, şi se ridică de pe scaun să-şi ia rămas bun.

Polina Karpovna se scuză că soţul ei era la slujbă, făgădui să le întoarcă vizita şi la plecare cuprinse cu mâinile obrajii lui Raiski şi-l sărută pe frunte.

— Neruşinata! Stricata! Şi de copii s-agaţă! bombănea bunica pe drum.

În schimb, Raiski se fâstâcise cu totul. Femeia tânără, cu gâtul alb, care-i vorbise fără jenă, aruncându-i priviri îndrăzneţe, îi aprinsese imaginaţia. I se părea o zeiţă, o regină încântătoare…

Uitând unde se afla şi amintindu-şi deodată de *Ierusalimul eliberat,* zise tare:

— Armida!

— Neruşinata! bodogănea bunica, apropiindu-se de casa mareşalului nobilimii. Ce-ar spune Nil Andreevici, dac-ar şti? Vai de capul tău, fluşturatico!

Ce camere spaţioase şi ce privelişte încântătoare ţi se oferea ochilor din casa mareşalului nobilimii! De altfel, în provincie, găseşti rar o casă lipsită de

privelişti frumoase: acolo, peisajele, apa şi aerul curat sunt bunuri la îndemâna oricui.

Casa, cu un singur cat şi mezanin, se întindea mult în lungime; stăpânii erau înstăriţi şi un oaspete venit la ei era primit ca Odiseu de rege.

Masa aproape că nu se strângea, mereu câte cineva din numeroasa familie a mareşalului nobilimii – alcătuită din vreo optsprezece persoane – se ospăta. Ba se bea ceai, ba se servea cafeaua în chioşc, ba se mânca în poiană sau pe balcon.

Chelăriţa zdrăngănea toată ziua cu cheile, bufetul nu se încuia niciodată. Slugile treceau fuga prin curte, de la bucătărie spre casă, cu platouri încărcate, iar când se întorceau cu farfuriile goale, îşi încetineau pasul, ca să adune cu degetul rămăşiţele de mâncare sau chiar să le lingă. Stăpâna cerea supă, mătuşa, ceva de post, boiernaşul, caşa, stăpânul, ceva mai consistent.

Musafirii veneau buluc; slugi erau nu mai puţin de patruzeci, dintre care unele mâncau de prânz înaintea stăpânilor, ca apoi, la masă, să-i apere alene de muşte cu nişte crenguţe anume pregătite; câte unul, moţăind, se întâmpla să lase apărătoarea de frunze să cadă pe capul pleşuv al boierului sau pe impozanta bonetă a stăpânei.

De obicei, la masa de prânz se serveau câte două feluri de supă, două feluri de mâncăruri reci, patru feluri de mâncăruri cu sos şi câte cinci feluri de prăjituri; mai multe soiuri de vin – unul mai acru decât altul – toate, după cuvenita rânduială a unei adevărate ea. se mari din provincie.

În grajd se aflau douăzeci de cai: pentru trăsura stăpânei, pentru caleaşca stăpânului; pentru droşca cu doi cai sau pentru aceea cu unul, pentru caleaşca mare de plimbat copiii şi calul de saca; mai erau caii de călărie ai băiatului cel mare, un ponei pentru copiii cei mici şi, în sfârşit, un catâr pitic pentru cel de patru ani.

Odăi nenumărate, profesori, bone, guvernante, oameni ţinuţi de milă, cameriste şi… datorii pe

casă câte vrei!

Îi întâmpinară pe Raiski şi pe Tatiana Markovna cu urări gălăgioase de bun venit, amestecate cu larmă de voci, lătratul câinilor, sărutări, zgomotul scaunelor mişcate din loc, şi numaidecât îi invitară la micul dejun, oferindu-le cafea şi fructe.

Deşi bunica se împotrivi, se iscă un du-te-vino de lachei şi fete-n casă spre şi dinspre bucătărie.

Cei de-o seamă cu el îl înconjurară numaidecât pe Raiski, îl puseră să cânte, apoi cântară şi ei, îl rugară să deseneze ceva, apoi desenară şi ei, ca până la urmă să-l cheme pe profesorul francez.

— *Vous avez du talent, monsieur, vraiment!*[42] zise acesta, uitându-se la desen.

Raiski plutea în al nouălea cer.

Apoi îl conduseră la grajd, înşeuară caii şi călăriră prin curte şi prin manej. Cele două fete ale mareşalului – una, bruneţica, cealaltă, bălaie, amândouă cu mâinile roşii, prea lungi pentru statura lor, cum se întâmplă de obicei în perioada creşterii, dar purtând de pe acum corsete şi vorbind degajat franţuzeşte – îl fermecară pe tânăr.

Raiski plecă de acolo visător, pradă unor emoţii plăcute. Ar fi vrut să se întoarcă acasă, dar bunica porunci vizitiului să între într-o ulicioară.

— Încotro, bunico? Ar fi timpul să ne ducem acasă, zise Raiski.

— Mai întâi să trecem puţin şi pe la bătrânii Molocikov.

— Dar ce m-ar putea interesa la ei?

— Ce? Faptul că-s bătrânei.

— Ei, asta-i, bătrânei! bombăni Raiski, nemulţumit, încă sub impresia tabloului puternic conturat în imaginaţia lui al casei mareşalului nobilimii şi al sărutului Polinei Karpovna.

— Sunt oameni respectabili, zise bunica, soţ şi soţie, şi unul şi altul cam de optzeci de ani. Nu-i vezi prin oraş, şi-n casa lor e atâta linişte! N-auzi o muscă bâzâind. Amândoi îşi petrec viaţa vorbindu-şi în şoaptă, fiecare străduindu-se să fie pe placul

celuilalt. Pot fi o pildă pentru oricine. Şi-au dus viaţa ca-ntr-un vis. N-au nici copii, nici rude! Dormitează… dar trăiesc!

— Bătrâneii! exclamă Raiski, nemulţumit.

— Ce tot strâmbi din nas? Trebuie să respecţi bătrâneţea!

Într-adevăr, cei doi soţi la care intrară nu erau nimic altceva decât nişte bătrânei, dar ce bătrânei simpatici, plini de viaţă, blajini şi prevenitori!

Amândoi erau îmbrăcaţi îngrijit şi curăţel – el, proaspăt bărbierit, ea, cu părul alb, buclat; vorbeau atât de încet, se uitau atât de drăgăstos unul la altul şi se vedea că se simt nespus de bine în odăile întunecoase, pline de răcoare, cu storurile trase! Pesemne că şi viaţa lor se desfăşoară tot atât de lin!

Bunica îi privea cu respect şi invidie, iar Raiski îi cerceta din ochi, ascultându-i cum îşi depănau amintirile din tinereţe şi nevenindu-i să creadă că ea fusese femeia cea mai frumoasă din gubernie, iar el – un bărbat atrăgător, după care se prăpădeau femeile.

La stăruinţa bunicii, Raiski le cântă şi lor ceva la pian, şi când plecă, duse cu sine o amintire caldă şi duioasă, tabloul unei vieţi dormitânde, care se depăna molcom de multă, multă vreme.

Însă Armida şi cele două fete ale mareşalului puseseră stăpânire pe inima lui. Le urca pe piedestal, când pe una, când pe alta; îngenunchea, în gând, în faţa lor, cânta pentru ele, le desena sau cădea într-o stare de tristeţe şi îngândurare. Trupul i se cutremura de fiori, umbla cu ochii pierduţi, cânta de răsunau livada şi casa, cuprins de o exaltare neobişnuită. Câteva nopţi se zvârcoli în visuri chinuitoare.

Îl urmărea mereu un tablou nedesluşit, izbucnea, ruşinat, într-un râs cu subînţelesuri. Se străduia parcă să prindă o imagine, parcă o îmbrăţişa şi râdea, cuprins ca de o beţie ameţitoare…

XII

La facultate, Raiski îşi împărţea dimineţile între lecţii şi parcul Kremlinului. Duminica se ducea la mânăstirea Nikitski, ca să asculte liturghia, se uita cum se schimba garda, apoi vizita cofetăriile lui Peer şi Pedotti. Serile şi le petrecea în „cercul său”, adică în tovărăşia prietenilor lui, tineri exaltaţi şi generoşi.

Totul în jur era clocot, tumult, mândrie, în aşteptarea unui viitor măreţ.

După ce-i cercetă cu luare-aminte, ca şi pe vremuri la şcoală, pe toţi profesorii şi colegii – ca să mai treacă timpul, din plictiseală, Raiski începu să asculte şi cursurile profesorilor.

Ca şi la şcoală, la orele de limba rusă nu dădea nicio atenţie gramaticii, interesându-se mai mult de felul cum vorbea profesorul, cum pronunţa cuvintele şi felul în care-l asculta fiecare student.

Dar de îndată ce se vorbea despre lucruri legate de viaţă, când se evocau oameni şi evenimente, fapte istorice, se analiza vreun poem sau roman, se vorbea de greci, romani, germani sau ruşi – făpturi vii – Raiski era numai ochi şi urechi, prezent cu toată fiinţa sa, oamenii şi viaţa lor perindându-i-se parcă aievea pe dinainte.

În ceea ce priveşte clasicii în limba originală, nici chiar ajutat de profesor n-o scotea la capăt. Operele lor nu erau traduse în limba rusă. La moşie, la bunica lui, în biblioteca tatălui său, chiar dacă existau unele opere clasice traduse în

franţuzeşte, pe vremea aceea nefiind îndrumat de nimeni, nu le înţelesese însemnătatea şi le ocolise; ele i se păruseră prea concise şi seci.

Abia în anul al doilea, la două sau trei cursuri venise vorba despre ele şi „cei mai buni studenţi" apărură cu clasicii în original. Atunci Raiski se împrieteni cu colegul său, Kozlov, un băiat retras din cauza timidităţii şi a vieţii de mizerie pe care o ducea.

Kozlov, fiu de diacon, învăţase limba greacă şi latină mai întâi la seminarul duhovnicesc, iar apoi la liceu şi acasă şi, tot ocupându-se cu studiul acestor limbi, ajunsese să cunoască temeinic viaţa antică, pe lângă cea contemporană trecând aproape fără s-o observe.

Raiski se apropie de el cu căldură, aşteptând şi din partea acestuia acelaşi lucru, la început pentru că-l văzuse mereu singur, adâncit în gânduri, şi-l impresionase simplitatea şi bunătatea lui. Mai târziu descoperi că era şi un pasionat, avea în el „focul sacru" şi o adâncă pătrundere a lucrurilor până la clarviziune, o gândire exigentă, precum şi un spirit analitic subtil când era vorba de viaţa din antichitate.

Kozlov îl iniţie pe Raiski în tainele perceperii lumii antice, desigur numai în măsura în care firea nestatornică a acestuia din urmă, asemenea unei mări în veşnică mişcare, se lăsa iniţiată. Dar să-l facă să rămână pentru totdeauna în lumea aceasta, aşa cum rămăsese el, nu izbuti.

Raiski îşi îmbogăţi cunoştinţele în oarecare măsură şi se retrase, lăsându-i lui Kozlov amintirea prieteniei sale şi ducând cu sine imaginea neştearsă a caracterului deschis şi copilăresc al acestuia.

De la Plutarh şi de la *Călătoriile lui Anaharsis cel tânăr* trecu la Tit Liviu şi Tacit, împotmolindu-se în amănuntele primului şi în gândirea prea adâncă a celui de-al doilea. Dormea cu operele lui Homer şi Dante la căpătâi, uitând adesea de viaţa

din jurul său, adâncit în anale, legende, ba chiar şi în basmele ruseşti…

Când trebuia să facă vreo disertaţie, de pildă „despre izvoarele cunoaşterii specificului naţional”, „despre monedele vechi ruseşti”, sau „despre migraţiunea popoarelor de la nord la sud”, se zăpăcea, se descuraja şi nu izbutea să se concentreze.

În loc să raţioneze, se străduia, de pildă, să-şi închipuie migraţiunea popoarelor, ca şi cum se petrecea sub ochii lui.

În imaginaţie îi apăreau nesfârşite mulţimi de oameni, care se deplasau ca nişte nori de lăcuste şi se opreau când şi când în bivuacuri ca să se odihnească şi să aprindă focuri. Vedea bărbaţi, îmbrăcaţi în piei de animale şi înarmaţi cu ciomege, mame, în zdrenţe, copii flămânzi. Îi vedea cum ucid şi distrug totul în calea. lor, cum pier cei rămaşi în urmă. Evoca cerul cenuşiu, ţinuturi sărace şi chiar monede antice ruseşti. Şi toate apăreau în închipuirea lui atât de vii, încât ar fi putut să le deseneze. Dar cum să „raţioneze” despre toate acestea, nu ştia. La urma urmelor, ce nevoie avea el de raţionamente, dacă putea să-şi imagineze totul şi fără ele?

Vara, îi plăcea să rătăcească prin împrejurimi, unde. se înfunda în vreo mânăstire străveche şi cerceta cu migală colţurile întunecoase, feţele înnegrite de vreme ale sfinţilor şi ale mucenicilor, iar fantezia lui, mai vie şi mai bogată decât prelegerile profesorilor, îl purta înapoi, în trecutul îndepărtat al Rusiei.

Şi pe dinainte i se perindau, aievea, vechii ţari, călugări, războinici şi dieci. Moscova îi apărea ca o împărăţie străveche şi de necuprins. Luptele, execuţiile, tătarii, Donskoii, Ioanii – toţi îl pofteau să fie oaspetele lor, să le vadă felul de viaţă.

Uneori, rămânea multă vreme cu ochii pierduţi în gol, până ce un zgomot îl făcea să tresară; atunci se trezea în faţa vreunui zid vechi de mânăstire sau

a vreunei icoane înnegrite de vreme, după cum se afla în vreo chilie «au într-un foişor. Se smulgea, îngândurat, din negura vremurilor apuse şi numai aerul proaspăt şi cald de afară îl readucea la realitate.

Scrise versuri şi proză. Le arătă unui coleg, altuia, şi în cele din urmă, întregului cerc de prieteni, care-l declară talentat.

Atunci începu să scrie un roman istoric. După ce termină câteva capitole, le citi şi pe ele celor din cercul său, şi aceştia începură să-l stimeze ca pe unul care „promite", însoţindu-l ca o suită peste tot locul.

Apoi Raiski şi cei din cercul lui cădeau la examene şi la cursurile pregătitoare şi trebuiau să se mute în banca a patra, trecând astfel ca studenţi pe ultimul plan.

În băncile întâi şi a doua şedeau iarăşi „meritoşii", care ascultau lecţiile cu cea mai mare atenţie, îşi ţineau notiţele la zi, se duceau la examene liniştiţi şi mândri şi ieşeau de la ele şi mai liniştiţi şi mai mândri. Aceştia erau viitorii absolvenţi cu calificativul „excepţional".

Ei priveau cu răceală cercul lui Raiski, despre el personal spuneau că e un „romantic", ascultau cu indiferenţă sau chiar nici nu-i ascultau versurile şi proza şi nu-l preţuiau câtuşi de puţin.

Ei învăţau la toate obiectele cu aceeaşi stăruinţă, fără să se simtă atraşi în chip special de niciunul dintre ele. Făceau parte dintre oamenii, pe care, mai târziu, în orice slujbă i-ai pune, orice treabă le-ai da şi în orice situaţie s-ar găsi, îşi îndeplinesc misiunea „satisfăcător", urmându-şi drumul liniştit, fără să se lase furaţi de nimic.

Prietenii lui Raiski arătară poeziile şi proza acestuia profesorilor „geniali", „profeţi" – cum îi denumeau cei care se ţineau scai de ei.

— Cine? Ivan Ivanîci?! Piotr Petrovici!? Oamenii aceştia sunt nişte genii, adevăraţi corifei!

exclamau tinerii, plini de entuziasm, dând ochii peste cap când vorbeau de ei.

Unul dintre „profeţi” analiză poeziile lui Raiski la o oră de curs, ajungând la concluzia că „în ele predomină elementul descriptiv, sunt bogate în imagini, au muzicalitate, dar nu au adâncime şi putere de expresie”. Prezise, totuşi, că şi aceste elemente vor apare cu vremea, îl felicită pe autor pentru talentul lui şi-l sfătui „să se poarte grijuliu şi atent cu muza”, adică să se ocupe serios de scris.

Raiski ieşi din sala de cursuri, clătinându-se de fericire, iar cercul lui, timp de trei zile, a chiuit de entuziasm.

Un alt „profet” citi începutul romanului lui Raiski şi-l invită la el acasă.

Raiski ieşi de la profesorul acesta, roşu la faţă, ca dintr-o baie, cu brevetul de om „talentat”, du când cu dânsul şi o mulţime de cărţi vechi, letopiseţe, documente şi hrisoave.

— Cultivă-ţi talentul prin studiu, cu toată seriozitatea, îi spuse profesorul. Te aşteaptă un viitor strălucit.

Raiski porni cu şi mai mare „seriozitate” să colinde împrejurimile, pătrunzând iar în clădirile vechi, unde iscodea, pipăia, adulmeca pietrele şi descifra inscripţiile. Dar nu citi nici măcar două pagini din letopiseţele pe care i le dăruise profesorul, descriind viaţa poporului rus aşa cum îi apărea în viziunile sale poetice, şi sfârşi prin a scrie cu foarte mare „seriozitate” un poem grotesc, despre un coleg al său, autorul unei disertaţii despre „obligaţia morală de a plăti datoriile la termen”, dar care nu-i achita niciodată la termen gazdei sale costul mesei şi chiria camerei.

Raiski trecea cu chiu, cu vai dintr-un an într-altul, intimidându-se şi încurcându-se mereu la examen. Dar îl salvau faima unui talent în perspectivă, câteva poezii izbutite, precum şi încercările lui în proză şi schiţele inspirate din istoria Rusiei.

— De ce-ai de gând să te apuci? îl auzi el cu surprindere pe decan, întrebându-l într-una din zile. Peste o săptămână termini facultatea. Ce-ai să faci?

Raiski tăcea.

— Spune, ce ocupaţie ţi-ai ales? întrebă din nou decanul.

„Aş vrea să mă fac pictor…” se gândise el să răspundă, însă îşi aminti cum primiseră tutorele şi bunica lui ideea aceasta şi se stăpâni.

— Am să scriu… versuri…

— Bine, dar asta nu e o ocupaţie, asta-i aşa… între altele, răspunse decanul.

— Şi povestiri… adăugă Raiski.

— Desigur, şi povestiri. Nici vorbă că ai talent. Dar asta o s-o faci mai târziu, când ţi s-o maturiza talentul. Ocupaţia… de ocupaţie te-ntreb.

— Mai întâi o să intru în armată, într-un regiment de gardă, apoi o să-mi iau vreo slujbă civilă… de pildă, procuror… sau guvernator… răspunse Raiski.

Decanul zâmbi.

— Deci, mai întâi te faci junker. Aşa da, înţeleg! spuse el. Numai dumneata şi Leonti Kozlov nu v-aţi gândit încă la nimic precis, iar toţi ceilalţi s-au şi aranjat.

Când îl întrebau pe Kozlov unde ar vrea să lucreze, el răspundea: „Vreau să fiu profesor, undeva în provincie”, şi în această hotărâre a lui era neclintit.

XIII

La Petersburg, Raiski se făcu junker. Galopa în front, plin de entuziasm, se înflăcăra şi se extazia, se înfiora la auzul muzicii militare, îşi zornăia pintenii şi zăngănea cu sabia, luând poziţie de drepţi când întâlnea vreun general; seara, zbura cu troica afară din oraş, în tovărăşia unor băieţi veseli, ţinându-se de chefuri, sau lua lecţii de dragoste şi de viaţă de la nişte „Armide" ruse ori de altă naţionalitate din capitală, acel regat al vrăjilor, unde „se stinge credinţa într-o lume mai bună".

Într-adevăr, aproape că-şi pierduse credinţa în onoare, în cinste şi, în general, în om. Datorită firii lui impresionabile, care absorbea ca un burete tot ceea ce-i ieşea în cale – fără voia lui şi fără să caute cu tot dinadinsul, adesea chiar împotrivindu-se – făcuse cunoştinţă cu lumea aceasta „minunată".

Femeile din lumea aceasta i se păreau a fi dintr-o altă rasă. După cum aburul şi maşinile înlocuiseră forţa vie a mâinilor, tot aşa, acolo, o adevărată mecanică a vieţii şi a pasiunilor înlocuise firescul din viaţă şi pasiuni. Era o lume fără ataşamente, fără copii, leagăne, fraţi, surori, soţi şi soţii, ci numai cu bărbaţi şi femei,

Unii bărbaţi, prinşi de treburi şi de griji, din lene, din grosolănie, renunţă adesea la căldura şi afecţiunea liniştită a familiei şi se aruncă în lumea aceasta a romanelor şi a dramelor de comandă, ca în viitoarea unui club de jocuri de noroc, pentru ca

să se îmbete cu mirajul unor simţăminte false şi unei desfătări scump plătite. Pe alţii, tinereţea şi entuziasmul îi atrag în împărăţia dragostei false, cu jocul ei rafinat, aşa cum o masă aleasă, pregătită de un bucătar iscusit, îl ademeneşte pe un gurmand de la masa simplă a familiei.

Aici domneşte calculul în nesfârşita lui varietate – calculul bogăţiei, al vanităţii, al invidiei, rar al amorului propriu şi niciodată al inimii, adică al sentimentului. Frumoasele jertfesc totul calculului – chiar şi pasiunea, dacă le cuprinde vreodată, chiar şi propriul lor temperament, dacă aşa cere rolul pe care-l joacă şi interesul situaţiei lor.

Ele nu sunt jertfele pornirilor dintr-un conglomerat social ca acele nenorocite creaturi, care pentru o bucată de pâine, ca să se poată îmbrăca, încălţa şi bucura de o locuinţă, slujesc poftele animalice. Nu, ele sunt vestalele unor patimi adânci, deşi artificiale, actriţe iscusite, care se joacă de-a viaţa şi de-a dragostea, ca un jucător de cărţi.

Ele nu au ţeluri înalte, nici speranţe, nici intenţii temeinice bine definite. Viaţa lor furtunoasă nu le împinge spre un liman liniştit. Vestala acestui cult, „mama plăcerilor”, se aseamănă cu cel ce se lasă târât de patima jocurilor de noroc şi nu urmăreşte să dea lovitura cea mare şi să sfârşească, să lase totul, să se liniştească şi să înceapă o altă viaţă.

Dacă în acest mediu ar apărea o astfel de femeie, ea şi-ar pierde specificul şi farmecul: s-ar abate, ca un jucător pasionat de la calea cea adevărată şi bună, sau, renunţând la concepţiile şi moravurile libertine, şi-ar pierde preţuirea admiratorilor.

Viaţa femeii din mediul acesta e un joc continuu de-a pasiunea, ţelul ei – desfătarea nestăvilită de nimic, care, când ajunge la oboseală şi saturaţie, se preface în obişnuinţă. Un singur lucru o îngrozeşte: să îmbătrânească şi să fie de prisos.

De nimic altceva nu-i e frică. În jocul de-a pasiunea, îşi pune orice mască, ia orice înfăţişare, îşi însuşeşte orice caracter, împrumutând tot ce-i trebuie pentru rolul său, cum ai închiria un costum pentru un bal mascat. E timidă, modestă sau mândră, inaccesibilă sau duioasă, ascultătoare – după rol şi moment.

Când îşi scoate însă masca, apare adesea rea, grosolană, ba chiar şi înfricoşătoare. Pe ea nu poţi s-o intimidezi sau s-o jigneşti, în schimb, ca să se răzbune, ori să se distreze, nu pregetă să distrugă fericirea unei familii, liniştea unui om, fără să mai vorbim de averea lui, pentru că ruinarea cuiva est» vocaţia ei.

Ea trebuie să fie înconjurată de un lux nelimitat – ei trebuie să-i satisfaci dorinţele chiar înainte de a şi le exprima.

Locuinţa ei e un templu, care seamănă, însă, cu o expoziţie de mobilă şi de bibelouri scumpe. Casa ei nu se mobilează după gustul stăpânei, ci după acela al fabricantului de mobile şi al tapiţerului.

La ea nu vezi nici urmă de fineţe sau gust artistic. Femeia înzestrată cu astfel de daruri nu ar putea duce o asemenea viaţă – s-ar înăbuşi. Gustul artistic din lumea aceasta se limitează la servicii de masă, trăsuri, cai, lachei şi cameriste, îmbrăcate în nişte costume asemănătoare unor zâne dintr-un balet de operă.

Dacă în casa ei se rătăceşte vreun tablou al vreunui pictor de valoare, sau vreo statuie preţioasă – ele sunt apreciate nu după măiestria execuţiei, ci după costul lor.

În locuinţa ei nu găseşti stăpân sau stăpână, nici copii, nici slugi bătrâne şi devotate.

Parcă trăieşte tot pe drum, într-o gară, gata oricând de plecare. N-are prieteni, nici printre bărbaţi, nici printre femei, ci numai o mulţime de cunoştinţe.

Viaţa unei femei frumoase dintr-o astfel de lume, sau din „împărăţia cârpelor”, cum o botezase

Raiski, se aseamănă cu un caleidoscop cu desene mărunte şi pestriţe în veşnică mişcare: vizite în cercul cunoştinţelor, spectacole, plimbări, dejunuri şi mese neruşinat de bogate, prelungindu-se până dimineaţa; nopţi, care ţin până la prânz. Ea nu are decât o singură grijă, ca viaţa aceasta pestriţă să nu se oprească.

O zi goală, fără program, o seară fără forfota obişnuită, fără plimbări, teatre, întâlniri, e înfricoşătoare pentru că s-ar putea trezi gândirea cu întrebări sâcâitoare, ba chiar şi simţămintele, conştiinţa, s-ar putea ivi spectrul viitorului…

Îşi scutură cu teamă gândurile, cu care nu este obişnuită, alungă întrebările şi se simte iar uşurată. De altfel, prin astfel de clipe trec rar şi foarte puţine dintre ele. Îndeobşte, gândirea unei astfel de femei e neutilizată, inimă n-are, iar cultura ei e inexistentă.

Cumpărarea unor briliante, bineînţeles plătite de alţii (singurul lucru firesc din viaţa sa), şi a unor toalete peste nevoile sale normale, care-i îmbogăţeşte pe furnizori – iată culmea vanităţii ei.

Dorinţa sa cea mai mare e să voiajeze: să se dea drept contesă la Paris, să locuiască într-un *palazzo* în Italia, să strălucească de bijuterii şi de frumuseţe, cucerind în trecere ba pe unul, ba pe altul, după rang, situaţie şi avere.

Bărbatul ideal pentru ea este, înainte de toate, *l'homme généreux, libéral*[43], care zvârle aurul „cu dărnicie" şi mai e şi *comte, prince*[44] ş.a.m.d. Are un fel propriu, al ei, de a înţelege inteligenţa, cinstea, moravurile.

Bărbatul este urât numai dacă e econom, cumpătat şi ordonat; un zgârcit e pentru ea o bestie.

Raiski se învârti în lumea feciorilor de bani gata din Petersburg ca tânăr ofiţer, apoi ca tânăr funcţionar de stat, plătind un mare tribut pentru plăcerea de a se închina acestui fel de frumuseţe, şi când se retrase, duse cu sine o adâncă tristeţe,

care-l stăpâni multă vreme, precum şi o foarte mare experienţă, de care s-ar fi putut lipsi.

Se străduia zadarnic să rămână ofiţer; gândul i se întorcea mereu ba la Volga, cu malurile ei, cu parcul umbros şi crângul cu râpa lui, ba la faţa pierdută şi ochii visători ai lui Vasiukov şi la sunetele de vioară.

Visa să apară pe întinsa arenă a artei – la Academie sau la Conservator; îi plăcea să se vadă în imaginaţie muncind pe tărâmul artei.

În închipuirea sa apărea un atelier plin de praf şi umbră, cu lumină difuză, bucăţi de marmură, tablouri neterminate, un model viu – iar pe sine se vedea îmbrăcat într-o bluză elegantă, cu plete, contemplându-şi încântat şi fericit opera: un cap omenesc, care se năştea sub penelul său.

Nu e încă însufleţit, ochii sunt încă stinşi, fără lumină, dar el, Raiski, pune două puncte magice, trage câteva linii energice – şi capul prinde dintr-odată viaţă, vorbeşte, are o privire luminoasă şi e cuprins deodată de gândire, sentiment, frumuseţe…

În atelier pătrund umil vizitatorii, şuşotesc ceva între ei…

În sfârşit, iată şi expoziţia. El încearcă să se uite dintr-un ungher la tabloul lui, dar nu-l poate vedea, fiindcă în faţa acestuia e adunată o mare mulţime de oameni. Unii îi rostesc numele; cineva îl trădează, îi spune pe nume, şi mulţimea îşi întoarce privirile spre el.

Raiski se intimidează şi se trezeşte din visare.

A cerut să i se dea o funcţie civilă şi a fost numit la biroul condus de Aianov. Dar cititorul îşi aminteşte că nici aici nu i-a mers mai bine, sau că a părăsit slujba şi s-a înscris la Academia de arte frumoase.

A intrat timid în sala de cursuri, cu privirea cercetătoare şi i-a văzut pe toţi desenând tăcuţi nişte busturi, care se aflau în faţa lor. A început şi

el să deseneze, dar peste două ore s-a dus acasă, unde a încercat să-şi continue desenul.

Acasă, însă, ba fuma o ţigară, ba se tolănea pe canapea, citea sau se lăsa furat de vise, ba se simţea deodată obsedat de vreo melodie; atunci se aşeza la pian şi uita de tot ceea ce-l înconjura.

Peste vreo trei săptămâni s-a trezit din nou pe la Academie şi i-a găsit pe toţi desenând tăcuţi aceleaşi busturi.

Acolo a făcut cunoştinţă cu câţiva colegi, pe care i-a invitat la el şi le-a arătat lucrările sale.

— Ai talent! Unde ai studiat? l-au întrebat aceştia. Numai că vezi… mâna asta e cam lungă… şi nici spinarea nu e făcută cum trebuie… desenul nu-i corect.

Raiski a fost invitat de colegii lui la o petrecere, unde i-a auzit vorbind numai de colorit, busturi, mâini, picioare, despre „adevărul" în artă, despre Academie, despre perspectiva de a pleca la Dusseldorf, Paris, Roma. Îşi socoteau anii de practică, de ucenicie sau, după cum spunea Raiski, de „mucenicie" – la şapte sau opt. Înspăimântătoare cifre! Şi toţi erau maturi!

A lipsit de la Academie vreo şase luni, şi când s-a dus din nou, i-a găsit pe colegii lui desenând… aceleaşi busturi.

A intrat într-altă clasă; şi acolo i-a găsit pe studenţi desenând, tăcuţi, după natură, torsul unui bărbat.

Când a venit iar peste o lună, studenţii desenau acelaşi lucru, tot atât de tăcuţi şi cu aceeaşi concentrare şi atenţie.

Se duse şi la profesor, unde văzu aievea atelierul din închipuirea lui: o sală plină de praf, lumină difuză, tablouri, măşti, mâini, picioare, un model viu… aşa cum visase el.

Numai că pictorul nu avea plete şi era îmbrăcat cu un halat murdar, nu cu o bluză elegantă, iar faţa lui nu era plină de încântare, ci de o frământare chinuitoare, de grijă şi oboseală. Pe gânduri, cu o

privire chinuită, se uita la tabloul său, ba apropiindu-se, ba îndepărtându-se de el…

Dar iată-l că amuţeşte pe neaşteptate, prăbuşindu-se parcă într-un adânc, apoi încremeneşte – numai ochii îi ard şi, deodată, mâna lui, cuprinsă parcă de turbare, începe să şteargă, acoperă cu vopsea tot ceea ce a făcut înainte: grăbită, trage o linie nouă, abia prinsă, chinuită, de parcă s-ar teme să n-o uite…

Raiski plecă intimidat acasă, întinse o pânză pe o ramă şi începu să deseneze cu creta. Trei zile desenă, şterse, iarăşi desenă, apoi, lăsând deoparte busturile şi desenele, luă penelul.

Schimbă trei pânze. Pe a patra zugrăvi, în sfârşit, tabloul la care se gândise atât, capul lui Hector şi chipul Andromacăi, cu copilul. Mâinile, însă, nu le făcu: „Sunt ceva secundar!” îşi spuse el, iar veşmintele le pictă fără să se gândească mult, la întâmplare, după câte-şi mai amintea din Homer; alte surse de documentare nu avea, şi-apoi unde să le caute? Şi dacă le-ar, căuta, le-ar găsi el atât de repede pe cât dorea?

O jumătate de an lucră la tablou, chipul lui Hector şi al Andromacăi absorbindu-i toată puterea creatoare, fără să dea nici cea mai mică importanţă celorlalte amănunte. „La astea mă voi gândi cândva, mai târziu!”

Pe copil îl pictă de mântuială, numai fiindcă fără el nu ar fi fost veridică scena despărţirii.

Se gândi mai întâi să arate tabloul colegilor săi, dar aceştia nu ajunseseră încă să picteze în culori – desenau mereu busturi, deşi le crescuse barbă şi mustăţi.

Atunci îşi aminti de profesorul său – îl ştia modest şi binevoitor – probabil c-o să-i aprecieze munca după merit. Cu inima cât un purice duse tabloul la el şi-l lăsă pe coridor.

Profesorul îi spuse să i-l arate şi începu să-l examineze.

— Ce e cu plăcinta asta? zise dânsul, când dădu întâi cu ochii de tablou, dar după ce-i mai aruncă în treacăt o privire, îl luă grăbit, îl puse pe şevalet, şi, încruntându-se, îşi pironi ochii iscoditori asupra lui.

— Dumneata l-ai făcut? îl întrebă profesorul, arătând spre capul lui Hector.

— Da, eu.

— Şi pe ea, tot dumneata? zise el iar, arătând-o pe Andromaca.

— Tot eu.

— Dar pe ăsta? mai iscodi profesorul, de data aceasta arătând copilul.

— Tot eu.

— Nu se poate! La tablou au lucrat doi inşi, răspunse, sacadat, maestrul şi, deschizând uşa spre o altă sală, strigă: Ivan Ivanovici!

Când intră Ivan Ivanovici – un pictor oarecare, îi spuse:

— Uită-te la tabloul ăsta!

Şi-i arătă mai întâi chipul lui Hector, apoi pe-al Andromacăi şi pe acela al copilului. În timp ce Ivan Ivanovici se uita la tablou, atent şi tăcut, Raiski aştepta tremurând.

— Ei, ce vezi? întrebă profesorul.

— Ce să văd? răspunse pictorul. Tabloul nu e făcut de un elev de-al nostru. Dar cine să fi adăugat capul la toată mâzgăleala asta?… Capul! Da… hm… însă urechea nu e la locul ei! Cine l-o fi pictat?

Profesorul îl întrebă pe Raiski unde învăţase să picteze, îi spuse că are talent, dar când află că acesta nu fusese decât de vreo zece ori pe la Academie şi nu făcuse exerciţii, desenând după busturi, revărsă asupra lui un adevărat torent de injurii.

— Vezi? Nicio linie nu-i trasă ca lumea! Piciorul ăsta e prea scurt! Umărul Andromacăi nu-i la locul lui! Dacă Hector s-ar ridica în picioare, ea

i-ar veni până la brâu! Vezi muşchii ăştia? Ia uită-te…

Şi profesorul îşi dezveli piciorul, arătându-şi întâi genunchiul, apoi mâna.

— Nu ştii să desenezi, încheie el. Ai nevoie de vreo trei ani ca să înveţi să desenezi. după busturi – să înveţi anatomia… Dar capul lui Hector, ochii!… Spune drept, dumneata l-ai făcut?

— Eu, repetă Raiski.

Profesorul dădu din umeri.

Ivan Ivanovici zise şi el:

— Hm! Se vede că ai talent! Studiază, cu vremea…

„Studiază! Cu vremea! Nu aud decât asta!" îşi zicea Raiski. El voia să picteze fără să studieze, şi imediat.

Când se întoarse acasă, trist, găsi două scrisori. Bunica îl dojenea că părăsise cariera militară, iar tutorele îl sfătuia să-şi ia o slujbă la senat şi-i trimitea, ca să-i netezească drumul, şi nişte scrisori de recomandare.

Raiski, însă, nu trecu nici pe la senat, nici pe la Academie, să deseneze după busturi; în schimb, citi mult, scrise câteva poezii, proză, dansă, făcu vizite, se duse la teatru şi la „Armide", compuse trei valsuri şi desenă câteva portrete de femei. După lăsatul-secului, pe care o petrecu într-un vârtej nebun, se dezmetici, îşi aminti de cariera lui de artist şi se năpusti la Academie, unde-i găsi pe studenţi desenând tăcuţi, adânciţi în lucru, aceleaşi busturi, iar în cealaltă sală – aceleaşi torsuri.

XIV

După cum se înţeleseseră, Belovodova şi Raiski se întâlniră într-o seară din nou în biroul ei. Ea era îmbrăcată să se ducă la un spectacol şi-l aştepta pe Nikolai Vasilievici, care-i promisese să vină după dejun s-o ia, dar nu venise încă, deşi ceasul era şapte şi jumătate.

— Mă tot gândesc, verişoară, la discuţia noastră. Dar dumneata? o întrebă el.

— Te rog să mă ierţi, *mon cousin*... dar nu m-am gândit la ea. Despre ce vorbeam?… Ah, da! îşi aminti dânsa deodată. Parcă m-ai întrebat ceva…

— Iar dumneata mi-ai promis ceva.

— Ce anume?

— Să-mi povesteşti… o „prostie", o întâmplare copilărească, şi după aceea, despre iubirea dumitale conjugală…

— Toate astea, *mon cousin,* sunt lucruri atât de simple, încât cred că n-o să am ce spune. Întreab-o pe orice femeie măritată… de pildă, pe Catherine…

— Nu, *ma cousine,* numai pe Chaterine nu. Ea atât ştie: toalete – vizite, vizite – toalete…

— Ce să-ţi spun? Cu ce să încep!… Paul m-a cerut în căsătorie prin intermediul prinţesei; aceasta a transmis cererea mamei, iar *maman,* la rândul ei – mătuşilor. Apoi au fost chemate celelalte rude, ca să se sfătuiască şi cu ele; şi după aceea l-au înştiinţat pe *papà*... S-a procedat ca de obicei.

— Tatăl dumitale a aflat cel din urmă! râse Raiski, vesel. Dar dumneata când ai aflat?

— Bineînţeles că în aceeaşi seară! Ce întrebare ciudată! Doar nu cumva crezi că m-au silit?…

— Nu, *ma cousine,* nu ai început bine. Te rog să începi prin a-mi spune ce fel de educaţie ai primit. Cum şi unde ţi-ai făcut educaţia? Dar mai întâi povesteşte-mi „prostia" aceea…

— Am fost educată acasă, doar ştii… *Maman* nu glumea niciodată, aproape nu râdea niciodată, era serioasă, severă şi tare zgârcită cu mângâierile. Nimeni din cei ai casei nu-i ieşea din cuvânt. Dădacele, fetele din casă şi guvernantele îi îndeplineau poruncile fără să crâcnească, iar *papa,* la fel. Deşi *maman* nu intra în camera copiilor, era o ordine, de parcă ar fi locuit acolo. Îmi amintesc că la vârsta de vreo şapte ani se ocupa de mine o nemţoaică, anume Margareta. Ea mă pieptăna, mă îmbrăca, apoi o trezeau pe *miss* Dreadson, cu care mă duceam la *maman.* Aceasta, înainte de a ne răspunde la bună dimineaţa, se uita cu atenţie la mine, mă sucea şi mă răsucea de vreo trei ori, să vadă dacă era totul în ordine – nu uita nici chiar picioarele – apoi mă punea să fac reverenţa şi numai după aceea mă săruta pe frunte şi-mi dădea drumul. După micul dejun mă duceau la plimbare – când era timp urât, cu caleaşca…

— Bine, dar ce zburdălnicii, ce ştrengării făceai?…

— Nu făceam niciodată ştrengării. *Miss* Dreadson mergea lângă mine şi nu mă lăsa să mă îndepărtez mai mult de trei paşi de ea. Într-o zi, un băieţel a aruncat o minge drept la picioarele mele şi eu am luat-o şi m-am dus să i-o dau. *Miss* i-a povestit întâmplarea asta mamei şi trei zile n-am avut voie să ies la plimbare. De alte întâmplări nu-mi prea mai amintesc. Îmi aduc aminte că venea şi profesorul de dans, care mă învăţa: *Chassé en avant, chassé à gauche, tenez-vous droite, pas de grimaces!*[45]... că după-amiază aveam voie să mă

joc o oră cu mingea în sala cea mare, că mi se îngăduia să sar şi coarda, însă, încetişor, ca să nu sparg vreo oglindă şi să nu tropăi prea tare. Fiindcă *maman* nu putea suferi să mă vadă cu obrajii şi urechile roşii, nu mi se dădea voie să alerg prea mult. Se mai spunea că eu… ea râse, că scoteam limba când desenam sau scriam, ba chiar când dansam, din care pricină auzeam foarte des zicându-mi-se: *„pas de grimaces”*.

— *Chassé en avant, chassé à gauche* şi *pas de grimaces!* Da, da, e o metodă bună pentru educaţia unui copil! E cam acelaşi lucru cu muştruluiala din armată. Şi după aceea?

— După aceea a fost angajată o franţuzoaică, *madame* Cléry, dar… nu ştiu din ce cauză au concediat-o foarte repede. Îmi aduc aminte că *papà* îi lua apărarea, dar *maman* nici nu voia să audă…

— Hm, da! Acum îmi dau seama că n-ai avut copilărie! Abia acum înţeleg unele lucruri… Dar de studiat, ce-ai studiat? o iscodi el.

— Bineînţeles: *histoire, géographie, calligraphie, l’orthographie* apoi limba rusă…

Sofia Nikolaevna şovăi o clipă.

— Aşa! Cred că ne apropiem de catastrofă! Eroul este fără-ndoială profesorul de limba rusă, zise Raiski. Ei sunt *jeunes premiers*[46]…

— Da… ai ghicit! răspunse Belovodova, râzând. Toate lecţiile mi le făceam la fel de prost, fără deosebire. La istorie, nu ştiam ca lumea decât despre anul 1812, fiindcă *mon oncle, prince Serge*[47], care era în armată pe vremea aceea, luase parte la războiu şi ne povestea adesea de el. Îmi mai aminteam de existenţa unei împărătese Ecaterina a II-a, de revoluţia din pricina căreia fugise din Franţa *monsieur de* Querney… Apoi… nişte războaie ale grecilor şi romanilor, ceva despre Frédéric cel Mare – toate amestecându-mi-se în minte într-o adevărată harababură. În schimb, la

limba rusă, pe care mi-o preda *monsieur* Elnin, învăţam aproape tot ceea ce mi se dădea de învăţat.

— Până aici e totul în ordine. Cu ce te mai ocupai?

— Făceam lectură. El citea foarte frumos, aducea cărţi…

— Ce fel de cărţi?

— Nu-mi mai amintesc…

— Mai departe, verişoară?

— Mai departe, când am împlinit şaisprezece ani, mi s-au pus la dispoziţie câteva camere separate, unde *ma tante,* Anna Vasilievna, a venit să locuiască împreună cu mine, fiindcă *miss* Dreadson plecase în Anglia. Mă ocupam cu muzica şi îmi lăsaseră profesorul de franceză şi pe cel de limba rusă, fiindcă pe atunci începuse să se spună în lumea bună că trebuie să ştii ruseşte aproape tot atât de bine ca şi franţuzeşte…

— *Monsieur* Elnin era foarte… foarte… drăguţ, simpatic şi… *comme il faut?…* o întrerupse Raiski.

— *Oui, il était tout à fait bien*[48], răspunse Belovodova, înroşindu-se puţin. Mă obişnuisem cu el… şi, când nu venea la lecţie, mi-era necaz. Odată s-a îmbolnăvit şi a lipsit vreo trei săptămâni…

— Ai fost disperată? o întrebă Raiski. Plângeai, nu dormeai nopţile, te rugai pentru sănătatea lui? Da? Îţi era…

— Îmi era milă de el şi l-am rugat pe *papà* să trimită pe cineva la dânsul să se intereseze de starea lui…

— Nu mai spune! Şi *papà?…*

— *Papà* s-a dus chiar el să-l vadă. L-a găsit în convalescenţă şi l-a invitat la noi la masă. Mai întâi, *maman* s-a supărat, ba i-a făcut şi o scenă lui *papà,* dar Elnin era atât de manierat şi de modest, încât chiar şi dânsa l-a invitat mai târziu să vină la *soirées musicales et dansantes*[49] care aveau loc la noi. Era bine crescut şi cânta la vioară…

— Şi ce s-a mai întâmplat? întrebă Raiski, nerăbdător.

— Când a venit prima dată la noi, cu *papà,* după boală, era palid, tăcut şi avea nişte ochi languroşi, nu ştiu cum… Mi-era atât de milă de el, încât l-am întrebat în timpul mesei ce boală avusese. El m-a privit cu recunoştinţă, aproape cu duioşie… Dar *maman* m-a luat după masă la o parte şi m-a certat, spunându-mi că era ceva nemaipomenit ca o domnişoară să se intereseze de sănătatea unui tânăr străin, unde mai pui – şi a unui profesor, şi „Dumnezeu ştie cine-o mai fi!" a adăugat ea. Mi-a fost tare ruşine; m-am dus în camera mea şi-am plâns multă vreme, iar după aceea nu l-am mai întrebat niciodată nimic…

— Grozav! observă ironic Raiski, abia ai apucat să coborî cu un picior din Olimp în mijlocul oamenilor, că ai şi păţit-o!

— Nu mă întrerupe! O să pierd firul! ripostă ea. Elnin a continuat să facă lectură cu mine; mă punea să scriu şi compoziţii, dar *maman* pretindea să le fac mai mult în limba franceză.

— Şi Elnin continua să citească?

— Da! Citea şi mă acompania la vioară! Era un om straniu; uneori se adâncea în gânduri şi nu scotea o vorbă câte o jumătate de oră, iar când îl strigam pe nume, tresărea şi mă aţintea cu o privire tare ciudată, cum faci şi dumneata câteodată, sau se aşeza atât de aproape de mine, că mă speria. Dar eu nu mă… supăram pe el… Mă învăţasem cu ciudăţeniile astea. Odată şi-a pus mâna pe mâna mea şi… m-am simţit foarte jenată. Dar el nu-şi dădea seama de ceea ce făcea, şi eu nu mi-am retras mâna. Ba… când a lipsit odată de la ora de muzică, a doua zi l-am întâmpinat foarte rece…

— Bravo! Şi cum, strămoşii n-au spus nimic?

— Râzi, *mon cousin!* E într-adevăr de râs…

— Nu râd, verişoară, ci mă bucur. Nu-i aşa că atunci ai simţit că trăieşti, că eşti fericită, veselă – nu ca mai târziu, ca acum?…

— E drept că-mi făcea plăcere – ca unei fetiţe proaste ce eram – să-l văd cum se fâstâceşte deodată şi se teme să mă privească, alte dăţi, dimpotrivă, uitându-se îndelung la mine – şi uneori făcându-se palid la faţă. Tot ce se poate să fi cochetat chiar un pic cu el, aşa, copilăreşte, de plictiseală… La noi în casă, câteodată… ne plictiseam îngrozitor! Se pare că el era foarte bun şi nefericit şi nu avea nicio rudă. Recunosc că mă interesam mult de el şi mă simţeam bine cu dânsul. În schimb, cât de scump am plătit pentru prostia asta!…

— Mai repede! Mai repede, exclamă Raiski, aştept drama!

— De ziua numelui meu aveam musafiri – începusem să ies în lume… Învăţasem să cânt sonata lui Beethoven, care pe el îl entuziasma, şi-ţi place şi dumitale…

— Acum înţeleg de unde vine desăvârşirea cu care o interpretezi… Continuă, verişoară, e interesant!

— Toţi ştiau pe atunci că-mi place muzica şi se spunea că voi ajunge o mare artistă. *Maman* a vrut la început să-l angajeze pe Hänselt, dar când a auzit părerile acestea despre talentul meu, s-a răzgândit.

— Înţelepciunea strămoşilor glăsuieşte că nu e onorabil să fii artistă! râse Raiski.

— Aşteptam seara aceea cu nerăbdare, continuă Sofia, fiindcă Elnin nu ştia că învăţasem sonata pentru…

Belovodova tăcu, stânjenită.

— Înţeleg! interveni Raiski.

— Musafirii se adunaseră de mult; unii cântau la pian, alţii din gură, dar el nu apărea. *Maman* m-a întrebat de vreo două ori, ce-i cu mine – cânt sau nu sonata? dar eu m-am eschivat cât am putut. În cele din urmă, ea mi-a cerut pur şi simplu s-o cânt. *J'avais le coeur gros*[50], dar m-am aşezat la pian. Cred că eram foarte palidă. Însă, abia executasem

introducerea, că l-am zărit în oglindă – stătea în spatele meu… Mai târziu mi s-a spus că mă aprinsesem la faţă, dar eu nu cred, adăugă ea, ruşinată. Eram doar bucuroasă, fiindcă el înţelegea muzica…

— Vorbeşte dumneata, verişoară, nu-i lăsa pe strămoşi să vorbească.

— Cântam, cântam…

— Cu însufleţire, cu foc, cu pasiune… completă el.

— Cred că da, pentru că toţi m-au ascultat în tăcere, fără să exclame vreun compliment banal ca: „*charmant, bravo*”[51], iar când am terminat, m-au înconjurat cu strigăte de entuziasm… Eu, însă, nu-i luam în seamă, nu le auzeam laudele – de îndată ce-am sfârşit, m-am întors spre el… Elnin mi-a întins mâna, iar eu…

Sofia tăcu iar, stânjenită…

— Te-ai avântat spre dânsul…

— Ei, m-am avântat! Nu, i-am întins şi eu mâna, şi el… mi-a strâns-o! Mi se pare că am roşit amândoi…

— Numai atât?

— Mi-am venit repede-n fire şi am început să răspund la felicitări şi la complimente, dar când am vrut să mă apropii de *maman* şi m-am uitai la ea… m-a cuprins teama. Atunci m-am dus la mătuşile mele, dar amândouă mi-au spus ceva nedesluşit şi s-au îndepărtat. Elnin mă urmărea din colţul său cu nişte priviri atât de ciudate, că am trecut într-altă cameră. *Maman* s-a retras în odaia ei, după plecarea musafirilor, fără să-şi ia rămas bun de la mine; când m-am despărţit de mătuşi, Nadejda Vasilievna a clătinat din cap, iar în ochii Annei Vasilievna au apărut lacrimi…

— Există fel şi fel de scrânteli, zise Raiski. Ăstora li s-a scrântit mintea în goană după maniere alese. Şi-a doua zi?

— În dimineaţa următoare, continuă Sofia, oftând, am aşteptat mult timp până să fiu chemată

la *maman.* În sfârşit, a venit *ma tante,* Nadejda Vasilievna, şi mi-a spus pe un ton rece că mă aşteaptă mama. Inima îmi bătea atât de tare, încât în primele clipe nici n-am observat ce se întâmplase şi cine se mai afla în odaia mamei. Era întuneric, perdelele şi storurile trase, şi *maman* părea obosită. Lângă ea şedeau: mătuşa, *mon oncle, prince Serge* şi *papa*…

— Întregul areopag[52] – portretele lor sunt aici!

— *Papà* se încălzea lângă cămin. M-am uitat la el, crezând c-o să-mi arunce o privire mângâietoare – m-ar fi încurajat, dar dânsul se străduia să nu mă privească; sărmanul, se temea de *maman,* însă eu vedeam că mă compătimea. Îşi tot muşca buzele – şi le muşcă totdeauna când e agitat, ştii şi dumneata.

— Şi ei ce-au făcut?

— „Permite-mi să te întreb, cine şi ce eşti?" m-a întrebat *maman* încet. „Fiica dumitale", am îngăimat eu. „Nu se vede! Cum te porţi?" Am tăcut. Nu ştiam ce să-i răspund…

— Dumnezeule! Nu ştiai ce să-i răspunzi! exclamă Raiski.

— „Ce fel de teatru ai jucat ieri? Comedie, dramă? A cui operă a fost? A dumitale sau a profesorului ăla… Elnin?" „N-am jucat, *maman,* niciun fel de teatru, am făcut asta fără să vreau…" abia am putut eu să îngân, de copleşită ce eram. „Atunci cu atât mai rău! a zis ea, *il y a donc du sentiment là dedans?*[53] Auzi ce spune fiica dumitale? s-a întors dânsa spre *papà.* Ce zici de o mărturisire ca asta?"… Tata, sărmanul, stătea cu ochii pironiţi în pământ – era mai tulburat şi mai de compătimit decât mine; ştiam că dintre toţi el nu se supărase, dar mie îmi venea în clipa aceea să mor de ruşine… „Ştii cine e profesorul dumitale? m-a întrebat *maman.* Uite, prinţul Serge a aflat tot: e fiul unui oarecare doftor, aleargă toată ziua să dea lecţii, compune şi scrie pentru negustorii ruşi, pe bani, scrisori în limba franceză pentru

străinătate – din asta trăieşte…” „Ce ruşine!” a exclamat *ma tante.* Mai mult n-am mai auzit fiindcă am leşinat. Când mi-am venit în fire, lângă mine se aflau cele două mătuşi şi *papà,* ţinând în mână o sticlă cu spirt. *Maman* plecase. N-am mai văzut-o două săptămâni. Când ne-am întâlnit mai târziu, am plâns şi i-am cerut iertare. Ea mi-a povestit că scena aceea o surprinsese atât de mult, încât era cât p-aci să se îmbolnăvească; mi-a mai spus că o observase şi verişoara mea, Neliubova, care povestise totul Mihilovilor, iar aceştia o învinuiseră pe *maman* de lipsă de atenţie şi-o mustraseră că primise în casă cine ştie pe cine. „Iată la ce m-ai expus!” a încheiat ea. La rândul meu, am rugat-o să mă ierte şi să uite prostia săvârşită, dându-i cuvântul de onoare că pe viitor o să mă port cuviincios.

Raiski râse cu hohote.

— Eu credeam că-i vorba de cine ştie ce dramă! exclamă el, şi dumneata îmi povesteşti păţania unei fetiţe de şase ani! Sper, verişoară, că atunci când vei avea o fată, o să te comporţi altfel…

— Cum, adică?! S-o dau după un profesor? întrebă ea. Sunt convinsă că nici dumneata nu crezi serios într-o astfel de eventualitate!

— De ce nu, dacă ar fi vorba de un om cinstit şi bine crescut?…

— Nimeni nu ştia dacă Elnin era un om cinstit. Dimpotrivă, *ma tante* şi *maman* spuneau că avusese intenţii rele, că voise să-mi sucească mintea… din egoism, deoarece intenţii serioase nu ar fi îndrăznit să aibă…

— Nu se poate! o contrazise Raiski, cu înflăcărare. Ai fost înşelată. Când filfizonii, verişorii dumitale, *prince* Pierre şi *comte* Serge pornesc să sucească mintea cuiva, ei nu roşesc şi nu pălesc – iată cine are intenţii rele! Elnin, însă, n-a avut niciun fel de intenţii, ci, văd după cele ce mi-ai povestit, că te-a iubit sincer. Iar ăştia, continuă Raiski, făcând un semn spre portretele de

la spatele lor, fără să se întoarcă, ăştia se căsătoresc cu una ca dumneata *par convenance*[54] iar după aceea o schimbă cu o dansatoare…

— *Mon cousin!* zise ea pe un ton serios, aproape speriată.

— Da, verişoară, asta o ştii şi dumneata…

— Ce trebuie să fac? Să fi spus mamei că mă mărit cu *monsieur* Elnin…

— Da. Să fi leşinat, nu din cauzele cunoscute, ci de încordarea îndrăznelii de a dispune de inima dumitale, apoi să fi părăsit casa şi să te fi măritat cu el. „Compune, scrie scrisori, dă lecţii, primeşte bani, din asta trăieşte!" Vai, ce ruşine! Dar ei ce făceau? urmă el, arătând din nou tablourile strămoşilor. Ei primeau bani fără să compună ceva şi cheltuiau toată viaţa ceea ce nu le aparţinea! Ce onoare!… Şi ce s-a întâmplat cu Elnin?

— Nu ştiu, răspunse ea, nepăsătoare. Nu l-am mai primit în casă şi de atunci nu l-am mai văzut niciodată.

— Şi dumneata n-ai spus nimic?

— Nimic…

— Ţi-a ieşit în cale adevărata viaţă, fericirea, şi dumneata i-ai dat cu piciorul! De ce? Spune, de ce?

— Dar, *mon cousin,* doar ştii că am fost căsătorită! Că am avut o astfel de viaţă…

— Cu el? întrebă Raiski, uitându-se la tabloul fostului ei soţ.

— Da, cu el! răspunse Sofia, privindu-l şi ea cu duioşie.

— Cum s-au petrecut lucrurile când te-ai măritat?

— Foarte simplu. El se întorsese de curând din străinătate şi ne vizita; ne povestea despre Paris, ne vorbea de regină, de prinţese, lua câteodată masa la noi… şi m-a cerut în căsătorie prin intermediul prinţesei.

— Şi după ce ţi-ai dat consimţământul şi aţi rămas prima seară singuri… el ce-a făcut?…

— Nimic! răspunse dânsa, zâmbind mirată.

— Dar… ţi-a spus de ce ţi-a cerut mâna, ce l-a atras spre dumneata., că nimeni nu era mai frumoasă, mai strălucitoare…

— Şi „că ar vorbi mereu de mine, dacă nu i-ar fi teamă că devine sentimental…” adăugă ea.

— Pe urmă?

— Pe urmă s-a aşezat la masa de joc, iar eu m-am dus să mă gătesc. În seara aceea a stat în loja noastră, şi a doua zi s-a anunţat logodna.

— Într-adevăr, lucrurile s-au petrecut foarte simplu! zise Raiski. Dar după nuntă ce s-a mai întâmplat?…

— Am plecat în străinătate.

— Ah! În sfârşit, departe de lume şi de neamuri, undeva, în Italia, în Elveţia, pe Rin, în vreun colţişor retras, unde inima s-a simţit în voia ei…

— Nu, nu, *mon cousin,* ne-am dus la Paris. Soţul meu avea o misiune şi m-a prezentat la curte.

— Doamne, Dumnezeule, asta mai lipsea! exclamă Raiski.

— Mă simţeam foarte fericită, spuse Belovodova, iar după zâmbetul şi privirile ei se vedea că se gândea cu plăcere la trecut. Da, *mon cousin,* când m-am dus prima oară la bal, la palatul Tuileries, şi am intrat în cercul regelui, al reginei şi al prinţilor…

— Toţi au rămas înmărmuriţi, o întrerupse el.

Sofia încuviinţă din cap, apoi oftă, parcă regretând că trecutul acela minunat nu se va mai întoarce niciodată.

— Am dat recepţii la Paris, apoi am plecat la băi. Acolo, soţul meu dădea serate şi baluri, despre care s-a scris şi în ziare.

— Şi ai fost fericită?

— Da, răspunse ea, am fost fericită. Niciodată nu l-am văzut pe Paul nemulţumit, n-am auzit…

— …Vreun cuvânt duios, pasionat, nu l-ai văzut cuprins vreo clipă de înflăcărare?

Ea rămase puţin pe gânduri, apoi clătină negativ din cap.

— Nu l-am auzit refuzându-mi vreo dorinţă şi nici măcar vreun capriciu, adăugă dânsa.

— Oare ai avut vreodată capricii?

— Cu o jumătate de an înainte de a pleca la Viena, soţul meu dăduse ordin să ni se pregătească un apartament la hotel; dar când am sosit acolo şi l-am văzut, nu mi-a plăcut şi…

— …El a închiriat un altul! Ce soţ atent!

— Era, într-adevăr, plin de atenţie, *d'égard*[55], spuse ea. Vorbea cu atâta respect!…

— Te cred, eşti doar din neamul Pahotînilor! Ce, e glumă?

— Da, am fost fericită, zise ea cu hotărâre, şi niciodată nu voi mai fi atât de fericită!

— Slavă Domnului! Amin! încheie Raiski. Şi canarul e fericit în colivie, ba mai şi cântă. Dar e o fericire de canar, nu una omenească… Nu, nu, verişoară, eşti victima unei tociri fine şi absolut sistematice a libertăţii spiritului, a gândirii şi a inimii! Eşti o prizonieră minunată în seraiul societăţii şi hibernezi în propria-ţi ignoranţă.

— N-aş schimba ignoranţa mea cu cunoaşterea dumitale periculoasă…

— Da, o întrerupse el, întocmai ca şi canarul, care, după ce a stat multă vreme-n colivie, când i se deschide uşa, nu-şi ia zborul, ci se ascunde, înfricoşat, într-un colţ. Tot ca el faci şi dumneata. Trezeşte-te, verişoară, din somn! Părăseşte-le pe Catherine, pe *madame* Basile, lasă-te de vizite şi încearcă să cunoşti o altă viaţă, pentru ca atunci când inima dumitale va striga după libertate, să nu-ţi pese de ceea ce va spune verişoara…

— Dar de ceea ce-mi va spune *mon cousin* să-mi pese?

— Da! Atunci să-ţi aminteşti de verişorul Raiski şi să păşeşti cu îndrăzneală în lumea pasiunilor, în lumea aceea necunoscută de dumneata până acum…

— De ce neapărat în lumea pasiunilor? ripostă ea. Parcă acolo găseşti fericirea?…

— De ce există furtunile în natură?… Pasiunea e furtuna vieţii… Ah, de m-ar cuprinde şi pe mine furtuna asta! exclamă el cu înflăcărare, căzând pe gânduri.

— Vezi, *mon cousin*? În afară de dumneata, toate îmi poruncesc să fug de pasiuni: numai dumneata vrei să mă împingi spre ele, ca apoi să regret toată viaţa…

— Nu, pasiunea nu te va face să regreţi nimic! Ea va purifica doar aerul, va îndepărta miasmele, prejudecăţile, te va lăsa să simţi adevărata viaţă… N-o să te prăbuşeşti, eşti prea pură şi senină, nu poţi fi vicioasă. Pasiunea n-o să te pervertească, ci o să te-nalţe. Vei gusta din fructul cunoaşterii binelui şi al răului, te vei îmbăta de fericire, pe dumneata vor pune stăpânire gânduri care nu te vor mai părăsi toată viaţa şi nu se vor asemăna nici pe departe cu îngândurarea frumoasă şi somnolentă de acum. Vei simţi bătăile propriei dumitale inimi şi vei avea conştiinţa fericirii! Vei fi de o sută de ori mai frumoasă, vei fi gingaşă şi tristă, îţi vei da seama de toată profunzimea inimii dumitale şi întregul univers îţi va cădea la picioare, aşa ca mine, acum…

Şi, într-adevăr, se pregătea să se lase în genunchi în faţa ei, dar când o văzu speriată, se opri.

— Şi când te voi întâlni după aceea, poate obosită de frământări, dar bogată în fericire şi experienţă, o să-mi spui că n-ai trăit în zadar şi n-o să te mai aperi, zicând că nu cunoşti viaţa. Atunci o să te uiţi şi colo, în stradă, şi-o să te intereseze mujicii de pe moşia dumitale, o să vrei ca ei să aibă de mâncare, să-i înveţi carte, să-i lecuieşti…

Ea asculta, îngândurată. Pe faţa ei se perindau îndoieli, umbre, amintiri.

— Nu toţi bărbaţii sunt ca Belovodov, continuă el. Cel care o să te iubească n-o să se teamă să-şi

dea frâu liber inimii şi limbii, şi când vei auzi glasul inimii, după ce o să trăieşti într-un colţ retras, plin de linişte şi singurătate, undeva, într-un sat părăsit, lumea dumitale te va îngrozi, Parisul şi Viena vor păli în faţa acestui sat. Vei ajunge să spui: afară cu *prince Pierre, comte Serge,* cu mătuşile, cu perdelele şi draperiile acestea, afară cu portretele! Toate acestea nu fac decât să pună stavilă fericirii. N-o să le mai poţi suferi pe Daşa şi pe Paşa, pe portar, atunci orice vizită – toate şi totul îţi vor ajunge de nesuferit. Fără omul drag, care te va învăţa să trăieşti, situaţia dumitale te va sufoca, încăperile acestea ţi se vor părea strâmte şi plictisitoare. Când va veni aici să te vadă, te va cuprinde sfiiciunea, glasul lui te va face să tresari, te vei înroşi sau vei păli, şi când va pleca, inima dumitale va ţipa, voind parcă să pornească în goană după el… Şi o să aştepte chinuitorul mâine, poimâine… O să-ţi pierzi pofta de mâncare, somnul, şi-o să stai de veghe în fotoliul ăsta toată noaptea, trează, fără odihnă. Dar dacă o să-l vezi mâine, sau vei avea speranţa c-o să-l vezi, vei fi mai proaspătă decât floarea aceasta şi fericită, şi-l va cuprinde şi pe el fericirea, când îţi va prinde privirea strălucitoare – dar nu numai el, ci şi un străin, oricine te va vedea în lumina acestei frumuseţi…

— Ce s-o fi întâmplat?! Pesemne că *papà* n-o să mai vină! zise dânsa, uitându-se în jur. Ceea ce spui dumneata este cu neputinţă! adăugă ea, în şoaptă.

— De ce? întrebă Raiski, ţintuind-o cu privirea.

Lui i se aprinsese imaginaţia. Fără să vrea, punea persoana sa în locul eroului. Ba se uita la Sofia cu priviri îndrăzneţe, ba se vedea în genunchi dinaintea ei, ars de dor şi faţa îi era plină de extaz. Ea îl privi de vreo două ori apoi nu se mai uită la el, poate de teamă, sau poate că nu voia.

— De ce să fie cu neputinţă? întrebă el.

— N-ai spus că sunt un canar?

— Ei, da, dar când draperia va cădea, o să-ţi iei şi dumneata zborul din colivie; atunci n-o să le mai poţi suferi pe mătuşi, nici pe domnii aceştia decoloraţi, iar pe cel de colo (arătă cu degetul spre portretul fostului ei soţ), o să-l priveşti cu ură.

— O, *mon cousin!* îl opri ea, dojenitoare.

— Da, da, verişoară, o să socoţi pierdută orice clipă trăită aşa cum ai trăit şi cum trăieşti astăzi… Ţinuta aceasta plină de o măreaţă superioritate va dispare – vei umbla îngândurată şi vei uita să te mai găteşti cu rochii dintr-astea ţepene… Vei arunca, înciudată, brăţara de aur masiv, iar cruciuliţa de la gât nu-ţi va mai sta pe piept atât de liniştită şi de nemişcată. Şi mai târziu, după ce-ţi vei învinge strămoşii, mătuşile, şi vei trece Rubiconul, abia atunci va începe viaţa… iar zilele, nopţile şi orele se vor scurge în zbor pe lângă dumneata…

Se aşeză lângă ea, dar dânsa, adâncită în gânduri, nici nu băgă de seamă.

— Nici n-o să-ţi dai seama că trec, îi şopti el; vei trăi într-o neîntreruptă încântare, n-o să-ţi poţi lua gândurile de la el, n-o să-ţi poţi potoli inima, o să visezi mereu cu ochii deschişi – ceea ce nu ţi s-a mai întâmplat niciodată.

El îi prinse mâna şi ea tresări.

— Când vei rămâne singură acasă, câteodată te vor podidi lacrimile de fericire. În preajma dumitale va umbla cineva nevăzut, care te va privi… Şi dacă în astfel de clipe va apare el, vei ţipa de bucurie, vei sări de la locul dumitale şi… şi… te vei arunca în braţele lui…

În aceeaşi clipă se ridicară amândoi.

— Şi o să-i dai totul… totul… şopti el, ţinând-o de mână.

— *Assez, cousin, assez!*[56] zise ea, emoţionată şi nerăbdătoare, aproape cu ciudă retrăgându-şi mâna dintr-a lui.

— Şi-o să-ţi pară rău, continuă el în şoaptă, că n-o să ai ce să-i mai dai, ce să-i mai jertfeşti! Atunci o să ieşi în stradă, în plină noapte, singură… dacă…

— *Mon Dieu, mon Dieu!*[57] exclamă ea, privind spre uşă, ce tot vorbeşti?… Doar ştii că aşa ceva nu-i cu putinţă!

— Totul e cu putinţă, şopti el. O să îngenunchezi în faţa lui, o să-ţi lipeşti cu patimă buzele de mâna sa, plângând de fericire…

Ea se lăsă în fotoliu şi-şi dădu capul pe spate, oftând adânc.

— *Je vous demande une grâce, mon cousin!*[58] şopti ea.

— Cere, porunceşte! răspunse el, cu înflăcărare.

— *Laissez moi!*[59]

Atunci el se îndreptă spre uşă şi, înainte de a ieşi, se uită înapoi. Ea şedea nemişcată, pe faţă numai cu o umbră de nerăbdare să-l vadă plecat. Abia rămase singură, că-şi turnă dintr-o cană apă într-un pahar şi bău încet. Apoi porunci să nu se mai înhame caii la trăsură, se aşeză din nou în fotoliu şi, nemişcată, căzu din nou pe gânduri.

Peste câteva clipe se auziră paşi şi draperia de la uşă se dădu la o parte. Sofia tresări, aruncă o privire fugară în oglindă şi *se* ridică în picioare. Tatăl ei intră, însoţit de un oaspete – un domn de vârstă mijlocie, înalt, brunet, cu faţa îngândurată. După trăsături se vedea că nu e rus. Nikolai Vasilievici îl prezentă Sofiei.

— Contele Milari, *ma chère amie,* spuse el, *grand musicien et le plus aimable garçon du monde*[60]. De două săptămâni e aici. L-ai văzut la balul prinţesei. Iartă-mă, sufleţelul meu, am fost la conte şi nu m-a lăsat să plec la teatru.

— Nici eu nu sunt dispusă, *papà.* Chiar acum am poruncit să se deshame caii, îi răspunse ea.

Apoi îl rugă pe musafir să ia loc. Intre Sofia şi noul venit se înfiripă o conversaţie despre muzică,

iar Nikolai Vasilievici trecu în salon, muşcându-şi buzele.

XV

Raiski mergea spre casă, ameţit, abia observând pe unde călca, abia uitându-se la străzi, la oamenii care se perindau pe lângă el pe jos sau în trăsură. Nu o vedea decât pe Sofia, ca pe un tablou înrămat în catifea şi dantele, îmbrăcată în mătăsuri, împodobită cu briliante, dar nu pe Sofia de altădată, calmă şi străină de orice simţământ.

Izbutise să-i citească pe faţă primele semne timide ale vieţii, primele izbucniri de o clipă ale nerăbdării, alternând cu manifestări de nelinişte şi teamă – izbutise, în sfârşit, să-i provoace o oarecare emoţie, ba poate chiar şi setea inconştientă de dragoste.

Reuşise s-o facă să-şi pună întrebări, să-i sădească în conştiinţă îndoiala, ba poate chiar şi părerea de rău pentru timpul pierdut, într-un cuvânt, reuşise s-o tulbure. Acum visa posibilităţile patimii, drama, transformarea statuii în femeie.

Deocamdată era mândru chiar şi de această fărâmă de izbândă a pledoariei lui, datorită căreia se pare că strămoşii coborâseră în ochii ei de pe piedestalul lor.

Se gândea că doar două-trei seri o să mai ridice un colţişor al perdelei care împiedica vederea Sofiei, şi ea o să poată privi zorile îndepărtate şi senine, o să înţeleagă viaţa şi fericirea. Mai târziu, cândva. dânsa o să-şi pironească privirile mirate asupra unui bărbat, ca să şi le plece, şi apoi să-l

privească din nou cu ochii larg deschişi, fără să scoată o vorbă. Şi se va transforma într-o. clipă.

„Dar cine va fi «omul acela»? se întrebă el, cuprins de gelozie. Oare nu cel care, primul, a trezit în ea posibilitatea cunoaşterii acestui sentiment? Oare nu era el, îndreptăţit să-i sădească în inimă şi sentimentul însuşi?”

Se privi în oglindă şi căzu pe gânduri; se duse la fereastră, o deschise şi respiră cu nesaţ aerul proaspăt. De undeva se auzeau sunetele unui violoncel.

— Ei, drăcie, iar a început ăla să scârţâie! izbucni el, supărat, uitându-se la fereastra casei din faţă. Şi mereu acelaşi lucru, adăugă, închizând fereastra.

Sunetele, deşi mai slabe, răzbăteau totuşi până la el. În fiecare dimineaţă şi seară vedea prin fereastră un om aplecat asupra unui violoncel, care cânta săptămâni întregi nişte pasaje muzicale aproape inexecutabile de grele ce erau, repetându-le de cincizeci şi chiar de o sută de ori. Şi aşa, lună după lună.

— Măgarul! zise Raiski, furios, şi se trânti pe canapea, încercând să adoarmă, dar sunetele-l urmăreau, cu toate că-şi ţinea perna strâns lipită de urechi, ca să le înăbuşe. Parcă m-ar tăia cineva! Un adevărat măgar! repetă el şi se aşează la pian. Lovi claviatura cu toată puterea, ca să acopere sunetele de peste drum, apoi execută triluri vesele şi câteva melodii din opere, ca să nu mai audă geamătul nesuferit al strunelor şi, abia după ce trecu la improvizaţii, izbuti să scape de obsesia violoncelului.

În închipuire îi apăru Sofia. În timp ce cânta, o vedea cu pasiunile trezite, iubind şi suferind, dar când ajunse la întrebarea: „pe cine”? melodia se curmă deodată. Se ridică deja pian şi deschise iar fereastra.

— Tot mai cântă! exclamă el, mirat, dar când voi să închidă fereastra, încremeni.

Nu mai erau aceleaşi sunete – acum nu mai auzea geamătul cunoscut, repetarea continuă a aceloraşi pasaje grele. O mână viguroasă mânuia arcuşul, pe care-l plimba parcă pe strunele inimii. Sunetele, supuse, ba plângeau, ba izbucneau în hohote de râs şi năvăleau asupra lui ca valurile mării, când aruncându-l în adâncul fără fund, când ridicându-l iar la suprafaţă, ca să-l poarte pe aripile vântului.

În faţă i se deschideau lumi noi, apăreau ţinuturi ca din basme, pe dinainte-i zburau imagini fantastice. Raiski era acum numai ochi şi urechi: nu zărea decât silueta omului în vestă, cu fruntea umedă de sudoare luminată de razele lumânării – ochii nu i se vedeau. Rămase cu privirea pironită la el, ca altădată la Vasiukov. „Ce-o fi asta?" se gândea, ascultând revărsarea valurilor de armonie, aproape înfiorat de spaimă.

— Ce-o fi asta? repetă el tare. De unde scoate el asemenea sunete? Cine i le-a dăruit? Nu cumva lunile şi anii de muncă îndârjită, de răbdare ca de măgar? Trebuie neapărat să desenezi după busturi, să scârţâi la un instrument ani întregi?! Dar ca să dai strălucire şi viaţă chipului omenesc ajunge un singur punct fermecat, o linie; o singură tresărire nervoasă a degetului ţi-ajunge, pentru ca să scoţi sunete pline de pasiune! Punctul acesta şi tresărirea nervoasă sunt în mine – toate fulgerele acestea îmi brăzdează sufletul, spuse el, bătându-se cu pumnul în piept, dar mi-e peste putinţă să le fac să ajungă în inima altora, să aprind focul cu focul meu în sângele celui care-mi priveşte tablourile sau îmi ascultă muzica. Focul sacru nu se transformă la mine în melodie, nu se aşterne, supus, pe pânză! Oare de ce nu se grupează armonios personajele poemului şi romanului meu?

Ascultă iar, cu răsuflarea tăiată, muzica de peste drum. Nu se simţeau nici arcuşul, nici strunele, instrumentul parcă nici n-ar fi existat, melodia se

revărsa, liberă şi inspirată, izbucnind parcă din pieptul artistului.

Îl podidiră lacrimi de emoţie şi închise încet fereastra.

Dar nu, nici el, Raiski, nu era lipsit de dârzenie! Cât nu se străduise pentru ca… s-o scoată la capăt cu verişoara lui, câtă inteligenţă, trudă, cât joc al fanteziei nu folosise el, ca să trezească în sufletul ei scânteia, viaţa, pasiunea… Iată unde-şi iroseşte el forţele!

„Nu aduce arta în viaţă, îi şoptea parcă cineva, ci viaţa în artă!… Nu-ţi risipi talentul, cruţă-ţi forţele!”

Se apropie de şevalet, trase în lături pânza verde care-l acoperea şi apăru portretul Sofiei – cu ochii, cu umerii şi cu calmul ei.

— Însă acum nu mai e aceeaşi! şopti el. S-au ivit semnele vieţii! Le văd! Iată-le dinaintea ochilor mei, dar cum să le prind:..

Luă penelul şi paleta, accentuă puţin umbrele din jurul ochilor, modifică uşor linia buzelor, lăsă, oftând, penelul şi se dădu un pas înapoi. Rochia, dantelele, catifeaua erau pictate neglijent, dar mai ales mâinile nu erau bine făcute. Şi-apoi, pe întuneric, seara, culorile îşi schimbă nuanţele.

Mai aruncă o privire asupra câtorva tablouri pline de praf – tot nişte schiţe, începute, dar neterminate, apoi se apropie de sobă, cercetă câteva cadre, zăbovind mai mult asupra unora dintre ele şi, printre altele, asupra capului lui Hector.

În cele din urmă alese un tablou mic, pictat în ulei, schiţat parcă în grabă şi uşor colorat, reprezentând capul unei tinere blonde, îl puse pe şevalet şi, cu coatele pe masă şi degetele înfipte în păr, îşi pironi asupra lui privirea plină de o adâncă tristeţe.

Stătu aşa îndelung, cufundat în visuri, apoi se trezi deodată, se aşeză la masa de scris şi începu să-şi revadă manuscrisele. Se oprea din când în

când la unele şi, dând din cap, le rupea şi le arunca la coş, sub masă, iar pe altele le punea deoparte.

Printre teancurile de încercări literare, poezii şi proză, găsi un caiet, intitulat *Nataşa.*

În caietul acesta aşternuse pe hârtie un episod petrecut demult, în timpul adolescenţei lui, când abia începuse să cunoască viaţa, când iubise şi fusese iubit. Îl descrisese chiar atunci, influenţat de sentimentul care pusese stăpânire pe el, neştiind pe vremea aceea pentru ce scria. Poate că aşternuse episodul acesta pe hârtie cu scopul sentimental de a-l închina amintirii prietenei sale de pe timpul acela, sau, poate, ca să aibă la bătrâneţe o aducere-aminte despre iubirea sa din tinereţe – ori, mai ştii, poate chiar de pe atunci îi încolţise în minte ideea romanului despre care-i vorbise lui Aianov, întrezărise subiectul unei povestiri emoţionante din propria sa viaţă.

Acolo vorbea despre sine la persoana a treia, în cadrul unei schiţe uşoare, în care abia se contura imaginea unei femei pline de dragoste şi duioşie. Când se gândise mai târziu să scrie un roman, se hotărâse să revadă schiţa şi s-o includă în el sub forma unui episod.

„…Când se înapoie acasă, după ce luase masa într-un cerc artistic – citea Raiski încet din caietul său – găsi pe biroul lui un bileţel: «Vino să mă vezi, dragul meu Boris! Mor!… A ta, Nataşa».

«Dumnezeule, Nataşa!» strigă el cu un glas de nerecunoscut, se repezi în jos pe scări, năvăli în stradă şi porni în goană cu o trăsură spre cartierul Znamenie, într-o fundătură, intră în casă şi urcă la etajul al treilea. «N-am fost de două săptămâni la ea! Aproape o veşnicie! Ce i s-o îi întâmplat?»

Se opri în faţa uşii, cu răsuflarea tăiată, şi, de emoţie, abia izbuti să apuce mânerul soneriei. În sfârşit, sună şi intră.

Îl întâmpină proprietăreasa, o femeie în vârstă, soţia unui slujbaş, care-i răspunse la salut, tăcută, parcă dojenindu-l, fără să ridice ochii, şi când el o

întrebă în şoaptă, cu vocea tremurătoare: «Ce-i cu ea?» dânsa nu spuse nimic, ci doar îl însoţi într-altă odaie, după care închise uşa încet în urma lui şi se retrase.

Boris intră în cameră în vârful picioarelor, uitându-se neliniştit în jur şi căutând-o pe Nataşa.

În încăpere se afla o canapea din lemn de mahon, iar în faţa canapelei, o masă rotundă, pe care erau o cutie pentru lucru de mână şi câteva broderii neterminate.

Într-un colţ ardea o candelă, de-a lungul pereţilor se înşirau scaune tapisate; la ferestre erau câteva ghivece cu flori ofilite şi două colivii în care dormitau nişte canari zbârliţi.

Se uita înfricoşat, neavând curajul să păşească mai departe.

— Cine-i? auzi el o voce slabă de după paravan şi abia atunci porni într-acolo.

În spatele paravanului, pe pat, între perne, zăcea o femeie tânără, blondă, cu faţa ca de ceară abia luminată de flăcăruia unei lămpi de noapte. Privirea nepăsătoare îi ardea în friguri, buzele îi erau fierbinţi şi uscate. Când îl văzu pe Boris, voi să se întoarcă spre el, făcu o mişcare bruscă şi-şi duse repede mâna la piept.

— Tu eşti, Boris? Tu! zise ea cu o bucurie plină de duioşie şi tandreţe, întinzându-i mâinile slabe şi palide şi privindu-l de parcă nu-i venea să-şi creadă ochilor.

El se repezi spre ea şi-i sărută mâinile.

— Te-ai îmbolnăvit şi abia astăzi mi-ai dat de ştire! o mustră el.

Dânsa încercă să-i strângă mâna cu mânuţa ei slabă, dar nu putu şi-şi lăsă capul să cadă iar pe pernă.

— Iartă-mă că te-am deranjat şi-acum! spuse ea, făcând o mare sforţare, dar mi-a fost dor de tine. Numai de o săptămână am căzut la pat – a început să mă doară pieptul… Oftă.

El n-o asculta, ci se uita doar îngrozit la faţa ei, până mai ieri zâmbitoare. Ce s-o fi întâmplat cu dânsa?

Ce-i cu tine? voi el s-o întrebe, dar nu avu putere şi, îngropându-şi faţa în pernă, izbucni deodată în hohote de plâns.

— Nu plânge! Nu plânge! exclamă dânsa, mângâindu-i capul cu tandreţe. Lacrimile lui o făceau fericită. Nu-i nimic grav, doctorul spune c-o să-mi treacă…

Dar el plângea cu hohote – îşi dădea seama că ea nu mai avea nicio scăpare.

— Speram c-o să-mi dai curaj. Mi-a fost tare urât singură, şi atât de frică!… Tresări şi se uită în jurul ei. Am citit toate cărţile pe care mi le-ai adus. Sunt colo, pe scaun, adăugă ea. Când o să le revezi, o să dai de însemnările mele făcute cu creionul; am subliniat toate pasajele care au o asemănare… cu tine şi cu mine… cu iubirea noastră… O, am obosit! Nu pot să vorbesc… Se opri. Îşi umezi cu limba buzele fierbinţi. Dă-mi puţină apă! E colo, pe masă!

După ce bău câteva înghiţituri, îi făcu semn să-şi culce capul pe pernă. Şi. pe când el îşi ştergea lacrimile pe furiş, ea-i puse mâna pe cap.

— Aici te plictiseşti, spuse dânsa, în şoaptă abia auzită. Iartă-mă că te-am chemat… De-ai şti ce bine mă simt acum! adăugă, visătoare, cu ochii închişi, plimbându-şi mâna prin părul lui. Apoi îl îmbrăţişă, uitându-i-se drept în ochi şi silindu-se să zâmbească. El îi răspundea la alintări, tăcut şi duios, înghiţindu-şi lacrimile.

— O să rămâi astăzi cu mine? îl întrebă Nataşa, privindu-l în ochi.

— Toată seara şi toată noaptea! Nu te voi părăsi până ce…

Şi iar îl podidiră lacrimile, pe care abia putu să şi le stăpânească.

— Nu, nu-i nevoie! Nu vreau să te plictiseşti… Culcă-te, dormi, linişteşte-te; nu-i nimic grav, pe

cuvântul meu, nimic… Încercă să zâmbească, dar nu izbuti. Aş vrea să-ţi spun ceva, dar n-o să te superi?…

El îi strânse mâna umedă.

— Am recurs la un şiretlic, îi şopti ea, lipindu-şi obrazul de al lui. De trei zile mă simt mai bine, dar ţi-am scris că mor… ca să te fac să vii… Iartă-mă!

Ea zâmbi, dar el înţepeni de spaimă: ştia ce înseamnă acest «mai bine». Totuşi, se strădui să zâmbească şi-i strânse mâinile cu înfrigurare, uitându-se cu teamă ba la ea, ba în jurul său.

Ieşise din cercul vesel al prietenilor, al artiştilor şi al femeilor frumoase, şi nimerise deodată parcă într-un cavou. Se aşeză lângă patul ei, lăsându-se purtat pe aripile fanteziei, care-i evocau două tablouri opuse: tinereţea lui plină de veselie şi nenorocirea care-l lovise pe neaşteptate; o odaie mare, un grup de prieteni sănătoşi şi veseli, cântând şi discutând gălăgioşi în jurul unei mese îmbelşugate, plină cu flori şi pahare în care spumega şampania; printre comeseni, feţele voioase, strălucind de frumuseţe şi încântare, ale femeilor. Aici găseai primadone, balerine, cântăreţi, pictori şi feciori de bani gata, frumuseţe, inteligenţă, talent, umor – partea cea mai însorită a vieţii, şi iată-l intrând pe neaşteptate în umbra ei mohorâtă: în odaia asta mică, sărăcăcioasă, cu o viaţă frântă, care se stingea.

Colo, regina seratei, cu fruntea şi ochii strălucitori de tinereţe şi prospeţime, cu cositele negre căzându-i în cascadă pe ceafă şi pe gât, cu pieptul plin şi umeri minunaţi, Ici – ochi înfundaţi în orbite, care abia mai licăre ca nişte scântei pe stinse, păr lipsit de strălucire, de o culoare nedefinită, braţe osoase, atârnând neputincioase… Cele două tablouri – despărţite de o prăpastie, deşi erau atât de aproape unul de altul – îl copleşeau cu contrastul lor îngrozitor. Într-o galerie de tablouri, n-ar fi fost puse alături, în viaţă, însă, ele se

alăturaseră, şi el le privea pe amândouă cu ochii rătăciţi.

Şi-l treceau fiorii, cuprins de groază şi tristeţe. Grupa personajele, schimbând, fără să vrea, poziţia, ba a unuia, ba a altuia, plasându-se chiar şi pe sine altfel, adăugând elemente noi sau înlăturând ceea ce strica aspectul general al tabloului. Înspăimântat de activitatea necruţătoare a fanteziei lui, îşi duse mâna la inimă să-şi potolească durerea, să-şi încălzească sângele îngheţat de spaimă, să-şi ascundă chinul care era gata să-i smulgă din piept un urlet înspăimântător la fiecare geamăt de durere al Natașei.

Dragostea asta pe patul de moarte îl ardea ca un fier înroşit în foc. Primea alintările cu hohote de plâns, ca pe nişte flori smulse de pe un mormânt.

Când durerea se mai potolea şi nu se mai auzeau decât suspinele adânci ale Natașei, pe dinainte începea să i se depene încet toată povestea vieţii care se stingea acum. O vedea, adolescentă, cu privirea sfioasă, naiv-încrezătoare, ducându-şi viaţa sub ocrotirea slabă a unei mame bolnave şi sărace.

O întâlnise pe Nataşa într-un moment de mare primejdie pentru ea, când, din naivitate şi necunoaştere a vieţii, era gata să cadă într-o capcană. Sub masca milei şi a unei vechi prietenii, un fals prieten cu părul cărunt al mamei sale izbutise să-i procure acesteia o pensie, trimitea doctorul s-o vadă, venea în fiecare seară să se intereseze de sănătatea ei şi o săruta cu înfocare, părinteşte, pe fiică…

Între timp, mama se stingea încet, răpusă de aceeaşi boală din pricina căreia urma să piară şi fiica ei numai peste câţiva ani. Raiski înţelesese totul şi se hotărâse să salveze copila.

Cuprins de înflăcărare, o salvase fără niciun gând ascuns din capcana „binefăcătorului”, deschizându-le ochii – şi mamei, şi fiicei, asupra adevăratului tâlc al „binefacerilor” acestuia. Dar

Raiski se îndrăgostise de Nataşa, iar dânsa de el, amândoi găsind fericirea unul prin celălalt, mama dându-le binecuvântarea pe patul de moarte.

Cei doi îndrăgostiţi se gândeau numai la o legătură cinstită, curată, în cadrul căminului conjugal. El îi respecta nevinovăţia, ea preţuia bunătatea inimii lui – amândoi îşi întindeau mâinile spre cununa căsniciei, dar niciunul dintre ei… nu rezistase.

Mama Nataşei mai zăcu o jumătate de an în chinuri şi-şi dădu sufletul. Sicriul care se pusese de-a curmezişul căsătoriei lor – doliul adânc, care învălui deodată viaţa cea tânără a Nataşei, zdruncină organismul slăbuţ şi bolnăvicios al fetei moştenit de la maică-sa, în care, mai tare decât tristeţea şi boala, ardeau dragostea, tulburându-l cu neastâmpărul ei, şi setea de fericire.

Dar doctorii s-au împotrivit dorinţei ei pline de nerăbdare. Trebuie să mai aşteptaţi trei-patru luni, le recomandau ei. Altarul căsniciei îi aştepta, dar dragostea îi purta înainte.

O salvase de bătrân şi de sărăcie, dar n-o salvase de el însuşi. Ea îl iubea, nu cu patimă, ci cu o dragoste netulburată nici de cea mai mică umbră, care nu se temea de nimic – cu o dragoste fără lacrimi, fără suferinţe şi fără jertfe, fiindcă nu înţelegea ce înseamnă jertfă, nu înţelegea cum se putea să iubeşti, şi apoi să nu mai iubeşti.

Pentru ea, dragostea era însăşi respiraţia, viaţa, iar lipsa de dragoste – curmarea respiraţiei şi a vieţii. Când el o întreba: «Spune, cum mă iubeşti?» ea îl îmbrăţişa cu putere şi-i răspundea copilăreşte, strângând din dinţi: «Uite-aşa!» Iar când zicea: «O să vină o vreme când n-o să mă mai iubeşti?» ea îi spunea, gânditoare: «Când o să mor, n-o să te mai iubesc!»

Îl iubea, fără să-i ceară nimic, fără să dorească ceva; îl accepta aşa cum era, fără să-şi închipuie vreodată că el putea sau trebuia să fie altfel, fără să

se întrebe dacă pe lume era şi o altfel de dragoste, sau dacă toţi iubeau ca ea.

El, dimpotrivă, visa pasiunea sub aspectele ei variate la nesfârşit, cu scânteieri fulgerătoare, visa focul unei iubiri puternice, pătimaşe, pline de gelozie, şi asta în toiul dragostei lor, în perioada ei cea mai înflăcărată.

Nataşa se făcuse mai frumoasă, se împlinise la trup, era veselă, dar faţa ei nu se lumina niciodată de fulgerările misterioase ale unui stăpânit şi tainic extaz, el nu surprinsese niciodată la ea vreo privire pierdută, pătimaşă, care să trădeze focul ce-i mistuia sufletul.

Cu toate acestea, nu-i lipsea nimic ca să fie fericit: inima lui avea un cuib cald şi nepieritor – mintea, perspectiva unei munci îndelungate, fără de sfârşit: să se cultive pe sine şi s-o cultive şi pe ea, să conducă şi să educe această inteligenţă receptivă de femeie tânără. Era şi asta o muncă de creaţie: să creeze pe un teren fertil, pentru sine, idealul viu al propriei sale fericiri.

Dar fantezia îi era ahtiată de strălucire şi emoţii; liniştea o făcea să cadă în adormire, şi viaţa lui parcă-şi curma cursul. Nataşa, însă, nu-şi dădea seama de frământările iubitului ei şi nici nu bănuia ce şarpe i se cuibărise în suflet, lângă simţământul lui de dragoste.

Din clipa în care se îndrăgostise de dânsul, în ochi şi în zâmbet i se oglindea o pace edenică; de doi ani se oglindea pacea aceasta în ochii ei care se stingeau acum – buzele sale reci şopteau acelaşi «te iubesc», iar mâna sa repeta mereu aceeaşi alintare.

Câteodată, îl cuprindea oboseala şi dispărea cu lunile, dar când se înapoia, Nataşa îl întâmpina cu acelaşi zâmbet, cu aceeaşi privire luminoasă şi liniştită, cu aceeaşi şoaptă de dragoste gingaşă, plina de duioşie.

Era convins că aşa va fi totdeauna şi convingerea aceasta îl desfătase multă vreme, până

descoperi în ea sâmburele plictiselii şi începutul destrămării fericirii sale.

Ea nu-i făcuse niciodată vreun reproş, el nu văzuse niciodată în ochii ei vreo lacrimă de obidă, sau vreo privire mirată ori ofensată pentru faptul că ieri fusese altfel, mâine nu va mai semăna cu cel de azi, pentru faptul că o lăsa adesea, zile în şir, părăsită, uitată, într-o singurătate înspăimântătoare.

Nici în inima şi nici în mintea ei nu încăpeau reproşurile şi lacrimile – niciodată nu-i spunea vreo vorbă de mustrare. Nici nu bănuia măcar că ar fi putut să fie geloasă, să se supere, să plângă, să dorească sau chiar să pretindă ceva în numele drepturilor pe care le avea asupra lui.

Era stăpânită de o singură dorinţă şi-şi recunoştea un singur drept: să iubească. Gândea şi credea că acesta era singurul fel de a iubi şi a fi iubită şi că toţi iubesc în acest singur fel.

Dispariţiile lui le privea ca pe o întâmplare neplăcută şi neaşteptată, cum ar fi, de pildă, boala. Când el se înapoia, o cuprindea o fericire plină de gingăşie, gândind că dacă lipsise, aşa trebuia să fie, aşa era normal.

Dar nedreptatea şi răutatea vieţii năvăleau câteodată asupra ei şi din alte părţi. Atunci pălea de durere şi de uimire, simţea cum o părăsesc puterile şi suferea, fără să ştie de ce, supunându-se răutăţii vieţii, fără să se gândească vreodată că putea să răspundă la nedreptăţi, să răsplătească răul cu rău.

Se ataşa de ceea ce-i plăcea şi pierea cu ataşamentul acesta în suflet, socotind că *aşa trebuie.*

Era o fiinţă curată, luminoasă, al cărei chip îţi evoca figurile pictate de Perugino[{61}]; trăia şi iubea simplu, aproape fără să-şi dea seama, intrase în viaţă odată cu iubirea, pe care o părăsea tot odată cu ea, pe buze cu o rugăciune molcomă, plină de smerenie.

Viaţa şi iubirea parcă îi înălţau un imn de slavă, pe care ea-l asculta cuprinsă de o toropeală plăcută, cu lacrimile izvorâte din duioşie şi credinţă îngheţate pe faţa ei de muribundă, pe care nu se citea nici cea mai mică mustrare pentru răul, durerile şi suferinţele îndurate.

Murea, pe de o parte, din cauza unei educaţii dezordonate, a unei proaste îngrijiri, a unei copilării supuse tuturor bolilor, pe care şi-o petrecuse în sărăcie, într-o locuinţă strâmtă – pe de altă parte, din pricina picăturii de otravă care i se strecurase în organism, chiar de la naştere, transformându-se, cu vremea, într-o boală neiertătoare, şi, în sfârşit, din pricină că, deşi întâmpina toate vicisitudinile vieţii eu eternul ei *aşa trebuie,* fără vaiere şi izbucniri de enervare, ele îi apăsau pieptul plăpând şi tânăr şi-i zdruncinau sănătatea.

Ar fi putut trăi până la adânci bătrâneţe, fără să reproşeze ceva, nici vieţii, nici prietenului ei, nici dragostei lui nestatornice şi nimănui altcuiva, după cum nici acum nu-l făcea pe nimeni răspunzător de moartea sa. Socotea că şi viaţa ei îngreuiată de boală şi suferinţă, şi prea timpuria ei moarte *aşa trebuiau să fie.*

Nicicând nu încercase să afle cauza apatiei, a plictiselii şi a tăcerii care îi cuprindeau uneori prietenul, nu-şi dădea seama că dragostea lui pierise, fapt pe care, de altfel, nici nu l-ar fi putut înţelege.

Iar el stătea adesea lângă dânsa, parcă lipsit de viaţă, adâncit într-o tăcere duşmănoasă, fără să asculte ciripitul ei naiv, fără să răspundă la mângâierile ei pline de duioşie, gândindu-se: „Nu, ea nu este femeia care să năvălească în viaţa ta ca un fluviu nestăpânit, sfărâmând toate zăgazurile şi revărsându-se pe câmpii, sau ca un foc care-ţi luminează calea, îţi trezeşte forţele şi le căleşte, dându-le o nouă energie, umplând de emoţie, căldură, desfătare şi pasiune orice clipă, orice gând

al tău… îndrumându-ţi viaţa, ajutându-te să-i ghiceşti sensul, să afli şi să rezolvi problemele pe care ţi le pune ea. Dar unde să găseşti o femeie ca asta, care să-ţi mistuie inima?! Nataşa e ca o mieluşea, care paşte domol, apărându-se de muşte cu coada şi lipindu-se de mine ca de maică-sa… Nu, nu, asta nu-i viaţă, ci vegetare, lâncezeală…

Gângurelii şi alintărilor ei, el le răspundea cu câte un căscat prelung, îşi lua pălăria şi dispărea săptămâni şi luni întregi, înfundându-se, ori în atelierul vreunui pictor, ori petrecându-şi vremea pe la fel de fel de mese de prânz şi serate, unde se lăsa cuprins de ambianţa plină de beţie şi tumult.

Acum, lângă patul ei de moarte, i se depăna în minte povestea Nataşei şi a iubirii lor, iar după ce povestea s-a desfăşurat lin şi a ajuns la capăt, dinaintea lui a apărut chipul muribundei, ca o imputare mută, făcându-l să pălească îngrozit.

Îşi aminti că o dădea adesea uitării şi că o neglija, alte jigniri nefiind în stare să-i aducă, pentru că nici chiar diavolul nu ar fi putut face altceva decât să îngenuncheze în faţa privirilor ei blânde, pline de duioşie, ca de porumbiţă.

Acum se blestema că nu întâmpinase cu un adevărat ocean de iubire viaţa aceasta care i se dăruise, că nu avusese pentru ea duioşia unui tată, a unui frate, a unui soţ, că n-o ferise nu numai de suflarea vântului, dar nici de cea a morţii.

«Moarte! Doamne, Dumnezeule! Dăruieşte-i viaţa şi fericirea, şi în schimb ia-mi mie totul!» implora el deznădăjduit în rugăciunea lui târzie. Se şi vedea urcându-se pe eşafod, punându-şi singur capul pe butuc şi strigând:

— Sunt un ucigaş!… fiindcă dacă n-am ucis eu, cu mâinile mele, am îngăduit totuşi ca ea să fie ucisă: fiindcă nu am vrut s-o înţeleg! Căutam infern şi fulgere acolo unde erau numai flori şi blânda lumină a candelei. Ce sunt eu, Doamne? Un ticălos? Cum se poate ca eu…

Şi-şi lipi iar faţa de perna ei, rugându-se în gând ca ea să nu moară şi făgăduind s-o facă fericită, chiar dacă ar trebui să se jertfească pe sine.

«E târziu! E târziu!» îi şopteau desperarea şi suspinele ei adânci.

Şi el îşi aminti că pe vremea când ea devenise parcă scopul întregii lui vieţi, când el broda canavaua fericirii alături de ea, se împopoţonase ca şarpele cu culorile ei, învăluindu-se cu aceeaşi lumină blândă; influenţat de sinceritatea şi gingăşia ei, era şi el sincer, zâmbind cu zâmbetul Nataşei, admirând cu ea păsărelele, florile, bucurându-se copilăreşte de rochia ei cea nouă, însoţind-o la mormântul mamei şi al prietenei ei, unde plângea, pentru că plângea ea, sădea flori…

Da, îşi aminti că admirase păsărelele, sădise flori şi plânsese sincer, ca şi ea. Oare unde dispăruseră lacrimile acestea, zâmbetele, clipele de bucurie naivă, de ce se banalizaseră, de ce nu mai avea el acum nevoie de ea?…

— La ce te gândeşti? auzi vocea slabă a Nataşei. Dă-mi să mai beau… Şi nu te uita la mine, continuă ea, după ce bău apa – nu mai semăn a om! Dă-mi pieptenele şi boneţica s-o pun pe cap. Altfel… n-o să mă mai iubeşti! Sunt atât de… urâtă!…

Credea c-o mai iubeşte! Îi dădu pieptenele şi boneţica. Ea voi să se pieptene, dar mâna i se lăsă fără putere pe genunchi.

— Nu pot, sunt obosită! zise dânsa, căzând pe gânduri, întristată.

Parcă-l sfâşia cineva de viu şi capul îi era cuprins de flăcări. Sări de pe scaun şi începu să se plimbe prin odaie, cu tabloul său închipuit în minte, repezindu-se ca un zănatec dintr-un ungher într-altul, fără să ştie ce-i cu el, fără să ştie ce face. Ieşi s-o caute pe gazdă şi o întrebă dacă medicul, în grija căruia o lăsase el, venise regulat.

Aceasta îi răspunse că medicul venise regulat, aducând cu el şi alţi doctori, şi că ea depăşise

cheltuiala cu atâta şi atâta, adăugând: «Am notat totul».

— Şi ce-au făcut? o întrebă el.

— Ce se face de obicei: o consultau, îi ascultau plămânii, intrau într-altă odaie, ridicau tăcuţi din umeri şi, strângând bancnota strecurată în palmă, se încheiau la frac şi dispăreau grăbiţi.

Raiski, după ce ascultă cu inima îngheţată de spaimă aceste scurte informaţii, se înapoie din nou lângă patul ei. Amintirea ospăţului însufleţit cu prietenii, a artiştilor, a cântăreţelor, a veseliei ameţitoare pierise odată cu orice speranţă de a prelungi viaţa Nataşei.

N-o mai vedea decât pe ea, stingându-se, suferind, fără să se căineze, pe buze cu zâmbetul iubirii şi al smereniei; n-o mai vedea decât pe fiinţa aceasta care nu cerea nimic – nici ocrotire, nici măcar puţină vlagă!

Iar el stătea lângă dânsa, plin de sănătate şi energie, pe care le risipise astăzi încă fără rost, lăsând păsăruica aceasta în voia furtunilor şi a intemperiilor!

De ce nu rămăsese ţintuit aici? Pentru ce o părăsise, după ce se obişnuise cu frumuseţea ei, după ce imaginea acestui căpşor gingaş, odinioară atât de drag, începuse să pălească în imaginaţia sa? De ce, când imaginaţia i se umpluse cu alte chipuri, nu rezistase, nu fusese tare, nu-i rămăsese credincios?

Nu ar fi fost un act de eroism, ci şi-ar fi făcut numai datoria. Nimeni nu poate trăi pe lumea asta fără jertfe, fără eforturi, fără privaţiuni. Viaţa nu e o grădină plină numai cu flori, se gândea el acum, când era prea târziu, amintindu-şi de tabloul lui Rubens *Grădina dragostei,* unde perechi de bărbaţi eleganţi şi femei frumoase stau la umbra copacilor, iar în jurul lor zboară amoraşi.

«Un mincinos! îşi zise el, gândindu-se la Rubens. De ce n-a aşezat în grădina asta, printre îndrăgostiţi, şi câţiva cerşetori în zdrenţe, precum

şi oameni bolnavi, pe moarte? În felul acesta ar fi respectat adevărul!… Dar eu aş fi făcut asta? se întrebă el. Ce s-ar fi întâmplat, dacă s-ar fi străduit să trăiască lângă ea şi numai pentru ea? L-ar fi cuprins somnolenţa, apatia şi duşmanul cel mai înverşunat – plictiseala!» Şi fantezia lui îi şi evocă perspectiva îngustă, dusă la nesfârşit, a acestei vieţi, tabloul somnolenţei, al apatiei şi al plictiselii. Se şi vedea ursuz, aspru, rece şi cum, poate, din cauza asta ar fi băgat-o mai repede în mormânt. La gândul acesta făcu un gest deznădăjduit cu mâna.

— Furia ţi-o poţi stăpâni, încercă el să se justifice,. dar apatia nu – plictiseala n-o poţi ascunde, chiar dacă te-ai strădui din răsputeri. Or, asta ar fi omorât-o! Ea şi-ar fi dat seama, cu trecerea anilor… Da, cu trecerea anilor, dar s-ar fi împăcat cu soarta ei, s-ar fi obişnuit, s-ar fi consolat şi ar fi trăit! Acum, însă, moare, ivindu-se astfel în viaţa lui, pe neaşteptate şi foarte repede, o dramă, o adevărată tragedie, un roman adânc psihologic.

— Vino, stai lângă mine! auzi el vocea Nataşei, care-i curmă firul gândurilor…

După o săptămână, mergea în urma sicriului ei, cu capul plecat, ba blestemându-se, pentru că iubirea lui se stinsese prea curând, pentru că o lăsase singură, zile în şir, şi nu avusese grijă de ea, ba dezvinovăţindu-se, spunându-şi că dragostea nu e un sentiment care să depindă de voinţă, că n-o supărase niciodată cu intenţie, se purtase gingaş şi atent cu ea, că, în sfârşit, nu lui, ci ei îi lipsise ceea ce era necesar pentru întreţinerea flăcării iubirii, că dragostea ei căzuse într-o somnolenţă molcomă, din care nu mai ieşise niciodată şi nu-l trezise nici pe el, că ea nu era în stare nici de cea mai mică pasiune, biciul acesta care mână din urma viaţa, care dă naştere forţei binefăcătoare, muncii productive…

«Nu, nu, ea nu era ce i-ar fi trebuit – era o porumbiţă, nu o femeie!» gândea el, vărsând

lacrimi fierbinţi, cu ochii ţintă la sicriul care se legăna uşor.

În biserică, se uita, pe gânduri, la vibraţia aerului din jurul lumânărilor aprinse şi la un mic grup de oameni care vegheau lângă sicriu; în faţa celorlalţi stătea un domn înalt şi gras, o rudă oarecare, privind nepăsător. Lângă el se vedea faţa umflată şi înroşită de lacrimi a mătuşii ei, iar puţin mai încolo se aflau câteva bătrâne sărace şi un grup de copii.

Lângă sicriu stătea în genunchi prietena Nataşei, care venise în urma celorlalţi şi era mai impresionată decât toţi de moartea fetei; cu părul răvăşit, îşi rotea în jur ochii rătăciţi, apoi privea chipul moartei şi, lăsându-şi capul pe podea, se cutremura de plâns…

După ce totul se sfârşi, Raiski porni încet spre casă, şi timp de două săptămâni umblă deznădăjduit, tăcut, fără să se mai ducă la orele de pictură sau să se întâlnească cu prietenii, rătăcind zile întregi pe străzile pustii ale oraşului. Dar suferinţa se stinse treptat, lacrimile secară, adânca lui durere se potoli, şi în amintire nu-i mai rămase decât vibraţia aerului din jurul lumânărilor, cântarea molcomă a preotului, fata umflată de lacrimi a mătuşii şi plânsul tăcut şi zguduitor al prietenei…”

Aici, manuscrisul se sfârşea.

După ce termină de citit, Raiski rămase câtva timp mohorât, adâncit în gânduri.

— Schiţa e slabă! îşi zise el, încet. Astăzi nu se mai scrie aşa. Naivitatea asta e demnă de epoca *Sărmanei Liza*[62], şi portretul ei (se apropie de şevalet) nu-i o pictură, ci doar o schiţă uşor colorată.

— Biata Nataşa! o pomeni el, în sfârşit, cu un oftat, uitându-se la schiţă. Viaţa însăşi o colorase la fel de palid ca şi penelul meu aici pe pânză, ca şi pana mea pe hârtie! Trebuie să refac şi una şi alta! încheie el.

Apoi, oftând, băgă caietul în sertar, luă un teanc de coli albe şi începu să schiţeze planul noului său roman.

Episodul acesta, aşa cum îl avea acum transformat în amintire, i se părea o întâmplare prin care trecuse altcineva. Privindu-l cu obiectivitate, îl incluse ca idee principală în planul său.

Scrise până în zori, apoi, în timpul zilei, se întoarse de mai multe ori la caietele lui; de atunci, seara, când venea acasă, se aşeza la masa de lucru, notându-şi noile idei care i se înfiripau în minte.

Scenele, caracterele, portretele rudelor, ale cunoştinţelor, ale prietenilor, şi femeilor se transformau în tipuri. Terminase de scris un caiet întreg, purta cu el un carneţel, şi de multe ori, când se afla într-un grup de oameni, la vreo serată sau la masă, scotea o bucată de hârtie şi un creion, scria câteva cuvinte, o ascundea, apoi o scotea din nou şi-şi făcea note, furat de gânduri, uitând unde se află, uneori oprindu-se la jumătatea cuvântului şi retrăgându-se brusc din grupul de oameni, în singurătate.

Dar viaţa îl trezea, smulgându-l din visurile lui creatoare, şi-l rupea de la desfătarea şi chinul creaţiei artistice, îl îndemna să guste din satisfacţiile şi din necazurile reale, dintre care cel mai îngrozitor i se părea plictiseala. Se arunca de la o senzaţie la alta, prindea evenimentele din zbor, aduna şi reţinea aproape cu forţa impresiile, căutând nu numai să-şi alimenteze imaginaţia, ci şi străduindu-se să descopere ceva nou, cuprins mereu de dorinţe nedefinite, încercând să se oprească la ceva…

Acum avea oarecari speranţe, încă neclare chiar şi pentru el, în verişoara sa, Belovodova, bucurându-se de apropierea dintre ei. Deocamdată nu voia nimic altceva decât s-o vadă cât mai des, să discute cu ea, s-o trezească la viaţă şi dacă se putea – la pasiune.

Dar Sofia era inaccesibilă – şi el începu să obosească, să dea semne de plictiseală.

XVI

Trecuse luna mai. Ar fi trebuit să plece undeva, să scape de vara polară petersburgheză. Dar unde? Lui Raiski îi era totuna. Făcu fel de fel de planuri, fără să se oprească la vreunul. Mai întâi voi să plece în Finlanda, însă se răzgândi şi se hotărî să se izoleze undeva pe malurile lacurilor Pargolov, ca să-şi scrie romanul. Renunţă şi la proiectul acesta şi se pregătea, de data asta serios, să însoţească familia Pahotîn la moşia lor din Reazan, dar ei îşi schimbară planul şi rămaseră în oraş.

Migraţiunea generală pe timp de vară în străinătate îl atrăgea şi pe Boris Pavlovici, când totul se rezolvă pe neaşteptate altfel.

Într-o zi, când se înapoie acasă, găsi două scrisori; una, de la Tatiana Markovna Berejkova, alta, de la Leonti Kozlov, un coleg de facultate, profesor la liceul din oraşul natal al lui Raiski.

La început, bunica îi scria des, trimiţându-i şi socotelile. Boris Pavlovici răspundea scurt, cu dragoste şi drăgălăşenie la scrisorile iubitei lui bunici, care-i ţinuse multă vreme şi loc de mamă, dar socotelile le rupea şi le arunca în coşul de sub masă.

Apoi bunica începu să scrie mai rar, plângându-se de bătrâneţe, de slăbirea vederii şi de greutăţile pe care le avea cu educaţia nepoatelor. Cât de mult se bucură el când îi văzu scrisul mare, citeţ, cu trăsături hotărâte!

„…Nu-i păcat, oare, Boris Pavlovici, scria ea, printre altele, să uiţi tu pe bătrâna ta bunică? Doar n-ai alte rude în afară de mine. Pesemne că tinerii, în vremurile astea noi, socot că bătrânele nu mai au niciun rost pe lume. Dar eu n-am dreptul să mor: am în grija mea două nepoate, ajunse de mult la vârsta măritişului. Mă rog lui Dumnezeu să-mi lungească zilele până le-oi vedea la casa lor, şi după aia, facă-se voia lui.

Nu sunt supărată pe tine că m-ai uitat, dar dacă, ferească sfântul, n-oi mai fi, fetiţele mele, care-ţi sunt ca nişte surori, or să rămână singure. Tu eşti şi ocrotitorul, şi cea mai apropiată rudă a lor. Gândeşte-te şi la moşie: eu îmbătrânesc – n-o să mai treacă mult şi n-am s-o mai pot administra. Pe mâna cui o să laşi averea? Or să fure toţi pe stinse, de n-o să mai rămână nimic. Oare, de bunurile astea păstrate cu atâta trudă să se aleagă praful? Mi se rupe inima când mă gândesc că argintăria ta de familie, statuetele de bronz, tablourile, bijuteriile, dantelăria, porţelanurile, cristalurile – tot-tot o să intre pe mâna slugilor, a negustorilor şi a cămătarilor, o să se ducă pe Volga spre iarmaroace şi-o să se piardă de pomană! Cât o trăi bunica ta, fii pe pace, n-o să se părăduiască niciun cap de aţă, dar după aia n-o să mai ai pe cine să pui temei. Nepoţelele – ce să facă ele? Vera e fată bună şi deşteaptă, dar sălbatică, fuge de oameni şi n-o interesează nimic. Marfenka o să fie o pildă de gospodină, însă e încă tânără; cu toate că i-a venit de mult vremea măritişului, are o minte copilăroasă – şi-i mulţumesc lui Dumnezeu că-i aşa. Că are destul timp să se coacă la minte când s-o izbi de viaţă; deocamdată, eu o feresc cât pot de griji şi ea preţuieşte asta şi nu iese din vorba bunicii ei, pentru care o s-o răsplătească

domnul. În casă mă ajută la toate, dar pe moşie n-o las, că asta nu-i treabă de fată! Printre oamenii de curte am un mujic de nădejde, pe care-l cheamă Saveli; pe mine mă lasă puterile, aşa că acum el are grijă de moşie, iar Iakov cu Vasilisa fac toate treburile de pe lângă casă.

Nu-ţi mai amâna venirea şi fă-i bunicii tale o bucurie. Ea ţi-e aproape, nu numai fiindcă e ruda ta, ci şi pentru că te iubeşte. Când erai mai tânăr simţeai asta; astăzi, când te-ai făcut om în toată firea, nu mai ştiu ce-o fi în sufletul tău, dar ai fost un nepot bun. Vino măcar să-ţi vezi verişoarele şi, cine ştie, poate c-o să-ţi găseşti fericirea aici… N-am vrut să-ţi spun nimic până la sosirea ta, dar, ştii cum sunt femeile, nu pot să-şi ţină gura. La noi s-a mutat, venind de la Moscova, otcupcicul Mamîkin, care are o fată de măritat – e singurul lui copil, alţii nu mai are. Oh, dacă m-ar învrednici Dumnezeu de bucuria asta! De te-aş vedea însurat şi ţi-aş preda moşia, aş închide ochii liniştită. Însoară-te, Boriuşka! De mult ţi-a venit vremea, că dacă te-nsori, nici fetiţele mele n-or să rămână după moartea mea orfane şi fără adăpost. Tu o să le fii ca un frate, un apărător, iar soţia ta, ca o soră bună. Cât o să fii burlac, n-or să poată sta împreună cu tine! Însoară-te, de dragul bunicii tale, şi Dumnezeu să te ocrotească!

Aştept răspunsul tău. Scrie înainte de a veni, ca să pun să ţi se cureţe şi să ţi se pregătească trei odăi, jos, şi pe Marfenka s-o mut în cămăruţa de sus – că tu eşti stăpânul!

Tit Nikonîci îţi trimite salutări. A îmbătrânit, dar se ţine încă bine. Are acelaşi zâmbet de pe vremuri, e tot atât de înţelept şi face aceleaşi reverenţe plăcute: pe filfizonii ăştia tineri îi bagă-n buzunar, nu alta. Adu, dragul meu, o flanelă de corp şi nişte

pantaloni de antilopă; se zice că se poartă acum ca leac împotriva reumatismului. I-aş face o surpriză lui Tit Nikonîci.

Îţi trimit socotelile pe ultimii doi ani. Primeşte binecuvântarea mea ş.a.m.d.

Tatiana Berejkova”

— Bunica! exclamă Raiski, plin de bucurie. Dumnezeule! Mă cheamă bunica! O! Mă duc, mă duc neapărat! Acolo o să am linişte, aer curat, mâncare sănătoasă, o să mă bucur de alintările unei femei bune, duioase şi deştepte; unde mai pui, că am şi două verişoare, doi oameni noi, pe care nu-i cunosc, şi-mi sunt şi atât de aproape… „Domnişoare de provincie! parcă mi-e şi frică un pic! Cine ştie ce urâţenii or fi!” se gândi el, strâmbându-se… Totuşi, mă duc – soarta mă trimite acolo… Dar dacă o să mă plictisesc?

Se sperie, apoi se linişti iar.

— La primul căscat, plec! se consolă el. Mă duc, mă duc neapărat! Acolo-l găsesc şi pe Leonti. Ah, da, Leonti! zise Raiski şi râse, aducându-şi aminte de el. Ia să vedem ce scrie?

„Ieri m-am rătăcit din întâmplare – cum, n-aş putea să-ţi spun, prin locurile tale de baştină, scria Leonti. Cred că eram distrat (precum ţi-aminteşti, am păcatul ăsta) şi am nimerit din greşeală pe altă uliţă, apoi am coborât coasta unui deal; când am suit iar, mi-am dat seama că intrasem în parcul bunicii tale şi voiam să plec. Dar, deşi se lăsase seara, Tatiana Markovna mă zărise pe geam şi, crezând mai întâi că sunt un hoţ, a asmuţit câinii pe mine şi a trimis slugile să mă prindă, însă când a aflat cine sunt, m-a poftit la dânsa, m-a primit cu multă bunăvoinţă, mi-a dat să mănânc până n-am mai putut, ba voia chiar să mă oprească să dorm acolo, dar m-a certat mai ales că trec rar s-o văd, şi m-a rugat

să-ţi scriu neapărat şi să te conving să vii aici. Vrea, mi-a spus ea, să controlezi moşia, iar dacă te stabileşti aici, să preiei moşia şi să te căsătoreşti.

Ca să fiu sincer, dragul meu prieten Boris Pavlovici, voiam oricum să-ţi scriu, dar nu îndrăzneam, şi de ce nu îndrăzneam o să afli mai jos. Moşia este numai un pretext: bunica ta vrea să te vadă şi nu ştie cum să te ademenească. Nimeni n-o poate gospodări mai bine decât ea. Dar să nu mai vorbim de asta. Mi-e greu, nu ştiu cum să încep să-ţi spun motivul principal care cere neapărat venirea ta imediată aici, urmată de o judecată severă şi de pedepsirea celor vinovaţi. E vorba de biblioteca ta.

Ascultă – ştiu că-ţi sunt drag. La şcoală şi la facultate ai fost cu mine mai bun decât toţi ceilalţi: m-ai încurajat, citeai din când în când cu mine, mă iubeai şi câteodată mă ajutai, plătindu-mi chiria… chiar şi rufăria (Raiski trecu repede peste rândul acesta), nu mă necăjeai, nu-mi jucai „feste", nu mă băteai – sau mă băteai puţin. Mi-amintesc că m-ai tras de vreo două ori de păr, în timp ce alţii… Dar să lăsăm derbedeii în plata domnului! Nici ei n-o făceau din răutate, ci din plictiseală şi ştrengărie! Aşadar, te rog, în numele acestei prietenii, să nu te superi… Ba nu, bate-mă, trage-mă şi a treia oară de păr, dar ascultă-mă. Îţi aminteşti de ediţiile vechi, gotice, ale clasicilor (nici vorbă că-ţi aminteşti de ele!), alea în coperte scumpe? Le-ai admirat de atâtea ori! Ţi-aduci aminte de vechiul Shakespeare, jumătate text, jumătate comentariu? Îţi aduci aminte… de primele ediţii ale enciclopediştilor francezi, pe pergament? Ţii minte… (desigur că ţii minte, eu toate c-ar fi mai bine să fi uitat!). Uite catalogul întocmit de mine: în dreptul acestor

ediţii am pus, ca pe nişte morminte, cruci negre! Ascultă şi bate-mă: operele sfinţilor părinţi sunt neatinse, tot aşa şi toate cărţile teologice; Platon, Tucidide şi o serie de alţi istorici şi poeţi au scăpat. Dar Spinoza, Machiavelli şi încă vreo cincizeci de opere de alt gen sunt distruse… desigur din pricina slăbiciunii mele, a laşităţii şi a încrederii mele blestemate.

O să mă întrebi cine este acest Omar{63}? Se numeşte Mark Volohov şi nu are nimic sfânt pe lume. Chiar dacă i-ai da o ediţie Elzevir{64}, el şi din ea ar rupe filele. Are un obicei neînchipuit de urât, pe care l-am aflat, cu groază, din păcate prea târziu; când citeşte o carte, din partea citită rupe foi şi-şi aprinde cu ele ţigara sau face un sul şi-şi curăţă unghiile sau urechile. Mi se părea mie că toate cărţile se înapoiau de la el mai subţiri decât fuseseră, dar n-am putut să-mi dau multă vreme seama din ce cauză, până când odată, pe când Mark Volohov se afla la mine, l-am văzut făcând lucrul acesta. Îl luase, ca un om de treabă, pe Aristofan, în care textul grec este însoţit şi de traducerea franceză – şi chiar acolo în faţa mea a rupt deodată o foaie de la sfârşitul cărţii – înainte ca eu să fi putut scoate măcar o vorbă. Volohov ăsta e o ciudăţenie a oraşului nostru. Nu-l iubeşte nimeni şi toţi se tem de el, iar în ceea ce mă priveşte, nu pot să nu-l iubesc, dar nici să nu mă tem de el nu pot. Ba îmi ia pe drum şapca din cap şi se bucură când nu bag de seamă, ba-mi bate noaptea-n ferestre. În schimb aduce uneori pe neaşteptate câte o sticlă de vin bun sau o groază de zarzavat (stă în gazdă la un grădinar). A fost trimis în oraşul nostru cu domiciliu forţat, sub supravegherea poliţiei, şi de când a venit el nu se poate spune că oraşul nu este în pericol.

Dar, în numele lui Dumnezeu, te rog să nu-i spui cumva cum l-am încondeiat. O să-mi joace neapărat cine ştie ce festă, ba poate chiar şi ţie. I-am cerut explicaţii de ce a rupt cărţile, dar a făcut o mutră, că n-am mai avut curajul să persist. Spune că a fost student odată cu noi, dar la o altă facultate, eu, însă, cred că minte.

Pe aici se ştie că a fost într-un regiment din Petersburg, dar că neînţelegându-se cu comandanţii, l-au mutat undeva în interiorul Rusiei; a demisionat, a locuit câtva timp la Moscova, a intrat într-o încurcătură şi iată-l acum aici, după cum ţi-am mai spus, sub supravegherea poliţiei. Cu poliţia e-n veşnică duşmănie. Nil Andreici şi Tatiana Markovna nici nu vrea să audă de el. Dar cred că ţi-am scris destul despre dânsul! Vino şi-o să-l vezi şi tu. Acum, după ce ţi-am mărturisit tot, am scăpat ca de-o greutate care-mi apăsa sufletul şi m-am uşurat. După spovedania asta nu-mi mai e atât de frică să mă întâlnesc cu tine.

Vino, Boris, prietene, să-ţi vezi bunica! De-ai şti cât de mult te iubeşte şi ce grijă are de moşia ta! Nu ca mine, de bibliotecă! Verişoarele tale, Vera Vasilievna şi Marfa Vasilievna, sunt tare frumoase! Toate şi totul de aici abia te-aşteaptă! Ce parc, ce peisaje spre Volga!… Dacă ţi-ai da seama de toate astea, n-ai mai zăbovi o clipă şi ai veni numaidecât – ai veni să-ţi iei în primire moşia de la Tatiana Markovna, iar de la mine, biblioteca. Ai veni să-l pedepseşti, dar să-l şi îmbrăţişezi pe vinovatul tău tovarăş şi prieten care te iubeşte,

Leonti Kozlov.

Soţia mea îţi trimite salutări şi mă roagă să-ţi spun că-i eşti drag ca şi înainte, iar dacă vii o să-i fii şi mai drag.”

Raiski citi aproape cu lacrimi în ochi epistola asta lungă, amintindu-şi de omul ciudat care era Leonti, de bibliomania lui şi râse de spaima acestuia în legătură cu biblioteca. „O să i-o dăruiesc”, îşi zise el.

„Leonti! Bunica! îşi amintea el ca de un vis plăcut. Frumoasele mele verişoare, Verocika şi Marfenka! Volga cu malurile ei, liniştea binefăcătoare, plină de somnolenţă, unde oamenii nu trăiesc, ci cresc şi se ofilesc cu încetul, unde nu sunt nici patimi vijelioase, cu desfătări subtile şi veninoase, nici probleme chinuitoare, niciun fel de mişcare a gândirii şi a voinţei! Da, acolo o să mă pot concentra, o să-mi pregătesc materialul şi o să scriu romanul. Mai întâi, într-un fel sau altul o să sfârşesc portretul Sofiei, o să-mi iau rămas bun de la ea şi – *dahin, dahin*[65]*!”*

XVII

Raiski stă din zorii zilei lângă portretul Sofiei şt nu e prima dimineaţă pe care şi-o petrece astfel. Munca asta îl istoveşte. Se mai uită o dată la tablou şi, înciudat, îl acoperă pe neaşteptate cu pânza, pornind să se plimbe prin odaie; se opreşte la fereastră, fluieră, bate cu degetele darabana în geam, uneori pleacă de acasă rătăcind pe străzi, posomorât şi nemulţumit.

În dimineaţa următoare, povestea se repetă, cu aceeaşi nemulţumire şi iritare. Alte dăţi stă îndelung nemişcat, apucă deodată paleta, accentuează cu gesturi repezi ici şi colo unele culori, retuşează ceva, apoi se opreşte, se uită la portret şi cade iar pe gânduri. După aceea, clătinând capul nemulţumit, oftează şi aruncă paleta.

Dar portretul seamănă ca două picături de apă cu Sofia, aşa cum o vede şi o cunoaşte toată lumea: imperturbabilă şi strălucitoare. Aceeaşi armonie în trăsăturile feţei, aceeaşi frunte înaltă, albă, privirea deschisă, nevinovată şi feciorelnică, acelaşi gât cu ţinuta lui mândră şi pieptul plin, care nu cunoaşte tulburarea.

E ea, leită, dar Raiski nu-i mulţumit, îl chinuie focul creaţiei. Trezise originalul la viaţă, făcuse ca lumina să străpungă bezna, stârnise emoţii, semne ale unei vieţi noi, dar în portret nu se vedea nimic din toate acestea!

„De ce n-o veni Kirilov? Doar mi-a promis! Poate c-o să mă sfătuiască ce trebuie să fac, pentru ca zeiţa să devină femeie”, îşi zise Raiski.

Şi căzu deodată iar pe gânduri, cu paleta prinsă-n deget, cu capul plecat, chinuit de dorinţa arzătoare de a afla taina artei, de a izbuti s-o reprezinte pe pânză pe Sofia visată de el acum.

Îşi aminti de emoţia ei, de vocea cu care-l rugase s-o lase singură, de cum voise să-şi cheme în ajutor mândria şi nu reuşise, de cum încercase să-şi retragă mâna dintr-a lui, dar nu şi-o retrăsese, de cum nu putuse să se învingă pe sine însăşi… Ce mare deosebire între Sofia din clipele acelea şi portretul acesta!

Vedea că sădise îndoiala în sufletul ei, o îndoială hamletiană. Citise în inima Sofiei întrebarea: „Trăiesc într-adevăr aşa cum ar trebui? Nu jertfesc oare ceva viu, omenesc, pentru mândria asta artificială a strămoşilor şi a mediului meu, pentru anumite reguli de bună-cuviinţă? Mărturisesc că uneori mă plictisesc numai cu mătuşile, cu *papà* şi cu Catherine… Doar *cousin* Raiski…”

Când ajunse cu visul lui despre Sofia la propria sa persoană, lui Boris Pavlovici începu să-i bată mai tare inima.

Acum nu mai vede portretul, ci cu totul altceva. Ochii lui ca de lunatic sunt larg deschişi şi nu clipesc; se uită undeva, departe, şi o zăresc pe Sofia aievea, singură, acasă, visând la el, Raiski. Pierdută-n gânduri s-aşază unde nimereşte sau se plimbă fără ţel prin odaie; deodată se opreşte ca străfulgerată de un gând, se apropie de fereastră, dă perdeaua la o parte şi-şi aţinteşte privirea curioasă în stradă, în puhoiul viu de capete şi feţe omeneşti, urmărind însufleţită viitoarea societăţii umane, fără să se sperie de vuiet, fără să dispreţuiască mulţimea necioplită, de parcă ar fi şi ea o părticică din această mulţime, ca şi cum ar înţelege unde aleargă atât de grăbit un domn oarecare, de teamă să nu întârzie, parcă ştiind că e

un funcţionar care-şi vinde, pentru trei-patru sute de ruble pe an, două treimi din viaţă, sângele, creierul şi nervii.

Îi e milă de mujicul care abia-şi duce sacul din spinare, ghiceşte că femeia aceea eu legăturica în mână se grăbeşte să-şi pună amanet ultimul veşmânt, ca să poată plăti chiria ş.a.m.d. Privirea tristă şi îngrijorată a Sofiei îl însoţeşte pe fiecare.

Şi aşa se uită ea la viaţa străzii multă vreme, parcă înţelegând-o, şi se îndepărtează de fereastră, fără chef, uitând să tragă perdeaua. Ia o carte, o deschide, însă felul cum îşi duc alţii viaţa o face să cadă din nou pe gânduri.

Acum, frumuseţea ei e plină de inteligenţă, ochii nu-i mai sunt nepăsători şi senini, ci gânditori. În ei citeşti neliniştea pentru aceşti „alţii", care merg grăbiţi pe stradă, suferă, îndură lipsuri, muncesc şi se răzvrătesc.

Îşi dă deodată seama că nu trăise într-adevăr, ci doar crescuse şi vegetase. Acum o chinuie setea de viaţa aceasta, de simpatiile şi durerile ei adânci, setea de muncă, dar mai ales de simpatii.

Cartea îi scapă din mâini pe podea. Şi nu se gândeşte s-o ridice; ia, distrată, o floare din vază, fără să observe că celelalte flori s-au împrăştiat care încotro, ba unele au căzut chiar şi pe jos.

Miroase floarea, rupând, pe gânduri, distrată, petalele cu buzele, şi se îndreaptă încet spre pian, aproape fără să-şi dea seama de ceea ce face, se aşază pe scaun, neglijent, într-o parte, şi cu o singură mână ia câteva acorduri, lăsându-se furată de gânduri…

Apoi şopteşte încet, abia perceptibil, ca o umbră, numele cuiva, tresare, se uită sfioasă în jur, îşi acoperă fata cu mâinile şi încremeneşte.

În cameră nu-i nimeni; numai prin fereastra cu perdelele trase năvălesc razele soarelui, răsfrângându-se în cristaluri şi rătăcind în voie pe oglinzi. Jos, pe podea, zace aruncată cartea

deschisă, iar la picioare i se aştern petalele rupte din floare.

Raiski luă penelul, şi în ochii lacomi, larg deschişi, cu imaginea Sofiei aşa cum o văzuse chiar în clipa aceea în închipuirea sa, amestecă multă vreme culorile pe paletă, cu un zâmbet abia întrezărit pe buze. Încercă de câteva ori să atingă pânza, dar de fiecare dată se oprea nehotărât. În sfârşit, duse penelul în jurul ochilor, retuşă ceva, deschise uşor pleoapele picturii. Privirea Sofiei căpătă o expresie mai cuprinzătoare, dar fără să-şi fi părăsit calmul.

Încet, aproape maşinal, el atinse din nou ochii cu penelul; aceştia deveniră mai vii, mai expresivi, rămânând totuşi încă reci. Plimbă multă vreme penelul în jurul ochilor; îngândurat, amestecă iar culorile, trase o nouă linie la ochi, unuia din ei îi puse fără să vrea un punct, aşa ca profesorul lui odinioară la portretul acela lipsit de viaţă, apoi mai adăugă ceva, fără să-şi dea seama nici el ce, la celălalt ochi… şi – înmărmuri, surprins de scânteia care ţâşni din ei.

Se îndepărtă, privi şi iar încremeni: ochii ei îl aţinteau, revărsând un mănunchi de raze, dar erau tot severi.

Inconştient, aproape întâmplător, modifică uşor de tot linia buzelor, trase o linioară abia vizibilă pe buza de sus, estompă o umbră şi făcu iar un pas înapoi, ca să privească:

— Ea e! Ea e! şopti el, abia respirând. E Sofia! Sofia cea adevărată, de astăzi!

Auzi în spatele lui zgomotul unor paşi, se întoarse pe călcâie şi-l văzu pe Aianov.

— Ivan Ivanovici! zise solemn Raiski. Sunt atât de bucuros că ai venit! Priveşte-o! Ea este, nu-i aşa? Hai, răspunde odată!

— Ai răbdare, dă-mi voie să mă uit.

Ivan Ivanovici privi tabloul îndelung. Raiski aştepta încordat.

— Cine-i asta? întrebă flegmatic Aianov.

Boris înlemni.

— N-o recunoşti pe Sofia? întrebă el, abia venindu-şi în fire de mirare.

— Cum, asta e Sofia Nikolaevna? Se poate? zise Aianov, privind uimit tabloul. Aveai doar altul! Ăla părea mai reuşit! Unde e?

Cu un gest înciudat al mâinii, aproape dispreţuitor, Raiski răspunse:

— E acelaşi portret! I-am adus numai unele modificări. Dar cum de nu vezi, se năpusti el asupra lui Aianov, că portretul acela era lipsit de viaţă, de ardoare, era un chip adormit, apatic, pe când ăsta?!…

— Cum vrei, dar cel dinainte semăna mai bine cu ea! zise Aianov cu încăpăţânare, pe când ăsta… hm, parc-ar fi beată.

— Ba tu eşti beat! Şterge-o de-aici!

— Ştii doar că nu mă pricep, răspunse Aianov, nepăsător.

Raiski retuşă mânios părul şi catifeaua de pe portret, fără să răspundă.

Peste un sfert de oră veni şi Kirilov. Era un om scund, uscăţiv, parcă ascuns cu totul în favoriţi, mustăţi şi barbă. Pielea feţei aproape că nu i se mai zărea, numai ochii înfundaţi în orbite străluceau nefiresc, iar nasul îi ieşea ca o cocoaşă din părul des, proptindu-şi vârful tot în păr, din care cauză nu i se vedeau nici obrajii, nici bărbia şi nici buzele. Gâtul se ascundea şi el sub barbă, iar trupul era înfăşurat într-un palton ca un sac, atârnându-i în cute mari, de sub care se zăreau poalele pătate cu vopsea de ulei ale unui alt palton sau surtuc. În picioare avea un fel de încălţăminte care lipăia înăbuşit în timpul mersului, iar pălăria era ponosită, lustruită şi cu marginile strâmbe.

Când vedeai privirea îngândurată, concentrată şi arzătoare din chipul acela imobil, aspru, parcă adormit sub nepătrunsul strat de păr, mai ales când Kirilov, cu paleta în mână în faţa şevaletului, în odăiţa lui întunecoasă de artist, mică doar cât o

chilie, îşi aţintea privirea sălbatică şi ascuţită ca un cui în chipul sfântului pe care-l picta, nu-ţi venea să crezi că era un artist, liber ca pasărea cerului, în căutarea aspectelor luminoase ale vieţii, ci l-ai fi luat drept un mucenic, un călugăr al artei, care urăşte bucuriile, înţelegând numai durerile, de altfel, după cum se pare că şi era.

El se afundă fără grabă în cercetarea tabloului, tăcut şi concentrat. Raiski îi urmărea neliniştit expresia feţei. Kirilov îşi opri mai întâi, mirat, privirea asupra chipului pictat, uitându-se multă vreme, parcă aprobator, la ochi; ridurile de pe frunte i se netezіră, dându-i înfăţişarea unui om care visează ceva plăcut.

Apoi, parcă se trezi deodată; faţa lui căpătă treptat o expresie de mirare – nu de bucurie, ci de tristeţe, şi fruntea i se încreţi din nou. Se întoarse, îşi puse pălăria pe masă, scoase o ţigară şi începu să fumeze.

— Ei, ce zici? întrebă Raiski.

— Pentru asta m-ai chemat?

— Ei?

— Rămâi sănătos! Plec…

— Stai puţin, spune ceva!

— Ce să-ţi spun? E un nimic!

— Da, sigur, abia coborî puţin din nori şi gata – e un nimic! răspunse Raiski, jignit. Of, mortăciuni ce sunteţi! Bine, Semion Semionîci, doar mi-ai spus cândva că am talent.

— Ce vrei să-ţi mai spun? Ţi-am spus o dată! Şi Kirilov oftă. Dacă o să mergi pe calea asta, irosindu-te pentru nişte afişe de reclamă…

— Afişe de reclamă?! Ştii cine e?

— Cine? întrebă Kirilov, aruncând din nou o privire fugară asupra portretului. Vreo actriţă…

— Ce-aţi păţit? Parcă aţi căpiat amândoi! Unul spune că e o femeie beată, altul că e o actriţă! N-are niciun rost să-mi pierd vremea cu voi!

Raiski începu să acopere portretul.

— O să i-l duc ei – originalul o să-l aprecieze mai bine. Dar de la dumneata, Semion Semionîci, nădăjduiam să aud măcar un cuvânt de încurajare: în fiecare lucrare mi-ai găsit până acum cel puţin e scânteie de viaţă!…

— Şi aici este scânteie! răspunse Kirilov, arătând ochii, buzele şi fruntea înaltă şi albă. Toate astea sunt admirabile, sunt… Nu cunosc originalul, dar aici se vede viaţă. Astea ar putea să facă parte dintr-un tablou de mare valoare, dintr-un subiect care să stârnească admiraţia. Dar dumneata i-ai dat ochii, pasiunea şi căldura asta unei femei uşuratice, unei păpuşi, unei cochete!

— Nu, Semion Semionîci, niciun pictor nu şi-ar putea alege un subiect mai măreţ. Nu e uşuratică şi nici cochetă. Ar fi demnă de penelul dumitale; e idealul curăţiei, al mândriei, e o zeiţă, din Olimp… oricum, este în genul dumitale, adică – pluteşte în nori!

— Dacă obrazul acesta ar avea o privire încordată, plină de o adâncă rugă, fără dorinţele astea pasionate!… Ascultă, Boris Pavlîci, transformă portretul într-un tablou; lasă-ţi lumea dumitale, prostiile, crailâcul… trage perdelele la ferestre şi închide-te în atelier pentru vreo trei-patru luni de zile…

— De ce?

— Ca să pictezi o femeie adâncită în rugă! spuse Kirilov, crispându-şi faţa până când nasul i se ascunse cu totul în barbă, iar obrazul său căpătă înfăţişarea unei perii. Afară cu mătăsurile şi catifelele astea! Pune-o în genunchi, pe piatră, aruncă-i pe umeri o mantie grosolană, încrucişează-i mâinile pe piept… Uite, aici şi-aici, urmă el, arătând cu degetul în jurul obrajilor, trebuie mai puţină lumină; scoate carnea asta, îmblânzeşte-i puţin ochii, lasă-i pleoapele să cadă puţin în jos… atunci o să îngenunchezi şi dumneata ca să te rogi…

— Nu, Semion Semionîci, nu vreau mânăstire, ci viaţă, lumină şi bucurie. – Nu pot să trăiesc fără oameni, nici măcar să fac un pas fără ei! Mă închin în faţa frumuseţii, o iubesc cu trup şi suflet, continuă el, privind cu duioşie portretul, şi, mărturisesc… aici oftă cu o expresie comică pe faţă, mai mult cu trupul…

Kirilov făcu a lehamite cu mâna şi începu să se plimbe prin odaie.

— În dumneata piere un talent! N-o să te ridici, n-o să ajungi niciodată un mare pictor. Nu ai destulă dârzenie. Ai temperament, dar îţi lipseşte pasiunea, răbdarea de artist! Uită-te aici, vezi? Mâinile doar le-ai schiţat, şi încă destul de defectuos, umerii nu sunt proporţionali, iar dumneata îţi şi împachetezi tabloul să dai fuga să-l arăţi, să te lauzi cu el…

— Dar nu în mâzgăleală e totul, Semion Semionîci! ripostă Raiski. Chiar dumneata ai spus că în faţa şi ochii ei întrevezi adevărul; şi simt că am prins taina! Ce-mi pasă mie de păr, de mâini?…

— Destul, lasă şiretlicurile! îl întrerupse Kirilov. Nu te pricepi să faci mâinile, iar ca să înveţi, nu ai răbdare! Dacă ai întinde mâna asta, ai vedea că-i mai scurtă decât cealaltă – în fond, frumoasa dumitale e un monstru! Te ţii toată vremea de glume, or, nici cu viaţa, nici cu arta nu trebuie să glumeşti. Şi una şi alta sunt profund serioase, de aceea sunt pe lume şi oameni puţini, şi artişti…

Oftă, ascunzându-şi faţa şi mai mult în păr.

— Atunci, dumneata crezi că ar trebui să mă ascund de viaţă, de semenii mei, să umblu încruntat, să nu zâmbesc niciodată şi…

— Da, da, şi te rog să nu te superi! îl întrerupse Kirilov. Dacă vrei să ajungi în artă la ceva mai temeinic decât la zâmbete dulcege şi la umeri rotunzi, ori la ceva mai de soi decât la curtea de din dos şi la mujicii beţi, lasă-te de femeile frumoase şi de chefuri, fii treaz, munceşte până ţi

se împăienjeneşte vederea, până la leşin; trebuie să cazi şi să te ridici, să te ucidă desperarea şi să reînvii, treptat, să sari noaptea din pat…

— Dar eu fac… aproape tot ceea ce spui… răspunse Raiski. Sar noaptea din pat, câteodată plâng, cuprins parcă de nebunie…

— După cum văd, aţi înnebunit amândoi! zise Aianov, nepăsător.

— Sigur, sari ca să mâzgăleşti „adevărul" ăsta al dumitale, spuse Kirilov, arătând umărul gol al Sofiei. Da, să te scoli noaptea, dar să schiţezi figura asta de vreo zece ori, până ce-ţi reuşeşte. Uite, ai de lucru pentru vreo două săptămâni; o să vin să văd ce-ai făcut – şi-acum rămâi cu bine!

— Aşteaptă, maestre, aşteaptă! încercă Raiski să-l oprească.

— Lasă-mă! N-ai niciun respect pentru artă, spuse Kirilov. Nici măcar pe dumneata însuţi nu te respecţi. Comunitatea pictorilor este o confrerie, ca şi ordinul masonilor: ei sunt răspândiţi în toată lumea şi toţi au acelaşi ţel. Pictorii se înrudesc cu „zidarii" aceştia. Aminteşte-ţi de Hiram[66], şi de taina lui. Uite ce-i! Nu se poate să te bucuri de viaţă, să te ţii de pozne şi de vizite, să dansezi doar aşa, printre altele, să compui, să pictezi, să desenezi şi să sculptezi. Nu, se năpusti el cu înflăcărare, aproape brutal, asupra lui Raiski. Lasă-te de dulcegăriile astea şi călugăreşte-te, după cum foarte bine ai spus, dedică-te cu totul artei, roagă-te şi posteşte, fii înţelept şi, în acelaşi timp, simplu ca şerpii şi porumbeii, şi orice s-ar întâmpla în jurul dumitale, orice te-ar atrage în viaţă, în orice groapă ai cădea, să rămâi adeptul credincios al unei singure învăţături, să n-ai decât un singur simţământ, să nu te stăpânească decât o singură pasiune – arta! Oricât te-ar blestema alţii, oricât te-ar dispreţui din cauza ei, dumneata să-ţi vezi de drum; numai atunci danul şi slujirea se vor împlini „şi plata voastră va fi multă în ceruri" – adică nemurirea. Dar dumneata n-ai îndrăzneală, nu ai

tăria necesară şi-ţi mai lipseşte şi sărăcia. Dăruieşte-ţi moşia cerşetorilor şi mergi după lumina salvatoare a creaţiei. Dar aşa ceva nu-i de dumneata! Eşti boier, te-ai născut, nu în ieslea artei, ci în mătăsuri şi catifele, şi arta nu-i iubeşte pe boieri… îi alege pe cei săraci… Acoper-o pe neruşinata asta, sau fă din ea femeia rătăcită de la picioarele lui Cristos. Rămâi cu bine. Peste două săptămâni o să vin să văd ce-ai făcut.

Aruncă ţigara în vasul cu nisip, îşi luă pălăria şi dispăru, înainte ca Raiski să fi avut timp să-l oprească.

— Ia uite! zise Aianov. Un sucit! Nu s-o pregăti într-adevăr să se călugărească? Pălărie terfelită, plin de pete de vopsea, sărac, jerpelit, un adevărat mucenic! Nu cumva bea?

— Numai apă.

— Atunci, omul ăsta sau se spânzură, sau căpiază.

Raiski oftă adânc.

— Da, zise el cu glas tare. Kirilov e unul dintre ultimii mohicani – un adevărat pictor, integru, dar de care nu mai e nevoie. Arta coboară de pe piedestalul ei înalt în viaţă, printre oameni – şi-aşa şi trebuie! E un fanatic, nu vezi ce propovăduieşte?

Totuşi, gândindu-se la comparaţiile făcute de Kirilov, Raiski se asemui în mintea lui cu tânărul care nu îndrăzneşte să intre în împărăţia cerului.

Şi, frământat de gânduri, se plimba în sus şi în jos prin cameră.

Îl cuprinse o adâncă tristeţe, de parcă-i plângea inima. În clipa aceea era gata să părăsească într-adevăr totul, să fugă în pustiu, să îmbrace haine ponosite, să mănânce un singur fel de mâncare pe zi, ca şi Kirilov, să pună un paravan între el şi viaţă, ca Sofia, şi să picteze, să picteze până la epuizare, s-o transforme pe Sofia în femeie rătăcită.

Luă în grabă o pânză nouă, întinsă pe ramă, o puse pe şevalet şi începu să schiţeze cu creta o

femeie la rugă. Îi contură braţul întins şi acum desena, înverşunat, degetele, cuprins de înflăcărare; ştergea, trăgea alte linii, iar ştergea – dar nu izbutea şi pace!

Îl cuprinse nerăbdarea, care la primele trăsături nereuşite se prefăcu în furie. Şterse iar şi iar începu să deseneze încet, trăgând linii dese şi groase, ca şi cum ar fi vrut să sfâşie pânza. Desperării, despre care vorbise Kirilov, începu să-i ia locul ciuda.

Lăsă creta jos, îşi trecu degetele prin păr, ca să şi le şteargă, şi se apropie de portretul Sofiei.

„Să transform portretul? se gândi el. O fi având dreptate Kirilov? Scopul meu, preocuparea, ideea care mă urmăreşte este frumuseţea! Sunt stăpânit de ea şi vreau să materializez chipul strălucitor care mă obsedează. Ce-mi mai trebuie, dacă am prins „adevărul" acesta al frumuseţii? Kirilov e un ascet, el caută frumuseţea cerească, dar eu o caut pe cea pământească… O să-i arăt Sofiei portretul, să vedem ce-o să spună. Şi după aceea o să-l transform… dar nu în femeie rătăcită!"

Râse, gândindu-se la ce-ar spune Sofia, dacă ar cunoaşte gândurile lui Kirilov. Treptat, se potoli, admirând „viaţa" oglindită în portret şi se înapoie la visurile lui de mai-nainte, descătuşate de orice constrângere, la arta descătuşată de orice norme, la munca după pofta inimii. Purtându-l cu mare băgare de seamă, duse tabloul să-l arate Sofiei.

XVIII

Lui Raiski, aproape că nu-i venea să creadă că o s-o vadă iar pe Sofia şi încerca să ghicească ce şi cum o să vorbească cu ea. „Ce clocot e aici, se gândea el, ducându-şi mâna la piept. O! Presimt furtuna, şi dă Doamne să fie! Ziua aceasta e hotărâtoare! Astăzi va trebui să dezvălui taina şi să aflu… iubeşte – său nu? Dacă da, atunci viaţa mea… *a noastră,* va trebui să se schimbe, voi rămâne aici… sau nu, o să plecăm împreună, acolo, la bunica, în colţişorul acela minunat, amândoi…”

Despachetă tabloul, îl aşeză în salon pe un fotoliu şi se îndreptă încet printr-un şir de odăi spre încăperile Sofiei. I se spusese jos că e singură; mătuşile ei plecaseră la biserică.

Mergea în vârful picioarelor, cu mâinile la piept, parcă voind să-şi domolească bătăile inimii. În închipuirea lui mai stăruiau şi-acum florile împrăştiate, perdelele trase, razele îndrăzneţe de soare, licărind în cristaluri. Se apropie tiptil şi o văzu pe Sofia.

Şedea cu coatele pe masă, cu faţa în palme şi visa, dormita sau… plângea. Era îmbrăcată cu o rochie de casă, nu cu veşmântul ei ţeapăn, care o strângea ca o platoşă; nu avea dantele, nici brăţări – nici măcar pieptănată nu era; părul răvăşit şi-l strânsese într-o plasă, iar rochia largă îi acoperea umerii, căzându-i la picioare în falduri mari. Pantofii ei de atlaz se aflau alături, pe covor, şi

picioarele, încălţate cu ciorapi, se odihneau pe un scăunel tapiţat cu catifea.

N-o văzuse niciodată astfel. Ea nu-l zărise, iar el se temea chiar să şi respire.

— Verişoară Sophie! o strigă el în şoaptă.

Ea tresări şi, îndepărtându-se puţin de masă, îl privi mirată. După privirea ei, vedeai că se-ntreabă: „Ce-i cu el? De unde a apărut? Ce caută aici?”

— Sophie! repetă Boris.

Ea se ridică de pe scaun, pe faţă cu o expresie rigidă.

— Ce-i cu dumneata aici, *mon cousin?* îl întrebă ea scurt.

— Iartă-mă, verişoară, zise Boris, oarecum potolit, te-am surprins fără să vreau… în neorânduiala asta poetică.

Ea se uită în jurul său, parcă se trezi deodată şi sună.

— *Pardon, mon cousin,* mă duc să mă-mbrac, zise dânsa, rece, intrând în iatac însoţită de fata-n casă.

O auzi dojenind-o pe Paşa, de ce n-o înştiinţase de sosirea lui Raiski.

„Ce-o mai fi şi asta?!” se gândea Boris Pavlovici, uitându-se la portretul pe care-l adusese. Iar i se părea că nu seamănă, că Sofia nu se schimbase deloc!… „Dar nu, n-o să mă-nşele! Calmul şi răceala cu care s-a înarmat acum nu mai sunt aceleaşi, o nu! E ceva forţat, artificial. Sub înfăţişarea asta glacială, se ascunde altceva şi vom vedea noi ce anume!”

Sofia apăru, în sfârşit, pieptănată, îmbrăcată într-o rochie foşnitoare, şi se opri în faţa oglinzii, încheindu-şi brăţara, fără să-i dea nicio atenţie lui Raiski.

— Ţi-am adus portretul, verişoară.

— Unde este? Hai să-l văd, zise ea, urmându-l în salon. Mă măguleşti, *mon cousin!* Nu arăt aşa, spuse Sofia, cercetând cu atenţie portretul.

— O nu, nu! Eu sunt departe de realitate! zise el cu sinceră tristeţe, văzând-o înaintea sa pe Sofia aşa cum era în realitate. Ce forţă e frumuseţea! Ei, dacă aş fi avut-o eu!

— Ce-ai fi făcut?

— Ce-aş fi făcut? repetă el, privind-o stăruitor, cu o umbră de şiretenie. Aş fi făcut pe cineva foarte fericit…

— Şi ai mai fi făcut şi o mie de nenorociţi, nu-i aşa? Ţi-ai fi încercat puterea asupra tuturor şi n-ai fi avut milă de nimeni…

— Aha! o încolţi Raiski, nu cumva din milă eşti de necucerit? Ţi-e frică să arunci o privire mai mult fiindcă eşti convinsă că nimeni n-o să scape uşor de ea. Iată dar o trăsătură nouă şi graţioasă a caracterului dumitale! Eşti încrezută şi-ţi stă bine. Mândria asta e mai bună decât orgoliul neamului: frumuseţe înseamnă putere, şi mândria are în cazul acesta un sens.

Se bucură că descoperise, după cum i se părea lui, cauza care a făcea să se ferească de el cu atâta înverşunare, să-şi schimbe deodată expresia visătoare a feţei şi să ia din nou o poziţie de apărare.

— Să nu fii, totuşi, prea miloasă. Cine n-ar voi să sufere, numai să se poată apropia şi să poată sta de vorbă cu dumneata? Cine nu te-ar urma, în genunchi, până la capătul lumii, nu numai ca să te cucerească, să câştige fericirea şi victoria, dar chiar şi numai pentru o slabă speranţă în această victorie…

— Ajunge, *mon cousin,* văd că începi iar! zise ea, dar tonul ei nu mai era atât de nepăsător ca înainte. Parcă se îndoia că ar fi atât de puternică, că toţi s-ar târî într-adevăr după ea ca artistul acesta înflăcărat, extaziat şi zănatec.

Nuanţa foarte fină a îndoielii Sofiei nu-i scăpă lui Raiski. Se strădui să-i pătrundă privirile, să-i înţeleagă cuvintele, surprinzând, câteodată, chiar fără voia lui, toate umbrele şi luminile întrezărite

pe chipul ei, pătrunzând nu numai sensul lor, dar parcă prinzând cu toate simţurile lui ceea ce se petrecuse, ba chiar şi ceea ce trebuia să se petreacă în sufletul Sofiei.

— Cred că-ţi dai şi dumneata seama, urmă el, că pentru o singură privire mângâietoare, fără prea mare însemnătate, pentru un singur cuvânt, fără vreo promisiune de recompensă, toţi aleargă, se agită, caută să-ţi atragă atenţia asupra lor.

— O fi chiar aşa?

— Cum, n-ai băgat de seamă? Nu mai spune!

— Crede-mă că nu.

— Ba cred că ai băgat de seamă şi te bucuri într-ascuns, ba-ţi mai baţi şi joc de mine, silindu-mă să repet ceea ce gândeşti chiar dumneata. Ştii că spun adevărul, îţi vezi şi-ţi admiri chipul oglindit în cuvintele mele.

— Deocamdată l-am văzut numai în tablou, dar şi acolo ai exagerat, iar în vorbă, nu faci altceva decât să mă cerţi.

— Nu, portretul nu e decât o copie slabă, fără strălucire; numai lumina din ochi şi zâmbetul se potrivesc, dar nu totdeauna, fiindcă dumneata priveşti şi zâmbeşti rar aşa, ca şi cum te-ai teme. Ele îţi străfulgeră numai uneori pe faţă, pentru o clipă; o dată le-am întrezărit şi le-am prins, iar aici ara făcut numai o aluzie la realitate – şi uite ce-a ieşit. Ah! «cât de încântătoare ai fost atunci!

— Când?

— Când stăteam aici şi eu îţi vorbeam… Ţi-aduci aminte când Nikolai Vasilievici l-a adus pe Milari acela…

Ea tăcea.

— Milari! repetă el.

— Mi-amintesc, răspunse ea rece.

— Vine des pe-aici? o întrebă Raiski, observând tonul ei rece.

— Da… uneori. Cântă foarte frumos, adăugă dânsa, aşezându-se pe canapea cu spatele spre lumină.

— Aş vrea să vin şi eu când o fi el aici… te rog să mă anunţi.

— În odaia asta e cam răcoare! zise ea, strângând din umeri; o să spun să se facă focul în cămin…

— Am venit să-mi iau rămas bun! Plec – ştii? întrebă Raiski deodată, fixând-o cu privirea.

Ea rămase indiferentă; îl întrebă numai:

— Unde te duci?

— La ţară, la bunica… N-o să-ţi pară rău, n-o să te plictiseşti fără mine?

Ea căzu pe gânduri, părând să răspundă la întrebările lui numai pentru sine.

— Vezi, verişoară, chiar şi numai, faptul că ai o oarecare îndoială, că n-ai spus nici da, nici nu, mă face fericit. Un *da* spontan ar fi fost un neadevăr, o amabilitate sau o fericire prea mare, pe care nu aş fi meritat-o, dar dacă ai fi răspuns *nu,* m-ar fi durut. Nici dumneata singură nu ştii dacă-ţi pare rău sau nu, ceea ce e mult din partea dumitale, e o izbândă parţială…

— Cum, nădăjduieşti într-o izbândă totală? întrebă ea, zâmbind.

— Soldatul care nu speră să ajungă general e un soldat prost, ar trebui să răspund eu, dar nu spun asta – ar fi prea… cu neputinţă.

O privi îndelung. Ar fi vrut, ar fi dat orice, ba chiar spera, ca ea să-l întrebe „de ce?”, dar ea nu-l întrebă, şi el îşi înăbuşi un oftat.

— Cu neputinţă, repetă Raiski, şi ca să-ţi dovedesc că n-am speranţe atât de mari, am venit să-mi iau rămas bun şi – se prea poate, pentru mult timp.

— Îmi pare rău de dumneata, *mon cousin,* zise Sofia deodată, încet, blând şi aproape cu oarecare afecţiune.

Boris Pavlovici se întoarse spre ea atât de repede, ca un om pe care îl duruseră dinţii şi scăpase deodată de durere.

— Îţi pare rău! repetă el. Este adevărat?

— Desigur. Doar ştii că nu mint niciodată.

Îi luă mâna şi-i sărută palma cu încântare, şi ea nu şi-o retrase.

— Uite, vezi? Pentru dreptul acesta de a-ţi săruta astfel mâna, ce n-ar face toţi cei care se înghesuie în jurul dumitale!

— Prin urmare, eşti fericit. Te bucuri din plin de acest drept…

— Da, în calitate de *cousin!* Dar aş fi în stare de orice, urmă el, uitându-se la ea cu o privire aproape beată, dacă aş putea să-ţi sărut palma altfel… uite-aşa…

Vru să-i sărute din nou mâna, dar ea şi-o retrase.

— Nu îndrăznesc să pun la îndoială faptul că-ţi pare un pic… rău că plec, continuă dânsul, dar tare aş vreau să ştiu de ce? Spune, pentru ce doreşti uneori să mă vezi?

— Ca să te ascult. Desigur, exagerezi mult, însă câteodată explici bine ceea ce eu înţeleg, dar nu ştiu cum să exprim. Nu ştiu…

— Aha, ai mărturisit, în sfârşit! Iată, prin urmare, pentru ce-ţi sunt necesar: mă foloseşti în chip de dicţionar… Nu-i un rol de invidiat! adăugă Raiski, oftând.

— Dar, *mon cousin,* chiar dumneata ai spus adineauri că nu speri să ajungi general, că pentru o simplă atenţie a mea, oricine ar fi gata… să se târască nu ştiu până unde… Nu am o astfel de pretenţie, dar dacă dumneata mi-ai da puţină…

— Prietenie?

— Da.

— Am bănuit eu! Of, prietenia asta!

— Oh, *mon cousin,* văd că n-ai renunţat încă la „gradul de general”…

— Nu, nu, verişoară, nu mai am nicio speranţă şi, de aceea, repet, plec. Dar mi-ai spus că te plictiseşti fără mine, că o să-mi simţi lipsa, iar eu mă agăţ, ca cel ce se-neacă, şi de un pai.

— Şi nu te agăţi în zadar. Îţi ofer ceva despre care nu se poate spune că e puţin lucru: prietenia.

Dacă pentru o singură privire sau un cuvânt duios, cineva ar putea să se târască atât de departe, până la capătul lumii, atunci pentru prietenia mea, pe care nu o dăruiesc uşor nimănui…

— Prietenia e bună, verişoară, când înseamnă un pas spre iubire, altfel e pur şi simplu o neghiobie, iar, uneori, chiar şi o jignire.

— Cum aşa?

— Aşa! O să-mi dai dreptul să intru fără a fi anunţat şi nici asta totdeauna; astăzi, de pildă, te-ai supărat. O să mă trimiţi să alerg prin tot oraşul cu fel de fel de comisioane, ceea ce e un privilegiu al verilor; ba chiar, dacă dau dovadă de gust, o să te sfătuieşti cu mine cum să te îmbraci; o să-mi îngădui să-mi spun părerea sinceră despre rudele şi cunoştinţele dumitale şi, în sfârşit, lucrurile er să ajungă până la jignire… o să mergem atât de departe, încât să-mi încredinţezi secretul inimii, când te vei îndrăgosti…

Pe faţa Sofiei apăru o expresie forţată, ba se şi întoarse puţin într-o parte, căscând în mod prefăcut, ceea ce el observă.

— Nu cumva te-ai şi îndrăgostit? o întrebă el brusc.

— De ce?

— Ce înseamnă tulburarea asta?

— Tulburarea? M-am tulburat? răspunse dânsa, uitându-se în oglindă. Nu, nu m-am tulburat, ci mi-am amintit doar că ne înţelesesem să nu mai vorbim de dragoste. Te rog, *mon cousin,* adăugă ea deodată cu un aer serios, să respectăm învoiala. Te rog să nu mai vorbim de aşa ceva.

Pe Raiski îl uimi rugămintea asta şi căzu pe gânduri. Îl mai rugase şi altădată, dar totdeauna glumind şi zâmbind. Ambiţia îi şoptise o clipă că nu bătuse în zadar la uşa inimii Sofiei, că s-ar putea să-i răspundă, că sfiala şi rugămintea ei neaşteptată şi stângace de a nu-i mai vorbi de dragoste – înseamnă teamă, o măsură de prevedere.

Dar îndepărtă gândul acesta şi se aprinse la faţă, dându-şi seama că e un filfizon, şi căută alte explicaţii; inima lui plângea, se chinuia şi suferea, ochii lui pironiţi asupra ei îi puneau tot felul de întrebări, vorbele îi năvăleau pe limbă, fără să poată spune ceva. Îl şi rodea gelozia.

„Ce s-a-ntâmplat oare? Să mă fi îndrăgostit într-adevăr? se întreba el. Nu, nu se poate! Şi ce-mi pasă? Doar nu pentru mine m-am zbătut, ci pentru ea… pentru evoluţia ei… «pentru societate». Încă o ultimă încercare!”…

— O ultimă întrebare, verişoară, zise el tare – dacă… şovăi o clipă, gândindu-se că întrebarea era hotărâtoare. Dacă n-aş primi prietenia pe care mi-o oferi ca pe o diplomă de bună purtare, ci mi-aş pune problema să „ajung general”, ce-ai spune? Aş putea, pot?… „Nu e o cochetă, o să-mi spună adevărul!” se gândea el. M-ai încuraja în speranţa aceasta?

Rostise ultimele cuvinte tremurând şi temându-se s-o privească. Ea râse.

— Nu nutreşti niciun fel de speranţe, *mon cousin,* zise Sofia, nepăsătoare.

El făcu un gest de nerăbdare, de parcă îndoiala nu-şi avea niciun rost.

— Nu nutreşti şi nici nu poţi nutri! repetă ea cu hotărâre. Dumneata exagerezi totul: o simplă amabilitate o iei drept un fel de *entrainement*[67]; în cea mai obişnuită atenţie vezi o pasiune şi trăieşti într-un fel de delir. Dă-mi voie să-ţi amintesc că-ţi depăşeşti rolul de văr şi de prieten.

— Mă confunzi cu craidonii, cu muieraticii?

— *Phi, quelles expressions!*[68]

— Da, da, cu cei care se vântură prin saloane, prin lojile teatrelor, cu priviri pseudotandre, cu fraze pătimaş-respectuoase, cu spirite învăţate pe dinafară. Nu, verişoară, când vorbesc despre mine, spun numai ceea ce simt; limba mea traduce fidel vocea inimii mele. De un an îţi frecventez casa –

plec şi te duc cu mine-n gând, iar ceea ce simt sunt în stare să şi exprim.

— La ce mi-ar folosi? întrebă ea pe neaşteptate.

El tăcu, dezorientat de expresia „la ce mi-ar folosi”. Vorbele acestea cuprindeau răspunsul la întrebarea lui privitoare la speranţa de „a ajunge general”. Atât era destul, n-ar mai fi trebuit să pună întrebări, totuşi, întrebă încet şi insinuant:

— Oare… mă iubeşti, verişoară?

— Foarte! răspunse ea, veselă.

— Pentru Dumnezeu, nu glumi, zise Boris Pavlovici, iritat.

— Îţi dau cuvântul meu de onoare că nu glumesc.

„S-o întreb dacă e îndrăgostită de mine ar fi o prostie, o prostie atât de mare, îşi zise el, încât mai bine plec, fără să aflu. Pentru nimic în lume n-o întreb!… Ca să vezi! Ţi-o închipui «mai presus de lume şi de pasiuni», când colo e o şireată, se suceşte, se-nvârteşte şi-ţi scapă printre degete ca orice femeie cochetă! Totuşi, o să aflu! O să-i trântesc acuşi dintr-o suflare tot ce-mi frământă sufletul…”

În timp ce rostea în minte monologul acesta, ea îl privea cu un zâmbet şiret şi parcă nu era străină de plăcerea de a-l chinui, şi chiar l-ar fi chinuit dacă… el nu i-ar fi „trântit” o întrebare neaşteptată.

— Eşti îndrăgostită de italianul ăla, de contele Milari, nu-i aşa? o întrebă dânsul, pironind-o cu privirea şi simţind cum el însuşi păleşte, de parcă şi-a aruncat deodată pe umeri o greutate de mii de kilograme.

Întrebarea lui făcu să piară deodată şi zâmbetul, şi tonul prietenesc, şi ţinuta ei degajată. În faţa lui Raiski stătea acum o femeie rece, severă, şi străină. Fusese atât de aproape de el, şi iat-o acum undeva departe, de parcă nu-i mai era nici rudă, nici prietenă.

„Mi se pare că-i adevărat, am ghicit!” se gândea el, străduindu-se să înţeleagă cum de ghicise şi ce-l făcuse să ghicească? O singură dată îl văzuse pe Milari la ea, dar când adusese vorba de el, pe faţa ei trecuse o umbră, şi Sofia îşi schimbase locul, aşezându-se cu spatele spre lumină.

„Doamne! de ce oare văd şi ştiu lucruri de care alţii habar n-au şi sunt fericiţi? De ce mi-ajunge un foşnet, o adiere, ba chiar şi tăcerea, ca să-mi dau seama de ceva! Blestemat simţ! Otrava mi-a pătruns acum în inimă! Dar la ce bun?”

Sofia tăcea.

— Te-ai supărat, verişoară?

Ea continua să tacă.

— Spune – da?

— Doar ştii ce poate pricinui o astfel de presupunere.

— Ştiu chiar ceva mai mult, cunosc şi motivul pentru care te-ai supărat.

— Îmi dai voie să-l cunosc şi eu?

— Te-ai supărat, fiindcă acesta-i adevărul.

Ea făcu un gest, privindu-l uimită, de parcă i-ar fi spus: „Cum, mai şi insişti?”

— Privirea pe care mi-o arunci nu e a dumitale, verişoară, e împrumutată.

— Vrei să spui că mă prefac! Îţi acorzi prea multă cinste, *monsieur* Raiski!

Boris Pavlovici râse, apoi oftă.

— Dacă nu-i adevărat, atunci… ce e rău în presupunerea mea? zise el. Iar dacă e adevărat, tot aşa… ce-i jignitor în acest adevăr? Gândeşte-te la dilema asta şi-o să-ţi pară rău că ai vrut să-l striveşti degeaba cu demnitatea dumitale pe bietul *cousin!*

Ea ridică uşor din umeri.

— Da, da, aşa este, continuă dânsul, şi tot ceea ce faci în clipa aceasta nu exprimă jignirea, ci ciuda că ţi-a fost descoperită taina… jignirea nefiind altceva decât o mască.

— Ce fel de taină? Ce tot vorbeşti?! zise ea, ridicând tonul şi făcând ochi mari. Abuzezi de dreptul dumitale de văr – iată în ce constă întreaga taină. Iar eu sunt imprudentă că te primesc la orice oră, fără ca mătuşile mele să fie de faţă, şi fără *papà…*

— O, verişoară, lasă tonul ăsta! începu el prieteneşte, cald şi sincer, ceea ce o făcu aproape să se îmbuneze şi să revină, treptat, la atitudinea de mai înainte, degajată şi încrezătoare, de parcă ar fi văzut că taina ei – dacă într-adevăr avea una – nu încăpuse pe mâini proaste.

— Iată dar ce înseamnă Olimpul! continuă el. Dacă ai fi fost pur şi simplu femeie, nu zeiţă, mi-ai fi înţeles situaţia, ai fi privit în sufletul meu şi nu te-ai fi purtat sever cu mine, ci cu îngăduinţă, chiar dacă ţi-aş fi fost cu totul străin. Îţi sunt însă apropiat. Îmi spui că simţi prietenie pentru mine, că te plictiseşti când nu mă vezi… Dar femeia este compătimitoare, duioasă, cinstită, dreaptă numai cu cel pe care-l iubeşte, iar cu ceilalţi, fără milă. Mai degrabă dobândeşti îndurare de la un criminal, care a ridicat cuţitul asupra ta, decât de la o femeie, când vrea să-şi ascundă dragostea şi taina.

— Pentru ce-mi spui toate astea? În ceea ce mă priveşte, e cu totul nepotrivit! Pe lângă faptul că te-am rugat să nu mai vorbim de dragoste şi pasiune…

— Ştiu, verişoară, ştiu şi motivul pentru care nu vrei să mai vorbim de asta. Îţi ating rana. Dar oare atingerea mea prietenească este atât de brutală?… Nu merit încredere?…

— Ce fel de încredere? Ce taină? Pentru Dumnezeu, *mon cousin…* zise ea, privind neliniştită în jurul ei, de parcă ar fi voit să plece ori să-şi astupe urechile, ca să nu mai audă nimic.

— Lasă-mă să fiu caraghios cu speranţele mele de „a ajunge general”, continua el cu căldură şi tandreţe, fără s-o asculte. Totuşi, preţuiesc şi eu ceva în ochii dumitale – nu-i aşa? Ba spun chiar

mai mult: în toată viaţa n-ai avut, nu ai şi poate că n-o să ai în preajma dumitale un om mai apropiat decât mine. Adineauri ai recunoscut singură asta, deşi nu destul de clar. N-ai avut un om adevărat, plin de viaţă, care să cunoască atât de bine oamenii şi problemele inimii şi care să te ajute să-ţi înţelegi propriul dumitale eu. În mine îţi citeşti propriile gânduri, şi-ţi controlezi propriile simţăminte. Nu-ţi sunt nici mătuşă, nici *papà,* nici strămoş, nici soţ: niciunul dintre ei nu a ştiut ce e viaţa – toţi par să umble pe picioroange, toţi s-au închis în cercul strâmt al noţiunilor vechi şi mărginite ale educaţiei convenţionale, ale *aşa-zisului „bon ton”* şi se mulţumesc în mod mizer cu ele. Sunt un om viu, cu un suflu nou, ţi-aduc noţiuni şi simţăminte necunoscute aici; sunt pentru dumneata o noutate; te distrez… pardon… te-am distrat… E adevărat, verişoară?

Ea tăcea.

— Desigur că acum se schimbă situaţia, acum eşti bucuroasă că plec, continuă el. Toţi ceilalţi pot să rămână, ai interesul să plec numai eu…

— De ce?

— Fiindcă numai eu sunt de prisos în acest moment, numai eu ţi-am citit taina încă în germen… dacă mi-ai încredinţa-o, ţi-aş fi, după *el* cel mai apropiat dintre toţi…

Ea se smuci, se ridică, făcu vreo câţiva paşi prin odaie, uitându-se la pereţi, la portrete, lăsându-şi privirea să rătăcească departe, de-a lungul şirului de odăi şi, parcă negăsind o ieşire din situaţia creată, se aşeză nervoasă în fotoliu.

— Dar… începu el din nou cu o voce tandră şi prietenoasă, te iubesc, verişoară (ea luă o poziţie rigidă), te iubesc sub multe aspecte, şi mai ales, te iubesc pentru frumuseţea asta uluitoare. Mă stăpâneşti fără să-ţi dai seama, fără voia dumitale. Poţi să faci din mine tot ce vrei – asta o ştii…

— Ascultă-mă… Vrei să mă convingi că nutreşti faţă de mine ceva… un fel de pasiune, răspunse ea,

făcându-i parcă o concesie, pentru ca să estompeze şi să-l abată de la analiza lui stăruitoare. Ia vezi, nu cumva minţi… să zicem… fără să vrei? adăugă dânsa, văzând că el se pregăteşte să se dezlănţuie cu un monolog. Acum o lună-două n-a fost nimic, doar, poate, puţin elan şi, deodată, aşa de repede… nu vezi că nu sunt fireşti nici înflăcărarea, nici chinurile dumitale? Iartă-mă, *mon cousin,* dar nu cred în ele, de aceea nici n-am îndurarea după care tânjeşti atât. Cum vrei, dar voi fi nevoită să te scot din rândul verilor, fiindcă eşti cel mai obositor *cousin* şi prieten…

— Pasiunea nu are nevoie de ani, verişoară, ea se poate naşte într-o clipă. Însă n-am de gând să te conving că-ţi nutresc vreo pasiune, adăugă el trist, dar că acum sunt emoţionat nu-i minciună. N-o să-ţi spun că deznădejdea mă va ucide, că e o chestiune de viaţă şi de moarte pentru mine – nu. Dumneata nu mi-ai dat nimic, aşa că nici nu-mi poţi lua nimic înapoi, în afară de speranţa pe care am trezit-o singur în mine… E vorba de o impresie şi ea o să treacă, bineînţeles, curând, ştiu asta. Impresia, lipsită de hrană, nu s-a consolidat – şi, slavă Domnului!

Oftă.

— Atunci ce vrei de la mine? îl întrebă ea.

— Mă jigneşte spaima dumitale că ţi-am pătruns în inimă…

— Nu-i nimic acolo, zise ea cu glas monoton.

— Ba este şi-mi pare rău că nu ţi-am câştigat încrederea nici măcar atât ca să recunoşti. Te temi că n-o să ştiu să umblu cu taina dumitale. Verişoară, verişoară! Mă doare că ţi-e frică şi ruşine de privirile mele… Doar asta e opera mea, meritul meu, eu sunt vinovat… că te-am scos din întuneric şi din orbire, că acest Milari…

Ea îl asculta destul de liniştită, dar la ultimul cuvânt se ridică repede.

— Dacă-mi preţuieşti, *mon cousin,* cât de puţin prietenia, începu ea, cu vocea parcă puţin

schimbată şi tremurătoare, şi dacă pentru dumneata înseamnă ceva să fii aici… să mă vezi… atunci… nu mai pomeni nume.

„Da, e adevărat, am nimerit bine! Îl iubeşte!” hotărî Raiski în sinea sa şi se simţi uşurat; durerea i se stingea din lipsa oricărei speranţe, pentru că problema fusese rezolvată, şi taina, lămurită. Şi începu să-i privească pe Sofia şi pe Milari, ba chiar şi pe sine însuşi, de la distanţă, în mod obiectiv.

— Nu te teme, verişoară! Pentru Dumnezeu, să nu-ţi fie frică, zise el. Frumoasă prietenie! Să te temi de mine ca de un spion, să te ruşinezi…

— N-am de ce şi nici de cine să mă ruşinez şi să mă tem!

— Cum n-ai de cine, dar de lume, de ei! răspunse Raiski, arătând spre portretele strămoşilor. Uite ce ochi mari au făcut! Dar parcă eu sunt ei? Parcă eu sunt – lumea?

— La drept vorbind, ai avea de ce să-ţi fie teamă de strămoşi! zise Sofia, calmă şi cu totul degajată, dacă ei te-au auzit şi te-au văzut! Câte nu s-au mai petrecut astăzi aici! Şi reproşuri, şi *déclarations*[69], şi gelozie… Credeam că aşa ceva nu e cu putinţă decât pe scenă… Ah, *mon cousin*… încheie ea cu un oftat vesel, reluându-şi tonul obişnuit, puţin ironic şi liniştit.

Într-adevăr, ea nu avea de ce să se înspăimânte şi să se ruşineze! Contele Milari fusese de vreo şase ori în vizită, totdeauna în prezenţa altora, cânta, o asculta şi pe ea cântând, discuta cu dânsa, fără să fi depăşit vreodată limitele politeţii obişnuite şi ale unei măguliri uşor perceptibile, fine şi supuse.

O altă femeie în locul Sofiei ar fi şoptit cu elan numele frumosului Milari, s-ar fi mândrit cu interesul pe care i-l arăta el, ar fi cochetat puţin cu dânsul, pe când Sofia îi interzise lui Raiski să-i pronunţe chiar şi numele, nerăbdătoare să-i închidă mai repede gura, când el ghicise „taina” în chip atât de nepotrivit.

În realitate, nu exista nicio taină, şi dacă ea primise presupunerea aceasta cu oarecare tulburare, probabil că o făcuse pentru ca să şteargă şi din mintea lui până şi umbra unei bănuieli.

Ea, îndrăgostită! Ce neghiobie! Ferească Dumnezeu! Dar cine putea să creadă aşa ceva! îşi ridică ochii cu îndrăzneală, ca de obicei, şi-l privi calmă.

— Rămâi cu bine, verişoară! zise el cu glas stins.

— N-o să fii astăzi la noi? îl întrebă ea, cu bunăvoinţă. Când pleci?

„Eşti şireată şi linguşitoare – îmi îndulceşti hapul!" se gândi Raiski.

— Ai nevoie de mine? răspunse el la întrebarea ei cu o altă întrebare.

— Văd că nu-mi preţuieşti deloc prietenia!

— O, asta nu-i adevărat, verişoară! Despre ce fel de prietenie e vorba? Ţi-e frică de mine!

— Slavă Domnului că n-am încă de ce să mă tem.

— *N-ai încă* de ce? Dar dacă o fi ceva, să mă socoţi demn de încrederea dumitale?

— Ai spus că asta te-ar jigni. După o asemenea mărturisire, m-aş teme să…

— Să nu te temi! Am spus că speranţa ar fi putut creşte numai dacă ar fi fost vorba de reciprocitate, dar ea… nu există? întrebă el cu timiditate, privind-o cercetător şi simţind că, în ciuda lucidităţii lui, nu-şi pierduse cu totul nădejdea. Însă în aceeaşi clipă îşi zise în gând că e un prost.

Ea negă cu o clătinare liniştită a capului.

— Şi… nici n-ar putea fi? întrebă el încă o dată, plin de nerăbdare.

Sofia râse.

— Eşti incorigibil, *mon cousin,* răspunse ea. Pe oricare alta ai fi silit-o să cocheteze cu dumneata, fără voia ei. Mie, însă, nici nu-mi trece prin gând şi-ţi spun deschis: nu!

— Prin urmare, poţi fără nicio teamă să ai încredere în mine! adăugă el abătut.

— *Parole d'honneur*[70], n-am ce să-ţi încredinţez.

— Ba, ai, verişoară.

— Ce anume doreşti să-ţi încredinţez, *dites positivement*[71].

— Bine. Atunci spune: simţi în dumneata o schimbare oricât de mică de când acest Milari?…

Ea schiţă un gest nervos, şi expresia feţei, din prietenoasă, cum fusese până atunci, deveni rece şi forţată.

— Bine, bine, iartă-mă, n-o să-i mai pronunţ numele… Vreau să spun, din clipa în care s-a ivit *el,* de când a început să vină în casă…

— Ascultă, *mon cousin*... începu ea, dar tăcu a clipă, stânjenită parcă de gândul de a continua. Să presupunem că ar… *enfin, si c'était vrai*[72] – ceea ce nu-i posibil – adăugă ea în fugă… dar ce… te… priveşte, după ce…

Lui Raiski îi năvăli sângele în obraji.

— Ce mă priveşte?! o întrerupse el cu înflăcărare, cu ochii larg deschişi. Ce mă priveşte, verişoară? Cum, să te coborî până la un oarecare *parvenu*[73] până la un oarecare Milari venit din Italia, dumneata, din neamul Pahotînilor, strălucirea, mândria, perla societăţii noastre? Dumneata… dumneata! repetă el uimit, aproape cu groază.

Ea se uita nedumerită de izbucnirea lui neaşteptată şi de privirile furioase pe care i le arunca.

— Mai întâi, e vorba de un conte… nu de un *parvenu*... îl întrerupse ea.

— Un titlu cumpărat sau furat! ripostă el cu înflăcărare. Face parte dintre şmecherii aceia care vin aici, cum spune Lermontov, „la vânătoare de ranguri", se introduc în familii cu vază, caută protecţia femeilor, se strecoară în slujbe şi ajung

mari seniori. Să te fereşti, verişoară, de astfel de oameni! Datoria mea e să te păzesc! Doar mi-eşti rudă!

Toate astea le spusese aproape cu spumă la gură de furie.

— N-a observat nimeni aşa ceva la el! exclamă Sofia cu mirare crescândă în glas, şi dacă *papà* şi *mes tantes* îl primesc…

— *Papà* şi *mes tantes!* repetă el sfidător. Mare lucru ştiu şi ei! Ascultă-i numai!

— Dar pe cine să ascult, pe dumneata?

Ea zâmbi.

— Da, verişoară, pe mine. Şi te… previn: fereşte-te! Ăştia sunt nişte parveniţi primejdioşi; tot ce se poate ca sub paliditatea lor interesantă, sub purtarea frumoasă, ca de pisică blândă, să se ascundă neruşinarea, egoismul şi Dumnezeu mai ştie ce! Te compromite…

— Dar e primit peste tot, e foarte modest, delicat, foarte bine crescut…

— Toate astea le vezi numai în imaginaţia dumitale, verişoară, crede-mă!

— Dar nu-l cunoşti, *mon cousin!* ripostă ea cu un zâmbet abia întrezărit, începând să-i placă neaşteptata lui enervare.

— N-am avut nevoie decât de un singur minut, ca să-mi dau seama că el este unul dintre acei *chevaliers d'industrie*[74], care fug de foame cu sutele din Italia, ca să se îmbogăţească…

— E artist, îi luă ea apărarea, şi dacă nu apare pe scenă, e numai fiindcă e conte şi bogat… *c'est un homme distingué*[75].

— Îl aperi, vasăzică! Felicitările mele! Iată, dar, asupra cui se revarsă razele soarelui de pe înălţimile Olimpului! Verişoară, verişoară! Asupra cui ai binevoit să-ţi opreşti privirile! Vino-ţi în fire, pentru Dumnezeu! Dumneata, cu înaltele dumitale concepţii, să te coborî până la un oarecare parvenit fără nume şi poate chiar un pseudoconte…

Sofia se înveseli de-a binelea, parcă uitându-şi, şi teama, şi prudenţa.

— Dar Elnin? îl întrebă ea deodată.

— Ce-i cu Elnin? tresări el, surprins de întreruperea neaşteptată. Elnin, Elnin!… continuă Raiski, stânjenit, e o ştrengărie copilărească, o adoraţie de liceană. Dar aici e vorba de o pasiune înflăcărată şi periculoasă!

— Ce mai vrei! Visai să cunosc pasiunea şi iată-mă pătimaş îndrăgostită, râse ea. Parcă nu-i totuna să mă duc acolo (ea arătă spre stradă) cu Elnin, sau cu contele? Doar acolo trebuie „să aflu fericirea, să mă îmbăt de ea!”

Raiski se încruntă, se aşeză în fotoliu şi tăcu, furios. Ea se bucura de situaţia lui.

— Of! exclamă el, chinuindu-se şi enervându-se, nu pentru că-l prinsese şi-i dovedise că se contrazice, nu pentru că frumoasa Sofia îi scăpase din mâini, ci numai pentru bănuiala că fericirea de a fi iubit îi fusese dată altuia. Dacă n-ar fi fost acel altul, el s-ar fi supus sorţii fără împotrivire.

Sofia îl privea triumfătoare, senină şi liniştită. Avusese dreptate, iar el se încurcase.

— Ei, *mon cousin,* pe cine trebuie să cred? Pe ei? zise ea, arătând spre tablourile strămoşilor, sau, părăsind totul, fără să ascult pe nimeni, să mă amestec printre oameni şi să trăiesc o „viaţă nouă”?

— Şi în cazul acesta ai rămas credincioasă principiilor dumitale! ripostă el, deodată, cu bucurie, agăţându-se de un pai. Porunca strămoşilor planează deasupra dumitale – alegerea a căzut, totuşi, asupra unui conte! Ha-ha-ha! râse el convulsiv. L-ai fi remarcat dacă n-ar fi fost conte? Fă cum vrei, continuă el, supărat, cu un gest al mâinii. Doar… „ce mă priveşte?” ripostă dânsul, repetând cuvintele ei. Văd că acest *homme distingué,* cu vorbe alese, plin de inteligentă, de noutate, de oarecare sensibilitate, te-a şi înduioşat, te-a mişcat şi… şi… e-adevărat?

El râse forţat.

— O, admirabil! Italia, cerul, soarele şi dragostea! exclamă dânsul, mişcându-şi piciorul cu enervare.

— Da, îţi aminteşti, în programul dumitale ai prevăzut şi asta? observă ea. Mă trimiteai pe meleaguri străine, chiar şi într-un sat uitat de lume, şi acolo, „în mijlocul naturii”… După spusele dumitale, ar trebui să fiu acum fericită! îl sâcâi ea. Of! *mon cousin!* adăugă dânsa, râzând, ca apoi să se stăpânească deodată.

Raiski o privea pe sub sprâncene. Sofia era iar îngândurată şi rece; rezerva de totdeauna pusese din nou stăpânire pe ea.

— Linişteşte-te, din toate acestea nimic nu-i adevărat, spuse dânsa cu un ton blajin, şi nu-mi rămâne decât să-ţi mulţumesc pentru noua lecţie pe care mi-ai dat-o – pentru această prevenire. Dar iată că acum mă găsesc într-un impas şi nu ştiu ce trebuie să fac: odinioară, m-ai trimis acolo, în stradă, acum… te temi de ceea ce mi s-ar putea întâmpla! Ce să fac, biata de mine?… întrebă ea cu un aer de smerenie comică.

Tăcură amândoi.

— O să iau portretul îndărăt, zise el deodată.

— De ce? Spuneai că mi-l dăruieşti.

— Nu, o să-l refac, o să fac din el… o femeie rătăcită…

Ea râse iar.

— Fă ce vrei, *mon cousin,* Dumnezeu să te aibă în paza Lui!

— Şi pe dumneata la fel!… Dar… verişoară…

Se întrerupse; inima i se liniştise deodată, râse binevoitor – de ea, sau chiar de sine însuşi, nici el singur nu ştia.

— Dar… dar… e posibil oare să ne despărţim aşa… rece, supăraţi, fără să rămânem prieteni?… exclamă el brusc şi supărarea-i dispăru. Se ridică, întinzând mâinile spre ea, ochii lui sorbind-o din nou cu nesaţ. Nu din cauză că ar fi dorit prietenia

ei, sau că în inima sa ar fi simţit din nou sentimentele de odinioară, ci pentru că impresia pe care şi-o făcuse nu se risipise încă, mai pâlpâia o scânteie, şi atâta vreme cât o vedea pe Sofia, se simţea atras de ea. Prin vocea lui mai răzbătea un tremur sfios. În acelaşi timp se simţea bunătatea lui sufletească, înnăscută, fiindcă în suflet nu i se înrădăcinau niciodată sentimente urâte.

— Prieteni? Ce-ai făcut cu prietenia mea?… îl admonestă ea.

— Dă-mi-o iar, înapoiază-mi-o, verişoară! o imploră Boris Pavlovici. Iartă-l pe puţintel îndrăgostitul… de dumneata *cousin* şi rămâi cu bine!

Îi sărută mâna.

— Nu te mai văd? îl întrebă ea grăbită.

— Pentru întrebarea asta mai dă-mi o dată mâna. Sunt din nou Raiski de altădată şi repet: iubește, verişoară, bucură-te de viaţă şi ţine minte ce ţi-am spus aici… Numai să nu-l uiţi cu totul pe Raiski. Dar de ce te-ai îndrăgostit… de un conte? adăugă el încet, zâmbind.

— Iar începi cu „dragostea”?…

— Lasă, ajunge cu prefăcătoria! Domnul să te aibă în paza Lui, verişoară! Ce mă priveşte pe mine? închid ochii, îmi astup urechile, sunt orb, surd şi mut, spuse el, închizând ochii şi astupându-şi urechile. Dar dacă, adăugă dânsul deodată, uitându-i-se drept în ochi, o să ajungi să simţi tot ce-am spus, tot ce am prevestit, ceea ce, poate, am stârnit în dumneata… spre nenorocul meu – o să-mi spui şi mie?… Cred că merit atâta încredere.

— Ţii să fii „jignit”?

— Nu-i nimic, voi fi un erou, un cavaler al prieteniei, primul dintre verişori! După ce m-am gândit puţin, găsesc că prietenia dintre veri şi verişoare e o prietenie plăcută şi o primesc pe a dumitale.

— *A la bonne heure!*[76] spuse ea, întinzându-i mâna, şi dacă voi simţi ceva din ceea ce ai prezis,

să ştii c-o să-ţi spun numai dumitale, şi niciodată, nimic, altcuiva. Dar asta nu se va întâmpla şi nici n-o să se poată întâmpla vreodată! adăugă ea grăbită. Acum ajunge, *mon cousin,* uite că a sosit trăsura şi-au venit şi mătuşile mele.

Se ridică, se aranja în oglindă şi se duse în întâmpinarea mătuşilor.

— O să-mi răspunzi la scrisori? o întrebă el, mergând în urma ei.

— Cu plăcere, la ori şi (ce chestiune, în afară de… dragoste!

„E incorigibilă, se gândi Boris Pavlovici, dar o să vedem ce-o să iasă pân-la urmă!”

În drum spre casă, Raiski mergea abătut, pe gânduri, cu privirea rătăcită, adâncit în sine însuşi. Durerile tristeţii şi ale unei iubiri egoiste i se stingeau treptat în suflet. Pasiunea pierise; pierise parcă şi Sofia, femeia deşartă şi rece; dispăruse strălucirea falsă, multicoloră, a podoabelor; dispăruseră portretele strămoşilor, mătuşile, chiar şi nesuferitul Milari.

În faţa lui, ca din ceaţă, se ivi imaginea severa a unei frumuseţi feminine pure – nu a Sofiei, ci a unei siluete feminine antice, parcă nepieritoare. Nu avea dinaintea ochilor decât un vis creator, care se desfăşura într-un tablou grandios, punând tot mai multă stăpânire pe el.

Se cufundă, cu răsuflarea tăiată, în visurile lui artistice, contemplându-şi vedenia; se temea chiar să şi respire.

Silueta feminină cu chipul Sofiei se contura în imaginaţia lui ca o statuie albă şi rece, undeva, într-un pustiu, sub un cer senin, parcă luminat de lună, dar fără lună; stătea, scăldată în lumină, dar nu aceea a soarelui, în mijlocul unor stânci aride, goale, cu copacii morţi, cu apele încremenite, cufundată într-o stranie tăcere. Cu faţa ei de piatră îndreptată spre cer, cu mâinile pe genunchi şi cil gura întredeschisă, parcă aştepta, dorindu-l, ceasul deşteptării.

Şi, deodată, de după stânci scânteiază o lumină strălucitoare, frunzele copacilor se înfioară, şuvoaiele de apă încep să curgă într-un clipocit uşor. Printre crengi tresaltă ceva, pe neaşteptate, prin pădure trece în goană cineva; în aer se simte parcă o suflare – văzduhul se clatină şi o rază de lumină aureşte fruntea palidă a statuii; atunci pleoapele i se deschid încet, o scânteie îi lunecă peste piept, trupul rece îi tresare, obrajii palizi i se îmbujorează, şi razele de lumină îi cad pe umeri.

Din părul ei bogat se desprinde o coadă grea, risipindu-i-se pe spate, culorile însufleţesc piatra, suflul vieţii îi mângâie coapsele, genunchii îi tremură, din piept îi izbucneşte un oftat – statuia capătă viaţă şi-şi plimbă privirea fericită în jur…

Şi viaţa pătrunde mai adânc, tot mai adânc, valuri-valuri în conştiinţa deşteptată…

Membrele se însufleţesc, se materializează; statuia se mişcă, se uită cu ochii strălucitori larg deschişi în jurul său, de parcă ar cere, ar aştepta ceva, înfiripându-se în ea o dorinţă nelămurită. Văzduhul se încălzeşte, deasupra capului ei se răsfiră crengi, la picioare i se aştern flori…

Raiski tot mai mergea încet, pierdut cu totul în visul acesta: statuia şi tot ceea ce era de jur împrejur prindea treptat viaţă, conturându-se tot mai clar… Când ajunse acasă, femeia creată de imaginaţia lui se preschimbă, treptat, din nou în Sofia.

Pustiul pieri; în imaginaţia lui, Sofia era din nou în odaia ei, îmbrăcată în rochia care-i strângea trupul, executând sonata lui Beethoven şi ascultând cu emoţie şoaptele palidului şi pătimaşului Milari.

Dar nu-l mai stăpânea nici gelozia, nici durerea – cuprins de vraja frumuseţii unei femei, parca renăscută şi cu totul nouă pentru el. Le admira dragostea şi se bucura de bucuria lor, arzând de dorinţa de a le transforma pe toate în imagini şi

sunete. În el pieri îndrăgostitul şi reînvie dezinteresatul artist.

„Da, artistul nu trebuie să prindă rădăcini şi să se lege iremediabil, visa el, pierdut într-o adâncă îngândurare, ca într-un delir. Să iubească, să sufere, să plătească toate tributurile omeneşti… dar să nu cadă niciodată sub povara lor, ci să desfacă orice legătură, să se ridice energic, calm, puternic şi să creeze. Să dea viaţă pustiului şi pietrelor şi să le arate oamenilor cum trăiesc ei, cum iubesc, suferă, se bucură şi mor… Aceasta este menirea artistului pe lume…”

Raiski incluse cu grijă în planul viitorului său roman şi această vedenie, cum indusese mai înainte discuţiile cu Sofia, episodul cu Nataşa şi multe altele, care trebuiau să intre în laboratorul fanteziei lui.

„Unde o fi aici romanul? se gândi el trist. Nu-l văd! Din materialul acesta s-ar putea să iasă doar prologul – romanul propriu-zis urmează, sau, poate, n-o să existe deloc! Ce fel de roman o să găsesc eu acolo, în fundul acela de ţară?! Poate o idilă între cocoşi şi găini, dar nu un roman al oamenilor vii, plini de mişcare, înflăcărare şi pasiune!”

Totuşi, înainte de orice, rândui în fundul geamantanului materialul său literar, apoi, într-o cutie specială, aşeză schiţele în creion şi ulei ale unor peisaje, portrete ş.a.m.d., luându-şi şi culorile, penelurile şi paleta, ca să-şi organizeze la ţară un mic atelier, pentru orice eventualitate, dacă treaba cu scrisul romanului n-ar merge.

Abia după aceea puse şi câteva rufe de schimb, haine şi unele daruri pentru bunică şi surori, precum şi flanela şi pantalonii din piele de căprioară pentru Tit Nikonîci, aşa cum îl rugase Tatiana Markovna.

— Şi acum – *dahin!* O să vedem ce-o să mai fie! exclamă el visător, părăsind Petersburgul.

PARTEA A DOUA

I

Într-o chibitcă cu coviltir de rogojină, trasă de trei cai costelivi, care mergeau în trap domol şi adormitor prin nişte ulicioare lăturalnice, Raiski se îndrepta spre conacul său.

Zări de departe cu emoţie învârtejindu-se fumul din hornurile casei părinteşti, frunzişul timpuriu de un verde gingaş al teilor şi mestecenilor, care umbrea căminul lui, acoperişul de ţiglă al casei vechi şi panglica argintie a Volgăi, când apărând, strălucitoare, prin copaci, când ascunzându-se vederii. Dinspre malul Volgăi simţi venind spre el o adiere proaspătă de aer dătător de sănătate, cum nu mai respirase de multă vreme.

Se apropie tot mai tare, din ce în ce mai tare: uite, colo se zăresc florile din grădiniţă, dincolo, puţin mai departe, aleile de tei şi salcâm precum şi bătrânul ulm, iar mai la stânga – meri, vişini şi peri.

Uite şi câinii hârjonindu-se prin curte, şi pisoii înghemuindu-se pe la colţurile casei ca să se încălzească la soare. Vezi colo coliviile de grauri legănându-se cocoţate în vârful prăjinilor subţiri? Pe acoperişul casei celei noi se îmbulzesc porumbeii, iar prin văzduh zboară rândunele.

Iată în spatele conacului, spre sat, un izlaz întreg acoperit cu pânză întinsă la soare.

Uite şi o femeie rostogolind un butoiaş prin curte; vizitiul sparge lemne, un altul se urcă într-o căruţă gata de plecare – tot oameni necunoscuţi.

Dar iată-l şi pe Iakov, uitându-se din cerdac, somnoros, în zare. Pe el îl cunoaşte; ce mult a îmbătrânit!

Aha, încă un cunoscut – Egor-rânjitul, care încearcă zadarnic, pentru a treia oară, să încalece un cal nărăvaş, în râsul fetelor din casă, cărora le venise şi lor rândul să-şi bată joc de el.

Raiski abia-l recunoscu pe Egor; îl lăsase flăcăiandru de vreo optsprezece ani, şi-acum era om în toată puterea, cu nişte mustăţi până la umăr, dar cu acelaşi moţ cârlionţat pe frunte, cu aceeaşi privire obraznică şi cu neştersul lui rânjet pe buze.

Aha! colo parcă ar fi încă un chip cunoscut: poate Marina, Fedosia – sau aşa ceva! îşi aminti ca prin vis de o fată cam de cincisprezece ani, care semăna cu aceea care tocmai trecea prin curte.

Toate acestea Raiski le cuprinse cu o privire ageră, mergând pe jos, pe lângă chibitcă, de-a lungul unui grilaj care despărţea casa, curtea, grădiniţa şi parcul de drumul cel mare.

Admira cu nesaţ peisajul acesta cunoscut, plimbându-şi privirea dintr-un loc într-altul, când şi-o aţinti deodată asupra unei apariţii neaşteptate.

În cerdacul ca o verandă dinspre parc şi grădiniţa de flori, plin de hârdaie cu lămâi, portocali, cactuşi, aloes şi fel de fel de flori, despărţit de curte printr-un grilaj înalt, stătea o fată de vreo douăzeci de ani, lua cu pumnii meiul din două farfurii pe care le ţinea în faţa ei o fetişcană de vreo doisprezece ani, desculţă, îmbrăcată cu o rochie de damasc, şi-l arunca la păsări. La picioarele ei se înghesuiau găini, curci, raţe, porumbei, ba chiar şi vrăbii şi stăncuţe.

— Pui-pui-pui! Hai, mac-mac-mac! Ga-ga-ga! chema fata cu voce blândă păsările la mâncare.

Cocoşii, găinile şi porumbeii se repezeau, apucau în cioc câte un bob şi se dădeau numaidecât înapoi, neîncrezători, ca apoi să se repeadă din nou la grămada de boabe. Dar când stăncuţa, care se tot învârtea, sărind ba într-o parte,

ba într-alta, încerca să ia hoţeşte câte-un bob, fata bătea din picior. „Huşi! Huşi! Cum de îndrăzneşti?” striga ea, dând din mâini s-o alunge. Şi tot cârdul de păsări se împrăştia numaidecât, zburând care încotro, pentru ca peste o clipă capetele lor să se amestece din nou de-a valma, ca să ciugulească grăunţele cu lăcomie şi din fugă, parcă pe furate.

— Hei, tu, lacomule! se răsti fata, ameninţând un cocoş mare. Altora nu vrei să le laşi nimic! Oricui i-aş arunca, hop şi tu!

Soarele de dimineaţă lumina din plin neastâmpăratul cârd al păsărilor şi fata din mijlocul lor. Raiski izbuti să observe ochii mari, de un cenuşiu-închis, obrajii rotunzi şi sănătoşi, dinţii albi şi deşi, părul blond-deschis, strâns în două cozi pe creştetul capului, şi doi sâni bine dezvoltaţi, reliefându-se de sub o bluză fină, albă.

Nu purta nici basma, nici guleraş – nimic nu acoperea gâtul alb, uşor bronzat. Când se repezi la cocoşul cel lacom, cozile i se desfăcură din pricina mişcării bruşte şi-i căzură pe ceafă şi pe spate, dar ea continua să arunce grăunţe păsărilor, fără să se sinchisească.

Ba râdea, ba se-ncrunta, dar privirea îi rămânea strălucitoare şi senină, întocmai ca dimineaţa aceea frumoasă de vară; totuşi, veghea ca păsările să-şi împartă grăunţele în chip egal, ca nu cumva stăncuţele să mănânce boabele şi să nu se adune nici prea multe vrăbii.

— Ce mai e cu bobocul de gâscă? o întrebă ea pe fetiţă, cu o voce sonoră şi profundă.

— Nu ştiu, domnişoară, răspunse fetiţa, să-l aruncăm la pisici. Afimia spune c-o să moară.

— Nu, nu, să-l văd şi eu, îi tăie ea vorba. Afimia n-are milă de nimic, ar fi în stare să-l dea de viu pisicilor.

Raiski încremeni, uitându-se ţintă la scena aceasta, nevăzut de nimeni, fără să scape din ochi nici fata, nici păsările, nici fetiţa.

„Da, asta-i idilă! Ştiam eu! O idilă adevărată! Nici vorbă că-i una dintre verişoarele mele, îşi zise el. Ce atrăgătoare e! Câtă simplitate şi farmec! Dar care-o fi? Verocika sau Marfenka?”

Fără să mai aştepte ca surugiul să intre în curte, el se repezi înainte, străbătu în fugă distanţa care-i mai rămăsese până la poartă şi se trezi deodată în faţa fetei.

— Verişoară! strigă, bucuros, cu braţele întinse spre ea.

Dar totul pieri ca prin farmec. Nu putu să vadă cum şi încotro dispărură fata şi fetiţa; vrăbiile ţâşniră iute, în stol, prin faţa lui şi se aşezară pe acoperiş; porumbeii, bătând din aripi, de parcă ar fi bătut din palme, se învârteau răsfiraţi pe deasupra capului său, ca nişte orbeţi. Găinile se risipiră care încotro, cotcodăcind deznădăjduite şi încercând să sară gardul, cuprinse de spaimă. Curcanul stătea într-un picior, uitându-se în jur şi ocărind zdravăn în limba lui, ca un comandant mânios, care-şi admonestează trupa la instrucţie pentru indisciplină.”

Toţi oamenii din curte încremeniseră, fiecare pe locul lui de trebăluială, uitându-se la Boris Pavlovici cu gurile căscate. Ba parcă şi el se sperie, văzând cerdacul pustiu, şi în faţa lui, pe jos, doar boabe împrăştiate.

Dar în casă se şi auzeau zgomote, voci, agitaţie, zdrăngănit de chei şi glasul bunicii: „Unde e? Unde?”

Şi iat-o venind în grabă, cu faţa strălucitoare de bucurie, cu braţele deschise să-l cuprindă. Îl strânse la piept, şi în jurul buzelor ei zâmbetul alcătui un mănunchi de raze.

Deşi bunica îmbătrânise, o ajunsese o bătrâneţe tihnită şi sănătoasă. N-avea nici pete, semne ale vreunei boli, nici încreţituri adânci în jurul ochilor şi al gurii, nici privirea tulbure şi tristă.

Se vedea că trăieşte bine, în belşug, că dacă are de luptat cu greutăţile vieţii, nu se lasă doborâta de

ele, ci le învinge, consumându-şi forţele în această luptă cu multă economie.

Vocea ei e mai puţin sonoră decât pe vremuri, şi-acum umblă cu bastonul, dar nu e gârbovită, şi nici nu se plânge c-o supără vreo boală. E tot fără bonetă, cu părul tăiat scurt, ca şi înainte, şi aceeaşi privire, care scânteiază de sănătate şi bunătate, îi luminează faţa, şi nu numai faţa, ci chiar făptura întreagă.

— Boriuşka, dragul meu!

Îl îmbrăţişa de trei ori; pe amândoi îi podidiră lacrimile. În îmbrăţişarea ei, în voce, în bucuria care o cuprinsese pe neaşteptate – de parcă s-ar fi învăluit în strălucirea razelor de soare – era o nespusă tandreţe, dragoste şi căldură!

Boris se simţi aproape ca un criminal, pentru că hoinărise prin lume, căutând să-şi umple viaţa searbădă de burlac cu un ataşament oarecare, irosindu-şi căldura inimii şi risipindu-şi sentimentele în vânt, în timp ce natura îi pregătise aici un cuib plin de căldură, simpatie şi fericire.

Acum era gata să se îndrăgostească de bunică. Nu se mai dezlipea de ea: o săruta pe gură, îi săruta umerii, părul cărunt şi mâna. Descoperise o cu totul altă femeie decât cu cincisprezece-şaisprezece ani în urmă. Pe atunci, faţa ei nu avea expresivitatea de acum, înţelepciunea, acel ceva cu totul nou.

Se mira, fiindcă nu-şi dădea seama că, de fapt, pe vremea aceea nu era el atât de înţelept, încât să ştie să pătrundă chipul omului, să-i întrevadă din expresia feţei inteligenţa sau caracterul.

— Pe unde mi-ai rătăcit? Te-aştept de-o săptămână întreagă! Întreab-o pe Marfenka – nu e zi să ne culcăm înainte de miezul nopţii; am ostenit, tot uitându-mă să te zăresc venind. Când te-a văzut, Marfenka s-a speriat, ba m-a speriat şi pe mine când s-a năpustit înăuntru, ca o căpiată. Marfenka! Unde eşti? Vino-ncoace!

— Eu sunt de vină! Am speriat-o, zise Raiski.

— Şi ea a luat-o la goană! Tare deşteaptă mai e! Te-a aşteptat mereu cu mine; nu se culca, ieşea-n drum să te-ntâmpine, dădea fuga la bucătărie, că doar gătim în fiecare zi numai mâncăruri care-ţi plac. Eu, Vasilisa şi Iakov ne adunam în fiece dimineaţă la sfat şi ne aminteam de obiceiurile tale. Ceilalţi oameni sunt aproape toţi noi, dar ăştia trei, cu Prohor şi Marişka, ba poate şi Uliţa şi Terenti îşi mai aduc aminte de tine. Ne tot frământam cum să te găzduim, cu ce să te ospătăm, cum să-ţi facem patul, ce trăsură şi ce cai să-ţi pregătim. Cel mai ager e Egorka; el ne amintea de obiceiurile tale mai bine decât toţi ceilalţi. De aceea l-am şi făcut valetul tău… Dar ce tot îndrug eu la verzi şi uscate! Doar vorbele nu ţin de foame! Vasilisa! Vasilisa! De ce-om sta aşa! Porunceşte să se pună numaidecât masa, ca, să-i dăm o gustare, că până la prânz mai el Adu ceai, cafea, tot, şi limbi de privighetoare! Şi bunica râse. Ei, acum lasă-mă să te privesc.

Îl întoarse cu faţa spre lumină şi-l privi cu luare-aminte.

— Ce urât te-ai făcut… zise ea, cercetându-l iar şi iar cu mare atenţie. Hm! Ba parcă merge, numai că te-ai cam înnegrit niţel! Mustaţa-ţi stă bine. Da’ de ce ţi-ai lăsat barbă? Dă-o jos, Boriuşka, nu-mi place… Oho, ia te uită, ai şi câteva fire argintii! Ce-o fi asta, dragul meu! Ai început să îmbătrâneşti prea de timpuriu!

— Nu-s de bătrâneţe, bunico!

— Atunci de ce? Nu cumva eşti bolnav?

— Ba sunt sănătos, trăiesc – dar, hai mai bine să vorbim de altceva. Dumneata, slavă Domnului, eşti tot cum te ştiu…

— Cum adică?

— N-ai îmbătrânit deloc şi-ai rămas tot atât de frumoasă. Ei bine, să ştii că până acum n-am mai văzut o astfel de frumuseţe bătrânească…

— Mulţumesc de compliment, nepoate! Ehe! N-am mai auzit de mult aşa ceva! Dar ce frumuseţe o

fi şi asta! De ele să te minunezi, de verişoarele tale! Ia vino-ncoa să-ţi spun o taină, adăugă ea în şoaptă. Altele ca ele nu găseşti în tot oraşul şi nici prin împrejurimi. Mai ales cealaltă… doar Nastenka Mamîkina dacă ar putea să-i stea alături. Îţi aminteşti? Ţi-am scris de dânsa, de fata otcupcicului.

Şi bătrâna clipi cu şiretenie din ochi.

— Nu prea-mi amintesc, bunico…

— Ei, o să vorbim noi de asta mai târziu, acum hai mai repede la masă, şi-apoi să te odihneşti de drum…

— Dar verişoara cealaltă unde-i? întrebă Raiski, uitându-se în jur.

— E în vizită la preoteasă, dincolo de Volga, răspunse bunica. Ce păcat, s-a îmbolnăvit femeia şi a trimis după ea. Şi-asta tocmai acum! Chiar azi mân caii s-o aducă…

— Nu, nu, o opri Raiski, de ce s-o deranjezi pentru mine? O văd eu când s-o-ntoarce.

— Cum de te-ai putut strecura aşa?! Am păzit, am aşteptat, şi toate-n zadar! zise Tatiana Markovna. Pândeau mujicii până şi noaptea. Chiar acum a plecat Egorka pe-un cal tocmai la drumul mare să se uite, nu cumva te-o zări venind? Pe Saveli l-am trimis în oraş, doar o afla ceva. Iar tu ai făcut ca şi-atunci! Da' aduceţi odată gustarea aia! Oh, de ce s-or moşmoni atât?! Uite, boierul vine la moşia lui strămoşească şi nu-i gata nimic! Parc-am fi la o staţie de poştă! Ce-o fi mai întâi gata, aia să aduceţi.

— Bunico! Nu-mi trebuie. Sunt sătul până-n gât. La o staţie de poştă am băut ceai, la alta, lapte, iar la o a treia s-a nimerit să fie o nuntă ţărănească – şi mi-au dat să beau vin, să mănânc miere şi prăjituri…

— Te aflai în drum spre casă, spre cuibul bunicii, şi nu ţi-a fost ruşine să mănânci tot felul de fleacuri! Auzi, prăjituri de dimineaţă! Acolo ar fi fost bine de Marfenka – îi plac nunţile şi

prăjiturile. Da' intr-odată, ce eşti aşa de sălbatică! spuse ea, întorcându-se spre uşă. I-e ruşine c-ai găsit-o în toaleta de dimineaţă. Într-odată, doar nu-i un străin, ţi-e ca şi frate!

S-au servit ceaiul, cafeaua şi, în sfârşit, gustarea. Oricât se împotrivise Raiski, trebui, până la urmă, să guste din toate, pentru ca s-o liniştească pe bunică şi să nu-i strice de dimineaţă buna dispoziţie.

— Nu mai pot! zicea el.

— Cum să nu mănânci după atâta drum! Aşa e obiceiul! o ţinea bătrâna mereu. Uite, ici ai supa, ici, puiul… Mai e şi plăcinta…

— Nu mai vreau nimic, bunico, zicea el, dar ea îi umplea mereu farfuria, fără să-l asculte, şi Boris Pavlovici fu nevoit să mănânce şi supă, şi pui.

— Acum o bucăţică de curcan, îl îndemnă bunica. Ia adu, Vasilisa, nişte boabe de drăcilă murate!

— Cum o să mai mănânc şi curcan?! întrebă Raiski, apucându-se să mănânce din el.

— Te-ai săturat, dragul meu? Eşti mulţumit?

— Ba bine că nu! Ce-aş mai putea dori? Plăcintă doar… Parcă a fost vorba de nişte plăcintă…

— Aşa-i, am uitat de tot plăcinta!

Boris Pavlovici mâncă şi plăcintă, tot pentru că „aşa e obiceiul".

— Ce stai, Marfenka? Adu şi bunătăţile tale, doar ţi-a venit vărul! Hai odată!

Peste vreo cinci minute se deschise uşa binişor şi, cu stângăcia sfiiciunii, încet, cu privirile lăsate-n jos, îmbujorată toată, apăru Marfenka. În urma ei venea Vasilisa, cu o tavă plină cu tot felul de dulciuri, dulceţuri, prăjituri şi altele de soiul ăsta.

Fata stătea timidă, abia cu o umbră de zâmbet pe faţă, dar uitându-se totuşi la Boris Pavlovici cu o curiozitate plină de şiretenie. Avea guler şi manşete de dantelă, iar părul împletit în cozi era bine strâns pe cap. Purta o rochie făcută dintr-o

stofă foarte subţire şi fină, iar talia şi-o încinsese bine cu o panglică albastră.

Raiski sări de la locul lui, aruncă şervetul şi se opri în faţa ei, admirând-o.

— Ce frumuseţe! zise el vesel. Şi asta e vara mea, Marfa Vasilievna! Dă-mi voie să mă prezint! Dar bobocul mai trăieşte?

Marfenka se fâstâci, făcu o reverenţă stângace şi se aşeză ruşinată într-un colţ.

— Ce, aţi înnebunit amândoi! sări bunica. Aşa vă daţi bineţe?

Raiski voi să sărute mâna Marfenkăi.

— Marfa Vasilievna… zise el.

— Ce fel de „Vasilievna”? Cum, n-o mai iubeşti? Marfenka, nu Marfa Vasilievna! Te pomeneşti că şi mie o să-mi spui Tatiana Markovna! Sărutaţi-vă, că doar sunteţi frate şi soră!

— Nu vreau, bunico. Mă ia în râs din pricina bobocului ăluia… Nu-i frumos să tragi cu urechea!… zise ea, severă.

Râseră cu toţii. Raiski o sărută pe amândoi obrajii şi o cuprinse de mijloc; ea îşi învinse sfiala, răspunse deodată cu hotărâre la sărutarea lui şi toată timiditatea îi dispăru de pe faţă.

Vedeai bine că n-o să treacă mai mult de-o clipă, şi după vreo câteva cuvinte, de după zâmbetul ei sfios o să izbucnească flecăreala şi râsul. Şi-aşa abia se putea stăpâni, din care cauză părea stângace.

— Marfenka! vă mai amintiţi… îţi mai aminteşti cum alergam împreună, cum desenam… şi cum plângeai?!

— Nu… ba da, mi-aduc aminte… ca prin vis… Bunico, mi-aduc aminte sau nu?…

— Cum să ţină ea minte! N-avea pe-atunci nici cinci ani…

— Mi-aduc aminte, bunico, zău că-mi aduc aminte, ca prin vis…

— Ia să nu te mai juri, domnişoară! Deprinderea asta a luat-o de la Nikolai Andreici!…

Abia pomeni Raiski de vechile amintiri, că Marfenka şi dispăru şi se întoarse curând cu nişte caiete, desene şi jucării, se apropie de el cu gingăşie, vorbindu-i încrezătoare, apoi se aşeză atât de aproape de dânsul, cum n-ar fi făcut o fată înfumurată; nici nu-şi dădea seama că genunchii lor aproape se atingeau.

— Uite, vezi, frăţioare? zise ea cu vioiciune, plimbându-şi privirea veselă pe ochii, mustăţile şi barba lui, cercetându-i mâinile, hainele, ba chiar şi cizmele. Vezi cum e bunica? Zice că nu ţin minte, dar eu zău că ţin minte cum ai desenat aici: şedeam atunci pe genunchii matale… Bunica a ascuns toate desenele dumitale, caietele, toate lucrările pe care le aveai şi le-a păstrat, uite colo, în odaia aia întunecoasă, unde-şi ţine argintăria, bijuteriile şi dantelăria… Le-a scos de acolo de curând, după ce ai scris că o să vii, şi mi le-a încredinţat mie. Uite portretul meu. Ce caraghioasă eram! Iat-o şi pe Verocika. Aici e portretul bunicii şi al Vasilisei. Uite şi-un desen făcut de Verocika. Îţi aminteşti cum m-ai trecut gârla, ţinându-mă cu o mână, iar pe Verocika, ducând-o călare pe umeri?

— Şi asta mai ţii minte? întrebă bunica, ascultând atentă. Lăudăroaso ce eşti! Nu ţi-e ruşine? Asta a povestit Verocika, acum de curând, şi tu vorbeşti, de parcă tu ţi-ai aduce aminte! Verocika îşi mai aminteşte câte ceva, dar şi ea destul de puţin, abia-abia…

— Uite cum desenez acum! zise Marfenka, arătându-i un desen care reprezenta un buchet de flori.

— Bravo, surioară, foarte bine! L-ai făcut după natură?

— Da, după natură. Ştiu să fac şi flori de ceară!

— De muzică te ocupi?

— Cânt la pian.

— Dar Verocika, desenează, cântă?

Marfenka dădu negativ din cap.

— Nu, ei nu-i place.

— Atunci se ocupă cu lucrul de mână?

Fata dădu iar negativ din cap.

— Îi place să citească? stărui Raiski.

— Da. Numai că nu spune niciodată ce anume şi nu ne-arată nici cărţile pe care le citeşte. Nu spune nici măcar de unde le ia.

— Oh, aia e sălbatică de tot şi – cam ciudată. Dumnezeu ştie cu cine-o ti semănând! zise cu un ton grav şi oftând Tatiana Markovna. Da' ia nu-ţi mai plictisi fratele cu fleacuri, se-ntoarse ea spre Marfenka. E trudit de drum, şi tu-i arăţi toate prostiile. Lasă-ne mai bine să vorbim de ceva mai serios – de moşie.

În timp ce Boris era ocupat cu Marfenka, bunica îl privea îngândurată, căutând să-şi amintească şi regăsind la el trăsăturile mamei lui, dar observă şi unele schimbări: prima tinereţe care trecea, semnele maturităţii, riduri pretimpurii şi o privire ciudată, pe care n-o înţelegea, o expresie „greu de pătruns". Pe vremuri citea totul pe faţa lui, acum, însă, pe ea erau scrise atât de multe, încât nu le mai putea descifra.

Raiski, în schimb, îşi simţea sufletul plin de căldură şi lumină. Îl cuprinsese o uşoară îngândurare, stârnită de tablourile noi şi de întâlnirea cu ai lui.

„De-ar rămâne totul aşa ca acum – senin şi simplu! îşi dori el. Voi încerca să nu gândesc mai adânc la nimic, cel puţin pe vremea vacanţei, şi să fiu fericit! Să percep doar viaţa, fără să mă uit în străfundul ei, sau dacă o fi să mă uit, atunci numai ca să copiez subiecte, pe care să nu le ating cu analiza corosivă ca un acid… Altfel, ar fi o nenorocire! Ia să vedem ce fel de subiecte mi-a dat Dumnezeu? Marfenka, bunica, Verocika! La ce-or fi bune? Pentru un roman, pentru o dramă sau numai pentru o idilă?"

II

Căscă îndelung, şi când se trezi din îngândurare, o văzu pe bunică stând înaintea lui, cu o expresie gravă pe faţă, în mână cu registrul de venituri şi cheltuieli – gata să-i prezinte socotelile.

— Nu eşti prea trudit de drum? îl întrebă ea. Te văd căscând. Dacă vrei să dormi, lăsăm treaba pe mâine dimineaţă.

— Nu, bunico, până acum am tot dormit! Căscatul e de natură nervoasă. Dar te frământi zadarnic: nu vreau să văd nicio socoteală…

— Cum, nu vrei? Atunci de ce-ai venit, dacă n-ai de gând să-ţi iei în primire moşia şi nici să vezi socotelile?

— Despre ce moşie e vorba? o întrebă Raiski, nepăsător.

— Cum, ce moşie? Uite ici, câţi cai şi boi de jug, cât pământ ai! Acum patru ani s-au mai cumpărat o sută douăzeci şi patru de deseatine. Din ele, s-au lăsat pentru izlaz…

— Într-adevăr? o întrebă Raiski, maşinal. Dumneata le-ai cumpărat?

— Nu eu, ci tu! Oare nu tu ai iscălit procura, ca să le pot cumpăra?

— Nu, bunico, nu eu. Ah, da, mi-aduc aminte că mi-ai trimis nişte hârtii, dar le-am dat unui prieten, Ivan Ivanovici, şi el…

— Dar tu le-ai iscălit! Uite, aici am şi copiile! şi-i arătă hârtiile.

— Tot ce se poate să le fi semnat, zise el, fără să se uite, dar nu-mi aduc aminte şi nici nu ştiu ce-am semnat.

— Atunci ce ţii minte? Doar ai văzut hârtiile, registrele pe cate ţi le-am trimis, nu?

— Nu, bunico, n-am văzut nimic;

— Cum se poate! Acolo am arătat tot, negru pe alb, ţi-am scris ce-am făcut cu veniturile tale. Nici pe astea nu le-ai văzut?

— Nu, n-am văzut nimic.

— Asta-nseamnă că nici nu ştii pe ce ţi-am cheltuit banii?

— Nu ştiu, bunico, şi nici nu vreau să ştiu! răspunse el, scrutând prin geam depărtările cunoscute, cerul albastru, munţii ca de cretă de peste Volga. Închipuie-ţi, Marfenka, mi-aduc şi-acum aminte poeziile lui Dmitriev, pe care le-am învăţat în copilărie.

O, Volga, tu râu maiestos!
Cu lira mea, eu cânt duios
Tot ce-i legat de al tău nume;
Poet necunoscut de lume,
De tine inspirat frumos!...

— Apoi, să mă ierţi, Boriuşka, da' mi se pare că nu eşti în toate minţile! zise bunica.

— Se prea poate, bunico, încuviinţă el, nepăsător.

— Atunci unde sunt actele moşiei, pe care ţi le-am trimis? Le mai ai?

El clătină negativ din cap.

— Dar ce-ai făcut cu ele?

— Ce acte, bunico, zău că nu ştiu!

— Actele privitoare la ţărani, la obroc, la vânzarea recoltei, la darea în arendă a grădinilor de zarzavat… Ştii cât venit s-a realizat în ultimii ani? Câte o mie patru sute douăzeci şi cinci de ruble pe an. Ia priveşte… Şi voi să-i facă socoteala la abac. Doar ai primit banii? Ultima oară, când ţi-am

trimis cinci sute cincizeci de ruble în hârtii, mi-ai scris să nu-ţi mai trimit. Ţi i-am depus la Casa de depuneri, ai acolo…

— Lasă, bunico, nu mă interesează! răspunse el cu oarecare enervare în glas.

— Atunci pe cine-l interesează? îl întrebă ea, mirată. Îţi închipui, cumva, că am cheltuit din banii tăi? Uite, aici e trecută fiecare copeică cheltuită. Hai, uită-te… repetă ea, tot vârându-i sub nas un registru mare, şnuruit.

— Bunico, am rupt toate socotelile pe care mi le-ai trimis, fără să mă uit la ele! Şi zău c-o să le rup şi p-astea dacă nu-mi dai pace.

Nici nu termină bine vorba, că şi puse mâna pe registre, dar bunica se repezi şi i le smulse din mână.

— Să le rupi? Cum de-ndrăzneşti? se răsti ea, enervată. Mi-ai rupt socotelile!

El râse şi se repezi pe neaşteptate, o îmbrăţişă şi-o sărută pe buze, cum făcea când era băieţel, dar dânsa se smuci din îmbrăţişare şi-şi şterse buzele.

— Eu muncesc, stau câteodată până noaptea târziu – scriu, socotesc fiecare copeică, şi el îmi rupe socotelile! Asta e vasăzică pricina pentru care nu mi-ai scris nimic despre bani, n-ai dat nicio poruncă, n-ai luat nicio dispoziţie, nimic! Da’ ce-ai gândit tu de moşia asta?

— Nimic, bunico. Am şi uitat chiar că există. Iar când îmi aminteam de ea, îmi aduceam aminte numai de odăile astea, fiindcă aici trăieşte singura femeie din lume care mă iubeşte şi pe care o iubesc… Numai şi numai pe ea o iubesc şi pe nimeni altcineva… De acum înainte, însă, am să-mi iubesc şi verişoarele. Şi el se întoarse vesel, apucă mâna Marfenkăi şi o sărută. O să iubesc tot de-aici, până la ultimul pisicuţ!

— N-am văzut de când trăiesc un om ca ăsta! exclamă bunica, scoţându-şi ochelarii şi uitându-se la el. Credeam că numai Markuşka e fără căpătâi…

— Cine-i Markuşka ăsta? Mi-a scris şi Leonti ceva despre el… Dar ce mai e cu Leonti, bunico, ce mai face? O să mă duc să-l văd…

— Ce să facă, stă cât îi ziulica de mare cu cărţile, îşi aţinteşte privirea undeva, în gol, şi nu-l mai poţi smulge dintr-ale lui! Iar nevastă-sa îşi aţinteşte şi ea privirea într-altă parte… şi el habar n-are ce i se petrece sub nas. Acum, mai de curând, s-a împrietenit cu Markuşka – mare scofală! A venit pe-aici, căinându-se că ăla i-a prăpădit nişte cărţi de-ale tale…

— *Bu-ona sera! bu-ona sera!* fredona Raiski din *Bărbierul din Sevitla.*

— Ce om ciudat şi neobişnuit mai eşti şi tu! îi zise bunica, supărată. De ce-ai venit aici? Spune-mi să-nţeleg şi eu!

— Să te văd, să trăiesc, să mă odihnesc, să privesc Volga, să scriu, să pictez…

— Dar moşia? Asta-i treaba ta, scrie! Dacă nu eşti obosit, hai să mergem pe câmp să vedem semănăturile de toamnă.

— Mai târziu, mai târziu, bunico. Ti-ti-ti, ta-ta-ta, la-la-la… fredona el, foarte preocupat, melodia din *Bărbierul din Sevilla.*

— Mai taci odată cu ti-ti-ti, la-la-la, îl îngână ea. Vrei să vezi şi să iei în primire moşia?

— Nu, bunico, nu vreau!

— Dar cine o să aibă grijă de ea? Eu sunt bătrână, nu mai pot să văd de toate, nu mai prididesc. Dac-oi lăsa tot baltă, ce-o să faci?

— N-o să fac nimic. Las şi eu tot baltă şi plec…

— N-o să porunceşti cumva s-o dăm pe mâini străine?

— Nu, cât timp ai poftă, vezi de ea şi trăieşte aici.

— Dar după ce-oi închide ochii?

— Atunci… o să rămână aşa cum este.

— Şi mujicii să facă ce le-o trăsni prin minte?

El încuviinţă din cap.

— Credeam că fac şi-acum ce vor! Ar fi bine să-i lăsăm liberi… propuse el.

— Liberi? Aproape cincizeci de suflete – liberi? repetă ea. Şi-aşa, de pomană, fără să ne dea nimic în schimb?

— Nimic!

— Dar atunci din ce-o să trăieşti?

— O să arendeze pământul şi-o să-mi plătească ceva.

— Ceva! Din milă! Cât li s-o năzări! Ehei, Boriuşka!

Privirea i se opri pe portretul mamei lui Raiski, uitându-se îndelung la ochii trişti şi la zâmbetul ei, ca al unui om furat de gânduri.

— Da, da, exclamă dânsa cu jumătate de voce, de răposaţi, nimic rău, da' ea-i ide vină! Te ţinea tot timpul pe lângă dânsa, şoptea cine ştie ce, cânta la clavecin şi plângea întruna, aplecată peste vreo carte. Şi uite ce-a ieşit din asta: cânţi şi pictezi!… Da' cu casa ce-o să facem? Da' cu argintăria, rufăria, bijuteriile, vesela? întrebă ea, după câteva clipe de tăcere. O să le dăm mujicilor?

— Dar ce, eu am bijuterii şi argintărie? o întrebă el.

— De câţi ani îţi tot spun! Au rămas de la maică-ta. Ce-o să facem cu ele? Aşteaptă să-ţi arăt registrele…

— Nu, nu-i nevoie! Pentru Dumnezeu, nu! Te cred că sunt ale mele. Prin urmare, pot să fac ce vreau cu ele?

— D-apăi cum? Doar tu eşti stăpânul lor! Cum s-ar putea altfel? Dacă vrei, poţi să ne şi goneşti de-aici, suntem doar musafirii tăi, numai că nu mâncăm pâinea ta, să ne fie cu iertăciune… Uite, astea-s veniturile şi cheltuielile mele…

Ea încercă să-i arate alte câteva registre mari, şnuruite, dar el le dădu la o parte cu mâna.

— Te cred, te cred, bunico! Dar dacă lucrurile stau aşa, trimite la tribunal după un funcţionar şi dă poruncă să se întocmească un act în care să

scrie că pământul, casa, lucrurile, toate le dau de zestre iubitelor mele verişoare, Verocika şi Marfenka…

Bunica se încruntă, aşteptând cu încordare ca el să sfârşească, pentru ca să se dezlănţuie.

— Însă, cât vei trăi, continuă el, totul va trebui să rămână în stăpânirea şi sub conducerea dumitale. Dar mujicilor să le dai libertatea.

— Aşa ceva n-o să se-ntâmple! exclamă, întărâtată, Berejkova. Ele nu-s cerşetoare – fiecare are câte cincizeci de mii de ruble. Iar după moartea bunicii, or să aibă de trei ori pe-atât, ba poate şi mai mult. – lor le las tot! Nu, în niciun caz, nu! Nici bunica ta, slavă Domnului, nu e o cerşetoare! Se găseşte şi pentru ea un colţişor! Am şi eu un petic de pământ şi un acoperiş sub care să mă adăpostesc. Ia te uită, bogătanul, fudulul! Face daruri! Nu vrem, nu vrem nimic! Marfenka! Unde eşti? Vino-ncoace!

— Aici, aici, vin îndată! se auzi dintr-altă odaie glasul cristalin al Marfenkăi şi ea apăru parcă zburând, veselă, vioaie, sprintenă, cu faţa zâmbitoare, dar se opri, surprinsă. Se uita, plină de nedumerire, ba la Tatiana Markovna, ba la Raiski – şi bunica se dezlănţui:

— Auzi? Verişorul tău binevoieşte să-ţi dăruie casa, argintăria şi dantelăria. Că tu n-ai nicio zestre, eşti o cerşetoare! Hai, fă o reverenţă mai adâncă şi mulţumeşte-i binefăcătorului, sărută-i mânuţa! Hai, ce stai?

Marfenka se uita la amândoi, lipită de sobă, neştiind ce să spună.

Bunica dădu în lături toate registrele şi socotelile şi, încrucişându-şi trufaşă braţele pe piept, îşi pironi privirea afară, pe fereastră. Raiski se aşeză lângă Marfenka şi-i luă mâinile într-ale lui.

— Spune-mi, Marfenka, ai vrea tu să te muţi într-altă casă? o întrebă el, sau poate chiar într-alt oraş?

— Vai de mine, ferească Dumnezeu! Cum să vreau una ca asta? Cine s-a putut gândi la o astfel de neghiobie?!…

— Uite cine, bunica! zise Raiski, râzând.

Marfenka se fâstâci, dar, din fericire, bunica nu auzise – se uita mânioasă pe fereastră.

— Aici am tot ce-mi doreşte inima: parcul, răzoarele, florile… Dar păsările? Cine o să aibă grijă de ele? Cum se poate?! Nici în ruptul capului…

— Da, dar bunica vrea să plece şi să vă ia pe amândouă cu ea.

— Bunicuţo, scumpo, unde vrei să mergem? Şi de ce? Ce-ai de gând? se repezi ea la bunică, alintându-se…

— Destul! se răsti bunica, supărată, îndepărtând-o cu mâna.

— Marfenka, nu-i aşa că nu vrei să părăseşti cuibuşorul ăsta?

— Nu, pentru nimic în lume nu! răspunse ea, hotărâtă, dând negativ din cap. Să las grădinile cu flori, odăiţele mele… cum s-ar putea?

— Dar Verocika ce-o să spună?

— Oh, ea n-o să se despartă în ruptul capului de casa cea veche…

— Ţine aşa de mult la casa asta?

— În ea locuieşte şi numai acolo se simte bine. Ar muri, dacă ar trebui s-o părăsească. Am muri amândouă!

— Ceea ce înseamnă că niciuna dintre voi n-o să plece vreodată de aici, încheie Raiski. Vă măritaţi amândouă aici. Tu, Marfenka, o să stai în casa asta, iar Verocika, în cea veche.

— Slavă Domnului! Atunci de ce m-ai speriat? Iar dumneata unde-o să locuieşti?

— Eu n-o să locuiesc la conac, iar când voi veni în vizită, ca acum, o să-mi daţi o odaie la mezanin şi-o să ne plimbăm împreună, o să cântăm, o să pictăm flori, o să dăm de mâncare la păsări: pui-pui-pui, mac-mac-mac, o imită el.

— Of, ce răutăcios eşti! zise ea. Credeam că abia m-ai zărit, şi când colo, ai auzit tot!

— Atunci s-a făcut? Tu şi Verocika primiţi de la mine în dar toate astea, nu-i aşa?

— Da… frăţioare… zise ea veselă, pornind spre el.

— Să nu-ndrăzneşti! o opri, furioasă, Tatiana Markovna, care până atunci tăcuse îmbufnată.

Fata se aşeză iar la locul său.

— Neruşinato! o mustră ea pe Marfenka. Cine te-a învăţat să primeşti daruri de la străini? După câte ştiu, bunica nu v-a învăţat aşa ceva. Cât am trăit, nu m-am bucurat de-un cap de aţă de la alţii!… Pe când tu nici n-ai apucat să schimbi bine două vorbe cu el, că şi primeşti daruri. Ruşine, să-ţi fie ruşine! Verocika n-ar fi primit nimic – ea e mândră!

Marfenka se bosumflă.

— Dar chiar dumneata mi-ai spus mai înainte, zise ea, supărată, că nu ne este străin, ci frate, şi m-ai îndemnat să-l sărut. Şi un frate poate să dăruiască orice surorilor sale.

— Logic! împotriva acestui raţionament nu se poate spune nimic, încuviinţă Raiski. Prin urmare, rămâne hotărât: tot ce-i aici este al vostru. Eu sunt oaspetele vostru…

— Nu primi! îi zise bunica Marfenkăi, pe un ton poruncitor. Spune: nu vreau, nu-mi trebuie, nu suntem cerşetori, avem şi noi moşia noastră.

— Nu vreau, frăţioare, nu-mi trebuie… începu ea să repete ironic şi râse. Dacă nu trebuie – nu trebuie! adăugă dânsa oftând, aruncându-i o privire şireată.

— Dar la moşia bunicii nu aveţi nimic din ceea ce este aici, continuă Raiski. Ia uită-te! Ce covor minunat e în jurul casei! Ce viaţă o să fie aia fără grădiniţă?

— Grădiniţa o iau! îi şopti fata, numai să nu-i s-p-u-i bunicii… adăugă ea, mişcându-şi numai buzele, fără să scoată vreun sunet.

— Dar dantelăria, rufăria, argintăria? întrebă el tot în şoaptă.

— Nu-mi trebuie! Am şi eu dantelăria şi argintăria mea! Şi-apoi, mie-mi place să mănânc cu lingura de lemn… La noi toate-s ca la ţară.

— Dar ceştile de Saxa, ceainicele astea pântecoase? Acum nu se mai face aşa ceva. Se poate să nu le iei?

— Ceştile şi ceainicele o să le iau, şopti ea. O să iau şi canapeaua, ba şi fotoliile astea mici, şi fata de masă, pe care este brodată Diana cu câinii. Aş vrea să mai iau şi odăiţa mea… adăugă ea, oftând din adâncul inimii.

— Marfenka, surioara mea dragă! Poftim, ia toată casa.

Marfenka aruncă mai întâi o privire spre bunică, apoi îi făcu lui Raiski, pe furiş, un semn afirmativ din cap.

— Mă iubeşti? Da?

— O, da, mult de tot! După ce ne-ai scris c-o să vii, te-am visat mereu noaptea, însă nu aşa cum arăţi acum…

— Dar cum?

— Rumen la faţă, vesel, nu adâncit în gânduri. Se făcea că te ţii de ştrengării şi alergi…

— Sunt câteodată şi aşa.

Ea-l privi neîncrezătoare, clătinând din cap.

— Atunci, iei căsuţa? o întrebă el din nou.

— O iau, însă numai dacă şi Verocika o să vrea să ia casa cea veche. S-o primesc numai eu, mi-e ruşine – o să se supere bunica.

— Aşadar, ne-am înţeles, dragă surioară! exclamă el cu glas tare şi vesel. Tu nu eşti mândră, nu semeni cu bunica!

Şi Raiski o sărută pe frunte.

— Ce v-aţi înţeles? sări Tatiana Markovna. Te-ai învoit să primeşti casa? Cine ţi-a îngăduit aşa ceva? Dacă tu n-ai ruşine, apăi bunica ta n-o să-ţi dea voie să trăieşti pe spinarea altora. Poftim, Boris Pavlovici, ia-ţi registrele, socotelile şi toate

actele de proprietate ale moşiei. Eu nu ţi-o mai administrez.

Şi-i puse în faţă toate hârtiile şi registrele.

— Uite, aici ai patru sute şaizeci şi trei de ruble – sunt banii dumitale. I-am primit de la mujici în luna martie, pentru grâne. Din registre se vădeşte cât s-a depus la Casa de depuneri, cât s-a plătit pentru repararea şi ridicarea dependinţelor, pentru gardul nou, leafa lui Saveli – e notat tot.

— Bunico!

— Nu-ţi mai sunt bunică, sunt Tatiana Markovna Berejkova. Să vină de îndată Saveli! strigă ea, deschizând uşa spre odaia fetelor.

Peste un sfert de ceas, în odaie intră pieziş pe uşă un mujic de vreo patruzeci şi cinci de ani, îndesat, alcătuit parcă numai din oase neobişnuit de late, ceea ce făcea ca la prima vedere să pară gras, deşi nu avea niciun pic de grăsime pe el.

Faţa îi era posomorâtă şi sprâncenele i se lăsau peste pleoapele mari, pe care le ridica alene – şi nu risipea în van, nici vorbe, nici priviri. Stătea aproape neclintit, şi în timpul discuţiei trecea de la o chestiune la alta, încet şi anevoie.

Procesul gândirii lui era greoi. Când voia să-şi exprime o părere, se ajuta, ba cu sprâncenele, ba cu ridurile frunţii, şi, câteodată, chiar cu degetul arătător.

Era tuns la ceafă, barba şi-o rădea rar, şi în jurul buzelor şi pe bărbie avea aproape totdeauna ţepi deşi.

— Uite, a venit moşierul! îi spuse bunica, arătându-l pe Boris Pavlovici, care-l urmări pe Saveli cu mare luare-aminte cum intră în odaie, cum se pleacă alene, cum îşi ridică încet privirea spre Tatiana Markovna, apoi când ea i-l arătă pe Raiski, cu câtă încetineală se întoarse spre dânsul şi i se înclină îngândurat.

— Dumnealui o să-i dai raportul de-azi înainte, zise ea. O să-şi administreze singur moşia.

Saveli se întoarse din nou pe jumătate spre Raiski, privindu-l pe sub sprâncene, dar de data asta ceva mai vioi.

— Am înţeles! spuse el tărăgănat, ridicându-şi încet sprâncenele.

— Bunico, încercă Raiski s-o oprească, mai în glumă, mai în serios.

— Nepoate? răspunse ea rece.

Raiski oftă.

— Binevoiţi să porunciţi ceva? întrebă încet Saveli, cu privirea-n pământ. Raiski tăcea, gândindu-se ce ar putea să-i poruncească.

— Minunat! Uite ce e, spuse el cu vioiciune. Cunoşti vreun funcţionar de la tribunal, care ar putea să întocmească actele de cedare a moşiei?

— Gavrila Ivanovici Meşecinikov ne întocmeşte toate actele, răspunse Saveli, dar nu îndată, ci după câteva clipe de gândire.

— Atunci să-l chemi încoace!

— Am înţeles! răspunse Saveli, ţinând tot timpul ochii în jos, apoi, întorcându-se, încet şi îngândurat, ieşi.

— Ce îngândurat e Saveli ăsta! zise Raiski, petrecându-l cu privirea.

— Cum să nu fii îngândurat, când te pricopseşti cu o muiere ca Marina Antipovna! Îţi aduci aminte de Antip? E fata lui! Saveli e un om de aur; treburile mai grele el mi le face: vinde grânele, primeşte banii, e cinstit şi chibzuit. Însă vezi că soarta nu te iartă! Fiecare-şi poartă crucea! Da' tu ce ţi-ai pus în gând, sau ai căpiat într-adevăr de tot? îl întrebă bunica, după o tăcere de câteva clipe.

— Toate astea sunt ale mele, nu-i aşa? o întrebă el, arătând cu mâna în jurul său. Dumneata nu vrei să primeşti nimic, ba nu le dai voie nici nepoatelor…

— Păi să rămână tot al tău! răspunse ea, hotărâtă. De ce să-i laşi pe mujici liberi, şi pentru ce să dăruieşti moşia?

— Trebuie să fac ceva! Eu o să plec, şi dumneata nu vrei s-o mai administrezi! Trebuie să aranjez lucrurile într-un fel…

— De ce să pleci? Credeam că ai venit să rămâi pentru totdeauna. Ajunge de când tot baţi drumurile! Însoară-te şi rămâi aici. Bună socoteală ţi-ai făcut, n-ara ce zice! Să dai cu piciorul la o avere de aproape treizeci de mii de ruble!

Tatiana Markovna căzu, neliniştită, pe gânduri; se vedea că se lupta cu sine însăşi. Nu-i trecuse niciodată prin minte să se lase de treburile moşiei şi nici nu voise aşa ceva. Nu şi-ar mai fi aflat rostul. Voise doar să-l sperie puţin, dar, spre surprinderea ei, el o luase în serios.

„Te pomeneşti că face cine ştie ce! De la un om ca el te poţi aştepta la orice! Hm, ca să vezi cum el” se gândea ea, speriată.

— Fie, zise dânsa, cât m-or mai ţine puterile, o să mă ocup de moşie. Altminteri, te pomeneşti că unchi-tău ţi-o administrează aşa, c-o să mai cazi şi sub curatelă! Da’ cu ce-o să trăieşti? Tare ciudat om eşti tu, Boriuşka!

— De la moşia cealaltă primesc cam două mii de ruble de argint – şi mi-ajunge. Ş-apoi, o să muncesc, adăugă el, o să pictez, o să scriu… Fiindcă vreau să plec în străinătate, să mai trăiesc şi-acolo, o să ipotechez moşia aceea sau o vând…

— Doamne fereşte! Ce-i cu tine, Boriuşka? În felul ăsta, curând-curând o s-ajungi la sapă de lemn! Să pictezi, să scrii, să vinzi moşia! N-o să alergi cumva să dai lecţii, să meditezi copiii la şcoală? Ce om! Te-ai lăsat de ofiţerie, şi-acum umbli cu un surtuc scurt în poale! În loc să fi călătorit într-o trăsură confortabilă, trasă de două perechi de cai, în care să poţi să şi dormi, mi te-ai hurducat cu un poştalion oarecare, venind încoace singur, fără lacheu, aproape – pe jos! Un Raiski! Uită-te la strămoşii tăi din casa cea veche! Măcar de ei să te ruşinezi! Ruşine, Boriuşka! Ehe! Alt-ar fi fost, să-mi fi venit cu nişte epoleţi ca ai

unchiului Serghei Ivanovici! Ai fi luat una cu vreo trei mii de suflete…

Raiski râse.

— De ce râzi? Eu îţi vorbesc serios! Ce mult s-ar fi bucurat bunică-ta! Atunci n-ai mai fi dăruit dantelăria şi argintăria, ţi-ar fi trebuit ţie…

— Dar fiindcă n-o să mă-nsor şi n-o să am nevoie de dantelărie, rămâne hotărât ca toate lucrurile astea să le dăm Verocikăi şi Marfenkăi… Da ori ba?

— Iar începi cu ale tale?! exclamă bunica.

— Da, răspunse Raiski, şi dacă nu te învoieşti, o să dăruiesc totul străinilor. Cu asta am terminat, îţi dau cuvântul meu de onoare…

— Uite-l, şi-a dat şi cuvântul de onoare! zise Tatiana Markovna, plină de nelinişte. Şovăia. Îşi dăruieşte moşia! Ce om ciudat şi neobişnuit! zise ea. Eşti pierdut cu totul! Cum ai trăit, ce-ai făcut? Spune-mi, te rog! Ce eşti tu pe lumea asta? Tot omul îşi are rostul lui. Da' tu, cine eşti? Uite, ţi-ai lăsat şi barbă! Dă-o jos, dă-o jos, că nu-mi place!

— Cine sunt, bunico? repetă el cu glas tare întrebarea ei. Sunt cel mai nenorocit dintre muritori!

Căzu apoi pe gânduri, sprijinindu-şi capul de perna canapelei.

— Să nu spui asta niciodată! îl întrerupse bunica, înfricoşată. Să ştii că te aude soarta şi te pedepseşte. O să ajungi într-adevăr nenorocit! Să fii totdeauna mulţumit, sau să te prefaci că eşti mulţumit.

Şi se uită cu frică înapoi, de parcă soarta ar fi pândit-o din spate.

— Nenorocit! Dă-mi voie să te întreb, de ce? Sănătos eşti, deştept eşti, moşie ai, slavă Domnului! Uite ce moşie! zise dânsa, făcând un semn cu capul spre ferestre. Ce-ţi lipseşte, beleaua?

Marfenka şi Raiski râseră.

— Ce vrei să spui cu beleaua?

— Păi, omul nu ştie ce-i fericirea până nu dă de belea, răspunse ea, privindu-l pe deasupra ochelarilor. Trebuie să-l pocneşti cu ciomagu-n creştet, ca să afle că a fost fericit, şi-oricât de mică îi fusese fericirea, tot o să i se pară mai bună de cât ciomagul.

„Aha, înţelepciunea practică!" se gândi Raiski.

— Bunico, ai făcut o observaţie adevărată, luată din viaţă! Eşti un adevărat filosof!

— Vezi, tu care eşti deştept şi învăţat n-ai ştiut asta!

— Ne-mpăcăm? o întrebă el, ridicându-se de pe canapea. Vrei să iei iar în grija dumitale peticul ăsta…

— Moşia, nu peticul! îl întrerupse ea.

— Hai, încuviinţează să dau toate vechiturile şi bulendrele, fetelor acestea drăguţe… Eu sunt holtei, n-am nevoie de ele, dar Verocika şi Marfenka or să fie gospodine. Dacă nu vrei, le dăruiesc şcolilor…

— Şcolarilor? Niciodată! Să-i pricopsesc pe ştrengarii ăştia? Ehe! Numai de-ai şti câte mere cară ei peste gard de la noi!

— Învoieşte-te mai repede, bunico! Doar n-o să părăseşti tocmai la bătrâneţe cuibul ăsta?…

— Vechituri, bulendre! De vreo zece mii de ruble argintărie, rufărie, cristaluri – sunt vechituri, ai? bodogănea bunica.

— Bunico, se rugă Marfenka, mie nu-mi trebuie decât grădiniţa de flori şi parcul, odăiţa mea cea verde şi ceşcuţele de Saxa, cu ciobănaşul de pe ele, şi şervetul cu Diana…

— Da' mai taci odată, neruşinato! O să se spună că suntem cerşetoare şi c-am jefuit un orfan!

— Cine-o să spună? o întrebă Raiski.

— Toţi. Nil Andreici o să dea cel dintâi tonul.

— Care Nil Andreici?

— Nu-ţi mai aduci aminte? Preşedintele administraţiei financiare. Am fost amândoi pe la el, când ai venit în vacanţă după ce-ai sfârşit liceul,

dar nu l-am găsit acasă. Pe urmă, el a plecat la ţară, şi tu nu l-ai mai văzut. Ar trebui să te duci pe la dânsul – e respectat şi temut de toţi, deşi e la pensie…

— Să-l ia dracu! Ce-mi pasă mie de el?

— Of, Boris, Boris, vino-ţi în fire! zise bunica aproape cu evlavie. E un om vrednic de cinste…

— Ce-a făcut, ca să fie vrednic de cinste?

— E bătrân, serios, şi-are şi o stea!

Raiski râse.

— De ce râzi?

— Ce înseamnă „serios”? întrebă el.

— Vorbeşte cu tâlc, îi învaţă şi pe alţii să trăiască, nu cântă: ti-ti-ti şi ta-ta-ta. E sever – condamnă orice faptă rea. Iată ce-nseamnă serios.

— Oamenii ăştia „serioşi” sunt ori nişte mari măgari, ori nişte făţarnici! observă Raiski. „învaţă pe alţii cum să trăiască”? Dar el ştie cum să trăiască?

— Ba bine că nu! A strâns avere, a ajuns om în rândul oamenilor…

— Unii cred pe la noi că au ajuns în rândul oamenilor, dar, în realitate, n-au ajuns decât în rândul porcilor…

Marfenka râse.

— Oh, nu-mi place deloc când vorbeşti aşa de urât! zise bunica, mânioasă. Dar tu ce eşti, domnule? Nici cal, nici măgar! Pe când Nil Andreici e, totuşi, un om onorabil, orice-ai zice! O să afle că eşti atât de nepăsător cu propria ta moşie şi-o să te condamne! Ba şi pe mine o să mă condamne, dacă mă-nvoiesc s-o iau – eşti doar un orfan…

— Chiar dumneata mi-ai spus cândva că şi-a jefuit nepoata, că fura de la stat – şi tot el să condamne…

— Taci, taci, să nu mai pomeneşti de asta, îl întrerupse Tatiana Markovna, grăbită. Ţine minte zicala: „Fiecare pasăre pe limba ei piere, că limba o ia înaintea minţii”.

— Da’ ce, sunt minor? N-am dreptul să-mi dăruiesc averea cui vreau, şi mai ales, rudelor? Mie nu-mi trebuie, continuă el, prin urmare, e înţelept şi drept să le-o dau lor.

— Dar dac-o să te-nsori?

— Nu mă-nsor.

— De unde ştii? Întâlneşte pe cineva… uite, aici, e o fată bogată de măritat… Ţi-am scris eu…

— N-am nevoie de avere!

— N-ai nevoie de avere! Auzi vorbă! Da’ de nevastă n-ai nevoie?

— Nici de nevastă.

— Cum aşa? Da’ cum o să trăieşti? întrebă ea, neîncrezătoare.

El râse, fără să răspundă.

— Ţi-a venit vremea, Boris Pavlovici, zise Tatiana Markovna. Uite, ţi-au şi apărut fire cărunte pe la tâmple. Vrei să te peţesc? De-ai şti ce frumoasă e şi ce bine crescută!

— Nu, bunico, nu vreau!

— Nu glumesc, zise ea. Gândul ăsta mă munceşte de mult.

— Nici eu nu glumesc; la aşa ceva nu m-am gândit niciodată.

— Fă măcar cunoştinţă cu ea!

— Nici cunoştinţă nu fac.

— Însoară-te, frăţioare, se amestecă Marfenka. Eu ţi-aş dădăci copiii… îmi place aşa de mult să mă joc cu ei.

— Da’ tu, Marfenka, ai de gând să te măriţi?

Ea se îmbujoră toată.

— Spune-mi drept, la ureche, zise el.

— Da… uneori mă gândesc.

— Când, uneori?

— Când văd copii – îmi plac mai mult decât orice…

Raiski râse, îi luă mâinile şi o privi drept în ochi. Ea se înroşi, se suci ba într-o parte, ba într-alta, ferindu-se de privirea lui.

— Ascult-o numai! O să-ţi spună multe! bombănea bunica, strângând registrele, cu urechea la discuţia lor. E ca un copil – ce-i în guşă, şi-n căpuşă!

— Îmi plac foarte mult copiii, se dezvinovăţea Marfenka, încurcată. O invidiez pe Nadejda Nikitişna! Ea are şapte… Oricum te-ai suci, dai de ei! Şi ce plăcut e! Aş fi vrut să am în jurul meu cât mai mulţi fraţiori şi surioare, sau cel puţin copii străini. M-aş lăsa de păsări, de flori, de muzică, şi toată ziua n-aş avea erijă decât de ei. Unul face pozne, trebuie să-l pui la colţ, altul vrea griş, ăstălalt ţipă, celălalt se bate; pe unul trebuie să-l vaccinezi, ăluilalt trebuie să-i găureşti urechiuşile, iar pe ăsta trebuie să-l înveţi să meargă… Ce poate fi mai plăcut! Copiii sunt atât de drăgălaşi şi de graţioşi de felul lor, atât de hazlii, de buni şi de frumoşi!

— Sunt şi unii dezgustători, zise Raiski. I-ai iubi şi pe aceia?

— Sunt bolnavi, răspunse Marfenka, gravă, dar dezgustători, nu! Un copil nu poate fi dezgustător, doar pe el nu l-a atins încă nicio stricăciune.

Vorbea cu atâta înflăcărare, aproape cu patimă, încât pieptul ei graţios tresălta, de parcă voia să se descătuşeze din strânsoarea bluzei de muselin.

— Ce ideal de soţie şi mamă! Dragă Marfenka, surioară! Soţul tău o să fie atât de fericit!

Fata se retrase, ruşinată, într-un colţ.

— Nu mai poate de dragul copiilor! Când sunt aici, n-o mai dezlipeşti de ei, zise bunica. Şi fac un tărăboi, de-ţi vine să-ţi iei lumea-n cap!

— Te-ai gândit la cineva, urmă Raiski, ai vreun pretendent?…

— Cum se poate, dragul meu, dar dă-ţi seama ce vorbeşti! Cum să se gândească la măritiş, fără s-o întrebe pe bunica ei?

— Cum? Nici măcar să se gândească n-are voie fără încuviinţare?

— Desigur că nu.

— Dar asta o priveşte pe ea.

— Nicidecum, deocamdată n-o priveşte pe ea, ci pe bunica, zise Tatiana Markovna. Cât oi trăi eu, n-o să iasă din voia mea.

— La ce-ţi foloseşte asta, bunico?

— Ce anume?

— Supunerea asta! Nici să se îndrăgostească nu-i e îngăduit fără încuviinţarea dumitale?

— O să se mărite şi-atunci o să se îndrăgostească.

— Cum aşa: „O să se mărite şi-atunci o să se-ndrăgostească”? Vrei să spui: o să se-ndrăgostească şi-o să se mărite!

— Bine, bine, asta o fi la voi, acolo, zise bunica, însoţindu-şi vorbele cu un gest al mâinii, dar la noi, aici, mai întâi ne uităm bine la dânsul, aflăm ce fel de om e, mâncăm un car de sare cu el, şi-abia după aia îi dăm fata.

— Pe la voi, fetele nu se mărită încă, bunico, ci sunt măritate de părinţi! Ce rost are…

— Te rog, Boriuşka, nu le vâri-n cap fetelor gărgăuni d-ăştia!… Răposata maică-ta era tot aşa… şi uite că s-a prăpădit cu zile!

Bunica oftă, căzând pe gânduri.

„Toată starea asta de lucruri de pe-aici trebuie s-o schimb! îşi zise Raiski. Să nu fii liber să iubeşti! Ce brutalitate! Şi când te gândeşti că sunt totuşi oameni buni şi delicaţi! Câtă ceaţă, câtă beznă e în capul lor!”

— Lasă. Marfenka, eu o să te învăţ cum să trăieşti! îi spuse el verişoarei şale. Vezi, bunicuţo, căsuţa asta, cu tot ce se găseşte în ea? Parcă ar fi făcută anume pentru Marfenka, urmă Boris – doar odăile copiilor ar mai trebui construite. Iubeşte, Marfenka, nu te teme de bunica. Şi dumneata, bunico, te mai împotriveşti să primească darul?

— Bine, bine, o să mai vedem noi, zise Tatiana Markovna. Dacă n-o să te-nsori, atunci, fie cum vrei, fă-le dar de nuntă, să zicem, dantelele. Nu:

mai să nu ştie nimeni şi mai cu seamă Nil Andreevici… trebuie înfăptuit totul în taină…

— Când nesilit, de nimeni faci o faptă dreaptă şi înţeleaptă, s-o mai faci şi în taină! Oare mult o să mai trăim noi ca nişte bufniţe, să ne temem de lumina zilei, să ascultăm înţelepciunea de bufniţă a unor Nili Andreevici!?…

— Ssst! Ssst! sâsâi printre dinţi bunica. Numai de nu te-ar auzi! E un om bătrân, plin de merite, şi mai ales, serios! Nu pot s-o scot la capăt cu tine, mai vorbeşte şi cu Tit Nikonîci. Vine la noi la masă, adăugă ea.

„Ce om ciudat şi neobişnuit! se gândea Tatiana Markovna. Nu ia nimic în serios, nu preţuieşte nimic! Moşia o dă altora, de oamenii serioşi spune că sunt nişte proşti, se crede un nenorocit. Om vedea noi ce-o mai fi!”

III

Raiski îşi luă şapca, pregătindu-se să se ducă în parc. Marfenka se oferi să-i arate toată gospodăria: grădiniţa ei, parcul mare, grădina de zarzavat, grădina de flori, chioşcurile…

— Numai de pădure mi-e teamă. Nu mă duc niciodată în partea dinspre râpă – e-nfricoşător acolo! E un desiş atât de mare! spuse ea. Când o veni Verocika, o să te ducă ea.

Marfenka îşi puse pe cap o basma, îşi luă umbrela şi porni, parcă zburând ca o silfidă, printre straturi şi flori, plină de strălucirea pe care i-o dăruiau sănătatea, privirea veselă a ochilor ei albaştri-cenuşii şi rochiţa de vară, făcută dintr-o ţesătură diafană. Părea un curcubeu întocmit din flori, Raze de lumină, căldură şi culori de primăvară.

Boris întrezărea toate acestea în tabloul făurit în mintea sa, văzându-se şi pe sine, îngândurat, greoi. Avea impresia că strică tabloul, pentru care ar fi trebuit să fie şi el tânăr, vioi, sprinten, cu priviri ca ale ei, pline de seva vieţii, şi cu mişcări tot atât de iuţi.

Ar fi vrut s-o picteze fără niciun gând ascuns, ca un adevărat slujitor al artei, fără să se includă şi pe sine în tablou, aşa cum ar picta-o, de pildă, pe bunica. Fantezia lui îndatoritoare i-o şi zugrăvea pe Tatiana Markovna în toată splendoarea frumuseţii ei de femeie bătrână – dinaintea lui îi

apărea un chip viu, pe care el îl contempla liniştit şi cu obiectivitate.

Cu Marfenka, însă, nu-i izbutea asta. Parcul i se părea frumos, numai pentru că era şi ea acolo. Fata fâlfâia în jurul lui, cercetând straturile şi întorcându-şi căpşorul ba spre o floare, ba spre alta.

— Trandafirul ăsta, de-aici, ieri era încă boboc, şi azi, ia te uită cum a-nflorit! zise ea, arătându-i cu mândrie floarea.

— Seamănă cu tine! răspunse el.

— Ei, frumos trandafir mai sunt şi eu!

— Eşti mai frumoasă decât el!

— Ia să-l miroşi, să vezi ce minunată mireasmă are!

El îl mirosi, apoi porni după ea.

— Margaretele astea ar trebui udate – şi bujorii, continuă dânsa, dar şi ajunsese într-alt colt al grădinii, unde luă cu stropitoarea apă dintr-un butoi şi, ducând-o cu un efort graţios, stropi florile, uitându-se în jur cu priviri agere să descopere şi alte flori care se cereau udate.

— La Petersburg, nici liliacul n-a înflorit încă, zise Raiski.

— Nu mai spune! La noi s-a şi trecut! Acum o să-nflorească salcâmii. E o adevărată sărbătoare când înfloresc teii – miroase atât de plăcut!

— Ce păsări multe sunt aici! zise el, ascultând atent ciripitul vesel de prin copaci.

— Avem şi privighetori – uite colo, în crâng! Păsărelele mele de aici au fost prinse. Asta-i grădina de zarzavat – iată şi straturile mele – eu le cultiv. Puţin mai departe sunt pepeni verzi şi galbeni, iar aici – conopidă, anghinare…

— Hai, Marfenka, la râpă, să privim Volga!

— Haide, dar eu nu mă apropii de ea, mi-e frică! Ameţesc. Locul ăsta nu-mi place! De altfel, n-o să stau mult cu dumneata acolo! Bunica mi-a spus să am grijă de masă, că doar eu sunt gospodina casei! Cheile de la argintărie şi de la cămară eu le ţin. O

să te tratez cu dulceaţă de vişine; Vasilisa zice că-i dulceaţa dumitale preferată.

El îi mulţumi cu un zâmbet.

— Ce-ai vrea să mănânci la prânz? îl întrebă ea. Bunica şi-a pus în gând să te ospăteze în toată legea.

— Păi am luat masa! Poate pentru cină?

— Până la cină o să mai fie ceaiul de după-amiază, la care servim iaurt. Ce-ţi place mai mult, brânza de vaci cu smântână… sau…

— Da, brânza de vaci îmi place… îi răspunse Raiski, distrat.

— Sau iaurtul?…

— Şi iaurtul e bun…

— Da' ce-i mai bun? întrebă ea şi, neprimind niciun răspuns, se întoarse să vadă ce-l preocupă. Raiski o urmărea cu atenţie; ea tocmai trecea peste un şănţuleţ şi-şi ridicase poalele rochiei şi ale fustei cu broderii, lăsând să se vadă de sub rochia un picioruş viguros, rotund, ca sculptat, încălţat cu ciorap alb şi cu pantof de lac, cu vârful bont de parcă ar fi fost retezat, cu o garnitură de saftian roşu şi cu cataramă.

— Văd că-ţi place să te găteşti, Marfenka. Ai pantofi de lac! spuse el.

Îşi închipuise că, luată pe neaşteptate, ea o să se fâstâcească, şi el se pregătea să se delecteze cu tulburarea ei, s-o vadă cum, grăbită şi ruşinată, o să dea drumul rochiei şi fustei.

— Pantofii ăştia i-am cumpărat cu bunica de la iarmaroc, spuse Marfenka, ridicând şi mai mult fusta, ca el să-i poată vedea mai bine pantofii. Ai Verocikăi sunt liliachii, adăugă dânsa. Ei îi place culoarea asta. Dar nu mi-ai spus încă ce să-ţi pregătim pentru prânz!

Însă Boris n-o asculta. „Draga mea copilă, se gândea el, tu n-ai nevoie să faci pe ruşinoasa!"

— Nu vreau să mănânc nimic, Marfenka. Dă-mi mâna să mergem spre Volga.

El îi luă mâna şi o duse la pieptul său; simţea cum îi bate inima, presimţind apropierea… a ce? A unui copil drăguţ şi naiv, a unei surioare bune sau… a unei frumuseţi tinere, în plină înflorire? Se întreba, cu teamă, dacă o să aibă destulă tărie s-o observe numai ea artist, fără să se lase pradă, ca de obicei, unei înflăcărări trecătoare.

Avea în faţa lui idealul unei fiinţe simple şi curate, şi în suflet începea să i se înfiripe tabloul unui roman familial, plin de pace, din care ar fi făcut bucuros parte; încerca o senzaţie plăcută, de căldură, viaţa înconjurătoare atrăgându-l parcă în mrejele ei…

— Tu cânţi, Marfenka? o întrebă el.

— Da… un pic, răspunse ea, timid.

— Şi ce cânţi?

— Romanţe ruseşti. Începusem îşi muzică italiană, dar a plecat profesorul. Cânt: *Una voce poco fa*[77], numai că mi-e foarte greu. Dar dumneata cânţi?

— Am o voce îngrozitoare, totuşi cânt mereu!

— Ce anume?

— Orice. El intona o melodie din *Lombarzii,* apoi marşul din *Semiramida* şi se opri deodată.

Boris i se uita de aproape în ochi şi-i strângea mâna, potrivindu-şi pasul după al ei.

„Ce ţi-ar mai trebui ca să fii fericit? se gândea el. Să ştii să te opreşti ia timp şi să nu scrutezi viitorul – aşa ar face un altul în locul tău. Aici ai avea tot ce-ţi trebuie pentru o fericire tihnită – numai că… asta nu-i fericirea mea. Oftă. „Ochii or să mi se obişnuiască… imaginaţia o să obosească şi impresia o să se şteargă… iluzia, abia mă va aţâţa, că va şi plesni ca un balon de săpun!”…

Îi dădu drumul la mână şi se cufundă în gânduri.

— De ce taci? îl întrebă ea, şi adăugă în sinea sa: „De ce n-o spune nimic?”

— Îţi place să citeşti?… Citeşti câte ceva, Marfenka? o întrebă el, trezindu-se din visare.

— Da, când mă plictisesc.

— Şi ce citeşti?

— Ce-mi cade în mână: Tit Nikonîci aduce nişte reviste, citesc povestiri. Uneori iau de la Verocika o carte franţuzească. De curând, am citit *Elena* de *miss Edgeworth,* apoi *Jane Eyre*... A fost foarte interesant… Mi-am pierdut două nopţi cu ea; nu-mi venea s-o mai las din mână.

— Ce gen de lectură îţi place mai mult?

Ea se gândi puţin: îi era greu să spună ce anume citea mai cu plăcere.

— Mi-e teamă c-o să râzi iar de mine, ca atunci când cu bobocul de gâscă… zise dânsa, şovăind dacă să-i răspundă sau nu.

— Nu, Marfenka, nu, cum o să râd de o verişoară atât de drăguţă şi de simpatică! Nu-i aşa că eşti drăguţă?

— Ei, drăguţă!… răspunse ea, indiferentă – grasă şi albă! S-o vezi pe Verocika! Ea e într-adevăr frumoasă! E minunată!

— Bine, dar ce-ţi place să citeşti? Îţi place poezia? Versurile?

— Da, Jukovski, Puşkin; de curând am citit *Mazepa.*

— Ţi-a plăcut?

Ea dădu negativ din cap.

— De ce?

— Mi-a fast milă de Maria. Am găsit *Călătoriile lui Guliver* în biblioteca dumitale. Am citit-o de vreo şapte ori şi cum uit ceva din ea, o iau de la început. Am citit şi *Cotoiul Murr, Fraţii Serapion, Omul de nisip*[78], care-mi plac mai mult decât toate.

— Ce alte cărţi ţi-au mai plăcut? Ai citit ceva serios?

— Serios? repetă ea şi se încruntă puţin, căpătând o expresie de seriozitate. Au rămas aici câteva din cărţile dumitale, dar nu pot să le termin…

— Ce anume?

— Chateaubriand[79]: *Les Martyrs.* E prea grea pentru mine!

— Dar istoria?

— Leonti Ivanovici mi-a adus *Précis de l'histoire moderne*[{80}], de Michelet, şi *Istoria Imperiului roman,* mi se pare, de Jibon…

— Adică de Gibbon[{81}]. Ei, şi…

— N-am terminat-o… e prea savantă pentru mine. E bună numai pentru profesori, ca să predea după ea…

— Romane citeşti?

— Da… numai pe cele care se termină cu nuntă.

El râse, iar ea îl imită.

— Am spus o prostie, nu-i aşa? îl întrebă ea.

— Ba, dimpotrivă! În tine nu-i nimic din ceea ce înseamnă prostie.

— Totdeauna mă uit mai întâi la sfârşit, continuă ea, mai îndrăzneaţă, şi dacă sfârşitul e trist, nu citesc cartea. Începusem să citesc *Păgânul*[{82}], dar Verocika mi-a spus că mirele este executat şi am lăsat-o.

— Înseamnă că nu-ţi place nici *Prea multă minte strică.* Nu se sfârşeşte cu nuntă.

Ea răspunse, clătinând din cap.

— Sofia Pavlovna e o nesuferită, zise fata, iar de Ceaţki mi-e milă. A suferit din cauză că a fost mai deştept decât toţi!

El asculta, zâmbind, gângureala ei literară şi se uita cu plăcere crescândă, ba în ochii ei, ba la dinţii ei albi şi deşi, pe care şi-i dezgolea când râdea.

— O să citim împreună, îi propuse el. Ai păreri confuze despre literatură, iar gustul cititului ţi-e încă nedezvoltat. Vrei să înveţi? O să ajungi să înţelegi cum trebuie literatura şi să poţi face aprecieri critice asupra ei.

— Da, dar numai să alegi cărţi cu sfârşit vesel şi cu nuntă.

— Să fie şi cu copii? întrebă el, glumind, dintre care unul să fie „hrănit, cu griş, altul, vaccinat"? Da?

— Eşti răutăcios, foarte răutăcios! N-o să-ţi mai spun nimic… toate le observi, nimic nu-ţi scapă…

— Zi aşa? N-o să te măriţi cu nimeni fără încuviinţarea bunicii?

— Nu! răspunse ea, hotărâtă, ba chiar şi cu o oarecare mândrie în glas că nu era în stare de o faptă atât de necugetată.

— Dar de ce?

— S-ar putea să fie un cartofor, un beţiv, sau un om care să nu stea niciodată acasă, ori un ateu, ca Mark Ivanîci… de unde să ştiu eu asta? Pe când bunica poate să afle tot…

— Mark Ivanîci e ateu?

— Nu se duce niciodată la biserică.

— Dar dacă ateul sau cartoforul ăsta ţi-ar plăcea?…

— Tot nu m-aş mărita cu el!

— Dar dacă o să te îndrăgosteşti de el?

— De un cartofor sau de unul care ia religia în râs ca Mark Ivanîci? S-ar putea aşa ceva? Cu un om ca ăsta n-aş schimba măcar o vorbă, atunci cum aş putea să mă îndrăgostesc de el?

— Prin urmare, ce-o spune bunica, aşa o să rămână?

— Da, ea ştie mai bine decât mine.

— Da' tu, când o să ştii singură ce trebuie să faci şi cum să trăieşti?

— Când… o să fiu mai în vârstă, când o să am casa mea şi o să am…

— Copii? completă Raiski.

— …Vacile, caii, păsările mele, oameni mulţi în curte… chiar şi copii… adăugă ea, îmbujorându-se la faţă.

— Şi până atunci, bunica hotărăşte?

— Desigur. Ea e deşteaptă, bună şi ştie tot. E cea mai bună de pe-aici, ba chiar din lumea-ntreagă! încheie fata cu înflăcărare.

El tăcu. Îşi aminti de Belovodova, de discuţiile cu ea, observă asemănarea dintre ele, precum şi cauzele asemănării şi ale unor deosebiri.

În minte i se conturau ambele chipuri, cerând parcă să fie reprezentate într-un fel sau altul, în

imaginaţia lui gata formate, amândouă frumoase – fiecare în felul ei – amândouă iradiind o lumină puternică asupra unui tablou nedefinit.

Nu putea să-şi dea seama pe ce drum pornea; deocamdată se hotărî să picteze în ulei portretul Marfenkăi.

Se apropiară de râpă. Fata se uită, înfricoşată, în jos, se cutremură şi făcu un pas înapoi.

Raiski aruncă o privire spre Volga şi, uitând totul, încremeni cu ochii aţintiţi la cursul domol al fluviului şi la apele revărsate din luncă.

Fluviul nu scăzuse încă, pusese stăpânire pe malurile joase, dar acolo unde ele se înălţau abrupte, apa izbea cu zgomot poalele stâncilor, învolburându-se. Ici şi colo vedeai plutind vapoare, atât de încet, de parcă stăteau pe loc. Sus, în înaltul cerului, atârnau norii, straturi-straturi.

Marfenka se apropie de Raiski, uitându-se indiferentă la peisajul acesta cu care era atât de obişnuită.

— Vapoarele astea transportă veselă, spunea ea, iar celelalte, mari – vin din Astrahan. Vezi căsuţele alea înconjurate de apă? Sunt ale edecarilor. După dealurile acelea două e un drum, care duce la preoteasa – unde e Verocika acum. Nici nu-ţi închipui ce frumos e acolo, pe mal! În iulie, o să ne ducem pe insulă să bem ceai. Acolo cât vezi cu ochii sunt numai flori.

Raiski tăcea.

— Pe insulă trăiesc şi iepuri, numai că acum e vai de iei, săracii, i-or îi luat apele! Am nişte iepuri de casă. O să ţi-i arăt!

Boris tăcea mereu.

— Spre sfârşitul verii or să vină vapoare cu pepeni verzi, urmă fata. De-ai şti câte se îngrămădesc aici! Noi cumpărăm numai” pentru murat. Pentru masă, avem pepenii noştri, mari, de-ajung câteodată până la un pud. Anul trecut am găsit unul care cântărea mai mult de un pud – şi bunica l-a trimis arhiereului.

Raiski privea, neclintit.

„Tot tace!” îşi zise Marfenka în şoaptă.

— Hai acolo! spuse el pe neaşteptate, arătând râpa şi luând-o de mână.

— Vai, nu! Mi-e frică! exclamă ea, tremurând şi dându-se înapoi.

— Şi cu mine ţi-e frică?

— Da!

— N-o să te las să cazi! Ce, n-ai încredere în mine că n-o să ţi se-ntâmple nimic?

— Ba am încredere, dar mi-e frică. În schimb, Verocika nu se teme, se duce-acolo şi singură, ba chiar şi pe întuneric! În râpă, e îngropat un ucigaş, dar ei nu-i pasă!

— Dacă ţi-aş propune: „închide ochii, dă-mi mâna şi mergi unde te duc eu”, mi-ai da mâna? Ai închide ochii?

— Da, ţi-aş da mâna, aş închide ochii, numai că… pe furiş m-aş uita printre gene.

— Atunci hai, încearcă! închide ochii şi dă-mi mâna. O să vezi cu câtă băgare de seamă o să te duc până jos; n-o să simţi nicio frică. Hai, dă-mi mâna, închide ochii şi încrede-te în mine.

Ea închise ochii, dar aşa ca să poată totuşi vedea, şi, când el o luă de mână şi făcu un pas, îl zări deodată coborând, iar ea se pomeni pe marginea râpei, tresări şi-şi smulse mâna dintr-a lui.

— Nu merg, nu merg pentru nimic în lume! izbucni dânsa, ţipând, râzând şi îndepărtându-se de el. Măi bine hai înapoi acasă! E timpul, ne aşteaptă bunica! Ce vrei să mănânci la prânz? Îţi plac macaroanele? Ciupercile proaspete?

Boris Pavlovici nu răspunse, privind-o plin de admiraţie.

— Ce minunată eşti! O adevărată personificare a naturii – pură şi integră! Şi cât îi eşti de credincioasă naturii! Curată comoară pentru un pictor! Naturaleţea întruchipată!

Îi sărută mâna.

— Te cruceşti de câte-ai spus despre mine! Unde te duci?

Dar nu-i răspunse nimeni. Atunci ea se apropie până la doi paşi de râpă, se uită în jos cu frică, văzu tufişurile dându-se în lături cu zgomot, şi pe Raiski alergând parcă pe treptele mari ale unei scări, sărind când pe o ieşitură, când pe alta a peretelui prăpăstios şi coborând tot mai jos.

— Îngrozitor! exclamă ea, cutremurându-se, şi porni spre casă.

IV

Raiski ocoli oraşul, din fundul râpei urcă din nou dealul, dar în partea opusă a conacului, şi din vârful dealului începu să coboare spre suburbie. Acum, oraşul se întindea în faţa lui ca-n palmă.

Stăpânit de un simţământ puternic, trezit de amintiri vechi, aproape din copilărie, privea căsuţele, bordeiele, casele cu felurite stiluri arhitectonice, care se înghesuiau unele într-altele sau se răsfirau pe dealuri şi prin văgăuni, întinzându-se pe marginea râpei, ba chiar şi până în fundul ei – cu balcoane, marchize sau verande, cu dependinţe sau etaje noi, cu ferestre veneţiene ori numai cu nişte ferestruici abia vizibile, din loc în loc cu coteţe pentru porumbei sau colivii de grauri, cu nişte curţi pustii şi năpădite de bălării. Îşi plimbă privirea de-a lungul nesfârşitelor ulicioare întortocheate, care se strecurau printre garduri de nuiele împletite, apoi pe străzile pustii, fără clădiri, dar cu denumiri pompoase, ca de pildă: „Strada Moskovskaia”, „Strada Astrahanskaia”, „Strada Saratovskaia”, cu pieţe pline cu mormane de coji de tei şi grămezi de peşte sărat şi uscat, cu butoaie de păcură, cu munţi de colaci; se uita la porţile deschise ale hanurilor mirosind a bălegar până hăt-departe şi la droştele zgomotoase care străbăteau străzile.

Ora prânzului trecuse de mult. Oraşul zăcea într-o linişte moleşitoare, într-o acalmie, ca pe mare, proprie vieţii satelor şi oraşelor ruseşti de stepă.

Nu, acesta nu era oraş, ci mai mult un cimitir, ca de altfel toate aşezările de felul lui.

Oraşul părea mort, adormit, ori cufundat în visare. Ferestrele deschise semănau cu nişte guri căscate şi mute; totul încremenise, fără suflare, cu pulsul pierit. Unde dispăruse viaţa? Unde erau privirea şi glasul acestui trup tolănit pe pământ? Un peisaj verde, pestriţ, fără glas.

Raiski străbătu câteva străzi şi ulicioare – nu se simţea nici măcar o adiere de vânt. Colbul gros, cu urmele roţilor întipărite-n el, stătea pe străzi de trei zile neatins; la umbra unui gard se odihnea un ţap, nişte găini se întinseseră în gropile pe care şi le făcuseră în praf, iar un cocoş neastâmpărat căuta de mâncare, împrăştiind cu sârg o moviliţă de colb, când cu un picior, când cu altul.

Câinii, câte trei-patru în fiecare curte, moţăie, înghemuiţi unul într-altul, ca nişte muşuroaie bălţate, năpustindu-se din când în când, numai ca să se afle-n treabă, la rarii trecători de care puţin le pasă.

Spaţiu mult, fără mişcare, ca în deşert. Ici-colo, pe la vreo fereastră, se iveşte câte un om cu barbă albă şi cu cămaşă cu râuri roşii, se uită căscând la dreapta şi la stânga, scuipă şi dispare.

Pe o altă fereastră vezi din stradă vreun bărbat în halat, tolănit pe o canapea de piele şi sforăind; pe măsuţa de lângă el zăreşti *Vedomosti*[83], ochelarii şi o carafă cu cvas.

Un altul, cu şapcă pe cap, stă ore întregi la poarta casei, contemplând într-o paşnică trândăvie şanţul plin de urzici şi gardul de peste drum. Mototoleşte de mult în mâini o batistă, fără să se poată hotărî să-şi sufle nasul – i-e lene.

Dincolo, un oarecare îşi omoară timpul la fereastră, între dinţi cu o lulea de spumă-de-mare, şi oricând ai trece pe-acolo, l-ai găsi stând la fel, cu privirea mulţumită a omului care nu-şi doreşte nimic şi nici nu se plictisite.

Într-altă parte, Boris dă cu ochii, la o fereastră, de o femeie în vârstă, care, nici vorbă, şi-a petrecut toată viaţa pe ulicioara asta, fără zarvă, fără pasiuni şi emoţii, fără întâlniri zilnice cu semeni de-ai săi, atât de mulţi şi de feluriţi, fără să cunoască plictiseala care îi chinuie atât pe cei din oraşele mari, aflaţi în centrul activităţii şi al distracţiilor,

Raiski trece dintr-o ulicioară într-alta: pe alocuri, unele familii prânzesc, iar colo, în casa unui târgoveţ, se şi serveşte ceaiul.

Pe strada pustie, când doi-trei oameni stau de vorbă, se aude de la un kilometru; paşii pe trotuarul de scândură şi vocile răsună puternic în spaţiu.

Undeva, sub un şopron, un vizitiu sparge lemne, şi lângă el, în bălegar, grohăie un purceluş; la o fereastră scundă, în dreptul pământului, fâlfâie o perdea de percal cu ciucuri, încurcându-se în ghivece cu rezedă, crăiţe şi balsamine.

Înăuntru, şade aplecată peste un lucru de mână o femeie tânără, cu un căpşor drăguţ, şi coase cu sârg, în ciuda arşiţei şi a toropelii atotbiruitoare. Numai ea e trează în toată casa şi poate că pândeşte paşi cunoscuţi…

De la ferestrele deschise ale unei clădiri îl izbeşte zgomotul a o sută de glasuri sonore; ele repetă literele alfabetului, făcând inutilă inscripţia „Şcoală” care atârnă pe uşă.

Mai departe dă peste o casă în construcţie, pe jos cu o grămadă de aşchii, talaş şi bârne, şi peste câţiva tâmplari stând în cerc în jurul unui castron uriaş de lemn. O pâine rotundă, mare, cvas amestecat cu ceapă tăiată mărunt şi o bucată de peşte roşietic, sărat – asta-i toată mâncarea lor.

Oamenii şed cuminţi şi tăcuţi, bagă pe rând lingurile în castron, le lasă din când în când deoparte, mestecă fără grabă, fără să râdă sau să flecărească în timpul mesei, ci îndeplinind cu sârg, aproape cu evlavie o muncă anevoioasă parcă.

Raiski ar fi vrut să picteze grupul acesta de oameni trudiţi, cu feţele grave, galbene-pământii ca ale tahitienitor, mâinile lor aspre şi arse de soare, cu degete ţepene, cu unghii mari, înnegrite, ca de fier, gurile acestea care se deschid larg şi ritmic, buzele mişcându-se fără grabă, precum şi foamea care face să dispară pâinea şi udătura.

Da, foamea – nu pofta de mâncare; mujicii n-au poftă. Pofta se naşte din trândăvie, plimbare şi desfătare, pe când foamea ţi-o dă timpul şi munca istovitoare.

„Totuşi, ce tablou complex al liniştii şi somnolenţei! îşi zicea el, uitându-se în jurul său. Parcă ar fi un mormânt! Da, un cadru larg pentru un roman! Dar ce să pun în cadrul acesta?”

El îşi întipărea în minte casele, observa fizionomiile trecătorilor, îşi amintea chipul bunicii, figurile oamenilor din curte.

Deocamdată, totul se rânduia în jurul Marfenkăi. Ea se află în centrul tabloului. Belovodova se retrăsese pe planul al doilea, rămânând stingheră.

Raiski străbătea încet. străzile, aproape în mod automat, frământând în gând noul său material. Toate personajele i se conturau clar în imaginaţie, vedea acolo totul aievea.

„Ce-ar fi dacă pe fondul acesta încremenit, adormit, s-ar aşterne un tablou întruchipând pasiunea?! visa el. Cum ar năvăli viaţa în cadrul acesta! Ce culori… Dar de unde să iei culorile şi… pasiunea?…

Pasiunea! repetă el cu înflăcărare. Oh! dacă s-ar revărsa peste mine căldura ei dogoritoare, dacă m-ar arde, mistuind dinăuntrul meu artistul, făcându-mă să mă afund orbeşte în ea şi să înec felul acesta al meu de a privi paralel lucrurile, vederea asta dublă şi iscoditoare! Ar trebui, nu să văd cu ochii, pe pielea altuia, ci să simt focul pasiunii cu propriii mei nervi, cu oasele şi cu măduva lor, ca după aceea să pictez cu fiere, cu sânge şi cu sudoarea mea tabloul ei, al acestei gheene *a* vieţii omeneşti.

Pasiunea Sofiei… Nu, nu! se gândi el cu răceală. Ea este «deasupra lumii şi a pasiunilor». Pasiunea Marfenkăi!” El râse.

Cele două chipuri din imaginaţia sa păliră şi el îşi plecă trist capul, uitându-se nepăsător în jur.

„Da, descriindu-le pe ele, va ieşi un roman, îşi zise el, ba chiar un roman veridic, dar lânced şi de mică importanţă, cu detalii aristocratice legate de una, şi cu cele mic-burgheze, de cealaltă. Colo se profilează un tablou vast al somnolenţei reci în sarcofage de marmură, cu blazoane brodate pe catifea în fire de aur; aici, tabloul unui somn cald de vară, între verdeaţă şi flori, sub cerul senin, totuşi al unui somn fără deşteptare!”

Grăbi pasul, amintindu-şi că plimbarea lui nu era fără ţel, şi se uită în jur să găsească pe cineva pe care să-l întrebe unde locuia profesorul Leonti Kozlov. Dar pe stradă nu era ţipenie de om, nu vedeai un semn de viaţă. În sfârşit, se hotărî să intre într-un a din căsuţele de lemn.

În cerdac, îl izbi o duhoare atât de puternică, încât în prima clipă se zăpăci, neştiind care uşă s-o deschidă mai repede din cele trei din faţa lui. După una dintre uşi auzi mişcare şi intră într-un mic antreu.

— Cine-i acolo? întrebă mirată o femeie în vârstă, în braţe cu un samovar, pe care se pregătea, pesemne, să-l pună la încins.

— Vă rog să-mi spuneţi unde locuieşte profesorul Leonti Kozlov? o întrebă Raiski.

Femeia îl privea mereu speriată, cu ochii mari.

— Cine-i acolo? se auzi o voce dintr-altă odaie şi în aceeaşi clipă lipăiră nişte papuci şi apăru un bărbat de vreo cincizeci de ani, îmbrăcat cu un halat pestriţ, iar în mână cu o batistă albastră.

— Dumnealui întreabă de nu ştiu care profesor! răspunse, buimăcită, femeia.

Domnul în halat îl privi şi el plin de mirare pe Raiski.

— Ce profesor? Aici nu locuieşte niciun profesor… zise el, uitându-se mereu uimit la vizitator.

— Mă iertaţi, nu sunt din localitate, am sosit abia azi dimineaţă şi nu cunosc pe nimeni. Am nimerit întâmplător în strada asta şi aş vrea să întreb…

— Nu vreţi să intraţi în odaie? îl pofti politicos gazda.

Raiski intră după el într-un salonaş, unde se aflau o canapea şi nişte scaune simple, tapiţate eu piele, iar în faţa unei oglinzi, o măsuţă de joc de cărţi.

— Luaţi loc, vă rog! îi «spuse gazda. Despre care profesor e vorba? continuă el, după ce se aşezară.

— Leonti Kozlov.

— Există un Kozlov, negustor în piaţă… răspunse gazda, pe gânduri.

— Nu, eu îl caut pe Kozlov, care-i profesor de greacă şi latină, repetă Raiski.

— Greacă şi latină… nu, nu-l cunosc… Ar fi bine să vă interesaţi la liceu – e colo-n deal…

„Asta o ştiam şi eu", îşi zise Boris Pavlovici.

— Mă iertaţi, credeam că-l cunoaşte oricine, fiindcă locuieşte de mult în oraşul ăsta.

— Daţi-mi voie… nu cumva meditează copiii preşedintelui? Dacă-i el, atunci locuieşte chiar acolo. E un om arătos…

— Nu, nu, ăsta nu-i arătos, zise Raiski, şi se retrase.

Când ieşi în stradă, dădu peste un trecător şi-i întrebă dacă nu ştie unde locuieşte profesorul Leonti Kozlov.

Acesta se gândi puţin, cercetându-l pe Raiski din cap până-n picioare, apoi se întoarse într-o parte, îşi suflă nasul cu mâna şi spuse, arătând într-altă direcţie:

— Asta trebuie să fie cel de dincolo de pod, la ieşirea din oraş! Acolo stă un profesor.

Spre norocul lui Raiski, un furier, care tocmai trecea pe lângă ei, auzi discuţia.

— Ce vorbeşti?! Ala-i grădinar!

— Ştiu că-i grădinar, dar e şi profesor, răspunse primul. Boierii îşi trimit copiii la el să-i înveţe…

— Dumnealui nu pe ăla-l caută, zise furierul, cercetându-l pe Raiski din ochi. Veniţi cu mine, adăugă el, pornind grăbit înainte.

Raiski îl urmă dintr-o stradă într-alta, până când însoţitorul lui îl duse, în sfârşit, la o casă din care se auzeau voci sonore şi unite repetând alfabetul.

— Aici e şcoala, uite-l şi pe profesor, adăugă el, arătându-l pe fereastră.

— Dar ăsta nu-i cel pe care-l caut! răspunse Raiski, nemulţumit, furios pe sine însuşi că uitase să-ntrebe acasă de adresa lui Kozlov.

— Atunci mai e un liceu sus pe deal… zise furierul.

— Bine, mulţumesc, o să-l găsesc şi singur, făcu Raiski şi intră în şcoală, presupunând că învăţătorul ştia unde locuia Leonti.

Nu se înşelase; acesta, băgând un deget în carte, ieşi cu Raiski afară şi-i spuse să treacă o stradă, apoi s-o ia la dreapta, şi după aceea la stânga.

— O să daţi peste o grădiniţă, adăugă el. Acolo locuieşte Kozlov.

„Da, mai e mult până la progres! se gândea Raiski, în urechi cu vocile copiilor care răsunau în urma lui, şi trecu pentru a cincea oară pe aceleaşi străzi, fără să întâlnească nici de data asta ţipenie de om. Ce tipuri, ce moravuri, ce fenomene! Toate sunt bune să fie incluse într-un roman; toate trăsăturile, nuanţele, cadrul – sunt adevărate perle pentru un penel. Cum o fi arătând Leonti, s-o fi schimbat sau a rămas acelaşi savant şi copil naiv totodată? Şi el ar fi o comoară pentru mâna unui artist!”

Gândind toate acestea, intră în casă.

V

Leonti făcea parte din categoria savanţilor, care, cufundaţi în cărţi, uită tot în afară de ele, trăind în trecut sau într-o lume ideală, lumea cifrelor, a ipotezelor, a teoriilor şi a sistemelor, fără să observe prezentul şi viaţa din jurul lor.

Se pare că acum această ciudată categorie de oameni dispare, sau poate chiar a şi dispărut. Isis[84] şi-a aruncat vălul, şi slujitorii ei şi-au lepădat, ruşinaţi, perucile, mantiile şi surtucele cu poale lungi, îmbrăcându-se în fracuri şi paltoane şi amestecându-se în mulţime.

Astăzi nu mai întâlneşti decât destul de rar savanţi nebărbieriţi, nepieptănaţi, cu privirea fixă şi mereu meditativă, care să nu ştie să vorbească decât de ştiinţă, cu o gândire unilaterală, ba uneori consacrându-şi chiar şi bunul-simţ ştiinţei, neîndemânatici, timizi, fugind de femei, meditativi, distraţi până la caraghioslâc şi de o simplitate puerilă înduioşătoare, martiri, cavaleri şi victime ale ştiinţei. Până şi pedanţii ştiinţei au devenit astăzi un anacronism, pentru că ea nu mai uimeşte pe nimeni.

Leonti făcea parte încă din această categorie, cu uşoarele atenuări aduse de vreme. El se născuse în acelaşi oraş cu Raiski şi învăţase la aceeaşi universitate.

Când îl priveai, chiar de pe când era la şcoală, îţi venea să spui că şi savanţii, cel puţin cei din categoria aceasta, *nascuntur*[85] întocmai ca şi

poeţii. Totdeauna îl vedeai cu părul vâlvoi şi ochii rătăciţi, căutând mereu câte ceva în cărţi sau în caiete, de parcă nu fusese niciodată copil şi-i lipsea energia să zburde şi să facă boroboaţe.

Tineretul îşi bătuse şi el joc de dânsul. Vreun ştrengar îl mânjea cu funingine pe obraz, şi Leonti umbla mâzgălit aşa toată ziua, fără să ştie, spre distracţia oamenilor, ba-l mai dojenea şi pedagogul că se murdărise.

Când cineva îi dădea vreun bobârnac, îl trăgea de păr sau îl ciupea, el se strâmba de durere şi în loc să sară, să se repeadă după vinovat, dând ştrengarului vremea să fugă la un kilometru, abia de se-ntorcea, uitându-se distrat în toate părţile şi frecându-şi locul dureros, ca apoi să se cufunde iar în gânduri, până ce alt bobârnac sau clopoţelul care vestea masa îl trezea din contemplare.

Dacă cineva îi mânca de sub nas micul dejun sau prânzul, nu căuta vinovatul, ci lua o carte mai serioasă ca să-şi potolească pofta de mâncare, sau adormea doborât de foame.

Să-şi facă rost de mâncare, să fure de la altul sau pur şi simplu să ceară era şi mai puţin în stare decât să-i urmărească pe cei vinovaţi. În schimb, dacă dădea întâmplător peste ceva de mâncare, înfuleca negreşit, fără să ţină seama că îi aparţinea sau nu.

Totuşi, oricât se amuzau prietenii pe seama lui pentru felul său de a fi mereu distrat şi dus pe gânduri, inima sa caldă, blândeţea, bunătatea sufletească şi simplitatea sa, care-i impresiona chiar şi pe copiii de şcoală, integritatea caracterului său pur şi ales – toate acestea îi atrăseseră simpatia, de nimic ştirbită, a tineretului. El avea temeiuri să fie nemulţumit de multe, însă de el nu putea nimeni şi niciodată să fie nemulţumit.

După ce trecuse de vârsta ştrengăriilor, prietenii lui l-au înţeles şi l-au înconjurat cu respect şi simpatie fiindcă, în afară de caracter, el era o

adevărată autoritate şi în domeniul cunoştinţelor. Aducea cu un savant neamţ – cunoştea limbile antice şi moderne, deşi nu vorbea niciuna dintre ele, precum şi întreaga literatură universală, fiind şi un pasionat bibliofil.

Vastele lui cunoştinţe nu alcătuiau o mlaştină stătătoare, ele nu se transformau, ca la unii seminarişti tocilari, în adevărate cimitire, în care e cunoştinţă se adaugă la alta, cum s-ar construi monumentele funerare, unul după altul, ca apoi să le năpădească iarba şi să le învăluie o adâncă tăcere.

La Leonti, dimpotrivă, simţeai cum pulsează în cunoştinţele lui o viaţă proprie, deşi din vremuri trecute, dar autentică. El privea trecutul cu luciditate. Ştia să citească, să vadă printre rânduri. La o cupă antică adăuga, în închipuirea sa, petrecerea la care se băuse cu ea, la o monedă – un buzunar, în care fusese purtată.

El se refugia adesea cu Raiski în această viaţă de altădată. Cel din urmă ca un diletant – pentru satisfacerea imaginaţiei sale trecător aţâţate, iar Kozlov, cu toată fiinţa lui. În clipe de acestea, Raiski întrezărea la el acelaşi chip, aceeaşi expresie ca a lui Vasiukov când cânta la vioară, asculta câte o povestire plină de culoare din viaţa antică sau, dimpotrivă, îl captiva el pe Kozlov cu fantezia sa – îndrăgind astfel unul la celălalt tocmai ceea ce-i lega, pe fiecare în felul său, de ştiinţă.

Pe Leonti îl pasiona cultura greacă şi latină, uneori, părea rece şi pedant, dar nu din lăudăroşenie, ci pentru că o iubea sincer, ea fiind pentru el vasul care cuprindea antichitatea, toga în care se înveşmânta viaţa antică studiată de dânsul, atât de dragă şi nepreţuită, şi care se lăsa descoperita cu atâta bunăvoinţă şi era începutul vieţii actuale şi al celei viitoare.

Iubea cultura antică, socotind-o temelia cunoştinţelor şi progresului nostru, dar o iubea cu

prea multă înflăcărare, dedicându-i-se cu totul şi îndepărtându-se astfel de viaţa contemporană, care îi rămânea necunoscută şi în care era parcă un străin neîndemânatic şi caraghios.

Leonti era un clasic şi venera fără deosebire tot ceea ce izvora din modelele clasice sau semăna cu ele. Deşi spunea cu ironie despre Corneille şi Racine că au împrumutat din antichitate pentru marchizii lor numai togele şi tunicile, ca pentru un bal mascat, îi respecta, ba chiar avea o slăbiciune pentru cel de-al doilea, pentru că în operele lor răsunau numele antice ale eroilor şi locurilor dragi.

Din literatura nouă, în care nu mai aflai forme antice, nu socotea demnă de atenţie decât poezia înălţătoare, neputând să sufere trivialul şi cotidianul. Îi plăceau Dante, Milton, se străduise să-l citească pe Klopstock, dar nu izbutise. Shakespeare îl uimea, însă nu-i plăcea; îl iubea pe Goethe, dar nu pe romanticul, ci pe clasicul Goethe; se delecta cu elegiile romane şi călătoriile prin Italia mai mult decât cu *Faust; Wilhelm Meister* era opera pe care n-o accepta deloc, în schimb, ştia aproape pe de rost *Prometeu* şi *Tasso.*

Se ducea să vadă tablourile lui Rafaël, dar nu respecta autoritatea şcolii flamande, deşi zâmbea, fără să vrea, când se uita la Teniers[86].

Era sărac lipit pământului. Locuia într-o chichineaţă, între o sobă şi o grămadă de lemne, lucrând la lumina opaiţului, şi, dacă nu s-ar fi bucurat de simpatia colegilor lui, n-ar fi fost în stare să-şi procure cărţi, şi câteodată nici chiar rufărie şi haine.

Cadouri nu primea, fiindcă n-ar fi putut să dăruiască şi el ceva. Unii îi găseau meditaţii, alţii îi comandau câte o disertaţie, pentru care primea rufărie, haine, rar bani, dar mai ales cărţi, care se strânseseră la el mai multe decât lemnele.

În jurul lui, tineretul clocotea, plin de viaţă, făurindu-şi planuri minunate de viitor, numai el nu visa, nu se juca de-a comandanţii de oşti sau de-a

scriitorii, ci o ţinea morţiş: „O să fiu profesor în provincie”, socotind că munca aceasta modestă era vocaţia lui.

Colegii săi, printre care şi Raiski, se străduiau să-i trezească amorul propriu, vorbindu-i despre activitatea creatoare şi productivă şi despre catedra universitară, ceea ce ar fi însemnat, desigur, pentru el bastonul de mareşal, încununarea tuturor năzuinţelor sale. Dar visurilor colegilor lui el se mărginea să le răspundă cu un oftat adânc.

— Da, e minunat, spunea dânsul, meditând asupra menirii profesorului, să educi cu vorba ta însufleţită generaţii după generaţii, să le transmiţi toată ştiinţa ta şi tot ceea ce-ţi place! Cu câte nu te-ai ocupa şi câte mijloace nu ţi-ar sta la dispoziţie! Biblioteca, discuţiile vii cu colegii tăi, plecarea în străinătate, în Germania, la Cambridge… la Edinburgh, adăuga el, însufleţindu-se; să legi cunoştinţe, iar după aceea să porţi cu ei corespondenţă… Nu, asta nu-i de mine! zicea el, trezindu-se la realitate. Profesorul universitar e obligat să aibă şi alte funcţii, face parte din diferite comisii, e chemat la examene… trebuie să ţină cuvântări la serbările de încheiere de an… Nu, nu-i de mine, eu mă fâstâcesc. Mai bine mă fac profesor în provincie! încheia el cu hotărâre, vârându-şi nasul în vreo carte sau vreun caiet.

Toţi se înşelaseră mai mult sau mai puţin în visurile lor. Cel care voise să lupte, să distrugă speţa umană, abia se întorsese la ţară că şi făcuse o droaie de semeni de-ai săi, îngropându-se acolo, cufundat în discuţii despre datoriile la consiliul de tutelă, în jocul de cărţi, în vizite şi petreceri.

Altul, care visase o funcţie înaltă, de unde să poată acţiona nestingherit în marea arenă publică, ajunsese membru al unui club, căruia îi consacra tot timpul său liber.

Uite, şi Raiski visase să ajungă un artist şi mai „poartă şi astăzi în pieptul său focul sacru”, mai face şi astăzi încercări, scrie fragmente, notează

idei, face schiţe şi proiecte mari, dar nu şi-a creat încă nicio faimă, operele lui nu delectează încă omenirea.

Numai Leonti îşi atinsese ţelul – ajunsese profesor în provincie.

Venise vremea despărţirii. Colegii lui plecau unul după altul. Leonti se uita în jur, neliniştit, şi se întrista, neştiind, din lipsă de simţ practic, ce să facă, încotro s-o apuce şi el.

— Şi tu! exclama el trist, când venea cineva să-şi ia rămas bun.

Arareori se întâmpla ca cel care se despărţea de el să nu plângă, dar şi pe Kozlov îl podideau lacrimile, uitând ciupiturile, ghionturile, ironiile, ca şi prânzurile nemâncate din vina lor.

În sfârşit, trebui să facă demersuri şi pentru aranjarea situaţiei sale. Dar ce-ar fi putut el singur? Raiski îi puse în mişcare pe toţi; profesorii au sărit şi ei, au scris la Petersburg şi au obţinut pentru el locul dorit, în oraşul dorit.

Cu ajutorul bunicii şi al câtorva cunoştinţe, Raiski i-a găsit în oraşul lui natal o locuinţă, şi de îndată ce se rezolvară toate formalităţile, Leonti porni la treburile lui cu o râvnă, o răbdare şi o încăpăţânare de bou şi de măgar laolaltă, afundându-se iar în viaţa sa de totdeauna, sau, mai bine zis, într-o viaţă străină, apusă de mult.

Tatiana Markovna nu dădea nicio atenţie bibliotecii vaste, moştenită de Boris Pavlovici; cărţile se deteriorau în praful şi paragina din casa cea veche. Din când în când, Marfenka lua câte una, la întâmplare, de pildă: Swift, *Paul şi Virginia* ori Chateaubriand, Racine, apoi un roman de *madame de* Genlis, îngrijindu-le, cel puţin tot aşa cum îngrijea florile şi păsările sale.

De celelalte cărţi din casa cea veche se ocupase câtva timp Vera, sau, mai bine zis, îşi lua din bibliotecă ce-i plăcea şi, după ce le citea – sau nu, le punea din nou la locul lor. În felul acesta, cărţile erau atinse totuşi de mâna omului şi rămăseseră

întrucâtva întregi, deşi pe unele mai vechi şi mai uzate le roseseră şoarecii. Vera îi scrisese lui Raiski, prin bunica, despre starea aceasta de lucruri, şi el hotărâse ca biblioteca să treacă sub îngrijirea lui Leonti.

Acesta încremenise, pomenindu-se cu vreo trei mii de volume – şi cărţile vechi, prăfuite şi mucegăite căpătaseră o nouă viaţă, lumină şi folosinţă, până când, după cum s-a văzut din scrisoarea lui Kozlov, un oarecare Mark era cât pe-aci să desăvârşească opera şoarecilor.

VI

Leonti era însurat. Administratorul unei oarecari instituţii de stat din Moscova ţinuse pe vremuri, printre altele, o pensiune pentru studenţi. Pentru o rublă şi un sfert, în bani de aramă, îţi oferea trei feluri de mâncare, iar pentru cincizeci de copeici de argint – patru feluri. Studenţii dădeau năvală.

Îi atrăgeau nu numai ciorba, tăiţeii, macaroanele, blinelele şi alte bucate gătite din varza, crupele şi făina statului, nu numai preţul modest al meselor, ci şi fata administratorului, care dirija şi pe tatăl ei, şi pe studenţi.

Pe vremea studenţiei lui Raiski şi a lui Kozlov, fata aceasta, deşi foarte tânără – avea numai şaisprezece ori şaptesprezece ani, forfotea pe acolo cât era ziua de lungă, plină de energie, cercetând totul cu privirea ei ageră.

Avea un nas desăvârşit, o gură graţioasă şi o bărbie atrăgătoare. Mai ales profilul clasic avea o linie sobră şi armonioasă. Părul său roşcat, mai închis la rădăcină, se deschidea treptat la culoare spre vârful cozii, pe care şi-o aranja în creştet; reflexele aurii ale cocului, ca şi sprâncenele arămii, îţi lăsau impresia că tot capul, cu frunte şi ochi, îi sunt mereu scăldate în raze de soare.

Nasul şi umerii obrajilor erau presăraţi cu pistrui, care nu dispăreau nici iarna, lăsând să răzbată de sub ei pălălaia purpurie a bujorilor,

adumbrindu-i totodată uşor chipul, care altfel ar fi părut prea luminos şi deschis.

Mai avea o particularitate; pe faţa ei părea că stăruie mereu râsul, chiar dacă nu avea de ce şi nici nu era dispusă să râdă. Râsul parcă-i încremenise pe obraz şi i se potrivea mai bine decât lacrimile, pe care, de altfel, e îndoielnic să le fi văzut cineva.

Studenţii se îndrăgosteau de dânsa pe rând, sau mai mulţi deodată. Ea îi ducea de nas pe toţi, despre sentimentele unuia povestind altuia, râzând de primul, ca apoi să râdă cu acesta de al doilea. Unii chiar se şi certaseră din pricina ei.

Unui student îi veni în minte să-i dăruiască nişte ghetuţe pariziene şi o pereche de cercei, ceea ce o făcu să fie mai prietenoasă cu el; şuşoteau împreună, se retrăgeau în grădină, iar seara îl invita la câte o ceaşcă de ceai.

De cum au aflat ceilalţi, i-au urmat exemplul: unul îi dărui stofă de rochie, sub pretextul recunoştinţei pentru masa gustoasă, altul îi făcu rost de-o lojă la teatru, îi aduceau bomboane, şi Ulenka ajunse, treptat, să se poarte mai cu toţi la fel de prietenos.

Aici s-au dezvoltat aptitudinile ei. Dacă cineva era gelos, dânsa râdea ca de ceva absurd, pricepându-se să pară în acelaşi timp şi severă, dojenindu-l că e un crai, care ademeneşte şi apoi părăseşte fetele lipsite de experienţă.

Ea-şi condamna prietenele şi cunoştinţele, râzând de ele, când se lăsau pradă sentimentelor, şi povestea cu multă vervă şi plăcere cum, de pildă, într-o zi, în zori, o prinseseră pe Liza stând de vorbă cu secretarul, peste gardul grădinii, sau cum la cutare doamnă (îi spunea numele şi pronumele) venea mereu cu trăsura un domn şi o părăsea pe la două noaptea.

Pe rivali îi învăţa cum să vorbească şi ce să spună când vor îi întrebaţi despre ea, când şi unde fuseseră în ajun, unde plecaseră, ce-şi şoptiseră, ce

căutaseră pe aleea întunecoasă ori în chioşc, de ce seara se dusese la ea unul sau altul – în sfârşit, tot.

Bineînţeles că lui Leonti nici prin gând nu-i trecea să se ducă la pensiunea Ulenkăi. El locuia la o gazdă unde lua şi masa, mereu aceeaşi, adică ciorbă şi caşă, iar luxul de a plăti o rublă şi un sfert de aramă sau cincizeci de copeici de argint pentru nişte macaroane sau cotlete de porc nu şi-l putea îngădui. De altfel, nici nu avea cu ce să se îmbrace – o haină de uniformă şi două perechi de pantaloni, din care o pereche, de nanghin, pentru vară, erau toată garderoba lui.

Însă Raiski îl dusese acolo de vreo trei ori. Leonti nu-i dădea nicio atenţie Ulianei Andreevna, ci mânca lacom, clefăind, cu gândurile aiurea, apoi pleca sfios acasă, fără să fi stat cu cineva de vorbă, în afară de vecinul său de masă, adică Raiski.

Era şi urâţel: slab, ursuz, cu trăsăturile feţei neregulate, luând-o, parcă razna fiecare, fără niciun pic de rumeneală în obraji, care parcă nici albi nu erau – mai degrabă nu aveau nicio culoare.

Ochii i se însufleţeau şi privirea îi devenea vioaie şi inteligentă numai când se adâncea în discuţii lungi cu Raiski, sau asculta vreo prelegere despre viaţa acelei lumi străine din vechime, ori citea vreun clasic din antichitate.

Dar cum ar fi putut Ulenka să vadă o astfel de frumuseţe? Ea vedea numai că-i lipseşte un nasture de la uniformă, ba că pantalonii îi sunt rupţi, ori cizmele ponosite. O mira, ce-i drept, faptul că el n-o privise niciodată mai cu luare-aminte, ci se uita la ea ca la un perete sau ca la o faţă de masă.

Or, asta nu se întâmplase niciodată cu niciunul dintre cei oare veneau la dânsa. Chiar şi tinerii puţin impresionabili îşi opreau privirile mai întâi asupra Ulenkăi.

Iar ăsta nu se uita nici la ea, şi nici la bucătăreasa Ustinia, care servea masa şi schimba farfuriile.

Or, Ustinia avea şi ea o înfăţişare oarecum originală. Studenţii, mereu cu ochii pe dânsa, făceau mult haz pe socoteala ei. Era o femeie mai mult urâtă, cu o faţă de parcă se mirase cândva tare de ceva şi pe obraji i se întipărise pentru toată viaţa o expresie de uimire. Dar Leonti nu o lua nici pe ea în seamă.

Ulenka era de multe ori tentată să-l ia în bătaie de joc când îl vedea cum arată şi cât e de distrat, dar prietenii, şi mai ales Raiski, i-au vorbit atât de frumos de el, încât ea se mulţumise până la urmă să-l privească doar eu ironie, şi când nu se mai putea stăpâni, dădea fuga într-altă odaie, unde izbucnea în hohote de râs.

— Ce caraghios e Kozlov ăsta al vostru! exclama ea.

— E un băiat neînchipuit de bun! îl lăuda careva.

— E tare deştept şi are atât de multe cunoştinţe! La greacă numai profesorul şi protopopul de la catedrală îl întrec! spunea altul. O să fie numit asistent.

— E de o înaltă moralitate! adăuga cu însufleţire un al treilea.

Într-o zi – a cincea sau a şasea oară de când venea cu Raiski aici – Kozlov, distrat, rămăsese la masă mai mult decât toţi ceilalţi şi, singur, îşi mânea orezul eu lapte, cu gândul aiurea.

Nu observase că Uliana Andreevna îi pusese dinainte o a doua farfurie plină tot cu orez şi-şi băga în gură, maşinal, orezul cu linguriţa.

Încetişor, ea îi împinse sub nas a treia farfurie cu orez şi, ascunsă după uşa dinspre o altă odaie, îl urmărea, astupându-şi gura cu batista, ca să nu izbucnească în hohote de râs. Kozlov, însă, îşi vedea de treabă, liniştit.

„E bun! se gândea ea. N-ar fi în stare să bată niciun câine! Dar ce bunătate-i asta, dacă nu poate să-mi facă un cadou?! Deştept! Uite că mănâncă a treia farfurie de orez cu lapte, fără măcar să-şi dea

seama! Nici că toţi cei din jurul lui îşi bat joc de el nu vede! E de o înaltă moralitate!”…

Se gândi mult la epitetul acesta şi, scărpinându-şi cu degetul creştetul capului, îşi cercetă distrată unghiile şi căscă.

„Mi se pare că n-are nici cămaşă pe el – cel puţin nu se vede! Halal moralitate!” încheie ea.

Kozlov continua să mănânce.

„Of, şi înfulecă, fără să se uite!” îşi zise ea şi. nemaiputându-se stăpâni, izbucni într-un hohot de râs.

Kozlov o auzi, se dezmetici, se fâstâci şi începu să-şi caute chipiul.

— Nu te grăbi, mănâncă, îi zise ea. Poate mai doreşti?

— Nu… Nu… Mă duc acasă… răspunse el ruşinat, fără să se uite la dânsa, căutându-şi, buimac, chipiul.

Dar Ulenka îl luase de mult de pe fereastră şi şi-l pusese în cap.

— Unde-o fi? O fi plecat careva de-ai dumitale cu el! zise ea.

— Nu se poate… răspunse Leonti, aruncând în jurul său priviri rătăcite. L-ar fi lăsat pe-al lui, dar nu se vede niciunul…

„Peste tot se uită, numai la mine, nu! Ce ursuz!” se gândea ea.

— N-ai vreo şapcă să-mi împrumuţi? o întrebă Kozlov. Nu stau departe de-aici… cumva o să ajung acasă.

— De ce eşti atât de grăbit? E încă devreme. Hai mai bine să mergem în grădină! Poate că găsim şi chipiul, îl ispiti ea… Nu cumva l-o fi ascuns cineva în chioşc?

El o urmă maşinal, însă, după ce făcură vreo zece paşi pe alee, o privi întâmplător pe Ulenka şi-şi zări chipiul. Dar, în afară de chipiu, nu observă nici de data aceasta nimic…

— Oho! se bucură el, dumneata…

Abia acum se uită la ea, apoi, la chipiu, din nou la ea, şi se opri deodată cu o expresie de uimire pe faţă, ca a Ustiniei, deschizându-şi chiar şi gura puţin şi fixând fata cu o privire speriată, de parcă ar fi văzut-o pentru întâia oară. Ea începu să râdă.

„În sfârşit, m-a observat!" îşi zise dânsa şi-i puse chipiul pe cap.

— De ce te-ai oprit? Vino cu mine, îl chemă Ulenka.

— Trebuie să plec! răspunse el, fără să se mişte din loc.

— Încotro? Mai ai timp – nu scapi cu una cu două!

Atunci ea-i smulse din nou repede chipiul. Cu o mişcare inconştientă, el se apucă cu mâinile de cap, de parcă ar fi vrut să se convingă că-i dispăruse iar chipiul, şi porni alene după ea, privind-o din când în când, timid şi mirat.

— De ce nu vii să mănânci la noi? Vino mâine! îi propuse Ulenka.

— E scump! răspunse el.

— Scump? Oare, eşti… atât de sărac? întrebă ea, curioasă.

— Da, foarte… răspunse Kozlov cu privirea în pământ.

În prima clipă se jenase de sărăcia lui, dar apoi se ruşină că frântura aceasta de meschinărie i se furişase în caracter.

— Sunt foarte sărac… zise el. Oare, să nu-ţi fi spus Raiski? De multe ori nici n-am cu ce să-mi plătesc chiria. Nu vezi?

Îi arătă mâneca decolorată şi lustruită a uniformei lui.

Ea se uită indiferentă la mâneca ponosită, ca la ceva ce n-o interesa, apoi la întreaga lui făptură, destul de slabă, la mâinile lui subţiri, la fruntea-i bombată şi la obrajii lipsiţi de culoare. Abia acum observă Leonti expresia râzătoare a chipului ei.

— Râzi de mine? o întrebă el, mirat. I se părea cu totul nefiresc ca cineva să râdă de sărăcie.

— Nici prin gând nu mi-a trecut, răspunse ea, nepăsătoare. Parcă o haină ponosită ar fi cine ştie ce lucru mare! Câte nu văd eu!

Kozlov o privi neîncrezător. Într-adevăr, ea nu râdea şi nici nu voia să-şi bată joc de el – numai faţa ei râdea.

— Uite, îţi lipseşte un nasture! Stai, aşteaptă-mă, să nu pleci! zise dânsa, fugi repede în casă şi după câteva clipe se întoarse cu aţă, ac, degetar şi cu un nasture.

— Stai liniştit şi nu te mişca, îi porunci fata şi, apucând cu o mână pulpana hainei, lipi nasturele de stofa veşmântului, cu cealaltă mână începând să plimbe iute acul încoace şi-ncolo pe lângă nasul lui Leonti.

Îşi apropiase atât de mult obrazul de al lui, încât el trebui să-şi ridice capul şi să-şi potolească respiraţia, ca să nu-i sufle-n faţă. Obosise din cauza acestei poziţii încordate, ba-l trecură puţin şi năduşelile. Şi nu-şi lua o clipă ochii de la dânsa.

„Are un adevărat profil roman!" descoperi el, mirat.

După puţină vreme, ea isprăvi de cusut nasturele, apoi îşi lipi obrazul de pieptul lui, chiar în dreptul inimii, şi rupse aţa cu dinţii. Leonti înmărmuri, uitându-se la ea, buimac, uluit.

Mişcările ei iuţi ca de pisică, mâna care era cât pe-aci să-i atingă nasul, în sfârşit, obrazul ei lipit de pieptul lui îl ameţiseră.

Parcă era beat. Dinspre fată venea o adiere caldă şi un parfum plăcut de flori.

„Ce-i asta? Ce-o fi asta?… Pare să fie o fată bună, cugetă el. Dacă ar fi vrut numai să râdă de mine, nu mi-ar fi cusut nasturele. Dar de unde l-o fi luat? Pesemne că l-o fi pierdut careva dintr-ai noştri!"

— Ce stai? Spune *merci* şi sărută-mi mâna! Of, ce om! zise ea, poruncitoare, apăsându-şi degetele pe buzele lui, cu aceeaşi repeziciune cu care-i

cususe nasturele, aşa încât sărutul lui Kozlov răsună în aer, după ce ea îşi şi retrăsese mâna.

Leonti o privi iar şi după aceea n-o mai uită niciodată. În el se aprinse pe neaşteptate o pasiune puternică, statornică şi adâncă.

— Vino mâine să iei masa la noi, zise Uliana.

— E scump, răspunse el cu naivitate. Totuşi, împrumută de la Raiski ceva bani şi se duse. Apoi se duse iar.

Prietenii observară ce se petrecea cu Leonti şi, de atunci, Raiski îl invita tot mai des. Kozlov, cu timpul, îşi dădu seama că băieţii îşi râdeau de el şi hotărî să curme numaidecât situaţia, încăpăţânându-se să nu mai meargă pe la Uliana.

— Hai, vino! îl chemă Raiski.

— Nu, Boris, nu merg, refuză el. Ce să fac eu acolo? Voi sunteţi toţi galanţi, frumoşi, meşteri la vorbă. Pe când eu? Ce sunt eu pentru ea? Râde mereu de mine!

— Poate că n-o să mai râdă… după ce te va cunoaşte mai bine… zise Raiski, fără convingere.

— Ba o să râdă, cum să nu! îi răspunse Leonti cu un zâmbet trist, privindu-se din cap până-n picioare.

Totuşi, se duse – şi se ducea des. Ea nu se plimba cu el pe aleea întunecoasă, nu se ascundeau împreună în chioşc, Kozlov era tăcut, nu se ţinea de cadouri, dar nici nu era gelos, nu-i făcea scene, nu se purta ca ceilalţi, şi asta din motivul foarte simplu că nu observa, nu vedea şi nici nu bănuia nimic din ceea ce făcea ea, din ceea ce făceau alţii, sau ceea ce se petrecea în jurul lui.

Nu vedea decât profilul ei roman, desăvârşit, când se apropia sau şedea lângă el, simţea căldura trupului ei şi o mireasmă de flori parcă, şi-şi tot pipăia nasturele pe care i-l cususe ea.

Asculta ceea ce-i spunea lui, dar nu auzea nimic din ceea ce spunea altora, şi credea numai ceea ce vedea şi auzea de la ea.

Cu el, Uliana nu era silită să se prefacă, să mintă, să joace teatru. Se purta simplu, deschis şi tot atât de firesc, de parcă ar fi fost singură.

El lua în serios orice privire a ei, orice cuvânt, tăcea, mânca mult, asculta şi numai din când în când o aţintea cu ochi ciudaţi, parcă speriaţi, urmărindu-i, fără să scoată un cuvânt, mişcările iuţi, vorba vioaie şi râsul sonor, de parcă se adâncea în citirea unei cărţi noi, necunoscute, în descifrarea trăsăturilor feţei ei mute, mereu ironice.

— Ce-ţi place la ea? îi întrebau, stăruitor, colegii.

Kozlov se fâstâcea, pleca, fără să-şi dea seama ce se petrecea cu el. La sfârşitul studiilor, fiecare se alese cu câte ceva de la ea: unul, cu un inel, altul, cu o pungă de tutun brodată, fără să mai pomenim de semnele acelea de tandreţe care nu lasă urme. Unii rămăseseră uluiţi, alţii mai sentimentali, plânseseră, iar cei mai mulţi râseseră de ei înşişi şi unul de altul.

Numai Leonti o privi îngândurat, cu aceeaşi seriozitate, şi declară pe neaşteptate că după ce va fi numit profesor şi-şi va face un rost, dacă ea s-ar învoi, ar lua-o de nevastă. Colegii lui făcură mult haz de hotărârea asta, iar Ulenka le ţinu hangul.

De atunci, ea-l poreclise mirele şi-i promisese în glumă c-o să-i scrie când i-o veni vremea măritişului. Kozlov îi luă promisiunea în serios – şi se despărţiră.

Ce s-a mai întâmplat cu ea după aceea nu aflase nimeni. Atât se ştia, că după moartea tatălui ei plecase din Moscova într-un alt oraş, apoi se înapoiase slabă şi bolnavă şi locuise la o mătuşă săracă, până când, însănătoşindu-se, îi scrisese lui Leonti şi-l întrebase dacă-şi mai amintea de ea şi de vechea lui intenţie.

El îi răspunsese afirmativ şi, după vreo cinci ani de la terminarea studiilor universitare, făcuse o

călătorie la Moscova, de unde se întorsese căsătorit cu Ulenka.

Îşi iubea nevasta cum iubeşti aerul şi căldura. Mai mult decât atât, cufundat în contemplarea lumii antice, în gândirea şi arta ei, izbuti să vadă şi să iubească în soţia sa un fel de strălucire şi de colorit antic, o formă antică.

Uneori, când ea trecea repede pe lângă el, ori se aşeza cu lucrul de mână în faţa lui, privind-o fără să vrea, de după carte, el încremenea, deodată, uimit de o rază de lumină ce se juca pe profilul Ulenkăi, pe tâmplele roşcate sau pe fruntea ei albă.

Îl uimea linia cefei şi a gâtului ei. I se părea că seamănă cu femeile romane de pe basoreliefurile clasice sau de pe o camee: profil sobru, desăvârşit, acelaşi păr sculptural, privirea imobilă şi surâsul împietrit în trăsăturile feţei.

VII

Când Raiski se ivi pe neaşteptate în biroul lui Leonti, acesta nu-l recunoscu.

— Îmi daţi voie? Cu cine am onoarea?… începu el.

Însă Boris Pavlovici abia spuse câteva cuvinte, că el i se şi aruncă în braţe.

— Nevastă! Ulenka! Vino să vezi cine-a sosit! îşi strigă el soţia, care se afla în grădiniţă.

Uliana se repezi şi-l sărută pe Raiski.

— O, cum te-ai maturizat şi… ce frumos te-ai făcut! exclamă ea, cu ochii strălucind de plăcere.

Privirea ei alunecă pe faţa şi îmbrăcămintea musafirului, apoi se fixă, şireată şi îndrăzneaţă, drept în ochii lui.

— O să-i scoţi pe toţi din minţi, şi în primul rând pe mine… Îţi mai aminteşti?… începu ea, dar amintirea o completă numai din ochi.

Raiski se fâstâci puţin şi-l privi pe Leonti să vadă cum reacţionează, dar acesta nu băgase nimic de seamă. Apoi, fără să-şi ascundă mirarea, se uită îndelung la Uliana şi uimirea lui crescu, dându-şi seama că timpul o cruţase: la treizeci şi ceva de ani, ea arăta, dacă nu chiar ca fetiţa de altădată, totuşi ca o femeie în floare, al cărei fizic se dezvoltase şi se împlinise în chip minunat.

Privirea, ţinuta şi întreaga ei fiinţă erau pline de vioiciune. Ochi scânteietori, în obraji aceiaşi bujori şi pistrui, aceeaşi privire veselă, lipsită de griji, şi parcă şi aceeaşi zburdălnicie feciorelnică!

— Ce bine… te menţii, spuse el. Nu te-ai schimbat deloc…

— Cleopatra mea roşcovană! zise Leonti. Păi, de ce nu? Copii n-are, necazuri puţine…

— Nu m-ai uitat, ţi-aminteşti? întrebă ea.

— Cum să nu-şi amintească! răspunse Leonti în locul lui. Chiar dacă pe tine te-ar fi uitat, n-ar fi putut să uite caşa pe care a mâncat-o la pensiunea ta… Ulenka are dreptate, te-ai făcut bărbat în lege, aproape să nu te mai recunosc! Cu mustăţi, cu barbă! Ei, ce zice bunica? Sunt convins că s-a bucurat grozav! Dar nu cred că mai mult decât mine. Bucură-te, Ulia, ce ţi-ai pironit ochii la el şi nu spui nimic?

— Ce să spun?

— Spune – *salve, amico*[87]…

— Iar începi cu ale tale? Ştiu să dau bună ziua şi fără tine! Nu mă-nvăţa tu!

— Nu ştie ce să spună celui mai bun prieten al soţului ei! Aminteşte-ţi că el ne-a făcut cunoştinţă, că am stat împreună nopţi întregi, citind…

— Da, dacă n-ai fi fost tu, îl întrerupse Raiski, poeţii şi istoricii romani ar fi însemnat pentru mine tot atât de puţin ca şi cei chinezi. De la Ivan Ivanovici n-am prea avut multe de învăţat…

— La şcoală, continuă Kozlov, fără să-l asculte, mă apăra de bătăuşi, şi el nu m-a păruit decât de… două ori…

— A făcut el asta? întrebă Uliana. Chiar l-ai bătut? se întoarse ea spre Raiski.

— Se prea poate, în glumă…

— Nu, Boris, m-a durut! zise Leonti, altfel nu mi-aş fi amintit, ba-mi aduc aminte şi motivul: Într-o zi, am făcut nişte însemnări pe dosul unui desen de-al tău – tot pentru tine, şi tu te-ai înfuriat! A doua oară… ţi-am mâncat ceva din greşeală.

— N-o fi fost orez cu lapte? îl întrebă nevastă-sa.

— Uite, din pricina orezului ăsta cu lapte mă omoară cu zile, nu alta, zise Leonti. Susţine că am

mâncat odată, fără să-mi dau seama, trei farfurii de orez, şi că în timp ce-l mâncam şi din cauza lui m-am îndrăgostit de ea! Ce-s eu, la urma urmei, un monstru?

— Nu, tu eşti „deştept, bun şi de o înaltă moralitate!” răspunse ea, cu zâmbetul ei încremenit pe faţă, şi-l lovi uşurel pe frunte, apoi îi îndreptă cravata şi-i potrivi gulerul cămăşii, uitându-se iar cu o privire şireată la Raiski.

După privirile ei, acesta îşi dădu seama că Ulianei îi zâmbesc vechile amintiri, pe care nu numai că nu le-a uitat, dar i le reamintea acum şi lui cu ochii. El, însă, se prefăcea că nu observă ce se petrece.

O urmărea, tăcut, şi în mintea lui se şi contura un nou desen şi două caractere noi – al ei şi al lui Leonti.

„A rămas aceeaşi, credincioasă sieşi, nu s-a schimbat deloc! se gândi el. Oare Leonti ştie, observă? Nu, nu cred, mi se pare că el cunoaşte pe dinafară, ca şi pe vremuri, viaţa altora, dar de-a să nu-şi dă seama. Cum s-or fi înţelegând… O să văd eu, o să aflu…”

— Dar fiindcă veni vorba de orez cu lapte, iei masa cu noi, nu-i aşa? întrebă Leonti.

— Cum se poate, Leonti, exclamă soţia lui. să-l inviţi la o masă ca a noastră! Doar nu mai sunteţi studenţi! Bănuiesc că Petersburgul l-a răsfăţat pe Boris Pavlovici…

— Ce-ai vrea să mănânci? îl întrebă Leonti.

— Orice, răspunse Raiski.

— Dacă-i aşa, o să te saturi. Eee! Ce bine-mi pare! Oh, Boris… zău că nu găsesc cuvinte să-ţi spun cât mă bucur!

Şi începu să strângă cărţile şi caietele de pe masă.

— Numai de nu m-o aştepta bunica… şovăi Raiski.

— Ei, şi bunica dumitale! zise, nemulţumită, Uliana Andreevna.

— Ce ai cu ea?

— Nu-mi place!

— De ce?

— Îi place să comande… şi să condamne…

— Ai dreptate, are o fire despotică… din pricina obişnuinţei de a stăpâni iobagi. Moravuri vechi!

— Dacă te-ai lua după el, continuă Uliana Andreevna, ar trebui să nu faci un pas, să nu întorci capul, să nu te uiţi la stânga, nici la dreapta, să nu schimbi cu nimeni o vorbă. E meşteră să-i condamne pe alţii, dar ea e nedespărţită de Tit Nikonîci – ăla zi şi noapte-i acolo…

Raiski râse.

— Ce spui! E o adevărată sfântă! zise el.

— Ei, chiar sfântă n-o fi ea. Ba una, ba alta nu-i place! Parcă numai nepoatele ei ar fi totul! Şi, până la urmă, cine ştie ce-or ajunge şi ele! Marfenka se ţine de canari şi de flori, iar ailaltă stă ca un strigoi într-un colţ, fără să scoată o vorbă. Om vedea noi ce s-o alege de ea!

— Asta-i Verocika? N-am văzut-o încă, e în vizită dincolo de Volga…

— Cine ştie ce-o-nvârti pe-acolo!

— Nu, eu pe bunica o iubesc de parcă ar fi mama mea, zise Raiski. De multe m-am lăsat eu în viaţă, dar dânsa a rămas pentru mine o autoritate neclintită. E deşteaptă, cinstită, dreaptă, originală – are în ea ceva deosebit, care te stăpâneşte. E o femeie neobişnuită. Am observat la ea câte ceva…

— De aceea o s-o crezi, dacă…

În timp ce soţul ei strângea şi băga în sertare hârtiile răvăşite de pe masă şi aranja cărţile de pe poliţele raftului, Uliana Andreevna îl duse pe Raiski la fereastră:

— De aceea o s-o crezi dacă o să-ţi spună…

— …Orice, completă Raiski.

— Ba să n-o crezi! Nu-i adevărat! zise ea. Ştiu, o să-nceapă să-ţi toarne la verzi şi uscate… despre *monsieur* Charles…

— Cine e *monsieur* Charles?

— Un francez, profesor, coleg cu soţul meu. Stau împreună, citesc până noaptea târziu… Ce sunt eu de vină? Iar prin oraş se vorbeşte Dumnezeu ştie ce… că eu… că noi…

Raiski tăcea.

— Să nu crezi, sunt prostii, nimic altceva… făcu Uliana, uitându-se la Boris cu o privire prefăcută, de nimfă.

— Ce-mi pasă mie? zise Raiski, încercând să se retragă. Nici n-o s-o ascult…

— Când mai vii pe la noi? îl întrebă ea.

— Nu ştiu, când s-o mai ivi prilejul…

— Vino mai des… înainte îţi plăcea…

— Tot mai ţii minte prostiile de pe vremuri? zise Raiski, îndepărtându-se de ea. Pe atunci eram aproape copii…

— Da, grozavi copii! Şi astăzi mi-aduc aminte cum mi-ai zgâriat mâna…

— Nu mai spune! exclamă Raiski, dându-se încă un pas înapoi.

— Da, da. Şi cine pândea până la miezul nopţii, lângă grilaj?…

— Tare prost am fost, dacă-i adevărat! Dar nu te cred!

— Ehe! Acum te-ai făcut mai deştept şi, cred, tot de o „înaltă moralitate”… Ştrengarule! adăugă dânsa cu o voce melodioasă şi tandră.

— Lasă, lasă asta! se străduia el s-o potolească, începea să se simtă jenat.

— Da, vremea mea trece… spuse ea, oftând, şi surâsul îi pieri o clipă de pe faţă. Nu mi-a mai rămas mult… Bine de bărbaţi, că pot să iubească multă vreme…

— Să iubească! spuse Raiski ironic, mai mult pentru sine.

— Acum n-o să te mai îndrăgosteşti de mine, aşa e? îl întrebă ea.

— Lasă asta! N-o să mă mai îndrăgostesc nici de dumneata, nici de alta! Mi-a trecut vremea! Uite, vezi? Au început să-mi iasă fire albe! De ce

fel de dragoste poate fi vorba? Dumneata ai bărbat, eu, treburile mele… De acum încolo nu mi-au mai rămas decât arta şi munca. Îmi voi pune viaţa în slujba lor…

Pe gânduri, o evocă pe Marfenka, pură, fără de prihană, cu prospeţimea tinereţii ei. Îi era dor de acasă, unde se afla ea şi bunica, dar îl opri bucuria întâlnirii cu prietenul din tinereţe.

— Halal născocire şi munca asta! răspunse, înciudată, Uliana Andreevna. Avere are, frumos este, să tot trăiască, dar el o ţine morţiş cu munca! Zău că nu mai ştiu ce-o fi asta! Curând-curând o să semene toţi cu Leonti! Ala-şi vâră nasu-n cărţi şi de rest, puţin îi pasă. N-are decât! Dar dumneata de ce trebuie să faci ca el?… Hai în grădină. Îţi aminteşti de grădina noastră?…

— Da, hai să mergem! zise şi Leonti. O să luăm şi masa acolo. Spune, Ulenka, să se aducă ce avem de-ale mâncării, dar cât mai repede. Hai, Boris, să mai stăm de vorbă… Da… îşi reaminti el deodată, ce-o să-mi faci… pentru bibliotecă?

— Pentru care bibliotecă? În definitiv, ce mi-ai scris? N-am înţeles nimic! Un oarecare Mark rupea cărţile…

— Ah, Boris Pavlovici, nici nu poţi să-ţi închipui câte necazuri mi-a pricinuit Mark ăsta! Ia te uită!

Luă vreo câteva cărţi şi-i arătă lui Raiski paginile rupte.

— Uite ce-a făcut din Voltaire! Cât de subţirele au rămas volumele din *Dictionnaire philosophique*[88]! Iată-l şi pe Diderot, uite traducerea din Bacon, uite-l pe Machiavelli…

— Ce-mi pasă mie?! spuse Raiski, nerăbdător, dând cărţile la o parte… Parcă ai fi bunica! Ea-mi tot vorbeşte de nu ştiu ce socoteli, ăsta de cărţi! Ce, eu am venit aici, ca să nu mă lăsaţi să trăiesc?

— Cum se poate, Boris! Cu ce socoteli o fi venit bunica ta, nu ştiu, dar ăsta-i cel mai important avut al tău! Astea-s cărţi, cărţi!… Uită-te numai!

Ti arătă plin de mândrie şirurile de rafturi, până-n tavan, care acopereau toţi cei patru pereţi ai biroului, pline cu cărţi perfect rânduite.

— Uite, numai în raftul de-aici sunt aproape toate stricate! Oh, blestematul ăsta de Mark! Dar celelalte sunt întregi! Priveşte! Am întocmit şi un catalog, la care am muncit o jumătate de an. Vezi?…

Îi arătă, mândru, un catastif gros cu scoarţe tari.

— Am însemnat tot cu mâna mea! adăugă el, vârându-i lui Raiski catastiful sub nas.

— Doar ţi-am spus să nu-mi mai vorbeşti de asta! răspunse Boris Pavlovici, enervat.

— Ia, aşază-te, rogu-te-n fotoliu şi citeşte cu glas tare, la rând. Eu o să mă urc pe scară şi o să-ţi arăt fiecare carte. Toate sunt numerotate… spunea Leonti.

— Uite ce i-a mai trăsnit prin minte! Lasă-mă-n pace! Mi-e foame!

— Atunci după masă – e drept că acum nici n-am avea timp.

— Ascultă, ai vrea să ai o astfel de bibliotecă? îl întrebă Raiski.

— Eu? O astfel de bibliotecă?

Parcă l-ar fi orbit deodată soarele. Se lumină tot şi zâmbi cu gura până la urechi, de i se mişcă şi părul de pe frunte.

— O astfel de bibliotecă, îngăimă el. Dar aici sunt vreo trei mii de volume, aproape totul! Numai opere memorialistice câte sunt! Să fie a mea? Clătină din cap. Aş înnebuni!

— Spune, mă iubeşti ca pe vremuri?

— Te cred! Mă scăpai de nevoi, şi de păruit nu m-ai păruit decât de două ori…

— Atunci ia cărţile în veşnica ta stăpânire şi a urmaşilor tăi, dar numai cu o condiţie.

— Eu, să iau cărţile astea? Leonti se uită la cărţi, apoi la Raiski, şi, oftând, făcu un gest de nedumerire.

— Nu glumi, Boris, mi se face negru dinaintea ochilor. Nu, *vade retro*![89]… Nu mă ispiti…

— Dar nu glumesc.

— Ia, când ţi se dă! zise repede soţia lui, care auzise ultimele cuvinte.

— Uite, aşa e ea totdeauna! se plânse Leonti. Vin părinţii copiilor – dintre negustori – cu daruri de sărbători sau în preajma examenelor; eu îi gonesc, dar ea îi primeşte pe uşa de din dos. E o şperţară! După înfăţişare, ai zice că-i leit Lucreţia[90], a lui Tarquiniu, dar îi place să se înfrupte din bunătăţi, nu-i ca aceea!…

Raiski zâmbi, ea se bosumflă.

— Ia mai slăbeşte-mă cu Lucreţia ta! zise dânsa, nepăsătoare. Cu cine mă tot asemuieşti? Eu sunt şi Cleopatra, şi nu ştiu care Postumia, şi Lavinia, şi Cornelia, ba şi matroană… Mai bine ia cărţile, când ţi se dăruiesc! Altfel, Boris Pavlovici o să mi le dea mie…

— Să nu-ndrăzneşti să ceri! strigă Leonti, poruncitor. Ce-am putea să-i dăruim noi în schimb? Ce, să te dau pe tine? adăugă el, înlănţuind-o drăgăstos.

— Dă-mă! Eu merg! Ia-mă! zise ea, aruncându-i lui Raiski priviri pline de foc.

— Bine, dacă nu le primeşti, am să dăruiesc cărţile liceului. Dă catalogul încoace! O să-l trimit chiar azi directorului… zise Raiski şi făcu un gest, ca şi cum ar fi vrut să ia catalogul.

— Dă-mi voie, atunci liceul n-o să vadă nicio carte… Nu-l cunoşti pe director! se împotrivi Leonti cu înflăcărare, strângând cu putere catalogul în mâini. Pe el îl interesează cărţile, cum mă interesează pe mine parfumul sau pomezile… O să le-mprăştie şi-o să le prăpădească – mai rău decât Mark!

— Atunci, ia-le tu!

— Dar cum aşa, să-mi dăruieşti o comoară ca asta?! Poţi să vinzi biblioteca unui om de nădejde – s-o dai pe mâini bune, aşa că… Of, Dumnezeule!

Niciodată n-am dorit bogăţie, dar acum aş da vreo cinci mii… Nu, nu pot să primesc! Eşti un risipitor, eşti fiul rătăcitor! Ba nu, eşti un prunc nou-născut, un neştiutor…

— Îţi foarte mulţumesc…

— Nu, nici asta, spuse Leonti, încurcat. Eşti un artist. Te interesează tablourile, statuile, muzica. Ce-ţi pasă ţie de cărţi. Nici nu ştii ce comori ai aici! O să-ţi arăt după-masă…

— Aha! şi după-masă, în loc de cafea, vrei să mă chinuieşti cu cărţile astea? La liceu cu ele!

— Nu, nu, stai puţin! În ce condiţii voiai să-mi dai biblioteca? Ce-ar fi să mi se reţină din leafă? O să vând tot, mă voi amaneta şi pe mine, şi nevasta…

— Te rog, pe mine nu… se apără ea. O să mă pricep şi singură să mă amanetez, sau să mă vând, dac-o să vreau!

Raiski se uită la Leonti, şi Leonti la Raiski.

— Nu-ţi rămâne datoare cu răspunsul! zise Kozlov. Ei bine, care-i condiţia? Vorbeşte odată! se întoarse el spre Boris Pavlovici.

— Să nu-mi pomeneşti niciodată de cărţi, oricât le-ar rupe Mark…

— Crezi c-o să-l mai las de-acum înainte să se apropie de rafturi?

— N-o să-ţi ceară el voie, n-avea grijă, se apropie şi singur, zise Uliana. Ce l-ar putea speria pe monstrul ăsta?!

— Da, ai dreptate. O să pun nişte lacăte zdravene, spuse Leonti. Dar şi ea e bună, când e vorba de cărţi, n-am ce zice, urmă el, întorcându-se spre Raiski. Mă iubeşte, de-ar da Dumnezeu să-şi iubească toate nevestele bărbatul aşa cum mă iubeşte ea pe mine…

Şi o cuprinse pe după umeri. Uliana îşi lăsă privirea-n pământ, Raiski de asemenea; ei îi dispăruse zâmbetul de pe faţă.

— Dacă n-ar fi dânsa, n-ai vedea un nasture pe mine, continuă Leonti. Mănânc, dorm liniştit.

Gospodăria, cât e ea de mică, dar merge bine. Ce venituri am eu? Totuşi, avem de toate.

Ea-şi ridică puţin câte puţin ochii şi-i privi mai deschis pe amândoi, pentru că ceea ce spunea el era adevărat.

— Nenorocirea e, continuă Leonti, că n-o interesează cărţile. Vorbeşte franţuzeşte destul de bine, dar dacă-i dai o carte, nu înţelege nici jumătate din ea, iar ruseşte scrie şi-acum cu greşeli. Când vede slove greceşti, spune că ar fi un desen foarte bun pentru stambă şi pune cărţile cu susu-n jos, iar latineşte, nici titlurile nu le desluşeşte. *Opera Horatii*[91] – traduce „opere horaţiene”!…

— Aşadar, să nu-mi mai pomeneşti de cărţi. Numai cu condiţia asta n-o să le dăruiesc liceului, încheie Raiski. Şi-acum dă-mi să mănânc, ori mă-ntorc la bunica! Mi-e foame!

VIII

— Spune, te rog, ai de gând s-o duci aşa toată viaţa? îl întrebă Raiski după-masă, când rămaseră singuri în chioşc.

— D-apoi cum? Ce-mi mai trebuie? întrebă Leonti, mirat.

— Nu vrei nimic? Nu te atrage nimic, nicăieri? Nu simţi nevoia libertăţii, a spaţiului? Nu te simţi strâmtorat în cadrul ăsta? Că doar în faţa ochilor, ici, aproape, vezi mereu acelaşi gard, iar în depărtare – aceeaşi cupolă de biserică. Acasă… sub nasul tău…

— Sub nasul meu – uite ce-i! Leonti arătă spre cărţi. Asta-i puţin? Cărţi, elevi… soţia – el râse – şi o întreagă lume spirituală… Ce-mi mai trebuie?

— Cărţi? Parcă asta ar fi viaţa?! Cărţile vechi şi-au îndeplinit misiunea. Oamenii se străduiesc să meargă mereu înainte, vor desăvârşirea, purificarea concepţiilor, vor să alunge orice negură, să înţeleagă mai bine problemele sociale, morale şi de justiţie, să pună, în sfârşit, ordine şi în economia socială… Şi el stă cu nasu-n cărţi, în loc să vadă viaţa!

— Ce nu afli în cărţi n-o să afli nici în viaţă. Şi ceea ce găseşti în afara lor sunt lucruri de prisos! declară Leonti sentenţios. Tot programul vieţii sociale şi individuale a fost întocmit de mult; ne-au fost date toate modelele. Totul e să ştii să alegi forma care ţi se potriveşte, fiindcă ea există de-a gata. Numai să nu baţi în retragere şi-ai să ştii ce-

ai de făcut. În trecut, găseşti modele ale formelor de organizare politică şi socială, după cum găseşti modele şi pentru viaţa ta personală, oricine-ai fi: comandant de oşti, scriitor, senator, consul ori sclav, magistru ori sacerdot. Priveşte: iată-i aici, toţi trăiesc în cărţile acestea. Studiază-le viaţa şi comportă-te ca ei, învaţă din greşelile lor şi fereşte-te de ele, studiază-le virtuţile şi, dacă-i cu putinţă, imită-le. Da, e greu! Feţele lor sunt sobre, trăsăturile bine conturate, caracterele integre, fără pic de meschinărie! E greu să te încadrezi în aceste forme măreţe, după cum e greu să îmbraci armurile lor, să ridici paloşul şi securile lor! Nu-i uşor să ajungi la înălţimea faptelor lor eroice! De aceea am pornit să născocim o viaţă a noastră, o viaţă nouă! Iată de ce nu m-a ispitit niciodată nimic şi nu m-a atras nimic mai departe de colţişorul meu. N-am încredere în oamenii ăştia mari de azi…

Vorbea cu înflăcărare, şi trăsăturile feţei lui căpătaseră expresia eroilor pe care-i amintea.

— Tu eşti convins, prin urmare, că viaţa s-a sfârşit odată cu antichitatea, iar cea de acum nu e viaţă? Nu crezi în dezvoltare, în progres?

— Ba cred, cum să nu cred! Toate nimicurile astea, toate lucrurile mărunte pentru care-şi iroseşte forţele omului de azi or să piară. Ceea ce se face acum nu e decât o muncă de pregătire, o îngrămădire şi un amalgam de material încă neasimilat. Firimiturile acestea istorice vor fi strânse şi frământate din nou de mâna destinului într-un singur aluat, din care, cu vremea, se vor naşte personalităţi uriaşe, va porni să curgă iar o viaţă lină, desăvârşită, care va forma apoi a doua antichitate. Cum să nu cred. În progres! Numai că noi ne-am rătăcit, am rămas în urma măreţelor modele, am pierdut multe din tainele existenţei lor. Acum suntem datori ca încetul cu încetul să ne întoarcem la drumul pierdut şi… să ajungem la aceeaşi forţă, la aceeaşi perfecţiune în gândire,

ştiinţă, justiţie, morală şi în „economia socială”, cum o numeşti tu… la integritate în virtuţi şi chiar în vicii! Josnicia, – nimicnicia, meschinăria – toate vor păli, omul se va îndrepta şi va sta din nou pe picioare de oţel… Iată ce înseamnă progresul!

— Ai rămas acelaşi student de altădată, Leonti! îţi iroseşti vremea cu viaţa apusă, în loc să te gândeşti la tine, la ceea ce eşti tu!

— Ce sunt? repetă Kozlov. Sunt profesor de latină şi greacă. Eu îmi pierd vremea cu oamenii aceştia, care au trăit odată, tot aşa cum ţi-o pierzi tu cu idealurile şi imaginile tale, care n-au trăit niciodată. Dar tu ce eşti? Doar eşti pictor, artist! Atunci, pentru ce te miri că-mi plac nişte modele? Oare, de când nu se mai adapă pictorii la izvorul antichităţii?…

— Da, pictor! oftă Raiski. Pictura mea e aici, zise el, arătându-şi capul şi pieptul. Aici sunt imaginile, sunetele, formele, focul, setea de a crea, totuşi, aproape că n-am început…

— Ce te împiedică? Parcă lucrai la un tablou de proporţii mari, mi-ai scris că-l pregăteşti pentru expoziţie…

— Să le ia dracu de tablouri mari! exclamă Raiski, plin de ciudă. Aproape că m-am lăsat de pictură! într-un tablou mare, chiar dacă ţi-ai pune tot sufletul, tot nu ai exprima nici măcar a suta parte din freamătul vieţii care trece în goană pe lângă tine, fără să se mai întoarcă vreodată. Pictez din când în când portrete…

— Dar acum ce faci?

— Există o singură artă care-l poate satisface pe artistul zilelor noastre: arta cuvântului, poezia – ea este nemărginită. În ea se refugiază şi pictura, şi muzica, şi în ea mai găseşti ceva ce nu afli nici într-una, nici într-alta…

— Atunci, faci poezii?

— Nu… răspunse, contrariat, Raiski, poeziile sunt o gângureală copilărească. În ele poţi să cânţi

dragostea, petrecerile, florile, privighetorile… o durere sau o bucurie lirică – însă nimic mai mult…

— Dar satira? zise Leonti. Ia stai puţin să ne aducem aminte de bătrânii romani…

El se îndreptă spre raftul de cărţi, dar Raiski îl opri.

— Lasă asta. Da, uneori, cu un vers poţi să loveşti locul dureros. Satira e un bici, şfichiuirea ei te arde, însă nu lămureşte nimic, nu creează imagini pline de viaţă, nu dezvăluie adâncurile trăirii cu resorturile ei tainice, nu-ţi oferă oglinda… Nu, numai romanul poate să cuprindă viaţa şi să-l oglindească pe om!

— Înseamnă că scrii un roman… despre ce?

Raiski făcu un gest a lehamite.

— Nici eu nu ştiu încă! răspunse el.

— Numai te rog să nu scrii despre scârboşeniile astea mărunte, care şi fără roman îţi sar în ochi la fiecare pas. În literatura contemporană orice vierme, orice mujic, orice muiere e luată-n seamă – pe toate le găseşti în roman… Tu alege-ţi un subiect istoric, ai o imaginaţie vie, scrii cu nerv. Îţi aminteşti cum ai scris despre vechea Rusie?… Că viaţa de azi!… Dă-e încolo! E un muşuroi de furnici, orbecărie de hârciog! Ce, asta-i treaba artei?… E o literatură ieftină, gazetărească.

— O, conservatorule! Cât eşti de retrograd! În ceea ce priveşte gazetele, ia-o mai încet, ele-s pârghia lui Arhimede – conduc lumea…

— Ei, chiar lumea! Napoleonii şi Palmerstonii voştri…

— Ei sunt titanii contemporani – Cezarii şi Antonii… exclamă Raiski.

— Ho-ho! îl opri Leonti, zâmbind. Vrei să spui că sunt pigmei, progenituri degenerate ale oamenilor mari din trecut. Să citeşti cartea pe care o are *monsieur* Charles, *Napoléon le Petit*[92] de Victor Hugo. Cezarul acesta contemporan e prezentat acolo în adevărata lui lumină. Acolo vezi

cum acest Regulus în frac a făcut legământ, public, oarecum, să salveze patria, dar după aceea…

— Dar titanul tău, adevăratul Cezar, nu a vrut să facă acelaşi lucru?

— A vrut, dar în calea lui s-a ridicat un alt titan, care l-a împiedicat!

— Ei, iar începem vechea discuţie fără de sfârşit! spuse Boris Pavlovici. Când ajungi la tema ta preferată, nu te mai prinde nimeni din urmă! Hai s-o lăsăm deocamdată baltă. Te întreb din nou: oare nu te atrage nimic, nicăieri, dincolo de preocupările şi de viaţa asta?

Kozlov dădu negativ din cap.

— Iartă-mă, Leonti, că-ţi spun, dar nu faci nimic pentru epoca ta, mergi tot înapoi, ca racul! Să-i lăsăm pe romani şi pe greci – ei şi-au făcut datoria. Să facem şi noi ceva, ca să trezim toate astea (el arătă străzile, grădinile şi casele din jur, cufundate în somn). Să populăm cu oameni vii cimitirele acestea întinse, să smulgem minţile adormite din ghearele rutinei.

— Cum s-ar putea face asta?

— Eu o să descriu viaţa de astăzi, o s-o reflectez ca într-o oglindă, iar tu…

— Şi eu… fac câte ceva. Am pregătit câteva generaţii pentru universitate… zise, timid, Kozlov şi tăcu, neştiind dacă asta putea fi socotit într-adevăr un merit. Tu crezi, continuă el, că mă duc la şcoală, şi când mă întorc acasă, uit totul? Că trag la măsea şi-mi pierd serile jucând cărţi, ori irosindu-mi-le în casa guvernatorului? Nu, nu! Iată academia mea, urmă dânsul, arătând chioşcul, iată şi portalul – ăsta-i cerdacul, iar când plouă, mă retrag în birou. Aici se strânge tineretul în jurul meu şi cercetăm împreună construcţiile, casele, uneltele din antichitate; desenez, le explic, aşa cum făceam şi cu tine. Îmi împart cunoştinţele cu alţii. Cu cei mai în vârstă o iau înainte, analizăm operele lui Sofocle şi Aristofan. Bineînţeles că nu în întregime – nici nu s-ar putea, iar ce are prea multă

goliciune, mai trec sub tăcere… Le tălmăcesc modelul acesta clasic de viaţă, aşa cum se tălmăcesc, de pildă, poeţii clasici. Oare, crezi că nimeni nu mai are nevoie astăzi de aşa ceva? încheie Kozlov, privindu-l întrebător pe Raiski.

— Bine, dar toate astea nu înseamnă viaţă adevărată, zise Boris Pavlovici. Astăzi nu se mai poate trăi aşa. Din vechile lucruri au pierit multe şi s-au născut altele, necunoscute de grecii şi romanii tăi. Noi avem nevoie de pilde din viaţa de astăzi, avem nevoie de umanizarea noastră şi a celor din jurul nostru. Asta e datoria fiecăruia dintre noi…

— N-o să fac aşa ceva, sunt mulţumit dacă pot să dau pilde din viaţa de altădată, din cărţi, iar eu să vieţuiesc în mine şi pentru mine. Trăiesc modest, liniştit, mănânc, după cum vezi, tăiţei… Ce să fac altceva?… Tăcu, adâncit în gânduri.

— O viaţă întemeiată pe principiul „în sine şi pentru sine" – nu e viaţă, ci lâncezeală. Noi avem nevoie de cuvânt, de fapte, de luptă, şi tu vrei să trăieşti ca un mieluşel!

— Ţi-am mai spus că-mi fac datoria şi nu mă interesează nimic altceva! Eu nu mă ating de nimeni şi nimeni nu se atinge de mine!

— Tu-mi aminteşti de Sofia, o verişoară de-a mea. Nici ea nu vrea să ştie nimic de viaţă, în schimb e o păpuşă încântătoare! Dar viaţa pătrunde peste tot şi-o să ajungă şi la tine! Ce-o să te faci atunci, nepregătit cum eşti?

— O să ajungă şi la mine? Sunt un om atât de mic, încât nici n-o să mă observe. Am cărţi, deşi nu sunt ale mele (se uită sfios la Raiski). Dar tu mi le laşi în folosinţă deplină. Nevoile mele nu sunt mari, nu mă plictisesc, am o soţie care mă iubeşte…

Raiski îşi întoarse privirile într-altă parte.

— …Şi pe care o iubesc… adăugă Leonti, încet. Ia priveşte-o! Priveşte-o! spuse el, arătând-o pe soţia sa, care stătea în cerdac cu ochii aţintiţi în stradă. Profilul ei! Profilul! Dar bucla aceea de la

spate vezi cum i s-a desprins? îi vezi privirea fixă?! Uită-te la linia cefei, la conturul frunţii, la coada care-i cade pe spate! Aşa e că parcă ar fi un cap roman?

Rămase cu privirea pierdută la soţia lui şi o înduioşare discretă. Îi lumină treptat faţa şi încremeni în ochii lui îngânduraţi. Chiar şi obrajii i se îmbujorară.

Se vedea că în afară de cărţile cu care-şi hrănea gândirea, în inima sa îşi făcuse cuib un simţământ viu şi nici el nu-şi dădea seama că oricât de puternic era legat de viaţă şi de cărţi, dacă ar fi pierdut cărţile, viaţa nu ar fi pierit, dar, dacă i-ar fi răpit cineva „capul acesta roman", viaţa lui ar fi fost paralizată.

„Un copil fericit! se gândi Raiski. Doarme şi în visul său de savant nu bănuieşte că acest cap roman iubit de lângă el este plin de întunecime, iar inima fiinţei dragi este pustie şi ea e singura căreia degeaba i-ar tălmăci «modelele virtuţii antice»!"

IX

Raiski se întoarse acasă abia către seară. În cerdac îl întâmpină Marfenka.

— Unde-ai dispărut, frăţiorule? Bunica e supărată foc! zise ea. Nici nu vrea să te vadă.

— Am fost la Leonti, răspunse el, nepăsător.

— Am bănuit eu. M-am străduit s-o conving şi s-o liniştesc pe bunica, dar nu-i chip – nici cu Tit Nikonîci nu vorbeşte. El şi Polina Karpovna sunt aici. Nil Andreici, prinţesa şi Vasili Andreici ţi-au trimis urări de bun venit…

— Ce au ei cu mine?

— S-au interesat în fiecare zi dac-ai sosit.

— Mare scofală!

— Du-te la bunica, o să-ţi arate ea! îl sperie Marfenka. Te temi tare? Îţi bate inima?

Raiski zâmbi.

— E grozav de supărată. Am pregătit atâtea feluri de mâncare!

— O să le mâncăm deseară, zise Raiski.

— Vrei, într-adevăr, să mănânci? Bunico, bunico! strigă ea, bucuroasă, dând fuga în odaie. A venit verişorul – o să cineze acasă!

Dar bunica şedea îmbufnată; nu-şi întoarse privirea când Raiski intră şi nu văzu cum se îmbrăţişă cu Tit Nikonîci şi cât de ceremonios se înclină Polina Karpovna, o femeie de patruzeci şi cinci de ani, împopoţonată, îmbrăcată într-o rochie de voal, prea decoltată, cu copcile de la piept prost încheiate, în mână cu o batistă fină de dantelă şi un

evantai cu care se juca, ba strângându-l, ba făcându-şi cochet vânt cu el, deşi nu mai era cald.

— Ce bine arăţi! Ce bărbat impozant ai devenit! Nu te-aş fi recunoscut! spuse Tit Nikonîci cu faţa plină de bunătate şi strălucind de plăcere.

— Te-ai făcut foarte, foarte drăguţ! zise tărăgănat, parcă numai pentru sine, Polina Karpovna Kriţkaia, care, spre ciuda bunicii, îl sărutase pe Boris Pavlovici când venise ultima oară.

— Nu te-ai schimbat deloc, Tit Nikonîci! constată Raiski, cercetându-l eu privirea. N-ai zice c-au trecut atâţia ani; arăţi înfloritor şi eşti tot atât de bun şi de drăguţ ca pe vremuri.

Tit Nikonîci făcu o plecăciune, ridicând uşor un picior spre spate.

— Slavă Domnului, numai reumatismul şi stomacul mă cam supără… bătrâneţile!

Se uită la femei şi tăcu, fâstâcit.

— Bine c-a dat Dumnezeu! Iacă-te, în sfârşit, musafirul nostru! Sper c-ai călătorit bine… continuă el. Tatiana Markovna era neliniştită din pricina dumitale, se gândea şi la văgăuni, şi la tâlhari… Ai venit pentru mai multă vreme?

— Probabil c-o să rămâi toată vara, zise Kriţkaia. Aici e aer curat şi natura încântătoare! De-ai şti câtă lume se interesează de dumneata…

El o privi pieziş, fără să-i răspundă.

— …Cât o să se bucure cei din familia mareşalului nobilimii! Cât de dornic e viceguvernatorul să te vadă!… Moşierii din împrejurimi vor veni neapărat în oraş să stea de vorbă cu dumneata… nu mai contenea ea.

— Dar nu mă cunosc! Ce le pasă lor de mine?

— Au auzit atâtea lucruri interesante despre dumneata, spuse ea, privindu-l cu îndrăzneală… îţi mai aminteşti de mine?

Când bunica o văzu pe Polina Karpovna jucându-şi ochii în cap, îşi întoarse privirea într-altă parte.

— Nu… mărturisesc că… am uitat…

— Da, în capitală orice impresie se şterge repede! spuse ea languros. Cât de drăguţ e costumul dumitale de voiaj! adăugă ea apoi, cercetându-l.

— Într-adevăr, sunt încă în hainele de drum, spuse Raiski. Ar fi trebuit să scot lucrurile din geamantan… Să vină Egor.

Egor veni, şi Raiski îi dădu cheile de la valiză.

— Goleşte-o şi du tot în odaia mea, îi porunci el, iar valiza pune-o undeva, în pod. Pentru dumneata, bunico, şi pentru voi, dragele mele verişoare, am nişte nimicuri, ca amintire… Ar trebui să le aduc aici…

Marfenka se îmbujoră de plăcere.

— Unde o să stau, bunico? întrebă el.

— Casa e a ta. Unde vrei, îi răspunse ea rece.

— Nu te supăra, bunico, altă dată n-o să mai fac… spuse el, râzând.

— Tu râzi, Boris Pavlovici, dar uite, îţi spun aici, în faţa musafirilor, că nu te-ai purtat frumos! Nici n-ai apucat să-ţi arăţi bine nasul, că ai şi dispărut de-acasă. Asta-i lipsă de respect faţă de bunica ta…

— Cum lipsă de respect? Am venit să stau aici, vom fi zi de zi împreună. Am trecut pe la vechiul meu prieten şi m-a furat vorba…

— Desigur, bunico, frăţiorul n-a făcut-o într-adins. Leonti Ivanovici e atât de bun…

— Tu să taci, domnişoară, când nu eşti întrebată! E prea devreme pentru tine s-o contrazici pe bunică-ta! Ştie ea ce spune!

Marfenka se aprinse la faţă şi se aşează, zâmbind, într-un colţ.

— Pesemne că Uliana Andreevna a ştiut să te ospăteze mai bine decât mine! Nu-i de nasul meu să primesc fanţii din capitală! continuă Tatiana Markovna cu ale ei. Cu ce te-a hrănit, mă rog? Ce fel de *fricassée* ţi-a mai servit? îl întrebă ea cu o oarecare curiozitate.

— Nişte tăiţei, îşi aminti Raiski, plăcintă cu varză şi cu ouă… friptură cu cartofi.

Berejkova râse ironic:

— Tăiţei şi friptură!

— Iar pe deasupra şi caşa la tigaie, foarte gustoasă, completă Raiski.

— Cred că raritäţi de-astea n-ai mai gustat de mult la Petersburg!

— De ce, de mult? Iau foarte des masa cu pictorii.

— Sunt mâncăruri gustoase, interveni, îngăduitor, Tit Nikonîci, dar grele pentru stomac.

— Aşadar, şi dumneata! Ei bine, spuse bunica, înveselită. Mâine, Marfenka, o să comandăm să se pregătească ciorbă de potroace, răcituri, plăcinte cu morcovi. Poate doreşti şi gâscă…

— Phi, se strâmbă Polina Karpovna, s-ar putea ca „dumnealor" să mănânce-astfel de mâncăruri nedelicate?

— N-ar fi rău, mai ales dacă gâsca ar fi umplută cu caşa… răspunse Raiski.

— E o mâncare indigestă! zise Tit Nikonîci. Mai bine ar fi o supă uşoară de crupe, chifteluţe, pui şi jeleu… Asta ar fi un prânz adevărat…

— Ba mie-mi place caşa, mai ales din crupe de orz sau de grâu! spuse Raiski. Îmi mai plac şi răciturile ţărăneşti. Să spuneţi să se facă neapărat, n-am mai mâncat de mult…

— Ciupercile-ţi plac? întrebă Marfenka. Avem o mulţime.

— Cum să nu-mi placă? Nu s-ar putea servi şi la cină?…

— Marfenka, porunceşte-i lui Piotr… zise bunica.

— Degeaba, măicuţo, degeaba! spuse Tit Nikonîci, strâmbându-se, e o mâncare grea…

— O să cinezi cu noi? Nu glumeşti? întrebă Tatiana Markovna, îmblânzindu-se.

— Deloc, răspunse Raiski. Iar dacă în pivniţele „moşiei mele" se găseşte şampanie, porunceşte să

se aducă o sticlă la cină. O să bem cu Tit Nikonîci în sănătatea dumitale. Nu-i aşa, Tit Nikonîci?

— Da, da, şi-o să-ţi urăm bun sosit, deşi noaptea ciupercile şi şampania sunt… indigeste…

— Iar începi! Ai grijă, Marfenka, să se pună o sticlă de şampanie la gheaţă… zise bunica.

— Cum doriţi, *ce que femme veut!…* încheie pe un ten curtenitor Vatutin, pocnindu-şi călcâiele şi retrăgându-şi piciorul sub scaun.

— Cina e cină, dar prânzul trebuia să-l iei cu noi! Ai necăjit-o pe bunica! Să pleci de-acasă chiar în ziua în care-ai sosit!

— Vai, Tatiana Markovna, sări Kriţkaia, regulile astea le respectăm noi, târgoveţii, dar în capitală…

Ochii bunicii scânteiară.

— Ăştia nu sunt târgoveţi, Polina Karpovna! exclamă ea, foarte iritată, arătând spre portretele din perete ale părinţilor lui Raiski şi ale tatălui şi mamei Verei şi Marfenkăi – şi nici funcţionari la administraţia financiară, adăugă ea, făcând aluzie la răposatul soţ al Polinei Kriţkaia.

— Boris Pavlovici s-a gândit că i-ar prinde bine puţină mişcare înaintea prânzului şi probabil că s-a îndepărtat prea tare, punându-se astfel într-o oarecare imposibilitate să ajungă la timp… începu să-l apere Tit Nikonîci.

— Las-o mai încet cu mişcarea dumitale, îl mustră cu blândeţe Tatiana Markovna. Două săptămâni l-am aşteptat, nu m-am dezlipit de fereastră, şi câte mese nu s-au prăpădit! Astăzi s-a gătit atâta mâncare şi iată-l că vine pe neaşteptate, dar îşi şi ia tălpăşiţa! Ce-i asta? Ce-or să spună oamenii? A mâncat la străini tăiţei şi casa, de parcă bunica n-ar avea cu ce să-l hrănească!

Tit Nikonîci zâmbi, evaziv, înclinându-şi puţin capul, şi tăcu.

— Hai, bunico, să cădem la-nvoială, spuse Raiski. Fiecare dintre noi să aibă libertate deplină, fără să ridicăm pretenţii! Dumneata faci ce vrei, şi eu fac tot ceea ce-mi trece prin cap… Mâncarea de

la prânz o s-o mănânc la cină, o să beau şi vinul şi-o să stau toată noaptea, până dimineaţa, cel puţin astăzi. Dar unde o să mă duc mâine, unde o să iau masa şi unde o să-mi petrec noaptea – nu ştiu!

— Bravo, bravo! exclamă Kriţkaia cu o vioiciune copilărească.

— Ce-o fi asta? Ce, eşti ţigan? zise bunica, uimită.

— *Monsieur* Raiski e poet, şi poeţii sunt liberi ca vântul! sări Polina Karpovna, jucându-şi ochii în cap şi mişcându-şi vârful pantofului, ca să atragă cu orice preţ atenţia lui Raiski.

Dar cu cât ea se străduia mai mult, cu atât el devenea mai rece. Prezenţa ei începuse să-l supere de mult. Numai Marfenka râdea pe înfundate, ori de câte ori dădea cu ochii de ea, iar bunica n-o lua în seamă.

— Două case ale lui, pământ, ţărani, atâta argintărie şi cristaluri – şi el să bată drumurile de acolo-colo… ca afurisitul ăla de Markuşka, omul fără căpătâi!

— Iar Markuşka! Trebuie să-l văd şi eu, să fac cunoştinţă cu el!

— Ba te poftesc să n-o amărăşti pe bunică-ta. Să nu faci una ca asta, zise Tatiana Markovna, poruncitoare. Dacă-l vezi pe undeva, fugi de el!

— De ce?

— Pentru că te abate de la calea cea bună!

— N-are importanţă, sunt curios. Cred că e un om interesant. Nu-i aşa, Tit Nikonîci?

Vatutin zâmbi.

— E, cum s-ar zice, o enigmă pentru toţi, răspunse el. Cred că din fragedă tinereţe a apucat-o pe-un drum rău… Dar se pare că-i foarte talentat şi are un mare bagaj de cunoştinţe. Ar fi putut fi folositor…

— Un om brutal, un *mozic!* zise Kriţkaia, cu un aer de demnitate, uitându-se într-o parte. Era puţin sâsâită.

— Nu mai spune! Da, talentat! Talentele lui te-au costat trei sute de ruble! Ţi le-a dat înapoi? îl întrebă Tatiana Markovna.

— Nu i le-am… cerut! răspunse Tit Nikonîci. De altfel, cu mine e… aproape politicos.

— Nu te bate când vă-ntâlniţi? N-a tras încă în dumneata? Pe Nil Andreevici era cât p-aci să-l împuşte, se întoarse ea spre Raiski.

— Câinii lui mi-au rupt trena! se plânse Kriţkaia.

— N-a mai venit să prânzească la dumneata, aşa, „fără ceremonii”? îl întrebă Tatiana Markovna pe Vatutin.

— Nu, fiindcă dumitale nu-ţi place să-l primesc, nu-l primesc şi gata, răspunse acesta. A venit o dată la mine noaptea, de-a dreptul de la vânătoare, şi mi-a cerut să-i dau ceva să mănânce. Nu luase nimic în gură de douăzeci şi patru de ore, îi spuse Tit Nikonîci lui Raiski, şi eu l-am ospătat şi ne-am petrecut timpul plăcut…

— Plăcut! se împotrivi bunica. Mi-e şi silă să aud! Să fi venit la mine la miezul nopţii, i-aş fi dat eu de mâncare! Nu, Boris Pavlovici! Tu să trăieşti în rândul oamenilor, să stai cu noi acasă, să mănânci, să te plimbi, nu să te-nhăitezi cu oameni fără căpătâi – să te uiţi cum administrez moşia şi să mă cerţi, dacă fac ceva nepotrivit…

— M-aş plictisi, bunico: mai bine să trăim fiecare cum îi place…

— Să mănânci pe unde nimereşti – tăiţei, caşa? Să nu dai pe acasă… aşa vrei? Bine, da’ ia gândeşte-te că aş pleca şi eu la Novoselovo, sătucul meu, sau i-aş face o vizită Annei Ivanovna Tuşina, dincolo de Volga – tot mă poftеşte ea de mult – şi-aş lua cheile cu mine şi n-aş porunci să se gătească de mâncare, iar tu ai veni pe neaşteptate la masă – ce-ai zice?

— N-aş zice nimic.

— Nu te-ai mira, nu te-ai mâhni?

— Deloc.

— Atunci încotro ai s-o iei?

— La cârciumă.

— La cârciumă! exclamă bunica, îngrozită. Tit Nikonîci tresări şi el.

— Da' cine-o să te lase să te duci la cârciumă? zise el. Casa mea, bucătăria, slugile şi eu însumi îţi stăm la dispoziţie, m-ai onora…

— Dar ce, tu umbli prin cârciumi? îl întrebă Tatiana Markovna cu severitate.

— Eu iau totdeauna masa la cârciumă.

— Nu cumva joci biliard? Poate şi fumezi?

— Îmi place să joc şi să fumez. Trebuie să-mi aduc ţigările. O să te tratez cu ţigări excelente, Tit Nikonîci.

— Mulţumesc, nu fumez. Nicotină are o influenţă dăunătoare asupra plămânilor şi a stomacului. Se depune şi accelerează în mod forţat digestia. Apoi… nu e plăcut pentru doamne.

— Ce om ciudat, neobişnuit! exclamă bunica.

— Nu, bunico, dumneata eşti o femeie neobişnuită.

— De ce sunt neobişnuită?

— Păi asta ce-i? Mănâncă acasă, nu te duce-n cutare loc, dormi când n-ai poftă! Pentru ce să fii constrâns?

— Ca să faci pe placul bunicii.

— O, ce despot eşti, bunico, ce egoistă! Dacă-ţi fac pe plac dumitale, înseamnă că nu mi-e mie pe plac! Iar dacă e pe placul meu, te supăr pe dumneata. Oare, să nu existe nicio ieşire din situaţia asta? De ce nu vrei să-i faci pe plac nepotului dumitale?

— Auziţi! Bunica să facă pe placul nepotului! Păi, eu te-am purtat în braţe!

— Când o să îmbătrâneşti tare de tot, o să te duc în cârcă!

— Dar ce, nu-ţi fac eu ţie pe plac? Pe cine am aşteptat o săptămână-ntreagă, de n-am închis aproape ochii? Am avut grijă să gătesc ce-ţi place, m-am frământat, am vopsit, am dereticat prin odăi,

am pus rame noi, am cumpărat perdele de mătase…

— Toate astea le-ai făcut de hatârul dumitale, nu al meu!

— De hatârul meu! repetă ea, plină de mirare.

— Da, grijile astea-ţi plac, te distrează. Mărturiseşte că fără ele nici n-ai avea ce face! Ai vrut să te lauzi cu prânzul, pentru că eşti o gospodină bună şi primitoare. Chiar şi pentru Markuşka ai gătit de toate…

— Aşa e, aşa e, verişorule! Nici vorbă că i-ar găti, sări Marfenka. Bunica e tare bună, numai că se preface…

— Taci! Pe tine nu te-a întrebat nimeni! o întrerupse iar Tatiana Markovna. O tot contrazici pe bunică-ta! Numai de când eşti tu aici e-aşa! se-ntoarse ea spre Raiski. De obicei e potolită, dar acum a apucat-o aşa, deodată! Auzi ce născocire? Că l-aş ospăta pe Markuşka!

— Da, da, prin urmare ai făcut ce ţi-a plăcut. Dar când mi-a trăsnit şi mie prin cap să fac ce-mi place, ţi s-au stricat rânduielile şi te-ai simţit jignită în despotismul dumitale. Nu-i aşa, bunico? Hai, sărută-mă şi să ne dăm libertate unul altuia…

— Ce om ciudat! Auzi, Tit Nikonîci, ce zice? se întoarse Tatiana Markovna spre Vatutin, îndepărtându-l pe Raiski.

— Ţi-e mai mare dragul să-l asculţi! E foarte, foarte înţelept ce spune, nu-mi scapă o vorbă! zise Kriţkaia, care tot căuta privirea lui Raiski, dar fără succes.

Tit Nikonîci îşi plecă ochii, apoi îi zâmbi prietenește lui Boris Pavlovici.

— Da’ ce, eu mi-am pierdut minţile? răspunse, supărată, bunica la cuvintele musafirei.

— Se cunoaşte că Boris Pavlovici a citit multe cărţi noi şi bune… spuse, evaziv, Vatutin. Se exprimă foarte frumos! Dar văd, măicuţă, că se aduce samovarul şi mie mi-e frică de… asfixie… ştii, cărbunii…

— Hai în grădină să luăm ceaiul pe verandă, propuse Tatiana Markovna.

— N-o să fie cam umed? întrebă Vatutin.

În aceeaşi seară, bunica şi Raiski încheiară, dacă nu pacea, cel puţin un armistiţiu.

Tatiana Markovna se convinsese că nepotul ei o iubea şi o respecta, şi cât de puţin îi trebuise să se convingă!

Raiski deschise geamantanul şi scoase darurile. Bunicii îi adusese câteva funturi de ceai de cea mai bună calitate, după care ea se dădea în vânt, apoi un ibric de pregătit cafeaua după ultimul sistem şi o rochie de mătase de culoare cafenie-închisă; verişoarelor le cumpărase câte o brăţară cu monograme, iar lui Tit Nikonîci, o flanelă şi o pereche de pantaloni din piele de căprioară, aşa cum îi scrisese bunica, precum şi scamă de pus în urechi, cum îl rugase el.

Tatiana Markovna era atât de emoţionată, că o podidiră lacrimile.

— Ţi-ai adus aminte de bătrâna ta bunică! zise ea, stând lângă el şi bătându-l drăgăstos cu palma pe umăr.

— La cine altcineva m-aş fi putut gândi? Doar numai pe dumneata te am, bunico!

— Cum, adică? zise ea. Socotelile le-ai rupt, la scrisori nu mi-ai răspuns, moşia ai lepădat-o, dar ţi-ai amintit că-mi place, câteodată, să iau singură câte o cafeluţă dimineaţa! Mi-ai cumpărat ibric de fiert cafea, n-ai uitat că-mi place ceaiul şi mi-ai adus şi ceai, ba şi o rochie! Galantonule, mână-spartă! Of, Boriuşka, Boriuşka, spune şi tu dacă nu eşti un om ciudat?!

Marfenka se îmbujoră de plăcere atât de tare, încât tot timpul cât se cercetară darurile şi se vorbi de ele, nu-i mai trecu roşeaţa din obraji.

Şi, cum se întâmplă de obicei eu copiii, de prea mare bucurie, uită să-i mulţumească lui Raiski.

— Bine-i stă! Nici nu-i mulţumeşte! Uite-o cum se bucură! zise Tatiana Markovna.

Marfenka se fâstâci şi făcu o reverenţă. Raiski râse.

— Ce proastă sunt! Fac reverenţe! zise ea.

Şi, apropiindu-se de el, îl îmbrăţişa.

Tit Nikonîci îşi pocnea mereu călcâiele, foarte emoţionat, îngăimând mulţumiri.

Raiski, la rândul lui, cercetând cu privirea odaia pregătită pentru el, urmărind pe Tatiana Markovna cum îi făcea aproape singură patul, cum lăsa storurile, ca să nu-l supere soarele a doua zi, cum îl întreba, grijulie, la ce oră să-l trezească, ce să-i pregătească pentru gustarea de dimineaţă – ceai sau cafea, unt ori ouă, frişcă sau dulceaţă – se convinse că bunica nu făcea toate acestea numai pentru plăcerea ei, mai ales când o văzu cum pipăia salteaua să-i verifice moliciunea, cum îndrepta pernele, ridicându-le puţin, cum porunci să se pună o cană cu apă pe măsuţa de noapte, şi după aceea, cum mai veni de vreo trei ori să vadă dacă doarme, dacă nu-l supără cine ştie ce sau are nevoie de ceva.

Tit Nikonîci şi Kriţkaia plecaseră. Ea se tot codise, întrebându-se cum o să ajungă singură acasă. Zicea, cu ochii la Boris Pavlovici, că nu lăsase vorbă să vină trăsura s-o ia, fiindcă sperase s-o conducă cineva, dar Tit Nikonîci se oferise numai decât, spre marele necaz al bunicii, s-o însoţească el.

— Ar fi condus-o Egorka! şoptise Tatiana Markovna. Să fi stat acasă! Cine-a chemat-o?

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc… îi zisese, la plecare, Polina Karpovna în treacăt, lui Raiski.

— Pentru ce? întrebase el mirat.

— Pentru discuţia plăcută şi plină de duh. Deşi nu ai avut-o cu mine… am învăţat multe din ea…

— A fost mai mult o discuţie despre chestiuni practice; am vorbit despre caşa, despre gâscă, apoi m-am certat cu bunica…

— O! Lasă, lasă, ştiu eu… spusese ea, privindu-l galeş. Am surprins două aruncături de ochi,

numai două… aşa e că au fost pentru mine? Fii sincer şi mărturiseşte! O, aştept ceva şi sper…

Spunând acestea, plecase. Raiski se întoarse spre Marfenka, întrebând-o din ochi ce mai era şi asta?

— De ce priviri e vorba? întrebă el.

Marfenka râse.

— E totdeauna aşa! exclamă ea.

— Ce ţi-a şoptit? N-o lua-n seamă! îl sfătui bunica. Şi-acum mai visează cuceriri.

Când ajunse în odaia lui, Raiski zvârli jos mormanul de perne moi de pe pat şi luă de pe canapea una mai tare; apoi se descotorosi de Egorka, pe care-l trimisese bunica să-l dezbrace. Dar Tatiana Markovna restatornici numaidecât ordinea ei – dădu poruncă să se pună pernele la loc şi-l trimise pe Egorka înapoi.

— Ce despot încăpăţânat! îşi zicea Raiski, lăsându-l, răbdător, pe Egorka să-i tragă cizmele şi să-i descheie hainele – ba era cât p-aci să-i scoată şi ciorapii. Boris Pavlovici se afundă apoi cu totul în pernele moi.

Peste o jumătate de oră, se pomeni cu bunica.

— Ce-i cu dumneata? o întrebă Raiski.

— Am venit să văd dacă mai arde lumânarea. De ce n-o stingi?

El râse.

— Aş vrea să fumez, dar am uitat ţigările pe masă la dumneata.

Ea-i aduse ţigările.

— Ţine şi fumează mai repede, că nu-mi vine să mă culc, până nu-ţi termini ţigara. Mi-e frică!

— Dacă-i aşa, n-o să mai fumez.

— Ba să te-apuci chiar acu să fumezi! îi porunci ea.

Dar el stinse lumânarea.

„Ce om sucit! Nici pe bunică-sa n-o ascultă! Ce om ciudat!” se gândea Tatiana Markovna, culcându-se.

Raiski îşi petrecuse ziua aceea cum nu i se mai întâmplase de mult şi adormi numaidecât. I se păru că de un somn ca ăsta, sănătos şi fără griji, nu se mai bucurase de pe vremuri, când părăsise căminul bunicii.

X

Raiski petrecuse câteva asemenea zile şi nopţi şi va mai petrece încă multe sub acoperişul acesta, pe locurile dragi, cu grădină de zarzavat şi grădiniţă de flori, cu parc vechi şi părăsit, cu crâng, cu căsuţa cea nouă, primitoare, plină de însufleţire, şi cea veche, decolorată, cu tencuiala în parte căzută, rătăcind pe câmp ori pe malurile Volgăi, sau stând de vorbă cu bunica şi cele două fete, cu Leonti ori cu Tit Nikonîci.

Se lăsa furat, fără să-şi dea seama, de atmosfera înconjurătoare, neputându-se feri de impresiile care se întipăreau adânc în conştiinţa lui, stârnite de natura din jurul său, de oameni, de felul lor de a vorbi, de întreaga structură şi desfăşurare a vieţii.

La fiecare pas se lovea de aspecte care veneau în contradicţie cu concepţiile lui, dar, deocamdată, nu suferea din pricina aceasta, ci zâmbea doar cu îngăduinţă, lăsându-se stăpânit de blândeţea şi simplitatea acestei vieţi, aşa cum, la culcare, se lăsase stăpânit de despotismul bunicii şi se înecase în pernele cele moi.

Dacă vreodată căsca, nu căsca de plictiseală, ci din cauza digestiei sau a oboselii de om sănătos.

Ducea o viaţă suportabilă. Aici nimeni nu avea pretenţia să pară altceva decât ceea ce era – să pară mai bun, superior, mai inteligent, mai moral, deşi totul se afla pe o treaptă mai înaltă decât părea, mai morală şi aproape chiar mai inteligentă. Colo, în conglomeratul de oameni cu concepţii evoluate,

aceştia se străduiesc să fie mai simpli şi nu izbutesc; ici, fără să se gândească la aşa ceva, toţi sunt simpli şi nimeni nu se dă peste cap să imite simplitatea.

Bunica era, ca de obicei, mereu preocupată; îi plăcea să poruncească, să dea dispoziţii, să fie în neîntreruptă activitate – simţea nevoia să joace un rol. Toată viaţa ei făcuse ceva, şi dacă nu avea ce face, născocea.

Niciodată nu simţise dorinţa să încerce să pătrundă în viaţa de dincolo de ziduri, de dincolo de parcul şi grădinile „moşiei", de dincolo de oraş. Aici era întregul ei univers.

Ea vorbea limba legendelor, folosindu-se din belşug de zicătorile şi maximele înţelepciunii străvechi, certându-se pentru ele cu Raiski, şi tot ceremonialul vieţii se desfăşura după reguli statornicite de mult.

Dar, după ce Raiski pătrunse mai mult în adâncul lucrurilor, îşi dădu seama că atunci când anumite situaţii nu se puteau încadra în regulile statornicite de mult, bunica avea iniţiativă şi acţiona în chip original.

Prin înţelepciunea învechită, care nu se mai potrivea, răzbătea suflul viu al unui simţ practic, sănătos, al unor idei, păreri şi concepţii proprii. Numai că atunci când se folosea de propriile ei forţe, se speria parcă puţin ea însăşi şi se străduia, neliniştită, să le consolideze cu vreun exemplu din trecut.

Lui Raiski îi plăcea simplitatea traiului acesta, cadrul acesta strâmt, bine determinat, în care omul se adăpostea şi-şi ducea cei cincizeci-şaizeci de ani ai vieţii, făcând, fără să-şi dea seama, mereu acelaşi lucru şi aşteptând mereu ca mâine, poimâine ori peste un an să se întâmple ceva deosebit, cu totul nou, ceva interesant şi plin de bucurii.

„Cum de pot s-o ducă aşa?" se întreba el, când vedea că nici bunica, nici Marfenka, nici Leonti nu

se simţeau atraşi spre alte locuri, că ei nu se uitau în adâncul trăirii să-i descopere izvoarele şi nu se lăsau purtaţi de fluviul vieţii spre gura lui, întrebându-se spre ce ocean o să-i ducă şuvoiul? Nu. „Cum o vrea Dumnezeu!” zicea bunica.

Avea păreri foarte limpezi despre oamenii pe care-i cunoştea, judeca bine tot ce se petrecuse ieri şi ce se va petrece mâine, fără să greşească vreodată. Orizontul ei era mărginit, pe de o parte, de ogoare, pe de altă parte, de Volga cu munţii ei, apoi de oraş, şi în cele din urmă, de drumul ce ducea în lumea largă şi care n-o interesa câtuşi de puţin.

La sfârşitul fiecărei ierni, dorea venirea cât mai grabnică a primăverii, dorea ca fluviul să se dezgheţe până în cutare zi, ca vara să fie caldă şi să aducă o recoltă bogată, ca grâul să aibă preţ bun, iar zahărul să fie ieftin, ba, dacă s-ar putea, negustorii să-l dea chiar degeaba, ca şi vinul, cafeaua şi celelalte.

Îi plăcea ca guvernatorul s-o viziteze din când în când, persoanele marcante, sosite de la Petersburg, să treacă numaidecât şi pe la dânsa, soţia viceguvernatorului să-i iasă în întâmpinare şi să-i dea bineţe la biserică, după liturghie, şi nu invers, ca atunci când trecea cu trăsura prin oraş, să nu se găsească niciun trecător, care să n-o salute, negustorii să se agite şi să-i lase baltă pe toţi ceilalţi clienţi când intra ea în prăvălie, nimeni să nu spună vreodată o vorbă rea despre dânsa, ca acasă toată lumea s-o asculte, aşa încât vizitiii să nu fumeze niciodată noaptea, mai ales în fânărie, şi Taraska să nu se îmbete, chiar dacă ar fi siguri că ea nu va afla.

Îi plăcea ca în fiecare zi să aibă oaspeţi, iar de ziua ei onomastică să vină toţi, începând cu arhiereul şi guvernatorul, până la ultimul funcţionăraş, ca trei zile oraşul să vorbească despre masa ei îmbelşugată, deşi nici guvernatorul, nici funcţionarii nu se bucurau de simpatia ei. Dar dacă

Polina Karpovna ori *monsieur* Charles, pe care nu-l putea suferi, nu ar fi venit în ziua aceea, dânsa ar fi fost într-adevăr jignită.

Probabil că dorea în sinea ei ca într-o astfel de zi să vină la plăcintă chiar şi Markuşka.

Până la sosirea lui Raiski, principiile acestea simple şi solide constituiau temelia vieţii ei şi nici prin cap nu-i trecea că nu ar fi ceva în ordine, că ar trăi în nu ştiu ce fel de „luptă cu contradicţiile", după cum se exprimase Raiski.

Chiar dacă vreodată se izbea de vreo contradicţie, de vreo nepotrivire, nu-şi recunoştea nicio vină, ci-l învinuia pe acela cu care avea de-a face, sau dacă nu era vorba de un om, arunca vina pe soartă. Dar când veni Boris Pavlovici, care întruchipă în persoana sa atât pe acel altcineva, cât şi soarta, o cuprinse mirarea şi puse totul pe seama neascultării nepotului şi a ciudăţeniilor lui.

Se apăra cu dârzenie, la început apelând la tradiţie, maxime şi proverbe, iar când forţa aceasta moartă se năruia la prima ciocnire cu forţa vie a analizei, bunica recurgea numaidecât la logica cu care o înzestrase natura.

Ceea ce, de altfel, Raiski abia aştepta, deoarece ştia că în clipa în care ea se va pomeni deodată între două focuri – între vechi şi nou, între tradiţie şi bunul simţ – va trebui, sau să fie de aceeaşi părere cu el, sau să renunţe la vechile datini.

Dar bunica nu-i oferea prilejul să triumfe, nu-i plăcea să se dea bătută şi curma discuţia, sprijinindu-se în chip despotic, dacă nu pe autoritatea înţelepciunii, atunci pe aceea a rudeniei şi a vârstei înaintate.

Fără să-i cedeze pe tărâmul logicii, din simpatie, Raiski îşi pleca steagul în faţa ei, îngenunchea, râzând, şi-i săruta mâna.

Se mira cum de putea bunica să împace toate contradicţiile şi, fără să vadă veşnicul dezacord dintre concepţiile vechi şi noi, să-şi ducă liniştit viaţa, trecând peste toate senină; era mereu vioaie,

avea o înfăţişare proaspătă, nu cunoştea plictiseala, îi plăcea să trăiască, era credincioasă, nu-şi pierdea interesul faţă de nimic, fiecare zi fiind pentru dânsa parcă mereu altă floare, proaspătă, gata să rodească a doua zi.

Bunica, Marfenka, ba chiar şi Leonti – un om al gândirii, un om de ştiinţă, care citea mult – toţi îşi găsiseră în viaţă un reazem şi, sprijinindu-se pe el, erau fericiţi.

Bunica îşi dobândise înţelepciunea, de parcă o cumpărase la cântar, se mulţumea cu ea şi nu voia să ştie nimic în afară de ceea ce i se întâmplase ei, de ceea ce văzuse ea, fără s-o intereseze dacă mai exista şi altceva.

De aceea îl privea tare mirată când îi *auzea* vorbele „ciudate", care i se păreau uneori de-a dreptul nebuneşti, când îi vedea purtările „ţigăneşti", sau îl asculta discutând.

„Un om ciudat şi sucit!" îşi zicea ea, uimită că el n-o asculta, nu-i urma sfaturile. Parcă se poate trăi altfel? Tit Nikonîci o admiră, ba chiar şi Nil Andreevici are o părere bună despre dânsa, şi tot oraşul o respectă. Markuşka doar dacă mai rânjeşte când o vede, însă ăsta e un om pierdut.

Şi nepotul, neam cu ea, pe care-l crescuse de mic, „îi scăpase cu totul din mână", îndrăznea să se dezvinovăţească, să se apere, ba chiar să şi discute cu dânsa şi s-o acuze că nu trăia cum se cuvine, ca nu făcea ce se cuvine.

Or, ea cunoştea viaţa ca pe degete: nimeni n-o putea înşela, nici negustorii, nici slugile, celor din oraş le citea chiar şi gândurile, în viaţa ei personală, în aceea a fetelor care-i fuseseră încredinţate să le fie Moare, în aceea a ţăranilor, precum şi în cercul cunoştinţelor ei nu făcea niciun fel de greşeli, ştiind cum să se poarte, ce să spună, cum să îngrijească atât de averea sa, cât şi de cea străină! Într-un cuvânt, toate mergeau ca pe roate.

Şi Boris n-o asculta, ba o mai şi condamna.

Din ceea ce observase ea şi din experienţa vieţii, ajunsese la concluzia înţeleaptă că drumul fiecărui om e hotărât dinainte, că fiecare, urmându-şi drumul, poate, ba chiar trebuie, să ajungă la o anume situaţie în societate, să tragă anumite foloase şi că oricine are posibilitatea să devină în oarecare măsură un om important sau bogat, iar cine scapă momentul prielnic, cine nu ia-n seamă mijloacele oferite de soartă, n-are decât să tragă ponoasele!

— Soarta îl înzestrează pe fiecare cu câte ceva, spunea ea. Unuia îi dăruieşte, de pildă, minte multă, sau „isteţime" şi pricepere (ea înţelegând prin asta destoinicia, talentul), dar nu-i dăruieşte bogăţie, şi dădea numaidecât un exemplu – fie pe arhitect, fie pe doctor, ori pe Stiopka mujicul. Un prost fără pereche şi Stiopka ăsta! Nu-i în stare să numere până la trei, nici măcar cruce nu se pricepe să-şi facă, abia de ştie care-i stânga şi care-i dreapta, nu-i bun, nici la plug, nici la grădină, dar face farfurii, ceşti, linguri, cruciuliţe, corăbioare pentru copii, jucării – de parcă le-ar turna în bronz. Şi câte, nu vinde la iarmaroc! Altul e frumos, de-ai zice că-i zugrăvit, da' e prost de dă-n gropi. Ia uite-l pe Balakin! Nicio fată cu cap nu se-nvoieşte să-l ia de bărbat, deşi ţi-e mai mare dragul să-l priveşti! N-ai teamă, până la urmă şi el o să fie fericit! „Dumnezeu are grijă şi de proşti", îşi întărea bunica spusele cu un proverb. O să găsească şi el o proastă cu bani! Pe unii, soarta nu i-a dăruit nici cu „isteţime", nici cu bogăţie, dar le-a dat dragoste de muncă; şi cu asta biruiesc! Iar dacă unul e trândav sau scapă norocul de sub nas, pierde darul care i-a fost hărăzit, numai el e de vină! Din pricina asta şi sunt pe lume atât de mulţi oameni fără căpătâi; târâie-brâu, beţivi cu hainele rupte-n coate, într-un picior cu un pantof, iar în celălalt cu un galoş, cu nasul roşu, buzele crăpate şi duhnind a vin!

Raiski râse cu poftă, când o auzi într-o zi judecând astfel, dar mai ales cum îl caracteriza pe

beţiv, care era pentru dânsa o fiinţă pierdută şi cea mai dezgustătoare din lume; mergea în scârba ei atât de departe, încât, cu toate că nu descoperise ia Boris Pavlovici nici cea mai mică înclinaţie spre băutură, se uita la el cu nelinişte, ori de câte ori acesta bea un pahar întreg de vin sau votcă, în loc să se mulţumească numai cu un păhărel.

— Nu-ţi face rău? Nu crezi că-i prea mult? îl întreba Tatiana Markovna, strâmbându-se şi clătinând din cap.

Avea o aversiune organică faţă de beţivi şi beţie.

— Râzi, râzi! zise ea, însă, ăsta-i adevărul.

— Dar, bunico, un om poate să piară şi din vina altora, o contrazise Raiski, voind să urmărească dezvoltarea concepţiilor ei despre viaţă. Oamenii sunt pătimaşi, se învrăjbesc; ce-i de vină omul dacă i se pun piedici, se urzesc intrigi împotriva lui, este furat sau îl ucid?… Câte nu se pot întâmpla!

— Ba numai el e de vină, pronunţă ea sentinţa, fără să asculte apelul. Dacă unul e nenorocit, se prăpădeşte, se abate de la calea cea bună, sărăceşte şi cade-n mizerie, e năpăstuit într-un fel oarecare, îşi pierde onoarea şi nu se mai poate ridica, numai el e de vină. Cine ştie ce păcat a avut ori are! Suferă, dacă nu din pricina vreunei apucături rele, atunci fiindcă ispăşeşte cine ştie ce greşeală gravă. Vrajbă, patimi!… duşmanul ăsta ne paşte pe toţi, fără deosebire… Dumnezeu îl pedepseşte câteodată pe om, apoi îl iartă, dacă omul se resemnează şi porneşte iar pe calea cea bună. Dar cel ce se poticneşte mereu, cade şi zace în murdărie, înseamnă că nu-i iertat, şi nu-i iertat, pentru că nu se poate birui pe sine, nu se lasă odată de beţie, de jocul de cărţi, ori a furat şi nu înapoiază ce-a furat, ori e îngâmfat, arţăgos, prea rău, murdar, mincinos ari trădător… Parcă ce, puţine rele sunt pe lume? Ceva trebuie să fie! Dar numai să vrea şi iese iar la suprafaţă. Dacă însă e slab, n-are putere, înseamnă că n-are nici credinţă,

pentru că dacă ai credinţă, ai şi putere. Da, da, aşa e! Ia să nu mă contrazici! De râs poţi să râzi, da' să taci! adăugă ea, văzând că Raiski era gata s-o contrazică. Cum să se poată ca un om să piară din pricina altora, numai aşa, c-au vrut să-l prăpădească? Nu fi gură-cască, dă-ţi seama ce faci! Dacă te-ai poticnit, ridică-te şi vezi, nu cumva a pus vicleanul stăpânire pe tine! Dacă nu, roagă-te şi-o să te-ndrepţi. Ia uită-te la Alexei Petrovici! Rând pe rând, trei guvernatori l-au năpăstuit, l-au pus cu moşia sub curatelă, de-ajunsese că nu-l mai împrumuta nimeni cu nimic, mai-mai să-şi ia lumea-n cap, nu alta! Şi a răbdat, a aşteptat, s-a pocăit pentru păcatele lui şi a intrat iar în rândul oamenilor…

— Dar bine, bunico, nu-ţi aduci aminte? A fost odată un poliţai sau ispravnic samavolnic, care a pus să ţi se strice acoperişul, a făcut încartiruiri la dumneata, prin încălcarea legii, ţi-a dărâmat gardul şi cu câte nu te-a mai necăjit!

— Asta aşa-i, era un rău, un netrebnic, un duşman al meu – nu-l aveam la inimă! Dar care-a fost sfârşitul? Cum a venit noul guvernator, a descoperit toate fărădelegile făcute de el şi l-a alungat. El a luat-o *razna,* a căzut la darul beţiei, şi-o fată iobagă de pe pământul lui l-a prins în mrejele ei, de nu mai zicea nici pâs. Şi-apoi a murit şi nimeni n-a vărsat o lacrimă!

— Ei, vezi! Şi cu ce-ai fost dumneata vinovată?

— Ehe! răspunse bunica, n-am fost eu pedepsită de pomană. Soarta nu pedepseşte degeaba…

— Bine, dar cu ce-ai greşit?

— Cu ce-am greşit? repetă ea. Eşti prea tânăr, băiete, ca să cunoşti păcatele bunicii! Dar hai, poftim, o să-ţi spun. Când s-a înfiinţat otcupul[193], eu m-am apucat să fac în casă bere pentru oamenii de la curte, ba şi-un pic de votcă, aşa, pentru musafiri şi slugi şi, oricum, era oprit! Apoi n-am reparat podurile… De la mine nu scoţi tu multe! Ei, şi s-a înfuriat omul! Dacă eşti nenorocit, apoi

să ştii c-o meriţi! Să ceri iertare cât mai iute, c-altfel o păţeşti şi-ţi merge tot mai rău… şi…

— …Şi pe urmă „nas roşu, buze crăpate, un picior încălţat în pantof, iar celălalt, în galoş”, completă Raiski, râzând. Vai, bunico, bunico! Dacă eu nu vreau să fac ceva, cine m-ar putea sili? Sau dacă mă hotărăsc să fac neapărat un anumit lucru, mă îndârjesc…

— Ferească Dumnezeu! Să nu spui niciodată „neapărat”! îl întrerupse repede Tatiana Markovna.

— De ce? Asta-i ceva nou! exclamă Raiski. Marfenka, o să-ţi fac neapărat portretul, o să scriu neapărat un roman, o să-l cunosc neapărat pe Markuşka, o să-mi petrec neapărat vara cu voi şi neapărat o să vă educ pe toate trei – pe bunica, pe tine şi pe… Verocika.

Marfenka râse, iar Tatiana Markovna se uită la el pe deasupra ochelarilor.

— Ţi-ai pierdut minţile, nu alta! Învaţă de la bunică-ta cum să trăieşti. Prea eşti încrezut! O să-ţi arate ea odată ţie soarta pentru acest „neapărat”! Nu mai vorbi aşa! Mai bine spune totdeauna: „aş vrea”, „dac-o vrea Dumnezeu, om fi sănătoşi şi-om avea zile…” Altfel te pedepseşte soarta pentru înfumurarea ta. Niciodată n-o să iasă cum vrei tu…

— Ai, bunico, despre soartă aceeaşi concepţie cu a grecilor din antichitate despre *fatum*; ţi-o închipui ca pe o persoană vie, care ar sta aci lângă noi şi ne-ar auzi…

— Da, chiar aşa, zise Tatiana Markovna, aruncând o privire furişă în jur. Cineva stă şi-ascultă! încearcă să nu te fereşti, uită că poţi să cazi şi-o să cazi. Fii încredinţat orbeşte de ceva şi soarta o să te pedepsească, o să-ţi smulgă din mâini lucrul spre care te-ai întins! De unde nu te-aştepţi, de-acolo te păleşte…

— Dar norocul când vine? Se poate să te-alegi numai cu lovituri?

— Nu, nu numai cu lovituri. Când aştepţi fără pretenţii, te îndoieşti, nu întreci măsura, pică şi norocul. Numai să nu te-ngâmfi, să nu-ţi iei nasul la purtare, să ştii ce-i frica – ei, atunci dai şi de noroc. Sorţii îi place să fii prevăzător, de aia se şi zice: „Fereşte-te singur şi Dumnezeu te va feri". Dar nici aici să nu sari peste cal, să te dai ca un fricos înapoi. Sorţii nu-i plac fricoşii, îi pândeşte. Cine se teme de apă, fuge toată viaţa de râu, nu se urcă niciodată într-o barcă, pe ăla soarta-l pândeşte şi cum se suie, totuşi, într-o barcă, se şi pomeneşte-n apă.

Raiski râse.

— Da, da, soarta-i poznaşă! urmă ea. Când cauţi în buzunar un ban de zece copeici, dai numai de cei de douăzeci, iar pe cel de zece îl găseşti tocmai la urmă. Aştepţi pe cineva? De venit, vine, dar nu cel aşteptat, şi uşa, de parcă ţi-ar face-n ciudă, tot pocneşte şi pocneşte, şi de nerăbdare sângele fierbe şi tot fierbe-n tine. Pierzi ceva, întorci casa cu dosu-n sus, şi când colo, uite că-i sub nasul tău – asta-i!

— Ce robie! exclamă Raiski. Să trăieşti aşa o viaţă-ntreagă, pierdut numai în lucruri mărunte! Dar bine, bunico, acel cineva pentru ce să facă toate astea, ba, după părerea dumitale, şi dinadins? Nu, nu mai am nicio speranţă să te pot educa… Eşti de neîndreptat!

— Pentru ce? repetă ea. Pentru ca omul să nu se lase pe tânjală şi să nu întreacă măsura, să nu uite că deasupra lui e cineva; ca el să dea din coate, să caşte bine ochii, să gândească şi să aibă grijă de sine. Soarta îl învaţă să fie răbdător, îi formează caracterul, îl face să se mişte repede, să aibă ochi ageri, să nu trândăvească şi să facă tot ce i-a fost dat lui de Domnul…

— Cu alte cuvinte, dumneata crezi că pe lângă fiecare om este pus câte-un vardist nevăzut, care să-l trezească?

— Glumeşti, dar, glumind, ai spus adevărul, răspunse bunica.

— Cât de elastică este viaţa! zise, îngândurat, Raiski.

— Cum?

— Socot, continuă el, întorcându-se spre Marfenka, dar parcă vorbind şi cu sine însuşi, că poţi să crezi în orice vrei; în Dumnezeu, în matematică sau filosofie – viaţa se supune la orice. Spune, Marfenka, unde-ai studiat?

— La pensionul doamnei Meyer.

— Am plătit pentru fiecare câte o mie două sute de ruble în asignate, zise bunica; amândouă au stat acolo cinci ani.

— Îţi mai aminteşti de sistemul universului, închipuit de Ptolomeu?

— Ptolomeu… a fost un rege… spuse Marfenka, înroşindu-se puţin, fiindcă nu-şi aducea aminte de niciun fel de sistem.

— Da, un Ptolomeu rege, şi altul, savant. Pe vremuri se credea că pământul ar fi centrul universului şi că totul se învârteşte în jurul lui. Apoi Galileu şi Copernic au stabilit că totul se învârteşte în jurul soarelui, iar acum s-a descoperit că şi soarele se învârteşte în jurul unui alt soare. Au trecut secole şi fenomenele lumii fizice s-au supus tuturor acestor teorii. La fel şi cu viaţa: au supus-o la început fatalităţii, apoi, raţiunii, întâmplării – şi se potriveşte la toate. Bunica crede că există nu ştiu ce fel de strigoi…

— Nu strigoi, ci Dumnezeu şi soartă, precizează ea.

— Prin urmare, sunt doi! Şi iată că şaizeci de ani de viaţă s-au încadrat, cu toate întâmplările ei mărunte, în această teorie… Şi cât de bine s-au potrivit! Iar eu mă zbat, mă chinuiesc… şi pentru ce?

În sinea sa, Boris Pavlovici făcut o paralelă între el şi Tatiana Markovna.

„Eu mă zbat, se gândea el, să fiu uman şi bun» pe când bunica, deşi nu s-a gândit niciodată la aşa

ceva, e, totuşi, umană şi bună. Eu sunt neîncrezător, rece în relaţiile cu oamenii, mă entuziasmează numai creaţiile fanteziei mele, pe când pe bunica o entuziasmează oamenii, şi crede în orice. Eu descopăr minciuna, ştiu că totul e iluzie şi nu mă pot ataşa de nimic, nu pot găsi nicăieri împăcarea, pe când bunica nu bănuieşte minciuna nicăieri şi la nimeni în afară de negustori, iar dragostea, îngăduinţa şi bunătatea ei se întemeiază pe încrederea caldă în ideea de bine şi în oameni, şi dacă eu sunt vreodată îngăduitor, o fac numai din conştiinţa rece a principiului, pe când la bunica toată principialitatea se reduce la sentiment, la simpatie, se găseşte în propria ei fire! Eu nu fac nimic, ea munceşte de când se ştie…”

XI

Raiski îşi mută pe gânduri privirea de la bunica la Marfenka, uitându-se la ea cu duioşie.

„Ce-ar fi, se gândea el, să cred şi eu în soarta bunicii? Aici îţi vine să ai încredere în toate! Oare, n-ar fi mai bine să mă resemnez, să-mi bag grumazul în jugul acestei existenţe tihnite, să fiu eroul unui roman liniştit? Soarta o să-mi surâdă şi mie, o să-mi hărăzească succes şi fericire. Nu, zău, n-ar fi bine să mă însor?”…

Se întinse şi căscă, uitându-se la Marfenka şi admirând albul gingaş al frunţii, fineţea şi culoarea sănătoasă a obrajilor şi mâinilor ei.

Dar oricât o studia, oricâte întrebări îi punea, în ciuda oricăror încercări, nu descoperea deocamdată decât că Marfenka era o fată plină de prospeţime, blondă, sănătoasă, predispusă la îngrăşare, vioaie şi veselă.

E sârguincioasă, desenează şi coase cu plăcere. Dacă începe să coasă, se adânceşte cu toată seriozitatea în lucru şi poate să stea aşa, tăcută, multă vreme. Când se aşază la pian cântă neapărat tot ce a hotărât, o carte o citeşte până la sfârşit şi, dacă i-a plăcut, povesteşte timp îndelungat despre ea. Cântă din gură, îngrijeşte de flori, de păsări, îi place gospodăria şi e amatoare de dulciuri.

Are un dulăpior, unde păstrează totdeauna stafide, prune uscate şi bomboane. Serveşte ceaiul şi vede în general de casă.

Stă cu plăcere în aer liber; nu se teme că o arde soarele, iubeşte arşiţa ea o şopârlă.

Dorinţele ei gravitează în jurul felului său de viaţă: doreşte ca de Paşti să nu plouă, îi plac sărbătorile Crăciunului şi frigul foarte mare, ca să scârţâie sania şi gerul s-o pişte de nas. Îi place la nebunie să se plimbe cu trăsura, îi place dansul, forfota oamenilor, sărbătorile, să primească musafiri şi să facă vizite. E amatoare de toalete, bijuterii, de bibelouri pe mese şi etajere.

Dar în ciuda pasiunii ei pentru dans, aşteaptă nerăbdătoare sosirea verii, timpul fructelor, dorind o recoltă bună de vişine, pepenii verzi să fie cât mai mari, iar merii să rodească mai mult decât în orice altă livadă.

Pe Marfenka o auzi şi o vezi totdeauna în casă. Ori râde, ori vorbeşte tare. Are o voce plăcută, profundă şi sonoră; până-n parc se aude când cântă ea sus în odaie, ca peste un minut să vorbească în capătul celălalt al curţii, sau hohotele ei de râs să răsune în toată grădina.

Chiar de pe când era copilă, dacă afla că vreunui mujic i-a murit vaca sau calul, se urca pe genunchii bunicii şi-o făcea să-i dăruiască acestuia un cal sau o vacă. Dacă descoperea că o izbă sau o construcţie oarecare din curtea vreunui mujic era dărăpănată, cerea lemn de construcţie.

Odată, o femeie şi-a pierdut feciorul; mama nu a mai avut nicio bucurie de lucru, ci şedea doar într-un ungher, ca o stană de piatră. Marfenka se ducea în fiecare zi la ea, rămânea acolo o oră-două, apoi se întorcea acasă cu ochii umflaţi de plâns.

Dacă vreun mujic se îmbolnăvea greu, ea se dădea bine pe lângă doctorul Ivan Bogdanovici, se urca de îndată în şareta lui şi-l ducea la bolnav în sat.

Mereu cerea câte ceva bunicii: pânză de casă, percal, zahăr, ceai sau săpun. Rochiile ei vechi le dădea fetelor, poruncindu-le să se poarte curat. Bătrânului orb îi ducea bunătăţi sau îi dăruia câţiva

bănuţi. Cunoştea toate femeile din sat, îi ştia pe nume pe copii şi le cumpăra ghetuţe, le cosea cămăşuţe şi-i boteza aproape pe tot nou-născutii.

Dacă se făcea vreo nuntă, dărnicia Marfenkăi nu mai cunoştea margini, şi bunica abia o potolea. Ea-i dăruia miresei rufărie şi încălţăminte, scornea vreun sarafan mai fistichiu şi-şi cheltuia toţi banii de buzunar, aşa că mult timp după aceea trebuia să facă economii.

Numai pe beţivi nu-i putea suferi, ca şi bunica, ba odată a ridicat chiar umbrela să-l lovească pe un mujic beat, care se repezise de faţă cu ea să-şi bată nevasta.

Când se ducea prin sat, copiii, care o iubeau la nebunie, îi ieşeau, grămadă, în întâmpinare, de cum o zăreau, şi ea le dădea turtă dulce, nuci, iar pe câte unii îi lua acasă şi-i spăla, făcându-şi de lucru cu ei.

Toţi câinii din sat o cunoşteau şi o iubeau; avea în sat vacile şi oile ei preferate.

Niciodată nu cădea pe gânduri, ci privea toate cu o minte trează şi cu un ochi ager.

Când rămânea singură în odaia ei, se plictisea şi se ducea într-altă parte, unde se mai afla cineva. Dacă discuţia se potolea pentru o clipă, nu se simţea bine, căsca şi se retrăgea, sau începea ea să vorbească.

În zilele de lucru purta rochiţe simple, de stambă sau de lână, cu guleraşe modeste, dar duminica se gătea neapărat – iarna, cu o rochie de lână sau de mătase, vara, cu una de voal – şi avea o ţinută mai mândră, mai ales înainte de liturghie; nu se aşeza oriunde, nu trebăluia prin gospodărie, nici nu desena, şi numai după liturghie dacă se hotăra să cânte ceva la pian.

„Un copil fericit! se gândea Raiski, admirând-o. O să te trezeşti oare vreodată, sau o s-o duci aşa toată viaţa, cântând la pian sau din gură, sub ocrotirea «sorţii» bunicii? Să încerc s-o trezesc din somn?… Ce-ar fi?”

— Hai, Marfenka, să ne plimbăm, îi propuse el după câteva zile de la sosirea sa. Arată-mi odaia ta şi a Verocikăi, apoi gospodăria şi fă-mi cunoştinţă cu oamenii de serviciu. N-am prea văzut nimic până acum.

Ce-ar fi putut să-i pricinuiască Marfenkăi o plăcere mai mare? Dădu fuga, veselă, înainte, deschizându-i uşile, atrăgându-i atenţia asupra tuturor fleacurilor, vorbind, sărind şi fredonând.

Camera ei era micuţă, plăcută şi veselă. Flori la ferestre, păsărele, deasupra patului un mic iconostas; o mulţime de cutii şi cutioare cu tot felul de lucruri: petice, aţă, mătăsuri, broderii – broda frumos cu mătase şi lână pe canava.

Prin sertare găseai amulete, nuci duble, lipite una de alta, mucuri de lumânări; prin mape, o mulţime de flori uscate, la ferestre, pietricele colorate şi scoici, descoperite în nisipul de pe malul Volgăi.

De-a lungul unui perete se întindea un şifonier mare, cu rochii – şi totul era bine rânduit, curat, strâns, acoperit. Avea un pat mic, dar încărcat cu perne, o cuvertură vătuită de mătase brodată, de jur împrejur cu franjuri.

Pe pereţi atârnau gravuri englezeşti şi franţuzeşti, luate din casa cea veche, reprezentând scene de familie; ba un bătrân dormind în faţa unui cămin şi o bătrână citind Biblia, ba o masă cu o droaie de copii în jur, ba litografii după tablourile lui Teniers, în sfârşit, un cap de câine şi o mulţime de alte poze cu animale, tăiate de prin cărţi, şi chiar câteva poze cu mode.

Ea deschise dulapul din care ieşi un miros de dulciuri.

— Nu vrei migdale? îl întrebă Marfenka.

— Nu, mulţumesc.

— Dar stafide? Sunt mărunte şi foarte dulci.

Ea ronţăi o nucă şi-şi aruncă în gură două stafide.

— Hai să vedem odaia Verei! zise Raiski.

— Stai să mă duc să iau cheia de la casa cea veche.

Raiski o aşteptă în curte. Iakov aduse cheia, şi Marfenka sui scara cu vărul ei, trecură împreună printr-un vestibul mare, apoi printr-un coridor, urcară la etaj şi se opriră lângă uşa dinspre camera Verei…

Boris Pavlovici îşi şi zugrăvise în gând odaia aceasta; fără să ştie de ce, îşi imaginase mobila, aranjamentul odăii, gravurile, lucrurile mărunte altfel decât la Marfenka.

Dar când trecu pragul, plin de curiozitate, şi cercetă odaia, descoperi că se-nşelase: nu găsi nimic din ceea ce-şi închipuise.

„Bunica ar fi spus acum, îşi zise el, că soarta mi-a jucat o festă! Te-aştepţi la una, nu cercetezi, nu te îndoieşti, te laşi furat de gânduri – şi ea te-nşală.”

Atât vedeai: un pat simplu cu un baldachin mare, o pătură subţire de bumbac şi o singură pernă; apoi o canapea, un covor pe jos şi o masă rotundă în faţa canapelei; lângă fereastră, o măsuţă de scris, acoperită cu muşama, pe care, de altfel, nu se găsea nimic din cele necesare scrisului, o oglindă mică, antică, şi un şifonier modest, cu rochii.

Asta era tot. Nicio gravură, nicio carte, niciun lucruşor, oricât de mărunt, care să-ţi trădeze gusturile şi înclinaţiile gazdei.

— Dar unde-s lucrurile ei? întrebă Raiski.

— N-are nimic.

— Cum nimic? Unde-i călimara, hârtia de scris?…

— Astea le închide în sertarul măsuţei şi ia cheile cu ea.

Raiski se apropie de o fereastră, apoi de cealaltă. De la ferestre se ofereau vederii, într-o parte, ogoarele şi satul, într-altă parte, parcul, râpa şi casa cea nouă.

— Să mergem, frăţioare, aici miroase a pustiu, zise Marfenka. Nu ştiu cum de nu-i e frică singură!

Eu aş muri! Şi Verei nici măcar nu-i place când vii pe la ea, e foarte curajoasă. Cred că s-ar duce şi noaptea singură la cimitir. Uite colo, vezi?

Şi-i arătă de la fereastră câteva cruci, înghesuite pe o coastă, puţin mai încolo de curţile ţărăneşti.

— Dar tu nu te duci pe-acolo? o întrebă el.

— Mă duc numai ziua, însoţită de Agafia ori de vreun băieţel din sat. Mă duc uneori şi la câte o înmormântare, când moare vreun mujic. Dar la noi, slavă Domnului, oamenii mor rar.

Raiski se mai uită o dată la odaia aproape goală, se strădui să-şi amintească trăsăturile micuţei Vera, dar nu văzu decât o fetiţă subţirică, negricioasă, cu ochi căprui-închis, eu dinţişori albi şi cu mâinile adesea murdare.

„Cum o fi arătând acum? Marfenka şi bunica spun că-i drăguţă. Om vedea noi!” îşi zise el, până una alta urmând-o pe Marfenka.

XII

Ieşiră într-altă curte, unde se găseau dependinţele, magaziile, locuinţele slugilor, beciurile şi grajdurile.

În curte era forfotă mare; în bucătărie, trosneau lemnele pe foc; în odaia slugilor, oamenii luau masa; Taras meşterea în şură ceva la o trăsură, iar Prohor ducea caii la adăpat.

Din odaia în care mâncau slugile se auzeau discuţii. Larma de glasuri şi râsetele zgomotoase străbăteau până la Raiski şi Marfenka, dar se potoliră de îndată ce oamenii îi zăriră pe fereastră.

Ei apucară, totuşi, să prindă un crâmpei din discuţia prietenească a slugilor.

— Ce zici, Motka? O să mori curând! spunea Egorka sau Vaska.

— Destul, nu păcătui! încerca să-l potolească Iakov cel îngândurat şi cu frica lui Dumnezeu.

— Mă băieţi, ţineţi minte ce vă spun eu, urmă prima voce. Cui i s-a teşit coşul pieptului şi părul cenuşiu i s-a făcut roşcat, iar ochii i s-au dus în fundul capului, apoi să ştiţi voi ide la mine că ăla negreşit îşi dă duhul… Cu bine, Motka, o să-ţi meşterim un sicriaş, şi sub cap o să-ţi punem un butuc…

— Stai tu, c-o să mai apuc eu să-ţi dau câteva scatoalce… răspunse o voce, pare-se a lui Motka.

— Ptiu! Puţi a tămâie şi tot te mai răzvrăteşti! Pupă-l, Matriona Fadeevna, nu vezi cât e de

frumos? Unde găseşti un mort mai arătos ca el!… Uite cum s-a gălbejit la faţă! Cu bine, Motea…

— Destul, nu-l mânia pe Dumnezeu! îl dojenea Iakov, sever.

Fetele luară şi ele apărarea bolnavului şi se năpustiră asupra poznaşului.

Dar un urlet venit dintr-altă parte întrerupse deodată discuţia. Pe o uşă din casa slugilor ţâşni Marina şi porni în goană prin curte, de ziceai că nici nu atinge pământul. În urmă-i zbură o scurtătură, care n-o lovi numai datorită dibăciei ei. Avea totuşi părul răvăşit, iar în mână ţinea un pieptene şi urla.

Raiski abia apucă să-ntrebe:

— Ce s-a-ntâmplat? că Marina şi ajunsese lângă ei.

— Ce l-o fi apucat, boierule! ţipa ea, cu faţa schimonosită de plâns, oprindu-se dinaintea lui şi arătând spre uşa pe care ieşise. Ce l-o fi apucat, domnişoară! repetă ea, întorcându-se spre Marfenka. Nu-i chip de trăit!

Dar când văzu slugile care o priveau de la fereastra bucătăriei, râse deodată printre lacrimi, dezgolindu-şi dinţii albi şi strălucitori, ca apoi să capete cât ai clipi o înfăţişare plângăreaţă.

— Mă duc să mă jeluiesc cucoanei! Asta mă omoară! strigă ea, intrând, în fugă, în casă.

— Ce s-a-ntâmplat? îi întrebă Raiski pe oameni.

Egorka rânjea, câteva femei râdeau şi ele, iar ceilalţi tăceau, cu ochii-n pământ.

— Ce s-a-ntâmplat? întrebă Raiski din nou, de data aceasta pe Marfenka.

Din casă se auzeau văicărelile Marinei, întrerupte de mustrările Tatianei Markovna.

Boris Pavlovici intră şi el.

— Uite cum a scărmănat-o bărbatu-său! îi zise bunica lui Raiski. Bine ţi-a făcut, ticăloaso! Bine ţi-a făcut!

— De pomană, cucoană, de pomană! Dracu ştie ce i s-o fi năzărit, alege-s-ar praful şi pulberea de

el, blestematu'! Am fost în tufăriş după nişte vreascuri şi-am dat de grădinarul contelui. „Hai, zice el, să te-ajut", şi mi-a adus vreascurile până la portiţă, da' Saveli cică…

— Minţi, ticăloaso, minţi! se răsti bunica la ea. Nu te-a scărmănat el de pomană.

— Să mă înghită pământu'! Să nu mai apuc ziua de mâine…

— Nu te mai jura. Săptămâna trecută mi-ai cerut voie să te duci la biserică, la priveghere, şi te-au văzut în sat cu felcerul…

— N-am fost eu! Să crăp în clipa asta, dacă…

— Te-a văzut Iakov. El nu minte.

— N-am fost eu, cucoană, şi-o fi luat necuratu' chipul meu…

— Piei din ochii mei! Să vină Saveli! hotărî bunica. Boris Pavlovici, tu eşti stăpânul, judecă-i!

— Dar nu înţeleg nimic! răspunse Raiski.

Saveli se întâlni cu Marina în curte. Raiski auzi răbufnetul unei, lovituri surde, ca un pumn care cade pe spinarea sau ceafa cuiva, apoi iar ţipete şi plâns.

Marina se smuci, străbătu în fuga mare curtea şi se ascunse în odaia slugilor, unde o întâmpinară hohote de râs, la care ea răspunse râzând, ştergându-şi lacrimile cu şorţul şi înfigându-şi pieptenele în părul răvăşit. Apoi îşi aminti iar de durere.

— Diavolul! Strigoiul! De-ar crăpa odată! zicea ea, ba plângând, ba întâmpinând cu râsete hohotele răutăcioase ale slugilor din curte.

Saveli trecu greoi şi neîndemânatic pragul odăii, cu ochii-n pământ, şi se opri într-un colţ.

— De ce nu te potoleşti, Saveli? începu să-l dăscălească bunica. O să intri-n păcat! O s-o loveşti o dată, de-o să-şi dea duhul, şi tot fără folos.

— Aşa i-ar trebui, nemernica! zise Saveli, mohorât, fără să-şi ridice ochii.

Se încruntase şi se făcuse palid la faţă.

— Treaba ta, dar la mine n-o să mai poţi rămâne, crimă în casa mea nu vreau să am. Ce-i, glumă? Dă din răsputeri cu ce-i cade-n mână!

Ţi-am spus doar să nu te-nsori, dar ai făcut cum ai vrut, nu m-ai ascultat – şi-acum uite ce-a ieşit!

— Asta aşa-i… spuse el încet, plecându-şi capul şi mai mult.

— E pentru ultima oară! zise bunica. Dacă se mai întâmplă o dată, o s-o trimit la Novoselovo.

— Cum s-o scot la capăt cu ea? întrebă Saveli încet.

— Dar cu bătaia unde-o s-ajungi? Crezi c-o să se potolească?

— Totuşi… ştie de frică… spuse Saveli, cu privirea mereu în pământ.

— Du-te şi să nu se mai întâmple! Ai înţeles?

Saveli îşi ridică încet ochii, uitându-se pe sub sprâncene la cucoană, apoi la Raiski, şi, întorcându-se greoi, trecu îngândurat prin curte, deschise uşa şi intră pieziş în odaia lui. În timp ce Saveli străbătea curtea, Egorka îl arăta cu degetul, rânjind, celor din jurul său, tot împingând-o pe Marina spre fereastră, să-şi vadă bărbatul.

— Lasă-mă, drace!

Şi-l ameninţă, înciudată, cu mâna, – dar apoi zâmbi cu gura până la urechi, arătându-şi dinţii.

— Ce s-a-ntâmplat, bunico? întrebă Raiski.

Tatiana Markovna îl lămuri. O luase pe Marina la curte, din sat, când era doar o fetişcană de vreo şaisprezece ani, şi curând se dovedise mai vrednică şi mai îndemânatică decât toţi, întrecând chiar aşteptările bunicii.

Nu era treabă la care să nu se priceapă, şi unde altul ar fi muncit o oră, ea isprăvea în cinci minute.

În timp ce alţii ascultau încă porunca, se mai scărpinau în cap sau pe spinare, ea şi ajungea la capătul celălalt al curbii, termina ce era de făcut, totdeauna foarte bine, şi se şi întorcea.

O chemau să le ajute domnişoarelor să se-mbrace, să calce, ori o trimiteau pe undeva, o

puneau să deretice, să pregătească ceva, să cumpere sau să dea ajutor la bucătărie, se mişca ca un titirez, privirea îi era ageră şi mâinile dibace. Observa tot, ghicea, îşi dădea numaidecât seama de ceea ce avea de făcut şi în aceeaşi clipă şi făcea treaba.

Era în continuă mişcare, mereu ocupată cu ceva, şi când nu avea ce face, mâinile ei păreau că abia terminaseră munca sau se pregăteau să pornească la vreo treabă nouă.

Nu se atingea de nimic – nu fura, nu ascundea, nu-şi însuşea un lucru străin, nu era ahtiată de câştiguri şi nici lăcomia n-o îndemna să mănânce pe furiş. De altfel, mânca puţin şi tot pe apucate; în timp ce spăla vasele, îmbuca doar câte ceva de prin farfuriile de la masa stăpânilor, vreun castravete, ori sorbea în fugă o lingură-două de ciorbă, cu o fărâmă de pâine, şi-o şi vedeai fugind la altă treabă.

Tatiana Markovna e preţuia foarte mult; la început o luase pentru treburile din casă, dar Verocika o rugase să i-o dea de cameristă şi-i făcuse voia. În noua slujbă, Marina nu prea avea mult de lucru şi continua să vadă de treburile casei, ajutându-i pe toţi. Verocika o îndrăgise, Marina îi răspunsese cu aceeaşi dragoste, ghicindu-i dorinţele din ochi, ştiind ce-i plăcea şi ce nu.

Totuşi… bunica o scosese din postul de cameristă şi o trecuse în rândul slugilor din curte, apoi o pusese la muncile cele mai murdare – să spele vasele, rufele, duşumelele şi altele.

Numai datorită vredniciei şi a îndemânării ei i se îngăduise să rămână pe lângă casa cea veche, bucurându-se ca şi mai înainte de încrederea Verei, care o folosea pentru treburile ei personale.

Marina pierduse bunăvoinţa stăpânei din cauză că aceasta aflase că fata făcuse cunoştinţă cu „dragostea şi neliniştile ei”, întruchipată mai întâi în persoana lui Nikita, apoi în aceea a lui Piotr, mai târziu a lui Terenti şi aşa mai departe.

Nu mai rămăsese niciun lacheu la curte, ori vreun flăcău mai răsărit în sat, asupra căruia să nu-şi fi oprit privirile pline de bunăvoinţă. Era nepotolită, nu avea saţ în dragoste.

Dacă ar îi locuit la Moscova, la Petersburg sau într-alt oraş şi ar fi avut o altă situaţie – prevederea, frica de a-şi pierde bucata de pâine sau serviciul i-ar fi înfrânat pornirile în oarecare măsură. Dar în starea ei de fată iobagă, cu traiul asigurat la curtea boierească, nu exista nimic care s-o înfrâneze.

De gonit nu puteau s-o gonească, şi nici s-o lipsească de bucata de pâine, iar cu ruşinea, se obişnuia, de îndată ce oamenii din cercul ei restrâns, cu care se înrudea mai mult sau mai puţin, se încumetrea sau întreţinea relaţii sentimentale, îi aflau o dată pentru totdeauna slăbiciunea.

Nu se putea spune că Marina era drăguţă, dar avea în ea ceva atrăgător şi aţâţător, fără să fii în stare să precizezi ce anume – ceva care făcea ca în jurul ei să roiască adoratorii; poate privirea ochilor ei galben-cenuşii, plină de viclenie şi neruşinare, care luneca repede peste obiecte, fără să se oprească la ceva, poate tresărirea nervoasă a umerilor, şi a coapselor şi mobilitatea neobişnuită a întregii ei făpturi, a obrajilor, buzelor, mâinilor; poate mersul ei uşor, de parcă zbura, ori zâmbetul larg ce-i lumina pe neaşteptate faţa şi şiragul dinţilor albi, de parcă apropiai repede, în întuneric, un felinar de ea şi-l îndepărtai tot atât de repede – ca să facă loc lacrimilor, ba la nevoie chiar şi urletelor. Dumnezeu ştie ce anume.

Era destul ca cineva să stea de vorbă cu dânsa, s-o privească sau să se uite ea la el, ori chiar numai s-o vadă \în treacăt, ca acel cineva să se şi întoarcă din drum şi să-i ia urma.

Nu-şi bătea prea mult capul cu dichisitul, mai ales de când fusese trecută la munci grele – purta o rochie groasă, cu mânecile suflecate; gâtul şi

braţele până la coate îi erau arse de soare şi asprite de muncă, dar, dincolo de linia marcată de arşiţă, pielea ei era albă şi catifelată.

Avea un trup bine făcut; când alerga prin curte de parcă zbura, talia, fără corset şi crinolină; i se mlădia, subţire şi graţioasă în strânsoarea fustei murdare.

Cu Saveli se petrecu ceea ce se petrecuse şi cu ceilalţi – o privi de vreo două ori pe sub sprâncene şi, cu toate că nu era frumos, se bucură de atenţia ei binevoitoare – nu mai mult şi nici mai puţin decât alţii. După aceea, se duse la stăpâna şi-i ceru voie să se însoare cu Marina.

— Ai înnebunit! zise Tatiana Markovna, mirată.

— O s-o răscumpăr, răspunse Saveli.

— N-am nevoie de răscumpărarea ta, dar o cunoşti, cum o să trăieşti cu ea?

— Asta-i treaba mea, spuse Saveli.

Berejkova îi dădu un termen de gândire de două săptămâni, şi la sfârşitul lui, Saveli intră în casă, fără să-ntârzie o zi, şi se opri într-un colţ.

— Ce-i cu tine?

— Vă rog să-mi daţi voie să mă cunun.

— Dar n-o să se astâmpere.

— Ba o să se astâmpere, n-o să mai facă!

— Bun, dar bagă de seamă, să nu dai vina pe alţii! O să-i scriu lui Boris Pavlovici. Marina nu-i a mea, ci a lui – cum o vrea el.

Bunica i-a scris lui Raiski, acesta nu a răspuns, şi Saveli s-a căsătorit.

Dar Marinei nici prin minte nu-i trecea să se schimbe, iar despre căsnicie avea păreri foarte neclare. Nu se scurseseră nici două săptămâni de la ziua nunţii, că Saveli găsi în vizită la el acasă un majur din garnizoană, care, de îndată ce-l văzu, o zbughi grăbit pe uşă şi sări gardul.

Saveli păli, uitându-se întrebător la nevastă-sa, care secătui tot bagajul ei de jurăminte, dar fără folos.

După ce rămase o clipă îngândurat, cu privirea-n pământ şi două cute adânci între sprâncene, Saveli închise uşa, îşi suflecă pe-ndelete mânecile şi, luând nişte hăţuri vechi dintr-un cui, porni s-o lovească, rar, cu nădejde, pe unde nimerea.

Marina îşi desfăşură toată agilitatea cu care-o înzestrase natura: se răsuci ca un şarpe, se repezi dintr-un colţ într-altul, sărind pe mese, pe sobă, pe laiţe, aruncându-se spre ferestre, ba încercă să intre chiar şi-n sobă, dar hăţul o urmărea şi-o ajungea peste tot, până când ea nimeri, în sfârşit, cu totul întâmplător, uşa.

Trase cârligul şi, bătută, cu părul răvăşit, plângând şi urlând, se repezi în. curte.

Slugile se uitau, îngrozite, cum era bătută, stăpâna auzi şi ea ţipetele, ieşi speriată în balcon, şi în faţa ei apăru victima mâniei bărbatului, cu aceleaşi ţipete, văicăreli şi jurăminte pe care le auzise şi Raiski.

Dar lecţia asta nu folosi la nimic. Marina nu se potolea, îndura din nou bătăile şi fugea la stăpână sau se ascundea vreo trei zile prin poduri şi prin magazii, până ce lui Saveli îi mai trecea furia.

Marina era rezistentă ca o pisică, se întrema repede după bătăi, râdea cu slugile fără pic de ruşine de gelozia bărbatului ei, de încercările lui de a o îndrepta, ba chiar şi de bătăile lui.

Dar Saveli se schimba. Începu să slăbească, se arăta tot mai rar în odaia slugilor şi printre oamenii din curte şi era adesea tare îngândurat.

La nevastă-sa se uita el şi înainte pe sub sprâncene, mai târziu aproape că nu-i mai arunca nicio privire, dar ştia în orice clipă unde era şi ce făcea.

Asta o uimea grozav pe Marina. Oare nu era ea destul de dibace, nu se pricepea ca nimeni altul să se strecoare ca o umbră de la o uşă la alta, dintr-o ulicioară în mahala, din parc în pădure? Era, dar degeaba – el tot o vedea, o afla, de parcă avea un simţ anume pentru asta, şi răsărea dinaintea ei de

îndată, mai întotdeauna cu hăţul în mână. Şi era un adevărat spectacol, prilej de petrecere pentru slugi.

Saveli îşi pierdea tăria sufletească, se ruga lui Dumnezeu, şedea, tăcut ca un lup, în odăiţa lui, gemând din adâncul inimii.

Cu toate acestea, în purtarea lui apăreau nepotriviri ciudate: când se ducea la iarmaroc, îşi cheltuia toţi banii pentru nevastă – pe rochii, basmale, ghete şi cercei. De sărbătorile Paştelui o însoţea, tăcut, la scrânciob, îi cumpăra tot felul de bunătăţi şi, fără să scoată vreo vorbă, îi umplea braţele cu atâtea nuci, turte dulci, roşcove şi pere murate, că-i ajungea să-i ospăteze pe toţi oamenii de la curte.

— Ce zici? întrebă Tatiana Markovna, după ce-i povesti toate amănuntele acestea nepotului său.

— E minunat! spuse el. E-o adevărată dramă!

În mintea lui se şi contură schiţa unei drame din viaţa poporului. Cum de s-a putut naşte din firea dură şi mohorâtă a mujicului un caracter atât de integru, original şi ferm? Cum de a rezistat pasiunea în vârtejul acesta de desfrâu?

Uimit, se hotărî să analizeze mai adânc izvoarele acestui caracter. Îi surâdea şi Marina în schiţa aceasta literară, dar el nu vedea în ea pur şi simplu o slujnică depravată, cum ar fi, de pildă, printre bărbaţi, beţivul decăzut, fără leac, ci i se părea o vestală dezinteresată a cultului dragostei, „mama desfătărilor”…

— Ce să fac cu ei? îl întrebă Tatiana Markovna. Te-ai gândit la ceva? Să-i trimit de-aici?…

— O, nu! Să nu te-atingi de ei, nu mă-ncurca! sări el speriat. O să-mi strici drama asta vie, reală…

— Nu mai spune! Să nu m-ating de ei! Dar o s-o omoare!

— Ei, şi! În jurul nostru parcă nu-i viaţă, nici urmă de drame, doar beţivii se mai ucid în bătaie, ca nişte sălbatici – şi iată că aici, o dată-n viaţă, se naşte un adevărat conflict, care se transformă în

dramă, şi dumneata vrei să-l curmi!… Pentru Dumnezeu, lasă-i în pace! Să vedem cum se termină… cu sânge sau…

— Uite ce-o să fac, spuse Tatiana Markovna. O să-l rog pe preot să stea de vorbă cu Saveli, dar şi tu, Boriuşka, meriţi să fii dojenit. Auzi colo, să se bucure el că-i paşte nenorocirea pe oameni!

— Spune, bunico, numai Marina e aşa, sau…

Bunica, supărată, făcu un gest a lehamite.

— Toţi sunt o apă şi-un pământ! răspunse ea cu dezgust. Matrioşka e nedespărţită de Egorka. Maşka – ştii, fetişcana care avea grijă de copii? – îşi face veacul în şură, la Prohor. Akulina umblă cu Nikitka, Tatiana, cu Vaska… Numai Vasilisa şi Iakov sunt cumsecade! Dar vezi că pe când ceilalţi se mai ascund, mai au ruşine, Marina…

Ea scuipă, iar Raiski râse.

— Mă duc chiar acum să scriu neapărat o schiţă… spuse el. Slavă Domnului! Am descoperit, în sfârşit, pasiunea! Ca să vezi… Saveli!

— Iar „neapărat”! zise bunica.

Raiski sări iute de pe scaun şi tocmai se pregătea să dea fuga în odaia lui, când şi el, şi bunica o văzură pe Polina Karpovna Kriţkaia, care urcase în cerdac şi tocmai deschidea uşa. Să se ascundă şi să n-o primească nu se mai putea, era prea târziu.

— Uite şi „neapăratul” tău! şopti Tatiana Markovna. Vezi! Acum o să tot vină pe-aici de n-o s-o mai dezveţi! O aduce necuratu-ncoace! Nu-i mai brează ca Marina! Tu ce zici, asta ce-i? Tot dramă?

— Nu, asta se pare că e… comedie! răspunse Raiski şi începu, fără să vrea, să cerceteze apariţia asta cu atenţie.

— *Bonjiur, bonjiur!* sâsâi cu gingăşie Polina Karpovna. De-ai şti cât sunt de bucuroasă că te-am găsit acasă! Dacă dumneata nu vrei să vii pe la mine, uite că am venit eu. Bună ziua, Tatiana Markovna!

— Bună ziua, Polina Karpovna! răspunse repede bunica, luând deodată un ton binevoitor. Te rog, poftim, ia loc aici, pe canapea, Vasilisa, adu cafeaua şi să fie gata şi gustarea.

— Nu, *merci,* am băut cafeaua.

— Vai de mine, cum aşa! E încă devreme, până la prânz mai e mult.

— Nu, mulţumesc, nu vreau nimic.

— Nu se poate, de la dumneata până aici e drum lung…

Şi cafeaua se servi, aşa cum voise bunica.

Raiski se uita plin de curiozitate la cucoana asta pudrată, cârlionţată, cu panglici roz la pălărie şi la piept, cu rochia mult decoltată, cu nişte pantofi mici ca ai unui copil de cinci ani, care-o strângeau de i se urcase sângele la cap. Mănuşile noi, galbene, de antilopă plesniseră pe la cusături, fiindcă erau prea strâmte.

După ea venea un tânăr, cu pufuleţ pe bărbie, care abia absolvise liceul militar. Ducea şalul, umbrela şi evantaiul Polinei Karpovna. Stătea la spatele ei, cu gâtul întins, aproape fără să răsufle.

— Daţi-mi voie să vi-l prezint: Michel Ramin. Îşi petrece vacanţa aici. Tatiana Markovna îl cunoaşte.

Tânărul, în loc să se încline, îşi bălăbăni trupul, aprinzându-se tare la faţă, şi împietri iar pe locul lui.

— *Dites quelque chose*[94], – *Michel,* spuse Kriţkaia cu vocea pe jumătate.

Dar Michel se înroşi mai tare, fără să se clintească din loc.

— *Asseyez-vous donc*[95], zise ea, aşezându-se.

— Azi e foarte cald: *très cheux*[96], continuă dânsa. Unde mi-o fi evantaiul? Dă-mi-l, te rog, Michel!

Apoi porni să-şi facă vânt, privindu-l pe Raiski.

— N-ai vrut să mă vizitezi! repetă ea.

— N-am fost nicăieri, îi răspunse Boris Pavlovici.

— Taci, nu încerca să te scuzi. Ştiu eu de ce n-ai venit. Ţi-a fost frică…

— De ce?

— Ah, *le monde est si méchant!*[97]

„Dracu ştie ce-o mai fi şi asta!” se gândi Raiski, uitându-se mirat la ea.

— Aşa e că am ghicit? întrebă dânsa. Mi-am dat seama din prima clipă *que nous nous entendons!*[98] Cele două priviri – îţi aminteşti? *Voilà, voilà, tenez!*[99] … E aceeaşi! Oh, o ghicesc.

El râse.

— Da, da, aşa-i că am dreptate? *Oh, nous nous convenons!*[100] În ceea ce mă priveşte, ştiu să desfid societatea şi părerile ei. Nu-i aşa că merită să fie sfidată? Când e sinceritate, simpatie, când oamenii se înţeleg, câteodată, fără cuvinte, numai dintr-o privire…

— Cafeluţa, Polina Karpovna! o întrerupse Tatiana Markovna, împingând spre ea ceaşca de cafea. Să n-o asculţi, îi şopti ea lui Raiski, uitându-se chiorâş spre pieptul pe jumătate gol al Polinei Kriţkaia. Minte, neruşinata! Ia-ţi ceaşca, adăugă dânsa, întorcându-se spre tânăr. Uite, aici sunt franzeluţele!

— *Débarassez-vous de tout cela*[101], zise Kriţkaia, luând umbrela din mâinile însoţitorului ei.

— La drept vorbind, am băut… bolborosi el. Luă, totuşi, ceaşca, alese o franzeluţă mai mărişoară şi muşcă jumătate din ea, de parcă ar fi tăiat-o cu un cuţit, înroşindu-se iar până la urechi.

Polina Karpovna era văduvă. Ofta mereu, amintindu-şi de „căsnicia ei nenorocită”, deşi toţi spuneau că avusese un soţ foarte de treabă, liniştit, care o lăsa în apele ei. Ea, însă, îl numea „tiran”, se plângea că-şi irosise tinereţea, că nu cunoscuse dragostea, nici fericirea, şi credea că „o să vină şt vremea ei, că o să se îndrăgostească şi-o să iubească în mod ideal”.

Tatiana Markovna nu prea avea dreptate când o asemuia cu Marina. Polina Karpovna era o femeie potolită, nu căuta aşa-zisa „desfătare” şi nu-şi încărcase conştiinţa cu trădarea obligaţiunilor ei conjugale.

Nu era nici măcar sentimentală, şi dacă ofta, ridica ochii spre cer şi risipea vorbe duioase, făcea toate acestea din prefăcătorie, convinsă că sunt mijloace convenţionale de cochetărie.

Dar dorea cu înverşunare ca totdeauna să fie câte cineva îndrăgostit de dânsa, despre dragostea asta să ştie şi să vorbească tot oraşul, să fie subiect de discuţie pe stradă, în familii şi în biserică, adică să se ştie că cineva „suferea” din cauza ei, plângea, nu mânca, şi nu dormea, chiar dacă nu era adevărat.

Localnicii o cunoşteau bine: şi-acum se străduia să-i atragă pe noii sosiţi, pe studenţii veniţi în oraş pe timpul vacanţei, pe sublocotenenţi şi pe tinerii funcţionari.

Îi mângâia, îi hrănea, le dădea tot felul de bunătăţi şi le aţâţa ambiţia. Ei mâncau cu o poftă de lup, beau, umpleau casa de fum de ţigară şi plecau. Iar ea răspândea discret zvonul că unul sau altul dintre aceştia „suferă” din pricina ei.

— *Pauvre garçon!*[102] exclama dânsa cu milă.

Pe lângă Polina Karpovna se aciuase acum tânărul nou sosit, Michel Ramin, care venise în vacanţă direct de pe băncile şcolii. Acesta îşi ţinea trupul drept, uniforma lui parcă scoasă din cutie era totdeauna închisă la toţi nasturii, când vorbea, se aprindea uşor la faţă şi răspundea la întrebări politicos, cu da, vă rog, sau nu, vă rog, cu o voce de bas răguşit.

Mâinile lui erau atât de mari, cu degete lungi şi roşii, încât nu încăpeau decât în mănuşi de antilopă. Avea pofta de mâncare a elevului de şcoală militară şi timiditatea unei fete de pension.

Polina Karpovna se apucase să-l trateze şi pe el cu bomboane, însă Ramin era în stare să mănânce

trei funturi dintr-odată. Acum, o însoţea peste tot, ducându-i şalul, evantaiul şi mantoul.

„Je veux former le jeune homme, ce pauvre enfant![103] aşa explica ea relaţiile dintre ei.

— Ce program ai astăzi? O să iau masa la dumneavoastră. *Ce projet vous sourit-il*?[104] îl întrebă ea pe Raiski.

Tatiana Markovna se înfioră, dar nu se trădă, ci, dimpotrivă, se prefăcu bucuroasă:

— Cu plăcere, Marfenka! Marfenka!

Fata intră. Kriţkaia o salută, veselă, iar tânărul se aprinse la faţă. Când Marfenka dădu cu ochii de toaleta Polinei Karpovna, abia putu să-şi stăpânească râsul, iar când îl mai văzu şi pe tânărul care o însoţea, îi veni şi mai mult să râdă.

— Marfa Vasilievna! spuse tânărul, pe neaşteptate, cu o voce de bas. În grădina dumneavoastră de zarzavat a pătruns o capră! Numai de n-ar intra şi în parc!

— Mulţumesc, o să spun s-o gonească, zise Marfenka. Pe mine mă caută, să-i dau pâine.

Bunica îi şopti la ureche ce să pregătească pentru musafirii neaşteptaţi, şi Marfenka ieşi.

— Tot oraşul vorbeşte de dumneata şi toţi sunt supăraţi că n-ai făcut încă nicio vizită, nici la guvernator, nici la arhiereu, nici la mareşalul nobilimii, îi zise Kriţkaia, lui Raiski.

— Parcă eu nu i-am spus asta! sări şi Tatiana Markovna, dar astăzi nimeni nu mai ascultă de bunica. Nu faci bine, Boris Pavlovici. De te-ai fi dus măcar la Nil Andreici – să-i fi respectat bătrâneţile. Altfel o să fie supărat. O să dau poruncă să cureţe şi să pregătească trăsura…

— N-o să mă duc la nimeni, bunico! răspunse Raiski, căscând.

— Nici la mine? îl întrebă Kriţkaia.

El o privea, tăcând politicos.

— Să nu te deranjezi. *De grâce, faites ce qu'il vous plaira!*[105] Acum îţi cunosc gândurile. Sunt

convinsă (accentuă cuvintele) că vrei… dar numai de gura lumii… a bârfelii…

El râse.

— Da, da, am ghicit! Oh, cât de fericiţi o să fim! *Enfin!*[106] şopti ea ca pentru sine, dar aşa ca să audă el.

„Oare, o să mă chinuie des? se gândi Raiski, privind-o cu groază. Unde să mă ascund de ea? Nici măcar pentru roman nu-i bună, prea-i caricaturală! Nimeni n-ar crede…”

XIII

Zilele se scurgeau încet, monoton; soarele fierbinte se ridica încet la orizont, străbătând cerul albastru de peste Volga şi împrejurimi; nori albi ca de zăpadă pluteau agale în miezul zilei, se îngrămădeau uneori, întunecând azurul, revărsau o ploaie plăcută peste ogoare şi grădini, împrospătând văzduhul, ca să se îndepărteze apoi şi să lase cale liberă amurgului cald şi liniştit.

Dacă, însă, deasupra oraşului şi a Malinovkăi (aşa se numea satul lui Raiski) se oprea pe neaşteptate un nor întunecat, dezlănţuind o furtună prelungită, aproape tropicală, totul se tulbura şi se înfricoşa, întreaga casă lua poziţia de apărate ca în faţa ofensivei unui inamic, iar Tatiana Markovna parcă era căpitanul unui vapor în timpul uraganului.

— Stingeţi focurile, astupaţi coşurile, închideţi ferestrele şi uşile! comanda ea. Vasilisa, vezi să nu fumeze nimeni. N-o fi curent pe undeva? Pleacă, Marfenka, de la fereastră!

Atâta vreme cât vântul legăna şi înclina până la pământ copacii, stârnind vârtejuri de praf şi măturând câmpiile, iar fulgerele învăpăiau văzduhul, cutremurat de tunete greoaie, parcă hohotinde, bunica nu închidea ochii, nu se dezbrăca, ci rătăcea din odaie în odaie, supraveghindu-le pe Marfenka şi Verocika, făcând semnul crucii asupra lor şi închinându-se şi ea,

liniştindu-se numai când norul pălea şi se îndepărta, după ce-şi irosise focul şi bubuitul.

A doua zi dimineaţa, răsărea iar soarele, plin de veselie, jucându-şi razele prin băltoace şi în stropii aninaţi de frunze, furişându-se prin ferestre, bătând în geamuri şi pătrunzând prin orice deschizătură în căminul acesta fericit.

La fel şi viaţa din Malinovka se scurgea parcă pe urmele, mereu aceleaşi, ale unui desen monoton. Raiski aproape că nu-şi mai dădea seama că trăieşte.

Terminase portretul Marfenkăi şi revăzuse schiţa literară a Nataşei, pe care se hotărâse s-o includă mai târziu în roman, după ce acesta se va dezvolta şi va lua o formă finită în capul său şi va apare „scopul şi necesitatea" creării lui, după ce toate personajele vor fi turnate în propriile lor tipare şi vor respira ca nişte fiinţe vii, căpătând coloritul vieţii şi legându-se între ele în aşa fel prin această „necesitate şi scop", încât, citind romanul, oricine să spună că era necesar şi literatura îi dusese lipsa.

Se hotărî să scrie romanul pe episoade, schiţând personajul care-l va preocupa, scena care-l va impresiona sau îl va uimi, şi introducându-se pe sine oriunde l-ar împinge senzaţiile, impresiile, în sfârşit, sentimentele şi pasiunea – mai ales pasiunea!

„Dă-mi, Doamne, pasiunea!" se ruga el uneori, chinuit de plictiseală.

Era de aşteptat să se plictisească la Malinovka lui şi să pornească să caute în altă parte „viaţa", bucuria copleşitoare a pasiunii sau, ca de obicei, să se frământe, negăsind nicăieri împlinirea idealurilor sale, să sufere din cauza anomaliilor vieţii şi să tânjească din pricina cumplitei nepăsări faţă de tot ce-l înconjoară.

Toate acestea i se mai întâmplaseră şi s-ar fi repetat şi acum – se aştepta cu teamă la aşa ceva – dar impresiile mediului plin de naivitate în care

nimerise nu-şi trăiseră încă traiul. Deocamdată, razele mângâietoare ale soarelui, privirea plină de bunătate a bunicii, serviciile binevoitoare ale slugilor, dar mai ales simpatia gingaşă, abia înmugurită, a Marfenkăi îl mai bucurau încă.

Dimineaţa aştepta cu plăcere s-o vadă cum vine îmbrăcată cu o bluză largă de pânză, fără guleraş şi manşete, cu ochii încă galeşi, pe jumătate adormită, mai păstrând căldura patului, cum se ridică în vârful picioarelor, să schimbe cu el sărutul de dimineaţă, punându-i mâinile pe umeri, apoi să-i servească ceaiul, căutându-i privirea, ghicindu-i dorinţele şi repezindu-se să i le împlinească; după aceea, să-şi pună pe cap o pălărie de paie cu boruri mari şi să-l însoţească pe câmp sau prin grădină, mergând alături de el, sau ţinându-l de braţ. Raiski simţea cum sângele îi curgea mai repede prin vine; nu, deocamdată nu se plictisea.

Deocamdată îi plăcea să stea mult timp şi cu bunica, să se lase îndrumat de ea, s-o privească şi s-o asculte, zâmbind, cum îl învăţa să fie cu scaun la cap, îl povăţuia să fie ordonat, să se ferească de vicii şi ispite, cum se străduia să-l îndepărteze de concepţiile lui „ţigăneşti" despre viaţă şi să-l aducă la înţelepciunea sa practică, de neclintit.

Îi plăcea şi Tit Nikonîci, rămăşiţă a veacului trecut, a cărui viaţă se scurgea sub semnul unei veşnice politeţi, al bunei-cuviinţe, al unei atitudini evazive, al smereniei pline de eleganţă şi al unor maniere tot atât de elegante – care ierta totul, fără să se simtă vreodată jignit, se îngrijea de preţioasa-i sănătate, era iubit de toţi şi iubea şi el, la rândul său, pe toată lumea.

Câteodată, în clipe de bună dispoziţie, îl distra chiar şi cucoana aceea excentrică, Polina Karpovna. Se pricepea să-l atragă la ea la masă, străduindu-se să-l convingă că ori e cucerit de persoana ei, dar nu vrea s-o arate, ori e *sur le point de l'être*[107], dar se împotriveşte şi se fereşte

puţintel, *mais que tôt ou tard, cela finira par là et comme elle sera contente! heureuse! etc.”*[108].

Se lăsa legănat de viaţa aceasta liniştită; făcea din când în când câte o însemnare pentru roman – o trăsătură de caracter, o scenă sau un personaj – descrise pe bunica, pe Marfenka, pe Leonti cu soţia sa, pe Saveli şi Marina; urmărea apele Volgăi, ascultând tăcerea şi contemplând satele şi cătunele cufundate în somn, risipite de-a lungul malului, şi în oceanul acesta al tăcerii prindea sunete pe care numai el le auzea şi le îngâna apoi, acompaniindu-se la pian şi delectându-se cu propriile-i melodii, pe care le transpunea pe note şi le ascundea în geantă, ea să le prelucreze „mai târziu” – că doar va avea atât de mult timp liber şi nicio altă treabă.

Urmărea şi tabloul pe care-l schiţase cândva Belovodovei atât de veridic, încât ea, după propria ei mărturisire, „dormise foarte rău în noaptea aceea” – îngândurarea resemnată a mujicului, munca lui aspră, făcută încet şi din greu; îl vedea trăgând la edec sau cum, pierdut printre brazde, păşea rar, cu sudoarea curgându-i şiroaie pe faţă, de parcă ducea pe umeri şi plugul, şi calul, ori vedea muierea gravidă, copleşită de arşiţă, robotind cu secera prin grâu.

Desena chipurile acestea arse de soare, izbele şi uneltele, prindea atmosfera, adică făcea o schiţă uşoară şi o ascundea în geantă, tot pentru „mai târziu”.

„Ce mă face să zugrăvesc natura şi oamenii de pe meleagurile acestea? Care-i rostul, sensul acestei creaţii?”

„În creaţia însăşi!” îi răspundea instinctul lui de artist. Atunci lăsa lucrul şi se ducea pe malul Volgăi să mediteze asupra creaţiei, de ce avea ea un sens în sine dacă era într-adevăr creaţie şi când anume devenea creaţie?

Se izbea de greutăţi: dezvoltarea treptată a subiectului, plenitudinea şi închegarea caracterelor, legătura dintre ele; iar, pe alocuri,

prin forma artistică răzbea analiza şi-i potolea entuziasmul…

„Une mer à boire!” spunea el, oftând, băga foile în geantă şi o chema pe Marfenka în parc.

Se hotărâse ca la primul prilej să dezlege o dată pentru totdeauna problema personalităţii Marfenkăi, nu aceea din prezent, pentru că lucrul acesta era foarte clar, ci aceea din viitor, apoi să-şi stabilească atitudinea faţă de dânsa, potrivit cu felul în care se va lămuri problema. Era ea în stare să se mai dezvolte, ori ajunsese la coloanele lui Hercule?{109}.

Şi dacă, contrar aşteptărilor, va descoperi în ea un zăcământ bogat de aur – la femei faci destul de des astfel de descoperiri – atunci nici vorbă că-şi va ridica aici altarul familial şi se va consacra dezvoltării fiinţei dragi – ea şi arta vor fi idolii lui. Atunci şi aceste episoade, schiţe şi scene îşi vor găsi locul în opera lui de artă. N-o să-şi mai împrăştie energia, viaţa lui se va concentra asupra unui ţel bine determinat.

Dar, deocamdată, studiul personalităţii Marfenkăi nu progresa, şi dacă fata nu ar fi fost atât de drăguţă, munca zadarnică depusă pentru dezvoltarea ei l-ar fi obosit de mult.

Ori de câte ori îi punea la încercare mintea, amorul propriu, una sau alta din faţetele sufletului, nu izbutea în niciun chip s-o scoată din cercul concepţiilor de adolescentă, abia formate, a sentimentelor calde, familiale, precum şi a logicii tradiţiilor şi a lecţiilor căpătate de la Tatiana Markovna.

E încă o copilă, nici măcar codană n-o puteai numi. Iar „fată bătrână” nu va ajunge niciodată, datorită firii sale sănătoase şi educaţiei simple, apropiată de natură.

Aşadar, va deveni femeie, şi atunci cum va fi, cum ar trebui să fie?

În închipuire, se vedea şi pe sine însuşi, fără să vrea, în chip firesc („cum li se întâmplă, de altfel,

fără doar şi poate, tuturor, îşi zicea el, numai că aceştia nu-şi dau seama sau nu-şi mărturisesc existenţa acestei înclinări înnăscute; unii vor să pară, iar alţii să fie şi să şi pară cât mai buni; unii, mici la suflet, fac totul de paradă, numai să pozeze, pe când alţii sunt serioşi, profunzi, sinceri şi capabili de concentrare lăuntrică, ceea ce şi înseamnă să te dezvolţi, să te perfecţionezi"), şi se întreba ce rol juca el în întâlnirea aceasta cu ea – era oare ceea ce ar trebui să fie? Dar ce anume trebuia să fie? Un frate, un ocrotitor şi un îndrumător plin de duioşie al tinereţii ei, ori poate, într-adevăr, viitorul ei bărbat?

Abia apucă să se gândească la acest din urmă rol, că şi oftă adânc, prevăzând că ori el. ori ea n-o să se menţină până-n ziua nunţii la înălţimea idealului visat, că poezia va pieri ori se va risipi în jocul meschin al comediei mic-burgheze. Şi înflăcărarea lui se stinse, şi căscă, simţind chiar de pe acum simptomele plictiselii.

Să se tulbure aşa, fără rost şi s-o tulbure şi pe ea, ar fi imoral. Dar ce trebuia să facă? Cum să se poarte cu dânsa?

Să se poarte pur şi simplu ca un frate, nu se putea, aşa că trebuia să fugă: prea era drăguţă, plină de căldură şi duioasă, iar atingerea ei îl încălzea, îl ardea şi-i aţâţa nervii. Şi cum îi era văr de-al doilea, deci nu frate, îşi dădea seama că apropierea unei astfel de *surori* e de-a dreptul primejdioasă…

Cu toate acestea se lăsa ispitit de beatitudinea pe care i-o aduceau alintările ei, şi la rându-i, n-o mângâia ca un frate, ci mult mai tandru; în sărutările lui parcă se strecura şi un pic din veninul pasiunii…

„Încă o încercare, îşi zicea el, o singură convorbire cu ea şi-o să ajung soţul ei, sau… Diogene căuta cu felinarul «omul», iar eu, femeia – iată cheia căutărilor mele! Şi dacă n-o s-o găsesc în ea, şi mi-e teamă că n-o s-o găsesc, desigur că

n-o să-mi sting felinarul şi o să pornesc mai departe… Dar, Doamne, Dumnezeule, unde o să mi se sfârşească peregrinările?”

Căscă.

„O să plec de aici şi-o să scriu un roman, o să zugrăvesc tabloul unui somn moleşitor, al unei vieţi molatice…”

Căscă şi mai tare.

— Ia spune, Marfenka, o întrebă el într-o zi, pe când stăteau împreună, în amurg, pe un fel de bancă din gazon, sub nişte salcâmi. Nu te plictiseşti aici? Nu te-au plictisit bunica, Tit Nikonîci, parcul, florile, cântecele, cărţile cu sfârşit vesel?…

— Nu, răspunse ea, mirată. Ce mi-ar mai trebui?

— Nu ţi se pare uneori că toate astea… sunt monotone, banale şi plictisitoare?

— Banale şi plictisitoare! repetă ea, pe gânduri. Nu! Aici să fie plictisitor?

— Toate florile şi cântecele astea sunt copilării, Marfenka. Acum eşti fată mare, urmă el, aruncând o privire fugară spre umerii şi pieptul ei. Nu te simţi atrasă de nimic mai serios? Oare nu te interesează nimic altceva?

Ea căzu pe gânduri, lăsându-şi ochii-n jos. Se. simţea puţin ruşinată şi intimidată că era încă privită ca o copilă.

„Dar eu nu mai sunt de mult copilă! îmi trebuie paisprezece arşini de material pentru o rochie, tot atât cât şi bunicii, ba chiar mai mult, pentru că ea nu poartă rochii largi, îşi spuse ea repede. Oh, Doamne, ce prostii îmi mai trec şi mie prin cap! Ce să-i răspund? De s-ar întoarce mai repede Verocika să mă ajute…”

Nu ştia ce trebuia să facă, pentru ca să nu pară copilă, să fie privită ca un om matur, respectată şi temută. Ba se uita, neliniştită, în jur, frământându-şi colţul şorţului, ba îşi aţintea privirea pe vârful pantofilor.

Câte nu-i mai treceau prin minte! Se năşteau atâtea întrebări şi se înfiripau atâtea gânduri, dar erau atât de palide şi învăluite în ceaţă, încât nici nu apuca să le înţeleagă bine, că şi piereau – şi ea nu ştia ce să spună.

— Ei bine, frăţioare, răspunse ea, să nu crezi că-s copilă, fiindcă-mi plac păsările şi florile – fac şi treabă. Bunica mă pune de multe ori să trec în registru veniturile şi cheltuielile. Ştiu câtă secară şi cât ovăz se seamănă, când şi ce se coace, încotro şi când se trimit grânele. Ştiu de cât material are nevoie un mujic, ca să-şi ridice o izbă… Şi, privindu-l cu mai multă îndrăzneală, urmă: aş putea să supraveghez şi muncile câmpului, dar nu mă lasă bunica. Ce-ar mai trebui? adăugă ea, uitându-se la el întrebătoare, ca să afle dacă se înălţase cât de cât în ochii lui.

— Nici vorbă că toate astea sunt bune şi vei ajunge să fii, cu timpul, ca şi bunica. Ai vrea să fii ca ea?

— Oh, dă Doamne! Dar mai am mult!

— N-ai vrea să fii altfel?

— Pentru ce? Dacă aş fi altfel, n-aş mai avea rost aici…

— Da, ai dreptate, Marfenka! Dar pentru ce trebuie să rămâi aici? Ai auzit de Moscova, Petersburg, Paris, Londra? Nu doreşti să le vezi?

— La ce mi-ar folosi?

— Cum, la ce ţi-ar folosi? Citeşti doar cărţi în care se povesteşte viaţa unor femei – să zicem, de pildă, a Elenei din romanul cu acelaşi nume al scriitoarei Edgeworth. Nu te atrage? N-ai vrea să încerci felul acesta nou de viaţă?…

Ea dădu din cap, pe gânduri.

— Nu, răspunse ea. Ceea ce nu cunoşti nici nu doreşti. Verocika, da! Ea e totdeauna plictisită, şi de multe ori e tristă şi stă ca o stană de piatră, străină de tot ce-o înconjoară. Ea ar trebui să plece într-altă parte, fiindcă se simte străină aici. Pe când eu, de-ai şti ce bine mă simt aici, pe câmp, cu

florile, cu păsările, cât de uşor respir! Câtă voie bună e când se adună cunoştinţele!… Nu, nu, eu ţin de locurile astea, sunt plămădită, vezi, din nisipul şi din iarba asta! Nu, nu mă atrage nimic într-altă parte. Ce-aş face eu singură la Petersburg, ori în străinătate? Aş muri de dor…

— N-ai fi singură.

— Dar cu cine? Bunica n-o să plece niciodată din sat.

— Dar ce nevoie ai tu de bunica? Ai fi cu mine… cu soţul tău. Ai vrea să mă-nsoţeşti?

Ea dădu negativ din cap.

— De ce?

— M-aş teme că te-ai plictisi cu mine…

— Te-ai obişnui.

— Nu, nu m-aş obişnui… Uite, e a doua săptămână de când ai sosit… şi tot mi-e teamă de dumneata…

— Pentru ce? Doar sunt destul de simplu: stau, mă plimb, desenăm împreună…

— Nu, nu eşti simplu. Ai câteodată o privire… N-o să mă obişnuiesc cu dumneata…

— Dar nu te plictiseşti? Să stai o viaţă întreagă numai cu bunica şi să nu faci un pas fără ea…

— Păi, fără ea nici n-aş şti să mă descurc! Ce m-aş face fără ea?

Se uită, neliniştită, în jur, cuprinsă iar de teama că m-o să mai aibă ce să spună.

„Of, Dumnezeule! O să mă creadă o proastă… Ce să-i spun… ceva mai interesant? Ajută-mă, Doamne!” se ruga ea în gând. Dar nu-i răsărea-n minte nimic „inteligent” şi-şi frământa mâinile, plina de mâhnire.

— Nu te preocupă nimic? Nu te îngrijorează nimic?… o tot sâcâia el.

Fata oftă adânc.

„Bunica mi-a spus să pregătesc o masă bună pentru cină! Asta mă îngrijorează, dar cum să-i spun aşa ceva?”… se gândea ea.

— Cum să nu? Sunt mare, doar nu mai sunt fetiţă! răspunse, tristă şi demnă, după o scurtă tăcere.

— Aha! Prin urmare ai păcate! Ei bine, slavă Domnului! începusem să-mi pierd orice speranţă în tine! Spune, spune mai iute despre ce e vorba?

Şi, apropiindu-se de ea, îi luă mâinile.

— Despre ce? repetă ea, pe gânduri, fără să-şi retragă mâinile. Dar conştiinţa?

— Conştiinţa? Oho! Aici miroase a păcate mari!

Mai întâi râse, dar apoi se gândi deodată dacă nu cumva sub înfăţişarea ei naivă se ascundea vreun păcat mai mare, dacă nu era cumva o mironosiţă.

— Ce-ai putea avea tu pe conştiinţă? Mărturiseşte şi-o să analizăm problema împreună. N-aş putea să-ţi fiu de folos?

— La ce mă gândesc eu are fiecare…

— De pildă?

— Ia să auzi predicile părintelui Vasili despre felul în care ar trebui să trăim, despre ceea ce ar trebui să facem! Şi noi cum trăim? Facem măcar pe jumătate din ce spune el? zise ea, plină de convingere. Măcar o zi de-ai trăi aşa… dar nici asta nu poţi! Să renunţi la tine însuţi, să fii tuturor slugă, să dai totul săracilor, să-i iubeşti pe toţi mai mult decât pe tine însuţi, chiar şi pe cei care ne fac rău; să nu te superi, să munceşti, să nu te gândeşti prea mult la toalete şi fleacuri, să nu pălăvrăgeşti… oh, sunt atât de multe! Atât de multe! Nici nu-mi aduc aminte totul! Când încep să mă gândesc, mă pierd şi mă cuprinde groaza. Nicio viaţă întreagă nu ţi-ar ajunge să faci aşa ceva! Uite, de pildă, bunica. E oare pe lume cineva mai deştept sau mai bun decât ea? Cu toate astea şi dânsa… greşeşte… spuse în şoaptă Marfenka. Se supăra fără pricină, Anna Petrovna Tokeeva îi e atât de urâtă că nu i-a spus nici măcar „Cristos a înviat” de Paşte! N-o iubeşte nici pe Polina Karpovna. Se supără adesea pe slugi, nu le iartă tot, şi de femei, când se plâng de nevoi… zice că

sunt nişte prefăcute. Până scoate un ban din pungă, e vai de lume… şopti Marfenka şi mai încet. Iar când greşeşte, nu recunoaşte niciodată. E foarte mândră, bunica! Şi e mai bună decât oricare altul de pe-aici. Ce să mai vorbim despre mine şi Verocika! Cum ar trebui să fiu, ca să…

— Aşa cum eşti! îi spuse Raiski.

— Nu, nu… Ea clătină din cap, îngândurată. Nu pricep multe, din care pricină nici nu ştiu cum să mă port în anumite împrejurări. Verocika, în schimb, ştie, dar nu se poartă cum trebuie, fiindcă nu vrea, pe când eu nu ştiu…

— Te frămânţi des cu gânduri din astea?

— Nu, doar câteodată – când se aduce vorba despre asta sau mă ceartă bunica… Atunci plâng, însă-mi trece repede, sunt iar veselă, şi tot ce spune părintele Vasili parcă nici nu mă priveşte! Asta-i rău!

— Alte griji nu ai, copil fericit?

— Dar ce, astea-s puţine?! Dumneata nu te gândeşti niciodată la ele? îl întrebă ea mirată.

— Nu, draga mea, eu nu l-am auzit predicând pe părintele Vasili.

— Atunci cum trăieşti? Doar ai şi dumneata ceva pe suflet?

— Acum te am pe tine!

— Pe mine! Cât o trăi bunica, are ea grijă de mine…

— Dar când o muri?

— Bunica? Ferească Dumnezeu! adăugă ea repede, făcându-şi cruce.

— Odată o să se întâmple şi asta…

— Doamne! Ce-ţi trece prin cap!…

Nu voia să-l mai asculte.

— Tu crezi că bunica o să trăiască veşnic?

— Taci, te rog, nu vreau să te-ascult!

— Şi dacă, totuşi?

— Atunci o să murim şi noi – eu şi Verocika, fiindcă fără bunica…

Şi oftă adânc.

— Vezi, de aceea şi trebuie să-ţi dai seama că cu păsările, florile şi cu toate nimicurile astea n-o să poţi trăi o viaţă întreagă. Trebuie să ai şi alte interese, alte legături şi simpatii…

— Atunci ce să fac? întrebă ea, aproape cu deznădejde.

— Trebuie să iubeşti pe cineva, un bărbat… spuse el, după o mică pauză, înclinându-i fruntea spre buzele lui.

— Să mă mărit? Mi-ai mai spus asta. Şi bunica îmi dă de multe ori să înţeleg, dar…

— Dar… ce?

— De unde să-l iei? zise ea ruşinată.

— Se poate să nu-ţi placă nimeni? N-ai descoperit printre tineri…

— Grozavi tineri mai sunt şi pe la noi! Uite, Bocikov are trei feciori; ăia s-adună seară de seară la ei cu alţi bărbaţi de teapa lor, se ţin de băutură şi joc de cărţi, şi dimineaţa toţi, au ochii roşii. Lui Cecenin i-a venit băiatul în concediu şi a lăsat să se ştie chiar de la început că vrea o zestre de o sută de mii de ruble, şi-i mai urât decât Motka! E mic, cu nişte picioare strâmbe şi mereu cu ţigara-n gură. Nu, nu… Uite, Nikolai Andreici e drăguţ, vesel şi bun, dar…

— Dar ce?

— E prea tânăr, are numai douăzeci şi trei de ani!

— Cine-i ăsta?

— Vikentiev. Au conacul pe-aici pe-aproape, dincolo de Volga. Satul lor se cheamă Kolcino şi are numai o sută de suflete, dar la Kazan mai au încă trei sute de suflete. Mama lui ne-a poftit, pe Verocika şi pe mine, să ne ducem în vizită la ei, dar bunica nu ne lasă singure. Am fost o dată şi-am stat doar o zi… Nikolai Andreici e singurul ei fiu, că alţi copii nu mai are. A studiat la Universitatea din Kazan şi acum face slujbă pe lângă guvernator, îndeplinind anumite însărcinări speciale.

Vorbea repede, cu însufleţire, plină de veselie.

— Aşa! Atunci, uite cine-ţi place – Vikentiev! exclamă el şi, apăsându-i mâna pe inima lui, şedea fără să se mişte, mirându-se cu câtă nepăsare îi primea şi-i întorcea Marfenka alintările, de parcă nici nu le băga în seamă şi nici nu le simţea.

„S-ar putea ca o scânteie, se gândea el, o singură strângere de mână plină de căldură s-o trezească deodată din somnul ei copilăresc, să-i deschidă ochii şi s-o facă să intre pe neaşteptate pe un alt făgaş al vieţii…”

Marfenka ciripea nepăsătoare, ca o păsărică.

— Ce spui? Vikentiev! zise ea, îngândurată, de parcă se întreba dacă-i plăcea sau nu.

— E-ntuneric şi nu te văd, dar cred că te-ai înroşit! o necăji Raiski, privind-o drept în fată şi strângându-i mâna.

— Ba deloc! De ce să roşesc? Nu l-am văzut de două săptămâni şi nu-mi pasă…

— Spune-mi drept, îţi place?

Ea tăcu.

— Am ghicit?

— Da? de unde! Am spus doar că Nikolai Andreici e cel mai bine dintre toţi. Asta o spune oricine. Guvernatorul ţine mult la dânsul şi niciodată nu-l trimite la anchete: „Nu trebuie, zice, să se bălăcească în murdării, să cerceteze crime şi hoţii – asta i-ar întina moralitatea! Lasă-l, zice, să stea mai bine pe lângă mine!” Acum e la guvernator şi, când nu e la noi, ia masa acolo, dansează, joacă…

— Cu alte cuvinte, îşi face slujba! spuse Raiski.

— A şi primit o cruciuliţă! Aşa, micuţă! adăugă fata, cu plăcere.

— Vine pe-aici?

— Foarte des. Acum nu ştiu de ce-o fi dispărut! Nu s-o fi dus cumva la Kolcino, la *maman?* O să-l cert că a plecat fără să ne dea de veste. Şi bunica o să-l mustre – îi e frică de ea… Când vine-aici nu stă e clipă locului, aleargă, cântă! Ah! De-ai şti cât e de ştrengar! Şi cât de mult mănâncă! Acum de

curând, a înfulecat o tigaie mare plină cu ciuperci! Şi câte franzeluţe mănâncă la ceai! Orice i-ai da, stinge tot. Bunica îl iubeşte din cauza asta foarte mult. Şi eu îl…

— …Iubeşti? o întrebă repede Raiski, aplecându-se spre ea şi privind-o drept în ochi.

— Nu, nu! Ea clătină din cap. Nu-l iubesc, numai că-i… simpatic! E cel mai bine dintre toţi. Se poartă cuviincios, nu umblă prin cârciumi, nu joacă biliard, nu bea niciun fel de băutură…

— Simpatic! repetă Raiski, netezindu-i părul pe la tâmple. Şi tu eşti simpatică! Oh, cât de rău îmi pare că am îmbătrânit, Marfenka! Dacă aş fi fost mai tânăr, cât de mult te-aş fi iubit! adăugă dânsul încetişor, atrăgând-o uşor spre el.

— Dumneata şi bătrân! O, încă nu! spuse ea cu îngăduinţă, lăsându-se mângâiată. Ai doar câteva fire argintii în barbă, încolo, câteodată eşti tare drăguţ… mai ales când râzi sau povesteşti ceva cu însufleţire. Dar când umbli morocănos, ori te uiţi, nu ştiu cum, altfel decât de obicei… parcă ai avea optzeci de ani…

— Într-adevăr, Marfenka, nu-ţi par bătrân şi îngrozitor?

— Deloc.

— Şi-ţi place… să mă săruţi?

— Foarte.

— Atunci, sărută-mă!

Marfenka se ridică puţin, îşi sprijini genunchiul de piciorul lui, îl sărută zgomotos şi voi să se aşeze, dar el o opri.

Ea încercă să se elibereze – avea o poziţie incomodă. În sfârşit, se aşează, roşie la faţă de efort, şi începu să-şi aranjeze coada care i se mişcase din loc.

Raiski, dimpotrivă, era palid şi-şi ţinea capul dat pe spate, cu creştetul, sprijinit de copac, cu ochii închişi, strângându-i tare mâna, aproape fără să ştie ce face.

Marfenka voi să se ridice, ca să se aşeze mai comod, dar el o ţinea atât de strâns, încât ea trebui să se sprijine cu mâna de umărul lui.

— Dă-mi drumul, ţi-e greu aşa! zise fata. Sunt destul de grasă, uite ce braţ am – pune mâna!

— Nu, nu mi-e greu… răspunse el încet, aplecându-i iar capul spre faţa lui, şi rămase nemişcat.

— Te simţi bine aşa?

— Bine, numai că mi-e cald. Hm, cum îmi ard obrajii şi urechile! Cred că sunt roşii! Am mult sânge. Ia apasă-mi mâna cu degetul – o să se facă numaidecât o pată albă, care o să dispară.

Apoi tăcu, ţinându-şi mereu ochii închişi. Ea înşira tot ce-i trecea prin cap, se uita ba într-o parte, ba într-alta, sau făcea cu vârful pantofului desene în nisip.

— Rade-ţi barba! îi spuse Marfenka. O să arăţi şi mai bine. Cine o fi scornit moda asta atât de caraghioasă a bărbii? Aţi luat-o de la mujici! Oare la Petersburg toţi au barbă?

El dădu maşinal, afirmativ, din cap.

— O să te bărbiereşti? Da? Că dacă te vede Nil Andreici, se supără. Nu poate suferi barba, zice că numai revoluţionarii se poartă aşa.

— O să fac tot ce doreşti tu, zise el tandru. Dar, spune, de ce-l iubeşti pe Vikentiev?

— Iar! Vezi cum eşti? Dumneata ai pornit vorba, şi-acum născoceşti că-l iubesc. Auzi, să-l iubesc! Nici nu îndrăzneşte măcar să viseze aşa ceva! Să-l iubesc – cum s-ar putea? Ce-ar spune bunica? adăugă ea, jucându-se distrată cu barba lui Raiski, fără să bănuiască măcar că degetele ei umblau ca nişte şerpi pe nervii lui, neliniştindu-l, aprinzându-i focul în sânge şi întunecându-i judecata. El se îmbăta cu fiecare mişcare a degetelor ei.

— Iubeşte-mă, Marfenka, prietena mea, surioară!… delira el, strângând-o puternic de mijloc?

— Oh, mă doare, frăţiorule! Lasă-mă, zău că mă înăbuş! zise ea, căzându-i fără voie la piept.

El îşi lipi din nou obrazul de al ei, şoptind:

— Te simţi bine?

— Picioarele le ţin cam prost.

Îi dădu drumul, şi ea-şi mută picioarele şi se aşeză lângă el.

— De ce iubeşti, Marfenka, florile, pisicile şi păsările?

— Dar pe cine să iubesc?

— Pe mine, pe mine!

— Păi, te iubesc!

— Nu aşa, altfel! exclamă el, punându-i mâna pe umăr.

— Oh, uite-o steluţă!… Alta! Iat-o şi pe-a treia!… Cât sunt de multe! exclamă Marfenka, privind cerul. O fi adevărat că în stele trăiesc oameni? Poate că sunt altfel decât noi… Vai, fulgeră! Ba nu, e o fulgerare îndepărtată, de dincolo de Volga. Mie mi-e frică de furtună… Verocika deschide fereastra s-o privească, dar eu mă ascund totdeauna în pat, trag perdelele şi, dacă trăsnetul e prea tare, îmi pun o pernă mare peste cap şi-mi astup urechile să nu văd şi să nu aud nimic… Aha, a căzut o stea! Vine şi vremea cinei! adăugă ea după o pauză. Dacă n-ai fi dumneata, am cina mai devreme, şi la unsprezece – la culcare. Când n-avem musafiri, ne culcăm devreme.

El tăcea, cu obrazul culcat pe umărul ei.

— Dormi? îl întrebă ea.

El dădu negativ din cap.

— Atunci dormitezi, văd că ai închis ochii. Şi eu tot aşa fac, cum pun capul pe pernă, adorm numaidecât. Câteodată n-apuc nici să-mi scot ciorapii, că mă şi prăbuşesc. Verocika, în schimb, nu doarme până la miezul nopţii, şi bunica o ceartă şi-i zice noctambulă. La Petersburg, lumea se culcă devreme?

Raiski tăcea.

— Frăţioare!

Dar el nu scotea o vorbă.

— De ce taci?

Raiski se mişcă puţin şi încremeni iar, visând ia posibilitatea unei fericiri statornice, fericire pe care i se părea c-o ţine acum în mână şi nu voia s-o scape.

Ea căscă până o podidiră lacrimile.

— Ce cald e! zise dânsa. Mă rog câteodată de bunica să mă lase să dorm în chioşc, dar nu-mi dă voie. Ba mă pune să închid noaptea şi ferestrele.

El tăcea.

„Tace mereu! Cum să te deprinzi cu el?" se gândi ea şi-şi alătură iar, nepăsătoare, capul de al lui, plimbându-şi distrată privirea obosită pe cer: se uita la stelele care licăreau printre ramuri, la desişul întunecat al pădurii, asculta foşnetul frunzelor şi se lăsa furată de gânduri, urmărind, în lipsă de altceva, bătăile inimii lui de sub mâna ei.

„Ce ciudat! se gândea Marfenka. De ce i-o fi bătând inima aşa? Dar la mine? se întrebă ea şi-şi duse palma la piept. Nu, nu bate aşa!"

Apoi voi să se ridice, dar el o ţinea cu putere, şi Marfenkăi nu-i era îndemână.

— Dă-mi drumul, frăţiorule, îi şopti ea, parcă ruşinându-se un pic. E vremea să ne ducem acasă.

Lui îi părea rău să-i dea drumul, de parcă se despărţea de dânsa pentru totdeauna.

— Mă doare, dă-mi drumul… repetă fata, din ce în ce mai descumpănită, încercând zadarnic să se smulgă din strânsoarea lui. Vai, cât de prost stau!

În sfârşit, se aplecă şi se strecură pe sub mâna lui.

El oftă adânc.

— Ce-i cu dumneata? auzi el vocea ei copilărească şi domoală.

Raiski o privi, apoi se uită în jurul său şi oftă din nou, parcă trezindu-se dintr-un vis.

— Ce-i cu dumneata? repetă ea. Ce ciudat eşti!

El se trezi deodată, se mira c-o vede alături, se uită iar în jurul său, sări de pe bancă, şi din piept îi izbucni un vaiet plin de desperare.

Ea îi puse o mână pe umăr, cu cealaltă îi îndreptă părul răvăşit şi voi să se aşeze iar lângă dânsul.

— Nu, Marfenka, hai să plecăm de-aici! zise el, tulburat, dând-o la o parte.

— Ce ciudat eşti! Parcă ai fi altul! Te doare capul?

Şi-i pipăi fruntea cu mâna.

— Nu te apropia de mine, nu mă mângâia, surioara mea dragă! murmură el, sărutându-i mâna.

— Cum să nu te mângâi, când şi dumneata eşti atât de tandru, atât de bun, ne iubeşti atât de mult! Ne-ai dăruit casa, grădiniţa, şi eu să fiu ca o stană de piatră!…

— Da, ca o stană de piatră! Să nu răspunzi niciodată la mângâierile mele, ca astăzi…

— De ce?

— Aşa. Am câteodată accese… când le am, pleacă de lângă mine.

— Vrei să bei ceva? Bunica are picăturile lui Hoffmann. Să dau fuga să ţi le aduc, vrei?

— Nu, nu. Dar pentru Dumnezeu, dacă o să fiu vreodată prea tandru cu tine, ori poate altcineva, de pildă, Vikentiev ăsta…

— Ah! Cum să îndrăznească! răspunse Marfenka, mirată. Când ne jucăm de-a prinselea, nu are curaj să mă prindă nici măcar de mână – m-apucă de mânecă! Ce-ţi trece prin minte – Vikentiev! Ce, i-aş da voie?!

— Nici lui, nici mie, nimănui pe lumea asta… să nu uiţi, Marfenka, ce-ţi spun: iubeşte pe cine-ţi place, dar ascunde-ţi simţământul adânc în suflet. Să nu te laşi furată, şi nici lui să nu-i îngădui, până când… n-o să-ţi dea voie bunica şi părintele Vasili. Să nu uiţi niciodată predicile lui…

Ea îl asculta fără să scoată o vorbă, mergând îngândurată lângă el şi mirându-se de accesul lui;

îşi amintea că abia eu un ceas înainte îi spusese cu totul altceva şi nu ştia ce să mai creadă.

— Dar vezi că dumneata spuneai… începu ea.

— Am greşit, nu tot ce-am spus era pentru tine. Da, Marfenka, ai dreptate, e păcat să vrei ceea e nu ţi-e dat, să doreşti o viaţă ca aceea a cucoanelor descrise prin cărţi. Să te ferească Dumnezeu să te schimbi, să fii altfel de cum eşti! Iubeşte florile, păsările, ocupă-te de gospodărie, caută sfârşit vesel, şi în cărţi, şi în propria ta viaţă…

— Nu e o prostie… să iubesc păsările? Oare, nu-ţi baţi joc de mine? Crezi ceea ce spui? întrebă ea, sfioasă.

— Nu, nu, eşti o perlă, un înger al purităţii… Eşti luminoasă, curată şi transparentă…

— Transparentă? râse ea. Adică se vede prin mine.

— Tu… Tu…

Cuprins de înflăcărare, nu mai ştia ce atribute să-i dea.

— Eşti ca o rază de soare! zise el. Şi blestemat să fie cel care ar vrea să arunce un bob de neghină în sufletul tău! Rămâi cu bine! Să nu te apropii niciodată prea mult de mine, iar dacă mă voi apropia eu, să fugi!

Se îndreptă spre râpă.

— Unde te duci? Hai la masă! Acuşi-acuşi o să trebuiască să ne culcăm…

— Nu vreau nici să mănânc, nici să dorm.

— Iar nu vii la cină! Bunica…

Dar nu apucă să sfârşească fraza, fiindcă Raiski porni repede spre râpă şi dispăru în tufişuri.

„Doamne, Dumnezeule! se gândi el, cutremurându-se. Acum o jumătate de oră eram cinstit, curat şi mândru, şi o jumătate de ceas mai târziu, copilul acesta sfânt s-ar fi putut preschimba într-o creatură nenorocită, iar omul «cinstit şi mândru» ar fi ajuns cea mai mare canalie! Măreţul spirit ar fi cedat atotputernicului trup, iar sângele şi nervii şi-ar fi bătut joc de filosofie, de morală şi de

cultură. Totuşi, spiritul a rezistat, sângele şi nervii nu l-au învins! Cinstea şi onoarea sunt salvate… Dar ce le-a salvat? se întrebă Boris Pavlovici. oprindu-se în faţa unui hârtop. Înainte de orice… puterea voinţei mele, conştiinţa că aş fi săvârşit o ticăloşie… începu el să spună, îndreptându-şi trupul. Totuşi, nu, trebui el să recunoască numaidecât. Toate astea au apărut tocmai la urmă, dar mai înainte, ce le-a salvat? A ocrotit-o, oare, pe Marfenka, îngerul ei păzitor? Sau destinul bunicii? Sau… ce?" Orice-ar fi, acestui enigmatic „sau" îi datora el faptul că rămăsese un om cinstit. Poate că acest „sau" se ascunde în sfânta şi timida ei naivitate, în predicile părintelui Vasili, ori, în sfârşit, în temperamentul ei limfatic – în orice caz, acest ceva e în ea, nu în el…

— O, ce ticăloşie, ce ticăloşie! spuse tare Raiski, sărind peste un hârtop şi strecurându-se prin tufişuri, spre malul nisipos al Volgăi.

Marfenka se uită încă multă vreme în urma lui, apoi se îndreptă cu pas rar, cufundată în gânduri, spre casă, rupând, maşinal, frunze din tufişuri şi pipăindu-şi din când în când obrajii şi urechile.

— Cum îmi ard! Cred că sunt roşii! murmură ea. De ce mi-o fi spus să nu mă apropii de el, doar nu-i un străin?! Şi e aşa de tandru… Vai, cum îmi ard obrajii!

Îşi lipea palma ba de un obraz, ba de celălalt.

Când bunica auzi că Raiski nu vine la cină, începu să bombăne. Au mâncat tăcuţi în trei, cu Tit Nikonîci, şi s-au despărţit.

Marfenka povestea de obicei bunicii tot ce i se întâmpla, dar acum stătea în cumpănă dacă să-i spună sau nu că vărul ei renunţase pentru totdeauna la mângâierile verişoarei sale. Şi, până la urmă, plecă la culcare fără să-i povestească nimic, încercase de câteva ori să-i spună, dar nu ştiuse cum să-nceapă. Nu scoase o vorbă, nici despre accesul „frăţiorului", se culcă mai devreme

decât de obicei, dar nu se lipea somnul de ea: obrajii şi urechile continuau să-i ardă.

În sfârşit, după ce stătu o oră întinsă în pat, fără să adoarmă, se ridică, îşi curăţă faţa cu zeamă de castravete, cum făcea de obicei, ca să n-o prindă soarele, îşi făcu semnul crucii şi adormi.

XIV

Raiski urcă dealul, merse de-a lungul malului şi ajunse la căsuţa lui Kozlov. Văzu lumină la fereastră şi tocmai se îndrepta spre portiţă, când zări pe cineva sărind gardul din ulicioară în grădiniţă.

Aşteptă în umbră până ce omul trecu dincolo. Nu ştia ce să facă: nu era sigur că avea de-a face cu un hot sau numai cu un curtezan al Ulianei Andreevna, cu vreun *monsieur* Charles, oarecare, aşa că nu se încumetă să dea alarma.

Socoti, totuşi, după o clipă de gândire, că ar trebui să-l urmărească pe necunoscut şi sări şi ei gardul tot atât de încet.

Acesta se furişă spre ferestre, Raiski se luă după el şi se opri la câţiva paşi în spatele lui, dar necunoscutul, când ajunse în dreptul ferestrei lui Leonti, se ridică deodată în vârful picioarelor şi porni să bată darabana în geam, cât îl ţineau puterile.

„Asta nu-i hoţ… trebuie să fie Mark!” se gândi Raiski şi nu se înşelase.

— Hei, filozofule! Deschide! N-auzi? Platon! strigă necunoscutul. Deschide-odată!

— Fă un ocol şi intră pe uşa din faţă! se auzi de după geam vocea înăbuşită a lui Kozlov.

— N-are rost, vrei să trezesc câinii? Deschide fereastra!

— Bine, stai! Ce om! zise Leonti, deschizând fereastra.

Mark sări în odaie.

— După tine cine vine? Pe cine-ai mai adus? îl întrebă Kozlov, speriat, dându-se înapoi.

— Pe nimeni, ţi se năzare… Ah, ba da, se caţără cineva…

Raiski sări şi el înăuntru.

— Şi tu, Boris? exclamă mirat Leonti. Cum da v-aţi întâlnit?

Mark îi aruncă lui Boris Pavlovici o privire fugară şi se întoarse spre Kozlov.

— Dă-mi repede o pereche de pantaloni şi vezi dacă n-ai vreo sticlă de vin.

— Ce-ai păţit? De unde vii? îl întrebă Leonti, mirat, abia în clipa aceea dându-şi seama că Mark era murdar de noroi, până aproape de brâu, iar cizmele şi pantalonii îi chifteau de apă.

— Adu mai repede ce-ţi cer şi lasă vorba! răspunse nerăbdător Mark.

— Vin n-am, Charles a luat azi masa la noi şi am băut tot vinul. Dar cred că am votcă…

— Unde-ţi ţii hainele?

— Nevasta ştie, şi-acum doarme, dar s-o întreb pe Avdotia…

— Monstrule! Las’ că le găsesc şi singur.

Mark luă o lumânare şi dispăru într-altă odaie.

— Uite, aşa e el! se întoarse Leonti spre Raiski.

Peste vreo zece minute, Mark intră cu pantalonii în mână.

— Unde te-ai murdărit aşa? îl întrebă Kozlov.

— Am trecut Volga într-o barcă de pescari, dar în dreptul ostrovului, neghiobul de lopătar a intrat ca orbul în nămol şi-a trebuit să sar în apă să scot barca la mal.

Îşi schimbă pantalonii, fără să-i dea lui Raiski nicio atenţie, se aşeză într-un fotoliu mare pe care-şi puse şi picioarele, apoi îşi strânse genunchii şi-şi rezemă bărbia pe ei.

Raiski îl examina tăcut. Mark avea vreo douăzeci şi şapte de ani şi un trup proporţionat şi vânjos, parcă turnat în metal. Palid la faţă, nu alb,

îşi purta părul castaniu-deschis aruncat ca o coamă deasă pe ceafă şi peste urechi, descoperindu-i astfel fruntea mare şi bombată. Barba şi mustăţile erau mai rare şi mai deschise la culoare decât părul de pe cap.

Avea o faţă deschisă, cu o privire puţin impertinentă, cu bărbia ieşită înainte, cu trăsăturile destul de pronunţate şi nu prea regulate, cu un obraz mai curând slab decât plin. Zâmbetul care-i flutura uneori pe buze îţi dezvăluia ceva nedefinit între ciudă şi ironie, fără să exprime niciodată mulţumirea.

Avea braţe lungi, cu mâini mari, proporţionate şi puternice. Privirea ochilor lui cenuşii era ori îndrăzneaţă şi provocătoare, ori, mai des, rece şi plină de nepăsare.

Stătea înghemuit, fără să se mişte. Mâinile şi picioarele parcă-i înţepeniseră, iar ochii aveau o privire liniştită, rece.

Dar sub imobilitatea aceasta se ascundea agerimea, sensibilitatea şi puterea de concentrare, pe care le observi câteodată la un câine care şade tolănit, aparent liniştit şi fără grijă, sprijinindu-şi botul, cufundat parcă în somn, pe labele împreunate, cu şira spinării rotunjită, cu trupul moale, de parcă ar dormi de-a binelea, doar o pleoapă tremurându-i puţin şi lăsând să se străvadă o crăpătură subţire a ochiului negru. Dar e de ajuns să se mişte cineva pe aproape, să treacă o adiere de vânt, să se trântească o uşă, sau să se ivească vreun străin, că membrele destinse se încordează într-o clipă, tot trupul se însufleţeşte, se înviorează, şi câinele latră, sare…

Mark îşi ţinu câtva timp ochii închişi, apoi îi deschise deodată şi se întoarse spre Raiski:

— Probabil că ţi-ai adus ţigări de foi bune de la Petersburg. Dă-mi şi mie una, spuse el, fără ceremonii.

Raiski îi întinse portţigaretul.

— Leonti, nu ne-ai prezentat! îl dojeni Raiski.

— Ce să vă mai prezint, doar aţi venit amândoi pe acelaşi drum şi fiecare ştie cine e celălalt! răspunse el.

— Savantule, ţi-a scăpat şi ţie o vorbă-nţeleaptă! spuse Mark.

— El e… Mark… cel… care… ţi-am scris, îţi aminteşti doar… începu Kozlov.

— Stai! O să mă prezint singur! zise Mark, sări din fotoliu şi, luând o poziţie ceremonioasă, se înclină în faţa lui Raiski. Am onoarea să mă recomand: Mark Velohov, funcţionar de categoria a cincisprezecea, aflat sub supravegherea poliţiei, locuitor fără de voie al acestui oraş!

Apoi muşcă din capătul ţigării de foi, o aprinse şi se ghemui din nou în fotoliu.

— Şi ce faci aici? îl întrebă Raiski.

— Cred că acelaşi lucru ca şi dumneata…

— Îţi… îţi place arta? Eşti cumva artist?

— Dar dumneata… eşti artist?

— Desigur! se amestecă Leonti. Ţi-am mai spus doar – e pictor, muzician… Acum scrie un roman. Ia seama, frate, să nu te încondeieze şi pe tine acolo. Ei, cum merge, ai ajuns departe? îl întrebă el pe Raiski.

Acesta îi făcu semn cu mâna să tacă.

— Da, sunt artist, răspunse Mark la întrebarea lui Boris Pavlovici. Numai de alt gen. Sunt din categoria artiştilor cărora negustorii le zic „panglicari”. Cred că bunica dumitale ţi-a şi vorbit despre operele mele!

— Nici nu vrea să audă de dumneata.

— Ei, vezi! Şi eu n-am luat deocamdată de la dânsa decât vreo sută de mere, peste gard!

— Merele sunt ale mele. Îţi dau voie să culegi câte pofteşti.

— Mulţumesc, e de prisos. M-am obişnuit să fac totul în viaţă fără să cer voie nimănui, aşa că nici ca să culeg merele, nu-mi trebuie învoire. Sunt mai dulci aşa.

— Ţineam foarte mult să te cunosc. Mi s-au povestit atâtea despre dumneata… zise Raiski.

— Ce anume?

— Puţine lucruri bune…

— Ţi s-a spus probabil, că sunt un tâlhar de drumul mare, o fiară, spaima localnicilor!

— Aproape…

— Mă întreb ce te-a îndemnat să vrei să mă cunoşti, după astfel de recomandaţii? Şi dumneata ar trebui să te alături corului comun – ţi-am rupt nişte cărţi. Cred că ţi-a şi spus…

— Da, da, uite-l, ăsta e. Mă bucur că a deschis chiar el vorba! îl întrerupse Leonti. Aşa ar fi trebuit să te recomand de la început.

— Îţi dau voie să faci cu cărţile ce vrei! zise Raiski.

— Iar? Cine-ţi cere dumitale voie? De acum înainte n-o să mai iau şi n-o să mai rup nicio carte. Poţi să dormi liniştit, Leonti!

— În realitate, e un om foarte bun! îl lăudă Lenţi pe Mark. Când te îmbolnăveşti, te îngrijeşte ca o dădacă, dă fuga la farmacie după doctorii… Ehe, şi câte ştie! O mulţime de lucruri. Numai că nu se ocupă cu nimic şi nu dă pace nimănui. E un mare poznaş…

— Lasă minciunile, Kozlov! îl întrerupse Mark.

— Totuşi, nai te vorbesc toţi de rău, se amestecă în vorbă Raiski. Viatutin are sau cel puţin încearcă să aibă păreri bune despre dumneata.

— Nu mai spune! Marchizul ăsta dulceag! Mi se pare că i-am făcut câteva, să nu mă uite cu una cu două. L-am trezit de câteva ori din somn noaptea şi i-am deschis ferestrele de la dormitor; se plângea mereu că n-o duce bine cu sănătatea, dar de patruzeci de ani de când a venit aici, nimeni nu-şi aminteşte să-l fi văzut vreodată bolnav. Mi-a împrumutat nişte bani pe care n-o să-i restitui niciodată. Mai vrea ceva? Ba mă mai şi laudă!

— Iată, prin urmare, ce fel de artist eşti! zise Raiski, vesel.

— Dar dumneata? Acum e rândul dumitale să-mi povesteşti, îl îndemnă Mark.

— Eu… cum să spun, sunt artist, slab, bineînţeles, îmi place şi mă închin în faţa frumosului. Iubesc arta, desenez, cânt… Acum vreau să scriu o lucrare mare – un roman…

— Da, da, înţeleg, un artist ca toţi cei de pe la noi…

— Toţi?

— La noi toţi sunt artişti. Unii sculptează, pictează, zdrăngăne la vreun instrument oarecare, compun ca dumneata şi ca cei de-alde dumneata; pe alţii îi duce trăsura dimineaţa la instituţii, la consilii de conducere; unii joacă dame pe lângă tejgheaua prăvăliei lor, iar alţii trăiesc la moşii şi fac alte felurite-nvârteli – peste tot numai artă!

— Şi nu te-ai gândit să intri într-una dintre aceste categorii? îl întrebă Raiski, zâmbind.

— Am încercat, însă n-am izbutit. Dar dumneata de ce-ai venit aici?

— Nici eu nu ştiu. Mi-e totuna unde mă duc… Bunica mi-a scris o scrisoare să vin aici şi-am venit.

Mark căzu pe gânduri şi nu se mai ocupă de Raiski; acesta, însă, dimpotrivă, îl cerceta, îi studia expresia feţei, îi urmărea mişcările, ajutându-şi fantezia, care desena, conform obiceiului, un portret după altul al personajului acesta nou.

„Slavă Domnului! se gândea el, după cât se pare, nu sunt singurul om care nu face nimic, nu s-a chivernisit şi nu şi-a ales încă nicio profesie. Cam seamănă cu mine! Rătăceşte prin lume, nu se-mpacă cu soarta, n-are nicio ocupaţie (eu, cel puţin, pictez şi vreau să scriu un roman), i se citeşte pe faţă că nu-i mulţumit de nimic şi de nimeni… Ce-o fi cu el? O fi căzut şi el jertfă aceleiaşi discordanţe lăuntrice ca şi mine? O fi, tot ca mine, într-o veşnică luptă, între două focuri? Pe de o parte, fantezia care te ademeneşte şi te face să vezi lumea idealizată – oamenii, natura, viaţa,

toate fenomenele ei – iar pe de altă parte, analiza rece, care nimiceşte totul şi nu te lasă să uiţi şi să trăieşti. Acesta e şi izvorul veşnicei nemulţumiri, al veşnicei indiferenţe… Asta s-o fi întâmplat şi cu el sau o fi cu totul altceva?”…

Îl privi stăruitor pe Mark, care dormita. Şi lui Leonti i se închideau ochii.

— E timpul să mă duc acasă, zise Boris Pavlovici. Cu bine, Leonti!

— Ce să fac cu el? întrebă Kozlov, arătându-l pe Mark.

— Lasă-l aici.

— Da, da – lasă capra în grădina de zarzavat! Dar cărţile? Dacă s-ar putea cel puţin să-l mutăm cu fotoliu cu tot în odăiţa aia întunecoasă şi să-l încuiem acolo! visa Kozlov, dar părăsi numaidecât şi planul acesta. Nici nu ştiu ce să mai fac cu el! Te pomeneşti că se trezeşte în timpul nopţii şi e în stare să-mi dărâme acoperişul!

Când îi auzi ultimele cuvinte, Mark sări în sus, râzând.

— Merg şi eu cu dumneata, îi zise el lui Raiski şi, punându-şi şapca pe cap, stinse lumânarea, spunându-i lui Leonti: e timpul să te culci, nu-ţi pierde nopţile, uite că iar te-ai gălbejit la mutră şi ţi s-au înfundat ochii-n cap! Apoi sări pe fereastră cât ai clipi.

Raiski îl urmă, deşi nu chiar cu atâta îndemânare, şi amândoi porniră îndărăt pe acelaşi drum, prin grădiniţă, săriră iar gardul şi ieşiră-n stradă.

— Ascultă, îi zise Mark. Mi-e foame, Leonti n-are nimic de mâncare. Nu vrei să mă ajuţi să luăm vreo cârciumă cu asalt?

— Cum să nu, dar nu-i nevoie s-o luăm cu asalt…

— Ba, da, e târziu şi n-o să ne deschidă nimeni, mai ales când or afla că sunt eu. Trebuie s-o luăm cu asalt. O să strigăm „foc”, or să deschidă şi-o să intrăm.

— Şi-or să ne dea afară.

— Asta s-o crezi dumneata. Să nu mă laşi înăuntru se mai poate, dar o dată intrat, nu mă mai da nimeni afară!

— S-o luăm cu asalt! Să facem scandal noaptea! Cum se poate?! exclamă Raiski.

— O! Te-ai speriat de poliţie! Ce-o să facă guvernatorul, ce-o să spună Nil Andreici! Dar societatea, doamnele, cum o să primească evenimentul acesta? râse Mark. Atunci, cu bine, mi-e foame şi-o să atac de unul singur…

— Stai, am o idee mai interesantă decât a dumitale. Bunica mea – ţi-am mai spus că nici nu vrea să audă de dumneata şi zicea de curând că niciodată şi pentru nimic în lume nu ţi-ar da de mâncare…

— Ei?

— Ei bine, să mergem la ea să luăm masa! Şi rămâi noaptea asta să dormi la mine. Nu ştiu ce-o să facă şi ce-o să spună, dar îmi închipui c-o să fie tare hazliu.

— Nu-i o idee rea. Să mergem! Dar eşti sigur c-o să găsim de mâncare la ea? Mi-e tare foame.

— Întrebi dacă o să găsim de mâncare la Tatiana Markovna? Cred că ar putea hrăni o companie întreagă.

Porniră tăcuţi la drum, Mark fuma, cu bărbia-n piept, cu ochii-n pământ, scuipând din când în când.

Ajunseră în Malinovka. Mergeau prin întuneric pe lângă gard, tăcuţi, aproape pe pipăite; trecură de poartă şi se apropiară de îngrăditura de nuiele, ca să sară peste ea în grădina de zarzavat.

— Uite, colo, mai departe, în dreptul livezii, ori lângă râpă ar fi mai bine, zise Mark. Acolo sunt copaci şi nu se vede, pe când aici te pomeneşti c-o să stârnim câinii şi avem şi mult de ocolit! Eu trec totdeauna numai pe-acolo…

— Vii… în livadă? De ce?

— După mere! Anul trecut le rupeam de colo, dinspre câmp, din apropierea casei vechi. Şi-acum în august, sper, dacă… îmi dai voie…

— Cu plăcere, numai să nu te prindă Tatiana Markovna!

— Nu, n-o să mă prindă! Oho! Ia vezi, nu cumva prindem noi pe careva? Cineva a sărit chiar acum peste gardul de nuiele, după sistemul nostru! Hei, ia stai! N-o să-mi scapi! Care eşti ăla? Stai! Raiski, vino iute de m-ajută!

Se repezi vreo zece paşi înainte şi prinse pe cineva.

— Ce ochi de pisică ai, eu nu văd nimic!… zise Boris Pavlovici, grăbindu-se în partea de unde venea vocea.

Mark ţinea pe cineva, care se zbătea în mâinile lui, dar până la urmă căzu jos şi se lipi de gard.

— Prinde-l! Oho! colo-i altul! Vrea să sară peste gard în grădină! ţipă Mark din nou.

Raiski văzu o siluetă, care se căţărase pe gard şi-şi întinsese picioarele, gata să sară-n grădină, se repezi şi-o prinse de mână.

— Cine-i? Cine eşti? Ce vrei? Spune! întrebă Raiski.

— Daţi-mi drumul, conaşule, nu mă nenorociţi! şopti jalnic un glas de femeie.

— Tu eşti, Marina? întrebă Raiski, recunoscând-o după glas. Ce cauţi aici?

— Mai încet, conaşule, nu-mi spuneţi pe nume, că aude Saveli şi mă omoară!

— Hai, du-te, şterge-o mai repede… Ba, ia stai puţin! Te-ai nimerit bine. N-ai putea să aduci ceva de mâncare în odaia mea?

— Fac orice, numai, conaşule, pentru Dumnezeu, nu mă nenorociţi!

— Nu te teme, nu te nenorocesc! Ai ceva pe la bucătărie?

— De toate, cum să nu! Tot ce trebuie pentru cină! Fără dumneavoastră n-au vrut să mănânce,

abia de-au pigulit câte ceva. Avem cegă cu sos, curcan, am pus totul la gheaţă…

— Ei, adu-le-ncoace! Dar vin?

— A mai rămas o sticlă în bufet şi mai e nişte vişinată în odaie la Marfa Vasilievna…

— Cum s-o luăm? N-o trezeşti?

— Nu, nu se trezeşte, doarme dusă! Dă-mi drumul, conaşule, o s-audă bărbatu-meu…

— Atunci şterge-o, *Zemfira*[110] şi vezi să nu te prindă!

— Acum, chiar de l-oi întâlni, n-are ce să-mi mai facă. O să dau vina pe dumneavoastră, o să-i spun că m-aţi chemat…

Râse cu râsul ei larg până la urechi, cu ochii scânteietori ca de pisică, şi, întinzând mult picioarele, sări gardul. Fusta i se agăţă de-un ciot, dar ea o smuci, râse iar şi, furişându-se tiptil ca o mâţă, se strecură parcă-n zbor printre două straturi de varză.

Între timp, Mark se străduia să afle cine se pitulase lângă gard. Îl scoase de-acolo pe necunoscut şi-l ajută să se ridice în picioare, cercetându-l stăruitor. Omul se ferea, ascunzându-şi faţa să nu-l recunoască.

— Saveli Ilici, zise o voce rugătoare, nu s-a-ntâmplat nimic… numai să nu dai în mine, că dau şi eu…

— Mi se pare că te cunosc! zise Mark. Ce beznă!

— O, nu sunteţi Saveli Ilici? Slavă ţie Doamne! izbucni, bucuros, necunoscutul, scuturându-şi hainele. Eu, domnule, sunt grădinar! De dincolo…

Şi arătă spre o grădină îndepărtată.

— Ce cauţi aici?

— Hm… am venit să aud sunând clopotul de la catedrală… să nu credeţi că mă ţin de fleacuri… Nouă ne-a stat ceasul…

— Du-te dracului! zise Mark, îmbrâncindu-l.

Necunoscutul sări peste şanţ şi se mistui în întuneric.

În timpul acesta, Raiski se înapoiase la intrarea principală şi se căznea să deschidă portiţa, fiindcă nu voia să bată, ca să n-o trezească pe Tatiana Miarkovna.

— Marina, Marina! strigă el cu voce înăbuşită, când auzi paşi în curte, crezând că-i aducea mâncarea. Hai, deschide!

Cineva trase zăvorul din partea cealaltă, Raiski lovi portiţa cu piciorul şi se pomeni faţă în faţă cu Saveli, care se aruncă asupra lui şi-l apucă de piept…

— Aha, stai tu, porumbelule, că mă socot eu cu tine în locul Marinei! izbucni el furios. Ia te uită la el! Dă buzna pe portiţă, şi eu, ca un neghiob, îl pândeam lângă gard!…

Zise şi propti portiţa cu spatele, ca nu cumva să-i scape musafirul.

— Eu sunt, Saveli! spuse Raiski. Dă-mi drumul.

— Cine? Nu cumva boierul? mormăi nedumerit Saveli şi încremeni.

— Dar de ce aţi strigat-o pe Marina? întrebă el rar, după o clipă de tăcere. Aţi văzut-o?

— Da, am rugat-o de-aseară să-mi păstreze cina, minţi el, luând astfel parte soţiei necredincioase, şi să-mi deschidă portiţa. Pesemne că a şi auzit că am venit… Dă drumul oaspetelui care mă însoţeşte, închide portiţa şi du-te la culcare.

— Da, vă rog! îngăimă el tărăgănat şi rămase încă multă vreme uitându-se în urma lui Raiski şi a lui Mark. Asta-i! zise el apoi, domol, şi porni cu pas rar spre casă.

Pe drum, Saveli o întâlni pe Marina.

— Ce-i cu tine, strigoiule, de ce nu dormi? îl întrebă ea şi, aplecându-se într-o parte, alunecă în grabă pe lângă el. Hoinăreşte noaptea! Mai bine ai împleti coamele cailor, că duhul casei văd că nu le-a-mpletit. Mă face mereu de râs în faţa boierilor!… bodogănea ea, trecând pe lângă el ca o nălucă, cu mâinile încărcate cu farfurii, platouri,

şerveţele şi pâine, dar aşa că nicio farfurie şi nicio lingură sau pahar nu zdrăngănea.

Ca răspuns la provocarea ei, Saveli o ameninţă doar tăcut cu hăţurile, fără să-i arunce măcar o privire.

XV

Mark era, într-adevăr, înfometat; din cinci-şase mişcări cu furculiţa şi cuţitul făcu să dispară cega, dar nici Raiski nu se lăsă mai prejos. Marina veni să strângă şi duse la bucătărie doar scheletul curcanului.

— N-ar fi rău dacă ne-ai da şi ceva dulce! spuse Boris Pavlovici.

— Prăjituri n-au rămas, răspunse Marina. E dulceaţă, dar cheile de la cămară sunt la Vasilisa.

— Ce prăjituri? sări Mark. N-am putea face un punci? Rom aveţi?

Raiski se uită întrebător la Marina.

— Cred că este, domnişoara i-a dat bucătarului pentru *pudinul* de mâine. O să caut în bufet…

— Da' zahăr?

— E-n odaia domnişoarei. Fac eu rost, răspunse Marina şi dispăru.

— Adu şi-o lămâie! strigă Mark după ea.

Marina se-ntoarse cu o sticlă de rom, lămâie şi zahăr – şi romul fu aprins. Stinseră lumânările; flacăra albastră lumină odaia cu luciri sinistre. Mark amesteca din când în când romul cu o linguriţă, iar bucata de zahăr, pusă pe două furculiţe deasupra flăcării, se topea, picurând şi sfârâind în ceaşcă. Mark gusta din când în când punciul să vadă dacă era gata, apoi amesteca iar.

— Prin urmare… întrerupse Raiski tăcerea şi se opri.

— Prin urmare?… repetă Mark, întrebător.

— Eşti de mult în oraşul ăsta?

— De vreo doi ani…

— Cred că te plictiseşti.

— Mă străduiesc să mă distrez…

— Mă ierţi… aş…

— Te rog, fără scuze! Întreabă-mă de-a dreptul… Să vedem pentru ce te scuzi?

— Pentru că nu cred…

— Ce anume?

— În distracţiile astea… în rolul pe care ţi-l atribui dumneata… ori, mă ierţi…

— Iar, „mă ierţi”?

— …Pe care ţi-l atribuie lumea.

— Nu am niciun rol, de aceea îmi şi atribuie unul.

Îşi umplu un păhărel cu punci şi-l bău.

— Bea, e gata! zise el, turnând într-un păhăruţ şi oferindu-l lui Raiski. Acesta îl bău pe-ndelete, fără plăcere, numai ca să-i ţină tovărăşie.

— Am zis – îţi atribuie, reîncepu Raiski, ceea ce înseamnă că nu este adevăratul dumitale rol.

— Ce om eşti şi dumneata? Ţi-am spus doar că nu am niciun fel de rol. Ce, fără vreun rol nu se poate trăi?…

— Bine, dar fiecare dintre noi simte nevoia să facă ceva şi mi se pare că dumneata n-ai nicio treabă…

— Dar dumneata ce faci?

— Eu… ţi-am mai spus, sunt artist…

— Arată-mi, te rog, ceva din arta dumitale…

— Acum, n-am nimic, sau, dacă vrei, o nimica toată, nu e terminat…

Se ridică de pe canapea, scoase învelitoarea de pe portretul Marfenkăi şi aprinse o lumânare.

— Da, seamănă! zise musafirul. E frumos!… „Are talent!” îi străfulgeră lui Mark prin minte. Ar fi foarte reuşit… dar… capul e cam mare, dar umerii, prea laţi…

„Are un ochi ager!” se gândi Raiski.

— Coloritul deschis pe care l-ai dat fondului şi accesoriilor e foarte reuşit. Din pricina asta, toată figura ei pare diafană, eterică, transparentă! Ai prins secretul chipului Marfenkăi. Coloritul acesta uşor se potriveşte cu tenul ei, cu părul ei…

„Are gust şi pricepere! Se gândi iar Boris Pavlovici. N-o fi cumva artist şi nu vrea să spună?”

— O cunoşti pe Marfenka? întrebă Raiski.

— Da.

— Dar pe Vera?

— Şi pe Vera.

— Unde le-ai cunoscut? Doar aici în casă nu vii.

— La biserică.

— La biserică? Hm, cum aşa, am auzit că nu te duci la biserică!

— Drept să-ţi spun, nu-mi amintesc unde le-am văzut – poate în sat, pe câmp…

El bău încă un păhărel de punci.

— Mai vrei? adăugă dânsul, turnând în păhăruţul lui Raiski.

— Nu, n-am obiceiul să beau. Acum am băut doar ca să-ţi ţin tovărăşie. Mi s-a urcat şi-aşa la cap.

— Şi mie, dar nu-i nimic, mai ia un păhărel. Dacă nu s-ar urca la cap, n-ar avea niciun rost să bei.

— De ce să beau, dacă nu simt nevoia?

— Şi asta-i adevărat. Atunci beau eu şi pentru dumneata!

Mark bău şi păhăruţul lui Raiski.

„N-o îi beţiv?” îi trecu prin minte lui Raiski. uitându-se speriat cu câtă plăcere bău musafirul lui încă un păhărel.

— Te miri că beau, spuse Mark, care-i ghicise gândurile. Beau din plictiseală şi trândăvie… N-am altă treabă!

Îşi umplu iar păhărelul, dar nu-l bău, ci-l puse alături şi ceru o ţigară. Raiski îi întinse cutia cu ţigări.

„I s-au înroşit ochii, se gândi Boris Pavlovici. Am făcut rău că l-am chemat. Pesemne că bunica are dreptate; de n-ar face vreo…”

— Trândăvie! Păi, asta e…

— Vrei să spui că-i mama tuturor viciilor, îl întrerupse Mark.. Înscrie adevărul ăsta în romanul dumitale şi vinde-l… E şi nou, şi înţelept…

— Vreau să spun, urmă Boris Pavlovici, că de noi depinde să fim leneşi sau nu…

— Când ai sărit mai adineauri peste gardul lui Leonti, îl întrerupse Mark, am crezut că eşti un om de treabă, dar mi se pare că eşti ca de-alde Nil Andreici, umbli cu morala…

— Deci am avut dreptate, când ţi-am cerut scuze. Trebuie să fii atent când vorbeşti…

— De ce? Nicidecum. Spune tot ce-ţi trece prin minte, dar să mă laşi şi pe mine să-ţi răspund la fel. Nici eu nu ţi-am cerut voie să te jignesc, asemuindu-te cu Nil Andreici. Şi ce poate fi mai rău?

— E adevărat că ai vrut să-l împuşti? îl întrebă Raiski, plin de curiozitate.

— Fleacuri, tocmai mă-ntorceam de la vânătoare şi-am tras, uite-n partea aia, la ieşirea din conac, în nişte porumbei, ca să-mi descarc puşca. El se plimba pe-acolo, m-a văzut descărcându-mi puşca şi a început să strige să m-astâmpăr, că-i păcat de porumbei şi alte prostii de soiul ăsta. De-ar fi fost numai atât, i-aş fi spus că-i prost şi gata, dar el a pornit să tropăie din picioare, să mă ameninţe, cu degetul şi să bată cu bastonul în pământ, ocărind: „O să te bag la puşcărie, neisprăvitule! O să te trimit unde şi-a spart dracul opincile! În douăzeci şi patru de ore s-alege praful de tine! Te fac eu pe tine să-mi stai smirnă! Surghiunul o să te mănânce!” L-am ascultat liniştit, aşteptând să-şi termine tot vocabularul de vorbe gingaşe de felul ăsta, apoi l-am luat la ochi.

— Şi el ce-a făcut?

— Ce să facă? S-a lăsat pe vine, şi-a pierdut bastonul şi galoşii, apoi s-a-ntins jos şi mi-a cerut iertare. Eu am tras în aer şi mi-am aplecat arma – asta-i tot.

— Asta-i… distracţie? îl întrebă Raiski, cu o uşoară nuanţă de ironie.

— Nu, răspunse Mark, serios, este o ocupaţie importantă, o lecţie, dată unui copil bătrân.

— Şi după aceea, ce s-a mai întâmplat?

— Nimic. S-a plâns guvernatorului, minţind că aş fi tras în el, dar nu l-am nimerit. Dacă aş fi fost un cetăţean paşnic al oraşului, m-ar fi băgat numaidecât la zdup, însă, cum eu sunt în afara legii, cu o situaţie specială, guvernatorul s-a interesat cum s-au petrecut lucrurile şi l-a sfătuit pe Nil Andreici să tacă din gură „ca să n-ajungă la Petersburg niciun fel de istorii", lucru de care, de altfel, se teme ca de foc.

„Mi se pare că face pe grozavul! se gândi Raiski, privindu-l mai cu atenţie. N-o fi cumva un fanfaron de provincie de cea mai josnică speţă?"

— Când am vorbit de trândăvie, n-am vrut să-ţi fac morală, zise el cu glas tare. M-am mirat doar că un om cu inteligenţa, studiile şi capacitatea dumitale…

— Ce poţi să ştii de inteligenţa, studiile şi capacitatea mea?

— Văd…

— Ce vezi? Că mă pricep să sar gardurile, să trag în proşti, să mănânc mult, să beau… asta vezi!…

Mark mai dădu pe gât un păhărel. Raiski se uita, neliniştit, cum se tot cinstea, întrebându-se unde o să ajungă. În adâncul inimii se căia că-i trăsnise prin cap s-o necăjească pe Tatiana Markovna.

— Ce te strâmbi aşa? Nu te teme, zise Mark, n-o să dau foc casei şi n-o să omor pe nimeni. Astăzi beau mai mult decât de obicei, pentru că sunt obosit şi îngheţat. Nu-s un beţiv.

Îşi turnă în ceaşcă şi restul de rom care mai rămăsese şi aprinse iar romul. Apoi, sprijinindu-şi coatele de masă, începu să-l privească, nepăsător, pe Raiski.

În purtarea lui, de altfel şi aşa destul de nestânjenită, apărură semnele libertăţii specifice beţiei, de care cel treaz se simte totdeauna stingherit.

Discuţia căpătă şi ea un ton familiar. În ciuda asigurărilor musafirului său, Raiski era neliniştit că acesta va depăşi totuşi limitele.

— Poate că şi dumneata eşti inteligent… zise Mark cu un ton despre care nu ştiai dacă era serios ori ironic, privindu-l pe Raiski cu obrăznicie. Nu ştiu încă, poate că nu eşti, dar că eşti capabil, ba chiar talentat, asta văd. Prin urmare, am dreptul, mai mult decât dumneata, să te-ntreb de ce nu faci nimic?

— Eu… totuşi…

— Ai pictat un portret, îl întrerupse el. Păi ce, eşti portretist?

— Da, am lucrat câteva…

— Ei, *câteva* nu înseamnă nimic. Uneori şi eu am făcut câte ceva.

Amestecă grogul nou pregătit şi sorbi o înghiţitură. Raiski ar fi vrut să-l îndemne mai departe la vorbă, deşi se cam temea, la gândul că băutura şi-o fi făcut efectul…

— Spui, începu el cu toate acestea, că am talent. Au mai spus-o şi alţii – ba chiar m-au găsit multilateral. Poate că sunt pictor în adâncul sufletului meu, un pictor adevărat… dar nu m-am pregătit pentru asta…

— De ce?

— Cum să-ţi spun. La noi nu există arena aceasta de activitate, din care cauză nu există nici pregătirea necesară.

— Totuşi, zise Mark, ai învăţat ceva, că doar nu te-aşezi aşa deodată la pian şi începi să cânţi! Un umăr din tabloul dumitale e strâmb, capul e prea

mare, dar trebuie să fi învăţat cum se tine penelul în mână.

— Da, dacă vrei – am învăţat atât „cât să mă produc în societate”, după cum zicea tutorele meu; să desenez câte ceva în albume, să cânt romanţe prin saloane. Priceperea asta mi-am însuşit-o foarte repede. Când am crescut, am aflat ce înseamnă adevărata chemare şi nu visam decât arta, dar mi s-a arătat de ce zile negre au parte cei care o slujesc. Cântăreţii şi cântăreţele străine care dădeau concerte la noi erau priviţi de sus, profesorul de desen nu putea să câştige o bucată de pâine cu arta lui. Bunica s-a speriat când a auzit cu ce voiam să mă ocup. Aveam, doar, strămoşi cu nume istorice, îmbrăcaţi în uniforme, cu lente şi stele, şi de, mă-mpingeau de la spate să ajung kammerjunker, mă ispiteau cu uniforme de husar. Eram încă un copil, m-am lăsat ispitit şi-am intrat într-un regiment de husari.

— Şi după aceea? La Petersburg există Academia de arte frumoase…

— După aceea…

— Ce s-a-ntâmplat după aceea? îl întrerupse Mark, râzând.

— Se ştie ce… era prea târziu. Despre ce academie mai putea fi vorba după beţia vieţii petersburgheze! spuse Boris Pavlovici cu ciudă, plimbându-se prin odaie dintr-un colţ într-altul. Vezi bine, am moşie, neamuri, societate… Trebuia să dau toate astea săracilor, să-mi iau crucea şi să-mi văd de drum… cum spune un pictor, prieten de-al meu. M-au dezlipit de artă, ca pe un sugaci de sânul mamei sale… Oftă. Dar o să mă-ntorc şi-o să izbutesc! rosti el, hotărât. Mai am timp, nu sunt încă bătrân…

Mark râse iar.

— Nu, zise el, n-o să faci asta – nu-i de dumneata!

— De ce? De unde ştii? sări Boris Pavlovici, plin de înflăcărare. Vezi doar că am voinţă şi

răbdare…

— Văd, văd. Te-ai şi aprins la fată, ochii îţi ard, şi numai dintr-un păhărel! Ce-ar fi dacă ai mai bea! Ai compune sau ai desena aici, pe loc. Hai, mai bea, nu vrei?

— De unde ştii? Nu crezi în bunele intenţii?…

— Cum să nu cred. Se zice că iadul e pavat cu ele. Nu, n-o să faci nimic, şi din dumneata n-o să iasă nimic în afară de ceea ce a ieşit până acum, adică foarte puţin. Am avut şi avem încă mulţi dintr-ăştia, dar, ori nu s-alege nimic de ei, ori decad cu totul din pricina beţiei. Mă mir cum de nu bei! Aşa sfârşesc de obicei pictorii noştri. Sunt toţi nişte rataţi!

Mark îi întinse cu un zâmbet ironic păhărelul şi bău şi el.

„E un om rece, răutăcios şi fără suflet!” îşi zise Raiski. Îl impresionase, printre altele, ultima observaţie. „Avem mulţi dintr-ăştia!” şopti el, pe gânduri. „Oare s-ar putea să fiu şi eu din tagma celor cu pecetea talentului, care au rămas însă grosolani, murdari, care şi-au înecat darul în băutură… «cu un picior într-un galoş, iar cu celălalt într-un pantof», îi fulgeră prin minte comparaţia pitoreasca făcută de bunică. Să fiu, oare, şi eu un… ratat? Dar îndârjirea mea, ţelul unic pe care-l urmăresc, ce-nseamnă? Nu, omul ăsta minte!”

— O să vezi că nu sunt toţi la fel… răspunse el energic. Eu o să fac neapărat…

Amuţi, amintindu-şi de filosofia bunicii cu privire la arogantul „neapărat”.

— Doar vezi că nu-mi înec talentul în băutură… adăugă el.

— Da, e drept că nu bei. E o îmbunătăţire, un progres! Societatea, mănuşile, dansurile şi parfumurile te-au scăpat de beţie. De altfel, ea poate fi de mai multe feluri: pe unii îi ameţeşte băutura, pe alţii… Nu cumva te îndrăgosteşti uşor?

Raiski se înroşi puţin.

— Mi se pare c-am ghicit.

— De unde ştii?

— Fiindcă şi asta face parte din firea artiştilor. Ei nu se feresc de nimic omenesc – *nihil humanum*[(III)]… şi aşa mai departe! Unora le place vinul, altora femeile, celorlalţi, jocul de cărţi, iar artiştilor, toate la un loc.

— Vinul, femeile, jocul de cărţi! repetă Raiski, înfuriat. Când o să dispară obiceiul de a asemăna femeia cu un narcotic şi a o pune în rând cu vinul şi jocul de cărţi!… De ce-ţi închipui că mă-ndrăgostesc uşor? întrebă el după o tăcere scurtă.

— Mi-ai spus mai înainte că-ţi place frumosul şi că i te închini…

— Ei şi? Mă închin, desigur…

— Aşa-i, te-ai îndrăgostit de Marfenka – nu degeaba îi pictezi portretul! Artiştii, întocmai ca doftorii şi popii, nu fac nimic de pomană. S-ar putea să fii amator chiar să… să suceşti capul fetei, să înscenezi vreun roman uşurel, sau poate chiar o dramă…

Se uită la Raiski fără jenă, râzând răutăcios.

— Domnule! spuse Raiski, enervat. Cine ţi-a dat dreptul să gândeşti şi să vorbeşti aşa?…

Dar se opri deodată, amintindu-şi de scena din parc dintre el şi Marfenka şi se scărpină, cu năduf, în cap.

— Mai încet, c-o să audă bunica!… zise Mark dispreţuitor.

— Ascultă!… începu iar Boris Pavlovici, încruntându-se.

— …Dacă până acum nu te-am zvârlit pe fereastră, continuă Mark, în locul lui, se datoreşte numai faptului că te afli sub acoperişul casei mele! Mi se pare că asta ai vrut să spui. Ha-ha-ha!

Raiski făcu câţiva paşi prin odaie.

— Nu, asta se datoreşte faptului că eşti beat!… spuse el liniştit, apoi se aşeză în fotoliu şi rămase pe gânduri.

Simţi deodată că oaspetele său îl plictisea, aşa cum îl plictiseşte un om beat pe unul treaz.

— La ce te gândeşti? îl întrebă Mark.

— Ghiceşte, văd că te pricepi să ghiceşti.

— Îţi pare rău că m-ai poftit aici.

— Aproape… răspunse Raiski, nehotărât. O rămăşiţă de politeţe îl împiedica să fie absolut sincer.

— Vorbeşte mai cu îndrăzneală, cum fac eu. Spune tot ce gândeşti despre mine. Mai înainte te interesam, şi-acum…

— Acum, mărturisesc că mă interesezi prea puţin.

— Te plictisesc?

— Nu că mă plictiseşti, dar nu-mi mai stârneşti interesul – nu mai eşti o noutate pentru mine. Ta vad şi te cunosc.

— Spune atunci, ce fel de om sunt?

— Ce fel de om eşti? repetă Raiski, oprindu-se în faţa lui şi privindu-l tot aşa, fără jenă, aproape obraznic, cum îl privise şi Mark pe el. Nu eşti o enigmă. „Te-ai scrântit din fragedă tinereţe", spune Tit Nikonîci, dar eu cred pur şi simplu că n-ai niciun fel de educaţie, altfel nu te-ai fi scrântit, din care cauză nici nu faci nimic… Nu-ţi cer iertare pentru sinceritatea mea, fiindcă nu-ţi place, şi-apoi, îţi urmez exemplul…

— Te rog, te rog, continuă, fără rezerve! răspunse Mark, înviorându-se. Aşa mai zic şi eu – creşti în ochii mei! Credeam că eşti un om fără energie, dulceag, un domn politicos ca toţi cei din tagma dumitale… Dar văd că ai nerv… îmi place! Continuă!

Raiski tăcu, nepăsător.

— Ce înseamnă educaţie? continuă Mark. Ia, de pildă, tot neamul şi cunoştinţele dumitale: oameni educaţi, spălaţi, pieptănaţi, care nu beau, au o ţinută îngrijită, *belles manières*[112] recunoşti că nu sunt cu nimic mai presus decât mine? Şi dumneata

eşti bine crescut, nu bei, dar cu excepţia portretului Marfenkăi şi a proiectului unui roman…

Raiski făcu un gest de nerăbdare, iar Mark îşi termină fraza, râzând, ceea ce-l enervă pe Anton Pavlovici. Avea poftă să-i plătească din plin lui Mark cu sinceritate pentru sinceritate.

— Ai dreptate, nici ei, nici eu n-am fost pregătiţi pentru vreo activitate – aveam o situaţie asigurată… spuse el,

— Cum adică, n-aţi fost pregătiţi? Aţi învăţat să călăriţi, pentru cariera militară, să scrieţi frumos, pentru cea civilă, iar la universitate, şi dreptul, şi cultura greacă şi latină, şi arta de a guverna statul şi câte şi mai câte. Şi din toate s-a ales praf şi pulbere. Ei, acum, continuă – ce fel de om sunt?

— Ai băgat de seamă, urmă Boris Pavlovici, ca artiştii noştri nu mai beau şi vezi pe bună dreptate în faptul acesta un progres, adică educaţie. Ei bine, artiştii de teapa dumitale nu s-au schimbat spre bine… au rămas aceiaşi, după cum văd…

— Despre ce fel de artişti vorbeşti? Spune, te rog, pe şleau!

— Despre artiştii *sans façons*[113], care se-mbată chiar din prima zi în care au făcut cunoştinţă cu cineva, sparg geamurile noaptea, atacă cârciumile, asmut câinii asupra doamnelor, trag cu puşca în oameni, împrumută de pretutindeni bani…

— Şi nu-i mai înapoiază! adăugă Mark. Bravo! O schiţă excepţională, s-o introduci în romanul dumitale…

— Poate c-am s-o introduc.

— Apropo de bani! Ca să completezi şi să faci mai veridică schiţa dumitale, împrumută-mă cu o sută de ruble. N-o să ţi-o dau… niciodată înapoi, doar dacă s-ar întâmpla să fii în situaţia mea, iar eu într-a dumitale…

— Ce-i asta, o glumă?

— Ce glumă! Grădinarul la care locuiesc îmi tot bate capul să-i plătesc! Tot el îmi dă şi de mâncare

– şi-a terminat şi el banii. Suntem amândoi strâmtoraţi…

Raiski dădu din umeri, apoi se scotoci prin buzunare, găsi, în sfârşit, portofelul, scoase câteva bancnote şi le puse pe masă.

— Sunt numai optzeci! Mă tragi pe sfoară, zise Mark, după ce le numără.

— N-am mai mult. Păstrez banii la bunica, dar mâine o să-ţi trimit restul.

— Să nu uiţi. Deocamdată mi-ajunge. Ei, şi-acum mai departe: „împrumută bani şi nu-i mai înapoiază”? zise Mark, băgând banii în buzunar.

— Nişte pierde-vară, cărora le e silă de muncă şi de orice ordine, continuă Raiski, duc o viaţă deşănţată de vagabond, pe socoteala altora – iată tot ce le mai rămâne de făcut, când se abat de la calea cea bună. Adesea, sunt neciopliţi, murdari, şi printre ei găseşti şi încrezuţi care se mai şi mân drese eu cinismul şi cu zdrenţele lor…

Mark râse:

— Ai nimerit în plin! Bravo! Bine, bine!

— Şi dacă sunt mulţi artişti ca mine, apoi ca dumneata sunt şi mai mulţi, o adevărată legiune!

— Încă puţin şi o să-mi plăteşti cu vârf şi îndesat, spuse Mark, dar adaugă, te rog, o legiune, căreia i s-a dat drumul în mijlocul unei turme…

Râse iar. Zâmbi şi Raiski.

— Ce, nu-i adevărat? adăugă Boris Pavlovici. Fii sincer! Sunt de acord cu dumneata că mă număr printre artiştii pe care i-ai denumit… cum?

— Rataţi.

— Ei, foarte bine! Cuvântul nu-i rău, corespunde.

— E de fabricaţie locală… Gata să vă servim cu tot ce-avem! răspunse Mark, făcând o plecăciune. Vrei să recunosc veracitatea schiţei dumitale. Ei bine, chiar dacă aş fi ruşinos sau supărăcios ca dumneata, chiar dacă n-aş vrea să recunosc, aş fi nevoit s-o fac. De aceea te felicit. Aparent, schiţa e veridică – aproape desăvârşită…

— Recunoşti şi…

— …Şi rămân, totuşi, neschimbat? adăugă Mark. Te miri? Doar şi dumneata te vezi bine în oglindă, ba ai primit chiar cu bunăvoinţă porecla de ratat, totuşi, nu faci nimic!

— Dar vreau… să fac şi-o să fac! răspunse Raiski cu înflăcărare.

— Şi eu doresc din tot sufletul să fac ceva, dar, cred că n-o să fac nimic.

Raiski ridică din umeri.

— De ce?

— Pentru mine nu există domeniu, „arenă de activitate”… cum îi zici dumneata.

— Bine, dar n-ai niciun ţel?

— Mai întâi spune-mi de ce sunt aşa? îl întrebă Mark. Ai făcut o schiţă atât de reuşită… Ai lacătul în faţa dumitale, potriveşte-i şi cheia. Ce vezi că se ascunde sub schiţa asta? Atunci, poate c-o să-ţi spun şi eu de ce n-o să fac niciodată nimic.

Raiski începu să se plimbe prin odaie, gândindu-se la această nouă problemă.

— De ce eşti aşa? repetă el, oprindu-se cufundat în gânduri, în faţa lui Mark. Cred că eşti aşa din cauză că ai fost un copil vioi şi înflăcărat, şi acasă, mama şi dădacele te-au alintat prea mult.

Mark zâmbi.

— Alintările lor au făcut din dumneata un despot. Iar când s-a sfârşit cu dădacele, cei străini de familia dumitale ţi-au îngrădit dezlănţuirile, ceea ce nu ţi-a plăcut. Apoi ai făcut cine ştie ce năzbâtie, te-au dat afară dintr-un loc şi ai început să te răzbuni pe societate: cuminţenia, liniştea, bunăstarea altora ţi-au apărut ca păcate şi vicii, ordinea, de nesuferit, oamenii absurzi… şi ţi-ai zis: hai să tulbur liniştea oamenilor potoliţi!…

Mark clătină din cap.

— Unii dintre artiştii de soiul ăsta cad la patima beţiei sau a jocului de cărţi, continuă Raiski, iar alţii îşi caută un rol. Printre ei găseşti şi Don Quijoţi, care se agaţă de vreo idee imposibilă şi i

se dedică, uneori cu toată sinceritatea. Se cred proroci şi propovăduiesc prin cârciumi şi celor săraci cu duhul care stau să-i asculte. E mai uşor decât să munceşti. Le scapă vreo obrăznicie la adresa statului şi-i transferă, îi mută dintr-un loc într-altul. Sunt o povară pentru toţi şi toată lumea s-a săturat de ei. Aceştia sfârşesc în fel şi chip – după caracterul fiecăruia: unii dintre ei nimeresc, de pildă, ca dumneata, în condiţii care-i silesc să se supună…

— Nicidecum, eu n-am sfârşit încă, abia încep! îl întrerupse Mark.

— …Alţii sunt închişi la ospiciu pentru ideile lor…

— Ceea ce nu-i o dovadă că sunt într-adevăr nebuni. Îţi aminteşti doar că cel în creierul căruia s-a născut pentru prima oară ideea despre forţa aburului a fost închis în casa de nebuni, spuse Mark.

— Aha! Dintr-ăştia-mi eşti! Pretinzi că reprezinţi şi urmăreşti izbândă unei idei mari!

— Da! confirmă Mark, cu un aer de importanţă comică.

— Şi care e ideea asta?

— Ce indiscret eşti! Ghiceşte! răspunse Mark, apoi căscă, puse capul pe pernă şi spuse, închizând ochii: Mi-e somn!

— Culcă-te în. patul meu, şi eu o să mă culc pe canapea, îl invită Raiski. Eşti musafir.

— Un musafir nepoftit e o belea pe cap… bolborosi Mark între vis şi viaţă. Culcă-te dumneata în pat… şi eu… mi-e totuna…

„Ce fel de om o fi? se întrebă Boris Pavlovici, căscând şi el. O plana ca şi mine prin nori, ca o pasăre, sau e un câine fără stăpân şi fără adăpost, care umblă de colo-colo, fără nicio ţintă? O fi un trândav, o haimana, o oaie rătăcită, sau…”

— Rămâi cu bine, ratatule! murmură Mark.

— Rămâi cu bine… Karl Moor al Rusiei! îi răspunse ironic Raiski, adâncit în gânduri.

Când Boris Pavlovici se trezi din reverie, Mark dormea somnul dulce al omului care îngheţase de frig, obosise şi-apoi mâncase şi băuse pe săturate.

Se apropie de fereastră, dădu perdelele la o parte şi-şi adânci privirea în noaptea întunecoasă, cu cerul plin de stele.

Din când în când, se auzea câraitoarea pazniculuişi, de undeva, strigătul leneş şi tărăgănat al acestuia: „Ascultă!” Doar lătratul câinilor mai stăruia în oraş ca un zvon surd, încolo, întunericul, liniştea şi pacea de neclintit biruiseră totul.

În odaia, în cana cu ultimele resturi de rom nebăut de Mark, şerpuia o flăcăruie albastră, abia pâlpâindă, care prindea când şi când puteri, lumina încăperea pentru o clipă şi pornea să ardă iar mocnit, pe stinse.

În uşă se auzi o bătaie uşoară.

— Cine e? întrebă încet Raiski.

— Eu sunt, Boriuşka, deschide repede uşa! Ce e la tine? se auzi vocea speriată a Tatianei Markovna.

Raiski deschise. Bunica se ivi în prag, îmbrăcată de sus până jos în alb, ca o stafie.

— Sfinte Dumnezeule! Ce-i cu lumina asta? întrebă ea, speriată, uitându-se la flăcăruia care abia mai licărea.

Raiski râse.

— Ce se petrece la tine? Am zărit pe fereastră lumină, m-am speriat, credeam că dormi… Ce arde-n ceaşca aia?

— Rom.

— Tu bei noaptea punci?! şopti ea, îngrozită, uitându-se uimită când la el, când la ceaşcă.

— Am păcatul ăsta, bunico. Îmi place uneori să beau…

— Dar cine doarme acolo? întrebă Tatiana Markovna din nou, şi mai uimită.

— Mai încet, bunico, nu-l trezi, e Mark.

— Mark? Să trimit după vardist? Unde l-ai găsit? Cum de te-ai încurcat cu el? şoptea ea cu aceeaşi uimire în glas. Auzi, să bea punci noaptea cu Mark! Cum vine asta, Boris Pavlovici?

— L-am întâlnit la Leonti, răspunse Raiski, delectându-se cu groaza bunicii: Ne-a fost foame, el mi-a propus să intrăm într-o cârciumă…

— Într-o cârciumă? Asta mai lipsea!

— Dar l-am adus la mine şi am cinat împreună…

— De ce mu m-ai trezit? Cine v-a servit şi ce v-a servit?

— Cegă şi curcan. Marina le-a adus!

— Şi toate reci! Cum de nu m-ai trezit? Am în casă friptură, pui… Of, Boriuşka, mă faci de râs!

— Ne-am săturat şi-aşa.

— Dar prăjituri? îşi aminti ea. Prăjitură n-a rămas! Ce-aţi mâncat?

— Nimic, uite, Mark a făcut punci. Suntem sătui.

— Sătui! Fără mâncare caldă, fără prăjitură! O să vă trimit chiar acum dulceaţă…

— Nu, nu-i nevoie! Dacă vrei, o să-l trezesc pe Mark, să-l întreb…

— Vai de mine, cum se poate! Sunt în cămaşă de noapte! exclamă, înspăimântată, Tatiana Markovna, retrăgându-se în coridor. Lasă-l în pace, n-are decât să doarmă! Da' ce somn o fi şi ăsta! S-a încolăcit ca un căţel! adăugă ea, uitându-se cu coada ochiului la Mark. Ruşine, Boris Pavlovici, ruşine! De parcă n-am avea destule saltele în casă?! Of, Doamne, Dumnezeule! Stinge odată flacăra aia blestemată! Auzi, fără prăjitură!

Raiski stinse flăcăruia albastră şi o îmbrăţişă pe bunică. Ea-i făcu semnul crucii peste piept şi, uitându-se încă o dată cu coada ochiului la Mark, ieşi în vârful picioarelor.

Raiski abia se culcase, când auzi o nouă bătaie în uşă.

— Cine mai e? întrebă el şi deschise uşa.

Marina puse pe masă un borcan cu dulceaţă, apoi aduse în odaie o saltea de puf şi două perne.

— Le-a trimis cucoana. Dacă vreţi să gustaţi nişte dulceaţă, spuse ea. Uite şi salteaua de puf pentru Mark Ivanovici, dacă s-o trezi.

Raiski râse iar, cu poftă, dar era şi mişcat aproape până la lacrimi de bunătatea bunicii, de gingăşia inimii ei de femeie, de statornicia cu care respecta regulile de ospitalitate şi de virtuţile simple, pornite din inimă.

XVI

Un zgomot uşor la fereastră îl trezi pe Boris Pavlovici cu noaptea-n cap. Mark sărise afară.

„Nu-i place drumul drept”… îşi zise el, uitându-se după musafirul lui, care se furişă prin grădiniţa de flori şi prin parc, până dispăru în umbra copacilor de lângă râpă.

Lui Raiski îi pierise somnul: îmbrăcat într-o haină uşoară de casă, ieşi în parc, cu gândul să-l ajungă pe Mark din urmă, dar abia apucă să-l mai vadă îndepărtându-se în vale, pe malul Volgăi.

Boris Pavlovici se opri câtva timp lângă râpă. Era încă devreme, soarele nu se ridicase de după dealuri, însă razele lui porniseră să aurească vârfurile copacilor; câmpiile scăldate-n rouă străluceau în depărtare, iar adierea uşoară a dimineţii aducea cu ea o răcoare plăcută. Văzduhul se încingea repede, vestind o zi călduroasă.

Raiski porni pe aleile parcului. Aici, viaţa îşi începuse curgerea: se auzea ciripitul armonios al păsărelelor, care se agitau peste tot în căutarea dejunului; albinele şi bondarii bâzâiau în jurul florilor.

De departe, dinspre câmp, răzbătea până la el mugetul vacilor, peste câmpie se aşternea un nor de praf, stârnit de o turmă de oi; în sat. scârţâiau porţile şi se auzea duruit de căruţe; în lanurile de secară, cântau pitpalacii.

Şi în curte începuseră grijile zilnice. Prohor adăpa şi ţesăla caii în grajd, Kuzma ori Stepan

spărgeau lemne, Matriona trecu spre bucătărie cu o covăţică plină de făină, Marina străbătuse curtea ca-n zbor de vreo patru ori, ţinând cu multă grijă şi cât mai departe de ea fustele călcate ale domnişoarei.

Egorka îşi făcea toaleta, spălându-se la fântâna dintr-un colţ al curţii; se bălăcea, îşi sufla nasul, scuipa, şi acum rânjea la Marina. Iakov îşi făcea rugăciunea în cerdac, cu faţa spre crucea catedralei, care se înălţa de după casele satului.

În curte, împleticindu-se printre picioarele oamenilor, pe lângă odăile slugilor, pe lângă copaia cu un fel de terci, se înghesuiau găinile şi raţele, iar câinii alergau cu obrăznicie peste tot, lătrând de foame, fără rost, la fiecare trecător, ba chiar şi la ai casei, sau unul la altul.

— Mereu acelaşi lucru – ce-a fost ieri e şi astăzi, iar ce e astăzi va fi şi mâine! şopti Raiski.

Se opri câtva timp în mijlocul curţii, se uită leneş în toate părţile, se scărpină, căscă şi simţi deodată primele simptome ale bolii care-l chinuise la Petersburg.

Începuse să se plictisească. Îl aştepta o zi întreagă cu senzaţiile şi impresiile pe care le avusese şi ieri, şi alaltăieri. În jurul lui, aceeaşi natură parcă zâmbind cu naivitate, aceeaşi pădure, aceeaşi Volgă îngândurată, acelaşi aer.

În faţa lui, de cum deschidea ochii dimineaţa, apăreau ca nişte culise nemişcate aceleaşi figuri, aceleaşi felurite vietăţi.

O forţă centrifugă îl atrăgea şi-l respingea; îl atrăgea Leonti, pe care-l iubea şi-l preţuia, dar abia se ducea la dânsul, că Raiski şi simţea nevoia să plece.

Leonti încremenise ca o statuie, luându-şi pentru totdeauna chipul care-i fusese destinat; el îşi îndeplinise menirea şi împietrise aşa pe veci. Or, Boris Pavlovici căuta altceva, un loc unde să nu se împietrească în sine însuşi, tot auzind şi simţind propriul său eu.

Se ducea la Tatiana Markovna, şi în odaia ei, pe canapeaua de piele, după fereastra cu gratii, mai descoperea o oarecare pâlpâire a vieţii; acolo mai avea ceva de făcut – să înfrângă vechile concepţii.

Problema vieţii constituia pentru bunica şi Raiski un veşnic subiect de discuţie şi se rezolva uneori după multă înflăcărare, agitaţie şi frământare nu tocmai uşoară a gândirii, cu ajutorul dialecticii, cu care prilej Boris Pavlovici făcea câte o constatare originală, referitoare la moravurile societăţii respective, câte o observaţie practică şi potrivită despre viaţă, sau urmărea cum se subordona viaţa unei credinţe naive, străjuită de superstiţii grosolane.

Se mai găsea, totuşi, câte ceva, care să-l emoţioneze, se necăjea, râdea, iar uneori era cuprins de înduioşare. Dar de îndată ce termina discuţia, îşi pierdea interesul şi nu mai vedea decât simplitatea mereu aceleiaşi vieţi care curgea monoton, nu se ştie încotro şi nici pentru ce.

Marfenka ajunsese să-i fie, după plimbarea din parc, adevărată soră, altceva nu-i putea fi, şi încă o soră pentru care nu nutrea duioşia unui frate.

Nu mai socotea că trebuie s-o transforme. O altă educaţie, o altă concepţie, chiar şi o mai mare dezvoltare intelectuală ar strica echilibrul acestei făpturi, se gândea el, deşi poate că ar scoate-o din naivitatea ei, ar îndepărta-o de copilărie, i-ar spulbera concepţiile puerile, zborul ca de fluturaş – dar ce i-ar da în schimb?

Pasiuni, acţiuni mari, vreun ţel îndepărtat şi greu de atins nu i-ar putea insufla – nu se potrivea cu firea ei. Mai curând ar crea în creierul ei un haos, i-ar stârni tot felul de nedumeriri şi totul s-ar termina cel mult cu pretenţia de a face o călătorie la Moscova, unde ar lua parte la vreun bal al nobilimii şi de unde s-ar întoarce cu o rochie oarecare, cumpărată în vreun magazin de pe podul Kuzneţki, ca apoi să se laude până la adânci

bătrâneţi faţă de soţiile unor mărunţi funcţionari provinciali.

Cu Tit Nikonîci şi cu celelalte câteva persoane, tot văzându-le în fiecare zi, se obişnuise, după cum se obişnuise şi cu canapelele străvechi de piele, cu dulapurile, ceştile de Saxa şi cu cristalele de Boemi a.

Nu mai rămăseseră, ca nişte pete ceţoase, decât Mark şi Vera.

Pe Mark îl văzuse şi, oricât se străduise acesta să se ascundă în butoiul lui Diogene, Raiski izbutise să descifreze trăsăturile principale ale personalităţii lui.

A continua să meargă pe această cale, a stărui să-l cunoască până în cele mai mici amănunte, n-ar însemna decât să se îmbete cu el, să-l împrumute cu bani şi să asculte poveşti lipsite de interes, cum, de pildă, fusese obraznic cu comandantul său de regiment, cum bătuse un ovrei, nu plătise consumaţia la vreo cârciumă, se răzvrătise împotriva poliţiei judeţene sau de zemstvă, din care cauză fusese dat afară din regiment sau trimis în cine ştie ce oraş sub supraveghere.

Raiski trecu prin curte, cu capul în pământ, fără să vadă plecăciunile slugilor sau să răspundă cu vreun semn câinilor care se gudurau pe lângă el, dădu peste nişte boboci de raţă, cât pe-aci să-i strivească.

„Ce rost o avea existenţa asta? se gândea el. Să-ţi opreşti privirea asupra unui fapt, să percepi o imagine, să te înflăcărezi pentru o clipă, ca apoi să devii indiferent, să te plictiseşti şi să-ţi reînnoieşti periodic, în chip forţat sau artificial, pofta de viaţă, cum ţi-ai reînnoi zi de zi pofta de mâncare? Secretul de a şti cum să trăieşti nu este altceva decât secretul de a prelungi aceste perioade, sau, mai bine zis, nu e un secret, ci un dar pe care-l ai, fără să-ţi dai seama şi fără să vrei. Oare ar trebui să trăieşti, închizând ochii şi astupându-ţi urechile?! Aşa s-ar trăi şi mult, şi bine. Să aibă dreptate cei al

căror creier nu e sfredelit de tot felul de întrebări, cei care sunt miopi, care nu au auzul ascuţit, cei ce merg ca prin ceaţă, fără să-şi piardă iluziile?! Dar cum să vezi lucrurile totdeauna în culori, să nu le priveşti niciodată cu ochiul liber, să nu-ţi dai seama că verdeaţa nu e verde, cerul nu e albastru, că Mark nu e un erou atractiv, ci un liberal fără importanţă, că Marfenka e o păpuşă dulce, iar Vera… Ce e Vera în realitate?" se întrebă el şi căscă.

Se zgribuli, cuprins parcă de fiori, se încruntă şi, vârându-şi mâinile în buzunare, mergea prin grădina de zarzavat, prin parc, fără să ia în seamă culorile dimineţii, Volga, aerul cald, atât de liniştitor pentru nervi, pradă unei plictiseli stupide. Se gândea cu groază la zilele lungi şi fără rost care-l aşteptau.

În minte îi răsări o idee pe care o mai avusese de mult: „să descrie plictiseala". „Viaţa e multilaterală şi variată, şi dacă, se gândea el, şi plictiseala aceasta, nesfârşită şi goală ca o câmpie, face parte din viaţă, după cum nemărginitele nisipuri, goliciunea şi sărăcia pustiurilor fac parte din natură, atunci şi ea poate şi trebuie să fie un obiect al gândirii, al analizei, al condeiului ori al penelului, fiind unul dintre aspectele vieţii. Ce-ar fi să introduc în romanul meu o pagină amplă şi neguroasă despre plictiseală. Indiferenţa, dezgustul şi veninul care mi s-au strecurat în suflet vor alcătui atmosfera, coloritul… tabloul va fi veridic…"

Raiski tocmai voia să se ducă la caietele lui să înceapă „să descrie plictiseala", când observă că uşa de la casa cea veche era deschisă. Cum nu văzuse casa decât în treacăt, la venire, când fusese cu Marfenka în odaia Verei, se gândi că n-ar fi rău s-o cerceteze mai amănunţit; intră în coridor şi urcă scara.

Trecu prin sala întunecoasă, cu colonadă, prin saloanele cu statui, cu ceasuri de bronz şi cu

dulapuri în stil rococo, nu ca prima oară, cu inima strânsă, ci plictisit, şi ajunse în odăile de sus, fără să se uite la nimic. Îşi aminti unde era camera copiilor şi dormitorul lui, unde îi era aşezat patul, unde-şi petrecea timpul maică-sa, cu ani în urmă.

În el se năşteau, încet-încet, amintiri şterse, legate de mângâierile ei, de vorba ei şoptită; îşi amintea cum îi punea degetele lui de copil pe clapele pianului, străduindu-se să execute cu ele un cântec, cum apoi cânta îndelung singură, uitându-l cu totul, iar el asculta, stând cuminte pe genunchii ei, apoi cum îl ducea în odaia din colţul casei, ca să privească de acolo Volga şi împrejurimile.

Se uită în treacăt la fostul lui dormitor şi la alte două-trei odăi şi pătrunse în camera din colţ, ca să privească Volga. Deschise uşa, pe gânduri, adâncit în amintiri, împingând-o încet cu piciorul, aruncă o privire şi… înmărmuri.

În odaie se afla cineva.

O fată de vreo douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani stătea pe jumătate întoarsă, sprijinindu-se cu o mână de fereastră şi uitându-se cu atenţie încordată spre malul Volgăi. Faţa ei albă, palidă, părul de culoare închisă, ochii negri cu privirea catifelată şi gene lungi îl surprinseră şi parcă-l orbiră.

Fata scruta zarea, încordată şi nemişcată, de parcă petrecea pe cineva cu privirea. Apoi pe faţă i se aşternu nepăsarea. Cuprinse împrejurimile cu o căutătură fugară, curtea, după aceea se-ntoarse şi tresări când îl văzu pe Raiski.

În ochi îi străfulgera mirarea, care se transformă în nedumerire, apoi trecu o umbră, parcă de nemulţumire, pentru ca să nu mai rămână decât o expresie de severă aşteptare.

— Vera! Verişoară! exclamă Raiski.

Obrazul ei se lumină, deodată, şi fata îl cercetă cu o curiozitate reţinută, cu oarecare rezervă.

El se apropie de dânsa, îi luă mâna şi voi s-o sărute pe gură, dar ea se feri, retrăgându-se puţin şi

întorcându-şi uşor capul într-o parte, aşa că buzele lui întâlniră obrazul.

Şi amândoi se aşezară la fereastră, unul în faţa celuilalt.

— Eram atât de dornic să te văd! Ai zăbovit prea mult dincolo de Volga! spuse el, aşteptând cu nerăbdare răspunsul, ca să-i audă glasul.

„Glasul, glasul!" iată ceea ce dorea imaginaţia lui înainte de orice, ca să completeze chipul acesta de o frumuseţe orbitoare.

— Abia ieri am aflat de la Marina că eşti aici, răspunse ea.

Glasul ei nu era cristalin ca al Marfenkăi, ci proaspăt, tineresc, dar molcom, cu o nuanţă de şoaptă, izvorâtă din adâncul pieptului, deşi vorbea tare.

— Bunica a vrut să trimită să te cheme, dar am rugat-o să nu te anunţe de sosirea mea. Când te-ai întors? Nu mi-a spus nimeni nimic.

— Aseară, după cină. Bunica şi Marfenka nu ştiu încă. Doar Marina m-a văzut.

Şedea rezemată de speteaza scaunului, cu un cot sprijinit de prichiciul ferestrei, uitându-se la Raiski din când în când, ca din întâmplare.

El, însă, o urmărea cu toată puterea curiozităţii înfrânate până atunci. Privirii lui lacome nu-i scăpa nicio mişcare.

Frumuseţea aceasta nouă, sau mai bine zis noul gen de frumuseţe, care nu semăna cu al Belovodovei, nici cu al Marfenkăi, îl impresionă ca de obicei.

Ea nu avea severitatea liniilor, fruntea albă, strălucirea culorilor, pecetea sincerităţii şi totodată aureola rece a Sofiei; nu avea nici aerul prospeţimii copilăreşti şi de heruvim al Marfenkăi, dar o învăluia parcă un fel de mister, în întreaga ei făptură întrezăreai un farmec ce nu se lăsa descoperit din prima clipă, iar din privire, din mişcările neaşteptate ale capului, din graţia

reţinută a gesturilor se degaja ceva nedefinit, care ţi se strecura în inimă, fără să i te poţi împotrivi.

Avea ochi negri, catifelaţi şi o privire parcă fără fund. Faţa ei era de un alb mai, cu umbre pale în jurul ochilor şi pe gât. Părul închis, cu o nuanţă arămie, îi cădea bogat pe fruntea şi pe tâmplele de un alb orbitor, străbătute de vine subţiri, albastre…

Luă, mai mult înciudată decât jenată, şi zvârli într-altă odaie un maldăr de fuste albe, aduse de Marina, apoi strânse repede de pe scaun legăturica aruncată probabil acolo în ajun şi împinse spre fereastră o măsuţă. Făcu totul în câteva minute şi se aşeză iar pe scaun, în faţa lui Boris Pavlovici, cu un aer degajat şi neglijent, de parcă ar fi fost singură.

— Am cerut cafeaua, vrei să bem împreună? îl întrebă ea. Dincolo, în casă, mai e mult de aşteptat. Marfenka se scoală târziu.

— Da, cu plăcere, zise Raiski, studiindu-i fizionomia, mişcările, surâsul, privirea.

Ochii ei ba te chemau, te captivau, atrăgându-te parcă în adâncul lor, ba căpătau o căutătură tăioasă, pătrunzătoare. Mai băgă de seamă că pe chipul ei apăreau din când în când, deodată, două expresii diferite, că ori de câte ori zâmbea, îi tremura bărbia, apoi că avea un trup zvelt, deşi nu tocmai slab, care se mlădia uşor în timpul mersului, şi mersul îi era lin, fără zgomot, ca de pisică.

„Ce fiinţă gingaşă şi de nepătruns! se gândi Raiski. Ce contrast între ea şi sora ei! Pe când Marfenka e ca o rază de lumină şi căldură, Verocika e licărire şi mister, e ca o noapte plină de negură şi scântei, de farmec şi minuni!…

Raiski se lăsa stăpânit cu pasiune de artist de impresia aceasta proaspătă şi neaşteptată. Sofia şi Marfenka trecuseră, ca prin farmec, pe ultimul plan, iar plictiseala parcă nu existase niciodată; simţi din nou adierea caldă din juru-i, natura se

gătise iar de sărbătoare, totul prinsese din nou viaţă.

Aprinse grăbit felinarul lui Diogene şi lumina cu el chipul apărut pe neaşteptate în faţa lui.

— Cred că m-ai uitat, Vera? întrebă el.

Îşi dădu seama că vocea lui era, fără voia sa, mai duioasă şi nu-şi mai lua privirea de la ea.

— Nu, răspunse dânsa, în timp ce turna cafeaua. Ţin minte totul.

— Totul, în afară de mine?

— Ba şi pe dumneata.

— Şi ce anume ţii minte despre mine?

— Tot, ţi-am spus.

— Mărturisesc că eu nu-mi aduc aminte decât vag de voi amândouă. Îmi amintesc doar că Marfenka plângea mereu, iar dumneata, nu – că erai şireată, făceai pozne pe tăcute, mâncai coacăze într-ascuns, fugeai în parc sau aici, în casa cea veche.

În loc să-i răspundă, ea zâmbi.

— Îţi place cafeaua mai dulce? îl întrebă dânsa, pregătindu-se să-i pună zahăr în ceaşcă.

„Cât e de rece şi de nestânjenită! Nu-i deloc timidă!” se gândi el.

— Da. Spune-mi, Vera, te-ai gândit la mine vreodată?

— Foarte des. Bunica ne tot împuia capul vorbind de dumneata.

— Bunica! Dar voi?

— Dar dumneata la noi te-ai gândit? îl întrebă ea, uitându-se atentă la cafeaua care curgea în ceaşcă şi aruncându-i numai o privire fugară.

El tăcu. Ea-i dădu ceaşca şi împinse spre el coşul cu pâine. Apoi începu să bea cafeaua cu linguriţa, punând din când în când în linguriţă bucăţele mici de miez de pâine.

Raiski ar fi vrut s-o întrebe atâtea, dar întrebările i se învălmăşeau haotic în minte şi nu ştia cu ce să înceapă.

— Am fost în odaia dumitale… şi te rog să mă ierţi pentru indiscreţie… zise Boris Pavlovici.

— Aici nu-i nimic de văzut, răspunse ea, privind atentă în jur, de parcă voia să descopere dacă nu uitase ceva.

— Da, nu-i nimic… Ce carte-i aia? o iscodi el, vrând să-i ia cartea din mână.

Ea o trase îndărăt şi o puse pe raftul unei etajere de l-a spatele ei. El râse.

— Ai ascuns-o, cum ascundeai pe vremuri coacăzele în gură! Arată-mi-o!

Dânsa clătină din cap, în semn că nu voia.

— Aşa, vasăzică, citeşti cărţi pe care nu le poţi arăta! glumi el.

Verocika ascunse cartea într-un dulap, apoi se aşeză iar în faţa lui, încrucişându-şi mâinile pe piept şi uitându-se distrată în toate părţile, uneori şi pe fereastră, parcă uitând de prezenţa lui. Numai când o întreba câte ceva, îl privea fără pic de afectare.

— Mai vrei cafea? îl întrebă ea.

— Da, te rog. Ascultă, Vera, aş vrea să-ţi spun atât de multe…

Se ridică şi porni să se plimbe prin odaie, pentru că-i era greu să închege cu ea o convorbire mai îndelungată şi neîntreruptă.

Îşi aminti că nici cu Marfenka nu putuse la început să lege vorba. Dar asta se întâmplase din pricina timidităţii ei copilăreşti, pe când acum era altceva. Se vedea numaidecât că Vera nu era timidă, însă i se părea indiferentă, de parcă nici nu-i păsa de el.

„Ce-o fi asta? N-a învăţat oare încă să se teamă şi să fie sfioasă? E neştiutoare de felul ei, ori e şireată şi se preface? se întrebă el, silindu-se să-i descifreze caracterul. Sunt, totuşi, o noutate pentru ea. Nu cumva şi-o spune: «Nu-i bine, ar fi o prostie să nu mă stăpânesc, să mă las dominată de impresii, să casc gura la el şi să holbez ochii!» Nu, asta ar însemna prea multă subtilitate, rafinament –

de unde aici, la ţară! În orice caz, nu seamănă cu Marfenka. Dumnezeule, şi ce frumoasă el Uite unde se ascundea o frumuseţe ea asta!”

Voia să afle cât mai repede ce fel de om e Vera, să-i atingă o coardă sensibilă, s-o provoace la explicaţii. Dar cu cât se grăbea şi se întărită mai tare, cu atât ea devenea mai rece. Raiski sărea de la o întrebare la alta.

— Te-ai ocupat de biblioteca mea, aşa-i? o întrebă el.

— De, la început. Pe urmă a luat-o Leonti Ivanovici. Mi-a părut bine că am scăpat de grija ei.

— Sper că n-a luat toate cărţile? Ţi-ai oprit şi dumneata din ele?

— Ba cred că le-a luat pe toate… Numai Marfenka mi se pare că şi-a oprit câteva.

— Dar dumneata?… N-ai avut nevoie?

— Nu. Am citit tot ce mi-a plăcut şi le-am dat înapoi.

— Şi ce ţi-a plăcut?

Ea tăcea.

— Spune, Vera!

— Foarte multe. Dar nu-mi mai amintesc ce anume, răspunse ea, privind pe fereastră.

— Erau câteva lucrări istorice, poezii… le-ai citit?

— Pe unele, da.

— Pe care din ele?

— Drept să-ţi spun, am uitat! zise ea cu o oarecare neplăcere, parcă obosită de iscodirile lui.

— Îţi place muzica?

Când auzi această întrebare, se uită mirată la el.

— Ce înseamnă „dacă-mi place?” Adică dacă ştiu să cânt sau dacă-mi place să ascult?

— Şi una şi alta.

— De cântat nu cânt, dar de ascultat… un^e să asculţi aici muzică?

— Ce-ţi place în general?

Iar îl privi întrebătoare.

— Îţi place gospodăria, lucrul de mână, brodezi?

— Nu, nu mă pricep. Marfenka ştie şi-i place.

Raiski se uită lung la ea, străbătu odaia şi se opri în faţa ei.

— Ascultă, Vera, ţi-e… frică de mine?

Ea nu înţelese întrebarea şi se uită la el cu ochii mari, aproape cu naivitate, care nu se potrivea cu privirea ei, de obicei inteligentă şi pătrunzătoare.

— De ce nu te destăinui, pentru ce te ascunzi? începu el. Ori crezi că aş fi în stare… să fac glume pe socoteala dumitale, să te iau peste picior… Într-un cuvânt, găseşti că atitudinea mea e ciudată şi te zăpăceşti, te intimidezi…

Ea îi aruncă o privire mirată şi ironică, şi el îşi dădu seama numaidecât că ea nici nu s-a zăpăcit, nici nu se fereşte şi nu se teme.

Îi pusese o întrebare prostească şi se înciudă şi mai mult.

— Uite, Marfenka se teme şi nu ştie de ce… spuse el, vrând să-şi îndrepte greşeala.

— Dar eu nu ştiu de ce ar trebui să mă tem şi, probabil că de aceea, nici nu mă tem, răspunse ea zâmbind.

— Ce-ţi place, totuşi? repetă el întrebarea. Cărţile nu te preocupă şi, după cum spui, nu te ocupi cu lucrul de mână… cu toate astea nu se poate să nu te intereseze ceva. Poate-ţi plac florile?…

— Florile? Da, îmi plac în grădină, nu în odaie, unde trebuie să le-ngrijesc.

— Dar natura nu-ţi place?

— Ba da, mi-e drag colţişorul ăsta, Volga, râpa. Uite, pădurea şi parcul – toate-mi plac foarte mult! spuse ea şi privirea i se opri cu încântare vădită pe priveliştea din faţa ferestrelor.

— Ce te leagă de colţişorul acesta?

Ea tăcea, plimbându-şi cu plăcere privirea mângâioasă pe fiecare copac, pe fiecare colină, pe apa Volgăi.

— Totul, răspunse nepăsătoare.

— Într-adevăr, totul e foarte frumos, dar numai atât e prea puţin. Mereu acelaşi lucru: priveliştea, malul Volgăi, munţii, pădurea – toate ar fi plictisitoare, dacă n-ar fi populate cu fiinţe vii, care să-ţi trezească simpatia şi s-o împărtăşească.

— E-adevărat, ar fi plictisitor! încuviinţă ea.

— Prin urmare, e cineva aici care să-ţi răspundă la simpatie, cu care să schimbi o părere?

Ea tăcea, absentă, de parcă nu-l auzea.

— Vera?

— A? Ştii bine că nu sunt singură! răspunse dânsa, înţelegându-i, în sfârşit, întrebarea. Bunica, Marfenka…

— Parcă lor le împărtăşeşti gândurile, sentimentele?

Îl privi, întrebându-l din ochi: de ce nu?

— Nu. Eu întreb dacă ai pe cineva cu care ai putea să stai colo, la marginea râpei, sau în tufişul acela – acolo e şi-o bancă – să stai o seară sau o dimineaţă-ntreagă, ba chiar toată noaptea, fără să-ţi dai seama de scurgerea vremii, să vorbeşti mereu, ori să taci o jumătate de zi, simţind doar fericirea, să vă înţelegeţi unul pe altul, nu numai prin cuvinte, să ştiţi fiecare ce înseamnă tăcerea celuilalt. Iar el să poată descifra în privirea dumitale adâncă, sufletul, şoapta inimii… asta întreb!

Ea stătea cu genele lăsate în jos, cufundată în gânduri, parcă dormind.

— Ai ceea ce s-ar putea numi un al doilea eu, continuă el, privind-o iscoditor, care ar fi mereu, nevăzut, în preajma dumitale, cu toate că în realitate s-ar afla undeva departe; ai pe cineva pe care să-l simţi aproape, ca pe o părticică din propria-ţi existenţă, parcă purtând în dumneata o parte din inima lui, din gândurile lui, iar pe umeri, destinul lui şi, uitându-te la munţii şi pădurea asta, să le vezi nu numai cu ochii dumitale, să asculţi foşnetul frunzişului nu numai cu urechile dumitale,

să sorbi cu sete aerul nopţii calde şi întunecate nu singură, ci împreună?…

Ea-i aruncă o privire, schiţând un gest, şi pe faţă, odată cu privirea fugară, îi străfulgeră o lumină neaşteptată, radiată de zâmbetul sau de gestul acesta vioi. Raiski tăcu o clipă, dar străfulgerarea pierise, şi ea asculta, nemişcată.

— Numai atunci toate acestea ar avea un sens, continuă el, străduindu-se să-şi explice expresia de pe faţa ei. Numai atunci ele ar însemna splendoarea şi fericirea. Doamne, şi ce fericire! Ai un al doilea eu, o a doua inimă, a doua gândire, al doilea suflet şi i-ai dăruit în schimb, pentru tot ce-ai luat de la el, o părticică din sufletul şi gândurile dumitale?… Ai oare?

— Am! răspunse dânsa cu o voce şoptită, dar profundă.

— Ai? Cine e fiinţa aceasta fericită? o întrebă diresul, cu invidie, aproape cu spaimă, ba chiar cu gelozie.

Ea tăcu o clipă.

— E… preoteasa la care am fost în vizită. Cred că ai auzit de ea, răspunse Vera şi, ridicându-se de pe scaun, îşi scutură şorţul de firimituri.

— Preoteasa! repetă Raiski, neîncrezător.

— Da, ea e al doilea eu al meu. Când vine aici, în vizită, admirăm împreună Volga, adesea şi îndelung, şi nu ne mai săturam vorbind. Stăm acolo, pe bancă, aşa cum ai ghicit… Mai vrei cafea? Chem să strângă masa…

— Preoteasa! repetă el, îngândurat, fără s-o mai asculte şi fără să-i observe zâmbetul, care făcu să-i tremure bărbia.

Pe faţa lui apăru o umbră de uimire, de neîncredere şi tristeţe, nemotivate şi fără sens. El începu să se analizeze şi până la urmă ajunse la convingerea că o iscodise pe Vera ca să afle dacă exista cineva care să-i umple colţişorul acesta cu prezenţa sa, nu din simpatie, ei, pe de o parte, ca s-o pună la încercare, iar pe de altă parte, parcă să i

se recomande, cu concepţiile şi sentimentele sale…

Trebui să recunoască faptul că în adâncul inimii lui spera să găsească în ea aceeaşi prospeţime, tinereţe şi necunoaştere a vieţii ea la Marfenka, şi că se oferea, fără să vrea, s-o îndrumeze, să fie el fiinţa vie care să însufleţească aceste locuri pentru ea, să-i fie el un al doilea eu.

Cu alte cuvinte, răsăreau aceleaşi dorinţe şi năzuinţe ea atunci când se întâlnise cu Belovodova şi cu Marfenka, numai că de data aceasta erau mai puternice, de nestăvilit, fiindcă Vera era de o frumuseţe ispititoare, enigmatică, şi întreaga ei splendoare nu apărea deodată, ca la celelalte două, ori ca la multe altele, ci rămânea învăluită, aţâţând imaginaţia chiar din primele clipe.

Ce va mai dezvălui viitorul? Cine era, ce reprezenta ea? O fi o cochetă şireată, o actriţă subtilă, sau pur şi simplu o femeie de o mare profunzime şi subtilitate sufletească, una dintre acelea care se joacă cu viaţa bărbatului cum vrea, o calcă-n picioare, condamnându-l la o existenţă mizeră, ori, dimpotrivă, dăruindu-l cu o fericire imensă, mistuitoare, fără seamăn în lume?

— Mai doreşti cafea? îl întrebă ea din nou.

— Nu. Dar pe bunica şi pe Marfenka le iubeşti? trecu el, îngândurat, la o nouă întrebare.

— Pe cine altcineva să iubesc?

— Dar pe mine? o întrebă el brusc, pe un ton glumeţ.

— S-ar putea să te iubesc şi pe dumneata, răspunse ea, privindu-l veselă, dacă… o să meriţi.

— Aşa! Bine, dar eu îţi sunt ca şi-un frate şi eşti datoare să mă iubeşti şi-aşa.

— Nu datorez nimănui nimic.

— Lăudăroaso! „Nu datorez nimănui nimic, nu mă închin în faţa nimănui. şi nu mă tem de nimeni, sunt mândră!”… Aşa e?

— Nicidecum!

„Nu s-a maturizat, n-a scăpat încă de banalitate. O provincială!” se gândi Raiski, mânios, umblând încolo şi încoace prin cameră.

— Îmi dai voie să te-ntreb ce să fac ca să merit o astfel de fericire? o întrebă el, ironic.

— Ce fericire?

— Fericirea de a obţine dragostea dumitale!

— Se zice că dragostea se dăruieşte aşa, fără niciun merit. Că e oarbă… De altfel, nu ştiu…

— Ea vine, totuşi, câteodată, şi în chip conştient, răspunse Raiski, datorită încrederii, respectului reciproc şi prieteniei. Aş fi vrut să încep cu aceasta din urmă, ca să sfârşesc cu prima. Aşadar, ce să fac, ca să merit atenţia dumitale, dragă surioară?

— Să nu-mi dai nicio atenţie, răspunse ea, după o tăcere scurtă.

— Cum să nu-ţi dau nicio atenţie, să nu…

— …Să nu faci ochi mari ca acum, îi luă ea vorba din gură, să nu intri în odaia mea, când nu sunt aici, să nu mă descoşi ce-mi place şi ce nu…

— Aha! Mândria! Da’ ia spune, verişoară… iartă-mă că te-ntreb, sunt sincer… oare mândria asta nu-i cumva bravadă?

Vera tăcea.

— Nu vrei cumva să te lauzi cu caracterul dumitale independent? Poate că tinzi spre *„selfgovernment”*[114] şi vrei să te lauzi cu emanciparea faţă de autorităţile locale, faţă de bunica, de Nil Andreevici. Aşa-i?

— Mi se pare că începi „să meriţi încrederea şi prietenia mea”, spuse ea, râzând, apoi deveni serioasă – părea obosită ori plictisită. Nu prea te-am înţeles bine, adăugă dânsa.

— Am vorbit aşa, fiindcă bunica mi-a spus că eşti mândră.

— Bunica? Hm, ca să vezi! Trebuie neapărat să-şi spună cuvântul peste tot. Nu, nu sunt deloc mândră. Dar cu ce prilej ţi-a spus ea asta, mă rog?

— Când v-am dăruit – dumitale şi Marfenkăi, tot ce se află aici: casele, parcul şi grădinile. Spunea că n-o să primeşti. A avut dreptate?

— Mi-e totuna dacă sunt ale dumitale ori ale mele, numai să locuiesc aici.

— Dar bunica nu voia să mai rămână aici, îşi pusese-n gând să plece la Novoselovo…

— Cum aşa? întrebă ea repede, cu o voce profundă, parcă neliniştită.

— Până la urmă, am lămurit lucrurile. Unde era să se ducă? Marfenka a primit darul, dar cu condiţia ca să primeşti şi dumneata. Bunica şovăie încă, nu a luat o hotărâre definitivă; cred că aşteaptă să vadă ce spui dumneata. Ce zici? Aşa e că primeşti?! Ca o soră de la un frate!

— Da, primesc, răspunse Vera, în grabă. Dar nu, de ce? O să le cumpăr. Vinde-mi-le, am bani. Îţi dau cincizeci de mii.

— Nu, aşa nu vreau eu.

Ea tăcu, pe gânduri, aruncând o privire spre Volga, apoi spre râpă şi parc.

— Bine, fie cum vrei, mă învoiesc oricum, numai să rămânem aici.

— Aşa că pot să dau poruncă să se încheie actele?

— Da… mulţumesc, răspunse ea, apropiindu-se de el şi întinzându-i mâinile. Raiski i le luă, le strânse şi o sărută pe obraz. Ea-i răspunse cu o strângere puternică de mână şi cu o sărutare în aer.

— Se vede că ţii într-adevăr la colţişorul ăsta şi la casa cea veche.

— Da, foarte mult…

— Ascultă, Vera, dă-mi o odaie aici, în casa cea veche, vom citi împreună, vom studia… vrei să studiezi?

— Ce să studiez? întrebă ea, mirată.

— Uite, vreau să fac cu Marfenka un curs de istorie a artei şi literaturii. Nu te speria, se grăbi el să adauge, când văzu apărându-i o umbră pe faţă. Cursul va consta din citire şi discuţii… Vom citi

totul: literatura veche şi nouă, literatura noastră şi cea străină, ne vom schimba impresiile, vom discuta… Asta o să mă distreze şi, poate, că şi pe dumneata. Îţi place arta?

Ea căscă în pumn, şi el observă.

„Mi se pare că nu se prea lasă învăţată, dar, la drept vorbind, nici n-ai avea ce s-o înveţi. Ori ştie tot, ori nu vrea să ştie nimic!” îşi zise el.

— O să rămâi mult aici? îl întrebă Vera, fără să-i răspundă la întrebare.

— Nu ştiu, depinde de împrejurări şi de… dumneata.

— De mine? repetă ea şi căzu pe gânduri, cu privirea într-altă parte.

— Să mergem dincolo, în casa cealaltă. O să-ţi arăt albumele mele, desenele… o, să stăm de vorbă… îi propuse el.

— Bine. Du-te dumneata înainte, că vin şi eu. Să-mi scot mai întâi lucrurile, pentru că nu le-am aranjat încă…

El zăbovea… Ea aştepta, cu o mână pe uşă, ca el să plece.

„Doamne, Dumnezeule, cât e de frumoasă! Şi ce frumuseţe răscolitoare!” se gândea Raiski, îndreptându-se spre odaia lui şi uitându-se mereu înapoi, spre ferestrele ei.

— A sosit Vera Vasilievna! îi spuse el vesel lui Iakov, când intră în antreu.

— Bunico, a sosit Vera! strigă Raiski, trecând pe lângă biroul bunicii şi bătându-i în uşă.

— Marfenka! o chemă el, când ajunse lângă scara care ducea spre odaia Marfenkăi. A sosit Verocika!

Vestea adusă stârni larmă,. zarvă, exclamaţii, zăngănit de chei, sfârâitul samovarului şi un du-te vino grăbit.

Îşi scoase repede mapele şi manuscrisele, apoi le duse în salon şi le aranjă pe masă, aşteptând cu nerăbdare ca Vera să scape de îmbrăţişările, alintările şi întrebările bunicii şi ale Marfenkăi şi

să vină în fugă la el, să continue discuţia începută, pe care o dorea fără sfârşit. Se miră singur de graba lui şi se ruşina, gândindu-se că parcă într-adevăr „ar vrea să-i câştige atenţia, încrederea şi prietenia…”

„Stai tu, îşi zise el, o să-ţi arăt eu ţie că nu eşti decât o fetiţă faţă de mine!”…

Aştepta nerăbdător, dar Vera nu venea. Îşi pusese în gând s-o atragă într-o discuţie interminabilă despre artă, în timpul căreia să aducă vorba de frumuseţe, sentimente şi aşa mai departe.

„Nu, preoteasa nu i-a dezvăluit încă totul! se gândi el. Vera nu cunoaşte toate aspectele gândirii şi ale simţămintelor, nu a apucat încă să ie cunoască, nu a avut timp! O să vedem noi dacă o să-ţi păstrezi firea, când…”

Dar ea nu venea. Se înfurie, îşi adună desenele şi în clipa când porni să le ducă sus, în odaie, se deschise uşa larg şi în faţa lui apăru… Polina Karpovna, învăluită în spuma unei bluze de voal, cu funde azurii la gât, la piept, la umeri şi în talie, pe cap cu o pălărioară transparentă, garnisită cu spice şi cu floricele de nu-mă-uita. În urma ei venea acelaşi junker, care-i ducea evantaiul şi scăunaşul pliant.

— Dumnezeule! exclamă Raiski, amărât.

— *Bonzour!* nu te-ai aşteptat? Văd, văd! *Du courage!*[115] înţeleg tot. Am fost cu Michel în crâng şi am trecut şi pe la dumneavoastră. *Michel! Saluez donc monsieur et mettez tout cela de côté*[116]. Da’ ce-ai acolo? Ah, albume, desene, inspiraţia muzei dumitale! Nici n-am apucat să le văd şi sunt încântată de ele. Arată-mi-le! Te rog, arată-mi-le! Hai, stai aici aproape, mai aproape…

Se aşeză, acoperind canapeaua şi câteva fotolii cu poalele fustei. Lui Raiski îi venea să-i dea în cap cu toate caietele şi mapele. Stătea în picioare, nehotărât dacă s-o lase pur şi simplu acolo şi să plece, sau să se supună sorţii şi să-i arate desenele.

— Nu fi sfios! Fii mai îndrăzneţ, zise ea. *Michel, allez vous promener un peu au le jardin!*[117] Hai, aşază-te aici, mai aproape! continuă dânsa, după ce tânărul plecă.

Raiski izbucni brusc într-un râs nervos şi se aşeză lângă ea.

— Uite-aşa! Văd că m-ai înţeles… adăugă Polina Karpovna în şoaptă.

Raiski se înveseli de-a binelea.

„Asta cel puţin joacă comedia în chip naiv, nu se preface, nu se înconjoară de mister, ca cealaltă…” se gândi el.

— O, ce drăguţ! *Charmant, ce paysage*[118], spuse între timp Kriţkaia, cercetând desenele. *Qu'est que cette belle figure?*[119] întrebă ea, oprindu-se la portretul Belovodovei, executat în acuarelă. *Ah, que c'est beau!*[120] Aşa-i că asta e pasiunea dumitale? Mărturiseşte!

— Da.

— Am ştiut eu, *oh, vous êtes terrible, allez!*[121] adăugă dânsa, dându-i peste umăr o lovitură uşoară cu evantaiul.

El râse.

— *N'est-ce pas?*[122] Oftează multe după dumneata? Spune drept. Şi ce-o să mai fie aici! îşi opri asupra lui privirea vicleană. *Monstre!*[123] exclamă apoi, cu şiretenie.

„Doamne! Cât e de dezgustătoare, s-o baţi, nu altceva!” îşi zicea el, scrâşnind din dinţi, cuprins din nou de furie.

— O să te rog ceva, *monsieur* Boris… sper că-mi dai voie să-ţi spun aşa… *Faites mon portrait.*[124]

El tăcea.

— *Ma figure s'y prête, j'espère?*[125]

El tăcea.

— Taci – prin urmare ai primit. Când să vin? Cum să mă-mbrac? Spune-mi, poţi să faci cu mine ce vrei, sunt cu totul a dumitale sclavă supusă…

şuşotea peltic, privindu-l languros şi gata-gata să-şi pună capul pe umărul lui.

— Pentru Dumnezeu, lasă-mă să mă duc să respir aer curat! zise el, amărât, ridicându-se şi abia descurcându-şi picioarele din fustele ei.

— Ah, eşti agitat! înţeleg, am dorit asta şi-am izbutit! zise ea, triumfătoare, făcându-şi vânt cu evantaiul. Dar portretul când îl începi?

Boris Pavlovici continua să-şi descurce picioarele din fustele ei, fără să scoată o vorbă.

— Eşti prizonierul meu, n-o să te descurci! îl tachină ea, ştrengăreşte, reţinându-l.

— Dacă nu mă laşi, ţip!

În momentul acesta, uşa se deschise încetişor, şi în prag apăru Vera. Rămase nemişcată câteva clipe, înainte de a fi zărită de ei. Kriţkaia o văzu cea dintâi.

— S-a întors Vera Vasilievna! Ah, ce fericire! *Vous nous manquiez!*[126] Uite, *votre cousin* e prizonierul meu. Aşa-i că parcă ar fi un leu într-o plasă? Eşti sănătoasă, draga mea? Oh, te-ai refăcut! Te-ai îngrăşat…

Kriţkaia se ridică s-o sărute pe Vera, care privise, tăcută, scena de mai înainte – numai bărbia îi tremura de zâmbet.

— Te aştept de mult! o întâmpină Raiski, rece.

— Am făcut bine că am întârziat, spuse Vera cu o ironie fină, după ce se sărutase cu Kriţkaia. Polina Karpovna a venit la vreme.

— *N'est-ce pas?* încuviinţă Kriţkaia.

— Ea va înţelege desenele probabil mai bine decât mine. Eu nu mă prea pricep, n-am gust, continuă Vera şi, luând două-trei planşe, se uită la fiecare câte-o clipă, fără interes, le puse înapoi, se apropie de oglindă şi-şi cercetă faţa cu băgare de seamă.

— Ce palidă sunt astăzi! Mă doare puţin capul! Am dormit rău în noaptea asta, mă duc să mă odihnesc. La revedere, *mon cousin!* Mă scuzi,

Polina Karpovna! adăugă dânsa şi se strecură, grăbită, pe uşă.

Nu i se auzeau paşii; numai după scârţâitul treptelor îţi dădeai seama că urcase scara şi intrase în odaia Marfenkăi.

— În sfârşit, iar singuri! zise Polina Karpovna, acoperind cu poalele canapeaua şi jumătate din mescioara rotundă. Hai să privim! Aşază-te aici, mai aproape…

Raiski strânse grămadă, fără o vorbă, cu o singură mişcare, toate desenele şi caietele şi, după ce le băgă în mapa cea mai mare, o închise cu putere şi părăsi camera iritat, fără să se uite înapoi…

XVII

Boris Pavlovici se hotărî să răspundă cu nepăsare atitudinii Verei şi nici să n-o mai ia în seamă, dar nu făcu altceva decât să umble vreo trei zile bosumflat. Când se întâlnea cu ea, spunea în treacăt două-trei cuvinte, care, de altfel, lăsau să se ghicească ciuda care-l cuprinsese.

Se zăvora în camera lui, scria planul romanului său, în care şi indusese o notă „despre veninul plictiselii". Suferea de boala aceasta destul de veche, pe care o supuse unei analize psihologice, folosindu-se de propria sa experienţă.

Voia să plece undeva, cât mai departe, într-un loc mai retras, chiar şi în satul bunicii, Novoselovo, pentru ea să se gândească acolo, în linişte şi singurătate, la canavaua pe care să-şi brodeze romanul, să se descurce în această împletire a frânturilor din viaţă, să dea întregului tablou o linie unitară şi să creeze o adevărată operă de artă.

Aici totul îl stânjeneşte. De pildă, cântecul Marfenkăi, care răzbate până la el: *Nepreţuitul meu. cât de mult te iubesc!* Cântă cu o voce cristalină şi sonoră, dar în glasul ei, care răsună nestingherit în liniştea casei, a parcului şi a grădinii de zarzavat, nu vibrează niciun pic de sentiment. Apoi îşi întrerupe, nepăsătoare, cântecul, şi cu acelaşi ton, şi porunceşte de la fereastră, Matrionei, să culeagă salata de pe răzoare, ca peste un minut s-o audă râzând cu

glasul ei sonor în mijlocul droaiei de copii de prin vecini.

Uite, câţiva ţărani intră în curte cu căruţele încărcate cu ovăz şi făină, şi scârţâitul roţilor, vocile slugilor, trântitul uşilor, toate şi totul îl deranjează.

Prin fereastră, dincolo de conac, se vede secara aurie, hrişcă albă, florile de mac şi trifoi care împestriţează câmpul cu pete roşii şi trandafirii şi-i sustrag privirile şi gândurile de la caietele lui.

Se luptă mult timp eu sine însuşi să nu se uite. Însă, sfârşeşte prin a arunca priviri furişe, parcă ascunzându-se până şi de propriul său eu, spre fereastra Verei. Dar acolo e stăpână liniştea, fata nu se zăreşte, numai perdeaua liliachie flutură uşor în adierea vântului.

În ajun, Vera rămăsese până seara târziu în biroul Tatianei Markovnei, unde se aflau şi Marfenka, şi Tit Nikonîci. Marfenka lucrase, apoi servise ceaiul şi cântase la pian. Vera tăcea, răspundea la întrebări, dar din proprie iniţiativă nu începea vorba.

Ea nu-şi băuse ceaiul, la cină răscolise cu furculiţa în vreo două-trei feluri de mâncare, gustase câte ceva, apoi mâncase o lingură de dulceaţă şi numaidecât după masă plecase să se culce.

Cu cât Raiski o lua mai puţin în seamă, cu atât ea se purta mai drăguţ cu el, cu toate că, în ciuda stăruinţelor bunicii, nu-l săruta, nu-i. spunea niciodată frate, ci *cousin,* şi nu-l tutuia, deşi el o tutuia şi bunica îi ceruse şi ei să-i urmeze exemplul. Dar Raiski abia pornea s-o fixeze cu privirea şi să-i pună întrebări, că ea devenea prevăzătoare, atentă şi se închidea în sine însăşi.

Boris Pavlovici era nemulţumit că se supărase pe dânsa. Când văzuse că Vera abia îl lua în seamă, el ar fi trebuit cu atât mai mult să se înfăşoare în mantia unei inaccesibilităţi desăvârşite, s-o ignoreze, să fie nepăsător cu ea, să uite pur şi

simplu de prezenţa ei, nu ea să facă pe grozavul, ci să adopte cu toată sinceritatea atitudinea aceasta.

Dar cu cât se străduia să se poarte astfel, cu atât mai mult, spre ciuda lui, punea stăpânire pe el o dorinţă meschină şi îndârjită de a-i urmări orice pas, orice mişcare, orice cuvânt. Uneori, se stăpânea un minut-două, dar, împins de curiozitate, îi arunca fără voia lui o privire fugară pe sub sprâncene şi din clipa aceea totul era pierdut – nu-şi mai putea lua ochii de la ea.

Prin prezenţa ei, Vera făcea ca totul să pară altfel, lucrurile din jur căpătau un nou aspect; o odaie simplă lua înfăţişarea unui templu şi, oricât s-ar îi retras ea prin ungherele cele mai ascunse, rămânea pe primul plan, de parcă ar fi stat pe un piedestal, scăldată în razele lunii sau luminată de o pălălaie de foc.

Dacă se plimba pe vreo alee a parcului, şi el scria în camera lui, după perdeaua trasă a ferestrei, ar fi trebuit să-şi vadă de treabă, să-şi continue scrisul, fără să-şi ridice capul, dar, în ciuda hotărârii lui nestrămutate de a nu-i arăta că o observă, ridica încet, pe furiş, ca un ştrengar, un colţ al perdelei, urmărindu-i mersul, expresia feţei, căutând să descopere ce o interesează, ce gânduri o preocupă. Şi desigur că ea vedea perdeaua ridicată la un colţ şi ghicea de ce era ridicată.

În trecere prin curte sau prin parc, Raiski ar fi trebuit să-şi continue drumul, fără să-şi ridice privirea spre ferestrele ei, dar el începea să facă manevre. Se uita mai întâi în partea opusă, apoi se întorcea spre ferestrele ei ca din întâmplare şi întâlnea privirea Verei, nuanţată uneori cu o ironie ascunsă, provocată de vicleşugul lui. Altă dată o întreba pe Marina unde era Vera, cu ce se ocupa şi, dacă-i pierdea urma, o căuta, grăbit, ca pe un ac rătăcit, şi când o zărea, se prefăcea indiferent.

Câteodată treceau şi două zile fără să-i vorbească, uneori nici nu se vedeau, dar el ştia în orice clipă unde e şi ce face. În general, spiritul lui

analitic, concentrat asupra obiectului care-l preocupa, dădea dovadă de o subtilitate surprinzătoare, acum; însă, în urmărirea aceasta mută a Verei, ajungea până la clarviziune.

Parcă şi prin zid îi auzea glasul, ghicindu-i şi intuindu-i, inconştient, cuvintele şi acţiunile. Abia trecuseră câteva zile că-i şi descoperise obiceiurile, gusturile şi unele înclinări, toate acestea, legate, deocamdată, de manifestările ei exterioare şi de felul de a se purta în casă.

Izbutise să-şi dea seama de atitudinea ei faţă de bunica şi Marfenka, de situaţia ei în colţişorul acesta de lume şi de tot ceea ce o lega de felul de viaţă şi obiceiurile locului.

Însă chipul moral al Verei era şi acum pentru el o enigmă.

În discuţiile dintre ei, ea nu se lăsa antrenata de fantezia lui înflăcărată, la glumele lui răspundea cu un surâs uşor şi ironic şi, dacă izbutea s-o facă să râdă, Verei începea să-i tremure bărbia.

Ici râdea, ici se cufunda într-o tăcere nepăsătoare, ori cădea pur şi simplu pe gânduri, uitând de prezenţa lui, pentru ca, în clipa când el o trezea cu vreun gest sau cu o întrebare, să se deştepte, tresărind, din visare.

Nu-i plăcea să primească: pe nimeni în casa cea veche. Nici chiar bunica nu o deranja, iar Marfenkăi nu se sfia să-i spună să plece, aceasta temându-se, de altfel, să se ducă pe acolo.

Când Raiski o vizita în casa cea veche, Vera aştepta, vădit, ca el să plece, şi dacă el se aşeza lângă dânsa, fata mai rămânea, din politeţe, vreo zece minute, apoi ieşea din cameră.

Ai fi zis că Vera nu avea niciun fel de ataşament, cu toate că era nefiresc pentru o fată, dar asta era impresia pe care ţi-o făcea, iar mai mult era greu să afli despre ea pentru că nu îngăduia nimănui să-i pătrundă în suflet. Când vorbea de bunica şi Marfenka, era rece, aproape nepăsătoare.

Preocupări de durată nu avea. Citea, aşa cum se ocupa şi cu lucrul de mână – în treacăt – şi despre cele citite vorbea puţin; la pian nu cânta, făcea doar uneori câteva acorduri, la întâmplare, pe unele dintre ele ascultându-le cu luare-aminte, sau când Marfenka primea vreun teanc de note, scotea câte o partitură, spunând: „Cântă bucata asta! Acum pe asta, şi pe asta!" Asculta cu privirea pe fereastră, şi nu se mai întorcea la bucata cântată.

Raiski băgă de seamă că bunica îi făcea Marfenkăi la tot pasul câte o observaţie, pe când pe Vera o ocolea cu o oarecare prudenţă, ori pentru că voia s-o cruţe, ori fiindcă nu nădăjduia că sămânţa aruncată va prinde rădăcini.

Uneori – Boris Pavlovici nu putuse încă să-şi dea seama când anume, deoarece momentele erau prea lipsite de importanţă – Vera era cuprinsă deodată de o hărnicie nemaipomenită, clocotitoare, făcând toate cu o iuţeală care te uimea, dovedind o mulţime de aptitudini mărunte, pe care nici nu i le-ai fi putut bănui măcar – în gospodărie, în toaleta ei şi în tot felul de lucruri neînsemnate.

Într-o zi, de pildă, a făcut dintr-o bucată de voal, numai într-o oră şi jumătate, două bonete – una pentru bunica, alta pentru Kriţkaia – cu foarte mult gust, lucrând la ele cu pasiune, cu o iuţeală şi o însufleţire nemaipomenite, pentru ca după cinci minute să le uite cu totul şi să stea iar fără nicio treabă.

Uneori, când i se părea că citeşte o dojana mută în ochii bunicii, trecea la o activitate febrilă, surprinzătoare. Dădea fuga şi-i ajuta Marfenkăi în treburile gospodăriei, în cinci-zece minute de elan făcea o mulţime de lucruri; se apuca de o treabă, o termina numaidecât, o uita, trecea la alta, o termina şi pe-aceea şi, când nu te aşteptai, se lăsa de lucru tot atât de brusc cum îl începuse.

Alteori, când avea musafiri, bunica se plângea că nu pridideşte cu treburile şi se supăra pe Vera că era sălbatică şi nu voia s-o ajute.

Fata se bosumfla şi se vedea că suferă din cauză că nu putea să-şi învingă firea, dar până la urmă apărea pe neaşteptate printre musafiri, atât de veselă, cu ochii atât de plini de bună dispoziţie, dând dovadă de atâta graţie şi inteligenţă subtilă, încât bunica încremenea, aproape speriată.

Rămânea în starea aceasta câte o seară întreagă, uneori chiar şi o zi, iar a doua zi parcă se trezea deodată, se închidea iar în sine şi nimeni nu putea să-i pătrundă în gânduri şi în suflet.

Iată tot ceea ce putuse să observe Raiski deocamdată, nimic mai mult decât ceea ce vedeau şi ştiau şi alţii. Dar cu cât dispunea de mai puţine date reale, fantezia lui se îmbina cu atât mai tare cu analiza, în căutarea cheii potrivite pentru uşa aceasta închisă,

Din clipa în care Boris Pavlovici îşi găsi o nouă preocupare – adică Vera – disputele lui cu bunica deveniră mai rare şi mai indiferente, iar de Marfenka aproape că nu se mai ocupa, mai ales după seara aceea din parc, când îşi pierduse orice speranţă că o va putea transforma, dintr-un copil naiv şi oarecum mărginit, într-o femeie.

Totuşi, Raiski, bunica şi Marfenka erau aproape nedespărţiţi. După ce se servea ceaiul şi după masa de prânz, el îşi petrecea cam o oră în biroul Tatianei Markovna, iar când era vreme rea, şi serile.

Vera apărea pentru câtva timp, dădea bună ziua bunicii şi surorii sale, apoi se retrăgea în casa cea veche şi nimeni nu ştia ce făcea acolo. Câteodată nu venea deloc şi-o trimitea numai pe Marina să-i aducă cafeaua.

Bunica se încrunta puţin, murmurând: „E o mofturoasă, o sălbatică!” dar nu căuta să-şi impună voinţa.

Nepăsător faţă de orice, în afară de frumuseţe, Raiski i se supunea ca un sclav, dând dovadă de răceală faţă de tot ceea ce era lipsit de frumuseţe,

de grosolănie, ba chiar de cruzime, faţă de tot ceea ce era urât.

Socotea că frumosul trebuia să existe neapărat, nu numai ca formă, în lumea exterioară, ci şi în cea spirituală, pe care nu o vedea aşa cum este, într-un haos aparent sălbatic şi crâncen, ca pe o operă care începuse odată cu creaţia lumii şi era încă neterminată, ci ca pe un tot armonic, ca pe un mănunchi fastuos de idealuri create de el însuşi, cu simţămintele şi năzuinţele, focul, viaţa şi culorile finisate în mintea lui.

Nu avea răbdare să se cufunde în vălmăşagul, în forfota generală, să efectueze o muncă brută, străduindu-se, răbdător, din răsputeri, să contribuie la pregătirea acelei clipe măreţe, când omenirea îşi va da seama că este desăvârşită, că a atins apogeul, când va porni să curgă în eternitate, ca un fluviu, un singur torent al vieţii, bine şi fără greş închegat pentru veşnicie.

Se indigna doar de contrazicerile de peste tot, din fiece clipă, dintre realitate şi frumuseţea idealurilor lui, suferind pentru sine şi pentru întreaga omenire.

Credea în progresul ideal – în desăvârşirea, atât a formei, cât şi a spiritului, cu şi mai mare tărie decât cred materialiştii în progresul utilitarist, dar suferea din cauza mersului ca de melc al acestui progres, cădea în ipohondrie şi-l chinuia chiar şi cea mai mică atingere a hidoşeniei din juru-i.

Atunci, oamenii îi apăreau asemenea raclelor din Evanghelie, pline de pulbere şi oseminte. Frumuseţea de om bătrân a bunicii, adică frumuseţea caracterului ei, a minţii, a vechilor moravuri integre, a bunătăţii şi aşa mai departe începuse să se estompeze. Uneori, îi sărea în ochi încăpăţânarea ei lipsită de raţiune, alteori, egoismul; apucăturile ei feudale îi apăreau ca o tiranie animalică şi în clipele lui mohorâte nu voia să i le scuze nici prin veacul căruia îi aparţinea, nici prin educaţia primită.

Tit Nikonîci era un boier de modă veche, nimănui de folos, Leonti – un profesor pedant, soţia sa – o proastă desfrânată, slugile din Malinovka – o turmă nesăţioasă de sălbatici, fără nicio trăsătură omenească.

Tot colţişorul acesta – gospodăria, izbele, mujicii, vitele şi toate vietăţile – îşi pierdea aspectul unui cuib vesel şi fericit, şi-i apărea ca o cocină, pe care ar îi părăsit-o de mult, dacă n-ar îi fost… Vera!

Într-un astfel de ceas de ipohondrie, Raiski stătea cu ţigara în gură, culcat pe o canapea din biroul bunicii. Tatiana Markovna, care nu şedea niciodată fără treabă, cu un creion în mână verifica nişte socoteli aduse de Saveli.

În faţa ei, pe nişte bucăţi de hârtie, se ridicau câteva moviliţe de ovăz şi secară. Marfenka scotea cu un ac hârtia pe care cususe o bucăţică de dantelă şi era atât de absorbită, încât îşi făcuse gura pungă, iar în jurul nasului şi pe frunte îi apăruseră nişte creţuri. Ca de obicei, Vera lipsea.

Raiski se uită întâmplător la Marfenka şi râse. Ea se îmbujoră la faţă, privindu-l întrebătoare.

— Ce mutricică nostimă ai făcut, zise Boris Pavlovici.

— O, slavă Domnului! A zâmbit oleacă soarele nostru drag! zise Tatiana Markovna. Altfel, îţi era şi silă să te uiţi la el.

Raiski oftă.

— De ce oftezi? Ţi-e grea viaţa?

— Foarte grea, bunico. Parcă dumitale ţi-e uşoară?

— Nu-l mânia pe Domnul! Ai zice că într-adevăr cauţi beleaua cu lumânarea!

— De-ar fi şi-o belea, numai să se-ntâmple ceva, altfel viaţa e un adevărat mormânt!

— Iartă-l, Doamne, că nu ştie ce spune! Vai de mine, Boriuşka, nu chema năpasta asupra ta! Când te-o păli cu bâta-n moalele capului, n-o să-ţi placă. Da, da, adăugă ea cu un oftat domol, după o tăcere

de câteva clipe. Aşa i-e dat omului – să facă pe grozavul. Uite că ţi-a venit şi ţie vremea să te-ngâmfi, se vede că vrei cu tot dinadinsul să dai de belea. Lasă, c-o să te înveţe minte soarta, de-o să mă pomeneşti!

— Cum să dau de belea, bunico? Nu mi-e frică. N-am pe nimeni şi nimic: ce belea să dea peste mine?

— Ai răbdare şi-o să vezi. Tot omul îşi are beleaua lui! De unii se ţine cât trăiesc şi-o duc aşa, trăgând din greu… Uite, Kiril Kirilîci… şi bunica porni să dea exemple, după metoda ei preferată – era bogat, sănătos: o ducea numai cu hi-hi-hi şi ha-ha-ha şi, ce să vezi, îi fuge nevasta cu unu. De-atunci şi-a plecat capul şi de şase ani umblă ca o umbră… dar Egor Ilici…

— Eu n-am nevastă, aşa că nu mă pândeşte primejdia…

— Dar o să te-nsori!…

— De ce? Ca să-mi, fugă nevasta?

— Nu toate nevestele fug. Vrei să te peţesc eu?

— Nu, mulţumesc, caută-mi altă belea.

— O să-ţi găsească soarta! Dar zi Doamne fereşte şi nu mai cobi. Ştii ce? Hai mai bine cu mine în oraş să facem vizite. Nu-mi mai dau pace! Ei zic că eu nu te las! Nevasta viceguvernatorului, Nil Andreevici, prinţesa – la ăştia s-ar cuveni să mergem! Şi, la urma urmei, să ne ducem şi pe la neruşinata aia de Polina Karpovna, ca să nu mai mârâie! Pe urmă, la otcupcicul…

— Pentru ce?

— O să-ţi spun mai târziu.

— De ce vrea bunica să mă ducă la otcupcic, Marfenka? Tu nu ştii?

— Are o fată de măritat. Nu-ţi aduci aminte că bunica ţi-a vorbit odată de asta? Pesemne că vrea s-o peţească pentru dumneata…

— Uite-o şi pe ea cu presupusurile! Te-a întrebat cineva ceva? Pe toate le ştii! zise bunica.

Ai limba cam slobodă, ce, crezi că eu nu mă pricep să-i spun?

— Aha, aşa stau lucrurile! Bine… răspunse Raiski, căscând. Să mergem să facem vizite, dar cu o condiţie – să trecem şi pe la Mark, ca să-i întorc şi lui vizita.

Tatiana Markovna nu răspunse.

— De ce taci, bunico? Mergem?

— Lasă prostiile! Rău ai făcut că te-ai încurcat cu ăsta, nu te văd bine! Vrei s-o iei şi tu razna? Ce-ai vorbit cu el?

— Aproape că n-a vorbit nimic. Am luat masa şi ne-am culcat.

— Nu ţi-a cerut încă să-l împrumuţi cu bani?

— Ba da.

— Ştiam eu. Vezi să nu-i dai!

— I-am şi dat.

— I-ai dat?! exclamă ea cu părere de rău.

— Ah, da, bine că ai adus vorba de bani! Mi-a cerut o sută de ruble şi n-am avut decât optzeci.

Banii mei unde sunt? Te rog să-mi dai, ca să-i trimit…

— Bine, Boris Pavlovici, nu ţi-am spus eu că omul ăsta nu tace altceva decât să împrumute bani de la cine-i dă? Of, Doamne, Dumnezeule! Când o să ţi-i mai înapoieze?

— Mi-a spus că n-o să mi-i mai plătească niciodată.

Ea se enervă şi începu să se foiască atât de tare, încât se scutura scaunul cu dânsa.

— Îmi bat gura de pomană, tu tot ce vrei faci! E nemaipomenit!

— Bine, dă-mi banii!

— Ce, îi plăteşti dijma?

— N-are ce mânca!

— Şi te-ai juruit tu să-l hrăneşti? Auzi, n-are ce mânca! Derbedeii trăiesc totdeauna pe spinarea altora, şi pe toţi nu poţi să-i saturi! Optzeci de ruble!

Bunica se posomorî.

— N-am bani! i-o tăie ea scurt. Nu-ţi dau.. Dacă n-asculţi de voie, o s-asculţi de nevoie!

Asta-i despotism!

— Ei, ce zici, să poruncesc să-nhame caii? îl întrebă ea, după câteva clipe de tăcere.

— De ce?

— Ca să mergem în vizită!

— Nu vrei să faci ce te rog, n-o să fac nici eu ce vrei dumneata.

— Da' ce, tu eşti de seama mea! De când e mai învăţat oul decât găina? Păcat! Mare păcat, domnule! Ce om ciudat şi neobişnuit! O ţine una şi bună!

— Nu eu, ci dumneata eşti o femeie neobişnuită!

— De ce, domnul meu? De ce, mă rog?

— Cum de ce? Nu-mi îngădui să fac cunoştinţă cu cine vreau, nici să dispun de banii mei cum vreau, mă duci la oameni pe care nu vreau să-i văd, şi unde vreau să merg eu, nu vrei dumneata.

Fie, nu vrei să ne ducem la Mark, n-o să te silesc, dar nici dumneata nu mă sili pe mine.

— Eu te duc în lumea bună.

— După părerea mea, nu e deloc bună.

— Poate Markuşka-i bun?

— Pentru mine, da. Are o minte ageră, ascuţită, multă voinţă, umor…

— Mai dă-l încolo! adăugă bunica, înciudată. Hai, vii cu mine la Mamîkin?

— Cine mai e şi Mamîkin ăsta?

— Otcupcicul care are fata de măritat, se amestecă Marfenka în vorbă. Du-te, frăţiorule! Săptămâna viitoare dau o serată şi o să ne invite şi pe noi, continuă ea mai încetişor. Bunica n-o să meargă şi nici noi n-o să ne putem duce fără ea, dar cu dumneata o să ne lase…

— Fă-i plăcerea bunicii… şi hai să mergem! adăugă Tatiana Markovna.

— Fă-mi şi dumneata plăcerea şi nu mă chema.

— Ce om ciudat şi neobişnuit! Eu să-i fac plăcerea, dar el pe-a mea, nu!

— Sub plăcerea asta se ascunde dorinţa dumitale să mă însori, nu-i aşa?

— Chiar de-ar fi aşa, nu-i nicio nenorocire, că doar asta vreau, să te văd fericit!

— De unde ştii că pentru mine e o fericire să mă însor cu fata nu ştiu cărui Mamîkin?

— E frumoasă, a învăţat în cel mai scump pension din Moscova şi numai bijuteriile ei fac vreo optzeci de mii de ruble… Ţi-ar prinde bine să te-nsori… Ai lua o zestre bună, ai trăi pe picior mare, tot oraşul ţi-ar veni în casă, toţi s-ar ploconi. În faţa ta, şi tu ţi-ai ţine rangul neamului, legăturile… La Petersburg ai face faţă cu cinste… visa cu glas tare Tatiana Markovna.

— Nu vreau să se ploconească nimeni în faţa mea, e ruşinos! Oh, bunico, eu credeam că mă iubeşti şi-mi doreşti ceva mai bun, mai serios…

— Atunci cauţi într-adevăr buclucul cu lumânarea? Eu îţi vreau binele şi tu…

— Halal bine! Să iei tam-nisam bani străini, bijuterii şi, pe deasupra, să te mai alegi şi cu vreo nepricopsită!

— Nu, nu cu o nepricopsită, ci cu o fată bogată şi frumoasă! De asta-i vorba, om neobişnuit ce eşti!

— Să-l însori pe un om cu o necunoscută cu care nu vrea să se-nsoare! Asta n-o poate face decât o femeie neobişnuită ca dumneata, bunico.

— Of, Boriuşka, n-aş fi crezut în ruptul capului c-o să iasă din tine un astfel de sucit…

— Nu, bunico, nu eu sunt sucit, ci dumneata…

— Ah! ţipă aproape îngrozită Marfenka. Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu bunica?

— Dânsa mi-a spus aşa.

— E mai în vârstă decât dumneata şi ţi-e bunică!

— Ce-ar fi, bunico, să-ncerc să te conving să te măriţi? se întoarse Raiski, deodată, spre Tatiana

Markovna.

— Marfenka, fă asupră-i semnul crucii, eşti mai lângă el… exclamă Tatiana Markovna, supărată.

Fata râse.

— Zău… glumi Raiski.

— Tu faci pe măscăriciul, şi eu vorbesc serios, îţi vreau binele.

— Şi eu îţi vreau binele. Ai clipe de plictiseală, cârteşti, ba te-am văzut uneori şi cu lacrimi în ochi. „Toată viaţa, singură, n-am cu cine schimba o vorbă! te plângi dumneata. Nepoatele or să plece, şi eu trudesc, tot trudesc de-o viaţă întreagă! Mai bine m-ar lua Dumnezeu! Or să se mărite fetele şi-o să rămân singură cuc" şi aşa mai departe. Dacă ar fi altfel, acum ar sta ici, alături, un om onorabil, ţi-ar săruta mâinile, s-ar duce în locul dumitale pe câmp, te-ar conduce la braţ prin parc, ar juca pichet cu dumneata… Zău, bunico, ce-ar fi dacă…

— Destul, Boris Pavlovici, ce tot îndrugi la prostii? îl întrerupse Tatiana Markovna, oftând cu tristeţe. Pe vremuri parcă erai mai serios şi nu trăncăneai atâtea fleacuri.

Ea-l privi peste ochelari.

— Tit Nikonîci îţi dă târcoale, ca un titirez se învârte în jurul dumitale, aproape că te venerează. Stă tot timpul la picioarele dumitale! Un semn doar şi-ai face din el cel mai fericit muritor!

Marfenka se scutura de râs. Bunica se înroşi uşor.

— Bravo! Mi-ai găsit şi mire! răspunse ea cu nepăsare.

— De ce nu? continuă Raiski să glumească. Ai gospodăria dumitale, ba şi ceva bănişori, iar el n-are un cămin… ce bine s-ar potrivi…

— Vasăzică numai pentru că am casă şi bănişori să mă mărit? Dar ce, casa mea e azil pentru el? Şi nici măcar nu-i a mea, ci a ta. Nici dânsul nu-i sărac…

— Da’ când dumneata vrei să mă însori pentru bani, asta ce-i?

— S-ar putea să-i placi fetei şi să-ţi placă şi ea ţie, e tare drăguţă…

— Şi dumneata cu Tit Nikonîci vă plăceţi, şi eşti şi mata drăguţă…

— Ia mai slăbeşte-mă cu Tit Nikonîci al tău! izbucni Tatiana Markovna. Îţi vreau binele.

— Şi eu dumitale.

— Eşti un mare flecar, zău – un mare flecar! Mi-e şi silă să te-ascult! Dacă nu vrei să-mi faci pe plac, fă cum te taie capul!

— Dar dumneata de ce nu vrei să-mi faci pe plac? Eu n-am văzut-o încă pe fiica lui Mamîkin, nici nu ştiu cum arată, dar că Tit Nikonîci îţi place şi te uiţi la el destul de drăgăstos, ştiu…

— Şi unde mai pui, frăţioare, că ori de câte ori se-mbolnăveşte Tit Nikonîci, îl întrerupse Marfenka, bunica…

— Ascultă, domnişoară! ţipă la ea Tatiana Markovna, supărată foc. Eşti încă o mucoasă ca să faci glume pe socoteala bunicii! Acum îţi rup urechile şi te-nchid în casă, fără să mai ţin seama că eşti destul de mare! El a scăpat de sub oblăduirea mea şi nu mă mai ascultă, ba s-a înhăitat şi cu Markuşka, şi mai rău ca asta ce-ar putea fi! Eu mi-am luat mâna de pe el, dar tu bagă-ţi minţile-n cap! Cât despre tine, Boris Pavlîci, mi-e totuna de te-nsori ori nu, dar lasă-mă-n pace şi nu mai vorbi prostii. Şi-o să dau şi poruncă, să nu-l mai primească pe Tit Nikonîci…

— Bietul Tit Nikonîci! exclamă Raiski, plin de haz, oftând şi uitându-se şiret la Marfenka. În sfârşit, bunico, ai spus ceea ce trebuia să spui. Acesta-i adevărul: „mi-e totuna de te-nsori ori nu”. Ar fi trebuit să vorbeşti de mult aşa. Prin urmare, nunţile – şi-a mea şi-a dumitale, se amână pe timp nelimitat.

— „Ceea ce trebuia să spui… acesta-i adevărul!” îl îngână Tatiana Markovna. Om vedea

noi cum o să trăieşti!

— O să trăiesc după placul meu.

— Şi-o să fie bine aşa?

— Dar cum ar fi bine? Să trăiesc după placul altora?

— Aşa, ca toţi oamenii.

— Care oameni anume? Aici sunt oameni?

În clipa aceasta intră Vasilisa şi anunţă că a venit „domnişorul din Kolcino”…

— E Nikolai Andreevici Vikentiev. Pofteşte-l! „Care anume oameni?” Uite, poftim un om, şi ăsta n-o fi singurul, Doamne, Dumnezeule, or mai fi şi alţii! zise Berejkova.

Marfenka se înroşi puţin şi-şi aranjă rochia şi basmaua, uitându-se în treacăt în oglindă. Raiski o ameninţă cu degetul, şi ea se, îmbujoră şi mai tare.

— Ce, frăţiorule… dumneata… iar… începu ea şi amuţi.

Nici nu ieşi bine Vasilisa că se şi întoarse.

— A mai venit şi ăla… care-a mas la noi, îi zise ea lui Raiski. Întreabă de dumneavoastră!

— N-o fi Markuşka? sări bunica, înspăimântată.

— Ba chiar el! întări Vasilisa.

— Uite, ăsta-i om cu adevărat! exclamă Raiski, plecând grăbit.

— Ce, bucurie pe el şi cum se grăbeşte! Şi-a găsit omul! Nu uita să-i ceri banii-ndărăt. Şi vezi, nu cumva o fi nemâncat! V-aş trimite o gustare, strigă bunica în urma lui.

XVIII

În clipa aceea intră în odaie, sau mai bine zis năvăli un tânăr de statură mijlocie, cu faţa plină de prospeţime, sănătos, frumos şi bine legat, de vreo douăzeci şi trei de ani, cu părul blond-închis, aproape castaniu, cu obrajii rumeni şi ochii albaştri-cenuşii, pătrunzători; când zâmbea, descoperea un şir de dinţi albi şi puternici. În mână avea un bucheţel de albăstrele şi încă ceva, bine înfăşurat într-o batistă. De îndată ce păşi pragul, puse toate lucrurile şi pălăria pe un scaun.

— Bună ziua, Tatiana Markovna! Bună ziua, Marfa Vasilievna! începu el; sărută mâna bătrânei, apoi, deşi Marfenka încercă să-şi retragă mâna, el izbuti să i-o sărute în fugă. Vezi cum eşti?! O iei de la-nceput!… spuse el. Uite, ţi-am adus…

— Ce-i cu dumneata de nu te mai vezi? întrebă Berejkova, mirată, ba chiar cu o oarecare severitate. N-ai venit pe-aici de aproape trei săptămâni, nu-i glumă!

— N-a fost chip, guvernatorul nu m-a lăsat să plec nicăieri. Mi-a poruncit să pun în ordine treburile cancelariei… răspunse Vikentiev, vorbind precipitat şi înghiţind unele cuvinte.

— Fleacuri! să nu-l crezi, bunico, n-are niciun fel de treburi… doar a spus-o chiar el! se amestecă Marfenka.

— Vai de mine! Vezi cum eşti? Am fost ocupat până peste cap! O să avem un nou şef la cancelarie şi-a trebuit să coasem dosarele, să facem opisuri…

Am cusut cinci sute de dosare foaie cu foaie, chiar şi, noaptea… zău aşa…

— Ia să nu te juri! Ce obicei e ăsta, să te juri pentru orice fleac! E păcat! îl mustră, severă, Berejkova.

— Cum pentru orice fleac? Uite, Marfa Vasilievna nu crede! Şi eu, zău…

— Iar!

— Spuneţi, Tatiana Markovna, şi dumneata, Marfa Vasilievna, e adevărat că aveţi musafiri? Că a sosit Boris Pavlovici? N-o fi cumva cel pe care l-am întâlnit pe coridor? Ara venit dinadins…

— Vezi, bunico? îl întrerupse Marfenka. A venit să-mi vadă vărul, şi dacă n-ar fi fost el, nu s-ar fi arătat multă vreme pe la noi. Ce zici?

— O, Marfa Vasilievna, vezi cum eşti? Cum am avut o clipă liberă am şi dat fuga-ncoace. De câte ori nu m-am rugat eu de guvernator, dar nu mi-a dat voie. „Nu te las, mi-a spus el, până nu sfârşeşti treburile”. Nici la mămica n-am fost. Voiam să mă duc la ea, la Kolcino, să iau masa, dar abia ieri m-a-nvoit, zău aşa.

— Mămica e sănătoasă? I-a trecut pecinginea?

— Aproape de tot, mulţumesc. Vă trimite salutări şi vă roagă să n-o uitaţi de ziua numelui ei…

— Mulţumesc! Nu ştiu dac-o să pot veni şi eu. Am îmbătrânit şi mi-e şi frică să trec Volga. Dar fetele mele…

— Nu ne ducem fără dumneata, bunico, sări Marfenka. Şi mie mi-e frică să trec Volga.

— Nu ţi-e ruşine să-ţi fie frică? zise Vikentiev. De ce să te temi? O să vin să vă iau cu barca noastră. Vâslaşii mei cântă atât de frumos…

— Cu dumneata nu merg în niciun caz, fiindcă nu stai o clipă liniştit în barcă… Da’ ce se mişcă în pachetul ăla al dumitale? întrebă ea pe neaşteptate. Ia uite, bunico… Vai de mine, n-o fi vreun şarpe?

— Tatiana Markovna, v-am adus un crap viu. L-am prins chiar eu. Venind spre conac, am dat de

Ivan Matveici, care stătea într-o lotcă, pitit în tufişurile de pe râu. L-am rugat să mă ia cu el, şi uite ce crap am prins numai după vreun sfert de ceas! Iar albăstrelele astea pentru dumneata, Marfa Vasilievna; le-am cules, uite colo-n secară, venind încoace…

— Nu vreau nimic, mi-ai făgăduit că n-o să culegi albăstrele fără mine, şi-acum, după două săptămâni de când n-ai mai fost pe-aici, s-au uscat. Nu vezi ce urâte sunt?

— Hai chiar acum să culegem altele proaspete!…

— Ia ascultă! îl opri Berejkova. Da' ce, nu puteţi sita locului? Abia ţi-ai arătat nasul, mici nu ţi s-a uscat năduşeala de pe frunte, şi parc-ai avea mâncărici la tălpi! Ce să-ţi dau la gustare? Cafea ori friptură? Ia dă fuga, Marfenka, şi-ntreabă, n-o vrea şi ăla… Markuşka… ceva? Dar să nu i te arăţi, trimite-l pe Egorka…

— Nu, nu vreau nimic! se grăbi să răspundă Vikentiev. Înainte de-a veni încoace, am mâncat o plăcintă-ntreagă.

— Vezi, bunico? Aşa e el! zise Marfenka. A şi mâncat o plăcintă.

Şi se duse să îndeplinească porunca bunicii, apoi se întoarse, spunând că nu era nevoie de nimic, fiindcă oaspetele voia să plece curând.

— Parcă aici n-ai fi avut ce să mănânci! îl dojeni Tatiana Markovna pe Vikentiev. De ce-ai luat dejunul înainte de a veni la noi?

Vikentiev se apropie de Marfenka:

— Apără-mă! o rugă el.

— Să nu te apropii! Să nu te apropii şi să nu m-atingi! răspunse fata, supărată.

Vikentiev nu-şi mai găsea locul. Ba venea lângă bunica, ba alerga la Marfenka, luându-se la întrecere la vorbă cu ele. Aproape în aceeaşi clipă, faţa lui căpăta o expresie de seriozitate, ca să se destindă pe neaşteptate într-un râs larg, dezgolindu-şi dinţii mari şi albi, pe care, din cauză

că râdea sau vorbea repede, apărea uneori, în treacăt, câte o băşicuţă de salivă.

— Am mâncat plăcinta, fiindcă am dat peste ea. Kuzma a deschis bufetul tocmai când treceam pe-acolo, şi cum am văzut-o, numai de una singură…

— Ţi-a părut rău că-i orfană şi-ai mâncat-o! completă bunica. Toţi trei râseră.

— Dulceaţă n-aveţi, Marfa Vasilievna? Asta aş mânca…

— Cum să n-avem? Marfenka, spune s-aducă. Dar friptură nu vrei? Avem de aseară nişte pui fripţi şi friptură la tavă.

— Hm, da. Un puişor n-ar strica…

— Să nu-i dai, bunico, de ce-l răsfeţi? Nu merită… zise Marfenka, totuşi, voi să iasă din odaie ca să dea poruncă…

— Nu, nu, Marfa Vasilievna, nu-i nevoie – numai să nu pleci! O să mănânc mai bine la prânz. Pot să iau masa la dumneavoastră, Tatiana Markovna?

— Nu, nu se poate! îi răspunse Marfenka.

— Ia nu glumi cu lucrurile astea, o dojeni bunica. Te pomeneşti că pleacă. Se vede c-ai uitat obiceiurile casei, de când n-ai mai venit pe-aici, ca să ceri voie să rămâi la masă! îi spuse ea lui Vikentiev.

— Mulţumesc!… Marfa Vasilievna, încotro? Aşteaptă, merg şi eu cu dumneata!…

— Ba stai aci, nu-i nevoie, nu vreau! răspunse dânsa. O să poruncesc să-ţi prăjească pentru prânz crapul dumitale şi n-o să-ţi mai dau nimic altceva.

Apucă crapul de cap cu două degete, dar când peştele începu să se zbată şi să lovească cu coada în toate părţile, îl scăpă din mână, strigând: „Vai, vai!” şi porni în goană prin coridor.

El se luă după dânsa, şi peste o clipă râdeau amândoi pe undeva, cu hohote. Dar nu trecu bine un minut, că de la etaj se auzi un vals săltăreţ, cântat la pian, şi tropăituri de picioare deasupra capului Tatianei Markovna, apoi parcă alunecă

cineva pe scară-n jos şi apărură amândoi în curte, îndreptându-se în goană spre parc, întâi Marfenka, apoi Vikentiev, umplând parcul cu vorba, cântecul şi râsul lor.

Bunica se uită pe fereastră, clătinând din cap. În curte, găinile, raţele şi cocoşii zburară ţipând care încotro, câinii se repeziră, lătrând, pe urmele celor doi, din odăile slugilor apărură lacheii, femeile şi vizitiii, în parc florile şi tufişurile se mişcară, de parcă prinseseră viaţă, pe multe din straturi şi ronduri rămaseră urme adânci de toc bărbătesc sau, mai uşoare, de pantofior de fată, vreo două-trei ghivece cu flori fură răsturnate, crengile unui copac subţire, de care se agăţară cu mâinile, se clătinară, iar păsărelele zburară speriate în crâng.

Peste un sfert de oră, şedeau amândoi liniştiţi lângă Tatiana Markovna, de parcă nu se întâmplase nimic, uitându-se, plini de veselie în jur şi unul la altul, el, ştergându-şi sudoarea de pe faţă, ea, făcându-şi vânt cu batista, ca să-şi răcorească fruntea şi obrajii.

— Halal de voi! Uite-n ce hal sunteţi! îi dojeni bunica.

— El e de vina, se plânse Marfenka. M-a fugărit! Spune-i să s-astâmpere.

— N-am nicio vină, Tatiana Markovna. Ea a zis să mergem în parc şi-a luat-o la fugă-nainte. Atunci am vrut s-o ajung, dar dânsa…

— El e bărbat, pe când ţie ar trebui să-ţi fie ruşine, nu mai eşti mică! o mustră bunica.

— Vezi ce sufăr din cauza dumitale? îi zise Marfenka.

— Nu-i nimic, Marfa Vasilievna, bunicile bombăne totdeauna câte puţin – e datoria lor sfântă…

Tatiana Markovna îl auzi.

— Aud? Cum ai spus, domnul meu? îl întrerupse Tatiana Markovna, jumătate în serios, jumătate în glumă. Ia vino-ncoace să te trag puţin

de urechi în locul mămicăi pentru cuvintele astea, mai ales că dânsa nu-i aici!

— Poftim, Tatiana Markovna, poftim şi urechează-mă. Te rog! Dar dumneata nu faci decât să mă ameninţi, fiindcă nu m-ai tras niciodată de urechi…

Şi se apropie cu o săritură de bătrână, înclinându-şi capul.

— Trage-l de urechi, bunico, să-l doară, nu glumă, şi să-i rămână o săptămână roşii! o povăţui Marfenka.

— Atunci, trage-mă dumneata! îi zise el, plecându-şi capul spre dânsa.

— Când o să greşeşti faţă de mine, o să ţi le rup.

— Şi nu numai atât, o să mă plâng şi lui Nil Andreevici şi-o să-i povestesc ce mi-ai spus acum… Când te gândeşti că eşti slăbiciunea lui, zise Tatiana Markovna.

Vikentiev făcu o mutră serioasă, se opri în mijlocul odăii, îşi vârî bărbia-n cravată, îşi încreţi fruntea, ridică un deget şi rosti cu voce tremurătoare: „Tinere! Cuvintele tale zdruncină autoritatea celor vârstnici!”…

Pesemne că asemănarea cu Nil Andreevici era foarte mare, fiindcă Marfenka pufni în râs, iar bunica se încruntă, dar apoi râse şi ea deodată, bătându-l uşurel pe umăr.

— Cu cine semeni, domnul meu, de eşti aşa de vioi şi meşter în ghiduşii? zise ea cu duioşie. Tată-tău, fie-i ţărâna uşoară, era un om tare serios, nicio vorbă nu-i scăpa-n vânt, ba a dezvăţat-o şi pe maică-ta să râdă.

— Oh! începu iar Vikentiev, ştii, Marfa Vasilievna, ţi-am găsit o romanţă nouă şi o revistă cu o povestire minunată, şi… am uitat cu totul de ele…

— Unde sunt?

— Le-am lăsat în barca lui Ivan Matveevici, din pricina crapului ăluia. Mi se zbătea în mâini şi am

uitat de carte şi de note… Dar dau îndată o fugă, poate să-l mai găsesc pe râu, şi le aduc…

Voi să pornească în goană, dar se întoarse.

— Marfa Vasilievna, am făcut rost de-o şa de damă, ca să te plimbi călare. Jocheul contelui spune că într-o lună te învaţă să călăreşti. Vrei? O aduc numaidecât…

— O! Ce drăguţ eşti, ce bun! exclamă, plină de bucurie, Marfenka. Ce bine-o să fie… ah, bunicuţo!

— Da' cine te lasă să-ţi faci de cap? spuse bunica, severă. Iar dumneata n-ai minte? Auzi, o fată, călare!

— Dar Maria Vasilievna şi Anna Nikolaevna, ele nu călăresc?

— Dă-le lor şaua! Nu-mi aduce mie noutăţi d-astea. Cât oi trăi eu, n-o să aibă voie. Mâine-poimâine, te pomeneşti că pică şi-n păcat – s-apucă de fumat.

Marfenka se îmbufnă, iar Vikentiev, descumpănit vreo două minute, îşi scărpina ba ceafa, ba sprâncenele, apoi, în loc să-şi netezească părul, cum fac alţii în astfel de împrejurări, şi-l zbârli, îşi descheie şi-şi încheie un nasture de la vestă, îşi aruncă şapca în sus, o prinse şi dintr-un salt fugi din odaie, spunând: „Mă duc să iau notele şi cartea! Mă-ntorc îndată…" şi dispăru.

Marfenka voi şi ea să plece, dar o opri bunica.

— Ascultă, sufleţelul meu, ia vino-ncoace să-ţi spun ceva, începu ea, şovăitoare, cu duioşie şi cu vocea puţin tărăgănată – de parcă nu ştia cum să-şi formuleze ideile.

Marfenka se apropie de ea, şi aceasta îi netezi părul răvăşit puţin de alergătura prin grădină, privind-o cu admiraţie, ca o mamă.

— Ce e, bunicuţo? o întrebă deodată Marfenka, aruncându-i o privire mirată şi aşteptând să vadă ce rost avea purtarea ei.

— Eşti o fetiţă bună, tu nu ieşi din cuvântul bunicii… nu eşti ca Verocika…

— Şi Verocika te respectă, degeaba o…

— Ei, ştiu c-o aperi întotdeauna! E drept că mă respectă, dar gândeşte ce vrea ea, ceea ce-nseamnă că n-are încredere în mine. Bunica, chipurile, e bătrână, îşi zice ea, e o proastă, pe când noi, tinerii, înţelegem toate mai bine. Noi am învăţat mult, citim orice şi ştim tot. Teamă mi-e c-o să greşească… Nu stă scris tot în cărţi!

Berejkova oftă, îngândurată:

— Ce vrei să-mi spui, bunico? întrebă, curioasă, Marfenka.

— Vezi, eşti fată mare, bună de mult de măritat. Poartă-te şi tu mai cu fereală…

— Cum mai cu fereală, bunicuţo?

— Ai răbdare, nu mă-ntrerupe. Te zbengui, alergi ca o copilandră, îţi pierzi vremea cu copiii…

— Parcă alerg tot timpul? Doară şi lucrez, cos, brodez, servesc ceaiul, mă ocup de gospodărie…

— Iar mă întrerupi! Ştiu că eşti cuminte – o comoară, să-ţi dea Dumnezeu sănătate şi s-o asculţi mereu pe bunica! repetă bătrâna refrenul său preferat.

— Atunci de ce mă certi?

— Stai, lasă-mă şi pe mine să spun un cuvânt! De unde o mai scorneşti şi p-asta că te cert? Atâta ţi-am spus, să fii mai serioasă…

— Cum, nici să n-alerg? O fi şi ăsta un păcat? Uite, fratele spunea…

— Ce spunea?

— Că sunt prea… ascultătoare şi că nu fac un pas fără bunica…

— Să nu-i dai ascultare. Se vede treaba că pe unde-a fost, s-a deprins cu fel de fel de englezoaice şi poloneze! Alea, de cum se fac fete de măritat, umblă singure pe străzi, călăresc şi întreţin corespondenţă cu bărbaţii. Asta vrea frate-tău? Lasă c-o să vorbesc eu cu el…

— Nu, bunicuţo, te rog să nu-i spui nimic. O să se supere că ţi-am povestit…

— Ai făcut bine şi totdeauna să faci aşa! Cine ştie ce e-n stare să spună frăţiorul ăsta al tău! Auzi ce-i trece prin minte! Să-mi zăpăcească fetiţa!

— Dar ce, mai sunt fetiţă? se supără Marfenka. Îmi trebuie paisprezece arşini pentru o rochie… Doar şi dumneata ai spus că-s fată de măritat.

— Ce-i drept, ai crescut, dar sufletul ţi-e tot de copil şi deie Domnul să rămână aşa cât mai mult! Dar n-ar strica să ai mai multă minte.

— Pentru ce, bunico? Sunt proastă? Fratele îmi spune că sunt simplă, drăguţă… frumuşică şi deşteaptă, că sunt…

Şovăi.

— Şi mai ce?

— Că sunt „naturală”!…

Tatiana Markovna tăcu, gândindu-se la sensul acestui cuvânt şi, cine ştie de ce, nu-i plăcu.

— Frate-tău vorbeşte prostii, zise ea.

— Dar e deştept, chiar foarte deştept.

— Da, nici vorbă, e cel mai deştept din oraş! Chiar şi pe mine mă socoate o proastă, vrea să mă educe! Nu, tu vezi să te faci mai deşteaptă fără ajutorul lui – să gândeşti cu mintea ta.

— O, Doamne, oi fi într-adevăr aşa de proastă?

— Da’ de unde, eşti poate mai deşteaptă decât multe deştepte… zise Tatiana Markovna, aruncând o privire spre casa cea veche, unde locuia Vera, dar deşteptăciunea ta e-nchisă încă în găoace. Ar fi vremea să-ţi dai seama…

— Pentru ce anume?

— Măcar şi ca să poţi pricepe ce-ţi spune fratele tău şi să-i răspunzi cum se cuvine, nepoţico. Fără-ndoială că nu-ţi vrea răul. De mic a fost un băiat cinstit şi v-a iubit pe amândouă. Iar acum vă mai dăruieşte şi moşia, însă trăncăneşte şi ce nu se cuvine…

— Dar nu spune numai fleacuri, câteodată vorbeşte atât de înţelept şi de frumos…

— Nici Polina Karpovna nu-i proastă, şi ea vorbeşte frumos. Nu-l asemui eu pe Boriuşka cu

capra aia, doar atât vreau să zic, că vorba de duh e vorbă de duh. şi mintea-i minte! Trebuie să ai isteţime să-nţelegi când spune frate-tău vorbe de duh şi când vorbeşte serios, cu înţelepciune. Să râzi de vorbele de duh şi să le dai răspunsul potrivit, dar înţelepciunea să ţi se cuibărească-n suflet. Vorba de duh e înşelătoare şi se-mpopoţonează cu veşminte frumoase, se-nvăluie în râs, ţi se furişează ca un şarpe în urechi, cercând să ţi se strecoare în minte, ca s-o întunece, şi când nu-i mintea limpede, e şi inima bolnavă. Ochii se uită, dar nu văd, ori văd altceva…

— Cu toate astea mă certi, bunico, de ce? întrebă Marfenka, nerăbdătoare.

Şi o podidiră lacrimile.

— Zici că nu-i bine să alerg, să mă joc cu copiii, să cânt. Fie, n-o să mai fac…

— Doamne fereşte! Ba s-alergi şi să respiri aer curat, că-i sănătos. Eşti veselă ca o păsărică şi să dea domnul să rămâi aşa toată viaţa! Iubeşte copiii, cântă, joacă-te…

— Atunci de ce mă certi?

— Nu te cert, îţi spun doar să te-nveţi să faci toate cu măsură şi la vremea potrivită. Uite, adineauri ai alergat cu Nikolai Andreevici…

Marfenka se îmbujoră deodată la faţă, se retrase şi se aşeză într-un colţ. Bunica începu să vorbească iar cu un ton mai scăzut şi rar, privind-o stăruitor.

— Nu-i nicio nenorocire, Nikolai Andreevici e un băiat foarte bun. E încântător şi un ştrengar tot atât de neastâmpărat ca şi tine, iar tu eşti o fată cuminte şi nimic neîngăduit n-o să faceţi – nici tu, nici el. Oriunde aţi porni în goană amândoi, orice aţi face, fără doar şi poate că n-o să zică nimic nepotrivit şi nici tu n-o să stai să-l asculţi…

— Spune-i să nu mai vină! sări Marfenka, supărată. N-o să mai schimb o vorbă cu el…

— O să fie şi mai rău. Şi el, şi lumea o să creadă cine ştie ce. Numai că tu să te porţi mai cu fereală – nu mai alerga prin curte şi prin parc, să nu te

vorbească oamenii de rău, să zică: „Uite, e fată de măritat şi se ţine de pozne cu un băiat, unde mai pui – şi-un străin…”

Marfenka se îmbujoră toată.

— Să nu roşeşti, că n-ai de ce! Ţi-am spus doar că sunt convinsă că n-o să faci nimic rău, numai să te porţi mai cu fereală faţă de oameni! Ce te-ai îmbufnat aşa? Vino să te pup!

Berejkova o sărută pe Marfenka, îi netezi iar părul, admirând-o, şi o luă cu dragoste de ureche.

— Uite, o să vină îndată şi Nikolai Andreevici, zise Marfenka, şi nu mai ştiu cum să mă port O să mă cheme-n parc şi n-o să mă duc. Nici pe câmp n-o să mă duc, iar de alergat, nici vorbă. De toate o să mă pot ţine, dar dacă o să mă facă să râd, n-o să pot răbda şi-o să râd, bunico, orice-ai spune! Sau, dacă o-ncepe să cânte şi m-o ruga să-l acompaniez, ce să zic?

Tatiana Markovna tocmai se pregătea să răspundă, când în odaie dădu buzna Vikentiev, înăduşit, plin de praf, în mână cu o revistă şi cu nişte note, pe care le puse pe masă, în faţa Marfenkăi.

— Acum… se grăbi el să spună, ştergându-şi fruntea de sudoare şi scuturându-şi cu batista praful de pe haine, dă-mi, te rog, mânuţa! Cum veneam în goană, s-au luat câinii pe ulicioară după mine şi era cât p-aci să mă mănânce…

Vru să prindă mâna Marfenkăi, dar ea şi-o ascunse la spate, apoi, ridicându-se de pe scaun, făcu o reverenţă şi spuse cu un aer de mare demnitate şi seriozitate:

— *Je vous remercie, monsieur Vikentiev, vous êtes bien aimable.*[127]

El îşi holbă ochii la ea, la bunica, apoi iar la ea, îşi răvăşi părul, aruncă o privire pe fereastră, se aşeză deodată pe scaun, dar în aceeaşi clipă şi sări în sus.

— Marfa Vasilievna, zise el. Să mergem în salon, şi de-acolo pe terasă, să privim – chiar acum

o să treacă o nuntă…

— Nu, răspunse ea cu un aer grav. *Merci,* nu merg. Unei fete nu i se cade să stea pe balcon şi să caşte gura…

— Atunci hai să învăţăm romanţa cea nouă…

— Nu, mulţumesc, o să-ncerc singură, sau când o fi şi bunica…

— Atunci hai în crâng, stăm acolo şi-ţi citesc povestirea cea nouă.

El luă revista.

— Vai de mine! zise Marfenka, severă, uitându-se la Tatiana Markovna. Ce, sunt copil?!…

— Da' asta ce-o mai fi, Tatiana Markovna? o întrebă Vikentiev, nedumerit. Uite că Marfa Vasilievna îmi face zile fripte!

El se uită stăruitor la amândouă, apoi se duse deodată în mijlocul odăii, luă o mină dulceagă, îşi înclină puţin trupul înainte, îşi îndreptă coatele, descriind un semicerc, şi-şi puse pălăria subsuoară.

— *Mille pardons, mademoiselle, de vous avoir dérangée*[128], zise el, străduindu-se să-şi pună mănuşile, dar mâinile lui mari, înnăduşite de căldură, nu intrau în ele. *Sacrebleu! ça n'entre pas – oh, mille pardons, mademoiselle*[129]…

— Destul, ştrengarule! Adu-i, Marfenka, dulceaţa.

— *Oh! Madame, je suis bien reconnaissant. Mademoiselle, je vous prie, restez, de grâce*[130], se repezi el cu mâinile întinse, ca să bareze drumul Marfenkăi, care se îndrepta spre uşă. *Vraiment, je ne puis pas; j'ai des visites à faire… Ah, diable, ça n'entre pas…*[131]

Marfenka se silea să nu râdă, îşi muşcă buzele, dar nu se mai putu stăpâni şi izbucni în râs.

— Uite-l cum e, bunico! se plânse ea. Acum îl imită pe *monsieur* Charles, cum să nu râzi?

— Dar ce, seamănă? întrebă Vikentiev.

— Ajunge, pruncii Domnului! zise Tatiana Markovna, cu faţa luminată de un surâs, care-i

prefăcu zbârciturile în raze. Duceţi-vă! Domnul să vă aibă în paza Lui şi faceţi ce doriţi.

XIX

Marfenka şi Vikentiev săriră, de parcă-i stropise cineva cu apă vie. Ea luă grăbită notele şi revista, iar el, pălăria, dar nici nu se repeziră bine spre uşă, că de afară, dinspre drumul cel mare, se auzi deodată un glas tremurător:

— Tatiana Markovna! Înaltă şi nobilă stăpână a acestor locuri! Iartă-l pe cutezătorul care vine să se arate privirilor tale şi să sărute praful urmelor tale! Primeşte sub acoperământul tău ospitalier pe un pelerin sosit de departe să se înfrupte la trapeza ta şi să se adăpostească de arşiţa nămiezii! Oare-i acasă binecuvântata de Dumnezeu stăpână a acestui locaş?… Parcă n-ar fi nimeni!

La geamul sufrageriei apăru de-afară un cap. Toţi trei, Tatiana Markovna, Marfenka şi Vikentiev împietriră, fiecare în poziţia în care se afla.

— Doamne, Dumnezeule, Openkin! exclamă bunica, aproape îngrozită. Zi că nu-s acasă, nu-s acasă! Am plecat pentru toată ziua dincolo de Volga! îi şopti ea lui Vikentiev.

— Nu-i acasă, a plecat pentru toată ziua dincolo de Volga! repetă cu glas tare Vikentiev, apropiindu-se de fereastra sufrageriei.

— A! plecăciuni lui Nikolai Andreevici al nostru, cel plin de iubire şi nădejde, stăpânul satului Kolcino şi al altor averi! urmă vocea. Să ţi se lipească limba de cerul gurii, dacă glăsuieşti neadevăr! Şi vizitiul, şi trăsura sunt acasă, aşa că şi stăpâna-i acasă, ori se află pe-aproape. Om căuta

şi-om vedea, ori om aştepta, până ce s-o-ntoarce la templul ei, din sat, de pe câmp ori din oraş.

— Ce-i de făcut, Tatiana Markovna? întrebă repede şi în şoaptă Vikentiev. Openkin a intrat în cerdac şi vine încoace.

— Nu mai e nimic de făcut, răspunse bunica, întristată. Trebuie să-l primesc. O fi flămând, sărmanul! Unde să se ducă pe arşiţa asta? În schimb, scap de ei pe-o lună întreagă! Acum nu se mai urneşte de-aici până-n seară!

— Nu-i nimic, Tatiana Markovna. Se-mbată repede şi-o să se culce în şura cu fân. Apoi o să-i porunciţi lui Kuzma să-l ducă acasă cu căruţa…

— Măicuţă, măicuţă! zise Openkin cu glas duios, dar răguşit, intrând în birou. Oare de ce m-o fi băgat în sperieţi şi m-o fi întristat tânărul acesta iute de picior? Dă-mi mânuşiţa, şi pe ailaltă! Marfa Vasilievna! Frumoasă Raşela, dă mânuşiţa, mânuşiţa…

— Destul, Akim Akimîci, Las-o-n pace! Ia loc şi linişteşte-te! Ai fi ostenit. Vrei o cafea.

— Nu v-am văzut de multă vreme, soare strălucitor, şi m-apucase dorul! zise Openkin, ştergându-şi fruntea cu o batistă de bumbac în pătrăţele. Făcut-am atâta drum pe arşiţa asta, de mi s-au sleit puterile de foame şi de sete, şi-aud: „A plecat dincolo de Volga!” M-am speriat, măicuţă, zău că m-am speriat. Vezi cum eşti? se năpusti el asupra lui Vikentiev. Alege-te-ai cu o mireasă ciupită de vărsat! Frumoaso, păsărică de grădină, fluturaş colorat, se întoarse el iar spre Marfenka. Alungă-l, ca ochii tăi frumoşi să nu-i mai vadă pe răufăcătorul ăsta hain. Of, of, Doamne, Dumnezeule! Cafea? Nu, măicuţă, nu-i de mutra mea! Dar dacă îngeraşul ăsta ceresc ar binevoi să mă îmbie cu mânuţa-i de zahăr la…

— Votcă? îl întrerupse repede Vikentiev.

— Votcă! îl îngână Openkin. N-am mai văzut-o în ochi de vreo lună, i-am uitat până şi mirosul. Zău, măicuţă! se întoarse el spre Tatiana

Markovna, ieri, la Goroşkin, voiau să mă silească să beau votcă. Ei bine, am lăsat toate baltă şi-am plecat şi fără căciulă.

— Atunci ce vrei?

— Dac-aş căpăta din mânuţele astea de înger un păhărel-două de madera…

— Porunceşte, Marfenka, să se aducă madera. Vezi că-i o sticlă de la italian, pe care abia am început-o ieri…

— Nu, îngeraşule, stai, nu zbura! opri el fata, care se îndreptase spre uşă. Nu-mi trebuie d-aia de la italian, nu strica orzul pe gâşte. N-are să mă-ncingă, n-am s-o simt! Ori madera de la italian, ori apă chioară e totuna! Costă zece ruble, nu-i de mutra mea! Să mă onoraţi, măicuţă, cu d-aia de la Vatruhin – da, da, de la Vatruhin, d-aia de două ruble şi jumătate de aramă!

— Asta numai maderă nu-i! O face singur, se amestecă Vikentiev în vorbă.

— E bine, e bine, înseamnă că s-a dat după nevoile statului, a ghicit gustul oamenilor, împacă oraşul. Ia închipuie-ţi c-am fi acum în război cu duşmanii şi cu toate uşile patriei zăvorite, de să nu treacă nici om, nici pasărea-n zbor, să nu poţi primi nici ambră, nici veşminte d-alea ciunte, nici vinuri de Margot ori de Burgundia, şi să le zici la toate adio! Ei, în ăst paşnic oraş, izvorul de madera n-ar seca la Vatruhin! Trăiască Vatruhin! Vă rog, Tatiana Markovna, mânuţa dumneavoastră!

El apucă mâna bătrânei, din care alunecă şi se rostogoli pe podea o rublă de argint, pregătită de aceasta să trimită la Vatruhin după madera.

— Potoleşte-te! Vai de mine, ce neastâmpărat eşti! Stai colo liniştit, se răsti ea înciudată. Hai, Marfenka, trimite pe cineva la Vatruhin, dar stai niţel să mai iei nişte bani, ca să cumpere două sticle, că una cred c-o fi prea puţin…

— Înţelepciunea, înţelepciunea glăsuieşte prin gura dumneavoastră! Daţi-mi mânuţa… se repezi Openkin.

— Pe unde-ai mai fost în timpul ăsta, Akim Akimîci? Ce-ai mai făcut, bietul de tine?

— Unde? repetă, oftând, Openkin. Peste tot şi nicăieri. Zbor ca pasărea cerului! Trei zile am fost la Goroşkin, mai înainte, la Pestov, dar unde am fost înainte de Pestov, nu-mi mai amintesc!

Oftă iar, făcând un gest a lehamite.

— De ce nu stai acasă?

— Ah, măicuţă, măicuţă, ce bucuros aş fi să pot sta, dar ştiţi şi dumneavoastră că niciun înger n-ar putea răbda.

— Ştiu, ştiu, dar n-ai fi şi tu de vină, că doar nu numai nevastă-ta o fi vinovată?

— Sunt şi eu uneori vinovat, ăsta-i adevărul, sfântul adevăr! Uite, ar trebui să tac, poate c-ar fi mai bine, dar m-apucă ciuda, îmi pierd răbdarea şi-atunci începe iar! Judecaţi şi dumneavoastră: mă aşez tăcut într-un colţ: „De ce stai ca un buştean, fără nicio treabă?" încep să fac ceva: „Ce te bagi unde nu-ţi fierbe oala!" Mă culc: „Ce stai tolănit?" Bag un dumicat în gură: „Atâta ştii, să crăpi în tine!" Spun ceva: „Mai bine taci!" Iau o carte, mi-o smulge din mână şi-o zvârle pe podea! Asta mi-e traiul, mărturisesc ca în faţa lui Dumnezeu! Atâta bucurie am şi eu când sunt la serviciu, ori în vizită la oameni buni.

Se aduse vinul, Marfenka umplu un pahar şi-l dădu lui Openkin.

Acesta luă paharul, lacom, cu mâna tremurătoare, îl lipi bine şi grijuliu de buza de jos, cealaltă mână aşezându-şi-o sub pahar, în chip de tavă, ca nu cumva să se verse vreo picătură, şi-l goli dintr-o singură sorbitură, după care-şi şterse buzele şi se întinse spre mâna Marfenkăi – fata, însă, se îndepărtase de el şi se aşeză în colţul ei.

În câteva minute, Openkin îşi povesti istoria vieţii. Nimeni nu-şi bătuse vreodată capul şi nici nu simţise nevoia să lămurească cine era vinovat de viaţa lui familială, el ori soţia lui.

Îşi pierduse ea răbdarea din cauza beţiei lui, sau cicăleala ei îl împinsese la beţie? Neîndoios era un singur lucru – că acasă, Openkin se simţea ca un străin, care venea doar să doarmă, ba uneori lipsea zile întregi.

O lăsa pe nevastă-sa să primească salariul lui şi să se întreţină, ea şi cei doi copii, cum puteau, iar el se ducea de la serviciu la careva să mănânce, unde rămânea până noaptea târziu, ba chiar şi toată noaptea; a doua zi pleca la slujbă, de parcă nu se întâmplase nimic şi scârţâia cu peniţa, treaz până la ora trei. Aşa-şi ducea zilele printre străini.

Localnicii se obişnuiseră cu el şi era primit aproape peste tot, în afară de familiile simandicoase, pentru că avea o fire blajină şi toţi ştiau de neînţelegerile lui cu nevasta, precum şi datorită ospitalităţii provinciale. Bunica nu-l lăsa să-i intre în casă numai când aştepta „oaspeţi suspuşi", adică oameni de mare vază în oraş.

Tatiana Markovna nu l-ar fi primit în ruptul capului numai ea să-i dea de băut, că-i plăcea lui, pentru că nu putea să-i sufere pe beţivi, dar el era nenorocit şi, pe lângă aceasta, când nu-l mai puteai suporta, puteai să-l trimiţi, fără multă ceremonie, acasă ori în şura cu fân.

Să-i închizi uşa pentru totdeauna nu se potrivea cu moravurile provinciei şi nici cu firea Tatianei Markovna, oricât de greu îi venea să-ndure prezenţa unui beţiv, plângerile şi văicărelile lui.

Raiski îşi amintea de vremea când Openkin venea la tatăl său cu hârtii oficiale de la administraţia financiară.

Nu avea pe-atunci nici chelie, nici nasul vânăt ca acum. Era un om modest şi liniştit, un seminarist, care părăsise cariera duhovnicească fiindcă se însurase din dragoste cu fata unui asesor; ea nu voia să ajungă nici diaconiţă, nici preoteasă.

Dar Raiski socoti că nu avea niciun rost să-i amintească lui Openkin de toate acestea fiindcă şi

lui, ca şi bunicii, nu-i plăceau beţivii, dar îl cerceta de la distanţă şi-i făcu chiar şi caricatura în creion.

În timpul mesei, Openkin, până a nu se îmbăta, nu mai conteni cu vorbele de laudă la adresa bunicii, pe Vera şi pe Marfenka numindu-le porumbiţe cereşti, apoi, după ce se îmbătă, începu să ofteze, să fornăie pe nas şi după-masă se duse să se culce în şura cu fân.

La ceai ceru rom. La cină bău iar maderă, şi după ce toţi musafirii plecară acasă, şi Vera cu Marfenka se retraseră în odăile lor, Openkin continuă s-o plictisească pe Berejkova, povestindu-i despre viaţa de altădată a oraşului, despre o mulţime de oameni bătrâni, de care nu-şi mai amintea nimeni în afară de el, despre fel de fel de întâmplări din timpurile bune de altădată, în sfârşit, despre nenorocirile lui de-acasă – tot sorbind ceai rece cu rom, ori cerând câte un păhărel de madera.

Îngăduitoarea bătrânică nu îndrăznea să-i amintească de ora târzie, aşteptând să se gândească el la asta. Openkin, însă, nu se gândea.

Ea ieşi de câteva ori din sufragerie, apoi plecă de-a binelea şi trimise ba pe Marina, ba pe Iakov să stingă toate lumânările, în afară de una şi să închidă obloanele – dar zadarnic.

El porni să discute cu Iakov şi cu Marina.

— Ia să-mi spui, Marinuşka, o să ne chemi curând la botez? Tot aştept şi tare aş bea de bucurie…

— Ţi-ajunge, uite, ţi s-au împăienjenit ochii. Stăpâna vrea să se odihnească şi zice c-ar fi vremea să te duci acasă… bombănea Marina, strângând masa.

— Minţi, femeie păcătoasă! Tatiana Markovna nu goneşte musafirii din casa ei – musafirul e pentru ea o persoană sacră… Tatiana Markovna! începu el să urle cât îl ţinea gura, daţi mânuşiţa, vă rog, netrebnicului…

— Să-ţi fie ruşine! Ce urli aşa! O să trezeşti domnişoarele! îl ocărî Vasilisa, trimisă de stăpână să-l potolească.

— Porumbiţele cereşti! începu Openkin cu o voce mieroasă. Se odihnesc cu căpşoarele sub aripioare! Marinuşka! vino să te strâng în braţe…

— Lasă-mă şi pleacă odată când ţi se spune! O să vezi tu ce-o să-ţi facă nevasta, când ăi ajunge acasă…

— O să-mi moaie oasele! O să mă bată ca pe-un copil, Marinuşka! începu să plângă şi să ofteze. Mai dă-mi un pic de maderă! Aş bea din minutele tale de aur! se rugă el, plângând.

— N-am! Nu vezi că sticla e goală! Ţi-ai turnat-o toată-n cap!

— Atunci, rom, drăguţo, tu nu m-ai cinstit nicio dată măcar…

— Şi mai ce?! Să mă duc la bufet să-ţi caut rom?! Cheile sunt la domnişoara…

— Dă-mi, ticăloaso! urlă el iar cât îl ţinu gura.

Curând, ieşi din dormitor şi Tatiana Markovna, îmbrăcată în capot, pe cap eu scufiţa de noapte.

— Ţi-ai pierdut minţile, Akim Akimîci?! îl mustră ea cu severitate.

— Măicuţă, măicuţă! se tângui Openkin, căzând în genunchi şi apucând-o de picioare. Daţi-mi, rogu-vă, picioruşul să-l sărut, binefăcătoarea mea! Iertaţi-mă…

— E vremea să te duci acasă, aici nu-i cârciumă, ce-i ruşinea asta?! O să poruncesc ea de azi înainte să nu te mai primească…

— Măicuţă! Cârciumă! Cine zice că-i cârciumă? Asta-i templul virtuţilor şi al înţelepciunii. Sunt om cinstit, măicuţă, da ori ba? Atât să spuneţi: sunt sau nu cinstit? Am înşelat pe careva, l-am obijduit, am minţit, am clevetit, l-am bârfit pe aproapele meu? Am defăimat pe cineva, l-am vorbit de rău? Niciodată! zise el, mândru, silindu-se să stea drept. Mi-am călcat jurământul de credinţă faţă de ţar şi patrie? Am stors eu bani de la oameni, am

răstălmăcit legile, am băgat eu mâna în averea statului? Niciodată! N-am atins nicio muscă, măicuţă, sunt tot atât de nevinovat ca şi-un vierme târâtor…

— Hai, scoală-te! Scoală-te şi du-te acasă! Sunt obosită, Vreau să mă odihnesc…

— Binecuvântarea lui Dumnezeu cadă asupra ta, drept-credincioaso!

— Iakov, spune-i lui Kuzma să-l ducă acasă pe Akim Akimîci! porunci bunica. Mergi şi tu cu el să nu se lovească! Şi-acum, cu bine, domnul să te aibă-n pază. Pleacă şi să nu ţipi că trezeşti fetiţele. Hai, du-te!

— Măicuţă, mânuţa, mânuţa! Porumbiţele, porumbiţele cereşti…

Berejkova ieşi din odaie, fără să se tulbure câtuşi de puţin de întâmplarea aceasta, care se repeta în fiecare lună, mereu cu aceleaşi scene! Iakov îl strigă pe Openkin, silindu-se cu Marina să-l ridice de pe duşumea.

— A, Iakov cel temător de Dumnezeu! urmă Openkin. Primeşte-l la sânul tău pe Ioachim cel netrebnic şi serveşte-i cu mâinile tale cucernice un păhărel de Jamaica…

— Să mergem. Lasă gălăgia c-o s-o trezeşti iar pe stăpână. E vremea să te-ntorci acasă!

— Ei, ei… ei… bolborosi Openkin, poticnindu-se şi ridicându-se de jos. Să mergem, să mergem. Da’ de ce acasă? Ca şarpele cel veninos să mă chinuie până-n zori? Nu, mai bine hai la tine, omule, şi-o să-ţi povestesc cum s-a luptat Iakov cu Dumnezeu…

Iakov era bucuros să audă povestindu-se despre cele „sfinte” şi-i plăcea să tragă şi la măsea, aşa că şovăi.

— Fie, hai la mine, că aici nu se cuvine să mai stai, zise el în cele din urmă.

Openkin rămase vreo două ore la Iakov în antreu. Acesta asculta cu luare-aminte episoade din vieţile sfinţilor, pe care abia le înţelegea. Ca să-l

îmbie pe povestitor, aduse o sticlă de bere din odaia slugilor; Openkin, după ce-a golit sticla, începu să piardă firul povestirii, încurcându-se într-atât, încât îl puse pe Samson să înghită balena şi s-o poarte în burtă trei zile.

— Stai… nu pricep, îl întrerupse Iakov, îngândurat. Care pe care l-a înghiţit?

— Omule, doar îţi spun lămurit: Samson, adică ăsta, cum îi zice… Iona!

— Da' balena e-un peşte mare! Se zice că nici n-ar încăpea în Volga…

— Da' minunile ce-s?

— Nu cumva o fi înghiţit alt peşte mai mărunt? întrebă Iakov, cu îndoială.

Dar Openkin începu să sforăie.

— A-nghiţit-o… zău c-a-nghiţit-o! bolborosea el fără şir, aproape adormit.

— Care pe care? Of, Doamne, Dumnezeule, o să mă lămureşti odată? stărui Iakov.

— Să-mi dai să beau cu mâinile tale milostive… se tânguia Openkin, adormind. de-a binelea.

— Acuşi într-adevăr că nu mai e chip să te-nţelegi cu el! Să mergem.

Se strădui să-l trezească, dar Openkin sforăia. Atunci îl chemă pe Kuzma şi pierdură vreo patru ceasuri până-l duseră pe Openkin acasă, în capătul celălalt al oraşului. Acolo îl dădură în primirea bucătăresei, iar ei se întoarseră la conac abia a doua zi la prânz.

Iakov şi Kuzma îşi petrecură dimineaţa în sat, sub acoperământul ospitalier al unei cârciumi. Când ieşiră de acolo, Kuzma îşi luă un aer preocupat, şi cu cât se apropia de casă, privirea i se făcea tot mai severă şi mai atentă, căutând să descopere vreo neregulă, dacă nu rămăsese ceva pe-afară, pe lângă casă, încercând şi lacătul de la poartă, să vadă dacă era neatins. În timpul acesta, Iakov se uita în toate părţile, străduindu-se să zărească crucea de pe cupola bisericii, ca să se închine la ea.

XX

Nepăsarea Verei zdrobi răbdarea lui Raiski, pe care începură să-l chinuie din nou melancolia şi o plictiseală stupidă şi fără rost. TI rodea iar urâtul; încerca să schiţeze în creion felurite scene din viaţa satului, desena în album aproape toate peisajele de pe Volga, pe care le vedea de la fereastra casei şi de pe malul râpei, îşi făcuse unele însemnări în caiete şi, într-o zi, îl descrisese chiar şi pe Openkin, apoi, lăsând condeiul din mână, se întrebase: „De ce l-am descris? Nu e un personaj potrivit pentru romanul meu, n-are ce căuta acolo! E prototipul provincialului de pe vremuri, care a degenerat, un musafir de care gazdele nu ştiu cum să scape, un om care nu poate să mai stârnească interesul. Până şi romanul nu are niciun haz! Dar cum or fi scriind romancierii? Cum de izbutesc ei să închege acţiunea, să lege în aşa fel faptele între ele, încât să nu te poţi atinge de nimic, să nu poţi clinti nimic din loc? Eu nu mă Văd decât pe mine însumi ca într-o oglindă! Ce prostie! Nu mă pricep şi pace! Sunt un ratat!”

Îşi amintise de lecţiile de la Academia de arte frumoase, de sălile de curs, în care se desena după busturi. Până la urmă, se agăţase cu încăpăţânare de amintirea Belovodovei, străduindu-se să-şi amintească ultima lor convorbire şi sfârşise prin a scrie lui Aianov mai multe scrisori – adevărate opere literare în felul; lor – rugându-l să-i trimită cele mai amănunţite ştiri despre tot ceea ce o

privea pe Sofia: unde. era, cu ce se ocupa, dacă se dusese la ţară sau se afla în vila ei din apropierea oraşului. Dacă el mai frecventa casa lor. Dacă ea-şi mai amintea de el, dacă contele Milari mai făcea vizite Sofiei şi multe altele, într-un cuvânt, să-i scrie tot, tot!

Nădăjduiesc că preocupările acestea îi vor abate gândurile stăruitoare de la Vera.

După ce trimisese vreo cinci-şase scrisori, îl cuprinse iar vechea lui boală – plictiseala. Nu era plictiseala omului silit să facă ceea ce nu-i place, un. lucru la care e pus împotriva voinţei lui, dar despre care ştie că se va sfârşi.

Nu era nici plictiseala întâmplătoare, care te cuprinde câteodată, cu prilejul vreunei boli, în timpul unui drum obositor sau când eşti în carantină – situaţii de al căror sfârşit eşti iarăşi sigur.

Ar fi putut să-şi aleagă o ocupaţie – când eşti ocupat, n-ai vreme să te plictiseşti.

„Dar noi nu cunoaştem o adevărată ocupaţie, se gândi Raiski. Pentru noi nu există decât mirajul ei. Şi chiar dacă ea există, n-o găseşti decât în sfera muncii fizice, unde se foloseşte forţa brută sau priceperea rudimentară, deci o ocupaţie a braţelor, a umerii lor şi a spinării, iar această îndeletnicire se face fără spor, târâş-grăpiş; de aceea, oamenii care muncesc ca vitele de povară fac totul minaţi de bici, purtaţi doar de gândul să-şi isprăvească munca, pentru ca să ajungă mai curând la odihna animalică. Într-o astfel de îndeletnicire nimeni nu se simte om cu adevărat, nimeni nu pune în munca lui priceperea omenească, conştientă, ci-şi duce povara ca şi calul, apărându-se doar cu coada de vreun bici oarecare. Iar dacă biciul nu mai şuieră, se curmă şi puterea de muncă, activitatea stagnează acolo unde încetează ameninţarea biciului. Totul în casă, în oraş, ba chiar în toate oraşele e pus în mişcare de această forţă motrice negativă. Dar dincolo de mediul muncii fizice, în

sfere mai înalte, unde găseşti oare o îndeletnicire pe care s-o faci, cum s-ar zice, lingându-te pe buze de plăcere, ca la o mâncare preferată? Căci numai la o astfel de îndeletnicire omul n-ar cunoaşte plictiseala! Tocmai de aceea se şi întâmplă că la noi toţi aleargă după plăceri, căutându-le în afara îndeletnicirii lor."

— Da, o adevărată ocupaţie nu există, ci doar mirajul ei, repeta el tare, mânios, cuprins de o ipohondrie care, în ciuda firii lui blânde, îl umplea câteodată de furie.

Şi el fusese pregătit pentru ceva, dar nimeni nu ştia pentru ce anume. Femeile din neamul lui îl hărăziseră carierei militare, bărbaţii, celei civile, iar originea lui ai oferea o a treia carieră – agricultura. La noi e uşor să alergi după trei iepuri deodată şi să ajungi, până la urmă, la trei miraje.

Din întreaga lui familie numai el rămăsese un neisprăvit, care nu reuşise în niciuna dintre aceste trei cariere, ci născocise un miraj propriu – arta!

Câte ironii, ridicări din umerii, priviri severe şi reci nu răbdase el în drumul său spre idealul acesta!. Dacă ar fi ieşit cel puţin învingător, dacă ceea ce-şi propusese ar fi dus la bun sfârşit şi le-ar fi dovedit „oamenilor serioşi" că ei umblă după miraje, pe când el avea o îndeletnicire adevărată – atunci, da, ar fi avut câştig de cauză.

Dar nici el nu avea o îndeletnicire adevărată şi faţă de îndeletnicirile lor mirajul lui era cel mai găunos dintre toate. Da, da, are dreptate Mark, înţeleptul ăsta cinic, care sfidează cu atâta curaj toate mirajele, în căutarea… unui miraj mai nou!

„Nici eu nu am o îndeletnicire, nu mă pricep să văd de ea ca artiştii, care, îmbrăţişând o idee, sunt gata să-şi dea viaţa pentru ea! îşi zise el, deznădăjduit. Şi câte comori am în faţa ochilor! Tablouri de gen, Teniers, Van Ostade – pentru penel; traiul oamenilor, moravurile, pentru pană – toţi aceşti Openkini şi… uite, uite…"

Se uită la forfota din curte, unde oamenii îşi vedeau de treabă, cuprinşi de grijile zilnice, şi privirea i se fixă asupra Ulitei, care făcea curăţenie în beciuri şi subsoluri.

Ulita semăna cu un gnom; îşi petrecea viaţa în împărăţia subpământeană, prin beciuri şi subsoluri, şi-ai fi zis că şi ea prinsese un fel de jilăveală şi iz de mucegai.

Îmbrăcămintea îi era jilavă, nasul şi obrajii mereu reci, părul răvăşit, acoperit neglijent cu o basma mototolită de bumbac. Umbla încinsă cu un şorţ murdar şi cu mânecile rochiei suflecate.

O vedeai mereu ba ivindu-se din beci, ca dintr-un mormânt, cu vreun ulcior, o oală, covăţică ori, între degetele celor două mâini, cu vreo jumătate de duzină de sticle, ba coborând în beciuri şi subsoluri, ca să pună la păstrare proviziile, vinul, fructele şi zarzavaturile.

Aproape niciodată n-o zăreai stând la soare, căci se ascundea mereu în bezna gheţăriilor ei; din adâncul subsolului nu i se vedea decât faţa, cu obrajii roşii-vineţii, trupul confundându-se cu întunericul peşterilor casnice.

Nu bănuia că Raiski se ocupa de ea mai mult decât oricare altul din casă, ba chiar mai mult şi decât neamurile ei din sat, pe care nu le vedea luni întregi.

El îi făcuse portretul şi-l arătase Marfenkăi şi Verei. Marfenka bătuse din palme de încântare, iar Vera dăduse numai aprobativ din cap.

Eroul slugilor rămânea totuşi Egorka – el era sufletul lor. Acesta nu-şi vedea de treaba lui – în realitate nici nu avea vreuna – „ca, de altfel, toţi cei de pe la noi”, adăuga Raiski cu încăpăţânare în sinea sa, în schimb îşi vâra mereu nasul în treburile altora. Acum îl vedeai strângând curelele hamului – era puternic, spătos, musculos, cu nişte braţe lungi ca de urangutan, deşi un tânăr bine făcut – ca să-l zăreşti, apoi în fânărie dând ajutor la strânsul fânului, mânuind furca de două-trei ori. ca s-o

arunce îşi să pornească a pălăvrăgi şi a-i încurca pe ceilalţi la muncă.

Dar cea mai mare vocaţie şi pasiune a lui era să nu lase-n pace fetele de la conac, să le ciupească şi să se agaţe de ele în fel şi chip. Le lua peste picior, fluiera în urma lor; pândind-o de după vreun colţ, îşi întindea braţul lui lung şi apuca vreo fată de umăr ori de gât, când sărmana nici nu se aştepta, aşa că pieptenele îi scăpa din păr şi cozile i se desfăceau în neorânduială pe spate.

— Împieliţatule! Neruşinatule! ţipa ea şi odată cu ţipătul ei se auzea şi bombănitul vreunei babe care-l ocăra.

Dar Egorka nu se astâmpăra. Când vreo fată trecea pe lângă el, îi făcea cu ochiul lui Iakov, vizitiului sau oricui se afla prin apropiere, arătând-o cu capul – fluiera, chicotea ori se strâmba până ce fata o lua la fugă, iar el rânjea sau şuiera în urma ei.

S-ar crede că un poznaş ca el nu putea să stârnească decât ura femeilor de la conac, totuşi, nu era aşa. Stârnea numai izbucniri vremelnice de necaz ale fetelor, care, după puţină vreme, i se vârau tot ele-n suflet; era de ajuns să se adreseze vreuneia cu Maria Petrovna sau Pelagheea Sergheevna şi să stea prietenos de vorbă cu ea.

Duminica, se îmbulzeau în jurul lui, când stătea lângă poartă cu chitara în mână şi glumea cu ele prietenos, dar totdeauna cu o nuanţă de ironie, şi fugeau care încotro numai, când începea să cânte vreun cântec prea deocheat, ori făcea gesturi nelalocul lor, de care se ruşinau.

Dar aşa, între patru ochi, o zăreai ba pe una, ba pe alta îmbrăţişându-se cu el, ascunşi prin vreun ungher, iar seara, mai ales iarna, numai cine nu voia nu putea să. vadă cum lunecau prin curte umbre femeieşti şi cum se deschidea uşa cămăruţei lui din vecinătatea locuinţei vizitiilor.

Lui Egorka şi zburdalnicelor fete nici nu le trecea prin gând că Boris Pavlovici cunoştea mai

bine decât orice slugă amorurile lor şi jocul pasiunilor de la conac.

Când îşi întoarse privirile spre casă, Raiski văzu pentru a suta oară în odăiţa de lângă biroul bunicii tabloul de totdeauna: Vasilisa cea tăcută, şoptind mereu ceva de una singură, cu ochii înfundaţi în orbite, stând la fereastră, la locul ei obişnuit, mereu în acelaşi jilţ îmbrăcat în piele, cu spătar înalt şi cu telurile lăsate de atâta folosinţă, uitându-se la nişte stive de lemne şi la găinile care scormoneau prin gunoaie.

Nu se mai sătura de veşnica ei şedere, după cum nici nu se plictisea cu aceeaşi privelişte pe care o vedea pe fereastră. Dimpotrivă, se despărţea cu greu de jilţul ei, şi după ce-i servea stăpânei. cafeaua şi-i aşeza, rochiile în dulap, se grăbea să se ducă îndărăt, la ciorapul pe care-l împletea, să stea la fereastră şi să se uite îngândurată la stiva de lemne şi la găini, şoptind ceva nedesluşit.

Să iasă din casă, era un adevărat chin pentru ea. Nu se ducea decât la biserică, strecurându-se pe stradă, timidă, – oarecum ruşinată, de parcă-i era frică de ochii lumii. Când o întreba cineva pentru ce nu se duce nicăieri, răspundea că-i place „să clocească-n casă”.

Părea grasă, fiindcă era puhavă de atâta stat în odaie, fără aer, şi, uneori, se plângea de năduf. Ea şi Iakov erau foarte religioşi şi ţineau posturile eu sfinţenie.

Dacă venea vreun străin şi Egorka ori Iakov lipseau, ceea ce se întâmpla foarte des, Vasilisa era nevoită să deschidă uşa, dar, când o întrebai, nu era niciodată în stare să spună cine venise. Nu putea să spună nici numele, nici pronumele celui venit, deşi îmbătrânise în oraş şi după faţă îi cunoştea pe toţi, până şi pe copii.

Dacă era vorba de doctor ori de preot, ea anunţa că a venit „doftorul” ori preotul, dar nu le ţinea minte numele.

— A venit ăla… începea ea.

— Cine? întreba Tatiana Markovna.

— Ala, care era cât p-aci s-o omoare pe Marfa Vasilievna – dar întâmplarea era veche de cincisprezece ani, când musafirul o scăpase din mâini pe Marfenka, pe atunci copil.

— Cine? stăruia Tatiana Markovna.

— Ala, care cere după-masă ceai în loc de cafea. Sau: ăla care a ars cu luleaua canapeaua din salon. Ori: ăla, care înfulecă de dulce în Săptămâna patimilor şi aşa mai departe.

„Cloceşte-n casă", în colţişorul ei, liniştită, ca o umbră, împletind ciorapi. În faţa ei, în partea cealaltă a mesei vopsite de brad, pe un taburet înalt de lemn, şade o fetiţă de nouă-zece ani, împletind şi ea la ciorap şi ţinându-l atât de sus, încât andrelele i se înalţă în fiecare clipă mai sus. de cap.. Fetiţe ca ea nu. lipseau niciodată din curtea Berejkovei. Când copila mai creştea, Tatiana Markovna o trecea la o muncă mai serioasă şi aducea în locul ei din sat una mai mică – pentru alergătură şi treburile mai mărunte.

Când Tatiana Markovna se afla în odaia ei, fata trebuia să şadă într-un colţ, strâns lipită de perete, sau lângă uşă, şi să împletească ciorapi, cu ghemul la subsuoară, dar să stea drept, fără să se mişte, aproape cu răsuflarea tăiată, şi, după putinţă, să nu-şi ia ochii de la stăpână, ca să se poată, repezi într-o clipă la cel mai mic semn al acesteia, să aducă o batistă, să închidă ori să deschidă uşa, sau să cheme pe cineva.

— Şterge-ţi nasul! se auzea câteodată şi fetişcana îşi ştergea nasul cu şorţuleţul sau cu degetul şi pornea iarăşi să-mpletească.

Dacă Berejkova ieşea ori pleca de acasă, fetişcana se ducea la Vasilisa, se urca pe scaunul prea înalt pentru ea şi, tăcută, fără să-şi ia ochii de la bătrână, împletea la ciorap, mânuind cu greu andrelele lungi de oţel. Când ghemul îi scăpa de la subsuoară, ceea ce se întâmpla destul de des, şi se rostogolea prin odaie, auzea o şoaptă:

— Ce caşti gura? Ridică-l!

Motanul Serko venea uneori să se încălzească la soare şi se tolănea pe prichiciul ferestrei, între două sticle pântecoase cu vişinată; dacă Vasilisa pleca din odaie, fetiţa nu putea să reziste plăcerii de a se juca eu el şi începea tămbălăul – râsul fetiţei, jocul motanului cu ghemul, adesea ghemul şi motanul căzeau pe podea, ba câteodată se mai răsturna şi scaunul cu fetiţă cu tot.

Pe fetiţa pe care a găsit-o Raiski o chema Paşutka.

Avea părul tăiat scurt şi purta o rochie făcută dintr-o fustă veche, cusută aşa fel că nu ştiai dacă era pusă bine sau cu spatele-n faţă. Ghetele din picioare erau mai mari decât ea.

De nasul ei mic şi cârn de fetiţă şireată atârna adesea câte o picătură sticloasă. La început i s-au dat batiste, dar ea făcea din ele un fel de păpuşi, desenând ochii şi nasul cu cărbunele. Atunci i-au luat bastistele îndărăt şi ea a rămas sub nas cu aceeaşi picătură, care strălucea de departe ca o scânteie.

Raiski intră în odăiţa lor. Paşutka îi aruncă repede o căutătură zâmbitoare de după ciorap, fiindcă el o mângâia pe cap cu blândeţe când o întâlnea sau îi dădea câte o lingură de dulceaţă ori un măr, dar privirea plină de asprime a Vasilisei o făcu să-şi lase şi mai repede ochii în jos. Vasilisa, când îl văzu, îşi curmă veşnicul şoptit, concentrându-şi atenţia asupra ciorapului.

Boris Pavlovici trecu pe la Tatiana Markovna, dar n-o găsi; atunci îşi luă şapca, ieşi din casă, străbătu satul, suburbia şi încet-încet ajunse în oraş, cercetând cu atenţie fiecare trecător, casele şi străzile.

Din când în când vedeai şi câţiva oameni pe uliţe. Un negustor – adică o pălărie, o barbă, o burtă mare şi cizme – se uita la nişte muncitori care cărau, gâfâind, într-un hambar nişte saci cu grâne; într-altă parte, lângă o cârciumă se

adunaseră câţiva bărbaţi; pe drum, puţin mai încolo trecu o căruţă lungă şi încăpătoare, plină cu mujici, unul mai voinic ca altul, pe cap cu nişte funduri de pălării decolorate, în cămăşi cu petice albastre şi cu sumane de culoare închisă, în picioare cu opinci sau cu cizme uriaşe, cu bărbi roşii sau cărunte, având tot felul de forme – ca o ţăcălie de ţap, ca o lopată, despărţite în două, sau lungi şi subţiri.

Căruţa trecea cu zgomot asurzitor, hurducând mujicii la fiecare pas. Unul şedea drept, ţinându-se cu mâinile de marginea căruţei, altul stătea culcat, cu capul pe un al treilea, întins în fundul căruţei, sprijinindu-se în cot, cu picioarele atârnând peste loitră.

Un zdrahon de mujic mâna caii; stătea în picioare, îmbrăcat cu un suman cafeniu, lung până la tălpi, pe cap numai cu fundul unei pălării trase peste urechi, învârtind agale hăţurile deasupra capului.

Faţa lui arsă de soare şi plină de praf era aproape neagră, pălăria îi căzuse peste ochi, iar mustăţile şi barba, alb-aurii, parcă de lână aspră de oaie, contrastau cu sumanul lui de culoare închisă.

Calul voinic, zdravăn, cu ciucuri la hamuri trăgea din răsputeri, alergând în galop.

Vălmăşagul acesta de oameni ajunse la cârciumă; căruţa se opri, toţi săriră jos, se scuturară de praf şi intrară înăuntru, iar calul, lăsat de izbelişte, se duse până la gardul din apropiere, în care era înfiptă o mână de fân, şi, după ce fornăi pe săturate, începu să mănânce.

În drumul lui, Raiski întâi ni oameni, care, după cât se părea, hoinăreau, neavând nicio îndeletnicire, ori purtaţi doar de „mirajul îndeletnicirii”; negustori, care se plictiseau fără treabă la uşa prăvăliilor lor, din când în când câte o trăsură, în care se lăfăia vreun consilier, ori vreo faţă duhovnicească păşind ţanţoş, cu un baston lung în mână.

Mai încolo, prin mijlocul străzii pustii, mergea un chefliu, stârnind în urmă-i nori de praf; cu şapca pe-o ureche, îmbrăcat cu o cămaşă roşie, fluturându-şi braţele, cânta de unul singur cât îl ţinea gura şi ameninţa din când în când eu pumnul pe rarii trecători.

Raiski ajunse la casa lui Kozlov, şi când i se spuse că acesta era la şcoală, întrebă de soţia lui. Atunci femeia care-i deschisese portiţa se uită la el chiondorâş, îşi suflă nasul în şorţ, apoi şi-l şterse cu degetul şi intră în casă, de unde nu se mai întoarse.

Boris Pavlovici bătu iar la portiţă, câinii porniră să latre, ieşi o fetiţă, se uită la el cu gura căscată şi plecă şi ea. Raiski ocoli casa, şi din ulicioară, de dincolo de gard, din grădiniţa lui Kozlov, auzi nişte voci – un bărbat vorbind franţuzeşte, cu un accent parizian, şi un glas de femeie. Izbucniră râsete şi Raiski prinse parcă şi zgomotul unei sărutări…

— Sărmanul Leonti! şopti el. Ori, mai bine zis, prostul şi miopul de Leonti!

Şovăi dacă să mai intre sau nu.

„Doar sunt prietenul lui, un prieten vechi! Cum să rabd ca sufletul acesta cinstit şi iubitor să fie răsplătit astfel pentru dragostea sa? Sau să privesc totul cu nepăsare?… Ce să fac? Dacă i-aş deschide ochii, l-aş trezi la realitate, pe el, care se închină cu atâta încredere la acest… „profil roman”, legănându-se „pierdut, în visurile fericirii familiale – nu i-aş face oare un prost serviciu? Ce-i de făcut? Iată dilema! se frământa dânsul, plimbându-se în sus şi în jos pe ulicioară. Dacă m-aş repezi şi-aş da alarma să tulbur *tête-à-tête*-ul ăsta criminal?”…

Se îndreptă spre uşă, dar în aceeaşi clipă se şi răzgândi şi se întoarse din drum.

„S-ar naşte o întreagă istorie, un adevărat scandal, se gândi el. Să-mi vâr prietenul în gura lumii?! Nu, nu, trebuie să fac altceva! A! Cred că

mi-a venit o idee fericită, îşi zise el deodată. Am să-i dau Ulianei Andreevna o lecţie între patru ochi, am să dezlănţui toate trăsnetele asupra ei şi-am s-o copleşesc cu un val de noţiuni şi principii etice, necunoscute de ea! Acum înşală un soţ bun şi iubitor şi se ascunde de frică, ei bine, trebuie s-o fac să se ascundă de ruşine. Da, să trezesc sentimentul ruşinii în inima asta insensibilă e datoria mea şi ar fi meritul meu faţă de ea, dar mai ales fată de Leonti!"

Gândul acesta îl învioră simţitor.

„Acesta nu mai e un miraj, ci o acţiune într-adevăr cinstită, sfântă chiar!" se gândi el.

Apoi se lăsă târât de procesul ducerii la îndeplinire a hotărârii lui. Se strădui cu toată seriozitatea să înţeleagă sensul adânc al datoriei pe care trebuia să şi-o facă, să descopere căile de urmat, pentru ca, fără scandal, fără zarvă şi. fără niciun fel de scene s-o înduplece cu înţelepciune şi. blândeţe pe femeia aceasta să-şi cruţe bărbatul, să meargă pe căile cinstei şi să înceapă să-şi răscumpere trecutul…

Se plimbă vreo jumătate de ceas pe ulicioară, în aşteptarea plecării lui *monsieur* Charles, pentru ca, în temeiul urmelor proaspete ale greşelii „să dezlănţuie trăsnetele", ori, bizuindu-se pe vechea lor prietenie… „Dar, vom vedea, mai bine să las clipa să hotărască!" îşi zise el.

Gândindu-se mai bine, amână aducerea la îndeplinire a acestui plan până la ivirea unui moment mai prielnic şi, preocupat şi absorbit chiar de ideea aceasta nouă, îşi iuţi pasul, să-l caute pe Mark, ca să-i întoarcă vizita, cu toate că o astfel de comportare fată de un om ca Mark nu numai că era lipsită de rost, ci chiar neprevăzătoare.

În realitate, Boris Pavlovici nu se gândea să socotească vizită mersul la Mark – el căuta pur şi simplu o distracţie oarecare, ca să scape de plictiseală şi să-şi ia gândurile de la Vera.

Ajunsese pe bună dreptate la concluzia că mediul restrâns în care-l aruncase soarta îl ţinea fără voia lui timp îndelungat sub înrâurirea aceleiaşi impresii şi, fiindcă Vera, fie din pricina „unui foarte scăzut nivel de dezvoltare”, fie din cauza firii ei nesociabile ori, în sfârşit, din alte motive necunoscute de dânsul, nu numai că nu se grăbea să se apropie, ci, dimpotrivă, se îndepărta de el, hotărî să nu se lase stăpânit de curiozitate şi de fantezie, ci să-i arate că nu era pentru el nimic mai mult decât o fetişcană de provincie, ştearsă şi fără nicio importantă. De aceea folosea orice prilej. ca să-şi alimenteze fantezia cu altceva.

Trecu pe lângă un şir de căsuţe, lăsate pe-o rină, ieşi din oraş şi, pornind printre două rânduri de garduri de nuiele, după care se întindeau grădini de zarzavat, îşi plimba privirile pe colibele grădinarilor, pe caftanele vechi şi găurite, răstignite ici şi colo, sau pe căciulile înfipte în pari, ca sperietori de vrăbii.

— Unde stă grădinarul Efrem? întrebă el peste gard o babă care trebăluia la nişte răzoare.

Ea arătă cu cotul în depărtare, fără să-şi lase lucrul, spre o cocioabă singuratică de pe câmp. Iar după ce Raiski se îndepărtă cu vreo patruzeci de paşi, bătrâna îşi puse mâna streaşină la ochi să se apere de soare şi strigă după el cu glas sonor:

— Poate vrei să cumperi castraveţi? Ia uite ce frumoşi şi proaspeţi îs ai noştri!

— Nu, nu cumpăr nimic, răspunse Raiski.

— Atunci de ce-l cauţi pe Efrem?

— Stă la el un cunoscut de-al meu, Mark. Îl ştii cumva?

— Da, stă unul la Efrem, orăşean, din tagma popească ori slujbaş, cine-l ştie!

Raiski se îndreptă spre cocioaba singuratică şi sări gardul, dar două javre se şi năpustiră la el, lătrând cu furie. În uşa cocioabei se arătă o femeie tânără şi zdravănă, cu braţele goale şi arse de

soare, fără încălţăminte, strângând un copil mie la piept.

— Marş! Marş, blestemaţilor! Dar-ar boala-n voi! strigă ea la câini, ca să-i potolească. Pe cine căutaţi? îl întrebă ea apoi pe Boris Pavlovici, care se uita nedumerit în toate părţile, neputând să-şi dea seama unde mai putea avea loc un om afară de ţăran şi familia lui.

Cocioaba n-avea curte şi niciun fel de împrejmuire. Două gemuleţe dădeau spre grădina de zarzavat, iar alte două spre câmp. Rezemate de pereţi – lopeţi, greble, cazmale, o mulţime de târnuri, iar într-un colţ, aruncate de-a valma, nişte şindrilă, căldări şi tot felul de bulendre vechi.

Sub şopron, se vedeau doi cai; acolo mai grohăia şi o scroafă, cu un purceluş de lapte, şi umbla o cloşcă cu un cârd de puişori după ea. Mai departe erau câteva roabe şi o căruţă mare.

— Mark Volohov unde locuieşte? întrebă Raiski.

Femeia arătă cu capul spre căruţă, fără să scoată o vorbă, însă Raiski nu văzu decât o rogojină mare.

— Oare asta să fie locuinţa lui?

— Nu, odaia lui e acolo, răspunse femeia, arătând una dintre ferestrele care dădeau spre câmp. Dar în căruţă doarme.

— La ora asta?

— A venit abia în zori. Cred că era băut, de-aia doarme!

Raiski se apropie de căruţă.

— Ce-ai cu el? îl întrebă femeia.

— Vreau să-l văd.

— Mai bine nu-l zgândări.

— De ce?

— Fiindcă-i sucit. Mai bine lasă-l să doarmă! Omul meu nu-i acasă şi mă tem să rămân singură cu el. Lasă-l să doarmă.

— Dar ce, se poartă rău cu tine?

— Nu, aş păcătui dac-aş spune asta. Şi de ce s-ar purta rău? Numai că-i cam ciudat şi mi-e frică de el!.

Femeia începu să legene copilul, iar Raiski se uită curios sub rogojină.

— E-o proastă, nu ştie să primească musafirii! se auzi deodată de sub rogojina care se ridică în sus, lăsând să apară capul zbârlit al lui Mark.

Femeia dispăru cât ai bate din palme.

— Bună ziua, îl salută Mark. Cum de-ai nimerit aici?

Se dădu jos din căruţă şi se întinse, dezmorţindu-şi mădularele.

— Ai venit să-mi întorci vizita, aşa-i?

— Nu, am venit întâmplător. Am ieşit să mă plimb, ca să-mi mai treacă plictiseala…

— Plictiseala? Cum aşa, te plictiseşti cu două fete frumoase-n casă? Şi mai eşti şi artist! Ori nu prea stai bine cu Cupidon?

Şi-i făcu lui Raiski un semn uşor, ironic, cu ochiul.

— Că doar sunt frumoase cu adevărat. Mai ales Vera, ce zici?!

— De unde o cunoşti şi ce te interesează? îl întrebă, sec, Raiski.

— Ai dreptate, răspunse Mark. Dar, nu te supăra, hai în salonul meu.

— Mai bine spune de ce dormi în căruţă? Sau pozezi în Diogene?

— Da, pozez, de nevoie.

Trecură prin tindă, apoi prin odaia gazdei şi intrară în odăiţa din fund, în care se aflau patul lui Mark, cu o saltea veche şi pirpirie, o plapumă subţirică şi o pernuţă, iar pe masă şi pe un raft vreo douăzeci de cărţi; pe perete atârnau două puşti, iar pe singurul scaun din încăpere zăceau alandala nişte rufe şi haine.

— Asta-i salonul meu. Aşază-te pe pat şi eu o să stau pe scaun, îl invită Mark. Hai să ne scoatem hainele, că aici e-o zăpuşeală ca-n iad. Fără

fasoane, nu-i nicio cucoană primprejur; scoateţi-o, uite-aşa, ca mine. Să te tratez cu ceva? N-am, că te-aş trata. Dacă nu doreşti nimic, dă-mi o ţigară. Lapte, ouă, s-ar mai găsi…

— Nu, mulţumesc, am luat gustarea de dimineaţă şi curând e ora prânzului.

— E drept, doar locuieşti la bunica. Ce mai face? Nu te-a dat afară că m-ai adăpostit peste noapte?

— Nu, m-a dojenit numai că te-am lăsat să te culci fără să fi mâncat prăjitură şi fără să fi cerut o saltea de puf.

— Dar m-a şi ocărât, aşa-i?

— Ca de obicei, dar…

— Ştiu, nu-i nevoie să-mi spui. N-o face din răutate, ci din obişnuinţă. Straşnică bătrânică! E mai bună decât toţi cei de pe aici! E energică, cu caracter şi a avut cândva şi o minte sănătoasă. Acum cred că s-a mai ramolit!

— Iată dar că ai şi dumneata un om pe care-l simpatizezi! spuse Raiski.

— Mai ales pentru că nu-l poate suferi pe guvernator – ca şi mine..

— De ce?

— Bunica dumitale – nu ştiu de ce, dar eu nu-l pot suferi pur şi simplu pentru că e guvernator. Apoi, nici bunicii, nici mie nu ne place fiindcă ne persecută. Pe ea sileşte să repare podurile, iar de mine are prea multă grijă. Vrea să ştie tot: unde locuiesc, unde mă duc, dacă mă-ndepărtez prea tare de oraş.

Tăcură amândoi.

— Uite că nu mai avem niciun subiect de discuţie! zise Mark. De ce-ai venit?

— Mă plictisesc.

— Îndrăgosteşte-te!

Raiski nu răspunse.

— De Vera, continuă Mark. E o fetişcană drăguţă. Iar dumneata eşti rudă cu ea într-a opta spiţă. Ţi-ar fi uşor să începi o aventură galantă…

Raiski făcu un gest de ciudă, şi Mark râse cu nepăsare.

— Ce-i? Nu se lasă cucerită de craii din capitală? Câtă îndrăzneală la o provincială! Eh, pune-n mişcare vechea experienţă: răceală aparentă, foc lăuntric, atitudine nepăsătoare, mândrie, pe care-o manifeşti prin ridicări de umeri şi zâmbete dispreţuitoare – toate astea au efect! Pozează niţel, ar îi de domeniul dumitale…

— De ce al meu?

— Aşa mi se pare.

— N-ar fi mai curând al dumitale, nu dumneata pozezi, făcând pe excentricul şi dezmăţatul?

— Tot ce se poate, răspunse Mark, nepăsător. Dac-aş şti că s-ar prinde, aş încerca…

— Sunt convins că n-ai sta prea mult pe gânduri! zise Raiski.

— Ai dreptate, recunoscu Mark. Aş merge drept la ţintă şi gata. Şi dumneata vei face asta, dar o să te străduieşti să te autoconvingi că te-ai ridicat pe culmi şi ai înălţat-o şi pe ea acolo – idealistule! Pozează, pozează! Cine ştie, poate că izbuteşti! Dar ca să te chinuieşti, oftând, fără somn, să pândeşti, să vezi mânuţa albă dând la o parte perdeaua liliachie… să aştepţi săptămâni întregi, doar-doar ţi-o arunca o uitătură mângâietoare…

Raiski îl străpunse cu privirea.

— Ce? Te pomeneşti c-am nimerit-o!

Mark pusese degetul pe rană, dar Boris Pavlovici nu îndrăznea să-şi arate ciuda – ar însemna să se dea de gol.

— M-aş bucura să mă îndrăgostesc, dar nu mai merge, am trecut de vârsta potrivită pentru aşa ceva, zise Raiski, căscând cu prefăcătorie. Şi-apoi, asta nu m-ar vindeca de plictiseală.

— Încearcă, îl aţâţă Mark. Vrei să facem o prinsoare că peste o săptămână te îndrăgosteşti lulea, iar peste două săptămâni, cel mult o lună, o să faci atâtea prostii, că n-o să ştii cum să fugi mai repede de-aici?

— Dacă primesc rămăşagul şi câştig, cu ce-o să-mi plăteşti? îl întrebă Raiski, aproape sfidător.

— O să-ţi dau o pereche de pantaloni sau o armă; n-am decât două perechi, pentru că pe-a treia mi-a oprit-o croitorul pentru datorii… Ia stai să-ncerc pardesiul dumitale! Da, îmi vine ca turnat! zise el, îmbrăcându-l şi aşezându-se pe pat. Ia îmbracă-l pe-al meu!

— De ce?

— Aşa, vreau să văd dacă ţi se potriveşte. Hai, îmbracă-l, ce-o să pierzi?

Cu un aer îngăduitor, Raiski îmbrăcă pardesiul ponosit şi plin de pete.

— Ei, ce zici, îţi vine bine?

— Da, se potriveşte!

— Atunci rămâi cu el. Tot n-o să-l mai porţi mult pe-al dumitale, pe când eu o mai duc cu el cel puţin doi ani. De altfel, îţi place ori nu, eu nu-l mai scot de pe mine şi nu-l mai vezi decât dacă mi-l furi.

Raiski dădu din umeri.

— Ce zici, facem prinsoarea? îl întrebă Mark.

— Ce ţi-o fi venit să te agăţi de… iartă-mă ce-ţi spun… de ideea asta stupidă?

— Nu-i nimic, nu te mai scuza. Primeşti?

— Nu-i miza egală – dumneata n-ai nimic.

— Nu-ţi bate capul cu asta, nu eu va trebui să plătesc.

— Câtă siguranţă!

— Zău că n-o să trebuiască. Dacă mi s-o adeveri prorocirea, îmi dai trei sute de ruble… Mi-ar prinde tare bine!

— Ce prostii! exclamă Boris Pavlovici ca pentru sine, luându-şi şapca şi bastonul.

— Da, da, de azi în două săptămâni o să fii îndrăgostit, peste o lună o s-o duci într-un oftat, rătăcind ca o umbră, o să joci dramă, ba, de n-o să-ţi fie frică de guvernator şi de Nil Andreevici, apoi o să joci tragedie şi, până la urmă, o să sfârşeşti cu o banalitate…

— De unde ştii?

— O să sfârşeşti cu o banalitate, ca toţi cei de-alde dumneata. Ştiu eu, văd eu cine-mi eşti.

— Dar dacă nu eu voi fi cel care se îndrăgosteşte, ci ea, dacă ea va fi cea care oftează?

— Vera! Să se îndrăgostească de dumneata?

— Da, Vera!

— Atunci… o să fac rost şi-o să-ţi dau o sumă de două ori mai mare.

— Eşti nebun! zise Raiski, plecând, fără să-l mai învrednicească nici măcar cu o privire.

— Peste o lună voi fi fericitul câştigător a trei sute de ruble! strigă Mark după el.

XXI

Boris Pavlovici se întorcea supărat acasă.

„Unde-o fi acum frumoasa asta? se întrebă el, furios. Stă probabil pe banca ei preferată, căscând ochii în toate părţile. Ia să mă duc să văd!”

Îi descoperise obiceiurile şi ghicea aproape fără greş unde se afla Vera în orice clipă.

Trecu prin râpă, intră în parc şi o zări, într-adevăr, pe banca ei, cu o carte alături.

Stătea, fără să citească, uitându-se ba spre Volga, ba spre tufişuri. Când îl observă, îşi schimbă poziţia, luă cartea, apoi se ridică încet şi porni pe potecuţă spre casa cea veche.

El îi făcu semn să-l aştepte, dar ea, ori nu-l văzu într-adevăr, ori se prefăcu numai, îşi iuţi parcă pasul, trecu prin curte şi dispăru pe uşa casei celei vechi. Boris Pavlovici se înfurie.

„Dobitocul ăla crede c-o să mă-ndrăgostesc de ea. Nu cunoaşte nici măcar cele mai elementare reguli de bună-cuviinţă! A crescut în odaia fetelor din casă, în mijlocul acestor oameni de rând. O incultă, o frumuseţe de provincie! Eroul romanului ei e pe undeva prin apropiere, pe la vreo instituţie…”

La masă era furios; mânca, uitându-se pe sub sprâncene la toţi, iar Verei nu-i aruncă măcar o privire şi nici nu-i răspunse când aceasta zise: „Azi e cald”.

I se părea că o urăşte ori, cel puţin, o dispreţuieşte; ştia sigur, în orice caz, că n-o are la

inimă.

Simţământul acesta se înteţise mai ales cu două zile mai înainte, când se dusese la dânsa, în casa cea veche, cu Goethe, Byron, Heine şi cu un roman englezesc sub braţ, şi se aşezase lângă ea, la fereastră.

Vera îl privise mirată cum aşeza cărţile pe masă şi cât de nestânjenit se comporta în camera ei.

— Ce-ai de gând? îl întrebă ea, curioasă.

— Vezi? răspunse el, arătând cărţile. „O să plutim amândoi pe aripile poeziei", o să citim, o să visăm şi-o să ne luăm zborul pe urmele poeţilor…

Ea râse, plină de veselie:

— Tocmai o aştept pe una dintre fetele din casă ca să croim nişte bluze. Pe masă şi pe scaunele astea o să întindem pânză şi „o să plutim" amândouă pe aripile cifrelor, socotind arşinii şi coţii…

— Pfui, Vera, vezi-ţi de treabă! Asta o să se facă în odaia fetelor şi fără dumneata.

— Nu, nu, bunica e şi-aşa nemulţumită de lenea mea. Când bodogăneşte, mai treacă-meargă, dar când tace, uitându-se la mine chiorâş şi oftând jalnic, e peste puterile mele. Uite că a venit şi Nataşa. La revedere, *cousin.* Hai, Nataşa, pune pânza pe masă. Ai adus tot?

Mută repede cărţile pe un scaun, împinse masa în mijlocul odăii, scoase metrul din scrin şi se adânci în măsurătoarea pânzei, socotind cum să croiască şi pornind la treabă cu îndemânarea nervoasă, proprie felului ei de a fi, când trebuia sau avea poftă să lucreze, fără să mai arunce vreo privire spre Raiski şi fătă să-i mai spună vreo vorbă, de parcă acesta nici n-ar mai fi fost acolo.

Boris Pavlovici plecase aproape scrâşnind din dinţi, lăsând cărţile pe masă.

„Cu alte cuvinte, asta înseamnă că de azi înainte n-ai ce mai căuta acolo! îşi zise el în şoaptă, plin de furie. Ce-o mai fi şi asta? Ce fel de om o fi?

Chestiunea asta ia o întorsătură interesantă. Se joacă cu mine, glumeşte?”

Amintindu-şi de rămăşagul lui cu Mark, se înfurie şi mai tare; stând la masă, aproape că nu se uita la Vera, dar când îşi ridică întâmplător privirea spre ea, frumuseţea ei „răscolitoare” îl orbi ca lumina unui fulger.

Vera îi aruncă vreo două priviri deschise, calde, aproape prietenoase, dar când îi văzu căutătura furioasă, îşi dădu seama că era supărat din cauza ei.

Se aplecă, îşi pironi privirea îngândurată în farfuria goală, apoi îşi ridică ochii şi se uită la el cu o căutătură rece şi tristă.

— O să mă duc azi cu Marfenka la cositul fânului, zise bunica, întorcându-se spre Raiski. Înălţimea Sa, stăpânul, binevoieşte cumva să-şi vadă izlazurile?

El dădu negativ din cap, uitându-se pe fereastră.

— Negustorii ar cumpăra fânul, dar nu vor să-mi plătească decât şapte sute de ruble în asignate, şi eu cer o mie.

Raiski nu răspunse.

— De ce taci, domnul meu? Apoi, întorcându-se spre Iakov, care stătea în spatele scaunului ei, urmă: Negustorii vin mâine. De cum or sosi, condu-i la Boris Pavlovici…

— Înţeles!

— Dă-i afară! zise Raiski, nepăsător.

— Înţeles! repetă Iakov.

— Aşa! Dar cine o să-l lase să-i alunge? Ce-ar îi dacă toţi moşierii ţi-ar semăna?

El tăcea, uitându-se pe fereastră.

— De ce nu scoţi o vorbă, Boris Pavlovici? De-ai mişca măcar un deget! Sau, cel puţin de-ai mânca! Serveşte-i, Iakov, friptura şi ciupercile. Să vezi ce gustoase sunt ciupercile!

— Nu vreau! zise Raiski, nerăbdător, făcându-i lui Iakov un semn cu mâna să-l lase-n pace.

Tăcură toţi.

— Saveli iar a bătut-o pe Marina, zise bunica.

Raiski dădu uşor din umeri.

— Ar fi bine să-l linişteşti puţin, Boris Pavlovici.

— Ce sunt eu, vardist? răspunse el în silă. N-au decât să se şi omoare!

— Doamne fereşte! Tot cauţi drame pentru scrierile tale?

— Asta mi-ar mai lipsi! bombăni el, nepăsător. Mi-ajung dramele mele…

— Ţi-o fi viaţa grea? urmă Tatiana Markovna, luându-i în zeflemea. Doar nu-i glumă să te-ntorci zi şi noapte de pe o parte pe alta!

El se uită la Vera. Ea-şi turnă vin roşu în apă, bău, se ridică, sărută mâna bunicii şi ieşi din cameră. Raiski se sculă şi el de la masă şi se duse în odaia lui.

După puţină vreme, Tatiana Markovna plecă la izlazuri împreună cu Marfenka şi Vikentiev, care tocmai sosise, şi casa se cufundă în somnul de după-amiază. Unii se retraseră în fânărie, alţii se întinseră în tindă sau sub şopron, iar câţiva, folosindu-se de lipsa stăpânei, porniră în sat, şi în casă se înstăpâni o linişte mormântală. Uşile şi terestrele erau larg deschise – în grădină nu se clintea o frunză.

Boris Pavlovici nu putea să-şi ia gândul de la Vera.

„Unde-o îi şi ce-o fi făcând singură? De ce nu s-o îi dus cu ceilalţi şi pentru ce bunica n-a chemat-o şi pe ea?” se întreba el.

Deşi se hotărâse să nu se ocupe de Vera, să n-o ia-n seamă şi să se poarte cu dânsa cum s-ar purta cu „o fetişcană” nu şi-o putea scoate din minte.

Ca s-o uite, se străduia să-şi amintească de Petersburg, de prieteni, de pictori, de Academia de arte frumoase, de Belovodova, dar abia-şi aducea aminte de vreo câteva întâmplări, de două-trei chipuri, că se pomenea iar gândindu-se la Vera. Lua hârtie şi creion, trăgea două-trei linii şi…

apăreau fruntea, nasul şi buzele ei. Voia să se uite spre parc sau spre câmp, dar se surprindea uitându-se la fereastra ei: „O să ridice mânuţa albă perdeaua liliachie?” după cum se exprimase foarte bine Mark. Dar de unde ştie el? Parcă-l pândise cineva şi-i spusese lui Volohov!

Clocotea de furie. Voi să blesteme chipul obsedant al Verei, dar buzele nu i se supuseră, ci şoptiră eu patimă numele ei. Raiski simţi că se clatină şi închise ochii, murmurând:

— Vera! Vera! Nicio frumuseţe nu m-a răscolit vreodată atât de adânc! Sunt sclavul tău, demn de milă… Fleacuri, neghiobie, sentimentalism! îşi zise el, dezmeticindu-se.

„Mă duc s-o caut, să mă explic cu ea. Unde-o fi? Nici vorbă că-i o simplă curiozitate, nu poate fi dragoste!”… se gândi el.

Îşi luă şapca şi străbătu în grabă toată casa, trântind uşile şi cercetând fiecare ungher, dar n-o găsi nici în odaia ei, nici în casa cea veche şi n-o văzu nici pe câmp şi nici în grădina de zarzavat. Cercetă chiar şi curtea din dosul casei, dar n-o zări decât pe Uliţa care spăla un butoiaş, şi sub şopron, pe Prohor, dormind cu fata-n sus, acoperit cu un cojoc, cu gura căscată, pe obraz cu o expresie de naivitate.

Ieşi din parc, socotind că pe Vera ai căuta-o degeaba acolo unde i-ai căuta de obicei pe alţii, c-ar trebui, mai curând, să pătrunzi în locuri neumblate, în râpă ori pe marginea acesteia, unde-i plăcea să se plimbe, dacă voiai să dai de ea. Dar n-o găsi nicăieri şi porni spre conac, ca să întrebe pe cineva de dânsa, când o zări pe o bancă, în parc, la vreo treizeci de paşi de casă.

— Ah, aici erai! zise el. Şi eu te caut prin toate colţurile…

— Iar eu te aştept aici… răspunse Vera.

El simţi deodată de parcă în plină iarnă începu să adie zefirul.

— Pe mine?! exclamă el cu glas schimbat, privind-o uimit, cu ochii aprinşi de patimă. Se poate?

— De ce nu? Doar m-ai căutat…

— Da, vreau să am o explicaţie cu tine.

— Şi eu cu dumneata.

— Ce-ai vrut să-mi spui?

— Dar dumneata mie?

— Mai întâi vorbeşte tu, pe urmă eu…

— Nu, spune dumneata întâi şi după aceea eu…

— Bine, zise el după o clipă de gândire, aşezându-se lângă ea. Vreau să te-ntreb, de ce fugi de mine?

— Iar eu vreau să te-ntreb, de ce mă urmăreşti?

Lui Boris Pavlovici i se păru că se prăbuşeşte din nori.

— Asta-i tot? întrebă el.

— Deocamdată numai atât. Aştept să văd ce răspunzi.

— Dar nici nu-mi trece prin gând să te urmăresc, mai degrabă mă îndepărtez de tine, chiar vorbesc puţin…

— Poţi să urmăreşti pe cineva în fel şi chip, *cousin,* şi ţi-ai ales calea cea mai neplăcută pentru mine…

— Iartă-mă, dar aproape că nici nu vorbesc cu, tine…

— E drept, vorbeşti rar cu mine, ba nici nu mă priveşti drept în faţă, ci-mi arunci doar priviri răutăcioase pe sub sprâncene – dar şi ăsta e un fel de urmărire. Şi dac-ar fi numai atât…

— Ce mai e?

— Mă urmăreşti pe furiş. Te scoli înaintea tuturor şi mă pândeşti să mă trezesc, să dau perdeaua la o parte şi să deschid fereastra. Când vin la bunica, alegi un alt loc bun de observaţie şi vrei să ştii tot – unde plec, pe ce alee mă plimb, unde mă aşez, ce carte citesc, ştii orice cuvânt pe care-l spun cuiva… Pe urmă îmi ieşi în cale…

— Foarte rar.

— E drept, de vreo două-trei ori pe săptămână; nu-i prea mult şi n-ar putea să plictisească, ba, dimpotrivă, dacă s-ar face fără intenţii şi ar fi ceva întâmplător. Dar toate astea se fac cu un scop: în fiecare privire şi în fiecare pas al dumitale văd un singur lucru – dorinţa nestrămutată de a nu-mi da pace, de a atenta la fiecare privire a mea, la fiecare cuvânt, chiar la gândurile mele… Dă-mi voie să te-ntreb, cu ce drept faci asta?

El rămase uimit de curajul, de independenţa gândirii şi a voinţei, precum şi de felul ei nestânjenit de a vorbi. În faţa lui nu se afla o fetiţă, care se ascundea de el din timiditate, cum i se păruse la început, de teamă pentru amorul ei propriu că s-ar putea înfrunta cu o gândire, concepţie şi o cultură superioară, ci o personalitate nouă, o Vera nouă!

— Dar dacă doar ţi se pare!… spuse el, nehotărât. Nu se dezmeticise încă din uimirea sa.

— Nu minţi! îl întrerupse ea. Dumneata observi fiecare pas al meu, fiecare mişcare şi dă-mi voie să nu mă simt în largul meu din pricina acestei supravegheri. Îţi spun sincer că asta mă stânjeneşte. E un fel de constrângere, de închisoare. Slavă Domnului, nu sunt captiva vreunui paşă turcesc…

— Şi ce-ai vrea să fac?

— Despre asta am şi vrut să-ţi vorbesc, dar spune mai întâi dumneata ce vrei de la mine?

— Ba nu, vorbeşte tu, stărui el, încă nedumerit şi cucerit cu totul de noile şi neaşteptatele aspecte ale minţii şi caracterului Verei, care aruncau o neasemuită scânteiere asupra frumuseţii ei şi aşa strălucitoare.

Simţea că admiraţia lui pentru frumuseţea ei se transforma în suferinţă.

— Ce vreau? întrebă ea. Libertate!

Boris Pavlovici o privi şi mai uimit.

— Libertate! repetă el. Sunt cel dintâi partizan şi cavaler al ei. De aceea…

— De aceea n-o laşi pe o biată fată să respire liber…

— Oh, Vera, de ce tragi concluzii atât de nepotrivite din purtarea mea? E o neînţelegere, nu ne-am înţeles bine unul pe altul. Să ne lămurim – poate c-o să ajungem prieteni.

Ea-i aruncă o căutătură cercetătoare.

— Ar fi cu putinţă? zise dânsa. M-aş bucura să mă fi înşelat.

— Iată mâna mea ca semn al sincerităţii mele. O să-ţi fiu prieten, frate, ce vrei, cere-mi orice sacrificiu.

— Nu-i nevoie de sacrificii. Dar nu mi-ai răspuns la întrebare: ce vrei de la mine?

— Cum „ce vreau”? Nu înţeleg.

— De ce mă urmăreşti? De ce te uiţi la mine cu nişte priviri atât de stranii? Ce vrei de la mine

— Nu vreau nimic, dar ar fi normal să-ţi dai singură seama că un bărbat nu poate să se uite la frumuseţea ta uimitoare decât cu nişte ochi nesăţioşi de îndrăgostit…

Dar Vera nu-l lăsă să sfârşească; sângele îi năvăli în obraz şi ea sări de pe bancă.

— Cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa? zise dânsa, măsurându-l cu privirea din cap până-n picioare. Se uita şi el la ea, uimit, cu ochii mari.

— Doamne fereşte, Vera, dar ce-i cu tine? Ce ţi-am spus?

— Dumneata, omul mândru, minte cultivată, „cavaler al libertăţii” nu te jenezi să mărturiseşti…

— Că frumuseţea stârneşte admiraţie şi că mă plec în faţa ta? Doar nu-i o crimă!

— Văd că nici nu-ţi dai seama cât de jignitoare ţi-au fost cuvintele. Ai fi îndrăznit să te uiţi la mine cu astfel de priviri „nesăţioase”, dacă m-ar fi ocrotit un soţ atent, un părinte grijuliu sau un frate sever? Nu, n-ai alerga după mine, n-ai sta bosumflat pe mine zile întregi, fără motiv, nu m-ai urmări ca un spion şi n-ai atenta la liniştea şi libertatea mea! Te rog să-mi spui cu ce m-am făcut

vinovată ca să mă priveşti altfel decât ai privi orice altă femeie bine ocrotită?

— Frumuseţea stârneşte admiraţie, ăsta-i dreptul ei…

— Frumuseţea are şi dreptul la respect şi libertate… îl întrerupse dânsa.

— Iarăşi libertate!

— Da, iar şi iar. Frumuseţe-n sus, frumuseţe-n jos! Ce te tot legi de frumuseţea mea?! Să zicem că-s frumoasă, ei şi? Oare, frumuseţea e ca ramura aceea de măr care atârnă peste gard şi din care poate să rupă orice trecător?

— Aşa! exclamă Raiski, uimit şi cu totul dezorientat. Şi ce vrei de la mine?

— Nimic, am trăit aici fără dumneata, o să pleci şi-o să trăiesc iar aşa…

— Îmi porunceşti să plec? Poftim, sunt gata…

— Eşti în casa dumitale, ştiu să-ţi respect „drepturile” şi nu pot să-ţi cer aşa ceva…

— Atunci ce vrei? Fac orice, numai spune-mi ce anume şi nu te supăra! o, rugă el, luându-i mâinile într-ale lui. Am greşit faţă de tine, sunt artist, am o fire impresionabilă şi poate prea m-am lăsat furat de impresii, mi-am manifestat simpatia, bineînţeles, pentru că nu-ţi sunt cu totul străin, fiindcă, dacă ţi-aş fi fost străin, nici nu mai încape vorbă că m-aş fi stăpânit. M-am avântat aproape orbeşte şi mi-am ars aripile, dar nu-i nicio nenorocire! Mi-ai dat o lecţie bună! Hai să ne-mpăcăm! Spune-ţi dorinţele, le voi îndeplini eu sfinţenie… şi, hai să fim prieteni! Pe cuvântul meu că nu merit reproşurile astea, toată furtuna asta… Poate că nu m-ai înţeles…

Ea îi întinse mâna.

— Şi eu prea mi-am ieşit din fire fără niciun rost. Văd că eşti foarte deştept, asta în primul rând, apoi mi se pare că eşti şi bun, şi drept: mărturie e conştiinţa de care ai dat dovadă acum… Să vedem dacă o să fii şi mărinimos cu mine…

— O să fiu, o să fiu! Spune-mi limpede ce vrei şi-o să vezi… începu el iar, plin de înflăcărare.

Ea-şi retrase încetişor mâna pe care şi-o pusese într-a lui.

— Nu, zise dânsa, cu oarecare seriozitate. Judecând după înflăcărarea cu care vorbeşti, suntem departe de prietenie.

— O, femeile astea cu prietenia lor! răspunse Raiski, înciudat. Parcă ţi-ar dărui un cozonac de ziua ta!

— Vezi? Nici supărarea asta nu promite nimic bun!

Ea voi să se ridice.

— Nu, nu pleca. Mă simt atât de bine cu tine! o rugă el, oprind-o. N-am sfârşit discuţia. Spune-mi ce-ţi place şi ce nu şi voi face totul să merit prietenia ta…

— Ţi-am spus chiar de la început cum poţi s-o meriţi, nu-ţi mai, aminteşti? Să nu mă supraveghezi, să mă laşi în pace, ba chiar nici să nu mă iei în seamă, şi-atunci o să vin singură în odaia dumitale, o să hotărâm când să fim împreună, să citim, să ne plimbăm… Însă dumneata n-ai făcut nimic…

— Îmi ceri, Vera, să fiu cu totul indiferent?

— Da.

— Să nu iau în seamă frumuseţea ta şi să te privesc cum aş privi-o pe bunica…

— Da.

— Cu ce drept îmi ceri aşa ceva?

— În numele libertăţii!

— Dar dacă te-aş admira tăcut, de departe, aşa ca nici să nu-ţi dai seama, nici să nu ştii… Doar nu poţi să-mi interzici asta! Ce-ţi pasă?

— Să-ţi fie ruşine, *cousin!* Vremurile lui Werther şi ale Charlottei au trecut. Cum s-ar mai putea una ca asta? O să văd privirile pătimaşe, spionajul unui îndrăgostit, o să mă plictisesc din nou, o să-mi fie silă…

— N-ai pic de cochetărie? Dacă mi-ai da cel puţin o speranţă, dacă mi-ai spune că pasiunea stăruitoare ar putea topi gheaţa şi s-ar înfiripa cu timpul un simţământ de reciprocitate…

Vorbea rar, aşteptând să întrezărească totuşi un semn cât de mic de nădejde, chiar şi de incertitudine, ceva, cât de puţin…

— Într-adevăr, nu pot să sufăr cochetăria şi nu înţeleg cum de nu se plictisesc unele femei să atragă admiratori, când nu le trece prin gând şi nici nu pot să răspundă la sentimentele lor…

— Nici tu… nu poţi?

— Nu.

— De unde ştii? Poate, cu vremea…

— Nu aştepta, *cousin.* Ar fi zadarnic!

„Ce-o fi asta? Parcă s-ar fi înţeles cu Belovodova, amândouă vorbesc la fel!” se gândi el.

— Nu eşti liberă, iubeşti? o întrebă dânsul, speriat.

Ea se încruntă, privind cu stăruinţă spre Volga.

— Şi dacă aş iubi, ce, m-aş face vinovată de ceva, nu s-ar putea, ar fi ceva ruşinos… sau nu-mi dai voie dumneata, frăţioare? întrebă ea ironic.

— Eu!

— „Cavalerul libertăţii”! repetă ea cu şi mai mare ironie.

— Nu râde, Vera! Da, sunt un demn cavaler al ei! Să interzic iubirea! Dar eu propovăduiesc libertatea ei! Iubeşte deschis, în văzul tuturor, fără să te ascunzi, fără să te temi, nici de bunica, nici de nimeni altcineva. Lumea veche se destramă, în viaţă au încolţit germeni noi – ne cheamă viaţa, îşi întinde braţele spre noi toţi. Vezi, deşi eşti tânără şi nu cunoşti decât locurile acestea, te-a cuprins spiritul libertăţii; în tine s-a trezit conştiinţa drepturilor tale, au apărut idei sănătoase. Dacă zorii libertăţii răsar pentru toţi, cum s-ar putea ca numai femeia să rămână o sclavă? Iubeşti? Spune-

o cu îndrăzneală… Pasiune înseamnă fericire. Dă-mi voie măcar să te invidiez!

— De ce trebuie neapărat să spun că iubesc sau nu? Asta nu interesează pe nimeni. Ştiu că sunt liberă şi că nimeni n-are dreptul să-mi ceară socoteala…

— Dar bunica? Nu ţi-e frică de ea? Uite, Marfenka…

— Nu mi-e frică de nimeni, zise dânsa încet. Bunica ştie asta şi-mi respectă libertatea. Urmează-i şi dumneata pilda… Asta doresc! Numai atât am vrut să-ţi spun.

Ea se ridică de pe bancă.

— Da, Vera, încep să te înţeleg oarecum, să-mi dau seama ce fel de om eşti şi, iată mâna mea, îţi promit că de astăzi înainte o să mă port aşa, încât să ţi se pară că nici nu mai sunt în casă – o să fiu „cuminte", „drept", o să-ţi „respect libertatea" şi, ca un adevărat cavaler, o „să fiu generos", o să fiu pur şi simplu – măreţ! Sunt *un grand coeur!*[132]

Râseră amândoi.

— Ei, slavă Domnului, zise ea, întinzându-i mâna, de care el îşi lipi cu patimă buzele.

Vera îşi retrase mâna.

— Vom vedea, adăugă dânsa. De altfel, dacă au… Dar nu-i nimic, vom vedea…

— Mai bine sfârşeşte ce-ai vrut să spui, ca să nu mă frământ zadarnic să ghicesc!

— Dacă n-o să mă simt liberă aici, deşi ţin foarte mult la colţişorul acesta (aruncă o căutătură plină de dragoste în jur)… o să plec! încheie Vera, cu hotărâre.

— Unde? o întrebă el speriat.

— Lumea-i mare. La revedere, *cousin.*

Vera plecă. Raiski o urmări cu privirea. Ea mergea prin iarbă, de parcă nici n-o atingea, fără cel mai mic zgomot; numai umerii şi trupul ei făceau la fiecare pas o mişcare mlădioasă. Îşi ţinea coatele lipite strâns de talie, şi capul ei ba se ivea, ba dispărea printre flori şi tufişuri. În sfârşit,

silueta i se mai zări o dată dincolo de grilajul parcului şi se mistui după uşa casei celei vechi.

„Poftim! îşi zise Raiski, mirat, petrecând-o cu privirea. Şi eu care mă pregăteam s-o ajut să se cultive, să-i tulbur mintea şi inima cu idei noi despre independenţă şi dragoste, despre o altă viaţă, necunoscută de ea!… Când colo e emancipată! Ce fel de om e, Doamne?”…

— Şi cum m-a luat la rost! Stai tu c-o să te spun eu bunicii! strigă el ameninţător în urma ei, apoi râse şi se retrase în odaia lui.

XXII

A doua zi, Boris Pavlovici se simţi vesel şi nu mai găsi în sufletul său nici urmă de ciudă, nici urmă din pretenţia ca Vera să-i răspundă cu aceleaşi sentimente, ba nici măcar un grăunte de dragoste.

„O simplă impresie, cum mi se întâmplă de obicei! Uite că a şi trecut!” se gândea el.

Acum râdea de înflăcărarea lui, care păruse că se transformă într-o pasiune serioasă; se mustra că o urmărise pe Vera cu atâta stăruinţă şi-i era ruşine că până şi un martor din afară, ca Mark, fusese în stare să observe faţa lui întunecată, iritarea nervoasă din vorba şi mişcările sale, care erau atât de evidente, încât îi dăduseră acestuia posibilitatea să-i prevadă pasiunea.

„O să se simtă tare păcălit când m-o vedea, îşi zise el. Ce bine mi-ar părea să conteze pe cele trei sute de ruble ale rămăşagului acesta atât de prostesc şi să s-apuce să le şi cheltuiască!”

Ardea de nerăbdare s-o vadă iar pe Vera între patru ochi, numai ca să-i mărturisească „mărinimos” cât fusese de prost şi de inconsecvent faţă de propriile sale principii şi să şteargă astfel prima impresie nefavorabilă, ca să se poată socoti, pe drept, prietenul ei – să-i cucerească mintea semeaţă şi să-i câştige încrederea.

Dar mai dorea şi altceva. I-ar fi plăcut să facă pentru ea tot felul de sacrificii, cât de grele, să-i fie necesar, să ajungă confidentul gândurilor,

dorinţelor şi conştiinţei ei, să-şi etaleze faţă de ea tot sufletul, puterea de pătrundere şi inteligenţa sa.

Uitase că ea îl rugase să nu facă nimic din toate acestea, să nu-i dezvăluie nimic, pentru că ea nu vrea nimic de la el. I se părea totuşi că dacă l-ar cunoaşte mai bine, şi l-ar alege singură ca îndrumător, nu numai al minţii, dar şi al conştiinţei, ba chiar şi al inimii.

Vera cea nouă, neaşteptată şi uluitoare, vara lui şi viitoarea lui prietenă îl preocupă şi a doua şi a treia zi, fără ca preocuparea aceasta să-i provoace totuşi enervarea de mai înainte.

Simţea adierea unui sentiment nou, proaspăt, pe care i se părea că nu-l mai încercase niciodată – sentimentul prieteniei faţă de o femeie. Gustase, după propria lui expresie, din „cozonacul acesta dăruit de ziua lui", lăsând la o parte orice idee legată de frumuseţea ei, de pornirile senzuale grosolane şi de orice sentimentalism de îndrăgostit.

Era un sentiment dătător de încredere, un sentiment cuminte, plin de înţelepciune; dintr-o astfel de apropiere nu aveau nici el, nici ea nimic de pierdut, ci, dimpotrivă, de câştigat, putându-se studia şi completa unul pe altul, legaţi de o prietenie delicată, înţeleaptă, plină de încredere şi respect reciproc.

„Minunat! îşi zicea el, cât de inteligentă a fost Vera că a transplantat înflăcărarea mea într-un teren solid! Aş vrea s-o văd numai ca să-i pot spune asta şi s-o liniştesc!"

Dar nu îndrăzni să facă niciun pas, ba îşi întorcea foarte conştiincios privirile de la fereastra ei, şi când ea trecea prin dreptul ferestrelor lui, el se ascundea după perdea; când ea veni împreună cu Marfenka la ceai, le strânse mâna, tăcut, la amândouă, zâmbind prietenește, iar când Vera îşi luă, după ceai, umbrela şi dispăru în parc, el nu făcu nicio mişcare, nici nu-şi întoarse măcar capul şi toată ziua nu ştiu unde era ea şi ce făcea.

Nu ajunsese totuşi la liniştea pe care o ceruse Vera de la el. Ar fi trebuit să plece o zi întreagă, să facă vizite, sau să se ducă pentru o săptămână dincolo de Volga, sau la vânătoare, şi s-o uite. Dar nu-i venea să plece nicăieri; stătea toată ziua în camera lui, ca să n-o întâlnească, bucurându-se că era şi ea acasă, deşi ar fi trebuit ca gândul acesta să nu-l preocupe câtuşi de puţin.

Da chiar şi numai faptul că se simţea mai liniştit era ceva bun, însemna o victorie. În el se înfiripa un sentiment nou, deşi Vera cea nouă nu-i ieşea din minte, dar sentimentul acesta îi dădea o tulburare uşoară, molcomă, liniştindu-l, fără să-l chinuiască, aşa cum l-ar fi chinuit o patimă provocătoare de gânduri şi sentimente neîngăduite.

Când Vera îl întreba ceva, el îi răspundea cu un ton prietenos, privind-o nepăsător şi continuându-şi apoi discuţia întreruptă cu Marfenka ori cu bunica, ori tăcea, desena sau îşi făcea notiţe pentru roman.

„Starea asta e mai, plăcută decât orice pasiune! îşi zicea el – încrederea, relaţiile acestea liniştite, posibilitatea de a privi, nu în ochii unei femei frumoase, ci în adâncul unui suflet feciorelnic, înţelept şi curat!”

Numai un singur lucru aştepta de la ea: să renunţe la atitudinea ei distantă, să-şi deschidă sufletul cu încredere faţă de el, să se arate aşa cum era în realitate şi să uite şi ea de prezenţa lui, să uite că până nu demult o împiedicase să-şi ducă viaţa după cum voia, că-i fusese că un ghimpe-n ochi.

Raiski se lăsă stăpânit vreo trei zile de „sentimentul acesta nou”, şi bunica nu mai ştia ce să facă de bucurie.

— În sfârşit, a început să strălucească soarele nostru drag! zise ea. Ce-ar fi să-ncepem vizitele-n oraş?

— Lasă, bunico, nu-mi arde de ele! răspunse el, drăgăstos.

— Atunci să ne ducem să vedem semănăturile de toamnă.

— Nu, nu, repetă el, sărutându-i mâna.

— Ce te guduri pe lângă mine? N-ai vrea cumva bani pentru Markuşka? Nu-ţi dau!

El râse şi plecă să se gândească la Vera, cu care nu avusese încă prilejul să vorbească de „sentimentul lui nou” şi să-i spună cât de vesel şi de fericit îl făcea acest sentiment.

Ar fi avut destule prilejuri când o găsea singură, dar se temea să se mişte şi aproape că nici nu respira în prezenta ei, ca nu cumva s-o facă să-şi piardă încrederea, abia născută, în sinceritatea noii lui atitudini şi să fie alungat din raiul în care abia intrase.

În sfârşit, în a patra sau a cincea zi după discuţia pe care o avusese cu ea, se sculă la cinci dimineaţa. Soarele nu răsărise încă, dinspre parc adia o boare sănătoasă, proaspătă, florile răspândeau o mireasmă puternică, pe iarbă străluceau picăturile de rouă.

Se îmbrăcă repede, ieşi în parc, dar abia străbătu câteva alei că dădu cu ochii de Vera. Tresări, speriat şi mirat.

— N-am făcut-o dinadins, zău că n-am făcut-o dinadins! exclamă el, cuprins de teamă, şi râseră amândoi.

Ea rupse o floricică şi-o aruncă spre el, apoi îi întinse mâna cu afecţiune. Raiski i-o sărută, iar dânsa îi răspunse, sărutându-l pe frunte.

— N-am făcut-o dinadins, Vera, repetă el. Aşa e că mă crezi?

— Te cred, răspunse ea şi, aducându-şi aminte de spaima lui, râse iar. Eşti drăguţ şi bun…

— Generos… îi şopti el.

— N-am ajuns încă la generozitate. Vom vedea, răspunse dânsa, luându-l de braţ. Hai să ne plimbăm! Ce dimineaţă splendidă! Astăzi o să fie tare cald.

Raiski se simţea în al nouălea cer.

— Da, da, e o dimineaţă încântătoare! încuviinţă el. Se străduia să găsească un subiect de vorbă, supraveghindu-se să nu înceapă fără voia lui să vorbească despre ea şi frumuseţea ei, dar nu găsi nimic de spus şi se simţea tare îndemnat să cânte din nou pe struna lui preferată.

— Ieri am primit o scrisoare din Petersburg… începu el, neştiind ce să spună.

— De la cine?

— De la nişte pictori. Dar de la Aianov nu mi-a venit nimic, nu-mi răspunde. Nu ştiu ce-o fi cu verişoara Belovodova, unde-şi petrece vara, cum…

— E… tare frumoasă? îl întrebă Vera.

— Da… are trăsături regulate, prospeţime, strălucire… zise el monoton şi, uitându-se cu coada ochiului la Vera, tresări, străbătut de un fior. Frumuseţea Belovodovei i se stinsese din amintire.

— N-ai mai primit şi altceva? Mi se pare că Saveli a adus un pachet de la poştă, zise dânsa.

— Da, nişte cărţi noi din Petersburg… Macaulay şi volumul *Mémoires* de Guizot…

Ea nu spuse nimic.

— Vrei să le citeşti?

— Trimite-mi mai târziu cartea lui Macaulay.

„Trimite-mi”, se gândi el, de ce nu „adu-mi-o”?

Mergeau tăcuţi.

— Dar Guizot? o întrebă Raiski.

— Nu, e plictisitor.

— De unde ştii?

— Am citit *Istoria civilizaţiei,* scrisă de el…

— Şi ţi s-a părut plictisitoare! De unde ai luat-o?

Continuau să meargă.

— Al cui e pardesiul ăsta? Nu-i al dumitale? îl întrebă ea pe neaşteptate, mirată, cercetându-i pardesiul cu atenţie.

— A, e al lui Mark…

— De ce-l porţi dumneata? Mark e aici? îl întrebă ea, neliniştită.

— Nu, nu, răspunse dânsul, râzând. Pentru ce te-ai speriat aşa? În casa asta toţi se tem de el ca de foc.

Şi Raiski îi povesti cum ajunsese pardesiul lui Mark în posesia lui. Ea-l asculta cam distrată. Apoi porniră tăcuţi pe aleile principale ale parcului, ea cu privirea-n jos, iar el uitându-se în lături. Fără voia lui, îl cuprinsese nerăbdarea şi ar fi vrut să-i vorbească despre ceea ce-l frământa.

— Mi se pare că te frământă ceva şi nu vrei să spui… zise ea.

— De vrut aş vrea, dar mă tem de o nouă furtună.

— Iar ceva în legătură cu „frumuseţea”?

— Nu, nu, dimpotrivă, vreau să-ţi spun cât de mult mă chinuie faptul că am avut pretenţia prostească de a fi admiratorul tău pasionat! E ruşinos – doar am păr cărunt!

— Dacă-i adevărat, mă bucur foarte mult!

— Te-ndoieşti? A fost o clipă de înflăcărare, o izbucnire afectivă trecătoare, însă tu m-ai readus la realitate. Vezi cum eşti?… Dar lasă că vorbim noi de asta mai târziu. Acum vreau să-ţi spun ce simt pentru tine şi mi se pare că acum nu mă-nşel. Mi-ai deschis o portiţă neobişnuită din inima ta şi prietenia ta mă face nespus de fericit. Ea poate să dea vieţii mele serbede un colorit plin de cele mai fine şi blânde nuanţe… Mi se pare că încep să cred în ceea ce nu există şi în ceea ce nimeni nu mai crede – în prietenia dintre o femeie şi un bărbat. Ce zici, Vera, ar fi cu putinţă o astfel de prietenie?

— De ce nu, dacă cei doi prieteni s-au hotărât să fie drepţi?…

— Cum adică?

— Adică fiecare să respecte libertatea celuilalt, să nu se stingherească unul pe altul, dar sunt convinsă că e greu să fii aşa. Până la urmă, tot iese la iveală egoismul… unul ori celălalt… îşi scoate niţeluş ghearele… Crezi că poţi să fii în stare de o astfel de prietenie?

— O să vezi. Porunceşte şi te vei convinge ce rob credincios ai găsit în prietenul tău…

— Asta înseamnă dreptate? Pentru ce rob şi stăpân? Prieteniei îi place egalitatea.

— Bravo, Vera! De unde ai înţelepciunea asta?

— Ce cuvânt comic!

— Atunci – tactul?

— Spiritul Domnului planează nu numai peste Golful Finic, el se simte şi în colţişorul nostru.

— Acum trebuie să am grijă să nu-ţi iau în seamă frumuseţea, ci să mă preocup mai mult de prietenie, răspunse el, râzând. Bine, fie şi-aşa! O să mă străduiesc…

— Da, ar fi o adevărată fericire, începu ea, insinuant, dacă nu l-am stânjeni pe cel de lângă noi, dacă nu l-am urmări, nu l-am iscodi să aflăm ce-i în sufletul lui, de ce e vesel, trist sau îngândurat. Să te porţi cu el fără toane, să-i preţuieşti liniştea, ba să-i respecţi şi secretele…

„Îmi dictează un program de conduită!” se gândi el.

— Cu alte cuvinte, unul să nu ştie de existenţa celuilalt, să nu-l vadă, să nu-l audă… ăsta-i un soi de prietenie neobişnuit… ceva nou. Aşa ceva nu se află, Vera, e o născocire a ta!

O privi, iar ea îi răspunse cu o căutătură stranie, „de nimfă”, după cum se exprima el. Prin ochii ei, ca de sticlă, lipsiţi de orice expresie, nu trecu decât o fulgerare de o clipă.

„Ce ciudat! Privirea aceasta transparentă mi-e atât de cunoscută! se gândea el. Când o femeie minte, are o privire ca asta! Vrea să mă-nşele… Ce-o fi asta? N-o fi, într-adevăr, îndrăgostită? Spune mereu «să n-o stânjenesc». Dar ce vorbesc… pe cine să iubească aici?”…

— La ce te gândeşti? îl întrebă ea.

— La nimic, la nimic! Continuă.

— Am terminat.

— Bine, Vera, o să fac tot ce pot şi dacă nu voi izbuti să nu te mai iau în seamă, să uit că locuieşti

în casa asta, o să mă prefac…

— De ce să te prefaci? Renunţă la mine nu numai cu vorba, ci sincer, în adâncul sufletului dumitale, faţă de dumneata însuţi.

— Eşti crudă!

— Încearcă să te convingi că liniştea mea, timpul meu liber, odaia mea frumuseţea" şi dragostea… dacă există ori vor exista în viitor… toate sunt ale mele şi că a atenta la una sau alta din ele înseamnă…

Tăcu.

— Ce?

— …Înseamnă a atenta la bunul altuia, ori la persoana cuiva…

— Oho! Aşa stau lucrurile? Cu alte cuvinte, ar însemna că furi ori îi dai la cap. Bine, dar de unde-ai luat noţiunile astea ultrajuridice, Vera? Oare nu vei pune şi pe prietenie o pecete tot atât de severă? Că la ea pot să atentez, e-a mea, nu? Bine, o să mă străduiesc! Îngăduie-mi un timp de încercare de vreo două săptămâni. Dacă izbutesc, mă-ntorc la tine ca un frate, ca un prieten, şi trăim după programul tău. Dacă, însă, nu izbutesc… dacă asta e totuşi dragoste… atunci plec!

Prin ochii ei trecu din nou o strălucire. El se uită la ea, dar prea târziu, fiindcă Vera îşi şi plecase privirea, şi când o ridică iar, strălucirea pierise.

— Ce noapte strălucitoare! şopti el.

— Amin! zise ea, întinzându-i mâna. Hai la bunica să bem ceai! Uite că a şi deschis fereastra şi-o să ne cheme îndată…

— Numai o vorbă, Vera. Spune-mi, te rog, de ce eşti aşa?

— Cum?

— Înţeleaptă, concentrată, hotărâtă…

— Şi mai ce încă? Hai, continuă! îi răspunse ea cu un zâmbet, care făcu să-i tremure bărbia. Ce înseamnă înţelepciune?

— Înţelepciunea… este totalitatea adevărurilor câştigate prin gândire, observaţie şi experienţă, aplicate la viaţă… este armonia dintre idei şi viaţă!

— Experienţă n-am aproape deloc, zise ea, îngândurată, iar ideile şi adevărurile acestea nu am avut de unde să le dobândesc…

— Atunci te-a înzestrat natura eu o minte ageră şi ochi pătrunzători…

— O fată are dreptul să le aibă, sau e ceva ruşinos, necuviincios?…

— Cum de-ai ajuns la ideile astea sănătoase şi la limbajul acesta cizelat? o întrebă Raiski.

— Te miri că sărmana dumitale surioară a sorbit o picătură din înţelepciunea satelor! Ai fi vrut să găseşti o prostuţă în locul meu, nu-i aşa? Ţi-e ciudă?…

— O, nu – te contemplu. Tu nu-mi îngădui să vorbesc despre frumuseţe, dar vrei să ştii ce înţeleg eu prin frumuseţe şi prin ce o ridic pe o treaptă atât de înaltă? Ei bine, ea este şi ţelul, şi forţa motrice a artei, iar eu sunt artist. Dă-mi voie să-ţi explic o dată pentru totdeauna…

— Vorbeşte…

— Frumuseţea curată, înălţătoare, a femeii, începu el înflăcărat, bucuros că-i dăduse voie să vorbească, include neapărat şi inteligenţă, ca, de pildă, la tine. Dacă ea e lipsită de inteligenţă, nu e frumuseţe. Uită-te cu atenţie la o femeie frumoasă, dar proastă, cercetează-i trăsăturile feţei, zâmbetul, privirea şi vei vedea că frumuseţea ei se transformă treptat într-o urâţenie uimitoare. O frumuseţe ca asta poate să aprindă imaginaţia pentru o clipă, dar mintea şi sentimentul rămân nesatisfăcute; locul ei este în harem. Pe când dacă la ea se adaugă şi inteligenţa, devine o forţă neobişnuită, care mişcă lumea, creează istoria şi croieşte destine, fiind prezentă, pe faţă ori în taină, în tot ceea ce se-ntâmplă. Frumuseţea şi graţia sunt, în felul lor, întruchiparea inteligenţei. De aceea, o proastă nu poate să fie frumoasă, iar o

femeie urâtă, dar inteligentă, străluceşte deseori de frumuseţe. Nu, frumuseţea despre care-ţi vorbesc nu e materială, ea nu dăruieşte numai văpaia dorinţelor pătimaşe, ci trezeşte în om, înainte de toate, omul, aţâţă gândirea, înalţă spiritul, fecundează forţa creatoare a geniului, dacă se găseşte la înălţimea demnităţii sale, nu-şi iroseşte razele pe lucruri de nimic, nu murdăreşte ceea ce este nepătat…

El se opri pe gânduri.

— Nu ţi-am spus nimic nou, însă adevărul trebuie repetat. Da, frumuseţea este o fericire generală! şopti el, încet, aproape în delir. E şi ea o înţelepciune, care, însă, nu e creată de oameni. Aceştia nu fac decât să-i prindă trăsăturile, silindu-se să-i oglindească imaginea în artă, în goană – conştient sau orbeşte şi brutal – după frumuseţe, mereu după frumuseţe… fără odihnă! Ea este aici, pe pământ, şi acolo, sus! adăugă el, privind cerul, şi după cum un bărbat poate să-şi înjosească şi să-şi denatureze intelectul, să ajungă până la bădărănie, minciună şi desfrâu, tot aşa şi o femeie poate să-şi bată joc de frumuseţe, terfelind-o şi prefăcând-o într-o cârpă la modă, într-o toaletă… Sau, folosind-o cu inteligenţă, să ajungă să fie ca un soare în mediul ei, revărsând în juru-i mult bine… Aceasta e înţelepciunea femeiască! Tu mă înţelegi, Vera, ce vreau să spun, doar eşti femeie… Şi… mâna ta de femeie ar putea oare să se ridice să lovească un om şi un artist din pricina admiraţiei lui?…

— Imnul dumitale închinat frumuseţii, *cousin,* este foarte elocvent, răspunse Vera, după ce-l ascultă până la capăt cu surâsul pe buze. Să-l aşterni pe hârtie şi să-l trimiţi Belevodovei. Ai spus despre ea că „pluteşte pe deasupra lumii”. Poate că în frumuseţea ei este şi înţelepciune; într-a mea, însă, nu-i. Dacă înţelepciunea constă, după cum spui, în a pune în practică regulile şi adevărurile, atunci eu…

— Ce?

— Nu sunt o fată înţeleaptă! Nu am această calitate, zise ea.

Şi parcă o fulgerare de tristeţe îi trecu prin privirea care i se ridică o clipă spre cer, ca să se lase numaidecât în jos. Vera tresări şi porni grăbită spre casă.

„Dacă nu e înţeleaptă, atunci e foarte complicată! Suflul unui duh străin, care nu-i de pe aceste meleaguri, se simte aici!… Dar de unde-o fi? O să aflu vreodată? Fata asta e nepătrunsă ca bezna nopţii. Oare, în ciuda tinereţii ei, să cunoască, totuşi, dezamăgirea?”… se întreba Raiski, înfricoşat, uitându-se în urma Verei.

PARTEA A TREIA

I

Fără să fie adeptul noilor idei, îmbrăţişate de generaţia tânără, Boris Pavlovici Raiski avea convingerea că nu este câtuşi de puţin un om cu vederi înapoiate. Spunea deschis că, deşi crede în progres, ba chiar regretă mersul lui cu „pas de melc", nu se grăbeşte să se încadreze cu totul într-un deceniu care abia-şi schiţa contururile şi să renunţe cu uşurinţă la convingerile, descoperirile şi experienţa lăsate moştenire de istorie sau dobândite de ştiinţă, şi cu atât mai mult la acele rezultate din propria sa trăire, de dragul unor idei cvasinoi, al unor ipoteze mai mult sau mai puţin strălucitoare şi ingenioase, care se află abia la începutul lor şi pasionează tineretul plin de avânt.

Această atitudine a sa o punea pe seama vârstei, spunând că pentru el venise vremea când trebuie să stai în expectativă şi să fii prevăzător; acolo unde nu-l înflăcăra fantezia, mergea răbdător în pas cu secolul său.

Îl interesau mersul general al ideilor şi evoluţia lor, precum şi cuceririle ştiinţei, dar aştepta să vadă rezultatele. Nu făcea *pas de géant*[133], nu se grăbea să adopte credinţa cea nouă, care propunea tot felul de speculaţii posibile şi adesea tot felul de experienţe imposibile.

Saluta paşii îndrăzneţi în artă, aplauda revelaţiile şi descoperirile noi care schimbau viaţa parţial, nu radical, sărbătorea naşterea firească, nu silnică, a noilor ei cerinţe, aşa cum sărbătorea

venirea primăverii cu verdeaţa ei cea nouă, fără să se despartă cu o ură inutilă şi nerecunoscătoare de orânduirea care-şi trăia ultimele zile şi de principiile care cădeau în desuetudine, fiind convins de inevitabilitatea lor istorică şi de filiaţia lor incontestabilă cu „verdeaţa cea nouă a primăverii”, oricât de nouă ar fi aceasta şi oricât de strălucitor ar fi verdele ei.

Iată de ce, deşi cu prilejul vreunei discuţii aprinse tuna şi fulgera împotriva rânduielilor vechi care nu se lăsau înlăturate, a samavolniciei, a lăcomiei proprietarilor de plantaţii, şi se străduia să descopere omul în semenul său, profesând şi propovăduind umanitarismul, el se războia cu blândeţe şi condescendenţă cu bunica lui, deoarece îşi dădea seama că rânduielile vechi, intrate în obicei, ascundeau bunul simţ, experienţa vieţii şi germenii principiilor pe care trăirea cea nouă şi le însuşea fără rezerve şi erau doar acoperite de sedimentele şi formele hibride ale vechii vieţi.

Cutezanţa cugetării, libertatea spiritului şi setea de ceea ce era nou, pe care le descoperise la Vera, îl uluiseră, apoi dubla ei frumuseţe, exterioară şi lăuntrică, îl orbise, şi la urmă, când fata se lepădase de „înţelepciune”, se simţise oarecum speriat.

— Nu sunt o fată înţeleaptă! zisese Vera, tresărind.

„E complicată”, îşi spusese el atunci, căzând pe gânduri.

Da, Vera nu era nici copil naiv ca Marfenka, nici „domnişoară”. Se simţea stânjenită şi îngrădită de formele învechite şi artificiale care modelau atât amar de vreme felul de a gândi, obiceiurile, învăţătura şi întreaga educaţie a unei fete înainte de căsătorie.

Ea îşi dădea seama de minciuna convenţională a acestor forme şi se debarasa treptat de ele, căutând adevărul. Vera avea multe din însuşirile pe care el se străduise zadarnic să le descopere la

Belovodova şi la Nataşa: nerv, dovezi incontestabile de personalitate puternică, gândire originală, caracter, într-un cuvânt, toate acele aptitudini care contribuie la formarea unei femei independente, adevărate, în stare să îndrume propria-i viaţă şi viaţa altuia, ba chiar multe vieţi, să lumineze şi să încălzească mediul uman în care ar arunca-o soarta.

Deocamdată nu e decât un copil, dar un copil înzestrat cu o forţă titanică. Trebuie doar ca această forţă să se dezvolte în direcţia cea bună şi să se organizeze în mod judicios.

El s-ar fi străduit din răsputeri s-o ajute să găsească ceea ce căuta ea, ar fi aruncat în ogorul acesta atât de mănos şi de bogat sămânţa cunoştinţelor, experienţelor şi observaţiilor sale: aceasta nu ar fi fost un miraj, ci tot un act de umanizare, o datorie pe care o avem cu toţii şi fără de care nu ar fi cu putinţă niciun progres.

Dar ce piedici mari i se puseseră în cale! În primul rând, Vera îl respingea, se ascundea, se prevala de drepturile sale, se retrăgea după zidul vieţii ei de fată – prin urmare… nu voia să primească nimic de la el. Totuşi, nu era mulţumită de situaţia ei, se străduia să evadeze, prin urmare avea nevoie de un alt climat, de o altă hrană, de alţi oameni. Dar cine să-i dea climatul şi hrana aceasta nouă? Unde erau oamenii aceia?

El îi este apropiat prin gradul lor de rudenie, de aceea numai el, şi din întâmplare şi de drept, poate şi chiar trebuie să fie pentru ea această autoritate. Chiar şi bunica îi scrisese că i-a hărăzit acest rol.

Vera e deşteaptă, dar el are o experienţă mai mare şi cunoaşte viaţa. El poate s-o ferească de greşeli grosolane, s-o înveţe să deosebească adevărul de minciună. Va acţiona ca un gânditor şi ca un artist. Ca gânditor va alimenta setea ei de libertate cu ideea de bine şi de adevăr, iar ca artist, va pune în lumină frumuseţea ei lăuntrică! El i-ar

ghici soarta, misiunea în viaţă şi… şi… ar împlini-o împreună cu ea!

Iată ceea ce dorea el mereu – acest „împreună”! De dorinţa aceasta nu putea să scape, prin urmare nu putea să acţioneze dezinteresat. Aceasta era a doua piedică.

A treia piedică apărea, ce-i drept, deocamdată, nedesluşită, îndoielnică, totuşi ea exista şi era cea mai importantă: bănuiala – deocamdată numai bănuiala – că cineva i-o luase înainte, cineva, căruia fata îi îngăduise să-i întrevadă soarta şi să păşească „alături” de ea în viaţă.

„Iată ce-i rău, mai rău decât orice!” îşi zicea el, gândindu-se că ar fi mai bine să nu mai aştepte limpezirea şi confirmarea bănuielii sale cu privire la această a treia piedică, la acest *alter ego,* să nu-i mai impună fetei prietenia lui şi să fugă cât mai repede.

Dacă un om ca Vikentiev ar căuta să se amăgească, i s-ar mai putea ierta, însă el, care e atât de versat în problemele vieţii, nu poate să nu ştie că toate visurile de dragoste, lacrimile, toate sentimentele duioase nu sunt decât flori sub care se ascund nimfa şi satirul…

Urmările sunt bine cunoscute: toate dispar fără să lase nicio urmă, dacă nimfa şi satirul nu se transformă în oameni, adică în soţ şi soţie sau în prieteni pe toată viaţa.

„Nimfa mea nu vrea să fiu satirul ei, conchise el, oftând, prin urmare nu pot să sper într-o metamorfoză în soţ şi soţie, în fericire, într-o cale lungă umăr la umăr. Cât priveşte. frumuseţea ei, o să-i vin de hac, pentru mine ea nu înseamnă mare lucru…”

Dimineaţa, el se simţea totdeauna mai vioi şi mai apt pentru orice fel de luptă. Dimineţile dăruiesc omului energie, un adevărat noian de nădejdi, gânduri şi proiecte pentru toată ziua, iar omul munceşte cu mai multă dârzenie, îndură cu mai multă bărbăţie greutăţile vieţii.

Înainte de amiază, Raiski nu se gândea prea mult la Vera, îl distrăgeau fel de fel de idei fugare, prospeţimea dimineţii, întâlnirile cu cei din casă, chipurile noi, câmpul, ziarul, o carte nouă sau un capitol din propriul său roman. Abia seara, însă, toate impresiile se înmănunchează şi oamenii încep, conştient sau inconştient, să-şi facă bilanţul evenimentelor de peste zi.

Seara, şi Raiski se străduia să-şi dea seama ce anume se risipea din noianul de gânduri, dorinţe, senzaţii, impresii de întâlniri şi chipuri noi care se adunaseră peste zi, şi descoperea că toate se risipeau, în minte rămânându-i numai Vera. Înciudat, se sucea şi se răsucea în pat, adormea cu acelaşi gând şi tot cu el se deştepta în dimineaţa următoare.

„Am nevoie de o preocupare", îşi zicea el, şi pentru că n-o găsea, îşi căuta „miraje". Se ducea cu bunica la cositul fânului sau prin lanurile de ovăz, rătăcea prin holde, o însoţea pe Marfenka în sat, unde se interesa de nevoile ţăranilor, se distra cum putea: trecea Volga, ca s-o viziteze la Kolcino pe mama lui Vikentiev, se ducea la pescuit cu Mark, până ce, plictisiţi unul de altul, se certară într-o zi iar, pleca la vânătoare – şi reuşi într-adevăr să se distreze.

„Mă aflu pe drumul cel bun, dacă mă mai străduiesc puţin, o să-mi ţin făgăduiala dată Verei", se gândea el şi uneori n-o vedea câte trei zile în şir.

Fetei i se ducea cafeaua în odaia ei; uneori, Boris Pavlovici nu prânzea acasă, şi toate mergeau cum nu se poate mai bine.

Ba, într-o zi, trecând întâmplător prin mahalaua oraşului, zări într-o curte un căpşor drăguţ de fată şi se înclină în faţa lui. Acesta-i zâmbi şi se făcu nevăzut. Raiski află despre fată că era fiica unui supraveghetor, dar ce fel de supraveghetor nu se mai obosi să descopere, fiindcă la noi există o sumedenie de supraveghetori.

Sigur era însă faptul că supraveghetorul nu-şi supraveghea destul de bine fata, deoarece, după cum observă Raiski mai târziu, căpşorul cel drăguţ mai zâmbea şi altor trecători.

Într-altă zi, Boris Pavlovici îi trimise fetei o sărutare din vârful degetelor, şi ea-i răspunse cu o plecăciune drăgălaşă. După aceea, se apropie călare de vreo două ori de fereastra ei şi-i spuse că e foarte drăguţă şi că-i îndrăgostit de ea până peste urechi.

— Minciuni, minciu-ni! zise ea tărăgănat. S-o creadă alţii! Doar se ştie că toţi bărbaţii sunt nişte nemernici!

— Chiar toţi?

— Da! Zi-i bărbat şi gata! Ce, crezi că n-au trecut destui pe-aici? Ştiu eu ce poame-mi sunt! Pe mine nu mă duci! Aşa că şterge-o!

„Înţelepciunea" tinerei târgoveţe, dobândită printr-o bogată experienţă, îl înveseli multă vreme după aceea.

Ca să desăvârşească victoria asupra sa, pentru care se străduia ce-i drept din răsputeri, fără să se întrebe însă ce anume se ascundea sub străduinţa lui – dorinţa sinceră de a o lăsa pe Vera în pace şi de a pleca, sau dorinţa de a-i plăcea, de a aduce o „jertfă" şi de a fi „mărinimos" – îi făgădui bunicii să facă nişte vizite împreună cu ea, ba chiar să şi apară printre oaspeţii ei din oraş, care trebuiau să vină duminică „la plăcintă".

II

Duminică, Raiski găsi o mulţime de lume în salonul cel mare al Tatianei Markovna, unde totul strălucea de curăţenie. Husele de pe mobila tapisată cu stofă zmeurie fuseseră scoase, Iakov ştersese cu o cârpă udă portretele de familie, care căpătaseră o privire şi mai ascuţită decât în zilele obişnuite, iar podelele fuseseră date cu ceară.

Iakov purta frac negru şi cravată albă, iar Egorka, Petruşka, precum şi Steopka, un fecior adus chiar atunci din sat, neobişnuit încă să-şi ţină trupul drept, erau îmbrăcaţi în livrele vechi, prea mari pentru ei, care împrăştiau un miros de cămară mucedă. Slugile arseră în salonul cel mare şi în camera de musafiri, exact la ora douăsprezece, un fel de mirodenii care sfârâiau, răspândind un miros ciudat de sos dulceag.

Berejkova şedea pe divan, gătită cu o rochie de mătase, cu scufia prinsă pe ceafă şi cu şalul pe umeri, iar lângă ea, în jilţurile rânduite în semicerc, stăteau musafirii ei, fiecare după rang.

Locul de cinste era ocupat de Nil Andreevici Tîcikov, un bătrân impozant, cu sprâncenele îmbinate, cu faţa mare, puhavă, şi cu o bărbie adânc înfundată-n cravată. Purta frac, cu o stea pe piept, vorbea cu o condescendenţă maiestoasă şi fiecare mişcare a lui era plină de demnitate.

Urmau apoi Tit Nikonîci, îmbrăcat şi el în frac, la fel de modest şi de politicos ca totdeauna, uitându-se cu adoraţie la Tatiana Markovna şi cu

zâmbetul pe buze la toţi ceilalţi; preotul, înveşmântat într-un anteriu de mătase, încins cu un brâu lat cusut cu fir, consilierii de la administraţia financiară; comandantul garnizoanei, un colonel rotofei, cu faţa roşie şi ochii atât de injectaţi, încât, privindu-l, te apuca „teama pentru bietul om”; apoi, două, trei cucoane din oraş, câţiva tineri funcţionari care vorbeau în şoaptă într-un colţ şi câteva prietene de-ale Marfenkăi, fetişcane cu priviri sfioase, care-şi tot strângeau una alteia mâinile roşii şi asudate de tulburare, şi se tot îmbujorau la faţă în orice clipă.

În sfârşit, un moşier din apropierea oraşului, cu trei fii adolescenţi, pe care-i adusese cu el să facă vreo câteva vizite în oraş. Feciorii aceştia, bucuria şi mândria tatălui lor, semănau foarte bine cu nişte căţelandri, cu labele şi capul prea mari pentru trupul încă neformat, cu urechile pleoştite peste frunte şi cu o codiţă care nu ajunge încă până la pământ; îi vezi alergând de ici-colo, fără niciun rost, călcând caraghios cu labele lor prea lungi faţă de trup, lătrând fără osebire la toţi, şi-ai lor şi străini, ba chiar şi la mama care i-a făcut, şi gata să înfulece un burete de baie, ori, dacă le vine bine, chiar şi urechea propriului lor frate.

Pe flăcăii aceştia sub paisprezece ani tatăl lor îi prezenta musafirilor, tuturor deodată şi fiecăruia în parte. Se topea de plăcere, plin de speranţe în viitorul lor, povestea amănunte despre cum s-a născut şi a fost crescut fiecare, vorbea de talentele, de isteţimea şi de poznele pe care le făceau, şi-i ruga pe toţi să-i supună odraslele la un examen, vorbindu-le în franţuzeşte.

Adolescenţii aceştia, cei mai tineri dintre musafiri, fuseseră aşezaţi într-un colţişor mai retras; cu feţele proaspete şi prostuţe, se tot uitau împrejur cu gura căscată, ca nişte pui de stâncă cu caş la gură, care stau în cuib şi-şi deschid mereu pliscurile în aşteptarea hranei.

Picioarele nu le încăpeau sub scaun şi se întindeau până pe la jumătatea camerei, parcă încurcându-se unele pe altele şi stânjenindu-i şi pe cei ce treceau pe acolo. Li se poruncise să fie modeşti şi să vorbească încet, dar din pieptul lor de băieţaşi de paisprezece ani, în loc de şoaptă, răzbătea în afară câte un bas tunător. Tăticul le poruncise să stea cuminţi, cu braţele încrucişate şi cu mânuţele pe burtă, dar aceste „mânuţe" erau neaşteptat de mari şi de colţuroase, contrastând cu braţele încă subţiri, nedezvoltate.

Sărmanii băieţandri nu ştiau cum să se poarte, cum să-şi ţină trupul ca să ocupe mai puţin loc, se înroşeau, pufneau şi asudau, până când Tatiana Markovna îi trimise în grădină, şi de milă, dar şi pentru că, din pricina lor, odaia se făcuse strimtă, aerul devenise înăbuşitor şi, după cum îi spusese bunica la ureche Marfenkăi, mirosea „a cotei". Băieţii, de cum se simţiră liberi, în aşteptarea clipei când trebuiau să fie chemaţi la masă, porniră să zburde şi să se zbenguie, de se cutremurau tufele din jur.

Raiski intră ultimul în salon, după ce oaspeţii isprăviseră plăcinta şi trecuseră la nu ştiu ce mâncare cu sos. El se simţi ca un actor, care apare pentru prima oară pe o scenă provincială şi despre care umblaseră tot felul de zvonuri şi vorbe. Oaspeţii tăcură deodată şi se opriră din mestecat, cu ochii aţintiţi asupra lui.

— Nepotul meu, fiul răposatei Sonecika, nepoata mea de soră! îl prezentă Tatiana Markovna, deşi îl cunoşteau toţi foarte bine.

Unii dintre musafiri se săltară puţin de pe scaun, salutându-l, Nil Andreici îl privi cu bunăvoinţă, aşteptând ca tânărul să se apropie de el, iar cucoanele începură să se fandosească şi să arunce câte o privire fugară în oglindă.

Tinerii funcţionari, care tot mai stăteau în colt şi mâncau în picioare, cu farfuriile în mână, îl priviră, lăsându-se de pe un picior pe altul. Fetele

se înroşiră până peste urechi, strângându-şi mâinile cu atâta putere, de parcă le păştea o mare primejdie, iar odraslele de paisprezece ani, care se astâmpăraseră vremelnic în aşteptarea hranei, îşi întinseră deodată zgomotos picioarele lungi până la fereastră, retrăgându-le în aceeaşi clipă şi scăpând jos şepcile din mână.

Raiski le făcu tuturor o plecăciune uşoară şi se aşeză pe divan, lângă Tatiana Markovna. Oaspeţii se neliniştiră.

— Îl vezi unde s-a trântit! şopti un funcţionar la urechea vecinului. Şi Excelenţa Sa nu-şi ia ochii de la dânsul…

— Uite, Nil Andreici, spuse bunica, şi-a exprimat de mult dorinţa să te vadă… şi-i şopti la ureche: să nu uiţi că e „Excelenţă”.

— Cine e cuconiţa aceea? Ce dinţi frumoşi are şi ce piept… bogat! o întrebă încet Raiski.

— Să-ţi fie ruşine, Boris Pavlîci! îmi vine să intru-n pământ, nu alta! îi răspunse bunica în şoaptă. Uite, Nil Andreici, urmă dânsa cu voce tare, Boriuşka dorea de mult să vă fie prezentat…

Raiski deschise gura să protesteze, dar Tatiana Markovna îl călcă pe picior.

— Atunci de ce nu m-ai învrednicit, pe mine, bătrânul, cu vizita dumitale? Oamenii cumsecade sunt totdeauna bineveniţi! zise Nil Andreici cu bunătate, înţeleg, noi, bătrânii, suntem plictisitori. Cei de azi nu ne au la inimă. Nu-i aşa? Nu cumva faci şi dumneata parte dintre cei noi? Spune cinstit!

— Eu nu-i împart pe oameni în noi şi vechi, răspunse Raiski, luând o bucată de plăcintă.

— Lasă plăcinta, stai de vorbă cu el, îi tot şoptea bunica. Mănânci mai târziu!

— O să mănânc şi-o să şi vorbesc, răspunse Boris Pavlovici cu voce tare, ceea ce o făcu pe Tatiana Markovna să-şi întoarcă faţa de la el, ruşinată şi supărată.

— Lasă-l, măicuţă, zise Nil Andreici, să mănânce sănătos, că doar e tânăr! Dar cum îi judeci dumneata pe oameni, taică? se întoarse el spre Raiski. Aş fi curios să aud.

— Îi judec după impresia pe care mi-o fac.

— Bravo! îmi plac cei care spun adevărul! Dar cum mă judeci, de pildă, pe mine?

— De dumneavoastră mi-e teamă.

Nil Andreici râse mulţumit.

— De ce, spune-mi! Îţi dau voie să spui ce gândeşti! urmă dânsul.

— Să vă spun de ce mă tem? Să vedeţi…

— …„Excelenţa Voastră”, îi suflă bunica, dar Raiski n-o ascultă.

— Se zice că-i dojeniţi pe toţi. Pe nu ştiu care l-aţi săpunit zdravăn, fiindcă nu s-a dus la liturghie, îmi spunea bunica…

Tatiana Markovna se fâstâci. Îşi scoase chiar şi scufia pe care o puse lângă ea, simţind, deodată, că-i năvăleşte sângele în obraji.

— Ce tot spui, Boris Pavlovici, tocmai pe mine?… încercă ea să-l oprească.

— Lasă-l, lasă-l, măicuţă, să vorbească! Slavă Domnului că dumneata ai spus-o! Îmi place când aud adevărul! interveni Nil Andreici.

Dar bunica îşi ieşi cu totul din fire. Îi părea rău că poftise musafiri la ea.

— Ai dreptate, ştiu să dojenesc. Îţi aminteşti? se întoarse el spre uşa lângă care se îngrămădiseră funcţionarii.

— Cum să nu, Excelenţă! răspunse repede unul dintre aceştia, scoţându-şi un picior înainte şi ducându-şi mâinile la spate. M-aţi dojenit într-o zi…

— De ce?

— Fiindcă m-am îmbrăcat cam fistichiu.

— Da, da, într-o duminică, dumnealui a apărut la mine după liturghie. Pentru vizită, îi mulţumesc, dar cum a venit, mai bine mă lipseam! În loc de

frac, era îmbrăcat cu un fel de surtucel cu poalele-n vânt…

— Aşa cam ca al meu? îl întrebă Raiski.

— Da, cam aşa. Avea pantaloni cadrilaţi şi o vestă vărgată. Măscărici, nu alta!

— Dar pe tine nu te-am dojenit? îl întrebă generalul pe un alt funcţionar.

— Cum să nu, Excelenţa Voastră, răspunse acesta, aplecându-şi sfios capul şi netezindu-şi părul.

— Pentru ce?

— Din cauza lui taică-meu…

— Asta-i! Îi trăsnise prin minte, dragă Doamne, să-şi strunească părintele. Bătrânul are o slăbiciune – bea. Şi ce să vezi, dumnealui s-a apucat să-l muştruluiască! Ba i-a mai luat şi toţi banii! Se înţelege că l-am dojenit! Dar, mă rog, întreabă-i şi o să-ţi spună că-mi sunt recunoscători.

La vorbele acestea de laudă, funcţionarii se lăsară, de bucurie, de pe un picior pe altul, lingându-şi buzele.

— Uite, eu te întreb pe dumneata: fac bine sau rău? Auzi spunându-se mereu: „tot ce-i vechi nu mai face doi bani, iar bătrânii sunt şi ei nişte proşti de care ar cam fi vremea să scăpăm!” urmă Tîcikov. De le-ai da ăstora frâu liber, ar fi în stare să ne îngroape de vii şi să ne ia locurile! Uite încotro mergem! Franţujii au o zicală. Cum e zicala ceea, Natalia Ivanovna? o întrebă el pe una dintre cucoane.

— *Ote-toi de là, pour que je m'y mette*[134]… răspunse aceasta.

— Da, da, uite, asta ar vrea deştepţii ăştia cu poalele scurte! Dar cum îi zice în franţuzeşte la îmbrăcămintea asta a lor, Natalia Ivanovna? o întrebă Tîcikov pe aceeaşi cucoană, uitându-se cu coada ochiului la haina lui Raiski.

— Nu ştiu! răspunse aceasta cu modestie prefăcută.

— Ba ştii foarte bine, măicuţă! îi tăie vorba cu şiretenie Nil Andreici, ameninţând-o cu degetul, dar ţi-e ruşine să spui de fată cu toţi, şi pentru asta te felicit!

— Aşadar, după cum ai văzut, de îndată ce descopăr că un tânăr e stăpânit de vreo pornire trufaşă, urmă Tîcikov, întorcându-se spre Boris Pavlovici, de parcă ar vrea să spună „numai eu sunt deştept şi nu-mi pasă de nimeni”, îl dojenesc şi, fie-mi cu iertăciune, încă bine de tot!

— Aşadar, lucrurile astea noi nu prea duc la nimic bun, intră în vorbă şi moşierul. Uite, de pildă ungurii şi leşii. S-au apucat de răzmeriţă, şi mă-ntreb, de ce? Ei bine, tot din pricina rânduielilor astea noi!

— Credeţi? îl întrebă Raiski.

— Cum să nu! Eu aşa socot! Dar aş vrea să cunosc şi părerea dumneavoastră… răspunse moşierul, apropiindu-se cu scaunul de Boris Pavlovici. Noi ăştia, care ne petrecem văleatul la ţară, nu ştim nimic şi ne-am bucura să auzim părerea unui om luminat…

Raiski îi mulţumi, ironic, cu o plecăciune uşoară.

— Sau citeşti, de pildă, câte o ştire prin gazete. Chiar ieri am citit că regele suedezilor a vizitat oraşul Cristiania{135}. Oare de ce s-o fi dus acolo?

— Vă interesează asta atât de mult?

— De ce s-ar scrie în gazete, dacă regele n-ar avea niciun motiv deosebit să se ducă la Cristiania?

— Dar de vreun incendiu care a izbucnit în oraşul acesta nu s-a scris cumva? întrebă Raiski.

Moşierul Ivan Petrovici îl privi mirat.

— Nu, de incendiu nu s-a scris nimic. Atât am citit că „Majestatea Sa a vizitat Adunarea Naţională”.

Tit Nikonîci şi consilierul se uitară unul la altul, zâmbind pe sub mustaţă, dar nu scoaseră o vorbă.

— Aş dori să vă mai întreb ceva, începu iar moşierul. Pe tronul Franţei s-a urcat de curând Napoleon…

— Ei şi?

— Păi, a venit pe tron cu sila.

— Cum cu sila? A fost ales…

— Vai de capul lor de alegeri! Cică s-au trimis soldaţi care să-i silească şi să-i cumpere pe oameni… Alegeri sunt astea? Râd şi curcile!

— Chiar de-ar fi fost şi puţină silnicie, ce-ai fi putut să faci? îl întrebă Boris Pavlovici, curios. Politicianul acesta de la ţară începuse să-l intereseze.

— Dar cum de rabdă oamenii una ca asta şi nu se ridică împotriva lui?

— Să încerce numai! îl întrerupse Nil Andreici. Spune dumneata, cum să facă?

— Toate ţările să se ridice cu oştile lor şi să pornească o campanie, ca pe vremuri împotriva răposatului Bonaparte… Pe atunci era Sfânta Alianţă…

— Ce-ar fi să prezentaţi chiar dumneavoastră un plan al campaniei?… zise Raiski. Poate că l-ar primi.

— Asta nu-i de mine! replică oaspetele cu modestie. Întreb şi eu aşa, din curiozitate… Acum uite ce-aş mai vrea să vă-ntreb… urmă el, întorcându-se iar spre Raiski.

— Şi de ce tocmai pe mine?

— Fiindcă sunteţi din capitală, trăiţi, ca să zic aşa, chiar la sursă, nu ca noi ăştia, de la ţară… Uite ce voiam să vă întreb: acum de curând, turcii s-au apucat iar să-i asuprească crunt de tot pe creştini – îi taie, îi ard, iar pe femei… hm…

— Bagă de seamă, Ivan Petrovici, c-o să ne spui una de toată frumuseţea… Ia uită-te cum s-a îmbujorat Nastasia Petrovna… se amestecă în vorbă Nil Andreici.

— Vai de mine, Excelenţa Voastră!… De ce era să roşesc? Nici n-am auzit despre ce e vorba…

răspunse cu vioiciune una dintre cucoane, îndreptându-şi cu mişcări căutate şalul de pe umeri.

— Şireato! zise Nil Andreici, ameninţând-o cu degetul. Ia spune, părinte, se întoarse el spre preot, nu ţi s-a plâns doamna la vreo spovedanie că bărbatu-său…

— Vai de mine, se poate, Excelenţa Voastră?! îl întrerupse grăbită cucoana.

— Bine, bine! Şi cum ai spus, Ivan Petrovici? În ce fel le asupresc turcii pe femei? Ce-ai citit în privinţa asta? Uite, Nastasia Petrovna nu mai poate de nerăbdare să afle! Ia seama, Nastasia Petrovna, să nu pleci cumva pe nepusă masă în Turcia!

Ivan Petrovici aştepta cu încordare ca Nil Andreici să-şi termine vorba şi se întoarse iar spre Raiski, pe care nu-l slăbea deloc cu întrebările.

— Voiam, carevasăzică, să vă rog să-mi spuneţi de ce nu-i potoleşte careva pe turci?

— Pentru că-i apără femeile din răsputeri! Poftim, dânsa-i prima… glumi binevoitor Nil Andreici, arătând-o din ochi pe aceeaşi cucoană.

— Vai, Tatiana Markovna… Ce-o fi având astăzi Excelenţa Sa cu mine?

Femeia se străduia să se prefacă ruşinată.

— Voiam, aşadar, să vă întreb, de ce nu se ridică toţi împotriva turcilor? nu-l slăbea deloc Ivan Petrovici pe Raiski. De ce nu eliberează mormântul domnului?

— Mărturisesc că nu prea m-am gândit la asta, răspunse Raiski, dar promit că de acum înainte îi voi acorda acestei chestiuni o deosebită atenţie şi, dacă-mi expuneţi considerentele dumneavoastră, sunt gata să contribui în orice chip la rezolvarea problemei orientale…

— Iertaţi-mă, dar pentru că veni vorba, îl întrerupse repede musafirul, aţi binevoit să amintiţi de *problema orientală,* ori, în gazete dai la tot pasul de *problema orientală.* Ce e asta: *problema orientală?*

— Acelaşi lucru cu ceea ce aţi spus dumneavoastră mai adineauri despre turci.

— Aşa vasăzică!… murmură gânditor moşierul. Cu alte cuvinte, nu-i vorba de nicio problemă!

— În ziua de azi toată lumea vorbeşte numai de „probleme”! intră în vorbă şi colonelul cel gras, cu vocea lui răguşită. Mai deunăzi am primit o scrisoare din Petersburg, de la adjutantul nostru de regiment, care-mi spune şi el că toţi sunt preocupaţi de „problema” schimbării uniformelor în armată…

Se lăsă o linişte de câteva clipe.

— Sau să luăm, de pildă, Irlanda! începu iar Ivan Petrovici cu o nouă însufleţire. În gazete scrie că-i o ţară săracă şi că oamenii de-acolo nu mănâncă decât cartofi, ba că nici ăştia nu-s totdeauna buni de mâncat…

— Da, şi?

— Irlanda e stăpânită de Anglia, care e o ţară bogată – moşieri ca acolo nu găseşti în toată lumea. Adică de ce să nu se ia măcar jumătate din grâul şi vitele lor, ca să li se dea irlandezilor?

— Ce tot propovăduieşti acolo, frate – răscoală? sări deodată Nil Andreici.

— Ce răscoală, Excelenţa Voastră?… Spun şi eu aşa, într-o doară.

— Ia zi, dacă ar fi foamete la Viatka sau la Perm şi s-ar lua pe degeaba jumătate din grâul tău, ca să se trimită acolo?…

— Vai de mine, cum se poate?! Noi suntem cu totul altceva…

— Ce-ar fi dacă te-ar auzi mujicii? îl încolţi Nil Andreici cu întrebările. Hai? Ce zici?

— Ferească sfântul! răspunse moşierul.

— Ferească sfântul! sări şi Tatiana Markovna,

— Chiar şi aşa, deşi nu ştiu nimic din toate astea, au şi ciulit urechile, urmă Nil Andreici.

— Cum? întrebă cu spaimă Berejkova.

— Uite cum. Când şi când, aduc vorba de libertate. Guvernatorul a primii un raport că în

satul lui Mamîşcev ar fi nelinişte…

— Ferească sfântul! spuseră iar într-un glas moşierul şi Tatiana Markovna.

— E-adevărat ce zice Excelenţa Sa, da, da, e-adevărat! sări şi moşierul. De i-ai lăsa p-ăştia liberi, de capul lor, i-ai vedea înfundându-se prin cârciumi, cu balalaica-n mână, iar după ce s-ar face criţă, ar trece pe lângă tine şi nici căciula nu şi-ar scoate-o.

— Numai că începutul îl fac alţii, nu mujicii, urmă Nil Andreici, aruncându-i o căutătură piezişă lui Raiski, şi abia după aceea se-ntinde răul pretutindeni, ca o molimă. Mai întâi, voinicoşii ăştia n-or să se mai ducă la vecernie – cică ar fi „plictisitor” apoi o să li se pară că n-ar avea niciun rost să facă vizite şefilor în zilele de sărbătoare – că ar fi „slugărnicie”; după aceea, or să vină la slujbă îmbrăcaţi necuviincios şi poate chiar o să-şi lase barbă (îi aruncă o căutătură piezişă lui Raiski) şi-aşa mai departe. Iar dacă i-ai lăsa de capul lor, ar veni într-o bună zi şi ţi-ar şopti la ureche că nu există nici Dumnezeu în ceruri şi că n-ai cui să te rogi!…

În salon se stârni o mişcare generală.

— Da, da, ăsta-i adevărul. Un vecin de-al meu şi-a luat un dascăl în casă şi, închipuiţi-vă, chiar un seminarist! porni moşierul să-i spună preotului. La început, păreau să meargă toate cât nu se poate mai bine. Omul îi dăscălea de capul lui pe copiii mai mărişori, până când, într-o bună zi, sora băieţilor scăpă faţă de maică-sa vorba asta: „Dumnezeu nu există. I-a spus cineva lui Nikita Sergheici.” Atunci, seminaristul fu tras la răspundere, „cum, adică, nu există Dumnezeu?” Tatăl copiilor a ajuns până la arhiereu, şi tot seminarul a fost cercetat om cu om…

— Da, da, îmi amintesc, răspunse preotul. S-au găsit cărţi interzise.

— Ei, vedeţi?

— Fiţi bun şi spuneţi-mi, îl întrebă iar Ivan Petrovici pe Raiski, oare de ce se tot frământă popoarele?

— Ce popoare?

— De pildă, indienii. Cică ăştia ar fi nişte netrebnici, nişte eretici şi nişte secături care umblă în pielea goală şi beau cât îi ziulica de mare, dar ţara lor se zice c-ar fi neînchipuit de bogată! Pe-acolo creşte ananasul, cum creşte la noi castravetele… Ce le-o mai fi trebuind?

Raiski tăcea. Simţea că-l apucă splinul.

„Ce viciu nenorocit este şi virtutea asta a slavilor, ospitalitatea! îşi zise el. Şi ce monştri ai prilejul să întâlneşti aici, la bunica!”

Ceilalţi tăceau şi ei. Le era lene să vorbească după o masă atât de îmbelşugată. Ivan Petrovici, însă, vorbea pentru toţi.

— Acum avem şi Amurul. Şi ăsta-i un ţinut bogat. O să avem ceaiul nostru, n-o să-l mai cumpărăm, şi-i şi plăcut, şi cu folos… începu el din nou.

— Mai potoleşte-te, frate, Ivan Petrovici, că doar nu poţi să le pui pe toate la cale… observă Tîcikov.

— Asta numai din dorinţa de a vorbi pe săturate cu dumnealui, care locuieşte în capitală… Uite, gazetele mai scriu că papa de la Roma…

În clipa aceea, din camera alăturată îşi făcu apariţia Polina Karpovna, îmbrăcată într-o rochie de voal, cu mâneci largi, prin care i se vedeau braţele albe şi pline până aproape de umăr. În urma ei venea cadetul.

— Uf, ce căldură! *Bonjiur! Bonjiur!*[136] spuse dânsa, salutând din cap. Şi se aşeză pe divan, lângă Raiski.

— O să fie prea strâmt aici pentru amândoi! zise Boris Pavlovici, mutându-se pe scaunul de alături.

— *Non, non, ne vous dérangez pas*[137], zise ea, încercând să-l reţină, fără să izbutească. Ce

plictiseală! apucă totuşi să-i sufle la ureche. Aveţi atâţia musafiri… şi eu care voiam să fim singuri…

— Pentru ce? întrebă Boris Pavlovici cu voce tare. Aveţi vreo treabă cu mine?

— Da, am o treabă! răspunse femeia, zâmbind şi încercând să-i vorbească în şoaptă.

— Ce anume?

— Dar portretul?

— Portretul? Ce portret?

— Al meu! Mi-ai promis că-mi faci portretul! Ai uitat? *Ingrat!*[138].

— A! Dalila Karpovna! zise tărăgănat Nil Andreici. Bună ziua, ce mai faci?

— Bună ziua, îi răspunse ea rece, întorcându-şi ochii într-altă parte.

— Cum, nu vrei să mă fericeşti nici măcar cu o aruncătură de ochi duioasă? Lasă-mă să-mi desfăt privirile cu gâtul dumitale de lebădă…

Cei de lângă uşă râseră; doamnele zâmbiră şi ele.

— Ce bădăran! Acum o să spună o prostie!… îi şopti Polina Karpovna lui Raiski.

— Nu cumva mă dispreţuieşti, pentru că-s bătrân? Dar dacă-ţi cer mâna? Crezi că n-o să fiu un mire destoinic? Ori poate sunt totuşi prea vârstnic? Ia seama, ca mâine ajungi generăleasă…

— Cinstea asta nu mă încântă… răspunse femeia, fără să-l privească. *Bonjur,* Natalia Ivanovna. De unde ai cumpărat pălărioara asta drăgălaşă? De la *m-me* Pichet?

— Mi-a comandat-o soţul meu de la Moscova, răspunse Natalia Ivanovna, aruncându-i lui Raiski o privire sfioasă. E o surpriză…

— E foarte, foarte drăgălaşă!

— Hai, uită-te măcar o dată la mine, zău că mi-am pus în gând să te peţesc, o tot necăjea Nil Andreici. Am nevoie de o gospodină modestă, care să nu fie cochetă, nici răsfăţată şi nici ahtiată după găteli… Una care să nu arunce nici măcar o privire

vreunui alt bărbat. În afară de mine… iar dumneata, constitui un exemplu…

Polina Karpovna se făcea că nu-l aude şi, făcându-şi vânt cu evantaiul, se străduia să lege o conversaţie cu Raiski.

— Dumneata, urmă Nil Andreici fără cruţare, eşti un model pentru toate mamele şi fiicele. La biserică stai cu ochii numai la icoane, nu arunci nicio căutătură pe de lături, nu iei în seamă bărbaţii tineri…

Chicotelile celor de lângă uşă se înteţiră, iar doamnele se strâmbau, străduindu-se să-şi ascundă zâmbetul.

Tatiana Markovna încercă să pareze atacul lui Nil Andreici împotriva musafirei sale.

— Nu doriţi plăcintă, Polina Karpovna? Să vă pun în farfurie? o întrebă ea.

— *Merci, merci,* nu! Abia am mâncat.

Dar zadarnic – Nil Andreici îşi reînnoi atacul.

— Şi de îmbrăcat te îmbraci ca o călugăriţă. Nu-ţi arăţi nici umerii, nici braţele… Iar purtarea ţi-e după vârstă – respectabilă!… continua el.

— De ce vă legaţi de mine? zise Polina Karpovna, apoi urmă, întorcându-se spre Raiski: *Est-il bâte, grossier?*[139]

— Da, da *„parlevu franse…”*[140] o întrerupse Tîcikov. Mă ţin de capul dumitale, pentru că vreau să mă-nsor, stimată doamnă! Am fi o pereche potrivită!

— M-aş mira să vă potriviţi cu cineva! îi tăie vorba Kriţkaia, fără să-l privească.

— Cum să nu ne potrivim?! Dă-mi voie, când dumneata te-ai măritat cu răposatul Ivan Egorîci, eu eram abia asesor de colegiu. Să tot fie de atunci…

— Vai, ce zăpuşeală! *On étouffe ici! Allons au jardin!*[141] Michel, dă-mi, te rog, pelerina!… îi spuse ea cadetului.

În clipa aceea apăru Vera.

Toţi se ridicară în picioare, o înconjurară, şi conversaţia luă o altă întorsătură. Plictisit de scena aceasta şi de musafirii bunicii, Raiski tocmai se pregătea să plece, dar când o văzu pe Vera, în suflet i se aprinse deodată un sentiment de „prietenie” atât de puternic, încât încremeni pe scaun.

Vera cercetă societatea cu o privire fugară, aruncă ici, colo două, trei fraze, strânse mâinile unora dintre fetele care-şi aţintiseră privirile pe rochia şi pelerina ei, le zâmbi cu nepăsare doamnelor şi se aşeză pe scaunul de lângă sobă.

Funcţionarii de lângă uşă îşi îndreptară ţinuta, Nil Andreici îi sărută cu multă plăcere mâna, iar fetele nu-şi mai luau ochii de la dânsa.

Marfenka nu şedea o clipă locului – ba umplea paharul vreunui musafir, ba îi oferea altuia o gustare, ba căuta să-şi întreţină prietenele.

— Vera Vasilievna! zise Nil Andreici. Frumoasa mea, te rog să mă aperi măcar dumneata.

— Vă supără cineva?

— Cum de nu! Dalila… ba nu, Pelaghea Karpovna.

— *Impertinent!*[142] şopti Kriţkaia destul de tare ca să fie auzită, ridicându-se de pe scaun şi îndreptându-se spre uşă.

— Încotro, Polina Karpovna? Dar plăcinta? Opreşte-o, Marfenka! Polina Karpovna! încercă s-o reţină Berejkova.

— Nu, nu, Tatiana Markovna. Ştiţi că vin aici totdeauna cu plăcere şi vă mulţumesc, îi răspunse Kriţkaia din odaia de alături, dar niciodată şi nicăieri nu vreau să mă mai întâlnesc cu bădăranul acesta! Nici măcar la dumneavoastră… Dacă răposatul meu soţ ar mai fi trăit, domnul acesta nu ar fi îndrăznit…

— Vai de mine, nu vă supăraţi pe un om bătrân! Nu o face din răutate! Ş-apoi, este atât de stimat de toţi…

— Nu, nu, vă rog, lăsaţi-mă să plec. O să vin altă dată, când n-o să fie el…

Şi plecă, cu ochii în lacrimi, jignită până în adâncul sufletului.

Toţi erau bine dispuşi şi Nil Andreici primea cu un zâmbet maiestos pe buze, ca pe o ofrandă, râsul de încuviinţare al tuturor. Numai Raiski şi Vera nu râdeau. Oricât de comică era Polina Karpovna, necuviinţa bătrânului şi purtarea grosolană a acestor oameni îl revoltaseră pe Raiski. Tăcea posac, legănându-şi piciorul.

— Ce, s-a supărat şi a plecat? o întrebă Nil Andreici pe Tatiana Markovna, după ce aceasta se întoarse şi se aşeză tăcută pe locul ei, vădit tulburată de ceea ce se petrecuse.

— Nu face nimic, o s-o-nghită şi pe-asta! urmă bătrânul. De ce umblă despuiată printre oameni? Aici nu-i baie publică!

Doamnele îşi lăsară ochii-n pământ, iar domnişoarele se înroşiră ca sfecla, strângându-şi mâinile cu putere.

— Să nu mai arunce la biserică ocheade în toate părţile, şi nici să nu mai care tinerei după ea… Ia spune, Ivan Ivanîci, ştiu că înainte îţi părăduiai zile întregi la dânsa! Acum ce faci? Te mai duci s-o vezi? îl întrebă el deodată cu asprime pe unul dintre tineri.

— M-am lăsat de mult păgubaş, Excelenţa Voastră. Mi se urâse să-i tot fac complimente.

— E bine că te-ai lăsat! Ea nu-i o pildă bună pentru femei tinere şi pentru fete. Când te gândeşti că a trecut de mult de patruzeci de ani, şi umblă şi-acum în rochii trandafirii, cu tot soiul de funduliţe şi panglicuţe… Cum să n-o dojenesc?! După cum vezi, se întoarse el spre Raiski, sunt de temut numai pentru cei vicioşi. Totuşi, te temi de mine! Oare cine m-o fi ponegrit şi ţi-o fi povestit ştiu eu ce grozăvii pe socoteala mea?

— Cine? Mark! răspunse Raiski.

În salon se iscă o frământare generală. Unii tresăriră.

— Cine-i Mark ăsta? întrebă Tîcikov, încruntându-se.

— Mark Volohov, cel care a fost strămutat aici.

— Tâlharul ăla? Cum de-l cunoşti?

— Suntem prieteni.

— Prieteni? repetă uluit bătrânul, scoţând şi un şuierat de nedumerire. Auzit-am oare bine, Tatiana Markovna?

— Nu-l crede, Nil Andreici! Nu ştie ce vorbeşte… începu bunica. Ce prieten ţi-o mai fi şi ăsta…

— Tocmai dumneata vorbeşti aşa, bunico?! Nu-ţi mai aminteşti că a cinat şi a dormit la mine? Nu ai poruncit chiar dumneata să i se pregătească un pat moale?

— Taci, Boris Pavlîci, pentru numele lui Dumnezeu! îi şopti Tatiana Markovna cu năduf.

Dar era prea târziu. Tîcikov îşi şi ridicase privirea mirată spre ea. Doamnele se uitau la dânsa cu compătimire, bărbaţii, cu gurile căscate, iar domnişoarele se strânseră grămadă.

Bărbia Verei începu să tremure de un zâmbet ascuns. Fata se uita cu încântare la toţi şi-i mulţumi cu o căutătură prietenoasă lui Raiski pentru desfătarea aceasta neaşteptată, iar Marfenka se ascunse în spatele bunicii.

— Ce mi-au auzit urechile! zise nedumerit Nil Andreici. Cum de-ai îngăduit acestui Varava să intre sub acoperişul dumitale?!

— Nu eu, Nil Andreici. L-a adus Boriuşka în toiul nopţii. Nici nu ştiam măcar cine era cel care dormea în odaia lui!

— Vasăzică, umbli haimana cu el noaptea? îl întrebă Tîcikov din nou pe Raiski. Oare nu ştii că ăsta-i un om suspect, duşman al guvernului, de care biserica şi societatea s-au lepădat!

— Ce grozăvie! spuseră în cor doamnele.

— Şi zi, tocmai el m-a recomandat în felul acesta? îl întrebă iar Nil Andreici pe Raiski.

— Da, el.

— Şi cum m-a descris? Ca pe-o fiară care înfulecă oameni?

— Nu, nu mi-a spus că-i înfulecaţi, ci că, nu ştiu cu ce drept, vă îngăduiţi să-i jigniţi.

— Şi l-ai crezut?

— Până astăzi, nu.

— Dar astăzi?

— Astăzi îl cred.

Pe oaspeţi îi cuprinse groaza şi stupoarea. Unii dintre funcţionari ieşiră pe furiş în odaia de alături, de unde trăgeau cu urechea să audă ce se mai întâmplă.

— Cum adică, întrebă Tîcikov cu o mirare plină de dispreţ, încruntându-se supărat. De ce?

— Pentru că aţi jignit chiar acum o femeie.

— Auzi, Tatiana Markovna!

— Boriuşka! Boris Pavlîci! încercă bunica să-şi domolească nepotul.

— Această… această babă cochetă, care-i ademeneşte pe tineri, această uşuratică… zise Nil Andreici.

— Şi ce vă interesează pe dumneavoastră? Cine v-a dat dreptul să judecaţi păcatele altora?

— Dar dumneata, tinere, cu ce drept îndrăzneşti să-mi faci mie morală? Ori poate nu ştii că sunt de cincizeci de ani în slujba statului şi că nici măcar un ministru nu mi-a făcut cea mai mică observaţie…

— Cu ce drept? Iată cu ce drept – aţi jignit o femeie în casa mea, şi dacă aş tăcea, aş fi un netrebnic vrednic de compătimire. Dacă nu înţelegeţi asta, cu atât mai rău pentru dumneavoastră!

— Pentru că primiţi în casă o femeie despre care tot oraşul ştie că e o fluşturatecă, o fiinţă neserioasă, frivolă, cum n-ar trebui să fie la vârsta

ei, o femeie care nu-şi îndeplineşte îndatoririle faţă de familie.

— Şi ce-i cu asta?

— Iată ce-i – dumneata şi Tatiana Markovna meritaţi să vă dojenesc. Da, da, voiam de multă vreme să-ţi spun, măicuţă… o primeşti în casa dumitale…

— Bine, dar a fi fluşturatecă, neserioasă şi frivolă nu e o crimă atât de mare, îi întoarse vorba Raiski. Despre dumneavoastră ştie, de pildă, tot oraşul că aţi adunat o mulţime de bani, luând mită, că aţi jefuit-o şi aţi închis-o în casa de nebuni pe nepoata dumneavoastră, totuşi eu şi bunica mea v-am primit în casa noastră! Or toate acestea sunt ceva mai grave decât frivolitatea şi cochetăria! Pentru asta, da, ar trebui să ne dojeniţi!

Pe toţi îi cuprinsese o groază de nedescris! Doamnele se ridicară de pe scaune şi porniră grămadă spre coridor, fără să-şi ia rămas bun de la gazdă; domnişoarele se repeziră şi ele în urma lor, ca un cârd de oi. Toţi plecară pe la casele lor. Bunica le făcu semn Marfenkăi şi Verei să iasă afară.

Marfenka ieşi, însă Vera rămase.

Nil Andreici îngălbenise.

— Cine, cine ţi-a spus *ţie* toate bârfelile astea? Vorbeşte! Tâlharul de Mark? Mă duc chiar acum la guvernator. Tatiana Markovna, dacă vrei să ne mai cunoaştem de-aci înainte, piciorul acestui domn (îl arătă pe Raiski) să nu-ţi mai calce niciodată pragul! Altminteri, vă trimit – pe el, pe toţi ai casei, ba chiar şi pe dumneata, unde şi-a înţărcat dracul copiii!

Tîcikov vorbea în neştire, gâfâind de furie.

— Vă întreb, cine, cine i-a spus toate astea? Cine? Răspunde odată! horcăia el.

Tatiana Markovna se ridică brusc de pe scaun.

— Ajunge, ai spus destule prostii, Nil Andreici. Uite, te-ai făcut stacojiu la faţă: vezi să nu plesneşti de atâta furie! Bea mai bine un pahar cu

apă! Nu-i nicio taină cine i-a spus. Eu i-am spus şi e adevărul adevărat, adăugă dânsa. Doar tot oraşul ştie.

— Tatiana Markovna! Cum?!… răcni Nil Andreici.

— De şaizeci şi cinci de ani ştiu că mă cheamă Tatiana Markovna. Ce tot îi dai zor cu „cum, cum?" Ai găsit ce-ai căutat! De ce te tot repezi cu gura la fiecare? Chiar acum te-ai năpustit, într-o casă străină, asupra unei femei. Stăpânul casei te-a admonestat! Fapta ta nu-i demnă de-un boier…

— Cum îndrăzneşti să-mi spui aşa ceva! urlă iar Tîcikov.

Raiski voi să se repeadă la dânsul, dar bunica îl opri cu un gest atât de poruncitor, încât tânărul încremeni, aşteptând să vadă ce se mai întâmplă.

Berejkova îşi îndreptă deodată umerii, îşi puse scufia, se înfăşură în şal şi înaintă spre Nil Andreici.

Raiski o privea nedumerit. Nu Nil Andreici, ci Tatiana Markovna îi atrăgea toată atenţia: întreaga ei înfăţişare devenise atât de maiestoasă, încât îl cuprinse şi pe el sfiala.

— Cine eşti tu? începu Berejkova. Un biet funcţionăraş, un *parvenu!*[143] Şi îndrăzneşti să ţipi la o femeie, ba unde mai pui, la o boieroaică de viţă veche! Ţi-ai luat nasul la purtare! Îţi trebuie o lecţie; şi eu o să ţi-o dau odată pentru totdeauna, ca să n-o mai uiţi cât ăi trăi! Nu-ţi mai aminteşti că în tinereţe, pe când îi aduceai tatălui meu hârtiile la semnat, nu îndrăzneai să te aşezi în faţa mea, şi în zile de sărbătoare ai primit adesea daruri din mâinile mele? Dacă ai fi cel puţin cinstit, nimeni nu ţi-ar imputa lucrul acesta. Dar tu ai furat bani – nepotu-meu are dreptate. Toţi te-au răbdat din slăbiciune. Tocmai din pricina asta ar fi fost mai potrivit să taci şi să te căieşti, acum, la capătul zilelor tale, pentru trecutul tău întunecat. Dar tu nu te-astâmperi! Te-ai umflat în pene de îngâmfare, şi îngâmfarea e un viciu care îl ameţeşte pe om şi-l

face să uite. Trezeşte-te! Hai, scoală-te şi fă o plecăciune – în faţa ta stă Tatiana Markovna Berejkova! Iar dânsul este Boris Pavlîci Raiski, nepotul meu! Dacă nu l-aş opri, te-ar zvârli în brânci afară din casa mea, dar nu vreau să-şi murdărească mâinile cu tine! Pentru tine ajung slugile mele! Eu am un apărător, dar ia să văd dacă-ţi găseşti şi tu unul! Hei, să vină slugile! strigă ea, bătând din palme.

Îşi îndreptă trupul cât era de înaltă şi ochii-i scânteiară. În clipa aceasta, semăna cu portretul unei femei din neamul ei – o femeie de-o maiestoasă demnitate – care atârna pe un perete al camerei.

Tîcikov îşi rotea ochii în neştire.

— O să scriu la Petersburg… oraşul e-n primejdie… bolborosi el grăbit, ieşind iute din odaie, gârbovindu-se sub privirea scânteietoare a Tatianei Markovna, fără să îndrăznească să se uite măcar o dată înapoi.

Generalul plecă, dar Tatiana Markovna rămase locului, în picioare, cu ochii fulgerând de mânie, de tulburare trăgându-şi în neştire şalul de pe umeri. Raiski îşi reveni din uimirea care-l cuprinsese şi se apropie sfios de dânsa, de parcă nu o cunoştea, de parcă nu era bunica lui, ci o altă femeie, pe care n-o mai văzuse până atunci.

— I-ai cerut zadarnic bădăranului ăsta dania ce ţi se cuvine, adică plecăciunea lui, zise Raiski. El nu a înţeles toată măreţia dumitale. Primeşte de la mine această plecăciune, nu ca o bunică de la nepotul ei, ci ca o femeie de la un bărbat. Tatiana Markovna m-a uluit, ea e cea mai mândră dintre femei şi mă plec în faţa demnităţii ei de femeie!

Şi-i sărută mâna.

— Primesc, Boris Pavlîci, plecăciunea ta ca pe o mare cinste! Şi nu o primesc degeaba – o merit. Iar ţie, pentru fapta ta cinstită, iată sărutul meu, nu al bunicii, ci al unei femei…

Şi-l sărută pe obraz.

În aceeaşi clipă, el simţi pe celălalt obraz încă o sărutare.

— Iar asta e de la o altă femeie! zise încet Vera, sărutându-l, şi dispăru repede şi uşor pe uşă.

— Ah! exclamă Raiski, cu patima, întinzându-şi mâinile după ea.

— Noi două nu ne-am înţeles dinainte, dar amândouă ne-am dat seama ce fel de om eşti. Deşi vorbim foarte puţin una cu alta, Vera şi cu mine semănăm mult! spuse Tatiana Markovna.

— Bunico! Eşti o femeie neobişnuită! zise Raiski, privind-o cu ochii plini de încântare, de parcă o vedea pentru întâia oară.

— Iar tu eşti un sucit, dar unul drăguţ, încheie dânsa, bătându-l prietenos, dar destul de tare, pe umăr. Acum du-te la guvernator şi povesteşte-i adevărul despre cele întâmplate, ca nu cumva să-i împuie celălalt urechile cu cine ştie ce bazaconii. Iar eu o să plec la Polina Karpovna să-i cer scuze.

III

Când ajunse acasă, Nil Andreici fu coborât aproape pe braţe din brişcă. Jupâneasa îi frecă tâmplele cu oţet, îi puse pe burtă o cataplasmă cu muştar şi o ocărî de mama focului pe Tatiana Markovna.

Dar leacurile casnice nu-l potoliră pe bătrân. Aştepta ca a doua zi să-l viziteze guvernatorul, ca să afle ce se petrecuse şi să-şi exprime părerea sa de rău, iar el să-i propună să-l expulzeze pe Raiski din oraş, ca pe un om primejdios, iar pe Berejkova s-o silească să semneze o declaraţie că nu-l va mai primi în casa ei pe Volohov.

Dar se scurseră trei zile şi nici guvernatorul, nici viceguvernatorul, nici consilierii nu trecură pe la dânsul. Iar ca să se plângă el cel dintâi şi să dezgroape amintiri vechi, i se părea, nu ştia nici el de ce, neplăcut.

Fostul guvernator, bătrânul Pafnutiev, în faţa căruia nici măcar doamnele nu se aşezau înainte de a se aşeza el, i-ar fi pedepsit pe vinovaţi chiar şi numai pentru că se încălcase respectul cuvenit rangului, dar guvernatorul de astăzi privea astfel de lucruri cu o totală nepăsare. Nu se interesa nici măcar de felul cum se îmbrăcau funcţionarii lui, el însuşi umblând cu o haină ponosită, şi nu avea decât o singură grijă: „nu cumva să ajungă la Petersburg vreo istorie de pe-aici”.

Nil Andreici Tîcikov aştepta să treacă pe la dânsul vreunul dintre foştii lui funcţionari, măcar

şi unul dintre cei tineri, pe care să-l descoasă despre cele ce se petreceau în lagărul duşman. Dar nu veni nimeni.

Tîcikov se umili într-atât, încât bătu el la uşa a vreo două case, zicând că se abătuse pe acolo, în plimbare, dar nu fu primit. Feciorii îi aruncaseră priviri iscoditoare.

„Proastă treabă", îşi zise dânsul şi se închise în casă.

Duminică trimise după doctorul care îngrijea şi de cei din casa guvernatorului şi de cei din Malinovka.

Acesta se ferea să se uite în ochii lui Nil Andreici, iar dacă-l privea uneori, căutătura lui, ca şi a feciorilor, era „iscoditoare". Doctorul se grăbea, şi când Tîcikov îi propuse să rămână la masă, acesta îi răspunse că-l poftise Berejkova la un „friştic", la care veneau şi Excelenţa Sa şi mulţi alţii şi că-l văzuse pe arhiereu pornind într-acolo numaidecât după slujbă. De aceea era grăbit… Apoi plecă, după ce-i prescrise lui Nil Andreici dietă şi linişte.

— Deşertăciunea deşertăciunilor! exclamă Tîcikov, oftând din adâncul rărunchilor şi lăsându-şi capul în piept.

Îşi dădea seama că se sfârşise pentru totdeauna cu autoritatea lui şi că el era ultimul mohican, ultimul dintre generalii Tîcikov!

Funcţionarii lui, care până mai ieri îşi lingeau buzele de plăcere când îi auzeau laudele, parcă abia acum îşi deschiseseră ochii şi începuseră şi ei să vadă şi să înţeleagă „dreptatea" lui Raiski. Acum roşeau că se închinaseră inutil atâta amar de vreme în faţa acestei sperietori cu falsul ei prestigiu. De aceea, toţi făcură pe rând câte o vizită lui Raiski.

Boris Pavlovici îl descrise şi pe Tîcikov într-o schiţă, pe care o incluse în planul romanului său, fără să ştie nici el pentru ce.

— Mi-a ieşit în cale, ca Openkin! îşi zise el, terminând ultimele rânduri, fără să se gândească să-i mai dea lui Tîcikov vreun rol printre eroii săi.

Impresia întâmplării de duminică îl urmări pe Raiski vreo trei zile. Transformarea neaşteptată a Tatianei Markovna, din bunică şi gazdă primitoare, în leoaică, îl uluise.

Ochii ei scânteietori, statura impunătoare, cinstea, sinceritatea, bunul simţ, care îşi croiseră deodată drum prin noianul de prejudecăţi şi obişnuitul lasă-mă să te las nu-i ieşeau din minte.

Întinse o pânză pe şevalet şi făcu o schiţă reuşită a bunicii, străduindu-se să redea ţinuta, mânia şi măreţia ei, cu intenţia de a o adăuga la galeria portretelor de familie.

Dacă ar fi fost posibil, ar fi îndrăgit-o şi mai tare. Bunica îl privea şi ea cu mai multă duioşie decât înainte, deşi se vedea bine că în fundul sufletului ei era destul de îngrijorată de propria-i „vitejie", cum îi spunea dânsa, şi se străduia să învingă pe tăcute această „contradicţie cu sine însăşi", după cum o numise Raiski.

Să stimezi un om timp de patruzeci de ani, să spui despre el că e „serios" şi „respectabil", să-ţi fie oarecum teamă de judecata lui, să-i intimidezi pe alţii, pomenindu-i numele şi, deodată, într-o singură clipă, să-l dai afară din casă! Bătrâna nu se căia de fapta ei, găsind că era dreaptă, dar se frământa, gândindu-se în primul rând la cei patruzeci de ani în timpul cărora îndurase de bunăvoie minciuna, şi în al doilea rând, la nepotul ei… care avea dreptate.

Nu i-ar fi spus asta pentru nimic în lume, fiindcă el era tânăr şi, mai ştii, putea să-şi ia nasul la purtare. Dar se hotărâse să-i arate altfel, în felul ei, stima pe care o avea pentru dânsul, fără să se simtă stânjenită în faţa nepotului şi fără să-i dea prilejul să triumfe.

Iată de ce se uita acum cu mai multă duioşie la Boris Pavlovici, iar în sufletul ei îl stima mai mult

decât înainte.

Totuşi, nu se simţea la largul ei – nu numai din pricina „contradicţiei cu sine însăşi”, ci pur şi simplu pentru că totul se petrecuse în propria-i casă şi-l dăduse afară pe un om bătrân şi respect… ba nu, „serios” şi „cu decoraţii pe piept”…

Bunica ofta şi, deşi nu ar fi vrut să se întoarcă la ceea ce fusese înainte, i-ar fi plăcut ca toată povestea să se fi petrecut cu zece ani în urmă, adică, printr-o minune oarecare, să fi aparţinut trecutului şi să fi fost dată uitării.

Sărutarea neaşteptată a Verei îl tulburase pe Raiski mai mult decât orice. Era cât pe-aci să-l podidească lacrimile de fericire şi-şi întemeiase la un moment dat pe această sărutare toate speranţele, închipuindu-şi că o simplă întâmplare, o scenă spontană, în care vorbise din inimă, dezvăluindu-şi principiile de cinste şi de bună-cuviinţă, ar duce la ceea ce dorea el mergând pe o cale grea şi înceată – la apropierea de Vera.

Dar se înşelase. Sărutarea fetei nu dusese la nicio apropiere. Fusese doar o scânteie de simpatie pentru fapta lui, tot atât de neaşteptată ca şi fapta însăşi. O clipă doar strălucise un fulger şi se stinsese numaidecât.

Fulgerul acesta fusese provocat, fără doar şi poate, de o trăsătură frumoasă de caracter, dar Vera nu se îndoise nicio clipă de însuşirile lui Raiski. Ea nu-şi dorea o apropiere mai strânsă, aşa cum şi-o dorea el, şi nu-i acorda niciun fel de drepturi în afară de cel mai limitat – dreptul la atenţia sa.

Raiski îşi respecta cu tărie cuvântul dat; nu se ducea la Vera, o întâlnea doar la masa de prânz, îi vorbea rar şi nici nu-i impunea prezenţa sa.

„O să vorbesc cu ea, o dată, de două ori, o să lămuresc şi problema asta, aşa cum am făcut cu Belovodova şi Marfenka, apoi, ca de obicei, o să rămân dezamăgit şi o să plec!” se gândi Raiski.

— Egor! chemă el feciorul. Adu geamantanul şi vezi dacă nu-i cumva stricată încuietoarea şi dacă

are curelele bune. N-o să mai rămân multă vreme aici.

În casă domnea liniştea obişnuită. De la prinsoarea lui cu Mark trecuseră două săptămâni, totuşi Boris Pavlovici nu, se îndrăgostise, nu-şi ieşise din minţi, nu săvârşea nicio prostie, şi în timpul zilei o uita de tot pe Vera. Numai seara şi dimineaţa îi răsărea în minte, ca la o chemare.

Se străduia şi izbutea să nu-i arate că-l mai preocupă. Ba ar fi vrut să şteargă cu totul chiar şi amintirea afecţiunii sale fugare pentru ea, pe care i-o mărturisise cu atâta stângăcie şi atât de neprevăzător.

„Iată dar cum stau lucrurile: mi-e ruşine de idolul meu, ceea ce înseamnă că mă apropii de victorie!” îşi spunea el cu bucurie, deşi, observându-se, se surprindea că-şi aminteşte despre Vera orice amănunt, cât de neînsemnat, că ori de câte ori intră ea în odaie, o vede, fără s-o privească, ştie ce-o să spună, de ce tace sau ce privire o să-i arunce.

— Toate astea-s fleacuri, închipuire, miraj! îşi zicea el. De îndată ce analiza atinge „impresia”, aceasta dispare!

Raiski începu să lucreze, plin de zel, la portretul Tatianei Markovna şi la roman care lua proporţii considerabile. Schiţă prima întâlnire cu Vera, impresiile sale, îi introduse în roman, ca detaliu, pe toţi cei pe care-i cunoscuse aici, precum şi peisajele de pe Volga, îşi descrise moşia – simţind, treptat, că se înviorează. „Mirajul” lui începu să capete formă şi conţinut. Treptat, i se dezvăluia taina creaţiei.

Se simţea voios şi la largul său, ba chiar se plimbă de vreo două ori cu Vera, cum s-ar fi plimbat cu o cunoştinţă drăguţă şi deşteaptă, dar străină de el, în care timp risipi cu o adevărată dărnicie, fără niciun gând ascuns şi fără dorinţa de a căpăta ceva în schimb, tot bagajul lui de idei, cunoştinţe şi anecdote, lăsând frâu liber fanteziei

sale nestăvilite, întrecându-se în glume sau dezvoltând în ipoteze adânc gândite propriile-i concepţii despre lume – într-un cuvânt, începu să ducă o viaţă liniştită şi plăcută, fără să ceară nimic şi fără să impună nimănui nimic.

Observase cu plăcere că fata nu se mai temea de el, se arăta încrezătoare, nu se mai încuia în camera ei de teama lui şi nu mai pleca din grădină, când apărea el, fiindcă văzuse că după ce petrecea câteva clipe lângă ea, se îndepărta singur. Îi cerea chiar cărţi şi venea în odaia lui să le ia, iar el, după ce-i dădea cartea cerută, nu mai căuta s-o oprească, nu se mai străduia să i se impună ca o „călăuză a gândurilor ei", n-o mai întreba despre cele citite. Uneori, fata îi povestea neîntrebată impresiile sale.

Câteodată, îşi petreceau împreună orele de după-amiază în odaia bunicii, şi Vera nu se plictisea deloc ascultându-l, ba uneori glumele lui o făceau să zâmbească. Alteori, ea se ridica deodată de pe scaun, fără să aştepte să se sfârşească de citit pagina unei cărţi sau fără să termine convorbirea începută, îngâna câteva vorbe de scuză şi pleca cine ştie unde, ca să se întoarcă peste o oră sau două, sau să nu se mai întoarcă deloc. Dar el n-o întreba de nimic.

În afară de munca sa, pe Raiski îl mai distrăgeau de la gândurile lui şi câţiva oameni din oraş cu care făcuse cunoştinţă. Prânzea din când în când la guvernator. Într-o zi se duse cu Marfenka şi Vera chiar şi la o serbare câmpenească, afară din oraş, organizată de otcupcicul cel bogat, dar, spre marea părere de rău a Tatianei Markovna, nu se lăsă cucerit de fiica acestuia. Când bunica îl întrebă ce părere are despre fată, el îi răspunse cu răceală că e o „domnişoară" oarecare.

Vera era absolut indiferentă cu dânsul, fapt despre care se convinsese şi, neavând încotro, se împăcase cu el. Deşi câştigase în oarecare măsură încrederea şi prietenia fetei, prietenia ei mai era încă destul de reţinută, iar încrederea şi-o

manifesta numai prin aceea că nu se mai temea de spionajul lui de-a dreptul necuviincios.

Fata zâmbi şi bărbia îi tremură ca de obicei când Raiski se asemui în glumă cu un nebun pe cale de însănătoşire, pe care cei din jur nu se mai tem să-i lase singur, îi îngăduie să stea într-o odaie cu ferestrele deschise, îi dau la masă cuţit şi furculiţă şi-i permit chiar să se şi bărbierească. Dar, pentru că toţi îşi mai amintesc bine de crizele lui de nebunie, nimeni nu-i încredinţat în sinea sa că bolnavul n-o să sară într-o bună zi pe fereastră sau că n-o să-şi taie beregata.

Prietenia fetei nu ajunsese până acolo, încât, chiar dacă nu-i mărturisea tainele, să-i ceară cel puţin părerea sau să apeleze la autoritatea experienţei lui în vreo problemă personală, ori, în sfârşit, să-i împărtăşească părerile şi gusturile ei.

Vera nu-i destăinuia niciunul dintre gândurile ei intime şi nu-şi exprima nicio dorinţă, în afară de aceea exprimată cu toată hotărârea de a-şi păstra libertatea – adică dorinţa de a fi lăsată să facă ce vrea, de a nu fi luată în seamă, ca şi cum nici n-ar exista.

„Bine, pretenţiile astea i le-am îndeplinit. Şi mai departe? Asta să fie tot? se întreba el. Ar trebui s-o descos, dar cu foarte mare băgare de seamă!”…

Raiski izbuti s-o facă pe Vera să-i spună frate în loc de *cousin,* fără însă a-l tutui. Ea socotea că tutuiala, deşi nu-ţi dă niciun fel de drepturi, te obligă totuşi la multe, stânjenind uneori una dintre părţi, ba pricinuieşte şi un soi de apropiere, chiar prietenie, adesea inutilă şi de multe ori neîmpărtăşită de celălalt.

— Spune, tu eşti mulţumită de mine? o întrebă el într-o seară, după ce luaseră ceaiul şi rămăseseră singuri.

— Cum? De ce anume? îl întrebă ea, privindu-l foarte curioasă.

— De ce anume? repetă el uimit. De schimbarea care s-a petrecut în mine!

— Schimbare?

— Da! Ca să vezi! M-am trudit atâta cu mine însumi, mi-am moderat pretenţiile, concepţiile, am tăcut, m-am străduit să nu te iau în seamă… numai eu ştiu cât m-au costat toate astea şi, când colo, ea nu observă nimic! M-am pus la grea-ncercare, iar ea… Frumoasă răsplată!

— Credeam că ai şi uitat toate astea! răspunse ea cu nepăsare.

— Dar tu le-ai uitat?

— Da, şi tocmai asta-i răsplata dumitale.

Raiski o privi uimit.

— Grozavă răsplată mai e şi asta – că ai uitat!

— Da, am uitat că m-ai plictisit şi acum te văd aşa cum trebuia să-mi apari de la început, din clipa în care ai venit.

— Numai atât?

— Dar ce mai vrei?

— Şi prietenia?

— Păi, tocmai asta e prietenie. Suntem buni prieteni…

„Ehe! Stai tu că nu merge aşa!”… îşi zise el cu necaz, dar se surprinse chiar în aceeaşi clipă că-i cerea Verei să-l „miluiască”, numai pentru că se purta „cum se cuvine”!

— Ce prietenie o mai fi şi-asta? Nu ştiu nimic despre tine! Nu-mi împărtăşeşti niciun gând de al tău, nu-ţi deschizi sufletul, te porţi ca o străină… răspunse el.

— Nu am obiceiul să-mi deschid sufletul nimănui, nici bunicii şi nici Marfenkăi…

— Ai dreptate, bunica şi Marfenka sunt cele mai drăguţe şi mai bune fiinţe din lume, dar între tine şi ele e o adevărată prăpastie… pe când noi doi avem multe afinităţi.

— Da, uitasem că sunt „înţeleaptă”, răspunse ea cu ironie.

— Eşti dezgheţată, ai o minte trează, şi chiar dacă inima ta nu s-a trezit până acum cu adevărat,

ea a început să palpite, în aşteptare… Văd foarte bine…

— Ce anume?

— Că te ascunzi de mine şi tăinuieşti parcă ceva… numai Dumnezeu ştie ce!

— Atunci să-l lăsăm numai pe El s-o ştie!

— Ai caracter, Vera!

— Şi ce? E un păcat?

— E o însuşire rară, dacă e vorba de un adevărat caracter şi nu de pretenţii la caracter.

Fata ridică uşor din umeri, de parcă vorbele lui nu meritau un răspuns.

— Nu simţi oare nevoia să-ţi deschizi inima cuiva, să-ţi împărtăşeşti gândurile, să cercetezi, ajutată de o altă minte sau experienţă, vreo pată mai întunecată din viaţa ta, vreun fenomen mai nebulos, vreo enigmă? Mai ai atâtea de aflat…

— Nu, frate, deocamdată nu simt dorinţa asta, şi dacă se va ivi cumva, poate c-o să vin la dumneata…

— Să nu uiţi niciodată, Vera, că ai un frate, un prieten, care e-n stare să facă orice pentru tine, chiar sacrificii…

— Pentru ce sacrificii?

— Pentru că eşti atât de… „frumoasă”, ar fi vrut el să spună, dar fiindcă fata îl privea cu asprime, încheie: Pentru că eşti atât de… originală şi deşteaptă… şi, la urma urmei, pentru că aşa vreau eu! încheie Raiski.

— Dar dacă eu nu vreau?

— Atunci înseamnă că prietenia nu există.

— Să fie oare prietenia un sentiment atât de egoist şi un prieten să aibă valoare numai prin cutare sau cutare serviciu pe care ti l-a făcut? Oare nu e posibil ca oamenii să se iubească numai pentru caracterul sau mintea lor? Dacă aş iubi pe cineva, m-aş feri să-l îndatorez cu ceva sau să-i rămân eu îndatorată…

— De ce?

— Am mai spus o dată de ce – ca să nu stric prietenia. Altfel, n-ar mai fi egalitate, pe prieteni nu i-ar mai lega sentimentul, ci conştiinţa că-şi datorează ceva, şi ideea aceasta l-ar situa pe unul mai sus decât pe celălalt. Şi, ce s-ar alege de libertate?

— Cât de „roşie" eşti, Vera! Peste tot, vezi numai libertate! Cine ţi-a împuiat urechile cu libertatea asta?… Desigur, vreun diletant al libertăţii! După teoria ta, ajungi să nu-i mai ceri cuiva o ţigară, sau să nu pot, de pildă, să ridic de jos batista aceasta, care ţi-a căzut din mână la picioare, fără să mă transform în rob! Ia seama, Vera, de la libertate până la robie, ca şi de la raţiune până la prostie, nu-i decât un pas! Spune, cine ţi-a băgat în cap toate astea?

— Nimeni, răspunse ea, ridicându-se şi căscând.

— Te-am plictisit cumva? întrebă el, grăbit. Te rog să nu crezi că-ţi iau interogatoriul, că vreau să te descos. Nu căuta nod în papură. A fost doar o simplă discuţie…

— Sunt atât de „înţeleaptă", frate, încât pot să deosebesc albul de negru şi-mi place să stau de vorbă cu dumneata. Dacă nu te plictiseşti, mai vino deseară pe la mine sau în grădină, ca să continuăm convorbirea începută…

Raiski era cât pe aci să sară în sus de bucurie.

— Vera, draga mea! spuse el.

— Mă tem doar că nu sunt în stare să te distrez, fiindcă eu tac, şi dumneata eşti silit să vorbeşti mereu.

— Nu, nu! Rămâi cum eşti şi cum vrei să fii…

— Îmi dai voie, frăţioare?

— Nu râde, zău că nu glumesc…

— Uite c-ai spus şi „zău", ca Vikentiev… O să trebuiască să te ţii neapărat de cuvânt. Şi-acum, pe deseară!

IV

Dar nici în seara aceea Raiski nu află mai multe. El îi vorbi Verei, îşi depănă visurile cu glas tare. aprinzându-se pe neaşteptate ca o văpaie când se uita la el cu ochii ei căprui, catifelaţi şi potolindu-se tot atât de repede când îi vedea privirea plină de indiferentă.

În faţa lui se afla o fiinţă minunată, purtătoarea germenului unei fericiri nespuse, chinuitoare şi ameţitoare, care însă îi era inaccesibilă. El nu avea dreptul, nu numai să-şi exprime dorinţele, dar nici chiar s-o privească pe Vera altfel decât ca pe o soră sau ca pe o femeie străină de care nu te leagă nimic.

Şi toate trebuiau să rămână aşa: le acceptase doar de bunăvoie. Totuşi, dacă înstrăinarea aceasta a Verei ar fi fost inconştientă, generată numai de curăţia şi modestia ei feciorelnică, de o nevinovăţie ce nu cunoaşte păcatul, ca la Marfenka, Raiski s-ar fi împăcat mult mai repede cu situaţia, recunoscând, fără doar şi poate, în comportarea asta un drept sfânt al purităţii sufleteşti.

Dar Vera nu avea această inconştienţă. În toate acţiunile ei întrevedeai şi simţeai dacă nu chiar experienţă (Raiski era convins că nu era vorba de experienţă), dacă nu chiar cunoaştere, măcar presimţirea experienţei şi a cunoaşterii. Nu din necunoaştere, ci din mândrie respinsese fata privirea lui îndrăzneaţă şi dorinţa lui de a-i plăcea.

Ştia, aşadar, foarte bine ce înseamnă o privire pătimaşă, atracţia frumuseţii, la ce duc ele şi când şi de ce adoraţia cuiva poate fi jignitoare.

Pesemne că intuise într-un fel sau altul, ori poate urmărise cum se desfăşoară impresiile, lupta sentimentelor, şi ajunsese să prevadă ce întorsătură puteau lua ele, ba să prevadă poate chiar şi drama unei pasiuni, dându-şi seama cât de răscolitoare e o astfel de dramă pentru viaţa unei femei.

Sensibilitatea aceasta prea timpurie putea să nu se datorească neapărat unei experienţe… De prevederea şi de presentimentul viitorilor paşi în viaţă se bucură în general minţile ascuţite, înzestrate cu spirit de observaţie, în special mintea femeii, de multe ori lipsită de experienţă, pe care, când e vorba de firi sensibile, o precede adesea instinctul.

Instinctul le pregăteşte pentru experienţă cu ajutorul unor aluzii neînţelese de cei naivi, dar vădite pentru ochi pătrunzători şi larg deschişi, care sunt în stare chiar şi numai la o singură sclipire de fulger ce spintecă norii să prindă relieful localităţii luminate şi să-l reţină.

Ei bine, Vera avea tocmai astfel de ochi. Putea să descopere dintr-o singură privire aruncată mulţimii din biserică sau de pe stradă pe cel pe care-l căuta, după cum, tot dintr-o singură privire aruncată peste Volga, zărea şi vasul plutind pe fluviu, şi barca din partea cealaltă, caii păscând pe insulă, edecarii trăgând o luntre, şi pescăruşul, şi firicelul de fum din sătucul îndepărtat. Mintea părea să-i fie tot atât de vie şi de cuprinzătoare ca şi ochii.

Desigur că Vera nu cunoştea toate amănuntele jocului sau ale luptei pornirilor inimii, dar înţelegea fără-ndoială că în ele se ascunde un adevărat noian de bucurii şi dureri, că inteligenţa, mândria, ruşinea, voluptatea – toate participă la vârtejul acesta şi-l tulbură pe om. Instinctul ei o lua cu mult înaintea experienţei.

Tocmai despre asta ar fi vrut Raiski să-i vorbească, s-o descoasă, să afle cum ajunsese parcă să cunoască lumea aceasta a emoţiilor şi de ce respingea atât de conştient de mândră şi de dârză adoraţia lui.

Dar Vera se prefăcea că nu observă dorinţa lui de a-i pătrunde tainele, şi când Raiski făcea, fără să vrea, vreo aluzie, ea tăcea, iar dacă în cartea pe care o citea cu voce tare Boris Pavlovici se vorbea despre aşa ceva, ea asculta nepăsătoare, oricât de mult ar fi accentuat el pasajul acela.

Strădania lui de a ghici sufletul Verei, de a-i deschide porţile vieţii („nicidecum de a o îndepărta de dragoste", se gândea el), îl umplea de amărăciune şi-l făcea nervos, caustic şi răutăcios, îşi pierdea buna dispoziţie, munca îl plictisea şi nici distracţiile nu-l mai ajutau cu nimic.

— Asta nu-i experienţă, ci tortură! îşi zicea el în astfel de zile negre, întrebându-se cu teamă unde-l va duce tactica aceasta şi cum de-i trecuse prin minte s-o folosească?

Uneori, în clipele de luciditate, îi era ruşine că se lăsase subjugat de fetişcana aceasta care-l ducea de nas ca pe un licean, bătându-şi joc de el şi răsplătindu-i prietenia cu o indiferenţă de neclintit.

Se surprinse de câteva ori din nou aruncându-i Verei căutături bănuitoare, şi de vreo două ori o întrebă pe Marina unde-i domnişoara. O dată n-o găsi în odaia ei şi-şi petrecu o jumătate de zi pe marginea râpei, aşteptând-o zadarnic, apoi se duse la dânsa, o găsi şi, prefăcându-se nepăsător, o întrebă unde fusese.

— Am fost pe malul Volgăi, răspunse ea cu şi mai multă nepăsare.

Raiski era cât pe-aci să-i spună că minte, că o aşteptase acolo şi că n-o văzuse, dar se stăpâni. În schimb, o privi uimit, fără voia lui, ceea ce ea observă, dar nu-şi dădu nici cea mai mică osteneală să-i dea vreo explicaţie, lămurindu-l pe unde se întorsese acasă de pe malul râului.

Fata fusese, totuşi, acolo, sau undeva departe, pentru că părea obosită. Când se întorsese, îşi schimbase ghetele cu nişte pantofi de casă, rochia, cu un capot, iar mâinile îi erau fierbinţi.

Raiski se străduia mereu să-şi recapete deplina linişte sufletească, făcu iar vizite prin oraş, intră din nou în vorbă cu fata supraveghetorului, şi răspunsurile ei îl umpleau de o veselie nestăpânită. Ba uneori se silea să trezească iar o cât de mică scânteie de poezie în sufletul Marfenkăi, pâlpâirea unui sentiment oarecum visător şi mai mult sau mai puţin clocotitor, dar nu pentru el, nu. Voia doar s-o facă să simtă o adiere curată şi nouă de viaţă. Insă încercările lui se sfărâmau de firea ei fără ascunzişuri, curată şi domoală.

Câteodată, i se părea că o trezise puţin, că Marfenka era de aceeaşi părere cu el, că-l asculta gânditoare când îi spunea câte ceva „inteligent" sau „întortocheat". Dar peste cinci minute o auzea iar cântând în odăile de sus: *„Scumpul meu, cât de mult te iubesc",* sau începea să picteze un buchet de flori, o familie de porumbei, motanul ori, pitindu-se pe undeva, citea, tăcută, vreo carte „cu deznodământ. fericit", ciripea fără astâmpăr sau se certa cu Vikentiev.

Mai trecu o săptămână. Curând se împlinea o lună de la prorocirea prostească a lui Mark, dar Raiski se simţea eliberat cu totul de „puterea dragostei". Nu credea că e îndrăgostit şi toată frământarea o punea pe seama imaginaţiei lui înfierbântate şi pe seama curiozităţii Sale.

Uneori, se simţea liniştit zile întregi, şi i se părea că Vera îi e tot atât de indiferentă ca şi Marfenka. Amândouă semănau cu nişte fete drăgălaşe de pension, abia ieşite de pe băncile şcolii, cu tainele lor, cu adorările, teoria şi concepţiile visătoare despre viaţă, cu toate câte-şi fac loc în capul unei fete de pension şi durează până în clipa când le spulberă experienţa.

Vera venea, pleca, el o vedea, fără să tresară sau să se tulbure, fără să-i caute privirile sau să intre în vorbă cu ea, până când, într-o dimineaţă, ia sculare, se simţi cu totul teafăr, adică nepăsător şi liberat nu numai de dorinţa de a obţine ceva din partea Verei, ci chiar şi de dorinţa de a-i câştiga prietenia.

„Mă simt cu totul indiferent şi liniştit şi aş putea, după cum ne-am înţeles, să-i spun Verei, în sfârşit, că am ajuns la capătul experienţei, că i-am devenit prieten, aşa ca toţi prietenii pe care-i are orice om. şi apoi, peste câteva zile să plec. Dar s-ar cuveni să-l mai văd o dată pe «Varava» şi să-i iau şi ultimii pantaloni, ca să-l dezvăţ de prinsori!”

Îi mai spuse o dată, în treacăt, lui Egorka, să aducă geamantanul din pod şi să-l pregătească de drum, apoi plecă la Leonti să-l întrebe pe unde se vântura Mark, dar din întâmplare îi găsi pe amândoi la masă.

— Ştii ce? îi spuse Mark, uitându-se ţintă la el, dacă ai avea mai mult curaj, ai putea deveni un om de treabă.

— Adică vrei să spui, dacă aş avea curajul să trag în cineva sau să iau cu asalt în toiul nopţii vreo cârciumă? îi răspunse Raiski.

— Dumneata şi o spargere în toiul nopţii! Şi-apoi, nici n-ar fi nevoie, doar casa Tatianei Markovna e cârciumă care nu se închide niciodată. Nu, îţi mulţumesc că l-ai dat afară din casa dumitale pe porcul acela bătrân, asta îmi ajunge. Am auzit că ai făcut-o împreună cu bunica dumitale! Felicitările mele.

— De unde ştii?

— Tot oraşul vuieşte! Asta-mi place! Tocmai mă pregăteam să vin să-ţi exprim stima mea, când am auzit că te-ai împrietenit cu guvernatorul, că l-ai invitat în casa dumitale şi că tot dumneata şi cu bunica dumitale aţi făcut sluj în faţa lui! Asta nu-mi mai place! Şi eu care crezusem că l-ai chemat să-l zvârli şi pe el în brânci pe uşă-afară.

— Mi se pare că asta se numeşte „curaj civic”? îi răspunse Raiski.

— Nu ştiu cum s-o numi, dar într-o bună zi o să-ţi dau un exemplu de un astfel de curaj. De câtva timp, poliţaiul se tot plimbă călare pe lângă grădinile noastre de zarzavat. Cred că Excelenţa Sa binevoieşte să se simtă îngrijorat de starea sănătăţii mele şi-l trimite să afle cum îmi merge şi ce fac. Dar o să-i arăt eu lui!… Cresc doi buldogi, pe care-i dresez. N-a trecut nicio săptămână de când îi am şi prin grădinile din partea locului nu mai găseşti picior de pisică… Acum o să-i închid în pod, la întuneric, şi când colonelul ori suita domniei sale o binevoi să mă viziteze, căţeluşii or să scape… bineînţeles, întâmplător…

— Am venit să-mi iau rămas bun de la dumneata. Peste câteva zile plec, zise Raiski.

— Pleci? întrebă Mark, uimit.

— De ce te miri?

— Aş fi vrut să-ţi spun câteva cuvinte… adăugă el încet şi serios.

Raiski îl privi şi el uimit.

— Ce este? Spune! Vrei iar bani?

— Poate şi bani! Astăzi, însă, nu-i vorba de bani, ci de altceva. Dar o să vin eu mai târziu la dumneata. Acum nu-ţi pot spune…

Şi făcu un semn cu capul spre soţia lui Kozlov, dându-i a înţelege că nu voia să vorbească de faţă cu ea.

Când auzi de plecarea lui Raiski, Leonti bătu din palme, desperat, iar nevasta lui se bosumflă.

— Cum aşa? Dar cine o să te lase să pleci? îi şopti dânsa. Vezi cine-mi eşti! Ai uitat-o atât de repede pe Ulenka dumitale? N-ai venit măcar o dată să mă vezi în lipsa soţului meu…

Femeia îi luă mâna şi i-o ţinu multă vreme, privindu-l cu un zâmbet maliţios şi îndurerat.

— Mi-ai adus banii? îl întrebă deodată Mark. Cele trei sute de ruble pe care le-am câştigat cu prinsoarea!

Raiski îl privi batjocoritor.

— Spune mai bine unde-ţi sunt pantalonii, îi răspunse el.

— Nu glumesc. Dă-mi cele trei sute de ruble.

— Pentru ce? După cum vezi, nu sunt deloc îndrăgostit.

— Ba dimpotrivă, eu văd că eşti îndrăgostit până peste urechi.

— După ce vezi?

— După mutra dumitale.

— Bagă de seamă, luna a trecut şi prinsoarea noastră a ajuns la termen. N-am nevoie de pantalonii dumitale, ţi-i dăruiesc ca supliment la pardesiul pe care ţi l-am dat.

— Cum să pleci?!… îi spuse Kozlov, deodată, cu amărăciune. Dar cărţile?

— Ce cărţi?

— Astea, ale tale! Uite-le, sunt toate întregi şi aşezate în ordine, după catalog…

— Doar ţi le-am dăruit!

— Lasă gluma, spune-mi ce să fac cu ele?

— Rămâneţi cu bine, sunt grăbit. Şi te rog să nu-mi mai baţi capul cu cărţile, c-o să le pun pe foc! spuse Raiski. Rămâi şi dumneata cu bine, înţeleptule, care cunoşti după mutră oamenii îndrăgostiţi! Nu ştiu dacă ne vom mai întâlni vreodată…

— Dă-mi banii! Nu-i cinstit să nu-ţi plăteşti datoriile, îi răspunse Mark. Iar dragostea dumitale o văd – e ca pojarul, n-a erupt încă, dar o să se arate foarte curând… Uite, ţi s-a înroşit faţa chiar de pe acum! Ce rău îmi pare că am stabilit un termen! Pierd trei sute de ruble din propria mea prostie!

— Rămâneţi cu bine!

— N-o să pleci! spuse Mark.

— O să mai trec pe la tine, Kozlov… Plec abia săptămâna viitoare, se întoarse Boris Pavlovici spre Leonti.

— O să vezi că n-o să pleci! repetă Mark.

— Dar cu romanul cum rămâne? îl întrebă Leonti. Voiai să-l isprăveşti aici.

— Aproape c-am ajuns la sfârşit. Nu-mi mai rămâne decât să-l sistematizez, ceea ce voi face la Petersburg.

— N-o să termini romanul – nici pe cel din viaţă, nici pe cel de pe hârtie! îi tăie vorba Mark.

Raiski se întoarse pe călcâie spre dânsul să-i răspundă, însă, în aceeaşi clipă se şi răzgândi şi plecă înciudat.

— De ce crezi că n-o să-şi termine romanul? îl întrebă Leonti.

— Cum să-l termine?! îi răspunse Mark, râzând răutăcios. E un ratat.

V

Raiski porni spre casă, decis să se explice cât mai curând cu Vera, dar de data aceasta altfel de cum le era înţelegerea. Era atât de sigur de victoria dobândită asupra sa, încât se ruşina de slăbiciunea lui de pe vremuri şi-l cuprinse dorinţa să se răzbune cât de cât pe Vera, pentru că-l pusese într-o asemenea situaţie.

Pe drum, schimba vreo zece variante ale convorbirii pe care se hotărâse s-o aibă cu fata. Şi-acum, ca de atâtea ori înainte, se văzu în închipuire într-o lumină nouă şi necunoscută, degajat, ironic, eliberat de orice speranţe, indiferent faţă de frumuseţea ei, iar pe dânsa o vedea mirându-se, ba poate chiar… întristându-se!

În cele din urmă, se opri asupra unei variante a convorbirii lor: prietenească, dar cu o nuanţă de condescendenţă şi superioritate, în fond însă total indiferentă. O clipă, se gândi chiar să-i împărtăşească – bineînţeles, într-o formă cuviincioasă şi accesibilă pentru ea – lunga spovedanie a dragostelor lui, să i-o înfăţişeze pe Belovodova urcată pe o culme încă necunoscută de Vera, s-o arate iluminată de strălucirea frumuseţii şi farmecului ei de femeie, încât biata fată să se simtă o adevărată cenuşăreasă faţă de ea ca până la urmă să-i facă mărturisirea că nici măcar frumuseţea aceasta nu trăise în imaginaţia lui mai mult de o săptămână.

Mai voia s-o laude cu înflăcărare pe Marfenka, şi după aceea să vorbească, în treacăt, şi despre ea, Vera, pomenind cu bunăvoinţă, în câteva cuvinte, de frumuseţea ei şi de afecţiunea lui trecătoare pentru dânsa, ca, în sfârşit, comparându-le pe toate trei, să le scoată în evidenţă pe celelalte, pe ea lăsând-o la urmă, pierdută în umbră.

Raiski fremăta de bucurie, creând în închipuirea lui „întregul tablou" al situaţiei lor, a amândurora, jena fetei şi părerile ei de rău, pe care poate că ştiuse să i le sădească în suflet, pe care fata nu le simţea încă, dar le va simţi după ce el, Raiski, n-o să mai fie lângă dânsa.

Se hotărâse să introducă scena aceasta, aşa, întreagă, în însemnările sale, hărăzind-o ca încheiere a romanului, în care să învăluie relaţiile lui cu Vera într-un fel de negură: el pleacă, fără ca ea să-l fi înţeles şi să fi ajuns să-l preţuiască, ducând în suflet dispreţul faţă de iubire şi de tot ceea ce oamenii au îngrămădit peste acest sentiment simplu şi sincer. Ea rămâne singură, cu un ghimpe în inimă, nu de iubire „ci de presimţirea ei în viitor, precum şi cu părerea de rău pentru ceea ce pierduse, lăsând-o cu sufletul chinuit de o nelinişte confuză şi cu ochii în lacrimi. Mai târziu, o va roade o molcomă şi necontenită tristeţe, până în ziua când se va mărita – cu un consilier de la administraţia financiară! Lucrurile nu stăteau chiar aşa, dar romanul nu-i o realitate şi abaterile de felul acesta de la adevăr el le numea „procedee literare".

Lui Raiski i se tăia răsuflarea când se gândea la efectul pe care-l va avea toată povestea asta, atât în roman, cât şi în realitate.

Iată de ce făcu o grimasă când îl întâmpină Tatiana Markovna, căreia Egorka îi spusese că boierul îi poruncise să-i pregătească geamantanul cu rufăria şi hainele, fiindcă voia să plece săptămâna următoare.

Vestea plecării se răspândise prin toată casa Toţi îl văzuseră pe Egorka ducând geamantanul în şură, ca să-l şteargă de praf şi de pânzele de păianjen – şi cum în drum spre şură, flăcăul găsise prilejul să pună geamantanul în capul Aniutkăi, care tocmai trecea pe lângă el, din care pricină fata scăpase din mână crăticioara cu caimac, iar Egorka o zbughise chicotind.

Bunica părea uluită de vestea aceasta neaşteptată.

— Cum de ţi-a trăsnit prin minte aşa ceva, Boriuşka? îl luă ea în primire cu întrebările şi reproşurile, dar Raiski se descotorosi repede de dânsa şi se duse la Vera.

Uşor, cu inima tresăltând de nerăbdare să apară în faţa fetei în lumina cea nouă, se strecură spre odaia Verei, călcând pe covor fără cel mai mic zgomot.

Vera şedea la masă sprijinită în coate şi citea cu luare-aminte o scrisoare scrisă dezordonat pe o hârtie simplă, albastră, după cum observă Raiski dintr-o aruncătură de ochi, şi pecetluită cu ceară roşie.

— Vera! zise el încet.

Fata tresări de spaimă atât de tare, încât îl făcu şi pe Raiski să tresară. În aceeaşi clipă, ea-şi băgă repede mâna cu scrisoarea în buzunar.

Amândoi se uitau neclintiţi unul la altul.

— Iartă-mă, eşti ocupată? o întrebă el, dându-se câţiva paşi înapoi, fără să plece.

Vera îşi venea treptat în fire, dar tăcea, cu ochii aţintiţi asupra lui, în picioare, cu mâna în buzunar, încremenită în poziţia în care apucase să se scoale de pe scaun.

— O scrisoare? întrebă el, privind buzunarul.

Fata îşi înfundă şi mai tare mâna înăuntru. În clipa aceea, pe Raiski îl cuprinseră bănuielile; îşi aduse aminte cum îl minţise cu câtva timp mai înainte, spunându-i că fusese pe malul Volgăi, când nu încăpea nicio îndoială că nu trecuse pe-acolo.

„Ce-o mai fi şi asta?!” se gândi el cu spaimă.

— Se pare că e o scrisoare interesantă şi strict secretă! zise el cu un zâmbet silit. Ai ascuns-o atât de repede!

Vera se aşează pe canapea, fără să-şi ia ochii de la el, dar acum privirea ei era nepăsătoare.

„Nu, n-o să mă mai las păcălit de nepăsarea asta!” se gândi Boris Pavlovici.

— Arată-mi scrisoarea… zise el în glumă, cu o voce şovăielnică din pricina tulburării.

Ea îl privi mirată, apăsându-şi şi mai tare buzunarul cu mâna.

— Nu vrei să mi-o arăţi?

Vera clătină din cap, apoi întrebă:

— Pentru ce?

— Bineînţeles că nu mă interesează. Ce interes aş avea să citesc o scrisoare străină? Dar aş vrea să-mi dovedeşti că ai încredere în mine şi că suntem într-adevăr prieteni. Mă vezi doar cât de indiferent sunt faţă de tine. Venisem să te liniştesc şi să rid de purtarea ta prevăzătoare, precum şi de faptul că am fost atras de tine. Uită-te la mine – îţi fac impresia aceluiaşi om de mai înainte?… „Ei drăcie, scrisoarea asta nu-mi iese din minte!” se gândea el în acelaşi timp.

Fata îl privi, ca să-şi dea seama dacă devenise într-adevăr atât de nepăsător faţă de ea. Ce-i drept, după faţă, părea nepăsător, dar după glas parcă-i cerea ceva de pomană.

— Nu vrei să mi-o arăţi? Fie! zise el cu o uşoară tristeţe. Mă duc.

Şi se întoarse spre uşă.

— Stai! îl opri fata.

Scotoci o clipă prin buzunar, scoase o scrisoare şi i-o întinse.

Raiski cercetă scrisoarea pe o parte şi pe alta şi se uită la semnătură: *Pauline Kritzki.*

— Nu e aceeaşi scrisoare, zise el, dându-i plicul înapoi.

— Ai văzut alta? îl întrebă ea cu răceală.

El se temu să-i spună că văzuse, într-adevăr, o altă scrisoare, fiindcă nu voia să-l acuze iar că o spionează.

— Nu, răspunse el.

— Atunci, citeşte-o.

> *„Ma belle, charmante, divine Vera Vasilievna!*[144] începea scrisoarea. Sunt extaziată, cad în genunchi în faţa vărului dumitale, care e atât de drăguţ, atât de nobil şi atât de încântător! M-a răzbunat! Jubilez şi plâng de bucurie. A fost măreţ! Spune-i că-l socot cavalerul meu şi că-i sunt pe veci roabă credincioasă! Ah, cât de mult îl stimez… Aş mai spune… îmi umblă pe limbă, dar nu îndrăznesc… Dar de ce n-aş îndrăzni? Da, îl iubesc! Nu, îl divinizez! Toţi bărbaţii ar trebui să-i cadă în genunchi!”…

Raiski voi să-i dea scrisoarea înapoi, dar Vera îi spuse:

— Nu, citeşte-o mai departe. Kriţkaia te roagă ceva.

Boris Pavlovici sări câteva rânduri şi citi:

> „Înduplecă-l, imploră-l pe vărul dumitale, care te adoră!… O, să nu te aperi, i-am surprins privirile pătimaşe… Doamne, de ce nu sunt eu în locul dumitale!… Imploră-l, draga mea Vera Vasilievna, să-mi facă portretul. Mi-a promis. Mărturisesc că de portret nu-mi prea pasă, dar aş vrea să fiu în apropierea artistului, să-l văd, să-l admir, să-i vorbesc, să respir acelaşi aer cu el! Simt, ah, simt… *ma pauvre tête, je deviens folle! Je compte sur vous, ma belle et bonne amie, et j’attends la réponse…*”[145]

— Ce să-i răspund? întrebă Vera, după ce Raiski puse scrisoarea pe masă.

El tăcea, fără s-o audă, cu gândul la cealaltă scrisoare, străduindu-se să înţeleagă pentru ce nu i-o dădea.

— Să-i scriu că primeşti?

— Doamne fereşte! Pentru nimic în lume! răspunse Raiski, înciudat, venindu-şi în fire.

— Ce-i de făcut? Vrea „să respire acelaşi aer cu dumneata…”

Bărbia fetei tremura de râs.

— S-o ia naiba! Eu în aerul ăsta m-aş asfixia!

— Dar dacă te-aş ruga eu? întrebă ea cu o şoaptă gravă, aruncându-i priviri cochete.

Raiski simţi că i se înmoaie inima.

— Tu? La ce bun?

— Aşa, aş vrea să-i fac o plăcere… îi răspunse Vera, fără să adauge că în felul acesta spera să-l mai îndepărteze puţin de ea.

Fata era convinsă că Polina Karpovna o să se ţină scai de el şi n-o să-l scape curând din mâini.

— Şi dacă-ţi fac pe voie, o să vezi în asta un semn de prietenie?

Vera încuviinţă din cap.

— Bine, dar ştii că asta înseamnă un sacrificiu?

— Nu mi-ai cerut să-ţi acord dreptul la sacrificii? Iată unul…

— Prin urmare, mi-l ceri? îşi începu Raiski atacul, apropiindu-se de Vera.

— Nu, nu-mi trebuie, nu-ţi cer nimic! îl întrerupse ea, grăbită, retrăgându-se speriată.

— Văd că te-ai şi speriat de sacrificiul meu! Fie, te ascult, dar fă şi tu pentru mine două mici sacrificii, ca să nu-mi rămâi datoare. Ai spus că nu admiţi datorie între prieteni; după cum vezi, îţi adopt teoria şi vreau să fim chit.

Vera îl privi întrebătoare.

— Întâi: să asişti la şedinţe, pentru că altfel o să dau bir cu fugiţii chiar din prima zi. Te-nvoieşti?

Fata încuviinţă din cap, fără chef, pe gânduri. Acum n-ar mai fi vrut ca el să-i facă hatârul,

fiindcă vedea că nu-i izbutise viclenia şi va trebui să asiste la şedinţele lor de pictură.

— În al doilea rând… zise Raiski şi tăcu o clipă, făcând-o pe Vera să aştepte plină de, curiozitate, arată-mi cealaltă scrisoare.

— Care?

— Aceea pe care ai băgat-o atât de grăbită în buzunar.

— N-am nimic în buzunar.

— Ba ai – uite cât e de umflat!

Vera îşi înfundă iar mâna în buzunar.

— Mi-ai spus că n-ai văzut altă scrisoare, şi eu ţi-am arătat una. Ce mai vrei?

— Nu, dacă ar fi fost scrisoarea asta, n-ai fi încercat s-o ascunzi cu atâta spaimă. Spune, mi-o arăţi?

— Mereu aceeaşi poveste? îl dojeni ea, plimbându-şi mâna prin buzunar, de unde se auzea într-adevăr foşnet de hârtie.

— Bine, lasă, am glumit. Dar te rog să nu crezi că e spionaj ori despotism, ci numai curiozitate. De altfel, ce-mi pasă mie de tine şi de secretele tale! zise el, ridicându-se să plece.

— N-am niciun fel de secrete, răspunse ea rece.

— Ştii c-o să plec în curând? o întrebă Raiski deodată.

— Ştiu, am auzit… Dar… e adevărat?

— De ce te îndoieşti?

Ea tăcea, cu ochii în pământ.

— Eşti mulţumită?

— Da… răspunse ea încet.

— De ce? întrebă el cu tristeţe, apropiindu-se de dânsa.

— De ce?

Fata rămase câtva timp pe gânduri, apoi îşi înfundă mâna în buzunar, scoase o altă scrisoare, o cercetă în fugă cu privirea, luă condeiul, şterse ici şi colo, cu migală, unele cuvinte şi chiar rânduri întregi şi i-o întinse.

— Ţi-am mai spus de ce, dar, uite, mai citeşte şi-aici! zise ea, înfundându-şi iar mâna în buzunar.

Boris Pavlovici începu să citească, iar Vera îşi aţinti privirile pe fereastră.

Era un scris mărunt de femeie. Raiski citi: „Mă simt grozav de vinovată faţă de tine, dragă Nataşa…”

— Cine e Nataşa?

— Soţia preotului, colega mea de la pension.

— A, preoteasa? Prin urmare, scrisoarea e scrisă de tine? Interesant! zise Raiski, frecându-şi genunchii în aşteptarea unei mari plăceri, şi se adânci în citit.

„Mă simt grozav de vinovată faţă de tine, dragă Nataşa, că nu ţi-am mai scris de când m-am întors acasă. Mi-a fost lene, ca de obicei, dar m-au împiedicat şi alte cauze, pe care le vei afla numaidecât. Pe cea principală o ştii, este… (aci urmau trei cuvinte şterse)… ceea ce mă îngrijorează uneori destul de serios. Dar despre asta o să vorbim mai mult când ne vom vedea.

Cealaltă cauză este venirea rudei noastre, Boris Pavlovici Raiski. Acum locuieşte cu noi şi, spre nenorocirea mea, aproape că nu iese din casă, aşa că de aproape două săptămâni n-am făcut decât să mă ascund de dânsul. El a adus cu sine o groază de înţelepciune, tot felul de cunoştinţe, strălucire, talente şi, odată cu ele, tumult sau «viaţă», după propria lui expresie, răscolind întreaga casă, începând cu noi, adică bunica, Marfenka şi cu mine, şi sfârşind cu orătăniile surorii mele. Pe vremuri, poate că toate astea m-ar fi atras, dar acum îţi dai şi tu seama cât de mult mă stânjenesc şi cât de nesuferite-mi sunt…

Din chiar clipa în care a sosit, la moşia lui, şi-a închipuit că nu numai moşia, dar şi tot ceea ce trăieşte aici e proprietatea sa.

Folosindu-se de drepturile lui de rudenie, care mărturisesc că nici nu ştiu bine de ce grad este, precum şi de faptul că ne-a cunoscut de mici, se poartă cu noi de parcă am fi nişte copii sau nişte şcolăriţe. Eu mă tot ascund de el şi abia am scăpat până acum să nu mă vadă dormind, să nu-mi afle gândurile, speranţele, dorinţele.

Din pricină că mă urmăreşte mereu, era cât pe-aci să mă-mbolnăvesc, nu m-am întâlnit cu *nimeni,* n-am scris *nimănui,* nici chiar ţie, şi m-am simţit ca la închisoare. Cu mine parcă se joacă, poate fără să-şi dea seama. Într-o zi e rece, indiferent, iar a doua zi ochii lui prind iar să strălucească, şi mă tem de el ca de un nebun. Dar şi mai rău e faptul că nici dânsul nu se cunoaşte prea bine, şi din pricina asta nu te poţi bizui nici pe intenţiile, nici pe promisiunile lui – azi ia o hotărâre, iar mâine face altceva.

Este «nervos, sensibil şi pătimaş», după cum se caracterizează singur, ceea ce mi se pare că-i adevărat. Nu joacă teatru, nici nu se preface – e prea deştept, prea învăţat şi prea cinstit pentru asta. «Aşa mi-e firea!» se apără el.

Este un fel de artist; pictează, scrie, improvizează la pian (de altfel, foarte drăguţ), visează numai artă, dar mi se pare că nu are nicio ocupaţie precisă, ca şi noi, ceilalţi muritori de rând, şi aproape toată viaţa şi-o petrece «în adorarea frumuseţii», după cum mărturiseşte singur, ceea ce înseamnă în limbajul nostru că e pur şi simplu veşnic îndrăgostit, cum era Daşenka Semecikina, dacă-ţi mai aduci aminte, care s-a amorezat o dată, până peste urechi, de un prinţ spaniol (după o poză dintr-un calendar nemţesc), iar după aceea se îndrăgostea pe rând de cine-i ieşea-n cale, până şi de Kisch, acordorul de

pian. Dar Raiski este bun la suflet, nobil, drept, vesel şi are o gândire descătuşată de prejudecăţi; atâta doar că toate acestea ba izbucnesc în el ca o vâlvătaie, ba se sting, şi din pricina asta nu ştii cum să te porţi cu dânsul.

Acum vrea să-mi câştige prietenia, dar eu mă tem chiar şi de prietenia lui! Mă tem de tot ceea ce vine de la el, mi-e frică… (urmau trei rânduri şterse cu creionul). O, de-ar pleca de-aici! Mă apucă şi groaza când mă gândesc că într-o zi el… (urmau iar câteva cuvinte şterse).

Eu am nevoie de un singur lucru – de linişte! Doctorul zice şi el că sunt nervoasă şi că trebuie să fiu menajată, că nu mi-e îngăduit să mă supăr şi mulţumesc lui Dumnezeu că i-a spus asta şi bunicii – acum toată lumea mă lasă în pace. N-aş vrea cu niciun chip să ies din cercul pe care l-am tras în jurul meu. Nimeni dintr-ai mei nu trece peste linia acestui cerc, datorită felului în care am ştiut să mă impun – ceea ce constituie liniştea şi fericirea mea.

Dacă Raiski va trece într-o zi peste linia aceasta, o să fiu nevoită să fug de-aici! E uşor de spus «să fug», dar unde? Şi-apoi, mi-e şi ruşine. El e atât de drăguţ, atât de bun cu mine, cu sora mea şi ne răsfaţă şi ne copleşeşte pe toţi cu prietenia lui, ba şi-a pus în gând să ne dăruiască şi colţişorul acesta de rai, unde mi-am dat seama că trăiesc şi nu vegetez!… Mi-e ruşine de faptul că-mi arată atâta dragoste nemeritată, că se străduieşte să strălucească în faţa mea şi să trezească în mine un sentiment de duioşie, deşi am încercat să-l fac să înţeleagă că nu trebuie să aibă nicio speranţă în privinţa asta. O, dacă ar şti cât de inutile sunt stăruinţele lui!

Hai să-ţi povestesc acum câte ceva despre…”

Scrisoarea se termina aici. După ce o sfârşi, Raiski rămase cu ochii aţintiţi pe rânduri, de parcă voia să citească printre ele. Nu găsise nimic despre Vera. Fata rămânea în umbră, şi numai el era scos în lumină, şi într-o lumină atât de puternică!

Se gândea mereu la cele citite, cercetând hârtia pe o parte şi pe alta. Apoi tresări deodată ca trezit din visuri.

— Nici asta nu-i scrisoarea pe care am văzut-o eu. Aceea era pe hârtie albastră! zise el tăios, ridicând ochii spre Vera. Pe când asta e pe hârtie albă…

Dar Vera nu mai era în odaie.

VI

Raiski se întoarse în odaia lui şi copie mai întâi cuvânt cu cuvânt scrisoarea Verei în planul romanului său, socotind că era un material bun pentru caracterizarea sa, apoi se cufundă într-o cugetare adâncă. Nu se gândea la ceea ce spusese ea despre el, nu-l supăraseră observaţiile ei severe şi nici faptul că-l comparase cu o oarecare Daşenka, cea veşnic îndrăgostită. „Ce ştie ea ce-i firea unui artist!" se gândi el.

Îl copleşea gândul că scrisoarea era răspunsul la întrebarea pe care şi-o punea el – se bucura Vera sau nu de plecarea lui! Dar acum nu se mai sinchisea dacă plecarea sa o va face pe Vera să se bucure sau ba şi nu mai avea chef să-i aducă „jertfa" aceasta.

Abia-i pătrunsese în inimă şarpele îndoielii, că un egoism brutal pusese stăpânire pe el. *Eul* lui ieşi deodată la iveală, cerând el jertfe.

Un singur gând îl preocupa mereu – de la cine era cealaltă scrisoare? Umblă gânditor o zi întreagă, la masă mâncă, cu gândul aiurea, nu vorbi nici cu bunica, nici cu Marfenka, îi părăsi pe musafirii ei, fără să spună o vorbă, îi porunci lui Egorka să ducă iar geamantanul în pod, şi toată ziua nu făcu nimic.

Gândul la scrisoare îi readuse iar în faţa ochilor făptura plină de strălucire a, Verei, luând în imaginaţia lui întruchiparea stranie şi teribilă a răului, încarnat în frumuseţe, din care cauză

frumuseţea fetei i se păru desăvârşită şi mult mai răscolitoare. Simţi deodată cum îl cuprinde un acces de gelozie, se gândi la toţi cei care veneau în casa lor şi le descusu cu prudenţă pe Marfenka şi pe bunica, pentru ca să afle cu cine purtau corespondenţă.

— Cine ne scrie? Mie, nimeni, răspunse bunica. Marfenka a primit de curând o scrisoare de la un negustor din oraş…

— Bunicuţo dragă, n-a fost o scrisoare, ci o notă pentru lâna şi modelele pe care le-am cumpărat de la el.

— Negustorul ăsta nu-i scrie şi Verei? întrebă Raiski.

— Ba da. Ea a cumpărat de la el ceva pentru preoteasă…

— N-a scris cumva pe hârtie albastră?

— Da, albastră, dar de unde ştii? Asta scrie numai pe hârtie albastră.

Raiski nu răspunse, simţindu-se o clipă cu sufletul mai împăcat.

„Dar atunci, pentru ce a ascuns-o?” se frământa el şi o zi întreagă îl măcină iar îngrijorarea.

„Dar ce-mi pasă mie ia urma urmei! S-o ia naiba de treabă, că doar nu sunt îndrăgostit de statuia asta!” se gândi el, oprindu-se deodată pe cărarea din grădină şi uitându-se năuc în jurul său.

„Ca să vezi unde s-a cuibărit şarpele!” îşi zise dânsul, aruncând o privire mânioasă spre fereastra fetei cu perdeluţa umflată de vânt.

— Mai bine m-aş duce într-altă parte, altfel o să-şi închipuie că nu-mi pot lua gândurile de la ea… scorpia! bombăni el cu voce tare, în timp ce picioarele îl duceau singure spre pragul ei. Dar nu avu destulă îndrăzneală să deschidă uşa, aşa că se întoarse grăbit în camera lui, se aşeză la masă şi, sprijinit în coate, rămase aşa până la căderea serii.

„Ce să fac cu romanul? cugeta el. Voiam să-i termin, şi când colo uite că-mi zboară gândurile într-altă parte şi nu-i mai văd sfârşitul!”

Apucând caietele cu însemnări, le zvârli într-un colţ.

Uită iar totul, în afară de Vera. Musafirii bunicii, Mark, Leonti, viaţa idilică din jurul lui, toate-i pieriră dinaintea ochilor. Numai fata rămase pe piedestal, scăldată în lumina strălucitoare a soarelui, scânteind în marmora nepăsării ei, oprindu-l cu un gest poruncitor să se apropie. Şi Raiski închidea ochii în faţa ei, îşi pleca fruntea, îngăimând: „Vera, Vera, cruţă-mă! Nu vezi că frumuseţea ta plină de venin mă va ucide? Nimeni şi niciodată nu m-a lovit aşa…”

Uneori, Vera îi apărea în penumbră, ca o adevărată Noapte plină de strălucirea stelelor, cu zâmbet răutăcios pe buze, şoptind tainic şi mângâietor unui necunoscut, iar pe el privindu-l cu o ameninţare batjocoritoare, toată numai licăr înşelător, când sfioasă, şi gingaşă, când îndrăzneaţă şi crudă!

Nu mai dormea nopţile, ziua nu schimba o vorbă cu nimeni şi abia de mânca, din care cauză slăbi chiar, toate astea din pricina unei întrebări prosteşti şi de nimic care-l obseda: de la cine era scrisoarea?

Dacă ea i-ar spune că e de ia cutare sau cutare, totul s-ar termina, şi el s-ar linişti. Deci îl răscolea o curiozitate nepotolită şi nimic mai mult. Dacă Vera i-ar satisface curiozitatea, i-ar pieri şi neliniştea. Aici era tot secretul.

„Trebuie să aflu cu orice preţ de la cine e scrisoarea, altfel o să mă zbat mereu ca-n friguri. După aceea, o să mă liniştesc şi-o să plec!” îşi zise Raiski într-o zi şi îndată după ceai se duse la Vera.

Dar n-o găsi, şi Marina îi spuse că domnişoara îşi pusese pălăria, îşi luase pelerina şi umbrela şi plecase.

— Unde?

— Dumnezeu s-o ştie, răspunse femeia. S-o fi plimbând pe undeva, că dumneaei nu spune niciodată unde se duce.

— Niciodată?

— Niciodată! Şi nici nu mă lasă s-o întreb – se face foc!

Vera nu se întoarse nici la vremea prânzului. Un alt motiv de groază.

— Unde-i Vera? o întrebă Raiski pe bunica.

Aceasta se mulţumi să se încrunte, fără să-i răspundă. Atunci Raiski o întrebă pe Marfenka.

— Nu ştiu, frate. Am văzut-o mai adineauri pe fereastră îndreptându-se spre sat.

— Şi unde mănâncă?

— Cere un pahar de lapte de la ţărani, sau Marina îi duce mâncarea în camera ei mai târziu, când se întoarce acasă.

— Ea toate le face alandala! bombănea Tatiana Markovna cu jumătate de glas. E tare voluntară, leită maică-sa! Ce ţi-e şi cu nervii ăştia! Doctorul îmi împuie şi el toată ziua capul: „N-o supăraţi, n-o contraziceţi, menajaţi-o!” iar dânsa, cu nervii ăştia, îşi face de cap!

— Dar pentru ce n-o întrebi unde se duce singură? zise Raiski.

— Nu mi-e îngăduit – se face foc şi pară! zise Tatiana Markovna cu ironie, apoi se închide pe trei zile în odaia ei. Bunica n-are voie să deschidă gura!

— Oare unde o fi plecat aşa, de una singură?… murmură Boris Pavlovici.

— Păi ea tot singură umblă, zise Marfenka.

— Dar tu?

— Se poate?! Eu mă tem!

— De cine?

— Parcă n-ai de ce te teme! De şerpi, de broaşte, de câini, de porci mari, de hoţi, de morţi… şi de Arina mă tem…

— Care Arina?

— Avem una pe-aci, cam zăludă.

— Dar Vera?

— Vera nu se teme de nimic – chiar de-ai închide-o o noapte întreagă într-o biserică nu s-ar

teme.

— Ar fi bine, Marfenka, s-o întrebi mâine unde-a fost.

— S-ar supăra.

— Văd că vă temeţi toţi de ea. Frumos!

A doua zi, Vera plecă iar de dimineaţă şi se întoarse abia seara. Tristeţea şi nesiguranţa îl frământau pe Raiski într-atât, încât nu mai ştia ce să facă. O pândi în grădină, pe câmp, colindă satul şi-i întrebă chiar şi pe ţărani dacă nu cumva o văzuseră. Ba aruncă şi câte o privire cercetătoare prin izbele lor, uitând cu totul de înţelegerea lui cu Vera să n-o mai spioneze.

Începuse să se întunece. Raiski rătăcea prin parc, când o zări deodată pe Vera strecurându-se prin lăstărişul de pe marginea râpei. Se repezi, tremurând, spre ea, atât de neaşteptat, încât Vera tresări speriată şi se opri.

— Cine e? întrebă fata.

— Tu… tu eşti… Vera?!

— Da, eu. Ce-i?

— Te-am căutat toţi prin toată casa. Nu ştiam unde ai dispărut!

— Cine adică? întrebă fata, încruntându-se.

— Bunica şi Marfenka sunt tare îngrijorate…

— Ce le-o fi venit? Până astăzi nu mi-au purtat niciodată de grijă, şi-acum… să le spui că n-are niciun rost şi că n-am rugat pe nimeni să-mi ducă grija.

— Şi… şi eu…

— Dumneata? Mulţumesc cu plecăciune? Dar de ce, mă rog?

— Se-ntâmplă atâtea…

— De pildă?

— De pildă… vreo nenorocire. Câte nu se întâmplă? Drumurile sunt pline de beţivi, şerpi, hoţi, câini, porci, morţi… adăugă în glumă Raiski, aducându-şi aminte de tot ce-o speria pe Marfenka. Astea toate ar putea să te sperie…

— Nu m-am speriat decât acum de dumneata. Acolo nu sunt nici hoţi, nici morţi.

Ea arătă spre râpă…

— Cât de uşor s-ar putea întâmpla aici o nenorocire! Un om piere uneori din nimica toată… zise Raiski.

— Când mă voi hotărî să pier, o să-mi cer neapărat voie de la bunica sau de la dumneata! îi răspunse dânsa, îndepărtându-se.

„Ce fiinţă mândră!" şopti Boris Pavlovici.

— Numai o clipă, Vera, adăugă el cu voce tare. Te rog să mă ierţi că nu ţi-am dat înapoi scrisoarea pe care voiai s-o trimiţi preotesei. Iat-o. Am vrut mereu să ţi-o dau, dar nu ai fost acasă.

Fata luă scrisoarea şi o băgă în buzunar.

— Dar cealaltă, de colo?… o întrebă el cu voce mângâioasă, dar tremurătoare, aplecându-se spre dânsa.

— Care scrisoare şi de unde?

— Cealaltă, albastră. Din buzunar!

Şi aşteptă, încremenit, răspunsul.

Vera îşi întoarse buzunarul pe dos.

— A, nu mai el zise Raiski. De la cine era?

— Scrisoarea?… Păi, de la preoteasă, îi spuse fata după o pauză scurtă. Doar i-am şi răspuns la ea.

— De la preoteasă! strigă Raiski, de răsună grădina.

— Se-nţelege! încuviinţă ea, nepăsătoare, şi plecă.

„De la preoteasă! repetă Raiski, simţind cum îi cade o greutate de pe inimă. Cât m-am zbătut, cât m-am chinuit, şi ce simplu era totul! De la preoteasă! E-adevărat, în acelaşi buzunar era şi scrisoarea preotesei, şi răspunsul la ea! E limpede! Iar că nu mi-a arătat-o, şi asta e limpede! Nimeni nu-ţi dă să citeşti o scrisoare străină, secrete străine!… Nici vorbă, asta e! De ce nu mi-o Îi spus de la început? De ce m-o fi chinuit? Dar ce repede mi-au trecut enervarea şi neliniştea aceea

prostească! Ce pace şi ce armonie au pus iar stăpânire pe toată fiinţa mea! Doamne, cât de minunată e seara asta! Şi cât de strălucitor e cerul, cât de mângâietor e aerul, şi ce frumuseţe e în jurul meu! Şi cât de bine şi de împăcat mă simt! Acum, că am aflat totul, nu mai are rost să rămân aici, aşa că peste două zile plec…”

— Egor! strigă el, trecând prin curte.

— Porunciţi! răspunse un glas de la fereastra căsuţei în care locuiau slugile.

— Să-mi aduci mâine mai devreme geamantanul din pod!

— Da, vă rog!

Raiski se simţea uimitor de vioi şi de vesel! Intră fuga-n casă, ceru de mâncare, îi povesti bunicii câte-n lună şi-n stele, o făcu pe Marfenka să râdă de cinci ori şi mâncă pentru toate trei zilele. Tatiana Markovna era fericită.

— Ei, slavă Domnului! Trei zile mi-ai umblat de parcă ţi se înecaseră corăbiile, dar văd că te-ai înveselit iar. Vera ce face? Ai văzut-o? îl întrebă Tatiana Markovna.

— Scrisoarea era de la preoteasă! zise Raiski pe neaşteptate.

— Ce scrisoare? întrebară într-un glas Marfenka şi bunica.

— Aia, scrisă pe hârtie albastră, de care v-am întrebat mai deunăzi.

Apoi dormi pentru cele trei nopţi pierdute, mirându-se cât de simplu era să ghicească secretul pentru care se zbătuse timp de trei zile.

„De altfel, toate problemele simple se rezolvă cu mare trudă! Şi Columb a descoperit America în chipul cel mai simplu…”

Încremeni, mirat şi el de, comparaţia pe care-o făcuse.

În dimineaţa următoare, se sculă vesel, bine dispus, cu puteri noi, plin de dorinţe şi speranţe. Şi de ce?… Numai pentru că scrisoarea era de la preoteasă!

Se aşeză repede în faţa caietelor sale şi descrise chinurile prin care trecuse, îndoielile, şi cum scăpase de ele. De sub pana lui izvorau ca un şuvoi: însemnări, schiţe, scene, dialoguri. Amintindu-şi deodată de scrisoarea Verei, simţi nevoia să citească din nou ce scrisese ea despre el şi luă grăbit copia pe care o făcuse.

O citi în grabă, plin de nerăbdare, căzând uneori pe gânduri, cu zâmbetul pe buze, la descrierea puţin măgulitoare, dar bine conturată, a propriei lui persoane, care se desprindea de sub pana Verei. Mai citi o dată, cu un oftat uşor, rândurile care confirmau zădărnicia speranţelor lui într-un sentiment duios din partea Verei, se întristă când ajunse la calificarea stăruinţelor lui ca plictisitoare, dar se simţea liniştit… Pe când în seara din ajun… o, Doamne, cât de tulburat fusese!

„Fie, o să plec şi-o să-i redau liniştea şi libertatea, îşi zise el. E mândră, cu neputinţă de cucerit, şi eu nu mai am niciun rost aici – suntem indiferenţi unul fată de celălalt!”

Îşi mai trecu privirea în fugă, cu gândul aiurea, peste rânduri şi – deodată, făcu ochii mari şi păli.

„Nu m-am întâlnit cu *nimeni,* n-am scris *nimănui,* nici chiar ţie…”

„Cuvintele *nimeni* şi *nimănui* sunt subliniate, şopti el cu buze tremurătoare, uitându-se deznădăjduit în jurul său. Aici este un *cineva,* cu *care* se întâlneşte şi *căruia* îi scrie! O, Doamne, scrisoarea pe hârtie albastră nu i-a trimis-o preoteasa!” îşi spuse el, îngrozit.

Îl străbătu iar un fior de gheaţă şi se întinse pe divan, cuprinzându-şi deznădăjduit capul cu mâinile.

VII

A doua zi dimineaţa, pe la ora zece, Raiski auzi o bătaie în uşă. Deschise, palid şi mohorât, şi încremeni.

În faţa lui se aflau Vera şi Polina Karpovna. Kriţkaia era îmbrăcată într-o rochie vaporoasă de un galben pal, care o învăluia ca o spumă, foarte decoltată, cu mâneci scurte, toată numai flori şi panglici, iar părul îi era numai buclişoare. Semăna leit cu căţeluşii micii şi albi pe care stăpânele iubitoare sau dresorii de la circ îi tund, le ondulează părul şi îi împodobesc cu panglicuţe, cureluşe şi funduliţe.

Raiski o privi, îngrozit, îşi mută căutătura întunecată asupra Verei, apoi se uită iar la Kriţkaia. Aceasta îl aţintea tăcută cu o privire adâncă şi cu buzele umede zâmbind drăgăstos. Din prea mult extaz şi înflăcărare, Kriţkaia îţi făcea impresia că se topeşte ca o caramea la căldură.

Toţi trei tăceau.

— Roaba dumitale supusă, şopti Kriţkaia în cele din urmă, pradă emoţiei.

— Ce doriţi? o întrebă Raiski, furios.

— Sunt roaba dumitale supusă! repetă ea. Fapta cavalerească… Nu pot să-mi adun gândurile, să exprim…

Şi-şi duse batista la ochi.

— Vera, ce înseamnă asta? întrebă Raiski, nerăbdător.

Vera nu răspunse, numai bărbia îi tremura.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, iartă-mă… zise grăbită Polina Karpovna. Vos *moments sont précieux*[146], sunt gata.

— I-am scris Polinei Karpovna că vrei să-i faci portretul, zise, în sfârşit, Vera.

— Ah! exclamă Raiski şi, după ce-şi frecă tare fruntea, murmură numai pentru dânsul, scrâşnind din dinţi: „de asta îmi arde mie acum!”

— Să mergem, încep numaidecât, spuse el hotărât după o clipă de gândire. Aşteptaţi-mă în salon!

— Bine, bine. Porunceşte numai, şi noi… *Allons, chère Vera Vasilievna!*[147] zise grăbită Kriţkaia, trăgând-o pe Vera după ea.

De îndată ce femeile se îndepărtară, Boris Pavlovici îşi spuse că s-ar fi descotorosit fără nicio jenă de Polina Karpovna, dacă la şedinţele de pictură nu ar asista şi Vera.

Deşi era indignat de neîncrederea aproape duşmănoasă a fetei şi era tulburat de scrisoarea aceea misterioasă care-l făcea din nou s-o urască, preţuia nespus de mult orice fărâmă de secundă petrecută în preajma ei. Iar acum, mai ardea şi de dorinţa să afle de la cine era scrisoarea.

Luă din colţ o pânză întinsă pe ramă, pregătită mai demult pentru portretul Verei, luă vopselele şi paleta, apoi intră tăcut în salon, îi porunci Vasilisei, scurt şi mohorât, să-i aducă nişte perdele ca să le pună la ferestre şi să lase deschisă numai una dintre ele. În sfârşit, după ce-i aruncă: pe sub gene o privire fugară Polinei Karpovna, apropie un fotoliu de ea şi se aşeză şi dânsul.

— Te rog să-mi spui cum să mă aşez! Ba nu, aşază-mă chiar dumneata!… zise ea cu o supunere languroasă.

— Aşezaţi-vă cum vreţi, dar să staţi nemişcată şi să nu scoateţi o vorbă, că mă stânjeniţi! răspunse el răspicat.

— Nici nu mai suflu! spuse femeia în şoaptă, apoi îşi lăsă cu gingăşie capul pe umăr şi închise

ochii pe jumătate, schiţând un zâmbet dulceag.

„Vai, ce mutră scârboasă! se gândi Raiski. Stai că te pictez eu pe tine!”

Apoi, când bunica şi Marfenka veniră să se uite cum lucrează, le pofti fără nicio jenă să iasă afară. Când văzu că boierul se apucase de „potret”, Egorka intră în salon, ca să-l întrebe dacă nu-i porunceşte cumva să ducă iar geamantanul la pod, dar Raiski îl ameninţă doar în tăcere cu pumnul.

Boris Pavlovici luă o bucată de cretă şi începu să schiţeze conturul capului, uitându-se cu ură crescândă la „mutra cea scârboasă” şi apăsând cu putere cretă, de săreau bucăţele care-ncotro.

Vera şedea lângă uşă, împungând cu acul o bucată de dantelă şi căscând adesea de plictiseală. Doar când dădea cu ochii de Polina Karpovna, bărbia începea să-i tremure şi buzele să i se mişte, abia stăpânindu-şi zâmbetul.

— *Suis-je bien comme ça?*[148] întrebă în şoaptă Kriţkaia.

— *Oui, tout à fait bien!*[149] îi răspunse Vera.

Raiski făcu un gest de ciudă şi nerăbdare.

— Nici nu mai suflu! murmură speriată Polina Karpovna şi încremeni.

Boris Pavlovici trasă conturul capului, luă paleta şi, aruncând căutături duşmănoase modelului său, începu să-i picteze ochii şi nasul…

„Toţi au uitat că ai fost cândva frumoasă, babă hâdă! îşi zicea el. Numai tu n-ai uitat, şi asta-i toată nenorocirea ta!”

Iar femeia, de cum îi prinse privirea, se strădui să zâmbească şi mai dulce.

Peste vreo douăzeci de minute, din cauza încordării în care încremenise – aproape fără să răsufle – îşi îndeplinea promisiunea întocmai – pe fruntea femeii apărură broboane mari de sudoare, aidoma unor boabe albe de coacăză, iar buclele de pe tâmple începură să i se cam moaie.

— Mi-e cald! şopti dânsa.

Dar Raiski nu se lăsă înduplecat, ci picta mai departe, aruncându-i din când în când căutături severe. Şi mai trecu un sfert de oră.

— *Un verre d'eau!*[150] şopti Kriţkaia abia auzit.

— Răbdare, acum nu se poate! i-o tăie scurt Raiski. Întâi să termin buzele.

Când auzi că e vorba de zâmbetul ei, Polina Karpovna se stăpâni cât putu. Respira sacadat, întretăiat, pieptul i se acoperi de sudoare, dar nu făcea, de teamă, nici cea mai mică mişcare. Iar Raiski picta mereu, prefăcându-se că nu vede nimic.

— Polina Karpovna a obosit! îi atrase Vera atenţia.

Însă Boris Pavlovici nu răspunse nici de data asta. Buza inferioară a Polinei Karpovna se lăsă în jos, deşi ea se străduia din răsputeri să n-o mişte, iar din piept i se auzea un şuierat uşor.

Raiski îşi vedea de treabă, fără s-o ia în seamă. Femeia încercă de vreo două ori să spună ceva, şi de pe frunte îi căzură pe mâini picături grele de sudoare.

— Încă puţin, zise Raiski.

— Nici nu mai suflu! răspunse Polina Karpovna cu un şuierat.

Boris Pavlovici era şi el ostenit, dar nu simţea, de furie, nici oboseală, nici milă pentru victima lui. Mai trecură cinci minute.

— Oh, oh, *je n'en puis plus!*[151] Oh, oh! începu Kriţkaia şi se prăbuşi deodată de pe scaun.

Raiski şi Vera se repeziră şi o aşezară pe canapea. Apoi aduseră apă, un evantai, apă de colonie, şi Vera o ajută să-şi vină în fire. Kriţkaia ieşi în grădină şi-i lăsă singuri. El îi aruncă o privire scurtă, plină de ciudă.

— Scrisoarea n-a fost de la preoteasă! şuieră Boris.

Fata îi răspunse şi ea cu o căutătură iute ca fulgerul, apoi se uită la el fix; ochii ei îşi.

schimbară expresia, deveniră limpezi, ca de sticlă, căpătând o privire de „rusalcă”…

— Vera, Vera! începu el încet, cu buzele arse, apucând-o de mână! N-ai pic de încredere în mine!

— Te rog să-mi dai drumul! îi răspunse ea, nerăbdătoare, smulgându-şi mâna. Despre ce încredere-i vorba? În ce şi de ce-ţi trebuie?!

Şi se duse în grădină s-o caute pe Polina Karpovna.

„Da, are dreptate. De ce ar avea încredere în mine? Dar cât de necesară mi-e încrederea ei! Doamne, ce mare nevoie am de ea – ca să mă pot linişti, să-i aflu taina (căci e o taină la mijloc!) şi să plec! Până nu aflu cine e şi ce e, nu pot pleca!”

— Egor! strigă el, ieşind pe coridor, du deocamdată iar geamantanul la pod!

Şi după ce mai pictă vreo jumătate de oră la tabloul Kriţkaiei, îi fixă acesteia o nouă şedinţă a treia zi şi se cufundă iar cu aceeaşi ardoare în dezlegarea mereu a aceleiaşi şi aceleiaşi întrebări care-l chinuia fără-ncetare: de la cine era scrisoarea? Să afle şi-apoi să plece – iată tot ceea ce voia. Tot răul stă în această taină, ea-l face să sufere atât!

Raiski îi privea bănuitor pe toţi – pe bunica şi pe Marfenka, pe Tit Nikonîci şi pe Marina, mai ales pe Marina, fiindcă ea era „doamna de onoare” cea mai apropiată şi cea mai de încredere a Verei…

Dar Marina forfotea prin curte ca o şopârlă, jucându-şi şoldurile, ba ducând fustele domnişoarei şi fierul de călcat, ba ferindu-se de loviturile lui Saveli, când urlând, când zâmbind cu zâmbetul ei larg care-i lumina toată faţa şi izbutind să scape de întrebările lui Boris Pavlovici cu aceeaşi îndemânare cu care scăpa de cărămida sau de scurtătura aruncată în urma ei de bărbatul său. De cum îl vedea pe Raiski, îşi întorcea faţa într-altă parte, lăsându-şi în pământ ochii chihlimbarii cu priviri neruşinate şi căutând să se strecoare şi să fugă cât mai departe de dânsul.

„Pesemne că bestia asta ştie tot!” îşi zicea el, dar nu îndrăznea să dea frâu liber întrebărilor care-l chinuiau. I se părea şi lui că ar face o faptă urâtă şi se temea să nu fie acuzat de „spionaj”.

Făgăduise doar atât de solemn că se va strădui să fie pentru Vera un prieten şi nimic mai mult. Şi mai fixase şi un termen de două săptămâni! Doamne, Dumnezeule, ce-i de făcut?! Cu ce chin se alesese în chip prostesc, fără să fie legat de dragoste, de pasiune; cu ce suferinţe, la care se înhămase de bunăvoie, fără să se aleagă în schimb cu nicio satisfacţie! Ce-ar fi ca până la urmă să iasă la iveală că el, cel nepăsător, liber şi mândru (era convins că e mândru!) o iubeşte şi că i se vede asta chiar şi „după mutră”, după cum remarcase cu cinism potlogarul de Mark, cu mintea lui ageră.

Pe de altă parte, în timp ce ducea lupta aceasta cu sine însuşi, inima i se topea de presimţirea unei iubiri pătimaşe; se înfiora, gândindu-se la bogăţia simţămintelor care-l aşteptau în viitor, asculta plin de bucurie bubuitul îndepărtat al tunetului patimii, gândindu-se mereu cât de minunat ar fi dacă l-ar covârşi pasiunea, cum focul ei i-ar purifica viaţa lâncedă şi ce ploaie binecuvântată s-ar revărsa peste câmpul uscat al trăirii lui, năpădit de bălării care-i înăbuşeau existenta.

Ce e arta, ce e gloria însăşi faţă de aceste sublime furtuni?! Ce însemnătate putea să mai aibă toată pâcla amară, înăbuşitoare, a emanaţiilor frământărilor politice şi sociale, în care nu fermentează decât idei după care aleargă însetat tineretul, irosindu-şi forţele, fără să fie însă cuprins de focul patimii şi de freamătul nervilor? Toate acestea sunt pasiuni cerebrale, jocul orgoliilor reci, al unor idei lipsite de frumuseţe, de plăceri mistuitoare, de suferinţe… de foarte multe ori, nu proprii, ci descoperite în cărţi, copiate de acolo!

— Nu, eu îmi doresc o pasiune obişnuită, lumească şi trupească, plină de furtuna ei clasică. Da, vreau pasiune, pasiune!… striga el, alergând

prin grădină şi trăgând adânc în piept aerul proaspăt.

Dar Vera nu-i dăruia această pasiune, care nu-i măgulea nici măcar orgoliul.

Nu, el nu dorea să se apropie de ea numai din vanitate, nu avea pretenţia trufaşă de a-i pătrunde cu sila în inimă, aşa cum se întâmplă cu mulţi bărbaţi frumoşi ca o cadră sau cu bărbaţii lipsiţi de minte, care vor să aibă cu orice preţ succes. El nădăjduise orbeşte, plin de sfiiciune, că va putea să facă asupra ei o impresie puternică, dar speranţa aceasta se spulberase.

Însă, după ce citise scrisoarea Verei către prietena ei, speranţa aceasta căpătase pe nesimţite iar viaţă, fără să-şi dea nici măcar seama. Fata mărturisea în scrisoarea ei că Raiski era, totuşi, inteligent, că avea multe talente, că era plin de strălucire şi adusese cu sine tumult sau viaţă, şi *poate că* altădată toate acestea ar fi captivat-o, dar acum nu…

Şi acest *„poate că”,* de care nu ne despărţim niciodată, nici chiar în situaţiile cele mai desperate, îl prăbuşise pe Raiski, dacă nu chiar în vâltoarea pasiunii, cel puţin în atmosfera ei dogoritoare, din care nu scapă cu bine decât caracterele tari şi, într-adevăr, „mândre”.

Da, în suflet i se cuibărise nădejdea că şi ea îi va răspunde într-o zi cu aceleaşi sentimente, nădejdea unei apropieri şi a încă ceva nelămurit chiar şi pentru el însuşi, lămurită fiindu-i numai senzaţia că pe zi ce trece îi e tot mai greu, să scape de atmosfera asta dogorâtoare de vrajă care-l înlănţuia.

Ar fi trebuit să plece nu acum o săptămână, ci acum o lună, înainte de sosirea Verei, sau îndată după prima întâlnire cu ea, fiindcă astăzi nu mai erau decât puţine speranţe că Egorka va trebui să coboare din nou geamantanul din pod.

„Ori dăruieşte-mi pasiunea, striga Raiski, zbătându-se, fără somn în nopţile zăpuşitoare de

vară pe saltelele de puf ale bunicii, o pasiune mare. care poate să mă şi ucidă – sunt gata de orice, numai să mă desfăt, să mă satur cu ea – ori spune-mi drept de la cine este scrisoarea, pe cine iubeşti, de când îl iubeşti şi dacă-l iubeşti pentru totdeauna, şi-o să mă liniştesc şi-o să mă vindec, fiindcă deznădejdea vindecă!”

Până atunci, însă, o speranţă prostească îi şoptea mereu: „Nu deznădăjdui, răceala ei să nu te sperie! E tânără, chiar dacă altcineva ţi-a luat-o înainte, asta nu s-a întâmplat demult, şi sentimentul nu a putut să prindă rădăcini adânci în casa aceasta în care o urmăresc zeci de ochi, în care se vântură atâtea superstiţii şi spaime, generate de noţiunile de morală ale bunicii. Ai încă puţină răbdare; vei izbuti să-i ştergi din suflet impresia făcută de acel cineva şi atunci… ş.a.m.d. Altfel boala ta nu are leac!”

„Mă duc la ea, nu mă măi pot stăpâni! se hotărî el într-o zi, în amurg. O să-i spun tot, tot… şi cum îmi va răspunde aşa va rămâne! Ori mă vindec, ori… mor!”

VIII

De data aceasta bătu în uşă.

— Cine e acolo? auzi el glasul Verei.

— Eu sunt, răspunse Raiski, băgându-şi sfios capul pe uşă. E voie?

Fata şedea la fereastră cu o carte în mână, dar se vedea bine că n-o prea interesa cartea. Părea distrată, ori gânditoare. În loc de răspuns, apropie un scaun de Raiski.

— Astăzi nu-i prea cald. E plăcut! începu el.

— Da, am fost pe malul Volgăi – acolo e chiar răcoare, îi răspunse Vera. Pesemne că se schimbă vremea.

Tăcură amândoi.

— Oare, de ce or fi bătut astăzi clopotele atât de stăruitor la Spas? întrebă Raiski. E vreo sărbătoare mâine?

— Nu ştiu. De ce întrebi?

— Aşa… clopotele astea nu m-au lăsat să dorm; nici muştele. Ce puzderie de muşte e-n casa bunicii! De ce oare?

— Cred că din pricina dulceţii pe care-o fierbe acum.

— Ah, da, aşa-i! De aceea o tot văd pe Paşutka forfotind de acolo-colo şi lingându-şi buzele… Dar nu numai ea, ci toate fetele din casă, până şi Marfenka, au buzele negre. Ţie nu-ţi place dulceaţa, Vera?

Fata clătină din cap.

— L-am văzut ieri pe Egor urcând geamantanul în pod… zise ea, după o clipă de tăcere.

— Da. Şi?

— Nimic…

— Vrei să mă-ntrebi dacă plec curând?

— Nu, am zis şi eu aşa…

— Să nu te ascunzi de mine, Vera! La urma urmei, curiozitatea ta e foarte firească. Uite c-o să-ţi răspund la întrebare: totul depinde de tine.

— Iar de mine?

— Da, de tine. Şi ştii asta!

Vera se uita cu nepăsare pe fereastră.

— Îmi dai prea mare importanţă, spuse ea într-un târziu.

— Dacă ar fi totuşi aşa, ce-ai face?

— Dacă ar fi vorba de mine, n-aş face nimic. Dacă însă ar fi vorba de dumneata, aş proceda astfel, încât să te simţi cât mai fericit, cât mai comod, cât mai liniştit, cât mai vesel…

— Stai puţin! încurci noţiunile – trebuie să le împărţi pe categorii şi genuri. Adică aşa: „cât mai comod şi mai liniştit”, pe de o parte, şi „cât mai vesel şi mai fericit”, pe de altă parte. Acum hotărăşte.

— Ba hotărăşte dumneata ce-ţi place mai mult.

— Mi-am dat seama de mult că eşti reţinută, că nu-ţi exprimi niciodată spontan vreun gând sau vreo dorinţă, ci porneşti prin a vorbi pe ocolite. Nu eu trebuie să aleg, Vera – hotărăşte tu pentru mine şi voi face tot ce vrei tu. Uită-mă pe mine şi vorbeşte numai de tine, pentru tine!

— Tot n-o să m-asculţi, aşa că n-avem ce vorbi!

— De ce crezi asta?

— De câte ori a cărat Egorka geamantanul în pod şi înapoi? întrebă ea în loc să-i răspundă.

— Prin urmare, vrei cu tot dinadinsul să plec?

Vera tăcea.

— Spune da, şi mâine plec.

Fata îi aruncă o privire, apoi îşi întoarse ochii spre fereastră.

— Nu te cred, zise dânsa.

— Încearcă şi spune-mi! Atunci poate c-o să-ncepi să mă crezi.

— Dacă-i aşa – pleacă! zise ea deodată.

— Fie, răspunse Raiski, înăbuşindu-şi un oftat. Mi-e greu, aproape imposibil să plec, dar fiindcă ţie ţi-ar fi greu dacă aş rămâne… („poate c-o să spună: *nu, nu mi-ar fi greu”,* îşi zicea el, zăbovind să-şi termine fraza) eu… o să…

— O să pleci şi-o să faci foarte bine! încheie ea, ridicându-se de pe scaun şi apropiindu-se de fereastră.

— O să plec, nu mă alunga, zise el cu un zâmbet silit. Dar ai putea şi tu să-mi uşurezi, ba chiar să-mi grăbeşti plecarea…

— Cum?!

— Îţi repet încă o dată – asta depinde de tine.

— Spune-mi ce trebuie să fac? Sacrificii? Sunt gata să car cu mâinile mele geamantanul din pod.

Raiski nu-i răspunse la batjocură.

— Hai, vorbeşte! zise ea.

— În primul rând, spune-mi dacă iubeşti pe cineva?

Vera îşi întoarse brusc capul spre el, privindu-l uimită.

— În al doilea rând, cine ţi-a trimis scrisoarea albastră? Nu-i de la preoteasă! încheie el grăbit.

— Nu văd ce legătură are asta cu plecarea dumitale? întrebă Vera cu ochii mari.

— O să-ţi explic. Dar ca să mă înţelegi mai bine, nu te mira atât, ascultă-mă cu răbdare şi cheamă în ajutor toată raţiunea ta…

— E ceva atât de greu de înţeles? Atât de complicat?

— Am nevoie de bunătatea, înţelegerea şi prietenia cu care m-ai măgulit atât de mult acum câtva timp şi pe care mi le-ai luat nu ştiu din ce cauză…

— Nu plătesc cu prietenie decât prietenia, frate, zise ea, de data aceasta mai îngăduitoare.

— Oare nu-ţi port destulă prietenie?

Vera clătină din cap.

— Atunci ce crezi că simt pentru tine? Doar îţi dai seama că-ţi sunt aproape nu numai din pricina rudeniei…

— Asta nu-i prietenie…

— Atunci ce e? Dragoste?!

— Nu-mi trebuie dragostea dumitale – n-o împărtăşesc…

— Ştiu, de aceea şi vreau să-ţi spun ce să faci, ca să nu simt dragoste pentru tine!

— Mi se pare că am făcut totul…

— Dimpotrivă, dacă ai fi vrut să te iubesc, n-ai fi putut face mai mult. M-ai respins cu mândrie, ceea ce mi-a trezit orgoliul, apoi te-ai înconjurat cu un fel de mister şi mi-ai stârnit curiozitatea. Iar frumuseţea, inteligenţa şi caracterul tău au făcut restul – aşa că acum ai în faţa ta un om îndrăgostit ca un nebun! Oh, cât de fericit aş fi să mă prăbuşesc în vâltoarea patimii şi să mă las purtat de şuvoiul ei – de când caut asta! Mi-am dorit atât de mult o astfel de pasiune şi aş fi în stare s-o plătesc cu toată viaţa mea, dar tu n-ai vrut, nu vrei… aşa e?

Şi o privi cercetător dintr-o parte.

— Nu, nu vreau! răspunse ea, liniştită şi hotărâtă.

— Ai văzut doar şi tu că am luptat din răsputeri cu mine însumi, că am făcut totul, ca să prefac dragostea în prietenie, dar n-am izbutit decât să mă conving şi mai mult că prietenia pentru o femeie tânără şi frumoasă este imposibilă. Iar acum văd două ieşiri din impasul acesta… Raiski se opri o clipă. Una dintre ieşiri, dragostea ta, mi-ai închis-o chiar tu, urmă el. Fericirea şi concesiile reciproce consumă pasiunea şi o prefac, după împrejurări, în prietenie, sau într-o dragoste adâncă şi chiar sfântă, în care nu cred, dar oricum, şi într-un caz şi într-altul, în prilej de mulţumire şi în linişte… Tu-mi iei însă orice speranţă la fericirea asta… Nu-i aşa?

Raiski îşi apropie iar faţa de obrazul fetei, privind-o cercetător în ochi. Ea încuviinţă cu o înclinare a capului, repetând:

— Da, orice speranţă.

— Atunci… începu el iar, ca să-mi potoleşti durerea pricinuită de pierderea oricărei speranţe, sau ca să-mi ucizi speranţa o dată pentru totdeauna, trebuie…

— Ce?

— Să faci ceea ce ţi-am spus acum câteva clipe, adică să recunoşti că eşti. Îndrăgostită şi să-mi spui cine ţi-a trimis scrisoarea albastră! Iată a doua ieşire…

— Şi dacă nu fac niciuna, nici alta? întrebă Vera, întorcându-şi cu mândrie ochii spre el.

— Şi mai ales, te rog să laşi deoparte mândria şi dispreţul! adăugă el repede. Toate astea contribuie la aţâţarea pasiunii, şi eu am venit la tine cu speranţa că dacă nu-mi poţi împărtăşi visul nebunesc, cel puţin n-o să-mi refuzi cea mai simplă bunăvoinţă prietenească, ba chiar şi ajutorul tău. Acum, însă, descopăr cu groază, Vera, că eşti rea…

— Iar dumneata eşti egoist, Boris Pavlovici! Ai năluciri şi mă sileşti să-ţi împărtăşesc fanteziile, să te vindec şi să te uşurez… Dar, la urma urmei, ce-mi pasă mie de dumneata şi dumitale de mine? Eu atât îţi cer – să mă laşi în pace! Am dreptul să-ţi cer asta! Sunt liberă ca vântul, nu aparţin nimănui, nu mă tem de nimeni…

— Şi eu am fost liber şi mândru acum două săptămâni, dar astăzi nu mai sunt nici mândru, nici liber, ba mă mai şi tem – de tine!

Vera îi aruncă o privire dispreţuitoare, dând uşor din umeri.

— Nu te pripi cu privirile tale nimicitoare! Vezi să nu păţeşti şi tu ca mine! zise Raiski atât de încet, de parcă ar fi vorbit cu sine însuşi.

— Nu mă tem! N-o să păţesc aşa ceva!

— Nici copiii nu se tem, şi când doica îi ameninţă cu „lupul”, îngăimă curajoşi: „o să-l omor!” Eşti vitează ca un copil şi o să te vezi tot atât de neputincioasă ca el, când o să-ţi vină vremea…

— Nu mă tem de nimeni, repetă Vera. Nici de „lupul” acesta al dumitale, care este pasiunea! Zadarnic te străduieşti să mă sperii – toate vorbele dumitale sunt scorneli şi nici măcar nu mi-e milă de dumneata!

— Eşti rea! Dar dacă aş cădea la pat, bolnav de lingoare? fără doar şi poate că bunica şi Marfenka ar veni la mine, m-ar îngriji şi s-ar sili să-mi uşureze suferinţa. Dar tu? Ai rămâne oare nepăsătoare şi nici măcar n-ai trece pe la mine să mă întrebi…

— Dar asta e cu totul altceva – un bolnav…

— Dar ce, crezi că eu sunt sănătos? Sunt bolnav – bolnav de dorul tău!…

— Şi ce vină am eu?

— Nici dacă m-ar prinde un vânt rece pe Volga, m-aş îmbolnăvi şi aş cădea la pat, nu ai avea nicio vină.

— Bine, dar în astfel de cazuri există mijloace, leacuri…

— Şi în cazul meu există. Şi-ţi arăt eu un leac sigur. Nu glumesc: numai deznădejdea ucide germenele pasiunii.

— Oare nu ţi-am luat orice nădejde? N-o să te iubesc niciodată! Ţi-am mai spus-o!

— Tot ce se poate! Numai că eu nu te cred, ori chiar dacă te cred, după o zi încep iar să sper. Pasiunea mea se va stinge numai odată cu obiectul ei, adică atunci când nu va mai fi alimentată…

— Bine, frate, dar nu pot să-ţi aduc „jertfa” asta, să mor!

— Nici nu-ţi cer aşa ceva! Spune-mi dacă iubeşti pe cineva şi de la cine e scrisoarea, şi asta va fi pentru mine ca şi cum ai muri.

Boris Pavlovici vorbea serios, plin de înflăcărare. Fata căzu pe gânduri. Se vedea că în sufletul ei se dădea o luptă. Îşi întorcea fata când spre fereastră, când spre Raiski.

— Bine… zise ea încet şi tăcu o clipă. Da… iubesc… pe un altul…

— Pe cine? strigă el, fără să se poată stăpâni, sărind de pe scaun.

— De ce te-ai speriat aşa? Chiar dumneata ai vrut-o. Acum linişteşte-te şi pleacă – ştii totul.

— Pe cine? repetă el, fără s-o asculte.

— Ce-ţi pasă de numele lui?

— Vreau să-l ştiu, spune-mi-l! Cine a scris scrisoarea? întrebă el cu glas tremurător.

— Nimeni! A fost o născocire! Nu iubesc pe nimeni, iar scrisoarea e de la preoteasă! zise Vera, cu răceală, văzându-i fata tulburată şi ochii injectaţi. Şi ochii fetei, de un castaniu catifelat îşi pierdură treptat strălucirea-ntunecată, se făcură tot mai străvezii, până se limpeziră cu totul. Orice gând şi orice sentiment dispăru din adâncul lor, în care nu puteai să mai citeşti nimic.

— Vorbeşte, pentru numele lui Dumnezeu! Nu mă lăsa pe marginea prăpastiei! Spune-mi adevărul şi numai adevărul – el o să m-ajute să mă caţăr sus, să ies din prăpastie, pe când orice minciună mă va prăbuşi în fundul ei.

— Ascultă-mă, frate! Nu cumva joci cu mine cine ştie ce joc subtil?

— Nu ştiu, pe Dumnezeul meu că nu ştiu! Dar dacă-i joc, atunci jocul acesta seamănă cu jocul de cărţi în care omul mizează cu o mână ultimul lui ban pe o carte, iar cu cealaltă îşi pipăie revolverul din buzunar. Pune-ţi mâna pe inima mea, sau ia-mi pulsul şi spune-mi cum se numeşte jocul acesta? Dacă vrei să-mi curmi supliciul, mărturiseşte adevărul, şi pasiunea mea se va destrăma, mă voi linişti, voi râde împreună cu tine, şi chiar mâine voi pleca de aici. Asta voiam să-ţi spun când am venit la tine…

— Eşti nu numai egoist, ci şi despot, frate. Abia am deschis gura şi ţi-am spus că iubesc pe cineva, numai aşa, ca să te pun la-ncercare, şi uite cum arăţi! Te-ai încruntat ameninţător şi-mi iei interogatoriul. Să-ţi fie ruşine, dumitale, minte luminată, *homme blasé, grand coeur*[152], cavaler al libertăţii! Acum îmi dau seama foarte bine că nu poţi să-mi fii prieten! Fie, să zicem că iubesc pe cineva, adăugă ea hotărâtă, ceva mai încet, şi închise geamul. Şi?

— Nimic! răspunse el cu voce calmă.

Vera îl privi uimită. Într-adevăr, nu părea deloc impresionat.

— Cred că acum îţi dai seama ce urmări are încrederea ta, continuă el. Sunt liniştit, în mine tace totul, toate speranţele mele mor, ca muştele…

— Să zicem că… iubesc, într-adevăr, urmă fata şi mai încet.

— Lasă-l pe „să zicem" ăsta; presupune o îndoială, şi îndoiala îngăduie să încolţească o nouă speranţă.

— Bine – iubesc!

— Pe cine? întrebă Raiski cu o şoaptă şuierătoare.

— Iar îmi ceri numele lui!

— Da, vreau să-i ştiu numele, fiindcă numai atunci o să mă liniştesc şi-o să plec. Altfel n-o să te cred. Atâta vreme cât numele lui va fi o taină, n-o să te cred…

— Marfenka mi-a povestit cum i-ai propovăduit libertatea în dragoste, cum ai sfătuit-o să n-o asculte pe bunica. Iar acum eşti mai rău decât bunica! Vrei să afli cu tot dinadinsul taina altuia.

— Nu cer, Vera, nimic altceva decât să mă ajuţi să plec liniştit – asta-i tot! Blestemat să fie cel care ţi-o îngrădi libertatea…

— Te blestemi singur. Ce nevoie ai de numele lui? Dacă bunica s-ar îngrijora din cauza numelui, aş înţelege – ar însemna că se teme să nu iubesc

cumva un „nevrednic”, după părerea ei. Pe când dumneata… un propovăduitor!…

— Crezi că te-aş împiedica să iubeşti pe cine-ţi place? Chiar de l-ai alege şi pe… Nil Andreici, nu mi-ar păsa. Vreau să-i cunosc numele, numai pentru ca să mă conving că ai spus adevărul şi să mă liniştesc. Ştiu foarte bine că după aceea mă voi plictisi aici şi voi pleca…

Fata se adânci în gânduri.

— Oare pasiunea îndreptăţeşte orice alegere. … întrebă ea încet.

— Orice alegere, Vera! Îţi repet şi ţie ceea ce i-am spus Marfenkăi: iubeşte, fără să întrebi pe nimeni dacă omul ales este Vrednic ori nu şi mergi curajoasă pe drumul tău…

— Cu toate astea, mai înainte, în grădină, m-ai sfătuit să mă feresc de primejdii…

— De hoţi şi de câini, dar nu de pasiune!

— Şi pot să iubesc pe cine vreau? întrebă ea, parcă în glumă, şi fără să ţin seama de nimeni…

— Nici de bunica, nici de opinia publică…

— Nici de dumneata?

— De mine mai puţin decât de toţi ceilalţi. Ba, dimpotrivă, eu sunt gata să te ajut, să-ţi înteţesc pasiunea… Vezi, ai vrut să fiu mărinimos! Iată! Fă din mine confidentul tău şi-o să te împing chiar eu în inima acestei vâltori…

Fata îl privea cu coada ochiului.

— Şi acum – numele lui, Vera! Numele acestui fericit!

— Bine, bine… altă dată… Într-o zi, când…

— Când o să plec? O, de mi-ar fi fost hărăzită mie pasiunea asta! izbucni el, uitându-se la ea cu ochi scânteietori şi apucând-o de mână. Simţea din nou că-i vâjâie capul, de parcă ar fi fost beat. Ascultă-mă, Vera, mai este o ieşire din situaţia asta, un mijloc, urmă el cu înflăcărare. Până acum m-am temut să-ţi vorbesc de el – eşti atât de severă cu mine! Dă-mi pasiunea! Asta poţi s-o faci. Uită-ţi dragostea, dacă e nouă, proaspătă şi… Nu, nu

clătina din cap. E o prostie, ştiu! Vreau să-ţi cer numai atât – să nu mă goneşti, să-mi dai voie să stau uneori cu tine, să-ţi aud glasul, să fiu fericit şi să mă chinuiesc, numai să trăiesc, să nu hibernez! Acum parcă aş fi de piatră! Peste tot somnolenţă, plictiseală abrutizantă, niciun ţel… În artă nu reuşesc nimic. Nu fac nimic pentru arta asta. Orice „ocupaţie serioasă" mi se pare meschină şi neînchipuit de neînsemnată. Aş vrea ca restul vieţii mele să-l consacru unei munci intense, uriaşe, ieşite cu totul din comun, dar nu sunt în stare de aşa ceva, nici nu sunt pregătit, şi apoi la noi nici nu există o astfel de muncă! Sau aş vrea ca viaţa mea să ardă, cuprinsă de pasiune, ca într-un foc de artificii! Tu ai tot ce trebuie, ca să aprinzi un foc uriaş. L-ai şi aprins! încă o scânteie, un semn de cochetărie, o amăgire şi… o să încep să trăiesc…

— Şi eu ce să fac? întrebă ea. Să admir doar văpaia asta, pe care n-o pot împărtăşi? Aiurezi, Boris Pavlîci!

— Ce-ţi pasă, Vera? Nu-mi răspunde cu acelaşi sentiment, dar nici nu mă respinge! Lasă-mă în voia soartei. Nu numai privirile tale, dar chiar şi numai numele tău rostit întâmplător de cineva mă face să mă zbat, când în năduşeli, când în fiori de gheaţă…

— Şi cum se vor termina toate acestea? întrebă fata, curioasă.

— Nu ştiu. Poate că o să înnebunesc, o să mă arunc în Volga, ori o să mor… Dar nu, sunt plin de vitalitate şi n-o să mi se-ntâmple nimic. O să treacă, însă, poate o jumătate de an, sau un an şi-o să trăiesc… Dă-mi pasiunea, Vera, dă-mi fericirea asta!…

Raiski îşi simţea limba şi buzele arse.

— Ce rugăminte ciudată, frate! Vrei să-ţi dau febră! Nu cred în pasiune! Ce e pasiunea?! Se zice că fericirea constă într-o dragoste adâncă, puternică…

— Minciuni, minciuni! o întrerupse el,

— Să fie iubirea – o minciună?

— Da, „sfânta, adânca, înălţătoarea iubire” e o minciună! E o nălucă, o scornitură, o plăsmuire care se naşte pe mormântul pasiunii. Au scornit-o oamenii, aşa cum au scornit administraţia financiară, cârciumile, moda, jocul de cărţi, balurile! Iubirea înălţătoare este un veşmânt în care semenii mei vor să îmbrace pasiunea, dar din care aceasta se smulge mereu, sfâşiindu-l în bucăţi. Natura a sădit în organismele vii pasiunea şi nimic mai mult. Iubirea este aceeaşi pentru toţi. Soiuri diferite de iubire nu există. Ia, de pildă, făptura cea mai puţin sensibilă, care e ca un sloi de gheaţă, să zicem o precupeaţă de mahala sau un funcţionar oarecare, dintre cei mai cinstiţi şi potoliţi, un preşedinte, ori pe cine vrei. Toţi aceştia au simţit – o dată sau de mai multe ori, fiecare după temperamentul lui, unii mai subtil, alţii mai brutal, animalic, potrivit educaţiei lor – dezlănţuirea pasiunii, convulsiile ei, chinurile şi durerile ei, uitarea de sine, această a doua „viaţă” în viaţă, acest joc ameţitor… această încântare…

Raiski se opri.

— Ei? îl grăbi Vera, nerăbdătoare.

— Ei, urmă el năvalnic, abia pridiind să rostească vorbele. Peste urma răcită a acestei dâre de foc, a acestui fulger al vieţii, se aşterne pacea, zâmbetul odihnei după furtuna dulce, recunoştinţa faţă de trecut, liniştea! Liniştea aceasta, urma aceasta, oamenii au numit-o „iubire sfântă şi înălţătoare”, dar nu e decât ceea ce rămâne după ce patima s-a stins, a trecut… Vezi tu, Vera, cât de minunată este pasiunea! Până şi urma ei pune o pecete. strălucitoare pe întreaga viaţă a omului, dar el nu are curajul să recunoască adevărul, adică să mărturisească pur şi simplu că iubirea nu mai există, că, îmbătându-se de ea. cuprins de un fel de delir, nu şi-a dat seama cum şi când a lăsat-o să-i scape şi că a rămas pe toată viaţa cu amprenta strălucitoare, colorată în nuanţele minunate ale

pasiunii din timpul când ardea ca o vâlvătaie!… Ei bine, amprenta aceasta este tocmai dragostea şi prietenia, legătura aceea durabilă care-i tine pe oameni unul lângă celălalt, câteodată o viaţă-ntreagă… Nu, nimic de pe lumea asta nu-ţi poate da o fericire asemănătoare – nici gloria, nici orice altceva care-ţi aţâţă orgoliul, nici bogăţiile Şeherezadei, nici măcar puterea creaţiei, nimic… în afară de pasiune! Ai vrea tu, Vera, să simţi o astfel de pasiune?

Fata îl asculta, adâncită în gânduri.

— Da, dacă e aşa cum mi-o descrii, dacă aduce cu ea atâta fericire…

Apoi tresări şi deschise repede fereastra.

— Pasiunea e o continuă beţie, fără starea de abrutizare pe care ţi-o dă băutura, urmă Raiski. Pasiunea înseamnă veşnicele flori aşternute la picioarele noastre. În faţa ta ai un idol căruia vrei să i te închini mereu, pentru care eşti gata oricând să mori. Peste tine se prăbuşesc pietre, dar tu, cuprins de patimă, crezi că sunt trandafiri. Scrâşnirea dinţilor ţi se pare muzică, loviturile date de mâna iubită îţi par mai dulci decât mângâierile de mamă. Grijile şi nimicurile meschine ale vieţii, toate pier. Te cuprinde o nemărginită şi triumfătoare încântare, fericirea de a te privi – uite-aşa, în ochi (Raiski se apropie de ea), de a te lua de mână (o luă de mână), de a simţi focul şi puterea, cutremurarea întregii tale firi…

Fata tresări iar, şi odată cu ea tresări şi Raiski.

— Vera, nu mai am mult până la starea aceasta – încă o privire mângâietoare, o strângere de mână şi voi simţi cum mă cuprinde viaţa şi încântarea… Spune, ce să fac?

Ea tăcea.

— Vera!

Fata se trezi treptat din îngândurarea cu care-l ascultase, se întoarse spre el, îl luă cu blândeţe de mână, aproape mângâietor, şi zise cu o şoaptă fierbinte, plină de rugă:

— Părăseşte conacul, pleacă de aici!

Raiski se ridică de pe locul lui, ca rănit.

— Eşti rea, Vera. Bine, spune-mi numele lui!

— Nume? Ce nume? repetă ea, nedumerită, venindu-şi de tot în fire.

— De la cine e scrisoarea albastră? o lămuri el. Ea-l măsură din creştet până în tălpi cu o privire batjocoritoare.

— Nu iubesc pe nimeni, zise dânsa cu voce tare. Toate le-am scornit, din plictiseală…

— Dar scrisoarea?

— E de la preoteasă! răspunse ea cu ironie.

— Mai mult n-ai să-mi spui nimic?

— Numai dacă vrei să-ţi repet acelaşi lucru.

— Care?

— Pleacă de aici!

— Ei bine, n-o să plec! îi răspunse el cu răceală. Vera îl privi lung.

— Faci cum vrei – eşti în casa dumitale! zise ea, înclinându-şi capul cu o supunere batjocoritoare. Şi acum, iartă-mă, mâine trebuie să mă scol mai devreme ca de obicei! adăugă ea mai blând, aproape cu un zâmbet.

„Mă alungă!” îşi zise el cu amărăciune şi tăcu, neştiind ce să spună, când cineva mişcă pe neaşteptate de afară mânerul uşii.

IX

— Cine e acolo? întrebară amândoi deodată.

Uşa se deschise şi apăru faţa gânditoare a Vasilisei.

— Eu sunt, răspunse ea încet. Sunteţi aici, Boris Pavlovici? Vă cheamă cineva. Veniţi mai repede, că-n antreu nu-i niciun fecior. Iakov s-a dus la biserică pentru slujba de noapte, iar Egorka a fost trimis pe Volga după peşte… Am rămas doar eu cu Paşutka.

— Şi cine mă cheamă?

— Un jandarm de la guvernator. Guvernatorul vă roagă să poftiţi, dacă puteţi, chiar acum la dumnealui, iar dacă nu puteţi acum, atunci mâine cât mai devreme. Zice că are mare nevoie de dumneavoastră!

— Ce s-o fi întâmplat? întrebă Raiski, mirat. Bine, spune-i că vin…

— Hai mai repejor, îl rugă Vasilisa, pentru că vă mai caută şi mosafirul ăia..

— Care?

— Ala… cam sărit…

— Care „sărit”?

— Ala, care, cică, o să fie bătut cu vergile… Stă-n salon ca la el acasă şi v-aşteaptă. Iar cucoana şi cu Marfa Vasilievna nu s-au întors încă din oraş…

— De ce n-ai întrebat, Vasilisa, cum îl cheamă?

— Păi, mi-a zis dumnealui, da’ am uitat.

Raiski şi Vera schimbară priviri nedumerite.

— Dracu ştie! O fi vreun cunoscut din oraş. Ce plictiseală!

— Nu! e cel care a dormit aici într-o noapte, beat…

— O fi Mark Volohov?

Vera tresări.

— Du-te repede şi află ce vrea, îi zise dânsa lui Raiski.

— De ce te-ai speriat aşa? Nu e nici câine şi nici mort, nu e nici măcar un hoţ, ci pur şi simplu un hoinar fără căpătâi…

— Du-te, du-te, îl zori Vera, fără să-l asculte. Ce s-o fi-ntâmplat?…

— Hai mai repejor, Boris Pavlîci! îl zori şi Vasilisa. Paşutka şi cu mine ne-am închis cu cheia de frica lui.

— De ce?

— Aşa, că ne temem.

— Pentru ce vă temeţi?

— Ne temem şi gata. Pe urmă am sărit pe fereastră în curticica de din dos şi am mai sărit şt pârleazul încoace. Numai de n-o şterpeli ceva!

Raiski ieşi, râzând. După ce-i dădu drumul jandarmului, spunându-i că o să-l viziteze pe guvernator peste o oră, se duse la Mark şi-l luă în camera sa.

— Ai venit să dormi la mine? îl întrebă el pe Volohov.

Nu-i mai vorbea decât cu ironie. De data aceasta Mark părea preocupat, dar când se aduseră lumânările şi dădu cu ochii de faţa tulburată a lui Raiski, izbucni, ca de obicei, într-un râs răutăcios, lipsit de căldură.

— Credeam că ai şi plecat! zise el, batjocoritor.

— Mai am vreme, răspunse Raiski, în treacăt.

— Cred că-i prea târziu! Uite ce ochi ai!

— Ce ochi? Nu văd nimic deosebit la ei, zise Boris Pavlovici, privindu-se în oglindă.

— Şi ai slăbit – încep să apară petele de pojar.

— Lasă prostiile, îi tăie vorba Raiski, ferindu-se de privirile lui, şi spune mai bine de ce ai venit iar încoace la căderea nopţii?

— Nu ştii că sunt pasăre de noapte? Ziua se interesează prea mulţi de mine. Aşa, aduc mai puţină ruşine asupra casei bunicii dumitale. E o bătrână cumsecade, doar l-a zvârlit afară pe Tîcikov! Apoi deveni deodată serios. Am treabă cu dumneata, zise el.

— Dumneata şi treabă! îi întoarse vorba Raiski. Asta-i interesant!

— Am chiar mai multe treburi decât dumneata. Azi, de pildă, am fost la poliţie. Bineînţeles că nu din proprie iniţiativă, nu ca să le fac o vizită. M-a invitat comisarul şi chiar m-a dus până acolo într-o trăsură cu doi cai suri.

— Pentru ce? S-a întâmplat ceva?

— Fleacuri. Am împărţit nişte cărţi…

— Ce cărţi? Dintr-ale mele, pe care le-ai luat de la Leonti?

— Şi alea, şi altele. Uite, aici scrie ce fel de cărţi.

Şi îi întinse lui Raiski o hârtiuţă.

— Şi cui le-ai împărţit?

— Tuturor. Dar mai mult tineretului – seminariştilor, liceenilor, unui profesor…

— Toţi ăştia n-au ce citi?

— Cum de nu! Kozlov, de pildă, citeşte de cinci ani pe Salustiu, Xenofon, Homer şi Horaţiu. Într-un an, de la cap la coadă, iar în celălalt an, de la coadă la cap. Viaţa de-aici era grozav de lâncedă… tot liceul era năpădit de mucegai.

— Cum, nu există şi cărţi noi?

— Un alt măgar, profesorul de limba rusă, îşi tratează elevii cu Karamzin ori Puşkin. Toţi ăştia au minţile nesărate…

— Şi ţi-ai pus în gând să le mai sărezi puţin! Ia să vedem, cum?

— Vai, cu câtă importanţă ai rostit cuvântul: „să vedem”! Curat Nil Andreici!

Raiski cercetă în grabă hârtiuţa, apoi îşi pironi privirile asupra lui Mark.

— Ce te holbezi aşa la mine?

— Le-ai dat cărţile astea?

— Da. Şi ce?

Raiski îl privea mereu, uimit.

— Astfel de cărţi, unor tineri! şopti el.

— Nu cumva eşti credincios? îl întrebă Mark.

Raiski nu-şi lua ochii de la el.

— N-ai fi fost cumva şi la priveghere? îl întrebă iar Mark, cu răceală.

— Şi dacă aş fi fost?

— Atunci nu mă mir că eşti în stare să te îndrăgosteşti şi să plângi… Dar atunci de ce l-ai alungat pe Tîcikov? Şi el e un bun creştin! – Eu nu te întreb pe dumneata dacă eşti credincios sau nu: Dacă n-ai putut să crezi în comandantul dumitale de regiment şi în rectorul universităţii, iar acum nu vrei să ţii seama de guvernator şi de poliţie, care sunt o realitate evidentă, cum ai putea să crezi în Dumnezeu! zise Raiski. Dar să ne întoarcem la scopul vizitei dumitale, ce treabă te aduce la mine?

— Să vezi – unul dintre băieţi, fiul unui avocat, n-a înţeles o frază franţuzească dintr-una dintre cărţile mele şi i-a arătat-o mamei sale. Aceasta a arătat-o tatălui, iar tatăl – procurorului. Slujbaşul cunoştea numele autorului, de aceea s-a iscat o furtună de nedescris, şi a raportat cazul guvernatorului. La început, băiatul cu pricina nu a vrut să răspundă la întrebări, dar a fost bătut şi sub lovituri de nuia a mărturisit că a luat cartea de la mine. Astăzi am fost anchetat…

Şi ce-ai spus?

— Ce-am spus? zise el, privindu-l cu un zâmbet. M-au întrebat ale cui sunt cărţile şi de unde le-am luat…

— Şi?

— Şi am răspuns că… de la dumneata! Că unele dintre ele le-ai adus acum, iar pe celelalte le-am găsit în biblioteca dumitale. Pe Voltaire, de pildă…

— Mulţumesc cu plecăciune! Şi pentru ce mă rog, mi-ai făcut cinstea asta?

— Pentru că, de când l-ai scos în brânci afară pe Tîcikov, socot că nu eşti un om cu desăvârşire pierdut.

— Mai bine m-ai fi întrebat înainte şi pe mine, dacă-ţi dau voie să procedezi aşa şi dacă e cinstit.

— Eu însă am făcut-o fără voia dumitale. Iar dacă e cinstit ori ba, de asta o să vorbim mai târziu. Ce e cinstea, după părerea dumitale? îl întrebă el pe Raiski, posomorându-se.

— Şi de asta o să vorbim mai târziu. Atâta-ţi spun că nu îngădui aşa ceva.

— N-a fost nici cinstit, nici necinstit, ci doar util pentru mine…

— Şi dăunător pentru mine – frumoasă logică!

— Tocmai la logică încerc să ajung şi eu, răspunse Mark. Dar mă tem că avem două logici diferite.

— Nu cumva avem şi două noţiuni diferite despre cinste? îi tăie vorba Raiski.

— Dumneata n-o să păţeşti nimic, eşti în graţiile Excelenţei Sale, urmă Mark, şi-apoi, nici nu ai fost strămutat aici. Pe când pe mine ar putea să mă trimită cine ştie unde, într-al treilea loc, pentru că în două am fost până acum. Altădată nu m-aş fi sinchisit, dar acum… adăugă el, gânditor, acum aş vrea să rămân aici… pentru un timp nedefinit…

— Şi? zise Raiski rece. Şi mai ce?

— Şi atât. Am vrut doar să-ţi povestesc ce-am tăcut şi să te întreb dacă vrei ori ba să iei vina asupra dumitale.

— Şi dacă nu vreau? Şi chiar nici nu vreau!

— Atunci nu-i nimic de făcut. O să dau vina pe Kozlov. Ala e mucegăit cu totul. Las’ să stea puţin la răcoare. Pe urmă o să-şi vadă iar liniştit de grecii lui…

— Când au să-i ia slujba şi bucata de pâine n-o să-şi mai vadă liniştit de nimic.

— Poate că ai dreptate… nu-i logic! Atunci ia mai bine dumneata vina asupra dumitale.

— Ce te face să-mi ceri serviciul ăsta? Ce eşti dumneata pentru mine?

— Îl cer din acelaşi motiv care m-a făcut să mă împrumut cu bani de la dumneata – îmi trebuiau, iar dumneata îi ai. Acelaşi lucru e şi-acum – dacă iei vina asupra dumitale, nu păţeşti nimic, pe când pe mine or să mă trimită cine ştie unde! Sper că de data asta sunt logic!

— Şi dacă o să am neplăceri?

— Ce fel de neplăceri? Nil Andreici o să zică de dumneata că eşti un tâlhar, sau poate că guvernatorul o să te semnaleze mai departe şi o să fii luat sub observaţie. Destul cu slugărnicia! Cât timp o să ne temem şi de umbra noastră, n-o să le băgăm minţile-n cap guvernatorilor…

— Totuşi, te temi să-ţi mărturiseşti vina!

— Nu mă tem, dar acum nu vreau să plec de aici.

— De ce?

— Uite aşa, nu vreau. Mai târziu o să mă duc şi-o să spun că toate cărţile astea au fost ale mele; dacă pân-atunci o să comiţi şi dumneata vreo crimă, n-ai decât să dai vina pe mine – o s-o iau neapărat asupra mea…

— Totuşi, cum să iau vina dumitale asupra mea? îmi ceri un serviciu straniu! zise Raiski, gânditor.

— Încearcă… Dacă însă lucrurile vor lua o întorsătură prea gravă, ceea ce trebuie să recunoşti că nu se poate, ei bine, atunci n-avem ce face! O să spui că eu sunt adevăratul vinovat. Dar ce ghinion! bombăni Mark. Băieţaşul ăla mi-a stricat toată treaba. Şi când te gândeşti că localnicii se mai dezmorţiseră puţin…

— Acum mă grăbesc să mă duc la guvernator, zise Raiski. A trimis după mine. Rămâi cu bine!

— A! A şi trimis să te cheme?!

— Ce să fac? Ce să spun?

— Dacă o să spui că dumneata eşti eroul, guvernatorul o să muşamalizeze toată istoria – nu-i place să se afle la Petersburg de chestii d-astea. Cu mine, însă, n-ar merge; sunt sub supraveghere, şi omul e obligat să raporteze în fiecare lună la centru cum o duc cu sănătatea şi ce mai fac. S-ar bucura tare mult să scape de mine, să mi se îngăduie să plec – îi stau ca ghimpele-n ochi! De curând a trimis un raport în care spune că „dau dovadă de căinţă”. Dacă povestea cu cărţile trece fără să mă atingă, guvernatorul o să raporteze că am devenit un cetăţean vrednic de încredere şi atât de virtuos cum nici în Roma şi Sparta nu s-a pomenit. În urma acestui raport, o să scap de sub supraveghere şi o să-mi recapăt libertatea. Aşa că dacă iei asupra dumitale toată întâmplarea asta, o să-i faci şi lui un bine… Dar, la urma urmei, fă cum crezi! încheie Mark, nepăsător. Să mergem! Şi eu mă grăbesc!

— Încotro? Uite, uşa e-aici…

— Nu, să trecem prin grădină, şi de-acolo cobor dealul. Am treabă în partea aia… O să aştept pe insulă, la un pescar, să văd cum se sfârşeşte istoria asta.

Când ajunseră pe marginea râpei, Mark dispăru în tufişuri, iar Raiski se duse la guvernator şi se întoarse de la dânsul abia după ora unu noaptea. Deşi se culcă târziu, în dimineaţa următoare se sculă devreme, ca să-i povestească Verei ce se întâmplase. Dar ferestrele fetei erau închise şi perdelele trase.

„Doarme încă”, îşi zise Raiski şi se duse în grădină.

Se plimbă în sus şi-n jos pe cărare vreme de un ceas, aşteptând ca Vera să tragă perdeaua liliachie, dar se scurse o jumătate de oră, apoi o oră, şi perdeaua nu se mişcă. Boris Pavlovici aşteptă s-o vadă pe Marina trecând prin curte, dar nici ea nu se zărea.

Curând se ridică storul de la fereastra bunicii, în tindă se auzi sfârâind samovarul, porumbeii şi vrăbiile se adunară în stol pe locul unde-i hrănea de obicei Marfenka… Uşile porniră să se lovească de perete, vizitiii şi feciorii începură a forfoti prin curte, numai perdeaua liliachie nu se mişca.

În sfârşit, Ulita apăru şi ea în gura subsolurilor ei, femeile şi fetele din curte se apucară de treburile lor, numai Marina nu se vedea nicăieri. În pragul căsuţei lui apăru şi Saveli, palid şi mohorât, cercetând curtea cu o privire tâmpă.

— Saveli! îl strigă Raiski.

Omul se apropie de el cu paşi rari şi măsuraţi.

— Spune Marinei să mă vestească de îndată ce Vera Vasilievna o să se scoale şi-o să se-mbrace.

— Marina nu-i! răspunse Saveli mai vioi decât de obicei.

— Cum nu-i?

— A plecat în zori s-o însoţească pe domnişoara tocmai pe malul ălălalt al Volgăi, la preoteasă.

— Care domnişoară? Vera Vasilievna?

— Întocmai.

Raiski încremeni, privindu-l pe Saveli aproape cu groază.

— Dar cu ce au plecat? Şi cu cine? întrebă el după o pauză scurtă.

— I-a dus Prohor cu brişcă, aşa ca totdeauna, cu calul şarg.

Raiski nu răspunse.

— Pe seară o să se întoarcă, mai adăugă Saveli.

— Crezi că se întorc chiar astăzi? zise Raiski, înviorat.

— Întocmai! Marina şi Prohor cu calul or să se-ntoarcă astăzi. O petrec pe domnişoara şi pornesc îndărăt spre casă chiar în aceeaşi zi.

Raiski se uita cu ochi mari la Saveli, dar nu-l vedea. Şi rămaseră aşa încă multă vreme unul în faţa celuilalt.

— Mai porunciţi ceva? întrebă Saveli domol.

— Ce? Cum? A da, zise Raiski, trezindu-se din visare. O aştepţi şi tu pe Marina?

— Lua-o-ar dracu de afurisită! spuse mohorât Saveli.

— De ce o baţi? Voiam să-ţi spun de multă vreme să n-o mai baţi, Saveli.

— Acum n-o mai bat.

— De mult?

— Nu, de curând. Vreme de-o săptămână s-a purtat bine, şi nici eu…

Fruntea i se încreţi în cute nenumărate, de par că-l ajutau să gândească.

— Du-te, nu mai am nevoie de tine. Dar n-o mai bate pe Marina, las-o liberă ca vântul. O s-o duceţi amândoi mai bine aşa, crede-mă… încheie Raiski.

Apoi porni spre casă, cu capul plecat, aruncând priviri triste spre fereastra Verei, iar Saveli rămase nemişcat, cu ochii în pământ, fără căciulă, nedumerit de ultimele vorbe ale lui Raiski.

„Şi asta e o pasiune! îşi zise Boris Pavlovici. Bietul Saveli şi bietul de mine!”

X

Odată cu plecarea Verei, pe Raiski îl cuprinse groaza singurătăţii. Se simţea ca un orfan, de parcă întreaga lume s-ar fi prefăcut într-un pustiu, de parcă s-ar fi trezit într-un deşert pârjolit, fără să vadă că deşertul acesta era un loc plin de verdeaţa şi flori, fără să simtă că natura îl mângâia şi-l încălzea cu zilele cele mai minunate şi mai călduroase ale verii.

Tatiana Markovna, cu grijile ei casnice, forfota veselă a Marfenkăi, cântecele ei, flecăreala însufleţită a fetei cu Vikentiev cel veşnic vesel, zglobiu şi bine dispus, sosirea din când în când a unor oaspeţi, apariţiile caricaturalei Polina Karpovna sau ale furtunosului Openkin, vizitele cuconiţelor. bine îmbrăcate şi frumos pieptănate, precum şi ale tinerilor filfizoni de prin partea locului – nimic din toate acestea nu atrăgea atenţia lui Raiski. Toţi oamenii şi toată agitaţia din jur nu-i plăceau şi nici nu-i displăceau, nu-l înveseleau şi nici nu-l plictiseau.

Nu vedea decât un singur lucru, că perdeaua liliachie nu flutură în vânt, că storurile grele de la ferestre nu le trage nimeni, că banca preferată e mereu goală, că Vera nu-i aici şi odată cu ea parcă dispăruseră toţi şi toate – din casă şi din împrejurimi parcă pierise orice viaţă.

Raiski nu voia s-o iubească pe Vera, şi chiar dacă ar fi vrut, ar fi fost cu neputinţă, i se luase orice drept, orice nădejde. Rugămintea ei cea mai

fierbinte fusese ca el „să plece mai repede”, totuşi, el se gândea numai la ea şi numai ea îi umplea sufletul!

Chiar şi frumuseţea ei parcă-şi pierduse orice putere asupra lui, acum o altă forţă îl atrăgea spre dânsa. Se simţea legat de Vera nu prin speranţe dulci, pline de făgăduinţă, nu prin freamătul nervilor, ci printr-un fel de suferinţă duşmănoasă care-i încingea creierii, printr-un fel de legături străine de iubire şi chiar ostile.

Îl chinuia taina ei: felul în care dispărea aproape sub ochii tuturor, din casă, din grădină, ivindu-se apoi ca o rusalcă răsărită din fundul Volgăi, cu ochi luminoşi şi străvezii, pe faţă cu pecetea impenetrabilităţii şi a minciunii, pe buze cu neadevărul, parcă purtând pe cap o cunună de ierburi acvatice, ca o adevărată rusalcă!

Şi cu ce frumuseţe stranie, lipsită de bucurie îl orbeşte atunci Vera, întocmai ca o noapte tainică, strălucitoare!

Şi dacă ar fi numai atât, dar ea aproape mărturisise că iubeşte pe cineva, că o fiinţă din preajma ei i-a împlinit viaţa, a însufleţit colţişorul acesta de natură, dând farmec cerului, copacilor şi Volgăi.

După ce i-a întredeschis pentru o clipă uşiţa tainică a sufletului ei, fata a închis-o deodată bruta! şi a pierit pe neaşteptate, luând cu dânsa cheile tuturor tainelor: ale firii sale, ale dragostei, ale tuturor concepţiilor ei, ale gândurilor şi sentimentelor, ale întregii sale vieţi enigmatice! Şi toate cheile acestea le-a dus cu ea, lăsându-l în faţa unei uşi închise.

— A luat cu ea toate cheile! murmură el într-o zi, înciudat, pentru sine, pe când vorbea cu bunica despre Vera.

Tatiana Markovna îl auzi şi se înfioră.

— Ce chei a luat? întrebă ea, îngrijorată.

Raiski tăcea.

— Spune odată! nu-l mai slăbi ea, scotocindu-şi buzunarele, apoi cutia de lucru. Despre ce chei e vorba? Mi se pare că le am pe toate! Marfenka. ia vino-ncoace! Hai zi, ce chei a binevoit Vera Vasilievna să ia cu dumneaei?

— Habar n-am, bunicuţo. În afară de cele de la biroul ei, Vera nu ia niciodată nicio altă cheie cu ea.

— Dar Boriuşka spune că ar fi luat! Vezi dacă le ai pe ale tale şi-ntreab-o şi pe Vasilisa dacă le are pe toate şi dacă n-o fi uitat la ea vreuna fâşneaţa aia de Marina?! Poate vreo cheie de la cămară! Du-te repede şi vezi! Iar tu, Boris Pavlovici, de ce te ascunzi de mine? Spune, ce chei a luat Vera cu dânsa? Ai văzut tu cu ochii tăi că le-a luat?

— Da, răspunse el, necăjit. Am văzut! Mi le-a arătat o clipă şi le-a ascuns…

— Şi cum erau, cu floare, sau aşa ca asta?

Şi-i arătă o cheie.

— Erau cheile minţii, ale inimii, ale firii, ale gândurilor şi ale tainelor ei. Astea erau!

Bunica simţi că i se ia o greutate de pe suflet.

— Aşa, vasăzică! zise ea, pe gânduri. Apoi oftă. Da, da, în metafora asta a ta e şi un pic de adevăr. Vera nu lasă cheile astea nimănui, cu toate că, ar fi mai bine să atârne ici, la brâul bunicii!

— De ce spui asta?

— Aşa…

— Ia spune, bunicuţo, cine e Vera? întrebă deodată Raiski, apropiindu-se cu scaunul de Tatiana Markovna.

— Doar vezi şi tu, ce să-ţi spun? Vera e aşa cum o vezi.

— Păi, eu nu văd nimic.

— Parcă vede cineva? Vezi tu, mintea şi voinţa ei sunt mai presus de orice! Iar tu, bunico, n-ai dreptul să-ntrebi de nimic: „Nu, n-am nimic, nu ştiu, habar n-am”. De când s-a născut, am purtat-o în braţe, toată viaţa şi-a petrecut-o cu mine, dar nu ştiu ce gândeşte, ce-ndrăgeşte şi ce nu. Dacă e

bolnavă, nu-i chip să afli – nu se vaită, nu cere doctorii şi doar se-nchide şi mai mult în găoacea ei şi tace. Nu e leneşă, dar nu face nimic: nu coase, nu brodează, nu-i place muzica, nu se duce-n vizită pe la vecini… Aşa-i e firea! N-am văzut-o niciodată râzând din tot sufletul şi nici plângând. Dacă râde, se străduie să se ferească de privirea oamenilor, de parcă ar fi un păcat. Iar dacă cine ştie ce nu-i e pe plac, sau e supărată, se închide în turnul ei şi-şi macină acolo, în singurătate, durerea sau bucuria. Aşa e ea!

— Mă rog, nu-i rău – are caracter, voinţă, e o fire independentă! Bravo ei!

— „Bravo ei!” O fată să fie independentă! Te rog din suflet, Boris Pavlovici, să nu-i mai bagi şi asta-n cap! Eşti deştept, bun la suflet, cinstit şi nici vorbă că le vrei binele fetelor mele, dar trânteşti uneori câte una, de te cruceşti şi alta nu!

— Ce-am trântit eu, şi cui, bunicuţo?

— Mai întrebi, cui? N-ai sfătuit-o tu pe Marfenka să iubească pe cine-i place, fără s-o-ntrebe pe bunica? Ia gândeşte-te, făcut-ai oare bine? Nu m-am aşteptat la una ca asta din partea ta! Dacă tu nu vrei să mă mai asculţi, de ce cauţi să tulburi sufletul bietei fete?

— Ah, bunico, ce femeie voluntară eşti! O ţii una şi bună! Doar ţi-am spus de atâtea ori că omul nu poate iubi din poruncă!

— Vezi tu, Boriuşka, l-am alungat împreună din casa noastră pe Nil Andreici, dar el ar fi ştiut să-ţi răspundă cum se cuvine. Eu n-o să pot, doar atâta ştiu, că vorbeşti prostii. Da! Şi să nu te superi, ăsta-i adevărul! Ori, poate aşa se cuvine după legile cele noi?

— Da, bunico, aşa se cuvine după legile cele noi. Veacul cel vechi e pe sfârşite, nici n-ar putea să dureze două veacuri. Odată şi odată trebuie să vină şi cel nou!

— Dar oare toate sunt cum trebuie în veacul ăsta nou al tău?

— Judecă şi mata, bunico – o fată nu are decât o singură primăvară în toată viaţa ei, şi primăvara aceasta e – dragostea. Ce-ar fi dacă nu i-ai da libertatea să-nflorească? Ai înăbuşi-o, i-ai lua aerul îmbălsămat, i-ai rupe florile… De ce şi cu ce drept vrei, de pildă, s-o sileşti pe Marfenka să fie fericită conform înţelepciunii dumitale şi nu potrivit cu chemarea şi înclinările inimii ei?

— Întreab-o tu pe Marfenka, dacă ar fi fericită şi dacă-şi doreşte o altă fericire decât aceea pe care ar binecuvânta-o bunica ei.

— Am întrebat-o.

— Şi ce-a răspuns?

— Că n-o să facă niciun pas fără voia dumitale.

— Ei, vezi?

— Dar să fie bine aşa? Unde e libertatea, unde sunt drepturile ei? N-are şi ea propria ei raţiune? Şi dacă o are, pentru ce vrei neapărat să-i impui voinţa dumitale şi fericirea care ţi se pare dumitale potrivită?

— Cine i le impune? Întreab-o pe ea! Aş fi înţeles reproşul tău, dacă le-aş fi ţinut prea din scurt, dacă ar fi nişte amărâte. Dar după cum vezi, trăiesc aici ca două păsărele, fac ce vor…

— Da, asta aşa-i, bunico, răspunse Raiski din toată inima. Ai dreptate. Ceea ce vă leagă pe voi nu e nici frica, nici lanţurile, nici greul ciocan al autorităţii, ci o dragoste duioasă, ca aceea dintr-un cuib de porumbei… Fetele te adoră… e-adevărat… Dar totul este o chestiune de educaţie. Pentru ce să le insufli concepţii învechite, pentru ce să le creşti ca pe două păsărele? Mai bine le-ai lăsa să ia singure putină sevă din viaţă… Când deschizi larg uşa coliviei unei păsări care a stat multă vreme închisă şi nu mai ştie ce-i libertatea, pasărea nu-şi mai ia zborul. Aşa i-am spus şi verişoarei noastre Belovodova, dar la ea e vorba de un anumit fel de constrângere, iar aici, de un altul…

— Eu una nu-i bag nimic în cap, nici Marfenkăi, nici Verocikăi! De dragoste, nu le-am spus niciodată nicio vorbă – mă tem chiar să şi deschid gura. Totuşi văd şi ştiu că Marfenka n-o să iubească pe nimeni fără sfatul şi binecuvântarea mea.

— Poate că ai dreptate, răspunse Raiski, gânditor.

— Ce-ar fi dacă tu sau altcineva i-ar împuia capul cu libertatea asta a ta, şi ea v-ar asculta? Atunci…

— Sunt convins că ar fi cea mai nefericită fiinţă din lume, bunico! Şi dacă Marfenka ţi-ar fi povestit tot ce-am vorbit noi doi, ţi-ar mai fi spus că mi-am dat bine seama de ceea ce e în sufletul ei şi că ultimul meu sfat a fost să nu vă iasă din cuvânt, nici dumitale, nici părintelui Vasili…

— O ştiu şi pe-asta. Mi-a spus tot şi ştiu că-i vrei numai binele, aşa că las-o în pace şi n-o mai tulbura, altfel o să iasă că nu eu, ci tu vrei să-i impui o fericire pe care ea singură nu şi-o doreşte, şi-atunci tu o să răspunzi, nu eu, de vina pe care mi-o impuţi – despotismul. Ia spune, ce fel de om crezi că-i bunică-ta? urmă ea după o pauză scurtă. Dacă ar cere mâna Marfenkăi un bogătaş cu nume bun, cu merite, de neam mare, dar care nu-i place fetei, eu m-aş ţine de capul ei să-l ia?

— Fie, bunico, pe Marfenka ţi-o las. Dar Verei să-i dai pace. Marfenka e una, şi Vera-i alta. Dacă ai folosi şi cu ea acelaşi sistem, ai face-o nefericită!

— Cine? Eu? Mai bine n-ar mai fi trufaşă şi şi-ar deschide sufletul fată de bunica – poate că mi-ar ajunge priceperea şi pentru un alt sistem.

— Numai să n-o stânjeneşti! Las-o în voia ei. Unele păsări se nasc pentru colivie, iar altele, pentru libertate… O să se priceapă să-şi croiască singură soarta…

— Îţi închipui c-o stânjenesc? Că eu îi îngrădesc libertatea? Fata asta nu-şi deschide inima fată de

mine, îmi tăinuieşte tot, nu scoate o vorbă şi trăieşte după capul ei. Iar eu nici nu-i cer măcar „cheile”, treabă pe care pe tine mi se pare că te cam preocupă.

Şi bunica îl privi lung şi cercetător.

Raiski se înroşi la faţă, când bătrâna îi dovedi atât de limpede şi atât de simplu că „despotismul” ei se întemeia pe cea mai duioasă dragoste de mamă şi pe necurmata grijă pentru fericirea celor două orfane, pe care le iubea din tot sufletul.

— Eu nu fac altceva decât să veghez de afară, ca un vardist, ca toate să meargă bine, şi nu intru în case, până nu mă cheamă, adăugă Tatiana Markovna.

— Straşnic! Dar ăsta e idealul, culmea libertăţii! Bunico! Tatiana Markovna! Te afli pe cea mai înaltă treaptă morală, intelectuală şi socială! Eşti un om adevărat, un om superior! Cum de-ai putut ajunge aici, fără niciun efort, pe când noi trebuie să ne zbatem şi să ne tot zbatem? O dată m-am înclinat în faţa dumitale, ca să omagiez o adevărată femeie, acum mă înclin din nou şi-ţi spun că sunt mândru de dumneata – ai un suflet mare!

Tăcură amândoi.

— Ia spune, bunico, ce fel de om e preoteasa şi ce anume o leagă pe Vera de ea? întrebă Raiski.

— Natalia Ivanovna, nevasta preotului nostru, a învăţat la pension împreună cu Vera şi s-au împrietenit. Vine de multe ori şi stă la noi. E modestă şi-i o femeie de treabă…

— Pentru ce o iubeşte Vera atât de mult? E deşteaptă? E o femeie remarcabilă? Are personalitate?

— Da’ de unde! Ce personalitate! Nu-i proastă, a învăţat bine, citeşte mult şi-i place să se îmbrace. Preotul nu e un om sărac, are şi el pământul lui. Moşierul, Mihailo Ivanîci, ţine la el, şi la moşie e viaţă îmbelşugată! Are grâne şi tot soiul de bunătăţi! I-a dăruit preotului şi-o trăsură cu cai cu tot, ba-i dă şi plante de seră, ca să-şi împodobească

odăile. Popa e tânăr şi deştept, atâta doar – prea se ţine om de lume. Pesemne că unde s-a-nvăţat cu moşierii în mijlocul cărora trăieşte. Citeşte chiar şi cărţi franţuzeşti şi pufăie din ţigară, şi parcă nu s-ar cuveni, că de, sutană şi…

— Dar preoteasa? Vorbeşte-mi de ea. Pentru ce o iubeşte Vera dacă n-are, după cum spui, nici măcar personalitate?

— Păi tocmai d-aia o iubeşte, pentru că n-are.

— Cum, tocmai d-aia? Se poate?

— Se poate chiar foarte bine. Parcă te pregăteai să-mi dai lecţii, şi n-ai apucat măcar să-ţi dai seama că-n viaţă se-ntâmplă totdeauna aşa…

— Cum, „aşa”?

— Aşa. Cel tare nu-l îndrăgeşte niciodată pe unul la fel cu el – doi oameni tari sunt ca doi ţapi, când se-ntâlnesc, pornesc să se-mpungă! Dar unul tare cu unul slab, ăştia da, se înţeleg de obicei foarte bine. Cel slab îl iubeşte pe celălalt pentru tăria lui, iar celălalt…

— Pentru slăbiciunea lui! Asta voiai să spui?

— Da, pentru că-i mlădios, nu i se pune-mpotrivă, nu-i iese din voie.

— O, dar ştii că ai dreptate, bunicuţo! Eşti, într-adevăr, o femeie înţeleaptă! În dumneata descopăr un adevărat zăcământ de deşteptăciune neexploatată! Să ştii că de azi înainte, bunico, mă las de gândul de a te reeduca şi mă poţi socoti supusul dumitale elev. Numai atât te rog: nu încerca să mă însori. În toate celelalte o să te ascult întocmai. Şi-acum, vorbeşte-mi mai departe de preoteasă.

— După cum îţi spuneam, preoteasa e bună la suflet, cuminte ca o găinuşă, ciripeşte fără astâmpăr, cântă cât îi ziulica de lungă şi-i place tare mult să şuşotească taine la ureche, mai ales cu Vera. În toată clipa are câte ceva de spus, şi neapărat la ureche. Iar Vera ascultă şi tace. Dă doar arareori din cap sau spune câte-o vorbă. Orice privire a Verei, ba chiar şi orice moft sunt sfinte

pentru preoteasă. Tot ce zice Vera e bine, cuminte şi înţelept. Şi Verei atât îi trebuie – că ea n-are nevoie de o prietenă, ci de-o roabă supusă. Iar preoteasa e, într-adevăr, roaba ei. De aia o şi iubeşte atât de mult. De-ai vedea cum se sperie biata Natalia Ivanovna, dacă face ceva ce nu-i place Verei! „Iartă-mă, sufleţelul meu, drăguţa mea!" zice ea, sărutând-o pe ochi şi pe gât, şi Vera se lasă!

„Aşa vasăzică! se gândi Raiski. Fire mândră, independentă, şi-i plac robii! Şi când te gândeşti, vorbeşte mereu de libertate, de egalitate şi n-a binevoit să se lase adorată de mine! Stai tu că-ţi arăt eu!"

— Dar nu-i aşa, bunicuţo, că Vera te iubeşte? o întrebă Raiski, străduindu-se să afle dacă fata mai iubea şi pe altcineva în afară de Natalia Ivanovna.

— Nici vorbă că mă iubeşte! răspunse fără şovăială bunica. Însă mă iubeşte în felul ei. N-o arată niciodată şi nici n-are s-o arate vreodată! Şi totuşi, mă iubeşte! Cred c-ar fi gata să şi moară pentru mine.

„Poate că mă iubeşte şi pe mine şi nu arată!" încercă Boris Pavlovici să se mângâie, dar speranţa încolţită în suflet i se spulberă în aceeaşi clipă, fiindcă îşi dădu seama că era cu totul neîntemeiată.

— De unde ştii că te iubeşte, dacă nu-ţi arată?

— Nici eu nu ştiu de unde, dar nu mă-ndoiesc o clipă.

— Dar dumneata?

— Mi-e dragă, răspunse bunica încet. De-ai şti cât de dragă mi-e! adăugă ea cu un oftat adânc, şi ochii i se umeziră de lacrimi. Dar ea nu ştie – poate c-o să afle într-o bună zi…

— N-ai observat cumva că Vera e de la o vreme-ncoace cam… gânditoare? întrebă Raiski, şovăitor, nădăjduind să afle de la Tatiana Markovna dezlegarea problemei plicului albastru care-l chinuia atât de mult.

— Tu ai observat?

— Nu… aşa… parcă ar fi cam… Dar eu nu ştiu cum e ea de obicei. Totuşi, mi se pare…

— Ce fel de dragoste ar fi dragostea mea pentru ea, dacă n-aş fi observat? Câte nopţi nu dorm eu, tot gândindu-mă de ce-o fi atât de ciudată din primăvara asta-ncoace? Câteodată se înveseleşte, altă dată cade pe gânduri, de multe ori e cu toane, iar uneori izbucneşte când nu te-aştepţi. Ar fi vremea să se mărite. Asta e! adăugă Tatiana Markovna, aproape pentru sine. L-am întrebat şi pe doctorul nostru, dar el pune tot pe seama nervilor! Nu ştiu ce li s-o fi năzărit cu nervii ăştia şi mă-ntreb de unde şi până unde? Pe vremuri, doctorii nu ştiau de niciun fel de nervi. Dacă te dureau şalele, îţi spuneau limpede că te dor şalele, tot aşa dacă ţi-era rău de la lingurică – şi-ţi dădeau leacul cuvenit. Dar acu? Toată ziua bună ziua – nervii! Pe vremuri, dacă-şi pierdea careva mintea, se zicea că s-a scrântit la cap de durere sărmanul sau că s-a ţicnit, sau că şi-a băut minţile, da' azi numai ce-auzi: „i s-au muiat creierii…"

— N-o fi oare îndrăgostită? întrebă Raiski cu jumătate de glas, dar se căi numaidecât de vorbele lui. Ar fi vrut să nu le fi spus, însă era prea târziu.

Pe Tatiana Markovna parc-ar fi lovit-o cineva cu parul în creştetul capului.

— Doamne, apără-ne şi ne mântuieşte! zise bătrâna, crucindu-se de parcă ar fi căzut un trăsnet chiar în faţa ei. Nenorocirea asta mai lipsea!

— Cum nenorocire? Pentru ea e o fericire, şi dumneata zici că-i nenorocire!

— Cu asta nu-i de glumă, Boriuşka! N-ai spus chiar tu adineauri că Vera nu-i Marfenka? Ei, cât timp face nazuri fără nicio pricină, tace ori visează singură – treaba ei! Dar dacă şarpele acesta, care se cheamă dragoste, i s-o cuibări în inimă, atunci nu te mai înţelegi cu ea! Beleaua asta n-o doresc nici fetelor mele şi nici ţie! Dar cum de ţi-a venit un astfel de gând? Ai vorbit cu ea? Poate ai văzut ceva? Hai, sufletul meu, spune-mi tot adevărul!

adăugă Tatiana Markovna, rugătoare, punându-i mâna pe umăr.

— Dar nu-i nimic, bunico! Linişteşte-te, pentru Dumnezeu! Am scăpat şi eu aşa, o vorbă, iar dumneata te-ai şi speriat, ca şi de chei mai înainte…

— Da, „cheile”, zise deodată bunica, aducându-şi aminte de vorba asta şi se schimbă la faţă. Ce-o fi însemnând oare metafora asta a ta? Ai scăpat o vorbă despre cheia inimii! Ce înseamnă asta, Boris Pavlîci? Spune, nu-mi tulbura liniştea. Mărturiseşte-te ca unui duhovnic, dacă ştii cât de puţin.

Înciudat pe sine însuşi, Raiski se strădui s-o liniştească, ceea ce şi izbuti în oarecare măsură.

— Nu am observat mai mult decât dumneata, răspunse el. Nimic mai mult. Crezi cumva că mi-ar spune mie ceea ce vă tăinuieşte vouă? Eu nici n-am ştiut măcar unde pleacă şi ce fel de om e preoteasa. Am întrebat-o eu, am descusut-o, dar ea nu mi-a spus nicio vorbă. Tot de la dumneata am aflat.

— E drept că ea n-o să-ţi spună! De la una ca dânsa nu afli nimic! adăugă bunica, liniştindu-se. Ea nu spune! Se pare că preoteasa aia, care tot îi şuşoteşte la ureche, ştie tot ce-i trece Verei prin minte, dar mai bine ar muri decât să-i dea taina în vileag. Un secret de-al ei l-ar trâmbiţa de-ndată, numai să ai urechi să-l asculţi, dar pe-al Verei – Doamne fereşte!

Tăcură amândoi.

— Şi-apoi de cine să se-ndrăgostească aici? urmă bunica. N-ar avea de cine.

— N-ar avea? întrebă cu vioiciune Raiski. Nu există nimeni care?…

Tatiana Markovna clătină din cap.

— Poate doar pădurarul… adăugă bătrâna, gânditoare. E un om bun şi mi se pare că nici el nu s-ar da în lături… Ar fi o partidă frumoasă pentru Vera… dar…

— Dar ce?

— Dar ea e atât de sucită, că numai Dumnezeu ştie cum ar putea careva să s-apropie de ea şi s-o peţească! Pădurarul ăsta e un om atrăgător, serios şi bogat – numai pădure are vreo câteva mii de…

— Pădurarul! repetă Raiski. Ce pădurar? Ce fel de om este? E tânăr? Instruit? Se remarcă prin ceva?

În clipa aceasta intră Vasilisa şi anunţă că a sosit Polina Karpovna şi întreabă dacă Boris Pavlovici vrea să lucreze la portret.

— Nici să vorbim nu ne lasă! Numai ceasu' rău a adus-o! bombăni Tatiana Markovna. Pofteşte-o şi vezi să fie gata gustarea, porunci ea apoi.

— Trimite-i vorbă că n-o primim, bunicuţo. Pentru ce o pofteşti? Fii bună, Vasilisa, şi spune-i că până la întoarcerea Verei Vasilievna n-o să mai lucrez la portret.

Vasilisa ieşi şi se întoarse numaidecât.

— Vă cheamă acolo! Nu vrea să se dea jos din trăsură, îi spuse ea lui Raiski.

XI

Ce anume i-o fi spus Polina Karpovna lui Raiski nu se ştie, dar peste cinci minute, el îşi luă pălăria şi bastonul, şi Kriţkaia, mândră de victoria ei, aruncând în juru-i priviri triumfătoare, îl duse în goana cailor mai întâi pe uliţele principale, iar după aceea acasă, întocmai ca pe un trofeu de război.

Raiski o urmă în casă plin de curiozitate, răspunzând amabil la şoaptele duioase şi la privirile ei pline de foc, Kriţkaia îl implora să-i mărturisească fără-nconjur că e puţin îndrăgostit de dânsa, ceea ce Boris Pavlovici făcu în aceeaşi clipă, aşteptând apoi, curios, să vadă ce-o să se mai întâmple.

— O, ştiam eu, ştiam eu! Vezi? Vezi că mi s-au realizat prezicerile? zise femeia, triumfătoare.

De îndată ce intrară în cameră, Kriţkaia coborî storurile, făcu semiîntuneric şi se aşeză, sau mai bine zis se întinse pe canapea, cu spatele spre lumină.

— Da, da, ştiam eu! Am văzut din prima clipă că *nous nous convenons* – da, *cher monsieur Boris*[153]. Aşa-i că am dreptate?

Apoi, cuprinsă de un adevărat extaz, nu mai ştia cum să-l facă să stea mai comod, porunci să se aducă un dejun ales, cu şampanie rece, ciocni cu Raiski şi sorbi vinul în înghiţituri mici, oftând mereu, suflând greu din pricina căldurii şi făcându-şi vânt cu evantaiul. Apoi chemă camerista şi-i

spuse, dându-şi aere, că nu mai primeşte pe nimeni, iar câtva timp mai târziu, când intră în cameră feciorul, Polina Karpovna îi repetă acelaşi lucru, poruncindu-i să lase storurile şi în coridor.

Şedea într-o atitudine căutată, în faţa unei oglinzi mari, zâmbind musafirului, tăcută şi înmărmurită de fericire. Nu încerca să se apropie de el sau să-l ia de mână şi nici nu-l invita să se aşeze el mai aproape de dânsa, ci se străduia doar să-i atragă atenţia, dezvelindu-şi ca din întâmplare „picioruşele" şi urmărind cu zâmbetul pe buze efectul manevrelor ei asupra lui Raiski. Dacă el se apropia de dânsa, Kriţkaia se îndepărta puţin, după cum cerea buna-cuviinţă, făcându-i loc să se aşeze alături.

Boris Pavlovici o observa plin de curiozitate, căutând să afle, în sfârşit, o dată pentru totdeauna, ce fel de femeie era Polina Karpovna. La început, se speriase de pregătirile gazdei, dar cu fiecare nouă mişcare a ei i se spulberau temerile. Se vedea bine că virtutea lui nu era deloc în primejdie.

„Ce-o fi vrând de la mine?" se străduia Raiski să ghicească, cercetând-o curios cu privirea.

— Povesteşte-mi ceva despre Petersburg şi despre succesele dumitale. O, îmi închipui că sunt multe! Nu-i aşa? Spune-mi, te rog, femeile de pe-acolo sunt mai frumoase decât cele de pe-aici? (Vorbind, se cerceta în oglindă.) Se îmbracă mai cu gust? (Îşi netezi rochia, apoi lăsă pelerina de dantelă să-i cadă de pe umeri.)

Avea umeri albi şi rotunzi, şi Raiski îşi zise că nu erau de dispreţuit pentru penelul unui pictor.

— De ce taci? Hai, spune ceva, urmă ea, legănându-şi „picioruşul" cu o plăcere vădită, după care-l ascunse iar sub poala rochiei.

Apoi îi aruncă o privire ştrengărească, cercetându-l din ochi să vadă ce efect avea manevra ei.

„Ce-o fi vrând de la mine? Acum, acum o să-şi arate intenţiile!"… îşi zise Raiski.

— Tot ce-a fost de spus am spus! zise el într-un extaz comic. Nu-mi mai rămâne decât… să te sărut!

Şi, ridicându-se de la locul lui, se apropie hotărât de Kriţkaia.

— *Monsieur Boris! De grâce!* Oh, oh! exclamă ea, prefăcându-se tulburată. *Que voulez-vous?*[154] Vai, cruţă-mă, pentru numele lui Dumnezeu!

Raiski se aplecă, prefăcându-se că e gata să treacă la fapte, dar Kriţkaia se apără cu mâinile, cuprinsă de data aceasta de o spaimă sinceră, apoi se scula de pe canapea, ridică storul de la fereastră şi, după ce-şi mai veni puţin în fire, se aşeză iar, acum într-o atitudine normală, cu faţa îmbujorată mai strălucind încă plină de triumf. Întreaga ei făptură părea luminată de un fel de aureolă. Aplecându-şi capul pe umăr, ea îngăima drăgăstoasă:

— *Pitié, pitié!*[155]

— *Grâ-ce!* începu să îngâne Raiski, abia stăpânindu-şi râsul. Am glumit, Polina Karpovna! Să nu te sperii. Nu te pândeşte nicio primejdie, ţi-o jur.

— O, nu jura! răspunse ea deodată, ridicându-se brusc de la locul ei. Vorbea cu patos, cu ochii pe jumătate închişi. În viaţă femeia trece uneori prin clipe îngrozitoare… dar dumneata eşti mărinimos! adăugă dânsa, parcă îmbătată iar de o voluptate pătimaşă, înclinându-şi capul pe umăr. Ştiu că n-o să mă pierzi…

— Nu, nu, o asigură Boris Pavlovici, gustând din plin această scenă. Cum aş putea să duc o mamă la pierzare!… Doar ai copii, nu-i aşa? Dar unde sunt? mai întrebă el, uitându-se în jur. De ce nu mi-i arăţi?

Kriţkaia îşi reveni ca prin farmec.

— Ei… ei nu sunt aici… începu ea.

— Te rog să mi-i arăţi – ador copilaşii.

— Pardon, *monsieur* Boris, copiii nu sunt în oraş…

— Unde-au plecat?

— Sunt… la ţară, la nişte cunoştinţe.

Adevărul era că unul dintre „copilaşi” avea şaisprezece ani, iar celălalt, paisprezece, şi Kriţkaia îi trimisese la unchiul lor să-i crească şi să-i ţină astfel cât mai departe de dânsa, fiindcă băieţii i-ar fi trădat vârsta.

Pe Raiski îl cuprinse plictiseala şi se pregăti să se întoarcă acasă, iar Polina Karpovna nu numai că nu încercă să-l reţină, dar părea chiar mulţumită că pleacă. Porunci numaidecât să se tragă trăsura la scară şi-i spuse că dorea neapărat să-l însoţească.

— Minunat! răspunse Raiski. O să te rog să mă duci la nişte cunoştinţe!

Kriţkaia se bucură şi de asta, şi porniră iar în trăsură, de-a lungul străzilor.

Până-n seară ştia tot oraşul că Boris Pavlovici îşi petrecuse dimineaţa singur cu Polina Karpovna, că trăseseră storurile la ferestre, ba că închiseseră şi obloanele, că el îi făcuse o declaraţie de dragoste şi o implorase cu lacrimi în ochi să-i dea o sărutare, iar acum se zvârcolea în chinurile dragostei.

Raiski şi Polina Karpovna făcură un ocol lung prin oraş. Ea voi să treacă prin faţa caselor tuturor cunoştinţelor sale, până când Raiski îi arătă, în sfârşit, o străduţă, rugând-o să oprească la poarta lui Kozlov. Kriţkaia o văzu la fereastră pe soţia lui Leonti, care-i făcea semne lui Raiski, şi se îngrozi, – Cum, o vizitezi pe femeia asta? Să fie cu putinţă? M-am compromis! zise dânsa. Ce-o să zică lumea când o afla că te-am adus chiar eu aici cu trăsura? *Allons, de grâce, montez vite et partons! Cette femme! Quelle horreur!*[156].

Dar Raiski făcu doar un gest a lehamite cu mâna şi intră în casă „A văzut paiul din ochiul altuia!” se gândi el.

XII

Întâlnirea între patru ochi cu Kriţkaia îi aminti de „datoria lui de prieten”, pentru care se pregătise mai deunăzi cu atâta solemnitate, dar o neglijase din pricina Verei. Ba simţi chiar că începe să-i bată inima când se hotărî din nou să apere fericirea conjugală a prietenului său.

Leonti nu era acasă, şi Uliana Andreevna îl primi cu braţele deschise, dar Boris Pavlovici se feri cu răceală de îmbrăţişarea ei. Femeia îi spunea ba „vechiul meu prieten”, ba-l făcea „ştrengar” şi, trăgându-l în glumă de ureche, îl invită pe canapea şi se aşeză şi dânsa alături, ţinându-l mereu de mână.

Raiski nu mai ştia cum să se apere de atacul acesta direct. Atacul repede şi neaşteptat îl zăpăci la început; el îi evocă într-o clipă zilele vremii apuse, când o cunoscuse pe Uliana Andreevna, zilele acelea pline de şotii studenţeşti, care însă erau acum atât de departe!

— Se poate, Uliana Andreevna? Vino-ţi în fire! Doar eu nu mai sunt student, iar dumneata nu mai eşti o fetişcană!… o dojeni el.

— Pentru mine eşti tot ştrengarul, studentul drăguţ de altădată, iar eu sunt pentru dumneata aceeaşi fetiţă supusă…

Şi, sărind de la locul ei, îl luă de mâini şi făcu împreună cu el trei paşi de vals prin odaie.

— Cine mi-a rupt atunci rochia? Mai ţii minte?

Raiski o privi, încercând să-şi amintească despre ce vorbea.

— Ai uitat cum mă prindeai de mijloc, când dădeam să plec?!… Şi cine îngenunchea la picioarele mele? Cine-mi săruta mâinile? Poftim, sărută-le şi-acum, nerecunoscătorul! Eu am rămas pentru dumneata aceeaşi Ulenka!

— Păcat! zise el, oftând din greu. Păcat că n-ai uitat nebuniile trecutului!

— Nu, nu! Toate mi-au rămas neşterse-n amintire, toate! Şi femeia îl învârtea întruna prin odaie, ţinându-l de amândouă mâinile.

Lui Raiski i se părea că e mult mai uşor să suporţi cochetăria caricaturală şi lipsită de orice urmări a nimfei Calipso, care, deşi începea să încărunţească, îl căuta fără odihnă pe Telemacul ei, decât cochetăria acestei nimfe cu suflet simplu, deschis, în căutarea satirului ei…

Iar Uliana, cu reflexele roşii ale părului şi sprâncenelor sale, cu văpaia obrajilor care străbătea printre pistrui, se uita în ochii lui cu privirea ei strălucitoare şi fierbinte, aprinsă de o bucurie copleşitoare, de o hotărâre temerară, pe buze cu un zâmbet tăinuit.

Boris Pavlovici îşi întorcea capul ba într-o parte, ba într-alta, se străduia să vorbească de Leonti şi de ocupaţiile lui, umbla prin cameră de la un colţ la altul, încercând adesea să se apropie de uşă ca să plece, dar simţind că asta n-o să-i reuşească atât de uşor.

Parcă nimerise în cuşca unei tigroaice, care şedea într-un colţ, însă nu-şi lăsa prada nicio clipă din ochi: ori de câte ori voia să pună mâna pe clanţă, femeia-i răsărea în faţă şi se lipea cu spatele de uşă, pironindu-l cu privirea ochilor ei râzători, dar fără să zâmbească.

Raiski simţea că oriunde se uita, nu putea să scape de ochii ei, ca de ochii portretelor care te urmăresc pretutindeni.

Atunci se aşeză pe canapea, gândindu-se la „datoria” lui. Cu ce să-nceapă? îşi dădea bine seama că n-o s-o scoată la capăt cu blândeţea. Trebuia să arunce „trăsnetul”, fără cruţare, asupra acestei femei, care jongla cu cinstea ei, şi s-o facă să-şi dea seama de ruşinea cu care-l copleşea cu atâta dărnicie pe prietenul său.

Raiski o cercetă din ochi, tăcut, rece, din creştet până-n tălpi, îngăduindu-şi chiar un zâmbet dispreţuitor, abia perceptibil.

Uliana, însă, nu-i lua în seamă privirile de gheaţă şi ba se strecura în spatele lui, de unde se apleca pe neaşteptate şi aproape se lipea de el, privindu-l drept în ochi, ba-i punea mâinile pe umăr sau îl trăgea uşurel de ureche, pentru ca să se oprească deodată, încremenind cu privirea adânc gânditoare sau cu ochii în pământ, de parcă ar fi căutat să lupte împotriva ei însăşi sau poate amintindu-şi de zilele mai fericite, când Raiski era tânăr – apoi ofta, îşi alunga gândurile şi se apropia iar de el…

Boris Pavlovici n-o scăpa o clipă din ochi.

— De ce te uiţi aşa la mine? Nu mai e privirea dumitale de altădată, a prietenului meu vechi! zise ea încet, cu voce cântătoare. Oare să nu fi rămas nimic pentru mine în inima dumitale? Ţi-aduci aminte, când înfloreau teii?

— Nu-mi amintesc de nimic, răspunse el rece. Am uitat tot!

— Nerecunoscătorule! şopti ea, lipindu-şi mâna de inima lui; apoi îl trase iar uşor de ureche şi-l ciupi de obraz, trecând în fugă de cealaltă parte a scaunului.

— Să-i fi dăruit tot, Verei? Da? îl întrebă ea în şoaptă.

— Verei? tresări el, îndepărtând-o cu mâna.

— Ssst! Ştiu tot. Taci! Uit-o pentru o clipă…

„Nu, îşi zicea el. Mai bine-i dau o lecţie altă dată, când o fi şi Leonti acasă. O s-o prind undeva, într-un colţ, sau în grădină, o să-i dau o lecţie şi-o

să-i spun deschis ce cred despre ea şi despre purtarea ei. Acum…”

Raiski se ridică.

— Lasă-mă să plec, Uliana Andreevna, o să vin altă dată, când o fi şi Leonti, îi spuse el aspru, căutând s-o îndepărteze de uşă.

— Tocmai asta nu vreau! îi răspunse ea. Ce, crezi că-mi face mare plăcere să vii când e şi el de faţă? Vreau să te văd singur! Să fii măcar un ceas al meu! Cu totul al meu!… Să nu mai rămână nimic pentru altcineva! Şi eu să fiu toată a dumitale!… Toată! îi şopti ea cu patimă, ascunzându-şi obrazul la pieptul lui. Oh, cât am aşteptat clipa asta, cât de mult te-am visat în somn şi aievea, dar nu ştiam cum să te ademenesc încoace… Dar uite că m-ajută întâmplarea – eşti al meu, al meu, al meu! îngăimă ea, cuprinzându-i gâtul cu braţele şi încercând să-l sărute, dar sărutul ei căzu în gol.

„Asta nu-i Polina Karpovna! Trebuie să trec la măsuri drastice!” se gândi Raiski şi, luând-o de mijloc cu o mişcare hotărâtă, o dădu la o parte şi deschise uşa.

— Rămâi cu bine! zise el, fluturându-şi pălăria în semn de rămas bun. La revedere! Mâine…

Dar pălăria nimeri ca prin farmec în mâna Ulianei care, aplecându-şi uşor bărbia-n piept, o ridică foarte sus, fluturând-o deasupra capului.

El voi să i-o smulgă, dar ea porni în goană în camera vecină, de unde-l ademenea, prefăcându-se că-i întinde pălăria.

— Hai, ia-o! îl necăji ea.

Raiski o observa tăcut.

— Dă-mi-o! spuse el după o scurtă pauză.

— Ia-ţi-o!

— Dă-mi-o!

— Uite-o!

— Pune-o jos.

Femeia o puse jos şi se îndreptă spre fereastră, însă când Raiski intră în odaie şi se repezi să-şi ia

pălăria, ea sări la uşă, o închise cu cheia şi băgă cheia în buzunar.

Stăteau unul în faţa celuilalt, măsurându-se cu privirea. Boris Pavlovici o privea cu o curiozitate rece – în ochii râzători ai Ulianei licărea un triumf obraznic. El admira tăcut frumuseţea profilului ei roman.

„Da, Leonti are dreptate! E ca o camee! Ce profil, câtă frumuseţe e în linia severă şi pură a cefei şi a gâtului ei! Şi părul e tot atât de des ca odinioară…”

Dar, amintindu-şi deodată pentru ce venise, îşi luă o înfăţişare cât se poate de aspră.

— Îţi dai seama de scena pe care-o joci? zise el cu răceală, plin de importanţă.

— Dragul meu Boris! îi răspunse ea cu glas mângâietor, întinzând braţele şi ademenindu-l. Ai uitat grădina noastră şi chioşcul? Să fie scena asta, într-adevăr, o noutate pentru dumneata? Apropie-te! adăugă ea apoi cu o şoaptă grăbită, aşezându-se pe canapea şi arătându-i locul de alături.

— Dar bărbatul dumitale? o întrebă el pe neaşteptate.

— Bărbatul meu? E tot atât de prost ca şi pe vremuri!

— Prost! repetă Raiski, dojenitor, ridicând vocea. Aşa-i răsplăteşti bunătatea şi încrederea?

— Crezi, într-adevăr, că l-aş putea iubi?

— Şi de ce nu?

— Unul ca el nu poate fi iubit… Hai, vino! şopti din nou femeia.

— Totuşi, pe timpuri l-ai iubit?!

Uliana dădu negativ din cap.

— Atunci de ce l-ai luat de bărbat?

— Asta-i cu totul altceva. El m-a cerut de nevastă, eu am primit! Ce era să fac?

— Şi de-atunci îl minţi mereu, spunându-i că-l iubeşti…

— Nu spun asta niciodată, şi nici el nu mă-ntreabă. Aşa că, după cum vezi, nu mint!

— Bine, dar nu-ţi dai seama de ceea ce faci?! continuă Raiski, străduindu-se să pară îngrozit.

Femeia îl privea cu îndrăzneală, în ochii scânteietori cu sclipiri de râs.

— Dar ce fac?! îl îngână ea cu o groază comică. Te iubesc şi-acum, nerecunoscătorul! I-am rămas credincioasă dragului meu student Raiski… Hai, vino!

— O, de-ar şti el! zise Raiski, uitându-se temător în jur şi oprindu-şi fără voie privirea pe profilul femeii.

— Nu te teme, n-o să afle! şi chiar de-ar afla, n-ar fi nimic! E prost!

— Nu-i prost. E un om slab, orbit de dragoste! Asta-i, aşadar, căsnicia lui cea fericită!

— Dar de unde vezi că-i nenorocit? îi tăie vorba Uliana Andreevna, aprinzându-se deodată. Poţi să-i cauţi mult şi bine o altă nevastă ca mine! Dacă l-aş lăsa de capul lui, n-ar nimeri nici măcar gura cu lingura. Pe când aşa e-mbrăcat, încălţat, mănâncă lucruri bune, doarme liniştit şi-şi vede de latina lui – ce-i trebuie mai mult? I-ajunge! Dragostea nu-i pentru un om ca el!

— Dar pentru cine e?

— Pentru unul ca dumneata… Hai, vino!

— Bine, dar el are încredere în dumneata, te adoră…

— N-are decât! Nu mi-e bărbat? Ce-i trebuie mai mult?

— Mângâierile, grijile dumitale, totul nu trebuie să-i aparţină decât lui!

— Şi crezi că nu-i aparţin? Crezi că pocitania asta nu-i mângâiată? Aş fi vrut să te văd pe dumneata…

— Atunci de ce duci viaţa asta dezmăţată? Ce-i cu Charles ăsta al dumitale?

Uliana se îmbujoră la faţă.

— Ce prostie! Auzi, Charles! Cine ţi-a împuiat urechile cu asta? Urâcioasa aia de bunică! Îs prostii! Prostii!

— Am auzit chiar eu, cu urechile mele…

— Ce-ai auzit?

— Cum şopteaţi în grădină, cum…

— Prostii! Ţi s-a năzărit! *Mr.* Charles vine uneori pe-aici de-mi cere un pesmet şi un pahar de vin roşu – îl goleşte şi pleacă.

Uliana se îndreptă spre fereastră şi începu să ciupească, înciudată, frunzele şi florile din ghivece. Faţa ei părea acum o mască, şi ochii îşi pierdeau strălucirea, devenind tot mai străvezii şi mai incolori, „ca ochii Verei, atunci… îşi zise Raiski. Da, da, e aceeaşi privire! Toate femeile au privirea asta când mint, când înşală, când tăinuiesc ceva… privire de rusalcă!”

— Dar inima dumitale, Uliana Andreevna? Sentimentul dumitale… continuă Raiski.

— Şi mai ce?!

— Într-un cuvânt, conştiinţa – nu te mustră? Nu-ţi şopteşte cât de adânc îl jigneşti pe sărmanul meu prieten?…

— Doamne, ce prostii vorbeşti! Mi-e şi silă să te-ascult! spuse deodată Uliana, întorcându-se spre el şi luându-l de mână. Cine-l jigneşte? Şi pentru ce-mi faci morală?! Leonti nu se plânge de nimic, nu spune nimic… I-am jertfit toată viaţa, m-am sacrificat pentru el. El are liniştea şi în afară de ea nu mai are nevoie de nimic. Pe când mie, crezi că mi-e uşor fără dragoste? Care altă femeie şi-ar fi legat viaţa de a lui?

— Te iubeşte atât de mult!

— Nu mai spune! Parcă el ar şti să iubească! Nici măcar o vorbă de dragoste nu ştie să spună! Se holbează la mine şi asta-i toată iubirea lui! E ca o buturugă! E nebun după cărţi, se-nfundă cu nasu-n ele şi numai de ele vrea să ştie. Dacă-i aşa, cărţile să-l iubească! Eu o să-i fiu totdeauna o soţie bună, dar o amantă (şi-şi scutură cu putere capul). – niciodată!

— Ehei, dar eşti un filosof din şcoala cea mai nouă! răspunse Raiski, înveselit. Nu confunzi

dragostea cu căsnicia! Soţului…

— Soţului îi trebuie o ciorbă, o cămaşă curată, o pernă moale şi odihnă…

— Dar dragoste?

— Dragostea?… Iată cui i se cuvine! izbucni femeia, încolăcindu-i deodată gâtul cu braţele şi acoperindu-i gura cu o sărutare apăsată şi prelungă.

El înmărmuri şi se clătină pe picioare. Iar ea, fără să-l lase din strânsoarea braţelor, îl fulgera cu scânteierea ochilor săi, mulţumită de efectul sărutării ei.

— Stai… stai, îngăimă el, buimac, nu uita că sunt prietenul lui Leonti, datoria mea…

Dar Uliana îi astupă gura cu mânuţa ei mică, şi Boris Pavlovici… îi sărută mânuţa.

„Nu, nu! protesta el, străduindu-se să nu se uite la profilul ei şi lăsându-şi pleoapele în jos, orbit de strălucirea privirilor scânteietoare ale ochilor ei larg deschişi. Iată clipa în care trebuie să arunc o piatră în această statuie rece, lipsită de inimă…”

Şi, desfăcându-se din îmbrăţişare, Boris Pavlovici îşi netezi părul ciufulit, se dădu un pas înapoi şi-şi îndreptă trupul.

— Nu ţi-e ruşine, Uliana Andreevna? o întrebă el, tăios.

— Ruşine… ruşine… şopti femeia, eu obrajii îmbujoraţi, ascunzându-şi capul la pieptul lui. Ruşinea o înec în sărutări…

Şi-şi lipi iar buzele de obrazul lui.

— Vino-ţi în fire şi dă-mi pace! zise el aspru. Dacă în casa prietenului meu s-a cuibărit un demon, ei bine, eu vreau să fiu îngerul păzitor al liniştei sale…

— Nu spune, oh, nu spune vorbe atât de îngrozitoare… zise ea, aproape gemând. Dumneata îmi vorbeşti de ruşine? Eu n-aş îndrăzni să-i spun aşa ceva altuia… Pe când dumneata! Ai uitat oare?… O, ce groază mă cuprinde, ce durere! Mă-

mbolnăvesc! Mor!… Mi-e scârbă de viaţă! Mă plictisesc atât de îngrozitor aici…

— Vino-ţi în fire, ridică-te şi aminteşte-ţi că eşti femeie… zise Raiski.

Uliana se strânse şi mai tare lângă el, tremurând şi ascunzându-şi obrazul la pieptul lui.

— Ah, zise ea. Pentru ce-mi spui toate astea? Boris, dragul meu Boris, nu te mai recunosc…

— Lasă-mă! îmbrăţişarea dumitale mă înăbuşă S zise el. Trădez în clipa asta cel mai scump sentiment – încrederea prietenului… Ruşinea să cadă asupra capului dumitale!…

Femeia tresări, apoi scoase deodată cheia din buzunar şi i-o aruncă la picioare. Mâinile îi căzură de-a lungul trupului, lipsite de vlagă, şi ea-l aţinti pe Boris Pavlovici cu o căutătură tulbure. Apoi îl îndepărtă cu putere, îşi aruncă privirile în jur, îşi luă capul în mâini şi scoase un strigăt atât de deznădăjduit, încât Raiski se sperie, şi-i păru rău că-i trăsnise prin minte să trezească conştiinţa adormită a femeii.

— Te rog, Uliana Andreevna, vino-ţi în fire! zise el, căutând să-i reţină mâna. A fost numai o glumă… scuză-mă!…

Dar ea nu-l asculta, ci plângea eu hohote, fără lacrimi, clătinându-şi, deznădăjduită, capul, rupându-şi părul şi încleştându-şi pumnii atât de tare, încât unghiile îi pătrundeau adânc în carne.

— Ce-i cu mine? Unde sunt? zicea ea, uitându-se uimită în jur. Ruşine… ruşine!… strigă Uliana sacadat. O, Doamne, ruşinea… da, ruşinea mă arde, uite-aici mă arde!

Şi-şi sfâşie bluza.

Raiski îi desfăcu, sau mai degrabă îi rupse corsajul şi o culcă pe canapea. Uliana se zbătea ca în friguri, scoţând strigăte ascuţite, care se auzeau până-n stradă.

— Uliana Andreevna, vino-ţi în fire! bolborosi Boris Pavlovici, căzând în genunchi şi sărutându-i mâinile, fruntea, ochii…

Femeia îi arunca priviri furişe, făcând ochi mari, de parcă se mira că-l vede acolo, apoi îl înlănţui deodată şi-l strânse spasmodic la pieptul ei, ca în clipa următoare să-l îndepărteze iar, îngăimând: Ruşine! Ruşine! mă arde… uite-aici… mă-năbuş…”

În clipa aceasta, Raiski îşi dădu seama că ruşinea de mult adormită trebuia trezită încet, cu milă, dacă nu pierise cu totul, ci era doar înăbuşită. „Niciun beţiv, îşi zise el, nu trebuie lipsit dintr-odată de păhărelul lui, căci altfel se-mbolnăveşte!”

Zăpăcit, deschise uşa, se repezi în sufragerie, nimerind, în desperarea lui, într-un colţ întunecos, de unde ieşi în fugă-n grădină, s-o cheme pe bucătăreasă, şi intră în bucătărie, trântind pretutindeni uşile, dar nu întâlni ţipenie de om.

Atunci umplu o cană cu apă şi se-ntoarse-n goană îndărăt; şovăi o clipă, întrebându-se dacă n-ar fi mai bine să plece, dar îşi spuse că ar fi o cruzime din partea lui s-o lase singură într-o astfel de stare.

Iar Uliana se zbuciuma mereu, gemând. Părul, împletit într-o coadă grea, i se risipise pe umeri şi pe piept. Boris Pavlovici îngenunche, închizându-i gura cu sărutări, căutând să-i potolească gemetele, sărutându-i mâinile şi ochii.

Încetul cu încetul, o părăsiră puterile, femeia rămase câteva minute în nesimţire, apoi, venindu-şi în fire, îl pironi cu o privire languroasă, îşi încolăci deodată braţele de gâtul lui şi-l strânse cu patimă nebună la piept, şoptind:

— Eşti al meu… al meu!… Nu mă mai dojeni cu vorbe înspăimântătoare… *„Ameninţările le lasă, şi pe Tamara n-o certa”* spuse ea cu un zâmbet trist versurile lui Lermontov.

„Doamne! parcă gemea un glas înlăuntrul lui: ce să fac?”

— Aşa-i că n-o să mă mai cerţi? şopti ea, strângându-i obrazul cu palmele. Spune, eşti al meu?

Din pricina braţelor ei, Raiski nu putea să-şi mişte capul; îi sprijinea ceafa şi grumazul cameea romană era întinsă în palma lui, cu tot farmecul ochilor rugători şi al buzelor ei fierbinţi, întredeschise…

El nu putea să-şi ia ochii de la profilul ei, simţind că-ncepe să-i vâjâie capul… Obrajii ei rumeni şi fierbinţi ardeau tot mai tare, dogorându-i faţa. Ea-l sărută şi el îi întoarse sărutarea. Ea-l îmbrăţişă cu şi mai mare patimă, şoptind încet, abia auzit:

— Acum eşti al meu! Nu te mai dau nimănui!

El n-o certă şi nu-i mai spuse nicio vorbă „înspăimântătoare”… „Trăsnetele” se stinseră…

XIII

După ce-şi făcu „datoria de prieten”, Raiski porni încet, aproape în neştire, pe ulicioară şi urcă dealul, cu ochii la urzicile care năpădiseră şanţul, la o vacă ce păştea pe o moviliţă, la un porc care scurma pământul pe lângă o ulucă, la un gard lung şi singuratic. Când îşi întoarse privirea înapoi, spre căsuţa lui Kozlov, o văzu pe Uliana Andreevna făcându-i semn cu batista de la fereastră.

„Am făcut tot ce-am putut – tot!” îşi zise el, întorcând ochii cutremurat de la fereastra lui Kozlov şi iuţindu-şi pasul.

Când ajunse, în sfârşit, în vârful dealului, se opri, cuprins de remuşcări, îngăimând: „Doamne, Dumnezeul meu!”

„Hamlet şi Ofelia!” îi fulgeră deodată prin minte şi începu să râdă atât de tare de comparaţia asta, încât fu nevoit să se prindă cu mâinile de grilajul bisericii. Uliana Andreevna – şi Ofelia! De asemuirea lui cu Hamlet nu râdea: „Orice bărbat poate fi uneori un Hamlet!” Aşa-zisa „voinţă” îi joacă oricând un renghi oricui. „Omul nu este stăpân pe voinţa sa, îşi zicea el. Poate să sufere oricând de o paralizie a voinţei. Puterea aceasta închipuită, numită «voinţă» nu este nicidecum la dispoziţia stăpânului, a «regelui naturii», ci se supune unor legi străine de el, acţionând sub imboldul acestora, fără să-i ceară consimţământul. Prin intermediul conştiinţei ea îi aminteşte omului de existenţa sa numai după ce acesta a făptuit ceva

necuvenit, iar dacă uneori omul dă dovadă de o voinţă dârză, ori e ceva cu totul întâmplător, ori înseamnă nepăsare.”

„Leonti! zise el, deodată, cuprinzându-şi capul cu palmele. În ce mâini îi e fericirea! Cum o să mă uit în ochii lui, mâine! Şi cât de puternică şi de neclintită părea să-mi fie voinţa!”

Cât de sincer se pregătise el pentru nobilul său rol, cât de mult îi surâdea ideea datoriei, cât de împăcată i-ar fi fost conştiinţa, dacă…

„Dar ce era să fac?” îşi încheie el gândurile şi, încetul cu încetul, îşi înălţă capul, îşi îndreptă trupul, zbârciturile de pe frunte i se neteziră, faţa îşi recăpătă liniştea.

„Am făcut tot ce-am putut, da, tot ce-am putut, repeta Raiski, dar a ieşit altfel de cum se cuvenea…” şopti el, oftând.

Cu oftatul şi cu acest *dar* se întoarse acasă, după ce se reabilitase treptat în propriii săi ochi şi, spre marea bucurie a bunicii, mâncă vesel şi cu mare poftă împreună cu ea şi cu Marfenka.

„Scena asta n-am s-o trec în roman… îşi zise el în aceeaşi seară, aşezându-se în faţa caietelor lui, ca să-şi termine schiţa despre Uliana Andreevna… Dar, de ce să mint, să mă prefac, să umblu cu mănuşi? Nu! O să descriu totul întocmai, doar scena întâlnirii o s-o atenuez… Acoperind cu o ghirlandă nimfa cu satirul ei…”

Şi Raiski se adânci cu sârguinţă în munca romanului. Prin faţa lui parcă se perinda aievea propria-i viaţă, crâmpeie-crâmpeie.

„Un cititor lipsit de perspicacitate şi-ar putea închipui că şi eu sunt aşa cum scrie aici, şi numai aşa! îşi zise el, răsfoind caietele, şi n-o să înţeleagă că aici nu-i vorba de mine, nici de Karp sau de Sidor, ci de un tip de om – fiindcă într-o fire de artist conviеţuiesc în acelaşi timp mai multe epoci şi mai multe personaje diferite… Dar ce să fac cu toţi aceşti oameni? Unde să plasez încă zece sau douăzeci de alte tipuri?”…

„Trebuie să-i desprinzi de tine şi să-i plămădeşti în chipuri distincte, individuale, pe aceşti zece sau douăzeci de inşi dinlăuntrul tău, parcă-i şoptea cineva. Aceasta este adevărata menire a artistului, «munca» lui şi nicidecum un «miraj».”

Raiski oftă.

„Dar mie să-mi izbutească asta, mie, un ratat?” îşi zise el cu tristeţe.

De la întâlnirea cu Uliana Andreevna trecuseră câteva zile. Într-o seară, venea o furtună mare. Cerul de dincolo de Volga se acoperise cu nori negri şi grei, o zăpuşeală îngrozitoare domnea peste tot, vântul stârnea pe câmp şi pe drum vârtejuri de praf.

Peste fire se lăsase tăcerea. Tatiana Markovna ridicase în picioare toată casa. Se astupau hornurile, se închideau ferestrele, uşile. Berejkova, nu numai că se temea de furtună, dar îi privea cu ochi răi pe toţi cei ce nu se înfricoşau, socotindu-i liber-cugetători. Toţi cei din casă îşi făceau cruce la fiecare sclipire a fulgerelor, iar cel care îndrăznea să nu şi-o facă era calificat drept „buştean fără simţire”. Pe Egorka îl alungau totdeauna din coridor în casa unde locuiau slugile, fiindcă nu mai contenea cu chicotitul şi-şi făcea de joacă cu fetele, chiar şi pe vreme de furtună.

Furtuna se apropia în toată măreţia ei. De departe se auzea bubuitul înăbuşit al tunetului, şi prin văzduh se înălţau trombe negre de praf. Deasupra satului sclipi deodată un fulger orbitor şi se dezlănţui o bubuitură năprasnică.

Raiski îşi luă grăbit şapca şi umbrela şi ieşi repede în grădină să vadă mai bine tabloul măreţ al dezlănţuirii furtunii, să fie în mijlocul lui, să-l poată descrie mai târziu în cele mai mici amănunte, analizându-şi în acelaşi timp şi propriile senzaţii.

Tatiana Markovna îl văzu pe fereastră şi ciocăni cu degetul în geam.

— Încotro, Boris Pavlovici? îl întrebă ea, după ce-i spuse să se apropie de fereastră.

— Mă duc spre Volga, bunico, să văd mai bine furtuna.

— Ce, ţi-ai pierdut minţile? Întoarce-te acasă!

— Nu, nu, mă duc…

— Ţi-am spus o dată să nu te duci! zise bunica poruncitoare.

Dar sclipi un fulger şi răbufni bubuitul prelung al tunetului; bunica se retrase înspăimântată în odaie, iar Boris Pavlovici coborî malul repede şi porni în jos, printre tufe, pe cărarea şerpuitoare care abia se zărea din iarbă.

Începu să plouă cu găleata, fulgerele sclipeau fără-ncetare şi tunetul bubuia mereu. Amurgul şi norii negri înveşmântară împrejurimile într-o beznă de nepătruns.

Raiski se căia acum că simţul lui artistic îl îndemnase să se ducă să privească îndeaproape furtuna, fiindcă umbrela de ploaie lăsa apa să i se scurgă şiroaie pe obraz şi pe haină, picioarele i se împotmoleau în pământul clisos, iar el nu-şi mai dădea seama de amănuntele terenului şi se împiedica mereu de muşuroaiele de pământ din pădurice şi de cioturi sau călca în câte-o groapă.

Trebuia să se oprească în fiece clipă şi doar la lumina fulgerelor izbutea să facă vreo câţiva paşi înainte. Ştia că prin apropiere, în fundul râpei, era un chioşc încă de pe timpul când copacii şi tufele care creşteau acum pe marginea ei făceau parte din parcul conacului.

Cu câteva zile mai înainte coborâse spre malul râului şi zărise în treacăt chioşcul pitit în desiş, dar acum nu mai ştia cum să ajungă la el să se adăpostească şi să observe poate şi furtuna de acolo.

Dar nici să se întoarcă acasă, croindu-şi drum prin desişul tufelor, prin muşuroaie şi prin gropi nu voia, aşa că se hotărî să se mai târască vreo câţiva zeci de stânjeni până la dealul pe unde trecea

şoseaua cea mare, să sară peste ulucă şi, pornind pe ea, să ajungă-n sat.

Cizmele i se muiaseră de tot. Raiski îşi scotea cu greu picioarele din clisă, din brusturi şi din desişul de urzici, mai adăugându-se la asta şi faptul că strălucirea orbitoare a fulgerelor şi bubuitul năprasnic al tunetului de deasupra capului său nu-l lăsau prea indiferent.

„Aş fi putut să admir furtuna din odaia mea!” îşi zise el.

În sfârşit, dădu de gardul de nuiele şi-l pipăi cu mâna, dar când voi să pună piciorul în iarbă, alunecă şi se rostogoli într-un şanţ. Ieşi cu greu, de-a buşilea din şanţ, sări peste gard şi ajunse la drum. Drumeagul acesta pieptiş şi primejdios era puţin umblat. Pe-aici treceau din când în când ţăranii cu căruţele goale, ca să nu facă un ocol prea mare, cu căluţii lor blânzi şi obosiţi.

Raiski, ud leoarcă, închise umbrela şi şi-o vârî la subsuoară ca pe-o armă nefolositoare, pornind să urce dealul, încet, cu greu, prin noroiul lunecos, închizând mereu ochii, orbit de lumina fulgerelor, şi oprindu-se la fiecare câţiva paşi, când auzi deodată huruit de roţi.

Ascultă încordat – şi zgomotul se repetă foarte aproape. Atunci se opri. Huruitul se apropia din ce în ce, odată cu tropotul grăbit şi apăsat al copitelor de cai urcând dealul, cu fornăitul animalelor şi cu strigătele de îndemn ale unui bărbat. Fulgerele se mai răriseră, aşa că Raiski nu putu să desluşească bine trăsura.

Se mulţumi doar să se dea mai la o parte şi să se agaţe cu mâinile de gardul de nuiele, ca să facă loc atelajului, fiindcă drumul era îngust.

În sfârşit, Raiski văzu la lumina unui fulger un fel de brec cu coviltir, tras de o pereche de cai voinici, arătoşi, iar înăuntrul ei, câţiva oameni.

Când la lumina altui fulger, Raiski o zări pe Vera în trăsură, încremeni.

— Vera! strigă el din răsputeri.

Trăsura se opri.

— Cine e? întrebă fata.

— Eu.

— Ce faci, frate, aici? îl întrebă Vera, uimită.

— Dar tu?

— Mă-ntorc acasă.

— Şi eu.

— De unde?

— Am hoinărit puţin prin râpă şi m-am rătăcit prin tufişuri. Acum tocmai urcam dealul. Dar tu cum de te-ai hotărât să porneşti pe drumul ăsta pieptiş? Cu cine eşti? Ai cui sunt caii? Nu puteţi să mă luaţi şi pe mine?

— Urcaţi, vă rog. E loc destul. Daţi-mi mâna să vă ajut! spuse un glas bărbătesc.

Raiski întinse braţul şi o mână viguroasă îl trase cu putere sub coviltirul brecului, unde o mai găsi şi pe Marina. Amândouă se înghesuiau una într-alta ca nişte curci plouate, încercând să se apere cu o pocladă de piele de şiroaiele oblice ale ploii care băteau trăsura dintr-o parte.

— Cine e cu tine? Ai cui sunt caii şi cine-i mână? o întrebă încet Raiski pe Vera.

— Ivan Ivanîci.

— Care Ivan Ivanîci?

— Pădurarul! răspunse tot în şoaptă fata.

— Pădurarul?… începu Raiski, dar cu un ghiont uşor Vera îl făcu să tacă, pentru că urechile şi capul pădurarului erau foarte aproape de ei.

— Mai târziu! şopti fata.

„Pădurarul!” îşi zise Raiski, amintindu-şi deodată de convorbirea lui cu bunica, de vorbele ei de laudă şi de aluziile pe care bătrâna le făcuse despre „o partidă potrivită”.

„Iată-l aşadar pe eroul romanului Verei! Pădurarul! Pădurarul!” repeta Raiski, simţind că-şi pierde capul.

Se strădui să desluşească faţa bărbatului, dar nu zări decât o pălărie cu calota joasă, cu borul lat în continuă legănare, umerii puternici ai unui om

voinic, acoperiţi cu o manta de ploaie, iar, dintr-o parte, doar conturul nasului şi, după cât i se părea, şi barba.

Pădurarul mâna cu dibăcie caii care urcau din greu greabănul dealului, atingându-i uşor cu sfârcul biciului când pe unul, când pe celălalt, fluierând, trăgând de hăţuri când animalele speriate de fulger tresăreau şi întorcându-se câteodată spre cei de sub coviltir.

— Cum vă mai simţiţi, Vera Vasilievna? Nu vă e frig? Nu v-a pătruns ploaia? întrebă el, plin de grijă.

— Nu, nu, mă simt bine, Ivan Ivanovici. Ploaia nu mă ajunge.

— Mai bine aţi lua mantaua mea… o ruga Ivan Ivanovici. Dacă, Doamne fereşte, o să răciţi, n-o să-mi iert câte zile oi avea că v-am adus pe furtună…

— Vai, ce om sunteţi! Zău că m-aţi plictisit! îl dojeni Vera cu o ciudă prietenoasă. Vedeţi-vă de treabă şi mânaţi caii cu băgare de seamă.

— Voia dumneavoastră! răspunse el cu o supunere grăbită, întorcându-se la caii lui.

Dar după ce mai fluiera şi dojenea câtva timp telegarii, se întorcea pe furiş spre Vera, să vadă ce mai face.

Trecură de Malinovka şi se apropiară, în sfârşit, de poarta conacului Tatianei Markovna.

Pădurarul sări din trăsură şi bătu cu codirişca biciului în poartă. Când ajunseră în faţa pragului casei, el dădu caii în grija lui Prohor, Taraska şi Egorka, veniţi în grabă în întâmpinarea lor, şi se repezi spre Vera; se urcă pe scara trăsurii, o ridică în braţe, o duse în casă grijuliu şi respectuos, ca pe o povară de preţ, trecând printre feciorii şi jupânesele care le ieşiseră înainte cu lumânări aprinse şi se uitau curioşi la ei, se-ndreptă spre canapeaua din salon şi numai acolo o lăsă încet jos.

Raiski se repezi în urma lor, ud şi plin de noroi cum era, fără să scape din ochi nicio mişcare de-a lui sau vreo privire de-a fetei.

Apoi, pădurarul se întoarse în vestibul, îşi scoase mantaua de ploaie şi cizmele înalte de vânător trase peste încălţămintea obişnuită, îşi potrivi îmbrăcămintea, se scutură, îşi netezi părul des cu toate cele cinci degete răsfirate ca o greblă şi le ceru feciorilor o măturică sau o perie de haine.

În timpul acesta, bunica o săruta pe Vera, mustrând-o că săvârşise „grozăvia" să urce un asemenea deal într-o noapte ca asta, dovedind astfel că nu-şi purta de grijă şi nici de bunică-sa nu-i păsa, că nu cruţa liniştea nimănui, şi că într-o bună zi „o s-o bage-n mormânt" cu isprăvile ei.

Apoi îi porunci, firește, să-şi schimbe cât mai degrabă rochia şi rufele, să se usuce şi să se încălzească, şi strigă la slugi să aducă samovarul şi să pregătească cina.

— Ah, bunicuţo, de-ai şti ce înfometată sunt! zise Vera, alintându-se ca o pisică. Abia aştept ceaiul, supa, friptura, vinul. Şi Ivan Ivanîci e flămând. Mai repede, bunicuţo dragă!

Ştia fata cum să-şi domolească bunica.

— Acuşica, acuşica! Ce bine-mi pare! O să fie de toate! Da, da, de toate!

— Dar unde-i Ivan Ivanîci? Ivan Ivanîci! strigă bunica. Vino-ncoa! Ce faci acolo? Marfenka! Unde-o fi Marfenka? De ce s-o fi pitit în odaia ei?

— Îndată, Tatiana Markovna – doar să mă curăţ puţin şi să-mi pun îmbrăcămintea în rânduială, răspunse Ivan Ivanîci de afară.

Egor, Iakov şi Stepan îl frecau şi-l curăţau în tindă, de parcă ţesălau un cal de soi.

După aceea, pădurarul intră în odaie, sărută respectuos mâna bunicii, apoi pe-a Marfenkăi, care abia acum îndrăznise să-şi scoată capul de sub perne şi să se dea jos din pat, unde se înghemuise de frica furtunii.

— Hai, Marfenka, vino mai iute! zise bunica. Decât să te-ascunzi, mai bine te rogi” lui Dumnezeu şi nu te-ajunge niciun trăsnet!

— Nu mă tem de el, răspunse Marfenka, trăsnetul îi nimereşte mai mult pe ţărani. Mie… mi-e teamă, pur şi simplu.

Între timp, Raiski se oprise la fereastră, aşa ud cum era, şi-l cerceta pe mosafir cu o privire lacomă.

Ivan Ivanovici Tuşin era o mândreţe de bărbat: înalt, cu umerii laţi, bine legat, de vreo treizeci şi opt de ani, cu păr negru şi des, cu trăsături pronunţate şi ochi mari, cenuşii, cu o privire deschisă şi modestă, chiar puţin sfioasă, şi cu o barbă deasă şi neagră. Avea mâini puternice, arse de soare, potrivite cu statura lui, şi unghii late.

Era îmbrăcat cu un surtuc lung, cenuşiu, şi cu o jiletcă încheiată până sus, de sub care se vedeau cravata şi guleraşul lat şi răsfrânt al cămăşii făcute din pânză de casă. Avea şi mănuşi albe din piele de căprioară, iar într-o mână ţinea o cravaşă lungă cu mâner de argint.

„Bravo! Un bărbat frumos! Dar câtă simplitate – ca să nu zic mai mult – în ochii şi în manierele lui! Oare, s-ar putea ca el să fie eroul Verei?”… se gândea Raiski, cercetându-l din ochi şi aşteptând nerăbdător să vadă ce-o să mai descopere.

„Şi de ce nu? îşi zise el numaidecât, cuprins de gelozie. Femeilor le plac bărbaţii înalţi, feţele deschise, mâinile mari şi puternice, jocul muşchilor tari… Dar oare şi Verei?”…

— Dar tu, fătul meu, ce-i cu tine? zise deodată bunica, împreunându-şi uimită mâinile, fiindcă abia acum îl zări pe Raiski. Oh, Doamne, în ce hal eşti! Băieţi, Egorka! Dar cum de v-aţi adunat aşa cu toţii? Pe bezna asta! Ia uită-te la picioarele tale, Boriuşka, e-o adevărată băltoacă! Dacă mai zăboveşti aşa, o să fie vai de tine! Dânşii veneau spre casă, dar pe tine ce te-a îndemnat să ieşi afară? Măi, măi, ce ţi-e şi cu neastâmpărul ăsta!

Hai, du-te repede şi te schimbă, şi să bei un ceai cu rom! N-ar fi rău, Ivan Ivanîci, să te duci şi mata cu dânsul… dar, vă cunoaşteţi? Nepotul meu, Boris Pavlovici Raiski – Ivan Ivanovici Tuşin!…

— Am făcut cunoştinţă, răspunse Tuşin, înclinându-se. L-am cules pe nepotul dumneavoastră pe drum şi am venit împreună încoace. Mulţumesc cu plecăciune, dar eu n-am trebuinţă de nimic, pe când mata, Boris Pavlovici, n-ai face rău să te schimbi, ai picioarele ude!

— Iertaţi-mă, de, sunt o bătrână, dar mi se pare că niciunul dintre voi nu e tocmai zdravăn, zise bunica. Pe-o furtună ca asta nici măcar o fiară nu iese din vizuină!… Ia uitaţi-vă cum fulgeră şi-acum! Dumnezeule mare! Iakov, du-te de-nchide mai bine oblonul. Şi domniile-voastre tocmai într-o seară ca asta v-aţi apucat să treceţi Volga!

— Doar ştiţi că am un pod plutitor de toată nădejdea, răspunse Tuşin, ba şi un chioşc cu acoperiş pe el. Vera Vasilievna s-a simţit acolo ca în odaia domniei-sale – n-a ajuns-o nicio picătură de ploaie.

— Dar ce grozăvie de furtună a fost!

— Da, dar furtuna le sperie doar pe babe…

— Mulţumesc cu plecăciune – eu ce sunt? îl întrerupse bunica.

Tuşin se ruşină grozav.

— Iertaţi-mă, n-am vrut, m-a luat gura pe dinainte! M-am gândit la muierile din popor…

— Bine, Domnul să te ierte! îi răspunse râzând bunica. Ştiu bine că dumitale nu-ţi pasă. Ia uite cât de zdravăn te-a făcut Dumnezeu! Dar Vera! Cum de nu s-o fi temut?! Ce voinic neînfricat îmi mai eşti şi tu?

— Cu Ivan Ivanovici parcă nici nu mi-a fost teamă, bunico.

— Dar Ivan Ivanîci omoară şi urşi. Te-ai duce şi-acolo cu el?

— Da, bunico, m-aş duce să văd. Hai, ia-mă o dată şi pe mine, Ivan Ivanîci… Cred că e foarte

interesant…

— Cu plăcere… Vera Vasilievna. La iarnă, când m-oi pregăti de vânătoare, doar să porunciţi… e într-adevăr interesant.

— Ca să vezi! zise Tatiana Markovna. Dar de bunică-ta nu-ţi pasă?

— Am glumit numai, bunicuţo.

— Lasă, ştiu eu bine că eşti în stare s-o faci şi p-asta! Dar cum de nu ţi-a fost ruşine să-l deranjezi pe Ivan Ivanovici? Auzi, să te însoţească o cale atât de lungă!

— Nu dânsa e de vină, ci eu, îi luă Tuşin vorba din gură. De cum am aflat de la Natalia Ivanovna că Vera Vasilievna se găteşte de plecare, m-am şi rugat de dumneaei să-mi facă bucuria asta…

El o privi modest pe Vera, chiar cu oarecare evlavie.

— Frumoasă bucurie! Pe o furtună ca asta…

— Nu-i nimic! Nu-i nimic, când fulgeră e mai multă lumină… şi Verei Vasilievna nu i-a fost teamă.

— Dar Anna Ivanovna ce mai face? E bine, sănătoasă?

— Mulţumesc lui Dumnezeu! Vă trimite plecăciuni şi vă mai trimite şi câteva poame din grădina ei: piersici de seră, zmeură, ciuperci… le-am lăsat în trăsură…

— Şi pentru ce? Slavă Domnului, am şi eu destule! Dar pentru piersici mulţumesc, piersici n-am, zise bunica. Şi eu i-am pregătit nişte ceai, o minune! Mi l-a adus Boriuşka şi i-am făcut parte şi ei.

— Mulţumesc!

— Dar tot mă mir cum de v-aţi încumetat să urcaţi cu caii dealul Zaikonospasski pe o întunecime ca asta?! Numai Dumnezeu v-a scăpat! începu iar vorba Tatiana Markovna. Dacă se speriau cumva caii de furtună şi-o luau razna… Doamne fereşte!

— Caii mei ascultă ca nişte câini… Ce, credeţi că m-aş fi încumetat s-o duc pe Vera Vasilievna dacă m-aş fi temut de-o cât de mică primejdie?

— Eşti un prieten de nădejde, zise fata. Tocmai de aceea m-am încrezut în dumneata, ba şi în caii dumitale…

În clipa aceasta intră Raiski, îmbrăcat cu o haină elegantă de casă – refăcut cu totul de pe urma plimbării. Surprinse privirea pe care Vera o aruncase lui Tuşin şi auzi şi ultimele ei vorbe.

„…m-am încrezut în dumneata şi în caii dumitale! repetă el în gând. Vasăzică aşa! Îi pune alături!”

— Mulţumesc cu plecăciune, Vera Vasilievna, răspunse Tuşin. Să nu uitaţi niciodată ce-aţi spus acum. Dacă veţi avea vreodată nevoie de ceva, eu…

— Poate când o tuna iar ca astăzi… îi tăie vorba Tatiana Markovna.

— Tunetele pot fi de multe feluri! răspunse el.

— Da, se-ntâmplă în viaţă furtuni şi mai dihai decât cea de azi! adăugă Tatiana Markovna, cu un oftat de om bătrân.

— Orice fel de furtună o fi, răspunse Tuşin, când s-o dezlănţui vreodată împotriva dumitale, Vera Vasilievna, caută-ţi adăpost dincolo de Volga, în pădure. Acolo sălăşluieşte un urs, care te va sluji cu credinţă… cum se zice-n poveşti.

— Bine, n-o să uit! răspunse fata, râzând. Şi dacă vreun vrăjitor o să-ncerce să mă răpească – tot ca-n poveste, o să te chem pe dumneata!

XIV

Raiski vedea cu ce privire plină de încântare şi cu ce stăpânire impusă de stimă se uita Tuşin la Vera şi simţea cum din vorba-i domoală răzbătea, fără vrerea lui, o nuanţă de duioşie.

Dar nu numai pentru ochii de om gelos ai lui Raiski, sau pentru cei plini de atenţie grijulie ai Tatianei Markovna, ci şi pentru orice martor indiferent ar fi fost cât se poate de clar că faţa, întreaga făptură şi toate gesturile „pădurarului" erau pline de o adâncă simpatie pentru Vera, pe care numai respectul mişcător ce-i purta izbutea s-o stăvilească.

Omul acesta înalt şi voinic, ca un uriaş care părea să nu ştie ce e frica, îşi pierdea cumpătul în faţa fetei frumoase şi firave, privirea ei îl făcea să se retragă sfios, îşi cântărea fiecare cuvânt pe care i-l spunea, îşi cumpănea orice mişcare şi pândea fiecare căutătură a ei, doar-doar o citi în ea vreo dorinţă ascunsă, temându-se să nu spună vreo vorbă de prisos, să nu-şi dea-n petic, să nu pară stângaci.

„Şi el e robul ei!" îşi zise Raiski, fără s-o scape din ochi pe Vera, ca să descopere sentimentele pe care le avea ea pentru Tuşin.

Credea că şi fata o să fie stânjenită, că n-o să ştie să ascundă de atâtea priviri ceea ce simţea pentru eroul ei, fiindcă Raiski şi ajunsese la concluzia că pădurarul era eroul acelui roman şi al tainei pe care Vera se străduia s-o ascundă.

„Cine în afară de Tuşin ar fi putut să scrie pe hârtie albastră!” îşi zicea Raiski.

Era foarte curios să vadă cum o să se dea fata de gol – printr-un fior ascuns în grabă, prin strălucirea privirilor sau printr-o tăcere neclintită?

Dar nu văzu nimic din toate acestea. Vera apărea şi de data asta într-o lumină nouă. În fiecare cuvânt, în fiecare privire pe care ea i-o arunca lui Tuşin, Raiski întrezărea, înainte de orice, lipsa oricărei afectări, o duioşie plină de încredere şi căldură, pe care el nu le descoperise la ea până atunci faţă de niciun alt om din jurul ei, nici măcar faţă de bunica sau Marfenka.

De bunica parcă se ferea oarecum, pe Marfenka n-o prea lua în seamă, pe când cu Tuşin, ori de câte ori îl privea, ori vorbea cu el sau îi întindea mâna – se vedea bine că sunt prieteni.

În purtarea ei se întrezărea prietenia despre care-i vorbise odată fata, şi pe care el, Raiski, se străduise zadarnic s-o câştige.

Cum izbutise oare pădurarul ăsta să-i câştige prietenia? Ce-i lega? Cum se putuseră apropia unul de altul? Să fi ajuns în chip conştient la prietenie, după ce găsiseră şi îndrăgiseră unul la celălalt o seamă de însuşiri plăcute fiecăruia dintre ei, sau îşi ghiciseră pur şi simplu firea, împrietenindu-se fără să-şi dea seama, fără nicio analiză a simţămintelor?

Pădurarul rămase trei zile în casa Tatianei Markovna, de unde se ducea în oraş după treburi, şi timp de trei zile, Boris Pavlovici căută cu stăruinţă cheia care să-l facă să înţeleagă personalitatea asta nouă, să descopere ce loc ocupa în viaţa Verei şi ce rol juca în inima ei.

Ivan Ivanovici fusese poreclit „pădurarul”, fiindcă îşi avea conacul în inima pădurii de pe moşia lui, de care se ocupa cu multă dragoste, pe care pe de o parte o mărea, o îngrijea şi o apăra, iar pe de altă parte, o tăia, trimiţând lemnul spre vânzare în jos, pe apa Volgăi. Tuşin stăpânea

câteva mii de deseatine de pădure şi o gospodărea cu o rară grijă şi pricepere. Prin părţile acelea, numai el avea un gater cu aburi pe care-l supraveghea singur, cum, de altfel, tot singur îşi supraveghea şi întreaga gospodărie.

Când era mai liber, vâna, pescuia, se ducea cu multă plăcere la nişte vecini burlaci ca şi dânsul. Uneori primea oaspeţi în casa lui şi câteodată îi plăcea să chefuiască, adică să înhame câte trei telegari iuţi la câteva trăsuri, să zboare cu câţiva prieteni la un vecin care locuia la vreo patruzeci de verste de-acolo, să petreacă la el trei zile şi trei nopţi, apoi să se-ntoarcă la conacul său sau să se ducă în oraş, cu vecinul după el şi să tulbure liniştea cetăţenilor paşnici cu câte un chiolhan atât de grozav, de răsunau împrejurimile, ca apoi să se înfunde pentru trei luni la moşia lui, de nu mai ştia şi nu mai auzea nimeni de dânsul.

Şi iarăşi îşi vedea de tăierea pădurii şi de plutăritul trunchiurilor, sau, împreună cu doi vânători, străbătea codrul în lung şi-n lat, sau învăţa la ham armăsari tineri, cumpăraţi la târg, ori, dacă era iarnă, se afunda în desişuri neumblate, ca să descopere bârlogul urşilor sau să vâneze lupi.

Adesea, în urma unor astfel de „distracţii”, Tuşin zăcea câte trei săptămâni cu braţul legat sau cu umărul zdrelit de vreun cal mai nărăvaş, iar uneori cu fruntea zgâriată de laba unui urs.

Dar Ivan Ivanovici ţinea la felul acesta de viaţă şi n-avea de gând să-l schimbe. Citea tot felul de cărţi de agronomie şi de lucrări economice; angajase un neamţ, specialist în silvicultură, dar nu se-ncredea orbeşte-n el, ci-i cerea doar sfatul; îşi gospodărea singur averea, ajutat de doi vătafi şi o mulţime de argaţi de-ai lui sau tocmiţi cu ziua. În orele de răgaz, îi plăcea să citească romane franţuzeşti – singurul semn de rafinament al acestui fel de viaţă, de altfel, obişnuit pentru mulţi

dintre moşierii noştri, înfundaţi în câte-un colţ îndepărtat de ţară.

Raiski află că Tuşin o întâlnea pe Vera la preot, că de îndată ce auzea că fata era în vizită la preoteasă, se ducea şi el acolo. Toate acestea i le povesti chiar Vera, care-i mai spuse că vizita şi ea, împreună cu preoteasa, conacul lui Tuşin, denumit „Fumuleţ", din cauză că de departe, de pe muchea unui deal, nu se zărea decât fumul de la hornuri, care-i trăda existenţa în inima pădurii.

Tuşin locuia împreună cu sora lui, o fată bătrână, anume Anna Ivanovna, la care se duceau Vera şi preoteasa şi pe care o iubea mult şi bunica: ori de câte ori Anna Ivanovna venea în oraş, Tatiana Markovna se simţea tare fericită.

Bunica nu stătea cu nimeni altul cu atâta plăcere la o cafeluţă, şi nimănui altcuiva nu-şi deschidea sufletul cu atâta drag, cum o făcea cu Anna Ivanovna; poate că descoperise la ea o oarecare asemănare cu sine însăşi în grija pentru treburile gospodăriei, dar mai presus de orice, o măgulea faptul că aceasta o stima foarte mult pe ea, neamul ei, precum şi tradiţiile familiei sale.

După prima impresie, despre Tuşin nu se putea spune mai mult. Se părea că omul acesta simplu îşi găsise de la început forma definitivă în care se mulase, rămânând neschimbat, integru, cu trăsăturile pronunţate ale feţei şi caracterului său, cu mintea şi sentimentele nerafinate de subtilităţi.

Avea o fire deschisă, de care-ţi dădeai seama numaidecât. Ba poate că era chiar prea simplu, neavând în el nimic tainic, interesant sau romantic. N-ai fi putut zice că este „un om inteligent", cum se spune, de obicei, despre oamenii dotaţi cu inteligenţă scânteietoare, şi nici spiritual sau inventiv.

Se bucura de o inteligenţă, pe care o poate avea şi un om cu o educaţie aleasă, şi un ţăran, o inteligenţă care, fără să se piardă în excese, se transformă în spirit practic, ceea ce întrece ca

valoare şi bunul simţ, care nu alterează judecata omului, dar îi îngăduie totuşi uneori să se abată de la calea cea dreaptă.

Inteligenţa lui Tuşin ţinea nu numai de mintea sa, ci şi de inima şi voinţa sa. În mijlocul unei mulţimi, pe oamenii de felul lui nu-i deosebeşti cu nimic de ceilalţi şi arareori îi vezi ieşind în evidenţă. Cei dotaţi cu o minte ageră şi subtilă, care se mai bucură şi de darul vorbirii, umbresc adesea cu strălucirea lor astfel de oameni, dar tocmai aceştia din urmă sunt de cele mai multe ori conducători nevăzuţi sau îndrumători ai activităţii şi chiar ai vieţii multor semeni de-ai lor, în mijlocul cărora îi aruncă soarta.

Raiski observă în felul acestuia de a se purta cu Vera o adoraţie liniştită, neclintită, răzbătând din privirile, cuvintele şi chiar din sfiiciunea lui, iar la fată, o încredere liniştită şi o purtare deschisă şi plină de căldură.

Doar atât. Se strădui zadarnic să surprindă un semn, o aluzie, o vorbă cu subînţeles, o privire mai familiară. În afară de aceeaşi neschimbată simplitate, libertate nestânjenită şi încredere din partea ei. şi de acelaşi respect plin de duioşie, aceeaşi dorinţă de a o sluji „ca un urs”, din partea lui, nu mai descoperi nimic!

Nu, nu era Tuşin! Atunci cine-i trimisese scrisoarea albastră?

A doua zi, Boris Pavlovici, care se dusese mai devreme la Vera, o întrebă:

— Ce-i cu pădurarul ăsta? Ce te leagă de el?

— Îmi este prieten, răspunse fata.

— E o noţiune prea generală şi cuprinzătoare. În ce fel, prieten?

— În cel mai bun şi mai strict înţeles al cuvântului.

— Aşa! N-o fi el cumva fericitul la care făceai aluzie şi al cărui nume mi-ai promis să mi-l spui.

— Când?

— În ajunul plecării tale!

— Nu-mi amintesc. Ce fericit? Care nume? Ce ţi-am promis?

— Ce memorie proastă ai! Ai uitat scrisoarea. albastră?

— Ah, da, mi-aduc aminte! Nu, frate, n-am memorie proastă, îmi amintesc şi de cel mai neînsemnat amănunt, dacă mă interesează sau mă preocupă. Dar, mărturisesc că nu m-a preocupat chestiunea asta, aşa că uitasem şi de convorbirea noastră, şi de scrisoarea albastră…

— Poate că m-ai uitat şi pe mine?

Fata zâmbi şi încuviinţă cu o mişcare a capului.

— Tare bine mai petreci tu acolo…

— Da, mă simt bine acolo, zise ea, uitându-se distrată în altă parte. Şi-apoi, acolo nimeni nu-mi ia interogatoriul, nu mă urmăreşte cu bănuielile lui… mă simt liniştită, împăcată…

— Unde mai pui că ai fost împreună cu prietenul tău.

Vera dădu iar afirmativ din cap.

— Spune, el e? Pădurarul ăsta? întrebă Raiski foarte repede, aţintind-o cu privirea.

Dar fata nu-l asculta.

Sub aspectul ei obişnuit, de fiecare zi, se ascundea ceva. Se străduia – ceea ce se vedea bine, fiindcă nu-i reuşea pe deplin – să tăinuiască un fel de triumf, de parcă se silea să ferească de privirile oricui zorii unei bucurii lăuntrice, pe care nu voia s-o împărtăşească nimănui, dar care se întrevedea în zâmbetul şi strălucirea ochilor ei.

Fereala şi pâlpâirile din ochii Verei apăreau acum mai rar şi ei nu mai exprimau nici neîncredere, nici nemulţumire: expresia feţei şi întreaga sa făptură erau pline de linişte, de o pace de nimic tulburată, şi privirea îi era uneori străbătută de străfulgerări de extaz, de parcă ajunsese să cunoască fericirea. Boris Pavlovici vedea toate acestea.

„Ce fel de fericire e asta şi de unde vine? Oare «prietenul» acesta din pădure să fie cauza? se

pierdea el în presupuneri. Insă Vera nu se fereşte, îşi trâmbiţează nestânjenită prietenia – şi-atunci unde e taina?”

— Eşti fericită, Vera?

— Cum? De ce?

— Nu ştiu – dar oricât te-ai strădui să-ţi ascunzi fericirea, îţi răzbate prin ochi.

— Adevărat? îl întrebă ea cu un zâmbet, privindu-l lung, mereu cu zâmbetul pe buze, apoi tăcu şi căzu pe gânduri.

Nu avea chef de vorbă. Raiski îi luă mâna şi i-o strânse – fata îi răspunse şi ea cu o strângere de mână. El o sărută pe obraz, Vera se întoarse spre dânsul, buzele lor se împreunară, şi ea-l sărută tot atât de gânditoare ca mai înainte. Şi sărutul acesta, pe care Boris Pavlovici îl aşteptase cu atâta nerăbdare, nu-l bucură. Fusese dat cu gândul aiurea.

— Vera! Eşti copleşită de fericire, eşti în extaz!… murmură el.

— Ce spui? zise ea, deodată, parcă trezindu-se la realitate şi străduindu-se să-şi adune gândurile.

— Nimic, dar… parcă ai învins o piedică. Ai învins – ori te-ai lăsat învinsă, şi acum eşti fericită… Nu ştiu de ce, dar pari triumfătoare! Cred că trăieşti clipa cea mai fericită…

— O, cât mai e până la această clipă! şopti ea pentru sine. Nu, nu s-a-ntâmplat nimic deosebit! adăugă apoi cu voce tare, distrată, silindu-se să pară nestânjenită şi uitându-se la el cu o privire mângâietoare şi prietenoasă.

— Aşadar, îl iubeşti foarte mult pe…

— Pădurar? Da, foarte! răspunse ea. Un om ca el nu găseşti pe toate drumurile. Este unul dintre cei mai buni, ba, aş putea spune chiar cel mai bun de prin partea locului.

Şi Raiski se simţi din nou muşcat de gelozie.

— Adică cel mai bine dintre bărbaţi – înalt, voinic, poate să-nfrunte orice furtună, să se ia la

trântă cu urşii, să mâne caii ca Phoebus, şi e frumos! Frumos!…

— E meschin din partea dumitale, Boris Pavlovici!

— Îţi pare rău că-l cobor de pe piedestal pe omul pe care-l iubeşti?

— Pe omul pe care-l iubesc?

— Doar el e eroul tainei şi al scrisorii albastre! Mărturiseşte, mi-ai promis!…

— Am promis? A, da – da! Tot acolo ţi-e gândul!… Da, el e. Ei, şi?

— Nimic! răspunse Raiski, atât de surprins, încât se înroşi la faţă. Şi ce putere are, ce muşchi, ce voinic e, adăugă dânsul.

— N-ai spus chiar dumneata că pasiunea justifică orice?

— Păi, nici nu spun altceva! răspunse Boris Pavlovici, cutremurându-se. Vezi? Sunt liniştit. O să te măriţi cu el?

— Poate.

— Se zice că are câteva mii de deseatine de pădure…

— E meschin din partea dumitale, Boris Pavlovici!

— Acum pot să plec de aici…

Scoase capul pe fereastră, chemă o femeie, care tocmai trecea prin curte, şi-i porunci să i-l trimită pe Egorka.

— Adu geamantanul din pod, în odaie la mine! Plec mâine! îi spuse el acestuia, fără să observe zâmbetul fetei.

— Mă rog, sunt foarte fericit! urmă dânsul cu răutate, fără s-o privească pe Vera. Acum ai un apărător, un adevărat erou, un erou din creştet până-n tălpi!…

— Om din creştet până-n tălpi, repetă Vera, şi nu un erou de roman.

— Dar o şti să lege două idei Omeneşti? Nemrod, acest prototip al tuturor sportivilor, şi Humboldt – amândoi sunt oameni… dar între ei…

— Nu ştiu ce oameni au fost aceştia, dar despre Ivan Ivanovici ştiu că este un om cum ar trebui să fie toţi şi în toate timpurile. Dacă a spus sau a hotărât să facă ceva – nu se lasă până ce nu-şi duce hotărârea la îndeplinire. Ideile lui sunt pline de adevăr, are o inimă neşovăielnică şi caracter. Am o încredere desăvârşită în el, şi alături de dânsul nu mă tem de nimic, nici chiar de viaţă!

— Ca să vezi! Mai ales pe timp de furtună şi când îşi mână caii, adăugă Raiski, batjocoritor. Şi te distrezi bine cu el?

— Da, mă distrez. Are o inteligenţă nativă şi humor – numai că nu le etalează oricând şi oriunde…

— Într-un cuvânt, o mândreţe de bărbat! Nu-mi mai rămâne decât să te felicit, şi să-mi iau rămas bun de la tine!

— Dar încotro?

— Mâine plec în zori şi n-o să mai pot trece pe la tine.

Şi de ce pleci?

— Ştii bine de ce. Nu pot să rămân nepăsător, nu sunt de lemn…

Fata îşi puse mâna peste a lui, privindu-l drept în ochi, ca o pisicuţă vicleană, şi bărbia-i tremură de râs.

— Dar dacă nu vreau eu să pleci?

— Tu?

— Da, eu.

— De ce?

El aştepta explicaţii, privind-o cu lăcomie.

— Ghici!

— Vrei cumva să joc la nunta ta?

Fata-l privea cu acelaşi zâmbet pe buze, fără să-şi retragă mâna.

— Vreau, zise ea.

— Şi când o să se întâmple asta? întrebă el aspru.

Ea tăcea.

— Vera?

Fata izbucni deodată într-un râs zgomotos. Împotriva obiceiului ei, râdea aproape cu hohote.

„Nu-i el! Nu-i pădurarul eroul ei! Taina scrisorii albastre rămâne taină!” se gândi Raiski.

Şi îşi simţi deodată inima uşoară. Se-nveseli, începu să cânte, să vorbească, să spună o mulţime de vorbe de haz, să râdă…

— Porunceşte-i lui Egor să ducă iar geamantanul sus, zise fata.

— Pentru ce vrei să rămân, Vera? Mărturiseşte! Să ştii c-o să mă supun, orice s-ar întâmpla…

— Orice s-ar întâmpla?

— Da, şi fără condiţii. Orice ai face din mine, orice rol mi-ai încredinţa. Primesc totul – numai să nu mă goneşti de lângă tine…

— Totul?

— Totul! încuviinţă el, lăsându-se târât de patimă.

— Ia bine seama, frate, acum eşti şi dumneata în extaz! Vezi să nu te căieşti mai târziu, dacă primesc…

— Vera, jur, începu ei, sărind în picioare, c-o să-ţi îndeplinesc orice dorinţă, orice moft, că nu există nicio umilinţă pe care n-aş primi-o şi n-aş sorbi-o până la ultima picătură, dacă ea ar putea, chiar şi numai pentru o clipă…

— Destul. Primesc. De azi înainte eşti…

— Robul tău? Hai, spune, spune odată…

— Bine, zise ea, măsurându-l cu privirea ei de „rusalcă”.

— Atunci, să rămân?…

— Rămâi…

— Ce schimbare! îngăimă el, cuprins de încântare. Pentru ce te-ai hotărât aşa, deodată?

— Pentru ce?…

Fata se uita la el. Raiski sorbea cu nesaţ privirea ei catifelată, care-i pătrundea lin în ochi, plină de o semnificaţie tainică.

— Pentru ce? Ca mâine… să nu-ţi fie ruşine, când vei porunci omului să-ţi ducă iar

geamantanul în pod, adăugă fata repede. Până la urmă tot n-ai fi plecat, nu-i aşa?

— Ba aş fi plecat.

Vera clătină din cap.

— Îţi dau cuvântul meu…

— Nu, n-ai fi plecat.

— Ce te face să crezi?

— Pentru că nu vreau eu!

— Tu, Vera? Tu? Tu? Aud oare bine? – Nu mă-nşel?

— Nu.

— Repetă.

— Nu vreau să pleci! Şi-o să rămâi…

— Pentru ce? şopti el pătimaş.

— Pentru că vreau eu! repetă fata, vorbind şi ea şoptit şi poruncitor.

— Vera, acum taci. Niciun cuvânt mai mult! Dacă mi-ai spune în clipa asta că mă iubeşti, că sunt idolul tău, Dumnezeul tău, că mori de dorul meu, că eşti nebună după mine, te-aş crede, aş crede orice, şi-atunci…

— Şi-atunci?

— Atunci n-ar fi în lumea asta largă un prost mai mare decât mine… Te-aş plictisi îngrozitor!

— Nu-i nimic, nu mă tem!

— Tu… îmi îngădui chiar tu să te iubesc, să fiu în al nouălea cer, să fac nebunii, să trăiesc… Vera, Vera!

Şi-i sărută mâna.

— N-ai vrut chiar dumneata? Nu mi-ai cerut asta? Uite că m-am milostivit! răspunse ea cu un zâmbet.

— Ce s-a-ntâmplat, Vera? Eşti fericită şi simţi nevoia să laşi să cadă şi asupra altuia un strop din fericirea ta? Dar primesc orice. O să-ndur orice, numai să mă laşi lângă tine, să nu mă goneşti, să-mi îngădui să rămân aici…

— Rămâi, îţi poruncesc! zise ea, cu o ironie plină de mângâiere.

Raiski se simţea copleşit de fericire!

„Bunica are dreptate, îşi spunea el, plin de bucurie, că fericirea vine tocmai când o aştepţi mai puţin! «Ca răsplată a smereniei», zice ea. Îmi şi luasem gândul de la fericire, mă împăcasem cu destinul meu, şi uite! O, soartă binefăcătoare!”

Ieşi de la Vera, beat de fericire, şi în coridor îl întâlni pe Egor cu geamantanul în mână.

— Du-l înapoi, du-l de-aici! îi spuse el, apoi intră în fugă în odaia lui, se trânti pe pat şi-şi înecă tulburarea neaşteptată în lacrimi.

— Iată! Iată pasiunea! Pasiunea! şoptea el printre sughiţuri de plâns.

Pădurarul plecă acasă şi toate intrară pe vechiul lor făgaş. Raiski se simţea nespus de fericit. Pasiunea lui se transformase într-o adorare aproape tot atât de respectuoasă şi de senină ca a pădurarului.

Ca şi acesta, ajunsese să pândească şi el cu o oarecare teamă orice privire a Verei, glasul, zgomotul paşilor ei făcându-l să tresară, când o auzea venind îşi aranja hainele, îşi schimba de două trei ori poziţia, iar când vorbea cu ea, îşi cumpănea orice cuvânt, străduindu-se să ghicească dacă o vorbă sau alta o să-i placă sau nu.

Vera părea şi ea la rându-i stăpânită de o fericire solemnă, trainică şi liniştită, sau poate de o adâncă mulţumire. Se desfăta în taină cu ceva neştiut de nimeni, cu bunica şi Marfenka se purta cu blândeţe şi duioşie, şi numai uneori o cuprindea nelinişstea. Atunci se retrăgea în odaia ei sau în grădină, ori cobora panta repede care ducea spre pădurice şi se posomora numai dacă Raiski sau Marfenka îi tulburau singurătatea în casa cea veche sau îi impuneau tovărăşia lor în timpul plimbărilor. Apoi se liniştea iar, era fără toane, la masă şi seara se purta prietenos, era vorbăreaţă, ba se interesa chiar şi de gospodărie, alegea modele cu Marfenka, îmbina, alegea după culori firele de lână pentru vreun lucru de mână, verifica socotelile bunicii, iar într-o zi se duse chiar şi în vizită la câteva cucoane

din oraş. Cu Raiski vorbea despre literatură. Acesta ajunsese, din cuvintele fetei, la concluzia că ea citise mult şi se silea s-o facă să-şi exprime cât mai multe păreri. Unele cărţi le citeau chiar împreună, ceea ce se întâmpla, de altfel, destul de rar.

Fata se simţea atrasă ba de un lucru, ba de altul. Uneori, descopereai în ochii ei un extaz trecător, mai mult chiar – beţia unei veselii năprasnice. Când Vera dispăru într-o seară în odaia ei, cuprinsă de o astfel de stare, Tatiana Markovna şi Raiski se uitară lung şi întrebător unul la altul.

— Ce-o fi cu Vera? întrebă bunica. Mi se pare că s-a vindecat!

— Teamă mi-e, bunicuţo, că s-a-mbolnăvit şi mai tare…

— Ce tot spui, Boriuşka, n-o vezi cât e de veselă? Parcă-i alta – vioaie, vorbăreaţă, duioasă…

— Dar e oare tot Vera de altădată? Mă tem că asta nu-i veselie, ci o surescitare, o beţie…

— E drept! înainte n-a fost niciodată aşa! Tu ce crezi?

— E în extaz. Nu vezi?

— În extaz! repetă cu teamă Tatiana Markovna. Pentru ce-mi vorbeşti de asta acum, înainte de culcare? N-o să mai pot închide ochii. Extazul ăsta e-o mare nenorocire pentru o fată! Nu cumva i-ai spus chiar tu vreun cuvânt care a tulburat-o? De ce să fie-n extaz? Şi-acum ce ne facem?

— S-aşteptăm, să vedem ce-o să se mai întâmple!

Bunica îl măsură cu o privire îngrijorată, dar Boris Pavlovici râse.

— Tu îţi râzi de toate! Ascultă, urmă ea peste o clipă, cu asprime. Cu Saveli, Marina, Polina Karpovna sau cu Uliana poţi să scorneşti câte bazaconii şi năstruşnicii vrei, dar cu ea să nu-ndrăzneşti! Pentru tine e comedie, iar pentru mine, tragedie!

XV

Acum nu numai Raiski, dar nici bunica nu se mai mulţumi s-o observe pe Vera doar de departe, ci începu s-o urmărească cu o atenţie neobosită. Tatiana Markovna era atât de preocupată, încât se lăsă aproape de tot de gospodărie, uita cheile pe. mese, nu se mai sfătuia cu Saveli, nu-şi mai vedea de socoteli şi nu se mai ducea cu trăsura pe câmp. Paşutka şedea mereu pe lângă ea şi n-o pierdea o clipă din ochi, iar când Vasilisa o întreba: „Ce face cucoana?" ea răspundea: „Şopteşte".

Bătrâna umbla tristă, cu capu-n pământ, nemaiştiind ce să facă şi cum s-o hotărască pe Vera să-şi deschidă inima, dar după ce se convinsese că asta nu se va întâmpla niciodată, porni să se frământe cum să facă să afle măcar pe alte căi ce se petrecea cu fata şi să prevină nenorocirea.

„Îndrăgostită! În extaz!" Starea asta i se părea mai primejdioasă decât orice vărsat, pojar, friguri şi chiar congestie pulmonară. De cine s-o fi îndrăgostit? De-ar da Dumnezeu să fie Ivan Ivanovici! Dacă fata s-ar mărita cu pădurarul, ea, bunica, ar închide ochii împăcată.

Dar Tatiana Markovna înţelesese cu inima ei de femeie taina legăturilor dintre cei doi şi-şi mărturisise, oftând, că chiar de-ar fi ceva la mijloc, apoi era numai dintr-o parte, adică din partea pădurarului. Vera îl răsplătea doar cu prietenia, sau mai degrabă cu recunoştinţa ei, pentru „răsfăţ", după cum ghicise foarte bine bunica.

— El o adoră, zicea Tatiana Markovna, şi asta le place totdeauna femeilor.

Dar cine să fie? Cine? Vera nu se întâlnea şi nu vorbea cu niciun alt moşier din partea locului, în afară de Tuşin. Pe tinerii din oraş nu-i vedea decât o dată sau de două ori pe iarnă la balul otcupcicului sau la viceguvernator, iar acasă, la Berejkova, ei nu veneau aproape niciodată. Ofiţerii şi consilierii îşi pierduseră de mult nădejdea de a-i plăcea, şi nici Vera nu vorbea aproape niciodată cu ei.

— Doar nu s-o fi îndrăgostit de popă! O, Doamne, ce nenorocire! încheie bătrâna.

Zilele Tatianei Markovna se scurgeau pline de nelinişte; când Vera venea la masă ori la ceai, se uita la ea, iscoditoare şi bănuitoare, ba încerca s-o urmărească şi prin grădină, dar de îndată ce Vera o zărea de departe, îşi iuţea pasul şi dispărea.

— A pierit din ochii mei ca o arătare! îi povesti bunica lui Raiski. Am vrut să mă ţin după dânsa, dar cum să izbutesc cu picioarele mele bătrâne! A zburat ca o pasăre-n desiş şi parcă s-a prăbuşit de pe malul înalt în tufele din râpă!

Atunci Raiski se duse şi el în pădurice, o străbătu în lung şi-n lat, ajunse în sat, şi când îl întâlni în drumul lui pe Iakov, îl întrebă dacă n-o văzuse pe domnişoara.

— Am zărit-o chiar acum, e la troiţă, îi răspunse Iakov.

— Ce face acolo?

— Se roagă.

Raiski se duse şi el la troiţă.

— A început aşadar să se roage! şopti el, pe gânduri.

Între pădurice şi drumul care duce în sat, mai la o parte, pe pajişte, se înalţă o troiţă singuratică de lemn, cu o icoană bizantină a mântuitorului în ramă de bronz. Icoana se înnegrise de vreme şi vopseaua se jupuise pe alocuri atât de mult, încât abia mai puteai distinge chipul lui Cristos. Doar

printre pleoapele întredeschise îi mai vedeai ochii, uitându-se gânditori la credincioşii care se rugau, şi se mai distingeau şi degetele lui împreunate pentru binecuvântare.

Raiski păşi pe iarbă, apropiindu-se de troiţă. Vera nu-l auzi; stătea cu spatele spre el, cu ochii pironiţi pe icoană. Pe iarba de lângă troiţă erau aruncate pălăria ei de paie şi umbrela. Mâna fetei nu făcea semnul crucii, buzele nu i se mişcau în şoapta rugăciunii, iar după toată înfăţişarea ei, după atitudinea sa neclintită şi concentrată, după răsuflarea oprită şi ochii ei care priveau icoana fără să clipească – se vedea că se roagă.

Raiski se temea chiar să şi respire.

„Pentru ce s-o ruga atât de adânc? se gândea el cu teamă. Cere bucurii, ori poate-şi revarsă durerea la picioarele crucii, sau sufletul ei a simţit pe neaşteptate nevoia să se deschidă, fără vreun gând anume, dinaintea atotmângâietorului spirit? Dar ce fel de mărturisiri ar putea să facă ea? Mărturisirile unui suflet, care-şi încearcă puterile în luptă, sau recunoştinţa sufletului, care varsă lacrimi de bucurie pentru o rază de fericire?”…

Vera se trezi parcă deodată din ruga ei, întoarse capul şi tresări când dădu cu ochii de Raiski.

— Ce faci acolo? îl întrebă ea cu asprime.

— Nimic. L-am întâlnit pe Iakov şi mi-a spus că eşti la troiţă. De aceea am venit… Bunica…

— Da, bunica, îl întrerupse ea. De la o vreme-ncoace văd că mă urmăreşte. Nu ştii de ce?

Vorbind, fata se uita ţintă la el. Raiski se înroşi la faţă. Tocmai străbăteau pajiştea, îndreptându-se spre pădurice.

— Cred că de totdeauna, bunica… începu el.

— Nu, nu de totdeauna… Mai-nainte, nici prin cap nu i-ar fi trecut să mă urmărească. Ascultă, „robul meu”, urmă ea, oarecum batjocoritoare, ia mărturiseşte, nu i-ai împărtăşit cumva bănuielile dumitale, adică, nu i-ai fi vorbit cumva de dragostea mea şi de plicul albastru?…

— Nu, după câte-mi amintesc, de plicul albastru nu i-am spus nimic…

— Vasăzică, i-ai vorbit numai de iubire. Şi ce i-ai spus?

Raiski tăcea, aruncând spre pădurice priviri pline de speranţă, de parcă aştepta de acolo scăparea.

— Trebuie să ştiu, aşa că te rog să vorbeşti, stărui fata. Ai uitat că mi-ai făgăduit să-mi îndeplineşti chiar şi capriciile? Ei bine, ăsta nu-i un capriciu. I-ai vorbit, nu-i aşa? Da? Sunt convinsă că n-o să spui „nu”.

— La ce bun atâta risipă de cuvinte? Porunceşte şi-o să-ţi dezvălui toate tainele. Da, am vorbit cu ea, despre tine. Bunica se-ntreabă de ce ai fost înainte gânditoare, şi-acum eşti veselă…

— Ei?

— Ei, şi am spus doar atât… „n-o fi cumva îndrăgostită?”… dar asta s-a-ntâmplat mai demult.

— Şi bunica ce-a zis?

— S-a speriat!

— De ce?

— Mai mult decât de orice, de extaz.

— Vasăzică, i-ai vorbit şi de extaz!

— Păi, a băgat de seamă că ai început să fii foarte veselă, şi mai întâi s-a bucurat chiar…

— Iar dumneata ai speriat-o!

— Nu, n-am făcut decât să dau o definiţie stării tale, şi ea s-a speriat de cuvântul „extaz”.

— Ascultă, zise fata, gravă. Liniştea bunicii mi-e foarte scumpă – poate chiar mai scumpă decât şi-o închipuie ea…

— Ba nu, o întrerupse cu vioiciune Raiski. Ea e convinsă de dragostea ta nemărginită pentru dânsa, fără să ştie însă de ce a ajuns la convingerea asta. Chiar ea mi-a spus.

— Slavă Domnului! Îţi mulţumesc că mi-ai spus. Acum ascultă-mă şi te rog să-ndeplineşti orbeşte ceea ce-ţi cer. Du-te şi spulberă-i orice bănuială despre dragostea mea, despre extaz, într-

un cuvânt, despre toate bazaconiile astea. N-o să-ţi fie greu – şi ai s-o faci, dacă ţii la mine.

— Aş fi în stare de orice, ca să-ţi dovedesc că ţin la tine! Chiar în seara asta…

— Nu, chiar în clipa asta. Vreau ca atunci când voi veni jos la masă, ea să mă privească iar cu aceiaşi ochi ca mai înainte… Auzi?

— Bine, mă duc… zise Raiski, fără să se clintească din loc.

— Du-te fuga, chiar acum!

— Dar tu… vii şi tu acasă?

Fata făcu un gest poruncitor spre conac, invitându-l să plece.

— Încă ceva, îl opri ea. Să nu mai vorbeşti niciodată cu bunica despre mine. Auzi?

— Am înţeles, surioară, zise el, râzând.

— Pe cuvântul dumitale?

Raiski râdea.

— Dar dacă o să-nceapă ea vorba… zise el.

— Dumneata să taci. Îmi dai cuvântul?

— Bine.

— *Merci,* şi-acum fugi la dânsa.

— Bine, fug… răspunse el şi porni foarte încet înainte, întorcând mereu capul.

Fata stătea pe loc, urmărindu-l cu privirea şi făcându-i semne să se grăbească. Dar când Raiski, după ce coti pe o alee, se-ntoarse iute înapoi, voind să-i mai spună ceva, n-o mai văzu – dispăruse.

„Da, bunica a avut dreptate – a pierit ca o nălucă!” şopti el.

În clipa aceasta, de departe, din fundul râpei, se auzi o împuşcătură.

„Cine s-o juca?” se întrebă Raiski, în drum spre casă.

Vera se întoarse la vreme la masă şi, oricât de stăruitor şi de iscoditor se uită Raiski ia ea, nu zări pe faţa ei nicio schimbare – nici urmă de extaz, dar nici de melancolie. Fata avea înfăţişarea ei obişnuită.

Bunica îi aruncă vreo două priviri furişe, dar pesemne că nu descoperi nimic deosebit şi se linişti. Raiski împlinise porunca Verei şi-i risipise temerile care-o frământau, dar nu izbutise să înlăture cu totul chinuitoarele ei bănuieli. După ce schimbară câteva cuvinte fără importanţă, toţi trei se cufundară în tăcere.

Vera luă chiar un lucru de mână, voind să-şi concentreze atenţia asupra lui, dar bunica observă că fata cosea şi descosea cu acelaşi fir de mătase acelaşi colţişor de broderie, iar Boris Pavlovici o surprinse şi el tresărind uneori, privind cu teamă în jur şi uitându-se la rându-i bănuitoare la amândoi.

Dar peste vreo două zile trecu şi asta, şi când Vera stătea cu bunica, părea nepăsătoare, ba chiar veselă, cu măsură; în schimb, acum se închidea în camera ei mai des decât înainte, şi noaptea, lumina ei ardea mai târziu decât de obicei.

„Ce-o fi făcând? se frământa bunica. Poate-o citi? Dar acolo n-are cărţi (bunica ştia bine)! Poate-o scrie? Hârtie şi cerneală are."

Taina în care se-nvăluia fata o supăra şi o întrista pe Tatiana Markovna mai mult decât orice: „O fi scriind scrisori, ferindu-se de mine, ori poate-o schimba priviri furişe cu vreun fluşturatic pe fereastră? Şi cine? Nepoata mea, fata mea, copilul meu drag, pe care mi l-a încredinţat chiar maică-sa! O, ce grozăvie! Parcă-mi îngheaţă mâinile şi picioarele!"… şopti ea, fără să-şi dea seama că se simţea aşa din pricina stării ei nervoase, despre care nu credea că există.

Bătrâna spera s-o ajute vreo întâmplare, sau să scape Marina vreo vorbă care să-i aducă o oarecare lumină. Ori, poate, Raiski? Nu! Oricât de mult o pândea noaptea pe Vera, oricât o iscodea cu privirea şi-o descosea pe Marina, ori de câte ori ar fi trimis-o pe Marfenka s-o-ntrebe pe Vera ce mai face, nu ajungea la niciun rezultat.

Când iată că-i veni ideea fericită să afle cauza îngrijorărilor sale, făcând-o pe nepoată să

mărturisească… prin mijloace ocolite, cu ajutorul „alegoriei”, după cum îi spuse bătrâna, lui Raiski – adică dându-i un exemplu.

Îşi amintise că avea pe undeva un roman plin de învăţăminte, pe care-l citise şi ea în tinereţe, care-o făcuse chiar să şi plângă.

În romanul acesta se descriau urmările fatale ale unei iubiri fără consimţământul părinţilor. Doi îndrăgostiţi, un tânăr şi o tânără, a căror iubire nu era îngăduită de părinţi, se vedeau, totuşi, din balcon, îşi şopteau vorbe de dragoste şi-şi scriau scrisori.

Dar nişte străini de casă i-au surprins. Fata şi-a pierdut bunul nume şi a trebuit să intre într-o mânăstire, iar băiatul a fost trimis în exil de tatăl lui undeva, în America.

Tatiana Markovna, ca, de altfel, atâţia alţii, credea în puterea cuvântului scris, atunci când dădea poveţe bune, şi fiind vorba de o chestiune de care se simţea atât de legată, se agăţa cu o speranţă superstiţioasă de cartea asta, de parcă ar fi fost o amuletă sau un descântec.

Scoase aşadar cartea din ladă, de sub un maldăr de vechituri, şi o puse pe măsuţa ei, lângă cutia de lucru. La masă, Tatiana Markovna le rugă pe cele două surori să-i citească din carte, pe rând, în fiecare seară, mai ales pe timp urât, fiindcă ei îi slăbise vederea şi nu putea să citească singură.

Şi înainte îi citea Marfenka uneori câte ceva din vreo carte, dar pe bunica n-o prea atrăgea literatura, şi asculta cu plăcere numai când Tit Nikonîci îi aducea câte ceva interesant privitor la gospodărie, sau se povesteau întâmplări pasionante, ca de pildă un omor, un incendiu straşnic sau sfaturi de igienă.

Vera nu răspunse nimic la propunerea bunicii, iar Marfenka întrebă:

— Are un sfârşit fericit, bunico?

— O să afli, când o să ajungi acolo, îi răspunse Tatiana Markovna.

— Ce carte-i asta? întrebă Raiski în aceeaşi seară, apoi o luă, o răsfoi şi izbucni în râs.

— Mai bine ai cumpăra şi-ai citi *Cartea de vise!* De unde ai scos şi vechitura asta? Pesemne c-ai citit-o, bunicuţo, când erai îndrăgostită de Tit Nikonîci…

Bunica se împurpură la faţă şi se supără.

— Lasă glumele prosteşti, Boris Pavlovici! zise dânsa. Nu pe tine te-am poftit să citeşti, şi pe ele să nu le-mpiedici!

— Dar e o carte antediluviană…

— Bine că te-ai născut tu după potop! N-ai decât să-ţi scrii dramele şi romanele tale, dar pe noi să ne laşi în pace. Începe tu, Marfenka, iar tu, Vera, stai şi ascultă! Când o obosi ea, o să continui tu. E-o carte frumoasă şi interesantă!

Vera se supuse cu nepăsare, iar Marfenka se străduia să arunce o privire pe ultima pagină, ca să descopere dacă nu se vorbea cumva şi de nuntă, însă bunica n-o lăsă.

— Ia-o de la-nceput, că ai vreme. Ajungi şi la sfârşit. Te-a apucat nerăbdarea, hai? îi zise dânsa.

Raiski plecă, iar odaia bunicii se transformă într-o cameră de lectură. Vera se plictisea de moarte, dar nu protesta niciodată când Tatiana Markovna lua vreo hotărâre sau îşi exprima vreo dorinţă.

Romanul începea cu o descriere lungă, mai întâi a părinţilor tânărului, apoi a părinţilor fetei, după aceea urma povestea dezbinării dintre cele două familii, foarte asemănătoare cu a lor Montague şi Capulet, apoi venea descrierea calităţilor sufleteşti ale celor doi tineri care crescuseră de mici şi se jucaseră împreună, dar pe care părinţii îi despărţiseră mai târziu unul de altul.

După vreo trei sau patru seri de lectură stăruitoare, cititorii ajunseră, în sfârşit, la descrierea sentimentelor celor doi tineri, la mărturisirea dragostei lor şi la cea dintâi întâlnire.

Toată această poveste era de o morală ireproşabilă, pură şi plictisitoare dincolo de orice închipuire.

Vera se lăsa uneori furată de gânduri. Insă, la orice vorbă de dragoste, bunica îi arunca priviri furişe, doar-doar o vedea-o tulburându-se, înroşindu-se, ori pălind. Dar nu, uite-o cum cască, sau cu câtă sârguinţă se apără de o muscă obraznică, urmărindu-i zborul din ochi. Apoi cască iar, de-i dau lacrimile.

În ziua a treia, Vera nu coborî la ceai şi ceru să i se aducă ceaiul sus, iar când bunica trimise după ea s-o cheme, „să asculte cartea", făta nu mai era acasă, plecase la plimbare.

Fata credea că scăpase de lectură, dai; neînduplecata bunică îi porunci Marfenkăi să nu citească până n-o fi şi Vera de faţă, adăugând că în seara următoare vor citi iar împreună. A doua zi, seara, Vera îl privi cu deznădejde pe Raiski, iar acesta o înţelese şi propuse o plimbare.

— Iar după plimbare, citim cartea, spuse Tatiana Markovna, uitându-se bănuitoare la Vera, pentru că-i surprinsese privirea plictisită.

Nu era nimic de făcut, şi fata se supuse fără cârtire. Pe faţa ei nu mai citeai nici oboseală, nici plictiseală, ci asculta cu eroism şi cu atenţie desfăşurarea povestirii dezlânate. Raiski ascultă şi el câtva timp, apoi plecă.

— Autorul ăsta parcă rumegă în somn o bucată de burete, zise el, ieşind din odaie şi făcând-o pe Marfenka să râdă încă multă vreme după plecarea lui.

Vera nu mai căsca, nu mai urmărea zborul muştelor, ci şedea cu buzele strânse sau citea cu sârguinţă când îi venea rândul, ceea ce o bucură foarte mult pe bunică.

„Slavă Domnului, se sileşte să pătrundă înţelesul povestirii, e atentă şi-şi pune la inimă tot ce-aude! Poate-o da Dumnezeu…" îşi zise bunica.

Iar în povestirea cea parcă fără de sfârşit, acum se vorbea pe larg de simţămintele tot mai aprinse

ale celor doi tineri şi de paza tot mai severă a celor doi părinţi, care născoceau mereu alte cazne sufleteşti ca să-i ţină despărţiţi. Pe Marfenka o podideau uneori lacrimile, iar Vera zâmbea câteodată, iar alteori se-ncrunta, ori cădea pe gânduri.

„Se vede c-o atinge unde-o doare, se gândea Tatiana Markovna. Slavă ţie, Doamne!”

În sfârşit, căci orice are un sfârşit, nu mai erau de citit decât vreo câteva capitole. Iată dar şi cea din urmă seară. Raiski nu se mai retrase nici el în camera lui după ce bău ceaiul, şi toţi se aşezară la masă, ca să asculte sfârşitul cărţii.

Venise şi Vikentiev, dar nu stătea liniştit o clipă. Sărea mereu de ia locul lui şi, apropiindu-se în grabă de Marfenka, o ruga să-i dea voie să citească şi el cu voce tare, şi când fata îi încredinţă, în sfârşit, cartea, introduse în roman pasagii întregi născocite de el, pe care le citea, schimbându-şi glasul. Când vorbea eroina cea asuprită, Vikentiev citea cu un glăscior subţire şi jalnic, iar când vorbea eroul, se adresa cu vocea lui obişnuită, Marfenkăi, din care pricină fata se înroşea mereu şi se prefăcea supărată.

Când intra în scenă tatăl cel necruţător, Vikentiev imita vocea lui Nil Andreici. Până la urmă, îi luară cartea şi i se dădu poruncă să se astâmpere, dar el trecu în spatele bunicii, şi de acolo porni să ilustreze cele citite cu strâmbături, pe care le vedea numai Marfenka.

Dar fata îl trădă, arătându-l pe furiş bunicii. Atunci Tatiana Markovna îl rugă pe Vikentiev să se ducă în grădină şi să se plimbe până la cină, după care lectura continuă. Marfenka era necăjită că, deşi nu mai rămăsese decât o mică parte necitită, se vorbea mereu numai de lucruri „triste” şi nu se prevedea nicio nuntă.

— Ce-ţi pasă, o întrebă Raiski, dacă are un sfârşit vesel sau trist…

— Vai de mine?! Dar o să plâng şi n-o să pot închide ochii toată noaptea! răspunse fata.

Tragedia prigoanei se desfăşura în toată splendoarea ei. Morala părinţilor, exprimată în tirade nesfârşite şi îngrozitor de plictisitoare, răsuna ca un bubuit de tun peste capetele celor doi îndrăgostiţi.

— Ia uită-te la Vera! îi şopti bunica lui Raiski. O vezi cum ascultă? Povestea şi-a ajuns scopul. Uite cum se strâmbă şi cum îşi strânge buzele!…

Apoi veni catastrofa – cei doi îndrăgostiţi sunt surprinşi în grădină. Eroina coboară pe o scară întocmită de erou din prosoape şi batiste. Tinerii plâng unul în braţele celuilalt, când îi scaldă pe neaşteptate lumina torţelor aduse de prigonitori şi izbucnesc ţipete de spaimă, strigăte de mânie şi blestemele tatălui! Eroina cade în nesimţire, iar eroul îngenunche în faţa tatălui nemilos. Apoi urmează întemniţarea, îndrăgostiţilor nu li se îngăduie să-şi ia rămas bun unul de la altul, ba nici măcar să schimbe o privire de adio. Peste o lună, dangătul jalnic al unui clopot vesteşte intrarea eroinei în rândul călugăriţelor de la o mânăstire, iar eroul pleacă din Hamburg cu un vapor spre America. Părinţii rămân singuri, plătind apoi cruzimea lor cu o viaţă solitară, lipsită de bucurii. În sfârşit, se citi şi ultimul cuvânt, cartea se închise şi se lăsă o tăcere adâncă.

— Ptiu, ce prostie! izbucni Raiski după câtva timp. Marfenka îşi şterse ochii de lacrimi.

— Tu, Verocika, n-ai nimic de spus? o întrebă Tatiana Markovna.

Dar fata nu răspunse.

— E o carte îngrozitoare, bunico, zise Marfenka. Oh, câte n-au îndurat, sărmanii!

— Ce să-i faci? Ca să nu îndure aşa ceva, începu bunica, aruncând căutături furişe spre Vera, Kunigunda asta ar fi trebuit să ceară sfatul celor care cunoşteau viaţa şi ştiau ce-nseamnă pasiunea.

Raiski încuviinţă, batjocoritor, cu o mişcare a capului.

— Că altfel, vezi unde-au ajuns? urmă bunica. Dacă fata ar fi cerut sfatul tatălui sau mamei sale, nu s-ar fi întâmplat aşa ceva. Tu, Verocika, n-ai nimic de spus?

Vera, care tocmai voia să iasă din odaie, se opri în prag.

— Pentru ce m-ai chinuit, bunico, o săptămână-ntreagă, silindu-mă să ascult cartea asta atât de prostească? întrebă ea cu mâna pe clanţă şi, fără să mai aştepte răspunsul, trecu uşor pragul cu paşii ei ca de pisică.

Dar Tatiana Markovna o întoarse din drum.

— De ce vorbeşti aşa? o întrebă ea. Am vrut să-ţi fac o plăcere…

— Nu, ai vrut să mă pedepseşti pentru cine ştie ce. Dacă voi greşi cu ceva în viitor, mai bine încuie-mă în odaie şi dă-mi o săptămână-ntreagă numai pâine şi apă.

Apoi se lăsă într-un genunchi pe scăunelul cel mic de la picioarele bătrânei şi zise:

— Cu bine, bunico. Noapte bună!

Tatiana Markovna se aplecă şi o sărută, şoptindu-i la ureche:

— N-am vrut să te pedepsesc, ci să te feresc de primejdie. Ca să nu… greşeşti cumva într-o bună zi…

— Şi dacă aş greşi… întrebă Vera în şoaptă, m-ai închide la mânăstire ca pe Kunigunda?

— Crezi că sunt fiară? îi răspunse Tatiana Markovna, jignită. Fiară ca părinţii ăştia răi şi sălbatici? Păcătuieşti, Vera, gândind aşa de bunica ta…

— Ştiu că aş păcătui, bunico, de aceea nici nu gândesc aşa… Atunci, la ce bun să-ncerci să mă fereşti de primejdie cu o carte prostească?

— Dar cum aş putea să te feresc, să te păzesc, să te ocrotesc, copilul meu?… Spune, linişteşte-mă…

Vera parcă voi să răspundă ceva, dar se opri, ferindu-şi privirea o clipă.

— Binecuvântează-mă cu semnul crucii! zise ea în şoaptă şi, după ce bunica făcu semnul crucii asupra ei, aceasta îi sărută mâna şi ieşi.

Raiski luă cartea de pe masă.

— E o carte plină de înţelepciune! Şi ce înrâurire a avut frumoasa Kunigunda asupra Verei? o întrebă el, zâmbind, pe bunică.

Dar ea, în loc de răspuns, oftă doar îndurerată. Nu-i ardea de glume. Luă cartea din mâna lui Raiski şi-i porunci Paşutkăi s-o ducă în odaia servitorilor.

— Vai de mine, bunico, zise Raiski. Pe Vera ai adus-o pe calea cea bună, şi-acum, dacă Egorka şi Marina or să citească şi ei „alegoria" asta, n-o să mai ştim ce să ne facem de-atâta virtute în casa asta.

XVI

Vikentiev o chemase pe Marfenka în grădină, Raiski se dusese în odaia lui, iar bunica rămase nemişcată multă vreme pe canapea, cufundată-n gânduri. Cartea n-o mai preocupa. Puterea moralei se mai risipise, şi-acum, în adâncul sufletului ei, îi era ruşine că se folosise de un mijloc atât de meschin. Acum vedea totul cu mai mult calm şi pătrundere. Cumpănea ceva, ori poate prin minte i se perindau amintiri trecute, adormite de mult. Cei care ştiu să citească expresia feţei ar fi descifrat pe faţa ei o bănuială, izvorâtă dintr-o adâncă înţelegere, duioşie, teamă şi milă. Marina, Iakov şi Vasilisa veniseră, fiecare pe rând, s-o anunţe că cina era servită.

— Nu mi-e foame! răspunsese ea, gânditoare.

Marina se dusese să le cheme pe cele două domnişoare.

— Nu vreau! răspunsese Vera.

— Nu vreau! spusese şi Marfenka, spre marea uimire a Marinei, care ştia că aceasta nu se culcă niciodată nemâncată.

— Să v-aduc mâncarea la pat, propuse femeia.

— Nu vreau! răspunse fata.

— Ce-o mai fi şi asta! Aşa ceva nu s-a-ntâmplat niciodată! O să-i spun cucoanei, zise Marina.

Dar spre marea ei uimire, Tatiana Markovna nu păru deloc mirată şi-i porunci doar: „Strângeţi masa!”

Marina plecă, iar Vasilisa porni, tăcută, să pregătească patul cucoanei.

În timp ce Marina umbla să-ntrebe ce să facă cu masa, Egorka şi aflase că. nu voia nimeni să mănânce, ridicase capacul sosierei, mirosise conţinutul şi pescuise cu două degete „o bucăţică”, numai aşa, să guste, după cum îl lămuri el mai târziu pe Iakov, care-l prinse asupra faptului şi pe care Egorka îl îmbie să guste şi el.

Iakov clătină mai întâi din cap, dar apoi îşi făcu, după obicei, semnul crucii, şi pescui şi el, tot cu degetele, „o bucăţică”, pe care porni s-o mestece pe-ndelete.

— Se vede c-are şi dafin, zise el.

— Ia gustă şi d-ici, Iakov Petrovici, îl îndemnă Egorka, luând cu degetele o bucată de peşte din blidul cu piftie de cegă.

— Vezi să n-o ceară cumva cucoana! zise Iakov, luând şi el o bucată de peşte din blid.

Când intră Marina, cei doi sfârşeau de mâncat friptura de pui.

— Aţi stins tot! zise femeia, uluită, lovindu-se cu palmele peste şolduri, cu ochii la Egorka şi Iakov, care-o zbughiră, aruncându-i din mers priviri de lupi fugăriţi. Ce-o să le dau boierilor mâine la gustarea de dimineaţă?!

Patul era făcut, în casă se lăsase liniştea. Tatiana Markovna se trezi, în sfârşit, din îngândurare, se uită la icoană, dar nu îngenunche să se roage, aşa ca de obicei, ci-şi făcu doar semnul crucii. Îngrijorarea se dovedea mai tare decât rugăciunea. Apoi se aşează pe pat şi căzu iar pe gânduri.

„Cum să te feresc de primejdie? «Binecuvântează-mă!» a zis dânsa, îşi aminti Tatiana Markovna cu spaimă de vorbele schimbate în şoaptă cu Vera. Cum să aflu ce e-n sufletul ei? Noaptea e sfetnic bun. Acum mai bine mă culc…” se hotărî ea.

Dar nu-i fu dat să doarmă în noaptea aceea. De abia se pregăti să se culce, că auzi la uşă o

zgârietură ca de pisică.

— Cine e? întrebă ea cu spaimă.

— Eu, bunico, deschide! răspunse glasul Marfenkăi.

Tatiana Markovna deschise uşa.

— Ce-i cu tine, copila mea? Ai venit să-mi spui noapte bună? Dumnezeu să te aibă-n paza Lui!

De ce n-ai cinat? Şi, Nikolai Andreici unde-i? o întrebă ea. Dar încremeni deodată, aţintind-o cu o privire îngrozită.

— Ce ai, Marfenka? Ce s-a-ntâmplat? Eşti albă ca varul şi tremuri toată! Nu eşti cumva bolnavă? Ori poate te-ai speriat de ceva? o copleşi ea cu întrebările.

— Nu, nu, bunicuţo, nu-i nimic, nimic… am venit… Trebuie să-ţi vorbesc… zise fata, înghemuindu-se înfricoşată, lângă bunica.

— Hai, stai, stai jos… în fotoliu.

— Nu, bunicuţo, o să stau ici, lângă mata, şi mata culcă-te. O să-ţi povestesc tot, dar să stingi lumânarea…

— Ce s-a-ntâmplat? Mă sperii…

— Nimic, bunicuţo. Hai să ne culcăm mai repede amândouă şi-o să-ţi spun tot la ureche…

Bunica se grăbi să-i facă voia, şi Marfenka îi povesti ce i se întâmplase în grădină, după ce terminase de citit cartea. Iată ce se petrecuse:

Când Vikentiev o chemase pe Marfenka în grădină, după ce ea sfârşise de citit romanul, se petrecu între ei, pe negândite, următoarea scenă:

O chemase în desiş, să asculte privighetoarea.

— Cât ai citit acolo, eu am tot ascultat-o. Ah, ce frumos cântă! Ce frumos! Hai să mergem! o îmbie băiatul.

— E-ntuneric, Nikolai Andreevici, răspunse fata.

— Şi ce? Te temi?

— Singură m-aş teme, dar cu dumneata nu.

— Atunci să mergem! Ascultă! Auzi ce frumos cântă? Se aude pân-aici. Cu câteva clipe mai-

nainte s-a pornit un huhurez să ţipe din scorbura lui, şi privighetoarea a tăcut. Să mergem!

Fata coborî, şovăielnică, de pe trepte, pe alee, şi el îi întinse mâna, iar ea-l urmă, încet, parcă-n silă.

— Ce-ntuneric! Nu merg mai departe. Ia nu mă lua de mână! zise ea, aproape supărată, continuând, totuşi, să meargă, fără voia ei, trasă parcă de cineva nevăzut, deşi Vikentiev n-o mai ţinea de mână.

— Pe-aici… mai aproape! şopti el.

Fata mai făcu doi paşi, dibuind parcă drumul, apoi se opri iar.

— Hai, încă puţin! Nu te teme!

Marfenka mai făcu un pas. Din pricina întunericului şi a spaimei, inima-i bătea tare-tare.

— Ce beznă! mi-e teamă… zicea ea mereu.

— Ei, asta-i! De cine să-ţi fie teamă? Doar nu-i nimeni aici. Hai, vino încă puţin. Vezi c-aici e-o groapă. Ţine-te de mine. Aşa!

— Vai de mine, lasă-mă! Trec singură!… se împotrivi Marfenka, speriată, dar nici n-apucă să termine vorba, că Vikentiev o şi cuprinse de mijloc şi o săltă peste groapă.

Intrară-n desiş.

— Nu mai merg niciun pas…

Cu toate acestea, înainta mereu câte puţin, speriindu-se de vreascurile care-i trosneau sub picioare.

— Să ne oprim aici. Sst… îi şopti el. Auzi?

Prin noapte picurau iar trilurile privighetorii. Pe Marfenka o cuprinse farmecul nopţii calde. Întunericul, foşnetul uşor al frunzelor şi trilurile privighetorii, toate o făceau să tremure. Încremeni, tăcută, luând din când în când, temătoare, mâna lui Vikentiev. Dar când încerca el s-o ia de mână, ea şi-o smulgea numaidecât.

— Ce frumos e aici, Marfa Vasilievna! Ce noapte! şopti Vikentiev.

Marfenka îi făcu semn să tacă şi s-o lase să asculte. Abia acum o cuprindea dulceaţa unei

tulburări uşoare.

— Marfa Vasilievna, şopti el, abia auzit. Mi se-ntâmplă ceva nespus de plăcut şi de înălţător, simt ce n-am simţit niciodată… parcă toate freamătă în sufletul meu…

Ea tăcea.

— Aş încăleca pe-un cal şi-aş zbura în goană nebună să mi se taie răsuflarea… sau m-aş arunca în Volga şi aş trece-o înot… Spune, dumneata nu simţi nimic?

Ea tresări.

— De ce te-ai speriat?

— Hai să plecăm! Am ascultat de ajuns. Se supără bunica…

— O, nu… mai stai o clipă, te rog… o imploră el.

Fata încremeni. Trilurile privighetorii se revărsau prin noapte.

— Ce-o spune ea în cântecul ei? întrebă Vikentiev.

— Nu ştiu!

— Şi totuşi, ceva trebuie să spună, că doar n-o fluiera aşa, în vânt! Cineva o ascultă…

— O ascultăm noi… şopti Marfenka, ascultând.

— Dumnezeule mare, ce frumuseţe!… Marfa Vasilievna!… şopti Vikentiev şi tăcu îngândurat.

— Unde eşti, Nikolai Andreici? întrebă fata. De ce taci? Parcă nici n-ai fi aici! Dar eşti aici, nu-i aşa?

— Cred că privighetoarea cântă tocmai ce-aş vrea să spun eu acum, dar nu ştiu cum s-o spun…

— Atunci spune pe limba privighetorii… zise ea, râzând. Dar de unde ştii ce cântă?

— Ştiu!

— Atunci spune!

— De dragoste – cântă.

— Ce dragoste? Pe cine iubeşte?

— Cântă dragostea mea… pentru dumneata.

Vikentiev se sperie de propriile-i vorbe, dar duse numaidecât mâna fetei la buze şi-o acoperi de

sărutări.

Marfenka îşi smulse mâna cât ai clipi, se repezi înapoi spre casă, sări singură şanţul, trecu în fugă pe alee, cu răsuflarea tăiată, urcă tot în fugă treptele şi se opri să-şi tragă sufletul.

Vikentiev se repezi după ea.

— Niciun pas mai mult! Nu-ţi dau voie! zise fata, răsuflând greu, cu mâna pe ivărul uşii. Du-te acasă!

— Marfa Vasilievna! Îngerul meu, draga mea…

— Cum de-ndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mine? Ce, îţi sunt soră, verişoară?!

— Îngerul meu! Sufletul meu… Eşti totul pentru mine! Zău…

— Nikolai Andreici, să ştii c-o să ţip! Du-te acasă! adăugă ea cu glas poruncitor, dar tremurând mereu.

— Spune, de ce te-ai schimbat de la un timp încoace? Parcă te fereşti de mine, nu mai ieşi singură cu mine la plimbare…

— Nu mai suntem copii şi ar fi timpul să mai lăsăm joaca, răspunse fata. Şi-aşa bunica…

— Ce zice bunica?

— Nimic. Doar ai auzit ce scrie-n cartea aia despre Richard şi Kunigunda! Ai văzut ce-au păţit? Atunci cum de îndrăzneşti…

— Toate sunt scorneli, Marfa Vasilievna! Pesemne că Nil Andreici a ticluit cartea asta…

— Du-te acasă! Numai Dumnezeu ştie ce-o să spună oamenii şi despre noi…

— Nu mă mai iubeşti, Marfa Vasilievna! zise el, trist, uitând chiar să-şi ciufulească părul, cum îi era obiceiul,

— Te-am iubit eu cândva? îl întrebă ea, cu o cochetărie inconştientă. De la cine ai mai fi auzit-o şi p-asta? Ce prostii! De unde-ai luat-o? O să te spun bunicii.

— Îi spun eu singur!

— Şi ce-o să-i spui? Doar n-o să poţi să-i spui nimic de mine! zise fata, mândră, dar cu oarecare

nelinişte. Astăzi vorbeşti nu ştiu cum!… Ce te-a apucat?

— Da, m-a apucat! Ascultă, Marfa Vasilievna, îngerul meu… te rog în genunchi…

Şi căzu în genunchi.

— Înc-o vorbă şi plec. Lasă-mă să-mi trag sufletul, c-altfel o să-i sperii pe toţi. Tremur toată… Mă duc chiar acum la bunica!

Vikentiev se ridică, se apropie cu hotărâre de ea, o luă de mână şi o trase după el, aproape cu sila, în alee.

— Nu vreau, nu merg… Ce-i îndrăzneala asta! Îţi îngădui prea multe… zise fata, împotrivindu-se şi străduindu-se să-şi smulgă mâna dintr-a lui, dar înaintând, totuşi, fără voia ei… Ce faci? Cum de-ndrăzneşti? Lasă-mă, c-altfel tip! Nu vreau să mai ascult privighetoarea ta!

— N-o asculta pe ea, ci pe mine! zise el, mângâietor, dar hotărât. Nu mai sunt un băietei… Am crescut şi eu. Te rog să mă asculţi, Marfa Vasilievna!

În clipa aceea, fata nu se mai împotrivi, îşi lăsă mâna într-a lui şi încremeni, cu inima bătând să-i spargă pieptul, plină de o curiozitate încordată.

— Dumneata sau bunica dumitale aţi spus un adevăr – nu mai suntem copii, şi eu sunt vinovat că n-am observat asta mai curând, cu toate că inima mea a simţit de mult că nu mai eşti un copil…

Marfenka voi iar să-şi smulgă mâna, dar Vikentiev o opri, blând, dar hotărât.

— Acum eşti mare, aşa că te rog să m-asculţi fără teamă – nu mai eşti un copil. Eşti atât de zglobie, de tânără şi de drăgălaşă, încât m-ai făcut să-mi uit şi eu vârsta şi să cred că-i prea devreme… De altfel, dac-ar fi să socotim după ani, poate că ar fi într-adevăr prea devreme, dar…

— Uite-acum plec! Te pregăteşti să-mi spui iar vorbe-nspăimântătoare… Ca-n desiş… Lasă-mă! şopti ea, tremurând din creştet până-n tălpi – şi-i

tremura şi mâna. Uite-acum plec, nu vreau să te-ascult… O să-i spun bunicii…

— Neapărat, Marfa Vasilievna, şi chiar în seara asta. De aceea te rog să mă asculţi fără frică. Mă simt atât de aproape, atât de legat de dumneata, că dacă cineva ne-ar despărţi deodată… Spune, ai vrea să ne despartă cineva?

Ea tăcea.

— Marfa Vasilievna, vrei să ne despărţim?

Ea tăcea. Nu făcu decât un gest, în întuneric.

— Dacă vrei, bine, să ne despărţim chiar acum… zise Vikentiev cu tristeţe. Ştiu ce soartă m-aşteaptă – o să cer să mă mute-ntr-alt loc. O să plec la Petersburg, la capătul lumii. Chiar dacă mi-ar spune Tatiana Markovna sau mama mea să nu plec – chiar dacă ele mi-ar spune – nu le-aş asculta. Numai dacă mi-ai spune dumneata. Uite, chiar acum o să plec de-aici şi n-o să mă mai întorc niciodată! Ştiu – nicicând n-o să mai iubesc pe nimeni… zău că n-o să mai iubesc pe nimeni, Marfa Vasilievna!

Ea tăcea.

— Zi o vorbă, numai una. Îmi dai voie să te iubesc? Dacă nu, plec. Plec chiar de-aici, din grădină, şi niciodată…

Dar când făcu un pas să se-ndepărteze, Marfenka izbucni deodată în lacrimi şi-şi încleştă mâna de a lui.

— Vezi? Vezi că eşti un adevărat înger? N-am avut dreptate că mă iubeşti? Oh, da, mă iubeşti, mă iubeşti, mă iubeşti! strigă el, copleşit de fericire; Dar nu aşa cum te iubesc eu… nu!

— Cum de-ndrăzneşţi… să vorbeşti aşa cu mine? zise fata, plângând mereu. Nu te uita că plâng, pe mine mă podidesc lacrimile şi de mila unei pisici sau a unei păsări. Acum plâng din pricina privighetorii – ea şi întunecimea asta m-au tulburat. Dacă ar fi fost aici o lumânare, sau de-ar fi fost ziuă, mai curând aş fi murit, decât să plâng… Poate că te-am iubit, dar n-am ştiut…

— Aproape că nici eu nu mi-am dat seama că te iubesc… Numai privighetoarea-i vinovată – ea ne-a dezvăluit taina. Să dăm toată vina pe ea, Marfa Vasilievna… Ziua nămiaza mare, nici eu nu ţi-aş fi spus pentru nimic în lume… zău că nu ţi-aş fi spus…

Şi-acum te urăsc şi te dispreţuiesc, zise Marfenka. Eşti un rău! M-ai făcut să plâng şi ţi-a părut bine. Te-ai înveselit…

— M-am înveselit? Parcă dumneata nu eşti veselă? Zău că eşti! Zici numai aşa… Să-i dea Dumnezeu sănătate privighetorii!

— Eşti rău şi necinstit!

— Nu, nu, o întrerupse el, ciufulindu-şi părul cu un gest grăbit. Să nu mai vorbeşti aşa. Mai bine spune-mi că sunt prost. Dar de cinstit, sunt cinstit, da, cinstit! N-o să îngădui nimănui să se îndoiască de asta… n-are nimeni voie!

— Ba eu am! zise ea, capricioasă. Eşti necinstit. Ai silit o biată fată să spună, fără voia ei, ceea ce n-ar fi spus nimănui, nici măcar lui Dumnezeu sau părintelui Vasili… Şi-acum… o, Doamne, ce ruşine!

Şi Marfenka, „pruncul lui Dumnezeu”, cum îi spunea Tatiana Markovna, izbucni din nou într-un plâns amarnic, plin de-o sinceră căinţă.

— N-a fost cinstit, n-a fost cinstit! repeta ea, îndurerată. Şi-acum nu te mai iubesc. Ce-or să zică oamenii de mine? Ce-o să creadă? Sunt pierdută…

— Draga mea, îngerul meu!…

— Iar îmi spui aşa? Iar?

— Să nu uiţi că nu mai eşti copil! se silea el s-o-mpace.

— Ce ciudat vorbeşti! zise deodată Marfenka, oprindu-se din plâns. Niciodată n-ai fost ca acum, nu te-am mai văzut nicicând aşa! Nu mai eşti cel de mai înainte. Ştii când te-ai ascuns în secară şi ai îngânat prepeliţa? Dar ieri, când te-ai urcat pe acoperiş să-mi aduci pisicuţul? – Ţi-aminteşti cum te-ai mânjit mai zilele trecute cu făină la moară, ca

să mă faci să rid?… De ce te-ai schimbat aşa deodată?

— Cum adică, Marfa Vasilievna?

— Eşti îndrăzneţ! Ai îndrăznit să-mi spui toate prostiile astea drept în faţă…

— Şi dumneata crezi că eşti tot cea de mai nainte, chiar şi numai cea din seara asta? Te-ai mai gândit vreodată până acum să te ruşinezi sau să te temi de mine? Ţi-a mai venit vreodată să spui cuvinte ca cele de acum? Şi dumneata te-ai schimbat!

— Oare de ce?

— Ne-a lămurit privighetoarea – am crescut amândoi, ne-am făcut mari, cât am stat acolo în desiş… Nu mai suntem copii…

— Tocmai de-aia a fost necinstit din partea dumitale că mi-ai vorbit aşa. Te-ai purtat ca un fluşturatec. Nu-i cinstit să necăjeşti o fată şi să-i smulgi taina…

— Doar nu era să rămână pentru totdeauna o taină! Într-o bună zi, tot trebuia s-o spui…

Fata căzu pe gânduri.

— Da, i-aş fi spus-o bunicii la ureche şi n-aş mai fi scos capul din perne o zi-ntreagă. Pe când aici… şi singuri! O, Doamne! sfârşi ea, aruncând spre cer o privire plină de groază. Acum mi-e teamă să şi intru în casă. Cum oi arăta la faţă? Bunica o să ghicească numaidecât.

— Îngerul meu! Sufletul meu, îngăimă el, aplecându-se spre mâna ei. Binecuvântate fie întunericul, desişul şi privighetoarea!

— Pleacă! pleacă! zise ea, urcând iar în fugă treptele. Iar eşti necuviincios! Şi eu care credeam că pe lumea asta nu-i altul mai cinstit şi mai modest decât dumneata! Şi bunicuţa credea tot aşa. Şi dumneata…

— Ce trebuia să fac, ca să fiu cinstit? Cui să-mi fi mărturisit taina?

— S-o fi şoptit bunicii la ureche, şi pe ea s-o fi întrebat dacă te iubesc ori nu?

— Îi spui chiar astăzi totul!

— Da, dar acum nu mai e tot aia. Am greşit faţă de ea, şi că te-am ascultat, şi c-am plâns, înduioşată de vorbele dumitale. O să se-ntristeze şi n-o să mă ierte niciodată – şi totul din pricina dumitale…

— Ba te iartă, Marfa Vasilievna! Pe-amândoi ne iartă. Mă iubeşte doar…

— Dumitale ţi se pare că toţi te iubesc! Parc-ai fi cine ştie ce comoară!

— Mi-a spus că mă iubeşte ca pe un fiu…

— Ţi-a spus aşa, pentru că mănânci mult, şi ea-i iubeşte pe toţi cei care mănâncă mult, chiar şi pe Openkin.

— Ba nu, ştiu că mă iubeşte, şi dacă o să mă ierte că sunt atât de tânăr, o să ne dea voie să ne căsătorim!…

— Vai de mine, ce grozăvie! Vezi unde-am ajuns?!

Şi dădu să plece.

— Marfa Vasilievna! Coboară! Nu te teme, o să stau împietrit ca o statuie…

Ea zăbovi o clipă, apoi coborî deodată treptele, îl luă de mână şi-l privi în ochi cu o seriozitate plină de importanţă.

— Mămicuţa dumitale ştie ce-mi spui acum? îl întrebă ea. Da? Ştie? Răspunde – da sau ba?

— Nu încă… răspunse el încet.

— Nu! repetă ea, cu groază.

O clipă, tăcură amândoi.

— Atunci cum de-ai îndrăznit să-mi vorbeşti aşa? îl întrebă ea. Ai amintit chiar şi de nuntă, şi mămicuţa dumitale nu ştie nimic! Zi, e cinstit ce faci?

— O să afle mâine.

— Dar dacă n-o să-ţi dea binecuvântarea?

— N-am s-o ascult!

— Ba eu am s-o ascult şi să ştii că fără consimţământul ei n-o să fac niciun pas, tot aşa, nici fără consimţământul bunicii. Şi dacă

mămicuţa dumitale n-o să-şi dea învoirea, să nu-ţi mai calce piciorul prin casa asta. Te rog să nu uiţi asta, *monsieur* Vikentiev. Aşa, să ştii!

Şi, întorcându-se pe călcâie, plecă.

— Sunt sigur de ea ca de mine însumi. O să-şi dea consimţământul.

— Trebuia să mă faci să plâng abia după consimţământul ei!…

— Cum se poate să pleci, fără să mă ierţi că m-am lăsat târât de simţămintele mele?

— Nu suntem copii, ca să ne lăsăm târâţi de simţămintele noastre şi-apoi să ne iertăm. Am săvârşit păcatul…

— Toţi suntem păcătoşi! Oh, iartă-mă! Chiar în noaptea asta o să mă-ntorc la Kolcino, şi mâine la prânz o să vin îndărăt cu consimţământul mamei. Iartă-mă… Dă-mi mâna!

— Aşa… poate… răspunse ea după o clipă de gândire, apoi îl privi şi-i întinse mâna.

Dar Vikentiev abia apucă să se apropie, că Marfenka îşi şi retrase mâna, cu groază.

— O, Doamne! Ce-o să spună bunica! Du-te, du-te şi să nu uiţi că dacă *maman* a dumitale o să te certe, şi bunica n-o să mă ierte, să nu mai dai ochi cu mine. Eu o să mor de ruşine, şi dumneata o să rămâi un om necinstit pentru toată viaţa!

Marfenka plecă, iar Vikentiev ieşi în goană din grădină.

„Doamne, Doamne! Ce-o să spună bunica! se gândea fata, închizându-se în odaia ei, tremurând parcă-n friguri. Cum de-am făcut noi aşa ceva! se frământa ea. Cum o să mărturisesc tot bunicii… Şi ce-o să păţesc? N-ar fi mai bine să-i spun mai întâi Verocikăi?… Nu, nu, bunicii! Oare cine-o fi acum cu dânsa?…

Tulburată, Marfenka îşi făcu semnul crucii şi rămase cu ochii la icoane, până când veni Iakov şi-o chemă la cină.

— Nu vreau! răspunse ea de după uşă.

Apoi o chemă Marina.

— Nu vreau! repetă ea, tristă. Ce face bunica?

— Cucoana n-a mâncat. Se culcă, răspunse Marina.

Marfenka aşteptă nerăbdătoare să se liniştească toată casa, apoi se strecură, ca un şoricel, în odaia Tatianei Markovna;

Şoptiră amândouă îndelung, bunica făcu de multe, multe ori semnul crucii asupra fetei, sărutând-o, până când aceasta adormi, în sfârşit, cu capul pe umărul ei. Tatiana Markovna îi aşează încetişor capul pe pernă, şi abia după aceea se scula din pat şi se rugă la icoane, plângând şi chemând binecuvântarea cerului asupra noii fericiri şi noii vieţi a nepoatei sale. Dar şi mai fierbinte se rugă pentru Vera. Cu gândul la ea, multă vreme îşi ţinu plecat capul cărunt în faţa crucii, în rugă fierbinte.

Înainte de a se culca lângă Marfenka adâncită-n somn, bunica mai făcu o dată semnul crucii asupra ei, gândindu-se:

„Din partea Verei aş mai fi înţeles asta! Când colo, uite că Marfenka s-a purtat ca fata ceea, Kunigunda… şi tot în grădină!… Parcă într-adins? Da, da, glumele «soartei»…”

XVII

Vikentiev se ţinu de cuvânt. A doua zi o aduse pe maică-sa la Tatiana Markovna şi, după ce-i deschise uşa, o „şterse", după propria-i expresie, neştiind ce-o să se-ntâmple, şi rămase în birou, stând ca pe ghimpi.

Mama lui Vikentiev, o femeie tânără, abia trecută de patruzeci de ani, era tot atât de vioaie şi de veselă ca şi fiul ei, numai cu mai mult simţ practic decât dânsul. Între ea şi băiat se dădea totdeauna o luptă comică, în vorbe fără de sfârşit.

Se certau la fiecare pas pentru orice fleac şi numai pentru fleacuri. Când era însă vorba de un lucru serios, glasul mamei căpăta un ton autoritar, şi privirea ei se schimba, iar fiul, deşi la început protesta, până la urmă se supunea, dacă pretenţia ei era întemeiată.

Trăiau într-o veşnică neînţelegere făţişă şi într-o veşnică armonie ascunsă. Iată cum arătau la prima privire relaţiile dintre mamă şi fiu.

— Îmbracă haina asta, zicea, de pildă, Maria Egorovna.

— De ce? Mai bine o-mbrac pe-asta, îi întorcea el vorba.

— Fă-i o vizită lui Mihail Andreici.

— Vai de mine, *maman,* mă plictisesc de moarte acolo, se împotrivea el.

— Prostii! O să te duci.

— Nu, *maman,* pentru nimic în lume! Chiar de m-ai omorî!

— Nikolka, o să m-asculţi şi tu odată?

— Totdeauna, *maman,* dar nu acum.

Totuşi, dacă ea stăruia, Vikentiev se ducea, jelindu-se, acuzând-o şi protestând, până-i dispărea din ochi.

Această veşnică ceartă ţinea din zori şi până-n noapte, întreruptă uneori de cascade de râs. Când se împăcau vreodată de-a binelea, nu scoteau o vorbă, ca nişte muţi, până când unul dintre ei întrerupea tăcerea cu un cuvânt, care provoca neapărat împotrivirea celuilalt. Şi o luau de la început.

Iubirea lui pentru maică-sa se exterioriza tot atât de furtunos şi de nebuneşte, ajungând uneori până la extaz. Când îl apucau accesele de duioşie, se repezea la dânsa, o cuprindea cu braţele de după gât şi o acoperea cu sărutări fierbinţi. În astfel de clipe, se isca între ei o adevărată bătălie.

Maică-sa îl trăgea de urechi, îl lovea şi-l ciupea de obraji, străduindu-se din răsputeri să scape de el, până când o chema, în sfârşit, pe Mavra, chelăriţa cea cu braţele şi şoldurile zdravene, şi-i poruncea să alunge „puiul de lup”.

După convorbirea cu Marfenka, Vikentiev trecu Volga în aceeaşi noapte, intră ca o furtună în camera mamei lui, o îmbrăţişă şi o sărută în felul său, apoi când aceasta, adunându-şi toate puterile, îl împinse cât colo, el căzu în genunchi şi zise solemn:

— Mamă! Bate-mă, dar ascultă-mă! Iată clipa hotărâtoare a vieţii mele. Eu…

— …Mi-am pierdut minţile! suflă ea. Şi de unde-mi vii, de parc-ai fi scăpat din lanţ? Cum de-ndrăzneşti să vii acasă aşa, fără să m-anunţi? Pe mine m-ai speriat, şi casa aii întors-o toată cu josu-n sus! Ce-ai păţit? îl întrebă ea, cercetându-l cu uimire din creştet până-n tălpi, în timp ce-şi potrivea părul, pe care i-l ciufulise băiatul.

— Nu ghiceşti nimic, mamă? întreba el, oarecum îngrijorat, temându-se de cine ştie ce

împotriviri şi dificultăţi.

— Pesemne c-ai făcut vreo poznă şi vor să te bage iar la arest? zise ea, uitându-se cercetător în ochii lui.

Tânărul clătină din cap.

— Eşti departe de adevăr ca cerul de pământ.

— Atunci spune!

— Bine, dar să nu zici nu!

Mama îl privi mirată, simţind că o cuprinde şi pe ea o oarecare teamă şi silindu-se să afle ce se întâmplase.

— Ai făcut vreo datorie?

Tânărul clătină iar din cap.

— Te porţi poate iar cu gândul să te faci husar?

— Nu, nu!

— De unde să ştiu eu ce trăsnaie-ţi umblă ţie prin cap? De la tine mă pot aştepta la orice! Hai, spune odată!

— Dar n-o să mă contrazici?

— Ba da, pentru că-mi închipui că-i vorba de o nouă prostie. Hai, vorbeşte odată!

— Vreau să mă-nsor! zise tânărul, aproape-n şoaptă.

— Cum? întrebă maică-sa, care nu-l auzise bine.

— Vreau să mă-nsor!

Femeia îi aruncă o căutătură repede.

— Mavra, Anton, Ivan, Kuzma! strigă ea apoi. Veniţi toţi încoace! Repede! Repede!

Dar nu veni decât Mavra.

— Cheamă-i şi pe ceilalţi, Nikolai Andreici şi-a pierdut minţile!

— Doamne, Iisuse Cristoase, apără-l şi-l mântuieşte! Ce tot vorbeşti, maică? M-ai speriat de moarte! zise Mavra, vânturându-şi braţele prin aer.

Vikentiev îi făcu semn să iasă.

— Nu glumesc, mamă! zise el, luând-o de mână, când ea se ridică de pe scaun.

— Du-te de lângă mine şi nu mă atinge! îl întrerupse ea, supărată, începând să umble în sus şi-n jos prin odaie.

— N-am glumit! zise el, aspru. Mâine trebuie să dau răspunsul. Ce-ai de spus?

— O să dau poruncă să fii închis… ştii tu unde! şopti dânsa, vădit îngrijorată.

Vikentiev sări în picioare, şi între ei se încinse una dintre cele mai furtunoase certuri. Servitorii auziră până la miezul nopţii vorba lor aprinsă, care se transforma uneori în strigăte şi ţipete stridente. Alteori, până la ei răzbăteau izbucniri de râs şi săriturile tânărului, apoi sărutările lui, dojana şi vocea ridicată a cucoanei, răspunsul vesel al lui Vikentiev şi, în cele din urmă, se lăsă o tăcere de moarte, semnul unei înţelegeri desăvârşite.

Nu mai încăpea nicio îndoială că Vikentiev câştigase victoria, care fusese, de altfel, pregătită de mult. Dacă Marfenka şi Vikentiev nu-şi dăduseră mai din vreme seama de sentimentele lor, Maria Egorovna şi bunica înţeleseseră de mult spre ce liman ducea prietenia asta, însă niciuna, nici alta nu se trădau prin nimic, deşi fiecare din ele cumpănise totul în fundul sufletului ei, pe tăcute, judecase şi socotise tot, fiecare ajungând la concluzia că ceea ce se întâmpla nu era rău.

Dar Maria Egorovna nu putea, potrivit raporturilor dintre ea şi fiul ei, să-i cedeze aşa cu una, cu două, cum, de altfel, nu ceda nici el, iar Vikentiev nu putea să-i smulgă consimţământul altfel decât printr-o luptă, ba chiar una dintre cele mai înverşunate şi pătimaşe lupte.

— Să vedem şi ce spune Tatiana Markovna! zise Maria Egorovna, înciudată, cedând anevoie fiului său, în timp ce trăsura trăgea la scară şi ei se pregăteau să plece-n oraş. Dacă n-o să-şi dea consimţământul, n-o să-ţi uit ruşinea asta niciodată! Auzi?

— N-avea grijă, ea mă iubeşte mai mult decât propria mea mamă!

— Eu nu te iubesc de fel! Hai, hai! Dă-mi pace, pui de lup! strigă ea, privindu-l pieziş.

Fiul dădu s-o cuprindă cu braţul de după gât şi s-o atragă spre dânsul, dar ea ridică ameninţătoare umbrela.

— Îndrăzneşte numai! Să ştii că dacă-mi boţeşti pălăria, nu mai merg! adăugă dânsa.

Numai ameninţarea aceasta îl făcu pe Vikentiev să se astâmpere.

— Ca să vezi! La vârsta asta, îi arde de-nsurătoare! bombănea mama.

Dar Vikentiev nu-i mai luă în seamă vorbele, se mută pe capră, smulse hăţurile din mâna vizitiului şi porni caii în goană nebună.

XVIII

Maria Egorovna se gătise cu o rochie de mătase, cu o pelerină de dantelă şi cu mănuşi galbene, luase evantaiul, şi-acum era atât de drăguţă şi de cochetă, de-ai îi zis că ea e mireasa.

Slugile abia o înştiinţară pe Tatiana Markovna că sosise Vikentieva, că ea, care o primea de obicei simplu, cu o prietenie binevoitoare, închipuindu-şi numaidecât – după mărturisirea din ajun a Marfenkăi – pentru ce venise, îşi schimbă deodată şi comportarea, şi ţinuta.

Porunci oamenilor s-o poftească pe Vikentieva în salon, iar ea se duse-n grabă să se schimbe, după ce avu grijă mai întâi să-i dea ordin Vasilisei să se uite pe gaura cheii şi să-i – spună numaidecât cum era îmbrăcată musafira ei. Tatiana Markovna îmbrăcă şi ea o rochie de mătase foşnitoare, cu ape argintii, îşi aruncă pe umeri şalul turcesc şi încercă să-şi pună şi nişte cercei grei cu briliante, dar se răzgândi şi-i aruncă, înciudată, cât colo.

„Nu-mi mai vin! Mi s-au astupat găurile de la urechi!” murmură dânsa.

Apoi dădu poruncă Marfenkăi şi Verocikăi să se-mbrace şi ele de sărbătoare, îi lăsă vorbă în treacăt Vasilisei să scoată rufăria de masă de zile mari şi să servească gustarea şi prânzul numai în argintărie veche şi cristaluri, îi porunci bucătarului ca în afară de alte nenumărate bunătăţi să mai facă şi ciocolată şi trimise în oraş după bomboane şi şampanie.

După ce se găti şi-şi aşeză pe piept, cruciş, mâinile împodobite cu inele vechi şi scumpe, bătrâna intră în salon cu paşi solemni şi se bucură atât de mult când o văzu pe mosafira care-i era dragă, încât fu cât p-aci să-şi strice toată măreţia ţinutei, dar îşi reveni de îndată şi luă o înfăţişare gravă şi reţinută. Maria Egorovna se bucură şi ea, şi, ridicându-se iute de pe scaun, se grăbi în întâmpinarea bătrânei.

— Ai văzut ce i-a trăsnit prin minte nebunului meu de fiu!… începu dânsa, dar când dădu cu ochii de Berejkova, amuţi, se fâstâci şi rămase descumpănită.

Cele două femei îşi făcură câteva plecăciuni ceremonioase, şi Tatiana Markovna pofti musafira pe divan, apoi se aşeză şi dânsa alături.

— Cum e vremea astăzi? întrebă Tatiana Markovna, strângându-şi buzele. Bate vântul pe Volga?

— Nu, e linişte.

— Ai trecut cu podul plutitor?

— Nu, într-o barcă cu vâsle, numai trăsura *am* trimis-o cu podul plutitor.

— Ah, da, pentru că veni vorba!… Iakov, Egorka, Petruşka! Hai, care sunteţi acolo? Cât să vă chem, ca să veniţi încoace? adăugă Berejkova, când cei trei intrară în odaie. Daţi poruncă să se deshame caii Mariei Egorovna, să li se dea ovăz şi să-l ospăteze pe vizitiu.

Slugile se repeziră să-i îndeplinească porunca, deşi caii fuseseră deshămaţi de mult, încă de pe când Tatiana Markovna se gătea în odaia ei, trăsura fusese băgată-n şopron, iar vizitiul flecărea cu argaţii la o sticlă de bere.

— Nu, nu, Tatiana Markovna, zise musafira, nu stau decât o jumătate de ceas. Pentru Dumnezeu, nu mă reţine, am venit cu o treabă…

— Da’ cine crezi c-o să te lase să pleci? zise Tatiana Markovna cu un glas care nu îngăduia nicio împotrivire. Dac-ai fi mai de pe-aproape, mai

treacă-meargă, dar vii tocmai de peste Volga! Ce, ne cunoaştem de ieri, de alaltăieri? Ori poate vrei să mă superi?…

— Ah, Tatiana Markovna! Îţi sunt atât de recunoscătoare, atât de recunoscătoare! Te iubesc mai mult decât pe-o soră, iar pe Nikolai al meu l-ai răsfăţat atât de mult, că purcelul ăsta, pe când veneam astăzi încoace, mi-a trântit una: „Tatiana Markovna mă iubeşte mai mult decât propria mea mamă!” Am vrut să-i rup urechile, dar a fugit pe capră şi-a mânat caii atât de repede, că tot timpul drumului am tremurat de spaimă.

În clipa aceea pieri şi aerul solemn de pe chipul Tatianei Markovna.

— Să ştii că ţi-a spus aproape un adevăr, începu ea. În casa mea nu-i socotit ca un străin! Te-a binecuvântat Dumnezeu cu un fiu!…

— Vai de mine! Nu mă lasă nici să-mi trag sufletul! Nu face un pas fără ceartă şi cârâială…

— Cei dragi se ceartă aşa, în şagă.

— Prea l-aţi răsfăţat, Tatiana Markovna, şi el şi-a luat-o-n cap…

Maria Egorovna nu-şi termină vorba stânjenită, bocăni uşor cu botina-n podea, apoi îşi cercetă pelerina cu atenţie şi şi-o potrivi, iar Tatiana Markovna îşi îndreptă deodată trupul şi luă din nou o înfăţişare plină de importanţă.

— Ce-ai zis? întrebă ea cu o nepăsare prefăcută.

— Şi-a pus în cap să se-nsoare. Ieri era să mă omoare şi alta nu! S-a tăvălit pe covor, m-a prins de picioare… am încercat să-l cert, dar el mi-a închis gura cu sărutări, a râs şi a plâns…

— Şi ce voia? întrebă Berejkova, ceremonioasă, aproape fără să asculte amănuntele acestea.

— Mă ruga, ce zic, mă implora să vin să cer pentru el mâna Marfei Vasilievna… încheie, ruşinată, Maria Egorovna.

Tatiana Markovna îi făcu o uşoară plecăciune, cu o afectare străină de felul ei de-a fi.

— Şi-acum ce să-i răspund? mai întrebă Vikentieva.

— E o problemă atât de importantă, Maria Egorovna, răspunse cu demnitate Tatiana Markovna, după o clipă de tăcere, uitându-se-n podea, încât n-aş spune nimic aşa, deodată. Ar trebui să mă mai gândesc şi să mai stau de vorbă şi cu Marfenka. Deşi fetele mele nu-mi ies din cuvânt, n-aş vrea să le silesc…

— Marfa Vasilievna n-o să zică ba. Îl iubeşte pe Nikolenka…

Vorbele acestea ale Mariei Egorovna erau cât pe-aici să zădărnicească orice izbândă a cauzei fiului ei.

— Da' dumnealui de unde ştie? întrebă deodată Tatiana Markovna, aprinzându-se la obraz. Cine i-a spus?

— Mi se pare că Nikolenka şi Marfa Vasilievna s-au lămurit între ei… bolborosi, stânjenită, Maria Egorovna.

— Pentru că Marfenka şi-a îngăduit să-i răspundă la mărturisire, şade acum închisă în odaia ei, numai în fusta de dedesubt şi fără ghete! minţi Tatiana Markovna, ca să-şi dea şi mai multă importanţă. Şi pentru ca fiul domniei-tale să nu mai tulbure mintea bietei fete, am poruncit să nu mai fie primit în casa mea! minţi ea iar, ca să se impună definitiv, şi-şi privi musafira cu trufie, sprijinindu-se de speteaza divanului.

Maria Egorovna se aprinse şi ea la obraz.

— Dacă m-aş fi aşteptat la una ca asta, răspunse ea, adânc jignită, dacă m-aş fi aşteptat să mă bage într-o încurcătură atât de neplăcută, aş fi ştiut eu cum să-i răspund aseară. Dar el m-a asigurat cu atâta convingere de bunăvoinţa dumneavoastră faţă de el şi de mine, mai ales că şi eu eram convinsă până în clipa aceasta!… Vă rog să mă iertaţi, Tatiana Markovna, şi s-o eliberaţi cât de curând pe Marfa Vasilievna din temniţa ei… fiindcă numai fiu-meu poartă toată vina şi, tocmai

de aceea, numai el trebuie să fie pedepsit. Şi-acum, rămâneţi cu bine şi vă rog încă o dată să mă iertaţi… daţi poruncă vizitiului să tragă trăsura la scară!

Şi chiar se întinse spre sonerie, dar Tatiana Markovna o apucă de mână.

— Trăsura dumitale e-n şopron şi cred că vizitiul a şi fost cinstit de oamenii mei, aşa că acum o fi afumat rău, iar dumneata, dragă Maria Egorovna, o să rămâi la mine, astăzi, mâine şi-o săptămână-ntreagă…

— Vai de mine, după toate câte mi le-aţi spus, după ce v-aţi mâniat pe Marfa Vasilievna şi pe Kolea al meu? E-adevărat că el ar merita o pedeapsă… înţeleg…

În clipa aceasta, solemnitatea Tatianei Markovna pieri ca prin farmec. Zbârciturile de pe faţă i se netezir㠍 în ochi i se aprinseră scânteieri de bucurie, şi cu un gest brusc îşi aruncă şalul şi scufia pe divan.

— Nu mai pot! Mi-e cald! Iartă-mă, sufletul meu, dar scoate-ţi şi dumneata pelerina şi pălăria. Nu vezi ce zăpuşeală e?! Ştii una? Hai să-i pedepsim pe-amândoi odată, Maria Egorovna – să-l căsătorim, şi-aşa, eu o să mai am un nepot, iar dumneata, o fată. Vino şi strânge-mă-n braţe, draga mea! Am vrut să mă port după datina veche, dar se vede treaba că datinile astea din bătrâni nu se potrivesc peste tot. Am vrut, de pildă, să deschid ochii tinerilor, făcându-le morală, şi mi-am luat în ajutor şi-o carte plină de învăţăminte! O săptămână-ntreagă am tot citit din cartea asta, dar abia am terminat-o, că ei au şi făcut întocmai cum scrie acolo! Ca să vezi morală! Parcă nouă de peţit şi de ceremonii ne-ar arde! Parcă n-am fi ştiut amândouă cum stă treaba cu ei, şi că dacă n-am fi vrut, nu i-am fi lăsat să asculte privighetoarea!

— Ah, cum m-ai speriat, Tatiana Markovna! Nu-i păcat? zise musafira, îmbrăţişând-o pe bătrână.

— Nu pe dumneata, ci pe el ar fi trebuit să-l sperii! îi răspunse bunica. Să nu te superi, dar să ştii c-o să-l cert puţin pe Nikolai Andreici. Dumneata să asculţi doar liniştită, c-o să-i arăt eu lui! Ca să vezi ce-i trece prin cap!

— O să-ţi port o recunoştinţă veşnică! Ce, crezi c-aş fi venit atât de repede la domnia-ta, dacă el nu m-ar fi speriat că a şi vorbit cu Marfa Vasilievna? Ştiu ce mult te iubeşte fata şi cum nu-ţi iese din cuvânt şi mai ştiu că e încă un copil. Parcă-mi spunea inima că nu sunt toate-n ordine. „Ce i-o fi sporovăit fetei?" m-am întrebat toată noaptea, de n-am putut aţipi o clipă de spaimă, şi nu ştiam cum să-ndrăznesc să-ţi apar în faţa ochilor. De la Kolea n-am putut să aflu nimic ca lumea. A sărit şi s-a-nvârtit prin odaie ca argintul-viu. Mărturisesc că m-am învoit să vin încoace mai mult ca să scap de el şi să nu mă mai chinuie, zicându-mi că mai târziu o să-l dojenesc eu bine şi o să-mi iau vorba înapoi. Îmi mai pusesem în gând să te rog într-ascuns să-i spui că nu-i dai fata, ca refuzul ăsta să nu vină de la mine, ci de la dumneata. Poate că n-o să mă crezi, dar m-a ciufulit şi m-a frământat de nu mai ştiam ce să fac! De-ai şti ce ceartă şi gălăgie a fost la noi!… Of, Doamne, mare caznă e şi cu copilul ăsta!

— Nici eu n-am închis ochii toată noaptea! Mironosiţa mea a venit azi-noapte la mine şi s-a vârât pocăită şi tremurând în pat, îngăimând speriată: „Vai, bunicuţo, de-ai şti ce-am făcut! Iartă-mă, iartă-mă, că-i o mare nenorocire!" M-am speriat şi nu mai ştiam ce să cred… Cu chiu, cu vai mi-a spus, în sfârşit, ce se-ntâmplase. Până să termine, a luat-o de vreo cinci ori de la capăt.

— Ce s-o fi întâmplat între ei? Ce i-o fi-ndrugat *al meu?*

Tatiana Markovna zâmbi, dând din umeri.

— Nu ştiu care dintre ei doi o fi mai breaz, el ori ea? Că amândoi sunt ca doi porumbei.

Tatiana Markovna îi povesti întâmplarea aşa cum o aflase de la Marfenka, vorbă cu vorbă, ca după o stenogramă. Şi amândouă se porniră pe-un râs cu lacrimi.

— Mi-am spus eu de mult că ei ar fi o pereche potrivită, Maria Egorovna, zise Berejkova. Numai mă temeam că-s prea tineri, dar dacă te uiţi mai bine la ei şi stai şi te gândeşti, vezi că n-or să fie niciodată mai mari.

— Cu anii, o să le vină şi lor mintea la cap. Grijile o să-i maturizeze, încheie Maria Egorovna. Au crescut amândoi sub ochii noştri şi de unde să se aleagă cu înţelepciune, când ei, la drept vorbind, nici nu ştiu ce-i viaţa!

Vikentiev venise şi el între timp, dar nu în odaie, ci se dusese în grădină, unde aştepta s-o vadă pe maică-sa scoţând capul pe fereastră. Pândea de după tufe, iţindu-şi din când în când capul afară, dar în casă domnea o linişte adâncă.

Maria Egorovna şi bunica Marfenkăi se lăsau purtate de aripile închipuirii în adâncul viitorului. Întâi şi-ntâi atinseră uşor şi-n treacăt problema zestrei, apoi trecură la soarta copiilor, căutând să hotărască pentru ei, unde şi cum să-şi rostuiască viaţa; dacă era bine ca tânărul să rămână în slujbă şi să trăiască iarna la oraş şi numai vara la ţară, cum o dorea Tatiana Markovna, care nu se învoia în ruptul capului cu părerea Mariei Egorovna, să lase copiii să plece la Moscova, la Petersburg, ba chiar şi-n străinătate.

— Vrei să-i strici? zise Tatiana Markovna. Să le dai prilejul să vadă pe-acolo „dezmăţul de azi”! Nu, asta nu! Mai întâi aşteaptă să mor, că atâta vreme cât oi mai avea zile, n-o las pe Marfenka să plece nicăieri până nu s-o deprinde să fie gospodină şi mamă!

Şi tot aşa mereu, ar fi ajuns şi până la al treilea copil, dacă Maria Egorovna nu ar fi zărit pe neaşteptate un cap care se iţea când şi când din

tufiş. Recunoscându-l, îşi arătă fiul Tatianei Markovna.

Îl chemară pe Vikentiev înăuntru, şi tânărul se hotărî, în sfârşit, să vină, dar după ce zăbovi mai întâi îndelung în coridor, zicând că-şi curăţă şi-şi aranjează hainele.

— Binevoieşte şi intră, Nikolai Andreici! îl chemă cu ironie Tatiana Markovna, iar Maria Egorovna îl privea oarecum batjocoritoare.

Vikentiev se uită repede când la una, când la alta, ciufulindu-şi iute părul.

— Bună ziua, Tatiana Markovna, începu el, dând să-i sărute mâna. V-am adus un *concert* pentru nişte *bilete*... începu să-i meargă gura ca o moară neferecată.

— Ce tot îndrugi, băiete?! Vino-ţi în fire!… îl opri maică-sa.

— Voiam să zic bilete pentru un concert… concert de binefacere. Am luat şi pentru dumneata, mămico, şi pentru Vera Vasilievna şi pentru Boris Pavlîci… e un concert minunat! O cântăreaţă renumită de la Moscova…

— Ce să căutăm noi la concert? spuse bunica, uitându-se pieziş la el. La noi în crâng cântă, slavă Domnului, privighetori! Să le-ascultăm mai bine pe ele, unde mai pui că nu cheltuim nici parale!

Maria Egorovna îşi muşca buzele să nu râdă. Vikentiev se ruşină, apoi râse şi sări de pe scaun.

— Acum trebuie să mă duc dincolo, la cancelarie, zise el, dar Tatiana Markovha îl opri.

— Şezi ici, Nikolai Andreici, şi ascultă la ce-ţi spun, începu dânsa cu seriozitate.

Tânărul presimţi furtuna şi începu să se frământe neliniştit, neştiind cum s-o prevină. Ba-şi strângea picioarele, ba-şi punea ceremonios pălăria pe genunchi, ba sărea, pe neaşteptate de la locul său, se ducea la fereastră şi se apleca până la brâu afară…

— Astâmpără-te odată! Nu vezi că Tatiana Markovna vrea să-ţi vorbească? îi porunci maică-

sa.

— Conştiinţa nu-ţi spune nimic? începu să-l dăscălească Berejkova. Aşa mi-ai răsplătit încrederea pe care ţi-am arătat-o? Şi mai îndrăzneşti să spui că mă iubeşti şi că eu ţin la dumneata ca la un fiu! Oare un copil bun aşa se poartă? Te-am ştiut ca pe un băiat modest şi ascultător şi credeam că n-o să-ncerci să abaţi niciodată o biată fată de la drumul cel drept şi n-o să-i împui capul cu prostii…

Bătrâna se opri, şi Vikentiev îi aruncă maică-sii o privire posacă.

— Ai văzut? sări aceasta. N-ai decât ceea ce meriţi!

— Tatiana Markovna, astăzi n-am luat încă gustarea de dimineaţă. N-aţi putea să-mi daţi să-mbuc ceva? întrebă el deodată. Sunt flămând…

— Vezi ce şiret e?! zise Berejkova, întorcându-se spre Maria Egorovna. Îmi cunoaşte slăbiciunea! Şi noi care credeam că-i un copil! Nu, nu-ţi merge! N-ai izbutit să mă păcăleşti, deşi zici că eşti bun de-nsurătoare!

Vikentiev îşi întoarse pălăria cu fundul în sus şi începu să bată toba în ea.

— Lasă-ţi pălăria-n pace! Ea n-are nicio vină. Spune-mi mai bine de unde ai mai scornit-o şi p-asta, c-o să ţi-o dau pe Marfenka de nevastă?

Vikentiev păli şi le privi uimit, plin de durere, întâi pe Tatiana Markovna, apoi pe maică-sa.

— Vă rog să nu mai glumiţi cu mine, zise el, foarte îngrijorat. Dacă-i o glumă, apoi e o glumă crudă. Spuneţi, Tatiana Markovna, nu-i aşa că aţi glumit?

— Dumneata ce crezi?

— Cred că aţi glumit! Aveţi suflet bun, nu ca…

Şi-i aruncă o privire maică-sii.

— Vedeţi ce pui de lup mi-e, Tatiana Markovna?!

— Eu îţi spun, fără glumă, că n-ai făcut bine, domnul meu, când ai vorbit cu Marfenka şi nu cu

mine. Ea e un copil, un adevărat copil, şi fără consimţământul meu n-ar fi trebuit să-ţi răspundă. Spune, ce te-ai fi făcut, dacă m-aş fi împotrivit?

— Aşadar, nu vă-mpotriviţi! exclamă deodată Vikentiev, sărind de la locul lui.

— Stai, stai puţin! Aşază-te! strigară amândouă femeile.

— Cu alta poate că s-ar fi potrivit, dar cu ea, nu, urmă Tatiana Markovna. Dumneata, domnul meu, ar fi trebuit să-mi vorbeşti mai întâi mie, în taină, şi eu m-aş fi priceput s-o iscodesc mai bine decât dumneata şi să aflu dacă te iubeşte ori ba. Când colo, te-ai apucat de asta singur…

— Zău că am făcut-o din greşeală… Tatiana Markovna…

— Nu mai pomeni zadarnic numele lui Dumnezeu, că-mi face şi rău când te-aud…

— Numai afurisita aia de privighetoare e de vină…

— Acum e „afurisită”, dar aseară găseai că-i nepreţuită!

— Nu m-am gândit, zău că nici prin cap nu mi-a trecut… Dar daţi-mi voie să mă apăr şi eu, zise Vikentiev, grăbit, de parcă-i era teamă că n-or să-l lase să spună ce avea de spus, ciufulindu-şi părul şi uitându-se cu îndrăzneală în ochii celor două femei. Aţi fi vrut să mă port ca un băieţel ascultător şi bine crescut, adică să fi venit la mata, mămico, şi să-ţi fi cerut binecuvântarea, apoi să fi vorbit cu dumneavoastră, Tatiana Markovna, şi să vă fi rugat să fiţi tălmaciul sentimentelor mele pe lângă Marfa Vasilievna, apoi dumneavoastră să-mi fi răspuns „da”, acel „da” mult aşteptat, să fi ascultat în faţa martorilor mărturisirea logodnicei, să-i fi sărutat mâna cu o mutră prostească şi, fără să îndrăznim să ne uităm unul la altul, să fi jucat comedia dragostei, iubindu-ne cu îngăduinţa celor mari… Da’ ce, asta-i fericire?

— Da’ tu crezi că-i mai bine să-i şopteşti fetei cine ştie ce la ureche, noaptea, în grădină?… îl

întrerupse maică-sa.

— Nici vorbă că-i mai bine, *maman,* nici vorbă că-i mai bine. Adă-ţi aminte ce-ai făcut şi tu.

— Ia te uită la dumnealui! strigară cele două femei. De unde şi până unde atâta curaj pe tine? Cine ţi-a spus toate astea? Privighetoarea?

— Da, privighetoarea! Ea ne cânta, şi noi creşteam. Ea ne-a spus totul. Şi cât vom trăi, Marfa Vasilievna şi cu mine, poate-o să uităm multe, o să uităm tot, dar privighetoarea, seara din grădină, şoapta noastră şi lacrimile Marfenkăi n-o să le uităm niciodată. Asta e fericirea, primul şi cel mai minunat pas al ei, şi-i mulţumesc lui Dumnezeu pentru fericirea asta şi vă mulţumesc şi vouă, ţie, mamă, şi dumitale, bunico, pentru binecuvântarea pe care ne-o daţi… Şi dumneavoastră gândiţi ca mine, dar numai din încăpăţânare nu vreţi să recunoaşteţi. E necinstit… Şi i se umplură ochii de lacrimi. Dacă ar trebui s-o iau de la început, aş chema-o iar pe Marfenka în grădină… adăugă el.

Tatiana Markovna îl îmbrăţişă, înduioşată.

— Domnul să te ierte, nepoţelul meu bun şi drag! Aşa e, ai dreptate! Numai cu tine şi cu nimeni altul trebuie să asculte Marfenka privighetoarea…

Vikentiev îngenunche în faţa ei.

— Bunico, bunicuţo! zicea el mereu.

— Gata, ţi-am şi ajuns bunică? Nu-i prea devreme să-mi spui aşa? Şi-apoi, cum ţi-ar sta să te-nsori de pe-acum? Mai aşteaptă vreo doi-trei ani, până să te mai coci şi tu la minte.

— Să-ţi vină mintea la cap, adăugă maică-sa, să nu te mai ţii de pozne.

— Dacă niciuna, nici alta nu mi-aţi da consimţământul, începu el, aş…

— Ce?

— Aş pleca chiar acum de-aici, m-aş face husar şi m-aş umple de datorii, într-un cuvânt aş apuca drumul pierzaniei.

— Ne ameninţi! zise Tatiana Markovna. Să ştii, domnul meu, că nu-ţi dau voie să-ţi faci de cap!

— Daţi-mi-o pe Marfa Vasilievna şi-o să fiu mai ascultător şi mai supus decât un rob, n-o să vă ies din cuvânt, ba… nici măcar o îmbucătură n-o să bag în gură fără voia dumneavoastră…

— Aşa să fie?

— Aşa, zău, zău…

— Să te laşi şi de obiceiul de a zice „zău”, că altfel…

Tânărul se repezi la Tatiana Markovna şi-i sărută mâinile.

— Tot îţi mai e foame? îl întrebă Berejkova.

— Nu, acum numai de mâncare nu-mi arde!

— Ei, ce zici, Maria Egorovna? Să i-o dăm pe Marfenka de nevastă?

— Nu merită, Tatiana Markovna! Şi-apoi, e şi prea devreme. Să mai aştepte un an-doi…

Vikentiev se repezi ca o furtună la maică-sa şi-i închise gura cu o sărutare.

— Ca să vedeţi ce bezmetic vă intră-n casă! zise Maria Egorovna, împingându-l cu amândouă mâinile.

— Cu mine n-o să îndrăznească! O să-l potolesc eu! Ia, apropie-te…

Tânărul se apropie de Tatiana Markovna, care-l binecuvântă cu semnul crucii şi-l sărută pe frunte.

— Uf! zise el, aşezându-se pe scaun. Tare m-aţi mai chinuit amândouă! Pentru ce mi-aţi scos sufletul în halul ăsta?!

— Ca să fii mai cuminte de-azi încolo!

— Dar Marfa Vasilievna unde e? Să dau o fugă şi…

— Aşteaptă, ai răbdare!… Fetele mele nu sunt nişte fluşturatece! zise bunica.

— Iar să am răbdare?!

— Răbdarea ta abia de-acum începe. Ajunge să tot alergi şi să sari ca un mânz. Ş-apoi nici ea nu mai e copil. N-ai spus chiar tu că privighetoarea v-

a făcut să pricepeţi că „aţi crescut”? Dacă-i aşa, poartă-te mai serios!

Observaţia asta atât de dreaptă îl fâstâci şi rămase cuminte în salon, aşteptând să se ducă cineva s-o cheme pe Marfenka.

— Doamne fereşte! Nu cobor pentru nimic în lume! îi răspunse fata şi Marinei, şi Vasilisei.

În sfârşit, bunica şi Maria Egorovna o găsiră ascunsă într-un colţ, în faţa icoanelor, sub pologul patului, şi-o scoaseră de-acolo. Fata avea obrajii roşii, nu se-mbrăcase încă şi se silea mereu să-şi acopere faţa cu mâinile.

Cele două femei o sărutară şi-o mângâiară cum putură mai bine, dar Marfenka nu voi în ruptul capului să meargă la masă şi se hotărî numai după ce toţi ai casei se perindară pe la ea, ca s-o felicite şi să-i ureze fericire.

Şi mai târziu fata se ascundea de orice musafir care venea s-o felicite, după ce vestea făcu ocolul oraşului.

Vera ascultă cu o bucurie liniştită noutatea pe care i-o aduse bunica.

— Mă aşteptam eu la aşa ceva, zise ea.

— De m-ar ajuta acum Dumnezeu să te căpătuiesc şi pe tine… începu Tatiana Markovna, oftând, însă Vera o opri.

— Bunico! zise ea, cutremurându-se. Pentru numele lui Dumnezeu, dacă mă iubeşti aşa cum te iubesc eu… revarsă-ţi grija numai asupra Marfenkăi. Pe mine lasă-mă-n voia mea…

— Crezi că te iubesc mai puţin decât pe dânsa? Poate că inima-mi sângerează mai mult pentru tine…

— Ştiu, şi tocmai asta mă chinuie. Bunicuţo! o ruga Vera aproape cu deznădejde. O să mă omori, dacă inima dumitale o să sângereze atât de mult pentru mine…

— Ce tot spui, Verocika? Vino-ţi în fire!

— Asta o să mă omoare! Nu glumesc, bunicuţo!

— Dar ce… ce taină porţi tu în minte şi-n suflet? Spune! o întrebă Tatiana Markovna, aproape tot atât de deznădăjduită. Crezi că nu te-aş înţelege? Sau crezi că n-am inimă? Ce, îţi închipui că bucuria sau nefericirea ta îmi sunt străine?

— Bunicuţo! Fericirea şi durerea mea nu se aseamănă cu ale Marfenkăi. Eşti bună, eşti deşteaptă, lasă-mă-n voia mea…

— Hai, linişteşte-mă! Spune, ce-i cu tine?

— Nimic, bunico, dar te rog să nu cauţi să mă căpătuieşti…

— Eşti mândră, Vera! zise bătrâna cu amărăciune.

— Da, bunico, s-ar putea să fie aşa! Dar ce să fac?

— Mândria ta nu vine de la Dumnezeu!

Vera nu răspunse, dar se vedea că suferă foarte mult că nu i se poate destăinui. Fata se zbuciuma, cuprinsă de nelinişte.

— Deschide-ţi sufletul! Poate că o să te-nţeleg şi-o să-ţi alin durerea, dacă ai vreo durere.

— Când am s-o am şi n-am s-o pot îndura singură… o să-mi întorc faţa spre dumneata şi spre Dumnezeu. Şi spre nimeni altul! Dar acum nu mă chinui şi nu te chinui nici dumneata… Nu mă mai urmări, nu mă pândi…

— Oare n-o să fie prea târziu când durerea o să ţi se cuibărească-n inimă? şopti bunica. Apoi adăugă cu voce tare: Bine, fii liniştită, copila mea! Ştiu că nu eşti Marfenka şi n-o să te mai tulbur.

O sărută, oftând, şi se îndepărtă cu paşi repezi şi cu ochii-n pământ. Grija ei pentru Vera era singurul nouraş care-i întuneca bucuria şi se ruga cu sârg lui Dumnezeu să-l împrăştie, să nu-l lase să se adune într-un nor de furtună.

Iar Vera rătăci multă vreme prin grădină, adânc tulburată, dar încetul cu încetul se linişti. Îi descoperi în chioşc pe Marfenka şi pe Vikentiev şi se îndreptă repede spre ei – de când aflase, de

dimineaţă, vestea, nu apucase încă să schimbe nicio vorbă cu Marfenka.

Se apropie de fată şi, uitându-se ţintă la ea cu o privire mângâietoare, îi sărută îndelung ochii, buzele şi obrajii. Apoi îi culcă capul, ca al unui copil, pe braţul său, îşi desfăţă privirea cu frumuseţea ei proaspătă şi neprihănită şi o strânse în braţe cu putere.

— Tu trebuie să fii fericită! îi zise ea, cu ochii umezi de lacrimi.

— Şi-o să fie! şopti Vikentiev.

— Tu, Verocika, o să fii şi mai fericită decât mine! răspunse Marfenka, îmbujorându-se la faţă. Oh, cât de deşteaptă şi de frumoasă eşti! Parcă nici n-am fi surori! Pe meleagurile noastre nu se află mire potrivit pentru tine. Nu-i aşa, Nikolai Andreevici?

Vera îi strânse mâna, tăcută.

— Nikolai Andreevici, ştii cine e ea? îl întrebă Vera, arătând-o pe Marfenka.

— Un înger! răspunse tânărul fără şovăire, întocmai ca un soldat la instrucţie.

— Un înger! îl îngână Vera, zâmbind. Uite, asta-i ea! urmă fata, arătându-i un fluture care se rotea în jurul unei flori. Dacă nu ştii să umbli cu el, aripile lui îşi pierd strălucirea, ori poate chiar i le rupi de tot. Fii cu băgare de seamă! Răsfaţ-o, iubeşte-o; mângâi-o şi să n-o amărăşti pentru nimic în lume! Dacă vei vrea vreodată să-i rupi aripile, să vii la mine – şi-o să-ţi arăt eu! încheie ea, ameninţându-l în glumă cu degetul.

XIX

După o săptămână de la fericitul eveniment, în casă se înstăpâni iar viaţa de toate zilele. Mama lui Vikentiev se întoarse la moşia ei, iar tânărul era acum un oaspete de fiecare zi şi aproape un membru al familiei. El şi Marfenka se purtau cu mai multă seriozitate, nu mai alergau şi nu se mai zbenguiau, şi numai arareori discutau mai aprins, cântau sau făceau lectură împreună.

Între ei nu exista jocul romantic şi plin de visare al sentimentelor, nici subtilităţile gândirii cu nesfârşitele ei nuanţe, înveşmântate în horbota bogată a fanteziei – într-un cuvânt, în comportarea lor nu găseai nici urmă din jocul nesecatelor plăceri rafinate ale minţilor subtile.

Nici spiritul analizei nu-i preocupa. Ideile pe care le schimbau între ei se reduceau la aprecierea unei nuvele citite, la o noutate din capitală ori la vreo impresie fugară lăsată de natura sau de viaţa din jur.

Suflul unei poezii curate, proaspete, fireşti, limpezi, lipsită de orice taină, clocotea ca un izvor viu în inimile lor tinere, neprihănite, sănătoase şi sincere.

Depărtările nu-i ademeneau. Nicio umbră nu le întuneca sufletul şi nu-i frământau nici dorinţe nelămurite. Viitorul era pentru ei limpede, simplu, fără ascunzişuri. Orizontul observaţiilor şi al simţămintelor lor era lipsit de adâncime.

Când Vikentiev, în convorbirile lui cu Marfenka, trecând dincolo de felul obişnuit de a se exprima, începea să-i vorbească de dragoste într-un limbaj asemănător cu acela din vreun roman sau nuvelă, fata îşi astupa urechile sau ieşea din odaie.

Legătura lor era simplă şi firească, dictată de natură, dar străjuită de o înaltă moralitate şi de educaţia dată de bunica. Până în ziua nunţii, Marfenka nu-i dărui nicio sărutare şi nicio mângâiere mai mult decât de obicei – şi sărutarea pe care i-o furase o dată o socotea şi acum ca o îndrăzneală prea mare, ameninţându-l şi-acum, când i se părea prea îndrăzneţ, c-o să plece, ori o să se plângă bunicii.

Dar când Vikentiev nu-i amintea în niciun fel de dragoste şi-i lua simplu mâna, fără niciun gând ascuns, ea nu se-mpotrivea, ba uneori îi lua chiar ea mâna, se sprijinea cu încredere de umărul lui, îi îngăduia s-o ducă-n braţe peste vreo băltoacă, îi ciufulea în glumă părul sau, apropiindu-se cu un pieptene de el atât de mult, încât capetele lor se atingeau, îl pieptăna frumos, cu cărare şi-i dădea cu pomadă pe păr.

Dar dacă tânărul prindea prilejul şi-o lua de mijloc, ori o săruta, Marfenka se îmbujora la faţă, îi dădea una cu pieptenele şi pleca din odaie.

Din nu se ştie ce motive gospodăreşti ale Tatianei Markovna, celebrarea nunţii fusese amânată până-n toamnă, şi între timp, în casă începuse pregătirea pe îndelete a zestrei fetei. Din cămări zăvorite, apăruseră dantele vechi, argintărie de familie, obiecte de aur, veselă, rufărie, blănuri, fel de fel de podoabe, briliante şi mărgăritare, şi bunica le împărţea pe toate în două părţi egale.

Grijulie ca un cămătar, Tatiana Markovna chema bijutieri şi meşteri de tot soiul să evalueze caratele aurului şi ale briliantelor şi să cântărească mărgăritarele.

— Uite, Verocika, astea de-aici sunt ale tale, şi cele de dincolo ale Marfenkăi! Niciun colier de

mărgăritare şi niciun gram de aur nu primeşte una mai mult decât alta! Veniţi încoace şi uitaţi-vă amândouă.

Dar Vera n-o asculta, împingea cât colo grămada de perle şi de briliante, amestecând-o cu a Marfenkăi şi spunând mereu că ea se mulţumeşte cu foarte puţin. Bunica se supăra şi pornea iar să-mpartă podoabele în două părţi egale.

Raiski îi scrise tutorelui său să-i trimită briliantele şi argintăria rămasă de la maică-sa şi dărui totul celor două surori. Dar bunica ascunse darul lui în adâncul cuferelor sale „până le-o veni şi lor rândul".

— Las' c-o să-ţi prindă bine şi ţie! zise ea. Într-o bună zi, o să te-nsori şi tu.

Raiski le dărui celor două surori, cu acte-n regulă, casa, împreună cu pământul şi satul care ţineau de ea, şi fetele îi mulţumiră, fiecare în felul ei. Bunica umblă o vreme încruntată, uitându-se chiorâş şi bombănind, însă până la urmă nu se mai putu stăpâni şi-l îmbrăţişă.

— Eşti un om tare neobişnuit, Boriuşka, zise ea. Eşti un om sucit cu inimă de aur! Numai Dumnezeu ştie care-i firea ta adevărată!

Peste tot, în odăile servitoarelor nemăritate, în cabinetul bunicii, ba chiar şi în salon şi-n alte două camere vedeai mese încărcate cu albituri. Se pregăteau aşternutul de nuntă, perne cu feţe de dantelă şi plapoma. Croitoresele şi lenjeresele veneau în fiecare dimineaţă.

Vikentiev ceru voie să plece la Moscova să-şi comande garderoba şi un echipaj, şi abia atunci se dădu-n vileag dragostea Marfenkăi, care plânse atât de amarnic, încât i se umflară ochii şi nasul.

Când o văzu plângând, Vikentiev izbucni şi el în lacrimi, dar nu de durere, ci pentru că, după cum îi lămuri el pe toţi, când plângeau sau râdeau alţii, nu se putea stăpâni să nu plângă sau să nu râdă şi el. Marfenka îl privi printre lacrimi şi se opri deodată din plâns.

— Bunicuţă, nu-l mai iau! Ia uită-te la el! Nici să plângă ca oamenii nu e-n stare! La alţii, lacrimile curg pe obraji, dar la el, se preling pe nas. Uite cum îi atârnă o lacrimă cât un bob de mazăre drept pe vârful nasului.

Vikentiev îşi şterse grabnic lacrimile.

— Păi, vezi, eu am un jghebuleţ, pe care se duc lacrimile drept spre vârful nasului… zise el, voind să sărute mâna logodnicei, dar fata nu-l lăsă.

Abia trecu un ceas de la plecarea lui, că Marfenka şi porni să cânte ca de obicei: *Scumpul meu, cât de mult te iubesc!*

Aduseră în curte şi caii, pe care Vikentiev îi cumpărase la o crescătorie oarecare, pe scurt, în casă era o forfotă plină de veselie, pe care numai Vera şi Raiski n-o observau.

De altfel, Raiski nu vedea nimic, în afară de Vera. Încerca să se distreze, călărind pe câmp sau făcând chiar şi câte o vizită pe la cunoştinţe.

În casa guvernatorului avea prilejul să stea de vorbă cu consilieri, cu câte un mare moşier sau cu vreun aghiotant venit din Petersburg; se încingeau discuţii în legătură cu noutăţile, cu gospodăriile de la ţară, cu comerţul… dar toate acestea îl interesau prea puţin.

În treacăt fie zis, Raiski îndeplinise, deşi cam în silă, rugămintea lui Mark şi-i spusese guvernatorului că el adusese cu dânsul cărţile acelea pe care le împrumutase unor cunoştinţe, iar una dintre aceste cunoştinţe dăduse volumele mai departe unor elevi de liceu.

Cărţile au fost confiscate şi arse, şi guvernatorul l-a sfătuit pe Raiski să fie mai cu băgare de seamă, dar nu raportă cazul la Petersburg, „ca să nu înceapă povestea”.

Într-o noapte, Mark veni la Raiski, sărind, ca de obicei, gardul grădinii, ca să afle cum se terminase istoria cu cărţile. Nici nu-i trecu prin gând să-i mulţumească pentru serviciul pe care i-l făcuse, ci-i spuse doar că aşa era şi firesc şi că-i făcuse

destulă cinste când îi ceruse serviciul acesta, de altfel, foarte simplu. Dacă Raiski n-ar fi fost de acord, ar fi însemnat că este un „denunţător şi un spion”.

Pe Leonti, Raiski îl întâlnea rar şi se ferea să-i intre-n casă, unde Uliana Andreevna îl întâmpina, triumfătoare, cu priviri pătimaşe şi cu râsul ei tainic, întipărit în trăsăturile rigide ale feţei. Dar pe Raiski îl chinuiau mustrările de conştiinţă pentru „mărinimia” cu care-şi făcuse „datoria” de prieten, se încrunta şi se grăbea să plece.

Atunci Uliana Andreevna se folosi de un alt mijloc; se plânse soţului că prietenul lui nu voia să ştie de dânsa şi n-o lua în seamă, de parcă ea n-ar fi om, ci o mobilă oarecare, şi nu-i dădea atenţia cuvenită, ceea ce o jignea profund, iar singurul vinovat era numai el, bărbatul ei, care nu se pricepea să atragă în casa lor oameni cumsecade şi să-i facă să-i respecte nevasta.

— Stai măcar tu de vorbă cu mine, se plângea ea. Mai lasă-le încolo de cărţi şi mai ocupă-te şi de mine!

În aceeaşi seară, când Raiski se opri din drum la fereastra prietenului, Kozlov îndeplini întocmai însărcinarea pe care i-o dăduse nevasta.

— Intră, Boris Pavlovici, m-ai uitat de tot! îi zise el. Uite, şi nevastă-mea se plânge…

— De ce anume se plânge? întrebă Raiski, intrând în casă.

— Şi-a băgat în cap că nu-i dai nicio atenţie. Eu i-am spus: „Vorbeşti prostii, nu-i el omul să umble cu nasul pe sus”. Aşa-i? „Dar, am zis eu, e poet şi-l preocupă alte idealuri. Crezi că numai grija ta o are, roşcovano?” Totuşi, n-ar fi rău, Boris Pavlovici, să treci pe la ea într-o zi când n-oi fi eu acasă, după ce plec, de pildă, la liceu.

Raiski îi întoarse spatele şi se uită pe fereastră.

— Sau vino mai bine joia ori sâmbăta seara, când mă duc acasă la trei elevi de-ai mei să-i meditez, şi de unde mă-ntorc, de obicei, abia la

miezul nopţii. N-ar fi rău să-i sacrifici o seară, să-i faci oleacă de curte, să cochetezi puţin cu ea! Ştiu că-ţi place să trăncăneşti cu muierile! Iar a mea nu te visează decât pe tine…

Raiski trecu la cealaltă fereastră.

— Eu nu mă prea pricep la aşa ceva, urmă Leonti. Sunt bărbatul ei, mă iubeşte, o iubesc, ne iubim… Conjugarea asta mi-a fost urâtă încă de pe vremea când eram în liceu. Toată iubirea, toată grija, ba chiar toată viaţa ei sunt ale mele…

Raiski tuşi, stânjenit. „Să-i fac o aluzie?" se gândi el.

— Oare aşa să fie, Leonti? întrebă el.

— Dar cum altfel?

— „Toată iubirea", zici tu?

— Fireşte! e geloasă chiar şi pe grecii şi romanii mei! Pe aceştia nu-i poate suferi, dar pe oamenii vii îi iubeşte! încheie Kozlov, râzând cu bunătate. Doar ştii că femeile sunt aceleaşi în toate epocile, urmă el. Uite, matroanele romane, ba chiar şi nevestele cezarilor, ale consulilor sau ale patricienilor, au avut totdeauna o mulţime de adoratori… Cât despre mine… de iubire-mi arde mie! Am treburile mele. Uliana are grijă de mine, e credincioasă, iar eu, adăugă el în şoaptă, trebuie să-ţi mărturisesc că uneori o-nşel! Uite, de multe ori nici nu mă interesează că-i în casă ori ba…

— Foarte rău faci! zise Raiski.

— Sunt prea ocupat! Uite, de pildă luna trecută am pus mâna pe două cărticele în limba germană – Tucidide şi Tacit. Nemţii i-au studiat de-a fir a păr. Pe când eu n-am avut răbdare să mă ţin de amănunte. Ei, m-am cufundat în citit, iar ea de colo zice „că-i e şi greaţă să se uite la mine!" N-ai face rău să treci pe la noi. Noroc de Charles, franţuzul, că nu ne uită… E guraliv şi vesel şi-i mai ţine de urât!

— Rămâi cu bine. Leonti, zise deodată Raiski. Rău faci că-l primeşti în casă pe Charles ăsta!

— De ce? De n-ar fi măcar el, nu mi-aş mai găsi liniştea cu Uliana. Pentru ce să nu-l primesc?

— Ca să nu se ivească „o mulţime de adoratori” ca la matroanele romane!

— Pe Uliana mea, aidoma ca pe nevasta cezarului, n-o poate atinge nici cea mai mică bănuială… răspunse Kozlov, cu umor. Zău, să treci pe la noi. O să-i spun că…

— Nu-i spune nimic şi nu-l mai primi pe Charles în casă! îi tăie vorba Raiski, ieşind repede pe uşă.

Boris Pavlovici nu mai trecea pe la Polina Karpovna, în schimb trecea ea pe la dânsul, plictisindu-i, pe el cu dulcegăriile sale lipsite de haz, iar pe Tatiana Markovna cu sfaturile ei, pe care nu i le cerea nimeni, cu privire la pregătirile de nuntă; dar îi plictisea mai ales cu părerile ei despre căsnicie, zicând că aceasta „este mormântul dragostei” şi că inimile, în ciuda oricăror obstacole, se întâlnesc şi în afara ei, având grijă, în timp ce vorbea astfel, să-i arunce căutături galeşe lui Raiski.

El încercă de vreo două ori să-i termine portretul, dar nu izbuti, scuzându-se că nu găsise încă îmbrăcămintea cea mai potrivită pentru ea şi nu ştie nici ce floare să-i pună-n piept.

— O dalie galbenă mi-ar sta bine! îl sfătui Kriţkaia. Sunt brună!

— Bine, bine, o să le fac mai târziu! se descotorosise el de ea.

Tit Nikonîci venea mereu, politicos şi curtenitor ca totdeauna, săruta mâna bunicii şi-i aducea în dar vreo floare sau fructe rare; mai apărea şi Openkin cel mereu vorbăreţ şi fără de astâmpăr, care sfârşea totdeauna prin a se îmbăta, sau la tânăra logodnică veneau să danseze felurite cuconiţe şi domnişoare, precum şi băieţi tineri – toţi aceştia plictisindu-i mult atât pe Boris Pavlovici, cât şi pe Vera. Amândoi tot căutau ceva: el o căuta pe ea, iar ea – singurătatea, el era fericit numai lângă ea, iar ea,

numai când era singură, când n-o vedea şi n-o observa nimeni, când dispărea „ca o năluc㔝, fie în sat, fie în crângul de peste râpă, fie pe malul celălalt al Volgăi, la preoteasă.

XX

„Poftim, mi-am dorit pasiunea! cugeta Raiski. Am căutat-o cu lumânarea, iar acum, uite că nu-mi pot da seama dacă asta este sau nu pasiunea. Mă cercetez, încercând să descopăr dacă-i într-adevăr vorba de pasiune, de parcă m-aş cerceta să văd dacă nu mi-am rupt cumva vreo coastă. Dar uite că nici inima nu-mi bate mai cu putere decât de obicei. Pesemne că nu sunt în stare să simt pasiunea!”

Totuşi, Vera nu-i ieşea o clipă din minte.

„Dacă, după cum spune ea, şi după cum se şi vede, nu mă iubeşte, pentru ce nu m-a lăsat să plec? De ce mi-a îngăduit s-o iubesc? Din cochetărie, din capriciu sau… ar trebui să aflu…” îşi spunea el.

Tot căutând-o cu ochii prin grădină, o zări la fereastra camerei ei şi se apropie de ea.

— Vera, îmi dai voie să urc la tine?

— Da, însă nu pentru multă vreme.

— Nu pentru multă vreme! Mai bine m-ai da afară la timpul potrivit, în loc să mi-o spui dinainte, răspunse Raiski, intrând şi aşezându-se în faţa ei. Şi de ce „nu pentru multă vreme”?

— Pentru că o să plec curând pe insulă. Mă-ntâlnesc acolo cu Natali, cu Ivan Ivanovici şi cu Nikolai Ivanovici…

— Asta e preotul?

— Da, vrea să pescuiască, iar Ivan Ivanovici vânează iepuri.

— Aş merge şi eu.

Vera tăcu.

— Sau… poate că mai bine, nu?

— Mai bine nu, fiindcă ne-ai strica micul nostru cerc. Preotul o să-nceapă să spună lucruri deştepte, Natali o să se ferească de dumneata, iar Ivan Ivanovici o să tacă tot timpul.

— Bine, atunci nu vin! răspunse el, sprijininduşi bărbia-n pumni şi uitându-se ţintă la ea. Fata rămase câtva timp nemişcată, apoi scoase din sertarul mesei o geantă, desprinse o cheiţă de la gât, deschise geanta şi se pregăti de scris.

— Ce faci? Scrii scrisori?

— Da, două bileţele. Unul e răspunsul meu la invitaţia Nataliei Ivanovna. Îl aşteaptă vizitiul.

Scrise câteva cuvinte şi închise plicul.

— Te rog, frate, scoate capul pe fereastră şi cheamă pe cineva!

Boris Pavlovici îi împlini dorinţa. După câteva clipe veni Marina în odaie, şi Vera îi porunci să ducă bileţelul lui Vasili, vizitiul. Apoi fata îşi încrucişă braţele.

— Şi celălalt bileţel? întrebă Raiski.

— Mai am vreme.

— Aşadar, e-o taină!

— Tot ce se poate.

— O să mai ai multă vreme taine faţă de mine, Vera?

— Dacă le voi avea, le voi păstra pentru mine.

— Dacă m-ai cunoaşte mai bine, mi-ai încredinţa toate tainele tale…

— Pentru ce?

— Pentru că aşa ar trebui. Doar ştii că te iubesc.

— Nu simt nevoia…

— Bine, dar ar fi singurul mijloc să te descotoroseşti de mine, dacă-ţi sunt nesuferit.

— Nu, de când te-ai schimbat întrucâtva, nu mă mai gândesc să mă descotorosesc de dumneata.

— Mi-ai dat voie chiar să te iubesc…

— Şi dac-am încercat să te opresc, unde-am ajuns?

— Atunci te-ai hotărât să mă laşi în apele mele?

— Da, m-am hotărât să te las în apele dumitale. Mi-am zis că în felul ăsta o să te vindeci mai repede decât dacă te-aş împiedica. Şi mi se pare că aşa s-a şi întâmplat… Nu ai spus chiar dumneata că „contrazicerea aţâţă pasiunea”?…

— Ce vicleană eşti! răspunse Raiski, privind-o cu şiretenie. Dar de ce nu m-ai lăsat să plec?

— Pentru că tot n-ai fi plecat! Povestea cu geamantanul m-a lămurit pe deplin.

— Şi crezi că pasiunea mea s-a stins?

— N-a fost nicio pasiune; a fost doar orgoliu, imaginaţie… eşti artist şi te-ndrăgosteşti de tot ceea ce e frumos.

— Poate să ai dreptate că mă îndrăgostesc de tot ceea ce e frumos – mai mult sau mai puţin. Dar tu eşti mai frumoasă decât toate frumuseţile, decât orice frumuseţe! Eşti un adevărat abis, care mă ademeneşte, împotriva vrerii mele, mă ameţeşte, încremeneşte inima-n mine şi mă face să doresc fericirea, poate odată cu pieirea – pentru că şi pieirea are un farmec al ei…

— Mi-ai mai spus asta şi nu e bine.

— De ce nu e bine?

— Nu-i bine!

— Dar pentru ce?

— Pentru că… e o exagerare… şi, prin urmare, o minciună.

— Dar dacă-i adevărat? Dacă sunt sincer?

— Atunci e şi mai rău.

— De ce?

— Pentru că e imoral.

— Asta-i mai bună decât toate! Cum, Vera, se poate? Vorbeşti ca bunica!

— Da, de data aceasta sunt de partea ei.

— E imoral!

— Imoral. Calci pe urmele lui Don Juan, care e un om odios.

— Spune-mi că sunt odios, dacă-i aşa, Vera, dar nu arunca cu piatra în ceea ce nu înţelegi. Când Don Juan e sincer, atunci este curat şi minunat! E uman şi un artist rafinat, prototipul unei *chef d'oeuvre*[157] printre oameni. Nu, ca el nu găseşti prea mulţi. Sunt convins că în Don Juan-ul lui Byron a pierit un artist. Atracţia spre orice frumuseţe vizibilă, mai ales spre frumuseţea femeii, ca cea mai minunată creaţie a naturii, dovedeşte existenţa celor mai înalte instincte omeneşti, existenţa atracţiei spre un alt soi de frumuseţe nevăzută, spre idealurile binelui, spre delicateţea sufletească, spre frumuseţea vieţii! În sfârşit, sub toate aceste instincte gingaşe, la firile generoase se ascunde necesitatea unei iubiri atotcuprinzătoare! În gloată, în noroi, la înghesuială, toate instinctele acestea fine îşi pierd fineţea… Şi în mine e o părticică din flacăra aceasta pură, şi dacă ea nu şi-a păstrat toată puritatea, de vină sunt mulţi… chiar şi femeile…

— S-ar putea, frate, să nu-l înţeleg pe Don Juan – sunt gata să te cred… Dar pentru ce-mi vorbeşti de pasiunea dumitale, când ştii că n-o împărtăşesc?

— Nu, nu ştiu.

— A, tot mai speri! exclamă ea, uimită.

— Ţi-am mai spus o dată că speranţa mea n-o să moară până n-oi şti că nu eşti liberă, că iubeşti pe altcineva…

— Bine, frate, să zicem că aş împărtăşi pasiunea dumitale. Ce-ar urma?

— Cum, ce? Fericirea noastră!

— Eşti convins că ai putea să mă faci fericită?

— Eu? O, Doamne, Doamne! începu el, cu înflăcărare. Mi-aş da viaţa… Am pleca în Italia… Ai fi nevasta mea…

Ea-l privi tăcută vreo câteva clipe.

— De câte ori ai mai făgăduit femeilor până acum fericirea asta? îl întrebă ea apoi.

— Desigur că am întâlnit în calea mea şi alte femei, dar o impresie atât de adâncă…

— Şi mai spune, te rog, de câte ori ai repetat până acum chiar cuvintele de adineaori? Oare nu tuturor femeilor pe care le-ai întâlnit?

— Ce vrei să spui cu astfel de întrebări, Vera? Poate că vorbele acestea le-am spus multora, dar niciodată cu atâta sinceritate…

Câtva timp se priviră îndelung.

— Cine ţi-a ascuţit atât de mult mintea? întrebă el.

— Ajunge, îl întrerupse ea. În câteva cuvinte mi-ai spus multe. Fericirea pe care mi-ai da-o ar dura o jumătate de an, un an, sau poate puţin mai mult. Într-un cuvânt, ar dura până în clipa în care o altă frumuseţe, mai proaspătă şi mai mare, te-ar atrage şi te-ar captiva. Atunci eu ar trebui să mă descurc singură! Nu-i aşa? Mărturiseşte!

— De unde ştii? Pentru ce mă judeci cu atâta uşurinţă? De unde ai ideile acestea şi cum de-ai putut descoperi căile pasiunii?

— Nu cunosc căile pasiunii, dar pe dumneata am început să te cunosc puţin – şi-atâta tot.

— Ce ştii despre mine, şi de la cine?

— Chiar de la dumneata.

— De la mine? De când?

— Ce memorie scurtă ai! Nu mi-ai povestit chiar dumneata cât de mult te-a impresionat frumuseţea Belovodovei şi cum te-ai străduit zadarnic să trezeşti în ea… o rază… sau un izvor… sau… nu mai ştiu bine cum te-ai exprimat, mi-amintesc doar că a fost ceva foarte poetic.

— Belovodova! E o statuie minunată, dar rece şi lipsită de suflet. Pe ea numai Pygmalion ar fi putut s-o iubească.

— Dar Nataşa?

— Nataşa! Ţi-am vorbit vreodată de ea?

— Ai şi uitat!

— Nataşa era drăguţă, dar ştearsă, sfioasă. A trăit numai atât cât timp au încălzit-o razele soarelui, cât timp a simţit căldura dragostei. Dar la cea dintâi intemperie s-a frânt, a început să

tânjească şi a pierit. S-a născut, ca să moară foarte curând.

— Dar de Marfenka ce mi-ai spus? Era cât p-aci să te îndrăgosteşti de ea!

— Aici nu-i vorba decât de impresii trecătoare de-o zi, două… E ca şi cum ai privi un tablou… Oare să fie o crimă să simţi farmecul frumuseţii care te-nvăluie aidoma căldurii razelor de soare, să te supui ei pentru o săptămână, două, fără să te laşi cu totul în voia acestui farmec?

— Iar impresia cea mai puternică să ţie doar o jumătate de an, nu-i aşa?

— Nu, nu-i aşa. Dacă mi-ai împărtăşi, de pildă, sentimentele, ele ar deveni, durabile şi ne-am căsători… Dragostea noastră ar dura o viaţă-ntreagă. Idealul fericirii desăvârşite e strâns legat în concepţia mea de idealul familiei.

— Ascultă, frate, adu-ţi aminte de cel mai puternic dintre sentimentele pe care le-ai avut vreodată şi închipuie-ţi că femeia pentru care l-ai avut ar fi acum soţia dumitale…

— Te mai întreb o dată, cine-ţi ajută să-ţi ascuţi astfel mintea? Dar tu ocoleşti mereu răspunsul!

— Dumneata! Toate astea mi-au rămas din convorbirile cu dumneata.

— Eşti o minune, Vera! Eşti încântătoare! Ai mintea tot atât de frumoasă ca şi ochii! Toată făptura ta e poezie şi graţie, eşti cea mai fină creaţie a naturii! Eşti şi ideea frumuseţii, şi întruchiparea acestei idei. Cum vrei să nu mă topesc de dragoste? Ce, crezi că sunt de lemn? Uite, până şi Tuşin se topeşte…

Vera făcu un gest.

— Bine, să lăsăm asta. Tu nu mă iubeşti. Peste puţină vreme, dragostea mea o să pălească, o să plec şi n-o să mai auzi niciodată de mine. Dă-mi mâna şi spune-mi, ca unui prieten, cine ţi-a fost profesor? Cine este dascălul acesta întru „civilizaţie”? Nu-i cumva tot cel care ţi-a scris scrisoarea albastră?

— S-ar putea. Şi-acum rămâi cu bine, frate. Mi-ai amintit că trebuie să scriu o scrisoare…

— Uite fericirea! Ea este şi „posibilă”, şi „aproape”, totuşi n-o pot avea! zise el.

— Cu felul dumitale de a fi, poţi să-ţi găseşti fericirea şi fără mine, cu alta…

— Spune, cu cine?! Unde să mai descopăr eu o femeie ca tine?

— Caut-o printre cele care-şi împrumută inima pe-o lună, pe o jumătate de an sau pe un an. Eu nu fac asta! adăugă ea.

— Dacă nici tu nu mă crezi şi nu mă-nţelegi, cine să mă creadă şi să mă-nţeleagă?!

Boris Pavlovici căzu pe gânduri, iar Vera luă o hârtie, scrise iarăşi cu creionul câteva cuvinte şi împături bileţelul.

— S-o chem pe Marina? întrebă el.

— Nu, nu-i nevoie.

Fata ascunse bileţelul la piept, în tăietura rochiei, apoi îşi luă umbrela, îi făcu un semn uşor cu capul şi plecă.

Raiski porni după-amiază spre Volga, fără să anunţe pe nimeni, cu gândul să se strecoare pe nesimţite pe insulă. Acum căuta un loc mai potrivit, ca să treacă fluviul. Nu se zărea pe nicăieri vreun vad, şi el cerceta împrejurimile, nădăjduind să descopere un pescar.

Cam după o jumătate de verstă de mers de-a lungul malului, dădu de nişte băieţi care pescuiau într-o barcă pe jumătate putrezită, aproape plină cu apă. Pentru 20 de copeici, băieţii se învoiră bucuroşi să-l treacă dincolo şi dădură fuga în coliba tatălui lor să aducă nişte lopeţi.

— Unde vreţi să mergeţi? îl întrebară ei.

— Mi-e totuna – puteţi să trageţi la mal oriunde vreţi.

— Uite, în partea aia e mai uşor de ieşit pe uscat, zise unul.

— Ba-n partea asta. Şi domnul ăla cu coniţa tot acolo au ieşit la mal mai adineaori…

— Care domn?

— Parcă-l cunoaştem? Au venit împreună de pe deal.

Raiski se dădu jos din barcă şi cercetă împrejurimile.

„N-o fi Vera? se gândi el. Dacă e ea, o să-i aflu numaidecât taina…” Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Mergea prin rogoz, încet, ascunzându-se şi temându-se chiar să şi tuşească.

Deodată auzi un plescăit de apă şi când dădu încetişor rogozul deoparte, o văzu pe… Uliana Andreevna.

Şedea pe mal, ascunsă cu totul de tufe, cu picioarele goale vârâte-n apă; îşi despletise părul şi-l muia ca o rusalcă în Volga, puţin aplecată înainte. Raiski se strecură mai departe, ocoli stânca şi-l descoperi pe *monsieur* Charles, care se scălda, scufundat în apă până la bărbie.

Nevăzut de ei, Boris Pavlovici se îndepărtă şi se strecură printre tufele de măcieş, îndreptându-se spre ochiurile mici de apă, aidoma unor lacuri, gândind că grupul de care-i vorbise Vera trebuie să fie pe-aproape. Curând, auzi nişte paşi şi se piti în desiş. Pe lângă el trecu Mark.

Raiski îl strigă.

— A, bună ziua, zise Volohov. De cine te-ascunzi?

— De nimeni… dacă m-aş fi ascuns, nu te-aş fi oprit.

— Ştiu că nu te ascunzi de mine, ci de altcineva. Hai, mărturiseşte! N-o cauţi cumva pe minunata dumitale verişoară? Nu-i frumos şi nici cinstit – ai pierdut prinsoarea şi nu vrei să plăteşti…

— Dar de unde ştii că e aici?

— M-am dus spre lac să vânez rate şi i-am văzut pe toţi… Stau frumos pe iarbă. E popa, Tuşin, preoteasa şi… Vera dumitale, adăugă el cu o nuanţă de batjocură. Hai, dă fuga la ei.

— Nu vreau. Nu mă duceam acolo.

— Să nu-ţi fie ruşine de mine – eu văd tot. Ai vrut să te uiţi la ea, sfios, de departe. Nu-i aşa? Ţi-e urât acasă, n-ai poftă de nimic, când nu-i şi dânsa…

— Prostii! Mă plimbam şi-atâta tot…

— Hai, dă-ncoa trei sute de ruble!

Raiski porni iar spre locul unde-i lăsase pe băieţii cu barca şi Mark se luă după el. Ajunseră în dreptul lui Charles care tot se mai scălda. Raiski voi să treacă mai departe, dar se pomeni cu franţuzu-n faţă, iar din partea cealaltă, pe cărăruie, se apropia Uliana Andreevna, cu părul ud şi despletit.

Amândoi voiră să se ascundă, însă Mark le strigă:

— *Charmé de vous voir tous les deux!*[158] Am onoarea să mă prezint!

M-r. Charles ieşi de după tufe.

— *Monsieur* Raiski! *Monsieur* Charles! îi prezentă Mark în batjocură. Uliana Andreevna! Poftim încoace, nu te mai ascunde! Doar vezi că eşti între prieteni. Nu te teme!

— Dar cine se teme? întrebă ea, ieşind în silă din tufiş şi ferindu-se de privirile lui Raiski.

— Sunteţi amândoi uzi! adăugă Volohov.

— E cel mai nesuferit individ din câţi am văzut, îi şopti, înciudată, Uliana Andreevna, lui Raiski, vorbind de Mark.

— Acum rămâneţi cu bine, că eu plec, zise Mark. Dar Kozlov ce mai face? De ce nu l-aţi luat cu voi să-l mai aerisiţi? Că şi de faţă cu el puteţi să… să vă scăldaţi. El tot n-o să vadă nimic. Aici ar sta şi el sub copac şi ar recita din Homer! încheie dânsul, şi după ce-i măsură, pe Uliana Andreevna şi pe Charles, cu o privire obraznică, plecă.

— *Il faut que je donne une bonne leçon à ce mauvais drôle!*[159] zise *m-r.* Charles, lăudăros, după ce Mark nu se mai văzu.

Apoi se întoarseră toţi acasă.

— Vezi? Acum îţi sunt foarte recunoscător, îi spuse Kozlov lui Raiski. Îţi mulţumesc că te-ai plimbat cu nevastă-mea.

— De data asta să-i mulţumeşti lui *m-r*. Charles, răspunse Raiski.

— *Merci, merci, monsieur Charles!*

— *Bien, très bien, cher collègue!*[160] îi răspunse Charles, bătându-l prietenos pe umăr.

XXI

Raiski se întoarse furios acasă, nu mâncă la cină, nu glumi cu Marfenka, nu o tachină pe Tatiana Markovna şi se ferecă în camera lui. A doua zi dimineaţa coborî tot atât de nemulţumit şi de posomorât.

Vremea era şi mai posomorâtă decât el. Cădea o ploaie măruntă, care nu se mai oprea. Cerul nu părea să fie înnourat, ci acoperit cu un fel de pâclă. Împrejurimile zăceau înecate în ceaţă.

Nici Vera nu era mai veselă. Şedea înfăşurată într-o broboadă caldă, şi când bunica o întrebă ce e cu ea, îi răspunse că avusese frisoane în timpul nopţii.

Întrebările şi dojenile căzură cu nemiluita pe capul fetei. Bunica o mustră că nu trezise pe nimeni şi o sfătui să bea ceai de tei şi să-şi pună prişniţe cu muştar. Dar Vera se împotrivi cu hotărâre, răspunzând că acum se simţea foarte bine.

Toţi trei şedeau tăcuţi, căscau, şi numai arareori schimbau câte-o vorbă sau se întrebau şi răspundeau câte ceva.

— Te-ai dus şi dumneata pe insulă? îl întrebă Vera pe Raiski.

— Da, de unde ştii?

— L-am auzit pe Egor plângându-se nu ştiu cui în curte că hainele ţi-au fost atât de pline de noroi şi de lut că abia a putut să le cureţe. „Pesemne c-o fi fost pe insulă!” a zis el.

— Nimic nu-ţi scapă! spuse Raiski. Am fost cu Mark, cu nevasta lui Kozlov…

— Ţi-ai şi găsit cu cine să te plimbi! Dumneaei are însoţitor, îi spuse bunica – pe *m-r.* Charles.

— Da, a fost şi el.

Tăcură din nou, gata să se-mprăştie pe la camerele lor, când apăru Marfenka.

— Of, bunico, ce tare m-am speriat! Am visat urât! zise ea, fără să le-spună bună dimineaţa. Aş vrea să nu uit visul.

— Povesteşte ce-ai visat! Dar de ce eşti atât de palidă astăzi?

— Hai, spune mai repede! zise şi Raiski. Ce-ar fi să ne povestim toţi visele? Şi eu mi-amintesc ce-am visat – am avut un vis ciudat! Dar începe tu, Marfenka! Pe vremea asta urâtă, pe ploaia şi pe plictiseala asta, chiar şi poveştile ar fi bune!

— Mai aşteptaţi puţin – numai vreo cinci minute, că vine şi Nikolai Andreici, şi-aş vrea să asculte şi el.

— Crezi că vine chiar în cinci minute?! îi răspunse bunica. De unde ştii? Poţi s-aştepti mult şi bine! El mai doarme încă!

— Ba nu, o să vină! I-am dat poruncă! răspunse Marfenka, cochetă. I-am făgăduit lui Foma să mă duc astăzi în sat, că-şi botează fetiţa, şi Nikolai Andreici o să mă conducă…

— Nu cumva pentru botezul din sat ţi-ai pus rochia nouă de stofă, pe o ploaie ca asta? Da' cine crezi c-o să te lase? Scoate-ţi rochia, domnişoară!

— Mi-o scot, bunicuţo. N-am vrut decât s-o încerc.

— Ai mai încercat-o o dată!

— Las-o, bunico, vrea s-o vadă logodnicul ei în rochia asta nouă, zise Raiski.

Marfenka se îmbujoră la faţă.

— Vezi cum eşti? Nu de-aia am pus-o! zise ea înciudată, când văzu că-i ghicise taina. Mă duc să mi-o scot numaidecât…

Raiski o prinse de mână s-o oprească, ea se smuci, dar abia deschise uşa, că se ciocni în prag cu Vikentiev, care-şi desfăcu braţele, ca să n-o lase să treacă.

— Hai, vino repede! De ce ai întârziat? îi zise fata, îmbujorându-se de bucurie şi căutând să scape, când Vikentiev voi cu tot dinadinsul să-i sărute mâna. Ce obicei urât ai, să săruţi palma! îl repezi ea, smulgându-şi mâna. Vezi că-mi suceşti braţul!

— Ai o palmă atât de caldă şi de parfumată… dă-mi voie…

— Lasă-mă, zău! Vezi că n-ai salutat-o încă pe bunica!

Vikentiev sărută mâna bunicii, apoi făcu o plecăciune comică în faţa lui Raiski şi a Verei.

— Povesteşte repede, ce-ai visat, îi spuse Raiski. Hai, iute, dă-i zor!

— Ba nu, să povestesc eu mai întâi! îl întrerupse Marfenka.

— Oh! Staţi, daţi-mi voie, am visat ceva minunat! începu Vikentiev, grăbit. Se făcea că…

— Taci, lasă-mă pe mine, zise Marfenka.

— Dă-mi voie, Marfa Vasilievna, c-altfel uit, sări Vikentiev, voind să povestească el întâi. Zău, aproape că-l şi uitasem. Se făcea că merg…

Fata-i astupă gura cu mâna.

— Pe rând, pe rând! comandă Raiski. Dau cuvântul Marfenkăi. Marfa Vasilievna, poftim!

— Să vezi, bunicuţo. Se făcea că… ascultă şi tu, Verocika, ce-am visat! Iar dumneata, Nikolai Andreici, ţi-am spus o dată să te-astâmperi!… Se făcea că era o noapte luminoasă, cu lună, cu mireasmă de flori… cu cântec de păsări…

— Noaptea?! se miră Vikentiev.

— Privighetorile cântă toată noaptea! zise bunica, aruncând câte o privire spre cei doi logodnici.

Marfenka se înroşi.

— Acum m-am fâstâcit de tot! N-o să vă mai spun nimic.

— Ba nu, zău, spune, spune! se rugară toţi, în afară de Vera.

— Şi cum vă spuneam – cântau păsările…

— Păsările nu cântă noaptea, zise Vikentiev.

— Iar mă întrerupi, Nikolai Andreici! N-o să mai povestesc şi gata! Ţi-am mai spus o dată! Bunicuţo, el, începu Marfenka repede, arătându-l pe Vikentiev, sforăie noaptea…

— Dar tu de unde ştii?

— Mi-a spus Marina, care a auzit de la Semion.

— Sforăie, fiindcă-i limfatic! Trebuie să bea infuzie de valeriană, zise Tatiana Markovna.

— Sforăitul mă sperie. Dacă aş fi ştiut mai din vreme, nu mă…

Tăcu deodată.

— De ce taci? o întrebă Raiski. Putem să desfacem logodna. Pe drept cuvânt, dacă n-o să te lase să dormi noaptea…

Marfenka se înroşi la faţă ca o vişină şi se repezi afară din odaie.

— Las-o-n pace, Boriuşka! Nu vezi că a luat-o gura pe dinainte şi-acum îi pare rău?

Vikentiev o ajunse din urmă şi-o aduse înapoi.

— O să-mi astup noaptea nările cu vată, Marfa Vasilievna, zise el.

Toţi o îmbiară pe Marfenka să se aşeze şi o convinseră să-şi povestească visul.

— Se făcea că intram tiptil, tiptil în casa contelui, începu ea, şi că am ajuns deodată în galeria cu statui. M-am pitit undeva, cu ochii la ele, şi toate erau scăldate în lumina lunii, doar eu stăteam în întuneric. Pe mine nu mă vedea nimeni, dar eu vedeam tot. Îmi ţineam răsuflarea, fără să le scap din ochi, Şi-am privit statuile pe rând şi le-am cercetat cu de-amănuntul: pe Hercule, cu toiagul lui, pe Diana, pe Venus şi p-aia… cu bufniţa, pe Minerva… Şi pe bătrânul, pe care-l gâtuie şerpii… naiba ştie cum l-o mai fi chemând că l-am uitat…

când, deodată!… (Marfenka se uită cu spaimă în jurul ei) uite că şi-acum mă prinde groaza, atât de limpede văd totul…

— Când, deodată, ce? o întrebă Tatiana Markovna.

— E înspăimântător, bunicuţo! Deodată, toate statuile porniră să prindă viaţă. Întâi îşi întoarse una capul, binişor-binişor, şi se uită la alta de-alături, iar aceasta îşi desfăcu încet braţul, şi-l dezmorţi şi-i întinse mâna – erau Diana şi Minerva. Apoi se ridică agale şi Venera şi, fără să păşească… oh, ce grozăvie!… alunecă întocmai ca un mort spre Marte cel cu coif… După aceea înviară şi şerpii, încolăcindu-se de trupul bătrânului! Acesta dădu capul pe spate, obrazul i se schimonosi cuprins de spasme, de parcă era viu, şi eu m-aşteptam din clipă în clipă să ţipe! Statuile porniră să se mişte una spre cealaltă, iar unele s-apropiară de fereastră, uitându-se la lună… Ochii lor de piatră, fără pupilă… o-o-o!

Marfenka tresări.

— E un vis poetic. O să mi-l însemn! zise. Raiski.

— Statuile care reprezentau copii începură să alerge în toate părţile, continuă Marfenka, dar alergau foarte încet şi fără să-şi mişte picioarele… Iar cele vârstnice parcă se sfătuiau între ele, aplecându-şi capetele şi şoptindu-şi ceva… Nimfele se luară de mână şi-acum se-nvârteau încet, în cerc, cu ochii la lună… Eu tremuram toată de spaimă. Bufniţa îşi desfăcu deodată aripile şi-şi scărpină pieptul cu ciocul… Marte o îmbrăţişă pe Venus, care-şi lăsă capul pe umărul lui, şi-amândoi rămaseră aşa, nemişcaţi, în timp ce alţii umblau sau se adunaseră în grupuri. Numai Hercule nu făcea nicio mişcare. Dar, ce să vezi! Uite că deodată îşi înalţă şi el capul şi-ncepe să-şi îndrepte trupul foarte încet, cu mişcări domoale, până când se ridică-n picioare. Şi e mare şi înalt până-n tavan! După ce se uită pe rând la toate statuile, îşi

mută ochii spre colţişorul meu şi… tresărind din cap până-n picioare, se înalţă şi ridică mâna. Toate statuile îşi întorc privirile spre mine, încremenesc o clipă, şi-apoi se reped grămadă asupra mea…

— Şi ce s-a mai întâmplat, Marfa Vasilievna? întrebă Vikentiev.

— Am scos un ţipăt pătrunzător!

— Şi?

— Şi… m-am trezit. Timp de-o jumătate de ceas, am tremurat ca-n friguri. Mă gândeam s-o chem pe Fedosia, dar mi-a fost frică să mă mişc şi-am rămas aşa până dimineaţa, fără să mai închid ochii. N-am adormit decât după ce-a bătut ora şapte.

— E un vis de o mare frumuseţe, Marfenka! zise Raiski. E plin de graţie şi poezie! N-ai născocit nimic?

— O, frăţioare, cum să născocesc aşa ceva! Chiar şi-acum văd totul atât de clar înaintea ochilor, că dac-aş şti să desenez, le-aş desena…

— Să bei nişte zeamă de morcov, spuse bunica. Îţi curăţă sângele.

— Acum daţi-mi voie şi mie… începu Vikentiev, în grabă. Se făcea că merg pe deal, spre catedrală, şi deodată îl văd venind spre mine pe Nil Andreici, în patru labe şi gol…

— Gata, destul, domnul meu! Ce ţi-a venit să povesteşti una ca asta în faţa logodnicei!… îl opri Tatiana Markovna.

— Nu, zău că-i adevărat…

— Atunci nu-i a bine. E semn rău.

— Hai, spune mai departe, îl îndemnă Raiski.

— Iar pe spatele lui, călare, venea Polina Karpovna, şi era şi ea…

— Ia să mai laşi prostiile! zise Tatiana Markovna, abia stăpânindu-şi râsul.

— Mai am puţin şi isprăvesc. În urma lor, venea Mark Ivanovici, mânându-l pe Tîcikov cu un lemn, iar înaintea lor era Openkin, cu o lumânare-n mână şi cu muzicanţii după el…

Izbucniră toţi în râs.

— Chiar acu le-a scornit pe toate, bunicuţo, să nu-l crezi! sări Marfenka.

— Zău că nu! Şi când toţi ăştia m-au văzut, s-au repezit, ca statuile dumitale, drept asupra mea, şi eu am rupt-o la fugă. Şi-am strigat în somn, pân-a venit Semion şi m-a deşteptat. Zău că-i adevărat. Întrebaţi-l şi pe Semion!…

— Halal vis, tinere! Deseară o să-ţi dau revent sau nişte untdelemn cu floare de sulf. Pesemne că ai viermi. Şi la cină n-ar trebui să mănânci.

— Iar eu o să-i amintesc bunicii să nu uite că n-are voie! Aşa să ştii! îi spuse Marfenka lui Vikentiev.

— Acum e rândul tău, Vera. Povesteşte-ţi visul! zise Raiski.

— Staţi puţin, ce-am visat oare? încercă ea să-şi amintească. Da, am visat fulgere şi trăsnete, şi mi se pare că trăsnetul lovea mereu în acelaşi loc…

— O, ce grozăvie! zise Marfenka. Eu aş fi ţipat.

— Mă aflam pe ţărmul mării, urmă Vera, şi-n faţa mea, peste apa mării, se-ntindea un pod. Am început să alerg peste pod, am ajuns până la jumătatea lui, dar acolo, ce să vezi? Cealaltă jumătate nu mai era, o luase furtuna…

— Şi-atâta tot? o întrebă Raiski.

— Tot.

— Nici ăsta nu-i un vis urât. Şi-aici e poezie!

— Eu nu prea visez, sau uit visurile, zise Vera, Dar în noaptea asta am avut temperatură şi de-aici se trage toată poezia.

— Păi, în asta constă tot secretul poeziei – în frisoane şi temperatură. E mai rău când nu simţi niciuna, nici alta.

— Dar dumneata, frăţioare? Hai, ţi-a venit rândul! îi aminti Marfenka.

— Închipuiţi-vă – toată noaptea am zburat.

— Cum ai zburat?

— Aşa, de parcă mi-ar fi crescut aripi.

— Asta se-ntâmplă de obicei când creşti, spuse bunica. Dar cred că ţie nu ţi s-ar mai cădea să ai astfel de vise…

— La început am încercat să zbor prin odaie, urmă Raiski, şi-a mers foarte bine! Voi şedeaţi toţi în salon, pe scaune, iar eu m-am înălţat ca o muscă spre tavan. Atunci aţi început să mă certaţi, iar dumneata, bunico, mai rău decât ceilalţi. Ba chiar i-ai poruncit lui Iakov să-mi ardă una cu peria de podele, dar eu am spart geamul cu capul, am ieşit afară şi m-am înălţat deasupra păduricii noastre… Ce senzaţie nouă, neaşteptată şi minunată! Inima îmi bătea tare, sângele îmi îngheţase în vine – şi vedeam hăt departe. Zburam, când înălţându-mă, când coborând, şi-ntr-un rând, când m-am ridicat mai sus, l-am descoperit deodată pe Mark într-o tufă, pândindu-mă şi ochindu-mă cu puşca…

— Asta văd că li se arată la toţi în vis! Ce mai poamă! Sperietoare, nu alta! zise Tatiana Markovna.

— L-am văzut ieri cu puşca pe insulă şi de aceea l-am visat. Şi-n vis, urmă Raiski, am început să strig la el din răsputeri, dar se prefăcea că nu m-aude, şi mă tot ochea… până când, în sfârşit…

— Zi-i, zi-i, frăţioare, ah, ce interesant e…

— Şi… m-am trezit!

— Atâta tot? Ce rău îmi pare! zise Marfenka.

— Ce, nu cumva ai fi vrut să mă-mpuşte?

— Ar putea să facă una ca asta, Doamne fereşte, şi de-adevărat, bombăni bunica. Dar ia spune, ţi-a plătit cele optzeci de ruble?

— Nu, bunico, şi nici nu i le-am cerut.

— Vă rugaţi toţi prea puţin lui Dumnezeu, seara, înainte de culcare, asta e! zise Tatiana Markovna. Cred c-ar fi bine să vă dau la toţi câte-o sare amară, ca să vă mai iasă prostiile din cap.

— Dar mata, bunico, n-ai visat nimic? Hai, povesteşte. E rândul dumitale! îi zise Raiski.

— Crezi că mie-mi arde de povestit fleacuri?

— Hai, bunicuţo, povesteşte, o rugă şi Marfenka.

— Daţi-mi voie, bunicuţo, să povestesc eu ce-aţi visat! propuse Vikentiev.

— Dar tu de unde ştii ce visează bunica ta? întrebă Tatiana Markovna.

— Ghicesc.

— Bine, atunci ghiceşte.

— Întâi şi întâi aţi visat, începu el, că ţăranii au dus grâul la târg, l-au vândut şi-au băut toţi banii.

Toţi râseră.

— Mare ghicitor mai eşti şi tu! zise bunica.

— Apoi, că Iakov, Egor, Prohor şi Motka s-au îmbătat, s-au suit în şura cu fân, şi-au aprins lulelele şi din pricina lor a izbucnit un foc…

— Puşchea pe limbă-ţi, flecarule! Vino-ncoace să te trag de urechi!

— Şi-n al treilea rând, că fetele şi muierile din curte au mâncat într-o seară toate dulceţurile, toate merele, au cărat tot zahărul şi-au băut toată cafeaua.

Iar izbucniră toţi în râs.

— Că Saveli a bătut-o pe Marina de-a lăsat-o moartă…

— Îţi spun să taci odată!… încercă să-l potolească Tatiana Markovna, supărată.

— Şi, în sfârşit, termină el atât de grăbit că i se iviră băşicuţe de salivă pe dinţi, că poliţia judeţeană a poruncit să se facă în sat şosea pietruită şi trotuare, iar aici în casă au băgat o companie de soldaţi…

— Las’ că-ţi dau eu ţie acuşi, te-nvăţ eu minte! Na, na, ţine! zise bunica, ridicându-se de la locul ei şi trăgându-l pe Vikentiev de ureche. Zice că-i mire, dar vorbeşte la-prostii!!

— Totuşi, le-a potrivit tare bine! îl apără Boris Pavlovici. Marfenka râdea cu lacrimi, ba chiar şi Vera zâmbi. Tatiana Markovna se aşează iar pe scaun.

— Cui altuia ar fi putut să-i vină în minte aiurelile astea? zise ea.

— Dar, bunico, pesemne că visezi şi dumneata ceva! spuse Raiski.

— Desigur că visez şi eu, dar n-am visuri atât de urâte şi de îngrozitoare ca voi.

— De pildă-n noaptea asta ce-ai visat?

Bunica se sili să-şi amintească.

— Am visat şi eu ceva… staţi puţin… Da, am visat un câmp care parcă era acoperit de zăpadă.

— Şi mai ce? întrebă Raiski.

— Şi pe zăpadă era o surcică…

— Atâta tot?

— Ce-i mai fi vrând? Da' ce, ţi-ar fi părut mai bine să ţip şi să mă zbucium în somn?!

XXII

În ziua aceea, toţi ai casei stătură ca nişte găini zgribulite, şi seara, mai devreme ca de obicei, plecă fiecare în camera lui să se culce. Pe la zece, se lăsase pretutindeni liniştea. Ploaia încetase, Raiski îşi îmbrăcă pardesiul şi ieşi să se plimbe pe lângă casă. Găsi poarta încuiată; pe stradă era un noroi de te-necai în el, aşa că Raiski se duse în grădină.

Peste tot domnea o tăcere adâncă, tufele şi copacii se clătinau alene, scuturând stropi de ploaie. Raiski ocoli de trei ori grădina şi porni printre răzoarele de zarzavat să iasă într-un loc mai deschis să vadă câmpia şi Volga.

Era un întuneric de nepătruns. La orizont, o grămadă de nori se îndepărta mereu, şi sus de tot, pe cer, deasupra capului său, licărea ici şi colo câte o stea. Raiski asculta încordat liniştea, străduindu-se să pătrundă bezna cu privirile, dar nu auzi şi nu văzu nimic.

În dreapta lui se ridicau neguri, mai spre stânga se zărea satul, ca o pată întunecată, iar mai departe se aşterneau câmpiile, adâncite parcă-n nepăsare. Boris Pavlovici respiră de două ori, adânc, aerul umed al nopţii şi strănută.

În clipa aceea, auzi deschizându-se o fereastră de la casa cea veche. Se uită în sus, dar fereastra care se deschisese nu dădea spre grădină, ci spre câmp, şi Raiski, grăbindu-se să ajungă la foişorul

din salcâmi, sări peste gard, nimeri într-o băltoacă şi rămase o clipă nemişcat.

— Dumneata eşti? auzi el o şoaptă de la fereastra primului etaj. Desigur că era Vera, fiindcă în afară de ea nu mai locuia nimeni în casa cea veche.

Lui Raiski începură să-i tremure genunchii, totuşi, răspunse cu o şoaptă abia inteligibilă: „eu".

— Astăzi n-am putut să ies. A plouat toată ziua. Mâine să m-aştepţi tot acolo, la zece… Pleacă repede, vine cineva!

Fereastra se închise încet, dar Raiski rămase nemişcat.

„Unde-o fi «tot acolo»!? se întreba el, chinuit, blestemând zgomotul de paşi care-l împiedicase să asculte urmarea. Dumnezeule! Aşadar, e-adevărat! Există o taină (pe care el tot n-o credea). Scrisoarea albastră n-a fost doar un vis! Întâlniri! Iată deci *Noaptea cea tainică!* Şi mie îmi vorbea de moralitate!"

Apoi porni spre locul de unde se auzeau paşii.

— Stai, cine-i?! strigă un glas puternic, şi în aceeaşi clipă omul care-i venea în întâmpinare începu să bată cu putere într-o scândură.

— Lua-te-ar dracu! izbucni Raiski, înciudat, dându-i un brânci lui Saveli, care se apropiase grăbit de el. De când te-ai apucat să păzeşti casa?

— M-a pus cucoana, răspunse Saveli. Prin părţile noastre umblă nişte tâlhari… Şi-apoi şi edecarii fugiţi dau târcoale pe-aici şi se ţin de pozne…

— Minciuni! urmă Raiski, supărat. Pe Marina o păzeai! Asta… nu-i frumos, voi el să mai zică, dar nu sfârşi vorba, se-ntoarse şi-şi văzu de drum.

— Daţi-mi voie să vă spun şi eu o vorbuliţă despre Marina! îl opri Saveli.

— Ei?

— Nu s-ar putea s-o dau pe mâna poliţiei?

— Ai înnebunit! exclamă Raiski, îndepărtându-se. Dar Saveli veni după dânsul.

— Milostiviţi-vă de mine şi trimiteţi-o măcar în Siberia!

Raiski îşi vedea de drum, adâncit în „problema” cea nouă, stârnită de vorbele Verei pe care i le spusese la fereastră.

— Sau măcar în vreun atelier, pentru toată viaţa… zise Saveli, ţinându-se scai de el.

— Pentru ce? îl întrebă deodată Raiski, oprindu-se.

— Tot de-aia… poştaşul ăla se tot învârte pe-aici… Ce bine aţi face dac-aţi da poruncă să fie bătută cu nuielele.

— Mai bine te-ar bate pe tine! răspunse Boris Pavlovici. Ca să nu sari la bătaie…

— Cum binevoiţi!

— …Şi să n-o mai pândeşti! E urât… mai spuse el printre dinţi, aruncând o privire Spre fereastra Verei.

Apoi plecă, iar Saveli începu să bocăne iar în scândura lui, din toate puterile.

Raiski nu dormi aproape toată noaptea şi a doua zi dimineaţa se duse în cabinetul bunicii, cu ochii uscaţi, arzând ca-n friguri. Era o zi senină. Toţi veniseră la ceai. Vera îl salută, veselă. El îi strânse mâna, înfrigurat, uitându-se ţintă în ochii ei. Dar fata era liniştită şi-avea nişte priviri senine, de parcă nu se-ntâmplase nimic…

— Ce cochetă eşti astăzi! zise el.

— Găseşti că bluza mea galbenă, simplă, e atât de cochetă?

— Dar funda roşie, dar coafura cu şuviţa de păr aruncată ca din întâmplare pe umăr, dar cordonul cu nodul frumos legat, dar ghetele cusute cu mătase vişinie! Ai gust, Vera, şi te admir!

— Îmi pare foarte bine că-ţi plac. Numai că admiraţia dumitale îmi pare cam ciudată. Spune-mi, de ce?

— Bine, o să-ţi spun. Să mergem la plimbare.

— Când?

— La zece.

Şi Raiski o surprinse aruncându-i o căutătură fugară şi bănuitoare.

„Rău am făcut că i-am spus atât de exact – *la zece,* se gândi el. Ar fi trebuit să-i spun: *pe la zece*... M-am dat de gol…”

— Bine, să mergem! primi ea, după o clipă de gândire. Dar acum e încă devreme, nu-i zece.

Şi se aşeză tăcută într-un colţ, ferindu-se de privirea lui şi fără să-i mai răspundă la întrebări. Când se apropie ora zece, îşi luă coşuleţul de lucru şi umbrela şi-i făcu semn s-o urmeze.

Merseră tăcuţi pe aleea din faţa casei, apoi cotiră pe alta, trecură prin livadă şi se opriră în cele din urmă pe marginea râpei. Aici era o bancă – şi se aşezară.

— Vera, începu el, abia stăpânindu-şi tulburarea. Mi se pare că am aflat, fără să vreau, o parte din secretul tău…

— Da, mi se pare! îi răspunse ea, rece. M-ai auzit aseară…

— Fără să vreau, jur pe cinstea mea…

— Te cred, îl întrerupse ea, aruncându-i o privire fugară. Şi?

— Şi – nimic… Aşadar… iubeşti pe cineva! Mi s-au risipit îndoielile şi… dar cine e?

— N-o să-ţi spun. Nu mă-ntreba! răspunse ea sec.

Raiski oftă.

— Înţeleg că-i o prostie să-ntreb, dar tare aş vrea să ştiu. Mi se pare că eu aş… Ah, Vera, Vera, cine o să-ţi dăruiască, o fericire mai mare decât mine? De ce ai încredere în *el* şi nu în mine? M-ai judecat atât de rece şi de aspru, dar cine-ţi spune că cel pe care-l iubeşti îţi va dărui o fericire care să dureze mai mult decât o jumătate de an? De ce crezi asta?

— Pentru că iubesc!

— Iubeşti! repetă el cu un glas jalnic. O, Doamne, ce om fericit! Cu ce-o să-ţi răsplătească

el imensa fericire pe care i-o dai? Dacă iubeşti, draga mea, ia bine seama în cine te-ncrezi…

— Deocamdată numai în mine…

— Pe cine, iubeşti?

— Pe cine?… repetă ea, privindu-l ţintă cu ochii ei transparenţi şi tainici, „de rusalcă”. Pe dumneata…

Lui Raiski i se tăie răsuflarea.

Jos, în dumbravă, răsună deodată o împuşcătură.

Vera se ridică grăbită de pe bancă.

— Dar asta ce-i? E… el? întrebă Raiski, schimbându-se la faţă.

— Trebuie să plec! E zece! răspunse ea, vădit tulburată, ferindu-se de privirea lui.

Fata se apropie de râpă, şi el făcu un pas, ca s-o urmeze, dar ea îi porunci cu un semn să rămână pe loc.

— Ce înseamnă împuşcătura asta? întrebă el cu spaimă.

— Mă cheamă…

— Cine?

Autorul scrisorii albastre… Stai aici! îi şopti ea destul de tare, dacă nu vrei să…

— Vera!

— Nu te mişca!… Şi să nu mă urmăreşti!… Niciodată! şopti ea, coborând panta repede, sau o să plec pentru totdeauna de acasă!

Şi pieri în tufiş.

— Vera, Vera! Fereşte-te! strigă el, deznădăjduit, ascultând încremenit.

Dar nu auzi decât cum vreascurile uscate îi trosniră de vreo două ori sub paşii grăbiţi, apoi se lăsă liniştea.

— Dumnezeule mare! exclamă el, plin de o invidie nebună. Cine-o fi fericitul?…

„Te iubesc!” mi-a spus ea. Pe mine! Dar dacă-i adevărat… Şi împuşcătura? şopti el, cuprins de groază. Şi autorul scrisorii albastre? Ce taină! Cine-o fi?”…

XXIII

...Nu era nimeni altul decât Mark Volohov, paria, cinicul care ducea, ca un ţigan o viaţă de nomad, care împrumuta bani, trăgea cu puşca în oameni, declarase război întregii societăţi, întocmai ca şi Karl Moor, după cum se exprimase Raiski, şi trăia sub supravegherea poliţiei – într-un cuvânt, un renegat al societăţii, un „Varava !”

Dar cum se făcuse că Vera, fiinţa aceasta delicată, crescută sub aripa protectoare a bunicii, în cuibul ei cald ca de rândunică, această adevărată perlă de frumuseţe, vestită în întreaga regiune, pe care cei mai străluciţi pretendenţi o priveau cu sfiiciune şi în faţa căreia îşi pierdeau cumpătul chiar şi cei mai curajoşi bărbaţi, neîndrăznind să-i arunce o privire mai deschisă sau să-i spună vreo drăgălăşenie sau compliment – Vera, care o cucerise până şi pe bunica cea autoritară, ea, pe care nici zefirul nu îndrăznea s-o atingă cu suflarea lui – cum se făcuse că ajunsese să se strecoare aşa deodată, în taină, să se întâlnească cu omul acesta primejdios şi dubios?! Cu ce prilej îl cunoscuse şi se împrietenise cu el, căruia toate uşile îi erau închise?

Totul se petrecuse cât se poate de simplu. Cu un an mai înainte, pe la sfârşitul verii, în pragul toamnei, când se copseseră merele şi venise vremea culesului, Vera şedea într-o seară în micul foişor din salcâmii de lângă gard, lângă casa cea veche, şi privea nepăsătoare câmpul, Volga şi munţii din zare. Deodată, văzu la câţiva paşi de ea,

în livada de meri, cum crengile unui pom se apleacă peste gard.

Uitându-se mai cu băgare de seamă, zări un bărbat stând foarte liniştit pe gard. După înfăţişarea şi îmbrăcămintea lui se vedea bine că nu era nici ţăran, nici fecior de casă, iar după vârstă, nici şcolar. Omul tocmai se pregătea să sară jos cu câteva mere în mână.

— Ce faci aici? îl întrebă deodată Vera.

El se uită o clipă la ea.

— Precum vezi, mă ospătez. Şi muşcă dintr-un măr. Poate vrei şi dumneata? zise el, apropiindu-se de ea, încet, pe gard, şi întinzându-i un măr.

Fata făcu un pas înapoi şi-l privi fără teamă, plină de curiozitate.

— Cine eşti? îl întrebă ea cu asprime, şi de ce te caţeri pe garduri străine?

— Cine sunt? Asta nu te priveşte. Şi de ce mă caţăr pe garduri, ţi-am mai spus o dată – după mere.

— Nu ţi-e ruşine? Mi se pare că nu mai eşti un băieţel.

— De ce să-mi fie ruşine?

Şi zâmbi.

— Să iei pe furiş mere dintr-o grădină străină! îl dojeni ea.

— Dar sunt ale mele, nu le fur – *dumneata* le furi de la mine!

Ea tăcu, privindu-l îndelung, curioasă.

— Probabil că nu i-ai citit pe Proudhon, zise el, uitându-se ţintă la dânsa. Dar ce frumoasă eşti! adăugă deodată, aşa. parcă-n treacăt. Ştii ce spune Proudhon?

— *La propriété c'est le vol.*[161]

— L-ai citit?! se miră omul, privind-o cu ochi mari.

Ea clătină din cap.

— Atunci ai auzit de el; adevărul acesta divin a făcut ocolul lumii. Vrei să ţi-l dau pe Proudhon? Îl am.

— Nu eşti un băieţaş, repetă ea, dar furi mere şi mai şi crezi că nu-i furt, pentru că a spus-o domnul Proudhon…

El îi aruncă o privire fugară.

— Dar ce, dumneata crezi în ceea ce-ţi s-a spus la pension sau la institut… sau… Dar spune-odată, cine eşti? Grădina asta e a Berejkovei. Eşti cumva nepoata ei? Am auzit că bătrâna are două nepoate foarte frumoase…

— Nu te priveşte cine sunt! Asta, ca să-ţi dau acelaşi răspuns cu al dumitale.

— Ei bine, te întreb dacă crezi în adevărurile predicate de bunica dumitale?…

— Cred numai în ceea ce mă convinge.

El îşi scoase şapca şi-i făcu o plecăciune.

— Şi eu la fel. Prin urmare, socoţi că-i o crimă să iau merele astea?…

— …Şi o necuviinţă.

— Eşti convinsă de ceea ce spui?

— Da.

— Eu, cu toate că nu-s convins, cedez. Ia-ţi îndărăt celelalte patru mere! îi zise el, întinzându-i-le.

— Ţi le dăruiesc.

Dânsul îşi scoase iar şapca, îi făcu o plecăciune în ironie şi muşcă dintr-alt măr.

— Eşti frumoasă, răspunse el, de două ori frumoasă. Frumoasă, şi la înfăţişare, şi la minte. Ar fi tare păcat să împodobeşti existenţa vreunui imbecil. Vai de dumneata, or să te dea…

— Te rog, fără compătimiri! N-or „să mă dea”, fiindcă nu-s măr…

— Pentru că veni vorba despre mere, ca mulţumire pentru darul dumitale, o să-ţi aduc o carte. Îţi place să citeşti?

— Pe Proudhon?

— Da, cu toată suita. Am toate noutăţile. Dar să nu le arăţi bunicii sau oaspeţilor scurţi la minte care vă vin în casă. Deşi nu te cunosc deloc, cred că nu ai legături prea strânse cu ei…

— De ce crezi asta? M-ai văzut pentru prima dată acum cinci minute…

— Se ascunde greu lumina sub obroc! Se vede cale de-o poştă că ai o minte descătuşată. Vasăzică, eşti o fiinţă vie, nu un cadavru, şi asta-i principalul. Toate celelalte vin de la sine, nu-i nevoie decât de o întâmplare. Vrei să…

— Nu vreau nimic. Parcă mi-ai spus că sunt „o minte descătuşată”, nu-i aşa? Totuşi vrei să pui stăpânire pe ea. Cine eşti şi ce ţi-a venit să mă dăscăleşti?

El o privi mirat.

— Nu-mi aduce cărţi şi să nu-ţi mai calce piciorul pe-aici, îi spuse ea, îndepărtându-se de gard. Avem paznic. O să te prindă şi n-o să-ţi meargă bine!

— Hm, îmi aminteşti de bunica, de oraşul ăsta de provincie şi de uleiul de candelă. Credeam că-ţi plac câmpiile şi libertatea. Nu cumva ţi-e teamă de mine? Cine crezi că sunt?

— Nu ştiu. Pesemne că vreun, seminarist, răspunse ea, nepăsătoare.

El râse.

— Cum ai ajuns la ideea asta?

— Numai ei umblă neîngrijiţi, prost îmbrăcaţi şi mereu flămânzi… Du-te la bucătărie şi-o să poruncesc să ţi se dea de mâncare.

— Mulţumesc cu plecăciune. În afară de toate astea n-ai mai văzut nimic la seminarişti?

— Nu cunosc niciunul, iar de văzut am văzut foarte puţini. Toţi sunt neciopliţi, vorbesc caraghios…

— Totuşi, astăzi ei sunt misionarii noştri! Că vorbesc caraghios, nu-i nimic. „Nevolnici şi bicisnici”, tocmai de ăştia ne trebuie. Umblă deocamdată cu ochii cârpiţi şi, de prea mare osârdie, intră drept în foc…

— Despre ce foc vorbeşti?

— Despre lumină, despre învăţătura nouă, despre viaţa nouă… Oare nu ştii nimic, n-ai auzit

nimic? Vai de mine, cât eşti de…

— Dar ce au a face seminariştii cu…

— Sunt ţinuţi în întuneric, li se îndoapă mintea cu mortăciuni, şi pe lângă toate astea îi mai şi bat fără milă! Cei mai isteţi dintre ei – şi dintre cădeţi, cărora nu li se dă niciun fel de hrană, ci numai bătaie – sunt dornici de tot ce-i nou şi luptă din răsputeri să iasă din întuneric la lumină… Sunt tineri, sănătoşi, nepervertiţi, năzuiesc după aer şi hrană sufletească, şi nouă tocmai oameni de aceştia ne trebuie…

— Cui adică, „nouă”?

— Cui? Să-ţi spun? Forţei celei noi, care va să vină…

— Aşadar dumneata eşti „forţa nouă care va să vină”? îl întrebă ea, privindu-l cu ironie şi curiozitate. Dar cine eşti? Sau poate numele dumitale e o taină?

— Numele? N-o să te sperii?

— Nu ştiu, poate. Spune-mi.

— Mark Volohov. Asta sună aici, în colţul acesta mort, la fel cu Pugaciov sau Stenka Razin!

Fata îl privi iar, cu aceeaşi curiozitate.

— Prin urmare, dumneata eşti! zise ea. Şi mi se pare că eşti mândru de numele dumitale răsunător! Am mai auzit de dumneata. Ai tras în Nil Andreici şi-ai asmuţit câinele asupra unei doamne… Asta înseamnă „forţa cea nouă”? Du-te, şi să nu te mai văd pe-aici…

— Că altfel o să te plângi bunicii?

— Neapărat. Adio!

Vera cobori din foişor, fără să-i mai ia în seamă ultimele cuvinte. Iar Mark o petrecea cu priviri lacome.

— O, de-aş putea să fur mărul ăsta! îşi zise el, sărind de pe gard.

Totuşi, Vera nu-i suflă bunicii nicio vorbă, ci-i povesti întâmplarea numai prietenei sale. Natalia Ivanovna. cerându-i cuvântul de onoare că n-o să spună nimănui nimic.

PARTEA A PATRA

I

După ce se despărţi de Raiski, Vera mai aşteptă o clipă, ascultând încordat să vadă dacă n-o urmăreşte, apoi intră foarte grăbită în tufiş, desfăcând ramurile cu umbrela, şi porni ca o umbră pe cărăruia atât de bine cunoscută.

Ferindu-se mereu, ajunse la chioşcul pe jumătate dărâmat şi putrezit din pădure, care făcuse parte pe vremuri din parcul conacului. Pragul chioşcului se răzleţise de restul construcţiei, treptele coşcovite se desprinseseră de la locul lor, podeaua se lăsase în jos, unele scânduri se îndoiseră şi se înfundau în pământ, iar altele se mişcau când călcâi pe ele. Nu mai rămăsese decât o masă aplecată într-o parte, două bănci, altădată vopsite-n verde, şi acoperişul, năpădit acum de muşchi.

În chioşc, şedea Mark. Pe masă se aflau puşca lui şi geanta de piele.

El întinse mâna spre fată şi aproape c-o trase în chioşc, peste treptele părăginite.

— De ce ai întârziat?

— M-a reţinut vărul, răspunse ea, uitându-se la ceas. De altfel, n-am întârziat decât cu un sfert de oră. Dar la dumneata ce se aude? S-a-ntâmplat ceva nou?

— Ce putea să se întâmple? întrebă el. Te-ai aşteptat la ceva?

— Să te bage iar la arest, sau să te cheme la poliţie. M-aştept în fiecare zi la aşa ceva…

— Nu, acum sunt mai prevăzător, după ce Raiski, vrând să-şi arate mărinimia, a făcut pe grozavul şi a luat asupra lui povestea cu cărţile…

— Vezi, asta nu-mi place la dumneata, Mark…

— Ce anume „asta”?

— Răceala, sau aproape ura pe care o ai faţă de tot, în afară de dumneata. Vărului meu nici nu i-a trecut prin gând să facă pe grozavul, nici măcar mie nu mi-a spus. Nu vrei să recunoşti că, ţi-a făcut un serviciu prietenesc.

— În felul meu, îl preţuiesc.

— Aşa cum a preţuit lupul serviciul pe care i l-a făcut barza. Ce-ar fi fost, dacă i-ai fi spus „mulţumesc” din toată inima, tot atât de simplu cum ţi-a făcut şi el serviciul?! Eşti un adevărat lup! încheie dânsa, ameninţându-l prieteneşte cu umbrela. Negi tot, blamezi orice, îi bănuieşti pe toţi… Ce-o fi asta? Mândrie, sau…

— Sau ce?

— Sau faci şi dumneata pe grozavul, pozezi, demonstrezi noul fel de educaţie „al puterii ce va să vină”…

— O! Mă cam iei peste; picior, zise el, aşezându-se lângă dânsa. Eşti încă prea tânără, n-ai trăit destul, n-ai avut încă vreme să te otrăveşti cu toate „minunăţiile” timpurilor vechi şi bune! Când o să te învăţ, în sfârşit, să înţelegi adevărul uman?

— Dar eu când o să te dezvăţ, în sfârşit, de „neadevărul” de lup?

— La răspunsuri, eşti tare isteaţă. Eşti o fată deşteaptă. Nu i se urăşte deloc omului cu dumneata. Dacă, pe lângă toate astea…

Tăcu, scărpinându-se gânditor în cap.

— …Te-ar închide la poliţie! sfârşi Vera pentru el. Mi se pare că numai asta-ţi lipseşte, ca să fii cu totul fericit!

— Dacă n-ai fi fost dumneata, m-ar fi trimis de mult cine ştie unde! Numai dumneata stai în cale…

— Ştiu că o viaţă liniştită te plictiseşte. Ţi-e sete de furtună! Şi când mă gândesc că mi-ai făgăduit o altă viaţă, şi câte şi mai câte! Eram atât de fericită, că până şi cei de-acasă au observat că trăiesc într-un fel de extaz. Iar dumneata te-ai întors la ceea ce ştii!

Mark o luă de mână.

— Ce mână drăgălaşă, zise el, sărutându-i-o de câteva ori, apoi se aplecă s-o sărute pe obraz, dar Vera se feri.

— Iar, nu! Când o să se sfârşească opreliştea asta? Te temi, pesemne, de postul Adormirii Maicii Domnului? Sau poate-ţi păstrezi mângâierile pentru…

— Nu-mi plac glumele dumitale! răspunse ea, smulgându-şi mâna. Doar ştii asta.

— Nu-ţi place tonul meu?

— Da, e neplăcut. Aş vrea să te dezveţi de el şi, în general, de toate apucăturile dumitale de lup. Acesta ar fi primul pas spre adevărul uman!

— Ce „domnişoară”-mi eşti! Ce fetiţă! Ai rămas tot la primele noţiuni – la frumoasele maniere şi la buna-cuviinţă! Cât de încet se trezeşte femeia în dumneata! Iată, în faţa dumitale e libertatea, viaţa, dragostea, fericirea – iar dumneata tai firu-n patru, disecând manierele, tonul! Unde-i omul, femeia din dumneata? Şi ce fel de „adevăr” e în ceea ce spui?

— Uite, acum vorbeşti ca Raiski…

— Pentru că veni vorba de el, spune, tot te mai iubeşte cu patimă?

— Şi mai mult decât înainte. Nu ştiu, zău, ce să mă fac cu el!

— Ce? Să-l duci de nas, să tărăgănezi lucrurile…

— Dar asta-i urât, nu-mi place şi mi-e şi ruşine, răspunse dânsa, clătinând din cap. Nu mă pricep la aşa ceva şi cred că nici nu-i treaba mea!

— Ruşine! Dar ce, crezi că el nu te duce de nas?

Vera clătină din cap cu îndoială.

— Nu, mi se pare că e îndrăgostit…

— Cu atât mai mult. Îţi face curte, de parcă ai fi o fată iobagă de pe moşia lui. Poeziile pe care mi le-ai arătat, frânturile de convorbiri pe care mi le-ai spus, toate dovedesc limpede că umblă doar să se amuze. Trebuie să-i dai o lecţie…

— Mai bine i-aş mărturisi totul cinstit şi-o să plece. Mi-a spus că taina îl întăreită şi că, dacă află tot, se linişteşte şi pleacă…

— Minte, să nu-l crezi! Umblă cu vicleşuguri! Dacă ar afla adevărul, te-ar un sau ţi-ar ţine predici, ori poate că te-ar spune şi bunicii…

— Ferească Dumnezeu! îl întrerupse Vera, tresărind. Dacă i-ar spune altcineva, şi nu noi… O, de-ar veni mai repede clipa aceea! N-ar fi mai bine să plec pentru câtva timp?

— Unde să pleci? Pentru un timp mai îndelungat nu se poate şi nici nu ai unde, iar dac-ai lipsi mai puţină vreme, n-ai face decât să-l aţâţi. Ai mai plecat o dată, şi unde-ai ajuns? Nu, cel mai bun lucru e să nu-i spui adevărul şi să-l duci de nas. Lasă-l să umble ca nebun, să citească poezii şi să caşte ochii la lună… e doar un romantic fără leac… Mai târziu o să-şi vină-n fire şi-o să plece…

Fata oftă doar.

— Nu-i un romantic, ci un poet şi un artist, îi răspunse ea apoi. Încep să cred în el. E în stare de sentimente adânci şi are simţul dreptăţii… Dacă n-ar fi stăpânit de pasiunea asta, cum o numeşte el, nu i-aş fi ascuns nimic. Numai ca să-l mai domolesc puţin, am primit să joc rolul acesta dublu, prostesc… Cum s-o mai dezmetici niţel, o să-i spun eu, cea dintâi, adevărul şi-o să rămânem prieteni buni…

— Dă-l încolo! zise Mark, luând-o iar de mână. Doar nu ne-am întâlnit-o să vorbim de el.

Îi sărută mâna, tăcut, iar fata i-o lăsă, îngândurată.

— Ce-ai mai făcut? întrebă ea, scuturându-şi parcă gândurile.

— Adică?

— Ce-ai făcut şi cu cine te-ai mai întâlnit de când nu ne-am văzut? N-ai scăpat pe undeva vreo vorbă despre „puterea ce va să vină”, sau despre „zările viitorului”, sau despre „speranţele tinere”? Mă aştept în fiecare zi la aşa ceva. Câteodată, nici nu mai ştiu ce să fac, de teamă şi de tristeţe.

— Nu, nu, răspunse Mark, râzând. Să nu te temi! Le-am lăsat în plata Domnului pe brutele alea! Nu merită să-mi bat capul cu ei.

— Să dea Dumnezeu! Foarte, bine-ai făcut! În unele privinţe eşti mai rău decât Raiski. Ţi-ar trebui o lecţie chiar mai mult decât lui. Boris Pavlovici e artist, pictează, scrie nuvele. Soarta lui nu mă îngrijorează, pe când din cauza dumitale sunt mereu neliniştită. Uite, de pildă, în familia Lozghin, băiatul cel mic, Volodea, de paisprezece ani, i-a spus mamei lui într-o bună zi că n-o să se mai ducă la liturghie.

— Şi?

— I-au tras o bătaie bună, au început să-l descoasă, şi băiatul a mărturisit că-l învăţase fratele său mai mare. Acela s-a dus o dată în odaia slujnicelor şi le-a propovăduit o seară întreagă că-i o prostie să ţii posturile, că Dumnezeu nu există, şi căsătoria este o neghiobie…

— O! făcu Mark, îngrozit. Să fie adevărat? Să fi spus într-adevăr asta în odaia fetelor?! Şi mi-am pierdut o seară întreagă cu dânsul, vorbindu-i ca unui om cu judecată, ba i-am mai dat şi nişte cărţi…

— Ştiu, s-a dus cu ele la librărie şi le-a spus vânzătorilor: „Uite, cărţi ca astea ar trebui să vindeţi voi!” Ia gândeşte-te ce-ar fi dac-ar scăpa o vorbă despre dumneata, Mark! zise Vera cu un ton dojenitor, convingător şi plin de duioşie. Îţi mai aminteşti ce mi-ai promis la fiecare despărţire a noastră, când îmi cereai o nouă întâlnire?

— Astea s-au petrecut demult. Acum nu-mi mai bat capul cu ei, după cum ţi-am şi făgăduit. Nu mă

mai dojeni, Vera! zise Mark, posomorându-se. Apoi căzu pe gânduri. Dacă n-ai fi dumneata, spuse el, luând-o iar de mână, chiar mâine aş fugi de-aici.

— Unde? Peste tot e la fel. Peste tot o să găseşti aceiaşi băieţi nerăbdători să le crească mustăţile şi aceleaşi odăi de slujnice… pentru că cei în toată firea nu stau să te-asculte. Spune, nu ţi-e ruşine: de rolul pe care-l joci? zise ea, după o clipă de tăcere, răsfirându-i uşor. părul cu mâna, când el îşi plecă fruntea peste braţul ei. Crezi, într-adevăr, în rolul acesta? Socoţi că el este, într-adevăr, menirea dumitale?

Mark înălţă capul.

— Rol? Ce rol? Să stropesc cu apă vie creierii oamenilor?

— Eşti sigur că e vorba de apă vie?

— Uite ce, Vera, eu nu sunt Raiski, continuă Volohov, ridicându-se de pe bancă. Eşti femeie, dar nici măcar atât, ci doar un mugure care abia de-acum înainte va înflori şi se va preface în femeie. Abia atunci o să afli o mulţime de taine, pe care un cap de fată nici nu le visează măcar, şi pe care nu ţi le pot tălmăci, fiindcă nu se pot înţelege decât prin experienţă… Te-am chemat să faci experienţa asta; arătându-ţi unde e şi în ce constă viaţa, dar dumneata te-ai oprit cu încăpăţânare în prag. Mi-ai promis atât de multe, însă înaintezi foarte greu şi ai început să-mi mai dai şi lecţii, dar mai ales – nu ai încredere!

— Nu te supăra, zise ea cu o voce profundă, sinceră, pornită din inimă. Sunt de aceeaşi părere cu dumneata numai acolo unde am impresia că ceea ce susţii e drept şi cinstit. Dacă n-am pornit cu toată hotărârea spre viaţa aceasta propovăduită de dumneata şi spre experienţele de care. vorbeşti, n-am făcut-o pentru că vreau mai întâi să aflu şi să văd bine cu ochii mei încotro merg.

— Adică, vrei să raţionezi!

— Dar dumneata ce-mi ceri? Să nu raţionez?

— Ce-mi ceri! Ce-mi ceri! repetă el. Înainte de orice, te iubesc şi cer să-mi răspunzi pe deplin… Apoi, să crezi în mine şi să asculţi! Poate socoţi că sunt în stare de mai. puţină ardoare şi. pasiune decât Raiski al dumitale, cu toată poezia lui? Singura deosebire dintre noi e că nu mă pricep să vorbesc poetic de toate astea, ceea ce, de altfel, nici nu-i necesar. Pasiunea nu are nevoie de prea multe cuvinte… Dar dumneata nu ai încredere în mine şi nu mă asculţi!

— Vezi, Mark, ce-mi ceri? Să fiu mai proastă decât sunt! Tot dumneata mi-ai propovăduit libertatea, iar acum faci pe stăpânul şi baţi din picior, cerându-mi să te ascult ca o roabă…

— Dacă nu ai o încredere desăvârşită în mine, dacă te chinuiesc îndoielile, bine, să ne despărţim, zise el. Fiindcă aşa ca până acum, întâlnirile noastre nu mai pot să continue…

— Da, mai bine să ne despărţim, zise ea hotărât: Nu voi crede niciodată orbeşte în nimeni şi în nimic! Nu vreau! Dumneata te fereşti mereu de lămuriri, în timp ce eu visez zi şi noapte să nu mai rămână între noi nicio urmă de ceaţă, de neînţelegere, să ajungem să ne cunoaştem unul pe altul şi să avem o încredere desăvârşită unul în celălalt… Atâta vreme cât nu te cunosc… nu pot să am încredere în dumneata!

— Ah, Vera! spuse el, înciudat. Ai rămas acelaşi pui care se ascunde sub aripa cloştii, adică a bunicii dumitale. Ai aceeaşi concepţie despre moralitate ca şi ea, iar pasiunea o îmbraci într-un fel de veşmânt fantastic, întocmai ca Raiski… Ar fi fost mult mai bine să afli adevărul prin proprie experienţă, atunci ai fi crezut în el… zise Mark, uitându-se într-altă parte. Să lăsăm în pace toate celelalte probleme, de care nu vreau să mă ating, şi să rămânem la problema simplă dintre noi doi, şi fără ascunzişuri: ne iubim… Este adevărat sau nu?

— Ei şi?

— Dacă pe mine nu mă crezi, uită-te în jur. Ţi-ai petrecut toată viaţa pe câmp şi în pădure şi nu ai văzut experienţele acestea… Uită-te peste tot, oriunde ţi-ai arunca ochii…

Şi-i arătă nişte porumbei, care se învârteau unii în jurul altora, apoi nişte lăstuni care se fugăreau prin văzduh. „Ia exemplu de la ei. Ei nu filosofează prea mult!”

— Da, îi răspunse ea. Dar uită-te şi dumneata – îi vezi cum se rotesc în jurul cuiburilor?

Mark întoarse capul.

— Uite, una dintre păsări şi-a luat iar zborul; pleacă pesemne după hrană… urmă fata.

— Dar spre iarnă, toate păsările îşi vor lua zborul, singure, fiecare de capul ei, răspunse el, nepăsător, cu ochii într-altă parte.

— Pentru ca spre primăvară să se întoarcă din nou la cuibul lor, zise Vera.

— Eu te ascult şi te cred când îmi dau seama că ai dreptate, începu iar Mark. Nu-ţi plăcea comportarea mea dură, şi iată că mă înfrânez. Mi-am însuşit vechile maniere şi foarte curând o să fiu ca Tit Nikonîci – o să fac reverenţe şi plecăciuni şi-o să zâmbesc frumos. Nu mai scot o vorbă urâtă, nu mă mai cert cu nimeni, nimeni nu-mi mai aude gura. Zău c-am ajuns la convingerea că într-o bună zi o să mă duc şi la vecernie… Te pomeneşti!

— Te ţii de glume, şi eu am aşteptat altceva, răspunse ea, oftând.

— Şi ce anume?

— Totul! Şi dacă nu totul, atunci foarte mult! Insă nici până astăzi nu am izbutit să te fac să te păzeşti… Măcar pentru mine ar trebui să nu mai „stropeşti creierii cu apă vie”, ci să te stabileşti aici, să fii ca toţi ceilalţi oameni…

— Şi dacă fac asta din convingere?

— Dar ce vrei, ce speri?

— Îi luminez pe proşti!

— Şi ce-i înveţi? Dumneata însuţi ştii oare ce vrei să-i înveţi? Poate e ceea ce discutăm noi doi

de un an de zile? Dar aşa cum propovăduieşti, nu se poate trăi. Toate sunt foarte noi, îndrăzneţe şi interesante…

— Hm! Văd c-o luăm de la-nceput! Iar se simte iz de mortăciune, care vine de sus, de pe malul râpei, o întrerupse Mark.

— La asta se reduce tot răspunsul dumitale, Mark! zise Vera, scurt. Socoţi că totu-i un nimic, o minciună, dar care-i adevărul nici dumneata nu ştii… Tocmai din cauza asta nu am încredere…

— Raţiunea dumitale e mai tare decât natura şi pasiunea, spuse Mark. Eşti o domnişoară şi-ţi arde de măritiş! Asta nu mai e dragoste!… Ce plictisitor! Eu vreau iubirea, fericirea… spunea el, clătinând din cap.

Vera se îmbujoră.

— Dacă aş fi o domnişoară care nu se gândeşte decât la măritiş, nu încape nici cea mai mică îndoială că mi-aş fi ales un altul, Mark, răspunse ea, ridicându-se.

— Iartă-mă, am fost grosolan! se scuză el, sărutându-i mâna. Dar pui stavilă simţământului, tărăgănezi totul şi mă descoşi, în loc să te bucuri din plin…

— Te descos, ca să aflu cine eşti şi ce vrei, pentru că eu nu glumesc cu sentimentele, pe când dumneata le priveşti superficial, ca pe o distracţie…

— Nu, ci ca pe o necesitate de toate zilele, aşa că nu glumesc nici eu… Ce, asta-i glumă! Nu dorm nopţi de-a rândul, întocmai ca Raiski. E un chin. N-aş fi crezut niciodată c-o să ajung în starea asta din cauza unei femei!

Vorbea aproape cu răutate.

— Îmi spui că mă iubeşti, dar vezi că şi eu te iubesc şi te chem spre fericire, iar dumneata te temi… urmă el.

— Nu, nu-i aşa, însă nu vreau fericirea numai pentru o lună sau pentru o jumătate de an…

— Ci pentru o viaţă întreagă, ba şi dincolo de mormânt, nu-i aşa? o întrebă el, batjocoritor.

— Da, pentru toată viaţa! Eu nu vreau să-i prevăd sfârşitul, pe când dumneata îl prevezi şi-l prezici. Nu cred într-o fericire ca asta şi nici n-o vreau. Nu-i sinceră şi nici de lungă durată…

— Dar când ţi-am prezis eu aşa ceva?

— De multe ori – poate fără să vrei, dar nu mi-a scăpat nimic. „Pentru ce cauţi întruna să pătrunzi cu privirea atât de departe în viitor?” mi-ai spus mereu. „Ce-i filistinismul ăsta, să măsori neapărat fericirea cu stânjenul şi cu pudul? Prinde-o din zbor, şi după ce ţi-ai astâmpărat setea, fugi cât mai departe, înainte de a te plictisi de ea, în căutarea altei fericiri! Nu lăsa mărul până cade din pom, ci culege-l cât mai repede, şi mâine culege altul! Nu încremeni pe un singur loc, ca melcul, şi nu te agăţa pe veci de un ciot. Doi îndrăgostiţi să se agaţe unul de gâtul celuilalt numai atât cât au chef! Apoi să-şi vadă fiecare de drum…” Toate astea le-ai presărat în predicile dumitale. Aşadar, ele au devenit convingeri…

— Ei, „aşadar”, şi ce-i cu asta? Doar vezi că nu vreau să te mint! Atunci de ce nu mă crezi?

— Pentru că eu cred în altceva, mai bun şi mai sigur, şi vreau…

— …Să mă converteşti şi pe mine la această credinţă?

— Da! Vreau să te convertesc, şi asta este singura condiţie a fericirii mele. Altă fericire nu cunosc şi nu vreau…

— Adio, Vera! Văd că nu mă iubeşti. Mă urmăreşti ca un spion, îmi prinzi vorbele din zbor şi tragi concluzii… şi ori de câte ori suntem singuri, sau mă contrazici, sau mă torturezi, iar cu dragostea rămânem mereu în acelaşi loc… N-ai decât să-l iubeşti pe Raiski al dumitale – ocupă-te de el! Dintr-însul poţi să faci orice, ca dintr-o păpuşă; poţi să-l împopoţonezi cu toate zdrenţele pe care le ai de la bunica sau să-ţi făureşti din el în

fiecare zi un nou erou de roman, şi asta-n nesfârşit. Eu n-am timp de aşa ceva. Am treabă…

— Ah, ai treabă zici? Iar dragostea şi fericirea le socoţi doar o distracţie?

— Dar ce, ai vrea ca, potrivit vechii concepţii, să faci din dragoste scopul vieţii, un cuib ca al rândunicilor, pe care să-l părăseşti din când în când, ca să te duci după hrană? În asta constă, după părerea dumitale, tot rostul vieţii!

— Dumneata ai vrea să intri o clipă din zbor într-un cuib străin, pe care apoi să-l uiţi…

— Da, dacă-l pot uita… iar dacă nu, să mă-ntorc. Sau poate doreşti să-mi poţi porunci să mă-ntorc, împotriva voinţei mele? Ce libertate ar mai fi şi asta? Dumneata ce-ai vrea?

— Nu pot să înţeleg viaţa asta păsărească, răspunse ea. Cred că ai glumit când mi-ai dat de exemplu natura şi animalele din jurul nostru…

— Dar dumneata nu eşti un animal? Eşti spirit, înger, fiinţă nemuritoare? Adio, Vera, ne-am înşelat şi unul, şi altul – n-am nevoie de o elevă, ci de un tovarăş…

— Da, Mark, de un tovarăş, răspunse ea cu ardoare. Un tovarăş tot atât de puternic ca şi dumneata, egalul dumitale! Da, sunt de aceeaşi părere că nu-ţi trebuie o elevă, ci un tovarăş, dar tovarăş pentru toată viaţa. Nu-i aşa?

Mark continuă, de parcă nici n-ar fi auzit-o.

— Credeam, urmă dânsul, că o să ne unim curând, şi poate că după aceea ne vom despărţi, totul depinzând de organismul nostru, de temperamentul nostru şi de împrejurări. Liberi şi unul şi altul, să ne mulţumim, după aceea, fiecare cu soarta care ne-a fost hărăzită – poate pentru amândoi bucurie, plăceri şi fericire, sau poate numai unuia bucurie şi linişte, iar celuilalt, chin şi zbucium – cine poate şti? Numai viaţa ne-ar arăta ce ne este hărăzit fiecăruia, noi neputând face altfel decât să ne supunem orbeşte destinului, să ne lăsăm conduşi de legile lui. Pe când dumneata ai

început să analizezi consecinţele, dispreţuind experienţa, din care cauză despici firul în patru, ca o fată bătrână. N-ai putut să scapi de influenţa bunicii, a filfizonilor provinciali, a ofiţerilor şi moşierilor cu mintea scurtă, şi nu ai ştiut încă să vezi unde e adevărul şi lumina! M-am înşelat! Dormi în pace, copiliţo! Adio! Să-ncercăm să nu ne mai vedem…

— Da, să încercăm, Mark! zise ea, tristă. Nu putem fi fericiţi… Dar, să nu putem într-adevăr? şopti dânsa după câtva timp, împreunându-şi mâinile, deznădăjduită. Ce ne împiedică? Ascultă-mă… îl opri ea, apucându-l uşor de mână. Hai să ne lămurim până la sfârşit… Oare n-o să ne putem totuşi înţelege?

Apoi tăcu şi căzu pe gânduri, doborâtă de tristeţe.

Mark nu răspunse, îşi puse puşca pe umăr, ieşi din chioşc şi porni printre tufe. Fata nu se mişca, de parcă se cufundase într-un somn adânc, dar se trezi deodată şi se uită, tristă şi uimită, după el, nevenindu-i să-şi creadă ochilor că plecase.

„Se zice că «cel care nu crede nu iubeşte», se gândi ea. Eu nu-l cred, prin urmare… nu-l iubesc? Atunci pentru ce mă sfâşie durerea şi-mi pare atât de rău… că pleacă? Oh, dacă aş cădea acum şi aş muri aici, în clipa asta…”

— Mark! zise ea încet.

Dar el nu întoarse capul.

— Mark! repetă dânsa mai tare.

El îşi vedea de drum.

— Mark! strigă ea cu putere, apoi stătu să asculte, cu răsuflarea tăiată.

El suia repede panta. Vera se schimbă la faţă, mai aşteptă câteva minute, apoi îşi legă băsmăluţa pe cap cu mişcări automate, îşi luă umbrela şi porni să urce încet şi gânditoare malul râpei.

„Mi-a spus: «adevăr şi lumină», se gândea ea, mergând. Unde sunteţi voi, adevărul şi lumina? Oare să fiţi acolo unde spune el şi unde mă trage

inima? Dar mă trage, într-adevăr, inima? Să fie adevărat că sunt o pedantă incapabilă de sentimente? Sau adevărul e aici?… se întreba ea, ieşind în câmp şi apropiindu-se de troiţă.

Tăcută, se uită adânc în ochii gânditori ai icoanei, care o priveau şi ei.

— E cu putinţă, oare, să nu înţeleagă nimic din toate acestea şi să nu se mai întoarcă niciodată aici… spre adevărul acesta veşnic… şi nici la mine, la adevărul dragostei mele? şopti ea. Niciodată! Ce cuvânt îngrozitor!

II

Rătăci patru zile-n şir prin dumbravă, sau îl aşteptă în chioşc, dar zadarnic, Mark nu veni.

„Să-ncercăm să nu ne mai vedem”, au fost ultimele lui cuvinte. „Oare, n-o să ne putem totuşi înţelege?” îi răspunsese dânsa, dar el nu-şi mai întorsese ochii înapoi, nu-l mai atrăsese speranţa asta, chemarea inimii ei.

De Raiski nu se mai ferea. El o urmărea zadarnic, nu putea să descopere nimic, şi pe fiecare zi se întrista tot mai tare. Vera nu scria şi nici nu primea scrisori misterioase, îi vorbea cu blândeţe, însă de cele mai multe ori tăcea, cuprinsă uneori de tristeţe.

Raiski o găsea în faţa troiţei mai des decât altădată. Fata se ruga. Ea nu se ascundea de el, ba îi îngădui într-o zi s-o însoţească sus, pe deal, la biserica satului, unde ea avea obiceiul să se ducă să asculte slujba ori să stea şi când nu se slujea, rugându-se îndelung, în genunchi, încremenită, pierdută-n gânduri, cu fruntea plecată.

Raiski stătea tăcut în spatele ei, temându-se chiar să se şi mişte, ca să n-o tulbure din starea de reverie în care o cufunda rugăciunea, observând-o dintr-un colţ, de după vreo coloană, până când amorţea de nemişcare. Apoi îi întindea tăcut umbrela sau pelerina.

Vera îi lua braţul, fără să-l privească sau să spună vreo vorbă, uneori se sprijinea de umărul lui

şi pornea obosită spre casă, unde, când ajungea, îi strângea mâna şi se retrăgea în camera ei.

Iar Raiski pleca, chinuit de îndoieli, suferind şi pentru el, şi pentru ea. Dânsa nu bănuia suferinţele lui tainice, nu-şi dădea seama cât de pătimaşă e dragostea lui. El nu o iubea numai cu ardoarea bărbatului pentru femeie, dar şi cu ardoarea artistului pentru idealul său.

Vera nu ştia nici că pe lângă pasiunea aceasta, pe care el şi-o aprinsese singur în suflet, şi ea îi îngăduise, la stăruinţele lui, s-o întreţină, pe de o parte cu speranţa că asta l-ar domoli, iar pe de altă parte, după sfatul lui Mark, cu gândul de a-i distrage atenţia de la râpă şi de a-i da, în acelaşi timp, şi o lecţie prietenească – Vera nu ştia că în sufletul său, Raiski mai nutrea încă nădejdea că dânsa va răspunde pasiunii lui, dacă nu cu pasiune, cel puţin cu căldură feminină, cu o frântură de prietenie.

Cu câtă uşurinţă spera Boris Pavlovici, deşi se vedea bine că Vera suferă din cauza altcuiva şi-şi continuă plimbările tainice prin fundul râpei. El spera, numai fiindcă voia să spere. Fără să-şi dea seama, se temea să-şi piardă speranţa că fata îl va iubi şi ea. Speranţa aceasta era fericirea sa şi el se străduia din răsputeri să şi-o păstreze. Plimbările ei tainice căuta să le răstălmăcească în favoarea sa.

„Poate că împuşcăturile acelea, îşi zicea dânsul, înseamnă altceva. Poate că nu de dragoste e vorba, ci de cine ştie ce altă taină. S-ar putea ca Vera să poarte crucea unei greşeli fatale. Dacă se folosise cineva de tinereţea şi de lipsa ei de experienţă, şi-acum o ţinea, nu în jugul dragostei, ci în acela al sărăciei? Poate că ea nu iubeşte pe nimeni, ci se străduie doar să scape dintr-un laţ în care fusese prinsă în primii ani plini de neştiinţă ai adolescenţei. Poate că toate dispariţiile ei misterioase în râpă, toate tainele şi scrisorile albastre să nu însemne decât fuga, nu din faţa pasiunii, ci dintr-o altă temniţă întunecată, în care

fusese închisă din pricina unui pas greşit şi din care nu mai ştia cum să scape… Poate că în sufletul ei se va trezi în sfârşit dragostea pentru el, Raiski, şi Vera îi va cădea la piept, căutându-şi salvarea…

Câteodată i se părea că Vera se uită la el cu o privire mută, implorându-i ajutorul sau privindu-l întrebător de parcă ar fi căutat să afle dacă e destul de tare s-o ajute să se ridice, să se îndrepte şi să se pună pe picioare, după ce-l va fi răpus pe duşmanul invizibil – scoţând-o iar la calea cea dreaptă.

Astfel visa ori se lăsa cuprins de nelinişte, se prăbuşea în bezna deznădejdii, ca să iasă apoi iar la suprafaţă, purtat de valul speranţei – toate, datorită numai cuvintelor „te iubesc", pe care ea le aruncase la întâmplare.

Se înfiora de bucurie, ori de câte ori îşi amintea de ele, deşi fata îşi însoţise vorbele cu o privire de rusalcă, şi deşi, după ce le spusese, pierise undeva, în râpă.

„Dacă n-ar fi adevărat, de ce le-ar fi spus? Ca să glumească? Ce crudă ar fi gluma ei! Dar, de obicei, femeia nu glumeşte cu dragostea pe care i-o arată cineva, chiar dacă n-o împărtăşeşte. Prin urmare, nu mă crede – nu crede nici în sentimentul meu, nici în suferinţa mea!"

Se zvârcolea în văpaia năprasnică a acestor îndoieli, a chinului pe care şi-l crease singur, câteodată plângând cu hohote sau veghind nopţile, cu privirea aţintită la luminiţa pâlpâitoare de la fereastra ei.

— Nici nu bănuieşte măcar cât de urât se poartă cu mine! Călău cu chip de femeie! şuiera el printre dinţi.

Apoi se trezea deodată şi-şi dădea seama de minciuna acestui „pe dumneata te iubesc", de minciuna încrederii lui oarbe în dragostea fetei, de minciuna situaţiei lui.

Într-o zi, pe înserate, o găsi iar în faţa troiţei cufundată în rugăciune. Fata era liniştită, cu privirea limpede, pe obraz cu o expresie de încredere senină, de supunere faţă de soartă. Parcă se împăcase cu gândul că împuşcăturile nu se mai auziseră de multă vreme şi că nu mai trebuia să coboare-n râpă. Aşa-i răstălmăcea Boris Pavlovici liniştea, gata să creadă iar în visul lui, în dragostea fetei pentru el.

Vera îi întinse blând mâna, spunându-i că se bucură să-l vadă, mai ales în clipa aceea când se simţea cu sufletul mai liniştit. După întâlnirea ei cu Mark, se silea să pară mai liniştită, acum venea la masă, la prânz, în fiecare zi în sufragerie, se străduia din răsputeri să se stăpânească, vorbea cu toţi, se căznea să mănânce, iar uneori chiar glumea.

Bunica nu observa nimic, aşa cel puţin i se părea fetei; n-o mai urmărea cu priviri bănuitoare şi nu-i mai arunca nici căutături piezişe.

— Vera, te rog să mă ierţi că-ţi vorbesc… începu Raiski, sfios.

— Îţi iert orice, frate! Vorbeşte! răspunse ea, scurt.

— Nu-ţi poţi închipui cât de fericit sunt că te-ai mai liniştit! De-ai şti câtă pace iradiază chipul tău! De unde ai pacea asta? De colo?

Şi făcu un semn spre troiţă.

— Bineînţeles! De unde aş putea-o avea dintr-altă parte?

— Tu… mi se pare că nu te mai duci acolo? urmă Raiski, făcând un gest spre râpă.

Fata dădu negativ din cap.

— Şi nici n-o să mă mai duc, răspunse ea, încet.

— Slavă Domnului! Ce fericit sunt! Acum unde vrei să mergi? Acasă? Dă-mi mâna, te conduc.

O luă de braţ şi porniră împreună, păşind încet pe cărăruia care străbătea pajiştea.

— Duci o luptă grea… Vera, o luptă năprasnică! Nu mi-o poţi ascunde… şopti el.

Fata mergea cu ochii-n pământ. Tăcerea ei îl făcu să spere că-n cele din urmă ea-i va mărturisi totul.

— Când o să-ţi înfrângi pasiunea asta chinuitoare şi primejdioasă? urmă el, oprindu-se şi aşteptând ca fata să-i confirme aluziile.

— Şi dacă aş înfrânge-o, frate? îl întrebă ea, tristă.

— Te-ai alege cu o experienţă bogată, care te va căli pentru orice furtună.

— Cum şi pentru ce anume?

— Pentru o soartă mai bună…

— Pentru o soartă mai bună?

Boris Pavlovici tăcu. Îşi aminti cu ce culori vii îi zugrăvise el tabloul pasiunii altă dată, în timpul primelor lor întâlniri, şi cât de mult se străduise s-o împingă spre pasiune, de care acum nu mai ştia cum s-o scape.

— Pentru o fericire lucidă, adâncă, statornică şi raţională, care să dureze o viaţă întreagă…

— Altfel nici nu concep fericirea… răspunse ea, gânditoare, şi, oprindu-se, îşi plecă fruntea pe umărul lui, ca şi cum s-ar fi simţit obosită.

El o privi în ochi – erau plini de lacrimi. Nu bănuise că pusese degetul pe rană, că atinsese punctul nevralgic al disputei ei cu Mark, stavila principală în calea acestei „soarte mai bune”!

— Plângi, Vera! Draga mea! şopti el, plin de compătimire.

În aceeaşi clipă, de jos, din fundul râpei se auzi o împuşcătură, al cărei ecou se rostogoli pe deal, într-un şuier prelung. Tresăriră.

Ea îşi înălţă capul, parcă speriată, încremenind o clipă, cu atenţia încordată. Ochii ei larg deschişi aveau o privire fixă. Mai erau încă plini de lacrimi. Apoi îşi smulse deodată mâna dintr-a lui şi se repezi spre râpă.

Raiski o urmă. Ea se opri la jumătatea drumului, cu mâna pe inimă, ascultând.

— Acum cinci minute erai hotărâtă, Vera… zise el, palid, tot atât de tulburat de împuşcătură ca şi ea.

Fata-l privi, fără să-l vadă şi să-l audă, mai făcu un pas spre râpă, dar se întoarse deodată şi porni încet spre troiţă.

— Da, da, şopti ea. N-o să mă duc. De ce mă cheamă? Să fie cu putinţă ca în zilele acestea în sufletul lui să se fi petrecut o cotitură? Nu, nu, nu cred, nu se poate să…

Ajunse în faţa troiţei, căzu în genunchi, îşi acoperi faţa cu mâinile şi încremeni. Raiski se apropie încet şi se opri în spatele ei.

— Nu te duce, Vera… şopti el.

Fata tresări, cu privirea agăţată de icoană, dar ochii acesteia se uitau în gol, gânditori şi nepăsători. Nicio rază nu străbătea din ei, nicio chemare, nicio speranţă, niciun sprijin. Vera îşi îndreptă trupul, îngrozită, şi se ridică încet de jos, fără să-l vadă pe Raiski.

Din adânc se auzi o nouă împuşcătură. Fata se repezi pe pajişte, ca o săgeată, spre râpă.

„Dar dacă se întoarce… dacă a învins «adevărul» meu? Altfel, de ce m-ar chema?… O, Doamne!” se gândea ea, grăbindu-se spre locul de unde se auzise împuşcătura.

— Vera, Vera! îngăimă Raiski, îngrozit, întinzând mâinile în nădejdea s-o poată opri.

Dar ea nu-l vedea, îi îndepărtă mâna şi porni pe pajişte repede şi uşoară, de parcă picioarele ei nici nu atingeau iarba, fără să arunce măcar o privire îndărăt, şi pieri de după copacii grădinii, pe aleea care ducea spre râpă.

Raiski încremeni.

„Ce-o fi asta? O taină fatală, sau pasiunea? se întrebă el. Sau şi una, şi alta?”

III

În seara aceea, Vera veni posomorâtă la cină, ceru un pahar cu lapte şi-l bău cu lăcomie, fără să schimbe o vorbă cu nimeni.

— De ce eşti aşa de tristă, Verocika? Nu eşti cumva bolnavă? o întrebă în treacăt bunica.

— Hm, nu îndrăzneam să te-ntreb, se amestecă politicos şi Tit Nikonîci în vorbă, dar de la o vreme-ncoace (Vera dădu uşor din umeri), ar fi greu ca cineva să nu-şi dea seama că dumneata, Vera Vasilievna, te-ai schimbat… Parcă ai mai slăbit… eşti palidă… De altfel, îţi stă foarte bine, adăugă dânsul, voind să-i facă plăcere. Dar vezi să iei seama ca nu cumva toate astea să nu fie semne de boală.

— E drept, mă cam dor dinţii, răspunse Vera, fără chef. Dar o să-mi treacă…

Bunica se uita într-altă parte, tăcută şi tristă. Raiski ţinea furculiţa între două degete, lovind-o, gânditor, de farfurie. Nu mâncase nici el şi tăcea posomorât. Numai Marfenka şi Vikentiev mâncau din tot ce se aducea la masă, flecărind întruna.

— Ia spune, ce-i doreşti ghemotocului ăsta? îl întrebă Marfenka pe Vikentiev.

— Un şobolan în sân! răspunse el, fără să şovăie o clipă.

— Ei, asta-i! Când te-am întrebat, m-am gândit la bunica…

Amândoi se străduiră să-şi înăbuşe hohotele năprasnice de râs şi, după ce fata izbuti să se

stăpânească, se supără grozav pe logodnicul ei din pricina „neobrăzării” cu privire la bunica.

— Dă-mi voie să te povăţuiesc, Vera Vasilievna, continuă Tit Nikonîci. Să nu rămâi nepăsătoare când e vorba de sănătate. Ne aflăm în august, serile sunt mai umede. Dumneata faci plimbări lungi, ceea ce-i, de altfel, foarte bine! Fiindcă, decât aerul proaspăt şi plimbarea nu-i nimic mai bun pentru sănătate. Dar nu trebuie nici să ieşi seara cu capul descoperit sau fără ghete cu talpă groasă. Mai ales doamnele care-s mai gingaşe de felul lor… Cel mai bun lucru e ca în astfel de împrejurări să-ţi pui pe cap o băsmăluţă călduroasă… S-au adus de curând unele pluşate, dar uşurele, care sunt foarte la modă… Am şi cumpărat trei… pentru dumneata, pentru Tatiana Markovna şi pentru Marfa Vasilievna… Dar fără permisiunea dumneavoastră n-am îndrăznit să le aduc…

Bunica aprobă din cap, tristă, dar plină de bunăvoinţă. Vera se sili să zâmbească, iar Marfenka zise fără nicio sfială:

— Cât de bun sunteţi, Tit Nikonîci! După cină, o să vă sărut! îmi daţi voie?

— Nu-ţi dau eu voie! Sunt gelos! sări Vikentiev.

— Pe dumneata nu te-ntreabă nimeni! răspunse Marfenka.

Tit Nikonîci izbucni într-un râs cu hohote, puţin intimidat.

— Cum binevoiţi, Marfa Vasilievna… O să mă simt nespus de fericit… zise el, râzând mereu. Ce neasemuită domnişoară! adăugă el, cu jumătate de glas, întorcându-se spre Raiski. E, cum s-ar zice, un boboc de trandafir, gata să-nflorească, pe care nu-ndrăzneşte să-l atingă nici măcar o adiere de vânt!

Şi plescăi, înduioşat, din buze.

„Da, e-adevărat! E un trandafir în toată splendoarea lui, se gândi Raiski, oftând. Pe când

cealaltă e ca un crin pe care se pare că-l bate nu numai o adiere de vânt, ci un adevărat uragan.”

Se uită la Vera. Fata se ridică de pe scaun, sărută mâna bunicii, îşi luă rămas bun de la ceilalţi numai din ochi, fără să se-ncline, şi ieşi.

Se ridicară şi ceilalţi de la masă. Marfenka se apropie numaidecât de Tit Nikonîci şi-şi îndeplini promisiunea.

— Puteţi să-mi trimiteţi băsmăluţa chiar mâine? îi şopti ea. Mâine dimineaţă mă duc cu Nikolai Andreici pe malul Volgăi şi, o să-mi prindă foarte bine…

— Cu toată plăcerea!… răspunse Tit Nikonîci, făcându-i o reverenţă. O aduc chiar eu…

Marfenka îl mai sărută o dată pe frunte şi se îndreptă iute spre Tatiana Markovna.

— Nimic, nimic, bunicuţo! îi răspunse ea grăbită, silindu-se să treacă repede peste întrebările Tatianei Markovna, care voia să ştie „ce-i tot şoptise lui Tit Nikonîci”. Dar nu izbuti.

Tit Nikonîci nu se pricepu nici el să-i spună o minciună Tatianei Markovna şi-i mărturisi rugămintea fetei, îndulcind-o din răsputeri şi scuzând-o pe Marfenka.

— Nu ţi-e ruşine să ceri? o dojeni Tatiana Markovna. Acum du-te la culcare. E târziu! E vremea să pleci şi dumneata acasă, Nikolai Andreici. Du-te cu Dumnezeu. Noapte bună!

— Te conduc eu, ca de obicei. Am trăsura cu mine, propuse cu bunăvoinţă Tit Nikonîci.

Abia ieşi Vera din odaie, că Raiski se strecură pe nesimţite afară, urmărind-o încet, numai cu câţiva paşi în urmă. Fata o luă spre dumbravă, se opri câteva clipe la marginea râpei, cu ochii în bezna pădurii de la picioarele ei, apoi se înfăşură în pelerină şi se aşeză pe banca ei dragă.

Raiski tuşi de departe, să-i dea de ştire că era acolo şi se apropie de dânsa.

— Aş vrea să stau puţin cu tine, Vera, zise el. Îmi dai voie?

Fata îi făcu loc lângă dânsa, fără să-i răspundă.

— Eşti atât de tristă! Suferi?!

— Mă dor dinţii… răspunse ea.

— Nu, nu dinţii, ci totul te doare. Destăinuieşte-te! împarte durerea cu mine…

— La ce bun? O să pot s-o-ndur şi singură. Doar nu mă plâng.

Raiski oftă.

— Eşti nefericită în dragoste? Pe cine iubeşti? şopti el.

— Iar „pe cine”? Doamne, Dumnezeule – pe dumneata! răspunse ea, răsucindu-se nerăbdătoare pe bancă.

— Pentru ce-ţi baţi joc de mine cu atâta răutate? Ce am făcut s-o merit? Poate dragostea mea pătimaşă, credinţa mea prostească sau poate pentru că aş muri cu dragă inimă pentru tine…

— Să-mi bat joc? Parcă de asta mi-ar arde! răspunse ea aproape cu deznădejde, apoi se ridică de pe bancă şi începu să se plimbe în sus şi în jos pe alee.

Raiski rămase pe loc.

„Şi eu care speram mereu… şi mai sper şi-acum… O, Doamne… sunt nebună! se gândea Vera, frângându-şi mâinile. O să-ncerc să fug de-aici o săptămână, două, ca să scap de nebunia asta măcar o vreme… Să mai răsuflu puţin! Nu mai pot!”

Se opri în faţa lui Raiski.

— Frate! zise ea. Mâine plec dincolo de fluviu. Poate că o să rămân acolo mai mult decât de obicei…

— Atât îmi mai lipsea! zise Boris Pavlovici, cu durere, fără să aştepte ca ea să-şi termine fraza.

Fata urmă, fără să tină seamă de vorbele lui:

— Nu mi-am luat rămas bun de la bunica. Ea nu ştie. Să-i spui dumneata, pentru că eu plec în zori.

Raiski tăcea, distrus.

— Acum o să plec şi eu! se gândi el cu voce tare.

— Să nu taci asta! Mai aşteaptă… zise dânsa, cu o oarecare sinceritate. Mai aşteaptă până mă voi linişti puţin…

Tăcu o clipă.

— Poate că într-o bună zi o să-ţi explic… şi-o să ne luăm rămas bun altfel, mai frumos, ca un frate şi o soră, pe când acum… nu pot!… Sau… nu! încheie ea, grăbită, făcând cu mâna un gest plin de deznădejde. Pleacă! Dar te rog să-mi faci un serviciu – treci pe la odaia argaţilor şi spune-i lui Prohor să fie gata la cinci cu trăsura. Şi trimite-o şi pe Marina la mine. Poate pleci de aici în lipsa mea, adăugă ea, gânditoare, aproape tristă. Hai să ne luăm rămas bun acum! Iartă-mă pentru toate ciudăţeniile mele… (oftă) şi lasă-mă să-ţi dau un sărut de soră… Îi luă capul între mâini şi-l sărută pe frunte, apoi se îndepărtă repede. Îţi mulţumesc pentru toate, mai spuse ea, întorcându-se pe neaşteptate, după ce făcuse câţiva paşi: acum nu sunt în stare să-ţi arăt cât îţi sunt de recunoscătoare pentru prietenia dumitale… şi, mai mult decât orice, pentru colţişorul acesta de moşie. Rămâi cu bine şi iartă-mă!

Vera se îndepărtă, şi Raiski încremeni pe loc. În afară de colţişorul acesta, tot restul lumii i se părea pustiu, totuşi ea-l trimitea în pustiul acela nesfârşit! Oare să fie cu putinţă să se culce, de viu, în mormânt?

— Vera! strigă el, ajungând-o grăbit din urmă.

Ea se opri.

— Dă-mi voie să mai rămân aici, cât timp stai tu acolo… N-o să ne vedem! N-o să te plictisesc! O să ştiu unde eşti şi-o să te aştept, până te vei linişti – îmi vei povesti tot, aşa cum mi-ai făgăduit… Şi tu ai spus asta acum câteva clipe… Şi-apoi, nu pleci departe – din când în când am putea să ne scriem…

Îşi trecu limba peste buzele arse, vorbind repede şi sacadat, de parcă se temea că fata ar putea să

plece chiar în clipa aceea, pierind pentru totdeauna din viaţa lui.

Întinse mâna spre ea, cu faţa plină de rugă. Vera tăcu, nehotărâtă, dar se apropie încet de el.

— Miluieşte-l pe cerşetorul care te roagă… Miluieşte-mă, pentru numele lui Cristos! şopti el, cu patimă, oprind-o cu palma întinsă. Nu mă izgoni din locul acesta, care-i şi rai, şi iad pentru mine! Dăruieşte-mi viaţa, nu mă îngropa de viu!… încheie dânsul aproape în şoaptă, privind-o cu deznădejde.

Fata i se uită ţintă-n ochi, apoi dădu din umeri, parcă străbătută de un fior rece.

— Nu ştii ce-mi ceri… zise ea, încet.

— Fie-ţi milă, pentru numele lui Cristos! repetă el mereu, fără s-o asculte şi cu palma întinsă ca un cerşetor.

Vera îi arunca priviri gânditoare, când neîncrezătoare, când plină de compătimire.

— Bine, rămâi! zise ea, deodată, hotărâtă. Scrie-mi, dar să nu mă blestemi, dacă „pasiunea" dumitale – fata accentuă cuvântul cu o ironie uşoară – n-o să treacă nici aşa!

„Poate că, totuşi, o să-i treacă… se gândi ea, fixându-l cu privirea, că doar e vorba numai de o simplă fantezie!"

— O să-ndur orice chin! Poate că mai repede n-aş fi îndurat fericirea! Dar chinul, dă-mi-l! Şi el e o parte din viaţă! Numai să nu mă goneşti, să nu mă îndepărtezi de tine – acum ar fi şi prea târziu!

— Cum vrei! zise dânsa, fără să-l ia în seamă, cu gândul aiurea.

Boris Pavlovici se învioră, simţea că începe să răsufle din nou.

Iar Vera se gândea cu tristeţe: „De ce nu-mi spune *el* asta?"

— Bine, mai adăugă ea. Atunci n-o să plec mâine, ci poimâine.

Şi parcă se învioră şi ea, şi în sufletul ei se născu o speranţă sau poate un gând… Acum erau

amândoi mulţumiţi, fiecare din ei păstrând mulţumirea ascunsă în sufletul lui.

— Dar să-i spui Marinei să vină chiar acum la mine! Noapte bună!

El îi sărută mâna cu patimă şi se despărţiră.

IV

În dimineaţa următoare, Vera îi dădu Marinei un bileţel, poruncindu-i să-l ducă nu ştiu cui şi să-i aducă răspunsul. După ce-l primi, se mai înveseli puţin, se plimbă pe malul Volgăi, iar în seara aceea, după ce-i ceru bunicii voie să treacă fluviul la Natalia Ivanovna, îşi luă rămas bun de la toţi, şi când plecă îi spuse lui Raiski, zâmbind, că n-o să-l uite.

Mai trecu o zi, şi în dimineaţa următoare, un pescar de pe Volga îi aduse lui Boris Pavlovici un bileţel de la Vera cu câteva cuvinte duioase. Expresii ca: „fratele meu drag", „speranţă într-un viitor mai bun", „strălucirea unei duioşii ce se naşte şi căreia nu vrei să-i dai curs" ş.a.m.d. se revărsară asupra lui ca un mănunchi de scântei aducătoare de fericire.

Scrisoarea ei îl îmbătă, o învăţă pe de rost, încrederea în el şi în Vera se născu din nou într-însul – faţa ei apărea acum scăldată într-un fel de lumină a adevărului, a purităţii, a graţiei şi a duioşiei.

Uită îndoielile şi grijile chinuitoare, scrisorile albastre şi râpele, se repezi la masa lui de lucru, îi scrise un bileţel scurt şi înflăcărat, pe care i-l trimise numaidecât, iar el se prăbuşi într-un fel de visări haotice, născute din patima lui. N-o mai vedea pe Vera în faţa ochilor; încordarea neabătută cu care o urmărise pieri, prefăcându-se în vise mărunte, sau el îşi întorcea privirile spre trecutul

său., Iar de la visări porni îndată cu febrilitate să descopere „cheia”, care să-i deschidă tainele ei.

Se uita, căuta, se străduia să înţeleagă ceea ce era de neînţeles sau necunoscut în idealul său, îşi iscodea propriile-i gânduri, conştiinţa şi inima, chema experienţa să-l povăţuiască, să-i arate ce voise de la ea înainte, ce-i pretindea acum şi ce le mai lipseşte ca să desăvârşească armonia frumuseţii. Îşi cerceta propria-i viaţă, amintindu-şi de tot ceea ce-l jignise vreodată în idealurile lui care nu se realizaseră.

Toată grosolănia şi mârşăvia femeilor, acoperite de rochii scumpe şi aur, briliante şi sulimanuri, curgea iar pe lângă el, în valuri compacte. Raiski îşi amintea de suferinţele sale, de jignirile amare pe care le-ndurase în bătăliile date cu viaţa; îşi amintea cum se prăbuşeau modelele lui, şi cum el însuşi se prăbuşea cu ele, cum se ridica din nou, fără să-şi piardă nădejdea, cerând mereu de la femei umanitate şi armonizarea frumuseţii exterioare cu aceea a frumuseţii lăuntrice.

Presimţea că aceasta era ultima lui experienţă, că, ori va găsi în Vera idealul său cu privire la femeie, ori îl va pierde pentru totdeauna, sfărâmând idolul pe care şi-l făurise şi stingând felinarul lui Diogene.

Se chinuia la gândul că vedea în ea, prin valurile de lumină, o pată întunecată – minciuna. La ce bun misterul acesta, dispariţiile de zile întregi, scrisorile tainice, ascunzişurile, frazele neterminate, care poate că ascundeau o intrigă grosolană, o pasiune fatală, cine ştie ce taină sau cine ştie ce altceva? „E voluntară, e mândră”, spune bunica despre Vera. „Vreau să fiu liberă, să nu depind de nimeni”, zice şi Vera, dar se ascunde şi umblă cu vicleşuguri! Omul mândru, cu o voinţă mare, căruia îi place libertatea, nu se teme de nimeni şi merge fără frică pe calea aleasă, dispreţuind minciuna şi furişatul tainic ca de şoarece, îndurând cu bărbăţie orice urmare a

paşilor lui îndrăzneţi şi hotărâţi! „Mărturiseşte tot, nu te feri şi mă voi pleca adânc în faţa cinstei tale!” zicea el. Femeile cu o voinţă puternică au o concepţie proprie despre dragoste, virtute, despre sentimentul ruşinii şi îndură cu bărbăţie spinii viciilor lor. Vera e adepta unor concepţii originale, dar nu-şi urmează deschis calea, ci se ascunde, îi minte pe toţi – pe el, pe bunica, toată casa, tot oraşul, lumea întreagă.

„Nu, nu asta e femeia visurilor mele! Mă cutremur pentru femeie şi pentru omenire, la gândul că o femeie poate fi cinstită numai întâmplător, numai când iubeşte, faţă de cel pe care-l iubeşte şi numai în clipa când iubeşte, sau, în sfârşit, când natura a lipsit-o de frumuseţe şi, prin urmare, n-o pândesc niciun fel de patimi, ispite şi lupte şi nu-i pasă nimănui dacă minte sau nu!”

„Minciuna este unul dintre blestemele pe care satana le-a aruncat asupra lumii… zicea el. Dar ea nu poate fi o mincinoasă!” se consola tot el apoi, căzând pe gânduri, şi se înduioşa evocându-i frumuseţea fină şi spiritualizată, oglindă a sufletului. Cât adevăr iradia chipul ei! „Frumuseţea e o forţă prin sine însăşi! Pentru ce i-ar mai trebui forţa şubredă a minciunii? Totuşi!” îşi zicea el din nou cu tristeţe, în goana lui după adevăr. De ce oare îi răsărea în minte, deodată, ca prin farmec, cuvântul acesta „totuşi”? Desigur că se năştea din vasta lui experienţă, se întrezărea în trăsăturile feluritelor portrete de femei pe care le cunoscuse, răsărea din toate iubirile lui… Iubiri!

Se înroşi deodată la faţă de ruşine şi-şi acoperi ochii cu mâinile.

„Iubiri! Întâlniri lipsite de iubire! îşi spunea el, chinuit. Ce blestem apasă peste moravurile şi concepţiile oamenilor! Noi, sexul tare – taţii, bărbaţii, fraţii şi copiii acestor femei – le condamnăm, cu înfumurare, pentru că se irosesc, se tăvălesc în noroi, zburdă pe acoperişuri… Le

blestemăm şi le pervertim totodată! Numai pe noi înşine nu ştim să ne vedem, iertându-ne, generoşi, toate… întâlnirile ca-ntre câini!… Etalăm în faţa întregii lumi neruşinarea şi beţia noastră, pe care le condamnăm la femeie! Da, acesta e domeniul în care cele două sexe trebuie să ajungă la acelaşi grad de desăvârşire, să meargă paralel, fătă să semene, *ei,* cu câinii, iar *ele,* cu pisicile, şi împreună, cu maimuţele! Abia atunci se va termina şi cu diferenţierea pe care o face morala între un sex şi altul, se vor limpezi principiile încâlcite, se va pune capăt înşelăciunii reciproce, învinuirilor şi infidelităţilor! Pentru că bărbaţii au născocit două morale – una pentru ei, şi alta pentru femei!”

Raiski se întinse pe divan, adâncit în amintirile tinereţii., Rămase multă vreme aşa, cu palmele pe faţă. Apoi se ridică, palid şi sfârşit de chinuri sufleteşti. „Ce perspectivă plină de grosolănie şi minciună, ce otravă a vieţii! Veacurile trec unul după altul, generaţiile se perindă şi ele, înotând prin noroiul desfrâului moral şi fizic, şi nimeni şi nimic nu stăvileşte şuvoiul acesta tulbure al unei vieţi oarbe şi dezmăţate! Desfrâul şi-a creat obiceiuri proprii, care aproape că s-au transformat în principii, dominând societatea umană, înecată într-un haos de concepţii, patimi şi moravuri anarhice…”

Apoi, Raiski se gândea din nou la Vera, străduindu-se să descopere în ea o rază de frumuseţe şi de adevăr, de principii nealterate şi de simţăminte dezinteresate, de frumuseţe a sufletului, legată de aceea a trupului, fiind nedespărţite când e vorba de o frumuseţe adevărată!

Se străduia să-i analizeze fiecare pas, chiar şi cea mai neînsemnată acţiune, întocmai ca un judecător de instrucţie, uneori tremurând de fericire, alteori afundându-se în tristeţe şi ieşind din vârtejul acestei analize, nici mai descurajat şi nici mai sigur decât înainte, ci mereu stăpânit de

aceeaşi chinuitoare necunoaştere, ca un om care se scaldă, înoată pe sub apă, crezând că se îndepărtează mult de locul de unde a plecat, dar când iese la suprafaţă se pomeneşte tot acolo.

Se străduia să-i justifice purtarea misterioasă faţă de el, prin atacul său prea brusc: el prea-şi afirmase deodată drepturile asupra frumuseţii ei, uimirea faţă de această frumuseţe, adoraţia şi încântarea… îşi amintea cum fata respinsese insistentele lui, mai întâi nepăsătoare, apoi tot mai energic, cum râdea, cu totul deschis, de patima lui, cum nu credea în această patimă şi cum, de altfel, nu crede nici astăzi, cum ajunsese chiar să-ncerce să-l îndepărteze de pe meleagurile acestea, rugându-l să plece, şi cum el insistase să rămână!

„Da, ea are dreptate! Eu sunt vinovatul!” îşi zicea el, pierdut în gândurile acestea.

Apoi îşi aminti cum se silise să-şi potolească pasiunea – treptat, căzându-i totuşi pradă, cum îşi alintase pasiunea, aşa cum ai alinta un câine rău, gata să sară să te muşte, pentru ca să-l îmbunezi şi să te poţi retrage, cu gândul să scapi şi s-o iei la sănătoasa. Dar pentru ce nu-i mărturisise Vera numele idolului ei, deşi era convinsă că această mărturisire i-ar fi luat într-o singură clipă orice nădejde şi pasiunea lui s-ar fi stins cât ai bate din palme?

Ce o costa s-o facă? Nimic! Doar ştia că taina ei nu va fi divulgată – totuşi tăcea, înteţindu-i parcă dinadins focul dragostei. Pentru ce nu-i spusese nimic? Pentru ce nu-l lăsase să plece şi-l rugase să rămână, chiar şi în clipa în care… îi poruncise lui Egorka să aducă geamantanul? Cochetase cu el? Atunci l-a minţit! Îi mai interzisese să-i spună ceva bunicii, ba-i ceruse chiar şi cuvântul de onoare că n-o s-o facă, ceea ce înseamnă că o mintea şi pe bunică şi pe toţi ceilalţi!

„Nu, numai ea este vinovată!”

Începu să-şi scrie jurnalul. Pe hârtie porniră să curgă deodată adevărate valuri de poezie şi

improvizaţii, pline când de duioşie şi supunere, când de o gelozie şi de o pasiune năprasnice, însoţite de toate vaierele înfocate şi clocotitoare, de toate cântecele, chinurile şi fericirile ei.

Înconjura dragostea cu toată splendoarea decorurilor hărăzite ei de fantezia omenească, socotind-o sentiment profund moral şi presupunând că în el, ca şi în raţiune „„ ba poate chiar mai mult decât în raţiune” (scria el), se află prăpastia care-l desparte pe om de toate celelalte fiinţe de pe pământ. „O dragoste mare e nedespărţită de o minte mare; vastitatea mintii este egală cu profunzimea inimii, din care cauză, pe cele mai înalte piscuri ale umanităţii ajung numai inimile mari, care sunt în acelaşi timp şi minţi luminate!” propovăduia el. Dar nuanţele horbotei fantastice pe care o ţesea Boris Pavlovici cu măiestria unui mare artist şi cu duioşia unui îndrăgostit se schimbau mereu, schimbându-se şi el însuşi, uneori căzând în ţărână la picioarele idolului său, alteori ridicându-se şi sfărâmând cu un hohot de râs chinurile şi propria sa fericire. Neschimbate rămâneau doar dragostea lui de bine şi concepţia lui sănătoasă despre moralitate. „Să crezi în Dumnezeu, să ştii că doi ori doi fac patru şi să fii cinstit, spune undeva Voltaire, scria Raiski. Iar eu spun: iubeşte, femeie, pe cine vrei, iubeşte-l cu dragoste pământească, dar nu cu o dragoste de pisică, nu din interes, şi nu-l amăgi cu iubirea ta!

Femeie cinstită! scria el. Dacă cineva cere asta, înseamnă că cere totul. Da, asta reprezintă totul! Dar dacă nu cere lucrul acesta, înseamnă că nu cere nimic, că jigneşte femeia, natura ei umană, creaţia lui Dumnezeu, înseamnă că lipseşte femeia pur şi simplu, cu o mare grosolănie, de dreptul ei de a fi egală cu bărbatul, de ceea ce, ea, de altfel, se plângi pe bună dreptate. Femeia este culmea creaţiei, da, dar nu e numai o Venus. Pentru că şi motanului i se pare că pisica e şi ea culmea creaţiei, o Venus a neamului pisicesc! Femeia este,

poate, o Venus, dar spiritualizată şi cu darul raţiunii, o îmbinare a frumuseţii formei cu frumuseţea spiritului, iubitoare şi cinstită, adică un ideal al măreţiei feminine, o armonie a frumuseţii!”

Toate gândurile acestea profunde Raiski le revărsa în jurnalul său, nădăjduind să le citească Verei, când se vor întâlni din nou; deocamdată, mulţumindu-se să schimbe cu ea bileţele scurte şi prieteneşti.

Apoi lăsa pana şi se ocupa cu muzica, încercând să găsească uitarea în armonia ei, ascultând cu dragoste cum sunetele cântau propria lui patimă şi propriile-i imnuri închinate frumuseţii. Şi ar fi vrut să prindă sunetele acestea şi să le înmănuncheze în edificiul armonios al unei simfonii.

Din tot noianul de sunete, în imaginaţia lui Raiski prindea să se înfiripe un fel de poem muzical. El se străduia să surprindă taina creaţiei, muncind trei dimineţi la rând şi umplând de note un caiet mare şi gros. Iar când, în dimineaţa a patra, îşi cântă compoziţia, văzu că-i un fel de… polcă, dar atât de tristă şi de posomorâtă, încât, cântând-o, vărsă lacrimi amare.

Raiski se miră de rezultatul acesta atât de sărac al bogatelor lui improvizaţii aşternute pe hârtie şi-şi mărturisi oftând că pe lângă fantezie îţi trebuie şi tehnică muzicală.

„Dacă şi din romanul meu va ieşi tot aşa ceva?… îşi zise el, gânditor. Dar acum numai de roman nu-mi arde! Cândva, mai târziu, poate! Astăzi, mintea mi-e plină de Vera, de pasiune şi de viaţă, şi nu de o viaţă inventată, ci de una reală!”

Când avea câte un acces de fericire, umbla prin casă, prin livadă, prin sat şi pe câmpii întocmai ca un voinic din basme, simţind în capul, în inima şi în întregul său trup atâta vigoare, încât parcă-i înflorea sufletul, umplându-l de bucurie. Avea o minte rodnică, o imaginaţie creatoare şi sufletul lui era însetat de activitate plină de dragoste, nu

numai pentru Vera, ci şi pentru orice fiinţă vie. Duioşia, blândeţea, grija şi atenţia lui se revărsau asupra tuturor.

Înţelegea cu adâncă simţire nu numai suferinţele unui semen de-al său, căruia îi întindea o mână de ajutor şi-l mângâia, dar chiar şi o gânganie târâtoare, pe care o ridica, grijuliu, de pe cărare şi o punea pe vreo rămurică, pentru ca s-o ferească de picioarele trecătorilor.

În astfel de clipe de fericire, ar fi fost în stare să picteze Madona lui Rafael. dacă ea n-ar fi fost pictată, sau ar îi sculptat pe Venus din Milo, pe Apollo din Belvedere, ori poate ar fi clădit din nou chiar şi catedrala Sfântului Petru!

În clipele de suferinţă, însă, slăbea, se îngălbenea la faţă, se îmbolnăvea, nu mai mânca şi umbla pe câmpuri, ca orb, neştiind nici pe unde calcă şi întrebându-i pe ţăranii care-i ieşeau în cale dacă Malinovka se află la stânga sau la dreapta lui.

În astfel de clipe, se purta neprietenos cu bunica şi cu Marfenka, grosolan, cu servitorii, nu închidea ochii până-n zori, şi dacă adormea, avea un somn greu şi agitat, plin de vise care nu-i curmau suferinţele de peste zi.

Câteodată; îşi arunca privirile în jur, de parc-ar fi întrebat: „Unde sunt, ce oameni sunteţi voi?”

Marfenka începu să se teamă de el. De cele mai multe ori, Raiski se închidea sus, în camera lui, şi începea să scrie în jurnalul său, ori să umble prin odaie vorbind singur, ori se aşeza la pian şi-şi revărsa, după propria-i expresie poetică foarte plastică „toată spuma pasiunii”.

Egorka îl urmărea printr-o gaură din peretele de scânduri acoperit cu un tapet de hârtie, care despărţea biroul lui Raiski de coridor, şi pe care-o lărgise puţin.

— Hai, fetelor, să v-arăt o minunăţie! zise el într-o zi, scuipând în lături printre dinţi. Vino, Pelagheea Petrovna, să ne uităm prin crăpătură la boierul nostru, Boris Pavlovici! De-alt teatru n-o

să mai aveţi trebuinţă, c-o să v-ajungă să-l vedeţi pe dumnealui cum se fandoseşte.

— N-am vreme, am de călcat, răspunse femeia, punând pe foc fierul de călcat.

— Atunci hai mata, Matriona Semionovna!

— Da' cine crezi c-o să facă rânduială în odaia Marfei Vasilievna? Ori poate tu?

— Ei, drăcie! Nu-i chip să vă mişte omul din loc! zise Egorka, înciudat, scuipând iar printre dinţi. Şi când te gândeşti ce frumos am lărgit gaura cu sfredelul!

— Ia să văd ce vrei să-mi arăţi! îl rugă Natalia cea curioasă, una dintre femeile care împleteau dantele pentru Tatiana Markovna.

— Eşti o fată minunată, Natalia Fadeevna, spuse Egorka, mângâietor. Parc-ai fi o adevărată domnişoară! Şi te-aş lăsa nu numai să te uiţi prin crăpătura din perete, ci ţi-aş da şi mâna şi inima mea, dacă… dacă ai avea altă mutră!

Pe celelalte fete le podidi râsul, iar Natalia se supără.

— Păcătosule! izbucni ea, ieşind din odaie. Zău că n-ai obraz!

— Pentru că, urmă Egorka, uitându-se după ea, prea aduci la mutră cu tăicuţul matale, prea-i semeni lui Fadei Ilici!

Şi chicoti.

Până la urmă, Egorka tot izbuti să le convingă pe celelalte două să-l însoţească, şi-acum toţi trei aruncau pe rând ocheade prin crăpătura din perete.

— Vedeţi ce face! Boceşte, zău că boceşte! spunea Egorka, îmbrâncind-o spre crăpătură ba pe una, ba pe alta dintre fete.

— Aşa-i! Boceşte! Boceşte, sărăcuţul de el! zise Matriona, cu milă.

— Nu cumva râde? Zău că râde! Ia uitaţi-vă. Să vedeţi, că râde!

Se lăsară toţi pe vine, chicotind.

— Vedeţi cum pătimeşte? zise Egorka. S-o fi amorezat de Vera Vasilievna…

Pelagheea îi dădu un pumn în coaste.

— Ce tot îndrugi, scârbosule! zise ea, înspăimântată. Îndrugă ce vrei, dar să nu te-atingi de domnişoare, auzi tu! De-ar afla cucoana… Hai s-o ştergem de-aici!

Raiski plângea şi râdea aproape în acelaşi timp, „fandosindu-se" fără nicio reţinere, sau mai bine zis plângea şi râdea mai mult artistul din el decât omul, târât de încordarea lui nervoasă.

Îşi făurea în fel şi chip, în formele cele mai pure, imaginea Verei şi, zugrăvind-o, schiţa în acelaşi timp, inconştient şi cu toată sinceritatea, şi imaginea propriei sale pasiuni, oglindind în ea, uneori naiv şi caraghios, tot ceea ce avea el mai luminos şi mai cinstit în sufletul său şi tot ceea ce pretindea el de la alţii, dar mai ales de la o femeie.

— Ce tot scrii acolo? îl întrebă Tatiana Markovna. Scrii vreo dramă, ori tot romanul ăla al tău?

— Nu ştiu nici eu, bunico. Descriu viaţa şi iese un roman. Scriu un roman şi apare viaţa. Insă ce-o ieşi până la urmă, nu ştiu.

— Vorba zicătoarei – joacă-se copilul cu ce-o fi, numai să nu ţipe! zise Tatiana Markovna, definind aproape fără greş preocuparea pentru scris a lui Raiski. Boris Pavlovici îşi petrecea astfel vremea, cheltuindu-şi imaginaţia, care-şi găsise un făgaş firesc, uitând realitatea şi plictiseala şi fără să se mai intereseze de nimic sau să se mai ducă pe undeva.

— Da' pentru ce scrii numai noaptea? îl mai întrebă bunica. Stau tot cu frica-n sân… De n-ai adormi odată cu lumânarea aprinsă, scriind la drama aia a ta! Şi-apoi, e glumă să veghezi până în zori? O să te îmbolnăveşti. Ia uită-te la tine, uneori eşti galben ca un castravete trecut…

Raiski se uită în oglindă şi-l uimi schimbarea care se petrecuse cu el. Pe la tâmple şi în jurul nasului apăruseră pete galbene, iar părul negru şi des era presărat cu fire argintii.

„Mai bine-aş fi fost blond decât brun, cârti el. O să îmbătrânesc cu zece ani mai devreme!”

— Nu-i nimic, bunico, nu-ţi pierde timpul cu mine, răspunse el. Lasă-mă în voia mea… Nu pot să dorm; câteodată aş vrea, dar degeaba.

— Poftim! Şi el vrea să-l laşi „în voia lui”, ca şi Vera.

Bătrâna oftă.

— Nu ştiu ce v-o fi apucat cu libertatea asta! De parcă v-aş ţine eu în lanţuri! Poţi să scrii, dar de ce numaidecât în timpul nopţii? mai adăugă ea. Că aşa nu pot nici eu să dorm liniştită. Oricând deschid ochii, văd lumină la tine…

— Îţi dau cuvântul meu de onoare, bunicuţă, ca n-o să dau foc casei, măcar de-aş arde eu tot.

— Puşchea pe limbă-ţi! îl întrerupse ea, supărată, împungând cu acul într-o albitură din zestrea Marfenkăi, la care lucra, deşi în jurul meselor cu zestrea trebăluiau zece cusătorese. Dar bătrâna nu putea să se uite liniştită la alţii cum fac treabă, ci se apuca şi ea numaidecât de lucru, întocmai ca Vikentiev, care nu putea să nu râdă sau să nu plângă când râdeau ori plângeau alţii.

— Nu pune soarta la încercare şi nu chema nenorocirea asupra capului tău! adăugă ea. Aminteşte-ţi zicala: orice pasăre pe limba ei piere!

În clipa aceasta, Raiski sări deodată de pe canapea şi se repezi la fereastră, apoi la uşă, şi dispăru.

— A sosit un ţăran cu o scrisoare de la Vera! zise el, înainte de a ieşi.

— Ia te uită ce bucurie l-a apucat. Parcă l-a văzut pe taică-său! Şi părăduieşte la lumânări cu romanele şi dramele lui! Câte patru pe noapte! şopti Tatiana Markovna, gospodina econoamă care ţinea seama de orice bănuţ cheltuit.

V

Vera îi scrisese lui Boris Pavlovici câteva rânduri. I se plângea că se plictiseşte şi, într-adevăr, după unele fraze se vedea bine că o chinuia singurătatea.

Îi scria că vrea să-l vadă, că are nevoie de el, şi că în viitor va avea şi mai multă nevoie, că „fără el nu poate trăi", şi uneori i se părea că dintre rândurile bileţelului ei izbucneşte parcă un fel de râs ciudat, care, ca o gâdilare a rusalcelor îi zgândărea nervii până la durere.

Totuşi; în ciuda acestor izbucniri de râs, chipul Verei înveşmântat în taină îl ademenea în depărtările unor zări fantastice. Se făcea că fata se îndepărta, învăluită într-o năframă de neguri, şi el se străduia s-o ajungă din urmă şi atingea năframa, voind să afle taina şi să vadă ce fel de Isis avea în faţa lui.

Dar, abia apuca năframa, că Vera îi scăpa din mână, îndepărtându-se mereu. Raiski simţea desfătări sublime sau îndura adevărate cazne, şi ca om, şi ca artist, dar nu ştia nici el când apăreau unele şi celelalte piereau în beznă, sau când se contopeau într-un singur tot.

Uneori, când primea rarele ei bileţele, în care tonul plin de prietenie se îmbina cu râsul otrăvit care-i batjocorea pasiunea, năzuinţele, idealurile şi jocul fanteziei pe care o lăsa adesea să sclipească în convorbirile cu dânsa, Raiski izbucnea şi el într-un râs nestăvilit, ca apoi aproape să plângă,

cuprins de tristeţe şi frământat de neputinţa de a-i lămuri Verei ce se petrecea cu el, de a-i dărui cheia propriei sale firi.

„Nu-şi dă seama, sărmana, cârtea el, că a condamna pe cineva pentru fantezia lui este acelaşi lucru ca şi cum l-ai condamna pentru că are o umbră prea mare, care învăluie un câmp întreg şi e mai înaltă decât o clădire. Şi-apoi, ea nu crede în pasiune! De-ar putea vedea cum se întinde şarpele acesta în faţa mea, sclipind cu luciri verzi de smaragd şi aur când îl încălzeşte soarele, şi cum păleşte deodată, când se lasă întunericul, sâsâind şi ameninţându-mă cu dinţii lui ascuţiţi! Unde sunt cunoscătorii şi tălmăcitorii aşa-ziselor taine ale inimii şi ale pasiunii, ca să-şi etaleze concepţiile şi filosofia câştigate de pe scena teatrului Mihailovski[{162}]! Ei te copleşesc cu sentinţele lor: «nu poţi iubi, când ţi-e mândria jignită». «Dragostea este un egoism *a deux*[{163}]». «Iubirea neîmpărtăşită se stinge» ş.a.m.d.”

„Hai, poftiţi încoace şi vedeţi pasiunea mea, spunea el. Veniţi şi admiraţi-o! Deşi sunt respins şi batjocorit, iubesc, şi cum iubesc! Nu ca cei «patruzeci de mii de fraţi» (oh, cât de modest a fost Shakespeare!), ci ca toţi oamenii la un loc. În dragostea mea se înmănunchează toate soiurile de dragoste din lumea asta. Iubesc cum o iubeşte Leonti pe soţia lui, cu o dragoste simplă, curată, aproape pastorală; iubesc cu o pasiune puternică, aşa ca Saveli cel încruntat, iubesc ca Vikentiev cel zburdalnic şi plin de voioşie, sau iubesc cum poate iubeşte Tuşin, admirând şi adorând în taină; iubesc aşa cum o iubeşte bunica pe Vera ei… şi, în sfârşit, iubesc aşa cum n-a iubit nimeni, aşa cum porunceşte creatorul, scăldând în iubirea mea, ca într-un ocean, întreaga lume…

Şi dacă toate iubirile acestea ar trebui să le exprim doar în câteva cuvinte, încheie Raiski, trezindu-se deodată pentru o clipă, aş spune:

«iubesc ca un artist», adică iubesc cu toată puterea fanteziei mele nestăvilite sau… dezlănţuite!”

Îl pasiona scrisul ca un proces de creaţie spontană, pe dinaintea ochilor lui perindându-se într-un desen multicolor propriile lui gânduri, senzaţii şi imagini. Totuşi, scrisul nu-l făcea s-o uite pe Vera, ceea ce-şi dorea cu toată sinceritatea, ci, dimpotrivă, îi aţâţa imaginaţia şi, ca urmare, pasiunea.

„Ea n-o să înţeleagă toate astea, îşi zicea el, cu tristeţe. Va privi creaţiile acestea inspirate de dânsa şi dedicate ei ca pe nişte simple aiureli amoroase! Dar, oare, să nu le înţeleagă nici ea, care este femeie? Totuşi, are urechi mici, semn al inteligenţei…

Este, oare, într-adevăr, inteligentă? Fiindcă la noi, e privită ca inteligenţă, mai ales la femei, cea mai joasă treaptă a ei, şi anume viclenia, rafinată, ce-i drept, până la ultima expresie. Iar femeile se pare că se mândresc chiar că posedă arma aceasta subtilă, deşteptăciunea aceasta de pisică, de vulpe, ba chiar şi de insectă! Dar ea este numai o formă pasivă a deşteptăciunii, care constă în aptitudinea de a te feri şi de a îndepărta primejdiile, de a te ascunde în faţa unei puteri superioare, în faţa asupririi.

În treacăt fie zis, o astfel de mintişoară şi-a format, datorită unei îndelungate asupriri, poporul evreu, secătuit de puteri şi împrăştiat pe tot pământul, strecurându-se cu chiu, cu vai prin noianul de oameni, apărându-şi viaţa, avutul şi dreptul la existenţă, prin viclenie.

Mintişoara aceasta te-ajută să te strecori cu succes şi prin viaţa de toate zilele, să faci afaceri mărunte, să-ţi ascunzi micile păcate ş.a.m.d. Dar când femeile îşi vor fi cucerit drepturile, subtilitatea aceasta utilă în mărunţişuri şi aproape totdeauna dăunătoare în lucrurile mari, în chestiunile importante, va ceda locul adevăratei forţe omeneşti – inteligenţei.”

Când îşi lăsa jurnalul deoparte, trăind, lucid, o zi sau două departe de el, Vera îi răsărea din nou în minte ca o întruchipare a perfecţiunii. Îndoielile, bănuielile şi jignirile erau în general străine de firea lui, după cum străine fuseseră şi de firea plină de bunătate şi cinste a lui Othello. Toate acestea erau denaturări şi pustiiri sufleteşti întâmplătoare, pricinuite de pasiune şi necunoaştere, care aruncă asupra vieţii înconjurătoare culori false şi întunecate.

Într-o zi, într-o scrisorică primită de la Vera, după tot felul de efuziuni duioase şi uşor ironice, după cuvântul, „a dumitale Vera", era următorul post-scriptum:

> „Prietene şi frate! M-ai învăţat să iubesc şi să sufăr. Mi-ai dat o parte din forţele sufletului dumitale, mi se pare că mi-ai dăruit însuşi sufletul dumitale duios, iubitor… Duioşia aceasta a dumitale îmi dă îndrăzneală să-ţi cer să-mi stai alături pentru săvârşirea unei fapte bune. Un biet exilat trăieşte aici, departe de meleagurile sale natale… urmărit de bănuiala autorităţilor… Nu are unde să se aciueze, pentru că toţi şi-au întors faţa de la el, unii din pricina nepăsării lor, iar alţii, de frică. Dar dumneata îţi iubeşti aproapele şi nu rămâi nepăsător şi cu atât mai puţin nu te temi de o faptă bună, curată şi sfântă. Omul acesta nu mai are niciun ban şi nici îmbrăcăminte potrivită – afară e toamnă…
>
> Nu mai adaug nimic; acesta este adevărul, Vera dumitale nu minte. Lasă-te condus de inima dumitale, care te va învăţa ce trebuie să taci, lucru de care nu mă-ndoiesc, şi trimite, pe numele nevestei diaconului, Sekleteia Burdalahova, ajutorul dumitale. Va ajunge unde trebuie. Voi veghea chiar eu. Dar te rog ca nici bunica, nici altcineva din casă să nu afle nimic.

Dacă nu vei şti, după cum e şi firesc, ce sumă să cheltuieşti, îţi pot spune eu că vreo 300 de ruble sau poate chiar 220 i-ar ajunge pentru un an întreg. Şi dacă i-ai trimite şi un palton şi o haină mai groasă, de toamnă (ca să vezi ce mare încredere am în duioşia dumitale, dar mai ales în dragostea dumitale pentru mine, îţi trimit alăturat măsura pe care i-a luat-o croitorul de-aici din sat), l-ai ajuta pe bietul om să nu sufere nici de frig.

Despre o plapumă călduroasă nici nu îndrăznesc să-ţi vorbesc! Ar însemna să abuzez de bunătatea dumitale şi de slăbiciunea pe care-o ai pentru mine. Asta poate să rămână pentru altă dată. Poate că în pragul iernii, bietul exilat va pleca de aici, binecuvântându-te, şi, odată cu dumneata… binecuvântându-mă puţin şi pe mine. Nu te-aş supăra cu rugămintea mea, dar după cum ştii, toţi banii mei îi ţine bunica şi nu-i pot mărturisi nimic.”

— Ce-o fi asta? Ce-o mai fi şi asta? aproape că strigă Boris Pavlovici, cuprins de uimire, după ce citi post-scriptum-ul, căutând să dezlege această nouă taină.

— Nu, nu-i ea! zise el cu voce tare, apoi se trânti deodată pe canapea, izbucnind într-un râs isteric.

Toate acestea se petreceau în biroul Tatianei Markovna, unde, pe lângă bunica, se mai aflau şi Vikentiev, şi Marfenka. La început, tinerii începură să râdă şi ei, ţinându-i isonul, dar se potoliră deodată, speriaţi de hohotele lui de râs. Mai mult decât ceilalţi se sperie însă Tatiana Markovna. Ea scoase chiar o sticluţă şi turnă câteva picături într-o linguriţă. Raiski abia se putu potoli.

— Ia picăturile astea, Boriuşka.

— Nu, bunico, nu de picături, ci de bani am nevoie. Cam trei sute de ruble…

Şi izbucni iar în râs. Bunica nici nu voi să audă la-nceput.

— Ia spune, de ce-ţi trebuie ţie atâţia bani şi pentru cine? N-o îi cumva pentru Markuşka ăla? Mai întâi să-ţi plătească cele 80 de ruble, pe care ţi le datorează… şi bunica se porni pe bodogănit.

Într-altă împrejurare, Boris Pavlovici s-ar fi amuzat în tăcere de slăbiciunea bunicii pentru „economie" şi, fără doar şi poate, ar ti necăjit-o, glumind pe socoteala ei. Dar de data aceasta îl chinuiau nerăbdarea şi interesul tot mai mare pe care-l simţea pentru comedia asta.

Era gata să se încaiere cu ea şi, după o ciorovăială crâncenă, după o târguială de un ceas, izbuti să-i smulgă 220 de ruble, renunţând s-o facă să-i dea trei sute, numai din dorinţa de a termina cât mai degrabă povestea aceasta.

A doua zi, băgă banii într-un plic şi-i trimise unde trebuia. După aceea, găsi un croitor şi-l zori să facă o haină şi un palton călduros, apoi cumpără plapuma. În a cincea zi, expedie şi lucrurile.

> „Îţi mulţumesc din inimă şi cu lacrimi în ochi, nu cu pana, mult iubitul meu frăţior! îi scrise Vera de dincolo de Volga. Nu eu te voi răsplăti pentru toate acestea, ci Domnul cel din cer! Răsplata mea e o strângere de mână şi o lungă, lungă privire plină de recunoştinţă! Oh, cât de fericit a fost bietul exilat, când a primit darurile! «Râde» mereu de bucurie şi s-a gătit cu lucrurile noi. Cu banii primiţi i-a plătit gazdei lui datoria pe trei luni şi a mai achitat şi o lună înainte. Nu a îndrăznit să se atingă decât de trei ruble, să-şi cumpere nişte ţigări de foi, cu care nu s-a desfătat de multă vreme şi pentru care are o adevărată pasiune…"

„Chiar mâine o să-i trimit o cutie întreagă", îşi zise Raiski, şi i-o şi trimise, printre altele, fiindcă

„cere unul care n-are… pentru că unul bogat n-ar cere”.

Îl trăsni prin minte să-l folosească pe Egorka cel isteţ, ca să-l descopere pe cel care lua scrisorile lui de la pescar şi să afle cine era Sekleteia Burdalahova. Chiar sună, dar când apăru Egor, Boris Pavlovici tăcu o vreme, apoi când îl privi, se înroşi, gândindu-se la ceea ce voia să facă şi, cu un gest, îl trimise afară din odaie.

„Nu, nu pot! şopti el, cuprins de o scârbă de neînvins. O s-o întreb chiar pe ea şi-o să văd cum şi ce-o să-mi răspundă, şi dacă o minţi, atunci adio Vera, şi odată cu ea orice încredere în femeie!”

Raiski urmărea evoluţia propriei sale pasiuni, cum urmăreşte medicul o boală, şi parcă o fotografia, trăind-o cu toată intensitatea. Până la urmă, ajungea cu luciditate la concluzia că era o minciună, un miraj, pe care trebuia să-l alunge şi să-l risipească. „Dar cum? Ce să fac? se întrebă el, privind cerul presărat cu nori şi întorcând apoi ochii spre pământ. Care e datoria mea? Hai, răspunde, raţiune adormită! Luminează-mi calea, ajută-mă să sar peste focul acesta care arde-n vâlvătăi!”

„Lasă totul şi fugi!” răspunse, liniştită, raţiunea.

„Da, da, o să las totul şi-o să fug, fără să mai aştept întoarcerea ei!” se hotărî el şi în clipa aceea zări un petic de hârtie ataşat la scrisoarea Verei, scris tot de mâna ei:

„Să nu-mi mai răspunzi, pentru că joi mă-ntorc acasă. O să mă aducă pădurarul!”

Raiski se bucură.

„Ah! Iată şi piatra de-ncercare! Pesemne că în toate acestea s-a amestecat chiar «soarta» bunicii şi cere de la mine o jertfă şi un act de eroism, pe care o să-l şi săvârşesc. S-o văd din nou peste trei zile… Oh, ce voluptate! Cât de strălucitor va răsări iar soarele peste Malinovka! Ba nu – o să fug! Nimeni n-o să ştie cât o să mă doară fuga mea! Oare să nu-mi primesc niciodată răsplata pentru

universul acesta pierdut? Da, să fug, cât mai repede, cât mai repede…” îşi zise el hotărât, apoi îl chemă pe Egorka şi-i porunci să-i aducă geamantanul.

Ar fi trebuit să fugă chiar în clipa aceea – adică s-o uite pe Vera. Chiar şi îndeplini o parte din programul pe care şi-l propuse – plecă în oraş, ca să cumpere câteva mărunţişuri pentru drum. Pe stradă, îl întâlni pe guvernator, care-l mustră că nu mai dăduse de mult pe la dânsul, şi Raiski se scuză, spunând că nu se simţise bine, anunţându-i şi plecarea sa peste câteva zile.

— Unde? întrebă guvernatorul.

— Unde-o fi, răspunse Raiski, posomorât. Timpul petrecut aici m-a obosit. Aş vrea să mă distrez. O să mă duc la Petersburg, apoi la moşia mea din gubernia X, ori poate chiar şi-n străinătate…

— Nu-i nicio mirare că ţi s-a urât, dacă nu mai ieşi din casă şi fugi de societate, îi răspunse guvernatorul. Ai nevoie de distracţie… N-ai vrea să faci o călătorie cu mine? Poimâine plec să-mi inspectez gubernia…

„Poimâine e miercuri, îi fulgeră lui Raiski prin minte, şi Vera se întoarce joi… Da, da, chiar soarta vrea să mă-ndepărteze de-aici… Dar n-ar fi mai bine să plec de tot, pentru totdeauna, pentru ca jertfa mea să fie deplină?”

— O să vezi meleagurile noastre, urmă guvernatorul. Avem şi ţinuturi frumoase – eşti poet şi-o să culegi impresii noi… Vom coborî în jos, pe Volga, vreo sută cincizeci de verste… poţi să iei şi albumul cu dumneata, ca să schiţezi peisajele…

— Ce-ar fi să primesc? spuse Raiski.

În sufletul lui, pe lângă intenţia de a se împotrivi pasiunii sale, se cuibărise şi o slabă speranţă că în felul acesta n-o să se despartă chiar de tot măcar de locurile pe care sălăşluia *dânsa,* neasemuita frumuseţe care-l chinuia atât de mult!

— Da, primesc. O să vă fiu tovarăş de drum, se hotărî el până la urmă.

Guvernatorul îi dădu o lovitură prietenească peste mână, îl duse acasă şi-i arătă trăsura încăpătoare şi comodă, spunându-i că o să ia cu el şi cărţile de joc, iar bucătăria o să-i urmeze în tot timpul călătoriei.

— O să jucăm tabinet, adăugă dânsul. Aşa o să mi se pară şi mie călătoria mai plăcută, decât dacă aş fi fost numai cu secretarul, care are, de altfel, destulă treabă.

Raiski se simţi uşurat chiar şi numai la gândul că o să schimbe locul şi mediul. Ceva străin de Vera se ridica aidoma unui nor între el şi ea. Ar fi trebuit să facă asta mai demult, ca să curme, în sfârşit, starea lui de spirit atât de prostească.

„Uite, parcă au şi pierit toţi demonii din mine!” îşi zise el, pe când se întorcea spre casă.

Şi-i mai porunci o dată lui Egorka să-i pregătească hainele şi rufăria de drum, spunându-i că pleacă în călătorie cu guvernatorul.

Intenţia lui de a-şi birui patima era atât de sinceră, încât începu să-l bată gândul să nu se mai întoarcă, ci la capătul călătoriei cu guvernatorul să ceară să i se trimită lucrurile şi să plece definitiv, fără s-o mai vadă pe Vera.

Ar fi făcut foarte bine dacă şi-ar fi înfăptuit intenţia să plece din Malinovka, pentru totdeauna sau cel puţin pentru un timp mai îndelungat, fără să se mai gândească la întoarcere. Atunci toate simţămintele lui s-ar fi pierdut ca într-o mare în spaţiu, în depărtarea dintre ei, care nici n-ar fi trebuit să fie atât de însemnată după cum credea el, ci doar de două-trei sute de verste; s-ar fi topit totul şi în timp, dar nu în timp de ani de zile, ci doar de cinci-şase săptămâni. Şi ei s-ar fi ales din acest zbucium numai cu o amintire ştearsă, ca de pe urma unui coşmar.

Raiski ştia toate acestea bine din încercările trecutului său; ele nu fuseseră, ce-i drept, chiar atât

de puternice ca aceasta, dar totdeauna ultima încercare ţi se pare cu totul deosebită de cele precedente, sub focul unei patimi proaspete mocnind totdeauna o rană nouă, care are nevoie de multă vreme ca să se vindece.

Boris Pavlovici nu căuta să se amăgească; nu voia altceva decât să-şi mai domolească puţin suferinţa de nesuportat. Cu alte cuvinte, nu căuta să plece prea brusc şi să pună deodată între el şi Vera o depărtare aproape de nestrăbătut, pentru ca să nu curme cu o singură mişcare firul ce-l lega şi de făptura vie, plină de farmec, gingaşă şi mlădioasă a fetei, şi de idealul întruchipat în această făptură, care trăia în ea în ciuda misterului faptelor ei, în ciuda bănuielilor lui că fata iubea pe cineva şi a presupunerilor sale insultătoare în legătură cu desfrânarea ei, cu raporturile dintre ea şi… Tuşin – pe care îl bănuia mai mult decât pe oricine că ar fi eroul ei.

„Ori poate că e un altul, sau alţii…” îşi zicea el cu răutate.

Raiski îşi transpunea în viaţă năzuinţele de artist, amestecându-le cu cele general umane şi zugrăvea cu conştiinciozitate realitatea, supunându-se totodată, involuntar şi inconştient, vechii şi înţeleptei legi care spune: „cunoaşte-te pe tine însuti”. Aşa că ajungea să vadă şi să audă, îngrozit, răbufnirile sălbatice ale naturii sale oarbe, animalice, îşi născocea singur pedeapsa, schiţa legi noi, distrugându-şi propriul său eu, pe „omul vechi” şi creând un altul, nou. Iar dacă se îngrozea, uitându-se în necruţătoarea oglindă a răului şi a întunericului, pe care şi-o punea singur în fată, se simţea totuşi şi nespus de fericit când vedea că munca aceasta lăuntrică asupra propriei sale persoane, pe care o ceruse şi de la Vera, de la femeia vie, ca om, şi de la imaginea ei ideală, ca artist – începuse şi în el însuşi, nu odată cu Vera, ci cu mult mai înainte, cândva, în clipele de dedublare a eului său în real şi fantastic.

Cu bătăi de inimă, în ochi cu lacrimi sincere, Boris Pavlovici desluşea cu greu prin noroiul şi viitoarea patimii, munca ascunsă, abia auzită dinlăuntrul său, desluşea un fel de spirit tainic, care dispărea uneori cu totul în trosnetele şi fumul focului impur, dar nu murea, ci se trezea din nou, chemându-l iar, întâi încet, apoi tot mai puternic şi mai tare, spre munca anevoioasă, dar fără de sfârşit, asupra propriului său eu, asupra propriei sale imagini ideale, asupra idealului său de om.

Raiski fremăta de bucurie când descoperea că nu ispitele sau temerile meschine ale vieţii îl împingeau spre munca aceasta, ci o înclinaţie plină de abnegaţie, care-l îndemna să caute şi să creeze frumosul în propriul lui suflet. Eul său ideal îl chema pe omul şi pe artistul dintr-însul spre zări luminoase şi tainice, îmbiindu-l să iasă în întâmpinarea idealului frumuseţii pure, omeneşti.

Cu o fericire atât de plină de taine şi de fiori, încât îi tăia răsuflarea, Boris Pavlovici vedea că munca acestui geniu curat nu se năruia din pricina vâlvătăilor patimii, ci doar se oprea pentru o clipă, şi după ce trecea pojarul, pornea iar înainte, anevoios şi încet, dar fără preget; mai vedea că în sufletul omului, independent de creaţia artistică, se ascundea şi o altă energie creatoare, sălăşluia şi o altă sete, de creaţie, în afară de cea animalică, o altă putere, în afară de aceea a muşchilor.

Lăsând să i se perinde fugar prin minte întreaga sa viaţă, Raiski îşi amintea ce dureri inumane îl sfâşiau când aluneca şi cădea, cât de încet se ridica după aceste căderi, cum spiritul acesta curat îl trezea la viaţă, îndemnându-l să-şi reia veşnica muncă şi ajutându-l să se ridice, încurajându-l, mângâindu-l şi dăruindu-i iar credinţa în frumuseţea adevărului şi. a binelui, precum şi în propria lui putinţă de a se ridica şi de a merge tot mai departe, de a se înălţa tot mai sus…

Pe Raiski îl cuprindea o frică plină de evlavie când vedea cum forţele lui sufleteşti îşi recapătă

echilibrul şi cum cele mai curate elanuri ale gândirii şi voinţei sale se străduiau să ridice edificiul acesta al binelui şi al frumosului; simţea că respiră mai uşor şi mai în voie când auzea ecoul acelei munci tainice şi când el însuşi făcea o sforţare sau o mişcare, ca să pună o piatră, să aducă apă sau foc pentru construcţia acestui edificiu.

Tot aşa şi acum, când simţea în el munca aceasta creatoare, Vera cea pătimaşă şi răscolitoare îi pierea din minte, şi dacă mai apărea uneori, el o ruga să vină să participe la munca lui tainică şi creatoare, ca să-i arate focul sacru din sufletul său şi să trezească şi în sufletul ei acelaşi foc, implorând-o să-l păzească, să-l îngrijească şi să-l întreţească mereu.

În astfel de clipe, lui Raiski i se părea că o iubeşte pe Vera cu o dragoste de care n-ar fi în stare nimeni altul, cerându-i cu îndrăzneală să-i răspundă cu o dragoste asemănătoare. Vera nu putea să-i dăruiască idolului ei o astfel de iubire, oricât de pătimaşă ar fi ea, dacă în sufletul acestui idol nu se cuibăreau forţe asemănătoare, un foc asemănător şi prin urmare o dragoste asemănătoare cu aceea pe care o avea el, Raiski, pentru Vera, năzuind, nepotolit, spre ea.

Pe de altă parte, Boris Pavlovici se lupta cu pasiunea lui arzătoare şi distrugătoare, pe care simţea că Vera n-o împărtăşeşte, dându-şi seama că dragostea lui nu putea, prin urmare, să se termine aşa cum se termină între doi oameni care se iubesc în chip cinstit, dând naştere unui râu molcom şi liniştit, adică unei fericiri purificate de patima animalică, ce se transformă, până la urmă, într-o iubire cu adevărat omenească.

Acum, Raiski nu-şi mai dorea patima cu înflăcărare, cum şi-o dorise înainte, ci o blestema, pe ea şi lupta chinuitoare cu sine însuşi, şi până la urmă îi scrise Verei, că se hotărâse să fugă de dânsa. În clipele acestea, când Raiski se îndepărta

de Vera, ea îl urmărea, parcă înveşmântată în acelaşi văl de taină, aţâţându-l, furându-i somnul, luându-i din mână cartea pe care o citea, tăindu-i pofta de mâncare.

Peste vreo trei zile, Raiski primi de la Vera un bileţel scurt, în care-l întreba unde e. De ce nu se întoarce? Pentru ce nu scrie? Fata părea că nu se sinchiseşte câtuşi de puţin de intenţia lui de a pleca, sau poate că nu primise scrisoarea lui.

Ea-l chema acasă, anunţându-l că se întorsese, că-i „era urât" fără el şi Malinovka părea pustie, că toţi sunt plouaţi, iar Marfenka se pregătea să se ducă pentru câtva timp la mama logodnicului ei, dincolo de Volga, şi va pleca chiar a doua zi după aniversarea naşterii ei, adică săptămâna următoare, că bunica o să rămână singură şi-o să moară de urât dacă el n-o să-i aducă această jertfă bătrânei şi… ei…

„Da, da, ştiu eu ce-i jertfa asta, îşi zise Raiski, bănuitor şi cu răutate. Dacă eu şi Marfenka vom lipsi de acasă, o să se bage mai bine de seamă săriturile tale în râpă, capră sălbatică ce eşti! Va trebui să stai mai mult cu bunica şi să mănânci la un loc cu ceilalţi, nu în camera ta! Ştiu eu bine ce vrei! Dar uite că eu nu vreau! N-o să te mai las să triumfi! Destul! O să alung patima asta prostească şi n-o să afli niciodată cât de mult ai triumfat!"

Raiski îi răspunse printr-o scrisoare, în care repeta că voia să plece fără s-o mai vadă, socotind că acesta era singurul mijloc să-i îndeplinească o veche dorinţă, aceea de a o lăsa în pace, şi a-şi curma propriul său supliciu. Apoi îşi rupse în bucăţi jurnalul şi împrăştie bucăţelele în vânt, pe pajişte, dezamăgit de plăsmuirile propriei sale fantezii.

Găinile din curtea conacului guvernatorului din orăşelul acela de provincie se repeziră grămadă spre bucăţelele de hârtie albă care plouau pe fereastră, socotindu-le drept o mană păsărească, dar se împrăştiară numaidecât fără grabă,

dezamăgite şi ele, aruncând căutături întrebătoare spre fereastra cu pricina.

A doua zi, spre seară, Boris Pavlovici primi un bileţel scurt de la Vera, prin care-l liniştea, spunându-i că hotărârea lui de a pleca fără s-o mai vadă e demnă de toată lauda şi că era gata să-l ajute să-şi biruie *pasiunea* (cuvântul era subliniat), plecând şi ea din nou dincolo de Volga, în aceeaşi zi în care-i trimitea bileţelul, adică vineri. Ea-l mai sfătuia să vină să-şi ia rămas bun de la Tatiana Markovna şi de la cei ai casei, pentru că, altfel, plecarea lui ar mira tot oraşul şi ar amărî-o pe bunica.

Răspunsul acesta aproape că-i bucură pe Raiski. Parcă-i luase cineva de pe inimă o mare greutate, şi a doua zi, adică vineri după-amiază, când trăsura guvernatorului ajunse în mahalaua Malinovkăi, el sări din ea, sprinten şi vioi, şi după ce-i mulţumi Excelenţei Sale pentru plăcerea pe care i-o făcuse plimbarea cu dânsul, intră grăbit pe poarta casei, în mână cu sacul de drum.

VI

Marfenka, apoi Vikentiev şi toţi câinii din ogradă îi săriră în întâmpinare, iar ai casei, până la ultimul, sfârşind cu Paşutka, se bucurară cu lacrimi în ochi de întoarcerea lui, aşa că şi el, deşi sub imperiul beţiei patimii sale, era cât pe-aci să izbucnească-n plâns când văzu ce primire călduroasă i se face.

„Oh, de ce nu mă mulţumesc eu cu fericirea asta? De ce nu-s ca bunica, sau ca Vikentiev şi Marfenka, ci mă asemăn atât de mult cu Vera?" se întreba el. căutând-o din ochi, cu teamă.

— Vera a plecat ieri! zise Marfenka, nespus de vioaie, când îşi dădu seama că el o căuta peste tot cu o privire tristă.

— Da, Vera Vasilievna a plecat, repetă şi Vikentiev.

— Domnişoara e dusă de-acasă, îi spuseră şi oamenii, deşi nu-i întrebase.

Ar fi trebuit să-i pară bine, dar simţi cum i se strânge inima.

„Parcă s-ar bucura că a plecat! Ei zâmbesc, ce le pasă?!" se gândea el, îndreptându-se spre biroul Tatianei Markovna.

— Te-am aşteptat cu atâta nerăbdare! Era cât p-aci să trimit un vătăşel după tine! îi spuse bunica, îngrijorată, după ce o alungă din odaie pe Paşutka şi închise uşa în urma ei.

Raiski se sperie, aşteptându-se să afle cine ştie ce veste proastă despre Vera.

— Dar ce s-a-ntâmplat?

— Prietenul tău, Leonti Ivanovici…

— Ce-i cu el?

— E bolnav.

— Sărmanul! Dar ce are? O să mă duc numaidecât la dânsul… E grav?

— Stai să poruncesc să pună caii la trăsură, şi pân-atunci îţi spun ce s-a-ntâmplat. A aflat tot oraşul. Numai faţă de Marfenka mai ţin secretul. Dar Vera a aflat şi ea de la nu ştiu cine…

— Dar ce i s-a-ntâmplat?

— I-a plecat nevasta… şopti bunica, încruntându-se. Şi el a căzut la pat. Bucătăreasa lui a venit şi ieri, şi alaltăieri după tine…

— Unde-a plecat?

— A fugit cu franţuzul ăla, cu Charles! Pe franţuz l-au chemat pe neaşteptate la Petersburg, iar dânsa… „Pică tocmai bine, a zis ea, *monsieur* Charles o să mă însoţească şi pe mine până la Moscova”. Ca să vezi cu ce viclenii a umblat: „Vreau, a zis, să-mi văd neamurile de la Moscova”, şi cu viclenia asta şi-a luat actele de la bărbatu-său, ca să poată să trăiască singură.

— Dar ce-i rău în toate astea? întrebă Raiski. Legătura ei cu Charles nu mai era o taină decât pentru Leonti. Oamenii or să mai râdă şi de data asta, şi el tot n-o să afle nimic. Uliana o să se-ntoarcă…

— Ascultă-mă până la sfârşit. Ea i-a trimis o scrisoare, din drum, rugându-l s-o uite. I-a scris să n-o mai aştepte, că n-o să se mai întoarcă, fiindcă nu mai poate trăi cu el sub acelaşi acoperiş, şi-aici o să se ofilească…

Raiski dădu din umeri.

— O, Doamne! Ce proastă! zise el. Săracul Leonti! Pesemne că Ulianei i s-a părut prea puţin scandalul fără zarvă. A vrut altul, public!… Mă duc chiar acum la dânsul. Ce rău îmi pare de el!

— Şi mie-mi pare rău, Boriuşka. Am vrut sa mă duc să-l văd, fiindcă are un suflet curat ca de

prunc! Dar vezi că Dumnezeu i-a dăruit minte să-nveţe carte multă, însă nu i-a dăruit şi agerime… Prea s-a îngropat în cărţile lui! Cine l-o fi îngrijind?… Uite ce-i, dacă n-are cine să vadă de el, adu-l încoace. În afară de odaia Verei, casa veche e goală… Deocamdată, l-am putea culca acolo… Oricum, am dat poruncă să i se pregătească două odăi…

— Ce femeie minunată eşti, bunico! Mie abia mi-a răsărit în minte gândul ăsta, dar dumneata ai şi dat poruncă!…

Raiski intră pentru câteva clipe în odaia lui, unde găsi scrisori de la Petersburg, printre care şi una de la Aianov, prietenul său şi partenerul de cărţi al Nadejdei Vasilievna şi al Annei Vasilievna Pahotîn. Îi răspundea la câteva scrisori de-ale lui, în care Boris Pavlovici îi ceruse veşti despre Sofia Belovodova, dar pe care acesta din urmă le şi uitase.

Aianov îi scria, printre altele, şi despre Belovodova, răspunzându-i la scrisoare.

„Ca să vezi când s-a trezit! îşi zise el. Când îi ceream veştile, femeia aceea mai era încă vie în amintirea mea, dar acum i-am uitat până şi faţa! Astăzi chiar şi Sekleteia Burdalahova mă interesează mai mult, şi asta numai pentru că mi-o aminteşte oarecum pe Vera!”

Boris Pavlovici nu mai citi şi celelalte scrisori şi nu deschise nici revistele primite, ci se duse la Kozlov. Obloanele de la căsuţa cenuşie erau închise, şi Raiski trebui să bată multă vreme până i se deschise.

După ce trecu prin antreu şi prin săliţă, se opri în faţa uşii biroului; nu ştia dacă trebuie să intre fără să bată.

În clipa aceea, uşa se deschise fără zgomot, şi în faţa lui apăru Mark Volohov, îmbrăcat cu un halat de femeie, în picioare cu papucii lui Kozlov, nepieptănat, cu faţa umflată de nesomn, palid,

slab, cu ochi răi, de parcă apariţia lui Raiski îl scotea din sărite.

— Bine că te-a adus, în sfârşit, necuratul! şopti el, înciudat, cu jumătate de glas. Unde-ai dispărut? De două nopţi aproape că n-am închis ochii… Ziua mai se-nvârt pe-aici elevi de-ai lui, dar noaptea rămâne singur cuc…

— Ce are?

— Ce? N-ai aflat? A fugit capra aia! M-am bucurat când am auzit. Şi-am venit întins să-l felicit, dar am văzut că arăta ca un mort! Privirile îi erau tulburi şi nu recunoştea pe nimeni. Era cât pe-aci sa facă o congestie cerebrală, dar mi se pare că-i mai bine. În loc să plângă de bucurie, prostul ăsta se prăpădeşte cu firea! I-am adus şi doctorul, dar l-a gonit… şi umblă ca nebunul… Acum doarme. Eu o să mă duc acasă, iar dumneata rămâi aici, ca nu cumva să-şi facă vreun rău din cauza melancoliei neroade care l-a cuprins. Nu ascultă de nimeni! Era cât pe-aci să-l bat… Mark scuipă cu năduf. Pe bucătăreasa lui nu te poţi bizui prea mult. E o cretină. Ieri, în loc de doctorie, i-a dat nişte praf de dinţi. Mâine seară vin să te-nlocuiesc… adăugă el.

Raiski îl privi uimit şi-i întinse mâna.

— Cu ce ocazie atâta onoare? întrebă Mark, veninos, fără să-i dea mâna.

— Îţi mulţumesc că nu l-ai părăsit pe bietul meu prieten…

— A, îmi face o deosebită plăcere! răspunse Mark, pocnind din călcâie, târşâindu-şi papucii şi scuturând cu putere mâna lui Raiski. Căutam de mult prilejul să vă servesc…

— Ce ai, Volohov, de te fandoseşti ca un clovn de circ?! Pozezi?

— Iar dumneata pozezi în viaţă şi încerci să transformi viaţa în poză! răspunse Volohov cu răutate. Ia spune-mi, te rog, ce nevoie am eu de mulţumirile dumitale? Crezi că am venit la Kozlov pentru ele sau pentru altceva? Am venit pentru el!

— Bine, fie, Mark Ivanovici. Dumnezeu să te-nţeleagă cu toate apucăturile dumitale! Nu-i vorba nici de ele, nici de înclinaţia mea de a poza! Ai făcut o faptă bună…

— Iar mă lauzi!

— Iar! Aşa mi-e felul să spun ce-mi place şi ce nu! Dumneata crezi că grosolănia înseamnă simplitate şi naturaleţe, pe când eu cred că omul cu cât e mai blajin, cu atât e mai om. Îmi pare foarte rău că nu-ţi place „poza" mea, dar te rog să-mi dai voie să pozez aşa cum îmi place mie.

— Mă rog, n-ai decât să spui dulcegării cât pofteşti! bombăni Mark printre dinţi.

— Pe Leonti îl iau la mine. O să se simtă ca la el acasă, urmă Raiski. Şi dacă n-o să i se potolească durerea, o să rămână pentru totdeauna în coltul acela liniştit…

— De data asta lasă-mă să-ţi strâng eu mâna, zise Mark, grav, luându-i mâna. Iată o faptă adevărată, nu vorbe goale! Kozlov o să se simtă cu totul dezorientat şi n-o să-şi mai poată face slujba. Aşa c-o să-şi piardă şi locuinţa, şi bucata de pâine… Ţi-a trecut prin cap o idee bună.

— Nu-i a mea, ci a unei femei, şi nu s-a născut în cap, ci în inimă, încheie Raiski. Aşa că de data asta eu sunt cel care nu vreau să-ţi primesc strângerea de mână… Bunica mea s-a gândit la asta…

— Ce bătrână grozavă e şi bunica dumitale! zise Mark. O să viu într-o zi la ea la plăcintă! Păcat numai că şi-a împuiat capul cu prea multe idei învechite şi prosteşti! Ei, acum mă duc! Vezi să ai grijă de Kozlov! Dacă nu stai chiar dumneata lângă el, lasă-i pe altcineva la căpătâi. Acum două zile trebuia să-i pun nişte prişniţe pe cap şi să-i oblojesc fruntea toată noaptea cu foi de varză rece, dar nu ştiu cum am făcut de-am adormit, iar el şi-a luat varza în neştire de pe cap şi a mâncat-o… Rămâi cu bine! Sunt nedormit şi nemâncat.

Avdotia m-a ospătat cu un fel de lături, care zicea că-i cafea…

— Uite ce-i, nu vrei să mai aştepţi puţin? Trimit numaidecât vizitiul acasă după cină, zise Raiski.

— Nu, mănânc acasă la mine.

— Poate că… nu ai bani? zise Raiski, jenat, dând să-şi scoată portmoneul.

Mark izbucni deodată într-un râs batjocoritor.

— Nu, nu, acum am bani… răspunse el, aruncându-i o căutătură misterioasă. Înainte de cină mă duc să fac o baie. Sunt murdar, am dormit îmbrăcat. Să ştii că acum nu mai locuiesc la grădinar, ci la o fată bisericească. Şi astăzi e zi de baie acolo. Mă duc să fac o baie, apoi mănânc ceva şi mă culc să dorm o noapte-ntreagă.

— Ai slăbit şi mi se pare că nu eşti prea sănătos! răspunse Raiski. Ai nişte ochi…

Mark se posomorî deodată, şi pe faţă îi apăru o expresie şi mai răutăcioasă decât de obicei.

— Eu cred că dumneata eşti mai bolnav decât mine! zise el. Uită-te-n oglindă. vai obrajii galbeni, iar ochii ţi s-au înfundat de tot…

— Mă neliniştesc unele lucruri…

— Şi pe mine la fel, zise Volohov, cu răceală. Rămâi cu bine.

Mark plecă, iar Raiski deschise încet uşa de la camera lui Leonti şi se apropie în vârful picioarelor de patul acestuia.

— Cine e? întrebă Kozlov cu o voce abia auzită.

— Bună seara, Leonti, eu sunt! răspunse Raiski, luându-i mâna şi aşezându-se în fotoliul de la căpătâiul bolnavului.

Kozlov îl cercetă îndelung cu privirea, apoi îl recunoscu, îşi coborî picioarele din pat cu o mişcare iute şi se aşeză, cu ochii la Raiski.

— A plecat ăla? M-am prefăcut că dorm. Nu te-am văzut de mult, zise Leonti, cu un glas slab şi întretăiat. Te-am aşteptat mereu, spunându-mi că poate o să dai pe la mine. Vederea unui prieten vechi, urmă el, apropiindu-şi obrazul de Raiski şi

privindu-l în ochi, cu mâna pe umărul lui, este singurul lucru care nu-mi face scârbă…

— Am fost plecat din oraş, răspunse Boris Pavlovici. Abia m-am întors, şi uite, am aflat că eşti bolnav şi…

— Minciuni! Nu sunt bolnav. M-am prefăcut… zise Kozlov, lăsându-şi capul în piept şi tăcu. Peste câteva minute îşi ridică iar ochii şi se uită pierdut la Raiski.

— Stai, ce voiam să-ţi spun?…

Se ridică şi porni prin odaie cu paşi şovăielnici.

— Ar fi bine să te culci, Leonti, zise Raiski. Eşti bolnav…

— Nu-i adevărat, îi tăie vorba Kozlov, înciudat. Parcă v-aţi înţeles să spuneţi toţi acelaşi lucru – bolnav şi iar bolnav! Mark a adus şi-un doctor şi nu s-a mai clintit de lângă mine de parcă s-ar fi temut c-o să mă arunc pe fereastră sau o să mă-njunghii…

— Eşti, totuşi, atât de slăbit, încât abia te mai ţii pe picioare! Culcă-te, zău…

— Da, sunt slăbit, asta aşa-i, şopti Leonti, aplecându-se spre Raiski, peste speteaza scaunului, luându-l de gât şi culcându-şi obrazul pe capul prietenului. Boris Pavlovici simţi cum pe fruntea şi obrajii săi se preling şiroaie de lacrimi fierbinţi – Leonti plângea.

— Mă simt slăbit, da… îngăimă Kozlov printre sughiţuri, dar nu sunt bolnav… Nu delirez… Toţi mint… N-au nicio înţelegere… Şi nici eu nu înţeleg nimic… dar de îndată ce te-am văzut, au început să-mi curgă lacrimile, de parcă s-ar fi rupt un zăgaz… Să nu mă dojeneşti, ca Mark, şi să-ţi baţi joc de mine, ca toţi… profesorii, colegii mei… Pe feţele tuturor acestor vizitatori „miloşi” se întrevede un râs răutăcios…

Raiski simţea că-l îneacă şi pe el lacrimile, dar se stăpâni, ca să nu răscolească şi mai tare durerea lui Leonti.

— Înţeleg şi-ţi respect lacrimile, Leonti! spuse el, abia stăpânindu-şi plânsul.

— Tu eşti bun, vechiul meu prieten… Nici la şcoală n-ai râs de mine… Ştii de ce plâng? Ori poate n-ai aflat ce mi s-a întâmplat?

Raiski tăcea.

— O să-ţi arăt numaidecât…

Se apropie de birou, scoase o scrisoare şi i-o întinse.

Boris Pavlovici îi aruncă o privire fugară şi-şi dădu seama că era scrisoarea Ulianei Andreevna, despre care-i vorbise bunică-sa.

— Distruge-o, îl sfătui el pe Kozlov. Până n-o rupi, nu-ţi găseşti liniştea…

— Cum se poate! sări Leonti, înspăimântat, smulgându-i scrisoarea din mână şi ascunzând-o iar în sertar. Sunt singurele rânduri pe care mi le-a scris vreodată. Altele n-am… Asta e singura amintire, pe care o am de la ea… adăugă el, înghiţindu-şi lacrimile.

— Da, sentimentul tău merita o soartă mai bună… zise Raiski încet. Dar, Leonti, prietene, priveşte întâmplarea asta ca pe o boală, sau ca pe o mare durere… Şi nu te lăsa copleşit de ea. Te-aşteaptă viaţa! Nu eşti bătrân…

— Viaţa mea s-a sfârşit, îl întrerupse Leonti, dacă…

— Dacă ce?

— Dacă… n-o să se mai întoarcă… şopti el.

— Cum adică? Ai vrea ca… Ai primi-o şi-acum?!

— Ah, Boris, nici tu nu mă-nţelegi! izbucni Kozlov aproape cu deznădejde, luându-şi capul între palme şi pornind să cutreiere odaia în sus şi-n jos. O, Doamne! Toţi o ţin una şi bună, că-s bolnav, mă compătimesc, mi se aduc doctori, unii stau de veghe noaptea la căpătâiul meu, totuşi, nimeni nu-mi ghiceşte boala şi nu ştie de ce leac am eu nevoie, iar leacul nu-i decât unul singur…

Raiski tăcea.

Kozlov se apropie de el cu paşi mari, îl apucă de umeri şi-l zgâlţâi cu putere, şoptind deznădăjduit:

— Lipsa ei – iată boala mea! Nu sunt bolnav, ci mort! Totul e mort, prezentul şi viitorul, fiindcă nu mai e ea aici. Du-te şi adu-mi-o înapoi. Adu-mi-o iar şi-o să mă scol din morţi. Şi tu, care mă mai şi întrebi dacă aş mai primi-o! Cum de scrii un roman, dacă nu înţelegi nici măcar atâta lucru!

Raiski îşi dădu seama că prietenul lui priveşte, în sfârşit, şi viaţa din jurul lui cu aceeaşi înţelegere şi luciditate cu care privea viaţa din antichitate şi că nu putea să-l consoleze cu nimic.

— Acum înţeleg, răspunse el. Nu mi-am dat seama că o iubeşti atât de mult. Uneori glumeai, spunând că te-ai obişnuit cu ea şi că o-nşeli cu grecii şi latinii tăi…

Kozlov zâmbi cu amărăciune.

— Minţeam, mă lăudam şi nu înţelegeam nimic, Boris, răspunse el, şi dacă nu s-ar fi întâmplat asta., n-aş fi înţeles niciodată. Credeam că iubesc anticii şi viaţa lor, pe când în lealitate iubeam… o femeie vie. Iar cărţile, liceul, anticii şi contemporanii, elevii mei, pe tine, oraşul acesta cu ulicioara, gardul şi scoruşul ăsta… pe toate le iubeam numai şi numai pentru că o iubeam pe ea! Acum toate mi se par fără rost şi-aş fi în stare să plec şi la Polul Nord… Da, nu mi-am dat seama de toate astea decât abia de curând, pe când mă zvârcoleam aici, pe jos, citindu-i scrisoarea.

Raiski oftă.

— Şi tu mai întrebi dacă aş mai primi-o înapoi! O, Doamne! Aş primi-o şi aş iubi-o ca niciodată înainte… Şi ea şi-ar da seama abia acum cât de mult o iubesc… adăugă el.

Ochii i se umplură iar de lacrimi.

— Ştii ceva, Leonti? Vin cu o rugăminte din partea Tatianei Markovna, îi spuse Raiski.

Leonti umbla încoace şi-ncolo, clătinându-se, târşâindu-şi papucii, cu părul vâlvoi, fără să-l asculte.

— Bunica te roagă să te muţi la noi, urmă Raiski. Aici o să te prăpădeşti, singur cu durerea ta.

Kozlov îl auzi şi-l înţelese, dar nu făcu decât un gest cu mâna, arătându-i că puţin îi pasă, apoi zise:

— Îţi mulţumesc! E o sfântă! Dar cum aş putea eu, care sunt un neom, să-mi port durerea prin case străine!…

— Casa asta nu ţi-e străină, Leonti. Noi doi suntem fraţi. Rudenia noastră este mai tare decât una de sânge…

— Da, da, iartă-mă, m-a copleşit durerea! oftă Kozlov, întinzându-se în pat şi apucându-l pe Raiski de mână. Iartă-mă, sunt egoist. Mai târziu… da, mai târziu… o să vin singur şi-o să-ţi cer să mă laşi să văd de biblioteca ta… dar numai după ce mi-oi pierde şi ultima licărire de speranţă…

— Mai ai vreuna?

— Dar ce? întrebă deodată Kozlov, în şoaptă, ridicându-se repede în capul oaselor şi apropiindu-şi faţa de Raiski. Tu crezi că nu mai e nicio speranţă?

Raiski tăcea, fiindcă nu voia să-i răpească şi paiul acesta de care se agăţa, dar nu voia nici să-l ademenească în zadar cu el.

— Zău că nu ştiu ce să-ţi spun, Leonti. M-am ocupat atât de puţin de soţia ta, n-am mai văzut-o de mult şi… nu-i cunosc nici firea.

— Da, e drept, n-ai vrut să te ocupi puţin de ea… Ştiu că i-ai fi dat o lecţie bună… Poate că toate astea nu s-ar fi întâmplat… Şi oftă adânc. Da, da, tu o cunoşti bine, adăugă el. Mi-ai vorbit odată, pe ocolite, de franţuzul ăsta, dar atunci n-am înţeles nimic… Nici prin cap nu-mi trecea… Tăcu. Dar dacă are s-o părăsească? izbucni el deodată aproape cu bucurie, după câteva clipe de tăcere, şi prin ochi îi străfulgeră o rază de speranţă. Poate că atunci o să-şi amintească… poate că…

— Poate… răspunse Raiski, fără convingere.

— Ia stai… ce-o mai fi şi asta?… Parcă vine cineva cu trăsura… zise iar Leonti, ridicându-se şi uitându-se pe geam. Apoi se aşează din nou pe pat şi îşi lăsă capul în jos.

Prin faţa ferestrei trecu o căruţă cu un ţăran îmbrăcat cu o cămaşă vrâstată cu roşu, care stătea în picioare, trăgând de hăţuri.

— Tot aştept… gândindu-mă c-o să-şi vină-n fire! visa el cu glas tare. Am încercat să mă scol şi noaptea să văd, dar banditul ăsta de Mark mă trântea mereu pe pat cu laba lui ca de fier, poruncindu-mi să nu mă mişc. „N-o să se mai întoarcă, îmi spunea el. Stai liniştit!” De Mark ăsta, mi-e frică!

Kozlov vorbea, aruncându-i lui Raiski priviri cercetătoare.

— Dar tu ce zici? şopti el. Tu cunoşti mai bine femeile! El ce ştie?! Crezi că mai am vreo nădejde, sau…

— Chiar dac-o fi, în orice caz, nu acum, răspunse Raiski. Poate cândva, mai târziu…

Kozlov oftă din adâncul inimii şi se întinse încet pe pat, cu mâinile sub cap.

— Mâine o să te mut la noi, zise Raiski. Acum rămâi cu bine! Deseară o să vin eu, ori o să trimit pe cineva să stea cu tine.

Leonti nu-l mai asculta pe Raiski şi nu-l văzu nici când acesta plecă.

Boris Pavlovici se întoarse acasă, îi dădu bunicii un raport amănunţit, spunând despre Kozlov că nu-l pândea nicio primejdie, dar şi că nicio mângâiere nu-i poate folosi deocamdată la nimic. Hotărâră să-l trimită în noaptea aceea pe Iakov să vegheze la căpătâiul lui Kozlov, iar bunica trimise prin acesta şi o cină îmbelşugată, ceai, rom, vin şi Dumnezeu mai ştie câte alte bunătăţi.

— Nu cred să aibă vreun rost, doar el nu mănâncă nimic, bunico, zise Raiski.

— Dar ăla… n-o să se ducă iar la el?

— Care ăla?

— Markuşka, ăla! Dac-o fi flămând? N-ai spus chiar tu că l-ai găsit acolo?…

— O, bunico! Mă duc chiar acum să-i spun lui Mark…

— Ferească Dumnezeu! îl opri bătrâna. Asta o să mă mai ia şi-n bătaie de joc…

— Dimpotrivă, o să-ţi facă o plecăciune adâncă. El nu-i Nil Andreici! O să te-nţeleagă…

— N-am nevoie de plecăciunile lui! Vreau să fie sătul şi să se ducă în plata Domnului! E un om pierdut. Dar de cele 80 de ruble împrumutate… nu ţi-a pomenit nimic?

Raiski făcu un gest a pagubă cu mâna, se duse în odaia lui şi începu să citească mai departe scrisoarea lui Aianov, pe care n-o terminase, deschizând şi celelalte scrisori primite de la Petersburg odată cu revistele şi gazetele.

VII

„Unde-ai pierit, de parcă ai fi intrat în pământ, dragul meu Boris Pavlovici? scria Aianov. În ce fundătură din marea noastră Rusie te-ai ascuns, după ce ai fugit din Petersburgul nostru umed, dar veşnic tânăr, şi pentru ce n-am primit de două luni niciun rând de la tine? Nu cumva te-ai însurat cu vreo nătăntoală de pe-acolo? La început mă bombardai cu povestirile, adică vreau să zic, cu scrisorile tale, dar apoi parcă te-a înghiţit deodată pământul. Nici nu ştiu dacă nu te-ai mutat cumva din fundătura aia de Malinovka{164} într-altă fundătură asemănătoare, în vreo Smorodinovka{165} ori ceva de soiul ăsta şi dacă scrisoarea aceasta va ajunge vreodată la tine.

Am multe noutăţi. Ascultă… Poţi să mă feliciţi. S-a constatat, în sfârşit, că hemoroizii sunt de vină! Eu şi doctorul ne-am bucurat atât de tare, încât, ne-am îmbrăţişat, gata-gata să izbucnim în lacrimi de bucurie. Îţi dai seama ce înseamnă asta? Nu mai trebuie să plec într-o staţiune balneară. Şalele mă dor mai puţin, cât despre burtă, pun mereu comprese reci. Doar ştii că am *pletora abdominalis.*”

„Ca să vezi cu ce noutăţi vrea să mă distreze!” îşi zise Raiski, citind mai departe.

„Olenka mea e pe fiecare zi tot mai frumoasă, face progrese în bunele purtări, în bunele maniere şi la învăţătură, e supusă faţă de direcţia pensionului, respectuoasă cu părintele ei şi nu trece nicio joi fără să mă-ntrebe când se-ntoarce celălalt ocrotitor al ei care o răsfaţă, Raiski, cel care-i îndreaptă desenele şi-i vâră în fiecare mână câte o cutie de bomboane…”

„Mare animal! Numai despre el scrie!” şopti Raiski, sărind câteva rânduri.

„…Coco a luat-o, în sfârşit, de nevastă pe Eudoxie a lui, după ce i-a făcut curte şapte ani, de parc-ar fi fost Raşela, şi a plecat cu ea în satul lui tătăresc din străvechiul cnezat Tmutorokan. Pe Gorbun l-au măturat în străinătate, împreună cu a lui mumă a pădurii, şi de-atunci li s-a mai înveselit casa. Ferestrele stau acum deschise, în odăi intră aer curat şi oameni… dar mâncarea tot proastă e…”

„Ce-mi pasă mie de toate astea! bombăni Raiski, nerăbdător, frunzărind din ochi scrisoarea. De verişoara mea nu pomeneşte nimic, şi eu tocmai de ea aş vrea să văd că-mi scrie.”

„… În locul lui, citi el mai departe în şoaptă, pare-se c-o să fie ministru kneazul I. V., iar ajutorul lui, I. B. Femeile au stârnit un scandal… P. P. a pierdut la cărţi şaptezeci de mii… X n-a mai plecat în străinătate… Parcă văd că te plictiseşti şi te strâmbi, întrebându-te ce-o fi cu Sofia Nikolaevna (Raiski citi cu mai mult interes). Ai răbdare că încep acum. Noutăţile despre ea le-am păstrat *pour la bonne bouche*”[166].

„Bine c-a dat Dumnezeu! îşi zise Raiski. Ia să vedem ce-i cu dânsa?”

„…M-am străduit din răsputeri, şi în lipsa ta, ca de altfel şi în prezenţa ta, să-ţi slujesc cu cinste şi credinţă cauza, adică să joc de două ori pe săptămână cărţi cu drăguţele de «domnişoare», până când fratele lor, Nikolai Vasilievici, m-a poreclit mirele Annei Vasilievna. Într-o zi, acesta a trăncănit atât de mult, vorbind de apropiata noastră nuntă, încât a fost dat afară de cele două surori şi nu s-a ales cu nicio leţcaie din partea lor, deşi venise pentru asta. În schimb, s-a împrumutat de trei sute de ruble de la mine, iar eu am trecut banii aceştia în contul tău, fiindcă n-am nicio nădejde ca aşa-zisa mea logodnică să mi-i înapoieze vreodată. Ascultă deci, păleşte şi tremură!

Jucând cărţi cu cele două mătuşi, slujeam, zic, cauza ta, adică voiam să observ trezirea patimilor la marmoreana ta verişoară, şi se pare că, spre deosebire de vremea când erai tu aici, treaba asta mergea parcă destul de bine. Contele Milari, italianul – cred că lucrează în aceeaşi branşă, adică aţâţă patimile femeilor şi, aş putea spune, chiar cu mai mult spor decât tine – îşi luase obiceiul să vină la Pahotîni chiar în zilele şi orele când jucam cărţi, iar Nikolai Vasilievici nu-şi mai încăpea în piele de bucurie, contemplând fericirea familiei sale.

Tăicuţul era lăsat în pace; se făcea muzică instrumentală, se cânta, se organizau jocuri şi plimbări fără el, pentru că (îţi spun un secret, care e şoptit de întregul Petersburg la ureche), de îndată ce trăsura verişoarei tale apărea pe insule, acolo se prezenta şi Milari, călare sau în trăsură, şi însoţea trăsura Sofiei Nikolaevna. Ea s-a făcut şi mai frumoasă, apoi a început să fie gânditoare, şi-a pierdut

puţin din liniştea ei «olimpică», ba chiar a şi slăbit… Şi află că a făcut chiar (ia-ţi sticluţa cu săruri!)… *un faux pas!*[167] Am încercat să aflu în ce consta pasul ăsta greşit, dar toţi, chiar şi verişoara ei, Catherine, mi-au dat nişte răspunsuri din care n-am înţeles o iotă, întocmai ca la un joc de cărţi, când ţi se servesc numai şesari şi şeptari, fără vreun popă, damă sau atu, ba chiar şi fără un decar… tot mărunţişuri fără valoare!

Începusem chiar să-mi încropesc singur romanul lor. Credeam c-or fi fost, poate, surprinşi, plimbându-se prin vreun colţişor singuratic, ori poate se descoperise vreo scrisoare de-a lor, cu «te iubesc», sau între duetele lui Rossini şi Bellini răsunase vreo sărutare criminală. Dar nu, cântau frumuşel împreună, stânjenindu-ne la jocul de cărţi (în treacăt fie zis, şi fără ei jucam destul de prost – d-aia nu pot să sufăr eu vara, în general, fiindcă, pe căldură, jocul de cărţi nu se prea leagă), de-o făceau pe Nadejda Vasilievna să-şi astupe urechile cu vată… Iar prin oraş, începuseră să circule tot felul de zvonuri! Familiile Mezenski, Hatkov şi Mîşinski, dar mai mult decât toţi ceilalţi, verişoara Catherine, şopteau cu o bucurie reţinută şi răutăcioasă: *«Sophie a poussé la chose trop loin, sans se rendre compte des suites…»*[168] ş.a.m.d. Dar ce fel de *«rehose»?* întrebam eu la dreapta şi la stânga, la ureche şi cu voce tare, fără să primesc însă vreun răspuns precis, şi atunci m-am apucat şi eu să şoptesc la rândul meu, când venea vorba despre ea: *«oui, elle a poussé la chose trop loin, sans se rendre compte… Elle a fait un faux pas…»*[169]

Şi dădeam şi eu din umeri, cu subînţeles, când eram întrebat despre ce fel de «pas» e vorba.

În felul acesta, la orizontul vieţii verişoarei tale s-a ivit un nouraş, care s-a oprit deasupra capului ei! Iar eu ţi-am slujit mereu cauza şi, ca să nu-mi neglijez îndatoririle de prieten faţă de tine, m-am dus mereu să joc cărţi cu mătuşile. Ba m-am împrietenit şi cu Milari, şi-am căzut la învoială şi cu el, ca şi cu tine pe vremuri, să venim amândoi la aceeaşi oră, pentru ca să ne facem servicii reciproce…”

— Ce măgar! exclamă Raiski, înciudat, aruncând scrisoarea. Îşi închipuia că-mi face un serviciu…

„Iar tu, pentru serviciul meu credincios, citi el apoi mai departe, să-mi aduci sau să-mi trimiţi pentru iarnă, de pe Volga, vreun butoiaş-două de icre proaspete de cea mai bună calitate şi păstrugi de câte-un arşin bucata. O să-i fac parte din ele şi Excelenţei Sale, partenerului meu, ministrului cel atât de binevoitor…”

Raiski citi mai departe:

„Aşa că ne-am mutat cu toată familia la Kamenîi Ostrov, adică ei au ocupat toată casa lui V., iar eu, două camere prin apropiere. Nikolai Vasilievici s-a stabilit într-o aripă aparte…

Treburile mergeau ca de obicei, când, ce să vezi, într-o seară, înainte de a ne aşeza la partida noastră obişnuită de cărţi, în clipa când Nadejda Vasilievna şi Anna Vasilievna se împopoţonau, ca să iasă din odăile lor, iar Sofia Nikolaevna se dusese la plimbare cu Nikolai Vasilievici, pe care voia să-l lase la nu ştiu ce vilă, a fost anunţată vizita prinţesei Olimpiada Izmailovna. Cele două mătuşi au bombănit, supărate de piedica asta

neaşteptată, care ne strica partida, totuşi m-au lăsat să plec la plimbare, poruncindu-mi să mă-ntorc peste un ceas, şi-au primit-o pe prinţesă.

O, nenorociţii de noi! Nici mătuşile tale, nici eu nu presimţeam că nu ne era dat să mai jucăm. Am întâlnit-o pe prinţesă pe scară, şi când am văzut cum păşea pe trepte în sus cu fata demnă şi plină de importantă, n-am îndrăznit nici măcar să mă informez de starea nervilor ei.

Peste un ceas m-am întors iar, dar n-am fost primit. M-am dus a doua zi, şi iar n-am fost primit. Peste două-trei zile, acelaşi lucru. Mătuşile erau bolnave, iar «coniţa», adică Sofia Nikolaevna, nu se simţea nici ea bine, nu ieşea din casă şi nu primea pe nimeni! Cu vorbele acestea mă întâmpinau slugile.

Am încercat să pătrund în aripa clădirii locuită de Nikolai Vasilievici, dar… nu era acasă. Cu toate acestea nu-l vedeam nicăieri, nici pe Strelka, nici la Izler, pe unde, după propria-i expresie, se ducea incognito. M-am repezit în oraş, am trecut pe la club şi pe la Piotr Ivanovici. Acesta abia m-a văzut de departe, că şi-a scos nasul de după ziar şi mi-a zâmbit cu viclenie. «Ştiu, zice, ştiu! Ce, ţi s-a-nchis uşa-n nas şi-ai rămas fără partidă?»

La început, am putut să scot de la el numai atât, că verişoara ta *a pousse la chose trop loin… qu'elle a fait un faux pas,* iar mai pe urmă, că după vizita prinţesei Olimpiada Izmailovna, această duşmancă necruţătoare a viciilor feminine şi ocrotitoare a virtuţilor, cele două mătuşi au căzut deodată la pat şi au coborât storurile la ferestre, că Sofia Nikolaevna s-a închis în camera ei şi că toate trei mănâncă separat, fiecare în propria-i odaie, sau mai bine zis, nu mănâncă, ci doar li se aduc felurile de mâncare, şi apoi se iau la

bucătărie neatinse, că numai Nikolai Vasilievici mai gustă din ele, dar că nici acesta nu are voie să iasă din casă, ca să nu scape cumva vreo vorbă, că Milari nu se mai arată pe-acolo, dar că le vizitează în schimb bătrânul doctor Petrov, care nu mai practică de mult medicina, însă le-a tratat pe cele două domnişoare în tinereţe (trebuie să adaug în treacăt, că după unele cronici mondene din vremuri trecute şi uitate, ar fi fost şi iubitul lor). În cele din urmă, Piotr Ivanovici mi-a spus că toţi ai casei, în afară de Nikolai Vasilievici, se pregătesc în taină să plece la o staţiune balneară, de care n-a mai auzit nimeni şi vor să rămână acolo, în străinătate, vreo trei ani.

Am izbutit, totuşi, să-l văd pe Nikolai Vasilievici. I-am scris un bileţel şi, ca răspuns, m-a invitat să iau cu el prânzul «seara», între patru ochi. În primul rând, Nikolai Vasilievici m-a rugat să nu am pretenţii prea mari în legătură cu meniul. «În casă se posteşte, *on est en pénitence,* se mănâncă numai *consommé* şi pui, *et ma pauvre Sophie n'ose pas descendre me tenir compagnie*[170]. mi se plângea eu amărăciune, muşcându-şi buzele nedumerit, *et nous sommes enfermés tous les deux*[171]... Am poruncit o masă specială pentru dumneata, dar să nu mă spui!» adăugă el, înfulecând dintr-o prepeliţă şi abia stăpânindu-şi lacrimile, gândindu-se la biata lui Sofia.

În sfârşit, mi-a fost dat să adaug la nouraşul de mai înainte, la «x»-ul acesta pe care căutam să-l descopăr (că Sophie *a poussé la chose trop loin),* am putut, zic, să adaug şi un fapt real – ce grozăvie! *Elle a fait un faux pas,* şi anume, răspunsese la un bileţel al lui Milari! Pahotîn mi-a arătat bileţelul cu pricina, izbind furios cu pumnul în masă.

«Mais, dites donc, qu'est ce qu'il y a là? A propos de quoi toate regretele şi spaimele astea, toate flacoanele cu săruri, plecarea în străinătate şi tot acest *remueménage? Voilà ce que c'est que d'être vielles filles!»*[172].

Pahotîn bătea din picior, umbla agitat prin birou şi se răcorea cu biscuiţi pe care îi muia în şampanie, după care înghiţea numaidecât nişte pilule să-i uşureze digestia. «Şi mai trist decât orice, zicea el, e faptul că biata mea Sofia se prăpădeşte cu firea: *«Oui, la faute est à moi,* o ţinea ea morţiş, *je me suis compromise, une femme qui se respecte ne doit pas pousser la chose trop loin… se permettre…» «Mais qu'as tu donc fait, mon enfant?»* am întrebat-o eu. *«J'ai fait un faux pas…* mi-a repetat ea, le-am supărat pe mătuşile mele şi pe mata, *papà!».. «Mais pas le moins du monde,* i-am răspuns eu, dar în zadar! *Elle pleure, elle pleure… cette pauvre enfant! Ce billet*[173]*…* Uită-te şi dumneata ce scrie-n el!»

În bileţel scria: *«Venez, comte, je vous attends entre huit et neuf, personne n'y sera, et surtout, n'oubliez pas votre portefeuille artistique. Je suis…* etc. *C.B.»*[174] Nikolai Vasilievici se simţea jignit mai ales în dragostea lui de părinte. *«Le nuage a grossi grâce à ce billet,* pentru că… mi se pare… (mi-a şoptit la ureche Pahotîn) *entre nous soit dit… Sophie n'était pas tout à fait insensible aux hommages du comte, mais c'est un gentilhomme et elle est trop bien élevée pour pousser les choses… jusqu'à un faux pas…»*[175]

Şi – atâta tot, Boris Pavlîci! Ce rău îmi pare că e numai «atât» şi că nu-ţi pot comunica ceva mai vesel, de pildă că verişoara ta şi-a aruncat pe umeri o pelerină neagră şi a fugit

de-acasă, că la colţ a aşteptat-o o trăsură de piaţă, care a dus-o undeva în goana cailor, că mai târziu a fost văzută întorcându-se palidă la braţul lui Milari, care avea o privire triumfătoare, şi că s-au despărţit undeva la o răscruce de străzi ş.a.m.d. Dar nu s-a întâmplat nimic din toate astea.

Însă cei de-aici s-agaţă şi de-un pai; dintr-o scânteie, vor să facă o vâlvătaie, din bileţelul ei fac un «armăsar», îi adăugă fraze ce n-au fost scrise niciodată, ba chiar şi un «tu» foarte duios. Şi fiindcă toate astea nu prind, zvonurile se învârtesc mereu în jurul uneia şi aceleiaşi variante, adică *«Sophie a poussé la chose trop loin, elle a fait un faux pas…»* În ceea ce mă priveşte, mă străduiesc din răsputeri să contribui şi eu cu ceva la povestea asta; tac cu subînţeles, nu vorbesc de bilet şi nu-i trădez conţinutul. Mulţi umblă să mă tragă de limbă, fiindcă li se pare că ştiu ceva. K. R. şi soţia lui m-au invitat de două ori la masă, iar M. se sileşte să mă-mbete la club, doar-doar oi scăpa o vorbuliţă. Pe mine toate astea mă distrează şi tac chitic.

Peste două săptămâni or să plece. Aşa se sfârşeşte romanul verişoarei tale! Dar, era cât pe-aci să uit ceva foarte important – ţi-am vorbit de ţânţar şi armăsarul l-am uitat. Nikolai Vasilievici a fost pus de surorile sale *«dans une position très délicate»*[176] a trebuit să se explice cu contele Milari şi să-i ceară bileţelul fatal. Bătrânul mi-a spus că pe când se explica cu acesta, s-au dezlănţuit deodată, şi guta şi ticul nervos, şi reumatismele. Când contele a auzit cererea părintelui, a zâmbit fin şi cu subînţeles şi a răspuns că a doua zi îi va satisface rugămintea, şi s-a ţinut de cuvânt. I-a trimis bileţelul Belovodovei, însoţit şi de o scrisoare plină de respect şi stimă. *«Mais comme il riait sous cape, ce comte (il est très*

fin) quand je lui débitais toutes les sottes réflexions de mes chères soeurs! Vieilles chiennes!»[177]… adăugă el, întorcându-se pe călcâie şi spărgând cu ciudă păpuşica de porţelan de pe cămin.

Iată şi drama, dragul meu Boris Pavlovici! E bună pentru romanul tău? Mai scrii la el? Dacă da, atunci rezumă toată povestea asta în două vorbe. Poftim cheia, sau *«le mot de l'énigme»*[178], cum spun pe-aici ruşii care vor să pară că nu ştiu ruseşte şi-şi închipuie că vorbesc franţuzeşte!

Verişoara ta s-a îndrăgostit în felul ei, fără să părăsească salonul, iar contele Milari a căutat să aducă toată povestea asta pe-un făgaş mai realist. Se zice (*papà* nu şi-a ţinut gura şi mi-a spus) că între cei doi se iscau câteodată discuţii aprinse, că el o lua de mână, iar ea nu şi-o retrăgea, şi că ochii ei se împăienjeneau uneori de lacrimi, când contele, nemulţumit numai cu plimbările călare pe lângă trăsura ei şi cu întâlnirile în prezenţa mătuşilor, stăruia pentru mai multă libertate, o chema în parc, apărea la ore când mătuşile dormeau sau se aflau la biserică, şi când stratagemele astea nu-i izbuteau, nu mai venea câte o săptămână întreagă. Verişoara ta se emoţiona *«prenant les choses au sérieux»*[179] (nu-ţi traduc limba de aici, ci ţi-o transmit în original, deoarece originalul este totdeauna mai grăitor decât traducerea). Contele, însă, nu vădea niciun fel de intenţii serioase şi, în sfârşit… în sfârşit… ce grozăvie! s-a aflat că este dintre «cei cu idei noi», că a fost *«mal vu»*[180] de fostul guvern al ţării sale şi că «a emigrat» din patrie, la Paris, unde-şi are acum domiciliul, dar mai ales că undeva, sub cerul albastru al Florenţei sau la Milano, are o logodnică, tot o verişoară… a

cărei întreagă avere («fortune», în original) o să treacă din neamul ei în neamul lui, odată cu perspectivele unei cariere care-l aşteaptă. Toate acestea le-a aflat prinţesa, iscodindu-l pe cneazul B. P… Şi acum Sofia ta suferă îndoit, şi pentru că a fost jignită până în adâncul sufletului – mândra-i frumuseţe, precum şi mândria neamului ei au suferit o înfrângere – şi pentru că a făcut… un *faux pas* şi, poate că un pic, şi din pricina acelui simţământ, pe care ai vrut să-l trezeşti şi tu la ea, şi ai izbutit, şi pe care eu, din prietenie pentru tine, m-am străduit să-l întreţin în sufletul ei.

Ce o să se mai întâmple, nu ştiu. Dramă sau roman? Las asta la aprecierea ta, fiindcă ai mai mult timp liber, pe când eu mă grăbesc la o serată dată de V. I., unde mă aşteaptă o partidă serioasă, cu nişte jucători serioşi.

Adio. Aceasta e prima şi ultima mea scrisoare către tine, sau poate un capitol din viitorul tău roman. Dă-mi voie să te felicit, dacă romanul tău se va desfăşura în felul ăsta până la sfârşit! Plecăciunile mele bunicii şi verişoarelor tale. Nu-i nimic că nu ne cunoaştem. Spune-le că în cutare oraş trăieşte un prieten de-al tău, care e gata să te slujească după cum am arătat mai sus.

I. Aianov

VIII

Raiski băgă scrisoarea în sertar, îşi luă şapca şi se duse în grădină, mărturisindu-şi în adâncul sufletului că voia să vadă locurile pe unde Vera umblase ieri, se odihnise, ori poate se strecurase în fundul râpei, ca un şarpe, strălucind de frumuseţe întunecată, întocmai ca noaptea. Vera, ea, mereu ea, calvarul şi idolul lui, la care se ruga şi acum, privind-o ca pe idealul său, dar şi o blestema ca pe o frumuseţe vie – şi, în închipuirea lui, arunca în ea cu pietre.

Dădu ocol grădinii, se uită la ferestrele întunecate ale fetei şi se apropie de râpă, scotocind cu privirea noianul de tufe şi copacii care foşneau molcom la picioarele lui.

Aleile păreau nişte coridoare întunecate, dar luminişurile, florile care începuseră să se ofilească, grădina de legume şi grădina din fata casei zăceau scăldate în razele piezişe ale lunii, care abia răsărise. Pe cer, licăreau viu stelele. Seara era senină şi răcoroasă.

De pe marginea râpei, Raiski se uită la apele Volgăi, care luceau în depărtare ca otelul. În jurul lui, cădeau cu un foşnet uşor frunzele veştede.

„E-acolo, îşi zise el, privind malul celălalt al râului. Şi nu mi-a lăsat nicio vorbă! Un «adio», şoptit cu căldură şi prietenie m-ar fi împăcat cu tot chinul pe care l-a revărsat cu atâta dărnicie peste capul meu! A plecat! Nu mi-a lăsat nimic, nicio

amintire!” se gândi el, amărât, înaintând cu capul în pământ pe aleea întunecoasă.

Deodată, nişte degete lungi i se înfipseră uşor în umăr, aidoma ghearelor unei păsări de pradă, şi auzi un râs stăpânit.

— Vera! exclamă el cu o groază plină de bucurie, apucându-i mâna.

Tremura, înfiorat. Chiar şi părul parcă i se ridicase măciucă-n cap.

— Tu eşti aici? Nu dincolo de Volga?!

— Aici, şi nu dincolo! repetă ea, râzând mereu şi strecurându-şi degetele sub braţul lui. Credeai c-o să te las să pleci, fără să-mi iau rămas bun? Da? Aşa credeai? Hai, mărturiseşte!

— Eşti o vrăjitoare, Vera. Da, chiar în clipa aceasta te dojeneam că nu mi-ai lăsat măcar câteva cuvinte! îi spuse el, pierdut din pricina spaimei, dar şi a bucuriei neaşteptate, care-l cuprinsese deodată.

— Dar cum ai făcut asta? Toţi ai casei spun că ai plecat de ieri…

Fata râse ironic, căutându-i privirea.

— Şi dumneata ai crezut! Am vrut să-ţi fac o surpriză, de aceea am poruncit să ti se spună că am plecat… Mărturiseşte că n-ai crezut, că doar te-ai prefăcut?!

— Zău că am crezut.

— Mai jură-te o dată! zise ea, triumfătoare, mulţumită de tulburarea lui, izbucnind iar într-un râs provocător. Nu ţi-am lăsat nicio vorbă, dar am rămas aici – nu-i mai bine-aşa? Hai, răspunde! adăugă dânsa cu un ton glumeţ, cochetând cu el.

Raiski era nedumerit. Vioiciunea vorbelor şi mişcărilor fetei, cochetăria ei batjocoritoare – totul i se părea nefiresc. În cuvintele ei avântate şi în zburdălnicia ei desluşea parcă o oboseală, dezvăluindu-i încordarea cu care Vera îşi ascundea secătuirea sufletului. Ar fi vrut să-i vadă mai bine fata, şi când se apropiară de capătul aleii, o duse într-un loc scăldat de lumina lunii.

— Lasă-mă să te privesc, Vera! Ce-i cu tine? Cât de veselă şi de jucăuşă eşti tu astăzi! zise el, sfios.

— N-ai de ce să mă priveşti! îl întrerupse ea cu nerăbdare, căutând să-şi smulgă mâna dintr-a lui şi trăgându-l în întuneric.

În tot timpul acesta, fata îşi scutura mereu capul şi-şi aşeza cu mişcări neglijente pelerina ce-i aluneca de pe umeri.

— Sunt veselă pentru că eşti lângă mine… zise ea, lipindu-şi umărul de al lui.

— Ce ai, Vera? Simt o schimbare-n tine! şopti Raiski, bănuitor, fără să se lase târât de veselia ei tumultuoasă şi căutând s-o scoată iar la lumină.

— Să mergem, să mergem! Ce vrei să vezi la mine? Nu-mi place!… zise ea repede, nerăbdătoare să plece.

Raiski îi simţi mâinile tremurând şi toată făptura ei tulburată de o nelinişte pe care el n-o înţelegea.

— Hai, spune ceva! Povesteşte-mi pe unde-ai fost, ce ai văzut şi dacă te-ai gândit la mine. Dar cu patima dumitale ce mai e? Tot te mai chinuie, da? Pentru ce taci, de parcă ţi-ai fi muşcat limba? Unde au dispărut „valurile de poezie”, „paradisul şi infernul”? Dă-mi paradisul! Vreau fericire, „viaţă”!

Vorbea repede şi degajat, punându-i mâna pe umăr, dar nu se putea stăpâni să stea pe loc, şi grăbea mereu, nerăbdătoare, pasul.

— De ce mergi ca o broască ţestoasă? Hai la râpă, să coborâm la malul râului, să luăm o barcă şi să ne plimbăm!… urmă ea, târându-l după dânsa, râzând sau rămânând deodată gânditoare.

— Vera, purtarea ta mă sperie, eşti bolnavă! răspunse el cu tristeţe.

— De ce? întrebă ea pe neaşteptate, oprindu-se pe loc.

— Ce s-a-ntâmplat, de-ai devenit deodată atât de vorbăreaţă şi degajată? Tu, care eşti, de obicei, atât de stăpânită şi de sobră!…

— Mă bucur că eşti aici, frate! Mă uitam mereu pe fereastră, nădăjduind să aud în orice clipă zgomotul trăsurii dumitale… răspunse dânsa şi, lăsându-şi gânditoare fruntea în piept, îşi încetini deodată pasul, fără să-şi ia mâna de pe umărul lui şi încleştându-şi uneori degetele subţiri, ca ghearele unei păsări.

Raiski îşi simţea inima grea, fără să ştie nici el de ce. Cochetăria ei provocătoare, în care ar fi crezut altă dată, nu-l mai interesa în clipa aceea, patima lui tăcea. O compătimea, ascultându-i atent vorba pripită şi silindu-se să-şi dea seama ce însemna vioiciunea ei nervoasă şi să ghicească ce anume o tulburase.

— De ce te uiţi la mine cu privirea asta atât de ciudată? Nu mi-am pierdut minţile! zise ea, întorcându-şi faţa de la el.

Raiski se-ngrozi.

„Nebunii vorbesc aproape totdeauna aşa! îşi zise el. Se silesc să-i convingă pe toţi că nu sunt nebuni!”

Propria-i experienţă îl învăţase că patima te ameţeşte şi te face să suferi, dar, deşi el se cunoştea de mult şi pe sine, şi patimile în general, nu putea să prevadă totdeauna epilogul. Acum, însă, când o vedea pe Vera îmbătată şi dominată de aceeaşi boală, se temea pentru soarta ei.

Parcă-şi pierde energia, slăbeşte, nu-şi mai găseşte liniştea şi-şi adună ultimele puteri să ascundă în adâncul sufletului ceea ce se petrece cu dânsa, să pară ea însăşi! Asta se observă de la şapte poşte!

Dar şi sufletul ei ajunsese neîncăpător – cupa s-a umplut şi tulburarea se revarsă peste marginea ei.

„Doamne, ce-o să i se întâmple! se întreba el, cu groază. Şi când te gândeşti că nu are încredere în mine! Nu se hotărăşte să-mi mărturisească nimic, vrea să lupte singură! Cine o s-o ocrotească?”…

„Bunica!” parcă-i şopti un glas.

— Vera, eşti bolnavă! Ar fi bine dacă ai vorbi cu bunica… spuse el grav.

— Ssst, taci! Nu uita că mi-ai dat cuvântul de onoare! aproape că şuieră ea. Acum, adio! Mâine o să mergem împreună la plimbare, apoi în oraş, după cumpărături, apoi colo, la râu… pretutindeni! Nu pot să trăiesc fără dumneata!… adăugă ea aproape brutal, strângându-i cu putere umărul.

„Ce-o fi cu ea?" se întreba Raiski.

Dar ultimele ei vorbe şi provocarea ei cochetă, aproape brutală, pe care i-o arunca în faţă, îl siliră să se gândească la apărarea sa, amintindu-i de propria-i luptă şi de intenţia sa de a fugi.

— Voi pleca, Vera, zise el cu voce tare. Sunt istovit, m-au părăsit puterile, simt că pier… adio! De ce m-ai minţit? Pentru ce m-ai chemat? De ce eşti aici? Ca să te bucuri de chinurile mele?!… Voi pleca, lasă-mă!

— Pleacă! răspunse ea, făcând un pas îndărăt. Egorka nu ţi-a dus încă geamantanul în pod!…

Raiski se îndepărtă grăbit, scos din fire de chinul acesta, la care-l expunea cu bună ştiinţă, de batjocorirea asta a pasiunii lui. Apoi întoarse capul. La zece paşi de el, luminată puţin de lună, stătea Vera, profilându-se ca o statuie albă pe fondul verde, nemişcată, urmărindu-l curioasă din ochi, să vadă dacă pleacă sau nu.

„Ce-o fi asta? Ce i s-o fi întâmplat? se întreba el cu groază. De ce are nevoie de mine? A înfipt cuţitul, şi acum priveşte sângele curgând şiroaie şi jertfa care se zbate! Ce se ascunde în firea acestei femei?"

Îşi aminti de toate femeile crude din istorie, preotese ale unor culte sângeroase, de femeile răzvrătite, scăldate-n sânge, precum şi de toate faptele crude săvârşite de mâini de femeie, începând cu Judita{181} şi sfârşind cu Lady Macbeth. Mai făcu vreo câţiva paşi şi întoarse iar capul. Ea-l urmărea neclintită. Se opri şi el.

„Câtă frumuseţe, câtă armonie este în toată făptura ei! Iată primejdia care-mi poate aduce pieirea! se gândi el, încremenit ca o stană de piatră, fără să-şi ia ochii de la silueta graţioasă şi nemişcată a Verei, înecată în lumina lunii.

Simţea această frumuseţe cu toţi nervii săi, până la durere. Fără să vrea, rămase cu ochii pironiţi la ea.

Vera se mişcă şi-l chemă cu un semn al capului., Blestemându-şi slăbiciunea, Raiski se îndreptă încet spre ea, anevoie, pas cu pas. Când el se apropie de ea, fata se strecură într-o alee întunecoasă, şi Raiski o urmă.

— Ce vrei de la mine, Vera? Pentru ce nu mă laşi în pace? Peste o oră voi pleca… zise el, aspru şi tăios, dar apropiindu-se mereu de ea.

— Să nu faci asta, nu vreau! răspunse ea, apucându-l cu putere de mână. Eşti „robul meu” şi trebuie să mă slujeşti… Nici dumneata nu m-ai lăsat în pace!

Pe Raiski îl scuturară fiori de patimă. Simţea că genunchii lui ameninţă să se îndoaie în orice clipă în faţa ei, şi sufletul lui intonează un imn de slavă: „Da, sunt robul tău, porunceşte!”…

Ar fi vrut să-i cadă la picioare şi să verse lacrimi fierbinţi de dragoste.

— Am nevoie de dumneata, şopti fata. Mi-ai cerut chinuri şi suferinţe, ei bine, iată-le, ţi le dau! „Asta-i viaţa!” mi-ai spus dumneata. Iat-o! Chinuieşte-te odată cu mine! Să ne chinuim amândoi… „Pasiunea e minunată. Ea lasă urme pe toată viaţa, şi urmele acestea, oamenii le-au numit fericire!… Cine a propovăduit asta? Şi-acum vrei să fugi? Nu! Rămâi! O să ne aruncăm amândoi în genunea aceasta! „Asta-i viaţa şi numai asta!” mi-ai spus dumneata. Atunci, hai s-o trăim! M-ai învăţat să iubesc, ai vorbit de pasiune, ai aţâţat-o în mine…

— O să pier, Vera! răspunse el, îngrozit, dându-se câţiva paşi înapoi.

— Poate, zise ea, scuturându-se de parcă voia să scape dintr-un vârtej ameţitor. Ce-ţi pasă? Nu-i totuna? Dumneata ai dorit-o! „Natura a sădit numai pasiunea în organismele vii, mi-ai repetat mereu, şi pasiunea e minunată!”… Iat-o, poftim, admir-o!…

Ea trăgea adânc în piept aerul proaspăt al nopţii.

— Dar tot eu căutam să te previn. Am spus că pasiunea e „un lup”… se justifică el, ascultând cu groază mărturisirea aceasta deschisă ca a unui copil fără apărare.

— Nu, e şi mai sălbatică – e ca un tigru. Atunci nu credeam, dar acum cred. Gândeşte-te la tabloul care se află în biroul din casa cea veche. Reprezintă un tigru, rânjind ameninţător spre amoraşul căţărat pe spinarea lui. Nu-mi dădusem seama ce voia să însemne, credeam că-i o aiureală. Dar acum înţeleg. Da, pasiunea e ca un tigru. La început te lasă s-o încaleci, iar pe urmă mârâie şi-şi arată colţii.

Îl străfulgeră o pâlpâire de speranţă că o să afle poate misteriosul nume. Cine? Şi se agăţă numaidecât de comparaţia pe care o făcuse Vera între patimă şi tigru.

— La noi, în nord, nu trăiesc tigri, Vera, şi comparaţia ta nu-i bună, răspunse el. A mea e mai sigură – idolul tău e un lup!

— Bravo, da, da! îl întrerupse ea, cu un râs nervos. Un adevărat lup! Un lup care păru-şi schimbă, dar năravul, ba! Tăcu deodată. Părea deznădăjduită. Toţi sunteţi nişte fiare, adăugă ea apoi cu un suspin. El e un lup…

— Dar cine e el? o întrebă încet Raiski.

— Tuşin e un urs, urmă fata, fără să-i răspundă, un urs cinstit, deştept, rusesc…

„Aha! aşadar nu-i Tuşin?!” îşi zise Raiski.

— Poţi să-i pui mâna pe capul miţos şi să dormi, continuă Vera. N-o să te-nşele, n-o să te mintă şi-o să-ţi rămână credincios un veac întreg.

— Dar eu ce sunt? întrebă Raiski, puţin mai vesel.

Vera i se uită în ochi cu viclenie, fără să răspundă.

— Văd că vrei să spui „un bou”. Hai, spune, Vera, nu te sfii!

— Dumneata, bou? zise ea, răutăcios, învârtindu-se în jurul lui, cercetându-l fără grabă cu privirea din creştet până-n tălpi.

— Da, un bou! întări Boris Pavlovici, cu naivitate. Văd că-ţi baţi joc de mine, dar rabd şi clămpănesc doar din urechi.

— Nicidecum! Eşti un vulpoi! Un vulpoi şiret şi blând, care te atrage în laţ… încetişor, inteligent şi graţios… O să-ţi arăt eu!…

Raiski tăcea; nu înţelegea ce voia să spună Vera.

— Vorbeşte-odată, de ce taci? zise ea nerăbdătoare, trăgându-l de mânecă.

— Împotriva acestor lupi există un mijloc de luptă…

— Care?

— Pentru mine – să plec, iar pentru tine, să nu te mai duci acolo… spuse el, arătând râpa.

— Dă-mi puterea să nu mă mai duc! răspunse ea, aproape strigând… Uite, cred că te frământă aceleaşi simţăminte ca şi pe mine. Nu-i aşa? Ei bine, ia încearcă să rămâi liniştit în casă, mâine, când o să mă plimb singură prin grădină… Adică nu, o să poţi rămâne, ştiu! Pasiunea dumitale ţi-ai plăsmuit-o singur, te pricepi numai să vorbeşti frumos de ea, să ademeneşti, să te. joci cu o femeie! Eşti un vulpoi, da, un vulpoi! O să vezi ce-o să-ţi fac eu pentru asta, o să vezi! zise ea cu un râs silit, în glumă parcă, dar cu aprindere, înfigându-şi iar degetele subţiri în umărul lui.

Raiski o asculta înspăimântat.

— De aceea ai vrut să mă mai vezi o dată? o întrebă el, după câtva timp de tăcere. Ca să-mi spui toate astea?

— Da, de aceea! Ca de azi înainte să nu mai glumeşti cu pasiunea, şi acum să mă-nveţi ce trebuie să fac! Doar eşti profesor! Căci altfel, ce-ai făcut? Ai dat foc casei şi ai fugit! „Pasiunea e minunată, iubeşte, Vera, să nu-ţi fie ruşine!" A cui e predica asta? Nu cumva a părintelui Vasili?

— Când ţi-am vorbit aşa, m-am gândit la o pasiune împărtăşită, se dezvinovăţi el cu jumătate de glas. Iubirea e minunată când partenerii sunt şi ei minunaţi, cinstiţi! Atunci iubirea lor nu e un rău ci, într-adevăr, cea mai mare fericire pentru toată viaţa. Intre ei nu există şi nici nu e nevoie de minciuni sau de înşelătorie. Dacă unul dintre ei nu-i răspunde celuilalt cu aceeaşi dragoste, n-o să-l ademenească degeaba, sau când iubirea a pierit, niciunul dintre ei n-o să se ascundă, otrăvind prin necredinţă viaţa celuilalt, ci o să spună curajos totul, dând cinstit, ca soarta însăşi, o singură lovitură puternică şi de neînlăturat – despărţirea… În felul acesta, nu există furtuni, ci doar un foc dătător de viaţă…

— Pasiune fără furtună nu se poate, sau… nu mai e pasiune! răspunse Vera. Dar, în afară de cinste şi necinste, o altă neînţelegere, o altă prăpastie să nu existe oare? întrebă ea după câtva timp de tăcere. Să zicem, de pildă, că iubesc şi sunt iubită şi că niciunul dintre noi nu minte. Dar pasiunea mă sfărâmă… Hai, învaţă-mă, ce trebuie să fac?

— Să spui bunicii… răspunse Raiski, palid de teamă. Îngăduie-mi, Vera, să fac eu asta… dezleagă-mă de cuvântul dat.

— Ferească Dumnezeu! Taci şi ascultă-mă! Aha, acum vrei „să-i spun bunicii"! Vrei să mă intimidezi, să-mi arăţi că e ruşine? Dar cine mă sfătuia să n-o ascult şi să nu-mi fie ruşine? Cine râdea de morala bunicii?

— Oh, Vera, ce-i cu tine? Când scapi o vorbă, când te închizi iar în taina ta! Iar eu orbecăiesc

prin întuneric şi nu ştiu nimic… Poate aş găsi un mijloc…

— Nu ştii ce-i cu mine, orbecăieşti prin întuneric… atunci vino-ncoace! zise ea, ducându-l pe alee şi, ieşind la lumină, se opri. Luna îi scălda toată faţa. Uită-te, ca să vezi ce-i cu mine.

Raiski încremeni. N-o mai recunoştea pe Vera de altădată. Avea faţa palidă, suptă, ochii rătăciţi scânteiau răutăcios, buzele ei erau încleştate. De sub broboada de pe cap îi cădeau în neorânduială pe frunte şi pe tâmple două-trei şuviţe de păr, ca la ţigănci, care la mişcările mai iuţi alunecau, acoperindu-i ochii şi gura. Pe umeri, îşi aruncase neglijent o pelerină de atlaz, tivită cu alb, cu şnurul de mătase legat la gât de mântuială.

— Ei? îl întrebă ea, îndepărtându-şi părul de pe faţă. O mai recunoşti pe Vera dumitale? Unde e „frumuseţea" căreia îi cântai imnuri?

Fata îşi acoperi o clipă faţa cu mâna, zâmbind trist şi clătinând din cap.

— Ce pot să fac pentru tine, Vera? şopti el, uitându-se îndelung la faţa slăbită şi la strălucirea bolnăvicioasă a ochilor ei. Spune! Sunt gata să mor pentru tine…

— Să mori, să mori! La ce mi-ar folosi? Ajută-mă să trăiesc, dă-mi pasiunea minunată, care „luminează întreaga viaţă…" Dă-mi viaţa asta, unde e? Eu, în afară de un tigru ce-şi arată dinţii, nu văd nimic… Vorbeşte-mi, învaţă-mă sau întoarce-mă înapoi la zilele când mai aveam putere! Dar dumneata o ţii una şi bună: „Spune-i bunicii"! Vrei s-o bagi în mormânt, şi pe mine, odată cu ea!… Oare, asta să fie soluţia? Sau mă înveţi să nu mă mai duc acolo, în râpă… E prea târziu!

— Spune-mi pe cine iubeşti, tot ce s-a-ntâmplat, numele lui…

— Pe cine? Pe dumneata! răspunse ea cu răutate, alungându-şi cu o mişcare a capului

şuviţele de păr de pe faţă şi trăgându-şi cu un gest neglijent pelerina pe umeri.

Raiski stătea neclintit, cu mâinile la spate, sprijinit de un copac, neîndrăznind să scoată o vorbă, să facă o mişcare. Vera umbla în sus şi în jos cu paşi repezi şi inegali. Apoi se opri, ca să-şi tragă sufletul.

— Da, e nebună! şopti Raiski, îngrozit.

Fata se aşeză pe bancă şi căzu pe gânduri, tăcută.

— Ce-o fi cu mine? îngăimă ea într-un târziu, ca pentru sine, venindu-şi puţin în fire.

— Pe tine, Vera, te-a atras un singur miraj – libertatea. Te-ai ferit de mine şi de bunica, ai voit să fii independentă. Eu nu am făcut decât să fiu de acord cu principiile tale pentru că erau şi ale mele. Atunci pentru ce vrei să pui acum pe umerii mei o greutate atât de mare? se dezvinovăţi el, cu glasul stins. Nu numai eu, ci nici bunica nu îndrăznea să-ţi spună o vorbă…

Fata oftă adânc, apoi se apropie de el şi, sprijinindu-şi fruntea de umărul lui, spuse cu voce vlăguită:

— Da… da! Să nu m-asculţi! Nu stau bine cu nervii. Pasiune? Nu-i vorba de nicio pasiune! Am glumit, aşa cum glumeşti şi dumneata cu mine…

— Tot mai crezi că glumesc? întrebă el încet.

Vera încercă să zâmbească şi-i luă mâna.

— Pune-mi mâna pe frunte, zise ea, blând. Vezi cum arde?… Nu fi supărat pe mine! Ai înţelegere pentru biata dumitale soră. O să-mi treacă… Doctorul zice că femeile au adesea astfel de crize… Mi-e ruşine şi mi-e silă de slăbiciunea mea…

— Dar ce-i cu tine, biata mea Vera? Spune…

— Nimic… Însoţeşte-mă, te rog, acasă şi ajută-mă să urc scara. Parcă mă tem de ceva… Aş vrea să mă culc… Iartă-mă, te-am tulburat degeaba… te-am chemat… Altfel ai fi plecat şi m-ai fi uitat.

Cred că am temperatură şi-atâta tot… Nu te superi?… adăugă ea, blând.

El îi întinse grăbit mâna, o conduse încet afară din grădină, şi după ce trecură prin curte, o însoţi până în camera ei, unde aprinse lumânarea.

— Cheam-o pe Marina sau pe Maşa, ca să se culce aici, în camera mea… Dar bunicii să nu-i sufli o vorbă!… Cred că e numai o surescitare… iar ea ar putea să se sperie… să vină aici…

Raiski o asculta cu teamă, gânditor.

— De ce taci mereu şi te uiţi la mine cu privirea asta ciudată?! spuse ea, urmărindu-l neliniştită din ochi. Cine ştie ce ţi-oi fi îndrugat în delirul meu… Am vrut doar să te necăjesc… Să mă răzbun pe toate ironiile dumitale… adăugă dânsa, încercând să zâmbească. Şi nu uita – nicio vorbă bunicii! Spune-i că m-am culcat, ca să mă pot scula mâine mai devreme, şi roag-o… să mă binecuvânteze în lipsă… Mă auzi?

— Da, da, te aud, răspunse el, distrat, apoi îi strânse mâna şi o chemă pe Maşa.

IX

A doua zi, Raiski aşteptă cu nerăbdare să se trezească Vera. Uitase de pasiunea lui, imaginaţia sa tăcea acum sfioasă, concentrată în urmărirea acestei pasiuni străine care, după propria-i expresie, se târa şi se desfăşura dinaintea ochilor lui ca un „şarpe boa” care-şi arăta colţii ascuţiţi din făptura Verei.

Era gânditor, posomorât, se ferea de privirile întrebătoare ale bunicii, blestemând clipa în care-şi dăduse cuvântul de onoare Verei să nu spună nimănui nimic, şi mai ales Tatianei Markovna, ceea ce-l punea acum într-o situaţie foarte neplăcută.

Tatiana Markovna încerca mereu să aducă vorba de Vera.

— Nu ştiu ce-o fi cu ea – nu-mi place! zise dânsa, clătinând din cap.

— Dar ce e? întrebă Raiski, parcă în treacăt, străduindu-se să pară nepăsător.

— Nu-mi place! E şi mai rău decât înainte. Umblă posomorâtă, nu scoate un cuvânt, uneori mi se pare că are lacrimi în ochi. Am vorbit şi cu doctorul, dar el o ţine una şi bună – nervii. Să fie oare aiureli de fată mare sau ce?!

Bunica nu-şi termină vorba – tăcu, întristată.

Raiski o aştepta nerăbdător pe Vera. În cele din urmă, aceasta veni. Fata din casă îi aduse paltonul, pălăria şi o pereche de ghete cu talpă groasă. După ce o salută pe bunica, Vera ceru cafeaua, mâncă

vreo câţiva biscuiţi cu mare poftă şi-i aminti lui Boris Pavlovici că-i făgăduise s-o însoţească în oraş, după cumpărături, după aceea să se plimbe cu ea pe câmp şi prin pădurice.

Parcă arăta mai bine. Din starea ei din ajun nu mai rămăsese decât o oarecare febrilitate în mişcări, neobişnuită pentru felul ei de a fi, şi vorba puţin precipitată, oarecum forţată. Se vedea bine că se străduie să-şi ţină firea şi să ascundă o indispoziţie sufletească sau nervoasă.

Ba chiar începu o convorbire despre modă cu Polina Karpovna, care apăruse pe neaşteptate în biroul bunicii, sub pretext că aduce nişte tipare moderne de rochii, pe care i le promisese Marfenkăi pentru zestrea ei, dar venise în realitate să afle dacă se întorsese Boris Pavlovici.

Polina Karpovna voia cu tot dinadinsul să schimbe câteva vorbe cu Raiski între patru ochi şi căuta mereu prilejul să se aşeze mai aproape, silindu-se să-i facă pe toţi să creadă, ba chiar şi pe el, că dânsul era cel ce voia să-i spună ceva fără martori. Se uita galeş la el, îl fixa cu privirea şi de vreo două ori începu cu voce scăzută: *„Je comprends, dites tout! Du courage!”*[182]

„Să te ia dracu!” se gândea Boris Pavlovici, încruntându-se şi îndepărtându-se de ea.

În cele din urmă, Vera îşi îmbrăcă paltonul şi-l luă de braţ, zicând: „Să mergem!”

Kriţkaia se pregăti să-i însoţească, dar Vera îi spuse: „Eu cu tratele meu o să umblăm mult pe jos şi dumneata, dragă Polina Karpovna, ai o trenă lungă şi o rochie frumoasă, care pe umezeala asta de-afară…”

Şi plecară.

Raiski tăcea, examinând-o pe Vera cu atenţie, iar ea se silea să pară neschimbată, ca de obicei, vorbea în treacăt despre timpul de afară, despre cunoştinţele care le ieşeau în cale, spunea, de pildă: „Vezi casa asta? Acum o lună era cenuşie, cu pereţii scorojiţi, cu cornişa dărăpănată, şi uite ce

aspect proaspăt are acum, după ce a fost renovată şi vopsită în galben.” Apoi îi aminti că mai spre iarnă o să se renoveze şi sala de adunări, că barăcile din piaţă vor fi acoperite cu tablă, şi se opri să vadă cum se nivela un viitor bulevard.

Părea, în general, mulţumită că se plimbă prin oraş şi spuse în treacăt că plimbarea asta fusese binevenită, fiindcă n-o văzuse nimeni de mult, şi oamenii ar putea crede, Doamne fereşte, că murise.

Raiski nu răspundea nimic la sporovăiala asta nestăpânită, din care i se părea că străbat cu totul alte vorbe.

— Poate n-am făcut bine că te-am lipsit de societatea Polinei Karpovna, zise ea, silindu-se să-l scoată din tăcerea lui, dar fără să izbutească.

Raiski dădu nerăbdător din umeri.

— Am glumit! spuse ea cu un ton mai sincer. Aş vrea să petreci cu mine ziua asta şi cele câteva zile care mai rămân până la plecarea dumitale, urmă fata, aproape cu tristeţe. Nu mă lăsa singură, dă-mi voie să fiu cu dumneata… O să pleci curând şi n-o să mai am pe nimeni lângă mine!

— Mi-e teamă, Vera, că nu-ţi pot fi de niciun folos, tocmai din cauză că nu ştiu nimic despre tine. Văd numai că trăieşti o dramă şi că se apropie catastrofa, dacă nu cumva a şi sosit…

Ea tresări.

— Ce ai? o întrebă el, îngrijorat.

— E răcoare, mă trec fiori reci prin spate! zise ea, zgribulindu-se. Ce dramă?! Mă simt cam prost, sunt fără chef, e toamnă, şi toamna, oamenii, ca şi animalele, parcă se închid în sine. Uite, şi păsările pleacă! Vezi cum zboară cocorii? spuse ea, arătând departe pe cer, deasupra Volgăi, o linie frântă, alcătuită din puncte negre. Când toate-n jur se-ntunecă, pălesc şi se întristează, şi sufletul omului se întristează… Nu-i aşa?

Vera ştia că nu era chiar atât de uşor să-l înşeli pe Boris Pavlovici cu explicaţii de felul acesta, dar vorbea aşa, ca să nu spună adevărul.

Iar el tăcea, căutând să găsească cheia cea adevărată.

— Vera, vreau să te întreb… începu dânsul.

— Ce? îl întrerupse ea, îngrijorată, şi, fără să-i aştepte răspunsul, adăugă: Bine, întreabă-mă, dar nu astăzi, ci peste câteva zile… sau… ce e?

— Scrisorile pe care mi le-ai scris…

— Ce-i cu ele?

— Îţi mai aduci aminte? Mi-ai scris că eşti de aceeaşi părere cu mine în ceea ce priveşte cinstea…

Vera căzu pe gânduri, parcă străduindu-se să-şi amintească.

— Da, da… cum să nu… ţi-am scris… şi ce-i cu asta?

El o privi ţintă.

— Tu mi-ai scris scrisoarea aceea?

— Dar cine altul? răspunse ea, deodată, cu vioiciune. Nici vorbă că eu… Ascultă-mă, adăugă ea apoi, după cum te-am mai rugat, hai să lăsăm explicaţia asta pentru altă dată. Sunt bolnavă, slăbită… doar ai văzut în ce stare am fost ieri. Nici acum nu-mi pot aminti de tot ceea ce am scris cândva şi s-ar putea să-ncurc…

— Bine, fie şi altă dată! zise el, oftând. Dar spune-mi, cel puţin, de ce ai nevoie de mine? Pentru ce mă reţii? De ce vrei să nu plec şi să mai stau cu tine câteva zile?

Fata se sprijini cu putere de braţul lui, lipindu-i-se de umăr şi implorându-l din ochi să n-o mai întrebe.

— Că doar nu mă iubeşti. Ştii doar că nu cred în jocul tău plin de cochetărie, şi mă respecţi destul, ca să nu te străduieşti să mă convingi că e ceva serios… Când mi-e capul limpede, îmi dau seama că-ţi baţi joc de mine – în ce scop şi ce te face să te porţi aşa?

Vera îi strânse cu putere braţul, implorându-l iar din ochi să tacă.

— Am, cel puţin, dreptul să te întreb, pentru ce ai nevoie de mine? Nu se poate să nu vezi cât de mult mă frământă propria-mi pasiune şi loviturile pe care le dai inimii şi mândriei mele.

— Da, mândrie… repetă ea, cu gândul aiurea.

— Să zicem mândrie şi să nu ne întrebăm ce înseamnă mândria şi ce înseamnă aşa-zisa inimă. Totuşi trebuie să-mi spui, de ce ai nevoie de mine? E dreptul meu să te întreb, şi tu eşti datoare să-mi răspunzi fără ocol şi sincer, dacă nu vrei să cred că eşti prefăcută şi rea…

Ea mergea cu ochii-n pământ, şi Raiski aştepta răspunsul.

— Acum să lăsăm toate astea…

— Şi pe astea să le lăsăm? Nu, nu vreau să le las! izbucni el, mânios, smulgându-şi braţul. Te joci cu mine ca pisica cu şoarecele! Nu-ţi mai dau voie! Destul! Poţi să-ţi păstrezi secretele până când vrei să le spui, sau poţi chiar să nici nu mai vorbeşti deloc de ele – e dreptul tău. Dar să-mi răspunzi numaidecât: pentru ce ai nevoie de mine? Ce rol mi-ai hărăzit? Pentru ce şi în ce scop?

— Ţi-ai ales singur rolul ăsta, frate… îi tăie ea vorba, cu blândeţe, plecându-şi fruntea. M-ai rugat să nu te îndepărtez…

Mustrarea ei era întemeiată. Raiski nu avea ce să-i răspundă; se dădu la o parte şi porni prin noroiul străzii cu paşii lui mari, iar ea mergea în rând cu el, pe trotuarul de lemn.

— Nu fi supărat, frate! Vino-ncoace! Nu te-am reţinut, ca să te jignesc! Nu! şopti ea, chemându-l mai aproape… Hai, vino lângă mine.

El îi întinse din nou braţul.

— Numai atât te rog, să nu-mi vorbeşti chiar acum despre asta! Nu mă tulbura, ca să nu cad iar în starea mea de ieri!… Nu vezi că abia mă mai ţin pe picioare?… Uită-te la mine, ia-mi mâna…

El îi luă mâna – palidă, rece, acoperită toată cu vinişoare albastre. Gâtul şi mijlocul fetei se subţiaseră şi ele, iar faţa ei, plină de tristeţe şi

slăbiciune, îşi pierduse culorile vii. Raiski îşi uită din nou propria durere, cuprins de o milă adâncă numai pentru ea.

— N-aş vrea ca cei ai casei să observe ceva… Mă simt sleită de puteri… cruţă-mă… îl rugă ea, cu ochii plini de lacrimi. Apără-mă… de mine însămi!… Treci pe la mine, deseară, pe la şase… O… să-ţi spun atunci, pentru ce te-am reţinut…

— Iartă-mă, Vera, nici eu nu ştiu ce-i cu mine! spuse el, strângându-i mâna, adânc mişcat de durerea ei. Te chinuieşti, nu ştiu din ce cauză… Dar n-o să te mai întreb nimic, ar fi trebuit să-ţi cruţ durerea, şi nu m-am priceput, fiindcă şi eu mă chinuiesc. Dar voi veni, ai încredere în mine…

Îi strânse mâna, şi fata i-o strânse la rându-i cu tărie.

— O să-ţi spun, dacă voi avea putere… şopti ea.

Inima lui parcă-şi opri bătăile, cuprinsă de tristeţe şi presimţiri grele.

Intrară prin magazine. Vera îşi făcea cumpărăturile, pentru ea şi Marfenka, vorbind cu vânzătorii şi cunoştinţele care-i ieşeau în cale, cu aceeaşi risipă de cuvinte. Cu unele dintre ele, se oprea chiar în plină stradă, lăsându-se antrenată în flecăreli despre lucruri obişnuite, fără importanţă… Apoi intră la o fină a ei, fata unei femei sărace, şi-i dărui nişte stambă de rochie pentru ea şi pentru fetiţă şi o plăpumioară pentru copil, iar când Raiski îi propuse să-i facă o vizită lui Kozlov, primi cu plăcere.

Tocmai intrau pe poarta casei lui Leonti, când le ieşi deodată înainte Mark. Îi zări, se înclină uşor în faţa lui Raiski şi se repezi grăbit în ulicioară, fără să răspundă la întrebarea acestuia: „Ce face Leonti?” şi aproape fără s-o privească pe Vera.

Fata parcă încremeni o clipă, dar îşi veni îndată-n fire şi urcă în mare grabă treptele de la intrare, luându-i-o înainte lui Raiski.

— Ce-o fi având? zise Raiski tare, petrecându-l cu privirea. Nu mi-a răspuns o vorbă şi uite cum a

luat-o la goană! Dar şi tu, Vera, te-ai speriat! N-o fi el cel care trage cu puşca?… L-am văzut pe-acolo cu arma, adăugă dânsul, glumind.

— Ba chiar el e! răspunse Vera, nestânjenită, şi intră în camera lui Kozlov, fără să-şi mai întoarcă privirile.

„Nu, nu se poate! îşi zise Raiski. Un ţigan zdrenţăros şi pribeag nu poate să fie idolul ei! Nu! De fapt, de ce «nu»? Pasiunea e crudă şi despotică! Nu se supune calculelor şi legilor omeneşti, ci, dimpotrivă, îl supune ea pe om capriciilor ei tainice! Dar Vera nu avea de unde să-l cunoască mai bine pe Mark. Ea se teme de el, ca, de altfel, toţi ceilalţi de pe aici!”

Ca şi în ajun, Kozlov măsura odaia în sus şi în jos, clătinându-se ca beat; era posac, cu oamenii mai străini nu schimba o vorbă, numai faţă de Raiski parcă-şi pierdea puterile şi se lăsa pradă durerii şi deznădejdii, cârtind cu glas domol împotriva soartei, mereu atent la uruitul oricărei trăsuri care trecea pe stradă; când auzea vreun zgomot, se apropia de uşă, tulburat, ca să se întoarcă apoi deznădăjduit îndărăt.

De câte ori Vera şi Raiski îşi repetau invitaţia să se mute la ei, Leonti sau nu-i asculta, sau răspundea: „Da, da, mai târziu, poate peste vreo două-trei săptămâni…”

— După nunta Marfenkăi, zise Vera.

— Da, da, după nuntă, după nuntă! încuviinţă Kozlov. Atunci da, mulţumesc – acum vreau să mai rămân aici… mulţumesc mult…

Apoi rămase cu ochii pironiţi pe Vera, parcă minunându-se că o vede la el.

— Vera Vasilievna! zise dânsul, privind-o stânjenit. Boris Pavlovici, începu el, fără să-şi ia ochii de la Vera, ştii cine mai citea în afară de mine cărţile tale şi mă ajuta să le clasez?…

— Cine? întrebă Raiski.

Dar Kozlov se şi îndepărtase de el şi era acum în celălalt colţ al odăii, ascultând atent un zgomot.

Apoi deschise deodată fereastra şi-şi scoase capul afară.

— Ce glas s-aude? E un glas de femeie! zise el, speriat, ascultând atent, cu ochii larg deschişi.

— Aa-ţă! Aa-ţă! Pânzeturi! se auzea de departe o voce stridentă de femeie. Kozlov închise înciudat fereastra.

— Cine ziceai că citea cărţile? îşi repetă Raiski întrebarea.

Dar Kozlov nu-l mai auzi, se şi aşezase pe pat, cu capul plecat. Vera îi şopti lui Boris Pavlovici că nu mai poate să suporte vederea lui Kozlov şi-şi luară amândoi rămas bun de la acesta.

— Am vrut să-ţi spun ceva, Boris Pavlovici, zise Kozlov, gânditor, dar am uitat…

— Spuneai că mai citea cineva cărţile mele…

— A, da! Uite cine! spuse deodată Leonti, arătând-o pe Vera.

Raiski se întoarse spre Vera, dar fata îl trase de mânecă, uitându-se gânditoare pe fereastră.

— Să mergem, să mergem! zise ea, grăbindu-se să iasă în stradă.

Când ajunseră acasă, Vera dădu o parte din cumpărături bunicii, iar pe celelalte le trimise în camera ei, apoi îl chemă pe Raiski să-şi continue plimbarea împreună prin pădurice, pe câmp şi jos, pe malul nisipos al Volgăi.

— Uite, hai colo! zise ea, arătând cine ştie ce moviliţă, dar când ajungeau la locul acela, îl trăgea într-altă parte şi-l îmbia să se uite de pe o înălţime la cotitura bruscă a vreunui braţ mic de apă, sau mergea pe mal, până începea să i se afunde piciorul în nisipul umed, numai ca să fie cât mai aproape de apă.

Păşea cu ochii pierduţi în zarea îndepărtată. Câteodată, îi arăta lui Raiski vreun vaporaş, alteori mergea cu paşi şovăielnici şi neregulaţi, oprindu-se din când în când să se odihnească o clipă şi alungându-şi şuviţele de păr care-i cădeau pe frunte.

— Pentru ce te osteneşti atât, Vera? Eşti foarte slăbită! zise Raiski.

— Impresia că mi-e sete nu mă părăseşte deloc. Mi-e sete de aer! răspunse fata, întorcându-şi faţa spre vânt.

„Da, se străduie să se învingă pe sine însăşi, adunându-şi ultimele puteri!” şopti el, după ce o conduse în cele din urmă acasă, unde erau aşteptaţi cu masa. „Lasă, om vedea noi!” repeta el, aşteptând ora şase, ca să se întunece.

După-masă, Boris Pavlovici adormi de oboseală în salon şi se trezi numai când bătu ora şase şi începuse să se lase amurgul.

O căută pe Vera, dar fata plecase. Marina îi spuse că domnişoara se dusese la vecernie, dar nu ştia dacă era la biserica din oraş sau la aceea din sat, de pe deal.

La biserica din oraş, tot căutând s-o descopere pe Vera, cercetă chipurile bătrânelor cu atâta insistenţă, încât îi rămaseră întipărite în memorie. Dar Vera nu era nicăieri, şi Boris Pavlovici porni spre biserica din deal.

Acolo, prin colţuri şi pe lângă uşă se îngrămădiseră câţiva bătrâni şi bătrâne, şi în umbra unei coloane, dintr-un ungher întunecat, Raiski o descoperi pe Vera, care stătea în genunchi, cu capul plecat şi cu vălul lăsat pe obraz.

El se opri în spatele ei, lângă o altă coloană.

În timp ce Vera se ruga, Raiski se gândea la viaţa ei şi la simţământul plin de compătimire duioasă pentru ea, care pusese stăpânire pe el, mai ales din ziua reîntoarcerii sale, când îşi dăduse atât de bine seama de slăbiciunea fetei în lupta grea pe care o ducea.

În faţa suferinţei acestei vieţi abia înflorite, şi a împilării şi chinului la care supunea soarta o fiinţă tânără, care nu avea decât o singură vină, aceea de a-şi dori fericirea, Boris Pavlovici începu să cârtească în sinea sa împotriva legilor aspre şi necruţătoare ale vieţii, ce puneau aceeaşi cruce

grea atât pe umerii tâlharului, cât şi pe aceia ai acestui crin fragil, abia îmbobocit.

„Măcar de s-ar milostivi de frumuseţea ei… s-ar milostivi… dar cine? De ce? În ce scop?” se gândea el, căzând, fără să vrea, într-un misticism care-l îndemna să creadă în cine ştie ce clipe predestinate din viaţa unui om, în apropieri şi întâlniri care îl duc la idei fatale, la simţăminte chinuitoare sau dorinţe criminale, cu un scop necunoscut chiar şi de el însuşi, până la o vreme, cerându-i-se doar să lupte, să lupte mereu.

Altă dată lui Raiski i se părea că există şi altfel de clipe, care aduc cu sine întâmplări, pregătite tot de o forţă nevăzută, întâmplări care te îndepărtează de un eveniment, de o acţiune sau de un sentiment fatal. Şi numai după ce omul le-a lăsat în urma sa, află că a trecut cu bine peste o prăpastie de care-şi dă seama numai când ea a rămas mult în urmă.

Căutând să pătrundă împletitura vieţii sale şi a altora, gândindu-se la viaţa Verei, abia îmbobocită, Raiski îşi dădea seama tot mai bine de jocul acestor întâmplări ciudate, în care licăreau luminiţele rătăcitoare ale unor induceri în eroare pline de răutate, ale unor rătăciri şi prăpăstii pregătite dinainte, cu căderi şi greşeli, şi odată cu ele, ale unor mântuiri tot atât de neprevăzute, izvorâte din aceeaşi tainică împletitură…

„Ce trebuie să faci? Să-ţi pui toată forţa în slujba acestei lupte împotriva capcanelor care abia aşteaptă să cazi în ele şi să năzuieşti spre limanul liniştit spre care năzuiesc sufletele simple?” îşi zise Raiski, uitându-se la moşnegii şi babele care se rugau în jurul lui. Sau să te scalzi, fără sens, în valurile tulburi ale acestei vieţi, fără rost?

„Unde este cheia care să-ţi deschidă poarta spre cunoaşterea căii celei drepte?”

Se uită la Vera; fata se ruga nemişcată, cu ochii pironiţi pe cruce.

„Sărmana!” se gândi el, cu tristeţe, apoi ieşi s-o aştepte în pridvor.

Vera îi întinse, tăcută, mâna şi porniră împreună să coboare dealul.

— Ai fost în biserică? îl întrebă ea.

— Da, am fost.

Coborâră încet dealul, străbătură satul şi se îndreptară, peste pajiştea cea mare, spre grădina lor. Vera mergea cu ochii în pământ, iar el se gândea mereu la explicaţia promisă şi o aştepta. Dorinţa lui de a ieşi din vâltoarea necunoscutului şi de a pune capăt calvarului său printr-o explicaţie sinceră trecuse acum pe planul al doilea.

Raiski se simţea dator s-o vegheze, să-i lumineze calea, s-o ajute să se împotrivească fatalităţii sau să treacă cu bine peste o prăpastie, şi să-i dăruiască, dacă va fi necesar, toată experienţa sa, inteligenţa, inima şi energia lui.

Şi ea îl chemase doar pentru acelaşi lucru; aproape că-i mărturisise asta în dimineaţa aceea şi nu încăpea nicio îndoială că nu se destăinuise cu totul numai din pricina prudenţei, proprie caracterului ei, şi, poate, şi datorită unei rămăşiţe de mândrie care n-o lăsa să se recunoască învinsă.

Raiski ar fi fost bucuros s-o poată ajuta, dar nu ştia nimic şi nici nu avea măcar dreptul să-şi împărtăşească temerile cu altul.

Dar chiar dacă Vera l-ar dezlega de cuvântul dat şi el i-ar împărtăşi bunicii bănuielile şi temerile lui, ar ajunge oare la rezultatul aşteptat?

Greu de crezut. Toată înţelepciunea practică, dar învechită a bunicii s-ar zdrobi de încăpăţânarea Verei, care are o minte mai îndrăzneaţă, o voinţă mai puternică decât a Tatianei Markovna şi e şi mai cultă.

Vera nu era străină de concepţiile moderne, care începeau să-şi facă loc în conştiinţa socială. Se vedea bine că se adăpase ia izvorul altor idei, ba mai mult încă, a altor cunoştinţe, care o ridicaseră cu mult deasupra tuturor celor în mijlocul cărora trăia. Oricât se străduia ea să nu se dea de gol, uneori îi scăpa totuşi fie câte o vorbă, aruncată la

întâmplare, fie un nume cu prestigiu dintr-o sferă sau alta de cunoştinţe.

O trăda la fiece pas chiar şi felul în care se exprima; o trăda până şi voinţa de a gândi şi simţi în felul ei, tot ceea ce-l uluise pe Raiski de la prima lor întâlnire, structura minţii şi, în sfârşit, caracterul ei – toate îi dădeau o superioritate atât de incontestabilă asupra bunicii, încât din încercarea Tatianei Markovna de a o scoate din vreo încurcătură nu s-ar alege nimic.

Bunica poate s-o înveţe să se apere, când e vorba de vreo greşeală mare de natură practică, s-o ocrotească de boli, de vreo jignire grea, s-o smulgă din foc, primejduindu-şi propria sa viaţă, dar ce ar putea ea face împotriva unei nenorociri atât de insesizabile ca pasiunea, dacă această pasiune pusese stăpânire pe Vera?

Nici vorbă că bunica e o femeie deşteaptă, o cunoscătoare şi un judecător desăvârşit al marilor procese obişnuite ale vieţii; e o gospodină pricepută, care-şi guvernează perfect mica ei împărăţie, cunoscând firea oamenilor, viciile şi virtuţile lor, aşa cum sunt arătate în tablele lui Moise şi în Evanghelie.

Dar e greu de crezut că ea cunoştea şi partea aceea a vieţii în care jocul patimilor complică relaţiile dintre oameni, prefăcându-le într-o ţesătură nespus de fină, colorată cu nişte nuanţe, pe care nici nu le visează paşnicii locuitori ai liniştitelor cămine de la ţară. Bunica rămăsese doar o fecioară.

Dacă vreodată, în tinereţea sa, iubirea, pasiunea sau ceva asemănător pusese stăpânire pe sufletul ei, fără îndoială că fusese o pasiune care nu te învaţă nimic, o iubire neîmpărtăşită ori înăbuşită de nenoroc, ce nu se. transformase în dramă, ci rămăsese un sentiment liric care abia i se născuse în suflet că şi murise şi fusese îngropat, fără să lase nicio urmă şi nicio cicatrice în viaţa ei senină.

Aşa că de unde putea ea să cunoască sau să-şi amintească de o astfel de luptă şi să întindă o mână de ajutor altcuiva, ca să-l treacă peste prăpastie? Poate că nici n-ai fi în stare s-o convingi de existenţa unei pasiuni – i-ar trebui dovezi.

Împuşcăturile din râpă şi plimbările Verei pe acolo erau, desigur, fapte, dar bunica ar lua tocmai împotriva lor măsuri concrete, adică ar alege câţiva paznici dintre slugile casei, i-ar înarma cu măciuci şi i-ar pune să-l pândească pe iubitul Verei, dându-i fetei în felul acesta o nouă lovitură.

Dacă nu i-ar mai da voie Verei să iasă din casă, ar însemna că o condamnă pur şi simplu la închisoare, ar însemna s-o înjosească, atentând la libertatea ei. Totuşi, Tatiana Markovna ar înţelege până la urmă că aşa ceva nu e cu putinţă din punct de vedere moral şi nici fizic.

Vera n-ar rezista la siluirea aceasta grosolană a personalităţii ei şi ar fugi de la bunica, aşa cum fuge peste Volga ca să se ferească de el, Raiski. Într-un cuvânt, nu era nicio scăpare! Fata ieşise din sfera experienţei şi a mentalităţii bunicii, îşi zicea Boris Pavlovici, şi bătrâna ar putea doar s-o scoată din fire cu morala ei, sau ar face-o poate numai să râdă, dacă i-ar povesti iar păţania vreunei Kunigunde. Iar Vera şi-ar pierde şi ultima scânteie de încredere în ea.

Nu, autoritatea bunicii îşi trăise traiul. Se potrivea Marfenkăi, în niciun caz şi Verei care era atât de independentă, inteligentă şi instruită.

Dacă remediul sau cheia suferinţei Verei exista, ea se afla în propriile ei mâini, dar ea n-o încredinţa nimănui. Abia acum, când ajunsese la capătul puterilor, îi scăpa uneori câte o aluzie sau câte o vorbă, pe care, însă, înspăimântată, căuta să şi-o ia înapoi sau s-o facă uitată. Se vedea bine că fata nu era în stare să taie singură nodul ei gordian, iar mândria sau obişnuinţa de a trăi prin propriile ei puteri – chiar de-ar îi ştiut că merge la pieire. – n-o lăsa să-şi descarce sufletul.

Raiski mergea tăcut lângă Vera, gândindu-se la toate acestea, fără să ştie cum s-o facă să-şi deschidă inima, de data asta nu pentru el, ci pentru propria ei mântuire. În cele din urmă, se hotărî să încerce dezlegarea tainei pe căi ocolite. Oare n-ar putea să ghicească singur unele răspunsuri la întrebările pe care i le pusese înainte? Să descopere numele acela, să stăruie asupra lui şi să-i uşureze mărturisirea, pe care ea n-o putea face din imbold propriu, fiindcă, după cât se părea, îi venea greu, deşi voia, ba chiar îi şi făgăduise s-o facă? Trebuia s-o ajute prin vicleşug. Fata era acum foarte amărâtă şi poate că ar scăpa întâmplător vreo vorbă.

Raiski îşi aminti că încercase zadarnic să afle cum ajunsese la cunoştinţele pe care le avea şi la educaţia ei, precum şi numele celui care ar fi putut să aibă o înrâurire atât de mare asupra fetei; mai încercase s-o facă să-i spună cine o îndrumase să ajungă la libertatea şi îndrăzneala gândirii ei, la unele cunoştinţe, la încrederea şi stăpânirea de sine. Pentru că era sigur că toate acestea nu se datorau profesoarei de franceză de la pension. Dar cine îi era îndrumător şi interlocutor, când în jurul ei nu vedea pe nimeni care să poată juca rolul acesta?

Aşa se gândea el s-o aducă pe calea mărturisirii.

— Ascultă, Vera, am vrut să te întreb ceva, începu dânsul cu un glas nepăsător. Leonti mi-a spus astăzi că ai citit cărţi din biblioteca mea, dar tu n-ai pomenit o vorbă despre asta. E adevărat?

— Da, am citit unele dintre ele. Şi dacă?

— Cu cine le-ai citit, cu Kozlov?

— Unele – da. El mi-a tălmăcit câţiva autori. Altele le-am citit singură sau cu preotul, bărbatul Nataşei…

— Şi ce cărţi ai citit cu preotul?

— Nu-mi mai amintesc… Sfinţii părinţi, de pildă. Multe lucruri ne-a explicat, mie şi Nataşei,

şi-i sunt foarte îndatorată. Împreună cu el, am mai citit şi pe Spinoza, pe Voltaire…

Raiski izbucni în râs.

— De ce râzi? îl întrebă ea.

— De trecerea asta de la Sfinţii părinţi la Spinoza şi Voltaire! În biblioteca mea sunt toţi enciclopediştii. Oare i-ai citit pe toţi?

— Cum aş fi putut s-o fac! Nikolai Ivanovici a citit câte ceva din autorii aceştia şi ne-a povestit, Nataşei şi mie…

— Cum de n-ai ajuns până la Feuerbach şi toţi ceilalţi… până la socialişti şi materialişti!

— Am ajuns! răspunse ea cu un zâmbet slab. Dar, spun din nou, nu Nataşa şi cu mine, ci soţul ei. El ne-a rugat să-i scoatem linele citate, pe altele le-a însemnat cu creionul…

— Pentru ce?

— Mi se pare că voia să ridice unele obiecţii şi să le publice într-o revistă, dar nu ştiu bine!…

— Cărţile acestea noi nu se găsesc în biblioteca tatălui meu. De unde le-aţi luat? o întrebă cu vioiciune Raiski, aşteptând răspunsul cu încordare.

Vera tăcea.

— Ori poate le-aţi luat de la exilatul acela, care se află sub supravegherea poliţiei, pe care l-ai ajutat? Îţi mai aduci aminte? Mi-ai scris despre el…

Fata mergea gânditoare, fără să-l asculte.

— Vera, nu mă auzi?

— Cum? Ba da, am auzit… zise ea, tresărind. De unde luam cărţile? De aici, din oraş… ba de la unul, ba de la altul…

— Cărţile astea le-a împărţit Volohov… spuse Raiski.

— Poate şi el… eu le-am luat de la profesori…

„Poate o fi vreun profesor de teapa lui *monsieur* Charles?” îi străfulgera lui Boris Pavlovici prin minte.

— Şi ce spunea Nikolai Ivanovici despre Spinoza şi ceilalţi autori?

— Multe, nu-mi amintesc…

— De pildă? stărui Raiski.

— Spunea că sunt „încercările unor minţi mândre de a se abate de la adevăr”, aşa cum nişte cărări se abat de la drumul principal, ca să se contopească apoi iar în el…

— Şi încă?

— Încă? Ce încă? Am uitat. Mai spunea că toate aceste „încercări slujesc adevărului, care e purificat de ele ca de foc, că lupta aceasta este inevitabilă, şi că fără ea, victoria şi împărăţia adevărului n-ar fi trainice…” Câte nu vorbea!…

— Dar unde e „adevărul”? Nu a răspuns cumva la întrebarea aceasta a lui Pilat?

— Uite, colo, zise fata, arătând înapoi, spre biserică. Acolo, unde am fost mai adineauri! Dar asta o ştiam înainte de a mi-o fi spus el…

— Şi crezi că are dreptate?… întrebă Raiski, încercând să arunce măcar o privire fugară în sufletul ei.

— Nu cred, ci sunt convinsă că are dreptate. Dar dumneata? zise ea cu vioiciune, întorcându-se spre dânsul.

Raiski dădu afirmativ din cap.

— Atunci de ce mă întrebi?

— Unii oameni nu cred şi voiam să aflu părerea ta…

— Dar asta cred că nu ţi-am ascuns-o, doar m-ai văzut adesea rugându-mă…

— Da, dar aş vrea să-ţi aud rugăciunea. Spune, pentru cine te rogi?

— Pentru cei necredincioşi… îi răspunse ea, încet.

— Eu credeam că te rogi pentru liniştirea sufletului tău, a furtunii din el…

— Da… indirect şi pentru liniştirea sufletului meu şi a furtunii din mine!… şopti ea. Dar el nu o auzi.

Când trecură prin dreptul troiţei, fata se opri o clipă. Troiţa era scufundată în întuneric. Vera oftă

încet, parcă năpădită de-un gând tainic, şi porni mai departe spre grădină, încetinindu-şi paşii. Când ajunse în dreptul casei celei vechi, se opri şi-i făcu lui Raiski un semn din cap să se apropie mai mult de ea.

— Uite ce vreau să-ţi spun… începu dânsa încet şi şovăielnic, de parcă se lupta cu greu împotriva unei stavile din sufletul său.

— Te-ascult, Vera…

— Mi-ai spus… urmă ea şi mai încet, că remediul cel mai sigur împotriva… „furtunilor”… este să nu mă mai duc acolo…

Şi-arătă spre râpă.

— Da, altul mai sigur nu-i.

— Vreau să te rog…

Şi se opri, ţinându-l de reverul paltonului.

— Aştept, Vera, şopti el, cuprins de un tremur uşor de nerăbdare şi de o presimţire rea. Vezi, mai înainte aşteptam numai pentru mine, ca să-mi potolesc durerea, dar acum aştept pentru tine, ca să te ajut, sau să suporţi durerea, sau să scapi din latul în care te-ai prins, ori, poate, chiar să te salvez…

— Da, ajută-mă… răspunse ea, ştergându-şi lacrimile. Sunt atât de slabă… de bolnavă şi fără de putere…

— Oare, nu te-ar ajuta mai bine bunica? Destăinuieşte-te ei, Vera, ea e femeie, poate că a cunoscut şi dânsa o durere ca a ta…

Vera îşi acoperi ochii cu batista, clătinând din cap.

— Nu, ea e altfel… n-a cunoscut nimic din toate astea…

— Dar ce pot face eu?… spune-mi tot…

— Nu mă întreba, frate. Nu pot să spun tot. V-aş spune, poate, la amândoi, bunicii şi dumitale… ba chiar o să vă şi spun într-o bună zi… după ce o să treacă… dar acum, deocamdată, nu pot…

— Atunci cum să te ajut, când nu cunosc nici durerea ta, nici primejdia care te pândeşte? Destăinuieşte-te, şi o analiză a situaţiei tale, făcută

de un străin, ţi-ar lămuri îndoielile şi poate că te-ar scăpa de greutatea care te apasă şi te-ar scoate la drumul cel bun… Câteodată, chiar şi numai o privire limpede şi trează asupra situaţiei în care te găseşti ajunge să te uşureze, ba uneori chiar şi numai faptul că sesizezi situaţia. Singură nu eşti în stare s-o faci. Lasă-mă pe mine să arunc o privire obiectivă asupra ei. Doar ştii că două păreri sunt mai bune decât una…

— Niciun om şi nicio analiză n-o să mă scoată la drumul cel bun, aşa că m-aş destăinui zadarnic! răspunse Vera, aproape cu deznădejde.

— Atunci cum să te ajut?

Fata îl privi drept în faţă, foarte de aproape, cu ochii plini de lacrimi.

— Nu mă părăsi, nu te îndepărta de mine, şopti dânsa. Dacă auzi… o împuşcătură, colo, jos (arătă spre fundul râpei), rămâi lângă mine… Să nu mă laşi să plec, să mă închizi, dacă e nevoie, să mă ţii cu forţa… Vezi până unde-am ajuns! şopti dânsa, cu spaimă, lăsându-şi deznădăjduită capul pe spate, parcă silindu-se să-şi stăpânească un geamăt, dar apoi îşi îndreptă deodată trupul. Mai târziu… continuă ea încet, să nu mai aminteşti niciodată şi nimănui de toate astea, nici chiar mie! Asta-i tot ce poţi să faci pentru mine. De aceea te-am oprit. Sunt o biată egoistă – nu te-am lăsat să pleci. Dar mi-am dat seama că slăbesc… şi nu mai am niciun alt om pe lume. Bunica nu m-ar înţelege… numai dumneata… Iartă-mă!

— Ai făcut bine… răspunse el, cu căldură. Te rog din suflet să dispui de mine cum vrei. Am înţeles tot şi sunt gata să rămân aici pentru totdeauna, numai să te ştiu liniştită…

— Nu, peste o săptămână, împuşcăturile n-or să şi mai audă niciodată… adăugă ea, ştergându-şi lacrimile.

Apoi îi strânse amândouă mâinile şi porni spre casă, fără să mai arunce vreo privire în urma ei, şi

urcă treptele încet, cu paşi şovăielnici, ţinându-se de balustradă.

X

Trecură două zile. În cursul dimineţii, Raiski nu izbuti aproape niciodată s-o vadă pe Vera între patru ochi Fata venea la masa de prânz, lua seara ceaiul împreună cu toţi ai casei, vorbea despre tot felul de lucruri obişnuite şi numai uneori părea obosită.

În dimineţile acestea, Raiski, după ce-şi făcea însemnările pentru romanul său, se ducea să-l vadă pe Kozlov, intra în treacăt şi pe la guvernator sau pe la alte două-trei cunoştinţe din oraş, de care se apropiase mai mult în ultima vreme. Serile şi le petrecea în grădină, căutând, după cum îl rugase Vera, să n-o scape din ochi şi ascultând cu încordare orice zgomot dinspre pădurice.

Stătea pe banca de pe marginea râpei sau rătăcea pe alei, până la miezul nopţii, când abia atunci se potolea şi încordarea cu care aştepta împuşcătura. Aproape că ajunsese să dorească împuşcătura asta, nădăjduind s-o ajute pe Vera să scape pentru totdeauna de o mare primejdie.

Dar trecură două zile şi nu se petrecu nimic. Până la sfârşitul termenului hotărât, adică până la împlinirea unei săptămâni, nu mai rămâneau decât cinci zile. Raiski îşi făcea socoteala că în ziua de naşterea Marfenkăi, care era peste două zile, Vera n-o să îndrăznească să-i părăsească pe cei ai casei, iar în ziua următoare, când Marfenka va pleca dincolo ce Volga, împreună cu logodnicul ei şi cu mama acestuia, la moşia Kolcino, fata o să pregete

din nou să-şi lase bunica singură, aşa că o să se scurgă săptămâna, iar odată cu ea, o să treacă şi norul care plana deasupra capului ei. În ziua aceea, în timpul mesei Vera îl rugă să treacă în amurg pe la dânsa, pentru că voia să-i ceară un serviciu.

Când intră la ea, fata tocmai se pregătea să iapă la plimbare. Parcă avea ochii plânşi şi era cuprinsă de o mare oboseală de natură nervoasă, fiindcă se mişca încet şi abia umbla. El o luă de braţ şi o conduse peste câmp, pe o cărăruie care ducea sire troiţă, fiindcă i se păruse, la ieşirea din grădină, că ea voia să meargă spre câmpie.

Vera îl urmă tăcută, adâncită în gânduri, din are se trezi abia în faţa troiţei. Ea îşi aţinti ochii pe chipul îngândurat al mântuitorului.

— Mi se pare, Vera, că ai un sprijinitor mai puternic decât mine şi că mi-ai cerut degeaba ajutorul. Nici fără mine nu te-ai duce acolo… spuse el încet, oprindu-se lângă troiţă.

Fata încuviinţă din cap. Părea să caute în ochii lui Crist puteri noi, compătimire, ajutor şi îndrumare, dar aceştia se uitau parcă nepăsători la lupta ei, gânditori şi trişti ca totdeauna, fără s-o ajute, fără s-o înfrâneze… Vera oftă.

— N-o să mă duc! zise ea încet, întorcându-şi ochii de la icoană.

Pe chipul ei, Raiski nu întrezări nici rugă, nici dorinţe. Părea tulburat de gânduri obositoare, de nepăsare, ba poate chiar şi de o tăcută împăcare cu soarta.

— Hai acasă! Eşti prea uşor îmbrăcată, zise el.

Ea se supuse.

— Ce serviciu vrei să-mi ceri? o întrebă el.

— A, da! zise dânsa, amintindu-şi deodată, şi scoase din buzunar o pungă cu bani. Ia-mi *portebouquet*[183]-ul de la bijutierul Schmidt. L-am ales săptămâna trecută, ca să-l dăruiesc Marfenkăi de ziua ei, dar l-am lăsat acolo să încrusteze în el câteva mărgăritare şi să graveze pe el numele Marfei. Poftim banii.

Raiski băgă banii în buzunar.

— Mai am ceva. De ziua aniversării ei, adică poimâine, cât mai de dimineaţă… Poţi să te scoli la opt?…

— Ba bine că nu! Sunt în stare să nu mă culc deloc…

— Să treci pe la sera din grădina cea mare, pe la grădinar. Am vorbit cu el. Alege un buchet de flori cât mai frumoase şi trimite-mi-l înainte de a se scula Marfenka… Mă bizui pe gustul dumitale…

— Aşa, vasăzică! Văd că pe zi ce trece mă bucur de tot mai mare încredere din partea ta! răspunse el, râzând. Ai încredere în gustul, în cinstea mea – nici banii nu te-ai temut să mi-i încredinţezi…

— Aş fi făcut toate astea singură, dar nu pot… N-am putere… obosesc! adăugă dânsa, încercând să zâmbească la gluma lui.

În dimineaţa următoare, Boris Pavlovici luă *porte-bouquet*-ul de la Schmidt, gândindu-se la florile cu care putea să facă un buchet pentru Marfenka. Unele flori se trecuseră, iar altele nu erau potrivite pentru ea.

Dorea şi el să-i cumpere Marfenkăi un ceas de damă cu email şi lănţişor şi trecu pe la Tit Nikonîci să împrumute două sute de ruble până a doua zi, pentru că nu voia să aibă discuţii cu Tatiana Markovna, care nu i-ar fi dat nici în ruptul capului fără o luptă înverşunată atâţia bani, ca să-i irosească pe un cadou, unde mai pui că i-ar fi trădat poate şi secretul înainte de vreme.

La acesta, Raiski văzu o toaletă de damă minunat de frumoasă, garnisită cu dantele şi tul trandafiriu, cu oglinda înconjurată de o ghirlandă de amoraşi şi flori de porţelan de Sevres, lucrată artistic.

— Oho! De unde ai luat minunăţia asta? întrebă el, cercetând grupurile de amoraşi, florile şi culorile toaletei, fără să-şi poată lua ochii de la ele. Ce frumuseţe!

— E pentru Marfa Vasilievna! răspunse Tit Nikonîci, zâmbind amabil. Mă simt atât de fericit că vă place! Doar sunteţi un cunoscător! Gustul dumneavoastră e o chezăşie că darul meu de nuntă va fi primit cu bunăvoinţă de scumpa sărbătorită. Ce domnişoară minunată e Marfa Vasilievna! Dar priviţi trandafiraşii – s-ar zice că sunt făcuţi după chipul şi asemănarea ei. Ea o să-şi vadă în oglindă făptura fermecătoare, iar cupidonii o să-i zâmbească…

— De unde aţi luat obiectul acesta atât de rar?

— Vă rog să-mi păstraţi până mâine secretul şi să nu-i spuneţi nimic, nici Tatianei Markovna şi nici Marfei Vasilievna!

— Oglinda asta costă peste o mie de ruble şi nici nu se găseşte pe-aici!…

— Bunicul meu a dat pe ea cinci mii de ruble în asignaţii, când a cumpărat-o de zestre măicuţei mele. Până acum, am păstrat-o la moşia mea, în dormitorul răposatei. Dar luna trecută am poruncit să fie adusă aici în mare taină. A fost purtată pe braţe cale de o sută cincizeci de verste. Au dus-o şase oameni, pe rând, ca să n-o spargă. Nu i-am schimbat decât tulul – dantelele sunt cele vechi; de altfel, puteţi să vedeţi că sunt îngălbenite de vreme. Femeile preţuiesc toate astea foarte mult, pe când noi, bărbaţii… adăugă el cu un zâmbet uşor, nu le preţuim deloc.

— Dar ce-o să spună bunica? întrebă Raiski.

— Se-nţelege că n-o să treacă fără furtună… Sunt destul de îngrijorat, dar cum e bună la suflet, poate c-o să mă ierte. Îmi îngădui să vă destăinuiesc că le iubesc pe cele două domnişoare, de parcă ar fi propriile mele fiice, adăugă el, cu duioşie. Pe amândouă le-am legănat pe genunchii mei, pe amândouă le-am învăţat să citească şi să scrie, împreună cu Tatiana Markovna. Parcă ar fi familia mea. Pot să vă mai spun în mare taină, şopti el, şi vă rog să nu mă daţi de gol, că şi pentru Vera Vasilievna mi-am luat îndrăzneala să

pregătesc un dar de o egală valoare, care va apare la timpul potrivit, când se va mărita. Îndrăznesc să cred că ea va primi darul meu cu bunăvoinţă…

Şi-i arătă lui Raiski nişte tacâmuri de argint masiv, pentru douăsprezece persoane, foarte vechi, lucrate şi ele cu o nespusă artă.

— Pot să vă mărturisesc, întrucât îi sunteţi frate şi prieten, urmă el tot în şoaptă, că şi eu, împreună cu Tatiana Markovna, îi doresc din tot sufletul o partidă cât se poate de bună şi de bogată, pe care ar merita-o pe deplin. Noi doi ne dăm seama, şopti el şi mai încet, că cel mai vrednic cavaler, din toate punctele de vedere, ar fi Ivan Ivanovici Tuşin, care e nebun după ea, după cum e şi firesc să fie…

Raiski oftă şi se întoarse acasă, unde îi găsi pe Vikentiev şi pe mama acestuia, care veniseră de la moşia lor, pentru aniversarea Marfenkăi. Mai erau aici şi Polina Karpovna, vreo două-trei alte cucoane din oraş, precum şi Openkin.

Acesta din urmă revărsă adevărate valuri de oratorie în stil seminarist, trecând din când în când la un ton plângăreţ şi adresându-i Marfenkăi tot felul de urări pentru apropiata ei căsătorie.

Bunica nu îndrăzni să-l oprească la masă, fiindcă avea „oaspeţi aleşi” şi-l însărcină pe Vikentiev să-l îmbete la micul dejun, ceea ce tânărul îndeplini cu cea mai mare stricteţe şi în aşa fel, încât pe la trei, Openkin era „turtă” şi dormea ca un prunc în salonul gol din casa cea veche.

Pe la ora şapte seara, oaspeţii plecară pe la casele lor, iar bunica şi mama logodnicului se cufundară cu totul în cercetarea zestrei şi într-o convorbire fără de sfârşit în biroul Tatianei Markovna.

Tinerii logodnici, după ce ocoliră în fugă de vreo cinci ori grădina şi păduricea, plecară în sat. Vikentiev mergea în spatele Marfenkăi, cu o legătură mare, pe care, cât timp trecură peste câmp, o tot aruncă în sus, şi o prinse din zbor, ca pe o minge.

Marfenka se duse, pe rând, pe la toate casele, luându-şi rămas bun de la femei, mângâie copiii, la doi le spălă mutrişoara, unora dintre mame le dărui stambă pentru cămăşuţele micuţilor, iar la două fete mai mărişoare le dădu câte o rochie şi câte o pereche de ghete, poruncindu-le să nu mai umble cu picioarele goale prin băltoace.

Agaşei celei slabe de minte, îi dărui o scurteică veche, pe care o luase de la Ulita, slujnica din curte, după ce-i făgăduise să-i facă una nouă, când s-o întoarce, şi-i mai porunci Agaşei să nu mai umble pe frigul toamnei îmbrăcată numai în rochie, promiţându-i să-i trimită şi nişte saboţi, pe care să-i poarte pe timp umed.

Lui Silîci, bătrânul cel olog, îi dădu o rublă în mărunţiş de aramă, iar acesta culese lacom bănuţii pe care Vikentiev îi arunca pe laviţă, râzând tare şi întorcându-şi buzunarele pe dos.

Cu mâinile tremurătoare de lăcomie, Silîci înveli bănuţii în bucăţele de cârpe şi hârtii, îndesându-şi-i apoi prin buzunare, iar pe unul de cinci îl băgă chiar în gură.

Atunci Marfenka îl ameninţă că-i ia banii înapoi şi nu mai trece pe la dânsul, dacă o să-i dosească şi-o să ceară de la alţii câte o ceapă de mâncare sau o să cerşească în pridvorul bisericii.

— Frumoasa noastră domnişoară, îngeraşul nostru, Domnul să te răsplătească! ziceau femeile, petrecând-o de prin curţile pe unde intra, ca să-şi ia rămas bun pentru vreo două săptămâni.

Iar bărbaţii îi zâmbeau blând şi cu oarecare şiretenie, fără să scoată o vorbă, parcă spunându-şi: „Ne răsfaţă domnişoara, are grijă de muierile şi copilaşii noştri! Iacătă ce lucruri le-a adus. La ce le-or fi trebuind astea muierilor şi copiilor noştri?”

Şi cercetau, în treacăt, câte o cămăşuţă de stambă, câte o cureluşă sau câte o pereche de ghetuţe.

XI

În seara aceea, casa cea nouă strălucea de lumini. Bunica nu mai ştia cum s-o ospăteze mai bine pe viitoarea ef rudă, care venise-n vizită la dânsa.

Îi făcuse în salon un pat grozav, care se înălţa aproape până-n tavan şi aducea puţin cu un catafalc. Marfenka şi Vikentiev îşi petrecură seara în cele două odăi ale fetei, cântând la pian şi din gură, şi se mai potoliră abia când începură să citească o nuvelă nouă, dar Vikentiev întrerupea mereu lectura cu observaţiile, glumele şi râsul lui.

Numai la ferestrele lui Raiski nu se vedea lumină. Acesta plecase numaidecât după masă şi nu se mai întorsese la ceai.

Casa cea nouă era scăldată în razele lunii, pe când cea veche stătea ascunsă în umbră. În curte, în bucătărie şi prin odăile servitorilor, oamenii nu se culcaseră la ora obişnuită, fiindcă odată cu cocoana Vikentieva le veniseră şi lor musafiri de dincolo de Volga – un vizitiu şi un lacheu.

În bucătărie, focul a ars până în adâncul nopţii – se pregătea cina şi o parte din prânzul de a doua zi.

Vera îşi petrecu vremea, de la şapte seara, stând fără nicio treabă, întâi la lumina slabă a amurgului, apoi la licărirea unei singure lumânări, sprijinită cu coatele pe masă, cu capul culcat pe o mână, iar cu cealaltă răsfoind gânditoare paginile unei cărţi pe care însă nu le vedea.

Ochii ei priveau, pierduţi, undeva departe, dincolo de cartea deschisă. Pe umeri avea o broboadă mare de lână albă, care o apăra de răcoarea serii de toamnă ce pătrundea-n odaie prin fereastra deschisă. Fata nu dăduse voie să i se pună atât de curând ferestre duble, şi stătea multă vreme cu geamurile deschise.

După o jumătate de oră, se ridică încet, puse cartea pe masă, se apropie de fereastră şi se sprijini în coate, cu ochii aţintiţi spre casa cea nouă cu ferestrele ei luminate şi ascultând paşii oamenilor care forfoteau prin curte. Trecu câtva timp, apoi îşi îndreptă trupul, cutremurându-se de frig.

Dar abia apucă să închidă fereastra, că o detunătură dinspre râpă sfâşie deodată liniştea din jur.

Vera tresări şi se aşeză repede pe scaun, cu capu-n pământ. Apoi se ridică, se uită în jurul său, schimbându-se la faţă, făcu un pas spre masă, unde ardea lumânarea, şi se opri.

Ochii ei neliniştiţi erau plini de spaimă. Îşi trecu de mai multe ori palma peste frunte, se aşeză lângă masă, însă în clipa următoare se ridică din nou, îşi smulse de pe umeri broboada, pe care o aruncă pe patul ascuns de polog, deschise dulapul cu mişcări precipitate, dar îl închise iar, căutând din ochi, pe scaune şi pe canapea un lucru pe care nu-l găsea, ca până la urmă să se aşeze din nou pe scaun, sleită de puteri.

Ochii i se opriră, în sfârşit, pe o basma de lână de pe speteaza unui scaun – darul lui Tit Nikonîci, se repezi la ea, şi pe când îşi înfăşură capul cu o mână, cu cealaltă deschise dulapul, de unde începu să scoată, în neştire, de pe umeraşe, când un veşmânt, când altul, cuprinsă de un tremur nestăpânit.

Când se uită în fugă la paltonul pe care-l apucase la întâmplare, îl trânti înciudată de pământ, apucă un altul, îl aruncă şi pe acesta, apoi mai zvârli cât colo şi alte câteva veşminte, în

căutarea unui lucru pentru care răscoli, rând pe rând, tot ceea ce se găsea în dulap, cu cealaltă mână străduindu-se mereu să-şi înnoade basmaua pe cap.

În cele din urmă, luă, grăbită, lumânarea şi lumină interiorul dulapului. Nerăbdătoare, ca în friguri, apucă pelerina căptuşită cu angora albă, apoi o alta, de mătase neagră, şi-o aruncă pe cea dintâi pe umeri şi o acoperi cu cea de-a doua, zvârlindu-şi de pe cap basmaua pe care şi-o pusese mai înainte.

Nu mai închise dulapul, călcă peste mormanul de veşminte aruncate pe jos, stinse lumânarea, alunecă afară, fără să fragă uşa după ea, strecurându-se ca un şoarece, tiptil şi fără zgomot, şi coborî scara.

Ferindu-se mereu, ajunse la marginea curţii învăluită în umbră şi intră în aleea întunecoasă. Nu păşea, zbura. Abia de i se zărea umbra o clipă în câte-un luminiş pe care era silită să-l străbată, iar luna parcă nici nu prididea s-o lumineze.

După ce lăsă aleea în urma ei, îşi domoli paşii, apoi se opri o clipă la marginea şanţului care despărţea grădina de pădurice, ca să mai răsufle. După aceea, trecu şanţul, intră în tufişuri, o luă pe lângă banca la care ţinea atât de mult şi se apropie de râpă. Ca să coboare, îşi strânse cu amândouă mâinile poala rochiei…

Dar, în faţa ei răsări, deodată, ca din pământ, Raiski, tăindu-i drumul spre râpă, şi Vera încremeni.

— Încotro, Vera? întrebă el.

Fata nu răspunse.

— Hai să mergem înapoi!

Şi o luă de mână, dar Vera şi-o smulse şi voi să treacă pe lângă el.

— Vera, unde te duci şi pentru ce?

— Acolo… pentru ultima oară – e ultima mea întâlnire! Trebuie să-mi iau rămas bun… şopti ea, ruşinată şi rugătoare. Lasă-mă, frate… Mă-ntorc

numaidecât, aşteaptă-mă… numai o clipă, uite ici, pe bancă.

Raiski o apucă strâns de mână, fără să-i răspundă, şi nu-i mai dădu drumul.

— Lasă-mă! Oh, mă doare! şopti ea, trăgându-şi mâna de parcă voia s-o frângă. Dar el n-o lăsă, şi între ei se încinse o adevărată luptă. N-o să mă poţi opri!… îngăimă ea, cu dinţii încleştaţi, trăgându-şi mâna cu o putere nefirească, până când, în cele din urmă, izbuti să se libereze din strânsoare şi să se arunce în lături.

Dar el o apucă de mijloc, o duse la bancă, o sili să stea şi se aşeză şi el lângă dânsa.

— O, ce brutal eşti! Ce sălbatic! şuieră Vera, cu durere şi mânie, întorcându-şi faţa de la el aproape cu dezgust.

— Aş fi vrut să te opresc cu altă putere, Vera!

— Să mă opreşti de la ce? întrebă ea cu o oarecare grosolănie.

— Poate, de la pierzanie…

— Cine m-ar putea pierde dacă eu nu vreau?

— Nu vrei, totuşi pieri.

— Dar dacă vreau să pier?

Raiski tăcea.

— Nu-i vorba de pieire. Trebuie să-l văd, ca să… ca să mă despart de el.

— Ca să te desparţi, nu trebuie să-l vezi…

— Ba trebuie, şi-l voi vedea! Cu o oră sau o zi mai târziu, n-are nicio importanţă. Cheamă toţi oamenii din curte, tot oraşul, un batalion de soldaţi şi n-o să mă poţi opri!…

Îşi trase gluga neagră a pelerinei de pe cap pe umeri, şi o tot potrivea cu mâna. cu mişcări spasmodice.

Se auzi o altă împuşcătură. Fata se smuci, dar două braţe puternice o apucară de umeri şi o împinseră înapoi, pe bancă. Ea îl măsură pe Boris Pavlovici cu privirea din cap până-n picioare, scuturându-şi capul cu furie.

— Şi ce răsplată o să-mi ceri pentru actul acesta de virtute? şuieră dânsa.

Raiski tăcea, privind-o pe sub sprâncene şi urmărindu-i orice mişcare. Fata izbucni într-un râs veninos, apoi zise, mai potolită:

— Dă-mi drumul!

Dar Boris Pavlovici clătină din cap.

— Frate! începu ea după o clipă, cu duioşie, punându-i mâna pe umăr. Dacă te-ai zvârcolit vreodată ca pe jăratic, simţind că spaima şi nerăbdarea te fac să mori şi să înviezi de o sută de ori pe minut… întinzând braţele spre fericirea ce te cheamă s-o cuprinzi, dar care se îndepărtează, totuşi, mereu… iar sufletul te-ndeamnă să te repezi după ea… aminteşte-ţi de o astfel de clipă… când nu mai ai decât o singură speranţă… o scânteie… Aşa-i acum şi clipa asta a mea! Trece, şi odată cu ea, trece tot…

— Lasă, Vera! Vino-ţi în fire, trezeşte-te şi n-o să mai vrei nici tu singură să te duci acolo! Când un om în friguri e chinuit de sete şi-ţi cere gheaţă, nu-i dai. Ieri, într-o clipă de luciditate, prevăzând ce ţi s-ar putea întâmpla, mi-ai arătat un mijloc simplu şi foarte eficace – să nu te las. Şi n-o să te las…

Ea căzu în genunchi.

— Nu mă face să te blestem întreaga mea viaţă! îl imploră dânsa. Poate că acolo mă aşteaptă soarta…

— Soarta ta e dincolo, unde am văzut că ai căutat-o ieri, Vera. Tu crezi în providenţă, şi altă soartă nu există…

Fata amuţi deodată, plecându-şi capul.

— Da, răspunse ea, supusă. Ai dreptate, sunt credincioasă… Dar i-am cerut lui Crist o scânteie care să-mi lumineze calea, şi scânteia nu mi s-a arătat. Ce să fac? Nu ştiu…

Se ridică de jos, încet, oftând.

— Nu te duce! spuse el.

— În numele soartei în care cred, am căutat fericirea! Poate că tocmai soarta mă trimite acum acolo… Poate că… el are nevoie de mine! urmă ea, îndreptându-şi trupul şi făcând un pas spre râpă. Orice s-ar întâmpla, nu mă mai opri – m-am hotărât. Simt că slăbiciunea mea a trecut. Sunt stăpână pe mine, sunt iar puternică! Acolo se va hotărî nu numai soarta mea, ci şi soarta altui om. Vei fi răspunzător de prăpastia pe care o sapi între el şi mine. Nu mă voi consola niciodată şi totdeauna te voi socoti vinovat de nenorocirea întregii mele vieţi… a mea şi a lui! Dacă mă opreşti, totuşi, voi crede că o pasiune meschină, un orgoliu nejustificat, în sfârşit, invidia s-au pus de-a curmezişul fericirii mele şi că ai minţit când mi-ai propovăduit libertatea…

Raiski şovăi o clipă şi făcu un pas înapoi.

— În tine vorbeşte pasiunea cu toate şiretlicurile şi sofismele ei! spuse el, venindu-şi deodată în fire… Vera, în clipa aceasta semeni cu un iezuit. Aminteşte-ţi că ieri, după ce te-ai rugat, mi-ai cerut să nu te las să te duci acolo!… Şi dacă într-o bună zi mă vei blestema că ţi-am cedat atunci asupra cui va cădea răspunderea? Vera se întristă iar şi iar îşi plecă fruntea-n pământ. Cine e, spune-mi? întrebă Raiski în şoaptă.

— Dacă-ţi spun, n-o să mă mai opreşti? întrebă ea deodată, cu vioiciune, agăţându-se de speranţa asta neaşteptată, uitându-i-se de aproape drept în faţă şi întrebându-l din ochi.

— Nu ştiu, poate…

— Ba nu, să-mi dai cuvântul că nu mă mai opreşti – o să-ţi spun cine e…

Raiski şovăi.

În clipa aceea răsună a treia împuşcătură. Vera făcu o mişcare, dar Raiski o prinse de mână.

— Hai acasă, Vera, la bunica, hai chiar acum! stărui el, aproape poruncitor. Destăinuieşte-i tot…

Dar în loc de răspuns, Vera începu să se zbată în strânsoarea lui, căutând să scape, căzând şi

ridicându-se iar.

— Dacă ai fost… vreodată fericit în viaţă, lasă-mă! Într-o zi mi-ai spus: „iubeşte, iubirea e minunată!” îngăimă ea, înecându-se de emoţie şi zbătându-se, ca să scape din mâinile lui. Aminteşte-ţi de asta şi mai dă-mi o singură clipă de fericire, o singură seară… În numele lui Cristos! şopti dânsa, întinzându-şi mâinile spre el. Şi dumneata m-ai rugat în numele lui Cristos să nu te gonesc… şi nu te-am gonit… Îţi aduci aminte? Fă-mi şi mie pomana asta!… N-o să-ţi reproşez niciodată nimic… niciodată… Ai făcut totul pentru mine! Nicio mamă n-ar fi făcut mai mult. Dar acum, lasă-mă, trebuie să fiu liberă!… Iar acela căruia ne-am rugat împreună aseară va fi martor că seara aceasta va fi cea din urmă… cea din urmă! De azi înainte nu voi mai coborî niciodată în râpă – crede-mă! N-o să-mi calc jurământul! Aşteaptă-mă aici, mă-ntorc numaidecât, vreau să-i spun numai o vorbă…

Raiski îi liberă mâna.

— Ce tot spui, Vera! şopti el, înspăimântat. Nu ştii ce vorbeşti! Unde vrei să te duci?

— Acolo… să-l mai văd o dată… pe „lupul” acesta… să-mi iau rămas bun de la el, să-i aud vocea… poate că… o să se-nduplece…

Şi se repezi spre râpă, dar, grăbindu-se ca Raiski să n-o oprească iar, căzu, voi să se ridice, însă nu putu.

Cu mâna întinsă spre râpă, îşi aţinti privirea plină de rugă în ochii lui Raiski.

Acesta înăbuşi strigătul propriei sale suferinţe cu o dârzenie supraomenească şi o ridică în braţe.

— O să te prăvăleşti… coborâşul e repede… şopti el. Te ajut eu.

Aproape c-o purtă pe braţe de pe povârnişul râpei până la cărăruia care cobora abrupt; acolo o lăsă jos – îi tremurau mâinile şi era palid.

Vera îşi întoarse repede faţa spre el, îl învălui cu o privire cuprinzătoare, plină de uimire şi de

recunoştinţă, îngenunche deodată şi-i luă mâna pe care o apăsă cu putere pe buzele ei…

— Eşti mărinimos, frate, Vera n-o să uite asta! zise ea şi, scoţând un ţipăt de bucurie, întocmai ca o pasăre scăpată din colivie, se repezi în tufiş.

Raiski se lăsă jos, în acelaşi loc în care stătuse ea, ascultând cu groază foşnetul tufelor pe care Vera le dădea la o parte din drumul ei şi trosnetul vreascurilor de sub paşii fetei.

XII

Mark aştepta în chioşcul pe jumătate dărâmat. Îşi pusese şapca şi puşca pe masă şi umbla în sus şi în jos pe cele câteva scânduri întregi. Când călca pe capătul vreuneia din ele, capătul celălalt se sălta, lăsându-se apoi cu zgomot în jos.

„Ce muzică afurisită!” zise el, enervat de zgomot, şi se aşează pe una dintre băncile de lângă masă, pe care-şi rezemă coatele, înfundându-şi mâinile în părul des.

Fuma ţigară după ţigară. Chibriturile aprinse îi luminau pentru o clipă faţa palidă şi tulburată, parcă înrăită.

După ce trăgea câte un foc de armă, asculta atent câteva clipe, apoi pornea pe potecă, scotocind tufişurile cu privirea, pesemne aşteptând-o pe Vera. Când îşi dădea seama că o aşteaptă zadarnic, se întorcea înapoi în chioşc şi-şi începea plimbarea în sunetul „muzicii afurisite”, după care se trântea din nou pe bancă, cu mâinile înfundate-n păr, sau chiar îşi punea, americăneşte, picioarele pe masă.

După al treilea foc de armă, ascultă vreo şapte minute, dar nu auzi nimic şi se posomorî atât de tare, încât păru deodată, pentru o clipă, mult mai bătrân, apoi îşi luă cu mişcări încete puşca şi porni fără chef pe potecă, decis să plece. Mergea, dar îşi domolea mereu pasul, de parcă-i era greu să umble prin întuneric. În sfârşit, porni hotărât înainte, când se ciocni deodată de Vera.

Fata se opri cu mâna la inimă, abia trăgându-şi sufletul.

El o luă de mână, şi neliniştea ei se potoli ca prin farmec. Ea se străduia numai să-şi domolească respiraţia precipitată din cauza grabei şi luptei cu Raiski, iar Mark părea că nu mai poate să-şi stăpânească adâncul simţământ de bucurie care-l năpădise şi că nu aşteptase zadarnic.

— Până mai ieri, Vera, ai fost atât de punctuală, încât nu eram nevoit să cheltuiesc praf de puşcă pentru trei detunături… zise el.

— Cum, reproşuri în loc de bucurie?! răspunse ea, smulgându-şi mâna dintr-a lui.

— Am spus numai aşa, ca să-ncep vorba. În realitate, sunt nebun de fericire, de parcă aş fi Raiski.

— Nu se vede! Dac-ar fi aşa, n-am fi siliţi să ne întâlnim pe furiş, în râpă… O, Doamne! Şi oftă adânc.

— …Ci, dimpotrivă, adăugă Mark, am sta unul lângă altul, la bunica, la masa de ceai, aşteptând să fim cununaţi.

— Şi?

— …Şi nu merită să visezi la ceva imposibil! Bunica nu te-ar da niciodată după mine…

— M-ar da. Face tot ce vreau. Asta să fie singura piedică!

— Iar începem, Vera, polemica noastră fără de sfârşit! Ne întâlnim aici pentru ultima oară. Singură ai spus-o. Trebuie să terminăm cu chinul acesta istovitor şi să nu mai stăm ca pe cărbuni aprinşi!

— Da, pentru ultima oară… M-am jurat că n-o să mai vin niciodată aici!

— Prin urmare, timpul nostru e preţios. Ne vom despărţi pentru totdeauna, dacă… ne va despărţi prostia, adică „concepţiile” bunicii dumitale. Peste o săptămână plec. Ştii doar că mi s-a dat autorizaţia să plec. Sau… ne vom uni şi nu ne vom mai despărţi.

— Niciodată? întrebă ea încet.

Mark făcu un gest de nerăbdare.

— Niciodată! repetă el, cu ciudă. Câtă minciună se ascunde în vorbele: „niciodată”, „totdeauna”… Bineînţeles că „niciodată”. Un an, poate doi… trei… ce, asta nu înseamnă „niciodată”? Ori vrei sentimente fără termen? Există aşa ceva? Numără-ţi toţi porumbeii şi porumbiţele – niciunul dintre ei nu iubeşte fără termen. Aruncă o privire în cuibul lor. Ce vezi? După ce-şi îndeplinesc misiunea şi scot pui, fiecare îşi întoarce capul într-altă parte, şi numai din prostie mai rămân împreună…

— Destul, Mark! Teoria ta despre dragostea cu termen m-a obosit tot ascultând-o, îl întrerupse ea, nerăbdătoare. Sunt atât de nefericită! Nu numai despărţirea asta de dumneata mă apasă! De mai bine de un an am o taină faţă de bunica, şi asta mă omoară, dar mai mult decât pe mine, o omoară pe dânsa – şi nu mă-nşel. Am crezut că acum se va sfârşi cu chinul ăsta, că azi, mâine, ne vom deschide inimile, ne vom împărtăşi gândurile, speranţele, năzuinţele şi…

— Şi pe urmă? întrebă el, ascultând cu încordare.

— Pe urmă o să mă duc la bunica şi-o să-i spun: Iată pe cine am ales… pentru toată viaţa. Dar… mi se pare… că asta nu se va întâmpla… N-am făcut bine că ne-am întâlnit astăzi – trebuie să ne despărţim! încheie ea în şoaptă, cu o mare tristeţe în glas, plecându-şi fruntea.

— Dacă ne-am închipui că suntem îngeri, nici vorbă că ai avea dreptate, Vera – atunci ar fi pentru toată viaţa. Şi visătorul ăsta cărunt, Raiski, e convins că femeile sunt create pentru un scop înalt…

— Sunt create, mai ales, pentru familie. Poate că ele nu sunt îngeri, dar nici animale! Eu nu-s lupoaică, ci femeie!

— Bine, să zicem că pentru familie, şi ce-i cu asta? Nu văd piedica. Trebuie neapărat să hrăneşti

şi să creşti copii? Dar asta nu mai e dragoste, ci o grijă specifică doicilor şi babelor! Eşti mereu în căutarea unor draperii. Toate sentimentele astea de simpatie şi multe altele nu sunt decât nişte draperii, frunzele cu care zice-se că se acopereau oamenii încă din rai…

— Da, oamenii! întări ea.

Mark zâmbi, dând din umeri.

— Fie şi draperii, urmă Vera, dar, potrivit învăţăturii dumitale, şi draperiile astea ne sunt date de fire, şi dumneata vrei să le înlături. Dacă-i aşa, de ce te-ai legat atât de mult de mine, pentru ce spui că mă iubeşti, de ce te-al schimbat şi ai slăbit?… De ce nu ţi-e indiferent, pentru ce, cu concepţiile dumitale despre iubire, nu-ţi găseşti o altă prietenă, colo, în mahala, sau în satul de dincolo de Volga? Ce te face să tot vii de un an încoace, aici, la poalele dealului?

Mark se posomorî.

— Greşeşti, Vera, când spui: „cu concepţiile dumitale despre dragoste”. Iubirea nu-i concepţie, ci o pornire, o necesitate, ceea ce o face să fie, de cele mai multe ori, oarbă. Dar eu nu ţin la dumneata orbeşte. Nu eşti o frumuseţe comună – Raiski are dreptate – şi pe lângă ea mai ai şi minte şi te bucuri şi de libertatea gândirii. Ei bine, toate astea mă ţin înlănţuit mai multă vreme decât m-ar ţine orice altă femeie!

— Foarte măgulitor! răspunse ea, încet.

— „Concepţiile” dumitale te distrug, Vera. Dacă n-ar fi fost ele, ne-am fi apropiat de mult unul de altul şi am fi fost fericiţi…

— Pentru câtva timp, ca apoi să apară o nouă pasiune, căreia să-i cedăm, şi aşa mai departe…

El ridică din umeri.

— Nu noi suntem vinovaţi de toate astea, ci natura! Şi face foarte bine. Altfel, dacă ne-am opri prea mult la toate fenomenele vieţii, n-ar însemna decât să ne punem lanţuri la picioare… trăind doar cu „concepţii”… Nu poţi să schimbi natura!

— Concepţiile acestea sunt legi! se strădui Vera să-i dovedească. Natura are legile ei, după cum m-ai învăţat chiar dumneata, iar oamenii, norme de conduită!

— Tocmai aici e ceva putred, că dintr-o pornire firească oamenii fac norme, punându-şi cătuşe la mâini şi la picioare. Iubirea e o fericire, dăruită omului de natură… Asta-i părerea mea…

— Fericirea asta atrage după sine datoria, răspunse ea, ridicându-se de pe bancă. Asta e concepţia mea…

— Toate astea-s scorneli, fantezii, Vera. Dă-ţi odată seama de tot haosul „normelor" şi „concepţiilor" dumitale! Uită „îndatoririle" şi acceptă că dragostea e înainte de orice o pornire… uneori nestăvilită… Se ridică şi o cuprinse de mijloc. Nu-i aşa?

E greu să nu fii de părerea ăsta, încăpăţânată mică… frumoasa mea, deşteapta mea! şopti el cu duioşie.

Ea se desprinse încet.

— Ai mai scornit nu ştiu ce „datorie"! urmă el.

— E o datorie, stărui ea, ca pentru anii de fericire pe care doi oameni şi-i dăruiesc unul altuia să se răsplătească reciproc cu tot restul vieţii.

— Şi cum să se răsplătească, dacă-mi dai voie să te întreb? Să fiarbă supă împreună, să îngrijească unul de altul, să-şi petreacă zilele stând între patru ochi, să se prefacă, să se ofilească de atâtea „norme" şi de atâta „datorie", pe lângă vreo prietenă de viată, amărâtă şi bolnavă de. nervi, sau pe lângă vreun moşuleţ damblagit, când unul dintre cei doi mai e în floarea puterii, când îl cheamă viata, ademenindu-l înainte!… Asta ai vrut să spui?

— Da, să te stăpâneşti şi să nu te uiţi spre ceea ce te „ademeneşte"! Atunci n-o să fii silit să te prefaci, ci doar să te abţii, ca „de la un păhărel", spune bunica şi are dreptate… Aşa înţeleg eu fericirea şi fericirea asta mi-o doresc!

— Stăm prost dacă am ajuns la citate din înţelepciunea bunicii. Du-te la ea şi laudă-te cât de adânc s-au înrădăcinat în dumneata concepţiile ei…

— N-am de ce să mă laud, răspunse fata, cu tristeţe, dar astăzi, când voi pleca de aici, mă voi duce drept la dânsa şi… „mă voi lăuda”!

— Şi ce-o să-i spui?

— Tot ceea ce s-a-ntâmplat aici… ceea ce ea nu ştie…

Apoi se aşează pe bancă, îşi sprijini coatele pe masă, îşi îngropă obrazul în palme şi căzu pe gânduri.

— La ce bun? o întrebă el.

— N-o să înţelegi asta, pentru că nu admiţi existenta datoriei… Pe când eu mă simt de mult datornica bunicii mele…

— Toată morala aceasta acoperă viata cu un strat de mucegai şi plictiseală!… Vera, Vera, nu mă iubeşti! Nu ştii să iubeşti…

Fata se apropie deodată de dânsul, privindu-l mustrătoare-n ochi.

— Să nu vorbeşti aşa, Mark, dacă vrei să nu mă doboare deznădejdea! O să mi se pară că doar te prefaci, şi vrei numai să mă ademeneşti, fără iubire, să mă înşeli…

Mark se ridică de pe bancă.

— Nici dumneata să nu vorbeşti în felul ăsta, Vera! Crezi că dacă ar fi aşa, aş sta aici să ţin disertaţii despre iubire şi să le ascult pe ale dumitale? Dacă aş fi voit să te ademenesc cu orice preţ, te-aş fi ademenit de mult, ceea ce n-am făcut, şi prin urmare, nu pot…

— O, Doamne! Mark, pentru ce, pentru ce te zbuciumi şi-ţi schilodeşti viaţa?! răspunse ea, frângându-şi mâinile, deznădăjduită.

— Hai, Vera, să lăsăm cearta. Prin gura dumitale vorbeşte bunica, bineînţeles, cu alte cuvinte. Toate astea se potriveau cu vremurile trecute, dar acum e o altă viaţă – o viaţă îndrumată

nu de autoritatea nu ştiu cui, nici de concepţii luate de-p gata, ci de adevăr…

— Adevăr? Unde e adevărul? Spune!… N-o fi rămas cumva în urma noastră! Ce cauţi, de fapt?

— Fericirea! Te iubesc! Pentru ce mă chinuieşti? De ce lupţi împotriva ta însăţi şi a mea, făcând două victime!

Vera dădu din umeri.

— Ciudate reproşuri! Priveşte-mă bine-n faţă, nu ne-am văzut de câteva zile? Cum arăt? întrebă ea.

— Văd că suferi, deci totul e cu atât mai absurd. Acum te întreb şi eu, pentru ce ai venit mereu şi mai vii şi-acum aici?

Vera îl privi aproape cu ură.

— Vrei să-ntrebi, de ce nu am simţit mai devreme… toată grozăvia situaţiei mele? Da, întrebarea şi reproşul acesta ar fi trebuit să ni le facem demult, nouă înşine şi unul altuia, şi dacă ne-am fi răspuns cinstit, şi fiecare dintre noi ar fi fost sincer cu sine însuşi, n-am mai fi venit încoace! Dar acum e prea târziu! şopti ea, gânditoare. De altfel, e mai bine mai târziu decât niciodată! Astăzi trebuie să ne întrebăm numai atât: ce am vrut şi ce am aşteptat unul de la celălalt?

— Dă-mi voie să-mi exprim eu întâi gândurile deschis, începu el. Vreau dragostea dumitale şi ţi-o dau pe a mea. Iată una dintre „legile” iubirii – legea schimbului liber, impusă de natură. Să nu constrângi o pornire, ci să i te dăruieşti cu toată libertatea, bucurându-te de fericirea reciprocă – iată „datoria şi legea” acceptate de mine şi iată răspunsul meu la întrebarea „pentru ce vin aici”! Vrei jertfe? Iată jertfele! Nu cred că sunt jertfe, le voi numi totuşi aşa, folosindu-mă de limbajul dumitale. Voi rămâne mai departe pentru nu ştiu câtă vreme în fundătura asta, îmi voi cheltui aici energia, dar nu pentru dumneata, ci mai înainte de orice pentru mine, pentru că astăzi asta înseamnă

pentru mine viaţa, şi voi rămâne atâta timp cât voi fi fericit, atâta timp cât voi iubi. Iar când sentimentul acesta se va răci, o să-ţi spun şi-o să pornesc încotro mă va duce viaţa, fără să iau cu mine „datoriile”, „normele” şi „îndatoririle”. Le voi lăsa pe toate-aici, în fundul râpei! După cum vezi, nu te înşel, îţi spun tot ce simt. Aşadar, îţi voi mărturisi totul şi voi pleca. Iar dumneata ai dreptul să faci acelaşi lucru. Pe când „cadavrele” de colo mint – îi mint pe alţii şi se mint pe ele înşele, numind minciuna asta „norme de conduită”, deşi oamenii aceştia fac într-ascuns acelaşi lucru, mai mult chiar, au fost destul de vicleni să-şi rezerve dreptul acesta numai lor, să nu-l recunoască şi femeilor! Noi doi trebuie să fim, însă, egali. Acum judecă dacă sunt cinstit ori nu.

Vera clătină negativ din cap.

— Sofisme! Să iei cinstit viaţa altuia şi s-o plăteşti cu a ta – aşa se cuvine! Mark, mai ştii şi alte norme de-ale mele…

— Iar am ajuns aici! N-o să mai terminăm niciodată! Să atârni ca o piatră de gâtul celuilalt…

— Nu, nu ca o piatră! răspunse ea cu căldură. Repet, iubirea înseamnă pentru om – datorie, după cum viaţa îţi impune alte îndatoriri! Fără ele, viaţa n-ar fi viaţă. Oare, de ce stai la căpătâiul unei mame bătrâne şi oarbe, o duci de mână, o hrăneşti, spune, de ce? E plictisitor, dar un om cinstit socoate că e datoria lui să se poarte aşa şi merge atât de departe, încât îşi iubeşte datoria asta.

— Dumneata raţionezi, nu iubeşti, Vera!

— Iar dumneata te eschivezi de la adevărul meu! Raţionez, pentru că iubesc. Sunt femeie şi nu animal sau maşină!

— Iubirea dumitale e oarecum scornită, imaginată… ca în romane… legată de nădejdea că nu se va sfârşi niciodată… într-un cuvânt… n-are termen! Dar e cinstit să-mi ceri asta, Vera? Să zicem că n-aş pune niciun termen dragostei şi că, zbenguindu-mă şi jucându-mă, ca Vikentiev, ţi-aş

întinde mâna „pentru totdeauna”. Ce-ai mai vrea după aceea? „Să binecuvânteze Dumnezeu această legătură”, adică să ne ducem la biserică şi, împotriva concepţiilor mele, să lăsăm pe cineva să ne facă în mod public o slujbă convenţională… Dar eu nu cred în asta şi nu-i pot suferi pe popi. Ar fi logic şi cinstit ceea ce aş face?

Vera se ridică şi-şi trase capişonul negru pe cap.

— Ne-am întâlnit aici, ca să înlăturăm toate piedicile din calea fericirii noastre, dar nu facem altceva decât să le sporim! Dumneata vorbeşti cu brutalitate de lucruri care-mi sunt sfinte. Pentru ce m-ai chemat? Credeam că te-ai convins de vechiul şi încercatul adevăr şi c-o să ne întindem mâna pentru totdeauna… Ori de câte ori am coborât aici, am purtat în sufletul meu speranţa aceasta… şi m-am înşelat mereu! Repet ceea ce ţi-am mai spus o dată, Mark… încheie ea cu glas scăzut, avem concepţii şi sentimente diferite! Am crezut că însăşi mintea dumitale-ţi va şopti unde este adevărata viaţă şi unde poţi să-ţi împlineşti mai bine menirea…

— Unde?

— În inima unei femei cinstite, care iubeşte – şi menirea prietenului unei astfel de femei…

Vera făcu un gest cu mâna, plină de obidă şi deznădejde, şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Trăieşte-ţi viaţa, Mark, eu nu pot… viaţa asta la care te gândeşti dumneata nu are rădăcini…

— Rădăcinile dumitale au putrezit de mult, Vera!

— Poate că ai dreptate! murmură ea, cu vocea tot mai slabă şi cu ochii în lacrimi. N-aş putea să te contrazic şi să opun concepţiilor dumitale mintea şi concepţiile mele! Nu mi-ar ajunge nici mintea, nici puterile. Armele mele sunt slabe şi au o singură valoare, că-s ale mele, personale, că le-am luat din viaţa mea liniştită, şi nu din cărţi sau din auzite…

El făcu un gest, dar Vera continuă:

— Credeam c-o să te birui cu o altfel de putere… Îţi mai aminteşti cum s-au întâmplat toate? vorbea ea, gânditoare, aşezându-se o clipă pe bancă. La început, mi-a fost milă de dumneata. Erai singur, nu te înţelegea nimeni, toţi te ocoleau. Compătimirea m-a apropiat de dumneata. Mi se părea că eşti o fiinţă ciudată şi fără frâu. Nu ţineai la nimic, nici măcar la buna-cuviinţă; aveai idei dezordonate, vorbeai ca un nesocotit, te jucai cu propria-ţi viaţă, îţi iroseai inteligenţa, nu respectai pe nimeni şi nimic, nu credeai în nimic şi-i învăţai şi pe alţii să facă la fel, căutând cu lumânarea neplăcerile şi mândrindu-te cu isprăvile dumitale nesăbuite. Te studiam din curiozitate, ţi-am îngăduit să vii la mine, luam cărţi de la dumneata, vedeam că eşti deştept, simţeam că ai nu ştiu ce putere… Dar toate acestea treceau pe lângă viaţă… Mai târziu, mi-am băgat în cap (şi cât de mult mă căiesc acum!) să… Îmi spuneam adesea: o să fac aşa, ca să ţină la viaţă… la început de dragul meu, mai târziu, de dragul ei. O să-l fac să mă respecte, mai întâi pe mine, apoi şi altele şi pe alţii. O să-l fac să creadă, întâi în mine. „apoi… Voiam să trăieşti, să fii mai bun, mai presus de toţi ceilalţi… Mă certam cu dumneata din pricina traiului dezordonat pe care-l duceai…

Vera oftă, de parcă retrăia tot anul scurs… „Te-ai lăsat influenţat de mine… şi eu am căzut sub influenţa dumitale, a mintii, a îndrăznelii dumitale… m-am molipsit chiar de câteva… sofisme…”

— Şi-apoi ai dat bir cu fugiţii, te-ai dus înapoi, la bunica! Te-ai speriat! De ce nu te-ai lepădat de mine, când ai descoperit sofismele? Şi de ce sofisme e vorba?

— Era prea târziu. Îmi pusesem prea mult la inimă soarta dumitale… Sufeream nu numai din pricina traiului dumitale întunecat, ci şi pentru dumneata însuti. Mă încăpăţânam să te urmăresc, credeam că pentru mine… o să înţelegi viata, n-o

să mai rătăceşti stingher, fără să aduci nimănui vreun folos şi făcându-ti rău singur. Am crezut că voi izbuti…

— …Să faci din mine un viceguvernator sau un bun consilier…

— N-are importantă funcţia, ai fi putut deveni un om folositor şi puternic…

— …Leal faţă de orânduire, supus şi ascultător. Şi mai ce încă?

— Şi prietenul meu, pentru totdeauna. Iată ce! Am îndrăgit propriile mele speranţe, m-am lăsat purtată pe aripa lor… Şi uite unde am ajuns… adăugă ea, încet, şi, întorcându-şi ochii, se cutremură. Cu ce m-am ales după lupta asta înverşunată? Să te văd că fugi de dragoste, de fericire, de viaţă, de Vera dumitale! Cu ce m-am ales, zise ea, apropiindu-se şi punându-i mâna pe umăr. Nu fugi! Uită-te în ochii mei! Ascultă-mi glasul – în el este adevărul! Nu fugi, rămâi, să mergem împreună colo, sus, în grădină… şi mâine, alţi oameni mai fericiţi decât noi nu vor mai fi aici!… Mă iubeşti, Mark! Mark… mă auzi? Uită-te în ochii mei.

Şi, aplecându-şi faţa spre el, îl privi ea drept în ochi.

Cu o mişcare bruscă, Mark se ridică de pe bancă.

— Nu te apropia de mine, Vera! izbucni el, smulgându-şi mâna dintr-a ei şi scuturându-şi capul, ca o fiară zburlită. Apoi se îndepărtă şi se opri la trei paşi de ea. Nu ne-am înţeles încă în problema cea mai importantă. Când ne vom înţelege, n-o să mai fug de mângâierile dumitale şi nici de aceste locuri… N-aş fugi de Vera aceea, de dumneata, dar acum îmi impui o altă Vera{184}… şi ce să fac, dacă aceasta alta nu există în sufletul meu! Hotărăşte singură, vorbeşte, Vera!

— Dar dacă tocmai această Vera există în mine, eu ce să fac? întrebă şi dânsa.

— E mai uşor să te lepezi de nişte concepţii învăţate pe de rost, decât să le împrumuţi, când nu le ai…

— Concepţiile acestea sunt însăşi viaţa. Ţi-am mai spus că trăiesc prin ele şi că nu pot trăi altfel… Prin urmare…

— Prin urmare… repetă el, şi amândoi se ridicară. Le era greu să spună până la sfârşit tot ceea ce aveau de spus, ceea ce, de altfel, ar fi fost şi inutil.

Vera voi să-şi acopere iar capul cu gluga neagră, de mătase, dar o părăsiră puterile – mâinile îi căzură în jos, fără vlagă, cu glugă cu tot. Nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să plece, fără să mai arunce măcar o privire îndărăt. Făcu o mişcare, un pas şi se lăsă iar pe bancă.

„De unde să iau puterea? Nu pot nici să plec, nici să-l reţin! Totul s-a sfârşit! îşi zise ea. Şi dacă aş izbuti să-l reţin, ce s-ar întâmpla? N-ar fi o singură viaţă, ci două, ca două închisori, despărţite pentru totdeauna de gratii…”

— Suntem amândoi tari, Vera, de aceea ne chinuim amândoi, zise el, posomorât. De aceea ne şi despărţim…

Ea clătină din cap.

— Dacă aş fi tare, nu ai pleca de aici aşa cum pleci în clipa asta, ci ai merge cu mine colo sus, pe deal, nu pe furiş, ci cu îndrăzneală, la braţul meu. Hai să mergem! Vrei să fiu fericită, vrei viaţă pentru mine? zise ea cu vioiciune, orbită iar de o nouă speranţă, apropiindu-se de Mark. Nu se poate să nu mă crezi şi nu se poate nici să te prefaci – ar fi o crimă! sfârşi dânsa, deznădăjduită. Ce să fac, Dumnezeule? El nu mă crede, nu vine cu mine! Cum să fac să mă înţeleagă?

— Ca să izbuteşti asta, ar trebui să fii mai tare decât mine, dar noi suntem de aceeaşi tărie, răspunse el cu îndărătnicie. De aceea nu ne înţelegem şi ne războim. Trebuie să ne despărţim fără să ajungem la sfârşitul luptei noastre, sau să

ne supunem unul altuia pentru totdeauna… Aş fi putut să te am. Pe o altă femeie, neînsemnată, de rând, nu aş fi cruţat-o. Dar, ceea ce la alta ar fi cochetărie prostească, frică măruntă sau prostie, la dumneata e putere, e forţa dumitale de femeie. Acum nu mai există nicio umbră între noi. Ne-am explicat, şi trebuie să-ti recunosc meritul. Eşti bine înarmată de natură, Vera. Vechile concepţii, morala, datoria, normele de conduită, credinţa, tot ceea ce nu există pentru mine. e puternic înrădăcinat în dumneata. Nu eşti făcută pentru pasiuni uşoare. Te lupţi cu îndârjire şi accepţi să te declari învinsă numai în condiţii de egalitate cu partea adversă. A te înşela înseamnă a te fura. Dumneata dai totul, şi pentru o victorie asupra dumitale, ceri totul. Eu, însă, nu pot să dau totul, dar te respect…

Vera îşi înălţă puţin capul, şi pe faţa ei trecu o străfulgerare de mândrie, aproape de fericire, dar în clipa următoare îşi lăsă iar fruntea-n jos. O copleşise tristeţea, gândindu-se la despărţirea de neînlăturat, şi-şi pierduse curajul. Vorbele lui erau un fel de preludiu al despărţirii…

— Acum ne-am explicat… Te las să hotărăşti! zise Mark cu vocea stinsă, ducându-se în partea cealaltă a chioşcului, de unde o urmări pe Vera, fără s-o părăsească din ochi. Nu mint nici chiar acum, în clipa aceasta hotărâtoare, când nici nu mai ştiu unde mi-e capul… Nu, nu pot să te mint, Vera, mă auzi? Nu-ţi pot făgădui o dragoste fără termen, pentru că nu cred în ea, şi nu o cer nici de la dumneata. N-o să mă cunun cu dumneata. Dar acum te iubesc mai mult decât orice pe lume!… Şi dacă, după tot ceea ce ţi-am spus, te-ai arunca în braţele mele… ar însemna că mă iubeşti şi că vrei să fii a mea…

Ea se uita la el cu ochii mari, tremurând.

„Ce e omul acesta? Un iezuit?… sau e stăpânit, într-adevăr, de o cinste nezdruncinată şi mă pune

într-o situaţie primejdioasă?” îi răsări în minte, ca o sclipire de îndoială.

— Pentru totdeauna, a dumitale? întrebă ea, încet, şi se sperie de norul care se aduna deasupra capului ei.

Dacă el ar spune „da”, ea ar uita de „concepţiile diferite” care i se păreau de netrecut şi ar fi făcut din acest „pentru totdeauna” doar o punte de moment pentru a trece primejdia, punte care s-ar prăbuşi apoi numaidecât în aceeaşi prăpastie. Şi o cuprinse frica de el.

Mark tăcu. Apoi se ridică de la locul lui.

— Nu ştiu! răspunse el, cu durere şi ciudă. Nu ştiu decât ceea ce fac acum şi nu vreau să pătrund viitorul, ca să ghicesc ce voi face peste o jumătate de an. Nici dumneata nu ştii ce o să ţi se-ntâmple până atunci. Dacă-mi vei împărtăşi dragostea, voi rămâne aici, cuminte, nesimţit de nimeni… Şi-o să fac tot ceea ce vrei… Ce doreşti mai mult? Sau… să plecăm împreună! zise el pe neaşteptate, apropiindu-se de ea.

Pe dinaintea ochilor ei sclipi deodată ca un fulger. Se repezi la dânsul şi-i puse mâna pe umăr.

I se deschisese pe neaşteptate o uşă spre rai. Un univers întreg îi zâmbea, ademenind-o.

„Undeva, departe, cu el…” se gândea ea. Văpaia patimii îi bătu încet la poarta sufletului.

„Acum şovăie, nu poate să se despartă de mine… asta acum… Când voi fi singură cu el… poate că o să se convingă că viaţa lui e numai acolo unde sunt eu…”

Vorbele acestea erau ca o muzică ce-şi îngâna melodia înlăuntrul fiinţei ei întregi.

— Ai fi în stare să faci asta? o întrebă el, grav.

Ea tăcea, cu capul plecat.

— Sau te-ai teme de bunica?

Vera îşi veni în fire.

— Da, acesta este adevărul – dacă nu m-aş hotărî s-o fac, ar fi numai pentru că mă tem de ea… şopti dânsa.

— Atunci nu te apropia de mine, zise el, dându-se la o parte, pentru că bătrâna nu te-ar lăsa să pleci…

— O, nu, m-ar lăsa şi m-ar binecuvânta, dar după aceea ar muri de durere! Iată de ce m-aş teme!… Să plec cu dumneata! repetă ea, visătoare, uitându-se ţintă la el, cu ochii pierduţi. Şi după aceea?

— După aceea… nu ştiu. La ce bun acest „după aceea”?

— Dar dacă te vei simţi deodată „ademenit” de altcineva şi ai pleca, lăsându-mă ca pe un obiect…

— De ce, ca pe un „obiect”? Am putea să ne despărţim ca doi prieteni…

— Să ne despărţim! Pentru dumneata, despărţirea e legată de iubire! Şi Vera oftă cu nepotolită tristeţe. Eu cred că aceste două noţiuni sunt contradictorii şi n-ar trebui să se întâlnească niciodată… Numai moartea ar trebui să ne despartă… Adio, Mark! zise ea, deodată, palidă, aproape cu mândrie. M-am hotărât… N-o să-mi dai niciodată fericirea pe care o visez. Fericirea nu avem de ce s-o căutăm într-altă parte, e aici… Dar acum s-a sfârşit!

— Da… să plecăm de aici cât mai degrabă! Adio, Vera… spuse şi el, cu glasul schimbat.

Se ridicară amândoi, palizi, ferindu-se să se privească-n ochi. Vera îşi căuta pelerina la lumina slabă a lunii ce pătrundea printre ramuri. Dar mâinile ei tremurătoare apucau mereu altceva. Puse mâna chiar şi pe puşca lui Mark.

Iar el stătea sprijinit cu spatele de un stâlp al chioşcului, urmărind-o, neclintit, cu o privire încruntată.

În cele din urmă, fata îşi găsi pelerina albă, dar nu era în stare să şi-o petreacă peste celălalt umăr. Şi Mark o ajută cu mişcări automate.

Vera căută prin întuneric treptele, bâjbâind cu piciorul. El sări jos, peste trepte, şi-i întinse mâna, s-o ajute să coboare.

Porniră amândoi tăcuţi pe potecă, încetinindu-şi mereu paşii, de parcă ar fi aşteptat ceva unul de la altul. Pe amândoi îi chinuia acelaşi gând – să caute un pretext ca să amâne apropierea ultimei clipe.

Amândoi înţelegeau că fiecare avea dreptate din punctul lui de vedere, dar în adâncul sufletului lor se încuibase o nădejde nebunească. El spera că ea o să se lase biruită, iar dânsa nădăjduia de el acelaşi lucru. Dar în acelaşi timp îşi dădeau seama că speranţa lor era nebunească, fiindcă niciunul dintre ei nu putea, deşi ar fi vrut, să se schimbe pe neaşteptate, să-şi însuşească alte concepţii cu uşurinţa cu care ţi-ai pune o pălărie, să privească altfel lumea şi să împărtăşească o credinţă străină sau să se lepede de a sa.

Pe amândoi îi dobora gândul că întâlnirea aceasta era cea din urmă, că peste cinci minute o să se înstrăineze unul de altul pentru totdeauna. Ar fi vrut să oprească timpu-n loc şi în aceste cinci minute să înmănuncheze tot trecutul lor, şi dacă s-ar putea, să se aleagă, fiecare, cu o scânteie de speranţă în viitor! Dar simţeau că pentru ei nu mai există niciun viitor, că-i aşteaptă doar despărţirea, de neînlăturat ca moartea.

Păşiră multă vreme până ajunseră la locul unde Mark trebuia să sară o ulucă scundă, ca să iasă la drum, iar ea, să suie panta, strecurându-se printre tufe, pe poteca spre grădină.

Cu capul plecat, Vera stătea la picioarele pantei, cuprinsă de o tristeţe de moarte. Pe dinaintea ochilor se perinda întreaga ei viaţă, şi nu găsea în ea o clipă mai amară decât asta. O podidiră lacrimile.

Singura ei fericire, de o clipă, ar fi fost să se întoarcă şi să-l mai privească o dată, apoi să plece cât mai repede pentru totdeauna, dar să plece în ochi cu imaginea a ceea ce pierduse. I se frângea inima după vâltoarea aceasta a fericirii care se îndepărta de ea, dar nu îndrăznea să se-ntoarcă, pentru că ar fi însemnat că răspunde cu un *da*

întrebării lui fatale, şi fata făcu, îndurerată, doi paşi spre urcuş.

Mark se îndreptă şi el spre gard, fără să se întoarcă, rău, ca o fiară neîmblânzită, care se îndepărtează de prada ei. Nu minţise – o respecta, dar o respecta împotriva voinţei sale, aşa cum respecţi în luptă un duşman care se bate minunat de bine. Blestema în sinea sa „oraşul morţilor" şi „vechile concepţii", care încătuşaseră sufletul acesta independent şi clocotind de viaţă.

Nu era cuprins de o durere în stare să te înduioşeze, să-ţi provoace compătimirea, ci de una înrăită, care nu cedează şi din cauza împotrivirii atrage noi lovituri din partea adversarului. Ba, s-ar putea spune că nu era durere, ci o sălbatică deznădejde.

Parcă se simţea îndemnat s-o frângă pe Vera cum ai frânge o bijuterie străină, blestemând: „Să nu mai fii a altuia!" Să fi fost oricare altă femeie, ar fi făcut aşa, după cum îi mărturisise Verei, dar cu ea, nu putea. E drept că fata nu s-ar fi lăsat prinsă, şi că ar fi trebuit să se folosească de forţa, transformându-se astfel într-o singură clipă într-un tâlhar de drumul mare.

Numai victoria materială, adică posedarea Verei, nu i-ar fi dat satisfacţia deplină, pe care i-ar fi dat-o posesiunea oricărei alte femei. Pleca, furios, nu pentru că frumoasa Vera îi luneca printre degete şi că pierduse cu ea foarte multă vreme, energie şi uitase de „cauză". Era furios din pricina propriei sale mândrii şi suferea pentru că-şi recunoştea neputinţa. Învinsese imaginaţia, ba chiar şi aşa-zisa inimă a Verei, dar nu-i biruise mintea, şi nici voinţa.

Pe tărâmul acesta, fata dăduse dovadă de o tărie de neclintit, egală cu perseverenţa lui. Vera avea caracter şi-şi făurea cu încăpăţânare din viaţa învechită şi „moartă" din jurul ei o viaţă puternică şi vie. Ca şi pentru Raiski, Vera reprezenta şi pentru Mark un fel de operă de artă minunată,

plină de o viaţă originală, înzestrată cu o minte proprie, nu împrumutată, şi cu o voinţă mândră.

Mark îşi dădea seama că ea era mai presus de celelalte femei şi era mândru că-i câştigase dragostea, dar mândria aceasta ş „e spulbera aproape în aceeaşi clipă a apariţiei ei, fiindcă vedea că în ciuda oricăror strădanii să-i lărgească orizontul concepţiilor, să-i dăruiască lumină din lumina lui, altcineva – credinţa ei, după propria-i expresie, un oarecare popă din cei tineri, apoi şi Raiski cu poezia lui, Tatiana Markovna, cu morala ei, dar mai mult decât orice, ochii Verei, simţurile şi instinctul ei de femeie, şi mai târziu voinţa, îi alimentau dârzenia, dându-i arme împotriva adevărului propovăduit de Mark, colorând viaţa veche şi obişnuită şi propriul ei adevăr cu nişte culori atât de strălucitoare, încât viaţa şi adevărul lui Mark, luate din surse noi şi, după cum i se părea lui, proaspete, păreau palide, pustii, false şi reci.

Adevărul şi viaţa cea nouă, propovăduite de Mark, nu atrăgeau firea sănătoasă şi puternică a Verei, ea nu făcuse decât să le analizeze amănunţit, părticică cu părticică, şi rămăsese credincioasă propriului ei adevăr.

Iat-o că pleacă, fără să-i lase nicio chezăşie a victoriei, în afară de întâlnirile lor, care vor pieri ca nişte urme în nisip. Mark simţea că pierde bătălia, şi o pierde pe ea, şi că, dacă pleca, n-o să mai întâlnească niciodată în viaţă o altă femeie asemănătoare cu Vera.

O compara cu alte femei, mai ales cu cele „noi”, dintre care multe se lăsau purtate cu uşurinţă de valurile vieţii, potrivit cu noua învăţătură, întocmai ca Marina, care se lăsa în voia dragostelor ei, şi Mark socotea că sunt nişte fiinţe vrednice de milă, triviale şi mai decăzute decât orice alte femei pierdute, cele care se supuneau imaginaţiei, temperamentului şi chiar aurului. Cele „noi”, însă, cedau, chipurile, principiilor, de multe ori

neînţelese de ele, de care nu erau convinse, crezându-i pe alţii pe cuvânt de onoare, supunându-se, prin urmare, altei porniri, căreia i se supunea, pe faţă, fără ocolişuri, nevasta lui Kozlov, de pildă, deosebindu-se de aceasta numai prin făţărnicie sau acoperind, prosteşte, pornirea asta cu masca principiilor!

Mark abia mergea, dându-şi seama că lasă în urma lui pentru totdeauna ceva ce nu va mai întâlni niciodată. Dar dacă ar ademeni-o, ar înşela-o, i-ar făgădui „iubire fără termen", şi ar rămâne cu ea, ba poate chiar să se şi însoare…

Se cutremură iar la gândul că s-ar putea folosi de o minciună grosolană şi meschină; unde mai pui că acum fata nici nu se va lăsa ademenită de minciuna lui. Bătu din picior şi sari pe gard, trecându-şi picioarele de cealaltă parte.

„Să arunc o singură privire, să văd ce face! A plecat, fiinţa mândră! De ce să-mi pară rău? Nu m-a iubit! Altfel n-ar fi plecat… Este o cerebrală!"… îşi zicea el, stând sus, pe gard.

„Să mă uit o singură dată… să văd ce face, şi apoi să-mi întorc ochii pentru totdeauna…" îşi zicea Vera, şovăind la picioarele pantei abrupte.

O săritură, şi gardul împletit de nuiele, împreună cu râpa, i-ar fi ascuns pentru totdeauna pe unul de ochii celuilalt. Dincolo de gard, raţiunea şi voinţa s-ar întări şi ar câştiga o victorie definitivă. Dar Mark îşi întoarse capul.

Vera stătea la picioarele dealului, de parcă n-o ajutau puterile să pornească în sus.

Ea făcu, în sfârşit, câţiva paşi, nespus de obosită, şi se opri iar. Apoi… întoarse încet capul şi – tresări. Mark mai stătea încă sus pe gard, uitându-se la ea…

— Adio, Mark! strigă ea şi se sperie de durerea şi deznădejdea din propriul ei glas.

Mark îşi zvârli deodată picioarele înapoi, sări jos şi se apropie de ea repede.

„Victorie! Victorie! urla un glas în el. Se-ntoarce… cedează!”

— Vera! zise Mark, şi glasul lui era mai mult un geamăt.

— Te-ai întors?… Pentru totdeauna?… Ai înţeles, în sfârşit… O, ce fericire! O, Doamne, iartă-mă… îngăimă Vera.

Dar nu sfârşi vorba.

Era în braţele lui. Şi el îi închise gura cu sărutări, o ridică, o strânse la piept şi se repezi iar, ca o fiară, spre chioşc, ducând în braţe prada.

Doamne, iart-o că şi-a întors capul!…

XIII

Raiski şezu un ceas întreg în iarbă, pe marginea râpei, copleşit de durere, cu bărbia pe genunchi şi cu capul în mâini. Toată fiinţa lui se cutremura, gemând. Plătea cu chinuri îngrozitoare gestul lui mărinimos; suferi, la început, din cauza Verei, dar apoi şi din cauza propriei lui dureri, blestemându-şi mărinimia.

Necunoscutul, gelozia, speranţe de fericire spulberate pentru totdeauna, şi înaintea lui, chinurile patimii, care-i răpiseră şi până acum liniştea zilelor şi a nopţilor – asta-l aştepta! îşi petrecuse nopţile, chinuindu-se până-l dobora somnul, care nu se cobora asupra lui ca un prieten, ci ca o santinelă, înlocuindu-i zbuciumul veghii cu un alt zbucium.

Dimineaţa când se deştepta, îi stăruia în faţă năluca pasiunii, întruchipată în Vera cea neînduplecată, rece şi rea cu el, care-i răspundea râzând, când o ruga să-i spună numele omului acela – singurul remediu care ar fi putut să dea o lovitură de graţie pasiunii sale, ajutându-l să facă o cotitură salvatoare în boala lui plină de chin şi să-i pregătească un sfârşit uşor.

— De ce n-o veni? zise el deodată, ridicând capul.

Se uită la ceas. Când plecase Vera, abia trecuse de ora opt, iar acum era aproape unsprezece! Îi poruncise s-o aştepte, spunându-i că se va întoarce curând – dar cât de lung era ceasul pentru care

plecase!… „Ce-o fi cu ea? Unde-o fi?” repeta el, neliniştit.

Se căţără sus, pe malul râpei, şi se aşeză pe bancă, ascultând încordat s-o audă pe Vera venind. Dar niciun zgomot, niciun foşnet nu străbăteau până la el; nu se auzea decât freamătul uşor al frunzelor moarte, care cădeau din copaci.

— Mi-a poruncit s-o aştept, dar a uitat, şi eu o aştept mereu! murmură dânsul, ridicându-se de pe bancă şi coborând trei paşi, cu urechea mereu încordată.

— Doamne, Dumnezeule, cum se poate să zăbovească până la miezul nopţii la întâlnirile astea? Dar cine este Vera, ce om e ea, statuia aceasta minunată, Vera aceasta mândră şi frumoasă? Poate că acolo, jos, râde în hohote de mine, împreună cu el… Dar cine e el? Vreau să ştiu cine e el! strigă el deodată, plin de mânie. Numele, numele lui! Eu îi servesc drept armă, paravan, acoperământ al dragostei ei… Şi ce dragoste!

O nesfârşită deznădejde, asemănătoare cu deznădejdea lui Mark, se înstăpâni în el. De cinci luni se ascundea femeia aceasta de dânsul, îngăduindu-i uneori s-o iubească, iar alteori respingându-l şi râzându-i în faţă…

„Pentru ce sunt atât de greu pedepsit pentru dragostea mea? Pentru ce se poartă aşa cu mine? Oare să nu am dreptul, după toate maşinaţiile astea, să-i smulg taina şi să rostesc cu glas tare numele acela misterios?”

Coborî în fugă povârnişul şi se opri lângă tufele pe care le dădu la o parte. Nu se auzea nimic.

„Dar e… urât… să furi secretul cuiva, îşi zise el… intrând, totuşi, tot mai adânc în desişul tufelor. E atât de urât… că…”

Şi făcu trei paşi înapoi.

„E un furt! şopti el, nehotărât, ştergându-şi cu batista faţa asudată. Mâine începe iar jocul de-a enigma şi, privindu-mă cu ochi de rusalcă, o să-mi

arunce iar cu răutate şi râs grosolan drept în faţă: «pe dumneata te iubesc b M-am săturat de calvarul ăsta – voi afla adevărul!” se hotărî el, şi se repezi printre tufe.

Înainta pe furiş, ca un hoţ, bâjbâind, blestemând vreascurile care-i trosneau sub picioare, fără să simtă crengile care-l izbeau în fată. Se târa înainte pe ghicite – doar nu cunoştea locul întâlnirii. Copleşit, se aşeza uneori jos, ca să-şi tragă sufletul.

Uneori se oprea pentru o clipă, cuprins de mustrări de conştiinţă, dar apoi pornea iar să se târască înainte, înfigându-şi unghiile în pământ şi în frunzele moarte…

Trecu pe lângă movila de deasupra mormântului sinucigaşului şi se îndreptă spre chioşc, uitându-se în toate părţile şi trăgând cu urechea, în speranţa s-o vadă pe Vera, ori să-i audă glasul.

În vremea aceasta, în casa Tatianei Markovna toate se petreceau după tipic. Se sfârşise cina, şi acum şedeau toţi în salon, căscând uneori câte puţin. Cu oricare dintre ei s-ar fi întreţinut, Vatutin spunea o droaie de amabilităţi; chiar şi cu Polina Karpovna şi cu mama lui Vikentiev vorbea, făcându-le reverenţe şi privindu-le aşa de-ai fi crezut că era gata în orice clipă să se sacrifice pentru ele. Vatutin era convins că un bărbat trebuie să se străduiască să fie pe placul doamnelor.

— Dar unde e *monsieur* Boris? întrebă pentru a cincea oară Polina Karpovna, care mai întrebase de el pe toţi şi înainte, şi după cină. În cele din urmă, ea-i puse şi bunicii aceeaşi întrebare.

— Cine ştie pe unde o fi rătăcind! S-o fi duş în oraş, pe la vreun prieten. Nu catadicseşte niciodată să spună unde pleacă! Prea şi-a luat-o în cap cu libertatea! Niciodată nu ştiu unde să-i trimit trăsura.

Iakov îi spuse cucoanei că Boris Pavlovici „s-au plimbat” în grădină în faptul serii.

Cât despre Vera, cei trimişi s-o cheme la ceai aduseră răspunsul că nici ea nu va veni. O rugase pe bunica să-i lase ceva de mâncare, spunând că dacă o să-i fie foame, o să trimită pe cineva să i-o aducă. În afară de Raiski, n-o mai văzuse nimeni plecând.

— Iakov, să-i spui Marinei că, dac-o cere domnişoara de mâncare, să-i încălzească friptura, iar prăjitura s-o pună la gheaţă, că altfel se moaie! porunci bunica. Iar tu, Egorka, de îndată ce s-o-ntoarce Boris Pavlovici, să nu uiţi să-l vesteşti că cina-i pregătită, să nu creadă cumva că nu i-am lăsat de mâncare şi să se culce flămând!

— Am-nţeles! răspunseră servitorii.

— Curat năluci, zău aşa! îşi zise bunica, înciudată, ascunzându-şi îndurerarea. Cine ştie pe unde or hoinări, pe frigul ăsta…

— Mă duc în grădină, zise Polina Karpovna. Poate că *monsieur* Boris e pe-aproape. O să-i pară atât de bine când o să mă-ntâlnească… Am văzut eu că voia să-mi spună ceva… mai adăugă dânsa cu un aer misterios. Pesemne că nu ştie că-s aici…

— Ba tocmai că ştie, de aceea a şi plecat, îi şopti Marfenka, lui Vikentiev.

— Ştii ceva, Marfa Vasilievna? O să dau fuga înainte, o să m-ascund după o tufă şi-o să-i fac o declaraţie de dragoste cu glasul lui Boris Pavlovici… îi propuse Vikentiev, Marfenkăi, tot în şoaptă, pregătindu-se să iasă.

— Dar dacă se sperie şi leşină? O să-ţi arate atunci bunica! Doamne, ce-ţi trece prin cap! răspunse ea, ţinându-l de mânecă.

— Mă duc pentru o clipă… daţi-mi voie, vă rog… şi-o să vi-l aduc îndată pe fugar… stăruia Polina Karpovna.

— Mă rog, du-te! răspunse Tatiana Markovna. Vezi numai să nu-ţi scoţi ochii, c-afară e o beznă!… Ia-l măcar pe Egorka să-ţi lumineze drumul cu felinarul.

— Nu, nu, mă duc singură, nu trebuie să ne stânjenească nimeni…

— N-ar trebui! zise politicos Tit Nikonîci. În seri de acestea umede nu merită să ieşi pentru nimic în lume după ora opt.

— Nu mi-e frică… răspunse Kriţkaia, punându-şi pelerina.

— N-aş îndrăzni să vă reţin, zise Tit Nikonîci, dar un medic din Dusseldorf, lângă Rin… i-am uitat numele – tocmai îi citesc cartea, şi dacă vreţi, pot să v-o aduc şi dumneavoastră… Medicul acesta, zic, propune unele reguli de igienă foarte sănătoase… el sfătuieşte…

Dar nu isprăvi, pentru că Polina Karpovna plecă, după ce-l rugă s-o aştepte, ca s-o ducă acasă.

— Cu cea mai mare plăcere, cu cea mai mare plăcere! răspunse el, făcându-i plecăciuni chiar şi după ce Kriţkaia se îndepărtase, închizând după ea uşa dinspre curte şi poarta grădinii.

XIV

Puţin timp după convorbirea aceasta, din bezna râpei se auzi apropiindu-se un zgomot de paşi care străbăteau tufişurile. Vreascurile trosneau, crengile şuierau, dezdoindu-se, frunzele se scuturau, şi paşii mari şi grăbiţi care urcau povârnişul repede păreau să fie de fiară speriată sau rănită.

Zgomotul se apropia mereu, până când, din tufiş, pe locul drept de pe malul râpei, apăru Raiski, mai înrăit şi mai fioros decât o fiară rănită. Se aruncă pe bancă, înţepeni, rămase câtva timp neclintit, apoi, frângându-şi mâinile deznădăjduit, îşi acoperi ochii cu ele.

„Nu cumva visez? Să fie oare adevărat?! şoptea el în neştire. Nu, m-am înşelat! Nu se poate! Mi s-a năzărit!”

Se ridică, dar se aşeză iar, ascultând mereu ceva, apoi îşi puse mâinile pe genunchi, izbucnind într-un hohot de râs nervos.

„Nu poate fi vorba de îndoieli, întrebări ori taine! îngăimă el, izbucnind iar în râs, clătinându-şi trupul înainte şi înapoi. Statuie! Puritate! Frumuseţe sufletească! Vera – o statuie! Dar el!… Paltonul pe care l-am trimis „exilatului” zace aruncat lângă chioşc! Mi-a luat şi banii de prinsoare, cele 220 de ruble, care împreună cu cele 80 de mai înainte… da, da! Fac trei sute! Sekleteea Burdalahova!”

Şi izbucni iar în hohote de râs, care păreau mai curând gemete. Apoi amuţi deodată, ducându-şi

mâna la piept.

„O, ce durere mă sfâşie! gemu el. Vera e o pisică! O cârpă… lipsită de voinţă… slabă… una dintre femeile vrednice de milă, pe care le orbeşte o pasiune meschină şi animalică pentru câte un mascul zdravăn şi necioplit!… Mă rog, e liberă, dar cum de-a fost în stare să-şi bată joc de omul care a avut imprudenţa să se îndrăgostească de ea, să-şi bată joc de fratele ei, de prietenul ei!… şuieră el plin de duşmănie. O, răzbunare, răzbunare!”

Sări în picioare şi încremeni, pradă unor gânduri chinuitoare.

Cum să se răzbune? Să dea fuga la bunica, s-o ia de mână şi s-o aducă încoace cu o ceată de oameni cU felinare, ca să lumineze ruşinea aceasta şi să-i spună: „uite şarpele pe care l-ai încălzit la sân timp de douăzeci şi trei de ani!”…

Raiski făcu un gest de renunţare cu mâna şi-şi duse palma ia fruntea care-i ardea.

„Ar fi o laşitate, Boris! şopti el, şi n-o să faci aşa ceva! Nu te-ai răzbuna pe ea, ci pe bunica, pe femeia asta care ţi-a fost ca o mamă.”

Îşi lăsă ochii-n pământ, descurajat, apoi îşi înălţă iar capul şi sări furios spre marginea râpei.

„Acolo se săvârşeşte triumful pasiunii ei de cârpă. Da, da! Bezna nopţii învăluie poemul acesta de dragoste. Şi Raiski râse iar, plin de dispreţ. Dragoste! repetă el. Mark! Flacăra asta rătăcitoare, scandalagiul ăsta, liberalul ăsta de cafenea! Oh, surioară, surioară! Mai bine l-ai fi luat pe celălalt adorator, şopti el, cu răutate, pe voinicul şi frumosul Tuşin! Are păduri, pământuri şi ape, mână caii ca la jocurile olimpice! Pe când ăsta…”

Se opri, abia stăpânindu-şi răsuflarea precipitată,

„Asta-i «partidul acţiunii»! şopti el. Unul ca el îi dă pe ascuns cu tifla poliţistului, propovăduind servitoarelor şi nevestelor de diaconi absurditatea căsătoriei, folosindu-se de Feuerbach şi de o pasiune născocită pentru studiul naturii, ca să se

strecoare în sufletul unei femei şi să cucerească deştepte sentimentale de teapa Verei!… Of, femelă nenorocită! N-ai decât să pieri aici, în râpă, ca sinucigaşul cel vrednic de milă! Iată ce-ţi dăruiesc eu ţie de rămas bun!”

Şi voi să scuipe de sus, dar încremeni deodată. În ciuda voinţei lui, în ciuda mâniei şi a dispreţului său, în închipuirea sa se înălţă pe neaşteptate din fundul râpei şi se opri dinainte-i – chipul Verei, atât de minunat de frumos, cum nu-l mai văzuse niciodată!

Ochii îi ardeau de patimă ca două stele. Nu întrezăreai nimic rece şi răutăcios în ei, nici nelinişte, nici întristare, ci numai bucuria, ca razele unei lumini mari. În pieptul, braţele, umerii şi în făptura ei întreagă desluşeai o putere, o vitalitate clocotitoare, plină de sănătate.

Fata privea, împăciuitoare, întreaga lume. Stătea pe piedestalul ei, dar nu ca o statuie albă de marmoră, ci cu chipul său de femeie vie, irezistibil de fermecătoare, ca fantasma aceea poetică, pe care o visase odată, când, stăpânit de farmecul frumuseţii Sofiei, venind spre casă, îi apăruse întâi o femeie-statuie, rece, parcă adormită, care se transformase apoi în fiinţă vie, în jurul căreia fremăta şi clocotea viaţa, înverzeau copacii, străluceau florile în valurile de căldură care se revărsau spre ea.

Iat-o, acum, femeia aceea vie era în faţa ochilor lui. Chiar sub ochii săi se săvârşise trezirea Verei, a statuii sale, din visul ei de fecioară. Gheaţa şi focul îi îngheţau şi-i încingeau pe rând pieptul, sufletul i se frângea de greutatea chinului şi nu-şi putea desprinde ochii de pe fantasma plină de frumuseţe strălucitoare şi de mândrie, care se uita cu dragoste la lumea întreagă, întinzându-i mâna cu un zâmbet prietenesc.

„Sunt fericită!” o auzi el şoptind.

Iar la picioarele ei, ca un leu în odihnă, stătea întins Mark, pe chipul său cu un triumf tăcut. Vera

îşi ţinea piciorul pe capul lui Mark… Raiski tresări, căutând să se dezmeticească.

Îl alunga groaza pe care i-o insufla „căderea” surorii lui, a femeii frumoase, a florii secerate, dar gelozia, furia şi, mai mult decât orice, noua şi ademenitoarea frumuseţe a Verei trezite la viaţă îl chemau iar spre râpă, spre triumful iubirii, spre sărbătoarea de care i se părea că se bucură întreaga lume, întreaga natură.

I se părea că aude glasuri, zborul şi cântecul păsărilor, gunguritul dragostei şi un oftat uriaş de patimă, însufleţind grădina întreagă, tot malul Volgăi…

Raiski stătea încremenit, plin de groază, pe marginea râpei, când aţintindu-şi în gând privirile pe chipul nou, trezit la viaţă, al Verei, făurit de închipuirea lui, când lăsându-se pradă unor suferinţe neomeneşti, şoptind mereu, cu buzele palide: „Răzbunare, răzbunare!”

Jos şi în jurul lui, totul zăcea cufundat în tăcere şi întuneric. Deodată, la zece paşi de el, văzu o siluetă omenească venind dinspre casă, şi-şi pironi ochii pe ea.

— Cine e? întrebă el, cu ciudă.

— Eu sunt… eu.

— Cine, eu? repetă Raiski, şi mai supărat.

— *Monsieur* Boris, eu sunt… Pauline.

— Dumneata! Ce cauţi aici?

— Am venit… ştiu… văd că vrei de mult să-mi spui… şopti Polina Karpovna, plină de taină, dar nu îndrăzneşti… *Du courage!* Aici nu ne vede şi nu ne aude nimeni… *Espérez tout…*[185]

— Ce să-ţi „spun”? Hai, vorbeşte odată!

— *Que vous m’aimez,* oh, am ghicit de mult… *n’est-ce pas? Vous m’avez fui… mais la passion vous a ramené ici…*[186]

El o apucă de mână şi o târî spre râpă.

— Ah, *de grâce! Mais pas şi brusquement… Qu est-ce que vous faites… mais laissez donc!*[187]… ţipă ea cu spaimă, speriată de-a binelea.

Dar Raiski o târî la marginea râpei, ţinând-o strâns de mână.

— Îţi arde de dragoste?! şuieră el, cuprins de un fel de nebunie. Ei bine, să ştii că astăzi e noaptea dragostei… Auzi gemete… şi sărutări? Sunt patimi dezlănţuite, da, patimi, patimi!

— Lasă-mă, lasă-mă! chiţăia Polina Karpovna, cu glasul schimbat. O să cad, vai, îmi vine rău…

Raiski o lăsă şi mâinile lui căzură neputincioase de-a lungul trupului – abia răsufla. Apoi se uită iar ţintă la ea, de parcă abia atunci o vedea pentru prima oară.

— Pleacă! strigă el cu glas sălbatic şi porni în fuga mare, îndepărtându-se de ea şi de râpă, străbătu în goană grădina, peluza de flori şi se trezi în curte.

Se opri şi-şi trase sufletul, privind în jurul său. Auzi pe cineva spălându-se la fântână. Pesemne că era Egor, care-şi clătea faţa şi mâinile, pregătindu-se de culcare.

— Adu geamantanul, zise el. Mâine plec la Petersburg.

Apoi îşi turnă pe mâini apă din jgheab, îşi umezi ochii şi capul, şi porni cu paşi repezi spre casă.

Ieşi de mai multe ori în prag, cutreieră curtea, fără haină, privind ferestrele Verei, şi intră iar în odaie, aşteptând întoarcerea ei. Dar întunericul nu-l lăsa să vadă mai departe de câţiva paşi şi, ca să poată vedea mai bine, îşi alese ca punct de observaţie foişorul din salcâmi, clocotind de mânie că nu se putea ascunde în el, fiindcă salcâmii îşi scuturaseră toate frunzele.

Stătu acolo până se crăpă de ziuă, ca pe jăratic, împins, nu de patimă, care pierise ca prin farmec – fiindcă ce patimă ar fi putut să reziste unor astfel de „piedici”? Nu patima îl ardea, ci dorinţa, o dorinţă nestăvilită să se uite drept în ochii Verei, a acestei Vere noi, şi să-i plătească măcar cu o privire acestei „femele” ruşinea la care se supusese, ocara pe care o adusese asupra lui, a

bunicii, a casei întregi, a „societăţii şi, în sfârşit, asupra omului, a femeii!”

„Iubeşte deschis – nu fura încrederea nimănui, bucură-te de fericire şi plăteşte-o cu jertfe. Să nu te joci cu respectul oamenilor, cu dragostea familiei, să nu minţi cu neruşinare şi să nu înjoseşti, prin tine, femeia! se gândea el. Da, s-o privesc măcar o clipă, pentru ca ea să citească în privirea mea sentinţa şi condamnarea, apoi să plec pentru totdeauna!”

Se cutremura în frigurile nerăbdării, aşteptând întoarcerea ei. Va sări ca un leopard de la locul său de pândă, îi va tăia calea, îi va arunca privirea sa plină de dispreţ şi-i va zvârli în faţă un singur cuvânt… Dar care?

Raiski se scărpină în cap, îşi pipăi obrazul şi se chirci într-un colţ al foişorului, cuprins parcă de spasme, strângându-şi şi desfăcându-şi pumnii. Dar sări deodată în sus, zvârli cât colo pledul cu care se acoperise ca să nu fie văzut, şi peste faţă îi trecu fulgerarea unui gând sau a unei intenţii pline de bucurie şi răutate triumfătoare.

Soarta mă-ndeamnă! zise încet, repezindu-se spre poartă.

Poarta mai era încă închisă. Raiski se uită în jur şi zări în odaia lui Saveli licărirea slabă a candelei.

Îi bătu în geam, şi când acesta deschise, îi porunci să vină cu cheia de la portiţă, să-i dea drumul afară şi să lase portiţa deschisă. Dar înainte de a ieşi, dădu fuga în odaia lui, luă *porte-bouquet*-ul pe care-l cumpărase în ajun şi se repezi spre seră, să-l caute pe grădinar. Bătu îndelung până-l trezi şi intrară împreună în seră.

Se crăpa de ziuă. Raiski cercetă cu privirea copacii, zâmbind cu răutate. Apoi îi arătă grădinarului florile pe care să le culeagă pentru buchetul Marfenkăi; acesta îl ascultă şi aranjă în chip minunat în *porte-bouquet*-ul lui Raiski tot mănunchiul de flori culese.

— Mai vreau un buchet… spuse Boris Pavlovici, şovăitor.

— La fel?

— Nu… unul numai din flori de lămâiţă… şopti Raiski, pălind.

— Buun! Dar cum aşa? Că doar se mărită numai una dintre domnişoarele Tatianei Markovna! se mira grădinarul.

— Poţi să-mi dai un pahar cu apă?… îl întrebă Raiski. Mi-e sete.

Şi goli paharul cu nesaţ, grăbindu-l pe grădinar să-i întocmească buchetul. Grădinarul i-l făcu, în sfârşit, şi pe acesta, Boris Pavlovici îl răsplăti cu dărnicie, înfăşură cele două buchete în hârtie şi porni foarte grăbit spre camera lui, ducând buchetele cu băgare de seamă.

Acum trebuie să afle dacă nu cumva se întorsese Vera în lipsa lui. Porunci să fie trezită Marina şi o trimise să se uite dacă domnişoara mai era încă în odaia ei, sau „şi ieşise la plimbare”.

Când află că domnişoara „ieşise”, îi porunci Marinei să pună pe masa Verei buchetul pregătit pentru Marfenka şi să deschidă fereastra, spunând că stăpâna ei îl rugase încă din ajun să facă asta. Apoi o trimise acasă, iar el îşi luă iar locul de veghe din foişor – inima îi tremura în ultimele tresăriri ale furtunii patimii pe care o simţea depărtându-se, precum şi de gelozie şi de… milă – aşa i se părea.

Pentru că în clipele acelea, jignirea şi chinul care-l zbuciumaseră atâta vreme înăbuşeau în el toate celelalte simţăminte omeneşti. Boris Pavlovici sugruma, plin de ură, glasul milei dinlăuntrul său. Iar „spiritul binelui” din sufletul lui tăcea cu tristeţe, nu i se mai auzea glasul, blânda lui activitate se oprise. În sufletul lui Boris Pavlovici năvăliseră demonii şi-l sfâşiau.

Cu obrazul în palmă, Raiski se uita drept înaintea lui, dar, în afară de cărăruia ce ducea spre

pragul Verei, nu mai vedea nimic; toată fiinţa lui era plină doar de otrava minciunii şi a amăgirii.

„Va trebui, sau să-l împuşc pe câinele ăsta de Mark, sau să mă împuşc pe mine – da, va trebui să fac sau una, sau alta, dar mai întâi o să fac altceva…” şopti el.

Ţinea în mână, ca pe un obiect sfânt, buchetul de flori de lămâiţă la care se uita cu încântare, aruncând din când în când câte o privire peste peluza plină de flori, spre aleea întunecoasă, pe care Vera tot nu se zărea!

Se luminase bine. Se pornise o burniţă măruntă – pământul se făcea tot mai clisos.

„Ce-ar fi să le trimit două umbrele?” se gândi el, pe buze cu un zâmbet lipsit de bucurie, mângâind buchetul şi aspirându-i aroma.

În clipa aceea, Vera apăru pe neaşteptate în depărtare, şi Boris Pavlovici se zăpăci atât de îngrozitor, îi pieiră puterile şi se sperie atât de tare, încât, nu numai că nu putu să sară din ascunzişul său „ca un leopard” şi să-i taie calea, dar trebui chiar să se sprijine cu putere de bancă, să nu cadă. Inima îi bătea în piept să se spargă, genunchii îi tremurau şi nu-şi putea desprinde privirea de Vera, care se apropia mereu. Încercă să se ridice, dar nu putu – îl durea până şi propria lui respiraţie.

Fata înainta cu ochii în jos, acoperită din cap până-n picioare cu pelerina neagră. Nu se zăreau decât două mâini palide, care ţineau la piept marginile pelerinei. Mergea fără grabă, fără să se uite în jur, ocolind cu grijă micile băltoace; urcă domol cele câteva trepte ale intrării de la casa cea veche şi dispăru în coridor.

Raiski se simţi deodată ca descătuşat. Abia atunci sări, palid, din ascunzişul său şi se ascunse sub fereastra fetei.

Vera intră în odaie, cufundată parcă într-un somn greu; nu observă că veşmintele pe care le lăsase pe jos la plecare fuseseră strânse, nici buchetul de pe masă, nici fereastra deschisă.

Îşi luă pelerinele de pe umeri cu mişcări automate, le aruncă pe canapea, îşi scoase ghetele murdare, dibui cu piciorul sub pat papucii de atlaz şi-i încălţă. Apoi, cu ochii pierduţi undeva, departe, se lăsă pe divan, fără să vadă nimic în jurul său, închise ochii, istovită, sprijinindu-şi spatele şi capul pe pernă şi căzu într-un fel de picoteală.

Peste câteva clipe, o trezi zgomotul surd al unui obiect căzut pe jos. Deschise ochii şi se ridică deodată, să vadă ce se-ntâmplase.

Pe jos, în faţa ei, zăcea un buchet mare de flori de lămâiţă, pe care-l aruncase cineva pe fereastră.

Vera îl cercetă cu o privire fugară, îngălbeni ca o moartă, se apropie repede de fereastră, fără să se atingă de flori, îl văzu pe Raiski îndepărtându-se grăbit şi încremeni o clipă, uluită, Boris Pavlovici se întoarse, şi ochii lor se întâlniră.

— Prieten mărinimos… „cavaler”… şopti ea, abia respirând, de parcă o durea pieptul. Abia în clipa aceea zări şi celălalt buchet pe masă, buchetul Marfenkăi, pe care-l luă în mână şi-l duse la faţă cu gesturi automate. Dar buchetul îi căzu din mâini şi Vera se prăbuşi leşinată pe covor.

PARTEA A CINCEA

I

A doua zi, clopotul bisericii din satul Malinovka începu să bată de la zece dimineaţa, chemând credincioşii la liturghie.

La conac era zarvă mare, grăjdarii înhămau caii la trăsură şi la caleaşca de modă veche. Vizitiii, îmbrăcaţi în caftane noi, albastre, îşi dăduseră părul cu unt şi se îmbătaseră de dimineaţă. Femeile şi fetele din curtea conacului împestriţau ograda cu rochiile lor de stambă înflorată, cu broboadele, baticurile şi panglicuţele lor colorate. Jupânesele miroseau cale de o poştă a pomadă de cuişoare.

Egorka apăru îmbrăcat ca un fante, cu o jachetă scurtă, dăruită de Boris Pavlovici, cu pantaloni verzi, cadrilaţi, aproape noi, cu o cravată portocalie, pe care şi-o cumpărase singur, şi cu o jiletcă albastră. Dar, împopoţonat aşa, avu nenorocul să cadă sub ochii Tatianei Markovna.

— Asta ce-o mai fi?! strigă ea cu asprime. Parc-ai fi o sperietoare de ciori! Cine ţi-a dat voie să te împopoţonezi în felul ăsta? Afară! Vasilisa, ia să dai fiecăruia câte o livrea. Toţi să ia câte una – Sereojka, Steopka, Petruşka şi măscăriciul ăsta! porunci dânsa, arătându-l pe Egorka. Iakov să-mbrace fracul negru şi să-şi pună un guler alb. La masă, toţi să servească în livrea şi tot cu livreaua să rămână şi seara!

Toată casa avea un aer de sărbătoare; numai Uliţa se afundase în dimineaţa asta mai adânc decât oricând în pivniţele ei reci şi nu avusese timp

să îmbrace nimic ce ar fi putut-o deosebi oricât de puţin de Uliţa de ieri şi de mâine. Bucătarii îşi puseseră şi ei cu noaptea-n cap bonetele albe şi pregăteau, fără odihnă, gustările, masa de prânz şi cina, atât pentru stăpâni şi invitaţi, cât şi pentru feciorii sosiţi de pe malul celălalt al Volgăi.

Bunici, după ce dăduse dis-de-dimineaţă poruncile necesare mersului gospodăriei, se găti şi pe la ora opt intră în salon la mosafira şi viitoarea ei rudă, în toată strălucirea frumuseţii ei bătrâneşti, cu o demnitate reţinută de cucoană, pe buze cu zâmbetul blând al mamei fericite şi gazdei primitoare.

Pe părul cărunt îşi pusese o scufie mică şi simplă, iar rochia de mătase, de culoarea cafelei cu lapte, adusă de Raiski din Petersburg, îi şedea de minune. Gâtul ei era acoperit de un plastron cu guler înalt, de dantelă veche, uşor îngălbenită de vreme. Pe fotoliul din birou se afla şalul mare turcesc, pe care să şi-l pună pe umeri când se vor aduna musafirii pentru gustare şi prânz.

Acum, bunica se pregătea să plece cu toţi ai casei la liturghie şi, aşteptându-i să se adune, se plimba agale prin salon, cu mâinile încrucişate pe piept, aproape fără să ia în seamă forfota casei, oamenii care ieşeau şi intrau, cia să bată covoarele, să pregătească lămpile, să şteargă oglinzile şi să scoată husele de pe mobile.

Apropiindu-se când de o fereastră, când de alta, ea se uita gânditoare, de la o fereastră, pe drum, de la a doua, la livadă, iar de la a treia, la curţile conacului. Vasilisa şi Iakov dădeau porunci slugilor, iar Saveli îi supraveghea pe argaţi.

Mama lui Vikentiev se îmbrăcase cu o frumoasă rochie *gris-perle,* tivită cu dantelă neagră. Vikentiev venise şi el a nu ştiu câta oară, agitat, negăsindu-şi locul de nerăbdare, gătit de la ora opt în frac şi mănuşi albe. N-o aşteptau decât pe Marfenka.

Când apăru şi fata, pe Tatiana Markovna o cuprinse o bucurie şi o mândrie nemărginită. Marfenka strălucea de frumuseţe şi sănătate, dar şi de mulţumirea pe care i-o pricinuia simpatia tuturor din dimineaţa aceea, de nenumăratele semne de dragoste pe care le vedea nu numai la bunica, la logodnicul ei şi la mama acestuia, ci şi la slugile şi argaţii din curte, ale căror feţe erau luminate de o bunăvoinţă sinceră, de duioşie şi bucurie pentru sărbătoarea din ziua aceea. Abia se sculase din pat, că bunica şi dăduse o raită prin odaia fetei. Când Marfenka se deşteptase şi se uitase în jurul ei, scosese un ţipăt de bucurie plin de uimire.

În timp ce dormea, pereţii celor două odăiţe ale ei fuseseră împodobiţi în taină cu ghirlande de flori şi verdeaţă. Fata dădu să-şi îmbrace bluza ei modestă, dar în locul acesteia, pe fotoliul de lângă pat, găsi un *neglije* de tul şi dantelă, cu panglici trandafirii.

Nici nu apucă să se mire, că pe alte două fotolii zări două rochii minunate – una roz şi alta azurie – parcă aşteptând ca fata s-o aleagă pe una dintre ele.

— Ah! exclamă ea, sări din pat şi-şi îmbrăcă *neglije*-ul, dar, grăbită, ciorapii nu şi-i mai trase-n picioare, se apropie de oglindă şi încremeni, uluită – măsuţa de toaletă era încărcată cu daruri.

Nu ştia la ce să se uite mai întâi, ce să ia mai întâi în mână. Ici, o ademenea o rochie, dincolo, un sipeţel minunat de lemn de trandafir… Îl deschise, şi înăuntru găsi tot ce-i trebuie unei femei pentru toaleta sa: sticluţe în monturi de argint, perii, un pieptene şi o mulţime de mărunţişuri.

Începu să le cerceteze pe toate, înfrigurată, cu mâini tremurătoare. Apuca un flaconaş, dar o ademenea de îndată altul, îl lua pe al treilea, apoi pieptenele, periile îmbrăcate în argint… şi toate purtau iniţiala ei: „M”. Pe sipeţel scria: „De la viitoarea ta *maman”*.

— Ah! exclamă ea din nou. pierdută, şi închise capacul.

Privirea îi căzuse pe alte câteva cutiuţe mai mari şi mai mici de lângă sipeţel. Nu ştia pe care s-o ia mai întâi, la ce să se uite mai curând. Aruncă o privire fugară în oglindă, îşi dădu pe spate cu un gest brusc coada groasă şi părul de pe ochi, care n-o lăsau să-şi vadă, liniştită, darurile, şi până la urmă se hotărî să ia toate cutiile şi cutiuţele de pe măsuţa de toaletă, ca să le cerceteze mai pe-ndelete, în pat.

Parcă se temea să le deschidă, pregeta, până când, în sfârşit, o deschise pe cea mai mică.

Înăuntru găsi un inel, împodobit cu o piatră de smaragd.

— Ah! repetă ea, punându-şi inelul în deget şi întinzând mâna să-l admire mai de departe.

Apoi deschise o altă cutiuţă mai mare şi descoperi o pereche de cercei. Îşi puse cerceii în ureche şi, fără să se scoale din pat, se întinse spre oglindă să vadă cum îi veneau. Apoi mai deschise două cutii şi găsi două brăţări de aur masiv, închipuind un şarpe încolăcit, cu ochi de rubin, presărat pe alocuri cu diamante sclipitoare. Fără să stea mult pe gânduri, îşi puse brăţările la mână.

În cele din urmă, deschise şi cutia cea mai mare. „Ah!” strigă ea, înfiorată, şi inima ei parcă-şi opri bătăile o clipă. Dinlăuntrul cutiei o întâmpină strălucirea a douăzeci şi unu de briliante, după numărul anilor ei.

Şi acolo era un bileţel pe care scria: „La toate acestea, am onoarea să adaug cel mai preţios dar! Ţi-l dăruiesc pe cel mai bun prieten al meu – pe mine însumi. Păstrează-l. Al dumitale preaiubit, Vikentiev.”

Marfenka izbucni în râs şi, după ce aruncă o privire în jurul ei, sărută bileţelul, înroşindu-se toată, sări din pat şi-l ascunse în dulăpiorul cu dulciuri. Apoi dădu iar fuga la măsuţa de toaletă,

ca să vadă dacă nu mai rămăsese ceva necercetat şi mai descoperi o cutiuţă.

Era darul lui Raiski – ceasul de email, cu monograma ei şi cu lănţişor. Fata îl cercetă cu ochi mari, apoi cuprinse cu privii ea celelalte daruri, se uită la pereţii împodobiţi cu ghirlandele de flori, se lăsă deodată pe scaun, îşi acoperi fata cu mâinile, şi din ochi îi izbucniră şiroaie de lacrimi, ca stropii unei ploi fierbinţi.

— Doamne! îngăimă ea printre sughiţurile de plâns, plină de fericire. Oare pentru ce m-or iubi toţi atât de mult? N-am făcut nimănui niciun bine şi cred că nici n-o să pot face vreodată!

Aşa o găsi bunica, dezbrăcată şi desculţă, dar cu degetele pline de inele, cu braţele împodobite cu brăţări, cu cercei în urechi şi cu ochii scăldaţi în lacrimi. Bătrâna se sperie, însă, când află pricina lacrimilor ei, se bucură şi-şi acoperi nepoata cu sărutări.

— Dumnezeu e cel care te iubeşte, copila mea, zise ea, mângâind-o. Te iubeşte, fiindcă şi tu îi iubeşti pe toţi, şi toţi cei care te văd se simt mai fericiţi şi li se umple sufletul de căldura.

— Înţeleg să-mi dăruiască ceva Nikolai Andreici, doar e logodnicul meu! Sau să-mi dăruiască ceva mama lui! răspunse Marfenka, ştergându-şi ochii. Însă fratele meu, Boris Pavlovici! Ce sunt eu pentru el!…

— Ceea ce eşti şi pentru toţi ceilalţi. E o fericire să te privească cineva – eşti modestă, curată, bună şi nu ieşi din cuvântul bunicii… (Risipitorul! De unde o fi luat banii pentru un cadou atât de scump! Las' că-i arăt eu lui! adăugă dânsa în treacăt.) Fratele ăsta al tău e un sucit, dar un sucit simpatic!

— Parcă mi-ar fi ghicit dorinţa, bunicuţo! De când visam eu un cesuc albastru! Chiar aşa ca ăsta, emailat!

— Dar pe bunică-ta n-o-ntrebi de ce nu ţi-a dăruit nimic?

Marfenka îi astupă gura cu o sărutare.

— Bunicuţo, să mă iubeşti totdeauna, dacă vrei să fiu fericită…

— Dragostea e dragoste şi asta e darul meu de totdeauna! zise bătrâna, făcându-i semnul crucii peste piept. Dar mai iată şi altceva, ca să nu uiţi crucile mele nici după ce voi închidă ochii…

Şi-şi afundă mâna în buzunar.

— Bunicuţo! Doar mi-ai dăruit două rochii! Dar florile şi verdeaţa cine mi le-a adus?

— Tot logodnicul tău, împreună cu Polina Karpovna. Ţi le-au trimis amândoi, de ieri… în taină, ca să nu afli… Astăzi, în zori, Vasilisa şi Paşutka ţi-au împodobit pereţii… Cât despre rochii, sunt zestrea ta. Şi-o să mai ai şi altele, nu numai pe astea două. Şi-acum, ţine…

Scoase din buzunar o cutiuţă, luă din ea o cruce de aur împodobită cu patru briliante mari, pe care o agăţă la gâtul nepoatei sale, apoi scoase şi o brăţară simplă, netedă, pe care scria: „Nepoatei mele, de la bunica ei", anul şi ziua.

Marfenka îşi lipi faţa de mâna bătrânei şi abia se stăpâni să nu izbucnească iar în plâns.

— Tot ce are bunica voastră, iar de avut are ea câte ceva, totul o să-mpartă între tine şi Verocika! Dar acum, hai şi te-mbracă mai repede!

— Oh, cât de frumoasă eşti astăzi, bunicuţo! Cred că fratele meu are dreptate – Tit Nikonîci o să se-ndrăgostească neapărat de dumneata…

— Ce tot vorbeşti, neastâmpărato! răspunse bunica, pe jumătate supărată. Hai, dă fuga la Verocika şi vezi ce face! Să nu întârzie cumva la liturghie, să plecăm o dată toţi! Maş duce chiar eu după dânsa, dar nu-mi vine să urc scara…

— Îndată, bunicuţo… zise Marfenka, îmbrăcându-se în grabă.

II

După o jumătate de oră, Vera se trezi din leşin şi se uită în jurul ei. Aerul rece care pătrundea pe fereastra deschisă îi răcorea faţa. Se ridică în capul oaselor, cercetă odaia cu ochii, apoi *se* sculă de jos, închise fereastra, se apropie, împleticindu-se, de pat, se prăbuşi pe el şi rămase întinsă, nemişcată, acoperită doar cu broboada cea mare, pe care o aruncase aici din ajun.

Sleită de puteri, căzu într-un somn adânc. Trupul ei istovit încremeni, înfrângând puterea voinţei şi conştiinţa. Părul i se despleti şi i se împrăştie pe pernă. Cu faţa palidă, Vera dormea ca moartă.

Peste vreo trei ore, zarva din curte, cu strigătele oamenilor, uruitul roţilor şi dangătul clopotelor o treziră din amorţeală. Deschise ochii, se uită în jurul ei, ascultă zgomotul, se trezi pentru o clipă, apoi închise iar ochii, pradă visului sau zbuciumului.

În clipa aceea răsună o bătaie uşoară în uşă, dar Vera nu se mişcă. Atunci bătaia se repetă mai tare. Abia acum o auzi, se sculă din pat, se privi în oglindă şi se sperie de cum arăta.

Îşi încolăci în grabă coada în jurul mâinii, o făcu inel, o prinse cu chiu, cu vai pe creştet cu o agrafă neagră, apoi îşi aruncă broboada pe umeri. În treacăt, ridică de jos buchetul făcut pentru Marfenka şi-l puse pe masă.

Iar bătu cineva în uşă, însoţindu-şi bătaia cu o râcâială uşoară.

— Numaidecât! zise Vera şi deschise uşa.

Marfenka năvăli în odaie, gătită, veselă, strălucitoare de frumuseţe ca un curcubeu, se uită o clipă la Vera şi încremeni.

— Ce-i cu tine, Verocika? întrebă ea. Eşti bolnavă!

Veselia îi pieri de pe faţă, înlocuită de spaimă.

— Nu prea mă simt bine… răspunse Vera cu vocea stinsă. Vino să te felicit…

Surorile se sărutară.

— Ce drăguţă eşti şi ce frumos te-ai gătit! zise Vera, străduindu-se să zâmbească.

Dar zâmbetul n-o ascultă. Bazele i se arcuiră uşor, însă tristeţea din ochi nu-i pieri. Privirea ei aproape fixă, lipsită de strălucire, ca aceea a unei moarte, îi dezicea vorbele pline de bucurie.

Dându-şi seama că nu se mai poate stăpâni, luă grăbită buchetul şi-l întinse Marfenkăi.

— Ce buchet minunat! zise aceasta, grozav de înduioşată, înfundându-şi faţa în flori. Dar asta ce-o mai fi? adăugă dânsa deodată, când simţi sub buchet un obiect tare. Era *porte-bouquet*-ul lucrat cu atâta artă, cu iniţialele ei şi împodobit cu mărgăritare. O, Verocika, şi tu, şi tu… De ce mă iubiţi voi atât de mult?… îngăimă ea, gata s-o podidească iar lacrimile. Dar şi eu vă iubesc pe toţi… O, Doamne, cât de mult vă iubesc!… Dar cum să vă fac eu să înţelegeţi asta, şi când? Nu mă pricep nici măcar la atât – să vă spun cât de mult vă iubesc!

Vera era adânc mişcată, dar nu se simţea în stare să-i răspundă – oftă doar, punându-i mâna pe umăr.

— Dă-mi voie să stau jos, zise ea. N-am prea dormit în noaptea asta…

— Bunica te cheamă la liturghie…

— N-o să pot veni, drăguţa mea. Spune-i că nu prea mă simt bine… Astăzi nu vreau să ies din

casă…

— Cum, n-o să cobori deloc la noi? o întrebă Marfenka, speriată.

— Nu, vreau să rămân în pat. Pesemne că am răcit ieri. Dar să-i spui bunicii că nu-i nimic grav…

— Venim noi la tine.

— Doamne fereşte! O să-mi tulburaţi odihna…

— Atunci o să-ţi trimitem de toate aici… De-ai şti ce de daruri am primit… câte flori… bomboane!… O să ţi le-arăt…

Şi Marfenka îi povesti de la cine şi ce anume primise.

— Da, da, foarte frumos… e drăguţ din partea lor! Să mi le arăţi şi mie… O să trec mai târziu pe la tine… zise Vera, distrată, abia ascultând-o.

— Dar asta ce-i? încă un buchet? întrebă deodată Marfenka, zărind buchetul de pe jos. Şi de ce zace pe podea?

Ridică florile de lămâiţă şi le întinse Verei, care păli.

— Pentru cine e? Al cui e? Oh, cât e de frumos!

— E… tot pentru tine… abia îngăimă Vera.

Luă din sertarul comodei prima panglică ce-i căzu sub mână şi câteva ace cu gămălie, cu degetele pe jumătate amorţite, prinse florile de lămâiţă la pieptul Marfenkăi, apoi o sărută şi se lăsă istovită pe divan.

— Cred că eşti totuşi bolnavă! Eşti foarte palidă! zise Marfenka, gravă. N-ar fi bine să-i spun bunicii, ca să trimită după doctor?… Hai să-l chemăm, draga mea, pe Ivan Bogdanovici… Ce păcat… tocmai de ziua mea! Mi-ai stricat toată sărbătoarea.

— Nu-i nimic, o să treacă! Şi niciun cuvânt bunicii! Auzi? Să n-o sperii!… Şi-acum du-te, lasă-mă singură… şopti Vera. Aş vrea să mă odihnesc…

Marfenka voi s-o sărute, îi văzu deodată ochii plini de lacrimi şi izbucni şi ea în plâns.

— Ce-i cu tine? o întrebă încet Vera, ştergându-şi pe furiş lacrimile, de parcă erau de furat.

— O, Verocika, spune, cum să nu plâng, dacă te văd plângând pe tine! Ce este, prietena mea, surioara mea! Ai o durere… spune-mi-o…

— Nu-i nimic, nu te-ngriji… nervii! Dar vezi, pe bunica s-o anunţi aşa ca să nu se sperie.

— O să-i spun că te doare capul, dar de lacrimi n-o să pomenesc o vorbă, altfel o să fie necăjită toată ziua.

Marfenka plecă, iar Vera închise uşa şi se întinse pe divan.

III

Toţi plecaseră la biserică, în trăsură sau pe jos. Când se întorsese acasă, în zori, nici Raiski nu-şi mai recunoscuse chipul în oglindă; tremura, parcă scuturat de friguri. Îi ceruse Marinei un pahar cu vin pe care-l golise, şi apoi se trântise pe pat.

Nici el nu-şi simţea sufletul mai uşor decât Vera. Obosit moralmente şi fiziceşte şi istovit de chinurile îndelungate prin care trecuse, căzu şi el într-un somn adânc. I se părea că se aruncase, cuprins de friguri, în braţele unui prieten puternic, pe a cărui ocrotire se bizuia. Şi somnul îşi îndeplini misiunea – îl duse departe de Vera, departe de Malinovka, de râpă şi de drama care se desfăşurase sub ochii lui.

Şi visă ceva cu totul potrivnic realităţii. Nu-l străbăteau niciun fel de „valuri de poezie”, „patima clocotitoare” nu tălăzuia înlăuntrul său, ci se făcea că e la Petersburg, acasă, singur în atelierul lui părăsit, uitându-se cu indiferenţă la tablourile începute şi uitate.

Apoi se făcea că stătea cu prietenii la „Saint-Georges”, unde mânca şi bea cu mare poftă, povestind şi ascultând fel de fel de fleacuri, aşa cum se întâmpla de obicei la sindrofiile de burlaci, şi că din pricina asta se simţea atât de dezgustat şi de plictisit, încât chiar şi în somn i se părea că-i vine să doarmă.

Dormi, adâncit într-un somn sănătos, foarte prozaic, care-l cuprinsese cu atâta tărie, încât când

se trezi în dangătul clopotelor, în primele două-trei minute nu simţi altceva decât înrâurirea păcii animalice care se înălţa ca un zid între el şi ziua de ieri.

Nu ştia unde se afla şi poate nici cine este. Natura îşi recâştigase drepturile, şi somnul adânc îi restabilise echilibrul forţelor. Nu-l mai frământau nici durerile, nici chinul – de parcă le luase apa.

Se întinse, ba chiar începu să fluiere, lipsit de orice grijă, bucurându-se de pacea care-l cuprinsese, de senzaţia de mulţumire, de sentimentul că de mult nu mai dormise atât de bine şi nu se trezise atât de refăcut. Conştiinţa nu i se deşteptase încă.

Dar în următoarele două-trei minute, îşi aminti deodată tot ceea ce se întâmplase în ajun. Se ridică şi se aşeză pe pat, parcă tras în sus de o putere străină, încremeni câteva minute, cu ochii larg deschişi, de parcă pregeta să creadă în ceea ce-şi amintea, însă când se convinse în sfârşit, de realitate, îşi luă capul în mâini şi se prăbuşi în perne, ca apoi să sară deodată în picioare, de data aceasta pe faţă cu o expresie pe care n-o avusese nici măcar în clipele cele mai grele din ajun.

Un alt chin, cu totul deosebit de cel de ieri, un alt demon se cuibărise în el, îndemnându-l să se ducă spre râpă cu aceeaşi grabă şi cu aceleaşi mişcări sacadate ca ale Verei în ajun – lua, pe rând, când un lucru, când altul din veşmintele răspândite pe scaunele din odaie.

Sună să vină Egor, şi abia cu ajutorul acestuia izbuti, în sfârşit, să se îmbrace, să nu-şi mai pună haina înainte de a-şi îmbrăca jiletca şi să nu-şi mai uite cravata. Îl întrebă pe Egor ce făceau ai casei, şi când află că toţi plecaseră la liturghie, în afară de Vera, care era bolnavă, încremeni, se schimbă la faţă şi ieşi în fugă, îndreptându-se spre casa veche.

Bătu încet la uşa Verei, dar nu-i răspunse nimeni, şi după vreo două minute de aşteptare, o împinse încet. Era descuiată.

O împinse mai mult şi intră, pe vârful picioarelor, pe faţă cu o expresie de spaimă; păşea uşor, ca un om hotărât să săvârşească o crimă. Abia de călca pe vârful picioarelor, tremurând din cap până-n picioare, galben la faţă, temându-se că în orice clipă o să se prăbuşească din pricina tulburării.

Vera zăcea pe divan, cu faţa întoarsă spre perete. De pe pernă, părul ei lung cădea până aproape de pământ, fusta cenuşie, în neorânduială, îi lăsa descoperite picioarele încălţate cu papuci.

Fata nu întoarse capul, făcu doar o mişcare, ca să vadă cine intrase, dar pesemne că nu avu destulă putere.

Raiski se apropie de ea, căzu în genunchi şi-i atinse pantoful cu buzele. Vera întoarse capul. Îi aruncă o privire fugară şi tresări, cuprinsă de o uimire dureroasă.

— Ce-i asta, Boris Pavlovici? Comedie sau roman? întrebă ea cu voce surdă, întorcându-şi spre el faţa mânioasă şi ascunzându-şi piciorul sub poala rochiei pe care şi-o îndreptă în grabă, fără s-o privească.

— Nu, Vera, e dramă! şopti el, abia auzit, cu vocea stinsă, aşezându-se pe scaunul de lângă divan.

Când îi auzi vocea, ea se întoarse cu totul, îl privi ţintă şi încremeni de uimire. Faţa lui era palidă ca niciodată, şi ei i se păru că citeşte sau ghiceşte ce înseamnă expresia aceea nouă de pe obrazul lui Boris Pavlovici, care-i apărea şi el ca un om nou.

Îşi aruncă şalul de pe umeri, se ridică în picioare şi se apropie de el, uitând în clipa aceea de propria ei furtună. Pe faţa lui desluşea o suferinţă tot atât de mistuitoare ca aceea care o chinuia pe dânsa.

— Ce-i cu *tine,* frate? *Tu…* eşti nefericit! îl întrebă ea, punându-i mâna pe umăr, şi din aceste trei cuvinte, ca şi din glasul ei, răzbătu ecoul a tot

ceea ce poate fi mai grandios în inima unei femei: compătimirea, abnegaţia şi dragostea.

Mişcat de mângâierea aceasta, de acest „tu” neaşteptat plin de căldură, Boris Pavlovici o privi cu aceeaşi recunoştinţă dusă până la paroxism cu care-l privise şi ea în seara trecută, când el, uitându-se pe sine însuşi, o ajutase să coboare în râpă.

Fără să vrea, ea-l răsplătea cu aceeaşi mărinimie ca a lui, dovedind existenţa în fiinţa ei a aceluiaşi izvor din care se nasc însuşirile cele mai luminoase ale sufletului omenesc, de care dăduse dovadă şi Boris Pavlovici cu o zi mai înainte.

Pe Raiski pusese stăpânire un mănunchi de simţăminte, din care cel mai puternic era chinul deznădejdii pentru fapta pe care-o săvârşise în ajun, şi toate se topeau acum într-un şuvoi de lacrimi fierbinţi.

Îşi puse obrazul în palmele ei, plângând ca un om care pierduse totul – da, ca unul căruia nu-i mai rămăsese nimic de pierdut.

— Ce-am făcut! Am insultat o femeie, pe tine, pe sora mea! îngăimă el plin de durere, printre hohotele de plâns. Nu eu, nu omul din mine a săvârşit fapta asta, ci fiara dinlăuntrul meu a comis această crimă. Doamne, cum de-am făcut asta! izbucni el, cu groază, uitându-se în jur, de parcă abia atunci îşi venea în fire.

— Nu te chinui nici tu, şi nu mă chinui nici pe mine… şopti ea, blând, cu glas mângâietor. Cruţă-mă, nu pot să mai îndur. Doar vezi şi tu în ce stare sunt…

El se strădui să nu se uite în ochii ei, iar fata se întinse din nou pe divan.

— Ce lovitură îngrozitoare ţi-am dat, Vera! şopti el, înfiorându-se. Nu te rog nici măcar să mă ierţi – ar fi cu neputinţă! Tu vezi cum mă chinuiesc…

— Lovitura ta… nu m-a durut decât o singură clipă, fiindcă mi-am dat seama că nu venea de la un om indiferent şi am înţeles că mă iubeşti într-

adevăr… Abia atunci mi-am închipuit cât ai suferit în toate săptămânile acestea, ieri… linişteşte-te, nu eşti vinovat şi suntem chit…

— Să nu justifici crima, Vera – cuţitul rămâne tot cuţit. Ţi-am implântat un cuţit…

— M-ai trezit… până în clipa aceea parcă dormeam. Casa întreagă – pe tine, pe bunica, pe sora mea, pe toţi vă vedeam parcă prin vis. Eram rea, cu sufletul gol, nu ştiam ce fac!…

— Dar eu ce să fac acum, Vera? Să plec? În starea asta?! Lasă-mă aici să-mi îndur chinul încă puţin, să mă împac cu mine. Însumi şi cu tot ceea ce s-a întâmplat…

— Linişteşte-te! Imaginaţia te-ndeamnă să socoţi o greşeală drept o crimă. Aminteşte-ţi în ce stare de spirit ai săvârşit greşeala aceasta, adu-ţi aminte de încordarea nervoasă în care te găseai.

Vera tăcu.

— În afară de prietenia ta, nu mai am nimic, mai spuse ea apoi, întinzându-i mâna. Nu te condamn; n-aş putea-o face. Acum ştiu şi eu cum poţi greşi…

Vorbea cu greu; se vedea că se străduieşte din răsputeri să-l liniştească.

El strânse mâna pe care i-o întinse Vera şi oftă cu deznădejde.

— Eşti bună ca o femeie, şi judeci „greşeala” mea nu cu mintea, ci cu inima…

— Ba nu, tu eşti prea sever cu tine însuţi. După toate glumele mele prosteşti, pe care le-am făcut pe socoteala ta, un altul s-ar fi simţit îndreptăţit… ştii despre ce vorbesc – toate bileţelele mele… Le-am scris cu intenţia bună de a te trezi şi de a glumi ca răspuns la glumele tale. Dar am fost răutăcioasă, am râs! Pe când ţie nici prin gând nu-ţi trecea să glumeşti. Aşa că am fost amândoi răi fără niciun scop, niciunul dintre noi nu a înţeles nimic… Ce prostie! Ce mare prostie! Dar durerea ta a fost mai mare decât a mea, ieri…

— O, nu! Câteodată râdeam şi eu, atât de mine. cât şi de voi, că nu înţelegeţi nimic şi vă faceţi

atâta bătaie de cap. Mai ales când mi-ai cerut paltonul, plapuma şi banii pentru „un exilat”.

Vera deschise ochii mari, privindu-l uimită:

— Bani, palton, exilat? Nu înţeleg nimic…

Faţa lui se lumină puţin.

— Am bănuit eu că nu tu ai avut ideea asta, iar acum văd că nu ştii nimic de scrisori!

Şi-i povesti pe scurt cuprinsul celor două scrisori, prin care i se cereau bani şi îmbrăcăminte.

Vera păli atât de tare, încât îi albiră chiar şi buzele.

— Nataşa şi cu mine îţi scriam, într-adevăr, când una, când alta, imitându-ne scrisul, bileţele glumeţe, după felul bileţelelor tale… Asta-i tot. Dar ceea ce spui n-am făcut eu… Nu ştiu nimic din toate astea… sfârşi ea încet, întorcându-se iar cu faţa la perete.

Se aşternu tăcerea. Boris Pavlovici umbla gânditor în sus şi în jos pe covor, iar Vera părea că se odihneşte, istovită de vorbă.

— Nu-ţi cer iertare pentru cele-ntâmplate… Şi nu te zbuciuma, zise fata. Noi doi o să ne-nţelegem… O singură mustrare-ţi fac… te-ai cam grăbit cu buchetul tău. Când am venit de acolo… am vrut să trimit pe cineva după tine, ca să-ţi povestesc ţie mai întâi totul… să-mi răscumpăr măcar în parte vina pentru tot ceea ce ai îndurat… Dar tu te-ai grăbit!

— Ah! izbucni Raiski. Acum tu mi-ai înfipt un cuţit în inimă!

— Să lăsăm toate astea… Mai târziu, da, mai târziu… Acum vin la tine, ca la un prieten şi frate, şi te rog să mă ajuţi şi să-mi faci şi un mare serviciu… N-o să mă refuzi?

— Vera!

În afară de cuvântul acesta, el nu mai spuse nimic, dar o singură privire îi ajunse Verei să-şi dea seama că putea să-i ceară orice.

— Până mai am puteri, o să-ţi povestesc toată istoria acestui an…

— Pentru ce? Nu vreau, nu pot şi nu trebuie s-o ştiu…

— Taci, nu mă-ntrerupe! Abia respir, şi orice clipă e preţioasă. O să-ţi povestesc tot, şi tu să-i spui bunicii…

Raiski o privea cu uimire, cuprins de spaimă.

— Singură n-o să fiu în stare – o să-mi încremenească limba în gură. Şi-o să mor şi n-o să apuc să-i spun…

— Bunicii? Dar pentru ce? îngăimă el, cu teamă. Gândeşte-te la urmări… La… ce-o să i se întâmple!… N-ar fi mai bine să nu-i spui adevărul?

— M-am gândit de mult că oricare ar fi urmările, nu trebuie să fug de ele, ci să le suport! Poate că o să murim amândouă, poate că o să înnebunim, dar n-o s-o mint. Ar fi trebuit să afle de mult totul, dar am tot nădăjduit să-i pot spune altceva… de aceea am tăcut… Ce chin! adăugă dânsa, încet, lăsându-şi capul pe pernă.

— Să-i spun… totul? Şi despre seara de ieri? întrebă el încet.

— Da…

— Şi numele?

— Ea încuviinţă din cap, abia perceptibil, şi-şi întoarse faţa.

Apoi îl chemă pe Raiski aproape de ea, pe divan, şi-i istorisi în şoaptă, oprindu-se când şi când, legătura ei cu Mark. După ce termină, se înfăşură în şal şi se întinse iar pe divan, tremurând ca scuturată de friguri. Iar Raiski se ridică în picioare, palid la faţă.

Amândoi tăceau, cuprinşi de spaimă, gândindu-se, ea, la bunica, el, la amândouă.

El primise misiunea să înfigă cuţitul în inima altei femei iubite, dar de data aceasta nu îndemnat de un simţământ de răzbunare şi pasiune, ci împins de conştiinţa de neînlăturat a datoriei.

„Da, era o misiune îngrozitoare. E, într-adevăr, un mare serviciu!” îşi zise el.

— Când să-i spun? întrebă el încet.

— Cât mai repede! Până o afla, o să mă chinuiesc îngrozitor şi mă ard atâtea alte suferinţe… „Dar asta este cea mai mare!” adăugă ea în sinea sa. Dă-mi spirtul, e pe undeva pe colo… continuă dânsa, făcând un semn spre măsuţa de toaletă. Şi acum, du-te… lasă-mă singură… sunt obosită…

— Astăzi n-o să pot vorbi cu bunica, are mosafiri! Numai Dumnezeu ştie ce i s-ar putea întâmpla! Mâine!

— Oh, murmură ea, nu ştiu dacă o să mai trăiesc până mâine! Atunci, măcar linişteşte-o… spune-i bunicii orice vrei, numai să nu bănuiască nimic… şi să nu trimită pe nimeni încoace.

Raiski îi dădu sticluţa cu spirt, o întrebă dacă nu mai avea nevoie de ceva şi dacă nu voia să-i trimită femeia.

Vera clătină din cap nerăbdătoare, alungându-l cu privirea, apoi îşi închise ochii, pentru ca să nu mai vadă nimic. Ar fi vrut ca în jurul ei să se lase o beznă de nepătruns şi o linişte mormântală, pentru ca ochii ei să nu întrezărească nici cea mai slabă rază de lumină, iar la ureche să nu-i ajungă nici cel mai mic zgomot. Căuta parcă o stare de spirit neobişnuită, o amorţeală şi o amuţire a minţii şi a tuturor simţurilor, un fel de împietrire, ar fi vrut să devină o plantă lipsită de gândire, simţire şi înţelegere.

Raiski plecă, apăsat de o greutate nouă, mult mai mare decât aceea cu care venise. Fata îi luase o greutate de pe suflet, dar îi pusese în schimb în spate o alta, mult mai greu de suportat.

IV

Vera se ridică, închise uşa în urma lui şi se culcă iar, copleşită de norul de durere şi groază care-i atârna deasupra capului. Prietenia lui Raiski, simpatia lui, credinţa şi ajutorul acestuia i se părură în primele clipe un sprijin destul de şubred, pe care se putea bizui numai ca să poată respira mai în voie, ca un înecat, care iese pentru câteva secunde la suprafaţă şi se agaţă de orice, ca să ia câteva înghiţituri de aer. Dar abia se închise uşa în urma lui Boris Pavlovici, că sprijinul parcă pieri, şi ea se duse iar la fund.

„Mi s-a sfârşit viaţa!" şopti ea, cu deznădejde. În faţa sa nu vedea decât un întins pustiu, fără dragoste, fără familie, fără tot ceea ce constituia viaţa unei femei.

Şi dinainte îi apăru un abis, adânc ca un mormânt. Trebuia să stea faţă în faţă cu bunica şi să-i spună: „Uite cu ce ţi-am răsplătit iubirea şi grija, cum mi-am bătut joc de încrederea ta… iată unde am ajuns, trăind după capul meu!"…

În somnolenţa ei plină de frământare, prin vis îi apărea privirea bunicii din clipa când va afla totul, privirea pe care i-o va arunca, glasul sau poate nu glasul, ci un fel de sunete înăbuşite de groază şi deznădejde de moarte…

Iar mai târziu… mai târziu – nu ştia ce se va întâmpla mai târziu şi nici nu voia să vadă coşmarul viitorului ei, ci-şi afunda adânc faţa în

pernă. Lacrimile care erau gata să-i izbucnească din ochi se întoarseră înapoi, în inimă.

„O, dacă aş muri în clipa asta!” murmură ea, şi gândul acesta îi lumină chipul, iar pe buze îi apăru un zâmbet de bucurie.

Deodată, în faţa uşii auzi paşi şi un glas… era bunica! Mâinile şi picioarele îi înţepeniră de spaimă. Nemişcată, galbenă la faţă, Vera asculta cu groază ciocănitul uşor, dar atât de înspăimântător pentru ea.

— N-o să mă scol, nu pot… şopti dânsa.

Însă ciocănitul se repetă şi, deodată, cu o putere care nu se ştie de unde apare în astfel de clipe, fata îşi veni în fire, sări în picioare, îşi şterse ochii şi se duse cu zâmbetul pe buze în întâmpinarea bunicii.

Tatiana Markovna aflase de la Marfenka de indispoziţia Verei şi că aceasta n-o să iasă o zi întreagă din odaie, şi venise să vadă ce face. După ce o cercetă cu o privire fugară, bătrâna se aşeză pe divan.

— Am obosit tare mult la liturghie! Abia am urcat scara! Ce-i cu tine, Verocika? Nu te simţi bine? o întrebă ea, cercetându-i faţa cu privirea.

— Să ne trăiască sărbătorita! zise Vera, nestânjenită, cu glasul unei fetiţe, dăscălită de dădacă să-i spună mamei vorbele acestea în dimineaţa aniversării. Apoi sărută mâna bunicii, mirându-se şi ea cum de-i smulsese minţii ei ceea ce trebuia să spună şi cum de i se supusese limba, ca să pronunţe vorbele acestea! N-am nimic, bunico, m-am udat la picioare aseară şi mă doare capul! se strădui ea să sfârşească vorba, cu zâmbetul pe buze.

Dar cu toate că buzele i se întredeschiseră, lăsând să se vadă doi-trei dinţi de sus, ceea ce schiţau ele nu era zâmbet.

— Trebuia să-ţi faci chiar de-aseară o fricţie cu spirt. Ai spirt? întrebă Tatiana Markovna cu o voce stăpânită, căutând să n-o privească pe Vera în ochi, pentru că-i auzea glasul schimbat, pe buzele ei

vedea un zâmbet străin, nu cel de totdeauna, şi simţea că fata minte.

— Cobori la noi? întrebă ea.

Vera se îngrozi, presimţind că încercarea aceasta n-o va putea suporta şi şovăi.

— Bine, dacă nu vrei, nu veni! zise Tatiana Markovna, cu îngăduinţă. Să nu te-mbolnăveşti mai tare.

Dar bunăvoinţa asta o înspăimântă pe Vera. I se părea, cum se-ntâmplă de obicei când nu ai conştiinţa curată, că bunica ghicise totul, şi că mărturisirea ei va veni prea târziu. O clipă, o vorbă numai, şi fata s-ar fi aruncat de gâtul bătrânei şi i-ar fi mărturisit totul! Dar o părăsiră puterile şi se stăpâni, mai ales că-n minte îi răsări şi gândul că toată casa ar fi aflat de drama ei şi a bunicii.

— Te rog să-mi dai voie, numai la masa de prânz să nu cobor, bunico, zise Vera, abia stăpânindu-se. Poate că după-masă o să vin…

— Cum vrei tu, o să-ţi trimit mâncarea aici.

— Da, da… chiar de pe acum mi-e foame… îngăimă Vera, neştiind nici ea ce spune.

Tatiana Markovna o sărută, îi netezi uşor părul cu mâna şi ieşi, după ce mai spuse doar să poruncească „Marinkăi”, „Maşkăi”, sau „Nataşkăi” să-i deretice prin odaie „că poate i-o trăsni prin minte vreunei doamne mosafire să treacă pe-aci”, şi apoi plecă.

Vera se aşeză pe divan, rămase câtva timp nemişcată, apoi luă sticla cu apă de colonie şi-şi umezi creştetul şi tâmplele.

— Mi se zbate ceva aici, şi ce tare mă doare! şopti ea, lipindu-şi palma de frunte. Doamne, când se va sfârşi chinul ăsta? O, de i-aş spune mai repede, de i-aş spune mai repede totul! După aceea, n-au decât să afle toţi… să vadă toţi!

Ridică ochii spre cer, tresări şi se aruncă iar pe divan, deznădăjduită.

Bunica se întoarse jos, amărâtă, de parcă i s-ar fi întâmplat o mare nenorocire.

Ea îşi întâmpinase oaspeţii, umbla printre ei, îi ospăta, dar Boris Pavlovici îşi dădu seama că, după ce venise de la Vera, bătrâna nu se mai simţea în apele ei. Abia se mai putea stăpâni – nu se atinse de multe feluri de mâncare, şi când Petruşka scăpă din mână un teanc de farfurii, care se făcură ţăndări, ea nici nu întoarse măcar capul; uneori se oprea în mijlocul vorbei, preocupată de ceva.

După-masă, când oaspeţii ieşiră în cerdacul din faţa casei, mare cât o terasă, atraşi de rarele raze ale soarelui de septembrie, ca să bea cafeaua, lichioruri şi să fumeze, Tatiana Markovna umblă iar printre ei, uneori fără să-i vadă, aranjându-şi când şi când şalul turcesc, ori trăgându-l doar de pe un umăr pe altul. Apoi, revenindu-şi parcă, începea să vorbească nestingherită.

Posomorât, Raiski n-o scăpa din ochi, urmărind-o oriunde se ducea.

— S-a-ntâmplat ceva cu Vera! îi şopti bătrâna, cu voce sacadată. Ai văzut-o? O apasă ceva pe suflet!

Raiski răspunse că nu se-ntâmplase nimic, dar bunica îi aruncă o privire neîncrezătoare.

Kriţkaia nu venise. Anunţase că era bolnavă şi-i trimisese Marfenkăi flori şi nişte copăcei verzi. Raiski trecuse pe la dânsa în dimineaţa aceea, ca să-şi justifice într-un fel oarecare purtarea lui din ajun şi să afle dacă nu bănuia ceva. Dar aceasta îl întâmpinase cu o încântare prost ascunsă sub masca supărării, deşi el îi mărturisi că în ajun luase masa la nişte cunoştinţe, unde băuse cam mult, că se ameţise şi „poftim până unde ajunsese!”

Apoi îi ceruse iertare, şi Polina Karpovna îl iertă, cu un zâmbet pe buze.

— Păi vezi? N-am avut eu dreptate? încheie dânsa. Când se întorsese din grădină, Kriţkaia le povestise tuturor scena „seducţiei”, dând cuvântului „cădere” un înţeles moral de decădere.

La masă era şi Tuşin, care venise, de altfel, din ajun în oraş. Îi dăruise Marfenkăi un ponei drăguţ,

pentru plimbări călare, adăugind modest: „dacă va îngădui bunica”.

— Acum nu mai e vorba de „îngăduinţa” mea, ci de a lui, răspunsese bunica, arătându-l pe Vikentiev, dar cu gândul într-altă parte.

Tuşin întrebă de Vera şi păru tare mirat când auzi că fata era bolnavă şi că n-o să vină la masă. Părea tulburat.

Tatiana Markovna începu să-l urmărească şi pe el cu căutături bănuitoare, încercând parcă să descopere de ce fusese atât de mirat când aflase că Vera n-o să vină la masă. Doar lipsa fetei dintre mosafiri nu era o raritate – se mai întâmplase şi altă dată să lipsească, şi Tuşin nu păruse niciodată uimit. „Ce s-o fi petrecut în seara din ajun cu Vera?” se-ntreba mereu Tatiana Markovna.

La început, când văzu toaleta pe care Tit Nikonîci o dărui Marfenkăi, se certă atât de tare cu el, de-ai fi zis că acu-acu o să sară la bătaie, dar după aceea vorbi cu dânsul un sfert de oră între patru ochi, în biroul ei, şi Tit Nikonîci se întoarse de acolo gânditor, făcu mai puţine, reverenţe doamnelor şi, deşi vorbea cu ele, îi privea atât de stăruitor şi de cercetător pe Raiski şi pe Tuşin, încât amândoi începură să-l întrebe din ochi, uimiţi, ce voia de la ei. Atunci Tit Nikonîci îşi lua seama şi pornea îndată să le spună doamnelor lucruri plăcute.

La începutul acestei zile de sărbătoare a Marfenkăi, Tatiana Markovna fusese foarte veselă şi lipsită de griji. Se gândea cum să organizeze sărbătorirea, peste două săptămâni, a onomasticii Verei, ca să nu pară cumva mai grijulie faţă de una decât de cealaltă, deşi Vera îi spusese răspicat că de ziua ei o, să plece fie la Anna Ivanovna Tuşina, fie la Natalia Ivanovna.

De pe la amiază, însă, bunica se schimbase atât de mult şi-i asculta şi se uita atât de bănuitor la toţi, încât Raiski o asemui cu un cal care-şi mănâncă liniştit ovăzul, cu botul înfundat în el

până la urechi, dar de cum aude un foşnet sau adulmecă un duşman necunoscut şi nevăzut, îşi înalţă capul, îşi ciuleşte urechile şi ascultă neclintit, cu ochii larg deschişi şi cu nările fremătânde. Dacă nu aude nimic, se întoarce încet spre iesle, ascultând mereu, scutură de două-trei ori din cap, fără să se grăbească, bate măsurat de vreo trei ori cu copita-n pământ, ca să se liniştească, ori căutând parcă să-şi dea seama de pricina tulburării lui, sau poate ca să-şi prevină duşmanul că veghează, şi-şi afundă iar botul în ovăz, dar nu mai ronţăie decât cu fereală, ridicând din când în când capul şi uitându-se îndărăt. A fost pus în gardă şi acum e foarte atent. Ronţăie ovăzul, dar umărul i se înfioară uneori, urechile îi freamătă.

Tot aşa şi bunica – îşi vedea de mosafiri, dar îşi amintea deodată că Verei „i se întâmplase ceva", că fata nu era în apele ei, că nu era ca de obicei, ci mai altfel, mai rău, într-o stare pe care n-o mai văzuse niciodată la ea, şi se neliniştea iar. La început, când Marfenka îi spusese că Vera nu se simţea bine şi că n-o să vină la biserică, Tatiana Markovna se supărase.

— Pentru tine şi pentru sărbătoarea noastră de familie ar fi putut să-şi mai lase încolo ciudăţeniile şi să meargă cu noi la liturghie, zisese ea.

Dar când aflase că fata nu putea să coboare nici la masă, se neliniştise şi, temându-se să nu se fi îmbolnăvit, se dusese s-o vadă. Încercarea Verei de a o face să creadă că răcise nu izbutise. Îşi dăduse seama după faţa ei, şi după aceea, când îi pusese mâna pe frunte, ca să-i îndrepte părul, că nu era vorba de nicio răceală.

Dar Vera era palidă, cu faţa chinuită, şi zăcea pe divan, într-o delăsare lipsită de orice cochetărie, la care se mai adăuga şi faptul că părea să nu-şi fi dezbrăcat rochia din ajun, însă mai mult decât orice, o surprinsese zâmbetul fetei, încremenit ca al unui mort.

Îşi aminti că Vera şi Raiski se plimbaseră îndelung în ajun şi că nu veniseră nici la cină. Bătrâna se uita acum cercetător la Boris Pavlovici, care se ferea de privirile ei, ceea ce făcu să-i sporească şi mai mult bănuielile.

Raiski suferea în clipele acelea mai mult decât în timpul tuturor chinurilor din trecut. Se cutremura de teamă, şi pentru bunica, şi pentru biata Vera, zbuciumată, singură, care nu se lăsa consolată.

E-adevărat că ea-i zâmbise, îi întinsese mâna, îi dăduse drepturi „drăguţe" de prietenie asupra ei, dar după aceea, deznădejdea o cuprinsese numaidecât din nou şi lovitura neaşteptată, care căzuse asupra ei, năprasnic ca un fulger, o îngenunchease.

Raiski îşi dădea seama că simpatia lui pentru Vera îl consola şi-l liniştea mai mult pe el decât pe ea, a cărei situaţie n-o putea uşura aproape deloc, după cum grija rudelor pentru un grav bolnav nu poate să aline suferinţa acestuia.

Trebuia smulsă rădăcina răului, şi rădăcina aceasta nu era numai în fiinţa Verei, ci şi în bunica şi în toată ambianţa complicată a altor împrejurări – fericirea, care îi scăpase aproape printre degete, despărţirea, speranţele ofilite ale vieţii – totul! Da, nu era uşor s-o mângâi pe Vera.

Îi părea rău şi de bunica lui! Cât de neaşteptată şi de îngrozitoare va fi durerea care-i va răpi liniştea sufletească. S-ar putea să cadă la pat! se gândi el deodată. „Uite-o, acum, că nu ştie încă nimic şi abia de-şi ţine firea!" Gândul acesta îl făcu aproape să-l podidească lacrimile.

Şi tocmai asupra lui căzuse sarcina să înfigă şi mai adânc cuţitul în inima acestei femei, care-i era ca o mamă.

„Ce-o să mă fac dacă se vor îmbolnăvi amândouă? Ce-ar fi să trimit după Natalia Ivanovna? se gândi el. Dar ar trebui s-o întreb mai întâi pe Vera, şi ea…"

Ea apăru pe neaşteptate, după-masă, printre mosafiri, gătită cu o rochie de culoare deschisă, dar legată la gât cu un fular, ca un om bolnav, şi pe umeri cu o pelerină călduroasă.

Raiski abia se stăpâni să nu scoată un strigăt de uimire. Nu mai departe decât în dimineaţa aceea părea cu totul lipsită de vlagă, nu avusese putere nici să vorbească, şi acum iat-o aici!

„De unde or lua femeile tăria asta?" se întreba el, urmărind-o pe Vera, care se scuza faţă de mosafiri, asculta cu zâmbetul ei obişnuit vorbele de compătimire şi de părere de rău şi cerceta darurile primite de Marfenka.

Fata refuză bomboanele, dar mâncă o felie de pepene verde, rece, cu o plăcere vădită, spunând că-i e sete şi prevenindu-i pe mosafiri că, din păcate, n-o să poată rămâne multă vreme printre ei.

Bunica se mai linişti puţin când văzu fata coborând, însă nu-i scăpă din ochi că Raiski făcea feţefeţe, ferindu-se să se uite la Vera. Şi poate pentru prima oară în viaţa ei, bătrâna îşi blestemă oaspeţii. Aceştia jucau liniştiţi cărţi, se pregăteau să ia ceaiul şi să cineze; cât despre mama lui Vikentiev, urma să plece abia a doua zi.

Raiski se simţea parcă prins între două focuri.

— Ce-i cu ea? îi şopti Tatiana Markovna. Desigur că tu ştii.

„O, de i-ai spune cât mai curând totul!" îl implorau privirile deznădăjduite ale Verei.

Şi Raiski ar fi vrut să-l înghită mai bine pământul.

Tuşin se uita şi el la Vera cu o privire neobişnuită, ceea ce observaseră şi bunica, şi Raiski, dar mai cu seamă Vera.

Pe Vera, privirile lui Tuşin o îngheţau de spaimă. „N-o fi aflat? N-o fi auzit ceva? îi şoptea conştiinţa ei împovărată. El o punea mai presus de orice, socotind-o ca pe fiinţa cea mai curată din lume! Şi uite că de azi încolo ea o să-i fure, pe tăcute, stima… Ba nu, mai bine să afle şi el! Poate

că atunci alte chinuri or să ia locul supliciului acesta îngrozitor al minciunii!” îşi spunea ea, deznădăjduită.

Foarte încet, fără să se uite la Tuşin, Vera îi dădu mâna. El o privi cu simpatie, lăsându-şi ochii-n pământ, cuprins de o sfială neobişnuită.

„Nu, nu mai pot răbda! O să aflu ce-i trece prin cap… altfel o să mă prăbuşesc aici, în faţa tuturor, dacă… o să mă mai privească altfel decât de obicei…”

Şi Tuşin, parcă într-adins, îi aruncă din nou o privire ciudată!

V

Vera nu se mai putu stăpâni, îşi luă rămas bun de la oaspeţi, şi-i făcu lui Tuşin un semn ascuns s-o urmeze.

— La mine nu pot să te primesc, îi spuse ea, dar să mergem pe-aici, pe alee, să ne plimbăm puţin.

— Nu e prea umed? Nu te simţi bine şi…

— Nu-i nimic, să mergem… îl zori dânsa.

După ce se uită la ceas, Tuşin spuse că trebuie să plece peste o oră, porunci să i se scoată caii din grajd, luă biciul cu mâner de argint, îşi aruncă haina de ploaie pe brat şi o urmă pe Vera în alee.

— Te-ntreb fără ocol, Ivan Ivanovici, zise Vera, emoţionată. Ce s-a-ntâmplat? Mi se pare că… te frământă un gând ascuns…

Apoi tăcu şi-şi acoperi faţa cu pelerina, zgribulindu-se de frig.

Tuşin mergea tăcut lângă ea, preocupat de gânduri, şi fata nu îndrăzni să se uite la el.

— Astăzi nu te simţi bine, Vera Vasilievna, zise dânsul, gânditor. Mai bine-ţi spun data viitoare. Ai ghicit, voiam să-ţi vorbesc…

— Ba nu, Ivan Ivanovici, vorbeşte acum! îl întrerupse ea, grăbită. Ce s-a-ntâmplat? Vreau să ştiu… Şi eu vreau să-ţi vorbesc… S-ar putea să fie chiar cam târziu… Nu mai pot să stau în picioare, dă-mi voie să mă aşez, adăugă ea, lăsându-se pe bancă.

Tuşin nu observă nici spaima, nici durerea ei, şi nu băgă de seamă nici faptul că Vera se pregătea şi

ea „să-i vorbească”. Era copleşit de propriile lui gânduri. Iar bănuiala că el ghicise totul şi o să-i dea o lovitură de cuţit, ca şi Raiski, îi sfredelea mintea Verei.

„N-are decât! De-ar trece totul mai repede! Să îndur o dată toate loviturile!”… şoptea Vera.

— Spune-odată! îl îndemnă ea, chinuindu-se cu gândul cum de putuse el să afle şi de la cine.

— Am venit astăzi aici…

— Vorbeşte! aproape că strigă Vera.

— Nu pot, Vera Vasilievna… nu pot şi gata!

Şi se îndepărtă doi paşi de ea.

— Nu mă mai chinui! îi şopti dânsa cu o voce abia auzită.

— Te iubesc… izbucni el, întorcându-se spre ea.

— Bine, ştiu. Şi eu… asta nu-i o noutate! Dar mai departe? Ai… auzit ceva…

— Unde, ce? întrebă el, uitându-se în jur, convins că fata auzise un zgomot neaşteptat. Nu aud nimic.

— Apoi îi văzu deodată tulburarea şi, de bucurie, se tăie răsuflarea. „E inteligentă, mi-a ghicit taina şi-mi împărtăşeşte sentimentul… E tulburată şi vrea să-i vorbesc deschis şi în puţine cuvinte.”

Gândul acesta îi trecu prin minte ca o străfulgerare.

— Eşti atât de nobilă, atât de frumoasă, Vera Vasilievna… şi atât de pură…

— Ah! strigă fata, deznădăjduită, încercând să se ridice de jos, dar nu putu. Îţi baţi joc de mine…

Fă-o, bate-mă cu biciul acesta, fiindcă o merit!… Dar cum de e cu putinţă ca tocmai dumneata să faci asta, Ivan Ivanovici?

Şi-şi ridică mâinile împreunate spre el, parcă într-o rugă plină de amărăciune şi uimire.

Tuşin o privi cuprins de teamă.

„E bolnavă!” îşi zise dânsul.

— Nu te simţi bine, Vera Vasilievna? o întrebă el, tulburat şi speriat. Te rog să mă ierţi că m-am

apucat să-ţi vorbesc de asta într-o clipă nepotrivită…

— Parcă ce contează o zi mai devreme sau mai târziu… Tot o să-mi spui, aşa că spune-mi tot, acum!… şi-o să afli şi dumneata pentru ce te-am chemat aici, în alee…

Tuşin îi interpretă iar cuvintele greşit.

— Să fie adevărat? izbucni el, abia stăpânindu-şi bucuria.

— Ce să fie adevărat? întrebă şi Vera, uimită de glasul lui plin de o bucurie neaşteptată. Vorbeşti de cu totul altceva, nu de ceea ce credeam eu… adăugă ea, mai liniştită.

— Ba nu, de acelaşi lucru… bănuiesc…

— Atunci spune-odată, de ce mă chinuieşti atât!?

— Te iubesc…

Fata îl privi, mai aşteptând parcă ceva.

— Suntem prieteni vechi, răspunse dânsa. Şi eu te iubesc…

— Ba nu, Vera Vasilievna! Te mai iubesc şi altfel, ca pe o femeie…

Vera se ridică deodată şi încremeni, cu răsuflarea tăiată.

— Ca pe cea mai bună dintre toate femeile din lume! Dacă aş îndrăzni să-mi fac vise, să sper că-mi împărtăşeşti oricât de puţin sentimentul… Dar nu, ar fi prea mult, nu merit… Dacă nu ai nimic împotriva sentimentului meu, după cum nădăjduiesc… dacă nu iubeşti pe altcineva, atunci… te rog să fii împărăteasa codrilor mei, soţia mea – şi n-o să fie pe lume un om mai fericit decât mine!… Asta am voit să-ţi spun de multă vreme, dar n-am îndrăznit! Am vrut să aştept până la ziua dumitale de naştere, dar nu m-a mai răbdat inima şi am venit să-ţi spun astăzi, în ziua aceasta de sărbătoare familială, de ziua surorii dumitale…

Vera îşi împreună mâinile, deznădăjduită.

— Ivan Ivanovici! suspină ea, se prăbuşi, şi el o prinse în braţe.

„Nu, asta nu-i bucurie! îi fulgeră prin minte lui Tuşin, care simţi că se cutremură. Aşa nu se bucură nimeni!”

O aşează cu grijă pe bancă.

— Ce s-a-ntâmplat, Vera Vasilievna? Sau eşti bolnavă, sau te zbuciumi într-o mare suferinţă?… întrebă el, aproape calm, izbutind să se stăpânească.

— O durere mare, Ivan Ivanovici. Voi muri!

— Dar ce ai, spune, pentru numele lui Dumnezeu! Ce s-a întâmplat? Ai vrut să-mi vorbeşti. Aşadar, ai nevoie de mine… Nu-i nimic pe lumea asta ce n-aş face pentru dumneata! Porunceşte, uită-mi prostia!… Ce trebuie… ce trebuie să fac?

— Nimic, şopti ea. Trebuie să-ţi spun… Sărmanul meu Ivan Ivanovici, şi dumneata!… Pentru ce vrei să sorbi neapărat cupa amărăciunilor mele? O, Doamne! îngăimă ea, privind cerul cu ochi fără lacrimi. Nu mai am putere nici să mă rog, nici să plâng! Nu văd venind de nicăieri vreo uşurare sau un ajutor!

— Se poate, Vera Vasilievna! Cum de vorbeşti aşa, draga mea!? Ce-i cu deznădejdea asta?

— Pentru ce trebuia să vină şi lovitura asta! N-aveam eu destule şi fără ea? Ştii pe cine iubeşti? zise dânsa, deodată, uitându-se la el fără să-l vadă, cu o privire lipsită de viaţă şi abia rostind cuvintele.

Tuşin tăcea, făcând tot felul de presupuneri, pe care le alunga în chiar clipa apariţiei lor. Apoi zvârli cât colo mantaua şi-şi şterse faţa de sudoare, înţelesese din vorbele fetei că speranţele lui se spulberaseră cu totul. Înţelesese că Vera iubea pe altul… Nu vedea şi nu presupunea nimic altceva. Oftă greu şi rămase aşa, nemişcat, aşteptând să-l lămurească.

— Sărmanul meu prieten! zise ea, luându-l de mână.

Inima lui Tuşin se strânse la auzul acestor cuvinte atât de simple. Se simţea într-adevăr „sărman”. Îi era milă de sine însuşi, dar şi mai mult – de Vera.

— Îţi mulţumesc! şopti, neştiind încă, dar presimţind că fata nu putea să fie a lui. Iartă-mă, urmă el apoi. N-am ştiut nimic, Vera Vasilievna. Purtarea dumitale plină de atenţie m-a făcut să nădăjduiesc. Sunt un prost şi-atâta tot… Uită de propunerea mea şi lasă-mi şi de astăzi înainte drepturile mele de prieten… dacă merit, adăugă dânsul, cu glasul frânt. Dar nu pot să te ajut cu ceva? Cred că te aşteptai să-ţi fac un serviciu?

— Dacă meriţi?! Dar eu merit?

— Pentru mine, Vera Vasilievna, dumneata o să fii totdeauna mai presus de orice.

— Am căzut, sărmanul meu Ivan Ivanîci, de pe înălţimea pe care m-ai ridicat şi nimeni n-o să mă mai poată ridica… Vrei să ştii unde am căzut? Să mergem, o să te simţi numaidecât mai uşurat…

Încet, clătinându-se şi sprijinindu-se de braţul lui, fata îl duse la marginea râpei.

— Cunoşti locul acesta?

— Da, îl cunosc. Acolo jos e îngropat sinucigaşul…

— Acolo e îngropată şi Vera dumitale cea „curată” – ea nu mai există… E pe fundul râpei…

Era palidă şi vorbea cu o deznădejde plină de îndârjire.

— Ce spui? Nu înţeleg… Lămureşte-mă, Vera Vasilievna, şopti el, făcându-şi vânt cu batista.

Vera se ridică puţin, sprijinindu-se cu mâna de umărul lui, se opri o clipă să-şi adune puterile, îşi înclină capul spre el, îi şopti câteva fraze, care nu durară mai mult de două-trei minute, şi se lăsă iar pe bancă.

Tuşin păli. Simţi deodată că se clatină, i se păru că se prăbuşeşte şi se aşează şi el pe bancă. În ciuda amurgului, Vera îi văzu faţa albă ca varul.

— Credeam… zise el cu un zâmbet ciudat, parcă ruşinându-se de slăbiciunea lui şi ridicându-se încet şi greoi de pe bancă – credeam că numai un urs ar putea să mă doboare! Apoi se apropie de ea. Cine e şi unde e? întrebă el în şoaptă. În gura fui, întrebarea i se păru atât de uimitoare, de brutală şi de nefirească, încât Vera se cutremură. Nu-i venea să creadă cum de îndrăznea să, pătrundă, să violeze taina unei femei, pe care ea n-o mărturiseşte nimănui, cum de nu cruţa sentimentul ei de femeie, pe care-l înţelege oricine! „Dar la ce bun? se miră ea, fără să scoată o vorbă. Pesemne că are anumite motive… dar care?”

— Mark Volohov! îi răspunse ea, cu îndrăzneală, biruindu-se pe sine.

Tuşin încremeni o clipă, apoi apucă deodată mânerul biciului cu amândouă mâinile şi, pocnindu-l cu putere de genunchi, îl făcu bucăţi, împrăştiind aşchii mici în toate părţile. După aceea zvârli cu mânie la pământ bucăţile de lemn şi frânturile de argint.

— Aşa o să-i fac şi lui! mârâi el, aplecându-se adânc spre Vera, tremurând, zbârlit ca o fiară gata să sară asupra duşmanului. E acolo? întrebă dânsul, arătând spre râpă. Tăcerea era întreruptă numai de răsuflarea lui întretăiată. Fata-l privi, uimită, apoi se dădu înapoi şi se opri în spatele băncii.

— Mi-e frică, Ivan Ivanovici! Cruţă-mă! Pleacă, te rog! şopti ea, îngrozită, întinzând mâinile înainte, de parcă voia să se apere de el.

— Întâi îl omor şi-apoi… plec! răspunse Tuşin, abia mai stăpânindu-se.

— Vrei s-o faci pentru mine, ca să-mi uşurezi soarta, sau… pentru dumneata?

Tuşin tăcea, cu ochii în pământ. Apoi începu să umble cu paşi mari în sus şi în jos.

— Ce să fac? Sfătuieşte-mă, Vera Vasilievna! murmură el, tremurând mereu, cuprins de

tulburare.

— Mai întâi liniştеşte-te, şi după aceea să căutăm să vedem pentru ce vrei să ucizi şi dacă eu vreau asta sau nu.

— Este duşmanul dumitale, prin urmare şi al meu… şopti el.

— Şi un duşman trebuie neapărat ucis?

Tuşin îşi lăsă capu-n pământ, văzu la picioarele lui biciul sfărâmat, se aplecă, parcă ruşinat, adună aşchiile şi le băgă în buzunarul mantalei.

— Ia bine seama la ce spun – nu mă plâng de el. Numai eu sunt vinovată… El are dreptate… sfârşi ea încet, cuprinsă de o amărăciune şi de o durere atât de mare, încât Tuşin o luă de mână, zicând:

— Vera Vasilievna, suferi îngrozitor!

Ea tăcea, iar el o privi uimit, plin de compătimire.

— Nu înţeleg nimic, zise Tuşin. „Nu-i vinovat", „nu mă plâng", dar atunci ce voiai să-mi spui? Pentru ce m-ai chemat aici, în alee?

— Voiam să ştii totul…

Vera stătea cu spatele la el, privind tăcută spre râpă. Se uită şi Tuşin într-acolo, apoi se întoarse spre ea şi rămase nemişcat în faţa ei, în ochi cu o întrebare mută.

— Ascultă, Vera Vasilievna! Nu mă1 lăsa să bâjbâi prin întuneric. Dacă ai găsit de cuviinţă să-mi împărtăşeşti o taină… Tuşin făcu un efort uriaş să se stăpânească – o taină care te privea numai pe dumneata, spune-mi tot…

— Mi-ai făcut astăzi o impresie ciudată, privirile semnificative pe care mi le aruncai, ei bine, toate astea nu le-am înţeles. Credeam că ai aflat totul şi voiam să ştiu ce gândeşti… M-am grăbit… Dar oricum, mai devreme ori mai târziu, tot ţi-aş fi mărturisit… Stai jos, ascultă-mă şi, numai după aceea, alungă-mă!

Tuşin o ascultă cu coatele sprijinite de genunchi şi faţa ascunsă în palme.

Fata îi istorisi totul în câteva cuvinte şi tăcu. Atunci el se ridică în picioare, se învârti câtva timp în sus şi în jos, apoi se opri în faţa ei.

— L-ai iertat? o întrebă dânsul.

— Pentru ce? Doar… numai eu sunt vinovată…

— Şi… ţi-ai luat rămas bun pentru totdeauna de la el sau… speri c-o să-şi dea seama şi o să se-ntoarcă?

Vera clătină din cap. „Nu mai avem nimic de-a face unul cu altul… Ne-am despărţit şi n-o să-l mai Văd niciodată", se gândea ea.

— Abia acum încep să-nţeleg ceva, dar nu totul, răspunse Tuşin, după câtva timp de tăcere, oftând ca un bou dejugat. Credeam că te-a sedus în chip brutal şi neruşinat.

— Nu, nu…

— …Şi că mă chemi în ajutor. Credeam că a venit vremea ca ursul „să-ţi slujească cu credinţă" şi era cât p-aci să-ţi fac, într-adevăr, un serviciu grosolan şi nesăbuit, cum poate să facă numai un urs cu laba lui, adăugă el, scoţând din buzunar aşchiile biciului şi arătându-i-le. De aceea mi-am şi îngăduit să-ţi pun o întrebare atât de îndrăzneaţă când ţi-am cerut să-mi spui numele lui… Iartă-mă, pentru Dumnezeu, şi spune-mi şi altceva: pentru ce mi-ai făcut mărturisirea asta?

— Nu voiam să mă crezi mai bună decât sunt în realitate… şi să mă respecţi…

— Şi cum o să izbuteşti aşa ceva? Eu n-o să-mi schimb părerea despre dumneata şi te voi respecta totdeauna.

Prin ochii ei trecu o străfulgerare care se stinse numaidecât.

— Te sileşti să mă respecţi. Eşti bun şi mărinimos. Ţi-e milă de 6 biată fată decăzută… şi vrei s-o ridici… Te înţeleg, îţi înţeleg mărinimia, Ivan Ivanovici, dar n-o vreau. Vreau să ştii totul şi… să nu-ţi retragi mâna când ţi-o voi întinde pe a mea.

Ea îi întinse mâna, şi el i-o sărută. O asculta plin de nerăbdare şi tristeţe.

— Vera Vasilievna! spuse el, apoi, aproape jignit, cu un glas reţinut. Eu nu sunt în stare să respect pe cineva cu de-a sila. Tuşin nu minte. Dacă mă înclin în faţa cuiva cu respect, îl respect într-adevăr – altfel, nici nu-l salut. Mă închin în faţa dumitale ca totdeauna şi te iubesc – iartă-mă, dar îţi spun asta pentru că veni vorba – da, te iubesc mai mult decât înainte, pentru că… eşti nefericită. Treci printr-o durere mare, ca şi a mea! Ţi-ai pierdut nădejdea în fericire… Atât ai făcut rău, că mi-ai mărturisit taina dumitale… adăugă dânsul, cu tristeţe, aproape cu deznădejde. Chiar dacă aş fi aflat-o de la altcineva, nu te-aş fi respectat mai puţin. O taină ca asta nu eşti obligată s-o spui nimănui. E numai a dumitale şi nimeni nu va avea îndrăzneala să te judece.

Sfârşi, abia îngăimând cuvintele, şi oftă adânc, ascunzându-i Verei povara care-l apăsa. În ciuda voinţei lui, glasul îi tremura. Nu mai încăpea nicio îndoială că „taina”, de povara căreia voia să scape Vera, apăsa acum nu numai pe umerii ei, ci şi pe ai lui. Tuşin suferea şi se străduia din răsputeri să n-o lase pe Vera să-i vadă suferinţa.

— Trebuia în orice caz să-ţi fac astăzi mărturisirea asta, când mi-ai cerut mâna… Nu aş fi putut să te mint…

Tuşin clătină din cap.

— Ai fi putut să-mi răspunzi cu un „nu” scurt. Dar fiindcă m-ai învrednicit cu prietenia dumitale deosebită, ai fi putut să-mi spui, cu blândeţe şi bunătate, ca să-mi poleieşti oarecum refuzul dumitale, că iubeşti pe altul – şi-atâta tot. N-aş fi întrebat pe cine iubeşti. Iar taina asta… ar fi trebuit s-o păstrezi pentru dumneata, pentru că n-ar fi fost vorba de o înşelătorie. Dacă însă, mi-ai fi primit cererea, deşi îl iubeai pe un altul… de teamă sau din alte motive… ei bine, abia atunci ar fi fost o înşelăciune, o „cădere” şi poate o „pierdere a

cinstei”. Dar dumneata n-ai fi făcut niciodată una ca asta. Iar ceea ce s-a-ntâmplat… adăugă el în şoaptă, ca pentru sine, arătând cu capul spre râpă, e o nenorocire… o greşeală… Vorbea cu greutate, biruindu-şi chinul cu puterea lui de urs, ca să n-o lase pe Vera să vadă ce i se petrecea în suflet. O nenorocire! şopti el. El să plece, socotindu-se nevinovat, pe când dumneata gă te socoţi vinovată! Unde e dreptatea?…

— Oricum, tot ţi-aş fi spus, Ivan Ivanovici. Nu pentru dumneata, ci pentru mine însămi… Doar ştii… cât de mult îţi preţuiesc prietenia. Dacă nu ţi-aş fi mărturisit… ar fi fost un adevărat chin. Acum mă simt mai uşurată, pot să te privesc în ochi – nu te-am înşelat…

O înecară lacrimile, tăcu şi-şi acoperi faţa cu batista. Mişcat, Tuşin era gata să izbucnească şi el în lacrimi, dar se înfioră numai, se aplecă şi-i sărută iar mâna.

— Asta e altceva! Îţi mulţumesc, da, îţi mulţumesc! zise el grăbit, ascunzându-şi tulburarea. Eşti atât de bună cu mine, Vera Vasilievna. Văd că prietenia dumitale pentru mine n-a suferit din cauza celuilalt sentiment, ceea ce înseamnă că e puternică. Şi asta e o mare mângâiere. Voi fi fericit chiar şi numai cu atât… Cu timpul, când ne vom linişti amândoi…

— Ah, Ivan Ivanovici, dacă aş putea să şterg cu buretele din viaţa mea anul acesta…

— Dacă l-ai uita cât mai repede, ar fi ca şi cum l-ai şterge cu buretele.

— Dar de unde să iau uitarea şi puterea să suport?

— De la prieteni, şopti el. Şi printre ei mă număr şi eu…

Fata respiră ceva mai uşor, de parcă ar fi tras în piept o înghiţitură de aer proaspăt. Omul acesta de lângă ea era o forţă, o stâncă tare şi neclintită, care o putea ocroti cu umbra ei şi o putea apăra cu pieptul ca de piatră, nu de spaimă, nici de

primejdii fizice, ci de primele asalturi ale pârjolului, ale deznădejdii, de rana încă deschisă a patimii şi de amarnica dezamăgire.

— Cred în prietenia dumitale, Ivan Ivanovici. Îţi mulţumesc, zise Vera, ştergându-şi lacrimile. Mă simt mai uşurată… Mi-ar fi şi mai uşor dacă… bunica.

— Nu ştie încă? întrebă Tuşin, dar amuţi, dându-şi seama că întrebarea lui tăinuia o mustrare.

Şi-şi plecă fruntea, gândindu-se la adânca durere a Tatianei Markovna, dar nu îndrăzni să-şi arate îngrijorarea.

— Doar vezi că astăzi avem oaspeţi şi nu-i cu putinţă. Dar mâine o să afle totul… Rămâi cu bine, Ivan Ivanîci, sufăr îngrozitor! Trebuie să mă culc.

El o privi îndelung.

„Dumnezeule mare, cât de orb e prostul ăsta de Volohov, sau… ce bestie e!” îşi zise el, tremurând de furie.

— Nu-mi porunceşti nimic? N-ai nevoie de nimic?… întrebă el.

— Ba da, spune-i Nataşei să vină mâine sau poimâine la mine.

— Aş putea să trec şi eu pe aici săptămâna viitoare? întrebă el sfios, ca să aflu dacă ţi-ai mai venit în fire…

— Mai întâi vino-ţi dumneata în fire, Ivan Ivanîci, şi… acum, rămâi cu bine. Abia mă mai ţin pe picioare…

Tuşin îşi luă rămas bun de la ea şi goni cu caii pe povârnişul repede, atât de sălbatic, de era cât pe-aci să se prăbuşească în prăpastie. Din obişnuinţă, îşi căuta din când în când biciul, dar în locu-i dădea de aşchiile din buzunar. Le aruncă pe drum. Cu toată graba, nu apucă podul plutitor de pe Volga, aşa că rămase peste noapte la un prieten din oraş şi plecă spre casă abia a doua zi în zori.

VI

Veni şi ziua următoare. Casa se trezi în zgomot şi veselie, Lacheii, bucătarii şi vizitiii trebăluiau pretutindeni, forfotind fără astâmpăr, Unii preparau gustarea de dimineaţă, alţii puneau caii la trăsură şi se îmbătară cu toţii chiar din zori.

Bunica pregătea plecarea Marfenkăi dincolo de Volga, la viitoarele ei rude. Împotriva obiceiului său, bătrâna era tăcută şi chiar puţin tristă. De aceea nu o copleşi pe nepoată cu sfaturi, nu se ţinu de ea s-o povăţuiască cu de-amănuntul cum să se poarte, ba chiar când Marfenka o întrebă ce rochii şi lucruri să ia cu dânsa, îi răspunse cu gândul aiurea: „Ce vrei tu”. Apoi îi porunci Vasilisei şi slujnicei Natalia, pe care o trimitea cu Marfenka, să strângă tot ce era de trebuinţă.

O dădu în primire pe Marfenka mamei logodnicului, iar lui Vikentiev îi porunci, foarte serioasă, ca şi acolo, în satul lui, să se poarte cu adâncă stimă faţă de mireasă, mai cu seamă când or fi şi străini, dintre vecini, în vizită, şi să nu-şi îngăduie cu Marfenka libertăţile pe care şi le îngăduia când nu era decât cu ea şi cu Maria Egorovna. Pentru că purtarea lui ar putea fi răstălmăcită de alţii – într-un cuvânt, să nu mai alerge cu Marfenka prin dumbrăvi şi livezi ca aici la Malinovka.

Când îl văzu pe Vikentiev înroşindu-se puţin la vorbele ei, de parcă s-ar fi supărat că-l bănuieşte de lipsă de tact, şi când observă că şi mama lui îşi

muşcă puţin buza de jos, bătând cu botina în podea, tonul Tatianei Markovna se îndulci şi-l bătu uşor pe umăr pe „drăguţul de Nikolenka”, adăugind că-şi dă şi dânsa seama de inutilitatea vorbelor ei, dar că le spune, fiindcă aşa e obiceiul babelor, le place să facă morală. După aceea oftă încet, numai pentru sine, şi până la plecarea mosafirilor nu mai scoase o vorbă.

La gustare coborî şi Vera, palidă şi cu ochii obosiţi, de parcă nu dormise în noaptea aceea şi spuse că se simţea mai bine, dar că o mai durea încă puţin capul.

Tatiana Markovna se purtă plină de blândeţe cu ea, în schimb, în timp ce vorbeau, Maria Egorovna îi aruncă două, trei căutături tainice, parcă întrebând-o ce se întâmplase, ce însemna suferinţa asta fără boală, pentru ce nu coborâse în ajun la masă şi apăruse doar pentru câteva clipe, ca să plece numaidecât, urmată de Tuşin, şi cum se face că ea şi Tuşin rătăciseră un ceas întreg în amurg… şi aşa mai departe.

Totuşi, cucoana cea vicleană şi deşteaptă nu făcu nici cea mai mică aluzie, întrebările ei întrezărindu-se doar în priviri, şi numai pentru o clipă. Cu toate acestea, Vera le înţelese, deşi Maria Egorovna îşi schimbă numaidecât expresia de îndoială din ochi cu una de compătimire, şi le ghici şi Tatiana Markovna.

Fata rămase indiferentă la toate întrebările acestea, pe când Tatiana Markovna, dimpotrivă, îşi plecă fruntea, aţintindu-şi ochii în podea.

„Văd că o-ntreabă şi alţii ceea ce nu ştiu nici eu! Şi când mă gândesc că s-a născut în casa mea şi e copilul meu!” îşi zise dânsa, cu durere.

Vera avea faţa palidă şi parcă împietrită, pe care nu puteai să citeşti nimic. Parcă încremenise viaţa în ea, cu toate că vorbea mereu despre tot felul de lucruri cu Maria Egorovna, cu Marfenka şi cu Vikentiev. O întrebă chiar, plină de grijă, pe sora ei dacă-şi luase încălţăminte groasă, o sfătui să

îmbrace o rochie de lână, îi oferi pledul său şi o rugă ca la trecerea peste Volga să rămână în trăsură, ca să nu răcească.

Boris Pavlovici, care se întoarse şi el de la plimbare, apăru la masă cu o înfăţişare tot atât de ciudată ca a Verei, dând impresia unui om hotărât, care ştie că-l aşteaptă o luptă grea sau un eveniment fatal pe care era gata să-l înfrunte. Se transformase, părea că în mintea lui se limpezise şi se definise ceva. Norul ameninţător de ieri trecuse. Acum o privea pe Vera tot atât de liniştit ca şi pe ceilalţi şi nu mai ocolea privirile Tatianei Markovna, ceea ce o făcu pe aceasta să rămână adânc nedumerită.

„Cu ăsta s-a petrecut ceva nou. Are altă privire, vorbeşte altfel decât ieri şi se contrazice. Doamne, Dumnezeule, ce vâltoare o mai fi în sufletul lor!” se gândi bunica.

Raiski făgădui familiei Vikentiev să se ducă pe la ei pentru vreo două zile şi primi cu plăcere propunerea logodnicului de a vâna şi de a pescui împreună.

În sfârşit, oaspeţii se pregătiră de plecare. Tatiana Markovna şi Raiski îi însoţiră, ca să-i conducă până la malul Volgăi, iar Vera îşi luă rămas bun de la Marfenka şi rămase acasă.

Lumea în care se scurgea viata Verei era şi înainte strâmtă, dar acum se făcuse şi mai strâmtă. Fata, cu firea ei serioasă şi deosebită, se mulţumise multă vreme cu rezerva aceea de observaţii şi de mici experienţe cu care se alegea din mediul ei. Câteva persoane ţinuseră locul unei mulţimi, impresiile pe care un altul le-ar fi cules din întâlniri multiple în decursul mai multor ani şi în mai multe locuri ea le găsea în două-trei colţişoare de o parte şi de alta a Volgăi, la cei cinci-şase oameni, care reprezentau pentru dânsa întreaga lume, şi în decurs de numai câţiva ani, de când judecata i se maturizase şi se statornicise într-o concepţie mai mult sau mai puţin definită.

Instinctul şi propria ei voinţă îi dictau legi pentru viata ei de fată, iar inima îi şoptea cui putea să-i acorde, fără să greşească, o oarecare simpatie.

Fata era prevăzătoare cu simpatiile ei, nu le risipea, ca Marfenka, asupra tuturor. Dintre străini, numai soţia preotului îi era un fel de confidentă şi Tuşin, pe care-l recunoştea deschis de prieten, spunându-i-o fără ocol. În afară de aceştia nu mai avea pe nimeni.

Vera nu scăpa din mână firul călăuzitor al propriei sale vieţi, din întâmplările mărunte, din observaţiile făcute asupra unor fiinţe simple care se învârteau în jurul ei, trăgea deducţii deloc neînsemnate, împotrivindu-se mediului stătut din jur, despotismului şi moravurilor grosolane.

Pe canavaua aceasta simplă, Vera ştia să schiţeze cu pricepere un desen larg şi îndrăzneţ al unei vieţi mai complexe, cu alte cerinţe, idei şi simţăminte, pe care nu le cunoştea, dar le ghicea, fiindcă în viata lipsită de complicaţii din jurul ei desluşea o altă viaţă, dorită cu nesaţ de mintea ei şi cerută de firea sa.

Privind în jurul ei, ea nu vedea realitatea, ci ceea ce ar fi trebuit să fie, ceea ce dorea ea, şi pentru că asta nu exista, alegea din viaţa simplă din jur numai ceea ce părea viu şi adevărat, făurindu-şi imaginea unei vieţi, care, cu puţine excepţii, era cu totul contrarie aceleia în care trăia.

În domeniul gândirii şi al cunoaşterii pătrundea cu paşi neîncrezători şi prudenţi, după cum prudentă şi zgârcită era în simpatiile ei. Cărţile din biblioteca din casa cea veche le citise la început de plictiseală, fără niciun sistem sau alegere, scoţând din raft ce-i venea mai la îndemână, apoi, din curiozitate, şi, în cele din urmă, pe unele dintre ele începu să le citească cu pasiune.

Îşi dădu, însă, curând seama cât de inutilă şi lipsită de sens era această rătăcire în domeniul unor gândiri străine, fără un fir călăuzitor. Cu o fină viclenie, ea-l trăgea de limbă pe Kozlov, fără

să-l întrebe direct şi aproape fără să-i arate că-l ascultă. De altfel, niciodată şi faţă de nimeni, ea nu se mândrea că ştie cutare sau cutare lucru, pe care nu-l ştiau cei din jurul ei. După ce afla punctul de vedere al lui Kozlov, ea, recitea din nou cartea, şi de data aceasta i se părea mult mai interesantă, descoperind în ea şi un sens mai adânc. Tânărul preot îşi exprimase dorinţa să-i aducă şi lui cărţi din bibliotecă, ceea ce ea făcea, ascultându-i apoi părerile, fără să le însuşească întru totul, părând că ascultă fără prea mare atenţie ideile şi impresiile exprimate de preot în legătură cu vreunul dintre autori.

După toţi aceştia, apăru, în sfârşit, Mark Volohov, care aduse cu sine un nou punct de vedere în ceea ce citea, auzea şi ştia fata, un punct de vedere plin de o îndrăzneaţă negare a tot şi toate, de negare a autorităţii cereşti şi pământeşti, a vechii vieţi şi învăţături, a vechilor vicii şi virtuţi. Mark se încununase de la început cu laurii victoriei, prevăzând-o, dar se înşelase.

Vera descoperi cu uimire şuvoiul acesta nou şi năprasnic al unor idei uneori ademenitoare, dar nu se aruncă în el orbeşte, împinsă de orgoliu, dintr-o teamă meschină de a nu părea înapoiată, ci începu să asculte şi să cerceteze cu aceeaşi curiozitate şi prudenţă de totdeauna predica înflăcărată a noului apostol.

Înainte de toate, îşi dădu seama de unele lacune, de şubrezenia şi unilateralitatea, iar, pe alocuri, de minciuna premeditată parcă a propagandei, pentru care se cheltuiau forţe vii, talent, agerime şi o sete nepotolită a orgoliului şi încrederii în sine – toate acestea în dauna unor adevăruri simple, evidente, făurite de viaţă şi numai pentru că – aşa cel puţin i se părea ei – ele erau gata făurite.

Uneori, în năzuinţa aceasta vădită spre un adevăr nou, fata nu vedea decât nepriceperea de a se adapta vechiului adevăr, o prăvălire spre nou, spre un adevăr la care ajungeai nu prin experienţă

şi prin lupta tuturor forţelor sufleteşti, ci mult mai uşor, fără luptă, deodată, datorită numai unui dispreţ orb faţă de tot ceea ce era vechi, fără să despartă în el răul de bine; i se părea că adevărul acesta nou era preluat fără discernământ de la autorităţi noi, oameni neverificaţi, apăruţi de cine ştie unde, fără nume, fără trecut, istorie sau drepturi.

În învăţătura şi în predicile înflăcărate ale lui Mark, fata se silea să descopere ceva adevărat şi viu, demn de îndrăgit, pe care să te poţi bizui, acel ceva atât de trainic şi de nezdruncinat din vechea formă de viaţă, căreia îi ierta, tocmai de dragul acestui adevăr trainic şi viu, ridicolul, urâciunea dăunătoare, toate gunoaiele care-şi trăiseră traiul.

Vera suferea pentru şi din pricina acestei urâciuni oare te împiedica să trăieşti, se simţea adesea încătuşată de ea şi ar fi fost gata, în numele adevărului, să întindă mâna unui tovarăş înflăcărat, unui prieten, poate chiar şi unui soţ – orice ar fi fost omul acesta pentru ea – şi să-l însoţească în lupta lui împotriva vechilor duşmani. Ar fi vrut să şteargă minciuna, să măture gunoiul, să lumineze ungherele întunecoase şi s-o facă cu îndrăzneală, fără să asculte de glasul vechi şi dogit, nu numai al acelora de felul lui Tîcikov, dar chiar şi al bunicii, acolo unde aceasta se bizuia pe vechi în ciuda raţiunii ei; ar fi vrut s-o scoată, dacă era cu putinţă, şi pe ea pe un alt drum. Dar pentru toate acestea trebuia să se convingă ea însăşi de adevărul adânc şi de nezdruncinat din faţa ei.

Vera nu mergea înainte cu încredere, ci, dimpotrivă, cu îndoieli, întrebându-se dacă nu cumva ea era aceea care se înşela şi dacă nu cumva propovăduitorul avea dreptate; poate că, într-adevăr, ţelul spre care el năzuia cu atâta ardoare era ceva excepţional de curat, luminos şi raţional, ceva care nu numai că putea să-i izbăvească pe oameni de toate cătuşele trecutului, dar chiar să descopere pentru ei o lume nouă, să-i facă să

respire un alt aer, proaspăt, să ridice omul pe o treaptă superioară şi să-i dăruiască mai mult decât avusese înainte.

Vera îl auzea pe Mark făgăduind fericirea, citea cărţile pe care i le dădea acesta, pentru ca apoi, întorcându-se spre trecut, să confrunte cu febrilitate' vechiul cu noul, dar nu descoperea viaţa cea nouă, nici fericirea, nici adevărul, nimic din ceea ce-i făgăduia, ademenind-o, îndrăzneţul propovăduitor.

Totuşi, îl urma atrasă de setea de a cunoaşte şi de a descoperi ce anume se ascundea în omul acesta ciudat şi îndrăzneţ.

La început, el se mărginise prin a nega fără cruţare tot ceea ce majoritatea oamenilor iubeau, toate credinţele şi năzuinţele lor. Mark înfiera toate acestea cu ură şi dispreţ, dar nici Vera nu admitea chiar tot ceea ce făcea parte din lumea veche. Ea vedea şi cunoştea şi fără ajutorul lui Mark plăgile vechii lumi, şi ar fi vrut să afle unde era „lumea nouă?" Dar „Columbul" ei, în loc de idealurile vii şi pasionante ale adevărului, ale binelui, ale dragostei şi ale dezvoltării şi perfecţionării omenirii, nu-i arăta decât un şir de morminte, gata să înghită tot ceea ce constituise viaţa de până atunci, de parcă ar fi fost vorba de vacile slabe ale faraonului, care le înghiţeau pe cele grase, fără, totuşi, să se îngraşe.

În numele adevărului său, Mark îl despuia pe om, lăsându-i numai însuşirile de natură animală, după Ce-i luase tot omenescul din el. În dragoste, el nu vedea decât plăceri brutale şi un şir de întâlniri de scurtă durată, înlăturând toate iluziile ce constituie luxul omului, inaccesibil animalului.

Mark socotea că procesul vieţii e şi ţelul ei final. El descompunea materia în părţile ei componente, fiind convins că odată cu aceasta descompune şi tot ceea ce este expresie a materiei.

Prin descoperirea legilor fenomenelor, el credea că nimiceşte puterea nevăzută din care se

născuseră aceste legi, şi asta numai prin renegarea ei, fiindcă-i lipseau mijloacele şi însuşirile minţii, care i-ar fi îngăduit să o priceapă. Mark închidea drumul spre eternitate şi nemurire tuturor năzuinţelor religioase şi filosofice, distrugând prin experienţe chimice şi fizice de copil neştiutor, atât eternitatea, cât şi nemurirea; voia să mişte lumile îndepărtate cu ajutorul unui beţişor de copil, mânuindu-l ca pe o pârghie, şi să constrângă întregul univers să răspundă negativ la toate speranţele religioase şi la toate năzuinţele oamenilor „care şi-au trăit traiul”.

În acelaşi timp, negând omenescul din om, cu sufletul lui şi dreptul său la nemurire, Mark propovăduia un fel de adevăr şi de cinste, un fel de năzuinţe spre o orânduire mai bună şi spre ţeluri pline de nobleţe, fără să-şi dea seama că toate acestea erau inutile, dacă lumea, după cum afirma tot el, exista datorită unei ordini întâmplătoare, în care oamenii, după propria-i expresie, roiau ca nişte musculiţe într-o zi călduroasă de vară, într-un rol închipuind un stâlp uriaş, se ciocneau unii de alţii, se agitau, se înmulţeau, se hrăneau, se încălzeau şi piereau în procesul absurd al vieţii, pentru ca mâine să cedeze locul unui alt stâlp aidoma celui de mai-nainte.

„Dacă ar fi aşa, îşi zicea Vera, n-ar mai avea niciun rost să te străduieşti, să fii mai bun, mai curat, mai drept, mai blând, să te perfecţionezi spre sfârşitul vieţii. La ce bun? Numai ca să trăieşti câteva zeci de ani? Numai pentru atâta lucru ar fi destul dacă ai acumula, ca o furnică ce-şi adună grăunţe pentru iarnă, ştiinţa de fiecare zi a vieţii, în care cinstea să fie sinonimă cu dibăcia, dacă ai acumula „grăunţe”, care să-ţi facă plăcută şi comodă uneori o viaţă foarte scurtă… Ce idealuri are o furnică? Dar n-ar fi necesare şi virtuţi pe măsura furnicilor?… Dar ăsta să fie adevărul? Unde sunt dovezile?”

Iar el cerea nu numai cinste, adevăr şi bunătate, ci şi credinţă în învăţătura sa, întocmai cum cere şi cealaltă învăţătură, cu deosebirea că aceasta din urmă făgăduia pentru credinţa în ea – nemurirea, şi ca zălog al acestei făgăduinţe împlinea şi în prezent ruga aceluia care cerea, căuta sau bătea la uşă!

În schimb, învăţătura cea nouă nu-ţi dădea nimic, în afară de ceea ce exista înainte de ea – aceeaşi viaţă, cu umilinţe şi dezamăgiri pe deasupra, iar în viitor, moartea şi descompunerea. Împrumutându-şi devizele virtuţilor sale din cartea vechilor învăţăminte, noua învăţătură se lăsase ispitită de litera lor, fără să le pătrundă spiritul şi profunzimea, şi pretindea cu străşnicie respectarea acestei „litere” cu o grabă şi o îndârjire, de care te ferea învăţătura cea veche. Păstrându-şi numai viaţa animalică, „forţa cea nouă” nu crease în schimbul vechiului ideal abolit nimic mai bun – niciun alt ideal al vieţii.

După ce Vera studie şi adânci tot ceea ce tânărul apostol le dădea drept adevăruri, fericire şi revelaţii noi, ea descoperi cu uimire că tot ceea ce era bun şi adevărat în predica lui nu era nou, ci fusese luat din acelaşi izvor la care se adăpau şi oamenii cei vechi, şi că germenul tuturor acestor idei noi şi al „civilizaţiei” noi de care vorbea Mark cu atâta orgoliu şi atât de misterios se găsea şi în învăţătura cea veche.

Din cauza aceasta, Vera crezu cu şi mai multă putere în învăţătura cea veche, fiind convinsă că, oricât de departe ar pătrunde omul în viitor, el n-o să părăsească vechea învăţătură decât atunci când o să se abată de la calea cea bună, sau când o să se întoarcă mult înapoi; se mai convinse că adversarii vechii învăţături se adăpau şi ei tot din ea, şi că, în sfârşit, învăţătura aceasta era unică şi infailibilă, întruchipând idealul desăvârşit al vieţii, în afara căruia nu rămâneau decât greşelile.

În mintea Verei încolţiră oarecare bănuieli şi neîncredere chiar şi faţă de propovăduitor – se îndepărtă de el, dând înapoi, chiar de la începutul cunoştinţei lor, iar după ce-i ascultă de vreo două, trei ori tiradele pline de îndrăzneală, fata îi vorbi despre Mark Tatianei Markovna, care porunci oamenilor din curte să păzească grădina. Dar Volohov veni pe un alt drum, pe cel dinspre râpă, pe care argaţii o evitau, alungaţi de teama plină de superstiţii inspirată de mormântul sinucigaşului. Mark, pe de altă parte, când observă neîncrederea Verei, se hotărî s-o biruie şi… izbuti.

În cele din urmă, aproape fără să-şi dea seama, Vera ajunse să creadă în sinceritatea idealurilor unilaterale şi superficiale care-l entuziasmau pe el, şi vechea ei neîncredere se transformă în uimire, apoi în simpatie. Uneori, deşi destul de rar, trecea chiar prin clipe de îndoială, când nu mai era sigură de infailibilitatea propriilor ei idei, acumulate în tăcere, a observaţiilor pe care le făcuse ea însăşi asupra vieţii, a oamenilor şi a regulilor care-i călăuzesc pe cei mulţi.

Vera începu să se gândească mai adânc la tot ceea ce constituia propria ei viaţă şi o cuprinse o nouă nelinişte, chinuindu-se cu întrebări pe care nu şi le mai pusese până atunci; din cauza aceasta, îl asculta cu şi mai mare atenţie pe Mark Volohov, cu care se întâlnea acum pe câmp, dincolo de Volga, unde ‘acesta o urma, şi, în cele din urmă, în chioşcul din râpă.

Ori de câte ori fata descoperea o minciună evidentă sau sofisme, lupta împotriva lor şi limpezea negurile vorbelor lui cu ajutorul propriilor ei observaţii, a logicii şi a voinţei. Atunci, Mark bătea furios din picior, ridicând metereze din doctrinele şi ideile sale, dar se lovea de un zid de nepătruns. Şi se înfuria, îşi arăta colţii ca un „lup”, însă ochii ei catifelaţi şi frumoşi, cum el nu mai văzuse alţii, serveau de paratrăsnet al ideilor cu care-l combătea Vera, fruntea i-o atingea

o mână fermă, dar mângâietoare, şi, mârâind în sinea ei, fiara se culca smerită la picioarele fetei, dându-şi seama că, deşi încă destul de departe, îl aşteaptă victoria şi… prada.

Când Vera nu se simţea pregătită să-i răspundă, îl asculta fără a scoate o vorbă, scrutându-l cu privirea să descopere dacă şi apostolul credea în propria lui doctrină, dacă se întemeia pe experienţă sau pe o concepţie de nezdruncinat, sau se simţea doar atras de o ipoteză spirituală sau strălucitoare. Mark o ademenea mereu înainte, înfăţişându-i mirajul unui viitor măreţ, pe care nu-l cunoştea nici el bine, al unei libertăţi uriaşe şi a smulgerii tuturor vălurilor de pe Isis – viitor care i se părea foarte apropiat, chemând-o să se înfrupte măcar cu o părticică din viata aceasta, să se lepede de tot ceea ce era vechi şi să aibă încredere, dacă nu în el, cel puţin în experienţă. „O să fim ca nişte zei!” adăuga el, batjocoritor.

Vera nu-l urma, ba chiar i se împotrivea şi, fără să-şi dea nici ea seama cum, îşi asumă, treptat, un rol activ, voind să-l întoarcă pe calea binelui şi a adevărului de mult încercat, să-l atragă mai întâi pe drumul adevărului iubirii, al unei fericiri umane şi nu animalice, iar mai departe şi pe drumul credinţei sale şi al speranţelor ei…

Încet, încet, Mark îi ceda ici şi colo, supunându-se unor pretenţii de-ale ei: se abţinu de la ieşiri excentrice, nu mai întărită autorităţile locale, ducea o viată mai ordonată şi nu mai făcea paradă cu cinismul său.

Vera era fericită, ceea ce fusese şi cauza extazului pe care-l observaseră la dânsa Tatiana Markovna şi Raiski. Fata simţea că influenţase deocamdată viaţa exterioară a lui Mark şi nădăjduia că datorită jertfelor şi neobositei ei strădanii va izbuti să facă o minune şi va fi răsplătită cu fericirea dorită de orice femeie, cu fericirea de a fi iubită de bărbatul pe care-l alesese propria ei inimă.

Spera că va reda societăţii un om nou şi puternic. Mark era inteligent şi stăruitor, şi dacă va avea simplitatea şi puterea de muncă a lui Tuşin, atunci… viaţa ei se va scurge pe un făgaş fericit. Şi nu va fi trăit degeaba. Mai departe, nu ştia ce se va mai întâmpla.

Cu vremea, datorită sensibilităţii şi firii ei pasionate, fata se simţi atrasă de personalitatea lui Mark, se îndrăgosti de el, de îndrăzneala lui şi chiar de năzuinţele lui spre tot ceea ce era nou şi bun, fără să se îndrăgostească însă şi de învăţătura acestuia, de adevărurile noi şi de noua viaţă propovăduită de el, rămânând credincioasă vechilor şi încercatelor concepţii despre viaţă şi fericire. Mark o chema spre o cauză nouă şi spre o muncă nouă, dar în afară de difuzarea unor cărţi interzise, fata nu vedea nici cauza şi nici munca cea nouă.

Vera era de aceeaşi părere cu el că omul trebuie neapărat să muncească şi de aceea se mustra ea însăşi, cea dintâi, că nu făcea nimic şi-şi schiţa pentru viitorul apropiat o muncă simplă, dar adevărată, invidiind-o până una alta pe Marfenka, pentru că ştiuse să-şi folosească timpul liber şi mâinile la treburile gospodăriei şi, în oarecare măsură, în folosul satului.

Ea se pregătea ca de îndată ce va sfârşi într-un fel sau altul lupta grea pe care o ducea cu Mark, să participe deocamdată la munca surorii sale, şi lupta se sfârşi în cele din urmă, dar nu prin victoria unuia sau a altuia, ci prin zdrobirea amândurora şi printr-o despărţire definitivă.

Toate gândurile acestea se perindară cu iuţeală prin mintea Verei, în timp ce Raiski şi Tatiana Markovna îşi conduceau oaspeţii de dincolo de Volga.

„Ce-o fi făcând acum lupul de Mark? se gândea ea uneori. O fi încântat de victoria lui?”…

Dar, Vera nu-şi sfârşea gândul şi se cutremura…

…Deschise sertarul măsuţei şi scoase o scrisoare albastră, pe care i-o trimisese Mark în faptul dimineţii printr-un pescar. Se uită la ea câteva clipe, şovăind, apoi o aruncă hotărâtă înapoi, în sertar, fără s-o deschidă.

Toate celelalte chinuri ale ei i se ascunseseră în adâncul sufletului, numai un singur lucru o preocupa – lupta pe viată şi pe moarte cu o nouă nenorocire – ce va spune bunica? Raiski îi şoptise în fugă că-i va vorbi Tatianei Markovna în seara aceea, când va rămâne singură, ca nimeni să nu vadă emoţia pe care i-o va stârni mărturisirea lui.

Când Boris Pavlovici îi spusese de măsurile de prevedere pe care le va lua, inima Verei se strânsese de presimţirea rea a unei nenorociri de neînlăturat. Cu acest etalon fata măsura gradul nenorocirii şi-şi dorea în gând să nu mai apuce seara aceea.

După ce le destăinuise taina sa lui Raiski şi lui Tuşin, se simţise parcă mai uşurată. Se mai liniştise. Zvârlise o parte din greutatea de pe umerii ei, întocmai ca un marinar care aruncă peste bord pe timp de furtună o parte din încărcătură, ca să uşureze corabia. Dar cea mâi mare greutate zăcea undeva în fundul sufletului, şi barca sa tot luase apă, ameninţând ca la o nouă izbucnire a furtunii care se anunţa, să se umple până la refuz şi să nu se mai poată ridica la suprafaţă.

Vera se arunca în gând la pieptul lui Raiski sau al lui Tuşin, se odihnea o oră, apoi se lăsa iar copleşită de deznădejde.

„Simt că mor, simt că mor!” şoptea ea şi se ducea la troiţă, unde cădea în genunchi, pironindu-şi privirea înspăimântată pe chipul icoanei.

Numai gemete de durere arătau că acolo era o femeie vie, nu o statuie. Chipul din icoană o privea gânditor, cu ochii pe jumătate deschişi, dar parcă n-o vedea; degetele îi erau împreunate pentru binecuvântare, dar n-o binecuvântau.

Vera se uita cu aviditate în ochii Mântuitorului, aşteptând un semn, însă semnul nu venea. Şi fata plecă, deznădăjduită.

VII

Când se întoarse acasă, bunica se apucă de socoteli, dar curând le dădu drumul tuturor precupeţelor şi cusătoreselor şi întrebă de Raiski. I se răspunse că Raiski plecase pentru toată ziua la Kozlov, unde se şi dusese într-adevăr, ca să nu rămână singur până seara cu Tatiana Markovna.

Bătrâna trimisese după Vera, s-o întrebe dacă-i trecuse durerea de cap şi dacă o să coboare la masă, şi fata răspunsese că durerea de cap îi mai trecuse, dar o rugase să-i trimită mâncarea în cameră, fiindcă voia să se culce mai devreme.

În timpul acesta izbucni în curte o scenă care nu mai era o noutate: Saveli era cât pe-aci să-i zdrobească spinarea Marinei cu un lemn, pentru că în ziua plecării oaspeţilor, căutând-o în faptul dimineţii, o văzuse strecurându-se afară din odaia feciorului lui Vikentiev. Femeia se pitulase în tot timpul dimineţii prin pod şi în grădina de zarzavat şi nu apăru decât când socotise că lui Savelici îi trecuse furia.

Omul puse mâna pe hăţuri şi începu s-o lovească, iar Marina porni să fugă din colţ în colţ, jurându-se şi încercând să-l facă să creadă că i se păruse, că văzuse „diavolul cu chipul ei” şi a.m.d. Dar când Saveli aruncă hăţurile şi apucă o scurtătură, după prima izbitură femeia gemu şi căzu în genunchi în faţa lui, cerşindu-i îndurare şi strigând: „Sunt vinovată”.

Se jură pe toţi sfinţii, printre altele şi pe „măruntaiele ei”, că n-o să mai păcătuiască niciodată, şi dac-o mai păcătui, s-o trăsnească Dumnezeu şi s-o pedepsească pentru vecie. Saveli n-o mai bătu, aruncă scurtătura şi-şi şterse fruntea cu mâneca.

— Bine, zise el. Fie cum zici tu. Dacă te căieşti şi-l iei ca martor pe Dumnezeu, nu te mai bat, te cruţ!

Şi făcu un semn a lehamite cu mâna.

I se povestiră toate astea Tatianei Markovna, dar dânsa se mulţumi doar să se încrunte dezgustată şi să-i facă semn Vasilisei să n-o mai bată la cap.

Apoi sosiră câteva cucoane în vizită, precum şi moşierul de dincolo de Volga şi alţi doi oaspeţi din oraş şi rămaseră la masă.

Auziseră toţi că Vera Vasilievna nu se simţea bine şi veniseră să afle ce era cu dânsa. Tatiana Markovna le spuse că fata răcise în ajun şi că trebuia să stea două zile în casă, minciuna aceasta făcând-o şi pe ea să sufere, fiindcă nu ştia ce se ascundea sub boala asta născocită. Ea nu îndrăznea nici măcar să cheme un doctor, care ar fi constatat că nu era vorba de vreo boală, ci doar de o criză morală, care nu putea să nu aibă o cauză.

Bunica nu luă nimic în gură în seara aceea, şi Tit Nikonîci spuse şi el, din politeţe, „că nu are apetit”. În cele din urmă, se întoarse şi Raiski, puţin cam palid, şi nu voi nici el să cineze. Şedea tăcut şi posomorât la masă, prefăcându-se că nu vede privirile întrebătoare pe care Tatiana Markovna i le arunca din când în când.

În sfârşit, Tit Nikonîci făcu o reverenţă adâncă, sărută mâna Tatianei Markovna şi plecă, iar bunica porunci să i se pregătească patul şi-i ură sec lui Raiski „noapte bună”, fără măcar să-i arunce o privire, simţindu-se adânc jignită în inima şi în mândria ei.

Lângă ea se petrecea cu cei dragi ceva tainic şi serios, şi dânsa era lăsată deoparte, ca o străină sau

ca o bătrână care-şi trăise traiul şi nu mai era bună de nimic.

Nici nu bănuia măcar respectul, teama şi mila care îi împiedicau pe ceilalţi să-şi deschidă inima faţă de ea.

Raiski îi spuse cu jumătate de glas că trebuia să-i vorbească şi că ar fi bine dacă ar trimite slugile din odaie, fără ca ele să bănuiască ceva. Bătrâna pironi asupra lui o privire plină de groază. Chiar şi nasul i se albise.

— S-a întâmplat o nenorocire? întrebă ea, cu spaimă.

Raiski şovăi.

— Nu… răspunse el, nehotărât. Din punctul meu de vedere nu-i nicio nenorocire…

— Dar dacă din punctul meu de vedere este, atunci înseamnă că s-a întâmplat totuşi o nenorocire! murmură ea. Şi – eşti palid! Prin urmare şi tu crezi că-i o nenorocire.

Bătrâna îndepărtă slugile pe nesimţite, spunându-le că nu se culcă, ci mai rămâne cu Boris Pavlovici şi-l duse pe acesta în biroul său.

Acolo, se lăsă în vechiul ei fotoliu voltairian, aşeză lampa de pe birou cât mai departe de ei şi o mai acoperi şi cu abajurul.

Stăteau în penumbră. Tatiana Markovna aştepta, cu capul plecat, fără să-l privească pe Raiski, iar acesta începu să vorbească, străduindu-se să ajungă la „nenorocire” cât se poate de lin şi pe căi ocolite.

Buzele îi tremurau, adesea limba parcă nu mai voia să-l asculte, Raiski amuţea, luându-şi un răgaz, apoi, după ce-şi aduna puterile, începea iar să vorbească.

Bunica nu făcea nicio mişcare, nu scotea un cuvânt. Spre sfârşitul povestirii, vorba şoptită a lui Boris Pavlovici abia se mai auzea.

O părăsi pe bătrână când se crăpa de ziuă. După ce el sfârşi cu tot ceea ce avea de spus, ea se ridică din fotoliu, îşi îndreptă, fără grabă, umerii, cu o

mare sforţare, apoi îi lăsă iar să cadă tot atât de încet, îşi plecă fruntea-n pământ, rămase aşa, nemişcată, rezemată cu o mână de masă, şi din piept îi izbucni un oftat asemănător cu un geamăt.

— Bunico! murmură Boris Pavlovici, înspăimântat de expresia ei, lăsându-se în genunchi. Salveaz-o pe Vera…

— A trimis prea târziu după bunică-sa, şopti bătrâna. Numai Dumnezeu o mai poate mântui acum! Păzeşte-o, mângâi-o cum ştii! Ea nu mai are bunică!

Şi făcu un pas înainte, dar el îi tăie drumul.

— Ce-i cu dumneata, bunico? Ce vrei să faci? zise Raiski, înspăimântat.

— Voi nu mai aveţi bunică… repetă ea, cu gândul aiurea, încremenită pe loc, în faţa fotoliului, cu ochii aţintiţi în pământ. Hai, pleacă! strigă ea, aproape mânioasă, când îl văzu că pregetă. Să nu mai vii la mine… şi nici alţii să nu mai vină. Gospodăreşte tu moşia… şi pe mine să mă lăsaţi toţi în pace… toţi!

Stătea tot pe acelaşi loc, parcă încătuşată, cu o privire lipsită de viaţă, ca a unui om adormit. Raiski voi să-i spună ceva, dar dânsa-l opri cu un gest nerăbdător al mâinii.

— Du-te la ea şi păzeşte-o! Bunica nu mai poate… Bunica nu mai este! şopti Tatiana Markovna.

Apoi îi făcu un semn poruncitor să plece. Raiski ieşi, plin de teamă, palid, le porunci lui Iakov, Vasilisei şi lui Saveli să aibă grijă de casă, şi el se opri după colţ, să pândească de acolo să vadă ce se va întâmpla cu bunica. Nu scăpa o clipă din ochi ferestrele şi uşa ei.

Bătrâna se lăsă cu o mişcare automată iar în fotoliu şi amorţi, căzând, inertă, într-un fel de picoteală..! Şi rămase aşa nemişcată până dimineaţa, când se crăpă bine de ziuă.

Boris Pavlovici, care nu se culcase, o văzu, împreună cu Iakov şi Vasilisa, pe Tatiana

Markovna ieşind din casă, îmbrăcată în aceeaşi rochie din ajun, cu capul descoperit şi cu şalul turcesc pe umeri… Uşa o deschise cu piciorul, străbătu odăile şi coridorul, coborî în grădină şi păşi mai departe, mereu încremenită, ca o statuie de bronz, care-şi părăsise piedestalul şi pornise la drum, fără să se uite la nimeni şi la nimic.

După ce trecu de grădiniţa cu flori, bătrâna o luă pe alei, spre râpă, şi începu să coboare panta cu pas măsurat, rar şi larg, cu capul sus, fără să-şi întoarcă privirile nicăieri, cu ochii aţintiţi undeva, departe. Şi intră în pădure.

Raiski se repezi nesimţit după ea, ascunzându-se pe după copaci.

Tatiana Markovna cobora mereu mai jos, tot mai jos, se apropie de chioşc, şi în tata lui se opri, cu capul în pământ, încremenită ca o stană de piatră. Din spate, Raiski se apropie tiptil de ea, cu răsuflarea oprită.

— Păcatul e al meu! gemu dânsa, apoi îşi puse mâinile pe creştetul capului şi porni deodată mai departe, cu paşi repezi, ieşi la Volga, se opri pe malul apei şi încremeni iar.

Vântul îi înfăşură rochia în jurul picioarelor, îi răvăşea părul şi-i smucea şalul de pe umeri, dar ea nu vedea şi nu-şi dădea seama de nimic.

Boris Pavlovici simţi că-ngheaţă sufletu-n el, fulgerat de un gând: „N-o vrea să se-nece!?”

Dar bătrâna se întoarse încet pe loc, şi porni iar cu paşi largi, lăsând urme adânci în nisipul umed.

Raiski răsuflă mai uşurat, dar când îi întrezări obrazul printre tufişuri, când o văzu pornind încet înapoi, cu acelaşi mers larg, îl cuprinse parcă o spaimă de moarte.

Nu-şi mai recunoştea bunica. Pe fata acesteia se lăsase parcă un nor, şi norul era „nenorocirea”, durerea pe care chiar el o prăvălise în noaptea aceea pe umerii ei – şi-şi dădu seama că nicio putere din lume nu mai putea îndepărta durerea aceea.

Bătrâna spusese adevărul – bunica nu mai era. Nu mai era bunica, Tatiana Markovna, mama duioasă şi iubitoare a întregii familii; moşiereasa din Malinovka cea înfloritoare şi plină de viaţă datorită ei, unde şi ea trăia şi înflorea, conducând cu înţelepciune mica ei împărăţie. Acum, în locul ei, apăruse o altă femeie.

Parcă nici nu mergea prin propria-i forţă, ci o purta înainte o putere străină. Cât de larg îi era pasul, cât de sus îşi ţinea capul, şi cât de drepţi îi erau umerii, şi pe umeri îşi purta „nenorocirea”! Fără să-şi simtă picioarele, mergea prin pădure, suind pieptiş dealul; şalul îi atârna de pe umeri, măturând cu un colţ praful şi gunoaiele. Ochii ei se uitau în zare, fără să clipească, plini de o groază încremenită şi resemnată.

De pe faţa ei pierise orice urmă de alt simţământ, în afară de acela care vorbea de „nenorocire”; parcă era o lunatecă, sau un cadavru…

Raiski abia se ţinea după ea printre tufişuri, păzind-o să nu i se întâmple ceva. Iar dânsa mergea mereu înainte, biruind urcuşul greu, şi numai o singură dată îşi lăsă capul pe braţe şi-şi sprijini mâinile de trunchiul unui copac.

— Păcatul e al meu! murmură ea cu o voce care-i izbucnea din fundul pieptului, ca un geamăt. Mi-e atât de greu, uşurează-mi, Doamne, povara, că uite, n-o s-o mai pot duce! şopti ea apoi şi, îndreptându-şi spatele, porni în sus pe povârnişul râpei. Biruia drumul pieptiş cu o putere supraomenească, lăsând în urma ei, în tufe, bucăţi de rochie şi şal.

Raiski se uita uimit şi înspăimântat la femeia aceasta nouă, necunoscută. „Numai sufletele mari biruie cu atâta putere durerile grele, se gândea el. Lor le sunt date aripi, ca vulturilor, să zboare pe sub nori, şi ochi, să privească în prăpăstii. Numai un suflet credincios poate să-ndure durerea aşa cum o îndură femeia aceasta, şi numai femeile, în

general, ştiu să-şi ducă astfel suferinţa! Jumătatea feminină a neamului omenesc, se gândea el, ascunde în ea puteri uriaşe, care pun universul în mişcare. Dar puterile acestea nu sunt înţelese, nici recunoscute şi nu sunt valorificate nici de femei, nici de bărbaţi, ci „dimpotrivă, înăbuşite, călcate în picioare cu brutalitate sau însuşite de bărbaţi care nu se pricep nici să mânuiască aceste forţe uriaşe, şi, din mândrie, nici să li se supună raţional. Iar femeile, necunoscătoare ale propriilor lor puteri înnăscute şi legale, încalcă zona puterii bărbăteşti, şi din această încăierare reciprocă se naşte toată neorânduiala de pe lume. „Nu, asta nu-i bunica!” îşi zise Raiski, privind-o cu inima strânsă pe Tatiana Markovna. I se părea că este una dintre personalităţile acelea feminine, care ieşeau din cercul familiei pe neaşteptate şi se transformau în eroine în clipele măreţe, când de jur împrejur cădeau loviturile grele ale soartei, când oamenii aveau nevoie nu de forţa brutală a muşchilor, nu de mândria minţilor pătrunzătoare, ci de energii sufleteşti, când trebuia să înduri o mare durere, o mare suferinţă, să rabzi, fără să te prăbuşeşti.

Prin mintea lui Raiski trecură cu repeziciunea fulgerului o mulţime de umbre de femei din adâncul istoriei, cu care bunica se putea asemăna. Vedea în Tatiana Markovna pe ebreea din antichitate, stăpâna Ierusalimului, din care îşi trăgea obârşia o întreagă seminţie, ascultând, pe buze cu un zâmbet de dispreţuitoare mânie, prorocirea şi ameninţarea surdă care se înălţa din popor: „Şi-o să se ia cununa poporului care n-a cunoscut venirea Messiei”, „O să năvălească romanii şi-o s-o cucerească!” Dar ea nu credea, socotind de neclintit cununa pe care Iehova o pusese pe fruntea lui Israel. Dar când a sunat ceasul, „când au năvălit romanii”, ea a înţeles, în sfârşit, de unde căzuse lovitura de neînlăturat, s-a ridicat, şi-a scos cununa şi, tăcută, fără să cârtească, fără lacrimile de laşitate cu care bărbaţii

scăldau zidurile Ierusalimului, lovindu-se cu capul de pietre, ci cuprinsă doar de o groază încremenită şi cu supunere în ochi, a străbătut împărăţia îngenuncheată, cu veşmintele în neorânduială, îndreptându-se spre locul spre care o călăuzea mâna lui Iehova. Tot ca şi ea, îi apărea acum bunica, purtând pe chip suferinţa sfântă, şi parcă mândrindu-se cu lovitura năprasnică pe care o primise şi cu puterea cu care era în stare s-o îndure.

Raiski îşi mai aminti şi de o altă împărătească a durerii, de Marfa{188}, cea sublimă a Rusiei, încătuşată, sfârtecată de vulturii Moscovei, dar care-şi păstrase şi în temniţă măreţia şi puterea durerii, pe care o închinase gloriei pierdute a Novgorodului, starostiţa aceasta îngenuncheată trupeşte, dar cu spiritul neîncătuşat, care murea ca vrăjmaşă a Moscovei, părând, totuşi, să îndrume încă soarta oraşului slobod.

În faţa lui Raiski se îngrămădeau, ca aievea, şi alte umbre de muceniţe: împărătese ruse, care, din porunca soţilor, îşi schimbaseră cinul în cin de călugăriţă, dar nu-şi pierduseră firea şi energia nici în chilia mânăstirească. Îşi mai aminti şi de alte împărătese, care cârmuiseră şi mântuiseră statul în clipe de restrişte…

Cu aceeaşi putere în a îndura durerea intrau în temniţe, împreună cu titanii noştri care încercaseră să mişte cerul din loc, nevestele lor, boieresele şi cneajnele, rămase fără nume şi rang, dar care duceau cu ele forţa sufletului lor de femeie şi a măreţei lor frumuseţi, putere necunoscută până atunci, nici de ele, nici de alţii, şi pe care femeile acestea o căleau, ca într-un foc, în viitoarea muncilor grosolane, cum ai căli aurul, slujindu-şi soţii – cneji, şi ducând pe umeri şi propria lor „nenorocire”, şi pe aceea a bărbaţilor lor.

Iar bărbaţii, plecându-şi genunchii în faţa acestei frumuseţi noi, neştiută de ei până atunci, îndurau mai cu bărbăţie osânda. Arşi şi istoviţi de munci şi

de durere, dar căliţi în ele, ei îşi păstrau măreţia spiritului, strălucind cu o frumuseţe nepieritoare în mijlocul încercărilor prin care treceau, aidoma minunatelor statui, care, după ce zăcuseră milenii în pământ, apăreau cu trupul ştirbit de vreme, dar strălucind de veşnică frumuseţe, dăruită lor de marele maestru.

O astfel de putere măreaţă, puterea de a sta neclintit sub ploaia de trăsnete, când în jur se prăbuşeşte totul, răsare deodată, fără ştiinţa ei, ca o comoară pe care abia atunci o descoperi, şi în femeia rusă din popor, când văpaia pojarului îi mistuie coliba şi avutul şi-i ucide copiii.

Cu aceeaşi groază mută şi împietrită, ca a bunicii, ca a Marfei din Novgorod, ca a împărăteselor şi a cneajnelor, se îndepărtează, păşind mereu mai departe, cu ochii ficşi aţintind cerul şi, fără să mai arunce măcar o privire înapoi, spre coloana de flăcări şi fum, se îndepărtează cu paşi dârzi, ducându-şi în braţe copilul smuls din flăcări, călăuzindu-şi mama bătrână şi mânând din spate cu privirea şi cu izbituri de picior un soţ slab şi laş, când acesta se prăbuşeşte în genunchi, muşcă ţărâna sau se uită înapoi, blestemând pojarul…

Ea merge, păşind dârză cu picioarele zdravene, arse de soare, tot mai departe, mereu mai departe, fără să ştie unde se va opri sau va cădea când i se vor slei puterile. Este încredinţată că alături de ea păşeşte o altă forţă, care-i poartă în spate „nenorocirea”, pe care singură – nu ar fi putut-o duce!

În ochii deschişi, care nu văd nimic, se oglindeşte o mare răbdare şi putere de a îndura suferinţa. Faţa-i străluceşte de splendoarea şi măreţia martiriului. Asupra ei cade trăsnetul, o mistuie focul, dar nimic nu poate să sfărâme forţa ei de femeie.

Raiski se apăra îngrozit de vedeniile acestea chinuitoare ale închipuirii lui, de aceşti oaspeţi

nepoftiţi în clipele de grea cumpănă şi, îndreptându-şi atenţia asupra martirei atât de apropiate de sufletul său, nu o scăpa din ochi, silindu-se să desluşească în inima ei suferinţa care-şi făcuse cuib acolo.

Împărăţia Tatianei Markovna se năruia, în casa ei se cuibărise pustiul, scumpa şi nepreţuita ei comoară, mândria, mărgăritarul ei îi fusese răpit. Rătăcea, singură, de parcă păşea pe ruine. Sufletul îi era şi el pustiu! Pacea, mândria şi fericirea pieriseră din colţişorul acela binecuvântat.

Ochii ei nu mai vedeau acolo decât grozăvia pustiului– lumea pierduse orice farmec pentru ea. Când se oprea o clipă, de parcă voia să prindă puteri trăgând aer în piept şi răcorindu-şi buzele arse de răsuflarea fierbinte, îi tremurau genunchii. Încă o clipă, şi s-ar fi prăbuşit, dar un glas necunoscut, dătător de putere, îi şoptea: „Mergi, să nu cazi şi-o să ajungi la o ţintă!”

Atunci neputinţa ei de bătrână pierea şi femeia mergea mereu mai departe. Rătăci aşa până-n seară şi noaptea şi-o petrecu în fotoliu, în odaia ei, frământată de o picoteală chinuitoare, plină de aiurări şi gemete, apoi se trezi, părându-i rău că se deşteptase, se sculă în zori şi porni iar în jos de pe stâncă, spre chioşc, unde se aşeză pe pragul aproape ruinat, rămânând acolo multă vreme cu capul lipit de scândurile goale ale podelei, după care intră în câmp, pierzându-se printre tufele de pe malul Volgăi.

În rătăcirile ei, se pomeni deodată în faţa troiţei din câmpie, ridică fruntea, privi icoana, ochii i se umplură de o groază mult mai mare decât cea dinainte şi se dădu înapoi, clătinată parcă de vânt.

Apoi căzu, ca o fiară rănită, într-un genunchi, se ridică iar greoaie, porni cu paşi repezi, prăbuşindu-se şi ridicându-se mereu, şi trecu în goană pe lângă Raiski, acoperindu-şi faţa de teama ochilor icoanei şi gemând: „Păcatul meu! Păcatul meu!”

Slugile erau îngrozite. Vasilisa şi Iakov aproape că nu mai ieşeau din biserică, unde se rugau în genunchi. Vasilisa îi făgădui lui Dumnezeu să meargă în pelerinaj, pe jos, până la sfinţii făcători de minuni din Kiev, dacă cucoana o să-şi vină-n fire, iar Iakov se jurui să aprindă la icoana din biserică o lumânare groasă, cu brâu aurit.

Celelalte slugi de la conac se ascundeau de după colţuri sau se uitau prin crăpătura uşii la cucoana care rătăcea pe câmpii şi prin păduri, de parcă-i luase Dumnezeu minţile. Până şi Marina îşi pierduse cumpătul şi umbla ca năucă.

Numai Egor încercă să chicotească şi să se lege de fetele de la conac, dar ele-l alungară, iar Vasilisa îl făcu „păgân”.

De două zile, bunica nu luase nimic în gură. Boris Pavlovici voi să-i iasă înainte, s-o oprească şi să-i vorbească, dar ea-i făcu un semn poruncitor cu mâna s-o lase-n pace.

În cele din urmă, el se apropie hotărât de ea cu o cană cu lapte şi o prinse de mână. Atunci, dânsa-l privi stăruitor, de parcă nu-l cunoştea, se uită şi la cană, o luă în mână cu mişcări automate şi goli laptele dintr-însa cu sete, până la ultima picătură, cu înghiţituri rare şi mari.

— Hai acasă, bunico, nu te mai chinui şi nu ne mai chinui nici pe noi! o imploră el. O să te prăpădeşti.

Dar ea făcu un semn de deznădejde cu mâna.

— Dumnezeu mă mână, nu umblu singură. Puterea Lui mă poartă şi trebuie să rabd până la sfârşit. De-oi cădea, să mă culegeţi… Al meu e păcatul! mai şopti ea şi porni iar înainte.

După vreo zece paşi se opri şi se întoarse spre Boris Pavlovici care se apropie în goană de dânsa.

— Dacă n-o să mai pot îndura… o să mor… şopti ea, făcându-i semn să-şi plece capul.

El căzu în genunchi.

Ea-i lipi capul de pieptul său, îl sărută apăsat şi-i puse mâna pe creştet.

— Fii binecuvântat şi dă-le binecuvântarea mea şi lor… Marfenkă-i, şi ei, sărmanei mele Vera… mă auzi? Şi ei…

— Bunico! izbucni Boris Pavlovici cu lacrimi în ochi, sărutându-i mâna.

Ea-şi smulse mâna şi porni iar în rătăcirea ei prin tufişuri, pe malul apei şi pe câmp.

„Un suflet credincios îşi are împărăţia lui! se gândea Raiski, uitându-se în urma ei şi ştergându-şi lacrimile de pe obraz. Numai el e-n stare să sufere atât pentru tot ceea ce a iubit, să iubească şi să ispăşească astfel greşelile sale şi ale altora!”

Nici Vera nu se afla într-o stare mai bună. Raiski se grăbi să-i povestească ceea ce vorbise cu bunica şi când ea trimise a doua zi după el de dimineaţă şi-l întrebă palidă şi chinuită: „Ce-i cu bunica?”, în loc de răspuns, el i-o arătă pe Tatiana Markovna rătăcind prin livadă, pe alei şi pe câmp.

Vera se repezi la fereastră, urmărind cu ochi lacomi rătăcirile bunicii, cu povara „nenorocirii” pe umeri. Fata izbuti să-i întrezărească o clipă faţa şi se prăbuşi, îngrozită, la pământ, apoi se ridică şi porni să alerge de la o fereastră la alta, urmărind-o pe bătrână şi împreunându-şi şi întinzându-şi mâinile, ca în rugăciune, spre bunica ei.

Vera umbla şi ea ca o sălbătăciune prin odăile mari şi părăsite ale casei bătrâneşti, deschizând şi închizând uşile în urma ei, aruncându-se pe divanele vechi şi izbindu-se de mobile.

Simţea nevoia năvalnică să alerge la bunica ei, dar se oprea îngrozită – oare n-o s-o omoare dacă i s-o arăta deodată-n ochi?

Abia acum începu adevăratul chin al Verei. Îşi dădea seama cât de adânc înfipsese cuţitul în propria-i viaţă şi în aceea a fiinţei pe care-o iubea. O vedea pe bătrâna aceasta tragică, chinuindu-se îngrozitor din pricina ei, pe femeia aceasta, fericită până mai ieri, acum acoperită cu zdrenţe, galbenă la faţă, istovită, purtând pe umeri chinul unui păcat străin şi al unei dureri străine.

— De ce s-o chinui? Ea e o sfântă! Pe când eu!… îngăimă Vera, îndurerată.

Când Raiski îi aduse binecuvântarea Tatianei Markovna, Vera se aruncă de gâtul lui şi plânse îndelung.

În seara următoare, Boris şi soţia preotului, care venise în ziua aceea, o găsiră pe Vera, îmbrăcată sumar, stând pe jos într-un colţ din salonul cel mare. O luară de acolo aproape cu sila şi o culcară în pat.

Boris Pavlovici chemă doctorul şi-i explică într-un fel oarecare cauza tulburării ei. Acesta îi recomandă o băutură calmantă, pe care fata o luă, dar nu se linişti; se prăbuşea adesea într-un somn greu şi, ori de câte ori se trezea, întreba: „Ce e cu bunica?”

Pentru ca apoi să cadă iar în toropeală.

Vera nu auzea ce-i turuia la ureche prietena dragă, care putea să-i ştie toate tainele, fără să divulge vreuna, să i se supună, ca unei fiinţe mult mai puternice decât ea, să-i împărtăşească gândurile, să-i încurajeze dorinţele, dar acum, când tunetul bubuia năprasnic deasupra capului fetei, stătea, neputincioasă, nefiind în stare să îndure tunetul şi s-o liniştească pe prietena ei.

— Apă! şoptea Vera, fără să-i ia în seamă ciripitul. Nu mai vorbi! Stai aici, nu lăsa pe nimeni să intre… şi află ce-i cu bunica…

În timpul nopţii, starea ei nu se amelioră. De câte ori se trezea din amorţeală, spunea mereu, în şoaptă: „Bunica n-a venit? Nu mă iubeşte! N-o să mă ierte!”

În ziua a treia, Tatiana Markovna plecă de acasă fără s-o vadă nimeni. Boris Pavlovici, care nu închisese ochii de două nopţi, se culcase să se odihnească, dând poruncă să fie trezit de îndată ce bătrâna va ieşi pe uşă.

Dar Iakov şi Vasilisa se duseseră la slujba de dimineaţă, iar când Paşutka o văzu pe cucoană pornind la drum, se sperie atât de tare, încât se

ascunse în cămara în care se păstrau măturile mari şi mici şi… adormi acolo. Ceilalţi oameni din curte se împrăştiaseră care-ncotro.

Numai Saveli o zări pe Tatiana Markovna coborând în râpă cu un mers şovăielnic, agăţându-se de copaci, ca mai pe urmă să iasă în câmp.

Raiski se repezi după ea, şi de după colţul casei o văzu pe bătrână pe câmp, venind încet spre conac. Din când în când, Tatiana Markovna se oprea şi se uita în urmă, de parcă-şi lua rămas bun de la izbele ţăranilor. Raiski se apropie de dânsa, dar nu îndrăzni să-i vorbească, surprins de expresia nouă de pe faţa ei; în loc de supunerea şi groaza de până atunci, apăruse parcă o înţelegere plină de deznădejde a realităţii. Bătrâna parcă se uita în ochii „nenorocirii" ei, fără să-l vadă pe Raiski.

Visa, trează, că împărăţia ei se prăbuşise, şi că peste ea se va întinde curând pustiul şi uitarea. Mai târziu, Raiski află chiar de la dânsa visul îngrozitor pe care îl avusese.

Uitându-se la sat, bunica nu vedea ordinea înfloritoare a caselor îndestulate, ci un şir de izbe neîngrijite şi dărăpănate, locuite de beţivi, cerşetori, haimanale şi hoţi. Câmpiile erau pustii, năpădite de pelin, de brusturi şi de urzici.

Bătrâna se întoarse cu groază cu spatele spre sat, intră în livadă şi se opri, uitându-se în jur, dar nu recunoscu nici casele, nici curtea.

Livada, grădina de flori şi grădina de legume se contopiseră, se învălmăşiseră şi se acoperiseră de buruieni. Piciorul omului nu mai călca prin ele, doar hultanul îşi ducea acolo prada vie, ca s-o sfâşie, netulburat de nimeni.

Casa cea nouă se aplecase într-o parte şi se afundase-n pământ, locuinţele argaţilor se ruinaseră, şi printre ruine se târa, mieunând jalnic, o mâţă singuratică, iar sub acoperişul prăbuşit se ascundea un ocnaş evadat.

Bătrâna se cutremură şi se uită spre casa cea veche. Aceasta dăinuia peste toate; când orice viaţă

se retrăsese cu groază din locurile acelea, numai ea mai rămăsese mohorâtă, dărăpănată, cu pereţii ei de un cafeniu-închis.

Ferestrele nu aveau geamuri, ramele lor putreziseră, iar prin odăile aproape năruite umbla slobod vântul, măturând ultimele urme de viaţă.

În vatră îşi făcuse cuib o bufniţă şi nicăieri nu auzeai pasul unei fiinţe vii, numai umbra ei, a aceleia care nu mai era, care pierise, a Verei sale, luneca peste parchetul întunecat şi putrezit, îngânându-şi gemetele cu urletul vântului şi plutind pe aripile lui în lungul grădinii, apoi în jos, în râpă, în chioşc…

Raiski văzu pe faţa bunicii o lacrimă care se oprise ca îngheţată. Bătrâna se clătină, căutând pe dibuite un sprijin, gata să cadă…

El se repezi spre dânsa, şi cu ajutorul Vasilisei o duse în casă, o aşeză în fotoliu şi porni în goană după doctor. Bătrâna se uita la toţi, fără să-i recunoască. Vasilisa începu să plângă în hohote, căzându-i la picioare.

— Maică, Tatiana Markovna! strigă ea. Vino-ţi în fire, fă-ţi semnul crucii!

Bătrâna îşi făcu semnul crucii, oftă, şi cu un gest îi arătă că nu poate să vorbească şi că cere apă.

Apoi se culcă în pat, cu mişcări automate, parcă fără să-şi dea seama de ce face. Vasilisa o dezbrăcă, o obloji cu şervete calde, îi frecă mâinile şi picioarele cu spirt şi până la urmă o sili să înghită un păhărel de vin fiert.. Doctorul porunci ca bătrâna să fie lăsată în pace, să doarmă, şi când s-o deştepta să i se dea doctoria prescrisă de el.

Dintr-o vorbă scăpată întâmplător, află şi Vera că bunica ei căzuse la pat. Aruncă plapuma de pe dânsa, o împinse cât colo pe Natalia Ivanovna şi voi să plece s-o vadă pe bunica, dar Raiski o opri, spunându-i că Tatiana Markovna căzuse într-un somn adânc.

Spre seară, Vera se îmbolnăvi şi ea serios. Avea febră şi delira. Se zbuciumă toată noaptea,

plângând şi chemând-o pe bunica prin somn.

Raiski îşi pierdu capul, şi până la urmă se hotărî să-l cheme pe Piotr Petrovici, bătrânul lor doctor, căruia să-i dea a-nţelege că Vera suferise un şoc nervos; bineînţeles, fără să-i spună cauza, aşteptând cu nerăbdare să se crape de ziuă şi umblând neobosit de la Vera la Tatiana Markovna şi înapoi.

Bunica zăcea cu capul acoperit, şi el se temea să se uite să vadă dacă doarme sau se mai luptă cu durerea. La Vera intră în vârful picioarelor şi o întrebă pe Natalia Ivanovna: „Ce face?”

— Se trezeşte mereu, plânge şi aiurează! îi răspundea Natalia Ivanovna, care şedea la căpătâiul bolnavei.

„O, Doamne! murmura Boris Pavlovici şi, întorcându-se în odaia sa, se arunca pe pat, cu trupul şi sufletul sleite de oboseală. N-aş fi crezut niciodată că în colţişorul acesta voi da de astfel de drame, de astfel de caractere! Cât de uriaşă şi de înspăimântătoare este viaţa simplă în toată goliciunea adevărului ei şi cât de integri rămân oamenii după astfel de zguduiri! Pe când noi, acolo, în înghesuială, ne încropim viaţa şi pasiunile cum încropesc bucătarii bucatelor rafinate…

VIII

Nici spre dimineaţă, Vera nu se simţi mai bine. Febra nu scădea, cu toate că fata adormise. Avea însă un somn care se întrerupea mereu şi semăna cu un fel de uitare adâncă.

Raiski se duse împreună cu Vasilisa la Tatiana Markovna şi intră în iatacul ei.

Bătrâna zăcea neclintită, în aceeaşi poziţie ca în ajun.

— Ia vezi, Vasilisa, ce face? Mă tem să mă apropii, ca să n-o tulbur, şopti Raiski.

— N-ar fi bine s-o trezesc?

— Da, cred c-ar fi bine. Vera e bolnavă… şi nu ştiu dacă trebuie să trimit sau nu după Piotr Petrovici…

Dar abia sfârşi vorba, că Tatiana Markovna se ridică deodată în capul oaselor.

— S-a-mbolnăvit Vera? întrebă ea.

Raiski răsuflă mai uşurat.

Faţa bătrânei, care până ieri fusese împietrită, parcă lipsită de viaţă, se însufleţi deodată şi se umplu de grijă şi teamă. Ea îi făcu un semn cu mâna să iasă şi într-o jumătate de oră se-mbrăcă…

Cu paşi largi, dar de data aceasta grăbiţi, cu neliniştea pe faţă, bunica trecu prin ogradă şi se urcă la Vera. Parcă-i luase cineva oboseala cu mâna. Era iar plină de viaţă, şi teama şi grija de pe faţa ei îl bucurau pe Raiski, de parcă-şi regăsise un prieten vechi.

Bunica intră încet în odaia Verei, îşi pironi ochii pe chipul palid al fetei adormite şi-i şopti lui Raiski să trimită după bătrânul doctor. Abia după aceea o zări pe soţia preotului; îi văzu faţa istovită, o îmbrăţişă şi-i spuse să se ducă în camera ei şi să rămână acolo toată ziua, ca să se odihnească.

— Acum nu mai e nevoie de nimeni aici – am venit eu! zise ea şi-şi făcu un loc lângă patul Verei.

Apoi sosi doctorul. Tatiana Markovna îi explică starea nervoasă de care suferea fata, ocolind cu iscusinţă adevărata cauză a bolii. Doctorul constată o febră mare şi prescrise o doctorie, spunând că dacă bolnava se va linişti, starea ei nu va avea urmări.

Vera luă doctoria, aproape fără să-şi dea seama, şi spre seară căzu într-un somn adânc.

Tatiana Markovna stătea la căpătâiul ei, cu capul pe un colţ al pernei Verei, fără să doarmă, pândind orice mişcare a fetei şi ascultându-i cu luare-aminte respiraţia.

Uneori, Vera se trezea şi întreba: „Nataşa, dormi?", dar nu primea niciun răspuns şi închidea iar ochii. Din când în când, îi deschidea şi, ori de câte ori îşi recăpăta cunoştinţa, în creier îi năvăleau amintirile şi, dându-şi seama de ceea ce se-ntâmplase, ofta chinuită.

Apoi cădea din nou în picoteală; noaptea i se părea o închisoare neagră şi înfiorătoare.

O dată se mişcă şi ceru de băut. Mâna de după pernă îi întinse paharul.

— Ce face bunica? întrebă fata, deschizând o clipă ochii şi închizându-i iar. Nataşa, unde eşti? Vino-ncoace, de ce te-ascunzi mereu?

Dar nu-i răspunse nimeni.

Atunci oftă din greu şi aţipi iar.

— Bunica nu vine! Nu mă iubeşte! şopti ea, plină de durere, trezindu-se o clipă din somn. Bunica n-o să mă ierte!

— Bunica a venit! Te iubeşte! Bunica te-a iertat! auzi ea un glas deasupra capului ei.

Vera sări din pat şi se repezi la Tatiana Markovna.

— Bunico! strigă fata, ascunzându-şi faţa la pieptul ei, aproape în nesimţire.

Tatiana Markovna o culcă în pat şi-şi culcă şi dânsa capul cărunt lângă părul negru, bogat, răvăşit peste faţa palidă, frumoasă şi chinuită a fetei.

Când se trezi din amorţire la pieptul „mamei", Vera i se spovedi cu şiroaie de lacrimi, fără vorbe, şi cu hohote de plâns, mărturisindu-şi toată căinţa şi durerea, în prada suferinţei ce răzbătea acum, deodată, în afară.

Bunica asculta hohotele de plâns ale fetei, fără să scoată o vorbă, ştergându-i lacrimile cu batista; o lăsa să plângă, numai capul i-l apăsa mai tare pe pieptul său, acoperind-o cu sărutări.

— Nu mă mângâia, bunico… părăseşte-mă… nu merit… Toată dragostea şi mângâierile dumitale păstrează-le pentru sora mea…

Ca răspuns, bunica o strânse şi mai tare la piept.

— Sora ta nu mai are nevoie de mângâierile mele, pe când eu am nevoie de dragostea ta! Nu mă părăsi, Vera, nu te feri de mine – şi eu sunt orfană! murmură bunica şi începu să plângă.

Vera o cuprinse în braţe şi-o strânse cu putere.

— Măicuţa mea, iartă-mă… şopti dânsa.

Tatiana Markovna îi închise gura cu o sărutare.

— Taci, să nu mai spui asta niciodată!

— Nu te-am ascultat… Dumnezeu m-a pedepsit pentru ceea ce ţi-am făcut…

— Ce tot vorbeşti, Vera? o întrerupse, deodată, Tatiana Markovna, îngălbenind de spaimă; în clipa aceea semăna iar cu bătrâna care rătăcea în neştire prin păduri şi prin râpe.

— Da, am crezut că voinţa şi deşteptăciunea mea o să-mi ajungă pentru o viaţă întreagă. Am crezut că sunt mai deşteaptă decât voi toţi…

Tatiana Markovna răsuflă mai uşurată. Pesemne c-o tulburase un alt gând sau o altă bănuială.

— Chiar şi eşti mai deşteaptă decât mine şi ai învăţat şi mai multă carte, zise dânsa. Dumnezeu ţi-a dăruit o minte ascuţită, dar nu ai atâta experienţă ca bunica ta…

„Acum… am şi experienţă mai multă!” se gândi Vera, culcându-şi obrazul pe umărul bătrânei.

— Ia-mă de aici! Vera nu mai este. O să fiu Marfenka dumitale… şopti ea. Vreau să plec de aici, din casa asta veche, să vin acolo, la dumneata.

Bunica o mângâie, tăcută.

Capetele lor se odihneau unul lângă altul pe aceeaşi pernă şi niciuna dintre ele nu mai scotea o vorbă. Spre dimineaţă, adormiră amândouă, strâns îmbrăţişate.

IX

Când se deşteptă în dimineaţa următoare, Vera nu mai avea febră, ci era doar foarte palidă şi obosită. Îşi biruise boala odată cu lacrimile pe care le vărsase la pieptul bunicii. Doctorul îi spuse că de aci înainte nu avea de ce să se mai teamă, dar porunci să nu părăsească vreo câteva zile camera.

Lucrurile reintrară pe vechiul lor făgaş. După propria-i dorinţă, ziua onomastică a Verei trecu neobservată. Nici Marfenka şi nici familia Vikentiev nu veniră de dincolo de Volga. Bunica trimisese un om de la conac să-i anunţe că Vera Vasilievna nu se simţea prea bine şi nu ieşea din odaie.

Tuşin scrisese un bileţel respectuos, în care o felicita pe Vera, cerându-i îngăduinţa să vină s-o vadă.

Dar fata îi răspunsese: „Mai aşteaptă, sunt încă bolnavă”.

Musafirilor, care veniră din oraş, li se răspunse că Vera Vasilievna era bolnavă şi nu primea pe nimeni. Numai slujnicele din casă nu ţinură seama de nimic, ci se gătiră cu rochiile lor pestriţe, cu funde, şi se unseră pe cap cu pomadă de cuişoare, iar vizitiii şi feciorii se îmbătară iar în toată legea.

Între Vera şi bunica se statorniciseră relaţii noi Tatiana Markovna n-o chinuia cu o bunăvoinţă prefăcută, cu toate că, fără-ndoială, nu accepta cu prea mare uşurinţă, ca Raiski, experienţa hotărâtoare din viaţa unei femei, dar cu atât mai

puţin nu vădea nici dispreţul obişnuit, prin care se înfierează o astfel de „greşeală”, „nenorocire” sau, mai bine zis, „cădere”, nici rigorismul învechit, înrădăcinat în conştiinţele oamenilor, care nu-şi dau osteneala să analizeze măcar cauzele unei astfel de „căderi”.

Cele două femei se purtau cu multă seriozitate una cu cealaltă, vorbeau puţin, mai mult despre lucruri fără importanţă şi chestiuni de fiecare zi, dar în privirile lor întrezăreai o convorbire îndelungată şi mută.

Parcă fiecare o pândea pe cealaltă, dar niciuna dintre ele nu avea curajul să înceapă vorba. Tatiana Markovna nu scotea un cuvânt, nici de aprobare» nici de dezaprobare a „căderii”, nu-i amintea Verei de nimic, străduindu-se, probabil, s-o ajute să uite.

O mângâia mai mult, dar nu cu un gând ascuns, nu cu făţărnicie, nu ca să-şi ascundă sentimentele adevărate sau vreo mustrare. Era, într-adevăr, mai duioasă, de parcă Vera i-ar fi fost şi mai dragă şi mai apropiată decât înainte, după ce fata i se mărturisise – mai dragă poate chiar datorită greşelii ei.

Vera îşi dădea seama de sinceritatea bunicii, dar nu se simţea mai uşurată. Aştepta, dorindu-şi o judecată aspră, ba chiar o condamnare. Ar fi dorit ca bunica ei s-o trimită pentru o jumătate de an sau pentru un an departe de dânsa, undeva, în satul ei depărtat, de pildă, în care timp bătrâna să-şi biruie, într-un fel sau altul, durerea pentru încrederea şi dragostea ei înşelate şi călcate în picioare, pentru ca apoi s-o ierte şi s-o cheme înapoi, dar să nu-i arate încă multă vreme iubirea ei, să n-o mângâie şi să nu se poarte cu duioşie, înainte ca Vera să fi răscumpărat dragostea acestei mame cu ani de muncă şi încordare a tuturor puterilor mintii şi inimii sale… Numai aşa s-ar fi liniştit fata, numai atunci s-ar fi răscumpărat sau, cel puţin, ar fi uitat, dacă este adevărat că „vremea şterge totul în viată”, după cum susţinea Raiski.; „Şterge oare

vremea, într-adevăr, totul?” se gândea ea cu tristeţe. I se părea că vremea nu era în stare să şteargă toate chinurile care se prăvăleau acum pe rând, unul după altul, peste ea, dându-i fiecare câte o nouă lovitură, după ce mai întâi o priviseră toate deodată în ochi.

Până acum, îşi biruise câteva din suferinţe şi iată că venise vremea să treacă prin cea mai îngrozitoare dintre ele, iar înăuntrul ei se cuibărise cea mai ascuţită dintre suferinţe, pe care nimeni n-o cunoştea şi pe care poate că vremea n-o va putea şterge niciodată.

Fata se străduia să nu-şi amintească de această suferinţă şi nu se gândea decât cum să facă s-o împace pe bunică-sa cu durerea ei şi să-i uşureze loviturile soartei.

Încerca să înţeleagă tăcerea bunicii şi noua duioşie a acesteia, pândind în acelaşi timp unele priviri pe care bătrâna i le arunca uneori, când se credea neobservată, şi străduindu-se să le prindă înţelesul.

Era convinsă că bunica ei suferea îngrozitor. Se şi schimbase din cauza durerii; câteodată se gârbovea, era galbenă, şi faţa i-o brăzdau acum noi zbârcituri. Dar când se uita la Vera şi o auzea vorbind, bunica îşi îndrepta deodată umerii, şi privirea i se aprindea de o duioşie neînchipuită, de parcă abia acum ar fi regăsit în Vera nu pe vechea ei nepoată, ci pe adevărata ei fiică, pe care o iubea şi mai mult.

De ce o iubea mai mult? Poate că o compătimea, se gândea Vera, fiindcă inima ei simţitoare de femeie fusese cuprinsă de milă. Pentru că-i părea rău să pedepsească o biată fată bolnavă, plină de căinţă, şi se hotărâse să-i ierte păcatul, împinsă de milă creştinească.

„Da, fiindcă ce altceva ar putea fi? se gândea Vera, cu umilinţă. Dar, vai mie, cât de amarnic mă doare mila asta, pomana asta! Să cazi, fără să nădăjduieşti că te vei mai ridica vreodată, nu

numai în ochii altora, dar nici chiar în ochii acestei bunici, ai acestei mame!”

Bunica o va mângâia şi o va iubi poate chiar mai mult decât înainte, dar o va mângâia ca pe un biet neisprăvit slab de minte, oropsit de soartă sau de natură, sau, şi mai rău, ca pe un frate decăzut şi nenorocit, pe care oamenii îl miluiesc cu compătimirea lor.

Mândria, demnitatea omenească, dreptul la respect, chiar şi orgoliul erau sfărâmate cu totul. Smulge aceste flori din cununa care-l împodobeşte pe om, şi el se va transforma aproape într-un obiect neînsufleţit.

Mulţimea se uită cu compătimire la un decăzut şi-l osândeşte cu tăcerea ei, aşa cum face bunică-sa cu ea! Dar cel în sufletul căruia a sălăşluit vreodată mândria legitimă de om, conştiinţa drepturilor lui la respect, cel care şi-a ţinut fruntea sus nu poate să trăiască astfel.

Vera cunoştea câteva exemple de oameni care se lăsaseră târâţi de sentimente şi-şi amintea acum cu câtă asprime fuseseră judecaţi de semenii lor decăzuţii aceştia, şi cum nenorociţii îşi purtaseră amarul unor lovituri aproape publice.

„Cu ce sunt eu mai bună decât ei? se întreba Vera. Mark s-a străduit să mă convingă, ca şi Boris Pavlovici, că, dacă treci acest «Rubicon», începe a viaţă nouă, mai bună! Nouă, da, dar nicidecum «mai bună»!”

Bunica o miluia cu compătimirea ei – chiar şi numai asta o făcea să-şi dorească moartea. Înainte o respecta, se mândrea cu ea, îi recunoştea dreptul la fapte şi gândire independente, o lăsa liberă, credea în ea! Dar toate acestea se spulberaseră! Vera îi înşelase încrederea şi-şi pierduse dreptul la mândrie.

Ajunsese o cerşetoare printre ai săi. Ei îi văzuseră căderea, se apropiaseră de dânsa şi-i întinseseră, întorcându-şi faţa de la ea, straie ca să se acopere, numai de milă, gândind cu mândrie în

sinea lor: „N-o să te mai ridici niciodată, biata de tine, şi niciodată n-o să mai poţi sta alături de noi. Fii iertată, în numele lui Cristos!”

„Ei, da! Voi primi iertarea în numele Lui şi mă voi pocăi! Dar nu, eu nu tânjesc după milă samariteană, ci după mânie şi tunete… Iarăşi mândria! Unde mi-e smerenia? Pocăinţă înseamnă să înduri privirea mustrătoare a unei femei neprihănite şi, fără să cârteşti, să păleşti sub privirea ei ani de-a rândul, viaţa ta întreagă. Aşa că nici n-o să cârtesc! Voi îndura totul: mărinimia plină de compătimire a lui Tuşin şi a lui Raiski, mila, care ascunde, poate, dispreţul involuntar al bunicii… Bunica mă dispreţuieşte!” se gândea Vera, cutremurându-se, şi se ferea de privirea Tatianei Markovna, stătea tăcută şi tristă în odaia ei. Şi-şi întorcea capul sau îşi lăsa privirea-n pământ, când aceasta se uita la ea cu o duioşie adâncă… sau cu – compătimire, după cum i se părea ei.

Se gândea, aşa cum se întâmplă mai întotdeauna, la toată curăţenia, frumuseţea şi parfumul vieţii ei dinainte de a-l fi întâlnit pe Mark, la toată liniştea sa până în seara fatală şi… se cutremura.

Îşi dădea apoi seama că-şi pierduse nepăsarea faţă de părerile altora. Acum o durea să scadă chiar şi în ochii „proştilor”, după cum spunea Mark. Ofta după admiraţia celor din jur, îi părea rău că pierduse adoraţia tuturor!

„Ah, de m-ar fi făcut măcar atunci «Kunigunda» să mă gândesc la toate astea!” îşi spunea ea cu un umor tragic.

Ar fi vrut să se roage şi nu putea. Ce ar fi putut să-i ceară lui Dumnezeu? Nu-i rămânea altceva de făcut decât să plece capul, cu smerenie, în faţa trăsnetului şi să-l îndure. Şi, plecându-şi capul, Vera purta, după cum credea ea, povara „dispreţului”.

La prima vedere, cei din jurul ei ar fi putut să creadă că era liniştită, dar ochii i se adânciseră în orbite, obrazul ei pălise, îşi pierduse rumeneala: se pierduse şi graţia mersului, şi libertatea mişcărilor. Fata slăbea şi se vedea bine că viaţa îi părea o caznă.

N-o mai interesa nimeni şi nimic. O lăsase pe Natalia Ivanovna să plece acasă, şedea închisă în odaia ei, lua masa cu bunica, şi, ori de câte ori aceasta o privea ţintă sau îi vorbea mângâietor şi blând, dânsa-şi pleca ochii în jos. Se făcea tot mai posacă şi se străduia să îndeplinească, mai supusă decât Paşutka, orice dorinţă şi-ar fi exprimat Tatiana Markovna cu vorba sau cu privirea.

Parcă nici n-o vedeai şi n-o auzeai prin casă. Umbla uşor ca o umbră, cerea în şoaptă lucrurile de care avea nevoie, fără să se uite în ochii oamenilor. Nu îndrăznea să dea nicio poruncă. I se părea că Vasilisa şi Iakov o priveau cu compătimire, că Egorka se uita! a ea obraznic, iar slujnicele-i aruncau căutături batjocoritoare.

„Iat-o «viaţa cea nouă»!" îşi zicea ea, plecându-şi ochii în faţa Vasilisei şi a lui Iakov, ferindu-se de Egorka şi de slujnice. Dintr-ai casei, în afară de Raiski, nimeni nu ştia nimic, dar ei i se părea – cum li se pare tuturor în astfel de situaţii – că-şi vedea taina oglindită pe feţele tuturor.

Tatiana Markovna, care o observa cu mare atenţie, cădea şi ea pe gânduri, molipsită parcă de tristeţea ei. Nici dânsa; nu vorbea aproape cu nimeni, dormea puţin, lăsase în oarecare părăsire treburile gospodăriei, nu-i mai primea nici pe vătaf, nici pe negustorii care veneau să cumpere grâul, nu mai dădea porunci în casă. Şedea pierdută, cu obrazul în palme, cu coatele pe masă, mereu singură.

Şi ea şi Vera se apropiaseră mult sufleteşte de Raiski; simplitatea firii lui, duioşia, sinceritatea care străbăteau din orice cuvânt al acestuia, precum şi felul său de a spune tot ceea ce gândea,

făcându-l uneori chiar guraliv, şi, în sfârşit, jocul fanteziei lui – toate acestea le mângâiau, ba chiar le şi distrau puţin.

Raiski le făcea uneori chiar să surâdă. Se străduia însă zadarnic să alunge cu totul mâhnirea care atârna ca un nor deasupra capetelor celor două femei şi asupra casei întregi. Îl cuprindea şi pe el tristeţea când vedea că nici respectul lui, nici duioşia bunicii nu-i puteau reda sărmanei Vera vioiciunea de altădată, mândria, încrederea în sine, energia minţii şi a voinţei.

— Bunica mă dispreţuieşte, mă iubeşte numai de milă. N-o să mai pot îndura asta, o să mor! îi şoptea ea lui Raiski. Acesta se ducea la Tatiana Markovna şi-i povestea noile chinuri ale Verei, dar, spre groaza lui, bunica asculta, pierdută, gemetele înăbuşite ale fetei, fără să poată găsi în sufletul ei puterea s-o mângâie, ci doar pălea şi se ducea să se roage.

— Roagă-te şi tu! îi şoptea ea fetei, uneori, trecând pe lângă dânsa.

— Roagă-te dumneata şi pentru mine, că eu nu pot! îi răspundea Vera.

— Plângi! O sfătuia bunica.

— N-am lacrimi! îi răspundea fata şi fiecare se retrăgea tăcută în colţul ei.

Raiski se legase şi el sufleteşte de cele două femei şi devenise prietenul lor. Vera şi bunica se ridicaseră mult în ochii lui, ca nişte sfinte, şi Boris Pavlovici prindea cu lăcomie orice vorbă şi orice privire a lor, neştiind care dintre ele îl extazia şi-l înduioşa mai mult.

Vera era pentru el forma supremă a imaginii pe care şi-o făurise ca întruchipare a frumuseţii şi armoniei. Lângă ea se înălţa, însă, acum o altă imagine, aceea a bunicii, asemănătoare cu o femeie plină de măreţie din antichitate. Prima se purificase, trecând prin focul iubirii şi al suferinţei şi ajunsese la cunoaşterea propriului ei eu şi la stăpânirea de sine, pe când a doua…

De unde avea ea izvorul de înţelepciune şi forţă? Rămăsese domnişoară! Nu se putea dumeri – bunica era o enigmă, şi el căuta zadarnic cheia acestei enigme.

Şi Vera, şi bunica îl rugau pe Raiski să rămână pentru totdeauna cu ele, să se însoare şi să-şi facă un cămin.

— Mi-e teamă că n-o să rezist, le răspundea el. Imaginaţia îmi va cere idealuri noi, iar nervii, senzaţii noi. O să mor de urât! Care e ţelul unui artist? Creaţia – asta-i viaţa lui!… O să vă spun adio! Plec curând, curând, îşi termina el, de obicei, expunerea argumentelor sale, amărându-le şi mai mult pe cele două femei, simţind că-l cuprinde şi pe el tristeţea şi că în viitor nu-l aşteptau decât golul şi urâtul.

Bunica se cufunda tot mai adânc în melancolie. Vera se chinuia în taină cu durerea ei, şi zilele se scurgeau una după alta. Pe Vera o copleşea o durere nesecată şi de nimic potolită, iar Tatiana Markovna, pe măsură ce-o observa pe fată, se chinuia tot mai mult.

Cât timp Vera fusese bolnavă, bătrâna îşi petrecuse nopţile în casa cea veche, pe canapeaua din faţa patului Verei, veghindu-i somnul. De cele mai multe ori, pândindu-se una pe alta, descopereau că niciuna dintre ele nu dormea.

— Nu dormi, Verocika? întreba Tatiana Markovna.

— Dorm, răspundea Vera, închizând ochii, pentru ca s-o înşele.

— Nu dormi, bunico? întreba şi Vera, surprinzând privirile bunicii, îndreptate spre ea.

— Chiar acum m-am trezit, răspundea Tatiana Markovna, întorcându-se pe partea cealaltă.

„Nu pot să mai trăiesc aşa! N-am linişte şi nici somnul nu se prinde de mine!” îşi spunea Vera, chinuindu-se.

„Nu, durerea ta n-o să se potolească. Dumnezeu îţi porunceşte să te chinui, ca s-o linişteşti pe ea…”

îşi zicea Tatiana Markovna cu un oftat adânc.

— Când o să mă iei de aici şi-o să mă duci la dumneata, bunico?

— După ce s-o mărita Marfenka şi-o pleca…

— Aş vrea acum. Aici nu-i viaţă, nu pot dormi.

— Mai aşteaptă puţin, mai întremează-te şi-atunci…

Vera tăcea, nu avea curajul să mai stăruie. „Nu mă ia, îşi zicea dânsa. Mă dispreţuieşte…”

X

După o astfel de noapte fără somn, în dimineaţa următoare, Tatiana Markovna trimise după Tit Nikonîci. Acesta veni – vesel, bucuros că boala şi tulburarea care le ameninţase pe Tatiana Markovna şi pe „minunata domnişoară”, Vera Vasilievna, se sfârşiseră – aducând un pepene verde uriaş şi un ananas, făcu reverenţe şi spuse tot felul de lucruri plăcute, strălucind din cap până-n picioare cu plastronul cămăşii lui albe ca zăpada, cu pantalonii galbeni de nanchin, cu fracul albastru cu nasturi de aur şi… cu zâmbetul lui cel mai mângâietor.

— Cu prilejul toamnei, mi-am pus şi flaneluţa! Puteţi să mă felicitaţi! spuse el. Darul preascumpului nostru Boris Pavlovici…

Dar când dădu cu ochii de Tatiana Markovna, încremeni, deodată, speriat.

Bătrâna îşi luă pe umeri o scurteică de blană, îşi acoperi capul cu o broboadă, îi făcu un semn tăcut s-o urmeze şi-l duse în grădină. Acolo se aşezară pe banca Verei şi, timp de două ceasuri, bunica îi povesti ceva, apoi se întoarse în cameră, cu ochii-n pământ, iar Tit Nikonîci plecă acasă, fără să mai treacă pe la cele două femei – părea deznădăjduit. De îndată ce ajunse acasă, porunci feciorului să strângă lucrurile, apoi trimise după caii de poştă şi porni spre satul lui, unde nu mai fusese de câţiva ani.

Raiski află cu uimire vestea aceasta, când trecu într-o zi pe la el. La întrebarea lui, de ce plecase Tit Nikonîci, bunica îi răspunse că se dusese acolo, fiindcă se iscaseră, poate, niscaiva tulburări.

Vera era mai tristă decât oricând. Îşi petrecea timpul mai mult culcată pe canapea, cu ochii în jos sau umblând de colo-colo prin odăile casei vechi, palidă şi cu cearcăne la ochi.

În clipe de acestea, pe frunte i se săpa o cută, prevestind o viitoare zbârcitură. Se privea-n oglindă, cu un zâmbet de adâncă tristeţe. Uneori se apropia de sertarul mesei în care zăcea o scrisoare albastră, nedesfăcută, lua cheia în mână, dar se îndepărta numaidecât, cuprinsă de groază.

„Încotro să plec? Unde să mă ascund de toată lumea asta?” se întreba dânsa.

Ziua se târa încet spre seară, cum se târâse ziua de ieri, cum se va târî, probabil, şi cea de mâine. Veni şi seara, apoi noaptea, Vera se culcă în pat, stinse lumânarea şi rămase cu ochii pironiţi în negură. Ar fi vrut să uite tot, să doarmă, dar somnul nu venea.

În întuneric, parcă vedea nişte pete mai negre decât noaptea. Prin întunecimea străvezie de la ferestre, lunecau, tulburătoare, umbre. Dar Vera nu se temea. Îi muriseră nervii şi n-ar fi încremenit de spaimă nici chiar dacă din colt i s-ar fi ridicat deodată în faţă o nălucă, sau în odaie s-ar fi strecurat un hoţ sau un ucigaş; nici dacă cineva i-ar fi spus că n-o să se mai scoale niciodată, nu s-ar fi tulburat.

Privea mereu umbrele vaporoase din întuneric, care-i treceau prin faţă, petele negre, parcă mai negre decât negura din jur, cercurile care se învârteau ca într-un caleidoscop…

Deodată i se păru că uşa se deschide încet, încet, iat-o că scârţâie.

Se sprijini în coate şi-şi aţinti ochii într-acolo.

Apăru o lumină şi o mână care ferea flacăra. Vera îşi luă ochii de la uşă şi-şi puse capul pe

pernă, prefăcându-se că doarme. O văzuse pe Tatiana Markovna intrând încet, cu o lampă în mână. Bătrâna lăsă să-i lunece haina pe un scaun şi înaintă încet spre pat, îmbrăcată într-un capot alb, fără scufie, ca o stafie.

După ce aşeză lampa pe măsuţa de la căpătâiul Verei, se aşeză pe canapeaua din faţă; se mişca atât de uşor, încât nu se auzi nici zgomotul lămpii pe care o pusese pe masă, nici scârţâitul canapelei pe care se aşezase.

Se uita ţintă la Vera, care stătea cu ochii închişi. Cu obrazul în palmă, Tatiana Markovna nu-şi desprindea privirea de pe fată, numai uneori îşi căuta alinare într-un oftat stăpânit.

Se scurse mai bine de o oră. Vera deschise, deodată, ochii. Tatiana Markovna o privea ţintă.

— Nu poţi să dormi, Verocika?

— Nu, nu pot.

— De ce?

Vera tăcu. Se uita la obrazul Tatianei Markovna şi se gândea că era palid.

„Nu mai poate să îndure lovitura, îşi zicea fata, şi nu-i mai ajunge puterea să se prefacă. Adevărul caută să iasă la iveală…”

— Pentru ce mă chinuieşti şi noaptea, bunico? întrebă ea încet.

Bunica o privea tăcută.

Vera îi răspunse cu o privire tot atât de stăruitoare. Cele două femei vorbeau cu ochii şi păreau să se înţeleagă.

— Nu mă privi aşa. Mila dumitale o să mă omoare. Mai bine goneşte-mă din curte, dar nu-ţi vărsa asupra mea dispreţul, picătură cu picătură… bunico! Mi-e atât de greu că n-o să mai pot îndura! Iartă-mă, iar dacă nu poţi, îngroapă-mă undeva, de vie. M-aş îneca…

— Pentru ce, Vera, nu-ţi spune limba ceea ce-ţi gândeşte mintea?

— Dar dumneata de ce taci? Dumneata ce gândeşti? Nu-ţi înţeleg tăcerea şi mă chinuiesc.

Vrei să-mi spui ceva şi nu scoţi o vorbă.

— Îmi vine greu, Vera, să vorbesc. Roagă-te şi înţelege-o, fără vorbe, pe bunică-ta… dacă poţi.

— Am încercat să mă rog, dar nu pot. Şi ce să cer în rugăciunea mea? Să mor mai repede?

— Pentru ce te frămânţi atât, când totul e uitat? murmură Tatiana Markovna, încercând încă o dată s-o liniştească, şi mutându-se de pe canapea pe patul ei.

— Nu, nimic nu-i uitat! Vina mea o citesc în ochii dumitale… Ochii aceştia spun totul…

— Şi ce-ţi spun?

Că nu mai pot trăi, că… totul e pierdut.

— Vasăzică nu ştii să citeşti în privirile bunicii!

— O să mor, ştiu! Atâta aş vrea, să se sfârşească mai repede, şopti Vera, întorcându-şi faţa spre perete.

Tatiana Markovna clătină uşor din cap.

— Nu mai pot trăi! repetă Vera cu o convingere plină de tristeţe.

— Ba poţi! răspunse Tatiana Markovna cu un oftat adânc.

— După… tot ce s-a petrecut? o întrebă Vera, întorcându-se spre ea.

— După tot…

Acum oftatul Verei era plin de deznădejde.

— Dumneata, bunico, nu înţelegi… nu eşti aşa!…

— Ba sunt aşa!… şopti Taitiiama Mairkowua foarte încet, aplecându-se spre Vera.

Fata îi aruncă repede o privire lacomă şi-o mai privi o dată, de două, de trei ori, apoi se lăsă tristă în perne.

— Eşti o sfântă! N-ai fost niciodată în situaţia mea… murmură Vera ca pentru sine. Eşti fără de păcat!

— Ba sunt o păcătoasă! şopti din nou, toarte încet, Tatiana Markovna.

— Toţi sunt păcătoşi… dar dumneata nu eşti atât de păcătoasă ca mine…

— Ba tot aşa…

— Cum? întrebă Vera cu spaimă în glas, ridicându-se, deodată, într-un cot şi privind-o pe Tatiana Markovna cu ochii plini de groază.

— Sunt tot atât de păcătoasă ca şi tine…

Fata se agăţă cu amândouă mâinile de bluza bătrânei şi-şi lipi obrazul de obrazul ei.

— Pentru ce vrei să te ponegreşti? izbucni ea, tremurând, aproape în şoaptă. Ca s-o liniştești şi s-o mântuieşti pe biata Vera? Nu minţi, bunico, nu minţi!

— Eu nu mint niciodată, şopti bătrâna, abia stăpânindu-se. Ştii doar! Crezi că o să te mint acum? Sunt o păcătoasă… o păcătoasă… îngăimă ea, lunecând în genunchi în faţa Verei şi plecându-şi capul cărunt pe pieptul ei. Iartă-mă şi tu pe mine!.

Vera încremeni de spaimă.

— Bunico!… şopti ea, uluită, cu ochii larg deschişi, întorcându-se parcă la o nouă viaţă. Să fie cu putinţă?

Apoi apăsă, deodată, cu putere, de pieptul său. capul bătrânei.

— Ce faci? Pentru ce-mi spui toate astea? Taci! Ia-ţi vorbele-napoi!. N-am auzit nimic! Am uitat tot ce mi-ai spus, ori o să cred că totul a fost doar un vis… Nu te chinui de dragul meu!

— Altfel nu se poate, aşa-i porunca Domnului! zise bătrâna în genunchi, cu capul plecat.

— Ridică-te, bunico! Vino lângă mine!

Bunica plângea la pieptul ei.

Începu să plângă şi Vera, în hohote, ca un copil.

— Pentru ce mi-ai spus?…

— Trebuia! *El* îmi porunceşte să mă umilesc, murmură bătrâna, arătând cerul cu mâna – să-i cer iertare nepoatei mele. Iartă-mă, Vera, iartă-mă tu, înaintea tuturor. Atunci o să pot şi eu să te iert… Zadarnic am vrut să-mi fac uitată taina, s-o iau cu mine-n mormânt… Te-am dus la pierzanie cu păcatul meu…

— Tu mă mântuieşti, bunico… de deznădejde…

— Şi pe mine însămi, Vera. Dumnezeu ne va ierta, dar vrea să ne purificăm. Am crezut că păcatul meu e ceva uitat şi iertat. Am tăcut, şi oamenii m-au privit ca pe o sfântă. Dar nu sunt o sfântă! Am fost printre voi ca un „sicriu vopsit", iar în mine se ascundea păcatul nerăscumpărat! Şi vezi tocmai unde-a răzbătut în afară? În păcatul tău! Am fost pedepsită de domnul prin păcatul tău… Iartă-mă, tu, din toată inima!

— Bunico! Oare cum să fie cu putinţă s-o ierţi pe mama ta? Eşti o sfântă! O altă mamă ca dumneata nu-i pe lumea asta… Dacă te-aş fi cunoscut… crezi că ţi-aş fi ieşit din voie?,

— Acesta este al doilea mare păcat al meu! o întrerupse Tatiana Markovna. Am tăcut şi nu te-am oprit la vreme… la marginea prăpastiei! Şi iată că maică-ta se ridică din mormânt şi mă pedepseşte; o simt şi o visez mereu… Da, şi-acum e-aici, la mijloc, între tine şi mine… Iartă-mă şi tu, răposato! izbucni bătrâna, aruncând în jurul ei căutături sălbatice şi întinzând mâinile spre cer. Vera îşi simţi trupul străbătut de fiori de groază. Iartă-mă şi tu, Vera, iertaţi-mă amândouă!… Să ne rugăm!

Vera se căzni s-o ridice de jos.

Tatiana Markovna se sculă anevoie de jos şi se aşeză pe canapea. Vera îi dădu colonie şi apă, îi udă tâmplele, o făcu să bea câteva picături calmante, apoi se aşeză pe covor la picioarele ei şi-i acoperi mâinile cu sărutări.

— Să ştii că nu-i pe lume taină, care să nu iasă la iveală! începu Tatiana Markovna, când îşi mai veni în fire. Timp de patruzeci şi cinci de ani, taina mea au ştiut-o numai doi oameni: *el* şi Vasilisa, şi credeam c-o s-o ducem cu noi în mormânt. Dar iată că a ieşit, deodată, la iveală! Doamne, Dumnezeul meu! izbucni iar Tatiana Markovna, parcă în prada unui acces de nebunie, ridicându-se, împreunându-şi mâinile şi întinzându-le spre

icoana mântuitorului. Dacă aş fi ştiut că trăsnetul acesta o să izbească într-o zi o altă femeie… în copilul meu… mi-aş fi mărturisit păcatul chiar atunci, în piaţa dinaintea bisericii, în faţa mulţimii!

Vera o asculta uimită, privind-o cu ochi mari. Parcă-i era teamă s-o creadă, iscodind orice privire, orice mişcare a bunicii, bănuind că era vorba de o faptă eroică, de o încercare mărinimoasă de a o salva pe ea, decăzuta. Dar rugăciunea, prăbuşirea bunicii în genunchi, lacrimile ei, vorbele adresate răposatei sale mame… Nu, nicio artistă nu s-ar fi încumetat să joace un astfel de rol, iar bunica mai era şi atât de cinstită, de dreaptă!

Vera îşi simţi sufletul mai cald, şi inima mult mai uşoară. I se părea că se trezeşte dintr-un somn greu şi se ridică în picioare, că viaţa i se revarsă din nou, valuri, valuri, în piept, că la porţile sufletului ei bate pacea, încet şi prietenos, şi că sufletul acesta, aidoma unui templu întunecat şi părăginit, este inundat deodată de lumini, umplându-se iar de rugăciuni şi speranţe. Mormântul se prefăcea într-o grădină de flori.

Sângele îi circula iar nestăvilit prin vine, şi viaţa reintra încet, încet, pe făgaşul ei normal, ca un ceasornic stricat, reparat de mâna iscusită a unui meşter. I se părea că oamenii o privesc iar cu prietenie, şi că firea întreagă străluceşte iar de frumuseţe.

Mâine se va scula vioaie, veselă şi liniştită, va vedea din nou feţele iubite, se va convinge că Raiski nu se preface când spune că ea ajunsese pentru dânsul să întruchipeze visul cel mai minunat şi mai poetic.

Tuşin va fi din nou mândru şi fericit de prietenia ei şi „o va iubi şi mai mult” după cum spusese chiar el.

Iar bunica – nu, ele nu mai erau bunică şi nepoată, ci două prietene apropiate, egale şi nedespărţite.

Începuse chiar să-i spună din greşeală *tu,* cum îi spusese, de altfel, şi lui Boris Pavlovici, când în ea începuse să vorbească inima, dând uitării forma cea rece de „dumneata”, şi-şi asuma de aci înainte dreptul de a vorbi astfel şi în viitor.

Abia acum înţelese ea duioşia şi mângâierile bunicii, care erau şi mai calde după ce i se mărturisise ei, Verei. Da, bunica luase pe umerii săi bătrâni durerea insuportabilă a fetei, ştergând cu propria-i vină greşeala acesteia, pe care n-o considera „onoare pierdută”. Onoare pierdută! Cum! Femeia aceasta dreaptă, înţeleaptă, cea mai duioasă fiinţă din lume, care-i iubea pe toţi cei din jurul ei, îndeplinindu-şi cu sfinţenie toate îndatoririle, care nu năpăstuise niciodată pe nimeni, nu înşelase pe nimeni, închinându-şi viaţa altora, femeia aceasta, pe care o cinsteau toţi, „căzuse, îşi pierduse onoarea”!

Ea, Vera, va trebui să fie ca dânsa, ca bunica, să-şi închine întreaga viaţă altora, făcându-şi datoria, aducând jertfe nesfârşite şi muncind să înceapă „o viaţă nouă”, care să nu se asemene întru nimic cu aceea de pe urma căreia ajunsese în fundul prăpastiei… Să iubească oamenii, adevărul, binele…

Toate gândurile acestea îi treceau în goană prin minte, purtând-o parcă şi pe ea pe coama unor nori. Îşi simţea sufletul mai uşurat, întocmai ca un răufăcător căruia i se scoseseră cătuşele de la mâini şi de la picioare.

Deodată se ridică…

— Bunico, zise ea. M-ai iertat, îţi sunt mai dragă decât. toţi, mai dragă decât Marfenka, şi eu n-am ştiut asta până acum! Dar tu îţi dai seama oare, vezi cât de mult te iubesc? Nu, aş fi suferit atât de mult, dacă nu te-aş fi iubit atât de mult! Oh, cât de mult am trăit alături fără să ne cunoaştem!…

— Acum o să afli totul despre mine! Ascultă-mi spovedania şi osândeşte-mă cu toată asprimea, sau

iartă-mă, şi Dumnezeu o să ne ierte pe-amândouă…

— Dar eu nu vreau, nu trebuie, nu am căderea! Şi-apoi, cu ce rost?

— Pentru ca şi eu să îndur acum ceea ce ar fi trebuit să îndur în urmă cu patruzeci şi cinci de ani. Mi-am furat răscumpărarea păcatului! Tu o să-l ştii şi o să-l afle şi Boris. Lasă-l pe nepot să râdă de părul alb al bătrânei Kunigunda!

Bunica rătăci, tulburată, de câteva ori în sus şi în jos prin odaie, clătinându-şi capul cu o hotărâre fanatică.

Semăna iar cu chipul din galeria portretelor de familie, plin de o măreţie aspră, de mândrie şi încredere în sine, dar cu obrazul răvăşit de chin, de un chin biruit de mândrie. Vera se simţea în faţa ei ca o biată fetişcană şi se uita cu sfială în ochii bunicii, comparând în gând energia sa tânără, abia chemată la lupta cu viaţa, cu energia aceasta a unui om bătrân, încercată în lupta unei vieţi întregi, dar încă atât de mare şi, după cât i se părea, de neclintit.

„N-am înţeles-o! Pe unde rătăcea «înţelepciunea» mea cea mult lăudată, când era vorba de sufletul acesta neînţeles?" îşi zicea ea, plină de dorinţa de a se repezi în ajutorul bunicii, de a o împiedica de la spovedanie, de a potoli suferinţele grele şi inutile, îndurate de sufletul acesta chinuit. Fata se lăsă în genunchi în faţa bătrânei, luându-i mâinile în mâinile ei.

— Acum simţi şi tu, bunico, ce ai făcut pentru mine – nicio viaţă întreagă nu mi-ar ajunge ca să te răsplătesc. Opreşte-te aici – acesta să fie sfârşitul chinului tău! Dacă vrei cu tot dinadinsul, o să-i şoptesc eu o vorbă fratelui meu despre trecutul tău şi cu asta să se sfârşească totul, pentru totdeauna. Am văzut cât e de mare suferinţa ta. Pentru ce cauţi să-ţi zgândăreşti rana cu o spovedanie? Judecata s-a sfârşit, eu nu vreau să-ţi ascult spovedania. Nu eu sunt aceea care trebuie să te

asculte şi să te judece! Atât să-mi îngădui, să venerez părul tău alb, sfânt pentru mine, şi să te binecuvântez întreaga mea viaţă! Nu vreau să te ascult – acesta-i ultimul meu cuvânt!

Tatiana Markovna oftă, apoi o îmbrăţişă.

— Fie şi-aşa! răspunse dânsa. Hotărârea ta o primesc ca pe o iertare a lui Dumnezeu şi-ţi mulţumesc că mi-ai cruţat părul alb…

— Să mergem acum la tine să ne odihnim amândouă, zise Vera.

Tatiana Markovna o duse în casă aproape pe braţe, o culcă în patul său şi se întinse şi ea alături de dânsa.

Iar după ce Vera, încălzită ia pieptul ei, căzu într-un somn liniştit, bunica se sculă cu grijă, luă lampa de pe masă şi, ferind-o cu mâna, ca să nu bată în ochii Verei, lumină câteva clipe faţa fetei, uitându-se cu duioşie la fruntea albă şi curată, la ochii închişi şi la toate trăsăturile fine şi pure, cizelate parcă de mâna unui mare artist într-o marmoră albă şi dăruite cu o linişte şi o pace nesfârşite.

Apoi puse lampa jos, făcu semnul crucii deasupra fetei adormite, îi atinse fruntea cu buzele şi se lăsă în genunchi, lângă patul ei.

„Doamne, milostiveşte-te de ea! se ruga bătrâna, aproape uitându-se pe sine. Şi dacă nu s-a împlinit încă măsura mâniei tale, îndepărteaz-o de dânsa şi loveşte-mă pe mine, loveşte capul meu albit!”

După ce-şi rosti rugăciunea, rămase multă vreme înclinată asupra fetei adormite, apoi se culcă încetişor lângă ea, înconjurându-i capul cu braţul… Uneori, fata se trezea, deschidea ochii şi o privea, apoi îi închidea iar şi, pe jumătate adormită, îşi lipea tot mai tare obrazul de pieptul bunicii, parcă voind să se cuibărească şi mai mult în braţele ei.

XI

Zilele treceau una după alta şi, treptat, liniştea se lăsă iar peste Malinovka. Viaţa, stânjenită-n mersul ei de nenorocire întocmai ca un râu stăvilit de praguri, rupsese zăgazul şi-şi continua acum drumul, mai liniştită.

Dar nu mai era liniştea lipsită de griji de pe vremuri. Ca şi peste firea din jur, şi peste oameni se lăsase parcă toamna. Toţi umblau gânditori, concentraţi, tăcuţi, şi parcă din întreaga lor fiinţă se degaja ceva rece; de pe feţele oamenilor pieriseră, ca frunzele de pe copaci, zâmbetul, râsul şi bucuria. Durerile chinuitoare trecuseră, dar coloritul şi tonalitatea vieţii de dinainte se schimbaseră.

Între Vera şi Tatiana Markovna se statornicise o legătură strânsă, fără cuvinte. Din seara cea de pomină, după ce se mărturisiseră una alteia, cele două femei, cu toate că izbutiseră să se liniştească reciproc, nu se simţeau cu totul liniştite; fiecare se temea pentru cealaltă, fiecare privea cu o oarecare neîncredere viitorul, temându-se de ceea ce putea să se mai întâmple.

Va fi oare bunica în stare să treacă peste tot zbuciumul neaşteptat ce-i tulburase, ca un cutremur, liniştea sufletească? se întreba Vera, şi se silea să ghicească din ochii Tatianei Markovna dacă aceasta putea să se obişnuiască acum cu o altă Vera, diferită de cea de mai-nainte, şi cu o altă soartă a fetei, necunoscută până atunci, cu totul

deosebită de aceea pe care i-o hărăzise bătrâna? Nu cumva cârteşte, fără să vrea, în fundul sufletului ei, împotriva nepoatei care o trezise din aţipeala-i fericită de femeie bătrână? Oare bunica îşi va mai câştiga vreodată seninătatea şi pacea sufletească?

La rându-i, Tatiana Markovna se străduia să ghicească viitorul fetei, întrebându-se cu teamă dacă aceasta va şti să poarte cu smerenie crucea supunerii pe care soarta – după cum credea ea – i-o pusese pe umeri ca pe o răscumpărare pentru „păcatul" săvârşit? Nu cumva mândria înfrântă şi orgoliul jignit îi vor măcina puterile tinere şi fragede? Se va vindeca ea oare vreodată de tristeţea ei? Nu s-o fi transformat într-o boală fără leac?

Bunica luă din nou, în virtutea obişnuinţei, frânele conducerii micuţei sale împărăţii. Vera se lăsă şi ea numaidecât prinsă de grijile casei, dând o mare atenţie mai ales zestrei Marfenkăi, la întocmirea căreia îşi punea toată silinţa şi bunul ei gust.

În aşteptarea unei ocupaţii serioase, conformă cu mintea şi puterile ei, pe care viata trebuia să i-o ofere cu timpul, Vera se hotărî să nu se dea în lături de la nicio treabă, oricât de mică şi neînsemnată; ajunsese la convingerea că sub masca dispreţului faţă de treburile mărunte de fiecare zi şi sub aceea a aşteptării apariţiei a ceva nou, a unei ocupaţii sau munci ieşite din comun, cei mai mulţi oameni ascund lenea, incapacitatea sau, în sfârşit, un orgoliu bolnăvicios şi ridicol de a se considera mai presus de mintea şi puterile lor.

Fata ajunse la convingerea că munca nu trebuie inventată, că ea apare de la sine în faţa omului prin puterea împrejurărilor, fiind o necesitate a unui moment şi că numai o muncă apărută în felul acesta natural este importantă şi necesara.

Aşadar, trebuie să fii cu ochii în patru să vezi dacă în juru-ţi nu se află cumva o treabă ce se cere

făcută, după care urmează alta, nu să te repezi în căutarea a cine ştie ce „luminiţe rătăcitoare” sau „miraje” după cum le spunea Raiski.

Dar mai presus de orice, nu ţi-e îngăduit să stai cu mâinile în sân, să încremeneşti în „adormire fericită”, fără nicio treabă, într-o „odihnă” de nimic întreruptă.

Vera era acum mai palidă decât înainte, ochii ei erau mai puţin strălucitori, mişcările, mai puţin vioaie. Toate acestea puteau să fie o urmare a bolii, a febrei care abia trecuse. Aşa şi credeau toţi cei din jurul ei. Faţă de ai casei, fata se purta ca de obicei, cosea, descosea, se sfătuia cu croitoresele, ţinea la zi registrele gospodăriei şi socotelile casei, îndeplinind toate sarcinile pe care i le dădea bunica. Şi nimeni nu observa nimic.

— Se face bine domnişoara noastră, spuneau oamenii de la conac.

Raiski vedea şi el schimbarea în bine a Verei şi, uneori, când surprindea expresia gânditoare de pe faţa ei şi lacrimile care-i străluceau pentru o clipă-n ochi, socotea că toate acestea erau numai ultimele răbufniri ale furtunii ce se îndepărta, ale pasiunii pe stinse. Era mulţumit, şi propriile lui tulburări se potoleau tot mai mult, odată cu uitarea tuturor lucrurilor care-i aţâţaseră patima, a tuturor, îndoielilor, a rivalităţii şi a geloziei.

În urma stăruinţelor bunicii (deoarece Tatiana Markovna nu putea s-o facă singură), Vera îi transmise lui Raiski doar o aluzie nelămurită la dragostea acesteia pentru Vatutin, fără să-i sufle nicio vorbă despre „păcatul” bătrânei. Dar această mărturisire făcută pe jumătate nu putea să dezlege taina care rămânea şi mai departe taină pentru Raiski, şi anume, cum de putuse bunica, pe care el o socotea fată bătrână, să găsească în sufletul ei destulă putere să îndure nu numai greutatea „nenorocirii” cu o bărbăţie deloc feciorelnică, dar să şi ştie s-o liniştească pe Vera, s-o salveze de la pieirea morală, biruindu-şi propria-i deznădejde.

Totuşi, nu încăpea nici cea mai mică îndoială că bătrâna făcuse toate acestea. Dar cum putuse ea să capete autoritate asupra minţii Verei şi izbutise să-i câştige încrederea? Boris Pavlovici nu înţelegea toate acestea în ruptul capului, personalitatea bunicii uimindu-l tot mai mult, uimire care se vădea fără voia lui.

Purtarea lui Raiski faţă de bătrână avea acum pecetea unei adânci consideraţii pline de duioşie şi a unei supuneri respectuoase. Nu o mai contrazicea, lupta comică de mai înainte şi contrazicerile fuseseră înlocuite cu o înaltă stimă pentru orice cuvânt, orice dorinţă şi orice intenţie a ei. Până şi în gesturile lui vădea acum o reţinere, care mergea aproape până la sfiiciune.

Nu se mai întindea pe canapea în faţa bătrânei, se ridica în picioare, când aceasta se apropia de dânsul, o urma supus în sat sau prin holde, când se ducea la plimbare, asculta răbdător lămuririle pe care ea le dădea în legătură cu gospodăria. Purtarea lui faţă de bunică era pătrunsă până în cele mai mici amănunte de uimirea pe care ţi-o stârneşte fără voia ei o femeie înzestrată cu o putere morală neobişnuită.

Iar ea, după ce săvârşise un act de eroism şi rămăsese învingătoare acolo unde caracterele mici se prăbuşesc învinse, după ce îndurase cu o măreţie plină de judecată propria-i povară şi povara străină, se transformase din nou, treptat, aici, sub ochii lui, într-o femeie simplă, prinsă de treburile mărunte ale vieţii, de parcă ar fi vrut, să-şi ascundă puterile şi măreţia până la viitoarea încercare, fără să bănuiască măcar cât de mult se înălţase deodată şi cum devenise o eroină prin puterea faptei ei.

După trecerea norului nelămurit, care se abătuse pe neaşteptate asupra lor, slugile umblau parcă dezorientate, apăsate de o greutate neînţeleasă. Oamenii păreau abătuţi. Nu se mai auzeau certuri,

zgomot şi râsete, iar fetele se liniştiseră şi-l goneau pe Egorka, fără măcar să se uite la el.

Dar dintre ei, Vasilisa se afla în situaţia cea mai încurcată. Ea şi cu Iakov făcuseră, după cum se ştie, jurământul că dacă stăpâna lor îşi va veni în fire şi s-o vindeca, el – să aprindă o lumânare mare, aurită, la icoana din biserica locală, iar ea să facă un pelerinaj, pe jos, la Kiev.

Iakov pieri într-o bună dimineaţă de acasă, luând cu el bani de lumânare din banii pe care-i dădea cucoana pentru cheltuiala cu candelele şi chiar aprinse în timpul liturghiei lumânarea la icoană. Dar îi mai rămăseseră câţiva gologani şi, făcându-şi mereu semnul crucii, ieşi din biserică, se opri în mahalaua oraşului, unde-i cheltui şi se întoarse acasă „aburit", cu nasul şi obrajii puţin înroşiţi.

Tatiana Markovna îl întâlni întâmplător şi simţi de departe duhoarea de vin.

— Ce-ai păţit, Iakove? îl întrebă ea, uimită. Cu ce prilej fericit…

— M-am învrednicit, buna mea stăpână! îi răspunse el, aplecându-şi cu evlavie capul pe umăr şi împreunându-şi mâinile pe piept.

Iakov îi spuse şi Vasilisei că „se învrednicise" să-şi împlinească juruinţa faţă de Dumnezeu, şi aceasta, după ce-l privi puţin, simţi că-şi pierde deodată liniştea. Se juruise şi ea în faţa lui Dumnezeu să facă ceva şi până în clipa aceea, prinsă de grijile pentru stăpână şi de cele pentru pregătirea nunţii, îşi uitase făgăduiala.

Dar iată că Iakov îşi împlinise făgăduiala lui şi umbla cuprins de o bucurie cucernică, pe când dânsa, care se legase să se ducă pe jos până la Kiev!…

„Cum să-mi ajungă puterile până acolo? îşi zicea ea, pipăindu-şi trupul. Aproape că nici nu am oase, ci mai mult carne moale! Of, Doamne, cum o să ajung eu acolo!"

Într-adevăr, era tare grasă. Se rotunjise în cei treizeci de ani pe care-i petrecuse în odaia ei, pe scaunul de lângă fereastră, printre damigenele cu vişinată, fără să iasă la aer şi mişcându-se domol numai pe lângă stăpână ei, sau din odaie până-n cămară, cu toate că nu se hrănea decât cu ceai cu pâine, cafea, cartofi şi castraveţi, iar uneori cu câte o bucăţică de peşte, chiar şi în zilele de frupt.

Femeia se duse la părintele Vasili, rugându-l să hotărască el ce trebuia să facă. Auzise că preoţii buni la inimă te dezleagă uneori de făgăduiala dată, din motive de sănătate, sau te pun să faci altceva în locul a ceea ce-ai făgăduit. „Dar ce anume?" se întreba Vasilisa, căutând să ghicească ce canon putea să-i dea părintele în locul făgăduielii ei.

După ce-i povesti preotului în ce împrejurare se legase să plece la Kiev, îl întrebă: „Să mă duc ori ba?"

— Dacă ai făgăduit, cum să nu te duci? răspunse părintele Vasili. Nici vorbă că trebuie!

— Păi, am făgăduit de spaimă c-o să-şi dea cucoana duhul. Dar peste trei zile, dumneaei s-a ridicat din pat. Cum să merg eu o cale atât de lungă numai pentru atâta lucru?

— Da, ce-i drept, e lung drumul până la Kiev! Vezi ce rău e să făgăduieşti şi pe urmă să dai înapoi! o dojeni preotul. Nu-i frumos, nu trebuie să faci făgăduieli, dacă n-ai chef să le ţii…

— Ba chef am, părinte, da' puteri n-am! Carnea asta de pe mine mă dă gata. Chiar şi până la biserică mi se taie răsuflarea. Şi-apoi, merg pe şaptezeci! Aş înţelege, dacă cucoana s-ar fi perpelit în pat vreo trei luni, dacă s-ar fi grijit de moarte şi i s-ar fi făcut sfântul maslu, şi-apoi bunul Dumnezeu, ascultându-mi rugăciunile păcătoase ar fi ajutat-o să se ridice iar pe picioare! Atunci da, nu zic ba! M-aş fi dus şi de-a buşilea la Kiev. Da' aşa, dumneaei n-a bolit nici măcar o săptămână!

Părintele Vasili zâmbi.

— Atunci ce facem? întrebă el.

— Aş putea să făgăduiesc altceva. Oare nu s-o putea schimba?

— Dar ce altceva?

Vasilisa căzu pe gânduri.

— Aş putea să mă pun pe post – toată viaţa mea să nu iau în gură carne, până-n ceasul morţii.

— Îţi place carnea?

— Ba! Mă apucă greaţa chiar şi când o văd! M-am dezvăţat…

Părintele Vasili zâmbi iar.

— Păi, cum crezi că vine asta! zise el. O făgăduială grea poţi s-o înlocuieşti cu alta tot atât de grea sau şi mai grea, şi tu alegi una mai uşoară!

Vasilisa oftă.

— Ia gândeşte-te, n-ai ceva ce nu ţi-ar place să-mplineşti?

După ce se gândi, Vasilisa răspunse că nu avea.

— Atunci trebuie să te duci la Kiev, hotărî preotul.

— Dacă n-aş avea atâta carne pe mine, m-aş duce cu dragă inimă, Dumnezeu mi-e martor!

Părintele Vasili căzu iar pe gânduri.

— Cum aş face să te uşurez? se gândea el cu voce tare. Ia spune, ce mâncare-ţi place mai mult?

— Ceai, cafea, ciorbă de ciuperci şi cartofi…

— Cafeaua îţi place?

— Tare mult.

— Atunci să nu mai bei cafea!

Femeia oftă.

„Da, se gândi ea, asta-i cu adevărat o cazană! E aproape tot atât de greu ca şi drumul la Kiev!”

— Dar cu ce să mă hrănesc, părinte? întrebă dânsa.

— Cu carne.

Vasilisa îl privi, de parcă voia să vadă, nu cumva-şi bate joc de dânsa?

Într-adevăr, preotul se uita la ea şi râdea.

— Doar spuneai că nu-ţi place carnea! Ei bine, ăsta-i canonul tău.

— Dar care-i folosul, părinte? Carnea e de frupt.

— S-o mănânci în zilele de dulce! Şi-o să fie şi cu folos, că n-o să mai fii atât de grasă. Să ţii canonul o jumătate de an. Fă ce ţi-am spus, şi-o să ţi se socoată făgăduiala împlinită.

Vasilisa plecă tare îngândurată acasă şi chiar de-a doua zi porni să-şi ţină cu supunere noua făgăduială – când îi ducea dimineaţa cucoanei ibricul cu cafea, îşi întorcea, oftând, nasul de la el.

Şi Marinei i se întâmplase ceva rău. Chiar înainte de boala cucoanei, umblase pe gânduri, ferindu-se de lume. Apoi zăcuse o săptămână pe laviţă, după care căzuse de-a binelea la pat, spunând c-o doborâse boala şi că nu se mai poate ridica.

— Te-a pedepsit Dumnezeu! mormăi Saveli, acoperind-o cu o plapumă călduroasă.

Vasilisa îi povesti cucoanei de boala Marinei, şi aceasta dădu poruncă să fie chemată Melanholiha, baba-doftoroaie care-i căuta, de obicei, pe argaţii din curte şi pe alţi săteni.

Dar Melanholiha, după ce o cercetă cu de-amănuntul pe bolnavă, îi spuse la ureche Vasilisei că răul de care suferea Marina era mai presus de cunoştinţele ei, şi femeia fu trimisă la spital, în oraşul vecin, la o depărtare de două sute de verste.

O duse acolo chiar Saveli; când acesta se întoarse şi-l înconjurară oamenii din curte, tot întrebându-l ce era cu Marina, dădu să spună ceva, dar se mulţumi doar să se uite la ei, să se încrunte mai tare decât de obicei, adâncindu-şi pe frunte zbârcitura groasă de un deget, să scuipe în lături, să se întoarcă pe călcâie şi să treacă pragul odăiţei lui.

De vreo săptămână şi jumătate, Marfenka, logodnicul ei şi mama acestuia se întorseseră de dincolo de Volga mai veseli, mai fericiţi şi mai sănătoşi decât oricând. Izbutiseră amândoi să se-ngraşe. Tinerii aduseră cu ei râsul, vioiciunea,

zgomotul, alergătura şi glumele lor vesele de altădată.

Dar abia după vreo două ceasuri de când se întorseseră, se potoliră cuprinşi de sfiiciune, fiindcă veselia lor zgomotoasă nu găsise înţelegere şi simpatie la nimeni şi nicăieri. Râsul şi vorba lor vioaie stârneau doar parcă tristeţe, ca într-o casă pustie.

În jurul lor, toate se înveşmântaseră într-un fel de negură. Până şi păsările îşi pierduseră obiceiul să vină în zbor în ceardacul unde le hrănea Marfenka. Rândunelele, graurii şi toţi oaspeţii cântăreţi din pădurice îşi luaseră zborul, şi nici cocorii nu se mai vedeau plutind pe deasupra fluviului. Chiar şi pisicuţii se împrăştiaseră nu se ştie pe unde.

Florile se ofiliseră, şi grădinarul le dezrădăcinase; în faţa casei nu se mai zăreau decât nişte muşuroaie de pământ negru răvăşit, împrejmuit de verdele palid al gazonului, şi urmele brazdelor dezgolite. Câţiva copăcei erau acoperiţi cu rogojini. Păduricea se despuia şi ea, pierzând tot mai multe frunze. Până şi Volga se întunecase, pregătindu-se de îngheţ.

„Asta era natura, care accentua şi mai mult mohoreala oamenilor. Ce se întâmplase, însă, cu oamenii, cu casa întreagă?” se întreba Marfenka, uitându-se descumpănită-n jur.

Cuibuşorul Marfenkăi, odăiţele ei din catul de sus îşi pierduseră şi ele aspectul lor vesel. Odată cu Vera, se cuibărise în ele o tăcere plină de tristeţe.

Marfenka avea ochii-n lacrimi. De ce erau toate atât de schimbate? Pentru ce se mutase Verocika aici, din casa cea veche? Unde dispăruse Tit Nikonîci? Ce-o fi cu bunica, de n-o mai dojenea şi nu era supărată că în loc de şapte zile, rămăsese două săptămâni dincolo de Volga? Oare nu o mai iubea? Dar Verocika de ce nu mai rătăcea singură, ca înainte, pe câmpii şi prin pădurice? Şi toţi păreau atât de amărâţi, nu mai vorbeau unii cu

alţii, nu mai râdeau de ea, necăjind-o cu logodnicul ei, cum o necăjiseră înainte de plecare! Ce însemna tăcerea Verei şi a bunicii? Oare ce s-o fi întâmplat cu întreaga casă?

Cei din jurul ei se străduiră s-o liniştească, răspunzându-i la unele întrebări, iar pe altele lăsându-le fără răspuns.

— Vera s-a mutat, pentru că sobele din casa cea veche s-au învechit şi nu mai dau căldură.

— Tit Nikonîci a plecat în satul lui, ca să potolească nemulţumirile de acolo.

— Vera nu se mai plimba, pentru că răcise şi stătuse trei zile bolnavă-n pat, cu febră mare.

Marfenka auzi cuvântul „febră", se sperie şi începu să plângă pentru ceea ce s-ar fi putut întâmpla.

Dar când fata întrebă „pentru ce bunica şi Vera tăceau mereu şi de ce n-o certase bunica, ceea ce dovedea, după părerea ei, că n-o mai iubeşte", Tatiana Markovna îi luă obrajii în mâini şi o sărută pe frunte, oftând, pe gânduri, ceea ce o întristă şi mai mult pe Marfenka.

— Am călărit, bunico! Nikolai Andreici mi-a comandat o şa de damă. M-am plimbat singură cu barca şi am vâslit tot singură! Am umblat după ciuperci cu femeile! o stârnea fata pe bunică-sa, nădăjduind că o va certa măcar pentru asta.

Dar Tatiana Markovna clătina din cap, a dojană parcă, şi Marfenka vedea că se preface şi că în timpul acesta se gândeşte la altceva. Alteori, bătrâna pleca de lângă ea şi se aşeza lângă Vera.

Marfenka se întrista, era geloasă pe Verocika, dar se sfia s-o spună cu voce tare şi plângea pe înfundate. Poate că trecea prin cea dintâi durere mai mare a ei, şi luă şi dânsa, fără să vrea, tonul serios şi întristat, caracteristic atmosferei Malinovkăi şi locuitorilor ei.

Şedea acum tăcută lângă Vikentiev, pentru că ei nu aveau ce să-şi şoptească la ureche. Tinerii îşi spuneau şi mai înainte secretele cu voce tare. Boris

Pavlovici nu mai izbutea decât foarte rar s-o facă pe Marfenka să gângurească plină de veselie, ca pe vremuri, şi, uneori, Vikentiev trântea câte-o vorbă atât de hazlie, încât fata se pornea fără să vrea pe râs, dar se speria îndată de râsul ei, se uita la cei din jur, se potolea şi-l dojenea pe Vikentiev, amenințându-l cu degetul.

Tonul mohorât, tăcerea şi tristeţea asta nu-i plăceau deloc tânărului logodnic, aşa că o rugă pe maică-sa să-i ceară îngăduinţa Tatianei Markovna ca el să-şi ia logodnica şi s-o ducă iar la Koicino, unde să rămână până la sfârşitul lunii octombrie, când trebuia să se celebreze nunta. Spre mulţumirea tânărului, bunica cedă uşor şi repede rugăminţii lui, şi cei doi logodnici îşi luară zborul, ca o pereche de rândunele, cu un strigăt de veselie, fugind de toamnă spre căldură şi lumină, spre voie bună şi spre viitorul lor cuib.

Bunica observase, totuşi, întristarea Marfenkăi şi se strădui din răsputeri să-i îndepărteze gândurile de la orice presupuneri şi bănuieli, liniştind-o şi mângâind-o, aşa că fata plecă veselă şi fără grijă, după ce bunica îi făgăduise că „dac-o fi cuminte” o să vină s-o ia de la Koicino.

Raiski plecă şi el după Tit Nikonîci şi-l aduse la Malinovka mai mult mort decât viu. Omul albise şi se gălbejise, se mişca anevoie, şi numai după ce o văzu pe Tatiana Markovna în mijlocul tuturor lucrurilor cunoscute, iar pe sine însuşi în centrul acestui tablou, la masă, cu şervetul vârât pe după guler, sau pe scaunul de lângă fereastră, alături de fotoliul bătrânei, în faţa unei ceşti cu ceai turnată de mâna ei – se linişti puţin câte puţin, îşi veni în fire şi se bucură ca un copil, căruia i se dăduseră înapoi jucăriile care-i fuseseră luate.

Uneori, râdea de bucurie, acoperindu-şi faţa cu şervetul, alteori îşi freca mâinile sau se ridica grăbit de la locul lui şi făcea pe negândite o plecăciune celor din jur, urmată de o reverenţă dintre cele mai grozave. Iar când ceilalţi începeau

să râdă de el, râdea şi dânsul mai tare decât toţi, îşi scotea peruca şi-şi trecea mâna peste chelie sau o mângâia pe obraz pe Vasilisa, luând-o drept Paşutka.

Într-un cuvânt, se cam smintise de bucurie şi-şi veni în fire abia a treia zi, după care îl cuprinse şi pe el tristeţea celor din jur.

Cercul familiei celor din Malinovka spori cu încă un membru. Într-o zi, Raiski se întoarse la masă împreună cu Kozlov. Nici nu se poate închipui o primire mai caldă şi mai prietenoasă decât aceea care i se făcu soţului părăsit de Didona lui.

Cu o delicateţe pe care numai o femeie o poate avea, Tatiana Markovna nu-i dădu nici cel mai neînsemnat prilej să-şi dea seama că-i cunoaşte durerea. Un musafir, într-o astfel de situaţie, e întâmpinat de obicei cu o tăcere apăsătoare, pe când ea îl primi cu o glumă, şi ceilalţi îi urmară exemplul.

— Ce-i cu tine (nu-i vorbise de mult cu acest *tu* preţios), Leonti Ivanovici? Ne-ai uitat de tot? Boriuşka mi-a spus că nu ştiu să te ospătez şi că nu-ţi plac bucatele mele! Ai zis tu asta?

— Cum să nu-mi placă? Ascultă, când ţi-am spus eu aşa ceva? se întoarse Kozlov, cu asprime, spre Raiski.

Toţi izbucniră în râs.

— Văd că glumiţi!. zise Leonti, zâmbind fără să vrea.

Izbutise să-şi stăpânească durerea atât, încât să-şi dea seama că nu trebuia să şi-o arate oamenilor şi că se cuvenea să-şi acopere nenorocirea cu masca bunei-cuviinţe convenţionale.

— Da, n-am fost de mult pe-aici. Soţia mea… a plecat la Moscova… să-şi vadă neamurile, şopti Kozlov, cu ochii-n pământ. De aceea n-am venit…

— Ai face bine să stai puţin la noi, răspunse Tatiana Markovna. Ţi-o fi urât de unul singur acasă…

— O tot aştept… Mă tem că s-o-ntoarce şi nu m-o găsi acasă.

— O să te vestească cineva, că tot pe lângă noi o să treacă. Şi o s-o oprim, de cum o intra în suburbie. Drumul mare se vede de la ferestrele casei vechi ca-n palmă.

— Asta-i drept… Da, de acolo se zăreşte drumul spre Moscova, zise deodată Kozlov, aproape fericit, ridicându-şi cu vioiciune ochii spre Tatiana Markovna.

— Hai, mută-te la noi…

— N-aş avea nimic împotrivă…

— Uite, astăzi, de pildă, n-o să te las să pleci acasă, Leonti, zise Raiski. Mi-e urât singur. O să mă mut şi eu în casa veche împreună cu tine, şi după nunta Marfenkăi, o să plec. Atunci o să rămâi tu prim-ministru, prieten şi gardă personală, pe lângă bunica şi Vera.

Kozlov îi măsură pe toţi cu privirea.

— Da, vă mulţumesc din suflet. Atâta doar că mi-e teamă să nu vă supăr cu ceva…

— Nu ţi-e ruşine… începu bunica.

— Iertaţi-mă, Tatiana Markovna!

— Decât ai vorbi aiurea, mai bine ai mânca! Uite că ţi se răceşte supa.

— E drept, chiar că mi-e foame! spuse deodată Kozlov şi luă lingura, râzând mulţumit. N-am mâncat cam de mult…

Cu privirea pierdută-n zare, poate la drumul care venea dinspre Moscova, mâncă supa, cu gândul aiurea, apoi plăcinta de pe farfuria de alături, după aceea carnea şi tot aşa mereu, fără o vorbă, isprăvi masa.

— Câtă linişte şi ce bine e la dumneavoastră! zise el după-masă, uitându-se pe fereastră. Nu s-a dus toată verdeaţa, şi aerul e atât de curat… Ascultă, Boris Pavlovici, aş muta iar biblioteca aici…

— Foarte bine, mut-o şi mâine, dacă vrei. E a ta şi poţi să faci cu ea ce vrei…

— Nu, nu, acum nu mai are niciun rost! O aduc iar aici şi o să am grijă de ea, că Mark ăsta o să se apuce iar…

Raiski tuşi de răsună odaia. Vera nu-şi ridică ochii de pe lucru, iar Tatiana Markovna se uită pe fereastră.

Raiski îl conduse apoi pe Kozlov în casa cea veche, pentru ca să-şi vadă odaia unde bunica poruncise să i se aducă un pat, să se pună geamuri duble la ferestre şi să se facă foc în sobă.

Kozlov trecu de la o fereastră la alta, căutând-o pe aceea de la care se zărea drumul spre Moscova…

XII

Într-o zi ceţoasă de toamnă, pe când Vera şedea în odaia ei, după micul dejun, încreţind cu sârguinţă volănaşul unui plastron de batist, Iakov îi dădu încă o scrisoare albastră, adusă de un „flăcăiaş”, care-i spusese că avea poruncă să aştepte răspunsul.

Vera, de cum văzu scrisoarea, încremeni, cuprinsă parcă de o adâncă uimire, şi după ce se uită câteva clipe la ea, o luă din mâna lui Iakov, o puse, în sfârşit, pe masă şi răspunse scurt: „Bine, du-te!”

După ce Iakov ieşi din odaie, fata suflă gânditoare în degetar, pregătindu-se să-şi vadă mai departe de lucru, dar mâinile-i căzură neputincioase pe genunchi, împreună cu plastronul la care lucra.

Apoi îşi sprijini coatele de masă, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

— Ce chin îngrozitor! Oare când s-o sfârşi cazna asta? şopti ea, deznădăjduită.

După aceea, se ridică de pe scaun, scoase din scrin un alt plic asemănător, nedesfăcut, îl puse alături de cel pe care abia-l primise şi se aşeză iar jos, ca înainte, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

— Ce să fac? Ce răspuns mai vrea, când ne-am despărţit pentru totdeauna? Sau… mă cheamă la el?… Nu, n-ar îndrăzni! Dar dacă, totuşi…?

Tresări.

Îşi scotoci adâncurile sufletului, silindu-se să-şi dea seama cu ce răspuns ar întâmpina speranţa lui Mark şi tresări iar. „Răspunsul acesta nu i-l pot da, îşi zise ea. Astfel de răspunsuri nu se rostesc! Trebuia să-l ghicească singur, fiindcă de la mine n-o să-l afle niciodată!”

Fata se uită lung la plicul albastru scris de o mână cunoscută şi nu se grăbea să-l desfacă, dar nu de teama de a privi iar trecutul în faţă, şi nici de spaima colţilor „tigrului”. privea, ca un spectator cu totul străin, cum „şarpele boa”, după cum spunea Raiski, se târa, fără s-o atingă – şarpele acesta care până mai ieri o sugrumase cu inelele lui înspăimântătoare, dar ai cărui solzi strălucitori nu o mai orbeau acum. Îşi întoarse ochii şi tresări, cuprinsă de un alt sentiment, cu totul deosebit de cel dinainte.

O înăbuşea scrisoarea asta care o purta, deodată, dincolo de abis, tocmai în clipa când ea se simţea cu totul desprinsă de trecut, deşi slăbită şi obosită de lupta pe care o dusese, şi tocmai după ce arsese în urma ei puntea peste care trecuse. Vera nu înţelegea cum putuse el să-i scrie? Cum de nu fugise de mult de acolo?

Dacă Mark ar fi ştiut de transformarea care se săvârşise sus, deasupra râpei, fără îndoială că n-ar fi scris, aşa că trebuia să-l înştiinţeze. Trimisul lui aştepta doar… Atunci… să citească scrisorile? Da, trebuia să le citească!

Fata rupse deodată sigiliile celor două scrisori şi începu să le citească, întâi pe cea mai veche:

> „Să fie oare cu putinţă ca noi doi să nu ne mai vedem niciodată, Vera? Nu, nu e cu putinţă! Cu câteva zile în urmă, asta ar mai fi avut un sens, pe când *acum* ar fi o jertfă inutilă, neînchipuit de grea şi pentru unul, şi pentru altul. Mai bine de un an am luptat amândoi din răsputeri pentru fericirea noastră, şi acum, când am ajuns la fericirea asta, iată

că tu fugi, cea dintâi, tocmai tu, care ai spus de atâtea ori că dragostea nu cunoaşte graniţe. Este oare logic?”

„Dacă e logic?” repetă Vera, în şoaptă, luându-şi ochii de pe scrisoare. Apoi îşi reluă lectura, parcă biruindu-se pe sine.

„Mi s-a dat autorizaţia să plec, dar *acum* nu mai pot să plec – să te las singură, ar fi necinstit. S-ar putea crede că, după ce am triumfat, mi-a fost uşor să te părăsesc! Dar eu nu vreau ca tu să-ţi închipui una ca asta. Nu pot să te las, pentru că mă iubeşti…”

Mâna cu scrisoarea căzu pe genunchi, dar peste câteva clipe fata citi mai departe:

„…şi pentru că şi eu ard ca o pălălaie. Hai, Vera, să fim fericiţi! înţelege odată că toată lupta noastră îndârjită şi nesfârşitele noastre certuri nu au fost decât o mască a patimii. Acum masca a căzut şi nu mai avem de ce să ne certăm. Problema a fost rezolvată. În realitate, suntem amândoi de mult de acord. Tu vrei o dragoste fără sfârşit. Mulţi ar dori-o, dar aşa ceva nu există pe lume…”

Vera se opri o clipă din citit.

„Omul acesta prin dragoste înţelege o pasiune fără sfârşit”, îşi zise ea cu milă şi zâmbi. Apoi citi mai departe.

„Da, greşeala mea constă numai în faptul că ti-am prezis mereu adevărul acesta, pentru că viaţa ne-ar fi făcut şi aşa pe amândoi să-l înţelegem. În viitor nu mă voi mai atinge de convingerile tale. Nu de ele avem noi nevoie. Înainte de orice vine pasiunea. Ea are legile ei. Ea-şi bate joc de convingerile tale, şi cu

timpul o să-şi râdă şi de dragostea veşnică. Tot ea m-a biruit acum pe mine şi planurile mele… Mă închin în faţa ei, închină-te şi tu. Poate că amândoi, cu forte unite, o să ne descotorosim de ea mai uşor şi o să ne vedem fiecare de drumul lui, pe când de unu! singur m-aş simţi abătut şi scârbit.

Nu ne putem schimba concepţiile, după cum nu putem schimba natura, iar ca să ne prefacem, asta nu putem, nici tu, nici eu. Nu e nici logic, nici cinstit. Fiecare dintre noi trebuie să spună ce are de spus şi să ajungem la o înţelegere; primul punct l-am îndeplinit, dar la înţelegere n-am ajuns. Prin urmare, nu mai avem altceva de făcut decât să tăcem şi să fim fericiţi în ciuda concepţiilor noastre. Pasiunea nu are nevoie de ele. Să tăcem şi să fim fericiţi. Nădăjduiesc că eşti de acord cu felul meu de a judeca."

Buzele Verei schiţară umbră de zâmbet amar.

„Ca să pleci cu mine, cred că nu te vor lăsa şi nici nu ar fi cu putinţă! Numai o patimă oarbă te-ar fi putut hotărî la un astfel de pas, dar eu nu mă bizui pe asta – tu nu eşti o femeie care e pe cale să-şi piardă capul, iar eu nu mai sunt un băieţaş. Sau, pentru a te hotărî să pleci cu mine, ar fi trebuit să ai alte concepţii, asemănătoare cu ale mele, să ai prin urmare, în vedere un alt viitor decât acela pe care ţi-l doreşti tu şi cei din jurul tău. Adică un alt viitor decât al meu: nestabil, necunoscut, fără un acoperiş, fără un cuib, fără cămin şi fără avere. Aşadar, şi eu sunt de părere că o plecare ar fi cu neputinţă, prin urmare trebuie să aduc o jertfă sau, mai bine zis, aş vrea s-o aduc şi o aduc. Dacă tu crezi că vei putea s-o convingi pe bunica ta, ei bine, să ne căsătorim şi-o să rămân aici până

când… într-un cuvânt, pe un timp nelimitat. Am făcut totul, Vera, şi voi îndeplini ceea ce-ţi spun. Acum e rândul tău. Să ştii că dacă ne vom despărţi acum, totul va semăna cu o comedie prostească, în care tu ai fi aceea care ai juca un rol ingrat, şi de care primul care va râde va fi Raiski, dacă va afla.

După cum vezi, te previn şi acum despre ceea ce s-ar putea întâmpla, după cum te-am prevenit şi atunci…”

Vera făcu un gest de nerăbdare sau, poate, de deznădejde, citind fără prea mare atenţie şi ultimele rânduri ale scrisorii.

„Aştept răspunsul tău, pe numele gazdei mele, Sekleteia Burdalahova.”

Vera părea obosită de scrisoare. O puse nepăsătoare deoparte şi începu s-o citească pe cealaltă, pe care o adusese Iakov.

Era scrisă în grabă, cu creionul.

„După ce ţi-am trimis prima scrisoare, am rătăcit în fiecare zi pe fundul râpei, aşteptându-te. Astăzi am aflat, pe neaşteptate, că în casa voastră lucrurile nu merg chiar atât de bine şi că nu te mai vede nimeni. Vino, Vera, sau, dacă eşti bolnavă, scrie-mi cât mai curând două vorbe. Sunt în stare să ajung până în casa cea veche…”

Vera se opri cu spaimă, apoi citi grăbită până la sfârşit:

„Dacă astăzi nu primesc niciun răspuns, scria mai departe Mark, mâine la cinci voi fi în chioşc… trebuie să hotărăsc cât mai repede dacă rămân ori plec. Vino să-mi spui măcar un cuvânt, să-ţi iei rămas bun de la mine,

dacă… Dar nu, nu cred că ne vom despărţi tocmai acum. În orice caz, aştept ori să vii tu ori să-mi trimiţi un răspuns. Dacă eşti bolnavă, mă strecor eu până la tine…”

„O Doamne! Mai e încă acolo, în chioşc!… Mă ameninţă că o să vină aici… trimisul lui aşteaptă… şarpele tot se mai târăşte spre mine!… Nu s-a terminat încă… n-a murit încă!”…

Vera trase repede scândura-măsuţă a dulăpiorului, scoase câteva foi de hârtie, luă condeiul şi încercă să scrie, dar nu putu. Mâinile-i tremurau.

Atunci puse jos pana, îşi îngropă iar faţa în mâini şi închise ochii, străduindu-se să-şi adune gândurile, dar ele nu se închegau, se învălmăşeau, iar tristeţea şi inima care-i bătea să-i sară din piept n-o lăsau să gândească. Uneori, îşi ducea mâna la piept, parcă voind să-şi potolească durerea, apuca din nou pana şi hârtia, dar în clipa următoare’ le lăsa iar jos.

„Nu pot, n-am putere, mă înăbuş!” îşi turnă în palme apă de colonie, îşi răcori fruntea şi tâmplele, cercetă cu priviri fugare, întâi o scrisoare, apoi pe cealaltă, şi le aruncă pe masă, repetând: „Nu pot, nu ştiu cu ce să-ncep şi ce să-i scriu! Nu-mi mai aduc aminte ce-i scriam sau ce-i spuneam înainte, cum îi vorbeam… am uitat tot! Ce răspuns aşteaptă trimisul lui? Am un singur răspuns: nu pot, n-am putere, nu mai am nimic în suflet!”

Apoi coborî jos, porni, parcă lunecând de-a lungul coridoarelor, îl găsi pe Iakov şi-i porunci să-i spună băiatului să plece, fiindcă o să trimită ea răspunsul mai târziu.

„Când, mai târziu? se întreba Vera, întorcându-se încet, sus. O să am destulă putere să-i scriu chiar astăzi, până-n seară? Şi ce să-i scriu? Acelaşi lucru: «nu pot, nu vreau nimic, inima mi-e pustie…» Iar mâine, el o să aştepte acolo, în chioşc. Aşteptarea zadarnică o să-l întărite. O să-şi

repete chemarea cu focuri de armă, şi până la urmă o să dea de cineva, poate chiar de bunica!… Să mă duc eu să-i spun că se poartă «necinstit şi ilogic»?… Despre mărinimie n-ar avea niciun rost să-i vorbesc – lupii nu cunosc sentimentul acesta!”…

Frământată de gândurile care-i treceau cu repeziciune prin cap, Vera ba punea mâna pe pană, ba o arunca, ba se gândea să se ducă să-i spună tot ce avea de spus şi să plece. Încerca să găsească pelerina şi broboada, aşa cum făcuse şi atunci, când se grăbise să ajungă la râpă. Şi acum, ca şi atunci, cotrobăia zadarnic după pelerină şi broboadă. Toate-i căzeau din mâini şi, până la urmă, fata se lăsă pe divan, sleită de puteri, neştiind ce să facă.

Să i se mărturisească bunicii? Ea ar face tot ce se cuvenea, dar scrisorile lui Mark ar amărî-o, şi Vera dorea din răsputeri s-o cruţe.

Să-i spună totul fratelui ei, Boris, şi să-l însărcineze pe acesta să pună capăt speranţelor lui Mark şi încercărilor lui de a o revedea? Raiski îi era cel mai apropiat şi adevărat prieten şi ocrotitor. Dar se vindecase, oare, Boris Pavlovici, de patima sau de „impresia” lui, de jocul patimii, de „reflectarea ei în imaginaţie”, într-un cuvânt, de sentimentul care-l frământase? Şi dacă se vindecase, îşi zicea Vera, oare nu se vindecase tocmai pentru că se sfârşise cu lupta şi rivalitatea, se potoliseră toate? Dacă apariţia eroului ei va trezi amărăciunea potolită a lui Raiski şi-i va aminti de vechea jignire, nu cumva n-o să poată duce până la capăt rolul mijlocitorului dezinteresat, o să se lase târât de temperamentul său furtunos şi o să-şi asume un alt rol, mai primejdios?

Tuşin! Da, acesta ar şti să-şi joace rolul, fără să facă vreo greşeală, şi ar ajunge, probabil, şi la ţelul dorit. Dar să-l pună pe Tuşin faţă în faţă cu rivalul lui, faţă în faţă cu omul care, într-ascuns şi în treacăt, îi spulberase speranţele de fericire!?

Vera parcă şi văzu în închipuirea ei suferinţa acestui prieten care o adora, dacă se va întâlni cu eroul văgăunei de lupi, cu autorul căderii ei, cu cel care-i sfărâmase viitorul! Ce putere de voinţă şi stăpânire de sine ar trebui să-i pretindă, pentru ca întrevederea dintre el şi Mark din fundul râpei să nu se transforme într-o întâlnire între un lup şi un urs?

Fata clătină din cap – renunţase la intenţia ei, dar se hotărî să nu-i ascundă lui Tuşin primirea celor două scrisori, având grijă, însă, să nu-l amestece în deznodământul dramei sale, şi pentru a-i cruţa moralmente, dar şi fiindcă, dacă i-ar cere ajutor, ar avea aerul că se plânge de Mark. „Iar ea, ferească Dumnezeu, nu-i aduce nicio vină!”

Aşadar, nu avea pe cine să roage s-o ajute! La pieptul acestor trei oameni găsise mângâiere şi apărare împotriva deznădejdii sale, şi acum, încetul cu încetul, îşi recăpăta încrederea în sine, pe care şi-o pierduse, simţind că pacea i se întorcea iar în suflet.

Nu mai avea nevoie decât de câteva săptămâni, de câteva luni de linişte, de uitare şi de căldură prietenească, pentru ca, treptat, să se pună pe picioare şi să înceapă o viaţă nouă. Cu toate acestea, pregeta să le întindă mâinile cu toată încrederea, acum nu din mândrie, ci ca să-i cruţe, pentru că-i iubea.

Dar nici să mai aştepte nu se putea. Mâine, un alt trimis îi va aduce o nouă scrisoare, ea nu-i va răspunde, şi Mark va veni chiar el…

Ferească Dumnezeu! Dacă răul nu se mai putea înlătura, se gândea Vera, era mai bine ca din două rele să-l aleagă pe cel mai mic şi să-i încredinţeze cele două scrisori bunicii, lăsând-o să facă ce va crede ea de cuviinţă. Bunica n-o să greşească – ele două se înţelegeau acum minunat.

Apoi, după ce şovăi câtva timp, Vera îi scrise un bileţel lui Tuşin. Aceleaşi foi de hârtie şi aceeaşi pană, care parcă nu voiseră s-o ajute cu o jumătate

de oră mai înainte, acum o slujeau ascultătoare. Degetele fetei scriseră cu iuţeală două rânduri:

„Dacă poţi, vino mâine dimineaţă pe aici! Nu te-am văzut de mult şi mi-e dor de dumneata.”

Trimise bileţelul cu Prohor, care trebuia să-l ducă până la debarcader şi să-l încredinţeze, pentru conacul „Fumuleţ”, oamenilor lui Tuşin, care veneau zilnic în oraş.

Pe vremuri, Vera îşi ascundea cu grijă tainele, închizându-se în sine însăşi, domnind peste lumea sa lăuntrică întocmai ca o suverană absolută, străină de societate, simţindu-se mai puternică decât toţi cei din jurul ei. Acum, însă, era cu totul altfel. La prima încercare mai grea, singurătatea ei se dovedise a fi neputincioasă.

Îşi plătise scump mândria; când izbucnise furtuna, se simţise deodată neputincioasă, iar acum, după ce trecuse furtuna, se simţea vrednică de milă, întocmai ca o orfană neajutorată, care-şi întinde, ca un prunc, mâinile rugătoare spre oameni.

Pe vremuri, îi acorda încrederea, ca pe o milostenie, numai prietenei şi confidentei ei, soţiei preotului. Nu-i dăruia decât câteva fărâmiţe din sufletul său, şi acelea din capriciu. Dar iată că acum venea să caute ajutor cu capul plecat, cu mândria înfrântă, simţind că lângă ea existau forţe mai tari şi o înţelepciune mai adâncă decât voinţa ei orgolioasă.

Prietenei sale, Vera îi povestea numai faptele mărunte ale vieţii ei de toate zilele, diferite întâmplări şi senzaţii, ba chiar şi unele dintre sentimentele ei; îi mărturisi chiar şi relaţiile ei cu Mark, dar îi tăinui catastrofa prin care trecea, spunându-i doar că între ea şi Volohov se sfârşise totul şi că se despărţiseră pentru totdeauna. Soţia preotului nu ajunsese până la urmă să cunoască povestea din râpă, iar boala Verei o socotea drept o urmare a deznădejdii care o cuprinsese din cauza despărţirii.

Pe Marfenka, Vera o iubea ca şi pe Natalia Ivanovna, dar amândouă îi erau dragi ca nişte copii, şi uneori ca nişte prietene cu care-ţi place să stai de vorbă. Când viaţa ei va reintra pe un făgaş liniştit, ea o va chema din nou pe Natalia Ivanovna şi-i va povesti iar, cu de-amănuntul, toate nimicurile de fiecare zi, şi aceasta o va aproba în şoaptă şi-i va împărtăşi impresiile de om singuratic.

Dar în clipele hotărâtoare şi grele, Vera se va duce la bunica ei, va trimite după Tuşin, va bate la uşa fratelui său, Boris.

…Ceea ce şi făcu – bătu la uşa celor trei.

XIII

Vera băgă scrisorile în buzunar, intră încet, gânditoare, la Tatiana Markovna şi se aşeză lângă ea.

Bunica tocmai terminase de cercetat aşternutul de nuntă al Marfenkăi şi după ce măsurase, împreună cu lenjereasa, câţi metri de pânză şi dantelă vor trebui pentru perne, se aşezase în fotoliul ei.

Tatiana Markovna îi aruncă Verei o căutătură fugară, apoi o privi din nou şi, neliniştită deodată, rămase cu ochii aţintiţi asupra ei.

— Ce s-a-ntâmplat, Vera? De ce eşti abătută?

— Nu sunt abătută, ci obosită. Am primit nişte scrisori de acolo, de la…

— De acolo? repetă bunica, schimbându-se la faţă.

— Una mai demult, pe care n-am deschis-o până acum, iar cealaltă, astăzi. Uite-le, bunico, citeşte-le.

Puse scrisorile pe masă.

— Pentru ce să le citesc, Verocika? răspunse Tatiana Markovna, abia stăpânindu-şi emoţia şi silindu-se să nu se uite la scrisori.

Vera tăcea. Bătrâna văzu pe fata fetei o adâncă tristeţe.

— Vrei cu tot dinadinsul să aflu ce scrie în ele?

— Vreau, bunico, citeşte-le.

Bunica îşi puse ochelarii şi începu să citească.

— Nu-i înţeleg scrisul, draga mea, spuse ea, întristată, dând la o parte scrisoarea. Mai bine spune-mi tu, pe scurt, pentru ce vrei să le aflu cuprinsul.

— Nu pot să-ţi spun, bunico. Nu m-ajută puterile, mi se taie răsuflarea… Mai bine ţi le citesc.

Citi scrisorile în şoaptă, trecând peste unele cuvinte şi expresii, iar la urmă le mototoli pe amândouă în mână şi le vârî în buzunar. Tatiana Markovna îşi îndreptă o clipă spinarea, apoi se gârbovi iar, stăpânindu-şi durerea, şi-şi pironi privirea în. ochii Verei.

— Tu, Verocika, ce crezi? o întrebă ea, cu glas şovăitor.

— Vrei să ştii ce cred? răspunse Vera, mustrătoare. Cred ceea ce crezi şi tu, bunicuţo!

— Asta ştiu. Dar el îţi propune… cununia, spunând că ar vrea să rămână aici. Poate că… dacă o intra în rândul oamenilor… dacă te iubeşte… zise Tatiana Markovna cu teamă," dacă tu… nădăjduieşti să fii fericită…

— Deşi el socoate cununia „o comedie", îmi propune să mă cunun cu el. Îşi închipuie că numai atât îmi lipsea, ca să fiu fericită… Bunico, tu înţelegi doar ce se petrece cu mine, atunci de ce mă întrebi?

— Ai venit la mine să mă-ntrebi ce hotărâre sa iei…

Bătrâna vorbea cu oarecare şovăială, pentru că nu-şi dădea încă seama pentru ce-i citise Vera scrisorile. Îndrăzneala lui Mark o tulburase şi tremura, cuprinsă de îngrijorare pentru Vera; se temea că pasiunea ei o va împinge pe o cale primejdioasă, dar îşi ascundea, şi tulburarea, şi grija.

— Nu am venit la tine pentru asta, bunico, zise Vera. Nu ştii că toate s-au hotărât demult? Nu vreau nimic. Eu abia mă ţin pe picioare, şi ca să respir uşurată şi să nădăjduiesc că-mi vin în fire, n-

am nevoie decât de o singură condiţie: să nu ştiu nimic, să nu aud nimic şi să uit totul, pentru totdeauna… Şi uite că el mi le aminteşte! Mă cheamă acolo, mă ademeneşte cu fericirea, vrea să se însoare cu mine… o, Doamne!…

Şi dădu din umeri cu deznădejde.

Tatiana Markovna simţi că-i cade o greutate de pe inimă. Se aşeză mai bine în fotoliu, îşi netezi o cută de la rochie şi şterse cu mâna nişte firimituri de pe masă. Intr-un cuvânt, îşi reveni, prinse viaţă, şi începu să se mişte, ca un om care, înţepenit de o spaimă neaşteptată, se trezeşte iar la viaţă.

— Bunico! încheie Vera, adunându-şi puterile. —Nu vreau nimic! Te rog să înţelegi că dacă printr-o minune oarecare el s-ar transforma, ajungând aşa cum mi l-am dorit eu înainte, dacă ar începe să creadă în tot ceea ce cred eu şi m-ar iubi cum… am vrut şi eu să-l iubesc, nici atunci nu mi-aş întoarce capul la chemarea lui…

Vera tăcu. Bunica o asculta cu răsuflarea oprită, de parcă auzea pasărea paradisului cântând.

— N-aş fi fericită cu el. Nu l-aş uita niciodată pe omul dinainte, iar pe cel nou nu l-aş crede niciodată. Am suferit prea mult, şopti ea, culcându-şi obrazul pe mâna bunicii, dar tu ai văzut, ai înţeles şi m-ai salvat… Tu – eşti mama mea! Atunci de ce mă întrebi şi de ce te îndoieşti? Ce patimă ar fi putut să reziste în faţa unor astfel de suferinţe? Aş mai putea repeta o greşeală ca asta?!… Sufletul meu e gol… pustiu, înfrigurat şi, dacă nu ai fi tu. ar fi deznădăjduit…

Din ochii fetei porniră să curgă lacrimi şi ea-şi lăsă capul pe umărul bunicii.

— Spulberă-ţi amintirile şi nu te mai zbuciuma zadarnic! îi răspunse bunica, abia stăpânindu-se şi ştergându-şi lacrimile cu mâna. Nu ne-am înţeles să nu mai vorbim de asta?…

— N-aş fi vorbit, dacă n-ar fi fost scrisorile. Am nevoie de linişte… bunico! Du-mă de aici, ascunde-mă… sau mor! Sunt obosită, sleită de

puteri… lasă-mă să mă odihnesc… Şi el mă cheamă dincolo… vrea să vină aici…

Plânsul ei se înteţi.

Bunica se ridică încet de jos, o aşează în fotoliu, în locul ei, şi-şi îndreptă trupul.

— A! Dacă-i aşa, dacă te urmăreşte, începu ea cu glas tremurător, dacă te chinuieşte, ei bine, pentru lacrimile astea ale tale o să aibă de-a face cu mine!… Linişteşte-te, copilă mea, bunica ta te va păzi şi te va ocroti – n-o să mai auzi de el.

Vorbea, tremurând din cap până-n picioare.

— Ce vrei să faci? o întrebă Vera, uimită, ridicându-se deodată din fotoliu şi apropiindu-se de ea.

— Te-a chemat? O să mă duc eu în râpă în locul tău, cu oricine ar fi să te-ntâlneşti, şi-o să vedem dacă o să-ţi mai scrie, dacă o să vină aici sau dacă o să te mai cheme…

Bunica umbla în sus şi-n jos prin birou, cuprinsă de mânie.

— La ce oră vine mâine în chioşc? Mi se pare că la cinci, nu-i aşa? întrebă ea scurt.

Vera o privea mereu uimită.

— Bunico! Nu m-ai înţeles, zise ea blând, luându-i mâna. Linişteşte-te! Nu mă plâng de el. Să nu uiţi niciodată că numai eu sunt vinovată… El nu ştie ce s-a petrecut cu mine şi de aceea-mi scrie. În loc să fie înştiinţat, să i se spună cât sunt de bolnavă şi de abătută – mi se pare că tu te-ai hotărât să te războieşti cu el! Nu vreau. Am încercat să-i scriu, dar nu am putut… Ca să-l văd, nu am puteri, chiar dacă aş vrea…

Tatiana Markovna se mai linişti, căzu pe gânduri.

— M-am gândit o clipă să-l trimit pe Ivan Ivanovici, urmă Vera, dar ştii cât de mult mă iubeşte şi ce nădejdi avea… Să-l pun faţă în faţă cu omul care i-a distrus toate nădejdile – nu se poate!

— Nu se poate! încuviinţă şi Tatiana Markovna, clătinând din cap. De ce să-l superi pe Tuşin?

Numai Dumnezeu ştie ce s-ar putea întâmpla între ei… Nu, nu se poate! Lângă tine e un om care ştie tot şi te iubeşte ca pe o soră – Boriuşka.

Vera tăcea.

„Dacă m-ar iubi numai ca pe o soră!” se gândea ea, dar nu voia să-i destăinuiască bunicii dragostea lui Raiski, nu era taina ei.

— Vrei să vorbesc eu cu el?…

— Lasă, bunico. O să-i spun eu, o întrerupse Vera, şovăind dacă să-l amestece pe fratele ei în toate astea.

Fata avea încredere în marea bunătate a lui Raiski, în înţelepciunea şi în sentimentele lui pentru ea, dar se îndoia în oarecare măsură de fantezia lui capricioasă, gata s-o ia razna.

— O să mă descurc eu, cerând ajutorul fratelui meu, sau, poate o să-mi adun forţele şi o să răspund singură la scrisorile astea… O să-i arăt ce gândesc, tăindu-i orice speranţă că. mă voi duce la o întâlnire. Acum, însă, trebuie să-i dau de ştire doar să nu mă mai aştepte zadarnic în chioşc…

— Asta o să fac eu! zise bunica, deodată.

— Dar n-o să te duci chiar tu şi n-o să dai ochii cu el? spuse Vera, uitându-se cercetătoare în ochii bunicii. Înţelege că nu mă plâng de dânsul şi nu-i doresc niciun rău…

— Nici eu nu-i doresc! şopti Tatiana Markovna, uitându-se într-altă parte. Linişteşte-te! N-o să mă duc. O să fac doar aşa ca el să nu te aştepte în chioşc…

— Iartă-mă, bunico, şi pentru supărarea asta!

Tatiana Markovna o sărută, oftând.

XIV

Vera plecă de la Tatiana Markovna oarecum liniştită, dar străduindu-se să ghicească ce măsuri va lua bunica ei ca să-l împiedice pe Mark s-o aştepte a doua zi în chioşc. Se temea ca nu cumva bătrâna, care nu ştia nimic de pasiunea lui Raiski, să-l trimită pe el la întâlnire, fără să-i spună şi ei, şi acesta, nepregătit cum era, să se lase târât de fantezia şi sentimentul lui egoist încă nepotolit cu totul, şi să procedeze în consecinţă.

Află că Raiski nu ieşise pe poarta conacului şi porni spre casa cea veche, unde acesta se mutase din ziua când Kozlov se stabilise la ei; voia să-i spună despre cele două scrisori pe care le primise, să vadă ce impresie va face asupra lui vestea asta şi să-l facă să înţeleagă cam cum trebuia să se poarte, dacă bunica îl însărcina să stea el de vorbă cu Mark.

Străbătu ca o umbră odăile din casa veche, fără să intre în camerele în care locuise ea până mai ieri, şi parcă luneca pe parchetul înnegrit de vreme, prin faţa oglinzilor acoperite cu huse, pe lângă piedestalurile cu ceasuri vechi, învelite în pânză, pe lângă mobila grea de altădată, până când intră, în sfârşit, în odăile mici şi primitoare, cu ferestrele spre periferia oraşului şi spre câmp. Deschise fără zgomot uşa camerei lui Raiski şi se opri în prag.

Boris Pavlovici şedea la masă, ocupat cu geanta lui cu picturi; clasa schiţele diferitelor localităţi prin care trecuse, portretele în acuarelă, schiţele în

creion ale tablourilor lui neterminate şi părăsite, copiile-miniaturi după operele celebre şi, între altele, un teanc întreg de manuscrise pe care-l îndesase în servietă şi care reprezentau amintiri, note, schiţe, versuri şi povestiri începute şi neterminate.

După ce alese cu grijă materialul bogat strâns pentru roman, Boris Pavlovici căzu pe gânduri. Privirea lui părea stinsă. Cerceta foile pe rând, dând uneori din cap şi oftând adânc, sau căscând până la lacrimi.

— „Acum vreo şase ani, îşi zise el trist, m-am hotărât să fac pentru o expoziţie un tablou mare, de compoziţie… Dar mi-am dat seama că mi-ar fi trebuit ani întregi să-l termin… Şi iată că acum îmi iau o sarcină asemănătoare – să scriu un roman! Numai materialul strâns până astăzi cântăreşte un pud… Câte cugetări, însemnări şi informaţii am adunat aici!… Dar fac bine dacă m-apuc să scriu un roman? Pentru el am nevoie de o groază de caractere, situaţii şi scene! Pe când toată puterea, tot interesul şi tot romanul meu e întruchipat de Vera, numai de ea! Numai despre ea ar trebui să şi scriu! Da, ăsta-i cel mai bun lucru!… Să zvârl cât colo tot ce-i de prisos, străin, şi să scriu numai despre ea… O să-mi uşurez şi sufletul şi o să scap şi de toată încărcătura asta inutilă. Doamne, cât am adunat şi eu aici!”

Dădu deoparte tot ceea ce nu avea nicio legătură cu fata şi nu mai rămase până la urmă decât cu vreo zece pagini scrise cu creionul – nişte notiţe care-o caracterizau pe Vera, scene şi convorbiri cu ea, pe care le reciti cu drag.

Apoi, în minte îi răsări, deodată, un gând neaşteptat şi puse foile deoparte.

„De ce nu am încă portretul ei în ulei?” se întrebă el, gândindu-se că de cum o întâlnise pe Marfenka, îi şi făcuse portretul, dominat de primele impresii, şi-i prinsese trăsăturile destul de bine. „Am pictat un chip plin de adevăr, de viaţă şi

seamănă în tot… în afară de umeri şi braţe”, îşi zicea el. Dar portretul Verei nu-l avea, şi cum să plece fără el?… Acum nu-l mai împiedică nimic să-l facă – pasiunea lui pentru ea se stinsese, şi Vera nu-l mai ocolea… Dacă o să-i facă portretul, o să-i fie mai uşor să scrie şi romanul – o va avea mereu în faţa lui, aievea…

Îşi ridică ochii de pe hârtii… Vera se afla dinaintea lui în carne şi oase! Raiski se sperie.

— „Soarta” bunicii mi te-a trimis!… îi zise el.

Vera-i văzu spaima şi zâmbi; bărbia începu să-i tremure, în timp ce Raiski nu-şi lua ochii de la ea.

Se lăsă iar copleşit de frumuseţea surorii lui. Nu mai era frumuseţea aceea de altădată, plină de strălucire, împodobită de un colorit cald al vieţii, cu privirea catifelată, aprinsă şi mândră, ca sclipirile „nopţii”, cum spunea el, gândindu-se la scânteierile farmecului ei pe atunci încă tainic, nedescifrat.

Strălucirea inconştientă a frumuseţii şi a tinereţii, iradiind raze luminoase şi arzătoare, pierise.

Ochii ei erau plini acum de melancolie şi de o adâncă oboseală. În locul tonurilor calde şi vii de pe faţa ei apăruse o paloare străvezie. Zâmbetul său nu mai era plin de mândrie, de energia nerăbdătoare, abia stăpânită, a tinereţii. Trăsăturile feţei sale purtau pecetea blândeţii şi a tristeţii, şi întreaga ei făptură mlădioasă era plină de o graţie gânditoare şi duioasă, precum şi de o resemnată împăcare cu soarta.

„Seamănă cu un crin! Unde o fi Vera cea de altădată? Care e mai frumoasă? Aceea de odinioară sau cea de acum?” se întreba el, întinzând mâinile spre ea, adânc mişcat.

Fata se apropie, dar nu cu pasul ei furişat de pe vremuri, nu cu legănarea tulburătoare a trupului în mers, ci domol şi măsurat. Paşii ei sunau ca un foşnet sec.

— Te-mpiedic de la lucru, zise ea. Ce făceai? Aş vrea să vorbesc cu tine…

Raiski nu-şi lua ochii de la ea.

— De ce mă priveşti aşa?

— Stai, Vera! şopti el, fără să-i ia în seamă întrebarea, privind-o mereu cu ochii larg deschişi, plini de uimire. Stai aici, aşa! zise el, invitând-o pe o canapea mică.

Apoi se duse grăbit într-un colţ şi, după ce scotoci câtva timp, scoase o ramă cu o pânză întinsă, aduse şevaletul în mijlocul camerei şi începu să cotrobăie după cutia cu vopsele.

— Ce vrei să faci? îl întrebă ea.

— Taci, taci, Vera! Nu ţi-am mai văzut de mult frumuseţea, de parcă aş fi fost orb. Dar în clipa în care ai intrat, strălucirea ei m-a impresionat, şi în mine s-a trezit iar artistul! Să nu te temi de încântarea mea. Dă-mi cât mai repede frumuseţea aceasta, până nu trece clipa… Nu am încă portretul tău…

— Ce tot spui, Boris! Ce frumuseţe o mai fi şi asta? Cu ce semăn eu acum? Vasilisa spune că şi o moartă arată mai bine decât mine… Lasă portretul pentru altă dată…

— Nu-ţi dai seama de propria-ţi frumuseţe! Eşti o capodoperă! Nu-l pot amâna pentru altă dată. Priveşte-mă! Nu vezi cum mi se zbârleşte părul în cap şi nu simţi cum mă furnică prin tot corpul?… Acum, acum o să izbucnesc în lacrimi… Stai jos, dacă trece clipa, se alege praful de portret!

— Sunt obosită, frate… sleită de puteri, abia umblu… Şi mi-e şi frig – aici, în odaia ta, e cam răcoare…

— O să-ţi învelesc picioarele şi-o să ai o poziţie confortabilă. Nu mă privi, stai liniştită, ca şi cum n-aş fi aici!

O invită să se aşeze pe canapea, îi puse perna la spate şi sub coate, îi acoperi pieptul şi umerii cu un pled scoţian şi-i dădu o carte în mână.

— Ţine-ţi capul cum vrei, spuse el, cum ţi-e mai plăcut şi mai comod. Mişcă-te în voie, uită-te unde vrei sau nu te uita nicăieri şi nu te gândi că sunt şi eu aici!

Vera se supuse nepăsătoare; se aşeză cu o înfăţişare obosită şi căzu pe gânduri.

— Voiam să-ţi vorbesc, să-ţi arăt… nişte scrisori… spuse ea.

Raiski îşi pironise privirea pe faţa ei şi, fără să scoată o vorbă, schiţa pe pânză cu creta.

Trecură vreo zece minute.

— Am primit nişte scrisori… de la Mark… repetă că, încet.

Raiski tăcea, ocupându-se de schiţa lui.

Trecu un sfert de oră. Apoi el îşi luă paleta cu vopsele şi, aruncându-i mereu Verei căutături aprinse, începu, înfrigurat, să redea pe pânză trăsăturile feţei ei, de parcă le-ar fi furat.

Fata mai vorbi o dată de scrisori, dar el tăcea mereu, tot privind-o, de parcă o vedea pentru prima oară.

— Frate, nu mă auzi?

— Da… da… te aud… „scrisori de la Mark”… Ce mai e cu el? E bine sănătos? Cum o mai duce?… zise dânsul foarte repede.

Vera îl privea, uimită. Abia îndrăznise să pronunţe numele lui Mark, crezând că Raiski o să sară ca ars cu un fier înroşit în foc, şi când colo, el o întreba de sănătatea lui!

După ce se mai uită o dată la el, nu se mai miră. Dacă în loc să-i fi vorbit de Mark, ar fi pronunţat numele unui oarecare Karp sau Sidor, ar fi fost acelaşi lucru. Raiski se gândea aiurea, fără s-o audă.

Numai sunetul glasului ei îi ajungea până la ureche. Era adâncit cu totul în munca lui şi n-o vedea decât pe ea, fără să-i înţeleagă vorbele, pe care el le repeta maşinal.

— De ce nu-mi răspunzi? îl întrebă Vera.

— Mai târziu, mai târziu, Vera, pentru numele lui Dumnezeu! Nu vorbi acum, gândeşte-te la ce vrei, dar taci. Eu nu sunt aici…

Vera încercă iar să vorbească, dar Raiski n-o asculta, ci picta cu mişcări grăbite chipul ei pe pânză.

Curând, fata se cufundă în gânduri. Nu era tristă, n-o neliniştea nici scrisorile lui Mark, nici gândul că poate el o să vină la conac, sau ce-o să facă bunica… Se prinsese într-un fel de vălmăşag de sentimente nelămurite şi de amintiri… Se străduia zadarnic să-şi fixeze gândurile asupra unui singur sentiment, asupra unei singure clipe.

Se înfăşură în pled, ca să se încălzească; din când în când, îi arunca lui Boris Pavlovici câte o privire, mereu pe gânduri, aproape fără să-şi dea seama ce făcea el; şi parcă în ochi i se oglindea toată viaţa ei tânără, dar adânc încercată, care nu-şi găsise încă liniştea, deşi ea o dorea, parcă în ei se reflectau chinurile-i tainice şi aşteptarea sfioasă a viitorului şi toate acestea i se perindau, ca în zbor, în priviri.

Tăcut, concentrat, palid din cauza tensiunii sale creatoare, Boris Pavlovici lucra la ochii tabloului său, privind-o din când în când pe Vera sau gândindu-se la prima lui întâlnire cu ea şi amintindu-şi de patima pe care o aţâţase atunci în el. În odaie domnea o linişte mormântală.

Raiski se opri, deodată, silindu-se să pătrundă şi să dezlege taina privirii ei gânditoare, pierdută-n gol, dar adâncă întocmai ca abisul.

Penelul său atingea uşor lumina ochiului de pe pânză, încercând să prindă realitatea, şi iată că surprinse sentimentul care-o stăpânea în clipa aceea, însă în ochii cei vii ai Verei se mai întrezărea ceva. parcă o forţă aţipită. El mai punea câte o picătură de vopsea, mai aşternea câte o umbră, dar, în ciuda străduinţei lui, ochii de pe pânză erau ochii Verei, numai expresia nu era a lor.

Zadarnic chema Raiski în ajutor cele două puncte fermecate pe care le învăţase de la profesorul său, cele două scântei, care dăduseră altădată lumina vieţii ochilor Sofiei creaţi de penelul lui.

„Nu, cele două puncte nu-s de ajuns aici!” îşi zise el, după mai multe încercări nereuşite de a reda privirea fetei.

Gânditor, Raiski amesteca vopselele, se îndepărta de portret, îl privea şi se apuca din nou de lucru.

— O să mai aştept! se hotărî el în cele din urmă, şi începu să-i picteze obrajii, nasul şi părul.

După ce lucră aşa cam o jumătate de oră, se întoarse iar la ochi.

„Încă o dată, o ultimă dată! îşi zise el, şi dacă nu izbutesc, mă las – nu merge şi gata!”

— Acum, Vera, uită-te vreo cinei minute în partea asta, îi spuse Raiski, arătându-i unde să se uite, şi o cercetă cu privirea…

Dar Vera dormea. Atunci el se opri, tăcut, cu ochii aţintiţi pe chipul ei, temându-se chiar să şi respire.

— O, ce frumoasă e! şopti el, tulburat. E bine că a adormit. Da, a fost o îndrăzneală din partea mea să încerc să-i redau pe pânză privirea în care se oglindeşte toată drama şi tot romanul ei. În situaţia asta chiar şi Greuze s-ar declara învins.

Desenă ochii fetei, aşa închişi cum erau, încântat că descoperă acea linişte adormită a gândirii, simţirii şi frumuseţii ei.

Apoi puse deoparte paleta şi penelul, se aplecă încet spre Vera, îi atinse cu buzele şi mai încet mâna palidă şi ieşi din odaie în vârful picioarelor.

XV

A doua zi la prânz, Vera auzi în curte tropot de copite, şi când se uită pe geam, în ochi i se aprinseră pentru o clipă luciri de bucurie. Văzuse statura înaltă şi bine legată a lui Tuşin, care intra pe poarta conacului, călare pe un cal negru.

Fără să-şi dea seama, Vera se privi în oglindă, se aranjă şi se gândi, oftând: „Ce-o fi găsit la mine fratele meu Boris, ca să-mi facă portretul?”

După aceea, coborî scara, trecu prin mai multe odăi şi puse mâna pe clanţa uşii, care dădea din salon în coridor; în aceeaşi clipă, de partea cealaltă, Tuşin puse şi el mâna pe clanţă. Tinerii deschiseră uşa deodată, se ciocniră în prag unul de altul şi-şi zâmbiră.

— Te-am văzut de sus şi ţi-am ieşit în întâmpinare… Eşti bine, sănătos? întrebă ea, deodată, uitându-se ţintă la el.

— De mine nu se prinde nicio boală! răspunse Tuşin, stânjenit, ferindu-şi oarecum obrazul de privirile ei, ca să n-o lase să descopere schimbările petrecute în el. Dar dumneata?

— Şi eu… bine. Am fost bolnavă şi era cât p-aci să cad la pat. Dar acum mi-a trecut… Unde-i bunica? se întoarse Vera spre Vasilisa.

Aceasta îi spuse că după ce băuse ceaiul, cucoana se dusese undeva, luându-l şi pe Saveli cu dânsa, dar ea nu ştia unde.

Atunci Vera îl pofti pe Tuşin sus, la dânsa.

Tinerii stăteau acum pe canapea, fiecare la câte un capăt al ei şi nu scoteau o vorbă, uitându-se cu coada ochiului unul la altul.

„E palid, îşi zicea Vera. A slăbit – îl apasă dragostea înşelată şi speranţele spulberate…”

Tuşin era, într-adevăr, neliniştit, dar nu atât din cauza „dragostei înşelate”, cât din pricina grijii pe care i-o purta Verei, neştiind dacă drama ei se sfârşise ori nu.

Ce-i drept, în primele zile, propria lui nelinişte şi gândul la „dragostea înşelată şi la speranţele spulberate” îl chinuiseră, şi ca să poată îndura chinul fusese nevoie de toată vigoarea ca de urs a organismului său şi de toată puterea lui sufletească, înnăscută, pe care nu şi-o irosise. Din lupta asta ieşise învingător, datorită şi acestei puteri, şi firii lui drepte şi curate, lipsită de invidie, de ură şi de orgoliu meschin şi străină de toate acele stihii generatoare de sentimente urâte.

Tuşin credea în curăţenia Verei, şi credinţa aceasta din care adânca lui dragoste neîntinată pentru dânsa îşi trăgea puterea de viaţă, împreună cu frumuseţea cuceritoare a fetei şi cu încrederea în înţelepciunea şi în cinstea ei sufletească înăbuşeau egoismul animalic al pasiunii sale, salvându-l nu numai de deznădejde, ci şi de indiferenţă faţă de Vera.

Chiar din clipa în care fata i se destăinuise, deşi îl copleşise o durere cumplită, Tuşin îşi dăduse seama de tot ceea ce se petrecuse şi credea în ea; el îi mărturisise chiar atunci că n-o socotea vinovată, ci „nefericită”. Şi aceeaşi convingere o avea şi acum. Vinovat de toate şi mai nefericit din cauza orbirii sale îl socotea pe Mark.

Din pricina asta, în sufletul lui Tuşin pâlpâia încetişor, deocamdată neştiută nici chiar de el însuşi, străbătând durerea şi haosul simţămintelor, al tristeţii şi al jignirii, o rază slabă de speranţă. Acum nu mai nădăjduia marea fericire pe care şi-o dorise pe vremuri, adică fericirea unei dragoste

împărtăşite, ci fericirea de a nu o pierde cu totul pe Vera, ca aceasta să-i păstreze totdeauna prietenia, şi cândva, în viitor, cu timpul, simpatia ei liniştită şi durabilă pentru el să crească şi… şi…

Aici se sfârşeau visările lui; el nu îndrăznea să meargă mai departe, deoarece, după toate aceste „şi”-uri urma în chip firesc întrebarea, ce se va întâmpla cu Vera acum? Drama ei se terminase într-adevăr? Nu cumva Mark îşi dăduse seama de ceea ce era pe cale să piardă şi pornise să prindă din urmă fericirea care era gata să-i scape? Nu se căţăra el cumva după această fericire din fundul râpei, spre înălţimile ei? Dar Vera, nu-şi întorsese cumva privirile înapoi? Oare nu şi-o fi întins cei doi mâinile pentru totdeauna, ca să fie fericiţi aşa cum înţelegea el, Tuşin, fericirea şi cum o înţelegea şi Vera?

Aşa că şi pe Tuşin îl frământau aceleaşi îndoieli şi întrebări care-o muşcaseră parcă de inimă pe Tatiana Markovna, când Vera îi arătase scrisorile. Şi întrebările acestea îl chinuiseră mereu. Nu-i venea să creadă că Mark ar putea să persiste în concepţiile lui şi să se mulţumească să rămână în fundul râpei. „Doar n-o fi prost, n-o fi orb!… are el ceva care a stârnit dragostea Verei… Nu, pe un om ca ăsta nu-l poţi iubi… ea s-a lăsat antrenată de o pasiune trecătoare şi i s-a părut numai că sentimentul ei este iubire adevărată… îşi zicea el. Într-o zi, Volohov o să-şi ia seama, o să se întoarcă la dânsa, şi Vera va fi fericită… Ajută-le, Doamne! Ajută-le, Doamne!” se ruga el pentru fericirea fetei, totuşi, în clipele acestea se îngălbenea şi se trăgea la faţă de deznădejde, gândindu-se la viitorul său sfărâmat, lipsit de căldură „de fericire, fără Vera, fără toţi aceşti *şi*… şi… şi…

„Ce rost va mai avea viaţa mea? îşi zicea el. Ca să-mi continui traiul de mai-nainte, când nu ştiam că pe lume există Vera Vasilievna, asta nu se mai poate. Fără ea nu mai pot nici să muncesc, nici să trăiesc!”

Tăia cu mâna lui copaci uriaşi, supraveghea cu şi mai mare atenţie decât înainte lucrările de la gater, ţinea contabilitatea în locul administratorilor săi, sau încăleca şi străbătea în galop vreo douăzeci de verste prin pădure, până când calul se acoperea de spumă, toate, ca să-şi înăbuşe tristeţea şi întrebările chinuitoare; dar, oricât de departe ar fi galopat, cu el, purtată parcă de un vânt şuierător de toamnă, galopa şi întrebarea: „Ce s-o mai petrece dincolo de Volga?”

De câte ori nu se apropiase de mal, ca să se uite peste apa fluviului! Oh, cât ar fi vrut el. să sară cu calul înspumat pe bacul care tocmai se desprindea de ţărm şi să urce apoi malul înalt, ca să afle şi să întrebe ce făcea Vera…

Dar Vera îi spusese o dată: „Aşteaptă”, şi acest „aşteaptă” era sfânt pentru Tuşin.

Acum venea cu bileţelul ei în buzunar. Ea-l chemase, dar de data aceasta, el nu mai urcă dealul în galop, ci merse încet; descălecă fără grabă şi aşteptă răbdător să-l vadă un argat pe fereastră şi să-i ia calul, apoi puse sfios mâna pe clanţa uşii. Chiar şi când ajunse în odaia fetei, o privea pe furiş, să ghicească ce se întâmplase, pentru ce-l chemase, şi la ce putea să se aştepte.

La început, amândoi se simţiră stânjeniţi. Ea – pentru că Tuşin îi cunoştea „taina” şi fiindcă, oricât de mare ar fi fost prietenia lor, el era, totuşi, un om străin. Ea i se mărturisise pe negândite, într-o clipă de deznădejde, de adâncă tulburare, când bănuise din câteva cuvinte ale lui că el aflase ceva.

De altfel, în clipa aceea nici nu s-ar fi putut purta altfel, fiindcă ţinea prea mult la prietenia lui atât de minunată şi nu voia să-i fure stima. Şi-apoi, Tuşin o ceruse de nevastă! Oricum, îi cunoştea totuşi „păcatul”, şi gândul acesta o chinuia. Şedea cu capul uşor plecat de ruşine, străduindu-se să nu i se uite-n ochi.

Iar el se simţea ruşinat, pentru că se gândea că-i vorbise despre speranţele lui la un timp cu totul

nepotrivit şi-o făcuse pe Vera să-i răspundă cu o mărturisire îngrozitoare. Se simţea ruşinat, şi pentru ea, şi pentru el însuşi.

Fiecare dintre ei înţelegea ceea ce se petrecea cu celălalt, şi amândoi tăceau.

— M-ai iertat? îl întrebă ea într-un târziu cu o şoaptă caldă, silindu-se să nu i se uite în ochi.

— Eu, pe dumneata? Pentru ce?

— Pentru tot ceea ce ai suferit, Ivan Ivanovici. Te-ai schimbat, ai slăbit, ţi-e greu – da, da, îmi dau seama. Durerea dumitale şi a bunicii sunt o grea pedeapsă pentru mine!

— Durerea mea nu trebuie să te tulbure, Vera Vasilievna. Este a mea. Am căutat-o singur cu lumânarea, şi dumneata n-ai făcut decât să mi-o uşurezi. Uite, ţi-ai adus aminte de mine şi mi-ai scris că ai vrea să mă vezi! Să fie adevărat?

— E-adevărat, Ivan Ivanovici. Dacă mi i-ar lua cineva pe cei trei oameni dragi: pe bunica, pe dumneata şi pe fratele meu, Boris, n-aş putea să-ndur singurătatea.

— Şi mai vorbeai de durerea mea! Uită-te-n ochii mei! Mi se pare că în clipa asta m-am şi refăcut, de bucurie.

Obrajii i se îmbujoraseră ca ai unui om cuprins de mulţumire.

— Văd, răspunse dânsa, şi din pricina asta mă chinuieşte şi mai mult durerea, când mă gândesc la ceea ce am făcut cu voi toţi. Şi de-ai şti ce-a fost cu bunica!

— Ce e cu ea? Mă temeam să-ntreb…

Vera îi povesti tot ceea ce se petrecuse în ultimele două săptămâni, fără să spună însă nimic de mărturisirea Tatianei Markovna.

El aştepta încordat ca fata să pomenească ceva şi despre Mark, dar ea nu scăpă o vorbă.

— Ar fi tare bine dacă te-ai linişti cât mai repede! spuse el, gânditor. Toate ar trece şi s-ar uita…

— Toate se vor uita, dar n-or să se ierte…

— Nimeni n-are de ce să te ierte şi nici ce să-ţi ierte.

— Chiar dacă ceilalţi ar uita şi ar ierta totul, eu n-aş putea să uit şi nici să-mi iert… şopti ea şi tăcu. Pe faţă i se întipărise o mare durere. Mă simt mai odihnită şi am început să nu mă mai gândesc… urmă dânsa. S-apropie nunta Marfenkăi, şi am fost atât de ocupată, încât n-am avut timp să mă gândesc… aproape uitasem… şi…

— Şi ce te-a împiedicat să uiţi cu totul?

— Ce?… Ieri m-a tulburat ceva foarte mult. Nici acum nu mi-am venit bine în fire. Mă tem ca nu cumva… Da, cred că ai dreptate, ar trebui să mă liniştesc cât mai curând… Sperasem că se sfârşise totul… Ar fi bine să plec de-aici!

Tuşin tăcea, cu ochii în pământ. Roşeaţa care-i îmbujorase obrajii cu o clipă mai-nainte dispăruse.

— S-a întâmplat ceva? întrebă el. Poate ai nevoie… de vreun ajutor, Vera Vasilievna?

— Da, s-a întâmplat, şi am nevoie de ajutor, dar nu vreau ca dumneata să-mi faci serviciul acesta, Ivan Ivanovici.

— Crezi că n-o să fiu în stare să te ajut?

— Nu, nu despre asta-i vorba! Dumneata ştii tot, aşa că citeşte asta…

Scoase din sertar cele două scrisori şi i le întinse. Tuşin începu să le citească, şi pe măsură ce le citea, parcă pălea şi se trăgea la faţă, până începu să arate ca la venire.

— Da, în treaba asta mă simt de prisos – numai dumneata singură poţi…

— Nu, nu pot, Ivan Ivanovici…

El o privi întrebător.

— Nu pot să-i scriu nici măcar două cuvinte şi nici să-l văd…

Tuşin îşi îndreptă puţin trupul, îşi înălţă capul şi o privi.

— Şi ar trebui totuşi să-i răspund; el aşteaptă acolo, jos, în chioşc, şi dacă nu-i răspund, vine

încoace… şi eu nu pot…

— Şi care e răspunsul? întrebă Tuşin, aplecându-se înainte şi cercetându-şi cizmele cu privirea.

— Ca şi bunica mă-ntrebi care e răspunsul! N-ai văzut ce scrie? Mă ademeneşte cu fericirea, îmi propune căsătoria…

— Şi?

— Cum, şi?! repetă ea cu o nuanţă de uşoară iritare. Ieri am încercat să-i scriu numai două rânduri: „Nu am fost fericită cu dumneata înainte şi nu voi fi nici după căsătorie. N-o să te mai văd niciodată. Adio!” Dar n-am putut. Am vrut să mă duc să-i spun toate astea personal şi-apoi să plec, dar nu m-au ţinut picioarele – simţeam că mă prăbuşesc. El nu ştie nimic, nu ştie ce s-a petrecut cu mine şi-şi închipuie că mă zbat mereu în vâltoarea pasiunii, de aceea îmi şi scrie şi speră… Trebuie să-i spun totul, dar eu – nu pot! Şi n-am pe cine să rog! Bunica a explodat ca un butoi de pulbere după ce a citit scrisoarea asta. Mă tem că n-o să fie destul de calmă… şi eu…

Tuşin se ridică, deodată, şi se apropie de dânsa.

— Atunci te-ai gândit la mine. Ţi-ai spus: „Tuşin o să fie mai tare şi-o să poată să-mi facă serviciul acesta…” şi m-ai chemat. Aşa e?

Şi se lumină deodată la faţă.

— Nu, Ivan Ivanovici, nu-i aşa. Te-am chemat, ca să… ca să te văd, pentru că mă cuprinsese neliniştea. Când eşti aici, sunt mai liniştită…

— Vera Vasilievna! suflă el şi roşeaţa i se urcă iar în obraji.

Era aproape fericit;

— Dar nu, n-am vrut să te trimit acolo, urmă Vera. Nu-ţi voi aduce această nouă jignire, să te pun faţă în faţă cu omul la care… nu te poţi uita nepăsător… Nu, nu!

Şi clătină din cap.

— Jignire?! Vera Vasilievna!

Tuşin încercă să spună ceva, dar nu izbuti decât să-şi împreune mâinile în faţa ei, ca în rugăciune: O privea ţintă cu ochi strălucitori.

Fata se uita la el cu o recunoştinţă plină de uimire. Era uimită că o mică atenţie, un gest neînsemnat de amabilitate dictat de buna-cuviinţă, o bagatelă ca asta îl făcea fericit. Şi, după toate câte se petrecuseră!…

„Cât de mult mă iubeşte! Oare de ce ţine atât de mult la mine?”… se gândi ea cu tristeţe.

— Jignire! mai repetă el o dată. Mărturisesc că mi-ar fi fost, într-adevăr, greu dacă m-ai fi trimis la el cu o ramură de măslin, ca să-l ajut să se caţere din râpă şi să ajungă aici… Rolul de porumbel al păcii nu mi-ar fi plăcut, dar dacă aş fi ştiut că asta te-ar face fericită, m-aş fi dus chiar şi atunci, ca să te împac cu el…

„Şi bunica, şi mama mea, dacă ar fi fost în viaţă, s-ar fi dus. Dar iată că… şi omul acesta este gata să se ducă să-mi caute fericirea şi, în schimb, s-o piardă pe a lui!” se gândi iar Vera.

— Ivan Ivanovici! spuse ea cu lacrimi în ochi. Sunt convinsă că ai fi făcut şi asta. Dar nu te-aş fi trimis…

— Ştiu că nu m-ai fi trimis şi ai fi făcut foarte rău. Dar acum, nici măcar n-am nevoie să-mi ies din rolul meu de urs. Să-l văd, ca să-i transmit cele două rânduri pe care n-ai putut să i le scrii, ar fi o fericire pentru mine, Vera Vasilievna!

Fata lăsă ochii în pământ.

„Numai fericirea asta i-o mai pot da ca răspuns la… la tot!”… îşi zise ea.

Când o văzu cât era de tristă, el se linişti, deodată, şi însufleţirea i se mai potoli; ţinuta lui mândră, strălucirea ochilor, roşeaţa din obraji – pieriră. Acum îi părea nespus de rău că fusese atât de neprevăzător s-o lase să-i vadă bucuria, şi că, din nebăgare de seamă, îi scăpase vorba „fericire”.

„Iar am făcut o prostie!” îşi spuse dânsul, chinuit, însărcinarea asta simplă şi prietenească, pe

care Vera i-o încredinţa, pentru că, după cum spunea ea, nu avea pe altcineva cui s-o încredinţeze, o luase ca pe o încurajare indirectă a speranţelor sale!

Prin bucuria lui neaşteptată şi cu vorba „fericire”, el parcă-şi repetase mărturisirea de dragoste şi propunerea de căsătorie, pe lângă faptul că-i arătase şi că se bucură, ca un egoist, de ruptura dintre ea şi Mark.

Vera ghici după expresia feţei lui că Tuşin se prăbuşea pentru a doua oară de pe culmea speranţelor sale de fericire. Inima ei de femeie, instinctul şi prietenia ei pentru el, toate acestea se grăbiră în ajutorul lui Tuşin, să împiedice spulberarea fără întoarcere a tuturor speranţelor lui, păstrându-i una, pe care Vera i-o putea dărui în situaţia în care ea se găsea, şi anume – nemărginita ei încredere şi stima ei pentru el.

— Da, Ivan Ivanovici, acum îmi dau seama că mă bizuiam şi în chestiunea asta pe dumneata, dar nu voiam să mi-o mărturisesc şi nu m-aş fi hotărât niciodată să-ţi cer ajutorul, însă, dacă mi-l oferi cu atâta mărinimie, îl primesc cu bucurie şi-ţi mulţumesc. Nimeni nu m-ar putea ajuta mai bine decât dumneata, pentru că nimeni nu mă iubeşte ca dumneata…

— Mă răsfeţi, Vera Vasilievna, vorbind aşa, dar ăsta e adevărul! îmi ghiceşti până şi gândurile cele mai ascunse…

— Şi dacă, urmă ea, nu ţi-e greu să-l vezi…

— Nu… n-o să leşin.

— Atunci du-te astăzi la ora cinci în chioşc şi spune-i…

Vera căzu pe gânduri. Ce să-i spună? în sfârşit, luă creionul şi aşternu pe hârtie ceea ce-i spusese lui Tuşin mai înainte, fără să mai adauge nimic.

— Iată răspunsul meu! încheie dânsa, întinzându-i foaia de hârtie, fără plic. Dă-i biletul acesta şi, dacă va fi nevoie, adaugă cei vei crede de cuviinţă, dumneata ştii totul…

Tuşin vârî bileţelul în buzunar.

— Să nu uiţi, adăugă ea, grăbită, că nu-i aduc nicio vină… Nu mă plâng de nimic… prin urmare…

Tăcu. Tuşin aştepta.

— Nu-ti lua biciul cu dumneata!… încheie ea, încet, uitându-se în lături.

— Aşa-mi trebuie, zise Tuşin, oftând din greu.

— Iartă-mă, zise dânsa, întinzându-i mâna. Doamne fereşte, nu-i o dojană. Mi-am amintit de asta în clipa oportună. Cu aceste puţine cuvinte mi-e uşor să-ţi spun, iar dumitale să înţelegi, ce anume vreau şi ce nu vreau în această întâlnire…

— Un singur lucru mă doare – că ai crezut că fără cuvintele acestea n-aş fi înţeles…

— Iartă-mă, sunt bolnavă…

Tuşin strânse mâna pe care i-o întinse Vera.

XVI

Puţin mai târziu se întoarse şi Tatiana Markovna, şi veni şi Raiski. În primele clipe, Tatiana Markovna şi Tuşin păreau stânjeniţi. Nu se simţeau la largul lor. El ştia că bătrâna cunoştea toată convorbirea dintre el şi Vera, iar aceasta se chinuia la rându-i cu gândul că Tuşin ştia de romanul şi de „păcatul" Verei.

Ochii lui Tuşin erau trişti, iar în vorbele bătrânei se întrezărea o oarecare jenă pentru Vera şi compătimire pentru el. Chiar şi când vorbeau de lucrurile cele mai simple erau încordaţi, dar spre prânz, simpatia lor reciprocă birui. Îşi veniră în fire, şi acum se priveau drept în ochi, fiecare plin de încredere în sentimentele şi caracterul celuilalt. Ba parcă se simţeau chiar mai aproape unul de altul, uneori, îşi spuneau din ochi, fără vorbe, ceea ce altădată nu ar fi putut exprima decât prin viu grai.

Până la ora mesei, Vera stătu lângă Tatiana Markovna, străduindu-se, sau mai degrabă, temându-se să afle ce măsuri luase bătrâna, pentru ca Mark să n-o aştepte în chioşc. Ba se hotărâse ca şi după-masă să rămână lângă bunică-sa, ca s-o împiedice să se ducă la întâlnire în fundul râpei.

Dar bunica nu făcu nici cea mai mică aluzie la ceea ce vorbise în ajun cu Vera, şi când Raiski se retrase la el în odaie, iar Tuşin îşi îmbrăcă paltonul şi plecă, sub cuvânt că are „o treabă", Tatiana Markovna chemă toate slujnicele şi le porunci să

cureţe ceainicele, ibricele, tăvile de argint şi celelalte lucruri de soiul acesta, care făceau parte din zestrea Marfenkăi.

Atunci Vera se linişti şi, în închipuire, ÎI urmă pe Tuşin până în chioşc; se gândea cu tristeţe, bătându-i inima de teamă: „Numai de nu s-o întâmpla nimic! O, de s-ar termina odată! Ce s-o petrece acum acolo?!”

Acolo, la cinci fără un sfert, Tuşin se strecura spre chioşc. Cunoştea locurile, dar pesemne că nu mai trecuse de mult prin partea aceea şi le uitase, fiindcă îşi arunca privirile când în dreapta, când în stânga, pornea pe cărăruia abia vizibilă ba într-o direcţie, ba într-alta, şi nu descoperea chioşcul cu niciun chip. În sfârşit, se opri în mijlocul unor tufişuri mai dese şi mai întunecate decât celelalte, amintindu-şi că foarte aproape ar trebui să fie şi chioşcul.

Acum stătea pe loc, aruncând priviri îngrijorate în jurul său şi uitându-se din când în când la ceas. Arătătorul se apropia de ora cinci, şi el nu vedea nici chioşcul, şi nici pe Mark.

Deodată, auzi venind de departe zgomotul unor paşi repezi, şi prin desişul de pini şi brazi apăru silueta unui om, care dispăru numaidecât.

„Mi se pare că e el!”… îşi zise Tuşin, apoi respiră adânc de două ori, ca un cal obosit, îndoi cu putere un brăduţ de lângă el, după aceea îşi înfundă mâinile în buzunarele paltonului şi rămase neclintit, ca cioplit în piatră.

Mark ieşi repede din ascunzişul său chiar lângă Tuşin şi, după ce se uită mirat în jur, dădu cu ochii de acesta şi încremeni.

Se aţintiră o clipă cu privirea, apoi îşi duseră amândoi mâinile la şapcă. Volohov tot se mai uita în jur cu uimire.

— Dar chioşcul de aici unde-o fi?! întrebă el, în cele din urmă, cu voce tare.

— Şi eu l-am căutat, dar n-am găsit locul pe care se află.

— Cum „locul pe care se află!” E chiar locul acesta pe care stăm – ieri dimineaţă era încă aici…

Tăcură amândoi, neştiind ce se întâmplase cu chioşcul. Dar iată ce se întâmplase: Tatiana Markovna îi făgăduise Verei că Mark „n-o s-o mai aştepte în chioşc”, şi se ţinuse de făgăduială. Abia trecuse un ceas de la convorbirea ei cu Vera, că Saveli coborâse în râpă, împreună cu cinci oameni înarmaţi cu securi, în două ore desfăcuseră chioşcul şi plecaseră, ducând cu ei grinzile şi scândurile. Femeile şi copiii curăţiseră după aceea locul de aşchii, tot din porunca bătrânei.

Iar aceasta luă cu ea a doua zi dimineaţa pe grădinar, pe Saveli şi încă doi oameni şi le porunci să niveleze cât mai grabnic locul pe care se aflase chioşcul, să bătătorească pământul şi să-l aştearnă cu bucăţi de gazon, apoi să planteze şi câţiva pini şi brazi tineri.

„Mi-a venit mintea în ceasul cel de pe urmă! se mustră ea. Dacă aş fi dărâmat chioşcul numaidecât după mărturisirea Verocikăi… poate că tâlharul ăla şi-ar fi dat seama cum stă şi nu i-ar mai fi trimis afurisitele alea de scrisori!”

Şi tâlharul îşi dădu, într-adevăr, seama.

„A aflat bătrâna! Asta e mâna ei! îşi zise el. Vera s-a purtat ca o fată bine crescută – i-a mărturisit tot!”

Mark se întoarse spre Tuşin, îl salută cu o plecăciune uşoară şi dădu să plece, dar întâlni privirea lui grea ca de plumb aţintită asupra sa.

— Ce faci aici? Te plimbi? îl întrebă el. Şi de ce mă priveşti aşa? Eşti în vizită acolo… sus?

— Da, sunt în vizită şi n-am venit să mă plimb, ci să te-ntâlnesc pe dumneata, răspunse Tuşin, cu răceală, dar politicos.

— Pe mine! zise deodată Volohov, întorcându-se brusc şi privindu-l întrebător. „Ce-o mai fi şi asta? Nu cumva o fi aflat şi el? Mi se pare că este pretendent la mâna Verei. Acest Othello al pădurilor nu şi-o fi pus în gând să stârnească vreo

dramă? «Sânge! Sânge», poate asta vrea?” îi fulgeră prin minte.

— Da, pe dumneata, spuse iar Tuşin. Am primit însărcinarea să-ţi transmit ceva.

— De la cine? De la bătrână?

— De la care bătrână?

— De la Berejkova! Care alta ar putea fi!

— Nu.

— Atunci de la Vera? întrebă Mark, aproape cu spaimă.

— De la Vera Vasilievna, vrei să spui?!

— Fie şi Vasilievna. Ce face, e bine? Ce ţi-a spus să-mi transmiţi?

Tuşin îi întinse bileţelul, fără să scoată o vorbă. Mark îi aruncă o privire cercetătoare, îl vârî neglijent în buzunarul paltonului, îşi scoase şapca şi începu să se scarpine-n cap, parcă încercând să-şi stăpânească stânjeneala faţă de Tuşin, sau sentimentul de durere, de supărare şi de ciudă îndârjită, care pusese stăpânire pe el.

— Dumneata… ştii tot? întrebă el.

— Dă-mi voie să nu-ţi răspund la întrebarea asta şi să te-ntreb dacă ai vreun răspuns.

„Atât ar mai trebui, să-ţi dau răspuns1 se gândi Mark. N-o să-ţi dau niciun răspuns!”

Apoi zise rece, cu voce tare:

— N-am nimic de spus.

— Bineînţeles c-o să-i respecţi dorinţa – n-o s-o mai tulburi, n-o să-i mai aminteşti cu nimic de dumneata… N-o să-i mai scrii şi n-o să mai cutreieri meleagurile acestea…

— Şi ce te priveşte pe dumneata? Eşti cumva logodnicul ei, de mă tot întrebi?

— Nu numai un logodnic, ci şi un prieten poate să îndeplinească o astfel de misiune.

— Şi dacă o să-i scriu mereu şi-o să continui să vin aici? izbucni Volohov, răstit, căutând cearta parcă dinadins.

— Nu ştiu ce va face atunci Vera Vasilievna. Dar dacă îmi va da o nouă sarcină, o să-i

îndeplinesc din nou voinţa.

— Ce prieten supus şi respectuos eşti! râse Mark, ironic.

Tuşin îl privi o clipă, grav.

— Da, ai dreptate, sunt, într-adevăr, un prieten, aşa cum ai spus… şi nu uita, domnule Volohov, adăugă el, că în clipa aceasta nu vorbeşti cu Tuşin, ci cu o femeie. M-am transpus în situaţia ei şi n-o să părăsesc rolul acesta orice mi-ai spune. Am crezut că dorinţa ei e lege şi pentru dumneata şi că de astăzi înainte n-o s-o mai tulburi. Abia acum se reface de pe urma unei boli grele…

Mark umbla în sus şi în jos pe tăpşan, fără să scoată o vorbă, şi la ultimele cuvinte ale lui Tuşin se apropie de el.

— Ce a avut? întrebă dânsul, aproape cu blândeţe.

Tuşin tăcea.

— Te rog să mă ierţi – m-am enervat şi ştiu foarte bine că e o prostie! Dar vezi şi dumneata că tremur ca în friguri.

— Îmi pare rău. Dacă-i aşa, pesemne că şi dumneata ai nevoie de linişte… Vrei sau nu să-mi dai un răspuns la bileţelul pe care l-am adus?

Mark nu avea chef să-i răspundă.

— O să-i răspund personal, o să-i scriu…

— Nu, ea nu vrea asta cu niciun chip, şi-ţi dau cuvântul meu că nici nu va fi altfel… Vera Vasilievna e bolnavă şi are nevoie de linişte, nu-i este îngăduit să se tulbure, i va ajunge să se liniştească numai când nu-i vei mai aminti de dumneata. Ţi-am transmis ce mi s-a spus să-ţi transmit, adăugind de la mine ceea ce am văzut…

— Ascultă-mă: îi vrei binele? începu Volohov.

— Nici vorbă.

— Doar vezi că mă iubeşte! Desigur că ţi-a spus…

— Nu, asta n-o văd, şi dânsa nu mi-a vorbit de iubire, ci doar mi-a dat bileţelul acesta, rugându-mă să-ţi spun şi prin viu grai că nici nu mai poate,

nici nu mai vrea să te vadă şi nici nu are de gând să mai primească scrisori de la dumneata.

— Ce prostie e să te chinuieşti şi să chinuieşti şi pe altul! zise Mark, răscolind cu piciorul pământul proaspăt, adus în dimineaţa aceea în jurul trunchiului copacului. Dumneata ai putea s-o izbăveşti de tot chinul ăsta, de boală şi de lipsa de puteri… într-un cuvânt, de toate, dacă… dacă i-ai fi, într-adevăr, prieten! Bătrâna a distrus chioşcul, dar nu şi dragostea, iar dragostea o va distruge pe Vera… Ai spus chiar dumneata că e bolnavă…

— Dar n-am spus că e bolnavă din cauza dragostei…

— Atunci, pentru ce e amărâtă?

— Pentru că-i scrii, o aştepţi în chioşc, o ameninţi cu venirea dumitale. Nu poate să îndure toate astea şi mi-a poruncit să-ţi spun.

— Zice doar aşa, fiindcă în realitate…

— Ea nu minte niciodată.

— De ce ţi-a dat această sarcină tocmai dumitale? întrebă deodată Mark.

Tuşin tăcea.

— Are încredere în dumneata şi ai fi putut prin urmare s-o faci să înţeleagă că e o cruzime să te împotriveşti fericirii. Doar n-o s-o găsească acolo, la dânsa… Ar fi bine s-o sfătuieşti să nu se chinuiască şi să nu mă chinuie nici pe mine; ar fi bine să încerci să-i zdruncini concepţia sădită de bunica… Şi-apoi, i-am propus doar…

— Dacă ai fi înţeles-o, îi tăie Tuşin vorba, ţi-ai fi dat seama din vreme că ea face parte dintre cei cărora nu trebuie „să le dai sfaturi” sau „să le explici” ceva. Iar ca să zdruncini „concepţiile bunicii”, găsesc că nu se cuvine, fiindcă le împărtăşesc şi eu.

— Vasăzică aşa! Eşti un mare diplomat şi-ţi îndeplineşti minunat misiunea! zise Mark, scos din fire.

Tuşin tăcea, urmărindu-l din ochi şi aşteptând liniştit să-i dea, totuşi, un răspuns, cu sau fără

vrerea lui.

Liniştea şi tăcerea lui îl scoteau pe Mark din sărite. Chioşcul dărâmat şi apariţia lui Tuşin ca intermediar îi arătau că trebuia să pună capăt speranţelor sale, că Vera nu mai şovăia şi că hotărârea ei de a nu-l mai vedea niciodată era neclintită.

Şi o amărăciune plină de venin, că nu dragostea pentru el o face pe Vera să sufere, i se strecura treptat în suflet, pentru că altfel nu i-ar fi mărturisit nimic bunicii, şi cu atât mai puţin lui Tuşin. Ştiind că încăpăţânarea el nu va fi înfrântă nici de pasiune, îi făcuse, cu deznădejdea-n suflet, şi ultima concesie, aceea de a se însura cu ea şi de a rămâne aici, în oraşul acesta un timp nedeterminat, în niciun caz pentru totdeauna, ci numai cât va ţine pasiunea lui. Credea cu tărie că concepţiile lui despre dragoste sunt infailibile şi prevedea că, mai devreme ori mai târziu, dragostea se va sfârşi la fel pentru amândoi, „că vor sta agăţaţi unul de gâtul celuilalt numai cât vor dori”, şi că după aceea…

Încerca să nu se gândească la acest „după aceea”, fiindcă spera că Vera se va lipsi şi ea cu vremea de morala bunicii, când dragostea lor se va răci…

Dar iată că acum şi această jertfă a lui – propunerea de căsătorie – se dovedea zadarnică. Nu fusese primită. El nu mai era primejdios, ba nici nu mai era nevoie de el. Era alungat. În clipa aceasta, Mark trecea prin chinurile de care-şi bătuse joc înainte, când nu voise să creadă în ele, „Ilogic!” îşi zise dânsul.

— Nu ştiu ce-o să fac, spuse el cu acelaşi aer semeţ. Misiunea dumitale diplomatică va rămâne fără răspuns. În chioşc desigur că n-o să mai vin fiindcă nu mai există…

— Nici scrisori n-o să-i mai scrii, continuă pentru el Tuşin, fiindcă n-o să aibă cine să le transmită, şi nici în casă n-o să vii, pentru că n-o să fii primit…

— De cine? De dumneata? îi tăie Mark vorba cu răutate. Nu cumva o să păzeşti casa?

— Dacă o să vrea Vera Vasilievna, o s-o păzesc. De altfel, mai există şi o stăpână a casei şi… slugile. Dar sunt convins că n-o să calci bunacuviinţă şi nici n-o să tulburi liniştea unei femei…

— Dracu ştie ce prostie o mai fi şi-asta! mârâi Mark. Oamenii şi-au născocit singuri cătuşe… Şi intră cu sila în rândul mucenicilor…

Volohov tot mai nădăjduia să rămână pe poziţia lui şi să plece de la întâlnirea aceasta cu oarecare demnitate, fără să dea vreun răspuns. Dar Tuşin ştia acum că nu va mai fi niciun alt răspuns, şi-şi dădea şi Mark seama că Tuşin ştia asta şi încetîncet începu să dea îndărăt.

— O să plec curând, spuse el. Peste o săptămână… Oare n-ar putea Vera… Vasilievna să se întâlnească doar o clipă cu mine?

— Cu niciun chip, e bolnavă.

— Şi… e în tratament?

— Nu i s-a prescris decât un singur leac – să nu-i mai aminteşti de dumneata…

— Să ştii că nu prea te cred, îl întrerupse Mark, cu răutate. Mi se pare că… nu ţi-e tocmai indiferentă… şi…

Tuşin trase din nou de brăduţ, dar nu scoase o vorbă. Se închipuia în locul lui Mark şi înţelegea câtă amărăciune şi furie clocoteau în sufletul acestuia; iată pentru ce nu răspunse cu răutate la izbucnirile răutăcioase ale lui Volohov, ci se stăpâni, temându-se doar ca nu cumva Mark, simţindu-se jignit, să nu se dea bătut, sau numai din pricina dragostei lui aţâţate, să mai facă încă o încercare de a-i scrie Verei sau de a o vedea, tulburând-o, astfel, iarăşi. Ar fi vrut să pună capăt o dată pentru totdeauna unor astfel de tentative.

— Dacă nu mă crezi pe mine, ai o dovadă, spuse el.

— Bileţelul? Poate, dar nici el nu înseamnă nimic. Pasiunea este ca o mare. Astăzi e-n furtună,

şi mâine e acalmie… Poate că în clipa asta îi şi pare rău că te-a trimis aici…

— Nu cred, ar fi prevăzut aşa ceva şi nu m-ar fi trimis. După câte văd, n-o cunoşti deloc. Ţi-am transmis tot ce mi-a spus şi nu mă îndoiesc că o să-i îndeplineşti dorinţa… Eu nu mai stărui să-mi dai un răspuns…

— Răspuns n-o să dau! Plec…

— Tocmai de răspunsul acesta are nevoie…

— Nu ea, ci dumneata şi poate romanticul ăla de Raiski şi bătrâna au nevoie de el…

— Da, s-ar putea ca şi noi şi întregul oraş să aibă nevoie de el. O să-mi permit doar să-i garantez Verei Vasilievna că răspunsul dumitale va fi îndeplinit cu sfinţenie. Adio…

— Adio… cavalere…

— Cum? îl întrebă Tuşin, încruntându-se uşor.

Mark se uita palid, în lături. Tuşin atinse uşor şapca cu degetul şi plecă, lăsându-l pe Volohov nemişcat pe acelaşi loc.

XVII

Era furios că e nevoit să plece ca un învins, într-o lumină nefavorabilă, mai rău decât îi prorocise el odată lui Raiski, îl chinuia gândul că romanul lui se termina cu o prăpastie, din care trebuia să plece fără să se uite îndărăt, şi că în urma lui nu numai că nu lăsa tristeţea, că nimeni nu-i spunea un cuvânt binevoitor de adio, dar că, dimpotrivă, era alungat ca un duşman, şi încă unul slab, pe care-l uiţi într-o săptămână, două şi de care te poate despărţi dealul după care a dispărut.

Din ce cauză i se întâmplau toate astea? „El nu era vinovat cu nimic!", totuşi i se refuza ultima întâlnire şi, pare-se, nu de teamă că Vera ar putea cădea iar în ispita dragostei, ci ca să i se aducă lui o jignire brutală, pentru care fusese ales un mijlocitor.

Iar mijlocitorul acesta este stăpân peste dorinţele Verei şi, fără să treacă dincolo de graniţele bunei-cuviinţe, îl alungă cu prudenţă, cum alungi un mosafir scandalagiu sau un hoţ, în urma căruia închizi uşa şi ferestrele şi dai drumul la câini. Tuşin făcuse aluzie la stăpână casei, la slugi… ba era de mirare că nu-i pomenise şi de poliţie.

De ceea ce se întâmpla, era, probabil, vinovat chiar el (se învinuia Mark, condescendent), fiindcă adoptase condiţii şi forme de viaţă numite de dânsul libere şi raţionale – dar pe care oraşul acesta nu le accepta ca atare – dispreţuind orice orânduire acceptată de ceilalţi.

Nu cumva din aceeaşi pricină se ruşinează acum şi Vera de pasiunea ei şi, după ce, deznădăjduită, se convinsese că nu-l putea reeduca, voia să se descotorosească de dânsul, fără să-l mai vadă, cu ajutorul altora, cum te descotoroseşti de o cunoştinţă neplăcută, compromiţătoare, pe care ai făcut-o fără voia ta?

Intermediarul acesta se vedea bine că se stăpâneşte, în ciuda provocărilor la care fusese supus, şi se stăpânea, bineînţeles, nu fiindcă s-ar fi temut, ci pentru că voia să evite o scenă, un scandal pentru Vera şi pentru sine însuşi, pe care l-ar fi putut provoca omul acesta necuviincios. Şi culmea, mai trebuia să dea şi un răspuns! Iar răspunsul nu putea îi decât unul singur. Nu era şi nici nu putea da un alt răspuns în afară de cel dictat de „cavalerul" şi „diplomatul" care-l înjosise cu răspunsurile lui reci şi politicoase la toate provocările sale. Şi oricât voise Mark să se eschiveze, dăduse totuşi răspunsul!

Orice hotărâre ar fi luat Vera, ar fi trebuit, totuşi în amintirea trecutului, măcar… să-i scrie o ultimă scrisoare decisivă, dacă era, într-adevăr, bolnavă şi nu putea să vină la întâlnire. Dacă patima ei se stinsese, ar fi trebuit cel puţin să-şi ia prieteneşte rămas bun de la dânsul şi să-i mai spună o dată că nu se putea împăca cu incertitudinea viitorului care-i apărea ca o beznă şi nici cu felul lui de a privi lumea, după care s-ar fi despărţit unul de altul, păstrându-şi o stimă reciprocă. Pe când aşa, ea-l îndepărta fără nicio stimă, fără să-l învrednicească nici măcar cu un ultim cuvânt, de parcă el cine ştie ce ar fi făcut… Care-i era greşeala? îşi răscoli amintirea, gândindu-se la ultima lor întâlnire, dar nu-şi găsi nicio vină…

Dreptatea era cu totul de partea lui! Atunci de ce-l pedepsea cu despărţirea asta mută şi surdă? Vera nu-l putea învinui de „căderea" ei, cum o numeau „oamenii care şi-au trăit traiul". Nu! Unde mai pui că el dăduse dovadă şi de abnegaţie şi

spirit de sacrificiu – se lepădase doar de treburile sale şi era gata… să se căsătorească! Atunci pentru ce-i băgase cuţitul acesta în inimă, bileţelul ăsta laconic, în loc să-i scrie o scrisoare prietenească? Şi pentru ce să trimită un intermediar, în loc să vină ea?

Da, îi băgase un cuţit în inimă, şi pe Mark îl durea. Tot trupul i se scutura de fiori de gheaţă. Dar ce mână împlântase cuţitul? S-o fi învăţat bătrâna? Asta nu, Vera nu era dintre cei care se lasă influenţaţi de alţii! O făcuse, aşadar, dintr-un impuls propriu. Dar pentru ce? Care era vina lui?

Mark se îndreptă cu paşi rari spre ulucă, se urcă pe ea, şovăitor, dar nu sări în drum, ci, cu picioarele atârnându-i în jos, se străduia să-şi răspundă la întrebarea: „care era vina lui?”

Îşi aminti că la ultima lor întâlnire o prevenise „cinstit”. Îi vorbise cam în felul acesta: „Să nu uiţi că ţi-am spus tot dinainte, şi că dacă tu, după tot ceea ce ţi-am spus, îmi vei întinde mâna şi vei fi a mea – nu eu voi fi vinovatul, ci tu…”

— E logic! zise el, aproape cu voce tare, dar i se păru că în jurul lui se ridică deodată din pământ un fel de pâclă rău mirositoare care porni să-l învăluie. Sări de pe ulucă în drum, fără să se mai uite îndărăt, întocmai ca atunci…

Îşi mai aminti că tot acolo, pe locul acela, o părăsise pe Vera, care stătea aplecată deasupra râpei, într-o clipă de primejdie. „O să plec”, îi spusese el („cinstit”) şi pornise pe drum, dar se întorsese, interpretând ca o chemare strigătul ei de „adio” – care nu era în realitate decât o exprimare a deznădejdii şi o izbucnire a tensiunii ei nervoase – şi se grăbise să întâmpine strigătul acesta…

Acest prim răspuns la întrebarea: „Care era vina lui?” îi dădu parcă o lovitură de ciocan în cap.

Porni la vale, dar cuţitul din inima lui îşi îndeplinea mai departe misiunea, înfigându-se tot mai adânc şi mai adânc. Amintirea îi evoca,

necruţătoare, o mulţime de întâmplări abia petrecute.

„Nu e cinstit să te însori cu cineva, când nu crezi!” îi spusese el, mândru, respingând ritualul acesta tradiţional şi „eternitatea sentimentului”, nădăjduind că va ieşi învingător şi fără jertfa aceasta. Dar iată că acum îi propunea s-o ia în căsătorie! Nu prevăzuse asta! Nu o preţuise la vreme pe Vera, o respinsese şi plecase cu mândrie, dar… o preţuise peste câteva zile!

„Iată care e vina ta!” îl izbi iar răspunsul, ca o lovitură de ciocan.

„Din logică şi cinste, îi spunea conştiinţa lui trezită din beţia orgoliului, ţi-ai făcut două paravane, ca să te ascunzi în spatele lor cu «puterea ta nouă», lăsând o femeie slabă să plătească singură pentru pasiunea ei şi a ta, făgăduindu-i doar că o să pleci, fără să te simţi «dator» cu nimic, fără să te supui nici unei «legi nescrise» sau vreunei «obligaţii», silind-o în felul acesta pe Vera să le poarte povara singură…

Nu, n-ai cruţat-o «cinstit», când era gata să cadă istovită, nu ţi-ai învins mai târziu în chip «logic» patima, ci ai căutat să ţi-o satisfaci, cedând «necinstit» unei rânduieli respinse de raţiunea ta, dar făgăduindu-i pentru viitor, cu grijă, doar despărţirea! Ai ademenit-o să te urmeze şi… te-ai târguit, punându-i condiţii! Iată vina ta!” îl izbi încă o dată răspunsul, ca o lovitură de ciocan.

„«Lup», îţi spunea dânsa în faţă, «glumind» – îl izbea mai departe ciocanul, dar acum, ea nu mai glumea, o să i se încrusteze în amintire, pe lângă rapacitatea de lup şi viclenia ta de vulpe, şi răutatea câinelui care latră la tot ceea ce vede. fără ca în memoria ei să fi rămas nicio urmă a vreunei calităţi omeneşti! Din fundul râpei, ea se alesese numai cu durerea, cu chinul, care nu se vor ogoi nicicând. Cum de putuse fi ea atât de oarbă să nu te ghicească mai din vreme şi să se îndrăgostească

până la uitarea de sine?!… Poţi să triumfi, ea nu te va uita niciodată!”

Acum înţelese totul! bileţelul laconic, boala ei şi apariţia lui Tuşin, în locul Verei, în fundul râpei.

Kozlov îl întâlnise pe Mark şi-i spuse lui Boris Pavlovici că acesta o să plece pentru câtva timp în gubernia Novgorod, la o mătuşă bătrână, şi că după aceea voia să ceară să fie din nou primit ca junker şi să fie trimis în Caucaz.

XVIII

Raiski şi Tuşin stătură de vorbă toată seara. Abia acum se cercetară mai atent pentru prima oară, şi când se despărţiră, simţiră dorinţa să se cunoască mâi bine, ceea ce dovedea că amândoi erau plăcut impresionaţi unul de celălalt.

În aceeaşi seară, Tuşin îl pofti pe Raiski să vină la el şi să stea o săptămână, ca să-i arate pădurea şi gaterul cu aburi de la fabrica lui, echipa de muncitori şi toată gospodăria sa forestieră.

La început, Boris Pavlovici, care voia să termine portretul Verei, nu-i primi invitaţia. Dar a doua zi dimineaţa, se trezi, auzi în curte tropot de copite, se uită pe fereastră, îl văzu pe Tuşin pregătindu-se să plece călare pe calul lui negru şi-l cuprinse deodată dorinţa să plece împreună cu dânsul.

— Ivan Ivanovici! strigă el de la fereastră, merg şi eu cu dumneata! Poţi să mai aştepţi un sfert de ceas până ce mă-mbrac?

— Cu cea mai mare plăcere! zise Tuşin, descălecând. Nu te grăbi, că te-aştept chiar şi un ceas!

Apoi veni în odaia lui Raiski. Bunica şi Vera, care le auziseră vorbele, se grăbiră să se îmbrace, îi chemară la ceai, şi, bineînţeles că Tatiana Markovna izbuti să le smulgă făgăduiala că vor mai rămâne o oră şi le propuse un plan de gustări atât de îmbelşugat, încât ei o ameninţară c-or să plece numaidecât, dacă ea nu se va limita doar la câte un biftec. Însă, înainte de biftec, li se dădu o

gustare foarte variată, iar după aceea, peştele şi friptura de vânat. Dar când aflară c-o să se mai servească şi o prăjitură, cei doi se ridicară de pe scaune, luându-şi rămas bun pentru o despărţire nu prea îndelungată.

Lui Raiski i se aduse un cal înşeuat, şi în urma lor, Tatiana Markovna trimise un cărucior întreg cu daruri pentru Anna Ivanovna. În loc ca Raiski şi Tuşin să plece la ora opt, după cum hotărâseră, ieşiră pe poartă abia la zece şi tocmai la zece şi jumătate se urcară pe podul plutitor al lui Tuşin.

Cât stătuse cu Tatiana Markovna şi cu Raiski, precum şi mai târziu, după ce ajunsese acasă, Ivan Ivanovici părea potolit, gânditor, şi de multe ori nu scotea o vorbă.

Niciunul, nici altul nu vorbiră nimic despre Vera. Fiecare ştia că taina fetei era cunoscută şi de celălalt, din care cauză se sfiau să-i pronunţe chiar şi numele. În afară de aceasta, Raiski aflase şi că Tuşin ceruse mâna Verei, şi de felul cum el se purtase în vremea din urmă, şi de rolul greu şi plin de suferinţă de care avusese parte în drama asta.

Din clipa în care cunoscuse toate amănuntele acestea, din sufletul lui Raiski pieri orice urmă de gelozie, fiind înlocuită, la început, cu dorinţa plină de curiozitate de a-l observa pe Tuşin, iar mai târziu, când Vera îi povesti totul, chiar cu simpatie, stimă şi un sentiment de uimire.

Dar pe măsură ce-l cunoştea mai bine pe acest prieten al Verei, uimirea lui creştea. Şi în cazul acesta, imaginaţia lui îşi juca rolul ei obişnuit, luminându-l pe Tuşin cu putere, fără să facă, însă, din el un ideal romantic; personalitatea acestui om era prea simplă, prea deschisă şi prea puţin romantică, pentru ca să poată servi unui astfel de ideal.

După ce petrecu o săptămână la moşia pădurarului şi-l studie acasă, la câmp, în pădure, în mijlocul muncitorilor şi la fabrică, după ce stătu cu el de vorbă nopţi întregi, până-n zori, în faţa

căminului din biroul lui Tuşin, Raiski îl înţelese pe deplin, mirându-se de multe trăsături de caracter ale acestuia, dar şi mai mult, de ochiul sigur şi de sensibilitatea Verei, care ghicise firea lui simplă şi integră şi-i dăduse în inima ei un loc alături de bunica şi sora sa, Marfenka.

Simpatia ei rezistase chiar şi în viitoarea unei pasiuni, a unei iubiri pătimaşe, care înghite, de obicei, toate celelalte înclinaţii şi chiar pasiuni. La Vera, prietenia pentru Tuşin îşi păstrase şi atunci prospeţimea şi puterea. Să fi fost chiar şi numai atât, şi tot ar fi fost un argument puternic în favoarea lui Tuşin.

Fata simţise instinctiv că forţa acestui om, pe care o descoperise şi o îndrăgise la el, era o forţă general umană, ca şi dragostea ei pentru dânsul, care nu era o pasiune măruntă, oi tot un sentiment profund uman.

Vera nu avea pentru el o pasiune, adică nu-l îndrăgise organic – felul acesta de dragoste nu depinde nici de conştiinţă, nici de voinţă, ci de un nerv oarecare (desigur unul de cea mai joasă speţă, îşi spunea Raiski, un nerv cu o funcţie inferioară, care stârneşte, printre altele, şi pasiuni); ea nu-l iubea nici numai ca pe un prieten, deşi îl numea prieten, fără să aştepte însă de la prietenia lui niciun fel de foloase, respingând, în virtutea teoriilor sale, orice prietenie interesată; Vera îndrăgise „omul” din el. Aşa-i explicase ea lui Raiski simpatia ei pentru Tuşin, în timpul primei lor convorbiri, adică simpatia ei pentru „om” pur şi simplu.

Raiski verifica acum cu propriile lui observaţii asupra lui Tuşin tot ceea ce auzise de la Vera, şi totul se confirma, apărând ca adevărat, iar analiza lui, care-i dezvăluia, de obicei, imediat toate laturile enigmatice sau poleite şi spoite ale caracterului unui om, fusese nevoită să se lase înlocuită de o simpatie firească pentru bărbatul acesta simplu, cu sufletul deschis, la care nu

întrezăreai aproape niciun fel de „poleială” sau „spoială”.

Tuşin era ca un bulgăre de aur curat, fără impurităţi, şi putea fi iubit, pe lângă acea iubire egoistă sau obligatorie, cum i-ar fi putut purta soţia, mama sora sau fratele, şi ca om, pentru omenia lui.

Raiski îl privea, îl asculta, îl urmărea în activitatea lui, în treburile gospodăriei, în relaţiile lui cu oamenii, cu vechilii şi ţăranii, cu toţi cei care-l înconjurau sau cu care venea în atingere, cu care lucra sau numai vorbea, cu care trăia cot la cot – şi îl cuprinse o uimire naivă, când descoperi în omul acesta trăsături aparent contradictorii, care se armonizau, însă, una cu alta; vorba şi purtarea lui pline de blândeţe, alături de o tărie aproape metodică a intenţiei şi a faptei, concepţii juste, aproape infailibile, şi o severitate plină de dreptate, alături de bunătate, de o umanitate subtilă, înnăscută, nu dobândită, şi de multă îngăduinţă… apoi, un fel de îmbinare aproape emoţionantă a neîncrederii în propriile-i calităţi, a îndoielii timide şi ruşinoase, cu îndrăzneala şi perseverenţa în porunci, în fapte, în muncă şi în purtări.

În firea lui Tuşin se ascundea un sistem inconştient, firesc, aproape fără greş, de viaţă şi activitate. Îţi făcea impresia că acţiunile lui nu erau trecute mai întâi prin prisma judecăţii, dar toate ieşeau atât de bine, de parcă la reuşita lor contribuiseră zeci de minţi bine pregătite, care meditaseră, se străduiseră şi se folosiseră de ştiinţă.

Raiski îşi aminti de prima impresie pe care i-o făcuse Tuşin; îşi aduse aminte că-l socotise chiar puţin mărginit, aşa cum l-ar fi socotit, probabil, la prima vedere, şi alţii, mai ales aşa-zişii „deştepţi”, care cer de la oameni înainte de orice dovezi exterioare de inteligenţă, de „poleială”, de „strălucire”, şi de „ascuţime” a minţii, pe care le au şi ei, dar cărora le lipsesc, de obicei, însuşirile

acelea esenţiale ce se cuvine să se afle sub poleială şi strălucire.

Acum, după ce-l observase pe Tuşin mai îndeaproape şi cu totul obiectiv, Raiski ajunsese la concluzia că „mărginirea" aparentă a lui Tuşin nu era altceva decât un echilibru dintre forţele intelectuale şi totalitatea acelor însuşiri care constituie forţa sufletească şi aceea a voinţei, şi că la Tuşin, aceste forţe erau strâns legate între ele; nimic nu ieşea în evidenţă, nu-ţi sărea în ochi, nimic nu strălucea şi nu orbea, ci totul te atrăgea încet, dar temeinic.

În rând cu inteligenţa, lucra şi inima lui, în acelaşi ritm, amândouă slujindu-i viaţa, activitatea, prin urmare şi voinţa lui era un instrument ascultător al forţelor sale intelectuale şi sufleteşti.

Viaţa lui se desfăşura în chip armonios – întocmai ca o operă muzicală bine închegată – călăuzită de energiile hărăzite lui de natură.

Ce-i drept, Tuşin nu avea meritul unei munci susţinute, pentru prelucrarea materialului aproape finisat, dăruit lui de natură. El nu era făuritorul drumului său în viaţă, al propriei sale soarte; el avea, întocmai ca o planetă, o orbită dinainte stabilită pe care i se rotea viaţa. Natura îl înzestrase cu destulă căldură şi lumină, dându-i calităţile necesare acestei rotiri, şi viaţa lui se desfăşura, fără nicio abatere, pe un drum trasat dinainte.

Bine, dar el nu era o planetă, şi ar fi putut să se abată mult de pe orbita aceasta. Mecanismul energiilor lui fireşti, care funcţiona atât de armonios, putea să se strice, fie sub influenţa feluritelor vânturi potrivnice, venite din afară, ale izbiturilor şi ale şovăielilor, fie din rea-voinţă şi răsfăţ.

Dar la Tuşin nu exista nici cea mai neînsemnată defecţiune de felul acesta. Energia lui lăuntrică respingea curenţii potrivnici din afară, iar propriul lui foc nu se stingea niciodată; aşa că el nu se

abătea şi nu dezminţea nicicând armonia minţii cu inima şi cu voinţa lui şi-şi urma calea fără greş, rămânând mereu pe aceeaşi înaltă treaptă a dezvoltării intelectuale şi sufleteşti, pe care-l pusese probabil firea şi soarta, şi pe care, prin urmare, se afla aproape inconştient.

Dar nu trebuie să uităm că atingerea conştientă a acestei culmi prin chinuri, jertfe şi printr-o muncă istovitoare de o viaţă întreagă asupra ta însuţi, desigur exceptând ajutorul circumstanţelor favorabile din afară, este hărăzită numai celor puţini, atât de puţini, încât se poate spune că nu e hărăzită nimănui, iar cei mulţi, istoviţi, deznădăjduiţi sau plictisiţi de furtunile vieţii, se opresc la jumătatea drumului, se abat de pe el şi pierd, până la urmă, cu totul din vedere sarcina dezvoltării lor spirituale, precum şi încrederea în ea.

Tuşin se menţinea, însă, pe culmea lui, nu cobora de pe ea. Talentul dăruit, acela de a fi om, el nu-l îngropa, ci-l sporea, fără să aibă de pierdut, ci numai de câştigat de pe urma faptului că fusese creat de natură aşa cum era şi nu ajunsese la asta prin propriile-i puteri.

„Nu, Tuşin nu e un mărginit, se gândea Raiski. În el e cuprinsă o mare şi luminoasă frumuseţe sufletească. Faţă de el, natura s-a purtat cu multă bunăvoinţă, turnându-şi cele mai alese forţe de-a dreptul în forme durabile şi gata făcute. Meritul lui ca om consta în aceea că simţea şi păstra într-însul frumuseţea aceea a simplităţii naturale şi-i dădea cinstirea cuvenită, adică o preţuia, credea în ea, era sincer, pătrundea frumuseţea adevărului ei şi trăia printr-însa – într-un cuvânt, avea pur şi simplu inimă şi preţuia forţa ei dacă nu mai mult, cel puţin tot atât ca şi inteligenţa.”

Atâta vreme cât oamenii se vor ruşina de forţa aceasta, cât timp ei vor preţui „înţelepciunea şarpelui” şi vor roşi când va veni vorba de „candoarea de porumbel”, socotind-o ca un atribut

al firilor naive, atâta vreme cât culmea inteligenţei va fi pusă mai presus de aceea a moralităţii, atingerea acestei culmi nu va fi cu putinţă şi nu se va putea înfăptui, prin urmare, nici progresul adevărat şi trainic al omenirii.

Dacă stai să-i asculţi pe oameni, observi la ei convingerea că toţi ar avea acelaşi grad de dezvoltare morală cuvenită, de parcă l-ar fi ajuns fiecare şi l-ar purta în buzunar ca pe o tabacheră, susţinând că e ceva ce „se înţelege de la sine", despre care nici nu merită să se mai vorbească. Toţi sunt de părere că societatea nu poate să existe fără morala aceasta, că umanitatea, cinstea, dreptatea sunt legile de bază ale vieţii atât private, cât şi publice, şi nu vorbesc decât de „cinste, a cinstei, pentru cinste" şi a.m.d.

„Totul e minciună!" îşi zicea Raiski. În cele mai multe cazuri nu există nici măcar premiza unei dezvoltări morale – şi de la regula aceasta nu fac uneori excepţie nici minţile cele mai luminate – ci există doar câteva reguli luate în grabă de ici şi de colo, ca nişte bani luaţi la drum, abia atâţia cât să-ţi ajungă pentru strictul necesar (şi nicidecum principii) şi câteva norme de bună-cuviinţă exterioară, de comportare, pentru nerespectarea cărora eşti scos afară din casă ori băgat chiar şi la închisoare.

Cei mai mulţi oameni au un *decorum*[189] de principii, dar principiile înseşi sunt şubrede şi rare, împodobind doar ca nişte medalii personalităţi răzleţe şi privilegiate. „Cutare are principii!" se zice despre cineva, ca şi cum ai spune: „cutare are un cucui în frunte!"

Poate că oamenii şi-ar bate joc de cel care ar stărui cu tot dinadinsul să-i convingă de necesitatea dezvoltării şi răspândirii în masă a regulilor de convieţuire socială şi de transformare a lor în principii – dacă ar stărui tot atât de insistent şi de serios cum se stăruie, de pildă, asupra necesităţii de a se construi fără întârziere

căi ferate. Totuşi, acestui om nu i s-ar ierta nici cea mai mică lacună în dezvoltarea lui intelectuală: nu i s-ar ierta, dacă ar avea îndrăzneala să nu fie la curent cu vreo lucrare franţuzească sau englezească la modă, sau dacă n-ar cunoaşte vreo nouă axiomă de economie politică, ultimele noutăţi politice ori vreo descoperire importantă în domeniul fizicii.

„Ştiinţa de a trăi", adică ştiinţa de a „părea" cu dreptul de „a nu fi" în realitate ceea ce ar trebui să fii, este foarte lăudată. Iar ştiinţa aceasta constă, după ei, în arta de a te avea bine cu toţi, ca să-ţi fie bine şi ţie şi altora, în arta de a tăinui tot ceea ce e rău şi de a etala ceea ce merge, adică de a pune în mişcare anumite însuşiri necesare la momentul oportun, întocmai cum ai atinge clapele unui pian, fără să cunoşti, de cele mai multe ori, muzica aproape deloc.

Tuşin trăia, fără să bănuiască măcar că ştie să trăiască, întocmai ca burghezul-gentilom al lui Moliere, care nu bănuia că „vorbeşte în proză", şi trăia la fel, ori de-i mergea bine, ori de-i mergea, rău din pricina asta. Tuşin era „un om", după cum îl caracterizase pe scurt şi foarte potrivit Vera cea deşteaptă şi pătrunzătoare.

Toate gândurile acestea i se perindau prin minte lui Raiski în timp ce se întorcea cu amfitrionul său în trăsură, acasă, după ce locuise şase zile la domeniul lui din inima pădurii. „Tuşinii alcătuiesc adevăratul nostru «partid al acţiunii», adevăratul nostru «viitor», care va apare la un moment dat, mai ales, după ce toate acestea, îşi zicea Raiski, plimbându-şi privirea pe câmpiile şi satele îndepărtate din jur, vor răsufla liber, când toate mirajele, lenea şi huzurul vor pieri, luându-le locul o «ocupaţie» adevărată, o mulţime de «ocupaţii» pentru toţi, şi când, odată cu mirajele, vor pieri şi «mucenicii» benevoli. În locul lor vor apare atunci, pe toate treptele societăţii, «truditori», adică «Tuşini»…".

Datorită sensibilităţii firii sale, Raiski se apropiase mult de această personalitate nouă, simplă, blândă şi, în acelaşi timp, puternică. Se gândise chiar să rămână mai multă vreme la moşia lui Tuşin. Ar fi vrut să înţeleagă până în cele mai mici amănunte mecanismul gospodăriei acestuia, fiindcă până acum abia avusese vremea să observe numai rânduiala exterioară şi rezultatele bătătoare la ochi ale gospodăriei lui, fără să aibă vreme să pătrundă procesul însuşi al funcţionării ei.

Deocamdată, în sat nu observase niciuna dintre stările obişnuite pe care le întâlneşti pretutindeni: dezordine, gospodării ţărăneşti sărăcăcioase, căsuţe dărăpănate, mormane de bălegar, băltoace pline cu murdării, puţuri şi podeţe putrezite, cerşetori, bolnavi, beţivi, şi niciun fel de dezmăţ.

Când Raiski îşi exprimase faţă de Tuşin mulţumirea şi uimirea că toate casele erau ca noi, proaspăt văruite, curate şi că niciuna nu avea acoperiş de paie, Tuşin rămăsese şi el surprins de mirarea lui.

— Se vede cât de colo că nu locuieşti la ţară şi nu te ocupi de gospodărie, răspunse el. Aici e un sat şi o moşie de pădure! Atunci cum vrei să avem acoperişuri de paie? Nici n-ar îi rentabil! Şi dacă avem lemnul nostru, cum să fie casele dărăpănate?

Raiski, nedeprins cu gospodăria, nu putea să preţuiască la adevărata ei valoare toată buna rânduială de la moşia lui Tuşin. Observă doar, în treacăt, că acolo exista şi ceva asemănător cu o instanţă corecţională care judeca micile pricini dintre ţărani şi că mai erau şi nişte instituţii asemănătoare cu o bancă, un spital şi o şcoală.

Tuşin trecea sub tăcere multe din realizările lui, temându-se să nu-l „plictisească” pe musafirul său cu treburile sale şi grăbindu-se să-i arate pădurea, ca unui artist ce era, mândrindu-se în acelaşi timp că ea-i dădea prilejul celei mai dragi activităţi din toate.

Pădurea îl uimi, într-adevăr, pe Raiski. Era întreţinută ca un parc; la fiecare pas se vedeau urme de viaţă, de muncă, de îngrijire, de ştiinţă. Lucrătorii arătau ca o echipă unită de muncă, ca nişte stăpâni care-şi văd de propria lor gospodărie.

„Toţi oamenii aceştia, ai mei sau străini, sunt plătiţi”, răspunse Tuşin, când Raiski îl întrebă: „Cum se explică impresia asta?” Gaterul i se păru lui Raiski ceva cu totul nemaivăzut prin mărimea lui şi prin frumuseţea clădirilor, a căror eleganţă şi confort îl făceau să semene cu fabricile englezeşti model. Maşinile, toate din oţel şi aramă strălucitoare, erau şi ele, în felul lor, nişte exemplare model.

La gater, când Tuşin începu să vorbească de instalaţiile tehnice, de toate mărunţişurile şi amănuntele acestora şi se vârî în maşină s-o cerceteze şi să pipăie roţile cu mâna, se dovedi a fi cel mai priceput dintre toţi muncitorii săi.

Raiski îl privea uimit, mai ales când se întoarseră amândoi la biroul fabricii şi vreo cincizeci de muncitori dădură buzna înăuntru şi-l înconjurară pe Tuşin cu rugăminţi şi explicaţii.

Acesta, după ce-şi bătu capul cu ei aproape o oră, se ruşina deodată că-şi lăsase mosafirul singur şi-l scoase din mulţime, iar după ce-i ceru scuze pentru că-şi pierduse vremea cu treburile astea mărunte, îl duse să-i arate locuri încântătoare.

Pe Raiski îl pasionară atât de mult toate lucrurile noi din jurul său, munca, oamenii, gaterul, stivele de cherestea care erau transportate pe apă la Petersburg şi chiar peste hotare, încât se hotărî să mai rămână o săptămână, ca să pătrundă şi sensul, şi mecanismul acestei mari activităţi.

Dar nu-i fu dat să zăbovească mai mult. Tatiana Markovna îi trimise o scrisoare, prin care-l chema acasă, spunându-i doar pe scurt să vină fără întârziere, că „avea o treabă cu el”.

Tuşin îi ceru voie să-l „conducă”, după cum spunea el, dar în realitate voind să afle pentru ce-l

chemase Tatiana Markovna pe Raiski; oare nu i s-o fi întâmplat Verei iar cine ştie ce şi avea din nou nevoie de el? El îşi amintea cu îngrijorare de întâlnirea lui cu Volohov şi de răspunsul acestuia dat în silă, că va pleca din localitate.

„O fi plecat într-adevăr? Nu i-o fi scris iar Verei? N-o fi tulburat-o din nou?" se frământa Tuşin, în drum spre Oraş.

De îndată ce ajunse acasă, Raiski se grăbi să se ducă la Vera şi, stimulat de impresiile lui proaspete, îi schiţă un portret în culori vii al fostului său amfitrion, „în mărime naturală", descriindu-i importanţa acestuia în sfera lui de viaţă şi activitate, vorbindu-i şi de uimirea care-l cuprinsese, precum şi de proaspăta sa simpatie pentru Tuşin.

În firea aceea simplă şi practică de rus, care-şi îndeplinea menirea de stăpân al pământului şi al pădurii, precum şi menirea celui mai destoinic şi mai voinic lucrător dintre lucrătorii săi, fiind în acelaşi timp conducătorul şi îndrumătorul soartei şi bunăstării lor, Raiski vedea un fel de Robert Owen de pe malul Volgăi..

— Şi tu, care mi-ai vorbit atât de puţin de activitatea lui!… încheie dânsul.

Ascultându-l, Verei i se îmbujorară obrajii de plăcere. Graba cu care Raiski îi împărtăşea impresia plăcută pe care i-o făcuse „ursul" în bârlogul lui, culorile calde cu care-l zugrăvi pe Tuşin, lămurindu-i firea acestuia printr-o analiză pătrunzătoare, prezentarea tabloului vieţii de acolo, plină de însufleţire, al gospodăriei şi moravurilor acestui colţ de pădure şi al întregii aşezări – toate acestea aproape că o pasionară şi pe Vera.

Fata era mândră că prin această schiţă i se aducea şi ei, indirect, o laudă, fiindcă avusese pătrunderea să-l preţuiască şi să-l iubească pe Tuşin, descoperind în el adevărul unei firi pline de simplitate.

— Frate, îi răspunse ea. Tu nu mi-l zugrăveşti pe Ivan Ivanovici, pe care-l cunosc de multă vreme, ci pe tine însuţi. Ceea ce-mi place mai mult decât orice este faptul că nu-ţi dai seama că şi portretul tău e destul de izbutit. Mi-ai adus şi mie laude, fiindcă am ghicit că Tuşin e „un om”! Dar nu mi-a fost greu să ghicesc! Şi bunica îl înţelege şi-l iubeşte, ca toţi cei de aici…

Fata oftă, mâhnită, probabil, în sinea ei că nu-l iubea pe Tuşin mai mult, altfel…

Raiski tocmai voia să-i răspundă, însă îl chemă cineva din partea Tatianei Markovna, să vină numaidecât la dânsa.

— Ia spune, te rog, Vera, o întrebă deodată Raiski, pentru ce m-a chemat bunica?

— Nu ştiu, dar s-a-ntâmplat ceva. Nu-mi spune, şi nici eu n-o întreb, însă îmi dau seama. Mi-e teamă să nu se fi întâmplat iarăşi cine ştie ce acolo!… adăogă Vera şi, pierzându-şi elanul, părăsi tonul ei prietenesc şi căzu iar pe gânduri, cuprinsă de tristeţea ei obişnuită.

În clipa când Raiski ieşi de la dânsa, cineva o întrebă din partea lui Tuşin dacă putea să-l primească, şi Vera îl pofti să vină.

XIX

După ce intră Raiski, Tatiana Markovna o trimise pe Paşutka afară şi închise uşa biroului. I se citeau pe faţă tulburarea şi tristeţea. Raiski se sperie.

— S-a-ntâmplat ceva neplăcut, bunico? întrebă el, aşezându-se în faţa ei.

— S-a-ntâmplat ceea ce trebuia să se-ntâmple, răspunse ea, uitându-se în lături.

— Spune mai repede. Stau ca pe ghimpi.

— Tâlharul ăla bătrân de Tîcikov s-a răzbunat pe noi amândoi! Până şi despre mine a dezgropat o istorie veche, pălăvrăgită de o smintită… din care, însă, n-a ieşit nimic… fiindcă oamenii privesc trecutul cu nepăsare – iar în ceea ce mă priveşte, sunt cu un picior în groapă şi puţin îmi pasă de clevetirea lor. Vera, însă…

Bătrâna oftă.

— Ce s-a-ntâmplat?

— Povestea ei nu mai e o taină… în oraş umblă vorbe… şopti Tatiana Markovna, cu durere. La început, nu mi-am dat seama pentru ce nevasta viceguvernatorului m-a întrebat dumineca trecută la biserică de două ori de sănătatea Verei, şi două cucoane au tras cu urechea la ce-o să răspund. Când m-am uitat în jurul meu, pe feţele tuturor am citit aceeaşi întrebare: „Ce-i cu Vera?” Când le-am răspuns că a fost bolnavă, dar s-a făcut bine, a-nceput care mai de care să mă-ntrebe de ce anume a suferit! Îţi poţi închipui că nu prea mi-a fost uşor

să mă descurc şi să le astup gura! Toată lumea a băgat de seamă…

— Să se fi aflat ceva?

— Din fericire, adevărata dramă n-a fost dată în vileag. Ieri am aflat câte ceva de la Tit Nikonîci. Clevetirile n-au ţintit unde trebuie…

Bunica întoarse ochii.

— Dar pe cine bănuiesc?

— Pe Ivan Ivanovici, şi asta-i mai rău decât orice. Sărmanul om n-are cu toată povestea asta nici în clin, nici în mânecă… Îţi aminteşti că de ziua Marfenkăi a venit la noi şi a stat tăcut, fără să schimbe o vorbă cu nimeni şi că s-a înviorat numai când a apărut Vera? Ei bine, musafirii au băgat de seamă toate astea. Că o iubeşte pe Vera, nu era nici până atunci o taină, el nu se pricepe să-şi ascundă sentimentele, dar în ziua aceea l-au văzut plecând cu ea în grădină, şi Vera s-a dus după aceea direct în camera ei, iar el a plecat acasă… Ştii pentru ce a venit atunci?

Raiski dădu afirmativ din cap.

— Ştii? Ei bine, acum, Vera şi Tuşin au intrat în gura lumii.

— Dar eu ce amestec am în toate astea? Spuneai că Tîcikov m-a atins şi pe mine?

— Pe tine te-a amestecat Polina Karpovna! În seara când te-ai plimbat până târziu cu Vera, s-a dus după tine să te caute şi Dumnezeu ştie ce i-ai spus – cred că ţi-ai bătut joc de ea – că dânsa ţi-a răstălmăcit vorbele în felul ei şi te-a băgat şi pe tine în istoria asta! Zice că erai îndrăgostit de Vera, că dânsa i te-a furat şi te-ar fi „scos”, chipurile, din nu ştiu ce „prăpastie”, din râpa noastră, pare-se! Numai de asta-i turuie gura acum. Ce s-a-ntâmplat atunci între tine şi ea, şi ce secrete ai avut tu cu Vera? Pesemne că i-ai cunoscut tainele cu mult mai-nainte şi ascundeai „cheile” lor de bunica ta! Uite ce-a ieşit din toată „libertatea” voastră!

Şi oftă de răsună odaia.

Raiski îşi strânse pumnii.

— Pupăza aia bătrână a-ncasat prea puţin! Mâine o să-i fac una să mă pomenească… izbucni el, ameninţător.

— Ţi-ai şi găsit pe cine să tragi la răspundere! N-ai de ce, e o caraghioasă şi n-o crede nimeni. Dar clevetitorul ăla bătrân a aflat că Vera a plecat de ziua Marfenkăi să se plimbe în parc cu Tuşin, că a stat îndelung de vorbă cu el, şi că în ajun a umblat până noaptea târziu, după care s-a-mbolnăvit – şi-a răstălmăcit povestirea Polinei Karpovna în felul său. „Nu cu Raiski, zice el, s-a plimbat fata în noaptea aceea şi în ajun, ci cu Tuşin!”… De la Tîcikov s-a răspândit vestea în tot oraşul! Unde mai pui că o muiere beată a îndrugat verzi şi uscate despre mine… Tîcikov şi-a băgat nasul şi-aici.

Tatiana Markovna îşi lăsă privirea-n pământ, şi obrajii i se înroşiră pentru o clipă.

— A, asta-i altceva! zise Raiski, grav, pornind să măsoare odaia în lung şi-n lat. Dacă lecţia pe care i-ai dat-o lui Tîcikov n-a avut niciun efect, o s-o repet în alt fel…

— Ce-ai de gând? Stai liniştit, pentru numele lui Dumnezeu! Mai bine nu-l atinge! Vrei să dovedeşti că toate-s minciuni? Poate c-o să dovedeşti. Nu-i chiar aşa de greu! Ar fi destul să afli unde era Ivan Ivanovici în ajunul zilei de naştere a Marfenkăi, şi dacă a fost dincolo de Volga, la moşia lui, oamenii or să-nceapă să se-ntrebe care-i adevărul… Cu cine a umblat, adică, Vera prin pădurice? Pe tine, Kriţkaia te-a văzut sus, singur, pe când Vera era…

Tatiana Markovna îşi plecă iar fruntea.

Raiski se aruncă în fotoliu.

— Ce-i de făcut? zise el, plin de amărăciune, gândindu-se la Vera.

— Ce-o vrea Dumnezeu! şopti Tatiana Markovna, cu adâncă tristeţe. Domnul îi judecă pe oameni tot prin oameni, şi nu se poate să dispreţuieşti judecata lor! Trebuie să ne plecăm

frunţile! Se vede că nu s-o fi-mplinii măsura durerii!…

Oftă iar din adâncul inimii.

Raiski mergea prin birou în sus şi-n jos. Tăceau amândoi, dându-şi seama în fundul sufletului lor de situaţia grea în care se aflau. Societatea nu observase decât semnele exterioare ale unei drame necunoscute ei. Înstrăinarea Verei, adoraţia neclintită a lui Tuşin pentru ea, independenţa fetei faţă de autoritatea bunicii – toate acestea erau cunoscute şi oamenii se obişnuiseră cu ele.

Dar, la toate acestea se adăugase, deodată, ceva nou, un fel de pată întunecată. Atenţia exagerată cu care o înconjura Boris Pavlovici pe Vera fusese observată mai demult şi ajunsese chiar şi la urechile Ulianei Andreevna, care-i făcuse într-o zi lui Raiski o aluzie. Observase şi Kriţkaia asta, şi bineînţeles că nu-şi ţinuse gura. Pe de altă parte, veneraţia plină de respect a lui Tuşin era şi ea cunoscută de toţi, şi nu numai Tatiana Markovna îl socotea în sinea sa un viitor mire pentru Vera.

În oraş erau aşteptate în general două evenimente: nunta Marfenkăi cu Vikentiev, care era pe cale să se şi facă, şi perspectiva nuntii Verei cu Tuşin. Dar, deodată, împotriva tuturor aşteptărilor, se întâmplase ceva de neînţeles. Vera apăruse pentru o clipă de ziua surorii sale, nu schimbase cu nimeni aproape nicio vorbă şi dispăruse cu Tuşin în grădină, de unde se dusese drept în odaia ei, iar el, acasă la dânsul, fără să-şi mai ia rămas bun de la stăpâna casei.

De la Kriţkaia, oamenii aflaseră că Raiski se plimbase multă vreme cu Vera în ajunul aniversării Marfenkăi, şi după plimbarea aceasta, Vera spusese că-i bolnavă. Tatiana Markovna se îmbolnăvise şi ea, iar casa fusese închisă şi nu mai era primit nimeni. Raiski umbla ca ameţit, ferindu-se să dea ochi cu oricine, iar doctorii îndrugau câte ceva fără cap şi coadă despre nu ştiu care boală…

Iar de nuntă nu se auzea nimic. De ce nu ceruse Tuşin mâna fetei, şi dacă o ceruse, pentru ce fusese refuzat? Era bănuit Boris Pavlovici că sucise capul Verei, dar atunci, pentru ce n-o lua de nevastă? Opinia publică, necruţătoare, cerea judecată: voia să ştie cine avea dreptate şi cine era vinovatul, ca să-şi rostească sentinţa.

Tatiana Markovna şi Raiski îşi dădeau seama de situaţia grea în care se aflau şi se temeau de judecata opiniei publice, bineînţeles, pentru Vera. Aceasta, însă, nu se temea, dar la drept vorbind nici nu ştia nimic. Nu avea vreme de aşa ceva. O mistuia rana ei, neliniştea sa lăuntrică, şi-şi cheltuia toată energia să şi-o potolească, dar deocamdată fără niciun rezultat.

— Bunico! zise Raiski, deodată, după o lungă tăcere. În primul rând, dumneata să fii cea dintâi care să-i spui toate astea lui Ivan Ivanovici. Va trebui să vedem cum o să primească bârfelile acestea – el e eroul, ei bine, tot el să fie şi judecătorul, şi cum va hotărî, aşa să faci. Iar de judecata lui să nu te temi, îl cunosc acuma bine – va fi o judecată dreaptă. Nu-i doreşte răul Verei, mi-am dat seama c-o iubeşte, cu toate că nu am schimbat cu dânsul nicio vorbă despre dânsa. Îl doare inima pentru ea mai mult decât pentru sine însuşi. În sufletul lui e o dublă dramă. A venit cu mine, pentru că l-a neliniştit scrisoarea dumitale… bineînţeles din cauza Verei. După aceea, o să mă duc şi eu la Polina Karpovna şi poate c-o să dau ochii şi cu Tîcikov…

— N-aş vrea să te-ntâlneşti cu Tîcikov!

— Bunico, nu putem să lăsăm lucrurile aşa!…

— Nu vreau, Boris! răspunse ea, atât de hotărâtă şi de severă, încât el înclină capul şi nu mai scoase o vorbă. Pentru că din întâlnirea voastră n-ar ieşi nimic bun. Acum câteva clipe te-ai gândit bine la ceea ce trebuie să facem. Da, mai înainte de orice va trebui să-i spunem tot lui Ivan Ivanovici, iar după aceea vom vedea dacă va mai fi nevoie sau

nu să te duci la Kriţkaia, ca să afli de la ea ce-i cu zvonurile astea şi să le dai un alt tâlc, ori… să mărturiseşti adevărul! adăogă ea, oftând. Să vedem, însă, mai întâi, cum o să primească vestea Ivan Ivanovici. Roagă-l să vină la mine, dar Verei să nu-i sufli o vorbă. Ea nu ştie nimic şi tare-aş vrea nici să nu afle!

Raiski se duse la Vera, iar Tuşin intră la Tatiana Markovna.

XX

Când îl văzu pe Tuşin intrând, pe Tatiana Markovna o cuprinse o adâncă tulburare. El o salută, fără să spună o vorbă, cu ochii în pământ, abia stăpânindu-şi emoţia, şi câtva timp nici nu îndrăzniră să se uite unul la altul.

Erau nevoiţi să-şi atingă reciproc, rana. Până în clipa aceea, nu scoseseră nicio vorbă unul faţă de celălalt, care să arate că ştiau ceva, deşi schimbau priviri semnificative şi se înţelegeau prin tăcerea lor plină de tristeţe. Acum, însă, erau siliţi să se uite unul în ochii celuilalt şi să vorbească.

Totuşi, tăceau. Tatiana Markovna îşi dădu seama, din câteva priviri furişe, de schimbările petrecute în el în ultimele două săptămâni; nu mai avea înfăţişarea lui atât de mândră şi de vioaie, de pe vremuri, ochii lui păreau stinşi, şi, câteodată, gesturile sale erau lipsite de energie. Tuşin slăbise şi era galben la faţă.

— Vii de le Vera? îl întrebă ea în cele din urmă. Cum ţi se pare?

— Bine… mi se pare sănătoasă… liniştită…

Tatiana Markovna suspină.

— Ce liniştită! Dar, acum hai să nu mai vorbim de ea, Ivan Ivanovici, că şi dumitale, câte griji nu ţi-a făcut! şopti dânsa, ferindu-se de privirile lui.

— Grijile mele n-au nicio importanţă! Principalul e s-o liniştim pe Vera Vasilievna.

— N-a vrut Dumnezeu… aşa i-o fi scris! Abia începuse să se mai întremeze şi abia-mi venisem şi

eu în fire din durerea mea, cât timp toate rămâneau ascunse între zidurile casei mele… Dar acum au trecut dincolo de zidurile astea…

Tuşin aţinti urechea, de parcă ar fi auzit o detunătură.

— Ivan Ivanovici, urmă cu hotărâre Tatiana Markovna. Prin oraş umblă vorbe. Eu şi cu Boriuşka ne-am ieşit într-o zi din fire şi i-am smuls masca făţarnicului de Tîcikov! Ştii şi dumneata! E drept că la vârsta mea nu ar fi trebuit s-o fac, dar dumnealui prea-şi luase nasul la purtare. N-am mai putut răbda. Acum smulge şi el masca noastră…

— Cum – a voastră? A cui?

— A îndrugat ceva şi despre mine, dar oamenii nu-l ascultă. Eu sunt ca şi moartă… Dar despre Vera…

— Despre Vera Vasilievna?

Tuşin se ridică puţin.

— Stai jos, Ivan Ivanovici. Da, de ea e vorba. Poate că aşa se cuvine… Poate că-i o pedeapsă. Dar te-au amestecat şi pe dumneata…

— Alături de Vera Vasilievna?

— Da, Ivan Ivanovici, şi asta-i o adevărată nenorocire!

— Îmi daţi voie să aflu şi eu ce se vorbeşte?

Tatiana Markovna îi povesti ce zvonuri umblau pe socoteala lui.

— În oraş s-a aflat că în casa mea nu prea merg lucrurile cum trebuie. Te-au văzut cu Vera în grădină, pe cărarea care duce spre râpă… stând pe bancă şi vorbind cu însufleţire… Apoi dumneata ai plecat, iar noi două ne-am îmbolnăvit şi n-am mai primit pe nimeni… De-aici şi toată bârfeala!

Tuşin asculta, fără să scoată o vorbă, şi când voi să spună ceva, bătrâna îl opri.

— Îngăduie-mi, Ivan Ivanovici, să sfârşesc. Mai am ceva. Boris Pavlovici… în ajunul aniversării Marfenkăi… s-a dus s-o caute pe Vera…

Bătrâna se opri.

— Şi mai departe? întrebă Tuşin, nerăbdător.

— Kriţkaia s-a luat după el – băgase ea bine de seamă că Boriuşka era tulburat… Lui i-au scăpat nu ştiu ce vorbe despre Verocika… Polina Karpovna le-a luat pe socoteala ei. Bineînţeles că lumea n-o crede, pentru că ştie cine e, dar acum vrea să afle adevărul şi anume, cu cine a fost Vera acolo, în pădurice, în ajunul zilei de naştere a Marfenkăi… Din fundul blestematei de râpe s-a ridicat un nor negru, care ne-a învăluit pe toţi… şi pe dumneata.

— Dar de mine ce se spune?

— Că în seara din ajunul aniversării, Vera a fost jos în păduricea din râpă, cu cineva… Se vorbeşte că ar fi fost cu dumneata.

Bătrâna tăcu.

— Şi ce doriţi să fac eu? întrebă Tuşin, supus.

— Trebuie să spunem tot ce-a fost, adică adevărul. În primul rând, dumneata trebuie să ieşi cu faţa curată, încheie Tatiana Markovna cu hotărâre. Ai fost curat o viaţă întreagă şi aşa şi trebuie să rămâi… îndată după nunta Marfenkăi, o să plec împreună cu Vera la Novoselovo, pentru totdeauna… Du-te cât mai degrabă la Tîcikov şi spune-i că în ziua aceea nu ai fost în oraş, aşa că n-ai putut fi în râpă…

Bătrâna tăcu şi căzu pe gânduri, întristată. Tuşin stătea aplecat înainte cu tot trupul, cu capul înclinat, cu ochii aţintiţi pe vârful cizmelor.

— Dar dacă n-aş spune aşa?… zise dânsul deodată, ridicând capul.

— Fă ce crezi, Ivan Ivanovici. Dar ce alte ai putea spune?

— I-aş putea spune lui Tîcikov – adică nu lui, pentru că nu vreau să vorbesc cu el, ci altora – că am fost în oraş, ceea ce-i adevărat, fiindcă vreo două zile n-am fost dincolo de Volga, ci am locuit aici, la un prieten. Dar ce-ar fi, dacă aş spune că am fost şi în râpă… în ajunul aniversării Marfenkăi – deşi nu-i adevărat – că am fost cu Vera Vasilievna… Aş putea să mai adaug că… i-

am cerut mâna, dar m-a respins, ceea ce ne-a întristat pe amândoi, şi pe mine şi pe dumneavoastră, pentru că dumneavoastră aţi fi vrut, şi că Vera Vasilievna s-a întristat şi dânsa, dar că prietenia noastră n-a suferit nimic din pricina asta… Poate s-ar putea să le mai dau a înţelege că mai am o speranţă pentru un viitor mai îndepărtat… că mai am o promisiune, că Vera Vasilievna o să se mai gândească…

— Adică, zise Tatiana Markovna, gânditoare, să le spui că ai cerut-o şi că n-a ieşit nimic?!… Da! Dacă eşti atât de bun… ar merge şi-aşa. Dar lumea tot n-o să te lase-n pace şi-o să te-ntrebe dacă se face repede şi când anume! Că doar o făgăduială nu rămâne făgăduială o sută de ani…

— O să uite, Tatiana Markovna, mai cu seamă dacă o să plecaţi, după cum aţi spus… şi dacă n-o să uite… iar dumneavoastră şi Vera Vasilievna o să aveţi supărări… atunci… poate că n-ar fi rău să primiţi propunerea mea… încheie Tuşin, aproape în şoaptă.

Tatiana Markovna se schimbă la faţă.

— Ivan Ivanovici! zise ea, cu dojană. Cine crezi că suntem noi – eu şi Vera? Ca să închidem nişte guri rele, ca să înăbuşim nu nişte bârfeli, ci un adevăr amar, să tragem foloase de pe urma slăbiciunii dumitale din trecut pentru Vera şi de pe urma generozităţii dumitale? Şi după aceea să nu vă mai găsiţi liniştea toată viaţa, nici dumneata, nici ea! Nu mă aşteptam la aşa ceva!…

— Păcat! Aici nu-i vorba de nicio generozitate! În timp ce-mi povesteaţi bârfelile din oraş, mi-am închipuit că m-aţi chemat tocmai pentru ca să-mi spuneţi scurt şi cuprinzător: „Ivan Ivanovici, şi dumneata eşti amestecat în povestea asta, aşa că te rog să ieşi cu cinste din ea şi s-o scoţi şi pe Vera împreună cu dumneata!” Atunci v-aş fi numit şi eu fără-nconjur, ca Vikentiev, „bunică”, şi v-aş fi căzut în genunchi. Aşa ar fi trebuit să fie! zise el, trist. Vă rog să mă iertaţi că vă spun, Tatiana

Markovna, dar pe toate le-ncepeţi după vechiul obicei, după datină, adică o luaţi cu ce-a fost şi ce-o să spună lumea, iar mintea şi inima intră-n joc abia mai târziu. Dacă aţi începe însă cu acestea din urmă, nu aţi mai fi atât de tristă, eu aş avea mai puţine fire albe de păr, şi Vera Vasilievna…

Tuşin tăcu, de parcă şi-ar fi venit în fire.

— Iertaţi-mă! zise el, deodată, aproape în şoaptă, din pricina sfielii. M-am amestecat în ceea ce nu mă priveşte. Iau hotărâri în locul Verei Vasilievna, când în realitate ea are ultimul cuvânt!

— Vezi, Ivan Ivanovici, că şi fără „mintea şi inima mea” ai ajuns să descoperi adevărul! „Mintea şi inima mea” au înclinat de mult spre dumneata, dar se vede că nu ţi-a fost dat!… S-ar chema că te-ai însura cu ea din milă, şi că ea te-ar lua de bărbat, trebuie s-o spun iar, din pricina… generozităţii dumitale… Ce nevoie ai dumneata de-aşa ceva? Ar fi cinstit şi drept să faci un astfel de pas, şi cum am putea noi două să-ţi primim propunerea? Doar ne cunoşti…

— Dacă ea simte pentru mine ceea ce spune, ar fi şi cinstit, şi drept. Vera Vasilievna mă iubeşte ca pe „un om”, ca pe un prieten – iată propriile ei vorbe. Desigur că mă preţuieşte mai mult decât merit… ceea ce-i o mare fericire pentru mine! Asta înseamnă că într-o bună zi… m-ar putea iubi ca pe un bărbat bun…

— Dar, oare ce ţi-ar putea aduce căsnicia asta, Ivan Ivanovici?… Numai durere!… Gândeşte-te! O, Doamne!

— N-am obiceiul să mă amestec în treburile altora, Tatiana Markovna, văd că vă chinuiţi şi vă las în pace! Atunci pentru ce dumneavoastră vreţi cu tot dinadinsul să gândiţi şi să simţiţi pentru mine? Daţi-mi voie să ştiu singur ce-mi va aduce căsătoria asta, răspunse Tuşin cu o asprime neaşteptată. Fericirea unei vieţi întregi – iată ce-mi va aduce! Şi când te gândeşti că voi mai trăi,

poate, încă cincizeci de ani! Sau dacă nu cincizeci, atunci măcar zece sau douăzeci de ani de fericire!

Îşi luă capul în mâini, cuprins aproape de deznădejde la gândul că aceste două femei nu-l înţelegeau şi nu voiau să-i dăruiască fericirea care se afla lângă el, dar nu se lăsa prinsă şi-i scăpa printre degete, şi de care el s-ar fi agăţat cu ghearele lui de urs, ca să n-o mai lase să-i scape niciodată.

Însă ele nu vedeau şi nu înţelegeau, prăvăleau mereu în calea lui munţii care se ridicaseră o dată şi-i tăiaseră drumul, dar se prăbuşiseră – că doar' munţii aceştia nu mai existau, el îi biruise şi-i trecuse prin nemărginita putere a dragostei şi suferinţei lui!

Dar, să se fi zbătut el zadarnic în bătălia asta, şi zadarnic să fi rămas el neclintit când văzuse că pierde fericirea? Numai un munte, de nebiruit, i se ridicase în cale – Vera iubea pe un altul şi nădăjduia să fie fericită cu el – iată unde era adevărata prăpastie! Dar acum, ea-şi pierduse speranţa asta sau era pe cale să şi-o piardă – după propria ei mărturisire („iar Vera nu minte niciodată şi se cunoaşte bine", se gândi el) – în calea lui nu se mai ridica nicio stavilă, niciun fel de munte! Totuşi, ele nu văd asta şi născocesc tot felul de obstacole!

„Dar ele n-u există, nu, nu există!" îşi spunea Tuşin, furios, privind-o pe Tatiana Markovna aproape cu duşmănie.

— Tatiana Markovna! începu el deodată, iar glasul lui era iar puternic, răsunător şi plin de căldură. Dacă-ţi stă o pădure-n cale – o dobori; o mare, o treci cu vaporul, iar acum şi munţii sunt tăiaţi în toată grosimea lor; toţi oamenii curajoşi merg mereu înainte! Dar aici nu-s nici păduri, nici mări, nici munţi, nimic! Au fost doar nişte ziduri şi-au căzut! A fost o prăpastie, care nu mai există! Iată, eu arunc o punte peste prăpastia aceasta şi trec peste ea, fără să-mi tremure picioarele… Daţi-

mi-o pe Vera Vasilievna, daţi-mi-o cu orice preţ! aproape strigă el, şi-o s-o trec în braţe peste prăpastia asta, peste punte, şi nici diavolul n-o să fie-n stare să-mi tulbure fericirea, iar ei să-i răpească pacea, chiar de-am trăi şi-o sută de ani! Vera Vasilievna va fi regina mea, pe care o voi ţine ascunsă în pădurile mele şi-o voi apăra de toate furtunile, de va ajunge să uite prăpăstiile, de-ar fi şi-o mie! Nu înţeleg în ruptul capului cum de nu pricepeţi toate astea!

Se sculă pe neaşteptate de pe scaun, apăsându-şi ochii cu batista, şi porni să măsoare iar camera în lung şi-n lat.

— Eu înţeleg, Ivan Ivanovici, răspunse Tatiana Markovna, încet, cu lacrimi în ochi, după o clipă de tăcere. Dar nu-i vorba de mine…

Tuşin se opri deodată, îşi şterse ochii, îşi trecu palma peste coama deasă de păr şi luă amândouă mâinile Tatianei Markovna.

— Iertaţi-mă, Tatiana Markovna, uit mereu tocmai ceea ce-i mai important; nu-mi stau în cale nici munţi, nici mări, nici prăpăstii, ci o stavilă cu mult mai greu de trecut: Vera Vasilievna nu vrea! Poate că întrezăreşte în viitor o altă fericire, mai mare decât aceea de a fi cu mine…

Uimită şi înduioşată, Tatiana Markovna voi să răspundă ceva, dar el o opri.

— Iar vă rog să mă iertaţi, spuse dânsul. Am primit lucrurile cum nu se cuvine. Să nu mai vorbim de mine – m-am abătut de la subiect. M-aţi chemat să-mi spuneţi bârfelile din oraş, închipuindu-vă c-or să mă tulbure, nu-i aşa? Liniştiţi-vă şi liniştiţi-o şi pe Vera Vasilievna! Luaţi-o de aici, să nu afle cumva de zvonurile astea! Cât despre mine, nu-mi pasă. Tuşin zâmbi. O sensibilitate prea mare nu mi-ar sta bine. De bârfeli puţin îmi pasă, iar în oraş o să spun în treacăt, după cum ne-am înţeles, că am cerut mâna Verei Vasilievna şi am fost refuzat, ceea ce ne-a întristat şi pe dumneavoastră, şi pe mine, şi pe toţi

ai casei, fiindcă nutream de mult speranţa… *Celălalt* pleacă mâine sau poimâine pentru totdeauna (m-am informat), şi-or să se uite toate. Nici înainte nu mă temeam de nimic, cu atât mai puţin astăzi, când nu mai am la ce ţine. Odată ce s-a hotărât că Vera Vasilievna n-o să fie niciodată nevasta mea, mi-e totuna dacă mai trăiesc sau nu…

— Va fi nevasta dumitale, Ivan Ivanovici, zise Tatiana Markovna, palidă de emoţie, dacă… dacă o să se uite toate, dacă o să-şi mai vină-n fire… (Tuşin făcu un gest nerăbdător de deznădejde)… dacă dumneata nu crezi că râpa, prăpastia aceea e un abis… Abia acum îmi dau seama cât de mult o iubeşti…

Tatiana Markovna nu îndrăznea încă să se încreadă în lacrimile lui Tuşin şi în vorbele lui simple, care-i reînviau credinţa în viitor şi-o salvau pe Vera de soarta ei deznădăjduită.

— Va fi? întrebă Tuşin, apropiindu-se de ea cu paşi mari; simţea cum îl cutremură fiorii şi parcă, de emoţie, i se ridica părul în cap. Tatiana Markovna! Vă rog să nu mă amăgiţi cumva cu speranţe deşarte! Nu sunt un băieţandru! Tot ceea ce spun e purul adevăr, dar vreau ca şi ceea ce mi se spune să fie demn de crezare şi să nu mi se ia după aceea vorbele înapoi! Cine-mi chezăşuieşte mie că se va-ntâmpla ceea ce spuneţi, că Vera Vasilievna… într-o bună zi…

— Bunica-ţi chezăşuieşte – vorbele mele au acum aceeaşi putere, de parcă ţi le-ar spune chiar Vera…

Tuşin o privi o clipă cu recunoştinţă şi-i luă mâna.

— Dar ai răbdare, Ivan Ivanovici! adăugă bătrâna, grăbită, aproape cu spaimă, trăgându-şi mâna înapoi, când îl văzu pe Tuşin înălţându-se parcă deodată, întinerind şi devenind iar omul de pe vremuri! Ia seama, acum nu-ţi vorbeşte bunica, ci femeia din ea: ai răbdare, e încă prea devreme,

Vera nu are capul la asta! E încă distrusă sufleteşte, dă-i timp să se vindece! N-o tulbura, las-o în voia ei încă multă vreme! E prea tulburată şi n-ar putea îndura… Şi-apoi, n-o să te-nţeleagă şi nici n-o să te creadă. O să-şi închipuie că faci pasul ăsta, fără să te gândeşti mai-nainte bine la el, de frică să nu-ţi scape din mână, şi că mai târziu o să-ţi pară rău. Las-o-n voia ei. Mai adineaori ai pomenit de mintea şi inima mea, ei bine, ele vorbesc acum în mine şi-ţi spun: ai răbdare! Nici chiar eu, care-i sunt bunică, n-aş îndrăzni acum să aduc vorba de asta, cu atât mai mult dumneata… Gândeşte-te bine la ce-ţi spun…

— Mă voi gândi numai la două cuvinte: „va fi”, şi-o să trăiesc deocamdată prin ele. Aţi băgat de seamă, Tatiana Markovna, ce efect au avut asupra mea cuvintele acestea?

— Da, am văzut, Ivan Ivanovici, şi cred că nu arunci vorbele-n vânt. Tocmai de aceea mi-au şi scăpat cuvintele astea, dar să nu ţi le pui la inimă, că, uite, mi-e frică şi mie…

— O să trăiesc cu nădejdea… zise Tuşin, mai încet, privind-o cu ochi rugători. O, dacă aş putea şi eu să vă spun într-o bună zi „bunico”, aşa ca Vikentiev!

Bătrâna îi făcu semn că vrea să rămână singură şi, după plecarea lui, se lăsă în fotoliu, acoperindu-şi faţa cu batista.

XXI

A doua zi dimineaţa, Raiski îi trimise un bilet Polinei Kriţkaia, în care-i cerea îngăduinţa să treacă la douăsprezece şi jumătate pe la ea, şi primi următorul răspuns: *„Charmée, j'attends”*[190] ş.a.m.d.

Storurile de la ferestrele ei erau lăsate, şi în camere fuseseră arse mirodenii. Kriţkaia îl aştepta în budoarul ei, uşor sulemenită, îmbrăcată într-o bluză albă şi spumoasă, încinsă cu un brâu lat, cu mâneci de dantelă şi cu o dalie galbenă la piept. Tot acolo era pusă şi masa, cu două tacâmuri, unul lângă altul.

— Am venit să-ţi fac o vizită de adio! spuse Raiski, înclinându-se şi aţintind-o cu o privire galeşă.

— Pentru ce de adio? îl întrerupse ea, speriată. Nici nu vreau s-aud! Pleci tocmai acum, când noi doi… Nu, nu se poate! Desigur c-ai glumit! Dar ce glumă crudă. Nu, te rog zâmbeşte-mi cât mai repede şi ia-ţi înapoi vorbele asta îngrozitoare!

— Dar ce e asta? exclamă Raiski, vesel, pironindu-şi deodată ochii asupra mesei. Icre proaspete?!

Kriţkaia îl luă de braţ şi-l conduse la masă, unde era pregătită o gustare îmbelşugată. Raiski cerceta un fel după altul. În două farfurii de cristal erau icre.

— Ştiu că-ţi plac… da, ştiu că-ţi plac…

— Icrele? Când le-am văzut, să-ţi spun drept că m-au trecut fiorii de plăcere. Dar asta ce-i? zise Raiski iar, încântat, ridicând capacele unor farfurii de argint. Ce cochetă eşti, Polina Karpovna! Chiar şi cotletele sunt cu papiote! Ah, şi trufe! „Tot ce-i culinar mai fin în Franţa şi mai rar…” *Petit-fours, bouchées de dames!* Ah, ce-ai de gând cu mine? se întoarse el spre ea, frecându-şi mâinile cu satisfacţie. Ce ţi-ai pus în gând, spune?

— Uite, asta am aşteptat şi eu – zâmbetul acesta, glume şi râs! Dar să nu-mi vorbeşti de plecare! Să piară tristeţea! *Vive l’amour et la joie!* {191}

„Ehei! ce mai «abandon». Mă apucă şi frica…” se gândi Boris Pavlovici.

— Stai jos! Hai să stăm aici unul lângă altul! îl pofti Kriţkaia, luându-l de mână şi arătându-i locul de lângă ea; apoi îi legă, în glumă, un şerveţel la gât, ca la copii sau bătrâni.

Raiski se supuse, cu gândul aiurea, aţintind, pofticios, icrele cu ochii. Kriţkaia îi întinse farfuria, şi el îşi astâmpără pofta de mâncare pe care nu şi-o potolise în dimineaţa aceea. Apoi gazda îl servi chiar ea cu un cotlet, turnă şampanie pentru el, într-un pahar mare de cristal, iar pentru sine, într-un pocal, apoi începu să mănânce cu gesturi cochete bucăţele mici de prăjituri, aruncându-i lui Boris Pavlovici căutături pline de adoraţie.

După ce Raiski mâncă friptura de vânat şi bău două pahare de şampanie, pe care le ciocni cu Kriţkaia, uitându-se amândoi, unul în ochii celuilalt – ea, cu o privire mângâietoare şi vicleană, iar el, întrebător şi cu oarecare spaimă – întrerupseră în cele din urmă tăcerea.

— Ce-ai de spus? întrebă Kriţkaia, plină de nerăbdare, de parcă ar fi aşteptat un răspuns neobişnuit.

— Ah, ce icre! Nu mi-am venit încă în fire!

— Văd… văd, zise ea cu viclenie. Hai, leapădă masca, n-are niciun rost să te mai prefaci…

— Ah! suspină dânsul, sorbind din pahar.

— *Enfin la glace est rompue?*[192] Cine a rămas victorios? Dar cine a prezis şi cine a prevăzut victoria? *A votre santé!*[193]

— *A la vôtre!*[194]

Ciocniră paharele.

— Îţi mai aminteşti… de seara aceea, când, după cum spuneai dumneata, „natura îşi sărbătorea dragostea…”

— Îmi amintesc! şopti el, mohorât. În seara aceea s-a hotărât totul!…

— Nu-i aşa? Am ştiut eu! Cum ar fi putut să te ţină o biată copilă în mrejele ei firave… *une nullité, cette pauvre petite fille, qui n’a que sa figure?*[195]… Nici tu experienţă, nici tu strălucire! O sălbatică!

— Nu, n-a putut! M-am smuls…

— Şi-ai găsit… ce căutai de mult? Mărturiseşte!

Raiski şovăi.

— *Buvez et du courage!*[196]

Kriţkaia apropie paharul de el, Raiski îl goli, şi ea îl umplu iar numaidecât.

— Mărturiseşte…

— Mărturisesc.

— Ce s-a-ntâmplat atunci… în pădurice?… Erai atât de tulburat. Spune… ai suferit o lovitură?

— Da, o lovitură şi… o deziluzie.

— Parcă ar fi putut să fie altfel? Dumneata – şi ea, o fetişcană de la ţară!

Kriţkaia îşi îndreptă, trufaşă, trupul, şi se privi în oglindă, aranjându-şi mânecile de dantelă.

— Totuşi, ce s-a-ntâmplat acolo? întrebă ea, silindu-se să pară nepăsătoare.

— Asta nu-i taina mea! răspunse Raiski, parcă venindu-şi în fire.

— *O, je respecte les secrets de famille*[197]… bea!

Şi iar îi apropie paharul, din care el sorbi două înghiţituri.

— Ah, suspină Raiski, de răsună odaia. N-am putea deschide o fereastră?… Mă înăbuş, mă doare!

— *Oh, je vous comprends!* şi Kriţkaia se repezi să deschidă fereastra. *Voilà des sels, du vinaigre de toilette…*[198]

— Nu, mulţumesc! zise el, făcându-şi vânt cu batista.

— Cât de îngrozitor m-ai speriat atunci! Aşa e c-am venit la timp? Poate că fără mine te-ai fi întors în râpă! Ce s-a-ntâmplat în pădurice?… Spune!

— O, nu mă-ntreba.

— *Buvez donc!*[199]

Raiski mai sorbi alene o înghiţitură.

— Acolo Unde credeam… vorbea el ca pentru sine, să găsesc fericirea… am auzit…

— Ce? întrebă ea în şoaptă, cu răsuflarea tăiată.

— Ah! oftă el tare. Ar fi bine să deschidem vreo uşă, ceva!

— Acolo era… Tuşin, nu-i aşa?

Raiski dădu afirmativ din cap, fără să scoată o vorbă, sorbind o înghiţitură.

Faţa femeii se lumină de o bucurie răutăcioasă.

— *Dites tout!*[200]

— Ea se plimba gânditoare, singură… zise el încet, iar Polina Karpovna, jucându-se cu lanţul de la ceasul lui, îşi apropia urechea de buzele lui Raiski. O urmăream pas cu pas, continuă el. Voiam să aflu, în sfârşit, răspunsul ei… Ea a coborât câţiva paşi în râpă, când în faţa ei apăru deodată…

— El?

— El.

— Oho, am ştiut eu, de aceea am şi venit în grădină… Oh, am ştiut eu *qu'il y a du louche!*[201] Şi el ce-a zis?

— A zis: „Bună seara, Vera Vasilievna! Eşti bine, sănătoasă?”

— Vai, ce făţarnic! sări Kriţkaia.

— Ea s-a speriat…

— Se prefăcea!

— Nu, s-a speriat de-a binelea, iar eu m-am ascuns şi-am ascultat. „De unde vii? l-a-ntrebat ea. Cum de-ai ajuns aici?” — „Am venit azi, i-a răspuns dânsul, pentru două zile, pentru ca mâine, de ziua surorii dumitale… am ales ziua asta…”

— *Eh bien?*[202]

— *Eh bien!* „Hotărăşte, Vera Vasilievna, i-a zis el, dacă trebuie să trăiesc ori să mor!”

— *Ou le sentiment va-t-il se nicher!*[203] într-un butuc ca ăsta! izbucni Polina Karpovna.

— „Ivan Ivanovici!” a zis Vera, cu glas rugător. „Vera Vasilievna! a întrerupt-o el. Hotărăşte dacă mâine să mă duc la Tatiana Markovna să-i cer mâna dumitale, ori să m-arunc în Volga?…”

— Chiar aşa a spus?

— Cum mă vezi şi te văd!

— *Mais il est ridicule!*[204] Şi ea ce-a zis? „Ah, oh?!”

— „Nu, Ivan Ivanovici (a zis ea), lasă-mă să-mi dau seama dacă sunt în stare să-ţi răspund cu un sentiment tot atât de adânc şi de cuprinzător ca al dumitale. Dă-mi timp o jumătate de an, ca să-ţi pot spune acel *nu* sau *da,* pe care…” Ah! ce zăpuşeală e aici! Ce-ar fi să facem puţin curent? (Oare, n-ar fi bine să termin cu invenţiile? Cred c-o fi destul, se gândi Raiski, aruncând o privire Polinei Karpovna.)

Pe faţa acesteia se citea o adâncă dezamăgire.

— *C’est tout?* întrebă ea.

— *Oui,* răspunse el, cu respiraţia şuierătoare. Dar Tuşin n-a deznădăjduit, a zis că a doua zi, de ziua Marfenkăi, o să vină la Vera să-i spună ultimul ei cuvânt şi a plecat iar prin pădurice, şi ea l-a condus… Mi se pare că a doua zi el a căpătat

speranţe noi, iar pe-ale mele le-am pierdut pentru totdeauna…

— Asta-i tot?! Şi când te gândeşti că prin oraş umblă o mulţime de zvonuri… şi despre ea, şi despre dumneata! N-au cruţat-o nici pe Tatiana Markovna, cât e ea de venerabilă şi, aş putea spune, o sfântă!… Ce limbi veninoase mai sunt şi pe lumea asta!… Nesuferitul ăla de Tîcikov…

— Ce ziceai de bunică? întrebă încet Boris Pavlovici, cu răsuflarea tăiată, acum şi el cu atenţia încordată.

Raiski prinsese de la Vera o aluzie despre o dragoste, Vasilisa îi suflase şi ea nu ştiu ce, dar ce femeie n-a avut romanul ei? Ce-ar putea să dezgroape oamenii, acum, după patruzeci de ani? Vreo minciună sau vreo bârfeală? Intr-un fel sau altul, ar trebui să afle despre ce e vorba şi să-nchidă gura lui Tîcikov.

— Ce ziceai de bunică? o mai întrebă el o dată, încet şi mângâietor.

— *Ah, c'est dégoûtant!*[205] Nimeni nu crede. Toţi îşi bat joc de Tîcikov că a ajuns până acolo, încât să tragă de limbă o beţivană scrântită… N-aş vrea să repet…

— Dar, te rog… şopti el, mângâietor.

— E dorinţa dumitale? murmură ea, aplecându-se spre dânsul. Fac tot ce vrei, tot…

— Hai, spune! o grăbi el.

— Muierea aia – stă totdeauna în pridvor la biserica Adormirii – a pălăvrăgit că Tit Nikonîci a iubit-o pe Tatiana Markovna, şi că dânsa…

— Asta ştiu, am auzit… o întrerupse el, nerăbdător. Dar nu văd nimic în toate astea…

— Pe ea voia s-o ceară de nevastă răposatul conte, Serghei Ivanovici…

— Şi asta ştiu. Ea n-a vrut, el s-a-nsurat cu alta, iar pe dânsa n-au lăsat-o să-l ia pe Tit Nikonîci. Asta-i toată povestea. O cunoaşte Vasilisa…

— *Mais non!*[206] mai e ceva. Nici vorbă că eu nu dau nicio crezare… una ca asta nu se poate!

Tatiana Markovna!

— Ce-a mai spus beţivana aia de muiere? o iscodi Raiski.

— A spus că… într-o noapte, contele a surprins un *rendez-vous* între Tatiana Markovna şi Vatutin în seră… dar ştii, *un rendez-vous* hotărâtor… Nu, nu… şi Kriţkaia a izbucnit în hohote de râs. Tatiana Markovna! Cine să creadă aşa ceva?

Raiski deveni deodată serios. În minte-i răsăriră unele bănuieli şi simţi că i se taie răsuflarea.

— Şi mai departe? întrebă el, încet.

— Contele, se zice că i-ar fi tras o palmă lui Tit Nikonîci…

— E o minciună! o întrerupse Raiski, sărind de la locul lui. Tit Nikonîci e un cavaler… n-ar fi răbdat una ca asta.

— Şi eu zic că-i „o minciună”! încuviinţă Kriţkaia foarte grăbită. Şi Tit Nikonîci chiar că n-a răbdat… urmă ea, l-a trântit pe conte la pământ, l-a luat de gât, a dibuit pe undeva, printre flori, un cuţit încovoiat de grădinăriei şi era cât p-aci să-l înjunghie…

Raiski se schimbă la faţă.

— Şi? întrebă el, abia răsuflând de nerăbdare.

— Tatiana Markovna cică l-ar fi luat de mână, i-ar fi zis: „Eşti boier, nu tâlhar de codru. Ai sabie!” şi i-ar fi despărţit. Dar în duel nu se puteau bate, ca să n-o bage pe ea în gura lumii, aşa că cei doi rivali şi-au făcut unul altuia câte o făgăduială: contele să nu spună o vorbă de întâmplarea asta, iar Tit Nikonîci să nu se-nsoare… Iată pentru ce a rămas Tatiana Markovna nemăritată… Ei, acum spune şi dumneata dacă nu-i o mârşăvie să răspândeşti un zvon mişelesc ca ăsta!

De emoţie, Raiski scoase un oftat şuierător.

— Doar vezi şi dumneata că-i… minciună! spuse el. Cine ar fi putut să vadă şi să audă toate astea?

— Grădinarul care dormea într-un colţ al serei cică ar fi văzut şi ar fi auzit tot. Dar a tăcut, de

frică, fiindcă era iobag… Şi muierea asta beţivă, care-i văduva lui, a auzit-o de la el, şi-acum trăncăneşte… Nici vorbă că-i o minciună! Cine s-o creadă! Eu spun cea dintâi că toate-s minciuni şi numai minciuni! Tatiana Markovna, sfânta aceasta, doamna aceasta venerabilă… şi Kriţkaia izbucni iar în râs, dar tăcu deodată.

— Ce ai? întrebă ea. *Allons donc, oubliez tout! Vive la joie!*[207] De ce te-ai posomorât aşa? Nu te mai gândi l-a astea. O să poruncesc să se mai aducă vin!

— Nu, nu, mă tem…

— De ce? Vorbeşte! întrebă ea. galeşă.

— Că o să mi se facă rău… Nu sunt obişnuit cu băutura! răspunse Raiski şi se ridică de pe scaun. Kriţkaia se ridică şi ea.

— Adio, pentru totdeauna…

— Încotro? Nu, nu!

— Fug de meleagurile acestea primejdioase, de prăpăstii şi de râpe! Adio, adio!

Raiski îşi luă pălăria şi ieşi grăbit. Femeia parcă împietri câteva clipe, apoi sună fără să mai stea pe gânduri.

— Trăsura! porunci ea fetei care intră. Şi adu-mi de-mbrăcat! Mă duc să fac vizite!

După ce ieşi de la Kriţkaia, din mintea lui Raiski parcă se spulberă totul, în afară de un singur lucru – „bârfeala”. Simţea că beţivana aceea nu minţise, clevetirea asta – era adevărată…

Ţinea în mână cheia trecutului, cheia întregii vieţi a bunicii.

Acum îşi dădea bine seama de ce era bunica aşa cum era, de unde lua ea forţa morală, înţelepciunea practică şi cunoaşterea vieţii şi a inimii omeneşti. Acum înţelegea de ce câştigase ea atât de repede încrederea Verei şi de ce o liniştise atât de bine, ea însăşi rămânând atât de tulburată. Pesemne că şi Vera ştia totul…

Chipul adevărat al bătrânei îi apăru în toată plenitudinea lui.

În dorinţa sa de a da o altă întorsătură zvonurilor despre Vera, Tuşin şi despre el însuşi, Raiski descoperise, fără vrerea lui, o pagină uitată, dar vie, a cronicii sale de familie, o altă dramă, care nu mai era primejdioasă pentru eroii ei – doar trecuseră patruzeci de ani de atunci – dar care-l mişcase până în adâncul sufletului.

Acum o înţelegea pe bunică. Intră la ea cu inima bătând de emoţie, uită să-i dea raportul despre ceea ce-i spusese Polinei Karpovna în legătură cu plimbarea Verei în râpă şi pironi asupra ei o privire lacomă.

— Boriuşka! exclamă bătrâna, uimită, dându-se un pas înapoi. Ce-i asta, dragul meu? Miroşi a vin ca un butoi…

Apoi îl privi ţintă câteva clipe, îşi dădu seama că el se uită la ea pătrunzător, cu o căutătură care vrea să spună multe, îi aruncă şi ea o privire fugară şi întrebătoare, şi-i întoarse spatele pe neaşteptate, înţelesese că tânărul aflase „bârfeala” despre ea.

XXII

În cele din urmă, se sărbători şi căsătoria Marfenkăi cu Vikentiev; împotriva tuturor aşteptărilor, nunta a fost foarte modestă. Nu fuseseră invitate decât persoanele cele mai de vază, printre care şi câţiva moşieri din vecini, numărul lor ridicându-se totuşi cam la cincizeci de musafiri.

Tinerii au fost cununaţi într-o duminică, în biserica satului, după liturghie, apoi invitaţii au fost poftiţi la un ospăţ sărbătoresc în marele salon din casa cea veche, pe care timp de-o săptămână o dereticaseră, o spălaseră şi-o răzuiseră, ca să primească oaspeţii în ea pentru ultima oară.

Dar vinul n-a curs gârlă, feţele musafirilor nu s-au făcut stacojii, limbile nu s-au dezlegat de băutură şi nici chiote vesele nu s-au auzit. Mai dezamăgite decât toţi de nunta asta modestă au fost slugile; deşi avuseseră timp să se-mbete, fiindcă nu erau beţi morţi, socoteau că nunta nu fusese destul de veselă.

Şi cu prilejul acesta, stăpână casei dăduse dovadă de prevedere – avusese grijă ca vizitiii, bucătarii şi feciorii să nu se-mbete prea tare, pentru că era nevoie de toţi: unii să pregătească mâncărurile, alţii să servească la masă, câţiva să-i ducă pe tinerii căsătoriţi şi pe oaspeţi până la podul plutitor de peste Volga. Şi mai-nainte, oamenii avuseseră destulă treabă. Timp de-o săptămână se cărase dincolo de fluviu zestrea miresei:

îmbrăcămintea, mobila, o mulţime de obiecte preţioase din casa cea veche, într-un cuvânt, o întreagă avere.

Marfenka strălucea ca un heruvim, frumoasă ca un trandafir înflorit. În ziua aceea, în firea ei apăruse ceva nou: în ochi, îi citeai un gând abia născut, un sentiment nou, care se întrezărea şi în zâmbetul ei câteodată gânditor, şi în lacrimile ce i se aninau uneori de gene.

Conştiinţa unei alte vieţi, a unui viitor ce se pierdea în zări îndepărtate, seriozitatea datoriei, conştiinţa acelei zile pline de triumf şi fericire pentru ea – toate acestea aşterneau pe chipul ei frumos o umbră de mişcătoare duioşie. Vikentiev era potolit, aproape sfios, voioşia lui de totdeauna pierise, nu mai glumea – era înduioşat. Bunica părea gânditoare în fericirea ei, iar Vera, palidă şi de nepătruns.

Raiski privea mireasa cu duioşia unui frate, şi când o văzu ieşind din odaia ei, îmbrăcată pentru cununie, scoase un strigăt de admiraţie, dar încremeni, speriat, când descoperi în buchetul ei de nuntă câteva flori de lămâiţă uscate şi veştede.

— Dar asta ce-i? întrebă el grăbit, ştiind însă ce-i va răspunde.

— Sunt din buchetul Verocikăi, pe care mi l-a dăruit de ziua mea, răspunse fata, cu naivitate.

Raiski o înduplecă, totuşi, să scoată florile de lămâiţă, invocând o superstiţie oarecare de rău augur scornită chiar atunci şi ajutând-o cu multă îndemânare să scape de ele.

Apoi totul se petrecu după datină, şi nu lipsiră nici lacrimile miresei, pe care cei din jur o smulseră în adevăratul înţeles al cuvântului de la pieptul bunicii – însă erau lacrimi de fericire.

Dar şi bunica se stăpânea cu greu. Era palidă, se vedea bine că abia se putea ţine pe picioare să se uite, de pe mal, la fata sa, care pleca „pe apă”, şi pe care o ocrotise atâţia ani la pieptul ei, în braţele şi pe genunchii ei.

Numai când ajunse acasă, îşi lăsă lacrimile să curgă-n voie, dându-şi seama că braţele ei nu rămăseseră goale; acum, la pieptul ei se aruncase cu pasiune Vera, şi bătrâna simţea că toată dragostea ei se revărsa, aproape întreagă, asupra acestei fiice mai mari, conştientă şi matură, care se maturizase datorită unei triste experienţe.

Tuşin nu plecă după nuntă la moşia lui. Rămase în oraş la prietenul său, şi chiar a doua zi veni la Tatiana Markovna cu un arhitect. Cercetară mai multe zile nişte planuri, apoi cele două case, grădina şi acareturile, sfătuindu-se îndelung, făcând proiecte, calcule şi gândindu-se la marile schimbări pe care voiau să le facă în primăvară.

Din casa cea veche an fost scoase toate lucrurile de preţ: mobila, tablourile, ba chiar şi parchetele care mai erau bune, şi au fost depozitate în casa cea nouă, în cămările încăpătoare şi în pod.

Tatiana Markovna se pregătea să plece cu Vera la Novoselovo, şi după aceea să facă o vizită mai îndelungată la familia Vikentiev, iar Tuşin le poftise să-şi petreacă primăvara şi vara următoare la sora sa, Anna Ivanovna, la moşia „Fumuleţ”.

La această propunere, Tatiana Markovna răspunsese oftând: „Nu ştiu, Ivan Ivanovici!. Mi-e teamă să-ţi făgăduiesc, dar nici nu spun ba – ce-o vrea Dumnezeu! Să vedem ce-o zice Vera!”…

În ciuda acestui răspuns, Tuşin începu să discute, cu acelaşi arhitect, pentru orice eventualitate, ce îmbunătăţiri s-ar putea aduce casei sale pentru primirea oaspeţilor dragi.

Raiski se mută din casa cea veche, în cea nouă, în fostele lui camere, iar Kozlov se întoarse şi el acasă la dânsul, făgăduind însă că după plecarea Tatianei Markovna şi a Verei o să vină din nou la conac. Tuşin îl pofti la dânsul, rugându-l să fie învăţătorul coloniei sale, el înscriindu-se printre primii lui elevi. Şi Kozlov, după ce se scărpină la ceafă, se gândi, oftă şi se uită îndelung la drumul spre Moscova, răspunse:

— Mai târziu, la iarnă… Acum mai aştept…

Şi, fără să-şi sfârşească vorba, căzu pe gânduri. Aştepta să-i vină răspuns la o scrisoare, pe care i-o trimisese soţiei lui. Uliana Andreevna îi scrisese cu puţin mai înainte fostei lor gazde, rugând-o să-i expedieze prin poştă… haina ei îmblănită, pe care o uitase acolo, şi-i dăduse şi adresa, fără să-i pomenească nimic de soţul ei. Kozlov îi trimisese cu mâna lui haina şi-i scrisese o scrisoare plină de căldură, prin care o chema înapoi, vorbindu-i de prietenia lui şi chiar de dragoste…

Dar, sărmanul, nu primise niciun răspuns. Încet-încet, el îşi reîncepu activitatea la liceu, însă în timpul lecţiilor îl năpădea tristeţea, era distrat şi nu observa glumele şi nebuniile elevilor săi, care nu ştiau ce-i mila şi cruţarea şi-l priveau numai ca pe un „caraghios”.

Tuşin făgădui ca în lipsa Tatianei Markovna să aibă grijă de Malinovka. Spunea că-şi va stabili aici locuinţa de iarnă şi va veni în fiecare săptămână să vadă de conac, de sat şi de slugi, dintre care numai Vasilisa, Egor, bucătarul şi vizitiul plecau cu cucoana la Novoselovo, toţi ceilalţi rămânând acolo, la datorie. Iakov şi Saveli primiseră poruncă să stea la dispoziţia lui Tuşin.

Raiski termină portretul bunicii şi al Verei, iar pe portretul neterminat al Polinei Karpovna desenă doar o dalie galbenă pe piept. După o săptămână de la nunta Marfenkăi, anunţă şi el că pleacă peste două zile.

— Egor, adu geamantanul din pod şi pregăteşte hainele şi rufăria – plec.

De data aceasta, îl crezu chiar şi Egor, şi când adună lucrurile lui Raiski: hainele, rufăria şi încălţămintea, descoperi că vreo trei din cămăşile fine şi scumpe ale acestuia nu mai erau chiar atât de noi şi le confiscă în folosul său, ceea ce făcu şi cu nişte pantaloni, care erau, după părerea lui, de prisos, precum şi cu o jiletcă şi cu o pereche de ghete cu tocurile scâlciate.

Mai trist decât toţi era Tit Nikonîci. Mai înainte, ar fi urmat-o pe Tatiana Markovna şi la capătul lumii, dar după „bârfeala” care era încă atât de recentă, nu prea se cuvenea s-o însoţească, pentru că ar fi putut să dea apă la moară vechii poveşti, deşi oamenii n-o prea crezuseră, iar, pe de altă parte, aproape c-o uitaseră, pentru că, în afară de muierea aceea pe jumătate smintită, alţi martori nu mai erau în viată.

Totuşi, Tatiana Markovna îi îngădui să vină s-o vadă de Crăciun, făgăduindu-i că, dacă va fi cazul, poate c-o să şi rămână. Tit Nikonîci se bucură şi răsuflă mai uşurat când Tuşin îl invită să stea la el până va pleca la Novoselovo.

Bârfelile pe socoteala Verei se curmară ca prin farmec, înlocuite iar de aşteptarea clipei când fata se va logodi cu Tuşin. De altfel, de când Raiski luase o gustare la Kriţkaia, toate bănuielile căzuseră asupra lui Tuşin, despre care se presupunea, printre altele, şi că se plimbase cu Vera în râpă.

Dar după convorbirea pe care Tuşin o avusese cu Tatiana Markovna, nici aceasta, nici el însuşi şi nici Vera nu mai amintiseră de ea. Pata nebuloasă rămăsese tot pată, nu numai pentru societate, dar chiar şi pentru eroii înşişi, adică pentru Tuşin şi pentru bunică.

Oricât de mare nădejde punea Tatiana Markovna în prietenia Verei pentru Tuşin şi în puterea ei de a o influenţa pe fată, în taină, avea unele îndoieli. E drept că se bizuia pe ascultarea Verei, dar nu chiar şi pe supunerea ei oarbă fată de voinţa sa. Bunica nici nu dorea s-o facă pe Vera s-o asculte în felul acesta, şi nici nu-i trecea prin gând s-o silească.

Tatiana Markovna se purta, însă, cu speranţa că inima Verei se va supune, fiindcă i se părea cu neputinţă ca fata, care-l iubea pe Ivan Ivanovici ca pe un om şi ca pe un prieten, să nu-l poată iubi şi ca pe un bărbat. Dar ca să-l iubească astfel trebuia

mai întâi să se mărite, cu alte cuvinte să înceapă de-a dreptul de la ţintă.

Bătrâna îşi dădea seama de starea de spirit a Verei şi-şi zicea că era încă prea devreme să-i vorbească de Tuşin. Va veni însă vreodată ziua când Vera se va linişti? Fata era prea originală în felul ei, aşa că nu puteai s-o judeci după criteriile obişnuite.

Toate acestea o făceau pe Tatiana Markovna să se teamă puţin în adâncul sufletului ei şi se încrunta când îi ajungeau la ureche presupuneri şi zvonuri precise în legătură cu căsătoria Verei cu Tuşin, care apărea ca şi hotărâtă.

Numai Vera nu ştia şi nici nu bănuia nimic din toate acestea; pentru ea, Tuşin era acelaşi prieten de totdeauna, şi mai preţios de când îl văzuse la marginea râpei în toată plenitudinea lui morală, îndurându-şi cu bărbăţie durerea, întinzându-i cu stimă şi simpatie mâna şi dovedindu-se în acelaşi timp bun, drept şi mărinimos prin firea lui, calităţi pe care fratele ei, Raiski, mai deştept şi mai cult, nu le dobândise decât printr-o luptă nespus de chinuitoare.

XXIII

În ajunul plecării, în camera lui Raiski domnea o adevărată harababură; pretutindeni erau haine, rufe, încălţăminte şi diferite alte lucruri, iar masa era ticsită cu genţi, desene şi caiete pe care se pregătea să le ia cu el. În cele două, trei zile care-i mai rămăseseră până la plecare, adunase şi revăzuse tot materialul său literar, printre altele şi planul romanului, precum şi foile de hârtie, puse deoparte, pe care aşternuse însemnările lui despre Vera.

„Ia să-ncerc să scriu, chiar aici, pe locul acţiunii! îşi zise el în ultima noapte pe care o petrecea sub acoperişul drag, şi se aşează la masa de lucru. De-aş scrie măcar un singur capitol! Mai târziu, când voi fi departe, când voi lăsa mult în urmă personajele, pasiunea mea, toate aceste drame şi comedii, voi vedea totul mai bine în ansamblu. Depărtarea va arunca peste toate veşmântul poeziei, nu-mi va mai apărea decât puritatea artei, decât statuia închipuită de mine, fără amestecul detaliilor lipsite de importanţă din viaţa reală… Să-ncerc!”…

VERA

Roman…

Boris Pavlovici căzu pe gânduri: în câte părţi să scrie romanul? „Într-un singur volum, n-ar fi

roman ci nuvelă, îşi spuse el. Dacă ar avea două sau trei volume, să zicem trei, ar trebui să scriu la el cam trei ani! Ba nu, ar ajunge şi doi!" Şi scrise: *„Roman în două părţi"*.

„Şi acum epigraful, pe care l-am pregătit de mult!" şopti el şi scrise din memorie următoarea poezie de Heine, apoi aşternu pe hârtie în continuare şi traducerea ei pe care o făcuse de curând:

Nun ist es Zeit, dass ich mit Verstand
Mich aller Thor fielt entled'ge.
Ich hab' so lang, als ein Komödiant
Mit dir gespielt die Komödie.

Die prächt'gen Coullssen, sie waren bemalt
Im hoch romantischen Stile,
Mein Rittermantel hat goldig gestrahit,
Ich fühite die feinsten Gefühle.

Und nun ich mich gar säuberlich
Das tollen Tands enlled'git:
Noch immer elend fühle ich mich.
Als splelt'lch noch immer Komödie.

Ach, Gott! im Scherz und umbewusst
Sprach ich, was ich gefühlet;
Ich hab, mit dem Tod in der eignen Brust
Den sterbenden Fechter gespielet![208]

Raiski reciti ceea ce scrisese, oftă şi, sprijinindu-se cu coatele pe masă, îşi rezemă obrazul în palme şi se privi în oglindă. Se întristă când îşi dădu seama că slăbise mult, că trăsăturile feţei lui îşi pierduseră mobilitatea şi culorile vii de altădată. Tinereţea şi prospeţimea pieriseră fără urmă. Da, aceste şase luni îl costaseră scump. Şi firele de păr îşi sporiseră mult argintul. Apucă vreo câteva şuviţe de păr negru de pe frunte şi-l

cuprinse şi mai mult tristeţea când văzu că se răriseră şi că în negrul lor întunecat se amestecau fire cărunte.

„Da, *rănit de moarte, eram în rol – Gladiatorul când moare!”* şopti el, oftând, şi luă iar pana cu gândul să scrie.

În clipa aceea intră Egor şi-l întrebă la ce oră să-l deştepte. Raiski îi făcu un semn cu mâna să-l lase în pace, spunându-i că nu-i nevoie să-l scoale, fiindcă o să se scoale singur, ba poate că nici n-o să se culce, deoarece avea „multă treabă”. La masa de seară, Egor le povesti toate acestea fetelor, adăugând că boierul are de gând, de bună seamă, să facă „ciudăţenii” în noaptea aceea, cum i se întâmplase la începutul toamnei.

— Comedie mare! încheie el. Ţi se rupe inima, ba uneori te apucă chiar groaza!

Scrise Raiski sub epigraf:

Dedicaţie

Apoi se gândi puţin, străbătu de vreo trei ori odaia în lung şi în lat, se aşeză deodată şi începu să scrie.

> „Femei! Voi mi-aţi inspirat această carte, şi vouă v-o dedic! Primiţi-o cu bunăvoinţă. Dacă-i va fi dat să întâmpine duşmănie, răstălmăciri viclene şi tot soiul de neplăceri, voi veţi înţelege şi veţi preţui tot ceea ce mi-a călăuzit sentimentele, imaginaţia şi pana! îmi pun opera şi pe mine însumi sub puternicul scut al oblăduirii voastre! Numai de la voi aştept… «răsplată», scrise el, apoi tăie cuvântul şi puse: «îngăduinţă».
>
> Am pribegit multă vreme printre voi ca un sărac cu duhul, în mână cu felinarul lui Diogene, urmă el mai departe, căutând trăsăturile frumuseţii nepieritoare pentru idealul meu, pentru statuia mea! Am biruit

toate piedicile, am îndurat toate chinurile (că doar piedici şi chinuri vor fi cu nemiluita, căci fără ele nu se poate. «Şi în dureri vei naşte», se gândi el) şi mi-am continuat drumul spre creaţia mea. Pe lângă frumuseţea voastră am văzut rătăcirile, pasiunile şi căderile voastre, am căzut eu însumi, m-am îndrăgostit de voi, m-am sculat din nou şi v-am chemat să veniţi după mine, pe culmea muntelui, ademenindu-vă, nu cu ispita diavolului, nu cu împărăţia deşertăciunilor, ci chemându-vă, în numele unei alte forţe, pe calea desăvârşirii voastre prin voi înşivă, şi, odată cu voi, a desăvârşirii noastre: a copiilor, părinţilor, fraţilor, soţilor şi… a prietenilor voştri!

M-am inspirat din tot ceea ce are mai ales frumuseţea voastră, din puterea voastră nebiruită – iubirea voastră de femei – descriind femeia cu slaba mea pricepere, nădăjduind că veţi recunoaşte în ea măcar o imagine ştearsă, nu numai a privirilor, a zâmbetelor, a formelor frumoase şi a graţiei voastre, dar şi a sufletului, a minţii, a inimii – a întregii frumuseţi a forţelor voastre celor mai curate!

Nu v-am ademenit să mă urmaţi nici în genunea înţelepciunii, nici la munca brută, nepotrivită unei femei, nu m-am războit cu voi, negându-vă drepturile, ci v-am recunoscut întâietatea, fără luptă. Noi nu suntem egali – voi ne sunteţi superioare! Voi sunteţi forţa, iar noi, arma voastră. V-am spus să nu ne luaţi din mâini nici plugul, nici cazmaua şi nici paloşul. Vom răscoli pentru voi pământul şi-l vom împodobi, vom coborî până în străfundurile lui, vom trece înot mările, vom număra stelele, în schimb, voi, dându-ne viaţă, vegheaţi ca o zeitate asupra copilăriei şi tinereţii noastre, faceţi din noi

oameni cinstiţi, învăţaţi-ne să fim muncitori şi să iubim oamenii, să fim buni şi să se cuibărească şi-n noi dragostea, pe care creatorul a pus-o în inimile voastre – şi atunci vom ieşi victorioşi din bătăliile vieţii şi vă vom urma acolo unde domneşte desăvârşirea şi frumuseţea veşnică!

Vremea v-a liberat de multe cătuşe, pe care vi le pusese tirania brutală şi vicleană; vremea vă va scăpa şi de celelalte, va dărui libertate marilor forţe ale minţii şi inimii voastre, şi veţi păşi deschis pe calea voastră proprie, folosindu-vă de libertatea voastră mai bine decât noi de a noastră!

Lăsaţi dar la o parte viclenia – această armă a celor slabi – şi toate căile ei întunecate, întortocheate şi ocolite…”

Raiski se opri, se gândi ce se gândi, apoi şterse ultimele două rânduri. „Mi se pare că am început să spun trivialităţi! şopti el, pe când Tit Nikonîci mă învaţă să le fac doamnelor numai «amabilităţi»”. După dedicaţie, scrise cu litere mari:

Partea întâi

Capitolul I

Se ridică de la locul său şi, frecându-şi mâinile, porni cu paşi repezi prin odaie, cu gândul la primul său capitol. Cu ce să înceapă şi ce anume să povestească?

După ce umblă aşa o jumătate de oră, paşii i se mai domoliră, de parcă se lupta în sinea sa cu greutăţi mari, apoi deveniră tot mai rari şi mai înceţi. În cele din urmă, Raiski se opri în mijlocul odăii, descumpănit, de parcă s-ar fi împiedicat de-un bolovan.

„Da, şopti el cu spaimă, ce-ar fi, Doamne fereşte, ca în loc de «culme» să iasă… o, Doamne, ce-mi trece şi mie prin minte?! şi căzu iar pe gânduri.

Te pomeneşti că, scriind drama Verei, n-am să ştiu să descriu destul de bine prăpăstiile din pricina cărora a căzut, îşi zise el, şi fetele ruse vor lua greşeala ei drept un exemplu demn de urmat şi vor începe, una după alta, ca nişte capre, să sară de pe stâncă în râpe!… Că prăpăstii avem destule! Ce-o să spună atunci mămicile şi tăticii!”

Vreo cinci minute stătu aşa, nemişcat, apoi izbucni într-un hohot de râs şi porni iar să măsoare odaia cu paşi repezi în lung şi-n lat.

„O, cum ar păli toate Verele şi cum ar roşi toate Marfencile, dacă ar afla că le-am comparat cu nişte… capre!

Dar nu asta mă va împiedica să-mi scriu romanul, îşi spuse el, oftând cu tristeţe, ci altceva… de pildă… cenzura! Da, cenzura o să-mi pună beţe-n roate! izbucni el, aproape bucuros, de parcă ar fi găsit o cheie preţioasă. Şi mai ce?”

Căzu iar pe gânduri… „Mi se pare că nimic altceva nu mi-ar mai sta în cale, aşa că nu-mi rămâne decât să încep să scriu romanul…”

Îşi domoli iar pasul, cu gândul la planul romanului, la subiectul lui, la redarea caracterului Verei, la problema încă nelămurită pentru el a procesului, psihologic… la atmosferă, într-un cuvânt, la toate amănuntele. Apoi se aşează gânditor la masă, îşi întinse braţele şi-şi puse capul pe ele. După aceea, zgârie hârtia cu pana uscată, o muie, în sfârşit, alene în cerneală şi scrise şi mai alene de la început, după cuvântul „Capitolul I”:

„Într-o zi…”

Căzu pe gânduri şi-şi culcă iar capul pe braţe, meditând la ceea ce trebuia să scrie mai departe. Trecură aşa cam vreo cincisprezece minute, până

când ochii începură să-i clipească tot mai des. Îl copleşise somnul.

Părându-i-se că nu se cădea să doarmă pe scaun, trecu pe canapea, îşi rezemă capul de tapiseria ei moale şi-şi întinse picioarele în voie: „După ce o să mă odihnesc puţin, o să mă apuc de scris…” îşi zise el… adormi foarte curând şi umplu odaia cu sforăitul lui regulat şi liniştit.

Când se trezi, se crăpa de ziuă. Sări în picioare şi se uită în jurul său cu uimire, aproape cu spaimă, ca şi curii ar fi văzut în vis ceva nou şi neaşteptat, de parcă ar fi descoperit America.

„Şi în vis tot statui văd! murmură el. Statui şi iar statui! Ce-o mai fi şi asta? O prevestire? Indicarea unei căi?”

Se apropie de masă, privi ţintă foile de hârtie şi introducerea pe care o scrisese, oftă, şi clătinându-şi capul, se cufundă într-o meditaţie adâncă. „Ce fac?! Pe ce-mi cheltuiesc eu timpul şi puterile? Uite că s-a mai dus un an fără rost! Roman îmi trebuie mie!” şopti el cu ciudă.

Dădu la o parte manuscrisul, scotoci grăbit printre scrisorile din sertar şi scoase scrisoarea pictorului Kirilov, pe care o primise cu o lună mai înainte; o frunzări din ochi, apoi luă o coală de hârtie pentru scrisori şi se aşeză la masă.

> „Mă grăbesc, cu mintea zdravănă şi memoria nezdruncinată, începu el să serie, să te înştiinţez, pe dumneata cel dintâi, dragul meu Kirilov, despre noua şi neaşteptata perspectivă de artă şi activitate ce s-a deschis chiar acum în faţa mea… Înainte de orice, mă grăbesc să-ţi scriu fără întârziere aceste câteva rânduri, ca răspuns la scrisoarea dumitale în care mă anunţi că te pregăteşti să pleci la Roma, şi asta pentru cazul când aş mai întârzia pe drum. Pentru că mă întorc şi eu la Petersburg. Aşa că aşteaptă-mă, pentru numele lui Dumnezeu, fiindcă vreau să te

însoţesc în călătorie… Ia-mă cu dumneata! Fie-ţi milă de orbul şi nebunul de mine, care abia acum şi-a recăpătat vederea, adică şi-a înţeles menirea! Am orbecăit multă vreme prin întuneric şi era cât p-aci să mă sinucid, adică să-mi distrug talentul, pornind pe o cale greşită! Cândva, ai descoperit în tablourile mele semnele talentului, şi eu, în loc să mă ţin de pictură, m-am apucat de muzică, apoi de literatură şi, pe scurt, mi-am cheltuit vremea zadarnic. Închipuie-ţi că mă hotărâsem să scriu un roman! Dar nimeni, nici chiar dumneata, nu m-ai oprit, făcându-mă să înţeleg că în artă sunt un artist plastic „un păgân, un grec din antichitate! Am născocit o Venus «plină de duh şi raţiune!» Treaba mea e să descriu moravuri şi obiceiuri, să pătrund şi să scot la lumină temeliile vieţii! Auzi! Psihologie, analiză!

Treaba mea e să mă ocup de forme, de frumuseţea exterioară, care aţâţă simţurile!

Ca să scrii un roman, ai nevoie de altceva, dar mai ales de ani şi ani de muncă! Nu-i vorbă, că nu mi-ar fi părut rău de muncă, şi nici cu timpul nu m-aş fi zgârcit, dacă aş fi fost convins că puterea mea stă în pană!

De altfel, o să păstrez foile acestea, poate că… Dar nu, de ce să mă port cu speranţe vane şi înşelătoare! Puterea mea de creaţie n-are nimic de-a face cu pana. Şi nici nu mi-e firea să mă adâncesc în cercetarea mecanismului complicat al vieţii! Repet: sunt un artist plastic, şi am, prin urmare, o singură treabă, să văd frumuseţea şi s-o oglindesc în creaţia mea, cu simplitate, «fără complicaţii ipocrite»…

O să păstrez foile acestea, pentru ca, odată, să-mi aduc aminte de evenimente la care am fost martor, de felul cum au trăit alţii, cum am trăit chiar şi eu însumi, ce am simţit (sau, mai

bine zis, ce senzaţii am încercat), ce am suferit, şi…

Iar după ce voi muri, un altul va găsi hârtiile mele!

Asemeni mie, candela îşi va aprinde.[209]

Şi poate că va scrie…

Acum vrei poate să ştii cine sunt şi ce sunt?… Sculptor!

Da, sculptor! Nu te mira şi nu ocărî! Abia acum m-am convins de lucrul acesta; să ştii că multă vreme n-am înţeles unele semne şi chemări. N-am înţeles de ce şi Vera, şi Sofia, şi mulţi alţi oameni apăreau în imaginaţia mea ca statui! Acum îmi dau seama!

Sunt un artist plastic – dumneata ştii asta şi eşti convins că am talent. Aşa că nu-mi mai rămâne decât să descopăr arma şi felul în care să pornesc la atac!

Degetele unora au fost create ca armă a fanteziei lor, ca să ţină penelul, iar ale altora – pentru clapele pianului; ei bine, după câte-mi dau seama acum, degetele mele sunt făcute pentru modelat, pentru daltă… Am şi ochi, şi gust şi *feu sacré*[210] nu-i aşa? Să nu zici nu! Să nu mă contrazici, fiindcă tot n-o să te ascult, aşa că mai bine salvează-mă, ia-mă cu dumneata şi ajută-mă să pornesc pe drumul cel nou, pe drumul lui Fidias, al lui Praxiteles, al lui Canova – şi al atâtor altora!

Nimeni n-ar putea spune că n-o să ajung într-o zi unul dintre cei puţini…

Am foarte multă imaginaţie. Scânteile ei, după cum ai spus şi dumneata, sunt presărate în portretele pe care le-am pictat, ba licăresc până şi în neînsemnatele mele experienţe muzicale!… Şi dacă nu am umplut de strălucire un poem, un roman, o dramă sau o

comedie creată de mine, asta s-a-ntâmplat pentru că…”

Raiski strănută.

„Aşadar, e adevărat, îşi zise el, că sunt un artist plastic şi numai plastic”.

„De muzică mă lepăd, scrise el mai departe, fiindcă mi-a fost odată, pe lângă celelalte, ca un fel de supliment. Blestemat să fie timpul pierdut cu ea şi cu romanul meu – timpul şi energia. La revedere, Kirilov, şi să nu încerci să mă contrazici, c-o să mă omori, dacă o să te-apuci să-mi distrugi idealul cel nou al artei şi al activităţii mele. Tot ce se poate ca tu, cu îndoielile tale, să mă faci să şovăi – ei bine, să ştii că în cazul acesta, o să mă prăbuşesc, fără speranţe, în valurile mirajului şi ale urâtului fără de margini! Dacă sculptura o să mă trădeze (ferească Dumnezeu! N-aş putea crede, fiindcă prea am multe argumente *pentru),* o să mă pedepsesc singur. Îl voi căuta şi-l voi găsi, oriunde ar fi el, pe cel care s-a îndoit cel dintâi de succesul romanului meu (un oarecare Mark Volohov) şi-i voi spune solemn: «da, ai avut dreptate, sunt *un ratat!* – Dar până atunci, lasă-mă să trăiesc şi să sper!

La Roma! La Roma! acolo unde arta nu este un lux sau o petrecere, ci muncă, desfătare, viaţa însăşi! Rămâi cu bine, până la apropiata revedere!”

Strânse cu vioiciune foile de hârtie, făcu din ele un teanc, le îndesă neglijent într-o geantă veche, scoase un oftat de uşurare, întocmai ca un cocoşat care şi-a lepădat deodată cocoaşa, şi-şi frecă vesel mâinile.

XXIV

În dimineaţa următoare, toată casa se sculase cu noaptea-n cap să-l petreacă pe mosafir. Veniseră şi tinerii Vikentiev, şi Tuşin. Marfenka era minunat de frumoasă, plină de o sfioasă încântare. La orice privire sau întrebare faţa i se îmbujora, reflectând o vibraţie abia perceptibilă a inimii şi a minţii, cu jocul ei subtil de gânduri, cu toate tonurile şi nuanţele gingaşe, care oglindeau sensul nou şi intensitatea vieţii pe care o descoperise în această ultimă săptămână. Vikentiev o urma ca un paj, cu ochii în ochii ei, străduindu-se să ghicească dacă nu voia sau dorea cumva ceva, sau dacă n-o îngrijora cine ştie ce.

Fericirea lor abia născută şi egoistă îi impresiona pe toţi. Tinerii, în afară de ei înşişi, parcă nu mai vedeau nimic şi pe nimeni. Şi în jurul lor erau numai feţe gânditoare sau triste. În sfârşit, pe la amiază, păru că se trezeşte şi tânăra pereche din egoismul ei şi-i vede şi pe ceilalţi. Marfenka se întunecă la faţă şi căuta să fie mereu pe lângă Raiski. La masă, n-a mâncat nimeni aproape nimic, în afară de Kozlov, care, întristat şi cu gândul aiurea, dădu gata, fără să-şi dea seama, un platou de salată cu maioneză, oftând, cu ochii pierduţi undeva, departe.

Tatiana Markovna încercă să aducă vorba de socoteala pe care trebuia s-o dea lui Raiski pentru veniturile moşiei până în clipa când acesta o dăruise surorilor lui, dar el o privi cu o căutătură

atât de obosită, încât bătrâna amână socotelile şi-i dădu numai cele şase sute de ruble, pe care i le încredinţase el, şi ea le păstrase până atunci. Raiski înmânã chiar în faţa ei trei sute de ruble Vasilisei şi lui Iakov, ca să le împartă argaţilor din curte şi să le mulţumească din partea sa pentru „bunăvoinţă, răsfăţ şi servicii”.

— E prea mult, neisprăvitule! Or să-i bea… îi şopti Tatiana Markovna.

— Las’ să-i bea, bunicuţo, şi… dăruieşte-le libertatea…

— Aş fi bucuroasă dac-ar pleca chiar şi-acum de la curte! Eu şi Vera n-avem nevoie decât de-o femeie şi de-un fecior, dar n-or să plece! Unde să se ducă? De-o viaţă întreagă s-au învăţat să trăiască fără grijă de casă şi masă.

După-masă, toţi ai casei se strânseră în jurul lui Raiski. Marfenka vărsă lacrimi amare, atât de îmbelşugate, încât udă vreo trei, patru batiste. Vera îl privea cu un zâmbet trist, cu mâna pe umărul lui, iar Tuşin, cu seriozitate. Vikentiev zâmbea prietenos, în timp ce din ochi i se rostogoleau pe nas lacrimi „cât vişina”, după cum observase Marfenka, ştergându-i-le ruşinoasă cu batista ei.

Bunica se posomorâse, dar se ţinea tare, pentru că se temea să se lase în voia sentimentelor.

— Rămâi cu noi! îi spunea ea mereu, dojenitoare. Unde te duci? Nici tu nu ştii!…

— La Roma, bunicuţo…

— Pentru ce? Sau poate ca să-l vezi pe Papa?

— Să sculptez…

— Cum?

Ar fi fost prea greu să-i explice noile sale planuri, aşa că se mulţumi să strângă doar din umeri a părere de rău.

— Rămâi, rămâi! îl ruga şi Marfenka, încleştându-şi degetele de umărul lui. Vera nu spunea nimic – ştia că Raiski n-o să rămână şi se întreba doar cu tristeţe – fiindcă acum îi cunoştea firea – unde o să-l ducă paşii, ce o să facă cu

timpul lui, ce o să se aleagă de „talentele” care o să răsară mereu într-însul, şi dintre care nu va şti să-l aleagă pe cel adevărat, ca să-l cultive şi să i se dedice.

— Frate! îi şopti ea. Dacă te va copleşi vreodată urâtul, o să vii înapoi, în colţişorul acesta, unde toţi se gândesc la tine şi te iubesc?

— Fără doar şi poate, Vera! Inima mea rămâne cu voi. Doar vă iubesc, voi sunteţi singura mea familie – alta, în afară de voi, n-o să mai am! Pe bunica, pe tine şi pe Marfenka… o să vă port pretutindeni în sufletul meu! Dar acum nu încercaţi să mă reţineţi. Imaginaţia mă cheamă acolo unde… nu mă aflu! Mi-e capul plin de idei… şopti el. Cam peste un an voi ciopli statuia ta, în marmură…

Fata zâmbi, şi bărbia-i tremură.

— Dar romanul? îl întrebă ea.

Raiski făcu un gest de plictiseală cu mâna.

— După ce voi muri, n-are decât să folosească manuscrisele mele cine-o vrea – am material destul… fiindcă mie mi-a fost dat să-ţi sculptez bustul…

— N-o să treacă niciun an, o să te-ndrăgosteşti din nou şi n-o să mai ştii a cui statuie s-o faci…

— Poate că o să mă îndrăgostesc, dar niciodată n-o să pot iubi o altă femeie ca pe tine şi numai statuia ta o voi ciopli în marmură… Iat-o, o văd ca vie în faţa ochilor mei!

Vera îl privea mereu cu zâmbetul pe buze.

— Da, neapărat! o asigura el, cu căldură.

— Iar „neapărat”? se amestecă în vorbă Tatiana Markovna. Habar n-am ce ţi-ai pus în gând, dar dacă spui „neapărat”, înseamnă că n-o să iasă nimic!

Raiski se apropie de Tuşin, care stătea gânditor într-un colţ, urmărind din ochi scena despărţirii.

— Într-o bună zi, o să se împlinească… ceea ce dorim cu toţii, Ivan Ivanovici… îi şopti el,

aplecându-se şi privindu-l drept în ochi. Tuşin îl înţelese.

— Chiar „cu toţii”, Boris Pavlovici? Şi se va împlini oare vreodată?

— Eu sunt convins c-o să se-mplinească, altfel nici nu se poate. Dacă bunica şi „soarta” ei vor vrea…

— Dar mai trebuie să vrea şi cealaltă „soartă” – a mea…

— O să vrea! încheie Boris Pavlovici cu hotărâre. Şi când se va-ntâmpla, dă-mi cuvântul că o să mă înştiinţezi cu o telegramă, oriunde m-aş afla. Vreau să ţin eu cununiile deasupra capului Verei…

— Da, dacă se va-ntâmpla, îţi dau cuvântul…

— Iar eu îţi făgăduiesc c-o să vin.

Kozlov îl luă şi el la rândul lui pe Raiski deoparte. Şopti cu el vreme îndelungată, rugându-l s-o caute pe soţia lui, îi dădu adresa ei şi o scrisoare şi nu se linişti decât când Raiski băgă cu grijă scrisoarea în portofelul său.

— Te rog să-i vorbeşti… Să-mi scrii… încheie el, rugător. Iar dacă ea o să se pregătească de drum să vină încoace… trimite-mi o telegramă – aş fi în stare să mă duc şi până la Moscova, ca s-o întâmpin…

Raiski îi făgădui tot ce-i ceru şi-şi întoarse faţa cu inima grea de la prietenul său, după ce-l sfătui ca deocamdată să se odihnească şi să-şi petreacă vacanţa de iarnă la Tuşin.

Apoi ieşiră toţi, încet, afară, trişti şi tăcuţi, ca să-l conducă pe Raiski la trăsură. Marfenka nu mai contenea cu plânsul. Vikentiev îi întinse a cincea batistă.

În ultima clipă, înainte de a se sui în trăsură, Boris Pavlovici se mai întoarse o dată să vadă oamenii care-l petreceau. Schimbă o ultimă privire cu Tatiana Markovna, cu Vera şi cu Tuşin, şi în această privire trecu într-o frântură de clipă amintirea visului său ca un coşmar, pe care-l visase

parcă timp de o jumătate de an, amintirea tuturor suferinţelor îndurate de ei… Nimeni nu scoase o vorbă. Nici Marfenka, nici soţul ei nu înţeleseră privirea aceea, care rămase neînţeleasă şi de oamenii de la curte, adunaţi în apropiere.

Şi Raiski pieri din ochii lor cu această ultimă privire şi cu amintirea acelui vis.

XXV

Când ajunse la Petersburg, mai înainte de orice, Raiski îl căută pe Kirilov. Mai-mai că nu-l pipăia, ca să se convingă că era încă acolo, că nu plecase fără el, repetându-i toate năzuinţele lui artistice legate de sculptură. Kirilov se încruntă atât de tare, încât nasul i se pierdu cu totul în barbă şi-şi întoarse faţa, nemulţumit.

— Ce-o mai fi şi asta! Citindu-ţi scrisoarea, mă întrebam – nu cumva s-o fi scrântit la cap? Ai doar un talent şi nu înţeleg de ce porneşti iar pe de lături! Ia-ţi creionul şi intră la Academie! Ar fi bine să cumperi şi asta, zise el arătându-i un caiet gros cu desene anatomice litografiate. Ce ţi s-o fi năzărit şi cu sculptura? E prea târziu… Şi-apoi, cum ţi-a intrat asta-n cap?

— Uite ce-i, eu cred că în degetele acestea ale mele (şi-şi împreună degetele, frecându-le între ele) este ceva tocmai bun pentru sculptură…

— Dar cum de ţi-a mai trăsnit prin minte şi gândul ăsta năstruşnic? Chiar dacă ai avea o înclinaţie, e prea târziu!

— Ce înseamnă „prea târziu”! Cunosc un prapurcic, care scluptează – merită să-l vezi.

— Prapurcicul, mă rog, pe când dumneata ai fire cărunte-n păr! zise Kirilov, scuturându-şi capul cu energie.

Raiski nu-l mai contrazise, ci se duse la profesorul de sculptură; făcu cunoştinţă cu elevii acestuia şi-i frecventă atelierul vreo trei săptămâni.

Aduse acasă lut, cumpără modele din ghips: capete, mâini, picioare şi busturi, se-ncinse cu un şorţ şi porni la treabă, plin de entuziasm. Dormea pe apucate, nu se ducea nicăieri şi nu se întâlnea decât cu profesorul de sculptură şi cu elevii acestuia, pe care-i însoţea la catedrala Isakievski, unde încremenea de uimire în faţa operelor lui Vitali, cercetând cu atenţie felul de a lucra şi detaliile acestei arte noi. Intr-un cuvânt, parcă era cuprins de febră – peste tot nu mai vedea altceva decât statui, nu mai părăsea Ermitajul şi-l grăbea nerăbdător pe Kirilov să plece la Roma.

Totuşi, nu uită rugămintea lui Kozlov, ci se duse să-i caute soţia la adresa indicată, undeva, pe Gorohovaia, în *Chambres garnies*[211]. Când intră pe coridorul casei, auzi sunetele unui vals şi murmur de glasuri. I se păru că distinge şi glasul Ulianei Andreevna. Dădu cartea lui de vizită fetei care deschise uşa, înmânându-i şi scrisoarea lui Kozlov. Peste câtva timp, fata se întoarse cam stânjenită cu răspunsul că Uliana Andreevna nu era acasă, că plecase la Ţarskoe Selo, la nişte cunoştinţe, şi că de acolo avea de gând să se ducă la Moscova. Raiski ieşi în tindă şi dădu de o femeie care-l întrebă pe cine caută. Când îi spuse numele soţiei lui Kozlov, îl minţi şi ea, zicând:

— E bolnavă-n pat şi nu primeşte pe nimeni!

Nu-i scrise nimic lui Kozlov.

Pe Aianov abia de apucă să-l vadă; îşi duse lucrurile în locuinţa acestuia, iar apartamentul său îl închirie. După ce primi de la tutorele lui o sumă frumuşică de bani pentru pământul ipotecat, plecă în luna ianuarie, împreună cu Kirilov, mai întâi la Dresda, ca să se închine „Madonei sixtine", „Nopţii" de Corregio, lui Tizian, lui Veronese şi multor altora.

Acolo, îşi petrecu dimineţile împreună cu Kirilov prin galeriile de artă, şi uneori se ducea la teatru. Dar îl grăbea pe Kirilov să plece mai departe, în Olanda, apoi în Anglia şi la Paris.

Acesta, însă, se încăpăţâna, nefiind de acord să se ducă în Anglia.

— Ce nevoie am eu de Anglia? N-am ce căuta acolo, zise el. În ţara asta, toate minunăţiile sunt ascunse prin galeriile particularilor, care nu-ţi dau voie să le vezi. Cât despre Galeria Naţională, nu-i prea bogată. Poţi să te duci din Olanda şi singur în Anglia, iar eu o să plec la Paris, la Luvru, şi-o să te aştept acolo.

Făcură întocmai. De altfel, nici Raiski nu rămase în Anglia mai mult de două săptămâni, unde dimensiunile grandioase ale mecanismului social îl umplură de uimire, şi se grăbi spre veselul Paris. Dimineţile şi le petrecea la Luvru, iar seara privea forfota ca de şoareci, ţipetele vesele, veşnica orgie şi vâltoarea plină de beţie a vieţii pariziene, din care nu se alese decât cu mahmureala caracteristică oricărei orgii, care nu îngădui ideilor prinse din babilonia aceasta, observaţiilor şi impresiilor sale să se rânduiască şi să se clarifice în capul său.

Odată cu primele raze ale primăverii apărute dincolo de Alpi, cei doi artişti străbătură Elveţia şi trecură în Italia.

Raiski percepea cu o mare vioiciune noile impresii, trecând neobosit de la unele la altele – de la artă, la natură, sau căutând oameni noi şi întâlniri noi, dar simţind mereu că trei dintre imaginile cele mai scumpe şi mai adânc întipărite în mintea lui, acea a bunicii, a Verei şi a Marfenkăi, îl însoţeau pretutindeni, întrezărindu-se chiar şi în cele mai noi impresii şi umplându-i clipele libere… Se simţea legat de amintirea lor cu legăturile acelea atât de puternice, singure în stare să-ţi dăruiască bucuria pe care nu ţi-o poate da nimic altceva, dar să te şi îndurereze mai mult decât orice pe lume, când soarta atinge legăturile acestea cu o mână brutală.

Cele trei chipuri îl însoţeau pretutindeni şi pe artistul Raiski. Creasta înspumată a unui val, un

pisc înzăpezit al Alpilor îi aminteau de capul încărunţit al bunicii; îi făcea impresia că portretele bătrânelor lui Velasquez, sau ale lui Gerard Dow, îl privesc cu ochii bunicii, aşa după cum chipurile zugrăvite de Murillo se confundau cu Vera, iar Marfenka îi apărea în căpşoarele pictate de Greuze şi uneori de Rafael…

În fundul prăpastiilor elveţiene întrezărea chipul Verei, pe creasta stâncilor i se părea că vede lupta lui îndârjită cu ea… Un buchet de flori, aruncat undeva la întâmplare, îi amintea de suferinţele ei, de ispăşirea ei, de tot ceea ce se întâmplase.

Raiski se trezea din visare, tresărind, pentru ca în clipa următoare, chipurile dragi să apară din nou, întinzându-şi braţele spre el, pline de dragoste, cu zâmbetul pe buze.

Aceste trei chipuri îl urmăriră şi dincolo de Alpi, când în faţa lui se înălţară alte trei imagini măreţe: natura, arta, istoria…

Raiski se lăsă cu pasiune în voia lor, cutremurat mereu de alte impresii, aproape până la durere.

La Roma, după ce-şi amenajă un atelier împreună cu Kirilov, îşi împărţea timpul între muzee, palate şi ruine, şi, abia bucurându-se de frumuseţile naturii, se închidea în atelier şi lucra, apoi hoinărea, pierzându-se în mulţimea nouă pentru el, care i se părea un tablou uriaş în culori vii şi în mişcare, oglindind milenii, în toată splendoarea măreţiei, dar şi în toată goliciunea mizeriei lor – tabloul omenirii trecute şi prezente.

Şi pretutindeni, în vâltoarea vieţii de artist, Raiski rămânea credincios familiei sale, micului său grup, nu prindea rădăcini în pământul străin, simţindu-se în străinătate doar ca venetic şi musafir. Adesea, în orele lui de răgaz şi când se trezea din impresiile noi şi puternice, provocate de culorile aţâţătoare ale sudului, se simţea atras înapoi, spre căminul lui. Ar fi vrut să ia cu el această veşnică frumuseţe a naturii şi a artei, să se pătrundă până în străfundul fiinţei sale de spiritul

mărturiilor încremenite ale trecutului şi să le ducă acolo, departe, la Malinovka lui…

Şi cele trei chipuri, care-l chemau cu atâta căldură – Vera, Marfenka şi bunica – nu-l părăseau o clipă. Iar dincolo de ele, mai puternică decât toate prin puterea chemării ei, se înălţa o altă imagine, uriaşă, o altă „bunică”, măreaţă – Rusia.

NOTE

Râpa lui Goncearov se înscrie printre cele mai izbutite romane realiste ruseşti, care au oglindit viaţa Rusiei de dinainte de reformă. În această carte, scriitorul îşi dezvoltă mai departe tema fundamentală a creaţiei sale, tema oblomovismului sub diferitele lui aspecte. Forţa realismului lui Goncearov rezidă în acest roman în faptul că autorul a înfăţişat fenomenele esenţiale ale vieţii ruseşti dintre anii 1840—1850, criza adâncă a feudalismului, destrămarea temeliilor patriarhale, „starea de fierbere", şi „lupta dintre vechi şi nou", atât de plină de dramatism. Tocmai lupta aceasta dintre vechi şi nou constituie conflictul principal şi patosul romanului.

Romanul *Râpa* a fost publicat pentru prima oară în revista de orientare moderat-liberală *Vestnik Evropi*[212] (1869, Nr. 1—5).

„Douăzeci de ani am lucrat la acest roman", mărturisea Goncearov (v. articolul *Mai bine mai târziu decât niciodată* – vol. 8, ed. de faţă).

Ideea iniţială a romanului s-a înfiripat în mintea lui Goncearov încă de pe la sfârşitul celui de-al cincilea deceniu. „Planul romanului *Râpa,* scria Goncearov într-un alt articol, a încolţit în mintea mea în 1849, pe malul Volgăi, când, după o lipsă de paisprezece ani, am vizitat din nou Simbirskul, meleagurile mele natale. Amintirile primilor ani ai tinereţii, cunoştinţele noi, peisajele de pe malurile Volgăi, atmosfera şi moravurile vieţii de provincie,

toate acestea mi-au aprins fantezia şi am schiţat chiar de pe atunci planul întregului roman, în timp ce în mintea mea terminam de cizelat un alt roman: *Oblomov.” (Intenţii, probleme şi idei ale romanului Râpa* – vol. 8, ed. de faţă.)

Dar realizarea acestui plan a fost amânată pentru multă vreme. În 1852, Goncearov a plecat într-o croazieră în jurul lumii, „luând şi acest roman, purtându-l toată călătoria în cap, în fază de proiect”, împreună cu *Oblomov,* iar când s-a întors la Petersburg, în 1854, s-a ocupat de pregătirea pentru tipar a *Schiţelor de călătorie – Fregata „Pallada”.* În 1857—1858 a terminat şi a publicat romanul *Oblomov,* după care a început „prelucrarea” *Râpei,* ale cărei imagini, scene şi tablouri, după cum spunea chiar romancierul, „i se îngrămădeau în închipuire”, cerând „doar concentrare, singurătate şi linişte, ca să se toarne în tiparele unui roman”.

Între 1859—1860, Goncearov a lucrat intens la *Râpa,* care era pe atunci încă „departe de sfârşit”; pe la începutul deceniului al şaptelea, au fost scrise în ciornă trei părţi. Câteva capitole din partea întâi au apărut în reviste; în *Sovremennik*[213] (1860, Nr. 2) a fost tipărit fragmentul *Sofia Nikolaevna Belovodova,* în *Otecestvennîe zapiski*[214] (1861, Nr. 1 şi 2) – fragmentele *Bunica* şi *Portretul.*

După aceea, însă, absorbit de alte probleme de creaţie, Goncearov şi-a întrerupt lucrul la roman.

Deceniul al şaptelea se caracterizează prin ascuţirea contradicţiilor de clasă şi a luptei politice din ţară. Caracterizând situaţia din primii ani ai deceniului al şaptelea, Lenin scria că pe atunci „cel mai prudent şi mai lucid om politic ar fi trebuit să considere explozia revoluţionară un lucru cu totul posibil, iar răscoala ţărănească – un pericol foarte serios (V. I. Lenin, *Opere,* vol. 5, E.P.L.P., 1953, pag. 27). În împrejurările acestea s-au conturat mai precis şi divergenţele ideologice dintre Goncearov şi lagărul democraţiei revoluţionare ruse.

Elementul ideologic hotărâtor în creaţia lui Goncearov a fost totdeauna legătura lui cu cercurile progresiste ale societăţii ruse, tendinţa lui de a sluji interesele poporului, atitudinea reprobativă faţă de iobăgie. Goncearov şi-a iubit cu pasiune patria şi a crezut în viitorul ei măreţ, luminos. Totuşi, el nu a văzut căile adevărate ale dezvoltării de mai târziu a vieţii ruseşti. Pornind de la concepţii liberale, el credea că transformarea societăţii o să se facă „pe calea reformelor", că vechiul o să moară, şi noul o să-i ia locul, înscăunându-se „fără silnicie, fără luptă şi fără sânge". Intre anii 1860—1870, fără să renunţe la lupta împotriva rămăşiţelor feudalismului, Goncearov s-a situat totuşi pe o poziţie de dezaprobare a programului „oamenilor noi" – democraţii-revoluţionari ruşi.

Goncearov îşi dădea seama că pe la începutul deceniului al şaptelea s-au petrecut mari transformări în viaţa socială a Rusiei şi, bineînţeles, nu a putut să nu oglindească în noul său roman viaţa contemporană. El a ţinut să-şi precizeze poziţia faţă de concepţiile „oamenilor noi". Toate acestea au dus în mod firesc la o importantă cotitură în conţinutul de idei şi în concepţia artistică a romanului faţă de proiectul iniţial, ceea ce a întârziat multă vreme terminarea lucrării, Goncearov socotea că tocmai ultimele două părţi ale romanului (IV şi V) îi vor defini semnificaţia ideologică. În scrisoarea sa către S. A. Nikiteftko din 19 mai 1868, el scria: „Mă tem să cred încă în calităţile artistice ale caietelor mele, deşi poate că ele există; dar materialul încă nu este prelucrat, întocmai ca grăunţele care n-au fost încă transformate în făină, adică n-au fost încă măcinate. Toate acestea îşi vor căpăta însemnătatea, când o să fie scrisă jumătatea a doua."

Greutăţile care s-au ridicat în faţa lui Goncearov erau atât de mari, încât, la un moment dat, era gata

să renunţe la roman. În primăvara anului 1868, citi primele trei părţi ale *Râpei* lui M. M. Stasiulevici, editorul revistei *Vestnik Evropl,* apoi lui A. K. Tolstoi şi S. A. Tolstoi. Cele trei părţi din roman au fost apreciate pozitiv, ceea ce a constituit un impuls din afară pentru reînceperea lucrului. Scrisorile lui Goncearov către M. M. Stasiulevici constituie o mărturie a efortului cu care scriitorul şi-a scris mai departe romanul. *Râpa* a fost terminată în aprilie 1869.

Cu un an înainte de publicarea *Râpei* în revista *Vestnik Evropî,* N. A. Nekrasov, în calitate de director al revistei progresiste de orientare democrată, *Otecestvennâe Zapiski,* i-a propus lui Goncearov să-i publice romanul în revista lui. În scrisoarea de răspuns către Nekrasov, datată din 22 mai 1868,

Goncearov scrie: „Nu cred că romanul meu vă va conveni, deşi în el nu jignesc nici generaţia tânără, nici pe cea bătrână; însă orientarea lui generală, ba chiar şi ideea însăşi, dacă nu contrazic direct, totuşi nu coincid întru totul cu acele principii, chiar şi neextremiste, pe care le va urma revista dumneavoastră. Pe scurt, se va simţi o notă forţată."

Această scrisoare a lui Goncearov este foarte importantă pentru înţelegerea poziţiei lui sociale şi a relaţiilor lui cu cercurile democrat-revoluţionare ale societăţii ruse din anii şaizeci. Cu toate acestea, este evident că autorul apreciază aici în chip unilateral posibilitatea publicării romanului în revista lui Nekrasov. Mark Volohov, care oglindeşte atitudinea tendenţioasă a lui Goncearov faţă de democraţia revoluţionară, a umbrit într-o măsură oarecare, chiar şi pentru ei însuşi, alte aspecte progresiste ale *Râpei*: umanismul, tendinţa antiiobăgistă, critica romantismului nobiliar, precum şi a liberalismului steril.

În *Râpa,* Goncearov îşi propunea să zugrăvească nu numai tabloul „somnolenţei şi al lâncezelii",

dar şi al „trezirii vieţii ruseşti”. Tendinţa aceasta îşi găseşte cea mai pregnantă şi desăvârşită expresie în personajul Vera. Năzuinţa acesteia spre o „viaţă nouă” şi spre un „adevăr nou”, inteligenţa ei vie şi independentă, firea ei mândră şi tare, puritatea ei morală, toate aceste trăsături o apropie şi o leagă pe Vera de tineretul progresist al anilor şaizeci. V. G. Korolenko, în articolul său *I. A. Goncearov şi tânăra generaţie* (1912) scrie că Vera e o puternică oglindire a „frământărilor de atunci ale «tinerei» generaţii… atrasă pentru prima oară de chemarea îmbătătoare şi plină de strălucire a unui adevăr cu totul nou, care venea să înlocuiască temeliile înţelepciunii bunicii” (V. G. Korolenko, *Opere alese,* 1935, pag. 572, ed. rusă).

Creând acest personaj, Goncearov îşi împlinea o veche dorinţă de a realiza „o figură luminoasă şi minunată” pe care, după cum mărturiseşte chiar el într-una dintre scrisori (către I. I. Lhovski, iulie 1853), o visa mereu şi care i se părea irealizabilă. Trebuie să amintim, însă, că în „planul iniţial” al romanului, Vera (anii 1840—1850) reprezenta un caracter mult mai închegat, fapt care reiese din analiza variantelor.

Ca erou al epocii „de trecere”, ca un „Oblomov trezit din somn”, a fost conceput Raiski, un alt personaj central al *Râpei.* „Raiski, scrie Goncearov în articolul său *Mai bine mai târziu decât niciodată,* este o fire de artist: e receptiv, impresionabil, talentat, şi totuşi un fiu al lui Oblomov… Raiski se zbuciumă, şi în cele din urmă, datorită talentului sau talentelor sale native, se aruncă în artă – pictură, poezie, sculptură. Dar şi aici îl trage înapoi acelaşi «spirit oblomovist», întocmai ca nişte ghiulele legate de picioare.”

Goncearov critică romantismul fals şi rupt de viaţă al lui Raiski, vorbăria lui liberală, îl condamnă pentru viaţa lui lipsită de sens. „Ideile noi clocotesc într-însul, el presimte reformele viitoare, înţelege adevărul noului şi încearcă să-şi

ridice glasul pentru acele libertăţi mari şi mici a căror apropiere se simte în aer. Dar toate rămân doar încercări…”

Ca o aspră demascare apar paginile romanului în care se descrie samavolnicia lui Tîcikov şi existenţa parazitară a marii aristocraţii şi a funcţionărimii din Petersburg, lumea celor de teapa lui Pahotîn şi Aianov.

Goncearov a dat dovadă de o adevărată măiestrie în înfăţişarea caracterelor şi în dezvăluirea sentimentelor şi frământărilor eroilor săi. A. M. Gorki îl punea pe Goncearov alături de „titanii literaturii noastre”, care „scriau plastic… modelau dumnezeieşte figurile, chipurile oamenilor, dându-le atâta viaţă, încât îţi creau iluzia realităţii…” Personajele din scrierile sale, Goncearov le lua din viaţa rusească, pentru că era un scriitor rus până în adâncul sufletului său. În *Râpa,* a pus „multă căldură şi dragoste… pentru oameni şi ţara lui” (din scrisoarea către M. M. Stasiulevici, din 19 iunie 1868).

Imaginile veridice, realiste, precum şi limba minunată a romanului explică de ce această lucrare a lui Goncearov este atât de preţuită în zilele noastre. Totuşi, în *Râpa* mai mult decât în oricare alt roman al lui Goncearov, s-au relevat limitele concepţiei scriitorului despre viaţă. Aceasta s-a răsfrânt, în mod inevitabil, asupra fondului şi a orientării unui şir de personaje (Volohov, Vera, Raiski şi alţii).

Într-un articol al lui Goncearov care anunţa publicarea *Ripei* în revistă, autorul arată că „în planul romanului schiţat încă… din 1856 şi 1857” nu figura Mark Volohov şi că „spre sfârşitul romanului, început de mult şi terminat de curând”, acest personaj a căpătat „o nuanţă mai modernă”. Primele aluzii la Mark Volohov le găsim în scrisorile lui Goncearov către S. A. Nikitenko, din 1860. Pe atunci, nici Goncearov nu era cu totul lămurit asupra acestui personaj. „Am început să

scriu, dar nu prea merge. În primul rând, nu l-am conceput încă pe deplin pe Markuşka, în al doilea rând, nu mă pot concentra", scria el din Boulogne, la 12 august (31 iulie). Şi mai categoric spunea în scrisoarea următoare (din 6/18 august): „…Nu ştiu nici măcar cum să mă apuc de Markuşka şi nu-mi dau seama ce trebuie să iasă dintr-însul".

Mai târziu, Goncearov a pomenit deseori despre conceperea şi evoluţia acestui personaj. Aşa, de pildă, în articolul *Intenţii, probleme şi idei ale romanului Râpa,* Goncearov scrie: „În prima formă a romanului, în locul lui Volohov aveam de gând să pun un alt personaj, cu o personalitate tot atât de puternică, oarecum cutezătoare, care nu se împăca, din pricina ideilor sale noi şi liberale, nici cu mediul funcţionăresc, nici cu societatea petersburgheză, şi care a fost mutat în provincie, dar personajul acesta era mai stăpânit şi mai bine crescut decât Volohov… Când, însă, am vizitat provincia în 1862, am întâlnit acolo, ca şi la Moscova, de altfel, câţiva oameni asemănători cu Volohov. Pe vremea aceea, semnele negării sau nihilismului începeau să se arate tot mai des…

Atunci, sub pana mea, personajul conceput înainte, şi în parte uitat, s-a transformat într-o figură contemporană…"

Vorbind despre „semnele negării sau ale nihilismului", Goncearov îi avea în vedere, fără doar şi poate, pe „oamenii noi", democraţia revoluţionară. Atitudinea preconcepută a lui Goncearov faţă de idealurile tineretului progresist rus a constituit momentul hotărâtor în „prefacerea" eroului dinainte conceput în Volohov şi în atribuirea personalităţii acestuia unor „nuanţe mai moderne", după propria expresie' a lui Goncearov.

Studiul manuscriselor romanului permite să vedem că până şi în ultimele etape ale muncii lui Goncearov la roman, autorul îl zugrăvise pe Volohov într-o lumină mai pozitivă decât în textul final. În capitolul care iniţial fusese plasat între

capitolele XXI şi XXII din partea a V-a a romanului şi a fost apoi cu totul înlăturat de autor, se descria vizita lui Raiski la Volohov. Disputa dintre cei doi era foarte caracteristică împrejurărilor de dinainte de reformă şi oglindea punctele de vedere, atât ale liberalilor, cât şi ale democraţilor, asupra problemelor vieţii sociale ale Rusiei. Reproducem acest episod:

„Raiski, tăcut, se apropie de uşă, dar se întoarse deodată.

— Pentru ce… ai venit aici? îl întrebă el cu o dojană plină de tristeţe.

— Dar dumneata, pentru ce te-ai născut pe lume? Eu nu am venit, am fost strămutat. Nu ştiam ce o să găsesc aici. M-au adus şi… nu s-au înşelat – am nimerit la ocnă… Totuşi, încearcă să fii cât de cât drept, Raiski, şi spune-mi de ce crezi că am venit? Uite, eu am fost drept şi-am recunoscut că ai făcut un lucru mare, l-ai izgonit pe Tîcikov! Dar prezenţa mea în acest oraş, ce zici, a adus vreo schimbare?

— Da… răspunse Raiski, gânditor. Trebuie să recunosc că da. Guvernatorul nu mai dormita, ci veghea, neliniştit, cu ochii în patru; poliţaiul se agita, şi odată cu el, toţi oamenii lui. Te supravegheau pe dumneata, şi pe alţii… Ca să-i convingi pe oameni că Dumnezeu nu există, că guvernatorul nu-i guvernator, ci un mit, că prefectul de poliţie este un tiran al neamului omenesc, asta n-ai izbutit, dar ai pus oamenii pe treabă, i-ai scos din somnolenţă… Cărţile dumitale o să se uite, dar oamenii or să citească altele… Da, nu eşti inutil…

— Ai văzut? Ai găsit că aduc şi eu un folos. Ia mai căzneşte-te, mai gândeşte-te şi o să găseşti că mai aduc şi alte foloase, îl îndemnă, cu ironie, Volohov.

— Nu neg folosul adus de dumneata. Ai cerut cam mult, ca un negustor care cere o rublă, dar

capătă numai zece copeici. Să plecăm amândoi. Şi eu am de gând să plec curând. Nu mai e nevoie de noi aici. Vor veni alţii în locul nostru…

— Care alţii? Şi ei ce-o să facă?

— De pildă, or să paveze ulicioara Trînkin, or să facă poduri, or să-i judece pe mujici pentru vreo scurteică… şi toate acestea o să le facă cu numele lui Dumnezeu pe buze. El n-o să-i împiedice de la treaba asta…

— Dar poporul, mujicii, ce-or să se facă…

— De mujici a început să aibă cineva grijă. Ai auzit, ştii poate că se lucrează în privinţa asta. Ai fost doar la Petersburg. Şi aici sunt oameni care se gândesc la ei.

— Poate în oraş! Dar dincolo de graniţele lui? Mujicii? întrebă Mark, batjocoritor…

— Iar dincolo de oraş se află un Tuşin, de pildă… Asta-i» într-adevăr «partid al acţiunii».”

Într-o altă variantă, Volohov îşi bate joc de concepţiile îngust liberale ale lui Raiski.

„L-ai alungat pe Tîcikov, îi spune el, şi crezi că toate s-au liniştit în întreaga natură şi că poţi să te apuci din nou de trandafirii şi privighetorile dumitale…”

„Idealurile mele sunt şi mai cuprinzătoare decât ale dumitale”, îi ripostează Raiski, ceea ce stârneşte replica batjocoritoare a lui Volohov: „Eşti cu capul în nori!… Umanizatorule! Ai grijă de ulicioara Trînkin, dar la tot ceea ce se întinde dincolo de oraş, la câmp, la sate şi gospodării, spiritul dumitale umanitarist nu mai ajunge… Pentru acolo nu s-au găsit încă «lucrători»…”

Aşadar, Volohov se gândeşte la „mujici”, la „câmp”, la „sate şi gospodării”, pe când Raiski îşi leagă speranţele de „munca” aceea care „se face la Petersburg”, adică de activitatea liberalilor, care pregătesc reformele ţărăneşti.

Şi în varianta publicată a romanului, Goncearov a scos în evidenţă „mintea”, „voinţa” şi „o

oarecare forţă" a lut Volohov, dar a renunţat să dea o caracterizare mai profundă concepţiilor politice ale acestuia. Tot ce se poate ca oameni de felul lui Volohov să fi existat, într-adevăr, pe atunci, dar greşeala lui Goncearov constă în faptul că a căutat să-l înfăţişeze pe Volohov ca pe un reprezentant tipic al „oamenilor noi".

Lui Goncearov i se părea că prin Volohov a demascat toată netemeinicia învăţăturilor noi, revoluţionare, şi a noii morale sau, după cum spunea el, a „noii minciuni". În realitate, însă, chiar atunci când autorul încearcă să redea în treacăt caracteristicile concepţiilor acestui reprezentant tipic, după părerea lui Goncearov, al „oamenilor noi", el îi atribuie, într-o formă foarte simplistă, acele „extreme ale negării" şi abordarea materialist-vulgară a fenomenelor naturii şi a vieţii sociale, care nu au fost caracteristice pentru democraţia revoluţionară.

Astfel, Volohov, aşa cum a fost descris în *Râpa* anilor şaizeci, schimba esenţial orientarea romanului şi introducea în el tendinţe reacţionare.

În aceeaşi perioadă (1860—1870), descrierea caracterului Verei a suferit şi ea schimbări esenţiale. „Ideea mea iniţială, îi scria Goncearov lui E. P. Maikova, în 1869, era s-o fac pe Vera să se îndrăgostească de erou, să-l urmeze, apoi, la chemarea lui, părăsindu-şi căminul, să străbată, împreună cu camerista ei, întreaga Siberie." Realizarea acestei concepţii iniţiale ar fi plasat fără îndoială personajul Verei, din punctul de vedere al semnificaţiei sociale progresiste, alături de eroinele ruse, ca de pildă Elena din *În Ajun* de Turgheniev, sau ca *Femeile ruse,* ale lui Nekrasov. Dar această idee nu şi-a aflat realizarea.

Cu toate acestea, chiar şi în variantele din manuscris ale romanului, datând de la începutul deceniului al şaptelea, sunt subliniate mult mai puternic trăsăturile de caracter ale Verei, care dezvăluie tendinţele ei progresiste, felul ei

îndrăzneţ şi independent de a privi viaţa, ca şi drepturile sociale şi personale ale femeilor. Este interesantă, din acest punct de vedere, varianta capitolului al XV-lea din partea a treia (care tratează lectura vechiului roman „moralizator”):

„— Dar tu, ce zici, Verocika? o întrebă Tatiana Markovna.

Vera tăcea.

— Hai, spune ceva.

— Ce să mai spun, bunico? Uite, fratele a spus că-i o nerozie.

— La el, toate sunt nerozii. Şi el scrie cărţi. Dar tu spune-mi părerea ta, cum ţi s-a părut romanul?

— Stupid, bunico. [Născocit.][215]

— De ce, stupid, şi la cine te referi? La personaje, sau la autor?

— Şi la autor, şi la personaje.

— Dar personajele ce cusur au?

— Cum de s-au putut lăsa torturate astfel?

— Ce era să facă? Pasiunea e puternică – oamenii aceştia n-au putut s-o înfrângă şi au plătit-o scump, suferind toată viaţa. Ce puteau face altceva?

— Să fugă! spuse deodată Vera.

Bunica încremeni, iar Raiski sări de pe canapea şi izbucni într-un râs homeric. Vera se strecură ca o pisică pe uşă şi dispăru.”

În textul publicat, această scenă e schimbată cu totul. Vera nu mai spune vorba hotărâtoare „să fugă”, şi nu mai iese atât de demonstrativ din odaie.

Despre felul cu totul deosebit în care romancierul a descris-o pe Vera între anii 1860—1870, vorbeşte şi un alt exemplu. În planul iniţial al romanului, Vera nu numai că nu s-a despărţit, datorită concepţiilor sale, de iubitul ei (locul căruia l-a luat mai târziu Mark Volohov), dar chiar l-a urmat în exil, în Siberia, pe când în romanul scris de Goncearov între anii 1860—1870, relaţiile dintre Vera şi Volohov se bazează, nu pe

asemănarea, ci pe deosebirea profundă dintre concepţiile lor. „Am vrut, îi spune Vera lui Volohov, să fac din tine un prieten pentru mine şi pentru societatea de care te-a înstrăinat încăpăţânarea ta de a nu face nimic, mintea ta cutezătoare şi cercetătoare [rătăcitoare] şi orgoliul tău…”

Fraza aceasta lipseşte din textul publicat al romanului, ideea exprimată în ea, însă, a fost păstrată de Goncearov.

Conflictul dintre Vera şi Mark Volohov a fost văzut de romancier ca un conflict dintre două lagăre ale societăţii ruse. În prefaţa lui la romanul *Râpa,* Goncearov scrie: „Conflictul nu s-a aplanat, după cum nu se aplanează nu numai între Vera şi Volohov, ci şi între două arene, două lagăre”.

În finalul romanului, Vera apare plină de contradicţii. Goncearov o sileşte să se împace cu „vechea înţelepciune” a bunicii, care reprezintă morala conservatoare a nobilimii. După ce trece prin încercarea din „râpă”, Vera capătă „puterea de a suferi şi de a răbda”. Bineînţeles că aceasta a constituit o abatere de la logica interioară a personajului, o abatere de la adevărul vieţii. Dar în această împăcare cu ambianţa din jur, ea nu scapă de întrebările îngrijorătoare pe care i le pune viaţa. Fără îndoială că ea n-o să găsească adevărata fericire nici cu Tuşin, acest erou contemporan, din punctul de vedere al romancierului. În manuscrisul romanului, şi această latură a fost schiţată, iniţial, mult mai puternic (în varianta capitolului al VI-lea din partea a cincea).

Totuşi, în ciuda schimbărilor aduse ideii iniţiale cu privire la Vera, personajul acesta este cu totul veridic şi are o forţă realistă care face din el una dintre cele mai minunate creaţii ale lui Goncearov.

Şi personajul Raiski a suferit în anii 1860—1870, adică în ultimele etape ale lucrului la roman, unele schimbări (care), pe alocuri (au fost), esenţiale.

Trebuie să remarcăm că în 1860, fizionomia lui Raiski nu era pentru Goncearov destul de clară, în ceea ce priveşte legătura lui cu schimbările în concepţia romanului. În scrisoarea trimisă lui S. A. Nikitenko, din 23 iunie (4 iulie) 1860, Goncearov scrie cu privire la Raiski: „Cine este eroul meu, ce reprezintă el şi cum trebuie descris? M-am văzut pus în încurcătură. Ieri am descoperit o idee nouă şi curajoasă, sau mai bine zis o metodă, prin care să-l duc pe eroul meu de-a lungul întregului roman; dar pentru aceasta, trebuie să dau deoparte tot ceea ce am scris până acum şi s-o iau de la început…" („Arhiva literară", 4, M—L. 1953, pag. 124). Totuşi, într-una dintre scrisorile următoare (din 6/18 august), Goncearov mărturiseşte, nu fără amărăciune, că „pe eroul meu n-am izbutit să-l prind de coadă" (ibidem, pag. 149).

În concepţia iniţială a *Râpei* (din anul 1849 încă), Goncearov voia să facă din Raiski „un om serios", un artist, care năzuieşte să-şi pună arta în slujba vieţii. Pe atunci, romanul se intitula *Artistul,* apoi *Artistul Raiski,* iar mai târziu, pur şi simplu *Raiski.* El era figura centrală a romanului. Era înfăţişat ca un nobil scăpătat, unul dintre oamenii anilor 1840—1850, reprezentant al tendinţelor progresiste ale intelectualităţii nobiliare din epoca aceea. Raiski îşi caută „menirea" şi şi-o găseşte în slujirea artei.

După această concepţie, romanul trebuia să înceapă cu descrierea arborelui genealogic al lui Raiski. Goncearov îşi pusese în gând să scrie o adevărată cronică de familie a acestuia. „Aveam pregătit un capitol imens despre strămoşii lui Raiski, cu povestirea unor episoade întunecate şi tragice din cronica neamului lui, începând cu străbunicul, ajungând apoi la bunic, şi în cele din urmă la tatăl lui Raiski, scria Goncearov în *O poveste neobişnuită.* Una după alta, răsăreau aici tipuri de pe vremea Elizabetei, un despot crunt, atât pe moşie, cât şi în sânul familiei, samavolnic,

a cărui viaţă de familie era plină de evenimente sângeroase, de cruzimi nepedepsite, de lux şi de risipă. Apoi figura unui curtean al împărătesei Ecaterina, epicurian rafinat, pervertit de educaţia franceză, dar instruit, admirator al enciclopediştilor, care-şi ducea bătrâneţile la moşie,. Între biblioteca plină cu cărţi franţuzeşti, mesele încărcate cu bucate rafinate şi un harem de femei iobage.

După aceea, urma un produs al începutului secolului al XIX-lea, mistic, mason, apoi un erou-patriot al anilor 12—13—14, mai departe un decembrist şi alţii, până la Raiski, eroul *Râpei.*

Totuşi, capitolul acesta a rămas nescris. S-au schimbat considerabil şi fondul personajului Raiski, şi funcţia lui în roman. În legătură cu aceasta, Goncearov i-a dat romanului său un alt titlu: în 1868, el l-a numit *Vera* şi, în cele din urmă, *Râpa.*

În concepţia iniţială a romanului, Raiski era prezentat ca un personaj pozitiv. Dar mai târziu, mai ales în anii 1860—1870, personajul se schimbă mult în ceea ce priveşte trăsăturile lui esenţiale. Pe lângă trăsături pozitive, ca: simplitate sufletească, duioşie, sinceritate – care răzbăteau din fiecare vorbă a lui… găsim la Raiski şi multe trăsături negative. Goncearov îi arată lui Raiski o oarecare simpatie în căutările lui spirituale şi chiar, în ciuda logicii lăuntrice a personajului, idealizează, întrucâtva, atitudinea lui faţă de „drama" Verei (ca să sublinieze „imoralitatea" lui Volohov), totuşi, în primul rând, îşi propune să demaşte romantismul aristocratic al lui Raiski, diletantismul care stă la baza tuturor năzuinţelor lui spre o activitate utilă societăţii. În articolul *Mai bine mai târziu decât niciodată,* Goncearov a dat o caracterizare socială limpede acestui tip de oameni. „El, spune Goncearov despre Raiski, trăieşte sub jugul iobăgiei neabolite încă şi al moravurilor generate de ea, din care pricină luptă

doar cu vorba, şi nu cu fapta: el o sfătuieşte pe bunica lui să-i libereze pe ţărani, să-i lase să plece încotro vor voi şi să facă ce vor găsi de cuviinţă, dar, personal, nu ia nicio măsură, deşi moşia este a lui.”

La terminarea romanului, Goncearov a mai îndulcit, pe alocuri, filipicele tăioase ale lui Raiski împotriva aristocraţiei (în scenele cu Belovodova), a renunţat la consideraţiile lui Raiski cu caracter radical, demascator, ţinând seama că toate acestea nu se legau cu tratarea şi esenţa personajului, conturate pe parcurs; toate acestea nu au mai fost incluse în forma definitivă a romanului. Aşa, de pildă, de la începutul capitolului al XX-lea, partea a doua, a fost omis următorul pasaj:

„Dar, noi, ruşii, nu avem ocupaţie, se gândi Raiski, ci numai mirajul ei, iar dacă o avem vreodată, atunci numai în sfera muncii fizice, care presupune forţa brută sau priceperea rudimentară, adică forţa mâinilor, a umerilor, a spinării; şi acolo treaba merge prost, târâş-grăpiş. De aceea, oamenii, aidoma vitelor de povară, fac totul minaţi din spate şi caută să-şi facă munca de mântuială, ca să ajungă cât mai repede la odihna animalică. Nimeni nu se simte om la o astfel de muncă şi nimeni nu pune în munca lui pricepere conştientă, omenească, ci-şi trage căruţa ca un cal, care se apără de bici, cu coada. Şi dacă biciul nu mai şuieră, stagnează orice activitate, şi omul cade doborât în clipa când încetează să mai şuiere. În jurul lui, toată casa, tot oraşul, ba chiar toate oraşele sunt puse în mişcare de această forţă motrice negativă. Dar o muncă şi o ocupaţie conştientă, liberă nu are nimeni, îşi zicea Raiski; numai munca materială, cu scopuri materiale, ce se mai face de mântuială, în aşa fel, încât acolo unde e nevoie de o pereche de mâini, se mişcă, alene, o sută de perechi. Pentru toată munca asta, care se făcea de mântuială în faţa ochilor lui, ar fi ajuns un singur bărbat zdravăn şi o lucrătoare voinică, pe

când acolo mişuna un roi întreg. Bunica, de pildă, se agită din zori şi până-n noapte, pentru că trebuie hrănită toată casa, trebuie supravegheate slugile şi bunul mers al gospodăriei. Nici ea nu e liberă, ci e la fel de ocupată ca şi mujicul iobag. Mujicii îşi văd de treburi pentru că, dacă se opresc, sunt traşi la răspundere, dar fac totul numai de ochii lumii. Bucătarul îşi vede şi el de munca lui fără chef, numai ca să iasă gata la ora mesei şi să ru-şi aprindă paie-n cap. Dar nici prin minte nu-i trece că sosul pentru peşte poate fi pregătit cu mai mult gust, sau că friptura far putea fi] trebuie să fie mult mai bună dacă e îndeaproape supravegheată. Vizitiul se scoală noaptea, înjurând, şi în timp ce le dă ovăz cailor, îi plesneşte adesea peste bot, numai pentru că din pricina lor, «afurisiţilor», e nevoit să se scoale în toiul nopţii, să-şi tragă cojocul pe umeri şi să se ducă în grajd. Marina, Agrafena, Tatiana, toate se strâmbă la poruncile bunicii şi, abia aceasta le întoarce spatele, că şi încep să suduie din pricină că le-a poruncit şi se ducă în pivniţă, să calce sau să spele!

Dar dacă treci într-o sferă mai înaltă? Unde-i ocupaţia?! Nu găseşti pe nimeni care să-şi vadă de îndeletnicirea lui, lingându-se pe buze, ca să zicem aşa, de plăcere, ca la o mâncare gustoasă! Dar când te gândeşti bine, numai o astfel de muncă nu te plictiseşte. De aceea, toată lumea la noi, îşi zicea el mai departe, nu caută decât plăceri şi numai în afara ocupaţiei lor. Să începem… cu cine? De pildă cu funcţionarii: ei sunt cei mai numeroşi la noi, în afară de muncitori. Toţi sunt ocupaţi, toţi scriu, dau dispoziţii, fiecare îşi are sectorul lui, iar unii, mai ales la Petersburg, se omoară chiar cu firea. Dar dacă am ruga pe oricare dintre ei, cu condiţia să nu fie cu totul abrutizat, să se gândească bine la funcţia lui, la sectorul lui, la fiecare hârtie pe care o scrie, poate unul la sută n-ar recunoaşte că munca lui, funcţia lui şi fiecare hârtie din cele zeci şi zeci de hârtii, pe care le scrie

şi le trimite în toate colţurile [Rusiei], sunt de prisos, şi că mai util şi mai important ar fi, poate, dacă el ar înceta deodată să scrie, să dea dispoziţii, să trimită hârtii şi şi-ar încrucişa mâinile pe piept!

Negustorii? Şi aceştia sunt mulţi, şi mai utili decât funcţionarii, dar numai aceia dintre ei sunt mai utili, care vin în strânsă legătură cu forţa fizică productivă. Dar manufacturiştii noştri, precum şi intermediarii care se ocupă de comerţul cu străinătatea, ar putea şi ei să se întrebe, într-o clipă de gândire raţională, la fel ca şi funcţionarii: «Pentru ce sunt ei pe lume şi ce fac anume?! Pentru ce se îngrămădesc sute şi mii la tejghele, joacă şaşki, beau ceai prin ceainării şi cum îşi cheltuiesc ei forţa lor vie, omenească, raţiunea şi voinţa, şi cum se numeşte acea paralizie care încătuşează această raţiune şi această voinţă?»

[Ca să-şi mascheze lipsa de ocupaţie, au scornit şi zicătoarea: «treabă să nu faci, dar de treabă să nu fugi».]

Dar dincoace, dar dincolo? Dar ăştia, dar ceilalţi… dar eu? Dar semenii mei? Ce de armate s-ar fi putut alcătui din alde noi pentru o treabă adevărată, dacă această treabă… ar exista.

Cei care ne-au născut, pentru ce ne-au pregătit pe fiecare din noi? Pe mine, de pildă? Pentru tot! De curând, Mark a avut dreptate când a definit toate acestea în felul următor: «Vă pricepeţi la orice: v-au pregătit şi pentru armată, şt pentru administraţie, şi pentru gospodărie – au alergat, aşadar, după trei iepuri deodată!» Dar ce a ieşit din asta? Ca militar, nu m-am simţit nici o singură zi la locul meu, niciodată n-am fost bun pentru vreo treabă practică – exerciţii, instrucţie, paradă, gardă, toate au fost doar un miraj al activităţii!

Şi, aducându-şi aminte de activitatea lui, zâmbi. A fi artist nu e o ocupaţie: pentru asta nu te pregăteşte nimeni.

Dar ocupaţie nu avem, ci numai mirajul ei!”

Esenţialul în acest raţionament al lui Raiski este următorul: că munca silită, iobagă, înăbuşă în om forţele lui spirituale, tendinţele lui creatoare. În afară de raţionamentul cum că bunica „nici ea nu e liberă”, că „e la fel de ocupată ca şi mujicul iobag” şi a.m.d., acest monolog este scris de Goncearov în mare măsură cu acea ascuţime a criticii şi a reprobării iobăgiei, caracteristice pentru literatura înaintată din anii 1840—1850.

Prin Raiski, Goncearov a izbutit, fără îndoială, să redea foarte veridic şi cu mare pătrundere evoluţia aşa: zişilor „oameni de prisos” din epoca de după reformă, regresul lor spiritual şt ideologic, în comparaţie cu „oamenii de prisos” dintre intelectualii nobili de tipul lui Peciorin, Beltov, Rudin, care se ridicaseră, cu idei demascatoare progresiste pentru timpul lor, împotriva condiţiilor sociale existente pe atunci. Dobroliubov, în articolul *Ce este oblomovismul*?, subliniind condiţionarea istorică şi realismul acestor personaje, arăta că atunci când s-a ivit posibilitatea de luptă pentru interesele poporului şi când trebuia să se treacă de la vorbe la fapte, aşa-zişii „oameni de prisos” au rămas la o parte de lupta socială şi au terminat prin oblomovism. În *Râpa,* Goncearov îl urmează parcă pe Dobroliubov şi demonstrează cu toată vigoarea apropierea dintre „omul de prisos” Raiski şi Oblomov, arătând că şi Raiski este „tras înapoi” şi dus la pieire „de acelaşi oblomovism”.

Figura bunicii din roman poartă şi ea urmele unei prelucrări şi schimbări ulterioare. Idealizând unele aspecte ale vieţii moşiereşti-patriarhale, Goncearov a idealizat şi pe bunica, „înţelepciunea şi forţa” ei. Toată Malinovka, „împărăţia” bunicii, „înflorea datorită ei”. În drama care s-a desfăşurat în „râpă”, până la urmă biruie „dreptatea” bunicii, morala patriarhală.

Tuşin a fost introdus în roman odată cu Volohov. Goncearov însuşi mărturiseşte că Tuşin este un personaj născocit de la început până la sfârşit, care,

de altfel, nici nu i-a prea reuşit. „După ce am schiţat figura lui Tuşin, scrie el în articolul *Mai bine mai târziu decât niciodată,* după observaţiile mele asupra oamenilor noi şi serioşi, mărturisesc că nu l-am desăvârşit din punct de vedere artistic, iar restul (şi anume în capitolul ăl XVIII-lea din vol. II) am povestit despre el doar în aluzii, arătându-l ca pe un reprezentant al adevăratei forţe noi şi al acţiunii într-o Rusie înnoită deja pe atunci (în anii 1867 şi 1868, când autorul lucra la ultimele capitole).

Subliniind faptul că în personajul Tuşin el a avut în vedere şi a făcut aluzie „la ideile, la caracterul viilor al oamenilor noi" şi că „toţi Tuşinii îi vor fi de folos Rusiei, dezvoltând, desăvârşind şi întărind refacerea şi înnoirea ei", Goncearov l-a idealizat totodată, datorită limitelor concepţiei sale, pe afaceristul acesta burghez, precum şi rolul lui în viata socială.

Acestea sunt schimbările esenţiale pe care le-a introdus Goncearov în *Râpa* între anii 1860—1870.

Dându-şi seama că romanul ar fi putut stârni o critică aspră, datorită personajului Volohov, Goncearov a socotit (că este) necesar să (se) adreseze cititorilor revistei (cu) un cuvânt de lămurire, în care arăta că romanul lui reflectă în esenţă viaţa veche, dinainte de reformă, şi că nu ar fi just să se caute în el oglindirea deplină a contemporaneităţii. În acelaşi timp, autorul sublinia că nu putea, în anii şaizeci, să se eschiveze cu totul de la oglindirea ei, că a trebuit să refacă multe şi să scrie multe din nou, fapt care a determinat „deosebirea de condei".

Directorul revistei *Vestnik Evropî,* M. M. Stasiulevici, în prefaţa pe care a scris-o la cea dintâi ediţie separată a romanului *Râpa* (1870), a subliniat şi el că „viaţa eroilor romanului şi acţiunea lui principală se desfăşoară, după cum se ştie, la începutul deceniului al şaselea… Autorul

caută mai mult să ne arate rezultatele perioadei precedente, decât să ne limpezească izvoarele vieţii noi. Din pricina aceasta, în romanul de faţă nu vedem precursori ai epocii noastre, dar ei nici nu puteau fi văzuţi pe atunci, în viaţa din timpul acela."

Acest punct de vedere era caracteristic criticilor literali al *Râpei,* evident dezamăgiţi de roman tocmai pentru că autorul nu a înfăţişat în el un om cu vederi şi cu tendinţe liberale, un militant în domeniul reformelor guvernamentale, care ar fi trebuit să fie eroul principal al contemporaneităţii. Indiscutabil este şi faptul că aspra condamnare de către critică a figurii lui Volohov a determinat revista *Vestink Evropî* să nu pomenească nimic despre încercarea lui Goncearov de a-l înfăţişa pe Volohov ca reprezentant al „oamenilor noi".

Cititorii aşteptau cu interes apariţia noului roman al lui Goncearov. Publicarea *Râpei* a stârnit o mulţime de ecouri critice. În anii 1860—1870, revistele şi gazetele de diferite orientări au scris articole şi recenzii referitoare la roman, în care s-a oglindit lupta ascuţită de idei din vremea aceea; cu toate acestea, romanul nu şi-a găsit o preţuire deplină şi atotcuprinzătoare.

Revista reacţionară *Russki Vestnik* a încercat să-l caracterizeze pe Goncearov ca pe un bard al vieţii patriarhale a nobilimii, „poet al provinciei uitate de Dumnezeu". Revista trecea cu vederea şi se străduia să atenueze critica adusă în roman „adevărului învechit", vieţii şi moravurilor patriarhale, „somnului şi lâncezelii" din vremea iobăgiei. Exprimându-şi simpatia faţă de personaje ca: Vatutin, Marfenka şi bunica, autorul articolului îl condamna pe Goncearov pentru că ar fi „pătat părul alb" al bunicii, povestind istoria „decăderii" ei. *Russki Vestnik*[216] a denaturat sensul real, progresist al pledoariei lui Goncearov întru apărarea drepturilor femeii ruse la libertatea sentimentelor, care a arătat în *Râpa* că de aşa-zisa

cădere a bunicii şi a Verei e vinovată societatea însăşi.

Russki Vestnik a adoptat o atitudine de totală dezaprobare faţă de Vera. Apreciind toate trăsăturile ei progresiste ca „fenomene anormale", revista declara că Vera este „rodul necopt al unei învăţături nesănătoase", ceva între o „domnişoară de pension" şi o „nihilistă cu părul tuns". Totodată revista îi reproşa lui Goncearov faptul că Volohov nu putea să apară ca o armă serioasă în lupta împotriva tendinţelor revoluţionare din societatea rusă, deoarece acestui personaj îi lipsea „esenţialul necesar", din punctul de vedere al revistei *Russki Vestnik,* pentru „«dărâmarea» visărilor politice şi sociale, şi mai ales a materialismului religios" *(Russki Vesinik,* 1869, Nr. 7).

Criticul gazetei liberale *S.-Peterburgskie Vedomosti*[217] găsea că Vera era „unul dintre cele mai interesante personaje" ale romanului *Râpa.* În analiza lui Raiski, gazeta trecea intenţionat sub tăcere faptul că în el era demascată în mod obiectiv sterilitatea stărilor de spirit caracteristice intelectualităţii liberalo-nobiliare. Personajul Volohov nu stârnise din partea criticului niciun fel de obiecţii esenţiale, ceea ce dovedea că vederile criticului respectiv nu veneau în contrazicere cu caracterizarea dată personajului de însuşi Goncearov.

Articolele critice asupra *Râpei* apărute în presa de orientare radical-democrată au păcătuit prin unilateralitate: ele condamnau pe bună dreptate tendinţele reacţionare ale romanului, ignorând însă în acelaşi timp părţile lui pozitive, progresiste. Caracteristic pentru critica radical-democrată a vremii a fost articolul despre *Râpa,* scris de N. Şelgunov: *O talentată lipsă de talent.* După părerea lui Şelgunov, Mark Volohov defineşte toată esenţa şi orientarea romanului *Râpa (Delo*2, 1869, Nr. 8).

Tendinţele reacţionare din *Râpa* au fost criticate aspru şi principial în revista *Otecestvennâe zapiski,* organ al democraţiei revoluţionare ruse din anii 1860—1870. Articolul lui Saltîkov-Şcedrin, *Filosofia străzii,* a arătat toată profunzimea şi seriozitatea divergenţelor ideologice dintre cercurile progresiste ale societăţii ruse şi autorul *Râpei* în ceea ce priveşte înţelegerea unui şir de fenomene din realitatea rusă din vremea aceea.

Şcedrin nu a urmărit să dea o analiză critică deplină a romanului *Râpa.* „Iată gândurile, spunea el la începutul articolului său, la care ne îndeamnă, fără să vrem, citirea părţii a cincea a romanului d-lui Goncearov – *Râpa.* Ne-am luat pana în mână ca să oferim cititorului o analiză deplină a noii lucrări a vestitului nostru romancier… ci vrem să spunem doar câteva cuvinte despre una dintre părţile componente ale acestui roman, şi anume despre filosofia multstimatului autor.” Apreciindu-l pe Goncearov drept „romancier talentat”, care în trecut a adus destul folos societăţii ruse, Şcedrin îl condamnă pe autorul *Râpei* pentru încercarea lui de a-l prezenta pe Mark Volohov ca pe exponentul „tinerei generaţii şi al acelor idei pe, care această generaţie le-a introdus şi a năzuit să le introducă în viaţa noastră”. În Volohov, observa, pe bună dreptate, Şcedrin, este tălmăcită într-un mod denaturat ideea „negării” revoluţionare, sunt denaturate ideea tendinţei spre „cunoaşterea adevărului”, spre cunoştinţele înaintate ştiinţific, şi principiile noii morale a societăţii.

După ce dă în vileag absurditatea şi neverosimilul multor idei şi fapte ale lui Volohov, care, după părerea lui Goncearov, „caracterizau”, chipurile, „pe omul nou”, Şcedrin arată că părerea scriitorului oglindeşte aşa-zisa „filosofie a străzii”, bazată pe prejudecăţi şi rătăciri reacţionare. Felul tendenţios în care a fost zugrăvit Volohov în *Râpa* este privit de Şcedrin ca o îndepărtare a lui

Goncearov, de la idealurile lui progresiste şi umanitare din trecut.

Şcedrin critică, pe drept cuvânt, încercarea lui Goncearov de a demonstra în romanul său că „tendinţa spre cunoaşterea forţelor şi însuşirilor naturii, tendinţa de a introduce în viaţă elementul conştiinţă" era cât p-aci s-o ducă pe Vera la pieire şi că a salvat-o doar „acel adevăr trainic şi viu" din vechea formă de viaţă. Bineînţeles că nici bunica, nici Vatutin şi nici Raiski, care în roman îi sunt opuşi lui Volohov ca apărători ai Verei, subliniază Şcedrin, nu se potriveau pentru rolul acesta, întrucât nu există în viaţă „nimic mai mort, mai neadevărat decât viaţa lor". (N. Şcedrin, *Opere Complete,* vol. VIII, M. 1937).

Şcedrin îşi încheie articolul printr-un reproş binemeritat la adresa lui Goncearov, pentru că acesta nu a înţeles esenţa şi sensul tendinţelor progresiste ale tinerei generaţii contemporane.

Goncearov a fost adânc impresionat de criticile aduse romanului *Râpa.* „După câte am auzit, îi scria el lui M. M. Stasiulevici, sunt criticat pentru Volohov, reproşându-mi-se că el ar reprezenta o clevetire la adresa tinerei generaţii, că un astfel de personaj n-ar exista, că ar fi o născocire a mea. Atunci de ce atâta supărare? Ar fi fost de ajuns să se spună că e un personaj inventat, fals, şi să le dea atenţie celorlalte personaje ale romanului, hotărând dacă sunt veridice, analizându-le, aşa cum ar îi făcut Bielinski. Dar ei îşi ies din fire din pricina lui Volohov, de parcă în tot romanul n-ar exista decât el!" Cu toată tendinţa de polemizare ce se desprinde din această replică a lui Goncearov, dorinţa lui de a auzi o critică multilaterală a romanului său este îndreptăţită şi de înţeles.

În 1870, Goncearov a scris o introducere la ediţia separată a *Râpei,* articol care, de altfel, nu a fost publicat. O serie de teze din acest articol, ca şi din articolul: *Intenţii, probleme şi idei ale romanului Râpa* (1875), care nu era destinat

tiparului, au intrat în vestita lui lucrare: *Mai bine mai târziu decât niciodată* (vol. 8, ed. de faţă).

Atitudinea preconcepută a lui Goncearov faţă de mişcarea democrat-revoluţionară din anii 1860—1870, aprecierea de către el a unui şir întreg de fenomene din viaţa socială a Rusiei din acea vreme de pe poziţii înguste şi adesea conservatoare i-au dăunat, fireşte, *Râpei.* Tocmai această îngustime a concepţiilor sociale ale artistului a fost pricina tuturor abaterilor de la realism, de care a dat dovadă Goncearov în ultimul său roman. Dar aceste lipsuri nu pot umbri marile şi importantele calităţi ale *Râpei.* În *Râpa,* Goncearov, în esenţă, nu s-a dezminţit ca adevărat artist realist.

Personajele şi tablourile create de el dovedesc vederile lui critice asupra realităţii, tendinţa de a-şi subordona arta „intereselor vieţii". Oricât de mic şi de strâmt ar fi universul „existenţei" moşiei boiereşti Malinovka, în acest univers se oglindesc larg şi, în mare măsură, obiectiv, un şir de trăsături şi de tendinţe esenţiale ale dezvoltării societăţii ruseşti. În faptele şi fenomenele cele mai obişnuite ale vieţii şi moravurilor, în frământările eroilor săi, Goncearov a ştiut să descopere conflicte, contradicţii adânci, a ştiut să descopere dramatismul vieţii. „N-aş fi crezut niciodată, spune Raiski în romanul său, că în colţişorul acesta voi da de astfel de drame, de astfel de caractere! Cât de uriaşă şi de înspăimântătoare este viaţa simplă în toată goliciunea adevărului ei…"

Ca artist, Goncearov a ştiut să creeze imagini pline de înălţătoare şi însufleţită poezie. Figura Verei, adevărata eroină a romanului, întruchipează frumuseţea nobilă şi morală, forţa sufletească a femeii ruse. Marfenka este plină de firesc, de căldură, de sete reală de viaţă şi de fericire; imaginea ei, după părerea romancierului însuşi, e plină „de o poezie curată, proaspătă, naturală". Mult adevăr al vieţii găseşti de asemenea în figura bunicii, în zbuciumul profesorului Kozlov.

Scriitorul socotea că literatura trebuie să înfăţişeze tot adevărul, să evite unilateralitatea. „A înfăţişa numai ceea ce este bun, luminos, îmbucurător în firea omului, înseamnă a înfrumuseţa adevărul, adică a-l înfăţişa ciuntit şi deci denaturat… Nu se poate reda o lumină fără umbre…” De aceea, arta trebuie, după părerea lui Goncearov, „să scoată la lumină toate adâncurile vieţii, să-i dea în vileag temeliile ascunse şi tot mecanismul ei…” *(Intenţii, probleme şi idei ale romanului Râpa.)*

„Romanul este un tablou al vieţii” – acest rodnic principiu estetic a stat şi la baza muncii de creaţie la romanul *Râpa.* În toate cele trei romane ale sale, Goncearov a văzut parcă unul şi acelaşi roman mare, un fel de trilogie originală, o oglindă, în care „s-au reflectat trei epoci ale vieţii de altădată” (din *Prefaţa* la *Râpa).* În articolele sale cu caracter autocritic, Goncearov sublinia stăruitor: *„Nu văd trei romane, ci unul singur.* Toate trei sunt legate prin acelaşi fir, prin aceeaşi idee conducătoare, aceea a trecerii de la o epocă a vieţii ruseşti, pe care eu însumi am trăit-o, spre o altă epocă…” *(Mai bine mai târziu decât niciodată.)* Goncearov însuşi remarcă faptul că în cadrul romanelor lui „intrau perioade îndelungate de viaţă”. În creaţia sa, Goncearov pornea de la prezentarea vieţii reale, deşi într-un fel oarecare el îşi punea o limită – zugrăvind în esenţă „viaţa veche rusească”, epoca ei de dinainte de reformă.

Compararea manuscrisului cu textul tipărit al romanului ne permite să vedem ce muncă uriaşă a depus Goncearov, ca artist, la desăvârşirea personajelor, a tablourilor, a limbii, a compoziţiei şi a arhitectonicii romanului. În *Râpa,* Goncearov a investit forţe şi muncă, într-adevăr, uriaşe. „Acest roman este copilul inimii mele”, îi scrie el lui A. Fet, în 1869.

Manuscrisul *Râpei* (ciorna necompletă) se păstrează în Arhiva Casei Puşkin de la Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. din Leningrad; primele trei părţi ale romanului se referă la anii 1859—1860, iar părţile a patra şi a cincea, la anii 1865—1868. Capitolele separate ale romanului (manuscrisul iniţial, în ciornă) se află la Biblioteca „Saltîkov-Şcedrin" din Leningrad. Ediţia de faţă s-a tipărit după textul celei de a doua ediţii de *Opere* ale lui I. A. Goncearov, apărute în timpul vieţii autorului, între anii 1886—1889, cu toate corecturile şi modificările din toate ediţiile precedente.

{1} Dejunuri intime (fr.) (n.t.).

{2} Fel de viaţă (fr.) (n.t.).

{3} Om de stat englez (1784—1865) (n.r.).

{4} Pieptul (fr.) (n.t.).

{5} *Boulle, Charles-André,* cunoscut gravor şi sculptor în lemn din Franţa de pe timpul lui Ludovic al XIV-lea, creatorul unul stil anumit de incrustaţii în mobilă (n.r.).

{6} Referire la moravurile frivole descrise de scriitorul francez *Louvet de Couvral* (1760—1797) în romanul *Aventurile Cavalerului de Faublas* (n.r.).

{7} Verişoară! (fr.) (n.t.).

{8} Nepotul nostru (fr.) (n.t.).

{9} Bine crescută (fr.) (n.t.).

{10} În mitologia greacă zeul căsătoriei (n.r.).

{11} Ceea ce vrea femeia vrea şi Dumnezeu! (fr.) (n.t.).

{12} Micuţa Nini (fr.) (n.t.).

{13} Dragul meu (fr.) (n.t.).

{14} Petrecere (fr.) (n.t.).

{15} Ah, surioară! (fr.) (n.t.).

{16} O mie cinci sute! (fr.) (n.t.).

{17} Frăţioare (fr.) (n.t.).

{18} Ei bine, o mie de ruble! (fr.) (n.t.).

{19} Ducă-se încolo! (fr.) (n.t.).

{20} Mătuşa mea (fr.) (n.t.).

{21} Un rezumat (fr.) (n.t.).

{22} Mezalianţă! (fr.) (n.t.).

{23} Trebuie să-ţi plasezi bine afecţiunile! (fr.) (n.t.).

{24} Personaj central din comedia *Prea multă minte strică* de A. S. Griboedov. Personifică patriotul, exponent al ideilor decembriste şi adversar al robiei spirituale şi morale (n.t.).

{25} Citat din celebrul roman în versuri: *Evgheni Oneghin* de A. S. Puşkin, cap. 8, strofa XIII, în româneşte de George Lesnea (n.r.).

{26} Famusov, personaj din comedia citată mai sus, reprezentant al nobilimii iobăgiste (n.r.).

{27} Iată o vorbă mare! (fr.) (n.t.).

{28} Nemanierat! (fr.) (n.t.).

{29} Ajunge, vere! (fr.) (n.t.).

{30} Principii (fr.) (n.t.).

{31} Ajunge, ajunge, te rog (fr.) (n.t.).

{32} Şi tot ce-ţi place dumitale aşa de mult (fr.) (n.t.).

{33} Expresie ironică: nici mai mult, nici mai puţin (fr.) (n.t.).

{34} O muncă titanică (fr.) (n.t.).

{35} Erou din celebrul poem *Ierusalimul eliberat* de Torquato Tasso (1544—1595), poet umanist italian (n.r.).

{36} Roman de aventuri scris de un autor anonim (n.r.).

{37} *Eckartshausen Karl* (1752—1803), scriitor mistic german (n.r.).

{38} Roman de *Lawrence Sterne* (1713—1766), scriitor englez. reprezentant al sentimentalismului (n.r.).

{39} *Cook James* (1728—1779), cunoscut navigator şi explorator englez (n.r.).

{40} Erou legendar irlandez (n.r.).

{41} Este vorba de *Atlas,* titan din mitologia greacă, pedepsit de Zeus să susţină pe umerii săi Universul (n.r.).

{42} Aveţi cu adevărat talent, domnule! (fr.) (n.t.).

{43} Omul generos, liberal (fr.) (n.t).

{44} Conte, prinţ (fr.) (n.t.).

{45} Un pas înainte, un pas la stânga, ţineţi-vă drept, fără schimonoseli! (fr.) (n.t.).

{46} Prim-amorezi (fr.) (n.t.).

{47} Unchiul meu, prinţul Serghei (fr.) (n.t.).

{48} Da, era foarte bine în toate privinţele (fr.) (n.t).

{49} Serate muzicale şi dansante (fr.) (n.t.).

{50} Aveam o piatră pe inimă (fr.) (n.t.).

{51} Încântător, bravo (fr.) (n.t.).

{52} Tribunal suprem la vechii greci (n.r.).

{53} Înseamnă că e vorba de sentiment ? (fr.) (n.t.).

{54} Din convenienţă (fr.) (n.t.).

{55} De consideraţie (fr.) (n.t.).

{56} Destul, verişorule, destul! (fr.) (n.t.).

{57} Dumnezeule, Dumnezeule! (fr.) (n.t.).

{58} Am să-ţi cer o favoare, verişorule! (fr.) (n.t.).

{59} Lasă-mă! (fr.) (n.t.).

{60} Draga mea... un mare muzician şi cel mai drăguţ băiat din lume. (fr.) (n.t.).

{61} *Perugino Pletro Vannucci* (1445—1523), cunoscut pictor al Renaşterii italiene, ale cărui opere se remarcă prin deosebita subtilitate şi delicateţe a liniilor şi culorilor în portret (n.r.).

{62} Roman de *N.M. Karamzin* (1766—1826). reprezentantul curentului sentimentalist în literatura rusă (n.r.).

{63} Calif arab care, după cum spune legenda, cucerind Egiptul în secolul al VII-lea, a incendiat vestita bibliotecă din Alexandria (n.r.).

{64} Ediţie model, ce-şi trage numele de la cunoscuta familie de librari şi tipografi olandezi din secolul al XVI-lea şi al XVII-lea (n.r.).

{65} *Acolo, acolo (germ.) (n.t.).*

{66} Conform legendei biblice, arhitect al templului lui Solomon (n.r.).

{67} Înflăcărare (fr.) (n.t.).

{68} Fi, ce expresii! (fr.) (n.t.).

{69} Declaraţii (fr.) (n.t.).

{70} Pe cuvînt de onoare (fr.) (n.t.).

{71} Spune clar (fr.) (n.t.).

{72} În sfârşit, dacă ar fi adevărat (fr.) (n.t.).

{73} Parvenit (fr.) (n.t.).

{74} Textual – cavaleri ai industriei ; aici – escroci (fr.) (n.t.).

{75} Este un om distins (fr.) (n.t.).

{76} Într-un ceas fericit! (fr.) (n.r.).

{77} Mi se pare că un glas... (ital.) (n.t.).

{78} Lucrări de *Ernst Theodor Amadeus Hoffmann* (1176—1822), compozitor şi seriilor romantic german, în a cărui creaţie predomină elementul fantastico-mistic (n.r.).

{79} *Chateaubriand François-René* (1768—1848), cunoscut scriitor francez, romantic (n.r.).

{80} *Manual al istoriei moderne* de *Jules Michelet* (1798—1874), scriitor şi istoric francez (n.r.).

{81} *Gibbon Edward* (1737—1794), istoric englez (n.r.).

{82} Roman istoric de *Ivan Ivanovici Lajecinikov* (1792—1869), scriitor romantic rus (n.r.).

{83} *Buletinul* (n.t.).

{84} Zeiţă din mitologia egipteană, întruchipare a culturii Egiptului antic (n.r.).

{85} Se nasc (lat.) (n.t.).

{86} *Teniers David* (junior) (1610—1690), pictor flamand; a abordat toate genurile, excelând în mari compoziţii inspirate din moravurile epocii şi tratate cu un humor plin de realism (n.r.).

{87} Salutare, prietene (lat.) (n.t.).

{88} Dicţionarul filozofic (fr.) (n.t.).

{89} Piei… (lat.) (n.t.).

{90} Matroană romană; după relatările istoricului Titus Livius, fiind necinstită de fiul împăratului Tarquinius Superbus, şi-a împlântat pumnalul în inimă, preferând moartea dezonoarei. Numele ei simbolizează virtutea şi fidelitatea conjugală (n.r.).

{91} Operele lui Horaţiu (lat.) (n.t.).

{92} Napoleon cel mic (fr.) (n.t.).

{93} Dreptul exclusiv pe care-l căpăta o persoană particulară de a încasa anumite venituri ale statului în schimbul unei sume de bani (n.r.).

{94} Spune ceva (fr.) (n.t.).

{95} Ia loc (fr.) (n.t.).

{96} Corect: *très chaud* – foarte cald (fr.) (n.t.).

{97} Ah, lumea e aşa de rea! (fr.) (n.t.).

{98} Că ne înţelegem! (fr.) (n.t.).

{99} Iată, iată! (fr.) (n.t.).

{100} Oh, ne potrivim! (fr.) (n.t.).

{101} Debarasează-te de toate acestea (fr.) (n.t.).

{102} Bietul băiat! (fr.) (n.t.).

{103} Vreau să-l formez pe tânăr, pe acest biet copil! (fr.) (n.t.).

{104} Vă surâde planul acesta? (fr.) (n.t.).

{105} Te rog, fă ce-ţi place! (fr.) (n.t.).

{106} În sfârşit! (fr.) (n.t.).

{107} Pe punctul de a fi (fr.) (n.t.).

{108} Dar că mai curând sau mai târziu, totul se va sfârşi în acest fel, şi cât va fi ea de mulţumită, de fericită! etc. (fr.) (n.t.).

{109} Potrivit mitologiei greceşti, la coloanele înălţate de Hercule (în strâmtoarea Gibraltar) se află capătul lumii, dincolo de care nu se

poate merge. Expresia este folosită deseori în sens figurat – a ajunge la limită (n.r.).

{110} Eroină din poemul *Ţiganii* de A. S. Puşkin (n.r).

{111} *Homo sum: humani nihil a me allenum puto* – sunt om nimic din ce e omenesc nu mi-e străin (lat.) (n.t.).

{112} Maniere alese (fr.) (n.t.).

{113} Fără maniere ceremonioase (fr.) (n.t.).

{114} Autonomie (engl.) (n.t.).

{115} Curaj! (fr.) (n.t.).

{116} Michel! Salută-l pe domnul şi pune lucrurile deoparte. (fr.) (n.t.).

{117} Michel, du-te şi te plimbi puţin în grădină! (Corect: *dans le jardin!)* (Kriţkaia vorbeşte uneori greşit lb. franceză). (n.t.).

{118} Încântător, peisajul acesta (fr.) (n.t.).

{119} Cine este frumuseţea aceasta? (fr.) (n.t.).

{120} Ah, ce frumos e! (fr.) (n.t.).

{121} O, eşti teribil! (fr.) (n.t.)

{122} Nu-i aşa? (fr.) (n.t.).

{123} Monstrule! (fr.) (n.t.).

{124} Fă-mi portretul. (fr.) (n.t.).

{125} Sper că figura mea se pretează? (fr.) (n.t.).

{126} Ne-ai lipsit! (fr.) (n.t.).

{127} Vă mulţumesc, domnule Vikentiev, sunteţi foarte amabil. (fr.) (n.t.).

{128} Mii de scuze, domnişoară, pentru că v-am tulburat (fr.) (n.t.).

{129} La naiba! nu intră – o, mii de scuze, domnişoară... (fr.) (n.t.).

{130} O! Doamnă, vă sunt recunoscător. Domnişoară, vă rog... rămâneţi (fr.) (n.t.).

{131} Cu adevărat, nu pot; am vizite de făcut... Ah, drace, nu intră... (fr.) (n.t.).

{132} Un suflet nobil! (fr.) (n.t.)

{133} Paşi de uriaş (fr.) (n.t.).

{134} Scoală-te tu, să mă aşez eu (fr.) (n.t.).

{135} *Cristiania* – vechea denumire a actualei capitale norvegiene – Oslo.

{136} Bună ziua! Bună ziua! (Corect: *bonjour)* (fr.) (n.t.)

{137} Nu, nu vă deranjaţi (fr.) (n.t.)

{138} Ingratule! (fr.) (n.t.)

{139} E prost, grosolan? (fr.) (n.t.).

{140} Vorbiţi franţuzeşte? (Corect: *parlez-vous français?)* (fr.) (n.t.).

{141} Te înăbuşi aici! Hai în grădină! (fr.) (n.t.).

{142} Impertinent ! (fr.) (n.t.).

{143} Parvenit. (fr.) (n.t.)

{144} Frumoasa, fermecătoarea, divina mea Vera Vasilievna! (fr.) (n.t.)

{145} Sărmanul meu cap, simt că înnebunesc! Contez pe dumneata, prietena mea bună şi fermecătoare, şi aştept răspunsul... (fr.) (n.t.).

{146} Minutele dumitale sunt preţioase (fr.) (n.t.).

{147} Să mergem, dragă Vera Vasilievna! (fr.) (n.t.).

{148} Sunt bine aşa? (fr.) (n.t.).

{149} Da, foarte bine! (fr.) (n.t.).

{150} Un pahar cu apă! (fr.) (n.t.).

{151} Nu mai pot! (fr.) (n.t.).

{152} Om blazat, suflet mare (fr.) (n.t.).

{153} Că ne potrivim – da, dragă domnule Boris (fr.) (n.t.).

{154} Domnule Boris, ai milă, ce vrei de la mine? (nr.) (n.t.)

{155} Îndurare, îndurare! (fr.) (n.t.)

{156} Ah, te implor, urcă repede şi să mergem. Femeia asta! Ce grozăvie! (fr.) (n.t.).

{157} Capodoperă (fr.) (n.t.).

{158} Încântat să vă văd pe amândoi! (fr.) (n.t.).

{159} Trebuie să-i dau o lecţie straşnică acestei puşlamale! (fr.) (n.t.).

{160} Bine, foarte bine, dragul meu coleg! (fr.) (n.t.).

{161} Proprietatea este furt. (fr.) (n.t.).

{162} Referire la aşa-zisul teatru francez din Petersburg din acea vreme, al cărui repertoriu era alcătuit mai ales din comedii plate (n.r.).

{163} În doi (fr.) (n.t.).

{164} De la *malina* – zmeură (n.t.).

{165} De la *smorodina* – coacăză (n.t.).

{166} În loc de desert (fr.) (n.t.).

{167} Un pas greşit! (fr.) (n.t.).

{168} Sofia a mers prea departe, fără să-şi dea seama de urmări (fr.) (n.t.).

{169} Da, a mers prea departe, fără să-şi dea seama de urmări... A făcut un pas greşit... (fr.) (n.t.).

{170} La noi e pocăinţă generală – şi biata mea Sofia nu îndrăzneşte să coboare ca să-mi ţină de urât (fr.) (n.t.).

{171} Suntem amândoi ţinuţi sub cheie (fr.) (n. t.).

{172} Dar spune, te rog, spune, ce-i nepotrivit aici?… Pentru ce toată agitaţia asta ? Uite ce înseamnă să fii fată bătrână! (fr.) (n.t.).

{173} Da, am greşit, m-am compromis, o femeie care se respectă nu trebuie să meargă prea departe… să-şi permită... Dar ce-ai făcut, copita mea? Am făcut un pas greşit. Dar nicidecum,. Ea plânge, plânge, această copilă nefericită! Bileţelul… (fr.) (n.t.).

{174} Veniţi, conte, vă aştept între opt şi nouă, n-o să mai fie nimeni altcineva şi, mai ales, nu uitaţi mapa cu desene. Rămân… etc. S.B. (fr.) (n.t.).

{175} Norul s-a îngroşat datorită acestui bilet… Între noi fie vorba... Sofia nu era chiar indiferentă faţă de atenţiile contelui, dar acesta este un gentilom, iar ea are o educaţie prea bună ca să împingă lucrurile prea departe… până la un pas greşit (fr.) (n. t.).

{176} Într-o situaţie foarte delicată (fr.) (n.t.).

{177} Dar cum râdea pe înfundate contele (e foarte şmecher) când îi debitam toate reflecţiile prosteşti ale dragelor mele surori! Căţele bătrâne! (fr.) (n.t.).

{178} Cheia tainei (fr.) (n.t.).

{179} Luând lucrurile în serios (fr.) (n.t.).

{180} Rău văzut (fr.) (n.t.).

{181} Personaj biblic. Potrivit legendei, pentru a salva cetatea asediată de comandantul asiro-babilonian Holofern, pătrunde în tabăra acestuia şi, după ce-l cucereşte cu frumuseţea ei, îi taie capul cu propriul lui paloş (n.r.).

{182} Înţeleg, spune tot! Curaj! (fr.) (n.t.).

{183} Suport de flori (fr.) (n.t.).

{184} Joc de cuvinte. În limba rusă *vera* înseamnă credinţă (n.t.).

{185} Poţi spera orice. (fr.) (n.t.).

{186} Că mă iubeşti... nu-i aşa? M-ai ocolit, dar pasiunea te-a adus aici. (fr.) (n.t.).

{187} Îndurare! Nu aşa de brutal... ce faci... lasă! (fr.) (n.t.).

{188} Starostiţa a Novgorodului (sec. al XV-lea). A condus lupta boierilor împotriva formării statului rus centralizat (n.r.).

{189} Aparenţă (lat.) (n.t.).

{190} Încântată, aştept (fr.) (n.t.).

{191} Trăiască dragostea şi bucuria! (fr.) (n.t.).

{192} În sfârşit, s-a rupt gheaţa? (fr.) (n.t.)

{193} În sănătatea dumitale! (fr.) (n.t.)

{194} În a dumitale! (fr.) (n.t.).

{195} O nulitate, această biată fetiţă, care n-are altceva decât mutrişoara (fr.) (n.t.).

{196} Bea, şi curaj! (fr.) (n.t.)

{197} O, respect secretele de familie (fr.) (n.t.).

{198} Te înţeleg. Iată săruri şi oţet aromatic (fr.) (n.t.).

{199} Hai, bea! (fr.) (n.t.)

{200} Spune tot! (fr.) (n.t.).

{201} Că e ceva suspect! (fr.) (n.t)

{202} Şi? (fr.) (n.t).

{203} Ca să vezi unde se cuibăreşte sentimentul! (fr.) (n.t.)

{204} Dar este ridicol! (fr.) (n.t.).

{205} Ah, e dezgustător! (fr.) (n.t.).

{206} Dar nu! (fr.) (n.t.).

{207} Ei haide, uită totul! Trăiască veselia! (fr.) (n.t.).

{208} Să las, în fine, uşorul joc,
S-ascult doar de raţiune…
Actor, cu tine-mi plăcea să joc
Un rol, ştiut de minune.

Decor romantic şi, tot în stil.
Purtam, patetic, veşminte
Cu mantii largi – evocam abil
Alese, mari simţăminte.

Şi-acum, când las teatralul joc,
Şi-ascult doar de raţiune,
Mai trist mă simt, mai făr’ de noroc.
Şi parcă rolul mi-aş spune.

Jucat-am – Doamne! ca un frivol –

Un adevăr ce-mi apare:
Rănit de moarte, eram în rol –
Gladiatorul când moare!

{209} Cuvintele cronicarului Pimen din drama *Boris Godunov* de A. S. Puşkin (n.r.).

{210} Focul sacru (fr.) (n.t.).

{211} Camere mobilate (fr.) (n.t.).

{212} *Mesagerul Europei* (n.t.).

{213} *Contemporanul* (n.t.).

{214} *Analele Patriei* (n.t.).

{215} În paranteze pătrate sunt reproduse cuvintele tăiate de Goncearov, iar în ce!e rotunde – adăugirile redacţionale (n. r. ruse).

{216} *Mesagerul Rusiei* (n.t.).

{217} *Buletinul Petersburgului* (n.t.).

Cuprins

PARTEA ÎNTÂI
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI
- XVII
- XVIII

PARTEA A DOUA
- I
- II
- III
- IV
- V
- VI
- VII
- VIII
- IX
- X
- XI
- XII
- XIII
- XIV
- XV
- XVI

XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
PARTEA A TREIA
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
PARTEA A PATRA
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX

X
XI
XII
XIII
XIV
PARTEA A CINCEA
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI
XII
XIII
XIV
XV
XVI
XVII
XVIII
XIX
XX
XXI
XXII
XXIII
XXIV
XXV
NOTE

Table of Contents

PARTEA ÎNTÂI 3
I 4
II 16
III 23
IV 29
V 48
VI 54
VII 78
VIII 88
IX 93
X 98
XI 109
XII 117
XIII 123
XIV 132
XV 149
XVI 169
XVII 177
XVIII 188
PARTEA A DOUA 211
I 212
II 223
III 242
IV 252
V 259
VI 266
VII 276
VIII 286
IX 293
X 306
XI 318

XII 324
XIII 339
XIV 360
XV 372
XVI 389
XVII 411
XVIII 426
XIX 439
XX 448
XXI 466
XXII 479
PARTEA A TREIA 490
I 491
II 497
III 519
IV 529
V 537
VI 548
VII 556
VIII 564
IX 577
X 586
XI 598
XII 602
XIII 613
XIV 625
XV 638
XVI 651
XVII 664
XVIII 669
XIX 684
XX 692
XXI 702
XXII 712

XXIII 717
PARTEA A PATRA 722
I 723
II 736
III 742
IV 749
V 760
VI 774
VII 786
VIII 797
IX 809
X 828
XI 834
XII 842
XIII 862
XIV 867
PARTEA A CINCEA 876
I 877
II 883
III 887
IV 895
V 904
VI 915
VII 929
VIII 945
IX 949
X 958
XI 968
XII 982
XIII 992
XIV 997
XV 1004
XVI 1014
XVII 1023

XVIII 1028
XIX 1040
XX 1046
XXI 1055
XXII 1064
XXIII 1070
XXIV 1080
XXV 1085
NOTE 1090